БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. АПРЕЛЬ 2 вторник № 78 (5482).

Өртээ 2 көп.

ДЭЭШТИГ, КҮЧҮЛҮГ ЧЕПСЕК

Кескү агитация идеологтуг ажылдың эң дээштиг, делгеренгей болгаш чедингир чепсектериниң бирээзи. СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш демисел калбарган амгы үеде оон ужур-дузазы кажангызындан-даа артык бедээн.

СЭКП-ниң Программазын ханызы-биле тайылбырлаары, совет ниитилелдиң ажыл-ишчилерин коммунизмниң тиилелгези дээш демиселдиң улуг планы-биле чепсеглээри, партияның программазын амыдыралга боттандырарынче ажылчы чоннарны мобилизастаары амгы үеде идеологтуг ажылда кол чүүл болур. Ол сорулганы боттандырарынга партияның массаларга идейлиг салдарының бүгү чепсектерин аңаа чагыртыры эргежок чугула—деп XXII съездиниң резолюциязында онзалап демдеглээн. Бо чүүл кескү агитацияга бүрүн хамаарыжыр.

Партияның XXII съездизиниң берген бо угланыышкын-биле ажылдаар дээш бистиң республиканың партия организациялары чамдык ажылдарны кылган, кескү агитацияны калбарткан болгаш ону амыдырал-биле холбаштырбышаан, утказы-шынарын элээн бедиткен. Моон түңнелинде хоорайларда болгаш суурларда, бүдүрүлгелерде болгаш тудугларда, колхозтарда болгаш совхозтарда эки дерип кылдынган, ханы утка-шынарлыг кескү агитация, ылаңгыя СЭКП-ниң Программазын болгаш XXII съездиниң шиитпирлерин пропагандалап турар материалдар улам байлак болган.

Кызылдың пассажирлер АТК-зынга (начальниги эш П. Чернов, парторганизация секретары эш А. Борисов) транспорттуң хөгжүлдезиниң перспективтиг планнарының көргүзүглери-биле чергелештир кижилерниң хүн бүрүнүң практиктиг сорулгаларынче, коммунистиг ёзу-биле ажылдап, чурттап өөренириниче кыйгырып турар кескү агитация делгеренгей болгаш көрүштүг кылдыр кылдынган. Көргүзүг болгаш Хүндүлел самбыралары доктаамал үнүп, үргүлчү чаартынып турар. Бүдүрүлге планнары болгаш оон күүселделери кескү черлерде астынган. Коммунизм тургузукчузунуң моральдыг дүрүмүн, партияның Программазындан плакаттарны бижээн. Кескү агитацияны мынчаар эки тургускан чорук бүдүрүлге талазы-биле эки көргүзүглерни чедип алырынга дузалап турар.

Чөөн-Хемчик районда «Большевик» колхозта партия организациязы идеологтуг ажылдың өске хевирлери-биле чергелештир кескү агитацияны эки ажыглап турар. Колхозтуң төвүнде болгаш клувунда ол ажыл-агыйның мурнунда турар сорулгаларны тодаргай көргүзүп, ажыл-ишчилерни күш-ажылче сорук кирип турар кескү агитация бар. Оларны четчелеп кылырынга, каастап дериринге колхозта агитаторлар, пропагандистер, көдээ интеллигентилер идепкейлиг киришкен. Ол ышкаш кескү агитацияны калбартыр болгаш экижидер талазы-биле Кызылдың хлеб заводунда, Бии-Хем районнуң «Кызыл таралчын» колхозунда болгаш өске-даа черлерде партия организациялары бетгүг ажылды кылганнар.

Моон-биле чергелештир кескү агитацияның дээштиг болгаш мобилизакчы ужур-дузазын чедир үнелевес чорук ам-даа хөй дээрзин айтыры чугула. Тес-Хем районнуң «Тес-Хем» совхозунда эки кылдынган, амыдырал-биле холбашкак кескү агитацияны тывары берге. Ол хиреде-ле ында партком, совхозтуң дирекциязы бо бүгүнү ажырбас кылдыр санап турар. Кызылдың пиво заводунда, «Кызыл тудуг» эргелелиниң участоктарында, Баа-Хем районнуң «Совет Тыва» колхозунга, Барыын-Хемчиктиң «Тээли» совхозунуң Бай-Тал салбырында кескү агитацияның оода-ла бөдүүн хевирлери безин кончуг чегей кылдынгылаан.

СЭКП-ниң XXII съездизиниң соондарый кескү агитацияны дерип кылыр чорук Кызылга болгаш районнарга дыка калбарган турган. Сөөлгү үеде ол чүүлдерни чаартып шимээрин, тодаргай сорулгалар-биле холбаштырарын дыка хөй удуртукчулар уткан болуп турар. Моон ужурунда чамдык колхоз, совхозтарда, бүдүрүлгелерде, харын хоорайларда болгаш район төптеринде безин онуп самдарап калган, бөгүнгү ужур-дузазын чидирген стендилер, лозуңнар турбушаан. Бо дугайын «Сүт-Хөл» совхозтуң чамдык салбырларынга мурнунда турган колхозтарның көргүзүглери, Улуг-Хем ыяш ажыл-агый үлетпүрүнде 1960 чылдың планын күүседирин кыйгырып турар лозуңнарның чоокка чедир турганы болгаш өске-даа ындыг чижектер тодаргай көргүзүп турар. Кескү агитацияда амыдырал-биле, ажыл-агый сорулгалары-биле кошкак харылзаалыг, ёзу барымдаалаар чорук удаа-дараа таваржып турар.

Республиканың кол нуруузунда кескү агитацияның байдалы амгы үениң негелдезинге ыракта дүүшпейн турар болгаш бо талазы-биле боттуг хемчеглерни дораан ап чорударын партия организацияларындан, парткомнардан болгаш СЭКП Кызыл хооркомундан шыңгыы негеттинип турар. Бирги ээлчегде кескү агитацияны бүгү черлерге калбартыры, оон шынарын бедидип, уран каасталгазын экижидери чугула. Кандыг-даа бүдүрүлгеге, албан черлеринде кескү агитация бот-тускайлап чүве эвес, бүдүрүлгеге, коммунистиг кижизидилгениң херээнге бүрүн чагырткан, кижилерни күш-ажылче мобилизастаан турар болгаш ол черниң ажыл-херээн, арын-шырайын көргүзүп турар көрүнчүү болур ужурлуг. Ёзу барымдаалаан эреңгей кыйгырыглар, көргүзүглер биске эки чүнү-даа бербес.

Кескү агитация бүдүрүлгени организастаарынга, политиктиг ажылга, мурнакчы дуржулганы, эртем болгаш техниканың чедиишкиннерин пропагандалаарынга калбаа-биле ажыглаттынган турар ужурлуг. Моон ужурунда ону экижидери хөй-нииттиниң кужу-биле чедип алдынар. Ынчангаш пропагандистер, агитаторлар, интеллигентилер, профессионалдыг болгаш бот-тывынгыр чурукчулар ону дерип кылырынга идепкейлиг киржири чугула. Кескү агитация дээрге чүгле партия организацияларының херээ дээр янзылыг шын эвес туруштан чамдык ажыл-агый удуртукчулары, профэвилел ажылдакчылары дораан чайлаар болгаш бо талазы-биле инициативчи болур хүлээлгелиглер.

Массага партийжи салдар чедирериниң күчүлүг болгаш дээштиг чепсектериниң бирээзи—кескү агитацияны калбаа-биле ажыглап, ону улус ажыл-агыйынга партийжи удуртулганы эде тургузуп турарының утказынарынга дүүштүр чаарты тургузары, амыдырал-биле сырый холбаштырары болгаш үргүлчү немеп, чаартыры партия организацияларының кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг.

Час—дүжүттүг белеткээр

ШАГ-ҮЕ МАНАВАС

РЕЙД

Ажыл-ишчи хүннер билдиртпейн эртип турары-биле часкы хову ажылдарының эгелээри мырыңай чооккулап келген. Ындыг үеде ажыл-агый бүрүзү бүгү белеткел ажылдарын дооскаш, белеткелдиң шынарын хынаан турары чугула. Ындыг турбуже, бистиң чамдык ажыл-агыйларывыс белеткелди амга чедир дооспайн, харын-даа чогуур хеделишкин чок ажылдап турар. «Шынның» рейд бригадазы Улуг-Хем районнуң «Чодураа» колхозунда часкы тарылгага белеткелдиң байдалын хынап көрген.

Рейд чорупп турганының үезинде «ДТ-54» деп үш трактор, элээн каш сеялкалар септеттинмейн турган. Чамдык септеттинген андазыннарда, сеялкаларда чедир кылдынмаан чүүлдер бар. Тракторларның чамдызы колхоз бүдүрүлгезинде тудуг ыяжы, мал чемнери сөөртүп турар. Оларның техниктиг байдалын хынап көөр үе ам келген. Хендергениң хову бригадазында байдал онза четпес. Ында көдээ ажыл-агый машиналарының септелгези чоруттунмаан. Чамдык сеялкаларның илчирбелери, илиирлерниң диштери чок. Бөгүнге чедир чаңгыс-даа дарган ында барбаан.

Техниканы, чепсек-херекселди бир черге мөөңнеп, эмге-сескелиг тургузары колхоз төвүнде эгелээн-даа болза, Арыг-Үзүүнүң шаңында, Хендергениң бригада төвүнде көдээ ажыл-агыйның машиналары сандаргай байдалда чыдар. Хендерге бригадазынга долгандыр херимниг сарайны кылып ап болуруунуң аргазы белен бар-даа болза, олче кым-даа сагыш салбаан.

Тараа культураларының үрезиннериниң арыглаашкынын чорутса-даа, чажар шынарынга чедир арыглаттынмаан. Колхоз беш чүс гектар арбай тарыыр планныг. Аңаа бар үрезинниң үнүүчелиниң шынары кудуу болганындан ону өске культуралар-биле солуур ужурга таваржышкан. Четпейн турар картофель үрезинин тыптынып алырының хемчээн албайн, харын колхозчулардан садып алгай аан дээш олурар чүүл бар. Бир эвес колхозчуларда картофель үрезини бар чүве болза, амдыгаштан дугуржуп чугаалажыр херек.

Колхозтуң бо чылын тарыза чогуур 3405 гектар тараа культураларының 2800 гектарын чазын удур андарып тарыыр. Байдал мындыг бергедээшкинниг турда-ла техниканың, ылаңгыя тракторларның белеткелинче колхозтуң баштаар чериниң, хову ажылының бригадаларының бригадирлериниң чогуур кичээнгей салбайн турары элдептиг.

Колхозтуң тарылга шөлдери хөй чылдарда ажыглаттынып келгенинден оларны чемишчидери негеттинип келген. Ындыг түрбуже, колхозка садып алган минералдыг чемишчидилгелер ажыглаттынмайн, складтарда, ажык черлерде шынары баксырап чыдары хараадаанчыг. Тарылга шөлдеринге 7000 тонна өдекти төгер ужурлуг, ам оон 50 хуузу безин күүсеттинмээн. Ногаа бригадазының кежигүннери чүгле өдек төгерин бодааш, чугула чемишчидилгелерниң бирээзи—хүлдү ажыглаарын безин чугаалашпайн турары шын эвес.

Шаг-үе манавас болганда часкы тарылга мырыңай чооккулап келген. Ынчангаш бүгү белеткелдерни апрельдиң баштайгы хүннеринде доозарының хемчеглерин алыры чугула. Колхозка моон мурнунда хову ажылының үш бригадазы турган болза, оларның ийизин каттыштыргаш, техниканы болгаш өске-даа чепсек-херекселдерни мөөңнеп, чаңгыс бригадирниң удуртулгазынга хүлээткен чорук харысалганы улам бедидип турар. Бүгү тарылганың 90 хуузу ол бригадага онаажыр. Ындынмаан чүүлдерни кажан доозар, кым харылаар дугайында тодаргай графикти тургузары, часкы хову ажылдарын чорударының ажылчын планын чогаадып кылыры чугула.

Техниканың анаа туруушкуннарын болдурбас, үрелишкиннер болган таварылгада механизаторларга дүрген дуза чедирер, кывар, чаар материалдарны үзүктел чок хандырар тускай автомашинаны бригадага доктаамал быжыглаар чорук часкы хову ажылдарын дүргедедиринге улуг дузалыг болур.

Часкы хову ажылдарының үезинде колхозчуларның, механизаторларның ажылдаарынга, хостуг үелерде культурлуг дыштанылгазынга таарымчалыг байдалдарны тургузары эң чугула айтырыгларның бирээзи. Арыг-Үзүүнүң шаңында нити чуртталга чери септеттинмээн, оон соңгалары ойбак. Чал кырының турлаан чаартып кылыр апаар. Хендерге бригадазының төвүнде нити чуртталга чери кылдынмаан, оон хлеб быжырар чери ам үеде чуртталгага ажыглаттынып турар. Бригаданың төвүн белеткээр, техниканы, үрезиннерни чедирип алыр талазы-биле бригадир эш В. Дамдын-оол боттуг хемчеглер албайн турар.

Хову турлагларынга ниитиниң чемненилгезин организастаарынга чогуур белеткелди кылза чогуур. Мурнуку чылдарда турлаг бүрүзүнге чем белеткеп турган болза, ам колхоз төвүнге чаа столованы ажыткаш, ховуларда ажылдап турар кижилерже чемни оон чедирер кылдыр организастаарын шиитпирлээн. Ындыг болза-даа чаа столованы тургузар талазы-биле кылыр ажылдар хөй. Олче ам-даа кирбээн.

Колхозта партия организациязының хуралынга часкы тарылгага белеткелдиң дугайында айтырыгны чугаалашкаш, тодаргай шиитпирни үндүрген-даа болза, ооң күүселдезин хынаваанындан айыттынган хемчеглер чогуур хуусааларында күүсеттинмээн.

Тарылгага бүгү талазы-биле хынамчалыг белеткел—чер ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедириниң болгаш мал ажылының быжыг чем-суурун тургузарының хандырар.

«Шынның» рейд бригадазы:
Х. КЕНДЕН—колхозчу.
В. ШОЙДУҢ—чолаачы.
Д. АРАКЧАА,
«Шынның» корреспондентизи.

СЕМИНАР

Март 23-те Таңдының партия комитединиң идеология килдизи районда партия чырыдыышкынының бүгү системазының пропагандистериниң бир хүннүң семинарын эрттирген. Аңаа 50 ажыг кижи киришкен.

Семинарның киржикчилери Бүгү-делегей байдалының дугайында, СЭКП төөгүзүнүң, политиктиг экономиканың, марксист-ленинчи философияның, көдээ ажыл-агыйның тодаргай экономиказының дугайында болгаш өске-даа темаларга солун лекцияларны дыңнааннар.

Ол ышкаш чоокта чаа Москвага болган парткомнар секретарының болгаш бүдүрүлге эргелелдериниң начальниктериниң Бүгү-россий чөвүлел хуралының түңнелдериниң болгаш районнуң партия организацияларының сорулгаларының дугайында Таңды парткомунуң секретары эш М. М. Сухачёв илеткел кылган. Семинарның түңнелинде пропагандистер боттарының ажылының дуржулгазын солушканнар.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Партия-күрүне контролюнуң комитединде

Центнер чемишчидилге бүрүзүн шын ажыглаар

Чемишчидилгелерни кадагалаарын, сөөртүрүн болгаш ажыглаарын харысалга чок көрүп турар чоруктарның фактыларының дугайында айтырыгны СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Партия-күрүне контролюнуң комитеди чугаалажып көрген болгаш чогуур доктаалды хүлээп алган.

Чеди чыл планының бешки чылында тараа белеткээрин 4,2—4,5 миллиард пуд чедирер деп, СЭКП Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың салганы, нити партияның болгаш нити күрүнениң эң чугула сорулгазын чедиишкинниг боттандырарынга чемишчидилгелерни колхоз болгаш совхоз бүрүзүнге шын ажыглаар чорук улуг ужур-дузалыг болур деп, доктаалда демдеглеп турар. РСФСР-ниң колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелдериниң начальниктериниң болгаш партия комитеттериниң секретарьларының бо чылдың март та болган чөвүлел хуралынга эш Н. С. Хрущевтуң чугаалааны болза: «...Чемишчидилгелер чокка көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин бедик деңнелче көдүрер арга чок».

Көдээ ажыл-агыйны бүгү хемчег-биле көдүрериниң эрге-ажыктары центнер чемишчидилге бүрүзүн камныг кадагалаарын болгаш чогуур өйүнде ажыглаарын негеп турар.

Ынчалза-даа көдээ ажыл-агыйның хөй-хөй ажылдакчылары көдээ ажыл-агыйга чемишчидилгелерни ажыглаар дугайында партияның болгаш чазактың айтыышкыннарын хажыдып турарын фактылар көргүзүп турар. Колхозтарның болгаш совхозтарның часкы тарылгага белениниң хынаарының рейдилери, а ол ышкаш улус ажыл-агыйынга хереглээр чүъктерни демир орук станцияларында, хем болгаш далай өртээлдеринде кадагалап база оон сөөртүп чорудуп турарын хынаарын ам партия-күрүне контролюнуң органнары калбак хөй-нииттиниң киржилгези-биле чорудуп турар. Чүгле демир орук станцияларында безин 500 муң ажыг тонна чемишчидилгелер мөөңнеттинген деп, рейдилерниң киржикчилери — парткүрконтрольга дузалаарының бөлүктери, «комсомолчу прожекторнуң» отрядтары, парлалга — дыңнадып турар. Оларның элээн кезээ чадагай черге үр чытканының уламындан бодунуң үнелиг шынарларын чидирип турар.

Чемишчидилгени сөөртүрүн болгаш ажыглаарын харысалга чок көөр чоруктарның фактылары Азербайджан ССР-де, Киров, Калинин, Орёл болгаш өске-даа элээн каш областарда база республикаларда бар. Ылаңгыя Калуга областа чемишчидилгелерни кадагалаарының болгаш сөөртүрүнүң байдалы дүвүрээзиниг болуп турар.

1963 чылдың мартының 20-де ол областың демир орук станцияларынга 45 муң тонна чемишчидилгелер мөөңнеттинген, оларны ажык шөлдерде, душкан-на черлерде дүжүрүп каан. олар эртер оруктарны, сут чаяр бугаларны дуй алган турар дээрзин ВЛКСМ ТК-ның «комсомолчу прожекторунуң» төп штавының медээлерин ёзугаар комитеттиң чоруткан хыналдазы тодараткан. Таварылгаларның хөй нуруузунда чемишчидилгелер тудуг материалдары-биле болгаш өске-даа чүъктер-биле холужуп калган болуп турар. Чүгле Брятинск станцияда болгаш оруктар беддири Сутокиде эрткен чылдың чайынындан бээр 4 муң тонна торф-аммиак чемишчидилге, сильвинит, борбайтыр кылган суперфосфат, чугай далганы чытпышаан. А Малоярославец станцияда 10 муң тонна янзы-бүрү чемишчидилгелер мөөңнеттинген. Хөй-хөй чемишчидилгелер өске-даа станцияларда үр үеде чытпышаан турар.

Чемишчидилгелер дугайында онза сагыш салган турар ужурлуг, хөрзүнү шоолуг үнүш-дүжүткүр эвес, чемишчидилге чокка чаагай дүжүттү өстүрер арга чок Калуга областың көдээ ажыл-агыйының ажылдакчыларының чемишчидилгелерни ажыл-агыйжы эвес, күрүне ёзузу-биле эвес көрүп турар чоруу канчап-даа таарышпас дээрзинче комитет кичээнгейни угландырган. Ол областың хөй-хөй колхозтары болгаш совхозтары чыл бүрүзүнде бүгү көдээ ажыл-агый культураларының куду дүжүдүн ап турары ынчангаш таварылга эвес. Чижээ, 1962 чылда областа гектар черден алган ортумак дүжүт мындыг болган: тараа 5,9 центнер, кукуруза силозу—75 центнер, картофель—28 центнер, мал чеминге хереглээр чигир свёклазы—60 центнер, тарымал хендир волокнозу—1,8 центнер.

Ындыг түрбуже ук областың колхозтарының болгаш совхозтарының чамдык удуртукчулары, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери, «Сельхозтехника» каттыжыышкыннарының ажылдакчылары ажыл-херек дээш сагыш салбайн, дүжүттүг бедидериниң болгаш көдээ ажыл-агыйның продуктуларын хөйнү алырының дугайын ажыл-агыйжы ёзу-биле бодавайн турар. Белеткээринге ажылчыннарның улуг күш-ажылы, хөй-хөй хөреңгилер болгаш үнелиг чиг-эт чарыгдаттынган муң-муң тонна чемишчидилгелер үрелип, ажыглалдан үнүп турарын олар тоомча чок көрүп турарлар. Чемишчидилгени чогуур өйүнде сөөртүп чорударының, оларны камныг кадагалаарын болгаш шын ажыглаарын хандырарының орнунга, область организацияларының, колхозтарның болгаш совхозтарның, «Сельхозтехниканың» каттыжыышкыннарының болгаш Москва демир оруунуң чамдык ажылдакчылары ажыл чылзыр чоруктуң оруунда кирип, бот-боттарының аразында үретүңнел чок бижиглежилгени кылып, хөй-нииттиниң парлалганың медээлерин херекке албайн, янзы-бүрү сылдаг-биле чемишчидилгелерни сөөртүп чорутпайн турар.

Спас-Деменск колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелиниң Мичурин аттыг совхозунуң директору эш Смутинниң буруузу-биле, ол совхозта дүжүт областа эң куду болуп турзажок, ийи муң тонна чыгам торф-аммиак компостарны хөй айларның дургузунда сөөртүп албайн келген. Эрткен чылын совхозка гектар бүрүзүнден ажаап алган дүжүт мындыг болган: тараа культуралары—2,4 центнер, картофель—29 центнер, силоска кукуруза — 29 центнер; чылда каража 370 муң рубльге четкен.

Чемишчидилгелерни сөөртүрүн болгаш ажыглаарын харысалга чок көрүп турганының фактыларын областың партия болгаш совет органнарының удуртукчулары билип турган. Ол дугайында хөй медээлерни Калуганың «Сельхозтехника» каттыжыышкынының, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш белеткээриниң область эргелелиниң удуртукчулары, а ол ышкаш колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелдериниң удуртукчулары эштер Зарубин, Гусев, Мельник болгаш өскелер-даа ап турган. Ындыг-даа болза олар тургустунган байдалды эдер талазы-биле эргежок чугула хемчеглерни албааннар.

Демир оруктуң Калуга салбырының удуртукчузу эш Савицкий, Москва демир оруунуң удуртукчузу эш Карпов чемишчидилгелерниң үрелип турган фактыларын эреңгей ёзу-биле көрүп турганын комитет демдеглээн. Тудуг материалдары болгаш өске-даа чүъктер-биле чемишчидилгелерниң холужары оларның буруузу-биле болдунган. Дыка хөй станцияларда чемишчидилгелерни дүжүрер болгаш кадагалап ажаар шөлчүгештерни үндүрүп бербээн, оруктар чоогунда складтарга участоктарны тускайлап тургуспаан; чүъкту чүдүрер болгаш дүжүрер ажылды механизастаар талазы-биле хемчеглерни албайн келген.

Чемишчидилгелерни өй-шаанда сөөртүп чедирериниң болгаш бүрүн кадагалап ажаарының база көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн бедидеринге чемишчидилгелерни шын ажыглаарының улус ажыл-агыйынга онза чугулазын барымдаалааш, СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Партия-күрүне контролюнуң комитеди колхозтар болгаш совхозтар чемишчидилгелерни хөйү-биле мөөңнээри, оларны шөлдерже өй-шаанда сөөртүп чедирери, хөрзүнге төгери, ынчангаш бо чылын дүжүттү улуу-биле бедидери дээш шыңгыы контрольду боттандырарын республикаларның, крайларның болгаш областарның партия-күрүне контроль комитеттеринге, колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелдериниң талазы-биле комитеттерге, колхозтарда болгаш совхозтарда бөлүктерге болгаш постуларга, «Сельхозтехника» каттыжыышкыннарынга, демир орук станцияларынга дааскан.

Бо ажылды организастаарда шаг-үе манавайн турар, чурттуң дыка хөй районнарында часкы тарылга эгелээн, чемишчидилгелерни сөөртүп, хөрзүнге төгери мырыңай соңгаарлаттынмас сорулга болуп турарын барымдаалап көөр ужурлуг.

ВЛКСМ ТК минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелерни сөөртүр талазы-биле комсомолчу-аныяктарның шалыпчы айын чорударын шиитпирлээн. Бо улуг болгаш чугула херектиң талазы-биле комсомол организацияларынга деткимчени, дузаламчыны бүгү талазы-биле көргүзерин партия-күрүне контролюнуң чер-черде органнарынга комитет дааскан.

Чемишчидилгелерни кадагалаарын, сөөртүрүн болгаш ажыглаарын шын эвес көрүп турарының хөй саныг фактыларын билип турган-ла, ол фактылар-биле эптежип, оларны чугула чүүл кылдыр херекке албайн, четпестерни чайладыры-биле шыңгыы хемчеглерни албайн турган «Союзсельхозтехника» Бүгү-россия каттыжыышкынының даргазының оралакчызы эш П. М. Кожевниковтуң, «Россельхозтехника» бүгү-россия каттыжыышкынының даргазы эш С. В. Шевченконуң шын эвес чорууниче кичээнгейни комитет көрүндүрген.

Колхозтарже болгаш совхозтарже чемишчидилгелерни сөөртүп чедирер талазы-биле база складтарны болгаш сегилерни тудар талазы-биле механизастаан отрядтарны «Сельхозтехниканың» районнар каттыжыышкыннарының болгаш салбырларының чанынга организастаар талазы-биле чазактың онаалдаларын чугаа чокка күүседиринче хемчеглерни алырын; складтарга болгаш шөлдерге корум-чурумну эмгелеп тургузарын, «Сельхозтехниканың» баазаларынга болгаш складтарынга, демир орук станцияларынга кээп турар чемишчидилгелерниң камгалалын хандырарын «Союзсельхозтехника» Бүгү эвилел каттыжыышкынынга, «Россельхозтехника» Бүгү-россия каттыжыышкынынга дааскан.

ССРЭ-ниң Орук харылзаалар министерствозу болза чемишчидилгелерни болгаш чугай далганын чүдүрер, складтаар талазы-биле корум-чурумну демир орук станцияларынга кысса хуусаада тургузар; чемишчидилгелер дүжүрер шөлдерни, орук складтарының чанынга участоктарны тускайлап тургузар, а ол ышкаш чемишчидилгелерни дүжүрерин, колхозтарның, совхозтарның болгаш өске-даа ажыл-агыйларның транспортунга оларны чүдүрерин чиигедип турар эргежок чугула механизмнерни тускайлап бээр хүлээлгелиг.

Бодунуң доктаалынга комитет болза Калуга облкүүскомунуң даргазының бирги оралакчызы, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш белеткээриниң область эргелелиниң начальниги эш А. В. Гусев, «Сельхозтехниканың» область каттыжыышкынының даргазы эш В. С. Зарубин боттарынга болгаш чагырткан кижилерге негелделиг болур чорукту кошкатканын демдеглээн. Чемишчидилгелерни сөөртүр болгаш ажыглаар ажылды организастаарын харысалга чок көрүп турганы дээш А. В. Гусев, В. С. Зарубин оларны шыңгыы доңгуткан. Чемишчидилгелерни бүрүн камгалаар, өй-шаанда сөөртүр болгаш шөлдерге төгерин хандырары-биле бүгү чүүлдерни кылыр, ынчангаш эң шыңгыы харысалгага кирериинге чылдакты болдурбас бис деп оларның берген медегелин комитет хүлээп алган.

«Сельхозтехниканың» Спас-Деменск каттыжыышкынының даргазы эш В. И. Мамуркин, Мичурин аттыг совхозтуң директору эш Н. А. Смутин олар чемишчидилгелерни сөөртүрүн болгаш ажыглаарын боттарының сагыш човаңгыр эвес, харысалга чок көрүп турган чоруу-биле ажыл-агыйга когараалды чедирген, боттарын багай удуртукчулар кылдыр көргускеннер, ынчангаш оларны суд харысалгазынга кирери чөптүг деп комитет демдеглээн. Ындыг болза-даа олар боттарының буруузун билингенин, тургустунган байдалды эдер талазы-биле хемчеглерни ам безин чоруда бергенин хыналданың көргускенин өөренип көргеш, комитет В. И. Мамуркин, Н. А. Смутин оларны албан-дужаалындан чайладыры-биле кызыгаарлап болур деп санаан.

Тарылгага белеткел

ЧАРЫП КИРЕРИНГЕ БЕЛЕН

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң тараажылары часкы хову ажылдарынга белеткелин багай эвес чорутткан. Көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезин колдуунда дооступ, «ДТ-54» маркалыг 10, «ДТ-28-24» деп 4 тракторларны болгаш тракторнуң 11 андазыннарын, тараа чаштырар 16 сеялкаларны база кукурузаның 2 сеялказын бүрүн септээн.

Септелге үезинде механизаторлар Н. Сендеш, Х. Догаа, О. Өктек-оол олар идепкейлиг ажылдааннар. Үрезин арыглакчылары Х. Адар-хөө, С. Биштек, С. Биче-уруг олар хүн бүрү нормазын ажыр күүседип, мурнуку одуругта ажылдап дооскаңнар.

Чоокку үеге чедир ногаа болгаш тараа шөлдеринче 750 тонна өдекти аппарып төккен. Тарылга эгелээже чедир ам-даа муң ажыг тонна өдекти ховуларга чедирер дээш тараажылар үзүк чок ажылдап турарлар. Большевикчилер техника болгаш үрезин талазы-биле чарып киреринге белен.

* * *

ДАРГАННЫҢ ҮЛҮҮ

«Найырал» совхозтуң Булуң-Терек салбырында дарган эш Сат Комбуй январьда 30 аът дагазын, 5 шанакты кылып ажыглалче киирген. Февраль—март айларда часкы тарылгага уткуштур 7 тергени септевишаан 25 андазынны, 20 илиирлерни бизээн.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

Бо чылдың март 30-де Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралы болган. Хуралга элээн каш айтырыгларны чугаалашкан.

Барыын-Хемчик районнуң колхозтарында болгаш совхозтарында көдээ ажыл-агый техниказының ажыглалының болгаш кадагалалының байдалының дугайын болгаш республикада хөй уругларлыг иелерни шаңнаалга кирип турарының байдалының дугайын Президиум чугаалашкаш, ол айтырыглар талазы-биле тускай доктаалдарны хүлээп алган.

«Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң депутаттар бөлүктериниң болгаш постуларының дугайында», «Ажылчы чоннар депутаттарының район (хоорай) Советтериниң күүсекчи комитеттериниң штаттан дашкаар организатор-инструктор килдистериниң дугайында», «Тыва АССР-де херээженнер чөвүлелдериниң дугайында» дүрүмнерни Президиум бадылаан.

Литератураның болгаш уран чүүлдүң ажылдакчыларынга Тыва АССР-ниң хүндүлүг аттарын тыпсыр дугайында болгаш Тыва АССР-ниң Хүндүлүг бижии-биле чамдык ажылдакчыларны шаңнаар дугайында Чарлыктарны Дээди Советтиң Президиуму хүлээп алган.

Тыва АССР-ниң хүндүлүг аттарын литератураның болгаш уран чүүлдүң ажылдакчыларынга тыпсыр дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң литературазын болгаш уран чүүлүн хөгжүдер талазы-биле идепкейлиг ажылы болгаш ачы-хавыязы дээш Тыва АССР-ниң хүндүлүг аттарын тыпсыры болза:

ТЫВА АССР-НИҢ УЛУСТУҢ АРТИЗИ

Владимир Базыр-оолович Оскал-оолга — Курцирктиң артизи.

ТЫВА АССР-НИҢ АЛДАРЛЫГ АРТИЗИ

1. Олег Донгукович Намдараага — хөгжүм-шии театрының артизи.
2. Дмитрий Энешович Очурга — Курциркиң артизи.
3. Күжүгет Балданович Хевэит-оолга — Курциркиң артизи.

ТЫВА АССР-НИҢ ЛИТЕРАТУРАЗЫНЫҢ БОЛГАШ УРАН ЧҮҮЛҮНҮҢ АЛДАРЛЫГ АЖЫЛДАКЧЫЗЫ

1. Александр Адольфович Пальмбахка — литература шинчилекчизи-лингвист.
2. Степан Агбанович Сарыг-оолга — чогаалчы.
3. Василий Фадаевич Деминге — чурукчу.
4. Моңгуш Хола-Салович Черзиге — улустуң эдилел уран чүүлүнүң мастери.

ТЫВА АССР-НИҢ КУЛЬТУРАНЫҢ АЛДАРЛЫГ АЖЫЛДАКЧЫЗЫ

1. Константин Чульдумович Тамдынга — Чөөн-Хемчик районнуң автоклувунуң эргелекчизи.
2. Семён Лукич Бухтуевке — Чадааның музыка школазының директору.
3. Александр Саянович Лаптаңга — хөгжүм-шии театрының артизи.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретарының хүлээлгезиниң күүседикчизи
С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай,
1963 чылдың март 30.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлүг бижии-биле литератураның болгаш уран чүүлдүң ажылдакчыларын шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң литературазын болгаш уран чүүлүн хөгжүдеринге идепкейлиг ажылы дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлүг бижии-биле шаңнаары болза:

1. Леонид Васильевич Гребнёвту — Тываның дыл, литература болгаш төөгү эртем-шинчилел институдунуң төөгү секторунуң эргелекчизи.
2. Николай Павлович Кашировту—хөгжүм-шии театрының чурукчузу болгаш артизи.
3. Владимир Шаравеевич Моңгалбийни — хөгжүм-шии театрының артизи.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретарының хүлээлгезиниң күүседикчизи
С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай,
1963 чылдың март 30.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлүг бижии-биле эш А. М. Зайцевти шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

ЧАРЛЫЫ

Тываның партия болгаш совет органнарынга үр чылдарда шудургу ажылдааны дээш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң организатор-инструктор килдизиниң эргелекчизи эш Александр Михайлович Зайцевти Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлүг бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретарының хүлээлгезиниң күүседикчизи
С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай,
1963 чылдың март 30.

ТЕС-ХЕМНИҢ КОЛХОЗ-СОВХОЗ БҮДҮРҮЛГЕ ЭРГЕЛЕЛИНИҢ ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

ЧАА НЕГЕЛДЕЛЕР ЁЗУГААР ЧАА БАЙДАЛ-БИЛЕ АЖЫЛДААР

Тодарадып чугаалажыыл

Россия Федерациязының бүдүрүлге эргелелдериниң партия комитеттериниң секретарьларының болгаш начальниктериниң Москвага болган Чөвүлел хуралының түңнелдерин база эргелелдиң ажыл-агыйларының 1963 чылда — чеди чылдың бешки чылында сорулгаларын колхоз-совхоз бүдүрүлгезиниң Тес-Хем эргелелиниң чөвүлели чугаалашкан. Ук чөвүлел хуралга Өвүрде, Эрзинде, Тес-Хемде болгаш Тере-Хөлде колхозтарның даргаларын, партия организацияларының секретарьларын, зоотехниктерни болгаш агрономнарны, «Тес-Хем» совхозтуң хүрүткүчүлерин болгаш тускай эртемниглерин, эргеледе «Сельхозтехника» ажылдакчыларын, чамдык хөй-нийти активин келдирген. СЭКП Тыва обкомунуң секретары **А. И. Попов** чөвүлел хуралдың ажылынга киришкен. Бо чугаалашкан айтырыгның дугайында илеткелди эргелелдиң начальниги **С. С. Сонам** кылган.

— Бо чөвүлел хуралга тургустунган айтырыгны чугаалажырының мурнунда, эрткен чылын канчаар ажылдаанывысты доңчу чугаалап көрейн. Зонаның ажыл-ишчилери 1962 чылда күрүне мурнунга хүлээлгелерин бүрүн күүсеткен. Өөрүнчүг чүве болза 1962—1963 чылдарда зонаның колхозтары болгаш «Тес-Хем» совхозу чер ажылын дидими-биле калбартып эгелээни, ынчангаш малдың быжыг чем-суурун тургузар сорулганы ооң-биле боттандыра бергени болур-дур — деп, илеткелчи демдеглээн.

Эвилеңниг сорулгаларны чедиишкинниг күүседир талазы-биле, ажыл-агыйга удуртулганың болгаш план күүселдезиниң четпестерин чогуур үезинде илередири, ол четпестерни чайладырының аргаларын тодарадып чугаалажыры чугула дээрзинге илеткелчи доктааган. Күрүнеге сүт дужаары зонада чеди чыл планындан мурнап турар болза-даа, эъттиг болгаш дүктүг дужаары планда көрдүнгенинден хожудап турар. Зонаның «Тере-Хөл» колхозтан өске ажыл-агыйлары чеди чылдың эрткен дөрт чылдарында күрүнеге 4110 тонна эътти дужаарын 3467 тонна кылдыр азы чүгле 84,3 хуу күүсеткен. Эътти болгаш дүктү бүдүрериниң, ону күрүнеге садарының бо зонада хожудап турарының кол чылдагааны болза малдың баш санын өстүрериниң планының чыл санында күүсеттинмейн турарында. Эрткен чылын малдың баш санын өстүрериниң планын чүзүн айыбиле бүрүн күүсеткен ажыл-агый бо зонада чок. Оон ынай мал семиртилгезин эки органи- заставайн, бызааларны чажындан эгелээш семиртир азыравайн турар. Ынчангаш күрүнеге дужаар бир бода малдың деңнези 270 килограммдан ашпайн келген.

Чүс га ажыглаалдыг черге онаалдыр 5—7 баш инектерлиг болуп турар Рязань болгаш өске-даа областарны эш Н. С. Хрущев шыңгыы шүгүмчүлээлге таварыштырган турда, а бо зонаның 100 га ажыглаалдыг черинге 1,9 баш инек, 0,6 баш төрүүр инек, 22,5 хой онаажып турар. Бистиң зонавыс чүс га ажыглаалдыг черге 100 баш хойлуг турар сорулгалыг. Ынчаарга ам ооң чартыынга безин четпээн-дир бис. 100 га ажыглаалдыг черге онаалдыр бүдүрүп турар продукциявыс база-ла дыка эвээш: эът—2, сүт—2,2 центнер, дүк 390 кг онаажып турар — деп, эш Сонам анализтеп чугаалаан.

Малдың, ылангыя чаш малдың өлүп хораар чоруун болдурбас дээш мал эмчилери, зоотехниктер шыңгыы ажылдаар ужурлуг. Ындыг турбуже-ле зонага эрткен чылын 1114 баш бода мал (оон иштинде 430 бызаа), 7500 шээр мал (оон иштинде 5000 анай, хураган) өлген. Ооң оода-ла чартыын безин камгалап алган болзувусса, күрүнеге немей 3500 центнер азы 12 хуу хөй эътти артыр садып болур турган ийик бис деп илеткелчи санап көргүскен.

Байдал бо чылын база-ла экиживээн. Өвүрнүң «Коммунизмче орук», Тестиң Ленин аттыг колхозтарында малдың хорамчазы улуг болган. Зонада өлген нийти малдың баш саны бо чылдың баштайгы ийи айларында эрткен чылдың ол-ла үезиниң дегизинден дыка хөй болуп турар.

Уксаа экижидер талазы-биле зонаның хой ажылында дээре хемчеглер алдынган болза-даа, а бода мал уксаазын экижидери ам-даа шулуудаваан. Зонаның ажыл-агыйлары бо чылдың бирги кварталында күрүнеге сүт садарының планын күүсетпишыдавайн турар. Ол анаа-ла бир таварылга эвес. Инектиң азыралы, ажаалгазы багай болуп турарындан ангыда, оон сүткүр уксаазы экиживейн турарының уржуу ол-дур. Ынчангаш инек малды тарып боозадыры — соңгаарладып болбас айтырыг болуп турар. Эдержилгеге кирер 9235 баш инектен 2250 баш инектиң тарып боозадыр деп планнаан. Ол-даа эвээш. Ам ферма бүрүзүнге тарылга пунктузун тудар, инектерни тарып эгелээр херек. Ынчангаш эдержилгеге кирер бүгү инектиң 50-ден эвээш эвес хуузун тарыыр сорулганы салыр, мал ажыл-агыйлыг зона хирезинде малды тарып боозадыр, уксаа экижидер дээн ышкаш чугула ажылды үнелеп көрбес чорукту буруу шавар херек. Зонага инек тарып боозадыр 20 пунктуларның бажыңнарын бо чылын бирги ээлчегде тудар болгаш дерийр. Чайлагларның кодан санынга чиик хевирлиг шевергиң пунктуларны база туткулаар.

Зонаның агаар-бойдузунга таарыжып өзүп турар теве, сарлык, чыгты болгаш ниви малдарның эдержилгезин ала-чалгаарлаашкынныг байдалга тургуспас, ол малдарны кызыгаар чок өстүрер болгаш эът, сүт, дүк бүдүрериниң ол чиик өртектиг курлавырларын ажыглаар ужурлуг. Ындыг турбуже, эрткен чылын төрүзе чогуур чеже энгиннерден, сарлыктардан болгаш нивилерден чеже чаш төл алганыл дээрзи эргеледе билдинмейн турар. Ол чорук канчап-даа таарышпас болгаш зонага бо малдарны өстүрүп сайзырадыр, оларның учётун экижидер ужурлуг.

Зонаның ажыл-агыйлары бо чылын 20371 гектар кодээ ажыл-агый культураларын тарыыр. Оон иштинде 2569 газы Өвүр районга, 17775 газы Тес-Хем районга онаажып турар. Ол болза зонага тарылга шөлүн эрткен чылдагызындан 60 хуу өстүргени болур. Ол моон соңгаарда өзер. Ынчангаш зонага бо чылын «ДТ-54» деп 25, «Беларусь» деп 30 тракторларны болгаш өске-даа техниканы немей берген.

Ынчаарга часкы тарылгага белеткел ажылдарында улуг четпестер бар. Хову ажылдары каш-ла хонуктардан эгелээр. Ажыл-агыйларда амдыгаа чедир тараа культураларының 603 тонна үрезини четпес. Ам бар үрезиннерниң үнүүчелиниң шынары чедир хынаттынмаан. Картофель үрезини 300 тонна четпейн турар. «Тес-Хем» совхозтуң дирекциязы үрезин белеткелинче кичээнгей салбаан. Ында 400 тонна тараа культураларының, 80 тонна картофельдиң үрезини четпес. Чамдык ажыл-агыйлар үрезинни «камнаар», ону гектар бүрүзүнге чажарының нормазын кызырар хөөннү илередип турар. Ылангыя «Чодураа» колхоз гектар черге кызыл-тасты 180, суланы 170 центнерни чажарын 170 болгаш 160 центнерге чедир кызырар деп планнап алган турар. Үрезинни чаштырар норма бээрге, дужут база бедирин барымдаалаза чогуур.

Часкы тарылга улуг күжениишкинни болгаш бедик организастыг чорукту негеп турар. Зонаның ажыл-агыйлары 12600 гектар тарааның черин удур андарып тарыыр ужурга таварышкан. Мынчангаш техниканы, оларны башкарар кижилерни таарыштыр тургузар, оларга тодаргай онаалдаларны бээр, техниктиг хандырылганы, үрезин, сүт, кывар-чаар чүүл сөөртүлгезин организастыг чорудар херек.

Часкы хову ажылдарынга техника ам-даа четче белеткеттинмээн. Чижээ, Тес-Хем районда 105 тракторларның 37-зи, 56 андазыннарның 27-зи, 45 сеялкаларның 17-зи, кукуруза тарып олуртур 22 машиналарның 20-зи, 105 илиирлер белен эвес. Техниканың эдилелинде болгаш ажаалгазында үй-балай, кам чок чоруктар үргүлчүлеви шаан турар. «Сельхозтехника» салбыры (эргелекчизи эш Дмитриев) техника ажаалдазын болгаш эдилелин экижидер талазы-биле багай ажылдап, чамдык септелгелерни шынар чок чорудуп турар.

Бо зонага бо чылын 4980 га кукурузаны, 182 га чигир свёклазын тарып олуртур. Оон иштинден Тес-Хем район—4280 га кукурузаны, 133 га чигир свёкланы, Өвүр район — 700 га кукурузаны, 49 га чигир свёкланы тарыыр. Ам ол талазы-биле Тес-Хемде 12, Өвүрде 9 механизастаттынган звенолар бар. Оларда тарылгага белеткел ажылдары чаа эгелеп турар. Тарылга чорудар машиналар безин септеттинмээн. Шөлдер чемишчидилгези дыка эвээш. Ынчангаш бо звенолардың кадрлар белеткелинче, оларның ажылынче онза кичээнгей салыры чугула.

Тарылгага ам организас-техниктиг белеткелдерни чорудары, бригадаларның болгаш звеноларның составын четчелээри, оларга бүдүрүлге онаалдаларын ылавылап бээри, техниканы быжыглаары, хову турлагларын ынак белен болгаш таарымчалыг байдалга тургузары — амгы хүннерниң чугула ажылдары ол дээрзинче чөвүлел хуралдың киржикчилериниң кичээнгейин илеткелчи угландырган.

САНАЛДАРЫН БЕРИП ТУРЛАР

Илеткелдиң талазы-биле 16 кижи санал берген. Кодээ ажыл-агыйның удуртурун чаартып тургузары-биле партияның чорудуп турар организастыг хемчеглериниң ужур-дузазын хамыязы-биле билип турарын боттарының чугааларынга илереттипшаан, чеди чылдың бешки чылында кодээ ажыл-агыйның хөгжүдеринге зонаның түс-түс районнарының болгаш ажыл-агыйларының ажыл-ишчилери тодаргай салышкынныг болур дээрзин санал бергеннер түс-түзунда бүзүредип турган.

Тес-Хемниң парткому секретары эш **Кызыл-оол** районнуң кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң ортузунда партийжи организастыг болгаш партийжи-политиктиг ажылдарның элээн экижип, чаа үениң негелделерин ёзугаар эде тургустунуп турарының дугайында чижектерни чугаалаан. «Чодураа» колхозтуң удуртукчулары (колхоз даргазы эш Шулуу-Маадыр, парторганизация секретары эш Байыр-оол) ажыл-агыйны багай эвес удуртуп турар. Ол колхоз күрүнеге эът садарының бирги квартал планын марттың 20-де 111,2 хуу күүсеткен.

Ынчалза-даа дыка четпес ажылдап турар удуртукчу коммунистер бар дээрзин ол илередип шүгүмчүлээн. «Чаа орук» колхозтуң даргазы эш Амырбит, парторганизацияның секретары эш Дамчай оларның ажыл-агыйга эрентей удуртулгазын ол чижекке көргүскен. Сээдүг үеде ында тудуг ажылдары дыка кошкай берген, малдың ажаалгазыралы баксыраан, хову ажылының бедик дужуу дээш демисел экиживейн турар.

Оон ынай «Тес-Хем» совхозтуң болгаш «Ак-Эрик» колхозтуң удуртукчуларының ажыл-агыйны кошкак удуртуп турарын оратор чоптуг шүгүмчүлээн. Ылангыя «Ак-Эрик» колхозта техниканың ажыглалы болгаш ажаалгазы багай тургустунган. «Тес-Хем» совхоз мынчага чедир тарылга белеткелин доозпаан, үрезин тыптынып албаан.

Өвүр партком секретары эш **Семис-оол** районнуң ажыл-агыйларынга партийжи удуртулганың четпестерин миннип чугаалаан. Эрткен чылын күрүнеге эът садарының планын район күүсетпээн. Малдың баш саны улуг хорамчалыг болган. Мал чемнери чылдың-на чедир белеткеттинмейн турар. Ынчангаш районга чер ажылын хөгжүдүп турган, оон мал чемнерин алыр ужурлуг. Бо чылын тарылга планын бисте дидими-биле улгаттырган. Ол хирезинде-ле часкы хову ажылдарынга белеткелдер багай болуп турар. Кызыл-тас, сула, чочак-тараа үрезиннери четпес. «Торгалыг» колхоз 1200 гектар черни удур андарар ужурга таварышкан. Ынчангаш ол колхозка ам-даа 2 трактор херек. Көк-Сайырның болгаш Кара-Талдың суггарылга бугаларын ажыглалга кирери күзенчиг. Ынчангаш маңаа даш буза тепсир херекселдер болгаш бульдозерлер бээрин дилеп турар бис.

Инектиң уксаазын экижидери черле чугула. Тарып боозадылганы организастаар херек. Бо талазы-биле чогуур организациялар биске дузалавайн турар. Үре дилээн бис. Мынчага чедир чорудуп бербээн.

«Кызыл тук» колхозта ажыл эки чоруп турар. Артель бирги кварталда күрүнеге эът болгаш сүт садарының планнарын ажыр күүсеткен. Чаш малды камгалап ап турары-даа эки. Бүш-ажылдың организастыы багай эвес. Тудуг ыяжы эки белеткеттинген.

Бо чылын малдың баш санын өстүрериниң, күрүнеге продуктулар садарының талазы-биле социалистиг хүлээлгевисти ыявыла күүседир дээш бар курлавырларны болгаш аргаларны ажыглап ажылдаар бис деп эш Семис-оол ол районнуң ажыл-ишчилериниң мурнундан хүлээнген.

Эрзинде «Коммунизмче орук» колхозтуң даргазы эш **Шойжун** санал бергеш, Сарыг-Булуңда эът, сүт хүлээп ап турар белеткелдер черниң четпес ажылын шүгүмчүлээн. — Чоокта чаа 42 шары сүрдүрүп кээриниске, оларны бир хонук кажаалааш, хүлээп алган. Чамдыкта мал, сүт хүлээн алыр кижи чок тургулаар. Дужаап турган продуктуларны учётка ур үеде киирбейн турар — деп ол чугаалаан. Колхозтуң ажыл-ишчилери бо чылын боттарының мурнунда тургустунган ажыл-агыйжы сорулгаларны чедиишкинниг күүседип болурунуң аргалары бар дээрзин ол бүзүреткен.

— «Чодурааның» колхозчулары усть-лабинчилерниң кыйгырыгынга хары кылдыр эки ажылдаарын чаңгыс эп-сеткилдиг шиитпирлээннер. Бо чылын инектиң баш санын 1930, оон иштинде саар инектерни 610, хойну 19600, өшкүнү 1400 баш чедирерин, 255 тонна эътти, 140 тонна сүттү болгаш 44 ажыг тонна дүктү күрүнеге садарын, хой санындан 2,250 кг дүктү, чамдык коданнарга бир хойдан-на 2,7 — 3,6 кг дүктү кыргып алырын хүлээнген бис — деп, ол колхозтуң даргазы эш **Шулуу-Маадыр** чугаалаан. Зонада колхозтарны болгаш бир совхозту удуртур талазы-биле эргелелдиң ажылында эрентейлээр чорук бар дээрзин чугаалаза чогуур. Бистиң колхоз эргелел аппараадының ажылдап турар черинден ыш-ле километр черде турар болгай. Ынчалза-даа оон биске удуртулгазы ам-даа эрентей. Ынчаарга ырак черлерде ажыл-агыйларга оон-даа дора боор чадавас — деп, эш Шулуу-Маадырның чугаалаанын эргелел начальниги эш С. С. Сонам бодунуң доңчу түңнел сөзүнге чоптуг шүгүмчүлел болду деп хүлээн көрген болгаш эргелелдиң аппаратын моон соңгаар-даа бодунуң ажылын эш Н. С. Хрущевтуң айтышкынының ёзугаар улам эде тургузарын оралдажыр апаар деп бүзүреткен.

Эргелел-даа, районнар организацияларыдаа удуртулганың эрги методундан адырлып шыдавайн турарлар дээрзин Тес-Хем райкүүском даргазы эш **Бегзи** бодунга хамаарыштыр миннип чугаалаан. Районнуң мал ажылын хөгжүдеринге удуртулга экиживаан. Малдың чидирии улуг боор турар. Мал ажылынга берге үе ам-даа мурнувуста. Малчыннарның ам дажып хонар черлеринге белеткел ажылдарын база-ла чорутса чогуур. Чоокку 2—3 чылдарда малчыннарга 500 чуртталга бажыңнарын, оон иштинден 100 бажыңны бо чылын тудуп бээр дээн бис. Бирги кварталда чаңгыс-даа бажың туттунмаан. Ажыл саададыр, хонук-хуусаа эрттирер чорук чыл төнчүзүнде багай түңнелге чедирип кээр деп чүвени уттуп болбас ужурлуг. Часкы хову ажылдарынга райпо бодунуң киржилгезин экижидери чугула. Ылангыя хову турлагларынга столоваялар тургузарын практикалаза чогуур деп эш Бегзи саналдаан.

— Чаа негелделер-биле, чаа ёзу-биле ажылдаар ужурлуг бис. Бистиң колхозувус күрүнеге эът, сүт садарының планын чедиишкиннинг күүседип турар. Малчыннар дугайында сагыш салышкынның күштелдирип турар бис. Бо чылын малчыннарга 15 чуртталга бажыңнарын тудар бис. Бир хойжу бригадада, ийи фермаларда чунар бажыңнар ажылдап турар. Бисте малдың чаш төлүнүң камгалап алдынып турары эки. Ылангыя эш Карманың удуртканы хойжу бригадада 2318 хойнуң 2318 хураганнарны менди камгалап алган — деп, Өвүрде «Кызыл тук» колхозтуң парторганизация секретары эш **Бүрбү** чугаалаан. Бо чылын малдың баш санын өстүрер, күрүнеге мал ажылының продуктуларын садар планнарны ажыр күүседиривистиң магадылалы бар деп ол илеткелдин-биле бүзүреткен.

Оон ынай Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозунуң даргазы эш **Мирчим**, «Сельхозтехниканың» Тес-Хем салбырының эргелекчизи эш **Дмитриев**, республиканың кодээ ажыл-агый продуктуларының бүдүрүлге болгаш белеткелдер министерствозунуң кол инженери эш **Каретников**, Эрзинде «Чаа орук» колхозтуң парторганизация секретары эш **Дамчай**, Тесте «Ак-Эрик» колхозтуң даргазы эш **Сарыглар**, Өвүрде «Коммунизмче орук» колхозтуң парторганизация секретары эш **Ничин-оол**, «Тес-Хем» совхозта салбыр эргелекчизи эш **И. Биче-оол**, ВЛКСМ-ниң Тес-Хем комитединиң секретары эш **Дамы**, Тес-Хем колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелиниң мал эмчизи эш **Ким-оол** олар чөвүлел хуралга санал бергилээн.

СЭКП Тыва обкомунуң секретары эш **Попов** база санал берип чүве чугаалаан.

Чөвүлел хурал Тес-Хем колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-агыйларының 1963 чылда социалистиг хүлээлгелерин чаңгыс үн-биле бадылаан.

Тес-Хем колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелиниң колхозтарының болгаш „Тес-Хем“ совхозтуң 1963 чылда социалистиг хүлээлгелери

1963 чылда мал ажылының продуктуларын болгаш тарааны бүдүрерин база күрүнеге садарын көвүдедир дээш бүгү улустуң социалистиг чарышының эгелекчилери Краснодар крайның Усть-Лабинск бүдүрүлге эргелелиниң кодээ ажыл-агыйының ажылдакчыларының үлегерин эдербишаан, Тес-Хемниң колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелиниң колхозтарының эр, херээжен колхозчулары, «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыннары, бүгү механизаторлары болгаш тараажылары база кодээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери эрткен ажыл-агый чылының түңнелдерин бодувуска үндүрбүшаан, бо чылын — чеди чылдың бешки чылында бар аргаларывысты болгаш курлавырларывысты санап көргеш, СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырар дээш моон адаанда социалистиг хүлээлгелерни ап тур бис.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин дүрген көвүдедириниң, күрүнеге хойнуң садарының болгаш малдың быжыг чем-суурун тургузарының үндезини — чер ажылын шалыпкын сайзырадыры бистиң кол сорулгавыс болгаш Төрээн чурттуң мурнунга патриотчу хүлээлгевис болур. Ынчангаш бо чылын бистиң бүдүрүлге эргелеливистиң ажыл-агыйлары күрүнеге 38100 центнер эътти, 20500 центнер сүттү, 5455 центнер дүктү садарын хүлээнген бис. Ооң иштинде Тес-Хем районнуң ажыл-агыйлары күрүнеге 27300 центнер эътти, 13550 центнер сүттү, 3735 центнер дүктү; Өвүр районнуң колхозтары 10800 центнер эътти, 6950 центнер сүттү, 1720 центнер дүктү садар.

Малдың ажаалга-чемгерилгезин болгаш уксаазын экижидип тургаш, бистиң зона ниитизи-биле бир саар эътниг-сүтнүг инекке онаалдыр ортумаа-биле 1030 кг сүттү, ооң иштинде Тес-Хем районнуң ажыл-агыйлары 1024 кг, Өвүр районнуң колхозтары 1040 кг сүттү саар болгаш эргелел ниитизи-биле бир хойдан ортумаа-биле 2,16 кг дүктү, ооң иштинде Тес-Хем районнуң ажыл-агыйлары 2 кг, Өвүр районнуң колхозтары 2,4 кг дүктү кыргып алыр.

Бо чылын эргелелдиң ажыл-агыйлары бода малдың баш санын 20800, ооң иштинге инектерни — 7410, хойларны болгаш өшкүлерин 269100, чылгыны 9255, тевени 720 болгаш нивини 1045 баш чедир, ооң иштинден Тес-Хем район: мыйыстыг бода малды 15080, инектерни 5390, хой, өшкүнү 188300 баш чедир, Өвүр район: мыйыстыг бода малды 5720, инектерни 2020, хой, өшкүнү 80800 баш чедир өстүрер.

Малдың баш санын өстүрериниң планын чедиишкинниг күүседири-биле зонаның ажыл-агыйлары бүгү төрүүр хойнуң 90 хуузун, азы 92000 баш хойларны, 2250 баш инектерни тарып боозадыр. Төрүүр 100 баш малга онаалдыр 85 бызааларны, 95 анай, хураганнарны четче камгалап алыр. Хой малдың дүкүнүн болгаш семиртилгезин экижидер сорулга-биле 20000 баш хойларга фенотиазин холуксаалыг микроэлементилерни бээр болгаш ткановой, препараттарны 1500 баш семиртир бода малдарга сыкыртыр.

Эргелелдиң ажыл-агыйлары бүгү хойнуң 70 хуузундан эвээш эвезин азы 142600 хойну болгаш бүгү өшкүлерни азы 30700 өшкүнү электри агрегат-биле кыргыырын, хураганнарны сакманнап доруктурар 45 кажааларны тударын, 9 сүт-бараан фермаларын электросаалда-биле механизастаарын боттандырар. Бо чылын мал ажылының 40 бригадаларын организастаар, бүгү хой малды бот-орулга-чарылгалыг бригадаларже база 10 саңныг сүт-бараан фермаларын бот-орулга-чарылгаже шилчидер болгаш «Тес-Хем» совхозка аныяк бода малды семиртириниң ийи бот-орулга-чарылгалыг бригадаларын организастаар.

Бригадалар төптеринге улуг-биче мал кажааларын, чурттаалга бажыңнарын болгаш чунар бажыңнарны, кызыл булуңнарны тудар болгаш чедир ылдынмаан тудугларны бүрүн ажыглаалга киирер.

Малдың баш санының өзери, ооң продуктулуунуң көвүдээри малга быжыг чем-суурну тургузарындан хамаарлыр. Ынчангаш бо чылын ниитиниң малынга 32000 тонна бедүүн чемнерни, 100.000 тонна силосту белеткээр бис.

Чер ажылын сайзыратпайн тургаш мал ажылын кажан-даа хөгжүдүп, ооң продуктулуун бедидип шыдавас деп чүвени ханызы-биле угаап билбишаан, эргелел бо чылын тарылга шөлүн эрткен чылдагызындан 60 хуу калбартыр, тараа культураларының бир гектарындан ортумаа-биле 8 центнерден эвээш эвес дүжүттү өстүрүп алыр.

Эрте чазар тараа культураларын тарыырын 8—12 ажыл хүнүнде организастыг, эки шынарлыг доозар. Тарааның болгаш өске-даа культураларның дүжүдүн бедидериниң үндезини болур түс черниң чемишчидилгези болур өдекти 32 муң тоннадан эвээш эвести тарылга шөлүнге төгер.

Усть-лабинчилерниң үлегери-биле кодээ ажыл-агый продуктуларының элбекшилин улам-на көвүдедир дээш эргеледе удуртур ажылдакчы бүрүзү ажыл-херектиң тодаргай участокта байдалын харыылап ажылдаар, чер болгаш мал ажылының мурнакчыларының дуржулгаларын база эртемниң чаа чедиишкиннерин өөренир болгаш нептередип пропагандалаар, техниканы, бар аргаларны болгаш курлавырларны чеп ажыглаар, ынчангаш колхоз-совхоз, ферма, бригада бүрүзүнүң аразынга, кодээниң ажыл-ишчилериниң ортузунга социалистиг чарышты массалыг калбартыр бис.

Мындыг социалистиг хүлээлгелерни албышаан, Таңдының болгаш Чадааның колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелдериниң кайызын-даа социалистиг чарышка кыйгырдывыс.

Бо социалистиг хүлээлгелерни Тес-Хем колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелиниң чөвүлел хуралынга хүлээп алган.

Механизаторларны кыйгырган

Тес-Хем колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелиниң колхозтарының болгаш совхозунуң 1963 чылда социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседиринге, бистиң Төрээн чуртувуска коммунистиг ниитилелди тургузарынга боттарының төлептиг салышкынның киирериниң дугайын Тес-Хем районнуң кодээ ажыл-агыйының механизаторларының чөвүлел хуралы чугаалашкан.

Ук чөвүлел хурал Тес-Хемниң «Чодураа» колхозунуң төвүнге болуп эрткен. Районнуң колхозтарының болгаш «Тес-Хем» совхозунуң трактористери, комбайнерлери, механиктери болгаш инженерлери, агрономнар, хову ажылдарының бригадирлери, чолаачылар болгаш Тес-Хем парткомунуң, «Сельхозтехника» салбырының, райкүүскомнуң удуртур ажылдакчылары бо чөвүлел хуралдың ажылынга киришкен.

Тес-Хем райкүүском даргазы эш Бегзи маңаа эрткен 1962 ажыл-агый чылының түңнелдеринге болгаш 1963 чылда механизаторларның сорулгаларынга холбаштырган доңчу илеткел кылган.

Тракторларны болгаш комбайннарны бедик бүдүрүкчүлүг ажыглап, тарааның байлак дүжүдүн өстүрүп турар мурнакчыларның саны районда өскенин чөвүлел хурал демдеглээн. Ооржак Шоюн-оол, Серен Көк-оол, Суван Окаштай, Намзырай Анай-оол, Дамдын Комбаа, Севильбаа Эрес-оол, Маажай Маадыр, Сүгдүр Даваа-Саң оларның болгаш оон-даа өске мурнакчы трактористерниң бо хуралга онзалап адаан. Эрткен чылдың күзүнде «Ак-Эрик» колхозтуң комбайнери Чамзы Хүрең-оол 556 гектар черниң тараазын ажааган. «Коммунизмче орук» колхозта эш Маажай «СК-3» комбайн-биле 434 га черниң тараазын кескен. Боттарының ажыл-херээниң мастерлери апарган Оюн Күнзен-оол, Оюн Бора, Ондар Кызыл-оол болгаш оон-даа өске комбайнерлерниң алдар-сураа калбарып турар. Кукуруза тарып өстүрер звенолар база-ла багай эвес түңнелдерни көргүзүп турар болу бергилээн. Бо чылын бо район тараа культураларының тарылга шөлүн эрткен чылдагызындан барык-ла ийи катап өстүрер. Чер ажылын хөгжүтпейн тургаш мал ажылын хөгжүдери болдунмас дээрзин медереп билбишаан, кодээ ажыл-агыйның нийти хөгжүлдезинге механизаторлар улуг күш боох ажылдаарын маңаа хүлээнип ап турганнар. Ынчангаш Тес-Хем районнуң кодээ ажыл-агыйының механизаторларының бо чөвүлел хуралының киржикчилери Тес-Хем колхоз-совхоз эргелелиниң зоназында бүгү колхозтарның болгаш совхозтуң, «Сельхозтехника» салбырының шупту механизаторларынга, техниктеринге, инженерлеринге социалистиг чарыштың кыйгырыын үндүрген.

Бо чылын Тес-Хем район 558710 пуд тарааны бүдүрер, тараа культураларының гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 8,3 центнерден эвээш эвес дүжүттү, кукурузаның гектар бүрүзүнден сүт-быштак бышттыг мочактарлыг 300 центнер ногаан массаны, чочак-тарааның 10 центнер, чигир свёклазының 150 центнер дүжүдүн алыр, 7750 гектар кур черни шиңгээдип алыр, тарылга шөлүнге 32 муң тонна өдекти төгер деп социалистиг хүлээлгеде айыткан.

Механизаторлар боттарывыстың мергежилививисти доктаамал бедидер, машина-трактор парктарының септелгезиниң болгаш ажыглалының шынарын экижидер, техникага камныг болур.

Кодээ ажыл-агый машиналарын сентээр бригадаларны организастаар, тракторларның болгаш комбайннарның кывар-чаар материал-биле хандырылгазын тускай бензозаправщиктерниң күжү-биле чорудар бис — деп, тес-хемчи механизаторлар хүлээнген.

Ам тарылга хүннери эгелээриниң бетинде кылза чогуур бүгү белеткел ажылдарын шалыпкын доозар дээш ажылдар бо зонада улам күштелген.

М. КАРА-ТОННУГ.



Мал ажылының дүжүдүн чидириг чокка камгалап алыр дээш демисел малчыннарда үргүлчүлеп турар.

«Тес-Хем» совхозтуң хой ажылында комсомолчу-сакманщик Анай Сырат ийи ай иштинде 60 хураганны доруктуруп өстүрер нормазын ажыр күүсеткен, азы 117 чаш хураганны азырап доруктурган.

Фото В. ЛУТКОВТУУ.

СОВЕТ АЖЫЛДАКЧЫЛАРГА БОЛГАШ ДЕПУТАТТАРГА ДУЗАЛАМЧЫ

ДЕПУТАТТАР-БИЛЕ АЖЫЛ ДУГАЙЫНДА

Чер-чер Советтеринге бо чылдың март 3-те болган соңгулда-биле Советтернин, оларның күүсекчи комитеттериниң составынга хөй-хөй чаа депутаттар соңгуттурган болгаш чаа кижилер кирген. Оон-биле холбаштыр оларга дузаламчы кылдыр моон адаанда материалдарны парлаан. Ындыг материалдарны моон-даа соңгаар парлаарын редакция планнап турар. Мындыг булуңнарны планнаарда барымдаалаар төлээде, Совет ажылдакчыларга болгаш депутаттарга Советтер ажылының талазы-биле кандыг айтырыглар дугайында тайылбырлар негеттинип турарын редакцияже бижиирин депутаттардан болгаш совет ажылдакчылардан диледивис.

Депутаттар отчёттарын канчаар организастаарыл

Соңгукчулар мурнунга отчёт кылыры депутаттың чүгле хүлээлгезин эвес, харын база массалар-биле оон харылзаазының чүгүле хевири болур. Соңгукчулар-биле ужуражыр, депутаттың отчёт кылыр чоруу депутаттың бодунуң-даа, ол ышкаш оон соңгуттурган Советтиниң болгаш оон күүсекчи комитединиң-даа ажылы шын чорударынга дузалаар.

Депутат бодунуң ажылынын-даа дүтээн, Советтиң иштин ажыл-чорудулгазының дугайын соңгукчуларга иштекеп бээр дээрзи билдингир. Депутаттың отчёдун дыңнаан, соңгукчуларның кылган шүгүмчүделдери болгаш киргеп саналдары чүгле депутаттың бодунуң ажылынга хамаарыжыр. Ынчангаш депутаттарның отчёттарының канчаар чоруп турары, Советтиң ажылының дугайын оларның канчаар чугаалап берип турары күүсекомга хамаарылга чок деп болбас. Оон ынай депутаттың отчёдун дыңнаан хуралдың киржикчилери депутаттың отчёдун бүгү талазы-биле чугаалажып, четпестерни чүгле чедиредир эвес, харын база ол четпестерни чайладырда депутаттың адынга, Советке болгаш оон күүсекомитединге дузалаар боттуг садалдарны бээр кылдыр соңгукчуларның бедик идепкейи-биле ол хурал өрткен турары эргежок чугула.

Мурнакчы Советтиниң дуржулгазындан алырга, депутаттар боттарының отчёттарын соңгукчулар мурнунга чылда ийи удаадан эвээш эвес кылып турар. Чөөн-Хемчик районнуң Ийме-Даба Советиниң депутаттары боттарының отчёттарын соңгукчуларга кылганнар. Ылангыя чылдың төнчүзүнде Советтериниң сессияларында күүсекомнарның отчёттарын кылыры-биле холбаштыр депутаттарның отчёттарын кампания хевирлиг чорутканы хөй-хөй чердерге организастыг болган.

Депутаттарның отчёттар кылыр хуралдарын белеткээр талазы-биле бүгү организастыг ажылды болгаш ол хуралдарны эрттирерин күүсеком организастаар хүлээлгелиг. Эрткен чылын Өвүр районга депутаттарның отчёт кылыр хуралдарын чорударынга күүсекомнарның кежигүннерин алы өске-даа ажылдакчыларны түскай быжыглаарын практикалааны таарымчалыг болган.

Депутаттарның отчёт кылырынга хереглээр материалдарны күүсекомнар белеткеп кылгаш, депутаттарга тараадып бээр эки практика хөй-хөй Советтерде бар. Ол материалдарга Советтиң, оон күүскомунуң ажылын тодаргай чижектер-биле, «ээн-түнделдер-биле хөргүзүп турар.

Ындыг материалдарны депутаттарга четчир кылдыр көвүдеткеш тарадыр. Ындыг арга чок черлерге, ылангыя көдээ Советтерге оны канчаарыл? Ындыг таварылгада янзы-бүрү болдунар аргаларны хереглеп болур. Чижээ, депутаттарны чурттап, ажылдап турар черлериниң аайы-биле болүктеп чыгаш ындыг материалдарны, тодаргайларга Советтиң болгаш оон күүсекомунуң ажылының дугайын таныштырып берип болур. Чөөн-Хемчик районнуң Суг-Аксы көдээ Соведи ышкаш улуг көдээ Советтерге депутаттарның отчёдунга хереглээр материалдарны «Сүт-Хөл» совхозтуң салбырының аайы-биле көвүдеткеш, ону депутаттарның кээп танышып алыр аргазын салбырлар төптеринге организастап болур.

Эң баштай соңгуттурган депутатларга азы отчёдун боду белеткеп шыдавас депутаттарга күүсекомнуң талазындан кичээнгей салып, дузалажыры эргежок чугула. Ындыг таварылгада ол депутаттарга дузалаар кылдыр күүсеком кежигүннерин болгаш өске-даа шыдаар эштерни тускайлап быжыглаары чугула.

Депутаттарның отчёттарын чедиишкинниг белеткээр сорулга-биле депутаттарны бир черге-даа, түстүе болүктер аайы-биле-даа чыылдыргаш, сургаалдаларны чамдык Советтерниң практикалап турары черле таарымчалыг. Ол сургаалдалыг хуралдарга депутаттарның эргелериниң болгаш хүлээлгелериниң дугайын, соңгукчулар-биле ужуражыышкынга канчаар белеткенирин сүмелеп, отчёттарны чорударының чүрүмүн болгаш күүсекомунуң ажылының дугайын, кандыг айтырыглардже кол кичээнгей салза чогуурун чугаалап бээри база таарымчалыг болур.

Депутаттарның кол отчёттар кылыр хуралдарынга культура-чырыышкын албан черлерин база хандыдар херек. Олар соңгукчуларга бот-тывынгыр уран чүүл болгумнеринин оюннарын, кино көргүзүлгезин болгаш өске-даа хемчеглерни органистаар хүлээлгелиг.

Отчёт кылыр хуралдарның белеткелин кайда-ла эки чоруткан болдур, анаа хуралдар солун болурун, соңгукчуларның идепкейлиг болурун дуржулга көргүзүп турар. Эки белеткеттинген хуралдарга Советтиң, күүсекомнуң болгаш депутаттарның ажылын экижидер үнелиг саналдар-даа хөй болур болгаш ындыг хуралдар соңгукчуларның идепкейин бедидеринге, Советтиң мурнунда салдынган соруглаларны шиитпирлээринче чоннуң киржилгезин калбартырынга-даа дузалыг болур.

Депутаттың отчёдун сессияга дыңнап болур бе

Депутат бүргүзүнүң активби болуру, бодунуң хүлээлгезин эки күүседиры, Советтиң органнарынга бөлгаш бодунуң соңгуткан округунга идепкейлиг ажылдары Советтиң бодунга соңуургалдыг. Советтиң аалдарлыг болуру депутаттарның аалдарындан улуу-биле хамаарыжыр. Ынчангаш депутаттың канчаар ажылдап турарының дугайында азы анаа даскан ажылды оон канчаар күүсединш турарының дугайында депутаттың отчёдун эргежок чугула болган таварылгада Советтиң сессиязынга дыннап болур.

«Кайы-бир депутаттың ажылында чаа, инициативтиг, өөредилгелиг чүүл бар болганда өске депутаттарга ол дуржулганы неттередир соруулга-биле, өске талазында кандыг-бир депутаттың ажылы четпее болу берзе, ону чайладыш, ол депутатка дузалаар соруулга-биле болгаш өске депутаттарны ындыг четпестерге чедирбес соруулга-биле депутаттың отчёдун сессияга коддуунда ап турар.

Ажылчы чоннарның мурнунга депутаттың отчёду — соңгукчулар-биле харылзаазының хевири, депутаттың болгаш Советтиң ажылын удыступ талазындан контрольдаарының хевири болуп турар, а Советтиң сессиязынга депутаттың отчёду — депутаттарның ажыл-чорудулгалын күүпте эрге-чагырганының органының талазындан контрольдаарының хевири болур.

Бо хевирни чүгле эргежок чугула апарган таварылгада, боттуг байдал негеп келгенде чогумчалыы-биле чорудар. Депутаттарның отчёдун Советтиң сессиязынга дыннаар чорукту үргүлчүнүң ажылы, система болдуруп болбас.

Соңгукчулар-биле депутаттың ужуражыышкыны

Депутаттарның чылда ийи удаадан эвээш эвес чорудар кол отчёттарындан аңгыда, оларның соңгукчулар-биле ужуражыышкыннарын Советтиң сессиязы болган санында кылып турары хөй-хөй Советтерде барык-ла чанчыл болуп турар. Ол ужуражыышкыннар сессияның шиитпирлериниң таныштырылгазы болур. Ындыг ужуражыышкыннарга депутаттар сессияның шиитпирлерин колдуунда ажыглап эрттирер.

Ол ужуражыышкыннарга түскай протоколдар кылбайн, а соңгукчуларның саналдарын депутаттар боттары демдеглеп алыр болгаш эргежок чугула болган таварылгаларда ол саналдарны күүсекомнарга дыннадыр. Ол ужуражыышкыының кол соруулгазы, Советтиң сессияларының шиитпирлерин күүседиринче чоннуң организастаары, эрге-чагырганың чер-чер органнарының ажылынга массаның киржилгезин хандыдары болур.

Депутаттар боттарының соңгукчулары-биле ужуражыышкынны кылып турганы, ажылчы чоннарның канчаар чурттап, чүнү бодап, чүнү күзеп турарын, кандыг-кандыг негелдер салып турарын, чүнү саналдап, шүгүмчүлеп турарын билип алыр. Ол ужуражыышкыннар Советтиң болгаш депутаттарның чон-биле үргүлчүнүң харылзаазын быжыглаарының бир чугула хевири болур. Ындыг ужуражыышкыннарны кылыры депутаттарның хүлээлгезин болур болгаш ол ужуражыышкыннарны кылырынга депутатты депшиткен организацияларының болгаш күүсеком-даа, партия, профэвилел болгаш өске-даа хөй-нийтиг организацияларының дузалаар ужулуг.

Депутаттың соңгукчуларны хүлээп алыры

Советтерниң, ылангыя көдээ Советтерниң депутаттарының соңгукчуларны хүлээп алыр түскай хүннерин, шактарын доктаадыры албан бе деп айтырыглар салдынып турар.

Ажылчы чоннарны хүлээп алыры — депутаттарның боттарының соңгукчулар-биле харылзаазының бир хевири болур. Соңгукчулар-биле ындыг ужуражыышкыннар чоннуң негелде-хереглелин, күзел-хөөнүн хамнызы-биле билип алырда депутатка дузалаар.

Ылангыя көдээ Советтиниң депутаттарының чоннуң түскай хүлээп алырының хүн, шагын доктаадыры албан эвес деп чамдык күүсекомнарның ажылдакчылары санап турар. Чүге дээрге, көдээ Советтиң депутаттары боттарының соңгукчуларының аразында чурттап турар болганда олар соңгукчулар-биле үргүлчү ужуражыр турар болгай дижир. Оозу ындыг-ла харын. Ынчалза-даа соңгукчунуң депутат-биле чугаалажып, анаа бодунуң хомудалын, саналын чугаалаары хөй таварылгаларда үргүлчү болдунмас. Соңгукчу кижи депутат-биле чугула айтырыг дугайында үр чугаалажыр дээнде ажыл үезинде болдунмазы, ол чорук депутаттың будурүлге ажылынга-даа шаптык болуру билдингир. Чамдык соңгукчулар депутатка тургузар ажыттажыт айтырыглыг болур азы депутаттың дыштанып үезинде ону шүүдедирин-даа эпчоксунар болгай.

Ынчангаш чамдык көдээ Советтерниң талазындан депутаттарның ажылчы чоннарны хүлээп алыр түскай хүннерин, шактарын доктаадыры албан бе деп айтырыглар салдынып турар. Ол чорук ылангыя көдээ Советтиң девискээринден ыракта чурттап турар соңгукчуларның боттарының депутаттарынга ужуражып, хомудалын, негелдезин тургузарынга таарымчалыг болур.

Соңгукчуларны депутаттарның хүлээп алыр түскай хүнүн, шагын доктаадыры эргежок чугула деп санаан күүсекомнар ону организастаарын күүсекомнуң ажылдакчылары Советтиң сессиязының шиитпирлериниң күүседилгезиниң чер-чер органнарының ажылынга массаның киржилгезиниң хандыдары болур.

Депутаттың соңгукчуларны хүлээп алыры

Ажылчы чоннарны хүлээп алыры — депутаттарның боттарының соңгукчулар-биле харылзаазының бир хевири болур. Соңгукчулар-биле ындыг ужуражыышкыннар чоннуң негелде-хереглелин, күзел-хөөнүн хамнызы-биле билип алырда депутатка дузалаар.

Ылангыя көдээ Советтиң депутаттарының чоннуң түскай хүлээп алырының хүн, шагын доктаадыры албан эвес деп чамдык күүсекомнарның ажылдакчылары санап турар. Чүге дээрге, көдээ Советтиң депутаттары боттарының соңгукчуларының аразында чурттап турар болганда олар соңгукчулар-биле үргүлчү ужуражыр турар болгай дижир. Оозу ындыг-ла харын. Ынчалза-даа соңгукчунуң депутат-биле чугаалажып, анаа бодунуң хомудалын, саналын чугаалаары хөй таварылгаларда үргүлчү болдунмас. Соңгукчу кижи депутат-биле чугула айтырыг дугайында үр чугаалажыр дээнде ажыл үезинде болдунмазы, ол чорук депутаттың будурүлге ажылынга-даа шаптык болуру билдингир. Чамдык соңгукчулар депутатка тургузар ажыттажыт айтырыглыг болур азы депутаттың дыштанып үезинде ону шүүдедирин-даа эпчоксунар болгай.

Ынчангаш чамдык көдээ Советтерниң талазындан депутаттарның ажылчы чоннарны хүлээп алыр түскай хүннерин, шактарын доктаадыры албан бе деп айтырыглар салдынып турар. Ол чорук ылангыя көдээ Советтиң девискээринден ыракта чурттап турар соңгукчуларның боттарының депутаттарынга ужуражып, хомудалын, негелдезин тургузарынга таарымчалыг болур.

Соңгукчуларны депутаттарның хүлээп алыр түскай хүнүн, шагын доктаадыры эргежок чугула деп санаан күүсекомнар ону организастаарын күүсекомнуң ажылдакчылары Советтиң сессиязының шиитпирлериниң күүседилгезиниң чер-чер органнарының ажылынга массаның киржилгезиниң хандыдары болур.

Депутаттар боттарының соңгукчулары-биле ужуражыышкынны кылып турганы, ажылчы чоннарның канчаар чурттап, чүнү бодап, чүнү күзеп турарын, кандыг-кандыг негелдер салып турарын, чүнү саналдап, шүгүмчүлеп турарын билип алыр. Ол ужуражыышкыннар Советтиң болгаш депутаттарның чон-биле үргүлчүнүң харылзаазын быжыглаарының бир чугула хевири болур. Ындыг ужуражыышкыннарны кылыры депутаттарның хүлээлгезин болур болгаш ол ужуражыышкыннарны кылырынга депутатты депшиткен организацияларының болгаш күүсеком-даа, партия, профэвилел болгаш өске-даа хөй-нийтиг организацияларының дузалаар ужулуг.

Депутаттың соңгукчуларны хүлээп алыры

Советтерниң, ылангыя көдээ Советтерниң депутаттарының соңгукчуларны хүлээп алыр түскай хүннерин, шактарын доктаадыры албан бе деп айтырыглар салдынып турар.

Ажылчы чоннарны хүлээп алыры — депутаттарның боттарының соңгукчулар-биле харылзаазының бир хевири болур. Соңгукчулар-биле ындыг ужуражыышкыннар чоннуң негелде-хереглелин, күзел-хөөнүн хамнызы-биле билип алырда депутатка дузалаар.

Ылангыя көдээ Советтиң депутаттарының чоннуң түскай хүлээп алырының хүн, шагын доктаадыры албан эвес деп чамдык күүсекомнарның ажылдакчылары санап турар. Чүге дээрге, көдээ Советтиң депутаттары боттарының соңгукчуларының аразында чурттап турар болганда олар соңгукчулар-биле үргүлчү ужуражыр турар болгай дижир. Оозу ындыг-ла харын. Ынчалза-даа соңгукчунуң депутат-биле чугаалажып, анаа бодунуң хомудалын, саналын чугаалаары хөй таварылгаларда үргүлчү болдунмас. Соңгукчу кижи депутат-биле чугула айтырыг дугайында үр чугаалажыр дээнде ажыл үезинде болдунмазы, ол чорук депутаттың будурүлге ажылынга-даа шаптык болуру билдингир. Чамдык соңгукчулар депутатка тургузар ажыттажыт айтырыглыг болур азы депутаттың дыштанып үезинде ону шүүдедирин-даа эпчоксунар болгай.

Ынчангаш чамдык көдээ Советтерниң талазындан депутаттарның ажылчы чоннарны хүлээп алыр түскай хүннерин, шактарын доктаадыры албан бе деп айтырыглар салдынып турар. Ол чорук ылангыя көдээ Советтиң девискээринден ыракта чурттап турар соңгукчуларның боттарының депутаттарынга ужуражып, хомудалын, негелдезин тургузарынга таарымчалыг болур.

Соңгукчуларны депутаттарның хүлээп алыр түскай хүнүн, шагын доктаадыры эргежок чугула деп санаан күүсекомнар ону организастаарын күүсекомнуң ажылдакчылары Советтиң сессиязының шиитпирлериниң күүседилгезиниң чер-чер органнарының ажылынга массаның киржилгезиниң хандыдары болур.

Депутаттар боттарының соңгукчулары-биле ужуражыышкынны кылып турганы, ажылчы чоннарның канчаар чурттап, чүнү бодап, чүнү күзеп турарын, кандыг-кандыг негелдер салып турарын, чүнү саналдап, шүгүмчүлеп турарын билип алыр. Ол ужуражыышкыннар Советтиң болгаш депутаттарның чон-биле үргүлчүнүң харылзаазын быжыглаарының бир чугула хевири болур. Ындыг ужуражыышкыннарны кылыры депутаттарның хүлээлгезин болур болгаш ол ужуражыышкыннарны кылырынга депутатты депшиткен организацияларының болгаш күүсеком-даа, партия, профэвилел болгаш өске-даа хөй-нийтиг организацияларының дузалаар ужулуг.

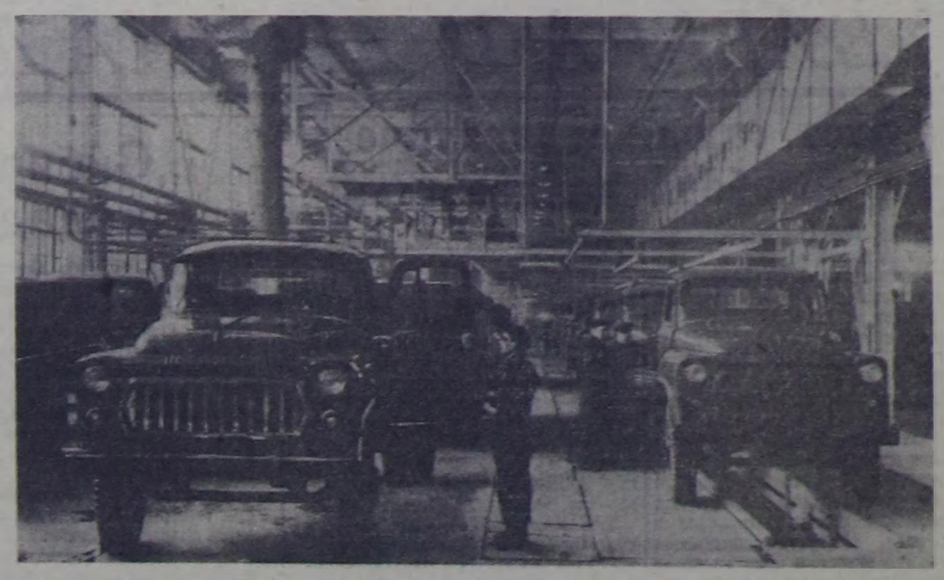

Горькийниң автомобиль заводун чаартып турар. Аңаа чүүк болгаш чиик автомобильдерни будуруп үндүрери дыка көвүдээр. «ГАЗ-53Ф» деп чүүк автомобильдерин чыып эптээр чаа кол конвейер ажыглаалда кирген. Ол конвейерни бо чурукта көргүснем.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧИДИГ ШҮГҮМЧҮЛЕЛ-БИЛЕ

ЫЯШ КЕЗИКЧИЛЕРИНИҢ НЕГЕЛДЕЗИ

(Эш Түгер, дарый хемчег ап көрүңер)

Кызыл-Мажалыктың көдээ тудугмонтаж участогунуң (начальниги О. С. Түгер) удуртукчулары тайгада тудуг ыяжы белеткеп турар ажылчыннарның ажыл-херээнче, амыдыралынче кичээнгей салбайн турар. «Канчаарын-чоорун боттары-ла билзин» дээнзиг, кижилерни тайгаже үндүрүпкеш, оода автолавка безин организастап чоруспас. Район төвүнден 40 километр ажыг черде, тайгада ажылчыннар шай, таакпыдан, аъш-чемден үзүктелип турар. Аргажоктан ажылды кагташ, район төвүнче баар, анаа 3—4 ажыл хүнүн халас эрттирер ужурга таварыжып турар. Моңу кандыг бүдүрүкчүлүг ажыл дээрил? Маңаа кым буруулугул?

Участоктуң удуртукчуларының талазындан ук бригаданың ажылын сонуургавайн, хынавайн турар. Оон чүү болуп турарыл дизе, ыяш кезикчилериниң ажылы организас чок, бар техника четче ажыглаттынмайн турар. 30 хире кижи, 3 трактор — бо дээрге улуг күш. Ынчанмыже херек кырында ол күш четче ажылдавайн турар.

Бригадир эш Чүльдүм ажылды удуртуруидан хоорлуп, ажылчыннарга баржы-хажагай, онаашкан херек-сарыын хууда ажык-олча өгүрүп, райондан келген чолаачыларга белеткеттинген ыяшты садыгларынче, араталаарынче шилчээн. Ынчаарга бригадирниң бо четпестери удуртукчуларына билдинип турбуже, дээштиг хемчег алдынмайн турар. Ол дээрге ажылды дедир организастап, материалды төтчегленп турарының фактызы-дыр. Оон-биле эптежип турарга канчап тааржырыл?

Тудуг ажылының салым-чолу ыяш материалдарны кайы хире белеткеп алганынган база дорт хамааржыр. Ынчангаш бо тудуг-монтаж участогунда ыяш белеткедчилериниң ажылын, амыдыралын ынчаар хамаан чок көрүп турарын ыяттавайн эртер аргажок. Начальник эш Түгер ылап бодаам, дарый хемчег алза дээре ышкаш-тыр.

А. МОНГУШ.

Барыын-Хемчик район.

Ооң арын-нүүрү кайдал

— Шилип турбайн, тутканынарны дүртен алынар — ынтен эпчок состерни пос-таавы азы өске-даа бараанар салып алыкчылары бөга дыңнаанындан эпчоксунган база хорадаан турарлар. Ол болза Улуг-Хем районда «Найырал» совхозтуң Кара-Тал салбырында рабкооптуң магазин эргелекчизи Кыргыс Чажантын аажылалы-дыр.

Арага аймаан салып алыр дээн кижилерни улуг хүндүткел-биле көрүп, арганы эдирер чомга сатканы, чамдык кижилерниң сартыын бүүк эвээшкинин оң-биле амыдырал хүүда ажык-олча өгүрүп, райондан келген чолаачыларга белеткеттинген ыяшты садыгларынче, араталаарынче шилчээн. Ынчаарга бригадирниң бо четпестери удуртукчуларына билдинип турбуже, дээштиг хемчег алдынмайн турар. Ол дээрге ажылды дедир организастап, материалды төтчегленп турарының фактызы-дыр. Оон-биле эптежип турарга канчап тааржырыл?

Тудуг ажылының салым-чолу ыяш материалдарны кайы хире белеткеп алганынган база дорт хамааржыр. Ынчангаш бо тудуг-монтаж участогунда ыяш белеткедчилериниң ажылын, амыдыралын ынчаар хамаан чок көрүп турарын ыяттавайн эртер аргажок. Начальник эш Түгер ылап бодаам, дарый хемчег алза дээре ышкаш-тыр.

А. МОНГУШ.

Барыын-Хемчик район.

Ооң арын-нүүрү кайдал

— Шилип турбайн, тутканынарны дүртен алынар — ынтен эпчок состерни пос-таавы азы өске-даа бараанар салып алыкчылары бөга дыңнаанындан эпчоксунган база хорадаан турарлар. Ол болза Улуг-Хем районда «Найырал» совхозтуң Кара-Тал салбырында рабкооптуң магазин эргелекчизи Кыргыс Чажантын аажылалы-дыр.

Арага аймаан салып алыр дээн кижилерни улуг хүндүткел-биле көрүп, арганы эдирер чомга сатканы, чамдык кижилерниң сартыын бүүк эвээшкинин оң-биле амыдырал хүүда ажык-олча өгүрүп, райондан келген чолаачыларга белеткеттинген ыяшты садыгларынче, араталаарынче шилчээн. Ынчаарга бригадирниң бо четпестери удуртукчуларына билдинип турбуже, дээштиг хемчег алдынмайн турар. Ол дээрге ажылды дедир организастап, материалды төтчегленп турарының фактызы-дыр. Оон-биле эптежип турарга канчап тааржырыл?

Тудуг ажылының салым-чолу ыяш материалдарны кайы хире белеткеп алганынган база дорт хамааржыр. Ынчангаш бо тудуг-монтаж участогунда ыяш белеткедчилериниң ажылын, амыдыралын ынчаар хамаан чок көрүп турарын ыяттавайн эртер аргажок. Начальник эш Түгер ылап бодаам, дарый хемчег алза дээре ышкаш-тыр.

А. МОНГУШ.

Барыын-Хемчик район.

Ажыл сандараан

Сесерлиг сельпозунуң даргазынга В. С. Разделкин ажылдап киргенден бээр ам бир чыл чедип турар. Бо аразында ук садыг организациязының ажылында экижээн түүл көзүлбээн. Харын сандараашкынныг байдалдар үргүлчү-ле илереп турар.

Сельпонуң шүгүмүнде 7 садыг черлеринге чыл дургузунда 15 садыгжылар ажылындан халашкан. Бо чоруктуң уламынан магазиннериң, ларёктарның үр үе иштинде—хаалгылыг тургузаары чанчыл апарган. Халажып турар садыгжыларның чамдыктары самчыдакчылар — 6 кижи кооперативтиң 7600 ажыг рубль түннүг акша-хөрөнгизин боттарынга шингээткеннер. Чижээ, Кара-Хаак магазининге ажылдап турган С. Мандыр 3500 рубль, Сесерлиг магазинингe—Мамонтова 1095 рубль, Сорулут-Шивиниң ыяш белеткел черинде ларёкка—Козинцева 850 рубль түннүг самчыгдалды кылганнар.

Бо четпес чоруктуң болдунуп турарының чылдагааны болза сельпонуң даргазы Разделкин, садыг эргелекчизи Эртине оларның талазындан кадрларны шын шилип албайн, таварышкан-на кижилерни ажылга киирип ап турганында болур. В. Разделкин сельпонуң ажылын оперативтиг удуртурунуң улуу, харын өг-бүлезининг талазы-биле будуулуп, хулиган херек үзүгедиринге безин четкен болуп турар.

Сельпонуң төп складының эргелекчизи Космачева дээрзи үргүлчү эзирик ажылдап келген, складынга безин эзирээш ужуп каарга, ону бажынынга чедирип турган түүл бар. Ында улуг бухгалтерө Ромашкина ажыл хүнүн үргүлчү үзүп келген. Бухгалтерия ажылдакчыларындан хүн санында-ла бир кижиниң ажылга үнмейн баары чанчыл болган.

Сельпо аппарадының ажылдакчылары боттарының хереглээн бараанарын складтан барып шилип ап турарлар. Эрткен чылын 12 джемперлерни, үргүларга 18 пальтоларны склад эргелекчизи Космачевадан алгаш, ол бараанарны магазиннерже чорутkан кыдыр фактуралап, өртээн магазин эргелекчилеринге дужаап турганнар.

Сельпонуң бүгү-ле складтарының девискээрлеринде бок-хир долган, хааржактарны, досказарларны ушбаш чок кылдыр октагылап каан чыдар, продуктулар складтары шаарааш сарайлар, оларның иштинче динспейлер, куштар душкан-на черлериниден кирип, продуктуларны үрегден, чип турар. Үлетпүр бараанарны шыгжаар складтарның ишти хирлиг, ында белеп хептерни, пос аймаан доозун үгей берген чыткылаар.

Садыг организациязының ажылын ол хире сандарадып турар Разделкининг ажыл-агыйжы эвес чоруу-биле респотребсоюзтуң баштаар черинин эптежип турары элдептиг.

Сельпога ажыл-агыйжы, организакчы удуртукчуларны хандырарын хуучулар улуу-биле күзеп турарлар.

В. БИЧЕ-ООЛ.

ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

ӨЙУ КЕЛГЕН

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунуң Кара-Тал суурда эге школа болгаш 60 ажыг колхозчу бажыңнар бар. Ол ышкаш Кара-Тал суур № 2 хөөу бригадазының төвү. Ынчангыже бо суурда электри чырыы кыпастаан, а чүнар бажың ажылдавастаалдан бээр чартык чыл четкен.

Чүнар бажың болгаш электриин ажылдадыр ойту келбээн бе?

Б. Тадар-оол.

СЕГИТСЕ КАНДЫГЫЛ?

Каш чылдар бурунгаар «Тес-Хем» совхозка бот-тывынгыр уран чүүл ажылы ол районда бирги черге турган. Амгы үеде ында кандыг-даа концерттер болбастаан.

Коказында колхозтарның аныяктары концерт көргүзүп бо-ла келдир. Клуб эргелекчизи эш Чорбай «бис база удавас чеде бээр бис» деп аазап каан, чүнү-даа кылбаан.

С. Монгуш.

Тес-Хем район.

Чоннуң хандырылгазы дээш

«Сүт-Хөл» совхозта рабкооптуң ажылының дугайында айтырыгны хуучулар төлээлекчилериниң хуралынга чугаалашкан.

— Ажылчыннарның, малчыннарның хандырылгазын улам-на экижидер соруулга-биле садыг четкилерин калбарткан, ам совхозтуң девискээринде 22 садыг, хлеб быжырар 5 кезек чер, бир столовая ажылдап турар, эрткен чылын 6 садыг четкизин рабкооп немей ажыткан, бараан савылгазының чыл планын 100,5 хуу, белеткелдер планын 116 хуу күүсеткен—деп, ажылчын кооперацизының баштаар черинiң даргазы эш Сарыглар иштекелинге демдеглээн.

Суг-Аксы суурда аъш-чем магазининиң эргелекчилери М. Данчык, М. Востриков, Ак-Даштa садыгжы О. Доопай болгаш оон-даа өскелер садыг ажылын экижидип, чонга эптиг-эзилдек садыглап, социалистиг хүлээлгелерин үре-түңнелдиг күүседип турар. СЭКП обкомунуң 5-ки плевумунуң шиитпирлерин күүседир дээш рабкооптуң ажылдакчылары Мавүректе, Өртең-Арыгда болгаш оондаа өске 4 кезек черде хөй-нийтичи садыгжыгаштарны тургускан.

Кооперасчылар ырак малчыннарже үнүүшкүнүүр түскай садыглаашкынны организастаан: 500 кезек ак чоорганны, 300 сыртык хавын, 72 чүнар демирзин, оон ыңай шайны, таакпыны, дустуу, оттуг-ыяшты оларга четчири-биле аппарып садыглаан.

Хуучулар төлээлекчилериниң хуралы чамдык чедиишкиннер-биле чергелештир Сут-Аксында столованың ажылы экижиивээнин, чыл планын 91,3 хуу күүсеткенин, хлеб быжырар черлерде арыг-шеверии сагыры ам-даа куду деңнелде турарын, ажылчыннарны түскай хеп аймаа, дериг-херекселдер-биле четче хандырбаанын демдеглээн.

Автолавка садыгжызы М. Монгуш чер-черде малчыннарга, фермаларга барбайн, чүгле суурларга барып, садыглап турган. Баштаар чер О. Хуланы ажыл-агый херекселдери садар магазинге ажылдадып каарга, ол ай четпээнде 390 рубль түңнүг самчыгдалды кылган. Эрткен чылын 12 муң 224 рубль түңнүг самчыгдалдар турган. Оон иштинден 3235 рубль түңнүг самчыгдалын кижилерден рабкооп дедир төлеттирип алган. Оон артканын дыка саадатпайн, эгиттиреринiң боттуг хемчеглерин алырын хуучулар төлээлекчилери хуралга шиитпирлээн.

Рабкооп 1963 чыл дургузунда 1 миллион 600 муң рубльдиг бараанарын садып савар соруулганы салган. Ол болза эрткен чылдыындан 11 хуу хөй болуп турар. Садыг четкилериниң ажылын экижидер, чойга садыглаарының культурлуг деңнелин бедидер, социалистиг хүлээлгени үре-түңнелдиг күүседир дээш боттандырар хемчеглерни хүрээ шиитпирлээн.

Х. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчик район.



Кызыл хоорайның харылзаа конторазының ажылдакчылары. Коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик ат дээш демиселип турар. В. К. Шепановская удуртуп турар чер болгаадан келген почтаны сайгарар болгаш тарадыр бөлүк эки ажылдап турар. Оон аңгыда В. К. Шепановская — ийеткейлиг хөй-нийтичи, хоорай Советиниң депутады.

ЧУРУКТА: В. К. Шепановская (оң талазында), оон болүүнүң кежигүннери Д. Соблева биле Н. Болдырева оларның кылыр ажылын тайылбырлап тур.

Фото С. ФЕОКТИСТОВТУҢ.

ТЕЛЕГРАФ ДЫҢНАДЫП ТУР

Совет садыг суднозунче чаа дээрбечи халдаашкын

ГАВАНА. (СЭТА). Марттың 27-ниң дан бажында Кубаның девискээр сугларынга «Баку» деп совет судноже дээрбечи корабль халдаашкын кылган.

Чигир чудурген «Баку» деп совет судно Кайбарьенден Совет Эвилелинче чоруп турда, дээрбечи шериг корабли аңаа халдааш, 20 миллиметр аастыг үгер-боолар-биле элээн каш удаа дааштаан болгаш пулемёттар-биле аткылаан.

Оон соонда ук шериг корабли «Баку» деп суднога чоокшулап келгеш, олче частыр ок салып үндүрүпкен, оон частыышкынының түңнелинде суднонуң чүве шыгжаар черинге бедии 4 метр, калбаа барык-ла чартык метр ойбак бар апарган. Ол чорук команданың кежигүннериниң амы-тынынга кыжаңыгны бедидурган. Садыг суднозунга улуг котаралды таварыштырган.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ассошиэйтед Пресс агентилелдиң дыңнадыгларындан илереп турары-биле алырга, «Баку» деп совет судноже халдаашкынны үрегдекчи бөлүк кылган деп, куба контрреволюсчуларның Майамиде (Флорида) туруп турар төлээлекчизи медеглээн.

«Үрегдекчи бөлүк ол халдаашкынны кылгаш, оон соонда «Кариб далайның районунда бир-ле черде турар» бодунуң баазазынга менди-чаагай болгаш каража-көгарал чок ээп келген» деп, ол төлээлекчи медеглээн» дээрзин агентилел дыңнаткан.

Ол үрегдекчи бөлүк болза чоокта чаа «Льгов» деп совет садыг суднозунче халдаашкын кылган. «Альфа-66» деп организацияга мурнунда хамаарыжып турган деп, агентилел айтып турар.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Куба суттарга чораан «Баку» деп совет садыг суднозунче дээрбечи халдаашкынны «бүрүу шапса чогуур» дээн медеглелди АКШ-тың күрүне департаментизи парлап үндүрген.

«Оон-биле холбаштыр Каттышкан Штаттарның хоойлуларын хажыдар чорук болган бе дээрзин тодарадыр дээш, ылаптыг истелгени» АКШ-тың чазаа чорудуп турар деп, медеглелде чугаалап турар.

ГАВАНА. (СЭТА). Чаа дээрбечи үүлгедиг-биле холбаштыр революстуг Куба чазактың премьер-министри Фидель Кастро медеглел кылгаш, Кубаның девискээр сугларынга кем-буруулуг үүлгедиглер дээш харысалганы Каттышкан Штаттарның чазаанга онааган.

Ол үүлгедиглер дээш харысалганы бистер Каттышкан Штаттарның чазаанга онаап тур бис деп, Кастро медеглээн.

АКШ-тың күрүне департаментизиниң чоокта чаа кылган медеглели херек кырында ындыг халдаашкыннарга Каттышкан Штаттарның киржип турарын чажырар сорулга-биле кылдынган болуп турар деп, Кастро айыткан.

Каттышкан Штаттарның шериг корабльдери болгаш самолёттары Кариб далайның районунда үзүктел чок туруп. Кубаны хүрээлеп, бистиң садыг судноларывысты хайгыылдап чоруп турар. Ындыг болганда олар шак ындыг үүлгедиглерниң дугайын билбейн барып шыдавас деп, Кастро онзалап демдеглээн.

Рауль Кастронуң угуулгазы

ГАВАНА. (СЭТА). Кубаның Революстуг чепсектиг күштериниң министри Рауль Кастро Революстуг чепсектиг күштерниң шериг албанныгларынга угуулганы «Верде Олива» деп журналга парлап үндүрген. Рауль Кастро бодунуң ол угуулгазынга Кубага удур америк империализмниң кажарлаашкыннарын сойгалап, серемчилелдиг болур чорукче шериг албанныгларны кыйгырып турар.

Америк империалистер болгаш Латин Америкада оларның агентилери чамдык чурттарже халдаашкынны олар эвес, а Куба белеткеп турар дээр бодалды болдурарын оралдажып, ынчангаш Кубага удур боттарының кемниг үүлгедиглерин бадыткаарын шырмайып турар деп, угуулгада демдеглеп турар.

Кубаның девискээринден «Никарагуаже халдаашкынны» белеткеп турар дээр чүвени өөскүдүп үндүрер сорулга-биле АКШ-тың күрүне департаментизи АКШ-тың төп разведка эргелелиниң агентизи Честер Лакайону Кубаже чоруткан таварылганы Рауль Кастро сагындырган. Бо өнчүк-чөңгээ болза, кожа турар чурттарга Кубаның талазындан «шериг айыылының бадыткаашкыны» болур ужурлуг турган. Чүгле революстуг серемчилелдиг болганының ачызында ол бужар бодалды сойгалаар болгаш үзе шавар аргалыг болганын Рауль Кастро айтып турар.

Революцияларны экспорттап болбазын Рауль Кастро демдеглээн. Латин Американың улустарын, америк империалистерниң болгаш оларның чалчаларының шуугап турарын ышкаш, Кубадан келир экспедициялар эвес, а улустарның боттарының маадырлыг болгаш шиитпирлиг демисели хостаар ужурлуг.

Айыылдыг сүлчээ

РИМ. (СЭТА). Француз чепсектиг күштер ракеталарның болгаш атомнуг чепсектиң шенелделерин чорудар ужурлуг черлерни Африкада испан колония эжелел черлериниң чамдык районнарынга тургузар дугайында тускай дугуржулга испан фашистер-биле деголльчу чазактың арасында чедип алдынган. Бо чылдың февральда эгелээн француз-испан шериг сүлчээзиниң дугайында үстүнде айыткан тодаргай чүүлдерни Италияның «Паэзе сера» солуну дыңнадып турар.

Солуннуң дыңнатканы-биле алырга, шенелде чорудар ындыг черлерниң бирээзин Африканың соңгу-барыын эриинде Вильям-Сиснероска (испан Сахара) тургузарын айыткан. Францияның «дракон», «диаман» деп ракеталарын шенеп көөрү-биле олче чорудар.

Хоггар районга (Алжир) Францияның ынчага чедир чорудуп келген атомнуг шенелделеринге Рио-де-Оронуң (Африкада испан колониязы) соңгу талазын ажыглаар дугайында айтырыгны француз болгаш испан кол штабтарның арасынга болган чугаалажыышкыннарның үезинде база көрген деп «Паэзе сера» солуң бижээн.

Атомнуг чепсекти болгаш ракеталарны шенээринге испан девискээрни француз чепсектиг күштерге тывыспышаан, Франко болза француз атомнуг шенелделерге испан эртемденнер киржир кылдыр чөпшээрээрин негеп турган. «Паэзе сера» солуннуң бижээни-биле алырга, франкочуларның ол «күзелин» сөөлүнде өөрениң көөр деп француз чазак шиитпирлээн.

„Сибирь кайгадып, магададып турар...“

БРАТСК. (СЭТА). Югославияның Федеративтиг Улус Республиказының (ЮФУР-нуң) профэвилелдер эвилелиниң Төп чөвүлелиниң даргазы Светозар Вукманович-Темпога баштаткан профэвилел төлээлери чоокта чаа Братск ГЭС-тиң тудуунга чораан. Югославиядан келген аалчылар, а ол ышкаш оларны үдеп чораан ВЦСПС-тиң даргазы В. В. Гришин, ЮФУР-нуң ССРЭ-де элчини Ц. Миятович олар улуг гидробелдирниң тудуунга чораан болгаш Ангараны чагырып алыкчыларның амыдыралы-биле танышкан. Братскиниң чаа чурттталга районнарын, оон улуг панель-биле тудуп кылган хөй каъттыг бажыңнарын, магазиннерин, школаларын, поликлиниказын, спорт ордузун олар көрген.

Братскиден Москваже ужудуп үнүптериниң мурнунда төлээлерниң баштыңы С. Вукманович-Темпонуң СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээни болза:

— Сибирьге чораанывыска онза өөрүп тур бис. Кажан-бир шагда чурттанчы чок, ээн чыткан Сибирь ам өскерилгелери-биле кижини кайгадып, магададып турар болган. Сибирьниң эгээртинмес курлавырларын кижиге бараан болур кылдыр тургуспушаан, совет кижилер бистиң бөмбүрзээвисте кайгамчык келир үени—коммунизмни ында тургузуп турар-дыр.

Конгресс ажыттынган

РИО-ДЕ-ЖАНЕЙРО. (СЭТА). Куба-биле эп-сеткил каттыштырылгазының латин-америк конгрези март 28-те Нитерой хоорайда (Рио-де-Жанейро штат) ажыттынган. Конгресстиң ажыдыышкынынга үш муң ажыг кижи олурушкан. Оларның арасында Латин Американың чурттарындан келген төлээлер, а ол ышкаш делегейниң бүгү диптеринден келген чүс-чүс аалчылар бар.

РИО-ДЕ-ЖАНЕЙРО. (СЭТА). Конгресстиң болуп турары, далай транспортунуң ажылдакчыларының профэвилелиниң бажының «Куба чааскан эвес!», «Бүгү кижилерге тайбын!», «Улустарның эп-сеткил каттыштырылгазы делгерезин!» деп лозуңнар-биле шимээн. Сценада Фидель Кастронуң аажок улуг чуруун аскан.

Конгресстиң организас комитединиң даргазы бразил генерал Гонзага бодунуң эге сөзүнге Куба тиилеттирбес деп чугаалаан. Бичии, ынчалза-даа хуу-салымын бодунуң холунга дидими-биле алган хостуг чурт—бүгү кижилерниң чүректеринде.

Конгресске хөй санныг байыр чедиришкиннери келген. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевтуң байырлыг телеграммазын бир дугаарында номчуп дыңнаткан. Конгресстиң киржикчилери ол телеграмманы динмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан. Шуптузу бут кырынга туруп келген. «Куба делгерезин, Совет Эвилели делгерезин!» деп үниер дыңналып турган.

Конгресстиң хүн айтырыы—Латин Американың эң чугула амыдыралчы айтырыглары: бот-шиитпирлеттинер болгаш холгаарлашпас чорук, куба улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазы, латин-америк улустарның хостуг чурттталгазын камгалаары.

Куба-биле эп-сеткил каттыштырылгазының латин-америк конгрези бодунуң ажылын үргүлчүлеп турар.

Өннүктерниң шуулганы

НИТЕРОЙ. СЭТА-ның тускай корреспондентизи Е. Ельшовтуң дамчыдып турары болза:

Март 30-де бүгү хүннүң дургузунда Куба-биле эп-сеткил каттыштырылгазының латин-америк конгрезиниң ажылы чугаалажып турар айтырыг бүрүзүнүң аайы-биле тургускан комиссияларга эрткен. Конгресстиң киржикчилери, бүгү чурттардан келген төлээлер ол комиссияларда төлээлеттирген.

Төлээлерниң чаңгыс аай бодалын ёзугаар алырга, «Куба-биле эп-сеткил каттыштырылгазының шимчээшкинин быжыглаар болгаш таарыштыр каттыштырар» дугайында айтырыг эң чугула айтырыг болуп турар. Ол шимчээшкин бо дипке эң шиитпирлиг күш болган турар төлээде кандыг хевирлерни ажыглаза чогуур дугайында хайнышкынныг чугаалажылга ында чоруп турар.

Эп-сеткил каттыштырылгазының доктаамал латин-америк комитедин тургузар ужурлуг деп төлээлерниң хөй нуруузу санап турар.

Бразилияның чазаа Гуанабара штаттың эрге-чагыргаларының, хамыктың мурнунда конгрессти болдурбас дээш хемчеглерни ап турган оон губернатору Ласерданың хедеңнишкиннеринге шаптык кадарын бодап турарын бразил радиону дамчыштыр тарадып дыңнаткан төлээлер улуг күзел ханышкыны-биле уткаан.

Президент Сукарнонуң чугаазы

ДЖАКАРТА. (СЭТА). Чоокта чаа президент Сукарно чазактың ажылдап кылган экономиктиг программазын чарлап дыңнаткан. Ол программа ийи бөлүктен тургустунган: экономиктиг политиканың үндезинин болгаш чоокку ийи чылдарда сорулгалар.

Колониализмниң уржуктарындан хостуг национал экономиканы тургузарын экономиктиг кол сорулга кылдыр көрүп турар. Экономика болза хамыктың мурнунда иштики курлавырларны бүгү хемчег-биле мобилизастаарының күсели-биле, национал экономиканың күрүне секторун хөгжүдериниң күсели-биле сайзыраан турар ужурлуг деп программада айтып турар.

Программаның ийиги кезээ чонну аъш-чем болгаш хеп аймаа-биле хандырар дугайында хемчеглерни айтып турар. Программада ылангыя айтып турары болза: чонну аъш-чем-биле хандырар төлээде көдээ ажыл-агыйның улуг көдүрлүүшкүнүн кысказа хуусаада чедип алыры эргежок чугула. Ол сорулганы барымдаалааш, аграр реформаны амыдыралга дүрген боттандырарын, сырый чоннуг Ява-дан тараачыннарның чамдыызын өске ортулуктарже көжүрерин, механизацияны болгаш мурнакчы агротехниканы нептередирин айыткан.

Радио дамчыштыр бодунуң чугаазынга бо программаны тайылбырлаан соонда президент чаа амыдыралдың тургузуушкунунга, чаа ниитилелдиң тургузуушкунунга эң идепкейлиг киржиринче улус чонну кыйгырган. Ол чаа ниитилел — социалистиг ниитилел болур деп Сукарно айыткан.

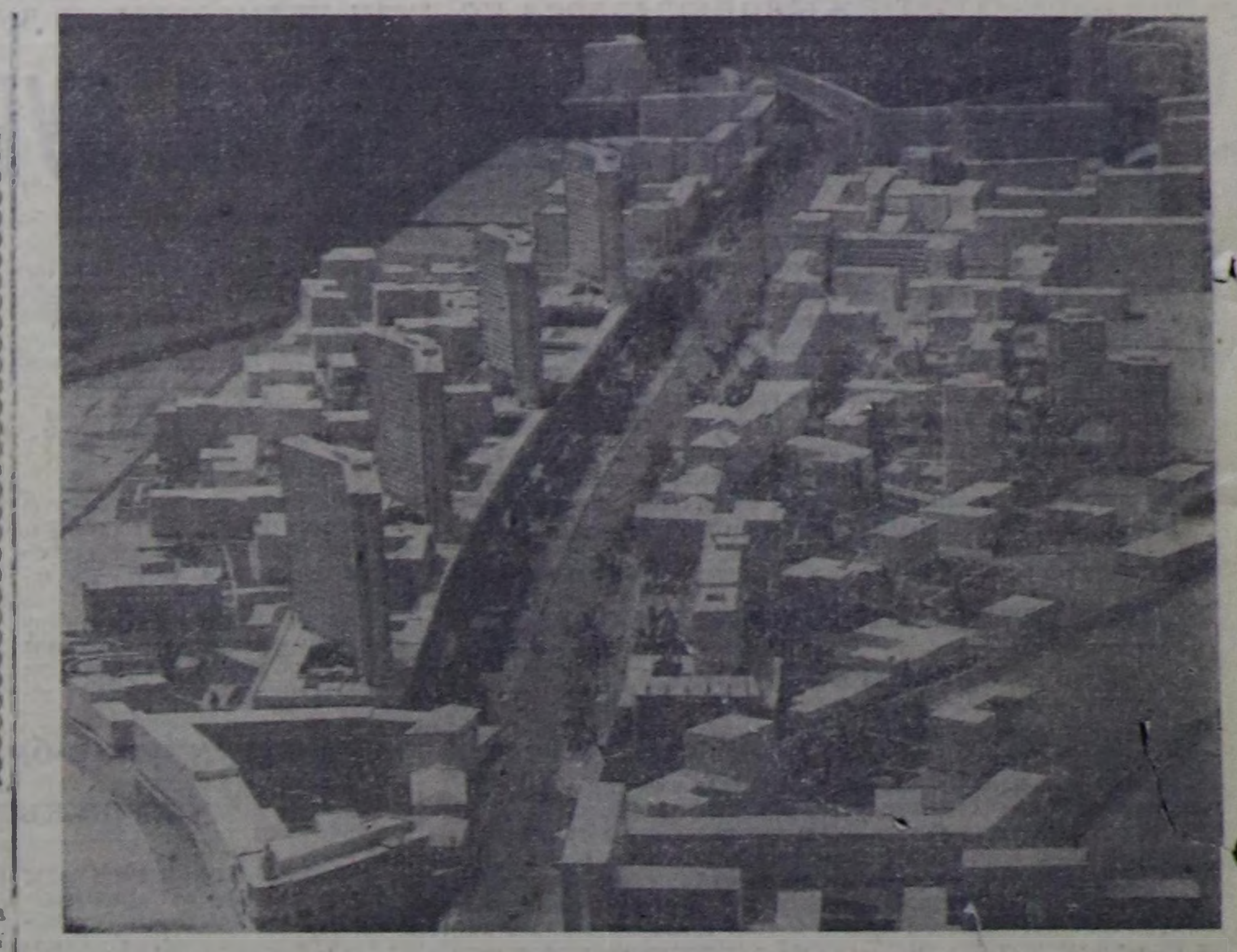

Москвага удавас база бир чаа кудумчу — Чаа Арбат магистралы бар апаар. Кутузов кудумчузунуң уламчызы болбушаан, ол магистраль Садавойо дээрбектен Крепчетниковский переулокту, Композиторская кудумчузу, Улуг Молчановканы болгаш Арбат шөлүн база Калинин кудумчузун таварып эрткеш, найысылалдың төвүнге чедип келир. Чаа магистральдың узуну 1.100 метр, калбаа 80 метр. Кудумчунуң авторанспорт чоруур черин тротуардан ногаан үнүштер-биле аңгылаан турар. Чаа Арбатта эрги ыяш бажыңнар орнунга чурттталганың бедик бажыңнарын, улуг магазиннерни, чоннуң коммунал-чурттталга хандырылгазының янзы-бүрү бүдүрүлгелерин тургускан турар.

Чурукта: Чаа Арбаттың тудугларының македи (Арбат шөлүнүң талазындан хевири).

Фото **А. Стужиннин** (СЭТА-ның фотохрониказы).

Улуг композитор

(С. В. Рахманиновтуң төрүттүнген хүнүнден бээр 90 чыл болганынга)

С. В. Рахманинов кайгамчык пианист болгаш дирижёр чораан. Улуг композиторнуң күүселдези-биле орус болгаш даштыкы авторларның хөй-хөй чогаалдары бодунуң чараш, тааланчыы-биле баштай-ла чаңгыланып үнген. Фортепьяного концерттер, симфониктиг танцылар, романстар болгаш өскелерни-даа композитор хөйнү бижээн.

Дөрт харлыг турган кырган ачазы-биле музыка ойнаар—оон чаш чораан чылдары ындыг. С. Рахманинов он тос харлыында Москва консерваториязын дооскан. Консерватория доозарда ажылы «Алеко» деп опера болган. Консерватория Соведи ол дээш композиторга улуг алдын медальды тывыскан.

Аныяк чылдарында ооң талантызы кедергей сайзыраан. Кандыг-даа нарын музыканы чаңгыс дыңнааш-ла бижиптер. 17 хонукта бүдүн операны чогаадыптар база фортепьяного ооң холдары дээри билек, кандыг-даа аудиторияны бодунче хаара тудуп шыдаар—ол хире талантылыг турган. Ынчангаш ооң ады бүгүдеге билдингир апарган.



1917 чылда Россияга Совет эрге-чагырга тургустунган болгаш чаа амыдырал эгелээн. Рахманинов ону чедир билбээн болгаш эттинмес чазыгны кылып, Россиядан даштыкыже чоруп каан. Төрээн чуртундан ыракка тура ол музыка биживээн. Ооң чылдагааның композиторнуң бодунуң билингени моон адаанда сөстерден билип ап болур: «Россиядан чоруй барган, музыка бижиир күзелим чидирдим. Төрээн чуртумну оскунгаш, бодумну чидирген мен. Төрээн хөрзүнүм, чанчылдарын, хөгжүм дазылдарын чидирип, чуртун каггаң кижиге ыыт чок сактыышкыннардан өске кандыг-даа күзел түрбас...» Шак-ла ол ыыт чок сактыышкыннар композиторнуң даштыкыга тургускан эвээш санныг чогаалдарында сергек дыңналыр.

Рахманинов бодунуң кайы-бирле өннүү-биле ужурашканда, төрээн орус бойдус, Чайковский болгаш Чехов база орус музыка дугайын бо-ла чугаалагылаар. Ынчан ооң карактары өөрүшкүден кыптыгып, көрүп ханмас хүлүмзүрүг композиторнуң шыңгыы арнын чырыдыптар.

Ада-чурттуң Улуг дайынының коргунчуг болуушкуннары дээш Рахманинов сагыш аарып, 1942 чылдың ноябрьда, төрээн чуртунуң салым-чаяаны дээш дүвүревишаан, бодунуң концерттерин берип, оон чыып алганы акшаны Совет Армияның хереглелдеринге ажыглаары-биле дамчыдып берген. Композитор дайзынны тиилээринге чедир чурттаваан. 1943 чылдың мартта мөчээн. Ол бөдүүн кижи бодунуң дугайын кажан-даа чугаалавайн чораан. Ынчалза-даа улуг композиторнуң бодун, ооң уран чүүлүн болгаш талантызының күжүн бүгү делегей билир.

А. НЕСТЕРЕНКО.

106 харлыг хойжу

Чолдаксымаар сынныг ашак дагда дүрген кылаштап чораан. Ооң соон ызырты чоруп олурган аныяк хойжулар аңаа чедип чадап-ла чорааннар. Оларның бирээзи сөөлүнде-сөөлүнде шыдап чадааш, чугаалан-ган:

— Туруптум... Бичии дыштанза чүл?

Ашак хүлүмзүрүп каан.

— Сен-даа, Сафар — өөжогуң кончуг-дур.

Ону чугаалаан кижи дээр дагчурттуг, 106 харлыг, д... лыг Лачинск районда Минке... деп суурнуң чурттакчызы Хайлар Гусейнов-тур.

Бүдүн чүс чылды ажыр чурттаан хирезинде ол ам-даа ажылдавышаан. Гусейнов колхозчуларның хоюн кадаржып, хураганнар ажаап турар.

— Чүгле кижиниң дерин төп турташ тып алган чеми амданныг болур чүве болгай аан -- деп, ол чугаалаар.

Ол-ла колхозта ооң оолдарының оолдары болгаш оларның ажы-төлүнүң оолдары болур 10-10 кижи ажылдап турар.

— Мээң националым курд кижи мен. Дыка хөй чүс чылдарның дургузунда бистиң улузувустуң арасынга Малек-Тауз деп хаан-херети күш дугайында тоолчургу чугаа нептереп келген чүве. Ол кушту буянныг дижип, кижилерге аас-кежиин ол эккээр дээр турган. Ынчалза-даа хөй чүс чылдар эртип турган, а демги хуулгаазын куш-даа көзүлбээн мындыг. Кыжырымак кижилер харын: бир-ле дидим адыгжы ол куштуң чалгынын сый адыпкан, ынчангаш ол бир-ле черде даглар ажылдыр, далайлар кежилдир ара чыдыпкан деп, кыжырыырлар-даа... А бистерге аас-кежиин ССРЭ деп адаар—бистиң чырык хүн херелдиг Төрээн чуртувуста колхозчу амыдырал тывсып берген—деп, Гусейнов чугаалап олурар.

К. ХРОМОВ.

Баку.

АГААР бойдус

Бөгүн республикага булуттагылап каап турар хүн болур, хар шөөлүг чагбас. Хат ой-тавында, барыын чүк угланыышкынныг. Агаарның температуразы: республикага—7—12, а Кызылга—7—9 градус соок.

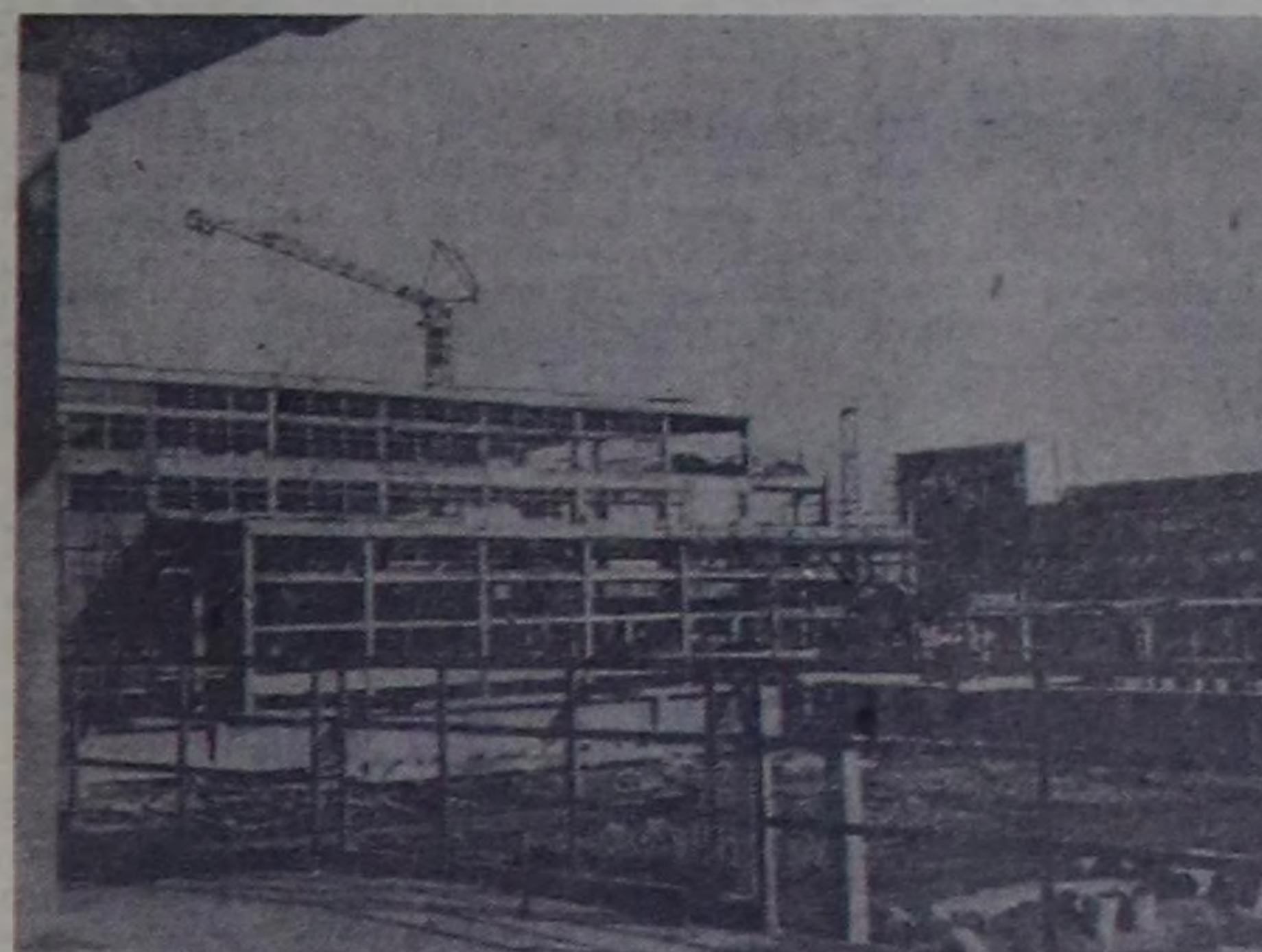

Болгарияның Улус Республиказы — Бот-бодунга Экономиктиг дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүну. Ооң экономиказы чедиишкинниг хөгжүп турар. Республиканың бүдүрүлгелери социализмниң чурттарында калбаа-биле херегжеттинип турар продукцияны бүдүрүп үндүрүп турар.

Амгы үеде Бот-бодунга Экономиктиг дузалажылга Чөвүлелиниң сүмелээшкини-биле пластмасска хереглээр чиг-эт бүдүрүп үндүрер талазы-биле заводту Варнен округта тургузуп турар. Ол чиг-этти акы-дуңма чурттарның бүдүрүлгелеринге ажыглааш, пластмас бүдүрер. Ол заводту бо чылын ажылгалга киирер деп төлевилээн.

БТА-СЭТА-ның фотозу.

ТАРЫП, СЫКЫРТЫРЫНЫҢ ХУУСААЗЫ

Тарып, сыкыртырының дузазы-биле бичии уругларны дыка хөй халдавырлыг аарыглардан камгалаар, азы оларның оон аарып эртерин чиигедир. Совет эртемденнер, эмчилер аарыгларга удур сыкыртыр, тарыыр чаа эмнерни тып, ону чогуур үезинде кылырынче улуг кичээнгейни салып турарының ужуру-даа ында.

Сөөлгү чылдарда сөөктүң чүн аарыынга (полиомиелит) удур чаа эмин тыпканы эртемниң чаа улуг тиилелгези болган. Уругларны коалдуунда-ла инвалид болдуруп турган ол аар болгаш хоралыг аарыгдан камгалаар арга тывылганы улуг аас-кежик!

Уругларның организми бичиизинден тура-ла аарыгдан камгалаар аргалыг болзун дээш, янзы-бүрү, хөй санныг камгалал эмнерни ажыглаарынга, ооң тарыыр, сыкыртыр чурумун, үезин, хуусаазын шыңгыы сагыыры чугула.

Эртемденнер камгалал эмнерин ажыглаар чурумун, ооң хуусааларын план ёзугаар ажылдап кылганнар.

Магадылаа хемчеглер эки түңнелдиг болзун дизе баштайгы тарыышкын азы сыкыртыышкын-биле кызыгаарлаттынып болбас. Элээн үе эрткенде оларны база дагын катаптаары чугула.

Аарыгларга удур баш удур тарыышкынының азы сыкыртырының үнелеп четпес дузазын нелерниң улуг нуруузу боттарының дуржулгазындан бүзүрээн, ындыг нелер боттары-ла оларны чорударының чогуур хуусаазын сагып, ооң-биле эмчиге идепкейлиг-биле дузалажып турар.

Ынчалза-даа чамдыкта уруглар эмнелгезиниң ажылдакчылары чамдык нелерин үр-ле сургаар ужурга таварышкылаар. Ындыг нелерниң чамдыызы уруу ам-даа эмин эртир бичии чаш, ынчангаш ол доруксун, кадык-шырак болу берзин дээш янзы-бүрү чылдагааннар тып, сыкыртырының хуусаазын чылдырарын кызыдып тургулаар.

Бажыңнарынга ээлчеглиг сыкыртыышкын азы тарыышкын кылыр дээш чедип келген сестра чаш уруг чок черинге келир, а хуусаа болза ол хүн болгай дээрзин уругнуң иези уттупкаш, уруу-биле өске черже төрелдеп азы дыштанып чоруй барган болгулаар. Кайнаар, үр чоруур бе?—дээрзин билир кижи чок. Участоктуң эмчизи биле сестра сагыш човап, дүвүреп турар—уругнуң иези чораан черинге хуусаазын эрттирбейн, уруун сыкыртып алырын бодаар ирги бе! Ол черле уттуп болбас ужурлуг херек-тир.

Бир эвес уругнуң сыкыртыышкынын чогуур өйүнден орайтадыр кылган болза, ооң дараазында ээлчеглиг сыкыртыышкынны база-ла соңгаарладыр апаары билдингир. Ынчаар орайтадыр чылзыр чоруктуң уржуу-биле чаш уруг үр үеде халдавырлыг аарыглардан камгалаттынмайн артар ужурга таваржыр.

Чамдыкта чаш уругнуң кадыының байдалы таарымча чок деп эмчилерниң шиитээнин барымдаалааш, камгалал сыкыртыышкыннарны кылырын соңгаарладыр апаргылаар. Чүге дизе, чүгле кадык организм сыкыртынган вакциналарга удур быжыг камгалалга чаңчыгып шыдаар. Чоокта чаа аарып турган уругларга кылган сыкыртыышкын ажык бербейн барып болур.

Чаш уруг бүрүзү халдавырлыг аарыглардан баш удур камгалалының тарыышкынын азы сыкыртыышкынын чогуур хуусаазында кылдырткан турарынче медицина ажылдакчылары улуг кичээнгей салып турар. Ол ышкаш ада-иелер боттары тарып, сыкыртырының хуусаазын чөп сагыырынга эмчилерге дуза чедирери чугула.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Чадааның ортумак школазының башкызы, пенсионер, Тываның хоочун башкыларының бирээзи, СЭКП кежигүнү

Оржак Сундуевич ХОЙЛАКААНЫҢ

үр, аар аарааның соонда элекке мөчээнин Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министерствозу, чырыдыышкын, дээди школа болгаш эртем албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилел обкому, республиканың башкылар билиин бедидериниң институду ханы кажыыдал-биле дыңнадып, ооң өг-бүлезинге болгаш төрелдеринге кажыыдалын илергейлеп тур.

Башкы, пенсионер, СЭКП кежигүнү

Оржак Сундуевич ХОЙЛАКААНЫҢ

мөчээни-биле ооң өг-бүлезинге ханы кажыыдалын Чөөн-Хемчик райкүүском, районо, районнуң башкылары илергейлеп тур.

Редактор **Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.**

КИНОТЕАТРЛАРГА

АПРЕЛЬ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Амыдырал сээң холдарыңда» 9.40, 11.40, 1.40, «Ийи дээрги Н» 3.40, 5.40, 7.40, 9.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ырбакчы дугайында тоол» 10, 12, 2. «Шуурган үндүрер сен» (1, 2 серия) 4, 6.30, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Чиполлино» 2.30, «Кабирияның дүннери» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Александр Невский» 11.15, 3.15, 9.15, «Мээң сылдызым, хып» 5.15, 7.15 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда килдизиниң 23—54, харысалгалыг секретарьның 23-35, көдээ ажыл-агый килдизиниң 25-38, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, иштики информация килдизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал килдистериниң 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47, харысалгалыг дежурныйның 23-54. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00813. Чагыг № 129. Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үзелзилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун болгаш Кызыл хооркомунун,
Тыва АССР-нин Дээди Совединин органы

1963 ч.
АПРЕЛЬ
3
СРЕДА
№ 79 (5483).

Өртээ 2 көп.

СЭКП-ниң партия ажылдакчыларының төлээлери Польша Улус Республикаже чорупкан

СЭКП ТК-ның секретары В. Н. Титов баштаан СЭКП-ниң партия ажылдакчыларының төлээлери Польшаның Каттышкын ажылчын партиязының ТК-зының чалааның ёзугаар, ПКАП-тин ажылының дүржүлгазын танышары-биле Москвадан ПУР-че апрель 1-де чорупкан. Төлээлерниң составында: СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП-ниң Калининград обкомунун бирги секретары Н. С. Коновалов, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭКП ТК-ның Идеология килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы А. Г. Егоров, Белоруссияның КП ТК-зының секретары В. Ф. Шауре, Арменияның КП ТК-зының секретары Г. А. Тер-Газарянц, СЭКП-ниң Ленинград үлетпүр обкомунун секретары А. П. Филиппов, СЭКП ТК-ның килдизиниң сектор эргелекчизи С. И. Колесников, СЭКП-ниң Москва хоорайда Октябрьск райкомунун бирги секретары А. С. Тюфаева, «Коммунист» журналдың кол редакторунун оралакчызы И. П. Помелов олар кирип турар.

Самолиниң парламент төлээлерин Н. С. Хрущевтун хүлээп алганы

ГАГРА. (СЭТА). Самолиниң ёнационал хуралының даргазы Джима Абдуллахи Галебке баштаткан Самолиниң парламент төлээлерин дыштанылгада туруп турар ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев апрель 1-де хүлээп алган.

Самоли республиканың ССРЭ-де онза болгаш бүрүн аргелиг элчини Ахмед Мохамед Адан төлээлер-биле кады хүлээп алышкынга киришкен.

Экономиканы шудургу өөренир, бүдүрүлгени тодаргай удуртур

Калбарган коммунистиг тургузуушкунуун амгы үе-чадазында бистиң ажыл-агыйбыс улам-на хөй талаларга 1. Б болгаш нарын болуп турда. Чамдык ажыл-агыйжы амыдыралын у 2. Бруун болбаазырангайжыдарыМалд ыттырыглары бирги чергеге тур-3. Туп туран. Коммунистиг тур-«Кө шкунуун өйү келген сорулгалаи ленинчи ёзу-биле чогаадыкчы интирлевишаан, бистиң партиябыстың Төп Комитедиң чүүттүү экономиказын удуртурунуң талазы-биле ханы революшчу хемчеглерни боттандырган, оларның иштинде өө-не ажыр — партия организмарын адаандан үстүнге чедир бүдүрүлге прившион-биле чаарты тургусканы болур.

Ажыл-агыйны шын удуртуру — ол дээрге хамыктың мурнунда херек кырында боттуг экономиктиг хоойлуларны болдунар-ла хамызы-биле билип алыры, социалистиг экономиканың курлавырларын ажыдары, коммунизмни тургузарының эрге-ажыктарынга оларны бүрүнү-биле ажыглаары-дыр. НИИТИЛЕЛДИҢ ЭРГЕ-АЖЫЫН БАРЫМДААЛААШ, ЭҢ-НЕ ЭВЭЭШ ЧАРЫГДАЛДАРНЫ ҮНДҮРҮП ТУРГАШ, ЭҢ-НЕ УЛУГ БҮДҮРҮЛГЕЧИ ТҮҢНЕЛДЕРНИ ЧЕДИП АЛЫРЫ — БИСТИҢ АЖЫЛ-АГЫЙ ТУРГУЗУУШКУНУВУСТУҢ, СОЦИАЛИСТИГ АЖЫЛ-АГЫЙНЫ УДУРТУРУНУҢ ОЛГАШ ПЛАННААШКЫНЫҢ ООЙЛУЗУ БОЛУР ДЕП, Н. С. ХРУЩЕВ СЭКП ТК-НЫҢ НОЯБРЬ ПЛЕНУМУНГА ЧУГААЛААН. ЭКОНОМИКА ТЕОРИЯЗЫН, ТОДАРГАЙ ЭКОНОМИКАНЫ БИЛБЕС БОЛЗА ОЛ ХООЙЛУНУ ШИҢГЭЭДИП АП БОЛБАС.

ЫНЧАНГАШ ПАРТИЯ БОЛЗА ЭКОНОМИКТИГ ӨӨРЕДИЛГЕНИ, ПОЛИТИКТИГ ЧЫРЫДЫШКЫН СИСТЕМАЗЫНДА КОЛ ЧЕРНИ ЭЭЛЕП ТУРАР ЭКОНОМИКТИГ БИЛИГЛЕРНИҢ ПРОПАГАНДАЗЫН БИРГИ ЧЕРГЕНИҢ УЖУРДУЗАЛЫГ ДЕП КӨРҮП ТУРАР. ЭКОНОМИКА ТЕОРИЯЗЫНЫҢ АЙТЫРЫГЛАРЫН ОН МИЛЛИОН АЖЫГ КИЖИЛЕР ӨӨРЕНИП ТУРАР. СЕМИНАРЛАР-БИЛЕ, БӨЛГҮМНЕР-БИЛЕ БОЛГАШ ЭКОНОМИКТИГ ЭГЕ ШКОЛАЛАР-БИЛЕ ЧЕРГЕЛЕШТИР, ТОДАРГАЙ ЭКОНОМИКАНЫ ПРОПАГАНДАЛААРЫНЫҢ ЧАА МАССАЛЫГ ХЕВИРЛЕРИ: ТЕХНИКТИГ ДЕПШИЛГЕНИҢ ХӨЙ-НИИТИ УНИВЕРСИТЕТТЕРИ, ЭКОНОМИКАНЫҢ НЕПТЕРЕНГЕЙ ЛЕКТОРИЙЛЕРИ, КӨДЭӨ АЖЫЛ-АГЫЙ БИЛИГЛЕРИНИҢ УНИВЕРСИТЕТТЕРИ, ХӨЙ-НИИТИНИҢ ЭКОНОМИКА ИНСТИТУТТАРЫ, АЖЫЛЧЫН-ШИНЧИЛЕКЧИЛЕРНИҢ ХӨЙ-НИИТИ ИНСТИТУТТАРЫ БОЛГАШ ӨСКЕЛЕР-ДААЗЫ ТЫПТЫП КЕЛГИЛЭЭН. ЭКОНОМИКТИГ ПРОПАГАНДАНЫ ЛЕНИНЧИ ЕЗУ-БИЛЕ ЧОРУДАРЫ —ОЛ ДЭЭРГЕ ЭКОНОМИКА ТЕОРИЯЗЫН КОММУНИСТИГ ТУРГУЗУУШКУННУҢ ПРАКТИКАЗЫ-БИЛЕ ЫЯК ХОЛБАШТЫР ӨӨРЕНИРИ-ДИР. Парлаалганың арнынарынга экономиктиг айтырыгларны чырыдарынга хамаарыштыр В. И. Ленинниң бижээни болза: «Экономиканы хөйнүү бижиир. Ынчалза-даа экономиканы «никти» бодаалдар, эртем допчуларлары, интеллигентчи планнар болгаш ол чергелиг хоозун чүүчуруушкуннар утказы-биле биживес... Чок, чаа амыдыралды херек кырында тургузуп турарының фактыларын чыырыныр. ЫЯК ХЫНААРЫНЫҢ болгаш өөренирииниң утказы-биле экономиканы, бижиири биске херек».

Экономиканың айтырыгларын өөренириниң талазы-биле семинарларның, школаларның, бөлгүмнериниң, ажылы болза хоозун чырыдыышкын эвес, а амыдыралче, бүдүрүлге практиказынче, тус-тус ажыл-агыйларының экономиказынче ханылап кирери болур ужурлуг. Экономиктиг өөредилге болза ук өөредилге бүдүрүлгелериниң, колхозтарның болгаш совхозтарның ажылын экижидеринге идиглиг болуп турар болза, чүгле ынчан ужур-дузалыг болур.

Свердлов областың Северскиде металлургия заводунда экономиктиг пропаганданы чогум-на ынчаар тургускан. Экономиканың айтырыгларын мында бөлгүмнерде, семинарларда, экономиктиг эге школаларда дөрт чартык мун хире кижи өөренип турар. Ажылчыннар үлетпүр экономиказының үндезиннерииниң билиглерин чүгле шингээдип ап турар эвес, харын-даа боттарының участогунуң, цехиниң продукциязының бот-үнезин практика кырынга доктаамал аналитээп, бүдүрүлгениң технологиязын болбаазырангайжыдарының болгаш чарыгдалдарны эвээжедириниң талазы-биле хемчеглерин ажылдап кылырынга киржип турарлар. Массалыг экономиктиг өөредилге, бүдүрүлгениң болбаазырангайжыдарынга инженерлерни, техниктерни болгаш ажылчынарны калбаа-биле хаара тудуп турар чорук эки түңнелдерни берип, продукциняның бот-үнезин чайгылыш чок чингедиринге чедирип турар. Эрткен чылын завод чуртка 12 миллион рубль хире орулганы берген, ооң иштинде 180 муң рубль бот-үнезин чингеткениниң күсели-биле алдынган.

Ооң-биле чергелештир экономика билиглерин пропагандалаарын бүдүрүлге-биле кошкак харылзаштырып, дээштиг болдурбайн турарының эвээш эвес фактылары таварыжып турар. Теориязы чогаадыкчы ёзу-биле көөр чүткүлге дыңнакчыларны чаңчыктырбас, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери дээш демиселге оларның эгелекчи чоруун болгаш идепкейни хөгжүдер дугайында сагыш салбас чоруктар бар болуп турар.

Колхозтарның болгаш совхозтарның удуртур ажылдакчыларының чамдызы ажыл-агый чорудулгазының айтырыгларын ам-даа кошкак шинтпирлеп турары, улуг ажыл-агыйны чорударының чогуур дуржулгаларын шиңгээдип албааны билдингир. Ооң ужурунда совхозтар директорларының болгаш колхозтар даргаларының, бригадирлериң, салбыр эргелекчилериниң, фермалар эргелекчилериниң, звенолар удуртукчуларының экономиктиг белеткелин улуг хемчээлдерге чорудуп турар партия организациялары ону шын кылып турар. Ол өөредилге колхозтуң, совхозтуң, салбырның, ферманың ажылчорудулгазын аналитээр, экономиктиг саналгаларны күүседир талазы-биле дыңнакчыларга дузалаан турарын чедип алыр херек. Ынчангаш болзада-даа мындыг фактылар база бар. Чижээ, Алтай крайда, Омск, Куйбышев, Иваново, Пенза болгаш өске-даа чамдык областарда кадрларның экономиктиг өөредилгезин үмдырааннын хөгжүдери

ТЕС-ХЕМНИҢ ПАРТИЯ ЧЫРЫДЫЫШКЫНЫНДА

ӨӨРЕДИЛГЕ, АМЫДЫРАЛ

Партиянын идеологтуг ажылының бир кол хевири — партия чырыдыышкынынга өөредилге болур. Бүгү коммунистерни болгаш активтерни өөредилге четкизилге хаара тудар дугайын СЭКП ТК-нын «Амгы үениң байдалында партийжи пропаганданын суртаалдарынын дугайында» доктаалында тодаргай айыткан. Оон-биле чергелештир көдээ ажыл-ишчилерни механизатор мергежилге бүгү-нити өөредир дугайында партиянын айтыышкынынга районнуң көдээ ажыл-ишчилери улуг сонуургал-биле ужурашканнар. Ажылчы чоннуң эртем-билиин бедидер дугайында партиянын доктаамал сагыш салыышкынынга сорук кирген районнуң коммунистери болгаш ажылчы чоннары боттарының билиин бедидери-биле партия чырыдыышкынынга база механизаторнуң өөредилгелеринге өөренири-биле элээн хөй кижи хаара туттунгулаан. Ниитизи-биле партия өөредилгезиниң бүгү хевириниң бөлгүмнери өөредилге эгелээнинден бээр ортумаа-биле 11—12 кичээлдерни эрттирген, ынчалзажок, дыңнакчыларның кичээлдерге олуржуп турарының хуузу ындыг-ла бедик эвес дээрзин айтыр херек.

Партия чырыдыышкынының бөлгүмнеринден Ленин аттыг колхозтуң Сарыг-Булуңда эш К. Мажаа пропагандистээн садыг экономиказының бөлгүмү. Берт-Дагда эш Юндеш-оол пропагандистээн СЭКП төөгүзү өөренир бөлгүм өөредилге эгелээнинден бээр 20—20 кичээлдерни эрттирип, чаңгыс-даа кичээл үспейн келген. Пропагандистер Төгүс-оол, Севен, аныяк пропагандист Балдан оларның удуртукан бөлгүмнеринде кичээлдер бедик шынарлыг болгаш организастыг чорупп турар.

Парткомнуң идеология килдизиниң талазындан пропагандистерниң билиг мергежилин бедидерниң талазы-биле семинарларны өөредилге чылының эгезинден бээр ийи удаа организастаан. Аңаа бир аай бөлгүмнер аайы-биле пропагандистерге консультацияларны, лекцияларны кылыры-биле кады пропагандистерниң арга-дуржулга солчуушкуннарын эрттиргилээн. Чижээ, бо чылдың мартта болуп эрткен пропагандистер семинарынга дуржулга солчуушкунунга чамдык пропагандистер боттарының ажылының методун чугаалавышаан, районнуң колхозтарның болгаш совхозтарның ажыл-агый көргүзүглерин, ол ышкаш өске-даа чугула материалдарны пропагандистерге хандырып берип турарын парткомнуң идеология килдизинден негээннер. Пропагандистерниң билиин доктаамал бедидип, оларга чаа чүүлдерни, арга-дуржулганы сүмелеп берип турар төлээде, квартал санында ийикле, азы чылда дөрт удаа семинарларны эрттирип турарын олар сүмелээннер. Партия өөредилгезиниң шынарын экижидеринге үстүнде саналдарны боттандырары кандыг-бир черге-биле дузалыг болуру чугаажок.

Политиктиг өөредилгени экижидер талазы-биле районда чамдык кылдынган чүүлдер-биле чергелештир ам-даа улуг четпестер бар. Чижээ, хойжу бригадаларда хөй ажылдың мурнакчы дуржулгазын өөренири-биле тургускан айда 2 удаа кичээлдээр ужурлуг көдээ ажыл-агый экономиказының эге бөлгүмнери кичээлдерин үзүп турар. Эш И. Биче-оол пропагандистээн Берт-Багда хойжу бригадаларда бөлгүм чыл эгелээнинден бээр чүгле 4 удаа кичээлдер эрттиргилээн.

Көдээ ажыл-агыйның ажылдакчыларын механизатор мергежилге өөредир сорулга-биле тургускан бөлгүмнер колхозтар болгаш совхозтар бүгүдезинде бар-даа болза, кичээлдерин үзүп турар. Ам үеде районнуң «Көдээ ажыл-агый техниказының» салбырынга 41 аныяктар механизатор курузун доозуп, тракторист болуп ажылдап кирген боордан башка, колхозтарда, совхозтарда механизатор мергежилдиң хөй эвес бөлгүмнери боттарының программазын чүгле июль айда доозар хире болуп турар.

Сорулга болза арткан үениң иштинде программада көрдүнген чүүлдерни партия чырыдыышкынының болгаш механизатор мергежилдиң бөлгүмнери кичээлдер үспейн турташ, эки түңнелдиг доозары, дыңнакчыларның шиңгээдип алган билиин улам быжыглап, ажыл-херек-биле холбаштырары болуп турар.

М. МИНЧИМАА,
Тес-Хем партком секретарының оралакчызы.

БИСТИҢ БӨЛГҮМҮВҮСТЕ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXII съездизинге хүлээп алдынган партияның чаа Программазында болгаш Төп Комитеттиң оон дараазында пленумнарынга көдээ ажыл-агыйны улам ыңай дүрген хөгжүдер, ону эртемге үндезилеп чорудар дугайын онзалап айтып турар. Совет көдээ-ишчилерниң мурнунга партияның салганы ол улуг болгаш тодаргай сорулганы чедиишкинниг күүседири көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының нити билиин болгаш тускай мергежилин бедидериинден дорт хамааржыр.

Партия чырыдыышкынынга 1962—1963 өөредилге чылында бистиң Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң төвүнге көдээ ажыл-агый экономиказын өөренир бир бөлгүмнү тургускан. Оон дыңнакчылары колхозчулар, удуртукчу ажылдакчылар болгаш тускай эртемниглер — шупту 11 кижи болуп турар. Бис өөредилгени организастап чорударда, экономиканың теориязын ханы билип алырга ажыл-агыйны шын удуртуп башкарарынга, бар аргаларны болгаш курлавырларны чөп ажыглаарынга дузалаар ужурлуг дээрзин барымдаалап турар бис. Ынчангаш, өөредилгени бодувустуң колхозувустуң ажыл-агыйы, экономиказы-биле холбаштырып, билип алган чүүлдеривисти практиктиг ажылга ажыглаарын оралдажып турар бис.

Өөредилге чылының дургузунда бистиң бөлгүмүвүс онза чылдагаан чокка кичээл үзүп көрбээн, кичээлдерге дыңнакчыларның идепкейи бедик, айтырыгларны сайтарып, чугаалажып көөрүнге дыка сонуургалдыг киржип турарлар. Мен бодум бирги чылда бөлгүм удуртуп турар аныяк пропагандист кижи мен. Ындыг болганда бистиң бөлгүмүвүстүң ажылында четпестер база бар дээрзин чажырбайн чугаалап каайн. Оон-биле чергелештир кичээлдерни канчаар организастап турарымны допчузу-биле чугаалап көрейн.

Бистиң кичээлдеривис неделяда бир удаа эртип турар. Ээлчеглиг өөредилгени эгелээрде, эрткен кичээлде өөренген чүүлдеривисти ынчан бердинген айтырыглар ёзугаар катаптап чугаалажыр бис. Катаптаашкын беседазының түңнелин кылгаш, өөрензе чогуур чаа теманы түс-түс айтырыгларга чарып, дыңнакчыларга бижиткеш, тайылбырлаашкынче кирер бис. Эрткен теманы катаптап-даа, чаа теманы өөренип-даа тургаш, ында көрдүнген теориктиг айтырыгларны өөренмишаан, аңаа хамаарышкан чижектерни, экономиктиг көргүзүглерни бодувустуң ажыл-агыйывыстан ап, оон ханы анализин база кылып турар болгаш ону өске, ылаңгыя мурнакчы ажыл-агыйларның көргүзүглеринге деңнеп көрүп турар бис. Дараазында анализтен, деңнелден чогуур түңнелди кылгаш, ол талазы-биле чүнү кылза чогуурун база чугаалажыр бис.

Ам үеде бистиң бөлгүмүвүс арткан темаларны өөренирин үргүлчүлевишаан, түңнел кичээлдерге база чоорту белеткенип турар.

Б. БАЛДАН.



Монгуш Чодураа «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая сүт-бараан фермазының дуржулгалыг саанчыларының бирээзи. Ферманың коллективи коммунистиг күш-ажыл бригадазы деп бедик ат дээш демисежип турар.

Аныяк кыс 1954 чылдан эгелеп ферманың ажыл-херээнге дузалажып эгелээн. Шак ынчаар элээн ажылдап чоруй, аңаа саанчылаар күзелин ол илереткен. Совхозтуң дирекциязы ооң дилээн хандырган.

Хөй чылда ажылдаан мергежилдиг саанчылар А. Хертек, К. Хажыт болгаш өскелерниң-даа ажыктыг сүмезин дыңнап, арга-дуржулгазын кызымак өөренип турган, чедиишкиннерни удаа-дараазы-биле чедип ап эгелээн. Удавайнда ол бедик көргүзүглүг саанчыларның аразынга кирген.

Ферманың коллективи эрткен чылын сүт бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының талазы-биле алган социалистиг хүлээлгелерин алдарлыг күүсеткеш, парткомнуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир кызыл тугу-биле шаңнаткан. Чодураа бодунга быжыглаттынган 11 инектен дең чыл дургузунда 29 тонна сүттү саггаш, совхозтуң нити сүт саалдазынга төлептиг салыышкынын киирген.

Бо чылын ол саап турар инектериниң бызааларын менди камгалап алгаш, доруктур азыраарын хүлээнген. Мурнакчы ажыл-ишчи дааңган ажылын кызымак күүсетпишаан, малчыннар ортузунга суртаал ажылын идепкейлиг боттандырып турар.

Ажылынга мурнакчы, төлептиг саанчы Монгуш Чодурааны соңгукчулар эрткен соңгулдада Аксы-Барлык көдээ Советтиң депутадынга соңгаан.

ЧУРУКТА: саанчы Монгуш Чодураа.

Т. ТАЛГАНЧИК.
Фото авторнуу.

Кызымаккай өөренип турар

1960—1961 өөредилге чылында Эрзин райпозунуң коллективинге (амгы Тес-Хем районнуң Эрзин сельпозу) садыгның тодаргай экономиказын өөренир бөлгүм тургустунган. Ынчан ол бөлгүмге 12 кижи өөренип эгелээн. Оон бээр ол бөлгүмнү ам 3 чыл иштинде удуртуп келдим. Дыңнакчыларның шуптузу практиктиг, ажылга дуржулгалыг, тускай эртемниг кижилер болуп турарын барымдаалааш, эрткен чылдың күзүнүнден бээр бистер кичээлди семинар хевири-биле эрттирип турар апарган бис. Садыгның тодаргай экономиказын өөренири-биле кады, бистер партияның XXII съездизиниң материалдарын, Төп Комитеттиң март болгаш ноябрь Пленумнарының материалдарын база өөренип эрткен бис.

Дыңнакчылардан эштер Л. С. Бадарчы (сельпонуң улуг бухгалтери), Ө. Х. Идам (садыг килдизиниң эргелекчизи), З. М. Майдыр (инструктор) олар эрген материалдарын эки шиңгээдип ап, ол ышкаш боттары эки белеткелдиг кээп, кичээлдерге материалдарны солун болгаш билдингири-биле харылап турарлар.

Мен кичээлдерни солун болгаш дээштиг кылдыр эрттирер сорулга-биле, кажан дыңнакчылар боттарының белеткенип алган материалын чугаалап доозупканда түңнел үндүрүп, чүү чүве четпээнил, кандыг материалдар солун болганыл, чүнү номчуза экил дээрзин кичээлиң төнчүзүнде чугаалап берип турар мен.

Бир талазында бисте өөренип турар улустар шуптузу тускай эртемниглер болганда кичээлдерге хөй болгаш кичээнгейлиг белеткенип турар мен. Ынчангаш «Советская торговля» деп солунну, «Советская торговля», «Советская потребительская кооперация» деп журналдарны чагыдып алган, үргүлчү номчуп, оон материалдарын кичээлдерге ажыглап турар мен.

Оон ыңай кичээл эгелээр мурнунда бүгү делегей байдалының дугайында болгаш ол ышкаш республикада, районда амыдыралдың чаа-чаа чүүлдерин база 10—15 минута иштинде чугаалажып турар бис.

Бо өөредилге чылында тодаргай экономиканың программазын эки шынарлыг кылдыр доозар дээш дыңнакчылар кызымаккай өөренип турарлар.

К. МАЖАА.

Улуг-Хемни кежир көвүрүг

Техниктиг салбырның начальниги эш Кобылькиннин:

— Бистиң кылып турар ажылывысты көөрге-ле бидиме бээр — деп чугаалааш, сумуннары ак-көк часкы дээрже харангылаан көдүрер краннарже, оларның чанында бедик-бедик бетон оргаларының эптээгээн, оларны тудуштуруп дуңзалааш ажылдарны кылып турар, чүге дээрге дош эрип, хем үерлеп эгелээр болза тудугнуң ол кол ажылдары кылдынмайн баар болгай. Көвүрүгнүң ол оргаларының бирээзиниң-не узуну 70 метр, деңзизи 120 тонна. Көвүрүг



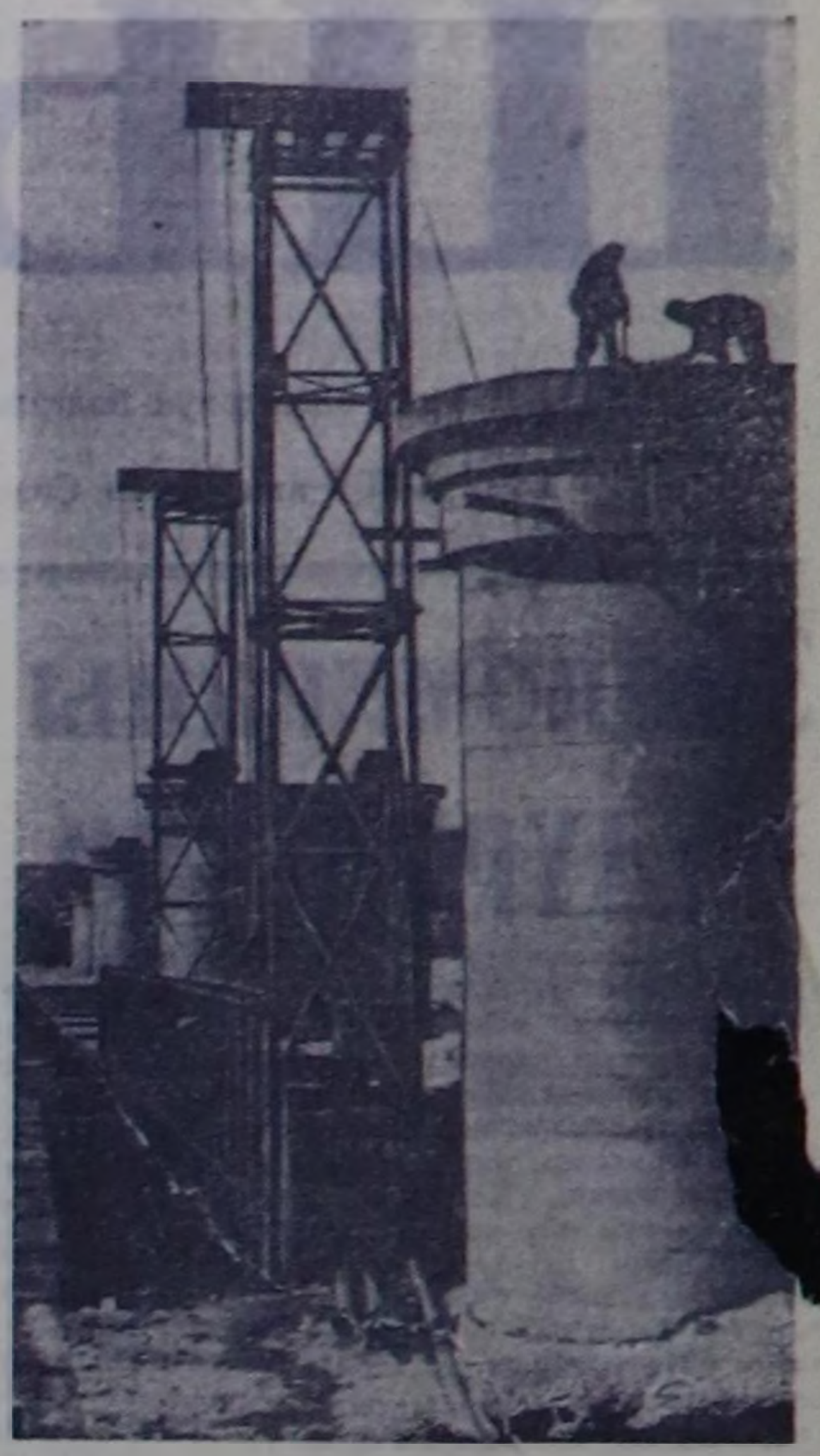

көвүрүг тепииштеринче, оларның кырында ажылдап турар ажылчыннарже айытты.

Амдыызында Улуг-Хем «удуп чыдар», а бир эвес ол үерлеп эгелээр болза, ооң агымының секундада дүргени чеди метрден ажыг болгай, ажылга шаптыктап болур. Ынчангаш ону кежилдир көвүрүг тудуунда ажылдар ам изиг-түлүк, эш Кобылькиннин чугаапааны-биле ажыя «эртенги хаядан кежээки имирге чедир» хайныгып турар. Ол улуг ужур-дузалыг көвүрүгнүң тудуунга эргежок чугула материалдар тепииштер кыры-биле хемни кежир салыр демир оргалар, хөй дамчыдылгазынга компрессорлар белен, ол аар тудуг материалдарының сөөртүлгезинге ажылдаар күштүг «С-80» бульдозер-трактор чедип келген.

Сибирьниң «Көвүрүг тудуг» эргелелиниң беш дугаар көвүрүг отряды бистиң республикавыстың найысылалының чанынга ол улуг көвүрүгнү тудар ажылдарны эртиен чылдың мартта эгелээн. Көвүрүгнүң өзек оргаларын көдүрер бетондан кылган бедик, быжыг дөрт тепииштер тургустунган.

Бо хүннерде көвүрүгнүң кол өзээ улуг демир тудугжулары дөрт ындыг оргаларны тудуштуруп эптээрлер, ол ажылдарны апрель 15-ке чедир бүрүн доозар сорулганы салып алган ажылдап турар. Ол оргаларны тепииштер кырынга салырда бирээзи-ле 30 тонналы көдүрер дөрт краннар көдүрүп үндүрер. Үш ындыг краннар тургустунган, ам сөөлгү кранны эптеп турар. Ооң-биле кады көвүрүгнүң демир кезектерин эптеп дуңзаалаар, хөй дамчыдар компрессорлар шеер ажылдарны кылып турар. Ол—бирги ээчегниң белеткел ажылдары-дыр, а чайын кол эптелге ажылдарын кылыр. Бо чылдың күзүнүнде быжыг, улуг көвүрүгнүң тудуу колдуунда доостур.

Бо нарын болгаш харысаалгалыг ажылдарны Николай Ивановтуң комплексилиг бригадазы чорудуп турар. Ол бригадада 23 ажылчыннар бар, оларның кижи бүрүзү электриктиниң, эптекчиниң, компрессоржунуң, каңнакчының, кранчының тускай мергежилин билир, чүге дээрге оларның ажылы ындыг хөй янзы мергежилди негеп турар. Бригаданың кежигүннери шуптузу хөй чылдарда ажылдап келген дуржулгалыг, бедик мергежилдиг ажылчыннар. Бригадир Н. Иванов он дөрт чыл эптекчи болуп ажылдап турар. Ол Украинаның, Казахстанның, Сибирьниң тудугларынга ажылдап турган. И. Козлитин, В. Костецкий, П. Гефман, П. Бежан, М. Кишкан, А. Катулин болгаш өскелер-даа бригадир Н. Иванов ышкаш дуржулгалыг, мергежилдиг ажылчыннар.

А. ДАРЖАА.

ЧУРУКТА: Улуг-Хемни кежилдир көвүрүгнүң тудугжулары хемни кежир салыр оргаларны эптеп турары. Н. Ивановтуң комплексилиг бригадазының эптекчилери (солагай талазындан) А. Наместников, П. Бежан, Ф. Жуков, А. Катулин олар ажылдап турлар. Оң талакы чурукта: Көвүрүгнүң кол тепииштери. Оларның кырынга көвүрүгнүң оргаларын салырда эки дескилээри чугула. Ол ажылды Егор Иванцев биле Гаврил Краснобаев олар эки кылып билирлер.

Сөзү болгаш фотозу С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

Чон өөрүүр

Эрткен чылын ССРЭ-ниң эртемнер Академиязының Сибирь салбырының эртемденнери культураның, эртемниң болгаш уран чүүлдүң бүгү ажылдакчыларынга кыйгырыг үндүргеш: «Эртем билигни пропагандалаары улуг ужур-дузалыг херек, ону бистен өске кым чорудар ужурлугул... Эргим эштер, совет ажыл-ишчилер силерни манап тур. Оларга дуржулгалыг лекторнуң, эртем ажылдакчызының сөзү үнелиг, чогаалчылар-биле, уран чүүл ажылдакчылары-биле сеткилдиң харылзаазы чугаалашкаш, олар өөрүүр» деп бижээннер. Бо сөстер бистиң республиканың эртем болгаш культура ажылдакчыларының, партия болгаш совет активтерниң сеткилин чүрээнге четкен.

Эрткен чылын чүгле Кызылга безин 3300 ажыг лекциялар номчуттунган, лекторларның саны 100 ажыг кижиге немешкен. Республиканың найысылалында 560 хире тускай эртемниглер, партия активтери ажылчы чоннарга партияның шынчы сөзүн хүн бүрү чедирип турарлар.

Ниитилелдиң хоорай салбырының лекторларының хөй нуруузу лекцияларны мергежилдиг номчуп, дыңнакчыларның хүндүткелин чедип алганнар. Пединститтуттуң башкылары Ладанованың болгаш Мазуревсканың, коммунал ажыл-агый министриниң оралакчызы Зильберманның, эмчи Пудовтуң болгаш өскелерниң-даа лекцияларын чон улуг сонуургал-биле дыңнап турар. Элээн хөй организациялар коллективинге лекция номчулгазын калбартыр талазы-биле чугула ажылдарны кылгылаан.

Хоорайга лекция пропагандазын элээн күштелдирген чорук бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның мурнунда турар сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээринге, социалистиг чарышты калбартырынга улуг салдарны чедирген. Ындыг мурнакчы бүдүрүлгелерге Коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТК-зын, алгы заводун, № 2 АТК-ны болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Ынчалза-даа лекция пропагандазында улуг четпестер ам-даа бар. Харын бо дугайын политиктиг болгаш эртем билиглер нептередир талазы-биле ниитилелдиң Кызыл хоорай салбырының пленумунга шынгыы чугаалашкан. Пленумга илеткел кылган СЭКП хоорkомунуң бирги секретары эш П. Киселев чедип алдынган чүүлдерни демдеглевишаан, кол кичээнгейни лекция пропагандазында четпестерни чайладырынче угландырган.

Лекторларның болгаш салбырның президиумунуң бүрүүзү-биле лекциялар номчууру чамдык черлерге үстүр чорук хоорайда ам-даа бар. Мурнакчы дуржулга, техниктиг дээшилге, эртем айтырыгларының, уран чүүл, литература талазы-биле кончуг эвээш лекциялар номчуттунган. Уран чүүлдүң ажылдакчыларындан, чогаалчылардан, чурукчулардан каш-ла кижи: чурукчулар Демин, Ланзы, артистер Оюн, Майер, чогаалчылар Сарыг-оол, Саган-оол олар лекция номчуп турар. Эштер Н. Сердобов, В. Очур, Н. Коссов, Ю. Буулар, Т. Норбу, Е. Еремеев болгаш өске-даа шыырак билиглиг эштер лекция пропагандазынга киришпейн турар. Номчуттунуп турар чамдык лекцияларның идейлиг деңнели, дээштиг чорую ам-даа чавыс. Лекторлар Степанчук, Радченко, Пеньковский, Матсон болгаш өске-даа чамдык эштерниң номчаан лекцияларынга дыңнакчылар хомудап турарлар.

Салбырның президиуму лекторларга багай дузалап келген. Лекторнуң ажылы харысаалгалыг болгаш берге дээрзин уттуп турар. Лекторга дузалаар, ону хүндүлеп көөр, чазыгларын сагыш човангыр эдер чорук бирги черениң ужур-дузалыг деп илеткелчи демдеглээн.

Пленумга санал-онал солуушкуну калбарган. СЭКП обкомунуң лекторлар бөлүүнүң удуртукчузу эш А. Емельянов мурнакчы дуржулганы пропагандалаарын калбартырының, лекция пропагандазының хевирлерин теоретиктиг конференциялар, кежээлер дээн ышкаш чүүлдер-биле улам байыдарының чугулазын айыткан. «Көдээ тудуг» эргелелинде парторганизация секретары эш Николаева атеистиг пропаганданы сула удуртуп, улусчу университеттиң ажылын үскени дээш салбырның президиумун шыңгыы шүгүмчүлээн. Ол ышкаш башкы Маркелова, чогаалчы Сарыг-оол, артист Оюн, эмчилер Жданова, Шүр болгаш өскелер-даа боттарының ажылының дуржулгазын чугаалааннар. Лекция талазы-биле хоорайның чонунуң негелделерин чүгле лекторларның шуптузунуң идепкейлиг киржилгези-биле чедип ап болур деп эш Житков демдеглээш, бо чылын өртектиг лекция номчуурун 15 хуу чедир кызырары чугула деп чугаалаан. Ол санал пленумга хүлээп алдынган. Пленум чугаалашкан айтырыг талазы-биле чогуур шиитпирни хүлээп алган.

Пленумнуң сөөлгү кезээнде политиктиг болгаш эртем билиглер нептередир талазы-биле ниитилелдиң республика салбырының баштаар черинин даргазы эш Очур хоорайның элээн хөй лекторларынга мактал бижиктерни болгаш эртектиг белектерни тывыскан.

А. ЛЕПЕШКИН.

СОВЕТ ЁЗУ-БИЛЕ САДЫГЛААР

Тыва АССР-де чоннуң садыг хандырылгазы сөөлгү чылдарда элээн экижээн. Республикада ам 325 магазиннер, 35 столоваялар болгаш чайналар ажылдап турар. Чеди чылдың төнчүзүнге чедир республикага 90 магазиннер болгаш столоваялар немей туттунган турар.

Бараан саарылгазы улуу-биле өскен болгаш оон тургузуу шынар талазы-биле өскерилген. 1950 чылга деңнээрге 1962 чылда бүгү бараанарны садыглааны үш катаптан ажыг болган, оон иштинде идиктерни дөрт катап хөйнү, хептерни болгаш культура бараанын үш катаптан хөйнү чоңга саткан.

Чоннуң садып алыр аргалының өскени, бараанарның хөй болу бергени болгаш садыгны организастаарын экижиткени-биле — 1962 чылда болгаш бо чылдың январь-февраль айларда бараан саарылгазының планын чедиишкинниг күүседир арганы республиканың садыг организацияларынга берген. 1961 чылдагызындан 1962 чылда 6014 муң рубльдың бараанарын хөйнү чоңга садыглаан. Хереглел кооперациязының системазынга планнаанындан ажыр ниитизи-биле 569 муң рубль арыг орулга кирген. Өрелерниң болгаш самчыгдаларның түңү элээн кызырылган. Боттарының ажылдарының мастерлери болу берген садыг ажылдакчыларының кайгамчыктыг эки кадрлары өскен. Садыгның культуразы бедээн.

Оон-биле кады садыг организацияларының ажылынга хөй четпестер, ниитипирлеттинмээн сорулгалар хөй. Бар курлавырларны чедир ажыглавайн турар, ол чорук бараан саарылгазының планын күүседиринге багай салдарны чедирип турар. Ындыг курлавырларның бирээзи болза магазиннерниң болгаш столоваяларның үзүктел чокка ажылдаары болур. Ындыг турбуже янзы-бүрү чылдагааннардан, бирги ээлчегде хереглел ниитилелдериниң чамдык ажылдакчыларының четпезинден чамдык магазиннерниң хүн-хүнү-биле, харын-даа он-он хонуктарда хагдынчак турарының таварылгалары республикада ам-даа хөй. Эрткен чылын Барыын-Хемчик райпозунуң шугумунга магазиннерниң ажылдаар шактарда хагдынчак турганы ниитизи-биле каттышкаш 1098 хүн болган. Оон уржуундан садыгның киирип алыр орулгазынга 350 муң рубль кохарал болган. Раймаг, идик садыы, Дөн-Терезин, Аксы-Барлык болгаш өске-даа магазиннер үр үелерде хаагдыг тургулаан. Кызыл хоорайга магазиннерниң ажылдаваан шактары каттышкаш 950 хүн болган азы садып алыкчыларга 317 муң рубльдиң бараанын чедир садыглаваан.

Өвүр, Тес-Хем, Тожу болгаш өске-даа чамдык райполар чоннуң хереглелин чедир өөренип көрбейн, бар бараанарның болгаш садыг фондуларын шилип алырының учётун четпес чорудуп турар. Оон түңнелинде чоңга херегсеттинмейн турар бараанарны чер-черже сөөртүп чедирип турар. Чижээ, Бии-Хем райпозунда 33,5 муң рубльдиң бараанары саарылбайн чыдып турар. Ындыг бараанар Кызыл горпозунда — 30 муң, Тожуда — 18 муң, Сүт-Хөл райкоопта — 49,6 муң рубль болуп турар. Тес-Хем, Өвүр, Тожу, Чөөн-Хемчик болгаш өске-даа хереглел ниитилелдеринде папиростарны, үнүш үстерин, дүстү, хөвенниг чоорганнарны, матрацтарны садыгларга үзүктелдирип турар. Чижээ, Тожу районнуң «Совет Тыва» колхозунда магазинге эргежок чугула херектиг бараанардан 72 чүүл бараанар чок турган. Ол хирезинде-ле ол бараанар складтарга болгаш садыг баазаларынга четчири-биле бар турган.

Өвүр, Тес-Хем райполарда, «Чыраа-Бажы», «Тиилелге» совхозтарның рабкооптарында саарылга чарыгдалын кызырар дээш чогуур демиселди чорутпайн, кооператив херепгизин чарыгдааларынга ажыл-гыйжы эвес чорукту боддуруп, учётту сандаргай тургускан. 10 хереглел ниитилелдери саарылга чарыгдалын ажыр чарыгдаан. Чүгле Өвүр райпота (даргазы турган эш Ойдуп) шоодай-саваларны чогуур өйүнде дедир эгитпээни дээш 22,4 муң рубльдиң штравын төлээн. Бай-Тайганың болгаш Чыраа-Бажының хереглел ниитилелдеринге база ындыг чоруктар турган.

Нити чемненилгениң чамдык черлеринде ажылдакчыларны эмин эрттир көвүдедип турар. Чижээ, Тожу районнуң Тоора-Хем столовазынга кышкы үеде чамдык хүннерде чемненикчилер чүгле 12—15 кижи болуп турда, оон штаты 12 кижилиг.

Түс черге бүдүрген бараанарны садыгга чедир бербейн турар чорук бараан саарылгазының планын күүседиринге база чедимче чок салдарны чедирип турар. Чижээ, республиканың чурт үлетпүрү эрткен чылдың дургузунда респотребсоюзтуң садыг организацияларынга бажың херекселдериниң 59,7 хуузун, оон иштинде 1366 стулдарны, 441 столдарны, 277 кухня столдарын, 464 төгерик столдарны, 1055 чувар демирни чедир бербээн.

Чоннуну хандырарының мурнакчы аргаларын республиканың садыг черлеринге респотребсоюз кошкак нептередип турар, специализастаан магазиннер ам-даа эвээш, садыгжы чок магазиннер көвүдевейн турар, садып алыкчыларның бараанар чагын баш бурунгаар хүлээп алырын, садып алыкчының бажыңынга бараан чедирип бээрин эки организаставайн турар. Садыгны ынчаар чаа арга-биле организастаар чорук садып алыкчының садыглаар шагынга камналга болур болгаш бараан саарылгазын көвүдедир арганы бээр.

Бараан саарылгазының планын долдур болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарыш респотребсоюзтуң системазында ам-даа кошкак хөгжээн. Бо бүгү четпестер болза элээн хөй хереглел ниитилелдеринде садыг ажылдакчылары-биле политик-кижизидилгелиг ажылдың четпес тургустунганындан болуп турар. Кадрларны шилиир болгаш таарыштыр тургузар принцивин үреп турар. Респотребсоюзтуң кадрлар килдизи, баштаар черниң даргазының кадр талазы-биле оралакчызы эш Курченко кадрларны кижизидер болгаш быжыглаар талазы-биле ажылды кошкак чорудуп келген. Чүгле чаңгыс чыл дургузунда безин Барыын-Хемчик райпозунуң даргазы болгаш садыг килдизиниң эргелекчизи ийи-ийи удаа халашканы таварылга эвес.

СЭКП обкомунуң чоокта болган бешки пленуму республиканың малчыннарының культура-амыдырал хандырылгазын экижидер дугайында шиитпир үндүрген. Ол шиитпирниң күүседиринге кооперация ажылдакчылары чугула рольдуг болуп турар, малчыннарны үлетпүр болгаш аъш-чем бараанары-биле хандырарын үндезини-биле экижидер хүлээлгелиг.

СЭКП обкомунуң пленумунуң доктаалынга үндезилээш, респотребсоюзтуң баштаар чери малчыннарның хереглелин шын өөренип көөр болгаш оларны хандырар талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган. Фермаларже, малчы бригадаларже болгаш түс-түс малчыннарже неделя бүрүзүнде бараан чорударын харылаар тускай кижилерни хереглел ниитилели бүрүзүнде тургускан. Ыраажы фермаларга болгаш хойжу бригадаларга садыгжы чок ларёктарны ажыдар, ол ларёктарга бир дугаарда чугула херектиг бараанарны тургузар. Машина чедип шыдавас черлерге чүгледе бараанарны шанак-терге-биле азы коъш-биле чедирерин организастаар. Ол сорулгага 20 ажыг сөөртүлге транспортун тускайлап тургускан. Магазин чок фермаларга, бригадаларга, малчыннар турар черлерге 36 автолавканы ажыглап турар.

Фермаларга үргүлчү барып, малчыннарның хереглелин өөренип көөр, хереглел ниитилелдериниң болгаш автолавкаларның малчыннар хандырылгазын контрольдаар хүлээлгени күүседир үш тускай эртемниглерни Кызылдың садыг баазазында тускайлап тургускан. Кооперация ажылдакчыларының хүндүлүг хүлээлгези — үлетпүр болгаш аъш-чем бараанарынга малчыннарның негелдезин долузу-биле хандырары болур. Бо талазы-биле бүгү аргалар бисте бар, ону чүгле долузу-биле ажыглаар херек.

Апрель-май айларда часкы хову ажылдарында ажыл-ишчилерни эргежок чугула бараанар-биле хандырары — кооператорларның чугула сорулгазы болур. Ховунуң ажыл-ишчилерин бараанар-биле ховуларга барып үргүлчү хандырарын кооперация ажылдакчылары тодаргай планнап, боттандырар хүлээлгелиг. Бо сорулгага херегл ээр бараанарны шилип, ажылдаар кижилерни, транспортту тускайлап, хову бригадаларынга бараанар чедирериниң графиин тургузар херек. Малчыннарны болгаш хову ажылдакчыларын хандырып турар эң эки садыг ажылдакчыларын шаңнап, мактаарының хемчеглерин ажылдап кылыры база эргежок чугула.

Садыг организацияларының ажылын хүн бүрү хайгаарап, садыг ажылдакчылары-биле ажылды бүгү хемчег-биле экижидери, оларның ажылга культуразын бедидери — парткомнарның болгаш райкүүскомнарның хүлээлгези болур. Садыгның хөй-нити талазы-биле ажылын диргизип, лаңгыы болгаш столовая комиссияларының ажылын идепкейжидери — кооперацияның ажыл-чорудулгазынга чугула идиг болуру чугаажок.

П. ГОРЕЛОВ.
СЭКП обкомунуң килдис эргелекчизи.

Хөй уругларлыг иелерни „Иениң алдары" орден-биле болгаш „Иениң медалы" медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

БАРЫН-ХЕМЧИК РАЙОН

Тос уруглары төрээн болгаш кижизиткен иелерин

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Чысыммаа Ховалыг Оскуровна — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Сес уруглары төрээн болгаш кижизиткен иелерин

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Иргит Бадыма Төмүровна — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.
2. Иргит Чанчыл Доопуровна — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.
3. Хертек Чимит Мандановна — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Чеди уруглары төрээн болгаш кижизиткен иелерин

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Алдай Айыжы Кара-ооловна — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.
2. Серин Долгар Осуровна — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОН

Беш уруглары төрээн болгаш кижизиткен иелерин

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Долаан Сапый Дырташовна — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.
2. Донгак Анай-оол Сундуйбановна — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.
3. Кара-Сал Сериң Дорлуковна — «СЭКП-ниң XXII съездизи» колхозтуң колхозчузу.
4. Ондар Байды Дазылбаевна — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.
5. Ондар Биче-Сарыг Ириксиновна — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.
6. Ооржак Биче-Кара Чүлдүмовна— «Большевик» колхозтуң колхозчузу.
7. Ооржак Чанчын-Кара Бажачыевна «Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.
8. Сат Болба Бадановна—«СЭКП-ниң XXII съездизи» колхозтуң колхозчузу.
9. Сат Сесинмаа Самбуевна — «СЭКП-ниң XXII съездизи» колхозтуң колхозчузу.
10. Сат Сыгыртаа Баяноловна — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.
11. Ховалыг Бүрекей Назыновна— Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

КАА-ХЕМ РАЙОН

Тос уруглары төрээн болгаш кижизиткен иелерин

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Старозубцева Мария Леонтьевна—«Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.

Сес уруглары төрээн болгаш кижизиткен иелерин

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Белевич Ираида Федоровна — Даниловка суурда өг-бүле ээзи.
2. Сувак Толгар Оолаковна — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Чеди уруглары төрээн болгаш кижизиткен иелерин

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Данковцева Анна Гавриловна — «Тиилелге» колхозтуң колхозчузу.
2. Паржаева Саара Сундуевна — «Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.
3. Сазыкина Лидия Ивановна — Эржей суурда өг-бүле ээзи.
4. Тожу Чимбир Сыяновна — Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.

Алды уруглары төрээн болгаш кижизиткен иелерин

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Базыр Анай Сатовна — «Бурунгаар» колхозтуң колхозчузу.
2. Даныян Увакай Сандановна — «Тиилелге» колхозтуң колхозчузу.
3. Дараа Опчунмаа Аранчаевна — «Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.
4. Өөлет Күске Сандановна — «Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.
5. Ооржак Мыйдок Үнчүлчековна— «Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.
6. Поваринцева Афанасия Акиндиновна — «Тиилелге» колхозтуң колхозчузу.
7. Сарыг Раиса Чодуровна — «Совет Тыва» колхозтуң колхозчузу.
8. Соломенникова Татьяна Леонтьевна — Эржей суурда өг-бүле ээзи.
9. Хичет Чом-уруг Чамбаловна — «Бурунгаар» колхозтуң колхозчузу.
10. Шайдан Бышпанды Бедуэевна — «Совет Тыва» колхозтуң колхозчузу.

Беш уруглары төрээн болгаш кижизиткен иелерин

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Бурнышева Валентина Ильинична — «Тиилелге» колхозтуң колхозчузу.
2. Власова Нина Александровна— «Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.
3. Карасал Севильбаа Шойдановна « Ленинчи орук» колхозтуң колхозчузу.
4. Кенчи Салзыкмаа Мадыковна— «Совет Тыва» колхозтуң колхозчузу.
5. Ковалева Анфиса Васильевна— Белбейде тубсанаторийниң ажылчыны.
6. Кошеева Аксинья Абакумовна— «Бурунгаар» колхозтуң колхозчузу.
7. Күнчүн Чочагай Бурзуковна — «Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.
8. Мурачева Степанида Герасимовна — Сизим суурда өг-бүле ээзи.
9. Орай Колчанай Дензиновна — «Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.
10. Ошкарова Фаина Пахомовна— «Ленинчи орук» колхозтуң колхозчузу.
11. Оюн Манбуштай Уевансатовна — «Бурунгаар» колхозтуң колхозчузу.
12. Пирожкова Анисья Васильевна — Сизим суурда өг-бүле ээзи.
13. Салчак Шүүне Самбуевна — «Совет Тыва» колхозтуң колхозчузу.
14. Танчай-оол Нанзатмаа Шарапаевна — «Ленинчи орук» колхозтуң колхозчузу.
15. Чандан Орай Бичимеевна — «Бурунгаар» колхозтуң колхозчузу.
16. Чернова Евдокия Ивановна — «Бурунгаар» колхозтуң колхозчузу.

КЫЗЫЛ ХООРАЙ

Алды уруглары төрээн болгаш кижизиткен иелерин

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Тагба Зоя Семеновна — Элегес-Аксы суурда өг-бүле ээзи.
2. Харламова Анна Ивановна — Элегес-Аксы суурда өг-беле ээзи.

Беш уруглары төрээн болгаш кижизиткен иелерин

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Андреева Анастасья Романовна — Кызыл хоорайда өг-бүле ээзи.
2. Баскакова Раиса Яковлевна — Кызыл хоорайда өг-бүле ээзи.
3. Котлярова Мальва Трофимовна — Кызыл хоорайда өг-бүле ээзи.
4. Санчат Саңма Аржандаевна — № 2 школаның башкызы.
5. Серен Монгуш Шыыраповна — № 2 школаның башкызы.

ТАҢДЫ РАЙОН

Тос уруглары төрээн болгаш кижизиткен иелерин

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Ерлина Агриппина Наумовна — «Совет Россия» колхозтуң колхозчузу.
2. Куулар Долума Чыышовна — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.
3. Лагба Хажытмаа Тарачыновна— «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң колхозчузу.
4. Монгуш Оппан Адыяловна — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.
5. Монгуш Орбай Сүрүновна — «Коммунизмниң херели» колхозтуң колхозчузу.
6. Ондар Чечен-Хорлу Чүльдүмовна—Чедер көдээ Советте өг-бүле ээзи.
7. Оюн Салзынма Пожуровна — Дүрген суурда өг-бүле ээзи.
8. Ховалыг Тадар Сотпаевна — «Элегес» совхозтуң ажылчыны.
9. Хуракпан Билбии Соржаковна— Хаак суурда өг-бүле ээзи.
10. Чооду Массум Хараашаковна— Совет Россия» колхозтуң колхозчузу.

Сес уруглары төрээн болгаш кижизиткен иелерин

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Агапова Агафья Гурьяновна — Дүрген суурда өг-бүле ээзи.
2. Белокопытова Анфися Ильинична — «Элегес» совхозтуң ажылчыны.
3. Владимирова Марьяна Васильевна — Балгазын суурда өг-бүле ээзи.
4. Куулар Толзат Сергелековна — Алаак суурда өг-бүле ээзи.
5. Ондар Нордуп Даваевна — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.
6. Ондар Сенденмаа Баян-ооловна—Чедер көдээ Советте өг-бүле ээзи.
7. Оюн Сежитма Шуруновна Кочетово суурда өг-бүле ээзи.
8. Оюн Отсюрюн Кинкпейовна— Чедер көдээ Советте өг-бүле ээзи.
9. Оюн Танзатмаа Сатпаевна — Элегес көдээ Советте өг-бүле ээзи.
10. Оюн Тортаккай Яевна—Дүрген суурда өг-бүле ээзи.
11. Оюн Толзатма Арапчиновна — Дүрген суурда өг-бүле ээзи.
12. Смирнова Зинаида Максимовна — «Межегей» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уруглары төрээн болгаш кижизиткен иелерин

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Артемьева Вера Петровна — Хову-Аксы суурда өг-бүле ээзи.
2. Коваленко Александра Николаевна — Суг-Бажы суурда өг-бүле ээзи.
3. Монгуш Одукпан Кенденовна— Элегес көдээ Советте өг-бүле ээзи.
4. Сендел Какаа Севековна — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.

Алды уруглары төрээн болгаш кижизиткен иелерин

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Монгуш Кушкаштаар Барыноловна — Суг-Бажы суурда өг-бүле ээзи.
2. Монгуш Сайын Чанзал-ооловна —Чедер көдээ Советте өг-бүле ээзи.
3. Ондар Сериң Назытовна—Чедер көдээ Совединде өг-бүле ээзи.
4. Оюн Көк-уруг Чадамбаевна — Чедер көдээ Советте өг-бүле ээзи.
5. Панина Устинья Филипповиз-мяш ажыл-агыйының ажылчыны.
6. Сенченко Анастасия Тимофеевна — уруглар яслизиниң ажылчыны.
7. Топылдай Чурукпан Даваевна— Владимировка суурда өг-бүле ээзи.

Беш уруглары төрээн болгаш кижизиткен иелерин

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Долан Нама-Сүрүң Күдүрековна — Хову-Аксы суурда өг-бүле ээзи.
2. Дондай Хорлуу Чалзановна— «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң колхозчузу.
3. Дуюгбан Сендя Байкараевна— школа-интернаттың ажылчыны.
4. Монгуш Көк-кыс Чулумовна — Суг-Бажы суурда өг-бүле ээзи.
5. Ондар Барыма Кыргысовна — Элегес көдээ Советте өг-бүле ээзи.
6. Оюн Нанзалмаа Александровна — Кызыл-Арыгда уруглар бажыңының кижизидикчизи.
7. Түлүш Анай Чыргаловна—Чедер көдээ Совединде өг-бүле ээзи.
8. Ханды Середар Дандаровна — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.

(УЛАНЧЫЛЫГ).

Алтай совхозта

Совхозтар суурларының овур-хевири өскерлип турар. Хоорай хевирниң бүгү таарымчалыг чүүлдер бар хөй каът бажыңнарны, культура бажыңнарын, эмнелгелерни, школаларны, уруглар садтарын болгаш яслилерин, культура-амыдырал бүдүрүлгелерин тудуп турар.

Бо чылын Тальменск бүдүрүлге эргелелиниң Новоалтайск совхозунуң ажылчыннарының, механизаторларының болгаш малчыннарының 96 өг-бүлелери чаа бажыңнарже көжүп кирген. Крайның көдээ черлеринге бир-ле дугаарында улуг панель-биле туткан 48—48 квартиралыг ийи бажыңны ажыглалга киирген.

Петр Апанасенко 1954 чылда Совет Армияның албанындан халашкаш, Коммунистиг партияның кыйгырыы-биле Алтайның кур черин шиңгээдип алыры-биле мында чедип келген. Аңаа келгеш ол көдээ ажыл-агый механизациязының училищезин доосказ, трактористеп ажылдап турган, ам ол совхоз мастерскаяларының дээре септекчизи. Апанасенконуң өг-бүлези чаа бажыңда ийи өрээлдиг тускай квартираны алган.



ЧУРУКТА: Петр биле Мария Апанасенко олар оглу Вася-биле бажыңында.

Фото В. Николаевтиң. СЭТА-ның фотохрониказы.

База бир чаа бажың

(Репортаж)

Үш каът улуг бажыңның ханазын салып, дээвиирин кылып доосканы дашчылар мырыңай чаа-ла өске тудугже чорупкан. Бажыңның тудуу доозулган болза-даа, ында кылыр чүүлдер ам-даа хөй.

Тууйбу-биле болгаш хоюткан малгаш-биле чытталып турар ол чаа бажыңга бир-ле дугаарында Юрий Ивановтуң слесарьлар бригадазы чедип келген. Ооң бригадазы тудуу чаа доозулган бажыңнарга дашчыларның оруну орта кээп туруптар.

— Ажыл ынчаар хүлээдип турар боор чүве-дир ийин—деп, бригадир Юрий Иванов чугаалап турар.—«Бичии механизация» деп чугаалажып турары ындыг чүүлдү бистиң бригадывыстың слесарьлары кылып турар. Ол ажылды саададыр болза штукатуржуларның-даа, бызанчыларның-даа ажылы бүтпейн туруп бээр. Көдүртүр краныы, суг сордурар насосту, бетон хоюду былгаар чүүлдү болгаш өскелерин-даа тургузарын бистер харыылап турар бис.

Слесарьлар бригадазында 12 кижи бар. Улуг назылыг үш кижиден аңгыда артканнары комсомолчулар болгаш аныяктар. Оларның чамдыктары шуут-ла школадан ол бригадага кээп кирген. Бригаданы механик Юрий Иванов 1956 чылда органызастап тургускан. Аныяк слесарьларның бригадазы коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп ат дээш демисежип турар.

Бригаданың кежигүннери көдүртүр краны тургузуп турда аңаа чедердивис. Адаанда аар тавак кырында тургузуп каан, бедик бажыңның ийиги каъдынга чедип турар шаараш демир адагаштың эң үстүнче үне берген, тускай ажылчын хептиг, хылбан оол командылап тур:

— Быжыглаар демирни бээр көдүрүңер! Адыр, адыр. Оваарымчалыг...

— Бетиңерде баарды-ла! Тудуңар!

— Чеве! Идиңер, идиңер!

— Ам-на болду эвеспе! Ыяк кылдыр чыпшыр ээривит!

Ол арзында ийиги каъттың бир соңгазындан аныяк уруг бакылап келгеш, адаанда демир көдүрүп энтээп оолдарже көргеш, чугаа эреп, баштактаны аарак алгырды:

— Па! Бичии азарганчыг демир көдүрүп чадап турар! Кандыг эрлер дээрил аан! Чарышка бисте аштырар-дыр силер.

Ол кыстың кыжырыын оолдар харыы чок кайын эрттирер ийик.

— Эх, сени-даа бригадирни! Дыка шуугавайн, дүрген ажылдап туруңар, харын. Оон башка биске четпейн баар силер.

Юрийниң бригадазының соон дарый чедип келген штукатуржу кыстар бригадазының удуртукчузу Ина Зырянова ол чүве-дир. Ооң бригадазында даады-ла бир дөмей назылыг аныяк уруглар. Ол бригада комплекстиг: баштай штукатуралап малгаштааш, ооң соонда чугайлап, будуп, бүгү ажылдарны холдан үндүр кылып турар.

Ина Зырянова боду Свердловск чурттуг. Краснотурбинскиге тудуг училищезин доосказ, Зырянова өөрү кыстар-биле кады эрткен чылын Тывага чедип келген. Олар шупту 23 кижи келген. Свердловскиден келген кыс ам комплекстиг бригаданың бригадири. Ооң бригадазында кады келген өөрүнден дөрт кижи бар. Өскелери хоорайның тус-тус тудуг участоктарында баргылаан.

Комплекстиг бригаданың кежигүннери бажыңның ийиги каъдында ханаы малгаш-биле чагган турлар. Хевинде чугай, малгаш борашкылай берген, сай чаштары аржылының адаандан бакылап келген аныяк уруг эжик аскында ажылдап тур.

— Үүле бүтсүн!— диднивис. Демги аныяк кыс хая көрнүп келгеш, мендилевишаан, «чүү мындыг улус апаарды бо?» дээнзиг, дозураш карактары-биле бисче кезе кайгап алган тур оң.

— Бригадир кайызы ирги?

—Бригадир че?—дээш, демги уруг хүлүмзүрүп кагды.— Мен-не мен. А чүү дугайлыг чор силер?

Ынаар өрээл иштинден уругларның үнү дыңналып келди:

— Далажыптаалыңар. Бөгүн мону доозар херек!

— Сайгылгааныы өжүр базывыт.

— Хоютку болган-дыр, эштер!

Ина Зырянова бодунуң болгаш бригадазының дугайында мактаныр хөңнү чок болду.

— Өске-даа кижилер ышкаш, ынчаар ажылдап турар бис.

— А бо бажыңны кажан бүрүн доозар силер?

— Июньда бүрүн болур.

Штукатуржулар шалыпкын ажылдап турарлар. Ынчалза-даа материалдар-биле хандырбайн баар таварылгалар барын бригадир биске хомудап чугаалады:

— Эрткен айда бо бажыңны штукатуралап, малгаштаарынга материалдарны белеткевээн, ынчангаш аңаа туруп бээр чорукка таваржып турдувус. Ооң түңнелинде план 96 хуу күүсеттинди. Бистиң ажылывыс слесарьлар бригадазының ажылындан база хамааржыр. Олар механизацияны кылып бербес болза, бистер манаан олурар апаар-дыр бис. Мында ажыл арзында холбаалыг болур чүве-дир ийин.

Бажыңның адакы каъдында, бир өрээлде чидиг хирээниң хиилээни даажы калбак манзадан кылган шаараш эжик өттүр дыңналып келди. Ында үшкү бригада — Урбанцевке удурткан бызанчыларның ажылдап турары ол. Бажыңның шалазын салыры, соңга чаактарын, эжиктерни эптеп сугары дээш, оларда база-ла ажыл эңдерик. Өске бригадалардан хожудап калбазын бызанчылар ораалдажып турарлар. Чидиг хирээ каш-ла халырт дээн соонда, шалага салыр манзы үстүп чаштай бээр. Чамдыктары эптей салып, дескилей хаарылгалап турарлар.

Бо болза Кызыл хоорайның Комсомольская кудумчузунда, № 2 чунар бажың дужунда азыгда, тудуу чаа доозулган бажыңда сөөлгү шеверлээшкин ажылдарын кылып турар бригадалар-дыр.

База бир чаа бажың белен болур. Аңаа 24 аал иштин чурттаар.

А. КУЛАРОВ.



ЧУРУКТА: Комсомольская кудумчузу биле Дружба кудумчунуң белдиринде чаа бажың.

В. АКУЛОВТУҢ чураан чуруу.

Хөй-ниитичи эгелээшкин-биле

Хөй-нити эгелээшкининиң янзы-бүрү хевирлери Улуг-Хем районнуң культура-чырыдылышкын албан черлеринде хүн бүрү тыптып турар.

Чоокта чаа Шагаан-Арыг хоорайның культура бажыңынга хоорайның чурттакчыларының чыглып келгени таварылга эвес. Ол кежээ хөй-нити эгелээшкин-биле органызастаттынган кинолекторияның ажыттынганы бо. Ооң удуртукчузу культура бажыңының улуг киномеханиги коммунист Д. Р. Букарин. Лектория чөвүлелиниң кежигүннери дуржулгалыг лекторлар А. Пархоменко (прокурор), райкүүском даргазы В. С. Сапелкин, эмчи Деркунский, башкы Вайнберг, хамааты камгалалының район комитединиң даргазы Григорьев дээш өскелер-даа.

Ол чөвүлел бодунуң ажыл планын тургускаш, бадылады алган. Планда көдээ ажыл-агый, медицина, педагогика дээш янзы-бүрү темаларга лекциялар, документальдыг болгаш хроникалыг фильмнерни көргүзери көрдүнген.

Кинолектория булунун көрүштүг кылдыр дерип кылгаш, культура бажыңында аскан. Баштайгы кежээге «Кем-херек үүлгедир чоруктар-биле хөй-ниитиниң демиселі» деп лекцияны эш Пархоменко номчаан. Херек кырында боол турган үүлгедилгелерни лектор чижекке ап чугаалаан. Ол ышкаш, кем-херек үүлгедир чоруктарның чылдагааны ниитиге ажыктыг ажыл кылбас, арагага хандыыр' кижилерни хөй-ниитиниң эки кижизитпейн турарында деп, эш Пархоменко чугаалаан. Лекция соонда киножурнал болган.

С. ШИВИТ.

Редакцияга ЧАГААЛАР

САДЫГ, СТОЛОВАЯГА ХАМААРЫШТЫР

ТЭЭЛИНИҢ СТОЛОВАЯЗЫНДА

Барын-Хемчик районнуң Тээли суурунда столованың ажылдакчылары арыг-шевериниң чурумун сагыырын чемненикчилерден негевейн турарлар.

Столоваяга кире бээрге чем билжидип алыры-биле очурлаан кижилер кышкы тоннарын, бөрттерин кетпишаан турарлар. Чемненир залда олурган кижилерни көөрге, тоннарын, бөрттерин ужулгаш, чанында сандайлар кырынга бөкпейтир оваалап алгылаан болур.

Бо чоруктуң чылдагааны чүдел? Хамыктың мурнунда-ла тон азар тускай ажылдакчының чогунда болурун айтыр херек. Келген чемненикчилерниң даштыкы хептерин, бөрттерин хүлээп ап, столовая иштинге арыг-шевериниң чурумун сагыырын олардан негеп турар тускай ажылдакчыны тургузарының чугулазын бистиң өске хоорайларывыстың болгаш суурларының столоваяларының чижээнден билир болгай бис.

Ол столованың иштин эки чылытпайн турар. Аңаа чемненикчилерниң ижип, чип орган изиг чемнери безин дораан соол калыр чүүл бар. Чемненилге черинин бажыңының ханалары, дээвиири саргара ыштады берген тургулаар. Ооң ажылдакчылары халаттарын чүгбайн турарлар.

Ол ышкаш кухняда белеткеп турар чемнерниң шынары чогуур деңнелинге база четпес. Ийи дугааргы чемнер үргүлчү-ле соок болур, оларны немелде холуксаа чокка берип турар.

Совхоз төвү улуг суурда ниитиниң чемненилге черинин ажылын чугулага көрүп, ооң арыг-шевер байдалын хайгаараар болгаш чемнерниң шынарын экижидер талазы-биле чемненикчилерниң чөптүг негелдезин хандырары бодунуң база бир чугула хүлээлгези болурун Бай-Тайга сельпозунуң баштаар чери билзе чогуур.

Б. БАРБА.

ЧӨПТҮГ НЕГЕЛДЕ

«Тес-Хем» совхозтуң Ү. Шынаа салбырында Чооду Долзат сөөлгү 7 чылда мал ажылынга ажылдап келген. Бо арзында малчынның көргүзүү багай эвес болуп, Төрээн чуртка хөй эът, сүт бээриниң талазы-биле идепкейлиг киржилгени кылган.

Эрткен чылын ол 109 баш эр молдургаларны хүлээп алган, оларны кышты хүр ажып бар чыдар. Чооду Дагбаевич кадарып турар молдургаларын ай, квартал санында деңзилеп, оларның деңгел кужун деңзилеп тып илередир болза дээн саналды совхозтуң дирекция черинге чедир каш-даа удаа кылган. Малчынның бо саналы күүселде чок болуп келген болгаш мал бригадирлери коданга келгеш, кадарган молдургаларың деңгели эки-дир оо дээш чоруп турарлар.

Малчыннарны аъш-чем болгаш үлетпүр барааннары-биле хандырар сорулга-биле автолавканың чогуур үезинде аргып турарынга ол өөрүп четтиргенин илередип олурар. Ынчалза-даа ол чорупп турган бараанның ассортиментизин көвүдедиринин хемчеглерин бодавайн турарын Чооду Дагбаевич шүгүмчүлеп турар. Чижээ, эки шынарлыг кышкы, күскү, часкы тоннар, костюмнер, дүктен кылган платьелер, иштинден кедер сорочкалар, бичии уругларга таарыжыр идик-хептиң чок болуру дыка хомуданчыг.

— Малчын кижиге хуран, аңчы кижиге боонуң чугулазы ышкаш херек чүве-дир. Чоокта чаа албан-биле Кызыл хоорай кирип, дуран, чемоданнар садып ап чордум—деп, ол чугаалап турар. Эш Долзаттың бо бүгү санал, негелдези кончуг чөптүг айтырыг дээрзин бодаза эки.

О. ЛАМА.

ЧОННУҢ ҮНҮН ДЫҢНААР

Дүштеки чемненилге үези. Столоваяга кижилер хөй турган. Мен аңаа чемненгеш туруп чорууруңга белеткенип олурумда бир аныяк уруг:

— Силерниң сандайыңар ээлеттинген боор, аа?—деп айтыра-дыр.

Ол арзында база бир чемненикчи тургаш,—кижи олурар сандайы чок кончуг-ла багай столовая-дырам бо, сандайны чазадып алза кандыг боор, ыяавыла садып алыры албан эвес—деп чугаалады.

Бо демдеглелдерни дыңнааш:

— Даргаларга чеже катап айтырыг тургуспаан дээр. черле хоржок улус-тур бо, олар боттары манаа келбейн турарлар. Бо делгем өрээлдивисте чемненикчилерге белеткээн 4 стол, 5-ле сандай бар-дыр, көрбес силер бе. Моон уламындан кижилер бот-боттарын манажыр, чамдыкта бут кырынга тура-даа чемненир таварылгалар бар. Дыштаныр хүннерде бо столоваяны хаап турарывыс база-ла шын эвес, ажылдакчыларны ээлчештирип тургаш, ол хүнде мону ажылдадыры чугула—деп, столоваяның ажылдакчызы Я. Чамбал бодунуң бодалын илереткен.

Ынчангаш бо столоваяны чемненикчилерге таарымчалыг кылдыр эде организастаарынче, ооң дериглезин четчелээринче кичээнгей салыры «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырының удуртукчуларындан улуу-биле негеттинип турар-дыр.

М. ДАНЗЫН.

Улуг-Хем район.

ПАРЛАТТЫНМААН ЧАГААЛАРНЫҢ ИЗИ-БИЛЕ

Чөөн-Хемчик районнуң Ийме 8 чыл школазының директору Куулар Байыр-оолович Семис-оолдуң амы-чаңында болгаш ажылында четпестерни илередип бижээн көдээ бижикчиниң чагаазы редакцияга келген.

Партком секретары эш Д. Ондарның бистиң чоруткан бижиивиске харыылааны болза, авторнуң бижип турары фактылар хыналдадан шын болуп бадытаттынган. Школа ажылын сандарадырынга четкен Семис-оолдуң четпестерин чугаалашкаш партия талазы-биле шыңгыы сагындырган.

Беш харлыг...

Кызыл хоорайның Щетинкин-Кравченко болгаш Октябрьская кудумчуларының белдиринде кол тудуун, крышазын доосказ, даштын кезик чедир штукатурлааш, ара каапкан 3 каът бажың кызылчыларга билдингир боор. Ол тудуг ам «беш харлыг», ынчалзажок ооң ажык-дүжүүн кым-даа көрбээн.

Беш чыл дургузунда дооступ чадаан ол улуг бажыңны республиканың садыг-кооперация училищезиниң сургуулдары болгаш башкылары бистиң деп манап келген, ам бо чылын та канчаар чүве. Баш бурунгаар аазаан хуусаазы—1962 чыл эрткен-не болгай.

Училищениң чаа бажыңының тудуу чүге ара соксааны, ону ам кажан ажыглалга киирерил? деп айтырыгны тудуг организацияларының мурнунга парлалга дамчыштыр тургузары артык эвес?

В. САГААН-ООЛ.



МОСКВА. Улуг орус чогаалчы Лев Николаевич Толстойга тураскаалдың модельдериниң делгелгези чурукчулар Эвилелиниң делгелге залында ажыттынган. Найысылалдың болгаш Совет Эвилелиниң өске-даа хоорайларында скульпторлары ол модельдерни конкурска киргерген.

Дыка хөй төлевилелдерден үш чогаалдарны шуут үзе шиитпирлээривиле шилип алган.

ЧУРУКТА: Л. Н. Толстойга тураскаалдың шуут үзе шиитпирлээривиле шилип алган модельдериң бирээзи. Авторлары: скульптор А. М. Портянко, архитекторлар В. В. Богданов биле В. П. Соколов.

Фото В. Кошевойчуу *СЭТА-ның фотохрониказы.*

Совет космонавтар Рио-де-Жанейрода

РИО-ДЕ-ЖАНЕЙРО. (СЭТА). Бразилияда албанның аянчоруун кылып чоруп турар совет космонавтар А. Г. Николаев биле П. Р. Попович олар «ТУ-114» самолёт-биле Сан-Паулодан үнгеш, Рио-де-Жанейрога март 30-де ужудуп чеде берген. Рио-де-Жанейрога космонавтар апрель 5-ке чедир турар болгаш хөй-ниити-биле ужуражыышкынналарны кылыр, оон соонда Төрээн чуртунче ээп чанарлар.

Бразилчилер киленнеп турар

ГАВАНА. (СЭТА). Бразилияның Гуанабара штадының хөйлужудулга хуралынга Куба-биле эп-сеткил каттыштырылгазының латин-америк конгрезин үзер дээр Гуанабара штаттың губернатору Карлос Ласеданың болгаш ону деткип турар реаксылыг бөлүктериниң оралдажыышкыннарын чамдык депутаттар буруу шапкан.

Пренса Латина агентилелдиң дыннатканы-биле алырга, Бразилияның студентилериниң эң улуг каттыжыышкыны — студентилериниң национал эвилели, ортумак өредилге черлериниң өреникчилериниң национал эвилели Ласеданың хемчеглеринге шиитпирлиг удурланган. Студентилериниң национал эвилелинде чурттуң дээди өредилге черлериниң студентилери кирип турар. Куба-биле эп-сеткил каттыштырылгазының латин-америк конгрезин Рио-де-Жанейрога эрттирерин хоруур дугайында губернатор Ласеданың дужаалын Каттышкан Штаттарның айтыышкынынга үндезилээш үндүрген деп ол организацияларның медеглелинде чугаалап турар.

Реакционерлерниң кара-туразында аажылалынга удур киленнээшкинни профэвилел организациялары, парлалганың янзы-бүрү органнары, национал конгресстиң кежигүннери илергейлеп турар. Националисчи парламент фронтузунда бактаап турар чүе ажыг сенаторлар болгаш депутаттар реаксылыг губернаторунуң кара-туразында чоруунга удурланыышкынның митингизин Рио-де-Жанейрога эрттирерин шиитпирлээн. Оларның бо саналын болгаш шиитпирин ажылчыннарның болгаш студентилериниң хөй санныг организацияларының деткип турар.

—o—

Бирманың төөгүзүнде эң-не баштай

РАНГУН. Бирманың бүгү төөгүзүнүң дургузунда эң-не баштай бо чылын май 1-ниң байырлалын иниити национал хемчээлге эрттирер деп турар.

Белеткел комитединиң тургускан. Революстуг чөвүлелдиң, чазактың кежигүннери, а ол ышкаш ажылчыннарның төлээлекчилери белеткел комитединиң составында киргеп.

Гарольд Вильсон Вашингтонда

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Англияның лейбористиг партиязының удурукчузу Гарольд Вильсон Вашингтонда чеде берген. Президент Дж. Кеннедиби-ле, күрүне секретары Д. Раск-биле, камгалал министри Р. Макнамара-биле, сан-хөө министри Д. Диллонбиле болгаш өске-даа бедик албан-дужаалдыг кижилер-биле ол ужуражыр.

Герман Демократтыг Республиканың догуннап турарының фактызын хүлээп көөрүүнүң аргазы-биле Төп Европада дүшкүүрдүг чөрүктү кошкадырының эргежок чугулазының дугайында, Кыдат Улус Республикага ооң КНО-да олудун тыспырының эргежок чугулазының дугайында Вильсонның чугаалаан үүлдерин, «нииити рынокка» Англияның киреринге, «Нассауның пактызынга» оон хөнүг чогун Вашингтонга таарзыкмайн утказан.

—o—

Шивегейни шоодайга шыгжап шыдавас

ЛОНДОН. (СЭТА). «Таймс» солунунуң Вашингтонда корреспондентиниң Кариб далайның районунда өлүп турар дүшкүүрдүг чөрүктүң дугайын дыннатпышаан, Кубаның эриктеринде садыг судноларыне куба контрреволюсчуларның үргүлчүлевишаан турар дээрбечи халдаашкыннарынга болдунуң киржилгелиин хөрлеп турар америк эрге-чагыргаларның ол туружун кыжырып турар.

Каттышкан Штаттар шивегейни шоодайга чажырар деп хей-ле оралдажып турар-дыр деп, корреспондент айтып турар. Албанның бадыткаашкынын ёзутаар алырга, контрреволюсчуларның өнчүк-чөнгээлиг үүлгедиишкиннерин америк чазак соксадып шыдавас болуп турар. Ынчалза-даа «аңаа бүзүрээри берге-дир — деп, автор бижээн.— Бир эвес Каттыкан Штаттарның флоту Кубаны блокадалап болур чүве болза, ынчаарга ол Флориданың эриктерин дургаар таңныылап туруп болур ышкажыл».

Корреспондентиниң бодалы-биле алырга, америк хөлезиленикчилерниң үүлгедип турар чөрүктары америк разведка албанының ажыл-чорудулгазы-биле дөрт харылзаалыг болуп турар.



Бөгүн республикага шокар булуттарлыг, хар шоолуг чагбас хүн болур. Хат кошкактан өй-тавынга чедир. Агаарның температуразы: барыын таласы районнарга — 3—8, оон өскезинге—8—13, а Кызылга—8—10 градус соок.

АЛЫШКЫЛАР

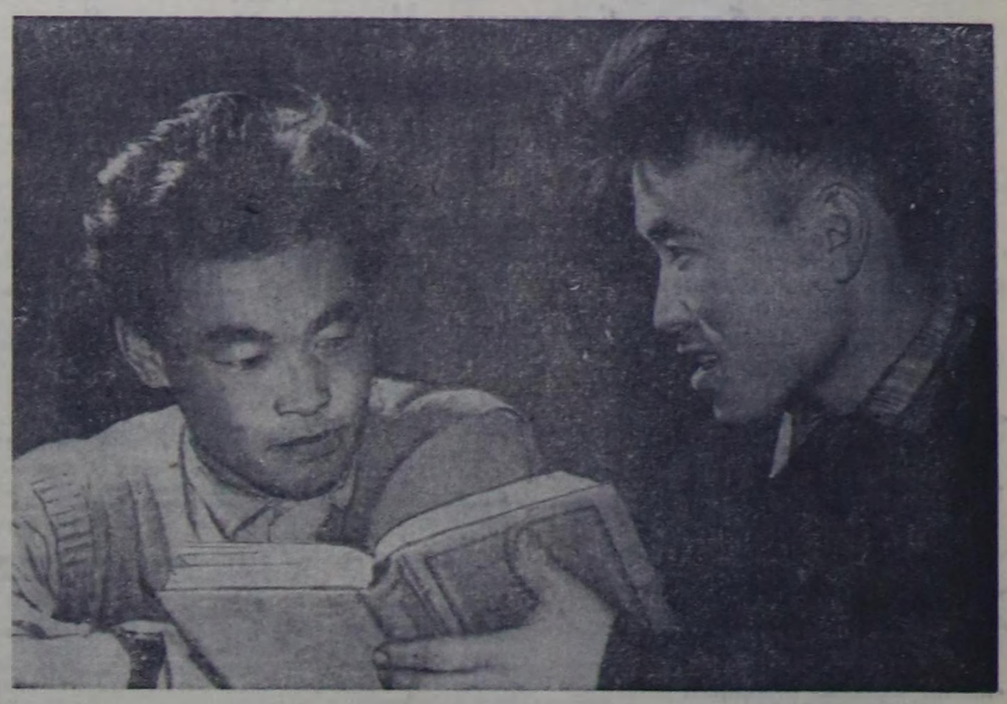

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың тудуунда комсомолчу алышкылар Мартымылай болгаш Калүндүү Ооржак чурттап турар. Оларның адыы чүгле суурнуң чурттакчыларынга эвес, харын республикада билдинитир. Мартымылай хостуг хүреш талазы-биле Сибирь зоназының маргылдаазынга чедишкинниг киришкен. Аныяк спортчу эрткен чылын республиканың ол талазы-биле маргылдаазынга аң чиик деңзиге бирги черии ээлеп, хостуг хүреш талазы-биле бирги разрядчы болу берген.

Спортчу мергежил талазы-биле Калүндүү оон бичии чылын ышкаш турар-ла харын. Ынчаарга-даа бокс болгаш хаак спортунга үшкү разрядчы атты ол чедип алган. Хаак маргылдаалариига эртнеи чылдың республика чемпиону Дыртык Ооржак база-ла ол өгбүлезеп үнген спортчу. Алышкыларның база бир херээжен дуңмазы Таисия болза уруглар гимнастиказының талазы-биле ийнги разрядчы, а хемер дуңмазы Клара амдыызында разряд чедип албаан, ынчаарга-даа гимнастика талазы-биле элээн улуг хемчээлдиг маргылдааларга нам удаа киришкен.

Ажыл шагындан хостуг үелерде бо алышкыларның номга хандыышылдың эскерии болур. Ол ышкыт болбас аргажок — Мартымылай Красноярскиниң тудуг техникумунуң кежээки салбырының үшкү курсуунда чедишкинниг өөренип турар, а оон ахызы ол-ла курстуң экзаменнерин чүгле кончуг эки демдектерлиг дооскаш, ам политехниктиг институтка кирер деп белеткеним турар. Оон ыдай он эрткен чайын чолаачының туский эртемин дужаап алган. Калүндүү биилгерге кайгамчык чүткүлдүг, 1959 чылда-ла Кызылдың механизация училищезин тергиин эки дооскан.

Амгы үеде Мартымылай № 2 участокта бызаңчылап ажылаан турар, а Калүндүү даг-дүгү болбаазырадыр комбинаттың фабриказының тудуунда тудугжу техник болуп ажылдап турар. Бо ийи алышкының чурттап турар бажыңынга спорттуң янзы-бүрү херекселдерин көрүп болур.

ЧУРУКТА: Мартымылай болгаш Калүндүү алышкылар хостуг шагында.

Фото Г. Сиротинин.

ДЕЛЕГЕЙ БАЙДАЛЫНЫҢ ДОПЧУЛАЛЫ

„Сэм ирей“ айтылганы берип, мөгейип тейлээрин негеп турар.—Бонн чүүлдүгзүнүп турар. Англия киленнеп турар

Америк дипломаттыг төп албан черинiң болган чок-ла чугаалай бээр «ак-сеткилдиг сөстерин» өске чурттарда кижилерни шүүлдадыш база киленнедип, харын Каттышкан Штаттарның чоок эвилелчилерин-биле безин харылзааларынга шиитпи марыдадыышкынынарны болдурарынга чедирип турар деп көскү америк тайылбырлакчы Хайтауэр хомудап турар.

Күрүне департаментизиниң удуртукчуларының болгаш дужүметтериниң «бүдүмче чок сөстериниң» болгаш «кандай базымнарының» ужурун бүрүү-биле тайылбырлаарын оралдашпышаан, «америк дипломатиянга чаа дипломатия чок турар үе ажыттына берген эвес ыйнаан?—деп Хайтауэр айтырып турар. Аңаа чижек кылдыр ол тайылбырлакчы Канада-биле болгаш Бразилия-биле АКШ-тың харылзааларының чидиглеңгенин, күрүне секретары чораан Д. Ачесонның Англияга болгаш Францияга чугааларынга удурланыышкынның диңмиреп үнгенин көргүзүп турар. Д. Ачесон ол чурттарга чораашаар, каржы хевир-биле айтылга берип турган. Ам Ачесон тускай албан-дужаалда олурбайн турар-даа болза, АКШ-тың президентизиниң чоок чөвүлекчизи болгаш чазакта улуг салдарны чедирип турары бүгү кижилерге эки биилгилер. Өске кижилерниң бодап турар үүвезин Ачесон чулчуруптар дижип, Вашингтонда чугаалажып турар.

Ындыг болза-даа херектиң ужуру күрдепартаментиниң «бүдүмче чок сөстеринде-даа», «кандай базымнарында-даа» эвес деп чүве биилгилер-дир. Америк империализим делегейде күштериниң деңзигүүрүнүң өскерилгенин, оон иштинде империалистиг лагерьниң бодунуң иштинде боттуг өскерилгелерин барымдаалап көөрүн шуут күзевейн турарын сөөлгү үениң болуушкуннары бадыткап турар. Үүлге америк монополияларның эрге-ажыктарынга болгаш Пентагонның стратегтиг херелледиргеге дүгжүп турар политиканы чорударынче бодунуң эвилелчилерин албадаарын Вашингтон үргүлчү оралдажып турар. Мында чугаа болза «ак-сеткилдиг сөстериниң» дугайында эвес, а тускай дотуунаан күрүнелериниң иштики херектеринге кыдеде кара-туразында холгаарлаашкыны ажыы-биле кылып турар дугайында болуп турар.

Канада-биле АКШ-тың харылзааларын маңаа чижек кылдыр көрүп болур. Бодунуң сөңгү талазында кожазының иштики херектеринге Вашингтонуң каржы холгаарлаашкыны, америк ядролуг октарны канадачыларга сыгаар дээр оралдажышкын антиамериканчы хөөннерниң чаа чалгыын доюлдуруп үндүргеп, ол чуртка политиктиг кризистиг болдурган болгаш парламентинин тарадырынга чедиргеп. Ам мында сөңгүлда мурнуунуң кампаниязы дүшкүүрлүг байдалда чоруп турар. Парламентиге сөңгүлда апрель 8-те болур. Канадада сөңгүлда мурнуунуң демисселиниң эң чугула айтырыы болза, АКШ биле Канаданың аразында харылзаа, хамаарышпас чорукту америк монополияларның халдаашкыныңдан камгалаары болу бергенинге мырыңай таарзыныымазыг америк парлалга плередип турар.

Бо хүннерде америк конгрессте даштыкы күрүнелерге «дузаламчының» программазын долгандыр демисселиниң калбарганын чөптүг деп санаар ужурлуг. Конгрессте Сэм ирей ат-нүүр чокка хөделип турар. Шоорулгактыг америк пропагандаңа иштередирин бар-ла шаа-биле оралдажып, ат-нүүр чок чорукту нүүрлеп турар ак-сеткилдиг, харам чок, берингир кыргапта Сэм ирейниң овур-шырайы канчап-даа домейлешпес.

Оон овур-шырайы Шейлок деп араатан аңга кончуг дөмей кылдыр сагыындырып келир. Бир эвес хоозун сөстериниң хавынга ап октапкаш, ам конгрессте чоруп турар маргылдаанның утка-шыларын ап көөр болза, өске күрүнелерге тыспыр «дузаламчыга» үндүрер акша-хөреңгилерни хөйү-биле кызырар болгаш бо акша-хөреңгилерни ол чурттарга экономиктиг, политиктиг, шериг ыйышкынын кылырынга ажыктыг кылдыр ажылаар деп мындыг ийи сорулганы канчаар капсырлаштыр боттандырарында болуп турар.

Латин Американың эң улуг чурту — Бразилияга ыйышкынны кылыр дээр АКШ-тың оралдажышкынарының тодаргай чижээ болза, чоокта чаа Бразилия биле АКШтың аразында болган саң-хөө чугаалажышкыннарыны болур. Күрдепартамент бразил чазактың даштыкы болгаш иштики политиказын өскертирин чедип алырын оралдажып турган. Ол оралдажышкын бразил хөй-ниитиниң удурланышкынының шүүгүнүн өөскүткен. «Уолл-Стриттиң миллиардерлериниң эрге-ажыктарын могаг чокка камгалаар сорулгалыг Вашингтонуун ёралыг политиказынга тааржын шыдавас бис» —деп «Де Еотисиос солун» килеңнеп бижээн. Куба-биле эп-сеткил каттыштырылгазының латин-америк конгрезин Бразилияга эрттирерине шаптык кылыр дээр түүкүл Вашингтонуң база бир сорулгазы болуп турган. Бир-тээ Бразилия ол күткүүшкүнге алыспайн барган ужурунда, аңаа саң-хөө дузаламчызын көргүзер дугайында шиитпирни хүлээп алырын түр үеде соксаткан. Бразилияга чээлилерни тыспыр дугайын чарлапканда, ында шыңгыы тайылбырларны бижээни илереп. «Нью-Йорк таймс» солунунуң дыннатканы-биле алырга, үш чыл хуусаада чарган дугуржулга экономиктиг хөгжүлдениң үш чыл чаа планынга дүгжүр ийик дээрзинге Бразилия идегеп турган. Ындыг болза-даа АКШ чээлини дораан эвес, а «тодаргай таварылга бүрүзүнде байдалды көрүп тургаш чоорту» тыспырын шиитпирлээн. Бо империалистиг тактиканың бодалын тайылбырлавышаан, «Вашингтон пост», солунынуң бижээнин: «АКШ Бразилияның хөделиишкиннерин кичээнгейлиш-биле хайгаарал көөрүн болгаш дүгуржулганы каш айлар эрткен санында доктаамалыбиле катап көөрүп бодап турар». Ындыг турбуже, Бразилияның иштики херектеринге холгаарлаашкыны күштелдирер деп калчаалыг негелделер АКШ-тың конгрезинде дыңналып үргүлчүлевишаан.

Өске күрүнелериниң садыг судноларының далайга чоруушкунунга АКШ-тың холгаарлаашкыны бүгү делегейге, оон иштинде Барыын таласа улуг киленнээшкинни үндүргеп. АКШ судволар болгаш өске-даа монополияларның хууда эрге-ажыктарынга таарыштыр ындыг «эргени» бодунга калчаалыы-биле шиңгээдип алган. АКШ Барыын таланың чурттарынга бодунуң чурумнарын албадап, харын фрахтың (суг оруу-биле чүүктерин сөөрткени дээш алыр төлевирниң) хемчээлдерин контрольдап турар апарган. Оон түңнелинде «Фрахт дайыннар» дээр дайыннар өөскүп үнген. Марттың ортан үезинде 10 чурттарның: Англияның, Бельгияның, Голландияның, Грецияның, Барыын Германияның, Данияның, Италияның, Норвегияның, Франциянның, Швейцариянның төлээлекчилериниң Лондонга болуп эрткен чөвүлел хуралынга «бүгү делегей садыынга ол хире улут ужур-дузалыг болуп турар судноларның чурттар аразынга хостуг чоруушкунунга дузалаар төлээде чаа хемчеглерни алырынга» ол чурттарның чазактарының шиитпирлиишиниң дугайын чарлаан.

Ынчалза-даа АКШ-тың башкарыкчы бөлүктери ол дугайындз угаанзыладыг болуруи көргүспейн турар. Бодунуң хөрөнгитеннериниң, ылаңгыя күүлүг нефть монополияларының эрге-ажыктарын камгалаары—АКШ-тың дээди хоойлузу болур. Чикаго чуртуг номчукчуның Нью-Йорктуң бир буржуаз солунунга парлаан чагаазында мындыг сөстери сагышка кирип келир-дир: «Кажан нефть хааннарының эрге-ажыктарын камгалаар ужурдут хоойлуларыны үндүрерин Рокфеллерлериниң изыгүүр салгаан бир аай уксаа төрелдери негеп кээрге, бүгү конгресс — бичелериниң улугларынга чедир — «томаанныг» деп берген команданың байдалынга чыскаалдыр туруптар болгаш ээлериниң дужаагап-на үүлдерин кылып турар».

Совет Эвилелинге кан хоорзаларны бээр талазы-биле ол күрүнелерге ажыктыг керээлерии күүседирин үзер сорулга-биле НАТО-да бодунуң эвилелчилеринче АКШ-тың сөөлгү үеде кылган ыйышкының эп көөр болза, тускай догуннаан күрүнелериниң иштики херектеринге оон артык каржы холгаарлаашкынның чижектерин амгы дипломатиядан тывары берге. Рокфеллерлериниң изыгүүр салгаан уксаа-төрелдерин ындыг арганы ажылгап тургаш, совет нефть дамчыдылгаларының тудуунга шаптыктаарын, ынчангаш өске чурттарның күзелдин-биле садыг ап турары совет нефтини дашкаар үндүрериң калбартырынга берге байдалды тургузарын шиитпирлээн. АКШ-тың чазаа НАТО-ну дамчыштыр бүгү таласы-биле хөделип эгелээн. Делегей садыынга ылгай көөр чорукка үнделлеттинген хораларлакчы үүлгедиглерин бузурары-биле улуг хемчээлдиг кан хоорзаларны «стратегтиг баранналга» хамаарыштыр көөрүн шиитпирлээн. Өске күрүнелер, ылаңгыя үлетпүр ээлери боттарынга ажыктыг совет чагыгларны күүседирин-биле күүлерни немей тургузуп турар чурттар ол шиитпир-биле чопшээрежерин күзевээнивер. Италия биле Японния АКШ-тың НАТО дамчыштыр чогаатхан негелдезин чугаа чокка күүседиринден дадаргалзаан. Бундестагка улуг шуугаазынны өөскүткен удурланыышкынның чалгыы ГФРниң үлетпүр бөлүктериниң иштинде болгаш хөй-ниитизиниң ортузунда көдүрлүп үнген. Херектиң ужуру болза, Барыын Германияның хоорза бүдүрер улуг заводтары хагдынарының айыылынга таварышканындз болуп турар. Тус-тус партияларның болгаш бөлүтлелдериниң аразында иштики чидиг маргылдаалар тургустуиуп келген. Бонында америк элчин чери, дипломаттыг корум-чүрүмнүн кандыг-даа ёзузун херекке албайн, удурланыышкынны базарын канплер Аденауэрге дузалавышаан, партияларның аразында ол маргылдааларга холгаарлап киришкен. Моон-биле холбаштыр Гамбургтуң «Шпигель» журналының бижээни болза: «АКШтың чазаа, Төп Американың чартык цивилизастыг банан республикаларынга хамаарыштыр Вашингтонуун күзел ханышкыны-биле нурлулайывда ажылгап турар дипломаттыг аргаларын ажылгап алгаш, кан хоорзаларны дашкаар үндүрерин хоруур чорукка киржиринге бодунуң күзелдини СВДП партияга дыңнадырындан безин мятпаан». Америк элчин черииниң холгаарлаашкыны болгаш боин парламентини херекке албаан кажарлаашкын Вашингтонуун негелдезии хандырар арганы Аденауэрге берген.

Лондонга хамаарыштыр кандыг болган дизе, америк нефть монополияларының албадаашкынынга чыртыр ужур аңаа таварышкан. Ам Англия экономика талазы-биле улуг бергедээшкиннерни көрүп эртип турар, ында ажыл чоктарның саны бир миллион кижиге чоокшулаан. Эрткен чылда Англияга он-он домга сууглулары, судно тудуунуң чамдык заводтары болгаш өске-даа улуг бүдүрүлгелер хагдынган. Англ үлетпүр ээлери Совет Эвилелинге кан хоорзаларны садар талазы-биле боттарынга ажыктыг чагыгларны хүлээп алырынга белеиин медеглээнер. Оларның ол саналын парлалга болгаш калбак хөй-ниити деткип турган. Совет Эвилелинге болгаш социалистиг өске-даа чурттарга экономиктиг дайын-биле ойнарын ам-даа күзеп турар кижилерин шоотпушаан, «Дейли телеграф» солунуиуң демдеглеп турары чүл дээрге, социалистиг чурттарның амыдырал деңнелинге удур дайынны чарлаары Англияга болгаш Америкага ужур-уткалыг болгу дег турган, ындыг үе-чадавы ол күрүнелериниң экономиказы шагда эрте берген болгай. Ындыг болза-даа Вашингтон өске чурттар-биле садыг айтырыгларын тускай шиитпирлээрииге бодуиуң эвилелчилериниң эргелиг болуру-биле эптежирин канчап-даа күзевейн турар. Күрүне секретарының оралакчызы Д. Болл Вашингтонда англи элчин черии дамчыштыр ыйышкынны кылырын оралдашкан, а кажан Англия хоорзаларны «стратегтиг баранналга» хамаарыштыр санавайн турар дугайында харынны алган дораан Д. Болл Лондонче чорупкан, президентиниң төлээлекчизи Э. Стивенсон база Лондонда чоруп турарын маңаа чугаалап каар херек.

Совет Эвилелинче хоорзаларны үндүрерин қызыгаарлап турар чурттар ону «боттарының айыыл чок чоруунуң эрге-ажыын бодааш, шыңгыы тускайлаң ёзу-биле кылып турар» дээр дугайында АКШ-тың албан ёзу-биле бадыткаашкыннарын үстүнде айтыкан ол бүгү чимзенишкиннер шуут бурүү шаап турар-дыр.

Ындыг янзылыг чимзенишкиннер Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның хөгжүлдезиинге шаптык чедирип шыдавас, а америк албадаашкынга чагыртып турар кижилерин эрге-ажыктарын чүгле кызагдап турар деп чүвеми амыдырал көргүзүп турар.

И. ЛАПИЦКИЙ.

Сюр-оолдуң чүүлүнге улаштыр

Хүреш бүрүү бодунда онзагай байдалдарлыг болуру ышкаш, тыва хүреште база ындыг шынарлар бар. Аваангыр капшагайындан, уран аргаларындан ангыда мөгеиин кеткен хевиниң чараш көрүштүг база сонгурганчыг.

Мөгеиин күжү шыырак, аргалары байлак-даа бол, оон хеви таарымчалыг эвес, суспаранчыг болза, көрүкчүлерии сонуургалыы хайныктырып шыдавас. Спортсмен кижиниң хеви шевергин, бодунга-даа эптиг, көрүкчүлерге-даа чараш болза, мөгеиин сагыжы ажык, туружу быжыг, эрес сорук шинчизиг болур.

Чамдык мөгелериин майыкташтыг азы чүге ораашкыныыг ишик кеткен үнүп келгилээри шын эвес. Тыва хүреште дегээлээр, хоска тевер аргалар хөй. Шаандакы үеде күүлүг мөгелер, идиининг үнүнга удурлуг шайны суп алгаш, тепкилежирге шай безин үглүп турганы тооҗуларда бар болгай.

Багай (таарышпас) хеп мөгеиин шимчээшкиниин база будалдырар. Чижээ, эгин шуудааның баа хос, чиигге, хээрек болганындан ылаңгыя шелер аргаларның үезинде шелген мөге боду ужар азы эжиниң кежин сывыра тыртыкпаптар харааданчыг таварылгалар болгулаар.

Чөөн чүк чоннарының национал хүрежиниң сүүзүнү—самбо хүрештиң эгин хеви быжыг, сырыш даараан, калбак курлуг болур. Ону мага-ботка чыштыр, ынчаза-даа тынышка хала чок, холга түттүнар кылдыр курганыр болгай. Тыва хүрештиң эгин шуудаан база ынчаар таарыштырза эки деп бодаар мен.

Хүреш хевиниң быжы, эптии ышкаш, оон өн-чүзүнү көрүштүг болуру база чогумчалыг. Хеви таарышпас, үй-балай кеттинген йөгелерни хүрешке киирбес эргени салыкчыларга тыпсыр деп санал бар.

Н. ЧЫРГАЛ-ООЛ.

—o—

ШЫДЫРАА

Чемпион—Б. Ламаш-оол

Улус чырыышкын ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң организастааны-биле ол системаның ажылдакчыларының ортузунга шыдыраа талазы-биле республиканга бирги чер ээлээ чоруттунган маргылдаа доозулган. Аңаа районнардан болгаш Кызылдан 10 шыырак шыдыраачылар киришкеннер.

Чөөн-Хемчик районнуң төлээлекчизи Б. Ламаш-оол маргылдааның эгезинден тура-ла удурланыкчыларын чиик удуп, 7 салыгдан 7 санныг тургаш, сөөлгү ийи салыгларга улай-улай уттургулаптарга, баштай кошкак ойнап тургаш, сөөлүнде М. Мөңгиг-оол (Улуг-Хем) аңаа чеде хонуп келген.

Маргылдааның организакчылары ол ийи киржикчилериниң аразынга немелде ужуражылганы организастаан. Аңаа Б. Ламаш-оол бүзүреллдиг тиилээш, чемпион атты чедип алган. Эрткен чылгы чемпион М. Мөңгиг-оол ийнги черде арткан. Е. Маизанов (Кызыл), С. Идам (Чөөн-Хемчик) болгаш С. Назын (Тожу) дараалашкак аайы-биле черлерни алган.

Маргылдаа сөөлүнде дүрген оңнаарының туружрии организастаан. Аңаа бирги черии С. Идам алган.

Эрткен дыштанар хүнүнүң кежээинде маргылдааның байырлалдыг хагдынышкыны болгаш тиилекчилерге шаңналдарны тывсыры болган.

С. КӨРГЕН-ООЛ.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

ФИКУС ҮНҮШ ХОРАЛЫГ БЕ?

Фикус азы резин ыяш бажыңга өстүрер үнүштериниң эң делегеренгей хевири болгаш каас-чараш бооргa бажыңга чечек өстүрер улус ону белии-биле үнелеп турар.

Бажыңга өстүрер фикустуң үнген угу болза ында джунгилерге бо-ла таваржыр бүрүлери бир метр чедип турар канчаар-даа аажок улут доора будуктарлыг 30 метр бедик ыяш болур. Шак ол улут ыяштың хөлегези 300 метр черии хөме ап турар.

Бажыңга өстүрер фикустуң чулуунда 17 хуу каучук бар болганы-биле ону «резины ыяш» деп адаан. Фикустуң база бир өске хевири болур калбак бүрүлүг инжир дээр ыяш база тут-ыяштарның аймаанга хамааржыр. Ол ыяш дыка чимистиг болгаш бажыңга безии өстүрерге чимисти берип турар.

Фикустуң «төрелдериидеи» Совет Эвилелиниң мурнуу талазында (Крым, Кавказ, Ортаакы Азия) шелковица дээр ыяшты тарып өстүрүп турар.

Оон бүрүлерии торгу удазыыаар куруттарга бээр, а чимизии чигге-даа, кургаткаш-даа улус ажылгап турар: оон вареньелерии, компоттарны хайындырар.

Тут-ыяштарның аймаанга изиг курлагда үнүп турар мындыг үнүштер хамааржыр: хлеб ыяжы —оон чимизи 20 килограмм чыгы деңзиинг, ону быжыргаш чем кылдыр хереглээр; инек ыяжы — оон чулуу амдан болгаш чемишкириниң талазы-биле инек сүүзүге дөмей; саазын ыяжы — оон дазылыидан бирги сорттуң саазыныи кылып ап турар.

Фикустуң чамдык хевирлерии Индияда болгаш Кыдатта эм кылдыр хереглеп турар.

Ындыг «ажыктыг» үнүштер-биле кады тут-ыяштарның аймаанга мындыг үнүштер база хамааржыр: совстаар фикус — ол черге чатты үнер болгаш өске ыяштарны дазылынга чыпшыр тудуп турарлар; лианнар — «ыяш үреглекчилер»; оон аңгыда, анчар — Пушкиниинң мындыг шүлүүилеи ону билир болгай бис. «Хоран-ыяш» дээр анчарның хоразы мындыг-ла улуг эвес болуп турар: олар ырак черге таравас, составында ирии куйландырар глюкозид антиарии кирип турар оон чулуу улуг хора халдатпас.

Ону барымдаалааш бажыңга өстүрер фикусту улус хораглыг дижи берген эвес ирги бе?

Черле ынчаш бажыңга өстүрер фикустуң хораны чүде деп? Олеандрның күштүг чыды ышкаш баш аарыын болдурар күштүг чыды ышкаш, мындыг чыт фикуста чок болгай. Фикустуң чулуу база хора чок.

Эки ажаап кадагалап турар болза бажыңга өстүрүп турар үнүштериниң чамдык кижиге таарымча чок шынарлары (багай чыды, ажыг чулуу) улуска хораглыг эвес болуп турарын бажыңга чечек өстүрүп келгениниң дүржулгазы көргүзүп турар.

Фикус, өске-даа бажыңга өстүрер үнүштер ышкаш хемчээли улгадып, ёрээлээ дуй үнүп, соңгаларны каранғылады бээрге таарымча чок апаар үнүш болур.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

АПРЕЛЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Аът көжу-биле» 9.40, 11.20, 1, 2.40, 4.20, 6, 7.40, «Дошкун крайның коммаанары-биле», «Аът көжу-биле» 9.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Соок-далай» 11.15, 1.15, 3.15, «Ийи дээрги Н» 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Шиилалың маадырлары» 2.30, «Шуургаи үндүрер сеп» (1, 2 серия) 5.30, 8.15 шактарда.

«ВОСТОК»: «Саныктыг моортайның чаа чоруушкуннары» 11.15, «Кижилер болгаш араатиилар» (1-ги серия) 7.15, (2-ги серия) 9.15, «Адрези билдинмес кыс» 3.15, 5.15 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шеғенкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда киллизиниң 23—54, харылзалгалыг секретарының болгаш харылзалгалыг техредтиң 23-35, көзээ ажыл-агый киллизиниң 25-38, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, иштики информация киллизиниң 20-60, чагаа болгаш совет туружуут киллистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал киллистериниң 22-64, бухгалтериянның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче холгаар.

ТС—00816. Чагыг № 121. Культура министерствозунуң гипографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндезилеттингеи

1963 ч.
АПРЕЛЬ
4
ЧЕТВЕРГ
№ 80 (5484).

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

Өртээ 2 көп.

15 ОНЗА ЧУГУЛА...

СЭТА-ның корреспондентилериниң дыңнадыгларындан

Ортаакы Азияның экономиктиг районунда он беш онза чугула үлетпүр тудуглары бар. Чеди чыл планының бешки чылында анаа чее эзилдиреринин, минералдыг чемишчидилгелер, нефть продукчулары, хөвен-сазылын пестер, чигир, барык-ла миллион тонна цемент будуреринин талазы-биле чаа күүжелерни ажыглалга киирер. ССРЭ-ниң Ортаакы Азияда экономиктиг районунуң тудуунуң талазы-биле Бүргенеин будуруле комитединиң коллегиязының бирги хуралынга ажыглалга киирер тудугларны дерип турарының чорудулгазын чугаалажып көрген.

Тудуг-эптелге ажылдарының талазы-биле баштайгы ийи айларның онаалгаларын Чирчиктиң электрохимиктиг комбинадынга, Ферганиның болгаш Красноводскиниң нефть болбаазыралыр заводтарынга, Ферганың азоттуг чемишчидилгелер заводунга, Ахангараның болгаш Калтының цемент заводтарынга база өске-даа будуруглелерге ажыр күүсеткен. Киргизияда Каинди-ниң чигир комбинады ажыглалга киирер чыгап турар. Эдээн каш тудугларда хожудаашкынны база демдеглээн болгаш онза чугула тудугларны чогуур ейнде ажыглалга киирерин хандырарының талазы-биле хемчегерни төлевилээн.

ТАРААЖЫ, ЧАСКЫ ХОВУ АЖЫЛЫ ЧЕДИП КЕЛДИ!

Май мурнунуң күш-ажылчы эзелчээнге

Бистиң улуг Төрээн чуртувустуң эргип четпес делгемнеринде час бодунуң эзлчээ-биле келген. Чеди чылдың бешки чылының чазы, коммунизмче оруктап улам бурунгаар хере базының чазы келген! Совет улус бо часты коммунизм тургузуушкунунуң херээнге чаа күш-ажылчы тиилелгелери-биле эгелээн. Бүгү-эвилелдиң коммунистиг шалыпчы улуг тудуу — Красноярск ГЭС-тиң тудугжуларының маадырлыг күш-ажылы-биле Сибирьниң күчүлүг хеми — Енисей коммунизмге бараан болур кылдыр чагырткан.

Частың, тайбың тургузукчу ажыл-ишкиниң байырлалы — Май-1-ге алдар болдурган социалистиг чарыш ам бүгү чуртта калбарып турар. Май мурнунуң ол күш-ажылчы эзлчээнде бистиң республиканың будуруглегериниң, транспорт, тудуг черлериниң коллективтери база таарга туттунган.

Коммунистиг күш-ажылдың будуруглези деп ададыр эрге дээш демисежин турар республика типографиязының коллективи май мурнунуң күш-ажылчы эзлчээнде хамыкты мурнап турушкан, Кызылдың будуруглге, транспорт, тудуг коллективтерин, бүгү ажылчы чонун ол күш-ажылчы эзлчегге туржурунче кыйгырган. Ол коллектив бирги кварталдың будуруглге планын хуусаа бетинде 125 хуу күүсеткен. Иштики курлавырларын, арга-күштерин санап көргеш, апрель айның будуруглге планын 120 хуу күүседирин, плындан ажыр 10 муң рубльдин продукциязын будуреринн, продукциянның бот-үнезин 5 хуу чингедирин типография коллективи хүлээнген. Цех-биле цех, бригада-биле бригада аразында чарышты калбарткан.

Типография коллективиниң ол эгелээшкинин Кызылдың бирги чүък АТК-зының чолаачылары болгаш септекчилеря изин-биле хүлээп ап деткээннер. Транспортчуларның бо улуг коллективи чеди чылдың бешки чылының планын хуусаа бетинде күүседир дээш ССРЭ-нин профэвилелдериниң XIII съездизинге алдар болдурган чарыштын эгелекчилериниң бирээзи болбушаан, бирги кварталдың чүък сөөртүлгезининң планын хуусаа бетинде 113 хууга күүсеткен. Май мурнунуң күш-ажылчы эзлчээнге турушкаш, транспортчулар дөрт айларның чүък сөөртүлгезининң планын апрель 24-те күүседир, плындан ажыр 500 муң тонна-километрни ажылдап кылыр, 200 комплект авторезинни, 20 аккумуляторну камнап алыр деп тодаргай бот-хүлээлгени алгаш, ажылдап турар.

Будуруглге планын ажыр күүседир, чүгле эки шынарлыг продукцииы будурер, материалдарга камналга, коммунистиг күш-ажылдың бригадазының болгаш шалыпчызының адын чедип алыры — бо бүгү май мурнунуң күш-ажылчы эзлчээнде туржуп турар коллектив бүргүзүнүң бирги эзлчегде салган сорулгазы болу берген. Ындыг болбаетың аргажок. План — ол дээрге хоойлу-дур. Ол ыяавыла күүсеттинген турар ужурлуг. А оңу хуусаа бетинде болгаш ажыр күүседирин, плындан ажыр продукция будурерин, камналга алырын, будурген продукциянның бот-үнезин чингелирин хүлээнгеш, чедип алыры — ол дээрге ёзулуг патриотчу чорук, күш-ажылчы чаа чедишкин-дир. Бар курлавырларны ажыглалга киирери, хожудап турарларны мурнакчыларының деннелинге чедир көдүрери чарыштың күжү-биле шинтпирээр кол сорулга болур.

1963 чылдың бирги кварталының будуруглге планын хуусаа бетинде күүседипкен будуруглге коллективтери республикада эвээш эвес. Элегес хөмүр-даш уургайының шахтёрлары квартал планын март 16-да-ла күүседипкен, плындан ажыр 6 муң ажыг тонна хөмүр дашты берген. Чүгле март айда 10500 тоннаның орнунга 10850 тонна хөмүр дашты каскан. Улуг-Хемниң ыяш ажыл-агый черииң ажылчыннары эрткен үш айлар дургузунда плындан ажыр 54,8 муң рубльдиң продукциязын будурген. Кызылдың энергетиктери бирги кварталда 2500 киловатт күчүлүг үшкү турбогенераторну ажыглалче киирген. Ам ол коллективтер май мурнунуң күш-ажылчы эзлчээнде туржуп турар. Бөгүн — дүүнгүзүнден, а даарта — бөгүнгүзүнден артык эки ажылдаар. Ол дээрге ниити улуг хереккө, далайга дамды-даа бол немере дээни ышкаш, боттуг салышкын болур. Мурнакчы будуруглге коллективтериниң күзел-чүткүлү ындыг.

Бүгү-эвилелде онза чугула, комсомолчу шалыпчы тудугларның бирээзи — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың база Хову-Аксында «Тыва кобальт» комбинаттың бүгү тудугжулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары май мурнунуң күш-ажылчы эзлчээнге идепкейлиг туржур ужурлуг.

Улуг тудугларның ажыл-ишчилери амгы күш-ажылчы эзлчегге турушкаш, 1963 чылда алган социалистиг хүлээлгезин күүседирииге боттуг базымны кылырлар. Ылаңгыя даг-дүгү болбаазыралыр фабриканың тудуунуң бирги эзлчээн ажыглалга киирер хуусаа — сентябрь 30-ниң хүнү ай эрткен тудум чоокшулап орар. Харын-ва ам, бо шинтпирлиг шаг-үеии бедик будуруктүлүг ажыглаарынга май мурнунуң чарыжы чогуур үре-түннелди берген турар кыдыр организакчы ажылдарны күштелдирер херек.

Бүгү тудуг участоктарынга, үлетпүр комбинаттарынга, заводтарга, цехтерге болгаш мастерскаларга байырлал мурнунуң чарыжын калбартыр. Анаа хаара туттунмаан чангыс-даа коллектив турбазын. Оон организакчылары партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары болур ужурлуг. Чарыштың чедишкини, оон будуруглеге чогуур үре-түннелдии ында партия болгаш профэвилел организациялараның организакчы ажыл-чорудулгазының деннелинден шуут хамаарыыр. Коммунистер болгаш комсомолчулар амгы күш-ажылчы эзлчегиниң мурнуку одуруунга чоруп, хууда үлегерин көргүзер хүлээлгелиг.

Май мурнунуң күш-ажылчы эзлчээ болза СЭКП-ниң XXII съездизиниң болгаш Төп Комитеттиң оон дараазындагы пленумнарының төөгүлүг шинтпирлерин амыдыралга боттандырары дээш совет улустуң улам сорук киришкинниг, чаа күш-ажылчы көдүрүүшкүнү болзур.

«Коммунизмниң тиилелгези кижилерден хамаарыыр, ынчангаш коммунизм кижилерге тургустунар. Совет кижи бүргүү бодунуң күш-ажылы-биле коммунизмниң тиилелгезин чоокшуладып турар» СЭКП-ниң Программазының бо өндүр сөстери чеди чылдың бешки чылындагы бүгү улустуң калбарткан социалистиг чарыжының, оон иштинде май мурнунуң күш-ажылчы эзлчээнииң сорук киирикчи, хандыдыкчы күжү болуп, улам чоргаар дыңналып турар.

МАЙ 1-ГЕ УТКУШТУР

Бирги чүък АТК-зында

Май 1-ге алдар болдурган күш-ажылчы эзлчегге туржурунче кыйырган республика типографиязының эгелекчи саналын Кызылдың бирги чүък АТК-зының коллективи изин-биле хүлээп ап, деткээн.

АТК коллективиниң чолаачылары, септекчилери чеди чылдың бешки чылының планын хуусаа бетинде күүседирип дээш чарыштың эгелекчилери болбушаан, бирги кварталдың планын 113 хуу күүседирин чедип алган. Коммунистиг күш-ажылдың 13 бригадалары коллективте чарыштың мурнуку одуруунда чоруп, салган соруланы чедип алырынга быжыг туруштуг, мергежилдиг ажылдаан. Транспортчуларның бо улуг коллективи Минусинск АТК-ниң коллективи-биле чарыжынга бирги кварталда тиилекчилер болган.

Бүгү делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ге алдар болдурган күш-ажылчы чаа эзлчегге турушкаш, боттарының иштики курлавырларын болгаш арга-күштерин санап көргеш, бирги чүък АТК-зының коллективи дөрт айларның чүък сөөртүлгезининң планын апрель 24-те күүседирин, плындан ажыр 500 муң тонна-километрни ажылдап кылырын, автопарктың күжүн четче ажыглаарын, күш-ажылдың будуруктүлүүн бедидерин, кывар-чаар материалдарның болгаш резинаның камналгазын алырын хүлээнген.

ТАРААЖЫ ХАЙНЫККАН АЖЫЛ

Каа-Хемниң Саргал ховузундан ол районнуң «Октябрь 14 чылы», «Коммунизмче орук», «Ленинчи орук» колхозтары чыл санында тараа культураларының, ылаңгыя кызыл-тастың бедик дүжүдүн ап турарлар. «Октябрь 14 чылы» колхозтуң мында эш Прокудин бригадирлээн № 2 трактор-хову бригадазының хову турлаа кыштан бээр сергеп, силип, часкы хову ажылы хайныгып эгелээн. Механизаторлар трактор сеялкаларын, андазыннарын, илиирлерни септеп дооскаш, 10 тракторларның 8-зин ында аппарып тургузуп алган, чедир кыдынмаан аар-саар септелгелерни кылбышаан, хар эрип, чер эриирин четтикпейн манап турарлар.

Тараа складының чанында ажыл база хайныгып эгелээн. Мында колхозтуң 600 ажыг тонна кызыл-тас үрезини бар. Оон ийнги арыглаашкынын механизаторлар ийи эзлчег-биле чорудуп турарлар. Бригада часкы тарылганы чорудар талазы-биле ажылчын планны ажылдап кылгаш, чугзалажып көрүп алган. Бо чылын ол колхоз маңаа тараа культураларын 3 муң ажыг гектарга тарыыр. Оон иштинде кызыл-тасты 2,5 муң гектарга тарыыр.

— Чеди чылдың бешки чылының бедик дүжүдү дээш демиселдиң шинтпирлиг үези — часкы тарылганың изиг түлүк өйү келди-ле. Аңаа төлептиг ужуражырынга белен бис — деп, механизаторлар чоргаарланып, чугаалап турарлар. Ындыг-даа болза кижилерниң эки ажылдаарынга таарымчалыг байдалларны тургузары дээш колхоз баштаар черинин, партия организациязының ап турар хемчегери кончуг багай деп база хомудап чугаалап турарлар.

Шынап-ла, бо талазы-биле четпестер хову турлаанда эңгежок хей бооп турар. Механизаторлар чурттаар улуг бажында столовая турар өрээлбиле чурттаганың ийи өрээлдерин банка-сокка чугайлаан боордан башка, кызыл булуң болгаш контора турар өрээлдерде үрезин тараа үруп каан турбушаан. Ажыл-ишчилерни күш-ажылче сорук киирип, кыйгырып турар кескү агитация чок, көргүзүг самбыразын организаставаан, агитхуудусту үндүрбейн турар, оон туржук ында бар чүнар бажынны мынчага чедир чылытпаан. Ниитининг чемненилгезин база организаставаан, ында ажылдап турар 20 ажыг механизаторлар хар эргизип, чемни боттары кылып ап турарлар. Чаа солуннарны оларга озалдадып чедирип берип турар, механизаторларның чурттаар өрээлдериндө оруннар чок, ыяшбиле ниити нары кылып каан, хирлиг-чамныг. Адак соолунде бригадазының социалистиг хүлээлгезин, норма ажыр күүсеткени дээш немелде төлевир бээрининг чурумун ам-даа азып чарлаваан.

— Чуртка хей тараа бүдүрүп бээринге бүгү таарымчалыг байдалдар бо чылын тургустунган-дыр. Хар бистиң ховуларывыста кажангызындаадаа артык кылын дүшкен. Ол улуг шыкты ой-шаанда базырып алыры механизаторлар бистерден хамаарыыр. Ынчангаш бүгү-ле күжүвүстү күзүн андарган аңгыстың шыгын базырып ап, үрезин чажарын 7—8 ажыл хүннеринде доозарынче салыр бис, ол дутайында бүгү аргалар бистө бар — деп, бригадир эш Г. Прокудин чугаалап турар.

Колхозтуң бо трактор-хову бригадазының кежигүннери бо чылын маңаа кызыл-тастан аңгыда, мал чеми культураларны база тарып өстүрер хүлээлге алган. Олар кукурузаны 100 гектарга, чочак-тарааны 70, арбай биле суланы 400 гектарга тарыырлар. Аңаа хереглиг үрезиннер шупту бүрүн бар болгаш арыглаттынган.

Ам кол чүве болза, бедик дүжүт дээш кандыг-даа бергелерни шыдамыккайы-биле ажып ап, карак кызыл ажылдап турар ажыл-ишчилерниң эки үре-түннелдиг ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары колхозтуң баштаар черинин, ында партия, комсомол организацияларының сонгаарладып болбас сорулгазы болуп турар.

О. ШИРАП.

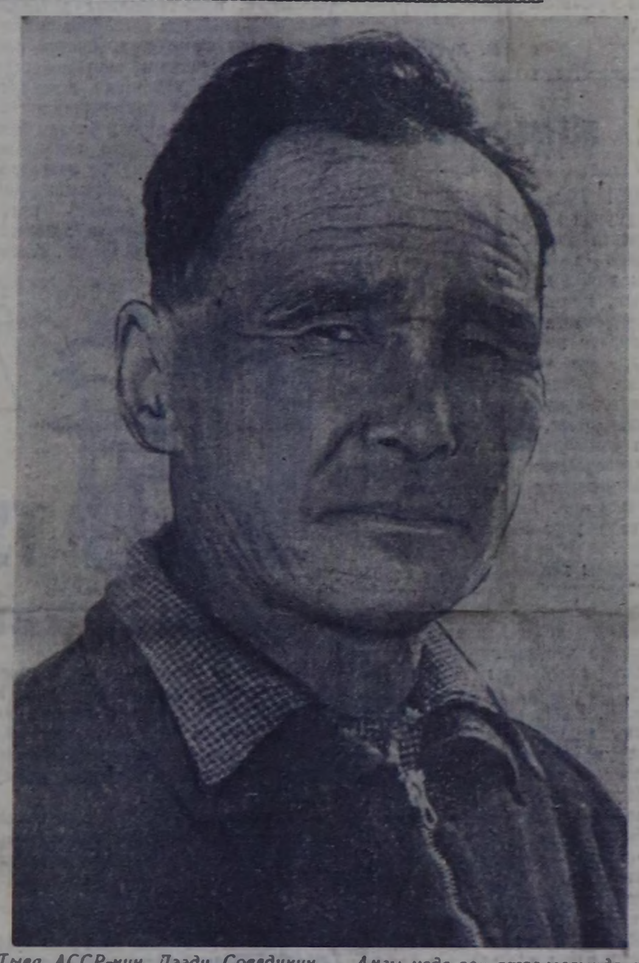

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Салчак Бөрзек Каа-Хем районда «Кызыл туң» колхозтуң дээре хойжузу. Эрткен чылын чус хой бүргүзүнден 112 хураганны, хой бүргүзүнден 3,1 кг дүктү ол алган. Ол чедишкин — таварылга эвес. Чүл дээрге, кышка удур четчир мал чемин белеткээн, кажаалларны септээн турган. Күзүн Салчак Бөрзек хойларны тарып боозаткан.

Амгы үеде оон ажаалгазында хойларның хураганнаашкыны дооступ турар. Чаш малдар кадык, хүр өзүп турар, черле хойларның дөңгели эки. Сураглыг хойжунуң ажылын боттуу-биле үнелээн. Оон чуруу республиканың Хүндүлел самбыразында киргеи.

ЧУРУКТА: С. Бөрзек.
Сөзу, фотозу В. ХИҢКИСТИИ.

СЭТА-ның дыңнадыы

Космиктиг делгемни болгаш хүн системазының планеталарын шинчилээриниң программазын ёзугаар Совет Эвилелинге 1963 чылдың апрель 2-де Айның талазынче космиктиг ракетаны салып үндүрерин боттандырган.

Ракетаның сөөлгү чадазын баштай Черниң кылымал спутнигиниң ужудар оруунга чедир салып үндүрген турган болгаш оон соонда ракета оортан аттыгып үнгеш, онаатынган шимчээшкинининң оруунче үне берген.

Космиктиг ракетада деңзизи 1422 килограмм «Ай-4» деп автоматтыг станцияны тургузуп каан. «Ай-4» дээр автоматтыг станция Айның районунга үш чартык хонгаш чеде бээр.

Автоматтыг станцияның бодунда тургускан бүгү-ле аппаратура таарымчалыг ажылдап турган.

Станцияның ужудуушкунун хайгаарап көөрүн, оон оруунуң параметрлерин тодаргайлаарын, эртем талазы-биле медээлерни оортан Черге хүлээп алырын Совет Эвилелиниң девискээринде тускай хемчээлге комплексизи-биле боттандырар.

Амга чедир ажылдап кылдынган түннелдерни ёзугаар алырга, автоматтыг станцияның шимчээшкини баш бурунгаар санап каан оруунга чоок чоруп турар.

1963 чылдың апрель 2-де Москваныы-биле 16 шак турда станция болза Черден 50.486 километр бедикке чоруп турган болгаш черниң кырындан алырга дараазында координаттарга ужудуп турган: төөн долготаның 122 градус 37 минута болгаш соңгу широтаның 38 градус 56 минута.

«Ай-4» деп космиктиг ракетаның дугайында дараазында дыңнадыг апрель 3-те болган.

СЭКП-ниң партийжи ажылдакчыларының төлээлериниң Варшавада чеде бергени

ВАРШАВА. (СЭТА). Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-зының чалаапы-биле СЭКП ТК-ның секретары В. Н. Титовка баштаткан СЭКП-ниң партийжи ажылдакчыларының төлээлери ПКАП-тың ажылының дуржулгазы-биле танывар дээш Варшавада чеде берген. СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП-нин Калининград обкомунуң бирги секретары Н. С. Коновалов, СЭКП-ниң ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭКП ТК-ның идеология килдизининң эргелекчизиниң оралакчызы А. Г. Егоров, Белоруссияның КП ТК-зының секретары В. Ф. Шауро, Арменияның КП ТК-зының секретары Г. А. Тер-Газаряиц, Ленинградтың үлетпүр талазы-биле СЭКП обкомунуң секретары А. П. Филиппов, СЭКП ТК-ның килдис секторунуң эргелекчизи С. И. Колесников, Москва хоорайның СЭКП-ниң Октябрь райкомунуң бирги секретары А. С. Тюфаева, «Коммунист» журналдың кол редакторунуң оралакчызы И. П. Помелов олар төлээлериң составында кирип турар.

Кадрларже сагыш салыр

Часкы хову ажылдары эгелээринге чедир санныг хонуктар арткан. Бо хүннерде Таңды районнуң колхозтары болгаш совхозтары часкы тарылгага чанчыл болган бүгү-ле дайынчы белеткелдерни улам-на күштелдирип, бүгү талының хынаадазын кыдыр турарлар.

«Элегес» совхозтуң партия организациязы механизатор кадрларының бүгү-ниити өөредилгезин организастыр чорудар дээш алаан хемчегерни чоруткан. Совхозтуң төөгүнде ам үеде 33 кижи трактористер курузунда өөренип турар. Олар курстуң программазының теоретиктиг кезээн доозуп, часкы тарылга үезинде шуут тракторист болуп ажылдаары-биле практиктиг өөредилгени эртип, хүннүң-не трактор-биле ажылдап турарлар.

Оон ангыда Каък фермазында 6 кижи. Балгазының механизация школазында 10 кижи, үшкү класстың чолаачылар курузунда 37 кижи, ниитизи-биле совхозтан трактористер болгаш чолаачылар шупту 86 кижи өөренип турар.

Часкы хову ажылдарын чорударыбиле совхозта 7 трактор-хову бригаларын тургускан болгаш оларга четчир санныг тракторларны, кадаа ажыл-агыйның өске-даа машиналарын, кожар хереккелдерни быжыглаан.

Эрткен 1962 чылдың күскү дүжүт ажаан алышкынында «СК-3» комбайн-биле 500 гектар тарааны ажаан алыр деп социалистиг хүлээлге алгаш, 1073 гектарның тараазын ажаан алган, ам № 7 трактор-хову бригадазының бригадири, республикада сураглыг комбайнер Павел Петрович Буданаевтиң бригадазы 16 тракторларны болгаш тарылгага киирер өске-даа бүгү машина-техниканы септеп дооскан, механизатор кадрларны ийи эзлчегге ажылдаар кылдыр четчелеп алган, ам чүгле ажылдап киришкинге белен.

Часкы тарылга үезинде бригаларның хову турлагларынга чорудар политиктиг болгаш культура-массалыг ажылдарның планын партия организациязы ажылдап кылган, кескү агитация: лозуннар, плакаттар, агитхуудустар үндүрер, социалистиг чарыштың көргүзүг самбыраларын дерип кылыр, кино болгаш бот-тывынгыр уран чүүл бөлүүлериниң оюн көргүзүглерин организастаар, лекциялар, беседалар чорудар агитаторларны түс-түс бригадаларда быжыглаан.

Ынчалзажок механизатор кадрларның бүгү-ниити өөредилгезин организастаанында улуг четпестернин барын ыыттавайн эртер аргажок. Партия организациязының, оон секретары эш Рыховтуң талазындан партийжи удуртулганы кошкак тургускандыгын бүгү-ниити өөредилгеге кончуг эвээш санныг кижилерни хаара туткан болгаш оларның чамдыызы өөредилге доозулбаанда өөредилгезин каапканнар. Чижээ, Хаак фермазынга өөредилге чыының ортан үезинге чедир 21 кижи өөренип турган болза, ам чүгле 6 кижи өөренип турар, совхоз төөгүнде курстан 8 кижи шуут үнген.

«Элегес» совхоз ам 4000 ажыг гектар черни чазын андарып чажар, часкы тарылгага ниитизи-биле 74 трактор ажылдаар кылдыр планда көрген. Ынчаарга часкы хову ажылдарын эң эки агротехниктиг хуусчаларда бедик шынарлыг чорударда трактор агрегаттарының ажылын ийи эзлчег-биле чорудары эртежок чугула.

Трактор-хову бригадаларын ийи эзлчеглиг ажылдадыр дээрге, ам совхозта 40 хире трактористер четпес. Байдал мындыг турда совхозтуң администрациязы, партия болгаш профэвилел организациялары чүге дүвүренейн турарыл?

Тарылга эгелээрден бээр Кызылдан болгаш Саян артындан трактористер чедип келир чүве болгай, ажырбас боор бис — дээр хөөн совхозтуң чамдык удуртукчуларында бар дээрзин айтыр херек.

Ынчангаш, совхозтуң удуртукчулары шак ындыг сагыш амыр хөөнге алыспайн, курстарның дыңнакчыларының кичээлдер үзер азы шуут каггаш баар чорууп болдурбайн турган, ам бар механизатор кадрларның бүгү-ниити өөредилгезин организастыг доозарынче, өөредилгени доозканнар кедээ ажыл-агый база техника талазы-биле хандыр болгаш быжыг эртем-билигни чедип алырынче хемчегерни алыры эргежок чугула.

Н. ТЕМБРЕК.

ХОВУ ТУРЛААНДА

БОРБАК-АРЫГ. (Телефон-биле). Эрткен чылын чаагай дүжүт өстүрүп алган дуржулгазынга даянмышаан, бо чылын оон-даа бедик көргүзүгүг болурунга Чөөн-Хемчик районда «Большевик» колхоз часкы хову ажылынга белеткелин чедишкинниг дооскан. Тараа культураларының белеткеттинген 6120 центнер үрезини шупту эки үүш-дүжүттүг сорттар, оон иштинде кызыл-тас үрезини 4918 центнер.

Усть-Лабинчилерниң үнелиг эгелээшкинини деткивишаан, чүртка тараа бүдүрерин улам-на көвүдедир сорулга-биле колхоз тарылгазының шөлүн эрткен чыдыынын 990 гектар көвүдедир азы ниитизи-биле 4490 гектар чедир калбартыр. Тараа культураларының гектарындан-на 13,5 центнер дүжүттү өстүрүп алыр.

Ажылдың бүдүүгүрү, эки шынары дээш калбарган социалистиг чарыштың түннелинде 9 «ДТ-54» болгаш түгүлүг 6 тракторлар шупту белен болган. 14 сеялка, 110 илиир, беш корпустуг 9 андазын бүрүн септеттинген. Ол ышкаш черни андарбышаан, илиирээр, лыгый бастырар — ындыг үш аңгы ажылды хары угда боттандырарына эдээн каш агрегаттарны таарыштыр эде дерээн чорук күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам бедиреринге улуг ужур-дузалыг болган.

В. И. ЛЕНИННИҢ ТӨРҮТТҮНГЕН ХҮНҮНДЕН БЭЭР 93 ЧЫЛ ОЮНГА

ИЛЬИЧИНИ ОЛ БИЛИР ЧОРААН

Ленинградтың Смольныйда В. И. Ленининиң квартира-музейининиң бөдүүн чүүлдериниң аразында кырында бичии көрүнчүкүгештиг тумбочка бар, көрүнчүк ыяш хоолуг болгаш төгерик хевирлиг. Ынчаарда пулемёт командазының солдады чораан С. П. Желтышев ону Н. К. Крупскаяга белекке берген.

Ынчангаш, ам 45 чыл эрткенде, амгы үеде тускай пенсиялыг чурттап турар Степан Павлович — Ленин хоорайның аалчызы. Ол болза Смольныйга база катап чеде бергеш, демги көрүнчүкүгештиг хумагалыы-биле холунга үр-ле тудуп, көрүп турган.

Ол кижиниң үлүүнге уттундурбас чүве болган. Чүл дээрге, Октябрь революциязының соонда удатпаанда В. И. Ленининиң чанынга ийи ай хире чурттаар аас-кежии аңаа таварышкан. Пулемёт ротазының солдаты Желтышевке улус комиссарларының чөвүлелиниң даргазын камгалаарын, оон янзы-бүрү даалгаларын күүседирин идегээн турган.

1918 чылда ук солдат Башкирияда бодунуң төрүттүнгени Ногу суурунче шөлээлеп чоруй барган. Төрээн черинге ол партизан отрядынга кирип алгаш, оон соонда Кызыл Армияга албан кылып турган болгаш хамаатты дайыны төнгүже чедир даштыкы халдакчыларга база ак-гвардейжилерге удур тулчуп келген.

Оон сөөлүнде Желтышев волость күүскомунга база колхозка ажылдап турган. Ынчаарда ол Н. К. Крупскаябиле чагаалажып турган болгаш оон аңаа чорутканы дөрт чагааны бодунга кадагалап чораап, сөөлүнде оларны СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институдунга берипкен. Амгы үеде Степан Павлович Башкир АССР-ниң Белокатайск районда биеэги-ле Ногу дээр суурда чурттап турар.

Смольныйга, В. И. Ленининиң музейининиң Ленинградта салбырынга болган ужуражышкынга Степан Павлович ол уттундурбас хүннер дугайында сактыышкыннарын чугаалап берген.

— Советтерниң Бүгү-россия съездизиниң хуралының үезинде, 1917 чылдың октябрьда Ильичиниң бир-ле дугаар көрген мен — деп, С. П. Желтышев чугаалап эгелээн.— Оон каш хонганда пулемёт командазының улуг кижизи боорумга, мени Ленинче кыйгырты берген. Оон кабинединиң эжиин сеткил хайныышкыныыы-биле сөктадым. Владимир Ильич мени байырлалдыы-биле үткүп алгаш, янзы-бүрү даалгалар күүседиринге кижи херек деп чугаалады. Оон ол мынча дидир:

— Ындыг эштии шилип, тып шыдаар силер бе?

Кызыдып көрейн деп аңаа харыылаан мен. Командыга дедир ээп келгеш, ол даалганың дугайын дыннаттым. Чөвүлежип көргеш, ындыг хүлээлгени күүседип шыдаар кижи бистиң аравыста чок-тур деп шинтпирлээн бис. Бистин ол саналывысты В. И. Ленинге дыңнадырымга, ол каттырыпкаш, силерниң оонар шын эвес-тир деп чугаалаан. Ынчаарга бир эвес ындыг кижиии тып шыдаваан болзунарза, ол даалганы силер бодунар күүседир апаар-дыр силер деп, Желтышевче көргеш, Ленин ынчаарда чугаалаан.

Владимир Ильич-биле болгаш Надежда Константиновна-биле бо-ла ужуражы бээр турдум. Владимир Ильичиниң кайы хире хөй ажылдап турганын кажан-даа утпас мен. Ындыг хирезинде ол кезээде сергек болгаш амыдыралчы өөрүшкүлүг болур турган.

В. И. Ленин-биле ужуражып чораан кижиниң сөстери, ол маадырлыг вынгыр уран чүүл бөлүүлериниң оюн көргүзүглерин организастаар, лекциялар, беседалар чорудар агитаторларны түс-түс бригадаларда быжыглаан.

Ынчалзажок механизатор кадрларның бүгү-ниити өөредилгезин организастаанында улуг четпестернин барын ыыттавайн эртер аргажок. Партия организациязының, оон секретары эш Рыховтуң талазындан партийжи удуртулганы кошкак тургускандыгын бүгү-ниити өөредилгеге кончуг эвээш санныг кижилерни хаара туткан болгаш оларның чамдыызы өөредилге доозулбаанда өөредилгезин каапканнар. Чижээ, Хаак фермазынга өөредилге чыының ортан үезинге чедир 21 кижи өөренип турган болза, ам чүгле 6 кижи өөренип турар, совхоз төөгүнде курстан 8 кижи шуут үнген.

«Элегес» совхоз ам 4000 ажыг гектар черни чазын андарып чажар, часкы тарылгага ниитизи-биле 74 трактор ажылдаар кылдыр планда көрген. Ынчаарга часкы хову ажылдарын эң эки агротехниктиг хуусчаларда бедик шынарлыг чорударда трактор агрегаттарының ажылын ийи эзлчег-биле чорудары эртежок чугула.

Трактор-хову бригадаларын ийи эзлчеглиг ажылдадыр дээрге, ам совхозта 40 хире трактористер четпес. Байдал мындыг турда совхозтуң администрациязы, партия болгаш профэвилел организациялары чүге дүвүренейн турарыл?

Тарылга эгелээрден бээр Кызылдан болгаш Саян артындан трактористер чедип келир чүве болгай, ажырбас боор бис — дээр хөөн совхозтуң чамдык удуртукчуларында бар дээрзин айтыр херек.

Ынчангаш, совхозтуң удуртукчулары шак ындыг сагыш амыр хөөнге алыспайн, курстарның дыңнакчыларының кичээлдер үзер азы шуут каггаш баар чорууп болдурбайн турган, ам бар механизатор кадрларның бүгү-ниити өөредилгезин организастыг доозарынче, өөредилгени доозканнар кедээ ажыл-агый база техника талазы-биле хандыр болгаш быжыг эртем-билигни чедип алырынче хемчегерни алыры эргежок чугула.

Н. ТЕМБРЕК.

Удатпайн миллион-миллион кижилер Степан Павловичиниң чугаазын, ленинградчылар-биле оон ужуражышкынын дыңнаарлар болгаш көөрлер, чүл дээрге телевиденениең Ленинградта студиязы революциянын солдадының дугайында кино-очерктн тыртырыш эгелээн.

Н. ЗАРУБИНА,
СЭТА-ның корр.
Ленинград.

СЭКП Тыва обкомунуң V-ки пленумунуң шиитпири күүселдеде

БО АЖЫЛДЫ ҮЗҮКТЕЛДИРИП БОЛБАС

Бүгү чүвени малчыннарга

Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозта партия эге организациязының ажык хуралы чоокта чаа болган. Анаа малчыннарның амыдырал-чуртталгазын экижидер, культурлуг деннелин бедидер талазы-биле сөолгү уеде чамдык практиктиг хемчеглерни ап келген. 60 ажыг малчын өрегелер алаан таарымчалыг байдалда чурттап турарлар. Ылангыя Хараал-Тей сүтбарааң фермазының малчыннары эки чуртталга бажыннары-биле хандырганыг. Ында 14 чуртталга бажыңнарының шупгузу кладовкаларлыг, печкаларлыг болгаш иштин кылайты чугайлагылаан, шалалары дозулуг.

Ол ферма бүрүнү-биле электриктиг, саанчылар, кадарчылар неделя санында чунар бажынга кирип, арыг-силиг чурттап олурарлар. Ферманың кызыл булуну малчыннарның культурлуг дыштанылгазының төвү болган, анаа кино өй-өйде көргүстүнүп, лекция, бесседалар организастаттынып турар.

Ол ышкаш колхозтуң № 1 база 3 хойжу бригадаларының төп турлагларында чаа бажыңнар туттунгулаан болгаш оларда ажыл-ишчилерниң амыдыралының культуразы өзүп турар апарган. Бо болгаш өске-даа чамдык эки талалыг байдалдар малчыннарның тургузукчу ажылынга улам таарымчалыг салдарны чедирип, оларның бүдүрүлгечи чедиишкиннерин өстүрериңге дузалап турар дээрзин парторганизациянның ажык хуралы сеткил ханыышкын-биле демдеглээп, четпестерни илередип, моон соңгаар чорудар хемчеглерниң планын ажылдап кылырынче улуг кичээнгейни салган.

Ол план ёзугаар 1963 чылда малчыннарга чангыс аай лезевилелдиг 10 чаа бажыңнарның тудуу чоруттунар, бригадалар, фермалар төптеринде бичии хемчеглиг эрги бажыннарны алгыдар, түс-түс кыштагларда 13 бажыңнарны крышалаар, оларның кладовкаларын кылыр, шупгузунга орус печкалар салыр. Ол ышкаш 4 хойжу бригадаларның төптеринге чунар бажыңнарны, кызыл булуннарны туткаш, кыштаглаашкын агеләәрининң бетинде ажылдалга киирери база көрдүнүп турар.

Кыштагларда болгаш бригадалар төптеринде чурттаалгага таарымча чок бажыңнарны боттарының күжүбиле септеп селиир, дериптезин экижидер талазы-биле эгелекчи саналды хуралга олурушкан малчыннар идип үндүрген. Чижээ, хойжу коммунист эш Девий-оол бодунуң саналынга мынча диген: «херектиг тудуг материалдарын мээң кыштаамга чедирип бериир, чурттаар бажыңымны бодум кылып алыйн» дээрге, оске малчыннар оон ол эгелекчи саналын изинбиле деткээннер.

Ажык хуралдың киржикчилери коммунистер болгаш кежигүн эвес колхозчулар малчыннарга аъш-чем, үлетшүр барааннарының хандырылгазында улуг-улуг четпестернин дугайын хөй-биле чугаалап, кышкы-даа, чайгы-даа үелерде ырак одарларда ажылдап, чурттап турар малчын өрегелерге садыг хандырылгазын таарымчалыг организастаарын, ылангыя дерги садыгларын одаржар аайы-биле тургускудаарын, автолавкаларның маршрудун чурумчударын райпо баштаар черге сүмелеп турганнар.

Бүгү чүвени малчыннарга!—деп чаагай соруга ам бистиң мурнувуста чидни-биле салдынган. Малчыннар хандырылгазын экижидеринге холбашкан бүгү хемчеглерниң боттуг күүселдези парторганизациянның, колхоз баштаар черниң улам оперативтиг ажылдаарын шыңгыы негээр. Мынчангаш бүгү күштү олче мобилизастап, хамыктың мурнунда тудуг материалдарының белеткелин дүрген доозар дээш шиитпирлиг хемчеглерни алыр херек.

Д. ДИРЧИҢ.



Тес-Хем районнуң «Тес-Хем» совхозтуң № 2 фермазының саанчызы комсомолчу Чечен Лопсан эрткен чылын 20 инектерни саап турган болгаш бо чылын—чедиг чылдың бешки чылында саар инек бүрүзүнден эрткен чылга бодаарга 80 литр хөй сүттү саап алырын хүлээнген.

ЧУРУКТА: саанчы Ч. Лопсан.

Фото В. Лутковтуу.

Улам сорук кирген

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы суурунда чурттакчы чонның амыдырал-чуртталгазы улам-на чаагайкыш, мурнукузунга бодаарга өлүп кулътурлуг чурттап турар апарган. Мында салбырда херээженнер чөвүлелиниң сөолгү уеде ап чоруткан организастыг хемчеглери бичe эвес рольду ойнаан.

Бо талазы-биле чамдык чижектерни көргүзүп болур. Н. Шанмакай, Б. Сержимаа чижектиг ажылчы херээженнер мурнунда бажың чугайлап, шала дозулап, чуп билбес турган, ынчаарга оларны амыдырадың ол чугула чанчылдарынга дуржулгалыг херээженнер өөретkенининң ачызында олар ам шуут чанчыгып мергежээн. Суурнуң чунар бажыны чеди хонукта ийи катап ажылдап турар болгаш анаа салбырда ажылчынарның кирер чоруу ам мырынай чанчыл болган. Бажыннар чанынга янзы-бүрү ногаалар өстүрүп, оларны чемге хереглээринге тыва херээженнерниң улам-на өөренип бар чыдаары кончуг өөрүнчүг фактыларның бирээзи.

Амыдыралдың культуразын бедидери дээш демисел суурда херээженнер чөвүлелиниң чингине херээ апарган. Оон тургусканы санитар комиссиязы чуртталга бажыннарының санитарлыг байдалын доктаамал кайгаарап, «Эки культурлуг бажың дээш» социалистиг чарыштыг калбартып турар. Чарышка шылгалып үнген бажыннарның ээлерин шаңнаары-биле шилчип чоруур туктугаштарны санитар комиссиязы тургускан.

Чоокта чаа херээженнер чөвүлели салбырда партия организациязы-биле кады социалистиг чарыштың түннелин үндүрген. Анаа ажылчын херээженнерден эштер Т. Эник-кыс, К. Окчаа, М. Сыгыр-оол, Б. Седен, Д. Допараа оларның бажыннары үлегерлиг болган. Шилчиир кызыл тукчугаштыг Т. Эник-кыска тыпсыр деп шиитпирлээн.

СЭКП Тыва обкомунуң бешки пленумунуң докладлы культурлуг амыдырал дээш демиселче бистиң ажылчы херээженнеривисти улам сорук кирген. Салбырда ажылчынарның, ылангыя малчын өрегелерниң чуртталга байдалын сегидер, культурлуг херегледелерни хандырар талазы-биле чугула хемчеглер алдынган. Идепкейлиг херээженнерден тургустуунган звеноолар суурда кырганнарның, инвалидтерниң чуртталга бажыңнарынга чугайлаашкынны организастап чоруткан. Ажылчы херээженнерниң дузалашканы дээш кырганнар К. Хырыннай, Б. Севил-Баа олар улуг өөрүшкүзүн илередеккеннер.

Ажылчы херээженнерни сиилгеге, дээранылга херээнге өөредир, чем кылырынга, хлеб быжырарынга мергежидер талазы-биле суурда херээженнер чөвүлели база сонуургандыг ажылдарны организастап турар. Бо чугула ажылга С. Белоусова, Н. Комбу олар эң идепкейлиг киржип келгеннер. Оларны салбырда профэвилел организациязы өртектиг барааннар, мактал бижиктер-биле шанналан.

Салбырда херээженнер чөвүлели «Херээженнерниң дыштанылга хүнүн» чоокку хүннерде организастаарын планнап турар. Анаа «Хепти чараш кеттинерим» деп тема кол черни ээлээр. Оон ынай ажылчы херээженнерниң дилээн барымдаалаан, «Эң эки ситец платье» деп кежээни организастап эртпериниге белеткелди бистиң херээженнер чөвүлели база ээлей берген.

Хойжу бригадаларга, фермалар төптеринге бажың чугайлаашкынның үргүлчүлээри, культура темаларынга беседалар чорудары биске моон соңгаар-даа хайныышкынныы-биле калбарар.

М. КӨПЕЕК,
З. БУРГУНДОСОВА.

ҮЛЕГЕРЛИГЛЕР

Бажың чурттаалгазының арыг-силиг, оон иштики байдалының эмелии өг-бүлениң культурлуг чурттап турарынга кол хамаарыжыр. Улуг-Хемде «Чодураа» колхозтуң суурунда бо талазы-биле эки үлегерни көргүзүп турар өг-бүлелер эвээш эвес.

Тоорух Борбак, Шикит Норжунмаа, Сундуй-оол Тас болган өскедаа колхозчу херээженнерниң чурттаалга бажыны бедик культурлуунуң талазы-биле өскелериниңден онза ылгалып турар. Ылангыя колхозчу Т. Борбактың бажыңына кире бээрге, ол өг-бүлениң чурттап олурары кайгамчык культурлуг. Олар күш-хүнүнге аажыдап алган ажыгын чеп ажыглап турары-биле идик-хептиң, аъш-чемниң шкафтары, даараныр болгаш сүт машиналары, демир оруннар, күш дүгү сыртыктар, чоорганнар оларның бажының кааспаң турар. Бажының өрээл бүрүзүн чечек каастаан, шалазы дозулуг, ханаларын, дээвирин кезээде кылайтыр чугайлап каан болур. Ол өг-бүлениң школачы уругларының боттарының арыг-силиг кеттингенининң, аажы-чанының болгаш өөредилгезиниң талазы-биле өске школачылардан онзагай болуп турары ынчангаш таварыга эвес.

Ол ышкаш беш уругларының киржиндии турар аныяк не Ш. Норжунмаа база үлетерлиг, культурлуг чурттап олурар. Олар өрүс печкага хлебти быжырып, янзы-бүрү амданныг чемнерни кылып чип турарлар. Оларның ийи уругларының культурлуг байдалга киржиттингени, эки өредилгелиг, үлетерлиг сагыыга-чурумнуг школачылар болуп турарыбиле башкыларның мактавын ап турар.

Ынчалза-даа колхозчуларның амыдырал байдалын, культурлуг негеделерин экижидер талазы-биле бисте ам-даа чедир кылдынмаан ажылдар хөй. Хөй-ниитиниң күжүнге дайнып, колхозта партия организациязының удуртулгазы-биле ажылдавышаан турган, бар четпестерни дүрген уудукап, чонның амыдырал-чурттаалгазын амтызындан дыка культуржүдүп болур арга бисте бар.

З. КЕРТИКИПЕН,
колхозта херээженнер чөвүлелиниң партазы.

ЛЕКТОРЛАР БӨЛҮҮ

ДЭЭШТИИН ЧЕДИП АЛГАН

«Бо хүн «Совет Тыва» колхозтуң клубунга кежээкинин 7 шакта делегей байдалының дугайында лекция болур. Бүгү колхозчуларның келирин чалап тур. Колхозта лекторлар бөлүү». Мындыг чарладдар неделя санында-ла янзы-бүрү темаларга анаъы-ангы лекторларның адын бижээн бола астына берген турар. Колхозчулар анаа чаңчыгып-даа калган. Неделя төнүп чорда барык пятница, суббота хүннериниден эгелеп чарлаа азар черлерни чон кичээнгейлии-биле хайгаарап, лекция болур дугайында чарлалды шупту номчуп билип алган турар.

Чүгле эрткен үш айларның иштинде колхозтуң төвүнге болгаш фермаларынга янзы-бүрү темаларга 22 лекцияны номчаан.

Ыракы Тожунуң «Совет Тыва» колхозунда лекция пропагандазының чон ортузунга мынчаар калбарганының чажыды чүдел?

Бир талазында, колхозта партия организациязы (секретары эш А. Э. Доржу) СЭКП-нии XXII съездизининг материалдарын колхозчу чонның ортузунга калбаа-биле таныштырганының уламынан, ол ышкаш партияның идеологтуг ажылдарын организас-массалыг ажылдар-биле ханы холбаалыг чорудуп келгенинин түннелинде чонның билиглерже хандыкшылы бедээнинде.

Ийи талазында, колхозта лекторлар бөлүү сөолгү уеде лекция пропагандазын чон ортузунга калбартыры-биле чергелештир лекцияларның шынарын, идей-теориялыг деннелин бедидер дугайында негелдени долузубиле угаап билгенинде. Бистиң республиканың чамдык колхозтарында, совхозтарында тургускан лекторлар бөлүүнүң чамдык лекторлары өртем-билиглер нептередир талазы-биле ниитиледдин республика салбырындан азы СЭКП обкомунуң лекторлар бөлүүнден чоруткан материалдарны бажындан эгеләээн адаанга үндүр сааладыр номчуп кааптар таварылгалар ам-даа кайы хөй болгай. «Совет Тыва» колхозтуң лекторлар бөлүү шак ындыг чорукту долузу-биле ажып эрткен.

Лекторлар бөлүү лекторларны эки белеткендирип, дузаламчы материалдарны колхозтуң, ферманың, ол ышкаш харын колхозчуларның ажылдамыдыралы-биле холбап, лекцияларны солун кылдыр организастап турар.

Колхозтуң лекторлар бөлүүнде 9 кижи бар. Оларның иштинде колхозтуң удуртур ажылдакчылары, колхозтуң түскай өртемниглери болгаш башкылар кирип турар.

Бир-тээ лекторлар бөлүүнүң составында ажыл-агыйның түс-түс адырларының ажылдакчылары киржип турар болганда, оларның номчуп турар темазы база янзы-бүрү дээрзи черле бидингир. Чижээлээрге, коммунистиг кижизидилге дугайында лекцияларны школа башкылары, көдээ ажыл-агыйның, эң ылангыя мал ажылының талазы-биле лекцияларны колхозтуң зоотехниги, делегей байдалының дугайында—колхоз даргазының оралакчызы, өртем болгаш техниканың чаа чедиишкиннериниң дугайында ында клуб эргелекчизи номчуп турар.

Лекторлар бөлүүнүң кежигүннери: колхоз даргазының оралакчызы Б. С. Чигжит, партия организациязының секретары—А. Э. Доржу, клуб эргелекчизи Хомушку Долгар-оол, зоотехник Оюн Кара-оол болгаш өскелердээ ёзулуг-ла колхозчу чонның күзээр аалчылары болу берген.

Лектор эш Х. Долгар-оол эрткен үш айларның иштинде колхозтуң төвүнге, фермаларга, иви малдан турар колхозчуларга 8 хире черге делегей байдалының дугайында лекцияны номчуп берген. Ол-ла чорааш малчыннарга СЭКП Тыва обкомунуң V пленумунуң шиитпирин база таныштырып берип чораан.

Колхозта лекторлар бөлүүнүң ажылында база бир кол онза солун чүүл болза, номчуур лекцияларның планының ай санында партия организациязының бүрүзү-биле сүмележип ап, план тургугарда бүгү лекторларның шупгузу-биле, ким каяа, кандыг темага, кажан лекция номчуурун баш удур дугуржуп алгаш, планны партбюрога бадыладып ап турар. Кажан план бадылаттынган соонда, ол план ёзугаар тус-тус черлерге лекцияларны организастап агеллер. А лекторлар чогаадып кылган планда оларга хамаарышкан темаларынга материалларны баш удур белеткеп, солун-сеткүүлдерден хереглиг материалларны ушта бижип ап, түскай белеткелдерни кылырлар.

Мурнундагы чылдарда лекция пропагандазы чон ортузунга ындыг-ла улуг делгереңгей эвес, организас талазы-биле кошкак турганын партбюро өөренип көргеш, лекторлар бөлүүн удуртуруп аныяк зоотехник Оюн Кара-оолга дааскан. Колхозтуң ажыл-агыйының кол адыры мал, аңнаыр ажылы болганда оон бодунуң түскай эртемниң аайы-биле ажыл көвей-даа болза, лекторлар бөлүүн удуртуругга четчир хостуг үени ол тып ап, партбюронуң берген даалгазын күүседир дээш улуг күзелдиг ажылдап турар.

Лекция пропагандазының мындыг чедиишкиннинг болган чоруу колхозтуң мурнунда салдынган планның ажыл-агыйлары, курче мурнунга хүлээлгелерни күүседиринге, колхозтуң экономика талазы-биле быжыгарынга улуг салдарлыг болуп турарын демдеглээри чугула. 1962 чылда — чедиг чылдың дөрткү чылынга Тожунуң «Совет Тыва» колхозу көдээ ажыл-агый продукцияларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын долузубиле күүсеткен болгаш чеди чылдың бешки чылынга быжыг бааза салдынган. «Совет Тыва» колхоз март айның 20-ге чедир 1 кварталда 76 центнер ээтти садар тургаш, 235 центнер кылдыр, 336 центнер сүт планын 259 центнер чедир күүседип апкан.

В. БИЧЕ-ООЛ,
СЭКП обкомунуң лектору.



Ырлавышаан ажылдап...

Частың бо хүннеринде Ак-Довурак суурга чоруурга хөглүүн, адаарганчыын чүү дээр. Кайда-даа тудуг-ла, тудуг. Ажыл-иш, маткы, хөглээшкин, ыры-шоор...

Маңаа кезек када-ла тургаш, шынап-ла комсомолчу шалыпчы тудуг чери-дир деп билип бүзүрээр. «Тыва даг-дүгү» комбинат тудуунуң ады-сураа ам бүгү чуртта билдингир болгай.

Нефть складының тудуунче чоокшулап кел чоруустында ында ажылдап турар аныяктарның ырызының мындыг одуруглары тода дыңналып келди:

«Ыры биске, ажыл-ишке дузалаар,
Ол бистиң эки эш дег кый деп кээр...

Степан Мокурашка удуртқан бригаданың тудугчу аныяктарының ырлашпышаан ажылдап турары ол-дур. Амыдырал өөрүшкүлүг, ол аныяк оолдар, кыстар коммунистиг күш-ажыл бригадазының бедик адын чедип алыр дээш демисемип турар.

Бригада январь айның бүдүрүлге онаалдазын 155, Февральдыың—116 хуу ылдыр күүсеткен. Ленинчи хүннерге болгаш коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларының апрельде болур бүгү-эвилел төвүлел хуралынга алдар болдурган күш-ажылчы эзлчегге турушкаш, март айның онаалдазын 150 хууга күүсетнен. Оларның сөзү ажыл-херээнден карышпас дээрзиниге моон соңгаардаа бүзүреп болур.

Ук бригаданың аныяк тудугчуларының комбинат тудуунуң чедиг объектилерин: лаборатория конторазының, ус болгаш өске-даа материалдар складтарының тудугларын боттарының холдары-биле кылып турар.

Нефть баазазының тудуунда ажылды бичe када көрүп тур бис. Сат Тырыш, Монгуш Сестралай болгаш өскедаа аныяк тудугчуларның аваангыр-туттунгур холдары-биле эптей салган туйбуларның кылын, узун одуруу көзүлдүр-ле бедип бар чор... Ол тудуг ам барык-ла дооступ турар.

Ак-Довуракты комсомолчу тудугчуларының майыдаа бригадазында ыры биле ажыл-иш ынак өөнүктөр дег кады чоруп турар.

ЧУРУКТА: мурнуку одуругда (солагай таладан өң таламе): Сергей Сарыг-оол, Сат Тырыш, Монгуш Сестралай оларның ажылдап турары.

Сөзү болгаш фотозу
С. Феоктистовтуу.



Сөөлгү почта-биле

СОНУУРГАТКАН

Республиканың хөгжүм-шии театрының аныяк артистер бөлүү Таңды районнуң Бай-Хаак суурга боттарының концертин көргүскен. Тыва, ниидий болгаш ирак улустарның таңцыларын база орус, тыва ырларны артистериниң күүсеткенин бай-хаакчылар улуг сонуургал-биле көргеннер.

Н. Тембрек.

• • •

БИСТИҢ ПРАКТИКАВЫС

Кызылда күрүнеминң педагогика институдунуң педагогика факультединиң үшкү курсчулары Барымын-Хемчик районнуң школаларынга практика эрттирдивис. Урок эрттирер талазы-биле баштайгы базымнарывыс ол. Хүн келген тулум-на хөйжу биилип ап, школаның болгаш класстан дашкаар ажылдарга киржип турдувус.

Бистиң практикавыска арга-дурумалыг башкылар эки дузалашканнар. Аскы-Барлык школазынга практика эрттиргеннерден Ондар Мининй-оол, Имажап Даш-оол, Кирилл Шыырап олар практиканы чүгле кончуг эки демдектиг доосканнар.

С. Күүгүге.

• • •

СОЛУН ЛЕКЦИЯ

«Барлык» совхозтуң Хөнделең салбырының кызыл булуңунга чурттакчы чон, чоокку малчыннар чыглып келген. Анаа башкы А. Ооржак «Ак-Довуракты келир үезин» деп лекцияны номчуп турганы бо. Эш Ооржак бодунуң чугаазынга Кара-Даштың шаандакы төөгүзүн болгаш оон келир үезин тодаргай фактылар-биле билдингир таныштырган.

А. Допчаа.
Барымын-Хемчик район.

Чагаалардан одуруглар

Ольга Домакай угбай Суг-Аксы 11 чыл школазынга 17 чыл иштинде аштачылап ажылдап келген. Ол кызымак, ак-сеткилдиг ажылдакчы.

В. Натпит.
Чөөн-Хемчик район.

• • •

Кызылдың № 2 школазының үстүкү классчылары «Кызыл тараачы» колхозтуң Эзрбек салбырынга база хойжу бригадаларга концерттиг аалдап чораан. Концерт тергини солуп болган.

Х. Моге.
Бии-Хем район.

• • •

Республиканың аныяк кукурузачыларының слёвунга чораан, чурукчулар болгаш ураң шеверлер делегелгезин сонуургап көрдүм. Оларга моон соңгаар улуг чедиишкиннерни күзээр-дир мен.

О. Кызыл-оол.
Тес-Хем район.

• • •

Барымын-Хемчик районнуң Хөнделең сес чыл школазының суг сөөртүкчүзү Күжүгет Шулуун онаашкан ажылынга кызымак. Ол ажылынга 13 чыл улай ажылдап келген.

Д. Анатолий.

РЕДАКЦИЯГА ЧАГААЛАР

ЧЕРДЕ КАГГАН

Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң Хорум-Даг салбырының төвүнге узун дурту 200 метр, дооразы 100 метр кылдыр тутқан бедик херим каш чыл бурунгаар эрткен-дүшкен чонның караанга аянныг көстүп турган. Ол херимнин иштинге көдээ ажылагыйның бүгү машина-чепсээн кадагалап турган. Ында оон-даа өске эт-херекселдер бар.

Ам көөрге бо бүгү чүүлдер ак хову ортузунда дег апарган. Чүге ынчап барганыл дизе, эрткен чылдан бээр ол херимни бузуп, гаражтың одаар ыяжы үстү бээрге, анаа олап келгенинден ындыг болган. Ук салбырның удуртукчулары кышка одаар ыяш белеткеп албайн, бүдүн херимни үреп, хамык машина-техниканы ажык черге кагганы ол-дур.

М. УТАЙБАН.

• • •

Чөөн-Хемчик районда СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхозтуң суурунуң Чадаана хоорайже талазында алаан улуг бажыннын фунтаментизин салгандан бээр үш чыл ашкан. Ол дээрге колхозтуң конторазы болур дээн тудуг-дур. 1960 чылдан бээр оон чанынга дүжүрген чудуктар хөй турган.

Ол тудуг ол-ла хевээр соксаан. Оон чанынга дүжүрген хөй тудуг ыяжын чамдык кижилер дажыгаап алгаш, боттарының бажыннарынга улай туткулап алгылаан. Ол тудугнуң фунтаментизин салырынга үнген хөй чарытдалды, ол төтчеглеттинген тудуг ыяжын кым харыылаарыл? Ниитининг хөренгизин ынчаар төтчеглеп болбас болгай. Мону колхозчуларның мурнунга баштаар чер харыылаза чогуур.

Д. МОҢГУШ.

—⊙—

Эгелевээн

«Улуг-Хая» совхозтуң Хендерге салбыры техника септелгезин багай организастап турар. Мынчага 2 тракторнун, 3 сеялканың болгаш еске-даа кожулда машиналарының септелгези эгелевээн.

Негелде чок удуртулганы ажыглаап, чамдык Комбуй-оол, Сайын-Белек, Көк-оол ышкаш механизаторлар 2—3 хүн улаштыр безин арагалай бергилээр. Бо дугайы салбырның удуртукчуларын дүвүртеп-пейн турарын книжи кайгаар чүве.

Часкы хову ажылының эгелээр хүннери келген. Тарылгага белеткелче угланган тодаргай хемчегни алыры негеттиниң турар.

Д. ШУЛУУ.

КОЛХОЗ ЧОЛААЧЫЗЫ

Чырык болгаш шынык өрээл. Мында халык эт-херекселдер ишчи холдар-биле дериттинген, угаанныг карактар-биле көрдүнген, шупту турза чогуур черлеринде салдынган. Бажың иштинде чүү чок дээр: демир оруннар, хеп болгаш чем шкафтары, радиоприёмник, патефон, даараныр машина, номнарлыг этажерка...

Ында бир столда делгем эгинниг, күдер боттуг, чазык шырайлыг эр солун номчуп олур. Ол — «Кара-Хөл» колхозтуң мурнакчы чолаачыларының бирээзи, аныяк коммунист Иргит Шалович Чылбак-оол-дур.

Шапкын суглуг Алаш хем оон төрүттүнген чери ол. Иргит бичиизинде-ле орлан-шовва, сонуургак, чүткүлдүг шинчээнин көргүзүп турган. Школачы чылдарында адазындан чарлып өскүссүрээш, өөредилгезин ара соксаткаш, авазынга дузалажыр үзүрга таварышкан.

Ынчаза-даа ол кандыг-бир түскай мергежил чедип алыр күзелдиг апарган. Төрээн чери Кара-Хөлге колхоз тургустунганда Ол Иргиттиң күш-ажылчы амыдыралынга чаа дөлгемни ажыткан. Күзел-соруктуг эр колхоз 'бүдүрүлгезинiң ямзы-бүрү адырларынга шыдаар-ла шаа-биле ажылдавышаан тургаш, чолаачы болур диген соруглазын чедип алырынга таарымчалыг байдалды алган. Ол Кызылда чолаачылар белеткээр курска өөренип кирипкен.

1960 чылда Иргит чолаачы болу берген. Аныяк чолаачы колхозунуң аңаа идегээки «ГАЗ-51» машиназы-биле Кара-Хөлдүң кадырберт оруктарынга кыштың соогунда-даа, чайның изинде-даа ажылхерек бүдүрүп, эрес-шуургу ажылдап турар.

Кадагалаан техниказынга камныг болгаш хынамчалыг, өөренип алган билиин практиктиг амыдырал-биле байдып турар ол чолаачы септелге чокка 30 муң тонна-километрни ажылдап кылган.

Чылбак-оол Иргит эки чолаачы боору-биле чергелештир идепкейлиг хөй-ниитичи. Ол баштаар черниң кежигүнү, көдээ Советтиң депутады хүлээлгезин база эки күүседип турар. Колхозчу механизаторларның ажыл-херээнге болгаш амыдырал-чуртталгазынга соғыш салып, оларның-биле беседалажып, негелделерни чогуур черлерге тургузуп турар.

Онаашкан херекке харыысалгалыг чоруу, эш-өөрү-биле найыралдыы, техникага мергежилдии болгаш хууда чурттаалгага-даа үлегерлиг — бо бүгү Иргит Шалович Чылбак-оолду колхозчуларның идегээр, чоргаарланыр кижизи болдургап.

Колхозчу чолаачы 1963 чылда колхозтуң мурнунда салдынган соруглазы чедиишкинниг күүседирин хандырар дээш бүгү механизаторларның чарыжынга киржип, улам эки ажылдап турар.

С. ЧАМДЫ
Барымын-Хемчик район.

Хөй уругларлыг иелерни „Иениң алдары" орден-биле болгаш „Иениң медалы" медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өөрүмзээзинден шаңнаары болза:

ТЕС-ХЕМ РАЙОН

Тос уругларыны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Домаа Миячмаа Үзүмээевна—Эрзин көдээ Совединде өг-бүле ээзи.
2. Ловаа Богдаан Норжумаевна—«Мөрен» колхозтуң колхозчузу.
3. Лойгу Наталья Дондаловна—Бай-Даг школазының башкызы.

Сес уругларыны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Аңзай Кур Арыновна—«Коммунизмче орух» колхозтуң колхозчузу.
2. Хорбаа Саяа—«Кызыл сылдыс» колхозтуң колхозчузу.

Чеди уругларыны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Белмаа Александра Эренчиновна — «Кызыл сылдыс» колхозтуң колхозчузу.
2. Дажинва Кыргыс Дадаевна — «Мөрен» колхозтуң колхозчузу.
3. Минчиген Кыргыс Будуевна — «Мөрен» колхозтуң колхозчузу.
4. Сок Биңба Нурзатовна—Эрзин көдээ Совединде өг-бүле ээзи.
5. Чыскаал Татьяна Дамбаевна — «Чаа орух» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругларыны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Амаачал Серен-Долмаа Чамдаловна—«Мөрен» колхозтуң колхозчузу.
2. Базаа Сээмбил Баанчиновна — «Коммунизмиң херели» колхозтуң колхозчузу.
3. Бегзи Елизавета Николаевна — «Тере-Хөл» колхозтуң колхозчузу.
4. Өшкү-Саар Шулуу Байырлыговна — «Мөрен» колхозтуң колхозчузу.
5. Сегбе Норламаа Меровна—«Коммунизмиң херели» колхозтуң колхозчузу.
6. Хангай Александра Севиловна—«Мөрен» колхозтуң колхозчузу.
7. Чаймаа Иргит Дамбаевна — «Чаа орух» колхозтуң колхозчузу.

Беш уругларыны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Араптаң Сендий Кызыловна — «Кызыл сылдыс» колхозтуң колхозчузу.
2. Бегзи Зоя Васильевна—Кунгуртук суурда өг-бүле ээзи.
3. Догуй-оол Долума Көкүевна — «Чаа орух» колхозтуң колхозчузу.
4. Иргит Чөнекпен Санаевна—Кунгуртук суурда өг-бүле ээзи.
5. Лойгу Дүнзенмаа — «Кызыл сылдыс» колхозтуң колхозчузу.
6. Шимит Долчун Балдырова — «Коммунизмче орух» колхозтуң колхозчузу.

ТОЖУ РАЙОН

Тос уругларыны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Хуваама Мария Давзюрюновна — Ий көдээ Совединде өг-бүле ээзи.

Сес уругларыны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Харламова Анна Елизарьевна — Тоора-Хем көдээ Совединде өг-бүле ээзи.

Чеди уругларыны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Кол Ажыма Дуганчыевна—Азас көдээ Совединде өг-бүле ээзи.
2. Кол Семчээнек Узун-ооловна — Азас көдээ Совединде өг-бүле ээзи.
3. Уланы Норжунмаа Шончаевна—Ий көдээ Совединде өг-бүле ээзи.

Алды уругларыны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Самбуу Чараш-уруг Бокаевна — Ий көдээ Совединде өг-бүле ээзи.

Беш уругларыны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Ак Ханды Мырлаевна—Ий көдээ Совединиң өг-бүле ээзи.
2. Кол Серенчик Чензеровна—Азас көдээ Совединде өг-бүле ээзи.
3. Кол Чалдыйбан Ангытовна — Сыстыг-Хем көдээ Совединде өг-бүле ээзи.
4. Кол Чашпаяк Доржу-Бээвиновна — Азас көдээ Совединде өг-бүле ээзи.
5. Сандык Кушкажай Аковна—Тоора-Хем көдээ Совединде өг-бүле ээзи.
6. Чажыңнай Евгения Мокпаковна — Ий көдээ Совединде өг-бүле ээзи.
7. Чараш Бараан Шоонаруевна — Азас көдээ Совединде өг-бүле ээзи.
8. Чигжит Чарашпан Дензиновна—Азас көдээ Совединде өг-бүле ээзи.

ӨВҮР РАЙОН

Тос уругларыны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Монгуш Севилларый Давидайовна—«Коммунизмче орух» колхозтуң колхозчузу.
2. Тюлюш Уйнукай Сундуевна — «Торгалыг» колхозтуң колхозчузу.

Сес уругларыны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Ажы Куске Самдановна—«Торгалыг» колхозтуң колхозчузу.
2. Кенен-оол Дина Ыдың-ооловна —«Коммунизмче орух» колхозтуң колхозчузу.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОН

Сес уругларыны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Дой Ховалыг Дамбаевна—«Найырал» совхозтуң ажылчыны.
2. Долчан Дарый Чаш-ооловна — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругларыны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Давык Дулуш Намзыраевна — Чаа-Хөл суурда өг-бүле ээзи.
2. Мөгедир Самбу Кыргысовна — Хендерге суурда өг-бүле ээзи.
3. Монгуш Ширинең Дөмүр-ооловна — Ак-Туруг суурда өг-бүле ээзи.

Алды уругларыны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Афанасьева Александра Савельевна—Арыг-Узуу суурда өг-бүле ээзи.
2. Биче-оол Кызыл-Эник Донгаковна — Хендерге суурда өг-бүле ээзи.
3. Монгуш Анай-оол Мөрзекейевна — Хендерге суурда өг-бүле ээзи.
4. Мункева Сыгыр Ховалыговна—«Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругларыны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Дамба Ажи Кундуевна—Хендерге суурда өг-бүле ээзи.
2. Севек-Хурак Кара-кыс Түлүшевна — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретарының хүлээлгезиниң күүседикчизи С. КРАСНЫЙ.

1963 чылдың март 16, Кызыл хоорай.

КУЛЬТУРА, ШКОЛА

Уран чүүл бөлгүмү

«Найырал» совхозтуң Кара-Тал сүт-бараан фермазының аныяктарының чалааның ёзугаар чоокку эрткен хүннерниң бирээзинде, ажыл соолунде аңаа чеде берген мен. Иштин кылайты чүп каан делгем бажыңче кирип кээримге, чыскаай салган номнар чанында баян болгаш хылдыг музыка херекселдерин белеткеп каан, аныяктарның хөй кезии ында чыглып келген, а чамдыктары удаа-дараазы-биле кээп турлар. Ол болза фермаңың аныяктарының дараазының концертинге белеткенири-биле чыглып турары ол. Үр болбаанда бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнүң киржикчилери шупту чыглып келген.

— Талантывысты база катап шенеп көрээлиңер, эштер—дээш, саанчы Чечек Хаваа өөрүн хөйүңү ырын ырлажырынче чалай берди. Аныяктар баштай «Тайбың дээш» деп ырны ырлашкан, мен баянга үдээн мен. Бөлгүмүнүң киржикчилери ол ырны шынап-ла тергиин күүседкенер. Ооң соонда танцылар болгаш өске күүседиглер эгелээн.

Ферма эргелекчизи С. Самый-оолдуң бодунуң чазап алганы бызаанчызының үнүнүң тааланчыын чүдээр. «Магаданчыг кежээ», «Чымчак салгын», «Чаа-Хөлдүң айдыында», «Агитатор» болгаш оон-даа өске хөй ырларны бызаанчының үделгези-биле саанчы кыстарның күүседкени кончуг солун болган. Программада аныяктарның боттарының чогаалканы кожамыктар, шоодуглуг чугаалар база кирген.

Фермаңың коллективиниң «Коммунистиг күш-ажыл бригадазы» деп атты чедип алганы өөрүнчүг. Олар улуг болуушкун бүрүзүн күш-ажылчы бедик көргүзүглер-биле уткувушаан, чедишкиниден чедишкинче бар чоруурлар. Коллективтиң уран чүүл бөлгүмүнүң киржикчилери Кара-Тал суурнуң чурттакчыларынга боттарының талантызын үргүлчү сонуургадып турар. Олар ам удавас белеткеп алган солун концертин Булуң-Терек салбырының малчыннарынга көргүзер.

С. ӨПЕШ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

Харылзаадан хамааржыр

Ургларның культурлуг аажы-чаңы, үндүлээчел болгаш биче сеткилдиг болуру дээш сагыш салып турар ада-иелер Үрбүн 8 чыл школазында хөй.

Маңаа 60 хар четкен Ховалыг Дагбаның өг-бүлезин көрээлиңер. Оларның өөреникчи уруглары бирги класстан эгелээш-ле школаның тергиннери боол келген. Бо ада-не уроктарга ээлчежип барып, башкылар-биле бо-ла сүмелешкен турар.

Түлүш Чудаанмайның бажыңында 4 өөреникчилер бар. Ол төрелдериниң уруглары-дыр. Түлүш утбай оларның арыг-силиг кеттинери, өөредилгези база чуруму дээш төрээн иези дег сагыш салып турар.

Уроктарга олурушпас, харын-даа школага келиңер деп чалаарга безин келбес ада-иелер бисте бар. Оларга Сат Шактар, Монгуш Седен, Ховалыг Шаравии хамааржыр. Ол ышкаш уругларын кижизидер туржук, оларга чагыртыр чыгыы ада-иелер бар. Ындыгларга Оолак, Шожутпай, Шөлүр хамааржыр. Школа-биле бижыг харылзаалыг турган болза, үстүнде адаан эштериң уруглары база-ла кончуг эки чурумнуг, өөредилгелиг болур ийик.

Х. СЕРТИП.
Улуг-Хем район.

Төрээн школазынга

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырының коллективи ында сес чыл школазының ажылынга бо-ла дузалажы берген тургулаар. Оттуглар ыяш белеткээринге чоокта болган шеф организастыг эрткен.

Бежен ажыг кижи ол хүн 118 кубометр оттуглар ыяшты белеткеп турган. Оларның иштинде Т. Сагды, Ч. Балдан, А. Данзын ышкаш үлегерлиг ажылдааннар хөй.

С. КОМБУ.

* * *

Өвүр районнуң Торгалыг он бир чыл школазының үстүкү класының өөреникчилери часкы дыштанылга хүннеринде төрээн школазынга үнелиг ажылдарны кылган.

Школаның, интернаттың, мастерскаяның, столовоянның 20 ажыг өрээлдерин уруглар бөлүү чугайлап, иштин арыглаан. Ол үеле оолдар оттуглар ыяш белеткеп турган. Олар үш хүн 346 кубометрни хап тургускан.

З. ШАГДЫР.

Көрүлдеге белеткел

«Бүш-ажылдың хостуу» колхозтуң Эйлиг-Хем салбырының көдээ клубунга ыр-шоор, баян ыыды орайга дээр үзүктелбес. Районнуң аныяктарының апрельде болур бот-тывынгыр уран чүүл көргүдезинге белеткениң турары бо.

Эйлит-Хемде талантылыг оолдар, кыстар хөй. Бо чылын бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнүң киржикчилериниң саны көвүдээн. Концертиң программазында тывынгыр, чаа чүүлдерни, ылангыя ол колхозта ажыл-агыйдан оспаксыраар чалгааларны дузаан шоодуглуг чугаалар бар. Клуб эргелекчизи Б. Ховалыг, активчи аныяктар У. Намчылаа, А. Көк, Ч. Дамдын-Сүрүң белеткелди билдилиг удуртуп турар.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.
Улуг-Хем район.

* * *

Барыын-Хемчик районда «Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырында бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмү моон мурнунда чылдарда эки ажылдап, район болгаш республика фестивалынга киржип келген. Амгы үеде белеткел кошкак чоруп турар. Хамык ужур удуртулганы эжиидери, аныяктарны организастаары турбуже клуб эргелекчизи эш Чигжит ону уттуп турары кончуг четпес. Үени чөп ажылдап тургаш, белеткенир болза ам-даа орай эвес дээрзин утпас керек.

М. ТАРЫН-БАЗЫР.

Хөнделең школазындан

Хөнделең 8 чыл школазынга «Танцыже эжин чалаары» деп темалыг кежээ солун эрткен. Уругларның салган янзы-бүрү айтырыгларын башкы Татьяна Сарыглар амыдыралчы чижектер-биле холбаштырып тайылбырлаан. Чараштыр, шын танцылаарынга ажыктыг сүмелерни өөреникчилер алганнар.

* * *

Ол-ла школаның башкылары болгаш ада-иелер Белдир-Кыят деп черде белеткээн одаар ыяшче баар орукту аштааннар. Маңаа ада-иелер К. Тойбуха, К. Биче-оол, Х. Лама, башкылар К. Спар-оол, О. Аназт ийи хүн иштинде туруштуг ажылдаанар.

А. ДОПЧАА.
Барыын-Хемчик район.

Сында

«Сүт-Хөл» совхозтуң Алдан-Маадыр салбырында эш Хунага удуртқан 12 кижи составтыг звено ында сес чыл школазынга болгаш культура албан черлериниң 1200 кубометр оттуглар ыяш белеткелин бо хүннерде чедишкиниг чорудуп турар.

Ара-Арганың сыннарында балды, херээниң аялгазы дангаар эртеңден орай кежээге чедир улажып турар. Бүш-ажылы шын организастаанының түңнелинде хүн бүрү дыка хөй кубометрлер улаштыр чыгдыныш турар. Чижээ, Санчай-оол, Кайбаа, Делег-оол олар тос хүн 200 кубометрни белеткээн.

Ч. ОНДАР.

Ажыктыг

Кызылдың № 1 сес чыл школазынче ада-иелер далаш чыглып тургулаан. Школаның администрациязының болгаш ада-ие комитединиң инициативазы-биле өг-бүлеге бичии уругларны кижизидериниң темазынга кежээни организастаан. «Бичии уругларны кижизидериниң талазы-биле ада-иелериниң материалдыг харыысалгазы» деп темага лекцияны хоорайның шагдаа кылдыжының начальнигиниң оралакчызы В. Ф. Федоров бүгү школаның ада-иелериниң мурнунга кылган.

Илеткелчи хоорайга болгулаар таварылгалардан тодаргай чижектерни ажыглап турган, лекцияны солун болгаш өөредиглиг кылдыр эрттирген.

Маңаа ада-иелер ажыктыг сүмелерни ап, уругларының школадан дашкаар үеде кижизидилгезинин талазы-биле чугула дуржулга солчулгазын кылганнар.

Н. ВАСИЛЬЕВ.

ХӨГЛҮГ ЫРЛАР УЖУКСУН-НА

Кызыл хилиң кежеге ийи талаже таваар шимчеп чоруй баарды. Сценада шевергин, шиник кеттинген, шырайында хүлүмзүрүг ойнаан, туружу безин чараш бот-тывынгыр артистер. Олуг хөй, зал улуг, делгемдээ бол көрүкчүлер сыныыпас.

Бора-тайгажыларның концертин суурнуң чурттакчылары дыка көргүскээн. Чүге дээрге, олар барык чыл бүрүзе көрүлдеге бирги черни ап, чонга солун концерттерни бараалгадып турганнар.

Часкы хову ажылдарынга хамаарышкан көргүзүглерден бөлүк кыстар «Тракторист» деп ырны, «Далаштырып чедип келди» деп шүлүктү О. Үен-оол черле эки күүседеннер. Бызаа ажаакчыны Ондар Канчыыр-оолдуң сыгыды тааланчыт.

Бора-тайгажыларның соон дарый өске коллективтер база-ла көргүзүп киришкеннер. Бо көрүлдениң эрткен чылдардагы көрүлделерден онзагай ылгалын эскерип болур. Коллектив бүрүзүнүң концерт программазында коммунизминиң тургузукчулары — амгы совет кижилерниң чогаадыкчы ажыл-ижинин, чаагай сеткил-сагыжының, дидим күзел-чүткүдериниң ангы-ангы онзагай талаларын илереткен ыры, шүлүктер болгаш өскеда уран-чечен номчулалар хөй-даа, шынарлыг-даа. Бистиң хөгжүлдевиске шаптык болган чүүлдерни сойгаларын чидиг шүгүмчүлелдиг номерлер база бар. Национал хөгжүм херектери шупту бар болганы кончуг эки. Алдан-Маадырдан О. Херлиг-оол, башкы О. Кожай-оол, Ишкинден О. Нияма; Сүт-Аксыңа үтааны четпес уруглар школазындан О. Охемчик оларның чаа чогаадылгаларын болгаш Сүт-Аксыңдан О. Үсшеектиң база Бора-Тайгадан Александр Ондарның аялгаларын көрүкчүлер сонуургап дыңнааннар.

Бот-тывынгыр уран чүүл талазы-биле бирги чер дээш киришкен 10 коллективтиң ниити эки талазы база бар. Ол чүл дээрге, концертиң программазын хөй янзы номерлер-биле долдурарын оралдашканы илдең.

Боттарының тургусканы литературлуг монтаж барык-ла коллектив бүрүзүнде бар. Совхозунуң ажыл-амыдыралындан чижектерни ында таарыштыр киирип алгылаан. Оларның шимелде-кааставгазы, көргүзүг материалдары база чедимчелиг.

Ийи-чаңгыстың номерлери хөй янзы, сонуурганчыг болган. Уран номчулганы аянныг күүседир башкы О. Кожай-оолду (Алдан-Маадыр), кандыг-даа ырның үделгезин баянга чазыг чок хостуг тыяттар О. Александр (Бора-Тайга), орус ырларны аянныг ырлаар (Алдан-Маадырдан) Буулар Экер-оол, танцыларны кашпагай, эолгир күүседир (Сүг-Аксы рабкооптан) Ульяна Куулар дээш өске-даа эштериң солун көргүзүглерин көрүп, дыңнап-ла олуруксазы кээр.

Уран чүүлге сонуургалдыг, талантызын чонга өргүүрүнге кезээде белен эштер Александр Ондарны, О. Үсшеекти, О. Борашты, М. Дарый-оолду, О. Дүктүгүү, О. Нимаңы, Д. Соскалды болгаш өске-даа чамдык аныяктарны улуг чоргаарал-биле адап болур.

Оон-биле кады четпестерни айтыры база-ла ажыктыг деп болдаар бис. Концерт көргүскен коллектив бүрүзүнде четпестер эвээш-даа бол бар болган. Мындыг таварылгалар болгулаар-дыр: чараш, ханы уткалыг ыры, шүлүктериниң күүселдези кошкак болгулаар. Чижээ, рабкооп коллективиниң көргүскени «Тураскаал» деп көргүзүүниң кижизидилгелиг утказы чок болган. Эш О. Нима бодунуң чогаатқан шүлүктерин эки, ажыныг номчугулаан. Ынчалза-даа оларның чамдыктарының идейлиг утказы, уран-чечени куду деңнелдиг.

Рабкооптан өскелериниң идик-хеви чаңгыс ай эвес болгулаан. Кедээ клубтарда уран чүүл бөлгүмериниң киржикчилериниң хевиниң дугайында кедээ Советтер, совхозтуң ажылчынар комитеди болгаш директория чери кичээнгей салып дузалаары черле чугула.

Профэвилелдиг область чөвүлелиниң чарлааны бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинге «Сүт-Хөл» совхозтуң он коллективтеринден 200 хире кижи киришкен.

Моон-биле кады Сүт-Хөл сес чыл школазы (директору эш М. Эдигоол) болгаш Сүг-Аксыңда кижи эмнелгези (эргелекчизи эш Криштуя) ышкаш улуг коллективтер көңгүс киришпээн. Бо коллективтерде уран чүүлге талантылыг кижилер бары чугаажок. Ол коллективтерде месткомнар, партия, комсомол организациялары болгаш совхозка уран чүүл көргүдезинь удуртуп эрттирер оргкомитет оларны хаара тударынче сагыш салбаан.

Жюри шилиндек коллективтерни шилимирде чүгле уран чүүл көргүзүүн көрген эвес, а культура албан черлеринде оттуглар ыяш белеткелин, ховуларга чемишчидилге төгерин, малдың чаш төлүн менди кампалап ап турарын болгаш ажыл-агыйның өске-даа көргүзүглерин барымдаалап көрген.

Ынчангаш бирги черни Алдан-Маадырның, Ишкининиң коллективтери үлешкен. Ийигизин—Сүг-Аксы рабкооп, үшкүзүн—Бора-Тайга, дөрткүзүн—Кызыл-Тайганың коллективтери түс-түзүнда алгылаан. 1, 2, 3, 4-кү черлерни алган коллективтерни өртектиг бараннар болгаш мактал бижиктер-биле шаңнаан. Уран чүүлге идепкейлиг киришкен 36 кижини өртектиг бараан-биле, 18 кижини мактал бижиктер-биле шаңнаан.

Ам удавас районга болур бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинге киржир талантылыг 40 кижи шилиттингген. Олар бирги чер дээш совхозунуң алдарын камгалаар.

Корреспондент пунктузунуң кежигүннери:
Н. ЧЫРТАКПАН.
Х. МОНГУШ.
К. ЭКЕР-ООЛ.



ЧУРУКТА: Венгр Улус Республиканың найысылалы Будапешт. Ракоци болгаш Ленин кудумчуларының азыы. СЭТА-ның фотохроникази.

ХОСТУГ ВЕНГРИЯ ЧЕЧЕКТЕЛИП ТУРАР

ПАЛ МАНИК
Венгр Улус Республиканың ССРЭ-де элчин черинин чөвүлекчизи, бүрүн эргелиг министр

Венгрияны хостаар дээш тулчуушкуннарга өлген совет дайынчыларга алдар болдурган тураскаалды Будапешту ында чурумалдыг бүлүүш — Геллерт дагда тургускан. Бистиң улус ону Хостарының тураскаалы деп адаан. Бо болза бистиң чуртувустан гитлержи шеригдерни сывырып үндүрерин 1945 чылдың апрель 4-те дооскан Совет Армияга ынакшылдың болгаш хүндүткелдиң херечензи болур.

Он сес чылдың мурнунда совет улус болгаш оон дайынчылары хостарының болгаш национал хамаарышпас чоруктуг чедип алыр талазы-биле дузаламчыны Венгрияга көргүскен. Фашистиг дарлалдан бистиң Төрээн чуртувустуң хостарының соонда оон төөгүзүнүң чаа үе эгелээн. Венгр улус демократтыг революциязының сорулгаларын күүседкеш, социализмин тургузарының оруунче кирген.

Чаа Венгрия берге байдалдарны эртип келген. Чуруттуң шаандагы үезиниң дугайын сагынмышаан, Янош Кадарның демдеглээни: «Ынчаарга бис кол туруш дугайын, боттуг үлетпүр болгаш цивилизация чок турганывыс 18 чылдың мурнунда чартык феодалдыг, ортаакы чүс чылдың үезиниң байдалынга тургускавыс дугайын мырынай ховар чугаалап турарывыс частырыг болуп турар-дыр. Дайзыннар ол дугайын кажан-даа чугаалашпайн турар».

Аар-берге байдалга турган венгр улуска дузаламчыны Советтериниң чурту көргүскен. Буда биле Пештини тудуштурган баштайгы көвүрүңү Дунайга венгр болгаш совет солдаттарның түдүп, ажыглалга киргени ёзугаар кайгамчык чүүл болган. Берге хүннерде венгр болгаш совет улустарның найыралы канналган.

Иштики реакция болгаш барыын таланың империалистери улусчу эргелекчилерни чок кылырын ораладашкан. 1956 чылда олар Венгрияга контрреволюстуг үймээнни организастааннар. Ындыг болза-даа совет улустуң дузазы-биле чуртуң ажылчын ацгызы болгаш күш-ажылчы тараачыннары боттарының социалистиг чаалап алышкынналарын камгалап алган болгаш контрреволюстуг күштерни чылча шалкан. Мурнунда турган улуртулганың эң каржы частырыгларын узуткаш, Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязы чуруттуң ажылчы чонизрын тургузулганын делгем оруунче киирген.

Венгриянын Социалистиг ажылчын партиязының (ВСАП-нин) эртекен чылдың ноябрьда болган VIII съездизи республикада өндүр улус ажыл-херектериниң түңнелдерин үндүрген болгаш оон экономиказының база культуразының хөгжүлдезинiиң чаа перспективаларын айыткан. Съездиге кылган бодунуп отчёт иletкелиниге Янош Кадарның демдеглээни болза: «Социализминиң үндезиннерин тургузарын дооскан бис. Бистиң улузувус социализминиң делегей күштери-биле сырый каттыжып, ол күштерге быжыы-биле даянмышаан, социализм тургузуушкунунга маргыш чок болгаш моңге үеле артар ындыг чедишкиннерни чедип алган бис деп чугаалап болур. Венгр улус социализмни долузу-биле тургузарының үезинче кирген.»

Венгрияда кижини кижи мөлчүүр чорук шуут узуткаттынган. Ам бистиң ниитилелде мөлчүкчү ангылар чок. Чуртта национал чангыс эң улам быжыгып турар. Ол чорук чоокта чаа Күрүне хуралынга болгаш чер-чер Советтеринге болган соңгуудага бүгү тала-биле идерээн. Бөгүн бүгү венгр улус социализм тургузуушкунунга киржип турар.

Эрткен он сес чылдарның дургузунда Венгрия индустриалдыг сайзырангай чурт болу берген. Ам бо үеде чурттуң үлетпүр бүдүрүлгези 1938 чылдың деңнелиниден барык дөрт катап ажып турар. Социалистиг орук-биле бар чоруур көдээ ажыл-агыйга база үндезин чаартылгаларны кылган. Үүрмек таракчын ажыл-агыйларның орнунга янзы-бүрү техника-биле чепсегленген сайзырангай кооперативтер тургустунган.

Бистиң чуртувуста культура революциязын чедишкиннер боттандырып турар. Оон үре-түңнелдерни ажылчы чоннар ажыглап турар. Хортисчи ёзу-чурумнуң үезинде Венгрияда ортумак школаларга бежен ийи муң кижи өөренип турган болза, ам үш чүс муң ажыг кижи өөренип турар. Бир эвес 1938 чылда чуруттуң дээди өөредилге черлеринге он бир муң чеди чүс студентилер турган болза, 1959—1960 өөредилге чылында олар — үжен сес муң болган. Чоннуң кижи санынга онааштыр саткан номнарның санының талазы-биле Венгрия сайзырангай капиталистиг чурттарны шагда ашкан. Венгр артемденнер делегейниң бүгү улус конференциязының президиумунуң чүгле чөвүлелдиг, ылангыя культура болгаш эртем талазының үлүг-авыл бригадаларын тургузар дээш калбарган шимчээшкин оон база бир херечензи болур. Ам бо үеде ол бригадаларда чартык миллион хире кижи каттышкан. Күш-ажылды социалистиг ёзу-биле көөрүнге кижилерни кижизидеринге ол бригадалар дузалап турар. Маңаа салдарны коммунизмни тургузуп турар совет кижилериниң сорук киирикчи үлегер-чижээ чедирип турар.

Республиканың аажок улуг чедишкиннерин ам бистиң лайынарывыс безин чажырып шыдавайн турарлар. КНО-нуң Кол Ассамблеязының хүн айтырыынга Каттышкан Штаттарның тургузуп турары «венгр айтырыы» дээр айтырыг Каттышкан Штаттарның бодунга удур угланган. Венгрияга кээп турар хөй-хөй барыын талакы журналистер фактыларга бүзүреп, Венгрияда бодунуң салым-чолунга сагыш-сеткили ханган аас-кежиктиг улус чурттап турар деп чүвени миннир ужурга таварыжып турар.

Бистиң ниитилелдиң ажыд-ишчилери чаа амыдыралдың тургузуушкунунда чедишкиннерни социалистиг чурттарның аңы-дунма кады ажылдажылгазынга, Совет Эвилелиниң бүгү талалыг болгаш дөстаамал дузаламчызының ачызында чедип ап келген болгаш чедип ап турар деп чүвени олар кажан-даа утпастар. Найырал, кады ажылдажыга болгаш бот-бодунга дузалажыр дугайында 1948 чылдың февральда чарган венгр-совет керээге даянмышаан, бистиң чурттарывыс боттарының экономика, политика, культура болгаш эртем талазының харылзааларын чыл келген тудум-на үре-түңнелдиг кылдыр хөгжүдүп турар. ССРЭ-ниң болгаш Венгр Улус Республиканың аразында бот-бодунга ажыктыг бараан саарылгазы өзүп турар. Бис үлетпүрге херектиг чиг-этти, дерилгени болгаш өскеда барааннарны Совет Эвилелиниң ап турар бис. Ынчаарга бистиң үлетпүр кылыгларывысты ССРЭ-же чорудуп турар. Коммунизм тургузуушкунунга СЭКП-ниң болгаш Н. С. Хрущев баштаан оон ленинчи Төп Комитединиң удуртулгазыбиле совет улустуң чедип ап турар ажаок улуг чедишкиннери социалистиг ниитилелди долузу-биле тургузар дээш демиселге венгр ажылчы чоннарны сорук киирип турар.

Сөөлгү үеде бот-бодунга Экономиктиг дузалажыга Чөвүлелиниң нүүрүнде социалистиг чурттарның ажыл-агый харылзаалары чедишкиниг хөгжүп турар. Бот-бодунга Экономиктиг дузалажыга Чөвүлелиниң ажыл-чорудулгазы Венгриянын-даа база ол ышкаш социалистиг бүгү күрүнелериниң-даа үлетпүрүн бүгү хемчег-биле дүрген хөгжүдеринге дузалап турар. «Найырал» деп нефть дамчыдылгазы, электри дамчыдылгаларның системазын каттыштырганы, кара металлургия, машина тудуу, химия үлетпүрү болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының талазы-биле кооперастаашкын — бо бүгү социализм лагеринiиң чурттарының экономиктиг хөгжүдезин дүргедедип турар.

Бодунуң келир үезин чедишкиниг тургузар төлээде өске улустарга ышкаш, венгр улуска база-ла тайбың херек. Ленинчи айтышкыннарны удуртулга болдуруп, улустуң күзел-соруун илергейлевишаан, бистиң партиявыс тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның политиказын амыдыралга чайгылыш чокка чорудуп турар. Бо политиканың дүүштүр Венгр Улус Республика капиталистиг чурттар-биле бодунуп харылзааларын тургузуп турар. Оон түңнелиниде делегей ареназынга ВҮР-нуң ат-алдары бедип турар.

Бистиң даштыкы политикавыстың кол чүүлү — Совет Эвилели-биле болгаш социализминиң бүгү чурттары-биле найырал, социалистиг лагерьниң чаңгыс эвин быжыглаары, Варшава керээзинге шынчызы болур. ВСАП-нiң VIII съездизинге Янош Кадарның демдеглеп турганы болза, венгр-совет найыралды хөгжүдер болгаш быжыглаары бистиң хамаарышпас чоруувусту намгалаарының үндезини, чуруттуң экономиктиг болгаш культурлуг өзүлдезиниң онза чугула чүүлү болур.

Интернационализминиң принциптеринге шынчы венгр ажылчы чоннар чепсегленнишкинни бүгү-нити дүжүрер, атомнуг чепсектиң шенелелерин болгаш бүдүргелезин хоруур, герман тайбың керээзин чарар дээш совет улустуң чайгылыш чок демиселин ак-сеткиздин-биле деткип турар.

Бүгү депшилгелиг кижи төрелгетени-биле кады ВҮР-нуң ажылчынары, тараачыннары болгаш интеллигенциязы Азиянын, Африканың болгаш Латин Американың улустарының национал-хосталгалыг шимчээшкининге эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлеп турар. Чер кырында бүгү бөдүүн кижилер-биле демей венгр ажылчы чоннар империалистерниң колониалдыг дарлалдан хосталырынче улустарның күзел-соруун ирак реакцычылар ышкаш, кадыг-дошкун террорнуң болгаш күчүлелдиң аргалары-биле базарын оралдажып турар кижилерге киленнеп турар.

Венгриянын Социалистиг ажылчын партиязының иштики-даа база даштыкы-даа политиказында пролетарлыг интернационализминиң принциптери, марксизм-ленинизминиң тиилелгелиг идеялары сиңниккеп. Оларга үндезилээш бистиң аныяк социалистиг күрүневис өзүп база хөгжүп турар. Марксизм-ленинизминиң тутунуң адаа-биле венгр улус Совет Эвилели-биле болгаш улус демократизының чуруттары-биле сырый дем каттыштырылгазынга чораап коммунизминиң халаланган бедиктеринче бурунгаарлап бар чоруур.

Чон тиилээр

ГАВАНА. СЭТА-ның корреспондентизи **Н. Чигирьниң** дамчыдып турары болза:

Социалистиг революцияның чаңгыс аай партиязының Матансас можуда кежигүннери, революстуг болгаш хей-ниити организацияларының төлээлекчилери, ажылчыннар, тараачыннар, өөренүкчилер, анаа массалыг митингиге чедип келген Кубаның революстуг чазааның премьер-министри Фидель Кастрону чүректиң ханызындан уткуп алганнар.

Можунуң найысылалы — Матансас хоорайның эң улуг спорт шөлүнге он-он муң ажылчы чоннар чыглып келген. Революстуг чаалап алышкыннарны камгалаарынче чаныш-сыныш чок тура-соруун, партияга болгаш революстуг чазакка кызыгаар чок бүзүрелин бадыткаар дээш, олар анаа чедип келгеннер.

Кубада социалистиг тургузуушкунуң чедиишкиннериниң дугайында шыныг чорукту делегейнин өске улустарындан, хамыктың мурнунда Латин Американың чурттарының улустарындан чажырар дээш, Кубаны нүүлдеп, мегелээр соруулганы империалистиг пропаганда салып турар. Кубада «улустуң үймээннери» болуп турар дээр янзылыг ойлук чок, меге-хоозун чулчуруушкуну америк пропаганда сөөлгү үеде нептередип турар. Ол нүүл-мегени кылырынга империалистер Матансас можуну ажыглап турганнар.

Дайзынның агентуразы ол можуже эллээн каш контрреволюсчу дээрбечи болуктерни чорулуп турган, олар сөөлгү айларда боттарының кем-бурууллуг ажыл-чорудулгазын идепкейжиткен. Бодүүн кубаларны коргударын, революцияны камгалаарындан ойталаарынче оларны албадаарын хей-ле орадаштыпшаан, дээрбечилер боттарының кожайларының айтышкыны-биле ажылчы чоннарны өлүрериниң тактиказын ажыглаар деп шиитпирлеп алганнар. Олар чүдеп-бужар өлүрүкчү чоруктарны, үргедээшкиннерни кылгылаан. Дээрбечилерниң ол үүлгедиглерин империалистиг пропаганда «улустуң үймээннери» кылдыр көргүзерин оралдажып турганы ол.

Куба улустуң дайзыннарының ойлук чок нүүл-мегезин Матансас можунуң чурттакчылары шиитпирлиибиле ойтур шапкан. Олар можунуң найысылалынга чыглып келгеш, боттарының бүгү күштерин чаа социалистиг Кубаның тургузуушкунунга, улусчу революцияның чаалап алышкыннарын камгалаар дээш бээринге белениниң дугайын чангыс эп-сеткил-биле медеглээннер.

Митингиниң киржикчилеринге Фидель Кастро чүве чугаалаан. Матансас можуну контрреволюстуг ажыл-чорудулганың баазазы болдурар дээн Кубаның дайзыннарының кара-сагыштыг бодалын ол сойгалап илереткен. Революстуг чазак эргежок чугула бүгү күштерни мобилизастаап, можуга хөделип турган бүгү кол-кол дээрбечи болуктерни үжен хонуктуң дургузунда узуткап чок кылган деп, премьер-министр дыннаткан. Чоокку үеде можуну контрреволюсчу дээрбечилерден бүрүнү-биле арыглаан турар.

Социалистиг революцияның хөгжүлдезининң чорудулгазында чайлап чок таваржыр апаар алдагдалдарның, четпестерниң болгаш бергелериниң дугайын Фидель Кастро база чугаалаан. Эрги ёзу-чуруумну дедир эгидеринге ынанымшаан, шаандагы дарлакчы ангылар революцияга удур үргедекчи ажыл-чорудулганы чорудуп турар деп, ол айыткан. Анчы дайзыны үүлгедип турар дээрзин үттүп болбас ужурлуг деп, Кастро онзалап демдеглээн. Анчы дайзынынга удур демиселге чангыс-ла хүн тиилеп ап шыдавас дээрзин чон билир ужурлуг. Контрреволюцияны туюлунга чедир узуткаар дээш, чон улуг күжениишкиннерни салыр ужурлуг.

Матансас можунуң ажылчы чоннары социалистиг революцияның түгүн улам-на бедик көдүрер дээрзинге ханы бүзүрелин Фидель Кастро илереткен. Премьер-министриң ол сөстерин митингиниң киржикчилери үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыныбиле уткаан.

Кубаның чонунуң тиилелгеге шиитпирлии

★ ☆ ★

Францияның дагжылары демиселин соксатпаан

★ ☆ ★

Май 1-ге холбаштыр япон ажылчы чоннарда

★ ☆ ★

АЛЖИРДЕ ДЕПШИЛГЕЛИГ ХЕМЧЕГЛЕР

Ажыл соксадыышкыны үргүлчүлевишаан

ПАРИЖ. СЭТА-ның корреспондентизи **Ю. Лопатинниң** дамчыдып турары болза:

«Дагжыларының ажыл соксадышкыны үргүлчүлеп турар» деп сөстербиле француз радио станциялары «сөөлгү медээлер» дамчыдылгазын эгелеп турар, ол-ла сөстер солуннарның бирги арыннарында бижиттинип турар. Шахтёрларның ниити национал ажыл соксадышкыны апрельде үргүлчүлеп турар.

Ажылчыннарның дүрүм ёзугаар негелделерин чазактың хандырып бээр күзел чок болганының уламындан көдүрүлүп үнгеш, ай дургузунда үргүлчүлеп келген аар, кадыг-дошкун демиселдин чорудулгазы ажыл соксатканнарның күзел-соруун сый шаап шыдаваан болгаш эчис соруулгазынга оларның бүзүрелин чидирбээн болгаш оларның хүрээленинге сандараашкын болбаан. Чугаалажышкыннарны чорударындан ойталавышаан, эрге-чагыргалар ажыл соксадышкының узамдыктырарын оралдажып турар. Материал талазы-биле бергелер, аш шахтёрларны чөпшээрежиринче албадаптар боор деп олар идеген турарлар. Ындыг болза-даа ажыл соксаткан кижилер боттарының чангыс эптии болгаш тиилелгени чедип алырынга быжыг шиитпирлиг чоруубиле чазактың кажарлаашкынынга удур туруп турар.

Чурттуң кол-кол профэвилел каттыжышкыннары: Күш-ажылдың бүгү-нинти конфедерациязы, шажынчы ажылчы чоннарның француз конфедерациязы болгаш «Форс увриер» бактаап турары дагжыларның федерациялары мурнуку хевээр чаңгыс аай болуп алгаш демисежип турар. Оларның демиселин даг инженерлери деткип турар.

Шахтёрларның федерациязының парлап үндүргени Күш-ажылдың бүгү-нинти федерациязының неделелинде чугаалап турары болза: «Шахтёрлар чазак-биле маргылдааны дүрген таарыштыр шиитпирлээрин күзеп турар. Ындыг болза-даа ажылче үнер деп дужаалга чагыртпас. Олар сырый каттышкан, боттарының күштеринге болгаш ажылчы чоннарның эп-сеткил каттыштырылгазынга бүзүрелдиг, шынгыы чугаалажышкыннарны чедип ап шыдаарынга олар бүзүреп турар болгаш ол чугаалажышкыннарга киржиринге белен». Шахтёрларның «Форс увриер» деп федерациязы «төлептиг чорукту болгаш чүрумну мурнукузу ышкаш камгалавышаан, боттарының негелдезин хандырары дээш ажыл соксадыышкынын үргүлчүлээр» деп дагтывыш үлетпүрүп бүгү ажылчы чоннарын кыйгырган.

Чазак шимчээшкинни кошкадыр болгаш оон күжүн карыксырадырынче кордап турары ол ажыл соксадыышкынының бир ай болган сөөлүнде улам тодаргай болуп турар деп, шажынчы ажылчы чоннарның француз конфедерациязының шахтёрларының федерациязы болдунуң медеглелинге демдеглээн. Ындыг болза-даа «шахтёрлар дорамчылаашкынга алыспас болгаш бүгү хөмүр даш бассейнинерине ажыл соксадыышкының мурнундагызы ышкаш база-ла сырый каттыжыышкыны-биле үргүлчүлээр».

Шахтёрлар аткаарлавазынга боттарының шиитпирлиин херек кырынга көргүзүп турар. Францияның бүгү хөмүр даш шахталары мурнуку хевээр ажылдавайн турар. Чазактың кажарлаашкыны кандыг-даа түүнел чок болган. Ажыл соксатканнарның идепкейи өзүп турар. Эрткен айның бүгү дургузундагызы ышкаш, ам база-ла шахтёрлар шахталарның ажикгеринде дежурныйлап турар. Моон мурнунда беш кижи дежурныйлап турган болза, ам ында бежен кижи, он кижи турган болза, ам чүс кижи дежурныйлап турар... Оларның аразында херээженнер кончуг хөй.

Француз ажылчы чоннар боттарының шахтёр эштериниң демиселин улам күштүг деткип турар. Бүгү чуртта бүдүрүлгелерде болгаш албан черлеринде дагжылар-биле эпсеткил каттыштырылгазының фондузунга акша-хөрөнгилерни чыылдырып турар. Ажылчыннар, албанхазакчылар, политиктиг болгаш хөй-нинти ажылдакчылары боттарының хүнде алыр ажыл төлевирин ажыл соксатканнарга берип турар. Чоокта чаа Парижте «улусчу дузаламчының ниитилелининң» бажыныңың чанында хоорайның дыка хөй чурттакчылары шахтёрларның соңгу таладан келген ургуларын уткуур болгаш бажыңнарынче чалап келдирери-биле чыглып келген. Ажылчыннарның эп-сеткил каттыштырылгазының ачызында ажыл соксаткан шахтёрларның 1200 ургулары каникулду Парижке эртиирер аргалыг болган. Ынчаарга ол ургуларның өг-бүделери ажыл соксадыышкыны-биле холбаштыр материалдыг берге байдалдарны ол үеде чиик чурттап эрттирер апаар...

Француз ажылчын аңгының өске отрядтары демиселин база соксатпайн турар. Апрель 1-ден эгелээш 43 автобус шугумнарында ажыл соксадыышкыны чоруп турар.

Чепсегленииишкинни дужүрерин чедип алыр

ПАРИЖ. (СЭТА). Тайбың дээш 3,5 муң ажыг француз демиселчилер чепсегленииишкинни дужүрерин болгаш атомнуг энергияны түгле тайбың соруулгаларга ажыглаарын негээри-биле Шинон хоорайга (Эндр биле Лаура департамент) чоокта чаа чыылган. Митингиге тайбың талалакчыларының шимчээшкининиң төлээлекчилери Лабейри биле Ластр олар чүве чугаалаап, улустар боттарының идепкейлиг хөделиишкиннери-биле чепсегленииишкинни дужүрериниң айтырыын шиитпирлээрин чазактардан чедип ап шыдаар деп демдеглээннер.

Сирияда комендант шагын тургускан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Апрель 1-ден эгелээш Сирияның бүгү девискээрине комендант шагын тургусканын Дамаскының радиозу дыннаткан.

Комендант шагын тургусканының чылдагаанын Сирияның иштики херектер министрининң дужаалында айытпаан турзажок, Египет-биле Сирияның каттыжары дээш туржуп турар Насериң талалакчылары-биле Баас деп националисчи партияның талалакчыларының аразында кудумчуга үскүлежиишкиннер чуртка болганын чамдык дыннадыгларда чугаалап турарын Юнайтед Пресс Интернейшнл агентилел дамчыткан.

Аргентинада шериглерниң тура халыышкыны

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Аргентинада бөлүк шериглер тура халыышкын үндүрген. «Чуртка коммунистерге чоок чазактың тургустунарын болдурбас» болгаш мурнунда президент турган Перониүн талалакчыларының бо чылдың июньда болур сонгудаларга киириштирбес соруулганы салып турар бис деп, парлап үндүрген дыннадында олар бадыткап турар.



КРАСНОДАР КРАЙ. Далайның мырыңай эриинде туткан «Сочи» деп санаторийниң чаа бажыңы чоокта чаа ажыглалга кирген.

ЧУРУКТА: «Сочи» деп санаторийниң чаа бажыңының чанында дыштанып турарлар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЭРЕС ООЛДАР

Чөөн-Хемчик районнуң Баян-Тала сес чыл школазының өвереникчилери Миша биле Коля шала орайтай бергенде клубче шиглей чоруп органнар. Инвалид К. Улуг-Карактың бажыңының чоогу-биле эртип чыткаш, хат аайы-биле артеңзиг чытты эскерип каапнар. Ооллар маңнашпышаан баргаш, ол бажыңның соңгазын бакылаптарга, ооң иштин ыш долган, чүү-даа мөзүлбес болган. Ыш аразында бичии уругларың ыглашкан ыыды соңга оттуур дыңналып келген. Уругларның иези Чадаана эмнелгезинче чөнтай берген, адазы ажазы бажыңнарже барган турган.

Миша маң-биле баргаш эжикти тыырттарга ажыттынмас болган. Канчаптаа турган болза чаш кижилерни ыш аразындан уштуп алыр дээш Коля соңгада, а Миша эжикке турупкан, ажыдарын орадажып эгелээнкер. Коля соңганың шилин буза шапкаш, раманы адыра идипкен, ол аразында Миша база эжикти арай боорда ажыда тыртыпнан. Ооллар бичии-даа боданмайн, мөзүлбес ыш аразынче кире халааш, ийи бичии уругну бажыңдан үндүруп келгеннер. Уругларның шала элээдизи шагжок үн-биле: дүңмавык база бар дей каапкан. Бажында бичии уруг артып калганын билип каааш, Миша караңгы ыш аразынче үңгеп кирипкен. Үр болбаанда ол бичии Катяны муспактапкан үнүп келген.

Өвереникчи ийи оол эрттүң айыылынга таварышкан чаш уругларны камгалап алгаш, дараазында эрттү өмүрүп эгелээн. Чоогунда суг чок. Ажазы бажыңнарже маңнаар дээрге, эрт улам өөскүп бар чораан. Бажың иштининң эт-херекселинден эгелеп өөскүзүн ерт шала дамчааш дам бар чыткан. Эрттүң кырынче хар чажып тон-биле хап тургаш, ол эрттү чер алыспайн өмүрүп каапнар. Чаш кижилерниң амы-тынын ап, бажың иштининң эт-херекселдерин эрттен камгалап алыр дээш ооллар боттарының кеткен хевининң эртенип турганын безин эскербейн турганнар. Бичии чаштарның адазы, иези болгаш өске-даа кижилер эрес ооллардга өөрүп четтиргенин илереткеннер.

В. ЭДЕР-ООЛ.

Хол бөмбүүнүң маргылдаазы

Чоокта чаа Кызылда Күрүнеэн педагогика институдунуң күш-культура залынга институттуң курстарының аразынга бирги чер дээш хол бөмбүүнүң маргылдаазы болган. Апаа ооллардың 11, ургуларның 8 командазы киришкен.

Түңнел ужуражышкынга киржир эргени чедип алырда команда бүрүзүнийи ээлчегге ойнаар ужурлуг. Ынчангаш демисел чидигленген. Баштайгы ужуражышкыннардан-на институттуң эрткен чылгы чемпиону литература факультединиң 2-ги курузунуң командазы көскү чедиишкиннерлиг болу берген. Ол команда литфактың V, IV болгаш 1-ги курстарының шырак командаларын чиик уткан.

Ургулардан сөөлгү хүнге чедир чүгле үш команда шүглүп арткан. Физика-математика факультединиң V курсчулары педфактың II курсчуларын 2:1 санга удуп алганда, ооң башкарлы берген. Борта литфактың II курсчулары тиилелгени чедип алган.

Ынчангаш литфактың II курузунуң ургулар болгаш ооллар командалары хол бөмбүүнүң талазы-биле институттуң бо чылын чемпионнары болу бергеннер. Тиилекчи болган командаларга «Буревестник» спорт эки-тура ниитилелининң мактал бижиктерин тывыскан.

В. САТ.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага шокар булуттарлыг хүн болур. Хар чагбас. Хат ой-тавында. Агаарның температуразы: барыын талакы районнарга—3—8, ооң өскезинге—8—13, а Кызылга —8—10 градус соок.

Редактөр Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Япон профэвилелдериниң дайынчы кыйгырыы

ТОКИО. (СЭТА). Япон профэвилелдериниң Төп комитединиң Май бирниң хүнүн эрттирер талазы-биле коллективтиг кежигүннери япон ажылчы чоннарга кыйгырыгны үндүрген. Ол кыйгырыгда чугаалап турары болза: «Ядролуг шенелделерге удурланыышкынның шимчээшкининиң калбартыр!», «Атомнуг болгаш водородтуг бомбаларны хоруурун шиитпирлиг негээр», «Японияның чепсектиг күштерден ойталаарын, делегейнин маргылдаалыг айтырыгларын чепсектин аргазы-биле шиитпирлээринден ойталаарын чарлаан япон конституцияны өскертир дээр реакцияның оралдажышкыннарынга удур демиселче бүгү күштерни салыр». Бо комитеттиң составында профэвилелдериниң кол чөвүлели, профэвилелдериниң бүгү-япон чөвүлели, нейтралдыг профэвилелдериниң национал федерациязы болгаш 9 миллион кежигүнерлиг чурттуң өске-даа улуг профэвилел каттыжышкыннары кирип турар.

Токиога болган хуралынга япон профэвилелдери ажылчы чоннарның эргелери болгаш амыдырал байдалдарын экижидери дээш демиселге чаңгыс эптии быжыглаарынга шиитпирлинин илереткен.

Хуралдың киржикчилери организас чок ажылчыннарга, ус-дарганнарга, ажыл чоктарга, бүгү ажылчы чоннарга угуулганы база хүлээп ап, Май бирниң чыскаалынга идепкейлиг киржирин, амыдырал байдалдарны экижидер, демократияны болгаш тайбыңны камгалаар дээш демиселге эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаар деп кыйгырып турар.

Непалда чаа чазак

ПАРИЖ. (СЭТА). Непалда чаа чазак тургускан деп, Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизи Касмандудан дыннадып турар. Махендра хаан премьер-министрге доктор Тулси Гирини томуйлаан.

Мурнунда премьер-министр турган доктор К. Сингхтин баштап турары күрүне чөвүлелининң 14 кежигүннерин хаан база-ла томуйлаан.

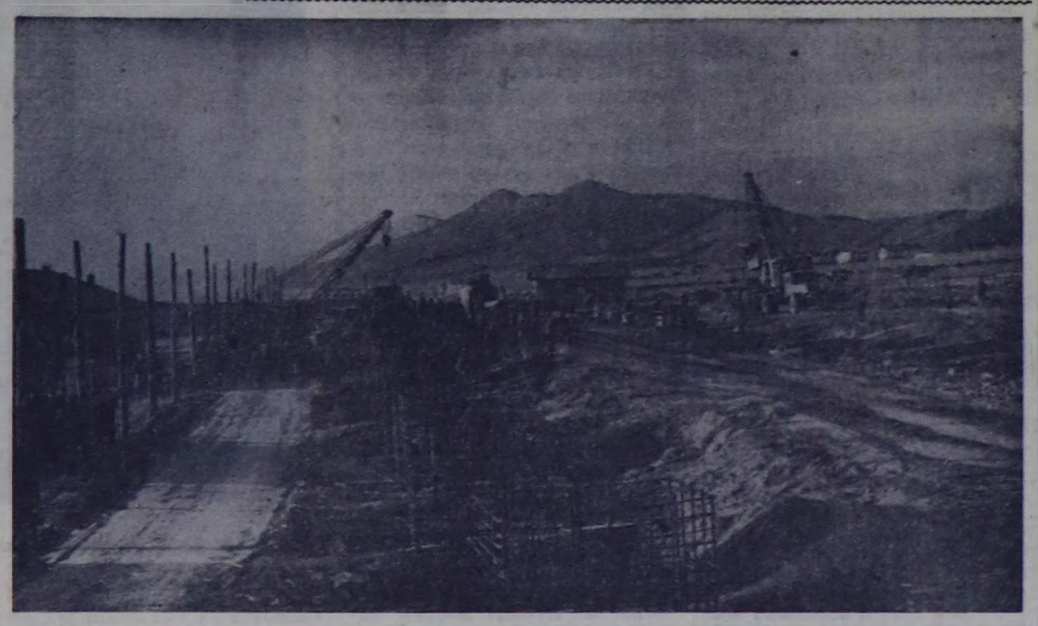

Чурталга бажыңнарының тудуун улуг блоктар-биле калбартырынга бааза болур бажың тудуг комбинадын Афганистанның найысылалы — Кабулга тудар деп турар. Ол будурүлгени Совет Эвилелиниң дузазы-биле тудар. Кабулда бажың тудуунуң комбинадының бажыңының дежээнге баштайгы дашты Афганистанның премьер-министри салган.

ЧУРУКТА: комбинаттың кол бажыңының тудуг шөлүнде.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЛЕЙКОПЛАСТЫРЬ

Кестинген балыгларны, кеште шыйбактарны, соолгактарны, өртенгенинден улуг эвес балыгларны экиртир эмнээринге хереглээр бөдүүн, ажыктыг болгаш эптиг, аарыг өөскүдүкчүлериниң удур эмниг лейкопластырьны аптекаларда садып турар.

Пластырь дээрге чыпшынчак лента-дыр, ол кешке дүрген чыпшынар, белен хоорлуг дүшпес. Лентиде балыгның ириннеп хууларын болдурбас антисептки холуксалыг тамионну (хөвен азы марля) салган. Ук холуксаанның составында микробтарга удур күжү улуг синтомицин болгаш фурацилин кирип турар.

Пластырьны массалыы-биле садыглап тарадырының мурнунда оон ажыктыын дыка хөй эртем-шинчилел болгаш эмнелге черлеринге ылавылап хынаан көрген. Илангыя травматологияның болгаш ортопедияның Төп институдунга, С. Н. Боткин аттыг эмнелге черинге хынаан. Аарыг өөскүдүкчүлериниң удур лейкопластырь — антисептилиг (балыгларның ириннеп хууларын болдурбас) эки херексел-дир деп эмчилер чангыс аай түңнедип кылган.

Ындыг пластырьны балыгланган черинин кырынга дүрген салыптар. Оон дээштиг күжүнден балыг шоолуг хуулбас, дүрген хаглып, экирикир.

Шарыышкынның ол чаа херексели өг-бүлеге-даа, ажыл үезинде-даа болу бээр үүрмек кемдээшкиннерге удур дүрген ажыглаарынга тергиин эптиг.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Кинотеатрларга

АПРЕЛЬ 4-ТЕ.

«НАЙЫРАЛ»: «Волочаев хүннери» 9.40, 11.40, «Аът кежу-биле» 1.40, 3.20, 5, 6.40, 8.20, «Дошкун крайның комналары-биле», «Аът кежу-биле» 10 шактарда.

«БАА-ХЕМ»: «Бис мында чурттап турар бис» 11.15, 1.15, 3.15, «Ийи дээрги Н» 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Мультиплликациялар 10, «Ийистерниң үүлгедиглери» 2.30, «Ынакшыл болгаш карак чаштары» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: Мультипликациялар 11.15, «Телгечиниң уруу» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

Бии-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунда чурттап турар Любовь Николаевна Петрунёк Таңды районнуң «Межегей» совхозунуң Алаак суурунда чурттап турар Алексей Иванович Матюховтан чарлыр дугайында херекти көдүрүп турар. Ук херекти Бии-Хем районнуң улус судумга көөр.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчызының 35-24, пропаганда киллизининиң 23—54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, көзөө ажыл-агый киллизининиң 25-38, партийжи амыдырал киллизининиң 37-13, иштики информация киллизининиң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг киллистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал киллистериниң 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47, харыысалгалыг лежурныйның 23-54. Солун келбейн барганга 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00818. Чагыг № 129. Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чылдан үнедезилеттингеН

ШЫН

1963 ч.
АПРЕЛЬ
5
ПЯТНИЦА
№ 81 (5485).

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунук,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

Өртээ 2 көп.

В. И. ЛЕНИННИҢ ТӨРУТТУҢГЕН ХҮНҮНДЕН

БЭЭР 93 ЧЫЛ ОЮНГА

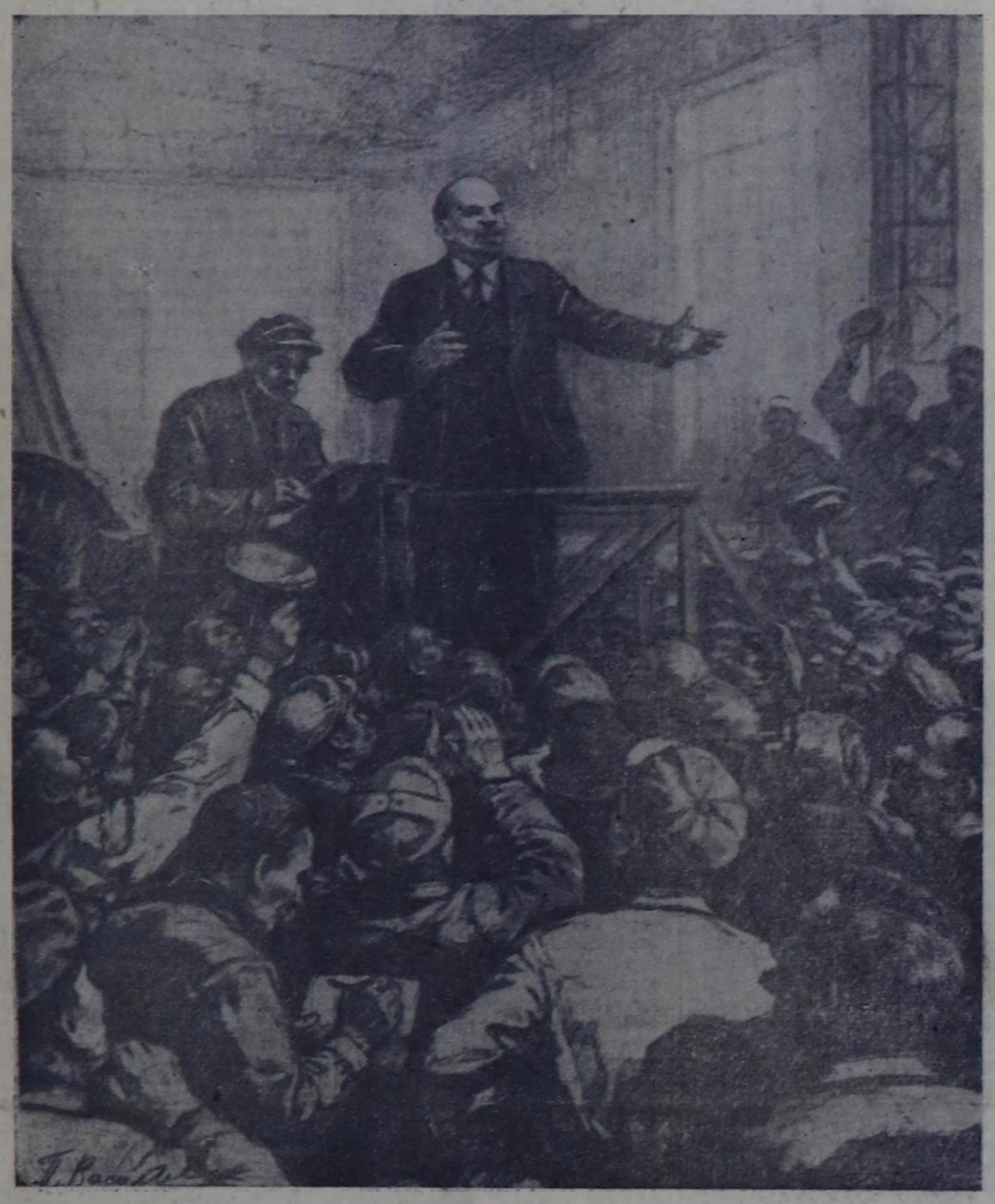

В. И. ЛЕНИН

РСФСР-ниң ураң чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы П. Вәсильевтиң чураан чуруу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң сессиязы

Кремльдиң Улуг ордузунга апрельдиң 4-те РСФСР-ниң Дээди Совединиң алдыгы чыылыкының бирги сессиязы ажыттынган. Күрүменим шимтпирлээр өйү келген айтырыгларын чугаалажып көөрү-биле Россия Федерациязының депутаттары маңаа чыглып келген. Депутаттарның аразында — үлетпүрнүң болгаш көдээ ажыл-агыйның чаартыкчылары, сураглыг эртемденнер болгаш культураның ажылдакчылары, партияның болгаш күрүнениң шылгарақгай ажылдакчылары, армияның, флоттуң төлээленчилери. Оларның хай-хейү республиканың парламентизинде бир-ле дугаар киржип турар. Ол чүү деп чүвел дээрге, кайгамчыктыг чаа кижилер, чонның чоргааралы, ол чонның күзел-соруунуң ёзулуг илередиичилери чурттуу эргелеп башкарарының школазын эртикен дээни ол-дур.

Эртенгиниң 10 шак. Партияның болгаш чазактың удуртукчулары чазак ломазынга көзүлгүлеп келген. Депутаттар болгаш аалчылар оларны изиг, үр адыш часкаашкынары-биле уткаан.

Зң улуг назылыг депутаттарның бирээзи, ССРЭ-ниң Чурукчулар Эвилелиниң баштаар черииң бирги секретары, ССРЭ-ниң Уран чурулга академиязының чиңгине кежигүнү С. В. Герасимов сессияны ажыткан.

С. В. Герасимовтуң эге чугаазының соонда РСФСР-ниң Дээди Совединиң даргазынга Москва хоорайның Октябрь соңгулда округундан депутат В. И. Крестьяниновту сессия соңгаан. Эш В. И. Крестьяниновтуң болза профессионалдар эвилелиниң Москва хөрөй чевүүлелиниң даргазында ажылдап турар. Оон ыңай РСФСР-ниң Дээди Совединиң даргазының сес оралакчыларын база соңгаан.

Сессияның чугаалажыр айтырыын бадылаары:

1. РСФСР-ниң Дээди Совединиң мандат комиссиязын соңгууру.
2. РСФСР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларын соңгууру.
3. Чонның амыдырал хандырылгазын улам ыңай эжиндиринии, чонның хереглел барааннарының шынарын бедидеринии болгаш оларның ассортиментизин калбартырының дугайы.
4. РСФСР-ниң Дээди Совединиң чарлыктарын бадылаары.
5. РСФСР-ниң Дээди Соведин бадылаары.
6. РСФСР-ниң чазаан — РСФСР-ниң Министрлер Чевүүлелин тургузары.

Депутаттар чугаалажыр айтырыгларны чугаалажып көөрүнче шилчээн. РСФСР-ниң Дээди Совединиң мандат комиссиязын, а ол ышкаш Дээди Советтиң доктаамал комиссияларын: хөөйлүлер санналдап киирериниң комиссиязын, бюджет комиссиязын, даштыкы хереглер талазы-биле комиссияны, үлетпүр-тудуг болгаш транспорт талазы-биле комиссияны, көдээ ажыл-агый талазы-биле комиссияны, улус өөредилгези болгаш культура талазы-биле комиссияны, кадык камгалалының болгаш социал-хандырылгазының талазы-биле комиссияны, садыг, ниитиниң чемгерилгезиниң болгаш чоннуң амыдырал хандырылгазының талазы-биле комиссияны соңгаан.

Кыска чапсар болганының соонда чугаалажыр айтырыгларның үшкүзүн — «Чонның амыдырал хандырылгазын улам ыңай эжиндиринии, чонның хереглел барааннарының шынарын бедидеринии болгаш оларның ассортиментизин калбартырының дугайында» айтырыгны чугаалажып көөрүнче шилчээн.

Бо дугайында РСФСР-ниң Министрлер Чевүүлелиниң даргазы Г. И. Воронов илеткел кылган.

СЭТА-ның дыңнадыы

«Ай-4» деп станцияның шимчээшкинииниң дугайында

Ужудуушкуннуң эрткен хонуктарының дургузунда «Ай-4» деп автоматтыг станция черден 216 муң километр ырай берген. Станция-биле радио харылзаазын 183,6 мегагерц частотага туруштуу-биле тудуп турар. «Ай-4» деп станцияның шимчээшкинииниң траекториязының параметрлерин тодаргайлаар соруглга-биле траекторлуг хемчээшкиннерниң элээн каш сеансыларын чоруткан. Бүгү аппаратура чогумчалыг ажылдап чоруур дээрзин станциядан алдынган телеметриктиг информация көргүзүп турар. Станцияның иштинде базыышкын болгаш температура бердинген хемчээлдеринде туруп турар.

Апрельдиң 2-ниң 3-че дүнезинде сылдыстыг дээрниң делгеминге станцияны чурукка тырттырган. Крым обсерваториязы станцияның сылдыс хевирлиг чурукка тырттынган чүруун алган, ооң чыры 14,5 сылдыс хемчээли хире болган.

Апрельдиң 3-те Москваны-биле 18 шак турда станция дараазында астрономиктиг координаттарлыг болган: дорт үнери — 10 шак 44 минута, ййленири — 17 градус 40 минута.

«Ай-4» деп автоматтыг станцияның ужудуушкуның хайгаараары үргүлчүлевишаан турар. Оларның түннелдериниң дугайын апрельдиң 4-те дыннаткан турар.

Эртемниң чаа-чаа чедиишкиннеринче

УССР-ниң ЭРТЕМНЕР АКАДЕМИЯЗЫНЫҢ АКАДЕМИГИ Н. П. БАРАБАШОВ-БИЛЕ БЕСЕДА

Ам үеде кажан кижи төрелгетен чаа, космиктиг үе-шагже киришкенде. Айның болгаш еске-даа планеталарный физиктиг шынарларын өөренип көөрү онза чүгүлә ужур-дузалыг болуп турар.

Ай — бистиң планетавыска чоок космиктиг бүдүмел. Ол кижиниң бир-ле дугаар чеде бээр чери болуп магат чок.

Ам үеде Айның черден көстүп турар кырын элээн эжиги-биле шинчилеп көрген. Айның кырында хөй санныг кратерлер, далайлар деп адаттырып турар кайгамчык улуг оргулаштар, даг белдирлери, анчы-анчы бедиктер болгаш чамдык кратерлерден бүгү талаларже чаптылган чырык шугумнар (хереглеңиишкин) бар деп үүвени телескоптуг шинчилээшкиннер ажыткан. Ол хереглеңиишкиннерниң алыс байдалы ам-даа чедир тодаратпынаан. Оон ыңай Айның кырында чамдыкта ышка ойлыг болгаш ханы аңаар хөй санныг тиглер бар. Ынчалза-даа Айның кыры кандыг байдалдыгыл, ооң үстүү каттары кандыг бүдүмелдерден тургустунганыл деп үүвени чаңгыс аай тодарадып турар санал-оналдар ам үеде безин чок болуп артпышаан. Планеталар аразының корабльдериниң болгаш станцияларының Айга барып озал-ондак чок хонарынга ол айтырыгны билип алыры тергиин чүгүлә болуп турары билдингир болгай.

Чамдык эртемденнериң бодап турары-биле алырга, Айның кыры янзы-бүрү хемчээлдиг вулкан хүл-ыйбазы-биле шыптынган болуп турар.

Айның көстүп чызар кыры вулкан хевирниң өшкен шлагы-биле шыптынган деп совет астроном Н. Ситинская санап турар. Ол шлактар метеориттер дүшкен соонда болган бедик температура өжерге тыштып турар.

Харьков обсерваториязынга хөй чылдарда чоруткан шинчилелдерни ёзутаар алырга Айның кыры 3—4 миллиметр хемчээлдиг, дыка үүрмектелген туф хевирниң каъды-биле шыптынган.

Совет космиктиг ракетаның дузалы-биле Айның Черден үзүлбес талазын чурукка тырттырын алган чоруу совет эртемниң кайгамчыктыг чедиишкини болган. Ол чуруктарны 40 минута иштинде Айның төвүнден 65.200—68.400 км хемчээлден тырттырган, Черже дамчыткан. Ол чоруктуң дүнеки чырымалдың өске талазының тургузуунуң дугайында тодаргай бодалды тургузар аргаы берген. Айның биске көзүлбес талазында далайлар аввэш болган. Ында улуг авес чүгле ийи далай бар болганын астрономнар тыпкан болгаш оларны Москва далайы, Бүзел далайы деп адаглаан. Оргулаштар болза Айның көстүр талазында оргулаштарның үштары болган. (Чижээ, Мурнуу далай, Краево далай, Ситтиң далайы).

Тырттырган чуруктарны ажылдап кылган соонда Айның кырының дугайында тодаргай бодалдар тургустунган, аңаа үндезилээш Айның кара чаңгыс атласын делегейге тургусскан.

Бистиң планетавыстың чиңгине эдериичизин космиктиг ракеталарның, планеталар аразының автоматтыг станцияларының болгаш планеталар аразының корабльдериниң дузазы-биле шинчилээринии чоокку үедеги перспективалары кандыг болуп турарый?

Айның янзы-бүрү байдалдарга турарын тырттырган чуруктарны хамыктың мурнунда алыр апаар. Ол чорук Айның кырын ылгап билир аргаы бээр, Айның көзүлбес талазында дагларның бедиин, кратерлериң ханызын тодаралдыр.

Планеталар аразының автоматтыг станциязын салып үндүрген үнелиг медээлерни алыр. Ындыг станция Айның кырынга барып хонупкаш, янзы-бүрү приборларның дузалы-биле Черже Айның физиктиг байдалдарының дугайында, тодаргайларга: температуразының, атмосфераның дыгыжының болгаш составының, Ай кырының микрорельевиниң, магниттиг шөлүнүң, хереленишкиннериниң характериниң болгаш алыс байдалының дугайында медээлерни дамчыдар.

Адактың соолуңде, кижиниң амытынынга болгаш продуктулуг эртем ажылын чорударынга таарымчалыг бүгү чүүлдер-биле хандыртынган планеталар аразының кайгамчык улуг корабли-биле кижи Айже ужуп үнүттер. Баш бурунгаар дөзевилээш шинчилеп ажылдарын чоруткаш, база байлак болгаш солун материалдарны чыып алгаш, ол Черже эвп кээр.

Астрономия эртемин улам ыңай хөгжүдеринге кайгамчык улуг ужурдузалыг обсерванияны Айның кырынга тургузуп болуур. Ындыг обсерватория чүгле өске космиктиг бүдүмелдерни шинчилээр арганы бээр авес, харын бистиң Төрээн черивисти, ооң атмосферазында болуп турар болуушкуннарны билип алыр арганы бээр. Бо бүгү болза эртемниң чаа чедиишкини болуур.

(СЭТА).

ЛЕНИН — МОСКВА

Владимир Ильич Ленининиң ажыл-амыдыралы-биле холбашкан черлер Москвада дыка хөй. Владимир Ильич фабрикаларга болгаш заводтарга хөй удаа чүве чугаалап, будуруглегиринниң ажылчыннары-биле хөй катап ужуражып, шериг кезектеринге барып турган. В. И. Ленининиң чораан болгаш чүве чугаалаан черлерин, ооң ажылдап, чурттап турган черлерин сонуургап, таныжып көөрүп турар кижилериниң саны бо хүннерде Москвада дыка көвүдеп турар.

В. И. Ленин Москвага эң баштайгы 1893 чылдың август 19-та келген. Владимир Ильичиниң Самарадан Москваже үнүпкенининиң дугайын Самараның губерния жандармазының эргелели полициниң департаментизинче тускай дыпнаткан болуп турар.

В. И. Ленин ынчан Москвага келгеш 12 хонган. Яковлев переулоктуң (амгы Бурск вокзал чоогу) 19 дугаар бажынга чурттап турган угбазы А. Н. Ульянова-Елзарованың бажынынга доктаагаң. Ол эрги, ийи каът ыяш бажың чаа хөй каът тудугларының аразында ам-даа турбушаан.

Москвага турган хүннеринде Владимир Ильич Румянцев музейиниң библиотеказынга (амгы В. И. Ленин аттыг Күрүне библиотеказы) номчулгалар кылып, ажылдап турган. В. И. Ленининиң номчулга кылып турганы зал Знаменкага (амгы Фрунзе кудумчуда) ийи каът бажынга турган. Ол номчулга залын ам уругларныы болгаш аныяктарныы болдурган. Ол бажыңның фасадазында: «Владимир Ильич Ленин 1893 чылдың августа болгаш 1897 чылда Москвага келгеш, Румянцев музейиниң библиотеказынга номчулга кылып турган» деп бижээн самбыраны тургузуп каан.

Бо библиотекадан кончуг солун документилер тывылган. Библиотеканың номчукчуларын данзылап турган дептерде Ильичиниң бодунуң бижимелдери арткан бооп турар. 1893 чылдың август 26-да № 236 данзыда мынчап бижээн: «Владимир Ульянов, даңгырактың болчукчунуң дузалакчызы... Б. Боронная, Иванов-туң бажыңы, квартира 3». Чижыт ажылдың байдалдарын барымдаалаш, адрезин мында өскээр бижидип каан болган.

1893—1894 чылдың кыжынында В. И. Ленин Петербургтан Москваже чедип келген. Либерал народниктиң бир идеологу болгаш марксизминиң каржы дайзыны В. Воронцовка удур ажык чугаазын Москва интеллигенциязының хуралынга ол ынчан чугаалаан. Демократтыг интеллигентилериниң ол чажыт хуралы Воздвиженкада (амгы Калинин кудумчу) Зелесскийлериниң чурттап турганы 13 дугаар бажынга 1894 чылдың январь 9-та интеллигенция кежээни хевирлиг кылдыр эрткен.

«Владимир Ильичиниң чугаазы аажок-ла сонуурганчыг болган, ооң бодунуң дугайында хаяазы көстүп келген чаа сылдыс дугайында дег, чамдыктар магадаашкын болгаш сеткил ханыышкын-биле, а өскелер хорадаашкын болгаш сестиишкин-биле чугаалажып турганнар» деп, ол хуралдың киржикчизи, марксист М. П. Голубаева сактып чугаалап турар.

1894 чылдың чайынын Владимир Ильич Москва чоогунда Кузьминкаларда А. И. Ульянова-Елизарованы чайлаанга эрттирген. Москваның мурнуу-чөөн талазы — чаа Кузьминкаларның аажок улуг чуртталга тудугларының чанында эрги парк бар. Хөөлбек суг эриинде ийи каът эрги бажын ам-даа хевээр арткан. Ленининиң турганы чайлаг бажыны ол. Ол үеде Ильич «Улустуң өөнүктерии» деп чүл база олар социал-демократтарга удур канчаар дайылдажып турарларыл?» деп улуг ажылын бижип доозуп, Москваның марксистери-биле хөй удаа ужуражып турган.

1906 чылдың мартта В. И. Ленин Москваже чажыды-биле көжүп келген. Аңаа чурттап турган үезинниң иштинде Владимир Ильич социал-демократтыг партияның Москва комитединиң хуралынга үш удаа олурушкан. Москваның большевикчи организацияларының удуртукчулары-биле хөй удаа ужуражып, хөй санныг илеткелдерни кылып, чүве чугаалап турган...

1918 чылдың мартта РКП (б)-нин VII съездизи ажылдап турган. Совет чазакты Москваже көжүрер дугайын март 11-де, понедельникте съезд шийтпирлээн. Ам таптыг-ла дөртен беш чыл мурнунда В. И. Ленин баштаан Совет чазактың баштынчылары олурупкан тускай поезд Ленинградтан Москвага чедип келген. Николаевск вокзалга (амгы Ленинград вокзал) Ленинни болгаш еске-даа улус комиссарларын Москва Совединиң депутаттары чылыыбиле үткүп алганнаа. Москвага келген дораан-на В. И. Ленин «Бистиң хүннеривистиң кол сорулгазы» деп үүл бижээн болгаш ону март 12-де «Известия» солунга парлаан.

Совет эрге-чагырганың баштайгы берге чылдарында Ильичиниң Москванын чеже черлеринге чорбаан дээр боор! Митингилерге, хуралдарга ол барык хүннүң чыыы, а чамдыкта бир хүн 3—4-даа черлерге үүве чугаалап турган. Ильич Симоновканың, Москва хем чанының, Кызыл Пресняның, Хамовниковтуң заводтарынга бо-ла чедип кээп чүве чугаалап турган. Баштынчының хандыкшыдыг сөстери Лефортовега, Введенскиниң улусчу бажыңынга, Ходын шөлүнде кызылармейжилер клубунга болгулаан митингилерге дыннаал турган. В. И. Ленининиң чалбыыштыг чугааларын Лихачёв аттыг «Динамо» заводунуң, Владимир Ильич аттыг «Каучук» комбинадының, «Трехгор мануфактура» фабриканың хоочун ажылчыннары, найысылалдың болгаш чурттуң улуг назылыг эртемденнери, чырыдышкын ажылдакчылары бо хүннерде-даа чырыткыланчак өөрүшкү-биле сактып турарлар.

Найысылалдың Горький кудумчуу. Москва Совединиң бажыны. Владимир Ильич маңаа хөй удаа чүве чугаалап турган. Хүндүткелдин самбыразында В. И. Ленининиң чонга чүве чугаалап турарын көргүскен дүрзү-хевирии оюп чуруп каан. Оон адаанда:

«Владимир Ильич Ленин бо бамыңның балконундан

1918 ч. ноябрь 13-те —

Австро-венгер революцияга алдар болдурган демонстрациянын кирижикчилеринге,

1918 ч. ноябрь 24-те —

«Кызыл офицер Хүнүнде» митингиге,

1918 ч. октябрь 16-да —

Р. Люксембургту болгаш К. Либкнехти өлүргенинге удурланыышкын митингизинге,

1918 ч. октябрь 16-да —

Ярослав болгаш Владимир губерниялардың фронтуже чоруп турган ажылчын-коммунистеринии отрядынга чүве чугаалаан» деп бижээн.

Москвада Владимир Ильичиниң адын эдилээн Күрүненин педагогика институзу ортумак школаларның хөй санныг башкыларын белеткен үндүрүп турар. Институттуң В. И. Ленининиң ады-биле адзаны база-ла таварылга эвес. Оон улуг делгем аудиторияларынга Ильич хөй удаа чүве чугаалап чораан.

1923 чылдың октябрьда Владимир Ильич Москвага сөөлгү катап келгеш, чүгле каш-ла шак чораан. Ол бодунуң чурттап турган бажыңынга кире дүшкен. Улус Комиссарларының Чевүүлелиниң хуралдаар залынга кирген, бодунуң ажылдаар кабинединге кезек кады олурган. Горкаже ээп чанып ора, орук аайыбиле көдээ ажыл-агый делгелгезинии көргеп. В. И. Ленининиң делгелгеге чораанынга тураскаал болдуруп, ынчан делгелгени тургузуп турган культураның болгаш дыштанылганың М. Горький аттыг парыгының төп эжинде:

«Владимир Ильич Ленин
1923 ч. октябрь 19-та —

бо девискээрге тургускан көдээ ажыл-агый делгелгезинии көрүп чораан» — деп бижээн.

Ленин — Москва — бо ийи ат бистиң улузувустуң төөгүзүнге үнелеп четпес ужур-дузалыг болган кезээде тудуш харылзаалыг.

СОВЕТ-ФИНЛЯНД КЕРЭЭВИҢ 15 ЧЫЛ ОЮН БАЙЫРЛАП ЭРТТИРЕРИНГЕ

Найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-бодунга дузалажылга дугайында совет-финлянд керээниң 15 ныл болган оюн байырлап эрттиреринге киржири-биле Совет чазак төлээлери апрельдиң 4-че дүнезинде Финляндияже чорупкан. Төлээлериниң составында — ССРЭ-ниң Министрлер Чевүүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы А. И. Косыгин болгаш албанның өске-даа кижилери бар.

Совет Эвилелиниң күрүне туктарыбиле шимээн Ленинград вокзалга төлээлерни ССРЭ-ниң Министрлер Чевүүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы А. И. Микоян болгаш өскелер-даа үдээн. (СЭТА).

Венгр өөнүктерге байыр чедириишкини

МОСКВА. (СЭТА). Венгр Улус Республиканың национая байырлалы — хосталганының хүнүн таварыштыр эштер Н. С. Хрущев биле Л. И. Брежнев олар эштер Янош Кадарга болгаш Иштван Добиге чүрентиң хамыкындан байыр чедирген болгаш ВСАП Төп Комитединге, Венгр Улус Республиканың президиумунга, революстуг ажылчын-тараачын чазакка болгаш ажы-дүңма бүгү венгр улуска найырадыг күзээшкинии кылган.

Венгриянық социалистиг ажылчын партиязының болгаш ооң ТК-зының удуртулгазы-биле венгр амыдыраалыг чоннарның чедип алган кайгамчыктыг тиилелгелери бүгү совет кижилериниң чүректеринге өөрүшкү-биле долдуруп турар деп, телеграммада онзалап демдеглеп турар. Бүгү талалыг, үреттүннелдиг совет-венгр кады ажылдажылганың чыл келген тудум өзүп турарын Н. С. Хрущев биле Л. И. Брежнев демдеглевишаан, ол кадың ажылдажылга моон соңгаар-даа чайгылыш чок хөгжүүр апаар, чүге дээрге ындыг кадың ажылдажылга ийи улустарның амыдыралчы эрге-ажыктарынга, социализминиң болгаш коммунизминиң херээжин тиилелгези дээш демисселдиң эрге-ажыктарынга бүрүнү-биле дүгжүп турар дээрзинге хамың бүзүрелин илереткеннер.

Тарып-боозадылгаже кичээнгейни салыр

Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйларында ыйыстыг бода малдаа, хойда-даа уксаазын экижиткен мал эвээш. Малдың уксаазын экижидип, хөй эътти, дүктү, сүттү алыр дизе тарып-боозадылганы өй-шаанда, шынарлыг чорудар-херек.

Тарып-боозадылганы чорудуп турар ажыл-агыйлар оон артык ажыктыын бүзүрел биле берген. «Барлык» совхоз мурнуку-даа чылдарда, эрткен-даа чылда тарып-боозадылганы өскелерден дээре чоруткан. Ынчангаш ол ажыл-агыйда уксаазын экижиткен мал бүгү малдың 60 хуузу четкен болгаш малдың продуктулуу өске ажыл-агыйларныындан бедик апарган. 1962 чылда совхозка хөй бүрүзүнден ортумак кыргылда 2,1 кг, ортумак сүт саалдазы 1508 кг, күрүнеге саткан ыйыстыг бода малдың ортумак денизии 256 кг, хойнуң — 46 кг болган.

Малдың уксаазын экижидиринче шоолуг кичээнгей салбайн турар «Большевик» колхозту ап көөрге, эрткен чылын инек бүрүзүнден чүгле 745 кг сүт саггап, бир хойдан-на 924 грамм дүк алган болгаш күрүнеге саткан ыйыстыг бода малдың ортумак денизии чүгле 245 кг, хойнуң — 36 кг болган. Бо ажыл-агыйлар көжа турар хирезинде мал ажылының продуктулуу ыыдыг ылгалдыг болган-дыр. «Большевик» колхоз эрткен чылын инек тарып-боозадырының планын чүгле 47 хуу күүсеткен болгаш хойнуң планын база ыракта чедир күүсетпээн.

Тарып-боозадылганың ажыктыының дугайын ажыл-агыйларның удуртукчулары билир, ол дугайын хуралдарга хөй катап чугаалажып келген. Ынчалза-даа бо чугула ажыл чамдык черлерде ёзулуг чоруттунмайн турар. Инектиң баштайгы хөөн кирген үезинде, азы төрээнинии соонда 20—24 хонганда тарып-боозадылганы чорудары чугула дээрзии мал ажылының бүгү тускай эртемниглери билир хирезинде-ле ажылды ынчаар организастайн турарлар. Бо чылын бистиң районга 500 ажыг инекти тарып-боозадыр дээн болза, ол ажылче чаа-ла эгелеп кирип турар. «Барлык» совхозта тарып-боозадылга станциязының (эргелекчизи эш Клушин, кол зоотехниги эш Мөнге) харылаап турар ажыл-агыйлары амга чедир ук ажылче бүрүн белеткенип албаан. Станция кадрларны четчелеп албаан, тарып-боозадылга чорудар оран-савазы арыг-шевер эвес, чаңгыс-даа ажыл-агый-биле керээ чарбаан, тарып-боозадылганың техниктериниң курузун бо чылын чоруттпаан, будуруткчу малдарны амга чедир шилип албаан.

Станция эрткен чылын ажылды багай организастаанындан тарып-боозадылганың планын күүсетпээн. Оон уламындан хөй инектер тарыттынмайн барган. Станцияга будуруткчу малдарның ажаалдазын, чемгерилгезин кончуг багай тургусканындан оларны Чадаанада күрүненин тарып-боозадылга станциязынче аппарган.

Тарып-боозадылганың чаңгыс аай пунктуларының тудугунуң төлевилелин эрткен чылын ажыл-агыйларга тарадып берген болза-даа, ындыг пункт кылган чер чок, бар пунктуларның оран-савазы аргажок багай, дериглелери четпес. «Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбырында (кол зоотехник эш Леонтьев) 61 инек төрээп болза-даа, тарып-боозадылганы чоруттпаан. Ол ышкаш «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык, Хөнделең салбырларында амга чедир чаңгыс-даа инек тарыттынмаан.

Чамдык черлерде тарып-боозадылганы өй-шаанда эвес болгаш ажык, чадагай черлерге чорудуп турар. «Шекпээр» совхозтуң кол мал эмчизи эш Шарханов 1963 чылдың март 11-де станциядан алган үезинии тускай савага кадагалавайн, кармактап алгаш келген. Ол чорук үренин үреллп баксыраарынга чедирген. Ол совхозтуң тускай эртемниглери хөй үренни ап турар болза-даа, оларны четче ажыглавайн, черге каары көөрдеп турар. Ол дээрге ажыл-агыйга улуг каржа-дыр. Станцияның-даа, ажыл-агыйларның-даа тускай эртемниглери тарып-боозадылганың түннелдерин өөренип көрбейн, чыл бүрү эренгейлеп эрттирип турарындан районда инектериниң кызыраашкыны улуг болуп турар.

Бо четпестерни бо чылын катаптавас төлээде, ферма бүрүзүнге инектерни тарып-боозадыр ажылды доңдораан эде тургусса чогуур. Хамыктың мурнунда пункт бүрүзүн дүрген септеп доозар болгаш ылаңгыя оларны дериглге-биле хандырар; тарып-боозадылганы чорудар дүрбүлгалыг техниктерни тургузар; будуруткчу бугаларны коданнардан аңгылаш, тускай азырал, ажаалдага кирер херек. Тарып-боозадылганы чедиишкиниг организастаары тускай эртемниглерниң дөрт хүлээлгези болур. Ындыг болганда олар фермаларга үргүлчү барып, бо ажылдың канчаар чоруп турарын хайгаарап көрүп, бар четпестерни ол-ла дораан элер хемчеглерни ап турар болза чогуур. Тарып-боозадылга дээрге каш хонукта чорудар түр ажыл эвес, инектериниң болдаашкыныың үезинден болгаш хөөн киргенинге хамаарыштыр чылдың кайы-даа үезинде чорудар чүгүлә ажыл-дыр. Чижээ, бир ажыл-агыйга элээн каш инек орай төрүүр болза, оларны төрээнинии соонда чогуур үезинде база тарыыр апаар.

Н. ГОНДИН.
районнуң кол мал эмчизи.

ПАРТИЯ-КҮРҮНЕ КОНТРОЛЮНУҢ БУЛУҢУ

★ ★ ★ ★

Тарылгага белеткелди дүрген доозар

ДУВУРЗЗЗИННИГ БАЙДАЛДА

Улуг-Хем районнуң партия-күрүне контролюнуң комитеди активтериниң болгаш түскай эртемниглериниң база чер-черде тургусулаан бөлүктериниң киржилгези-биле районнуң колхозтарында болгаш совхозтарында часкы тарылгага белеткелдиң чоруп турарын хынап көрген. Хынаалаңның түннелинде районнуң ажыл-агыйлары ниитизи-биле 244 тракторну, 193 сеялканы, 139 андазыны болгаш өске-даа чамдык чепсектерни септээн. Кукуруза өстүрер 38 звенону тургускан, оларның өөредилгезин чорудуп турар. Ажыл-агыйларда нотаа бригадаларын тургузуп, 1260 рамаларны, 1080 шыгыларны белеткээн.

Ындыг болза-даа часкы тарылгага үткүштүр кылдыңган ажылдар көнчүг эвээш болгаш байдал дүвүрээзиниг деп хынаалдамның түннелин илереткен. «Найырал» совхозтуң чамдык тракторларының септелгезиниң шынары куду. Септелгеден үндүрген, чыскаалдыр тургузуп каан 14 тракторунуң электри проводалары чок болгаш оон-даа өске четпестерлиг болгулааннар. Совхозтуң директору эш Доржулдайның учёттуг шын тургузарының хемчээн азбайн, «ындыг боор-он» дээн ышкаш, сагыш даап медээ бергениниң 44 трактору септелгеги доозулган дээн болза, ол херек кырында чүгле 19 трактор болган.

Районга 69 тракторнуң, 46 сеялканың, 51 андазының септелгези эгелевээн болгаш чедир кыдыңмаан чепсек-техниканың саны оон-даа хөй. Ыланггыя «Күш-ажылдың хөстүү» колхозта байдал дыка дүвүрээзиниг. 13 сеялканың чүгле үжүн, 12 андазының 4-түн септээн. Тараа культураларының 660 тонна үрезиниериниң чүгле 136 тонназы чажар шынарынга чедир арыглаттынган. «Найырал» совхозта 20 трактор, 3 сеялка, 10 андазын, «УТКА 25 чылы» совхозта 15 трактор, 18 сеялка, 12 андазын, «Улуг-Хем» совхозта 15 трактор, 11 сеялка, 18 андазын амдыгаа чедир септеттинмээн. Районда бүгү бар үрезиниерниң чүгле 25 хуузу чажар шынарынга четкен.

Чемишчидиле белеткели үстүрүнге чедип турар. Районга ниитизи-биле 62500 тонна өдек сөөртүп төгер турган болза, чүгле 8075 тоннаны сөөрткен. Бо ажыл районнуң совхозтарында көнчүг оожум чоруп турар. «УТКА 25 чылы» совхоз 13.000 тоннадан чүгле 800 хире тоннаны, «Улуг-Хем» — 18000 тоннадан 3562 тоннаны, «Найырал» —20000 тоннадан 2080 тоннаны сөөрткен. Совхозтарның директорлары Стихарев, Моисеев, Доржулдай, агрономнары Доронин, Мешелиши, Хвостов олар бо ажылче сагыш салбайн келгенинин чыдагаанындан түннел мындыг болган.

Чер-черде активтериниң хуралдарынга база районнуң ажыл-агыйларының удуртукчуларының, агрономнарының, инженерлериниң болгаш өске-даа активтиң киржилгези-биле часкы тарылгага белеткелде бо хувүрээзиниг байдалды парткомуның бюрозунга болгаш райкүүскомуның хуралынга чугаалажып көргеш, апрельдиң бирги чартыныда часкы тарылганың белеткелиң бүрүн доозкан турарын доктаатткан. Хову тургаларында чурттакга бажыңнарының, кызыл булуңнарының, столоваяларының септелгезин оон-даа бетинде доозкан турар.

Бо хемчеглериниң түннелин көөрүбиле ийи дугаар хынаалдаңы организастап чорудары комитеттиң ажыл планында көрдүнген.

С. БУЯНДЫ,
Улуг-Хем районнуң партия-күрүне контролюнуң комитединиң даргазы.

Улусчу контроль күштелиишкинде

Партия-күрүне контролюнуң Кызыл хоорай комитеди, аңаа дуза чедиреринің түс-түс бүдүүлгелерде болгаш организацияларда тургустунгулаан бөлүктери боттарының ажылчорудулгазың улам идепкейжидип турар. Улусчу контроль хереэн даандырган кижилер боттарының эрге-хулээлгелерин ажы билип, хоорайда ажыл-агый, албан черлериниң ажыл-херээнче сиңнигип кирбишаан, социалистиг өнчүнү төтчеглеп турар ажыл-агыйлары эвес чоруктарны дидими-биле илередип, материалдарны болгаш сан-хөөнүн курлавырларын чөп ажыглаар, бүдүүлгелериниң ажылын ажыжидер талазы-биле партия биле күрүнеге чогуур деткимчени көргүзүп турар апарган.

Партия-күрүне контролюнуң Кызыл хоорай комитединге дуза чедиреринің «Кызыл тудуг» эргелелинде болуур ол тудуг организациязында материал-техниктиг чүүлдерни төтчеглеп турарының хөй-хөй фактыларын илереткен. Оларның иштинден ыланггыя хоорайның Кочетов, Гагарин кудумчуларының белдиринде 36 квартиралыг чурттага бажыңның тудугунга болдунган когаралды база илереткен. Ол бажыңны Кызыл аэропортунуң чагыын бүүгаар «Кызыл тудуг» эргелелиниң тудугжудары барык үш чыл дургузунда тудуп келгеш, марттың бирги чартында арай бооргда дооскан турган.

Күрүне комиссиязынга дужаттынмаан ол бажыңны тудуг эргелелиниң удуртукчулары эштер Нестеровский, Трещенко оларның айтышкыны-биле прораб эш Суховатиин шоочалап каапш, 15 хонук дургузунда аңаа кандыг-даа хайгаарал чоруттаанының ужурудан одалга системазынга суг шак доңгаш, хамык батареялар бүстүп, бажыңның иштин суг хөме алган болган. Оон түннелинде чаа кылган бажыңның түдүү үрелип, күрүнеге 1470 ажыг рубльдин когаралы чедиртинген. Маңаа чүгле тудуг эргелели эвес, харын тудугнуң чогум өөрн, аңаа хайгаарал чорутса чогуур турган Кызыл аэропертунуң удуртукчулары база бичө эвес бүрүүлүг болуп турар.

Улуг-Хем ыяш ажыл-агый черинің ыяш дилер цеги тудугга хереглеттинер дилген ыяш материалдарын көнчүг шынар чок кылып турары-биле база күрүнеге улуг когарал таварыжып турарын ол ажыл-агыйда тургускан партия-күрүне контролюнга дуза чедиреринің болуу илередип келген. Ол бөлүктиң медээзин ёзугаар алырга, ук цехте дилген материалдарның чүгле шынары куду эвес, харын оларны кам чок кадагалап турарындан хөй-биле үрелип, тудугга ажыглаттынар аргажок болуп турар. Байдал ындыг турунда ол ажыл-агыйның удуртукчузу эш Забоев олче кичээнгей салбайн, ажыл-агыйжы эвес чорукту көргүзүп келген.

Улусчу контрольдуң төлээлекчилериниң ол дүвүренчиг медээлерин барымдаалааш, партия-күрүне контролюнуң Кызыл хоорай комитеди болдунуң апрель 1-деги хуралдынга ук айтырыгларны тускай чугаалашкан. Даандырган ажылга харысалга чок болгаш боттарының удуртулгазының турар инженер-техниктиг ажылакчыларга негелде тургуспайн келгенинден үстүнде айытган чурттага бажыңның тудуунуң талазы-биле күрүнеге чедиртинген когаралга кол бүрүүлүг кижилер болур «Кызыл тудуг» эргелелиниң удуртукчулары эштер Нестеровский, Трещенко оларны шыңгыы көөрү-биле партия-күрүне контролюнуң комитеди СЭКП хооркомуның бюрозунче шилчиткен. Бо чедиртинген когаралга база бичө эвес бүрүүлүг ол тудугнуң прорабы турган эш Суховатиинга болгаш Кызыл аэропортунуң тудуг инженери эш Красавцевти комитет донгуткан.

Дилген ыяш материалдарының шынарын экижидериңе, оларның камналга шыгжамырынга контроль тургуспайн келгени дээш Улуг-Хем ыяш ажыл-агыйының удуртукчузу эш Забоевти комитет шыңгыы сагындырбышаан, маңаа хамаарыштыр ыяш илер цехтиң девискээринге чогуур корум-чурумну чоокку үеде тургузарын аңаа дааскан.

Социалистиг өнчүнү чүзүн-бааның самчыгдакчыларын, төтчеглекчилерин улусчу контрольдуң төлээлекчилери база-ла мергени-биле тудуп ап турар апарган. Чижээ, мурнунда эът, суг продуктулар белеткээр эргелелдиң начальниги турган Маркин дээрэн бодунуң албан дужалалын ажыглап алгаш, чүзүн-бааның махинация кылыр орукче кирип, бөлүк оорларның дузазы-биле 80 ажыг килограмм күдүне ъдин бодунуң хуузунда хереглелинге бузуттап ажыглаарын орадашкан. Ол дугайында медээни алгаш, партия-күрүне контролюнуң Кызыл хоорай комитеди ук Маркинниң хереэн бодунуң хуралынга чугаалажып көрбүшаан, оон түскай хереэн көөрү-биле СЭКП Кызыл хооркомунуң бюрозунче шилчиткен.

Партия-күрүне контролюнуң Кызыл хоорай Комитеди ол хуралга комитеттиң штаттан дашкаар инспекторларынга элээн каш эштерни бадылаан болгаш апрель айда чорудар хемчеглериң планын база чугаалашкан.

А. КЫЗЫЛ-ООЛ,
Хоорайның партия-күрүне контролюнуң комитединиң кежигүнү.

Массаның киржилгези-биле

Таңды районнуң партия-күрүне контролюнуң хуралы чоокта чаа болуп эрткен. Ол хуралга районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының часкы хову ажылдарынга белеткелиниң массалыг хынаалдазының түннелин чугаалашкан. Районнуң элээн хөй ажыл-агыйлары часкы тарылгага белеткелдерни ам-даа бүрүнү-биле доозпаан, трактордар болгаш кодээ ажыл-агый машиналарының септелгези «Тимелге», «Мешөгей» совхозтарда, кодээ ажыл-агыйның Дуржугга станциязында, «Коммунизминиң херели» колхозта амдыгаа чедир үргүлчүлевишаан, чамдык ажыл-агыйларда үрезиниер четче арыглаттынмаан, механизатор кадрлар чедишпес.

Колхозтарның болгаш совхозтарның часкы хову ажылдарынга белеткелиниң массалыг хынаалдазын апрель 1-ден 10-га чедир бүгү черлерге каяа-биле үргүлчүлээрин комитет планнаан. Ол хынаалдаларны чорударыбиле ажыл-агый бүрүзүнде комиссияларны тургускулаан. Комитеттиң ажылынга дузалажыры-биле колхозтарда, совхозтарда, фермаларда, бригадаларда болгаш ажыл-агыйның өске-даа адырларында болуктерни болгаш постуларны организастаан. Партия, совет активчилер, кодээ ажыл-агыйның специалистери хынаалдага база киржир.

Машина-трактор парыгын шынарлыг белетиззринче, тракторларны кывар-чаар материалдар-биле бүрүн хандырарынче, черни шын ажыглаарынче, ховуда ажылдап турар ажылчыннарга болгаш колхозчуларга таарымчалыг байдалдарны тургузарынче улуг ынчээнгей салдынып турар. Хову турлагларын дерип, септээр ажыл районда шагда эгелээн.

Комитеттиң ажылының ол баштайгы базымнары бар четпестерни ойлаанда чайладырынга, часкы хову ажылдарынга белеткелди бедик шынарлыг доозарынга улуг идигни бээр.

Н. ТЕМБРЕК.

Контроль илереткен

Тес-Хем парткомунуң болгаш райкүүскомнуң партия-күрүне контролюнуң комитеди хөй-ниитизиниң киржилгези-биле районда часкы тарылгага белеткелдиң байдалын март айда хынап көрген. Хынаалда болуп турган үеде районда часкы тарылгага белеткелде улуг четпестер бар болуп турары илереэн. Бүгү тракторларның 70 хире хуузу, андазыннарының 55 хуузу, сеялкаларның 62 хуузу, кукуруза олуртукчуларының чүгле 10 хире хуузу септеп белеткеттинген болган.

«Ак-Эрик» болгаш Ленин аттыг колхозтар часка белеткелди кедергей оожум чорудуп турар. «Ак-Эрик» колхоз чангыс-даа сеялка, андазын септеп албаан, тракторларының чүгле 46 хуузун септеп алган турган. А Ленин аттыг колхозта элээн каш тракторлар септеттинмээн, чангыс-даа кукуруза сеялказы белеткеттинмээн.

Септелгеден үнген тракторларны тонагдап турар чоруктарны хынаалда илереткен. Чижээ, «Тес-Хем» совхозтуң декабрьда септелгеден үнген «ДТ-54» деп трактору агаар шүүрекчизин, карбюраторун, кожулга тургузугларын болгаш өске-даа чамдык кезектерин үштүп апарган болган. Ленин аттыг колхозтуң «ДТ-14», «ДТ-24» тракторларын база-ла ынчаар тонагдаан. Харысалга чок чоруктуң түннелинде «Ак-Эрик» колхозтуң бир чаа трактору аварияга таварышкан.

Септелгениң оожум чорун турарын ажыл-агыйларның удуртукчулары, механизмнери артык белек чогуунга шамнап турза-да, боттарында болгаш «Сельхозтехника» салбырында бар чүүдерни безин бижбес болуп турар. Херек кырында септекчи бригадаларды, септелге графиктерин тургуспаанындан часка белеткел саадап турар.

«Сельхозтехниканың» район салбырының мастерскаязынга септеттинген чамдык тракторларда чедир кылдыңаан чүүдер хөй болуп турар. Тес-Хем совхозтуң «ДТ-54» деп бир трактору, «Чодураа» колхозтуң «Т-23» трактору катап септелгеге кирер болган. Ол ышкаш «Сельхозтехника» салбыры артык келектерни четче хандырбайн турар.

Хынаалдаан илереэн четпестер талазы-биле бодунуң саналдарын болган сүмелерин комитет Тес-Хемниң будүүлгелге эргелелинге, парткомга киририп, четпестерни чайладырын ажыл-агый удуртукчуларындан шыңгыы негээн. Партия-күрүне контролюнуң кииргеп саналын партком бюрозунга чугаалашкан болгаш чогуур хемчеглер алдынып турар.

Ишкинниң малчыннарында

СУТ-АКСЫ. (Телефон-биле). Устьлабинчилерниң үнелиг эгелээшкинин деткивишаан. «Сут-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырының малчыннары ниитизиниң малын менди болгаш хур кыштагладыг турар. Бо үүнерде хоюнуң ден кезии оолдашкан азы 1966 хураган шүүтү бар. Ол ышкаш 416 аналг, 119 быжаа база мендн, эки доругуп турар.

Дүүгүзүнден бөгүн, а даарта оон-даа бедик көргүзүүлүг болурунга кижи бүрүзү чүткүл-сонуургалдыг. Бо талазы-биле ажылы үлегерлиг, чарыштың мурнуку одуруунда малчыннар хөй. Чижээ, Ондар Доржунуң коданындан төрээн 248 хойнуң хураганы 257 болган. Моңгуш Чинчинин 96 өшкүзүнүң анайы 116 болган (чээрбизи ийистээниниден). Шак ындыг чижектерни кыштаг бүгүзүнден көргүзүп болур.

Шээр малдың кыштагларында одар ажылган, сут-бараан фермазының девискээри база карандылаан. Малга таарымчалыг байдал хүн бүрү-ле экижип турар болзажок, частың берге үелери мурнунда турарын малчыннар өки билир. Мал чеминиң магадылалын курлавышаан, ажаалда, чемгеригеже кол кичээнгейни угландырып турар.

Хүр чыл ашкан малдың чаш төлү-даа боткур, оон продуктулуу-даа бедик болур. Ишкининиң малчыннары бирги кварталда күрүнеге эът болган сут садарының хүлээлгезин хуусаа бетинде күүседкен, херек кырында 240 центнер эътти болган 178 центнер сүттү дуваагаан.

СЭКП обкомунуң V пленумунуң доктаалын боттандырбышаан, малчыннарның чурттага амыдыралын улам экижидерине чамдык ажылдарны база организастап турар. Чижээ, чаа чүнар бажынны ажыглаага киирген, хой бригадазында дөрт ог-буле чурттаар бажынны кылып эгелээн, сүт-бараан фермазынче радио шугумун шоорн чоокку үеде доостур.

БИЧИП СААНЧЫ

Барыын-Хемчик районнуң «Малчын» колхозунуң Шегетей сут-бараан фермазында 15 харлыг Иргит Бора-кыс саанчылап турар.

Ол эрткен чылын 14 харлыында фермага келгеш, 12 баш сарлык инектерни хүлээп ап, баштайгы хүннерден эгелээш кызымаккай ажылдаан. 1962 ажыл-агый чылында бичии саанчы И. Бора-кыс 5.504 кг азы бир инекке оналштыр ортумаабиле 457 кг сүттү сагган. Ол ам фермада дээрэ саанчыларның бирээзинге санадып турар.

С. СААЯ.

Малчыннарның ажыл-хөрекшери боллаш планнары

ТӨЛЕПТИГ АЖЫЛ-ИШЧИ



Чеди чылдың бешки чылында кижи бүрүзү алган социалистиг хүлээлгезин хуусаа бетинде күүседип, ак-сеткилдиг, төлептиг ажыл-ижи-биле Төрээн чурттун өөртүкселер.

Ындыгларның одуруунга Дуржугга станциязының Хадын-Аксы сүт-бараан фермазының саанчызы Ооржак Чечек туржуп турар. Саанчының күш-ажылчы ажыл-ижинин эгелээни каш сес-биле мындыг: эрги көшкүн амыралдан кезээде чарлып, кажан 1951 чылда «Чагытай» колхоз тургустунары-биле оонуң ээзи Оюн Сырат, ог-буле дугуржукаш колхозка кирип, сууржуң ыяш оруун тыпканнар. Оон эгелээш Чечектиң саанчы күш-ажылы эгелээн.

Баштайгы үелерде бодунга таварышкан бергелерни ажып эртпишаан, ол чөөрту мурнакчыларның арга-дуржулгазын өөренип, өки саанчыларының одуруунга чедип берген. Ооң амгы ажылдап турары ол ажыл-агый чери каш янзы «хуулуп», каттышкаш, улуг ажыл-агый «Кызыл партизан» колхоз-даа боол турган. Ол ажыл-агый келзе-келзе мырнай Дуржугга станциязы болу берген. Саанчы болур күзелин, ол ажылга ынакшылдыы бүгү-ле ажыл-агый чыдарында үргүлчүлеп келген болгаш ам станцияның мурнакчы саанчызы, чүгле станцияда эвес, харын республикада сураглыг апарган.

«Шаанда ангыр, кас, одурек турлаа болган, кыдың ак хар дег кужур хаажылаан өөнзиргей Алгый-хөлдүң өрүн, мурнунда өрген безин чок, айгадап шолчүгеш Хадын-Аксыга мындыг улуг күштүг будүүлге чери тургустуруп, Ильичиниң лампочказы бо хову-ховузунга чайыннаны бээрин болгаш маңаа турумчуп, чурттап, ажылдаар-дыр мен» деп бодаңды Чечек сагынмайн-даа чеде

Шүгүмчүлелдиг саналдарның боттанылгазы

Автомашиналарның капитал септелгези плайныг ёзу-биле эвес, чүгле мөлдүк-калдык, буу-хаалаар хөөнбиле чоруттунуп турар. Шак ындыг шынары багай септелгениң уламындан автомашиналар дораан-на үрелип, хөй катап септелгеге кирер, ынчангаш артык чарыгдалдар үнүп, күргенеге эвээш эвес когарал чедиртинип келгенинге хамаарыштыр шынгыы шүгүмчүлелдер эрткен чылын № 1 АТК-да партия, профэвилел организацияларының отчёт-сонгуулалыг хуралдарынга бердинген турган.

АТК-ның удуртукчулары, партия, профэвилел организацияларының өөренип көргеш, участок-бригада аргазы-биле септелге чорударының чүрүмүнче шилчиндирии шиитпирлээш, ону февраль айдан бээр боттандырып эгелээннер. Ол депшилгелиг, чаа арга коллективке эки түнелдерни берип эгелээн. Ам септелгениң шынары кескүзү-биле экижип, темпизи мурнукузундан дыка дүргедеп турар апарган.

Бо арга ёзугаар септелгениң шынарынга контроль чорудары кончуг таарымчалыг болуп турар. Моон алгаш көөрге, коммунистериниң, мурнакчы ажылчыннарның ол чөптүг шүгүмчүлели дээштиг болуп, бүдүрүлгениң ажыл-чорудулгазын экижиринге дузалааны тодаргай-дыр.

Автоажыл-агыйның хүн бүрүдеги ажыл-чорудулгазына хамаарыштыр айтырыглар талазы-биле кижилерни контораже үргүлүү кыйгыртыр чоруктуң уламындан хөй шак чарыгдаттынып, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү кудулап турарын коммунистер болгаш профэвилел кежигүннери база ынчаарда боттарының саналдарынга илередип, күш-ажылды организастаары-биле холбашкан бо чүгула ажылга таарымчалыг корум-чүрүмну тургузарын сүмелээннер. Мону барымдаалаш, АТК-ның удуртулга чери ажыл-агыйның девискээринде ажылдап турар бүгү кижилер-биле келдириишкин чокка, микрофон дамчыштыр чугаалажып, харылзаа тударының таарымчалыг аргазын тургускан. Ол чорук хүн бүрүнүң айтырыгларын оперативтиг шиитпирлээр арганы берип, күш-ажылды таарымчалыг организастаарынга дузалаан.

Бүдүрүлге ажылчыннарынга медицина хандырылгазын экижидер дугайында чөптүг негелдерин барымдаалаш, АТК-ның администрациязында эмнелгениң доктаамал ажылдаар кабинединге ажыттан болгаш аналаа эмчилер хүлээп алышкынны үргүлүү чорудуп турар апарган. Оон түннелинде чолаачыларның, септелге ажылчыннарының эмнелгээ кирер дээш мурнунда дег хөй-хөй шактар чидирер чорук удуртактының хандырылгазын ажыглаары школа, эмнелге болгаш культура албан черлериниң ажылынга улуг идиглиг, олар кургаг ыяш-биле хандыртынган болур.

Ниитизи-биле 3600 кубометр ыяштан 3500 кубометрни белеткээн. Оон иштинден 2200 кубометрни сөөртүп эккеп алган. Арткан 100 кубометр чоокку хүннерде ажыр белеткеттинери билдингир. Амгы көл кичээнгейни ыяш сөөртүлгезинче угландырып турар.

С. САЙЫН-БЕЛЕК.

Редакцияга ЧАГААЛАР

ЧОННУҢ КАДЫЫ ДЭЭШ

Барыын-Хемчик районнуң «Малчын» колхозунда медпункт эргелекчизи В. Шелгунов болдунуң ажылынга мергежилдиг кижилериниң бирээзи. Өөредилгезин чедиишкинниг дооскаш, баштайгы ажылдап эгелээн чери Мугур-Аксы суур бо. Эмчи эш Шелгунов маңаа ажылдап келген үезинии иштинде аар-берге аарыгларга таварышкан улуг, биче хөй-хөй кижилерни экижи эмнээн. Ынангыы ол сөөлгү үеде малчыннарның доктаамал аалчызы болуп турар.

Чоокта чаа Мугур-Аксынга мындыг таварылга болган. Аныяк кыс К. Донгак бөжуурунуң мурнунда хүн хенертен билиместеп аарый берген. Кыстың төрелдери болгаш суурнуң чурттакчылары аарыгның байдалын көргеш, бо-даа сегип шыдавас-тыр деп чөгенип турганнар. Ынчалза-даа Владимир Семёнович ону үйгу-дыш чок аажок кызымак эмнеп турган, кадык кижи кылдыр экирти эмнеп каан. Бо ышкаш таварылгалар оон ажылынга хөй катап болгулаан.

Моңгун-Тайгага чоокка чедирле аараан кижилерни шинчиир рентген ажылдавайн турган. Рентген аппарады аңаа турза-даа, ону ажыглап билир кижи чок турган. Эш Шелгуновтуң дилээн ёзугаар район эмнелгезинин эмчилери ону рентген аппарадын ажыглап билир кылдыр өөредип каан. Ам Моңгун-Тайганың ажыл-ишчилери рентгенге шинчидер дээш Тээли, Кызыл-Мажалыкче барбайн, ол-ла черге аарыын тодаратгыып алыр аргалыг болганнар. Моңгун-тайгачылар эмчизин Владимир Семеновичинии хүндүлеп, оон берге болгаш хүндүткелдиг ажыл-херээнге оон-даа артык чедиишкинниг болурун күзеп турадлар.

О. ДОНГАК.

Культура амыдыралының хүн демдеглелинден

УЛУГ СОНУУРГАЛ-БИЛЕ. Республиканың хөгжүм-шин театрының артистериниң бир бөлүү Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунга чораан. Концерттиң программазы байлак, солуы. Ылаңгыя А. Хууракгың күүседкен көргүзүглериә, С. Моңгуш болгаш Сапогованың чиик, кашпагай танцыларын көрүкчүлер улуг сонуургал-биле уткаан.

Н. Лопсан.

• • •

БИЧИИЛЕРНИҢ КОНЦЕРТИ. «Найырал» совхозтуң Кара-Тал салбырының сүт-бараан фермазынга бичии аалчыларны саначылар өөрүшкүлүг үткүп алган. Чаа-Хөл суурнуң ясли-садының уруглары концерт көргүзүп келгени ол. Оларның чаптанчыг ырларын, танцыларын болгаш шүлүкчүгештерин чүгле саначылар эвес, харын ферма чоогунда бүгү чурттакчылары кээп көргеннер.

Т. Опуштай.

Улуг-Хем район.

• • •

ЧАҢГЫС УДАА ЭВЕС. Ол-ла районнуң Хайыракан 8 чыл школазының өөреникчилери боттарының ээлчеглиг концертин салбыр төвүнге көргүскеи. Көрүкчүлерге бараалгатқан номерлерден С. Черлик-кыстың «Улуг-Хем» деп ыры, В. Дургар-оолдуң сыгыртказы черле солуы болган.

Л. Даш-оол.

Ужуражылга кежээзи

Чоокта чаа Кызылдың башкы институдунга доосканнар-биле ужуражылга кежээзи болуп эрткен. Институттуң башкылары, студентилер актовый залды дүлдүр олурушкан. Александр Чайбарович Куваа кежээни ажыткаш, республиканың Чырыдыышкын министриниң оралакчызы М. Дамдынчапка сөс берген. Эш Дамдынчап бодунуң чугаазынга институттуу доосканнарның кызымак ажыл-херээн демдеглевишаан, оларга моон соңгаар оон-даа чедиишкинниг болурун күзээн.

Дараазында, институттуу доосканнар, ам республиканың школаларында ажылдап турар элээн хөй башкылар боттарының ажылының дугайында тодаргай чугаалап, студентилерге ажыктыг сүмелерии бергеннер.

Башкылар болгаш студентилер ужуражылга соонда педагогика факультединиң болук студентилериниң күш-ажыл кичээлинге кылган түүлдериниң делгелгезин сонуурган көргеннер.

М. ДАМДЫҢ.

Багай белеткелдиң уржуу

«Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбыры бот-орулга-чарылгалыг үш хойжу бригаданы 1962 чылда тургускан болза-даа, үк бригадаларның малы болук-болүү-биле кыштаар улуг кыштаглар болгаш чаңгыс аай хевир-биле туттунган эки кажаалар, ол ышкаш бригадаларның төптери чок болуп турары-биле бригадаларга быжыглаан түс-түс кодан хойлар чер санай эрги, тар кажааларда кыштаглап турар.

Аксы-Барлык салбыры эрткен чылын мал кыштагладыышкынынга аажок багай белеткенген. Ынангыя мал кажаалары өй-шаанда сепгеттинмээн. Чижээ, 400 ажыг баш хунан хойлар кадарын турар эш Карыманың кажаазының кыры дүлаттынмаан турган. Ону чүгле январь айда дүглап, сепгеп дооскан. Ноябрь-декабрь база январь айларның соок үезинде соокка донуп, күш-деңгилдези баксыраан хойлар чүгле тын менди кыш ашкан болгаш оларның төрээн хураганнарындан бежен ажыг хураган өлген. Ол коданда малга чидиртир сиген февраль айның эгезинде-ле төнген. Кышка багай белеткелдиң уржуу ол-дур.

Ч. КҮЖҮГЕТ.

ЫЯШ БЕЛЕТКЕЛИ

Тожу районнуң «Май 1-зи» колхозунуң Ий сес чыл школазының оттулар ыяжын март айда бүрүнү-биле белеткээрин планнаан. Колхозчулар кыска үениң иштинде 620 кубометр ыяшты школа чанында белеткеп тургускан болгаш аргада белеткеттинген 360 кубометр ыяшты сөөртүп турар. Оттулар ыяш белеткелинде киржип турар кижилерниң хөй кезии херээженнер. Ажыл-ишчилерниң иштинден хүнде 5 кубометр ажыг ыяшты хап, хүн нормазын ыракта ажыр күүседип турарлар хөй.

Школа девискээринде бүдүн хевээр сөөртүп эккеп каан чудуктарны доорап, чарар ажылда эштер Бичежик, Күнзенмаа, Шыылай, Донгурбан болгаш өскелер-даа шалыпчы ажылдап турар.

Оттулар ыяштан аңгыда тудуг ыяжының белеткелин кыска хуусаада доозар соруига колхозчуларның мурнунда салдынган. Амгы үеде 52 кижи составтыг бригада Кадыр-Адыр, Чалыңчар деп черлерде тудуг ыяжын белеткеп турарлар.

А. БҮРБҮ.

Эки организастаанда

Школага, культура албан черлеринге оттулар ыяш белеткелин Өөүр районда «Кызыл тук» колхоз эрткен чылын эки организастаан. Ажылының ол дуржулгазынга даянмышаан, келир кыжын оттулар ыяштың белеткелин ам барык доозуп турар.

Оттулар ыяш белеткелинге эң таарымчалыг кышкы үени шын ажыглаары школа, эмнелге болгаш культура албан черлериниң ажыглыга улуг идиглиг, олар кургаг ыяш-биле хандыртынган болур.

Ниитизи-биле 3600 кубометр ыяштан 3500 кубометрни белеткээн. Оон иштинден 2200 кубометрни сөөртүп эккеп алган. Арткан 100 кубометр чоокку хүннерде ажыр белеткеттинери билдингир. Амгы көл кичээнгейни ыяш сөөртүлгезинче угландырып турар.

С. САЙЫН-БЕЛЕК.

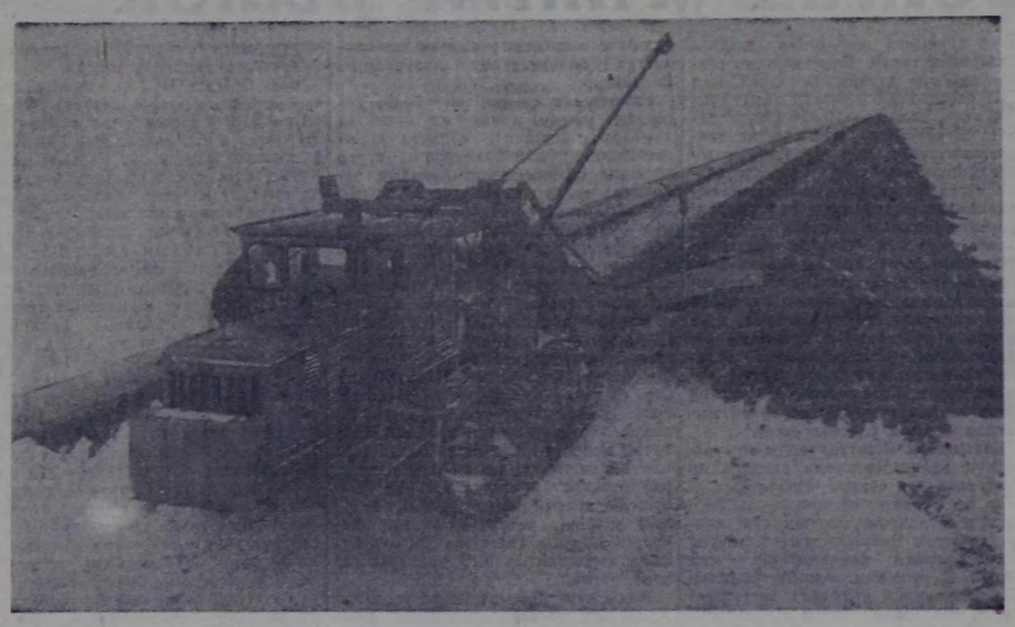

Аральдың эриктеринде болгаш буурул Уралдың даг эдектерин дургаар аажок улуг амылдар калбарган. Делегейде эң узун дурттуг черде салган, эң улуг хемчээлдиг хоорзалар.—Бухара-Урал газ дамчыдылгалары бо-дур. Муң-муң километр берге оруктарны эртнен. Тудугчулар Кзылкустуң каран четпес делгемнерин болгаш Устюрттуң даштыг шаттарын эртнен. Мырыңай чоокта чаа Аму-Дарьяның эриктеринге газ оттары кыва берген, а чылдың төнчүзүнде Бухараның газы Магнитогорскиге болгаш Челябинскиге четнен турар умурлуг. Чаа күчүлүг техника-биле чепчеглленген, механизастаттынган колонналар «ак-кек одаар чүүлдүк» оруун чедиишкинниг тудуп кел чоруур.

ЧУРУКТА: Бухара-Уралдың Челябинси областа газ дамчыдылгазының тудуунда «Р-10» деп ротор экскаватор.

Фото Б. ГЕОРГИЕВТИИ.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ХУУЧУЛАРНЫҢ ЧАГЫГЛАРЫН ҮЛЕГЕРЛИГ КҮҮСЕДИР ДЭЭШ

Кызылдың хуучулар төлөөлекчилери боттарының хуралынга горпонуң даргазы эш Мажовтуң илеткелин дыннаан, ол садыг организациязының чамдык ажылдарны кылганын демдеглээн. Эрткен чылын горпонуң ажылдакчылары бараан саарыгазының чыл планын хуусаазының бетинде, 6 хонук бүрүнгаар күүседкен. 1961 чылдынга деңнээрге 2722 муң рубльдиң барааннарын чонга хөйнү сатқан, планнан ажыр 15,8 муң рубльдиң оруглаын киирип алган. Кооператив кежигүннериниң хуу дадывырын хавырарының планын 210 хуу күүседкен.

Отчёттуг үе иштинде садыгның, ниитиниң чемненилге черлериниң ажылдакчыларының социалистиг чарыкы калбарган, коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинде 280 ажыг кижи хаара туттунган, оларның аразында 19 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик аты чедип алган. Садыг ажылдакчыларының ажылының культуразы элээн бедээн, садыгның болгаш ниитиниң чемненилге черлериниң арыгшевер байдалынче кичээнгей үргүлчү салдының турар.

Оон-биле чергелештир хоорайның садыг организациязының ажылында бар улуг четпестер хуралга илереен. 4-кү салбырның директору эш Лапшакова, улуг бухгалтер эш Середина оларның ажыл-агыйжы эвес чоруунган хоорайның чемненилге черлериниң шугумунга 7,4 муң рубль, а ол ышкаш дузалал ажыл-агый черинин талазы-биле 23 муң рубль түңнүг когаралга горпо таварышкан. Садыгның, ниитиниң чемненилге черлериниң шугумунда күртенниң, хөй-ниитиниң көрегизин өөрлап самчыгдаар чоруктуң фактыларының ам-даа бар болуп турарын, 1961 чылда самыгдалгың 26 таварылгалары илереен турганындан өрткен чылын ындыг таварылталарның 40 чедир кавудээнин илеткелчи миниин демдеглээн.

Хуралга хуучулгне төлөөлекчилери боттарының саналдарын калбаа-биле бербишаан, горпонуң ажыл-чорудулгазында четпестерни шынгыы илередип, оларны чайладырының тодаргай аргаларын айтып турганнар.

— Кооперативтиң акча-хөрениин самчыгдаар кижилерниң ам-даа бар болуп турары өртектиг чүүлдер харыылаар ажылга кижилерни горпонуң баштаар черинден хынала чокка киирип ап турганы-биле тайылбырлаттынар-дыр. Самчыгдакчыларны кам-хайыра чокка илередип, оларга шынгыы кезиичии снаарлы бистиң сорулгавыс болур — деп, хөй-ниитичи контролёр эш Литвинцев чугаалаан.

Ланғы комиссияларының ажылынга

ДАШТЫКЫДАН МЕДЭЭЛЕР

Чугула медээ

ПАРИЖ. (СЭТА). «Совет ракета айже бар чоруур», «Ай—4» деп, автоматтыг станцияны салып үндурген»—деп, бүгү-ле француз солунларны информация-биле хандырып турар Франс Пресс агентилел совет эртемниң болгаш техниканың чаа кайгамчыктыг чедишкинининиң—Айның талазынче космос ракетазын салып үндургенииң дугайын бачымыбиле дыңнадып турар.

Франс Пресс агентилел «Луниниктиң» допчу техниктиг харантеристикаларын чижек кылдыр киирип, оон бүгү аппаратуразы эки амыдап чоруур деп онзалап демдеглээн.

Кыдат чазактың шиитпири

ПЕКИН. (СЭТА). 1962 чылдың октябрьде болгаш ноябрьде Кыдат биле Индияның аразынга болган кызыгаар чөрүлдээшиниң үезинде туттурган бүгү-ле индий шериг албанныгларны хостаар болгаш чуртунче чандырар деп, кыдат чазак шиитпирлээн. Туттурган индий шериг албанныгларның ниити саны 3213 кижи болуп турар. Индияның Кыдатта элчин черинге КУР-нуң даштыкы херектер министерстводунуң бо чылдың апрельдиң 2-де чөрүткан нотазында ол дугайын чугаалап турар.

Кызыгаар дугайында айтырыгны тайбың шиитпирлээриниң эргежок чугула бүгү-ле байдалдарын кыдат чазактың күжениишкиннери тургускан деп, нотада демдеглеп турар. Шуут чугаалажыышкыннарны чоокку үеде чоруудар дугайында кыдат чазактың саналын индий чазак чогумчалыг кылдыр көөр дээрзинге кыдат чазак идегел турар.

Кыдаттың Тибет болгаш Синьцзян районнарының кызыгаар отрядтары туттурган индий шериг албанныгларны 1963 чылдың апрельдиң 10-дан эгелээш хостап, чуртунче чандырып эгелээр деп, туттурган бүгү-ле индий шериг албанныгларны хостаарының болгаш чуртунче чандырарының дугайында КУР-нуң камгалал министерстводунуң медеглелинде айтыкан.

Совет эртем-техника бодалыкның чаа тиилелгезиниң дугайында допчу дыңнадыгларны француз радио станцияларының дамчыткыласаан.

Эп-сеткил каттыштырылгазы

ПАРИЖ. (СЭТА). Боттарының эргелерин ийи ай чыгыы эрес-дидим камгалап турар шахтёрлар-биле сагыш-сеткил каттыштырарының шимчээшкинин бүгү Францияда калбарган. Ажыл соксатканнарга дузалаарының фондузунга хөреңги чыылдазының кампаниязының хөй-ниитиниң он-оя организацияларының, сагыш-сеткил каттыштырылгазының чүс-чүс комитеттери фабрикаларда, заводтарда, тудугларда, хоорайларда болгаш кадээ черлерде чорудуп турар.

«Юманите» солунуң дыңнатканыбиле алырга, чурттуң эң улуг үш профэвиилел каттыжыышкыннарының бирээзи—Күш-ажылдың Бүгү-ниити Конфедерациязы безин 2 миллион 275 мун франкыны чыылдырган. Ажыл соксадып турар дагжыларга болгаш оларның өг-бүлелеринге хузалаары-биле чуртта чыылдырган хөреңгилер ниитизи-биле барык-ла 15 миллион франк болуп турар.

Парижтиң муниципалитет чөвүлели шахтёрларга дузалаарының фондузунга 100 мун франкын бээр деп доктаатказ.

Дижон муниципалитеди база-ла шак ындыг шиитпирни хүлээп алган, хоорай даргазы каноник Кирниң саналы-биле 10 мун франкын үндүрүп берген.

КОНТРРЕВОЛЮСЧУЛАР СОКСАВАЙН ТУРАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Кубаның девискээринче чаа халдаашкынны кылырынга белеткенип турган 17 куба контрреволюсчулар чораан «Лондондерри» деп суднону Карибо далайга англи шериг кораблиниң тудуп алганының дугайын парлалга дыңнадып турар.

Ол дугайында медээлерни Англияның далай министерствозу болгаш АКШ-тың күрүне департаментизи бадыткаан деп, ЮПИ агентилел дамчыткан. Дээрбечи суднону тудуп алырынга «Каттышкан Штаттар кирип-пээн» болгаш суднону тудуп алганының дугайы күрүне департаментизинге «англи чазактан билдингир апарган» деп, күрүне департаментизиниң медеглелинде демдеглеп турар.

Дээрбечи судноларының бирээзин англи шериг корабли тудуп алган болза-дал, куба контрреволюсчулар боттарының халдаашкыннарын соксадыр бодавайн турарлар деп америкүзээшкиннерни кылган информация агентилелдери ол-ла үеде айтып турар. Ол дугайын куба контрреволюсчуларның башкарыкчы бирээзи Боша дыңнаткан, болуп турар.

Ойлук чок хемчеглер

ГАВАНА. (СЭТА). Гватемаланың чазаа «айыыл чок чорукту ханыларының» талазы-биле тускай хемчеглерни алган. Чазактың шиитпири-биле чуртта комендант шагын тургускан, аэропорттарны хаггап, цензураны тургускан болгаш янзыбүрү политиктиг партияларның удуртукчуларын массалыы-биле тудуп хоргудап турар деп, Пренса Латина агентилелдиң корреспондентизи Гватемаладаң дыңнадып турар.

Политиктиг партияларның болгаш радиостанцияларның бажыңнарынга соксадыр бодавайн турарлар деп америкүзээшкиннерни кылган. Шериг автомашиналары хоорайның күлүмчуларында үргүлчү таңныылдап чоруп турар.

Болур деп турар сонгулдаларга президент болурунуң кандидазы кылдыр киржири-биле марттың 29-та Гватемалада чажыды-биле чедип келген боор деп каразып турары, мурнунда президент турган Хуан Хосе Аревалону удар дугайында чазак дужаал үндүрген.

Марттың 30-де болган шериг эргилдезин баштап турган полковник Энрике Перальта Асурдиз кабинет тургускынының дугайын дыңнаткан.

Киним Фолсенаның өлүрткени

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ассошиэйтед Пресс агентилелдиң корреспондентизиниң Вьетъяндан дыңнатканы-биле алырга, бо чылдың апрель 1-де Лаостуң даштыкы херектер министри Киним Фолсена өлүрткен деп чазактың албан черлери дыңнаткан. К. Фолсенаны бажыныңче кирип бар чорда өлүрген. Даштыкы херектер министерствозунуң хоорай чанында чайлаанга таныыдап турган таныылдарның бирээзи ону боолап өлүрген болгаш ол таныылды тудуп хорудаан.

Ол албан черлериниң дыңнадыгларын ёзугаар алырга, Киним Фолсенаның кадайы ооң-биле кады чоруп орда ийи будуунче балыглаттырган.

Киним Фолсена чурттуң политиктиг амыдыралынга идепкейлиг киржип, национал хуралдың депутады, тайбың камгалалыының болгаш нейтралитеттиң комитединиң оралакчы даргазы болгаш даргазы чораан. Фолсена Лаостуң тайбыңынга болгаш нейтралитеттинге ажыктыг кылдыр демисежип, лаос айтырыын тайбың таарыштыр шиитпирлээриниң идепкейлиг талалакчызы болуп, империалистиг агрессияга удур демисежип келген.

Оман патриоттар демиселин үргүлчүлеп турар

КАИР. (СЭТА). Низваның районунга — Имамат Оманның найысылалынга Оманның улусчу-хостакчы армизының отряды биле англи колониалдыг шериглернин аразынга кадыг-дошкун тулчуушкун болган. Оман патриоттар англи шеригларже хенертен халдаан. Тулчуушкунга англи солдаттарның ийизи өлүрткен болгаш сези балыгланган. Боо-чепсек шыгжаан улус складты оман патриоттар чаза тепсипкен.

АКШ-та спутник салып үндурген

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Эксплорер» деп, черинң кылымал спутнигин Канаверал думчуктан Каттышкан Штаттар салып үндүрген деп америк информация агентилелдери дыңнадып турар. Спутниктиң дензизи 186 килограмм, ооң бодап турар орбитазы черден эң-не ырай бээри—933 км., черге эң-бе чоок эртери—249 км.



Хемчин хемде «Час». Фотоэтюд С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

Өөруп четтириишкиниң сөстери

Чырык чер кырынга Совет Төрээн чурттуң база бир хамаатызы көстүп келген... Ол дээрге ада-ие бүрүзүнге эң-не улуг өөрүшкү! Совет медицина эртемниң хүн бүрү чедишкинининиң, эмчилериң маадырлыг ажыл-ижиниң ачызында нелериң улуг нуруузу кандыг-даа бергедээшкиге таварышпайн турар.

Бо нарын болуушкун ие бүрүзүнге-ле чиик болуп турбазы билдингир. Ындыг берге таварылгаларда эмчилер чаш болгаш улуг — ийи кижиниң амы-тыны дээш белең эвес демиселин чорудар. Совет кижилериң кадыкшылы, мөңге салгалы дээш эмчилериң дузаламчызынга өөруп четтириишкиниң чылыг сөстери-биле долдуртунган ада-иелериң чагаалары «Шын» солунуң редакциязынга дыка хөй келгилээр. Оларның аразында кымнарны чок дээр! Колхозчулар, ажылчыннар, башкылар, эртемденнер. Совет Армияның дайынчылары... Ол аас-кежиктиг, өөрүшкүзүг кызыгаарын ашкан бижикчилериң өөрээн сеткилин чангыс сөс-биле «четтирдим» деп эгелеп кагбас аргажок. Хөй-хөй ындыг чагаалариың ийизин моон адаанда парладывыс.

* * *

ИЕНИҢ СӨЗУ

Хүндүлүг редакция! Мээң чуртта-тугар черим Ак-Тал район төвүнден элээн ырак черлерниң бирээзи. Божүшкүн берге байдалдыг болганыбиле кезиишкин кылыры албан апарган. Ак-Талдың эмчилери Хову-Аксыбиле харылзажыл тургаш, ол черниң эмнелге машиназын дүрген келдирткен.

Хову-Аксының эмнелгезинче Кызылдан кезер эмчи чаламаар ужурга таварышкан. Магалыг чаагай үеде чуртта-тугар аас-кежиктиимиң мээң амыдыралымның ол берге хүннеринде эмчизинге чедир үгаан билиген мен. Олла 3—4 шак хире болганда чалаткан эмчи мээң чанымга чедип келген турган. «Бүгү-ле чүве таарымчалыг болур! Ажырбас, бүкпан!» деп, ол менээ чугаалап турган.

Айтырыг үгеле мээң дугайымда чоруп турган болза, херек чиик болгай эртик, а эмчилер болза мээң бодумнуң болгаш чаш төлүмнүң амы-тынызы дээш бүгү күжүн салганнар. Кезиишкин чедишкинниг эткен, нешкилер — бистиң амы-тынывысты совет эмчилер камгалап алган! Мен кижикил салы-ла кезер эмчи И. В. Коноваловскийге, Хову-Аксының эмнелгезинче бүгү-ле эмчилериңе өөрүп четтиргенимни илередир дээш, өөрээниден сеткил ханар сөстер безин тыплаам мен. Үгеле «четтирдим!» деп кагдым, ол сөсте өөрүшкүнүң кайы хире сиңнишкенин олар эскерген боорлар. Бодукүн ажыл-херээнге ак-сеткилдиг-биле бүрүн бердинген ол кижилер мээң үгаан-медерелимде мөңгези-биле арткан.

Д. ДАДАР-КЫС.
Улуг-Хем район.

* * *

АНЫЯК АДАНЫҢ ӨӨРҮШКҮЗУ

Совет Армиянық хүрээлеңинде албан эрттирип, ыдыктыг хүлээлгем күүседип турар мен, Ындек Төрээн Тывамдан ырак кызыгаарда тургаш, аал-оранымдан чоокта чаа дүлүг өөрүшкүлүг медээни алдым: мээң кадайым — Екатерина Сеңги бичии оол божаан болду.

Ол-ла дыңнадыгда Катя бергедеп божаан болгаш ооң бодунуң база чаш оглунуң салым-чолу дээш Бай-Хаак эмнелгезиниң ажылдакчыларының чедирген хаймаалыг дузазын меңээ дыңнаткан. Эрегжок чугула болуп келгенин барымдаалаан. Полина эмчи шуут-ла бодунуң хамык Катяга берип, дузалаан. Ол черниң эмчилери Полина Аракчаага болгаш Анна Максимовна Огородниковага чүректиң халыымдан өөрүп четтиргенимни илередиксээн ийик мен.

А. САРЫГБАЕВ.
Н шериг кезээ.
Приморский край.

БАРЫЫН ТАЛАКЫ ЭВИЛЕЛДЕ САНДАРААШКЫН

АКШ болгаш „Ниити рынок“

Январьның сөөлгү хүннеринде «Ниити рыноктуң» чурттары-биле Англияның аразынга Брюссельге болган чугаалажыышкыннар бүрүн буурап дужүүшкүн-биле доозулган. Европа экономиктиг ниитилежилгези калбартырының төлевилелиин долгандыр болуп турган хөй санныг шуугаазыннар турзажок, Англия «интеграциядан» дашкаар арткан. Чугаалажыышкыннарның буурап душкени империализмниң чөрүлдээлериниң ханылап бар чыдарының чугула чорудулгаларын илереткен. «Атлантика-сеткил каттыштырылгазының» болгаш «барыын талакы демократияның чаңгыс эвининң» дугайында бадыткаашкыннар долузу-биле сойгалаттырган.

Империалистиг лагерьге бо болуушкуннарны канчаар көрүп турары кончуг чидиг болган. Ылаңгыя океан ындында монополистер оюза дүвүрел үнгеннвер. Каттышкан Штаттарга баштаткан Европа экономиктиг ниитилежилгени «атлантика ниитилежилгези» болдурарын оралдажып турар Вашингтонуң бодалдарын Брюссельге чугаалажыышкыннарның буурап дүшкен чоруу согуушкунга таварыштырган.

Сураглыг америк публицист Уолтер Липпман «Ниити рынокка» Англияның киреринге Франциянын хоруушкунунуң алыс утка-бодалын четчирибиле тодаралын айыткан. Оон бижээни болза: «Европаның Европазы деп чүл? Ол дээрге, улуг айтырыгларның талазы-биле Каттышкан Штаттарның удуртулгазын моон соңгаар башталга болдурбас Европа-дыр. Англия Вашингтон-биле сырый харылзаалыг болган үшурунда Европа күрүнези болуруң казыткан. Европадан Англияны үндүрериниң чажыт сорулгазы—ол дээрге Каттышкан Штаттарны Европадаан үндүр сывырганы-дыр».

Де Голльдуң «үймээнин»—империализмге алыс шынзыындан дүүшкен эмнеттинмес аарыгларының дашкаар илереп үнүп келгеня-дир. Ам Каттышкан Штаттарның сагыш човап турары «Ниити рынокту» Каттышкан Штаттарның бодунуң тургусканы база-ла билдингир болгай. Вашингтонуң стратегтери «Ниити рынокту» экономика, политика, идеология талазы-биле социализмге удур демиселедиң чепсээ кылдыр көрүп турганнар. «Ниити рынокту» тургуспушаан, монополиялар ооң дузазы-биле ажылчын болгаш демократтыг шимчээшкинге удур туразында ажыылаарын кордап турган. Оон аңгыда Каттышкан Штаттар национал-хосталгалыг шимчээшкинге хамаарыштыр жэндары хүлээлгелерни күүседиринге идегелдиг эвилелчя кылдыр Европа экономиктиг ниитилежилгени көрүп турган.

Бодунуң баштайгы базымнарындан эгелээш, «Ниити рынок» Европа күрүнелериниң чаңгыс-ла экономиктиг каттыжмышкыны болбаан болгаш болбайн-даа турар. «Ниити рыноктуң» комиссиязының даргазы Вальтер Хальштейниң медеглеп турганы болза: «Бистиң ниитилежилге бодунуң экономиктиг түңнелдериниң болгаш экономиктиг ужур-дузазының-даа талазы-биле ап көөрге, сорулгаларының база ол ышкаш тургузуунуң, хүлээлгелериниң-даа талазы-биле политиктиг ниитилежилге болуп турар». «Ниити рыноктуң» ажык болгаш чажыт чогаадыкчылары болза ол каттыжмышкын НАТО-нуң агрессиялыг планынга чагырткан дээрзин чажырбайн турар. Капиталистиг «интеграцияның» дугайында СЭКП-ниң XXII съездизинге канчаар айыткачының ханы шынчыл бистиң хүннеривисте Европаның экономиктиг ниитилежилгезиниң беш чыл төөгүзү тодаргай көргүзүп турар. Н. С. Хрущевтуң чугаалап турганы болза: «Империализмниң лагеринде ийи удурланышкыннар бар: бирээзи — социализмге удур ооң бүгү-ле күштерин каттыштырарынче болгаш өскези—империалистиг күрүнелериң боттарының аразында, а ол шыкаш оларның-биле капиталистиг делегейниң өске арткан күрүнелериниң аразында чөрүлдээлерин улгаттырарынче угланышкыннар катай хаара боттуг хөделип турар. Каттышкан Штаттар ол ийи угланышкынны ажып эртип шыдаваан болгаш шыдавас-даа».

Каттышкан Штаттар алды күрүнелериң адаан-демиселин сандарадып шыдаваан деп чүвени «Ниити рынокту» хөгжүлдезиниң практиказы көргүскен. Европаның экономиктиг ниитилежилгези Вашингтонга планнаан сорулгаларның хемчээлиндеп эрте берген. Күрүне-монополистиг бөлүглежимишкиннериң аразында дугуржулгайың чаа хевири болур «Ниити рынок» ооң-биле кады делегейниң капиталистиг рыногун үлежир дээш чидиг адаан-демиселдиң база чаа хевири болуп турар.

Европа «интеграцияның» реаксыыг бүжар хевирлери турбужежок, ол делегейниң капиталистиг будүрүлгезин специализастаарынга дузалап, техниктиг депшилгени дүргеледиринге, массалыг бүдүрүлгениң, автоматчыдылганың аргаларын нептередиринге тодаргай индигин берген. Өске факторлар-биле катай алырга, ол чорук-алды чурттарның элээн бедик экономиктиг конъюктуразын тодаратказ болгаш бодунуң океан ындында эвилелчилеринче «шаап халдаарын» эгелээр арганы Европаның экономиктиг ниитилежилгезиниң киржикчилеринге берген.

Сөөлгү чылдарның дургузунда «Ниити рынокту» киржикчилериниң экономиктиг туружу АКШ-биле деңнээрге элээн экижээн. Бир эвес 1948 чылда Каттышкан Штаттар капиталистиг делегейниң продукциязының 53,4 хуузун берип турган болза, 1961 чылда ол көргүзүг—43 хууга дең болган. Ынчаарга «Ниити рынокта» кирген алды чурттар делегейниң капиталистиг продукциязында боттарының үлүүн 1948 чылда 13,7 хуу турганындан 1961 чылда 25 хуу чедир көвүдеткеннер.

Европаның экономиктиг ниитилежилгезиниң киржикчилериниң каттыштырган каайлы политиказы адаазидемиселдиң база чидиг чепсээ болу берген. Бир эвес 1963 чылда «Ниити рынокту» ниитинге каайлы төлевирлерин 1957 чыл-биле деңнээрге 50 хуу чиигеткен турган болза, 1963 чылдың июль 1-де ол төлевирлерни база 10 хуу кызырар деп турар. Моон-биле кады ниити тарифтиң талазы-биле деңнежилге болуп, үшкү чурттарга удур чаңгыс аай каайлы мооидактарын тургузуп турар. Бир эвес дашкаар үндүрер америк барааннарының 30 хуу хирезин Европа экономиктиг ниитилежилгениң кежигүннери чурттарже азы ам кежигүүү болур деп турар чурттарже чорудуп турарын барымдаалаар болза, капиталистиг рыноктарда тургустунуп турар байдал-биле холбаштыр америк монополистиг бөлүктериниң дүвүрээзинин билдингир.

Европа «Ниити рынок» болза хелектиң ужуру көдээ ажыл-агыйга хамааржы бергенде, садыгга кызыгаарлаашкыны болдуруп турар шыңгыы каайлы политиказының талазынче чайлып турар деп АКШ-тың чер ажылының министри Орвил Фримэн медеглээн. Ынчаарга АКШ-тың чедя фермер ажыл-агыйларының бирээзи-ле дашкаар үндүрер продукциязы бүдүрүп турар. Европа экономиктиг ниитилежилгениң тариф политиказының түңнелинде Каттышкан Штаттарның когараар ужурлуг когаралдарын даразында чижектен көрүп болур. 1962 чылдың октябрьда бир бүшель америк кызыл-тастың өртээ Барыын Германияның кызыгаарында чедиреринің хөлезизи-биле катай алырга, 1,92 доллар болуп турган. Ындыг болза-даа каайлы төлевирни өртекке немээнде ГФР-де бир бүшель америк кызыл-тастың өртээ 3,62 долларга чедир улгаткан. Ынчаарга Барыын Германияның бир бүшель кызыл-тазын 3,10 долларга садып турган.

Алды чурттарның каайлы төлевири АКШ-тың үлетпүр барааннарын дашкаар үндүреринге база удур тургустунган. Америк хөреңгиттеннериң бодалы-биле алырга, 1966 чылда, харын ооң эрте-даа үеде «Ниити рынок-туң» саналдап турар даштыкы тарифтери күштүг болу бергенде америк хөмүр даш болгаш машина-тудуут үлетпүрү Барыын Европаның чурттарында болаарга 5—15 хуу куду байдалга адаанчаажыр апаар.

Ынчалза-даа «Ниити рынокту» өөскүткени экономиктиг демисели Каттышкан Штаттарга кара чаңгыс хоралыг чорук болуп турар эвес. Январьның төнчүзүнде Франция биле ГФР-ниң аразынга кады ажылдажылга дугайында ат салган керээ кедергей реаксыыг шынарлыг турбужежок, НАТО-да америк политиктиг болгаш шериг баштагазынга удурланган деп АКШ-тың башкарыкчы бөлүктериниң көргеин барымдаалыг.

Капиталистиг «интеграцияның» бодунуң күштелген угланышкыннары Европаның экономиктиг ниитилежилгезиниң хөгжүлдезин хөй түүлдер талазы-биле бир өске янзылыг көөрүнче Каттышкан Штаттарны албадаан, АКШ-тың президентизиниң январьда конгресске чоруткан бижиниде демдеглеп турганы болза: «Бир эвес ниити рынок каайлыны улгаттырарынче азы кызыгаарлаттынган практиказе шилчнир болза, ол бодунуң көл принциптерин тура тепсиптер апаар». Шаандагызы ышкаш Вашингтонда, ам база-ла алды чурттарның антисоциалистиг болгаш реаксыыг принциптеринге бүрүнү-биле каттыжып, оларны деткип турар деп чүве билдингир. Ынчаарга америк монополистиг бөлүктер капиталистиг Европага АКШ-тың экономиктиг туруштарында база ол ышкаш колдакчы ролюндаа камгалаары-биле калбак хемчеглерни боттандырып эгелээн.

Сөөлгү чылдарның дургузунда Барыын Европада, хамыктың мурнунда «Ниити рынокту» чурттарында Каттышкан Штаттарның капитал салыышкынары дыка өскен. «Ниити рынокту» чурттарынга болгаш Англияга чаа тургускан 100 фирмаларның-ла 80-ни «Ниити рынокту» чурттарынга болгаш 20-зи Британ сөртулуктарга онаажып турган.

1958 болгаш 1962 чылдарның аразында америк хөреңгитеневер Франциянга 278, Барыын Германияга 215, Италияга 197, Голландияга 139 будүрүлгелерни тургускан. Барыын Европаның күрүнелериниң экономиказында америк капитал салыышкынарының калбарганының хемчээлинин зүгайын Франциянның чижээнден көрүп болур. 1962 чылдың август 1-де Каттышкан Штаттарның Франциянга салган капиталдарының түңү 500 миллиард эрги франк болган. Ол түңүнүң иштинден 207 миллиард франкыны 1950 чылдан 1959 чылга чедир, а 180 миллиард хире франкыны 1960 чылдың январьдан эгелээш салган. Барыын Европаның капиталистиг күрүнелериниң экономиказынче америк монополияларының шүргүшкүнү 1963 чылда база үргүлчүлеп турар. Чижээлээрге, «Студебейкер» деп концери Италияның хеп чүүр машиналар болгаш соодукчулар бүдүрер талазы-биле «Домоватт» деп фирмазының салган капиталын контрольдаарын холга алган. Ону «чаа европа рынокче чаза таварышкынны кылып болур сорулга-биле кылган чүве» деп концерниниң президентизи Эдберг шүүт медеглээн.

Ындыг болза-даа европа бүдүрүлгелеринче шүргүшкүн делегей рынокгары деэш америк монополияларның ыраакта-ла кара чаңгыс, харын-даа чугула чепсээ эвес болуп турар.

Садыгны калбартыр дугайында 1962 чылда конгресстиң хүлээп алган хообөлүзүнга улуг кордалды океан ындының монополиялары салып турарлар. Адаанчакчылары-биле чугаалажыышкынарны чорудуп, кайы-кайызынга тааржыр чорукка үндезилээш, тус-тус азы бөлүк барааннарга онаар күштүг турар каайлы төлевирлерни бежен хуу чедир чингедир болгаш делегейниң капиталистиг рыногунга Каттышкан Штаттарның «Ниити рынокту» чурттарының садып турар хөй барааннарындан каайлы төлевирлерни тырттарын күш чок болдурар талазы-биле ыызыгаар чок эргени ол хообөлүзү президентиге тывыскан. Америк «улуг хөреңгитениниң» саналгалары-биле алырга, чаа каайлы политиказы алды чурттарның каайлы мооидактарын чаза тепсиринге ролюну ойнаар болгаш Европаның экономиктиг ниитилежилгезин АКШ-ка баштаткан Атлантиканың экономиктиг ниитилежилгези болдурар дээр америк планны боттандырарынга идигин бээр.

Европаның экономиктиг ниитилежилгезиниң киржикчилериниң санында Англияны киирери «Ниити рынокту» американчыдар дээш демиселде чугула чаза кылдыр Каттышкан Штаттар мурнуку хевээр санап турар.

Европа экономиктиг ниитилежилгезинге Англияны киирер чорук чүгле океан ындының монополияларының туружун быжыглаар эвес (англи экономикада АКШ-тың капитал салыышкыннарының ниити түңү өске европа чурттарда ооң капитал салыышкынарындан ам-даа дыка хөй болуп турар), харын база капиталистиг Европага Бөөнүң болгаш Парижтиң холгаарлаар дээр чүткүлдеринге удур тургустунган турар.

Ооң ужурунда «Ниити рынокка» Англияның каттыжып киреринге ажыктыг кылдыр алды чурттарже Каттышкан Штаттарның ыйыышкыны өзүп турар. Ол күженишкиннерге чугула чүүл болза садыг тарифтериниң дугайында «Ниити рыноктуң» киржикчилери-биле АКШ-тың 1963 чылдың төнчүзүнде — 1964 чылдың эгезинде чорудар деп турар чугаалажыышкынынары болгаш турар ужурлуг. Ындыг болза-даа амгы үеде-ле америк башкарыкчы бөлүктер Европада адаанчажыкчыларның, хамыктың мурнунда Франциянның туруштарынга күштүг согуунуу таварыштырары-биле хөй чүүлдерни кылып турар. Бир эвес де Голль январьда киирген саналын катаптап туруп бээр болза, «Ниити рынокту» буза тевискеш, ол рынокту француз президент чокка чаазы-биле катап тургузар апаарын Вашингтон де Голльга баш удур сагындыргаан. Кеннединиң чазаа Американың башкарыкчы болур чорууң камгалаарынче утпалдырган бодунуң күженишкиннерниге Бонның идепкейлиг деткимчезин алырын орадажып турар. Ындыг деткимчени көргүскени дээш АКШ барыын-герман аландзырактарга элээн чүүлдү—«НАТО-ның хөй талалыг күштериниң» хемчээлдериниң иштинге америк атомнуг үүжеге ГФР-ни киирериң аазан турар.

Империалистиг чөрүлдээлериниң елүг ужу улам чиңгелеп бар чылдар.

НАТО-да бодунуң тергиндээшкинин камгалаар дээш тулчуушкуннар, «Ниити рынокту» калбартырын АКШ-тың деген турар чоруу, ГФР биле Франциянның аразында шериг, политиктиг болгаш экономиктиг эвилелдиң тургустунганы болза, бо чылын империалистиг күрүнелериниң аразында демиселдиң улам ыңай чидигленирин айтып турар. Франциянның «Комбэ» деп солуунуңуң январьның башгайгы хүннеринде бижээни болза: «Бүрүн эде тургузуушкуну кылырын чайлаш чок болдурүп турар ындыг тиглеммишкин Атлантика эвилелинде илереп келген».

Социализмниң тайбыңның болгаш демократияның тинделгелиг өзүп турар күштеринге удур турупчар дээр Каттышкан Штаттарның кордаашкынарының хоозунуңуң дугайын империалистиг «интеграцияның» механизминде шыңгыы, чайлаттынмас үзүктелишкиннер бүзүрелдиг хереглеп турар.

Н. ШИШЛИН.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага булуттагылап каап турар хүн болур, чар чагбас. Хат ой-тавында. Агаарның температуразы: республикага — 3—8, а Кызылга—6—8 градус соок.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Кинотеатрларга

АПРЕЛЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Максимка» 9.40, 11.20, 1, «Аът көшү-биле 2.40, 4.20, 6, 7.40, 9.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Үш мушкетёр» (делгем экранный) 1-ги сериязы 11.15, 1.15, 3.15, 5.15, 7.15, «Сальым-чаяан» 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Бичии уруг адазын дилээн» 2.30, «Дээрбе ээзи» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хуулгаазын эдиски» 11.15, «Төлгечиниң уруу» 5.15, 7.15, «Катя-Катюша» 3.15, 9.15 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63. редакторнуң оралакчызының 35-24. пропаганда киллизининиң 23—54 харылсалгалыг секретарының болгаш харылсалгалыг дежурныйның 23-35. көдээ ажыл-агый киллизининиң 25-38. партийжи амыдырал киллизининиң 37-13. иштики информация киллизининиң 20-60. чагаа болгаш совет тургузуг киллистериниң 21-27. үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал киллистериниң 22-64. бухгалтериянның 31-75. корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче доңгаар.

ТС—00821. Чагыг № 121. Культура министерствозунуң типографиязы

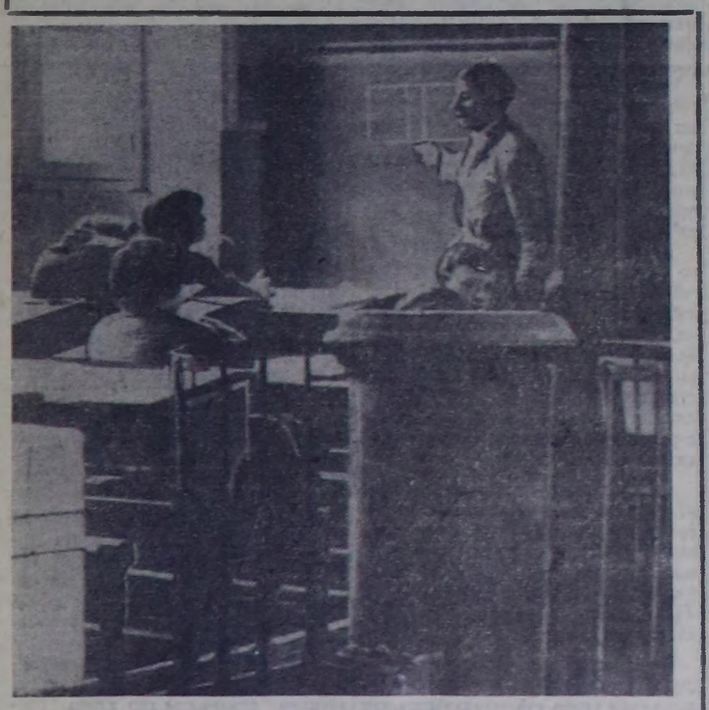

Карацгы шык өрээл, хырлиг суугужуташ. Бо болза Франциянның Бретаниде улус школаларының бирээзиниң класы-дыр. Ынчаарга Франциянның чаза армияга болгаш чепсегленишкиннерге кедергей хөй акшалы чарыгдап турар. Ниити билигниң школаларынга үндүрүп турар акшаларлырыла—азарганчыг болуп турар. Үгле сөөлгү үениң дургузунда безин француз көдээге улус школаларының ийи муң класстары хагдынган.

АДН-СЭТА-ның фотозу.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ НАГТЫЖЫҢДАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

1925 чылда үндезидеттинген

1963 ч.
АПРЕЛЬ
6
СУББОТА
№ 82 (5486).

Өртээ 2 көп.

БАЙЫРЛААЛДЫГ ВЕНГРИЯ

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Венгрияны Совет Армияның хостаанының 18 чыл оюн венгр улус байырлап турар. Байырлалдың бүдүүзүнде хоорайларга болгаш суурларга, бүдүрүлгелерге болгаш албан черлерине байырлыг кежээлер, хуралдар болгулаан, а ол ышкаш Венгрияны хостаары дээш тулчуушкуннарга өлген совет дайынчыларның хөөрлеринге болгаш турасказалдарынга чечектерни аппарып салгылаан.

ВУР-нуң национал байырлалын таварыштыр совет болгаш венгр партия база күрүне удуртунчуларының солушканы, байырлыг телеграммаларны венгр солуннар кескү черлеринге парлагылаан.

Национал байырлалды таварыштыр Будапештиге шериг парады болган, анаа Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының болгаш чазаанның удуртунчулары киришкен, ВУР-нуң камгалал министри гемерал-полковник Лайош Цинеге шериглерге чүве чугаалаваш, Совет Армияның хостаанының соонда Венгрияга болган улуг чаартылгаларны демдеглээн. Бистиң моон соңгааргы чедиишкиннеривистиң магадылалы бөлүзә Совет Эвилелиг-биле, социализмниң бүгү чурттары-биле ыяк эвилел бөжүр деп, ол медеглээн.

Чадаг шеригниң, артиллериянның, куяк танканың кезектери, ракета шериглери болгаш ужар түүл киришкен ол парад хостуг венгр улустуң тайбың күш-ажылын намгалап турар венгр чепсектиг күштериниң дайынчы күчүзүнүң көргүзүү болган.

Парад соонда венгр найысылалдың кудумчуларынга байырлаалдың селгүүстээшкини болган.

КРЕМЛЬДИҢ УЛУГ ОРДУЗУНДА

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ СЕССИЯЗЫ

Апрель 4. Эртенгиниң 10 шак. Чазак делегацияга эштер Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, А. П. Кириленко, Ф. Р. Козлов, А. И. Микоян, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, В. В. Гришин, Л. Н. Ефремов олар каступ көрге, депутаттар болгаш аалчылар үргүлчүлелдиг адыш часкалашкыны-биле уткаан.

Эң улуг назылыг депутаттарның бирээзи, ССРЭ-ниң чурукчулар Эвилелиниң баштаар черинің секретары, ССРЭ-ниң Уран-чурулга академиязының чингине кежигүнү С. В. Герасимов сессияны ажыткан.

Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Дээди Совединиң алдыгы чыылдазының бирги сессиязы кайгамчык үеде чыылган деп ол чугаалаан. Бодунуң Коммунистиг партиязының болгаш оон ленинчи Төп Комитединиң удуртулгазы-биле бистиң совет улус коммунистиг тургузуушкунунуң программазын амыдырала боттандырар дээш эгээртинмес энергиязы-биле ажылдап турар.

Улус ажыл-агыйының бүгү адырларының хөгжүлдезинде улуг чедиишкиннер Россия Федерациязынга чедип алдынган.

Соңгукчулар бистерни республиканың күрүне эрге-чагыргазының дээди органынга сонгаваш, улуг бүзүрелди биске көргүскен деп С. В. Герасимов чугаалаан. Улустуң ол бүзүрели хөй үүлдерни хүлээдип турар. Чонга кызыгаар чокка бараан болурунга, коммунистиг тургузуушкуннуң өөдүр чаагай планнарын боттандырар дээш демиселге бодунуң бүгү күштерин, билиглерин болгаш дуржулгазын бээри дегзиг бүрүзүнүң хүлээлгези болур. «Бүгү улустарга Тайбың, Күш-ажыл, Хосталга, Дең эрге, Акы-дүнмалышкы ёзу болгаш Аас-кежик» деп сестерни тутунда бижээн ниитилелди — коммунизмни чер кырынга тургузары — ол дээрге улуг аас-кежиктир!

Депутат С. В. Герасимов РСФСР-ниң Дээди Совединиң алдыгы чыылдазының бирги сессиязының ажыттынганын чарлаан.

Депутаттар төлээлекчилериниң чөвүлелиниң даасканы-биле депутат Б. А. Попов РСФСР-ниң Дээди Совединиң даргазынга Москва хоорайның профэвилелдериниң Чөвүлелиниң даргазында ажылдап турар — депутат В. И. Крестьяниновту сонгуур деп саналдаан. Ол саналды сессия чангыс үн-биле хүлээп алган.

В. И. Крестьяниновтуң даргалаашкыны-биле хурал үргүлчүлээн. Дээди Совединиң даргазының сес оралакчыларынга — депутаттар К. Е. Борисенкону (Курск области «Россия» колхозтуң даргазы), В. М. Васильевазыны (Куйбышевтиң Масленников аттыг заводунуң ажылдакчызы), Б. К. Габдрахимовту (Башкир АССР-ниң «Победа» колхозунуң комбайнеры), Ф. Ф. Кузюковту (Челябинскиниң үлетпүр талазы-биле СЭКП обкомунуң секретары), И. Д. Леоновту (Ленинград хоорайда Киров заводунуң фрезеровщиги), М. Д. Миллионщиковту (академик, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының оралакчы президентизи), Т. М. Сабировданы (Татар АССР-ниң Елабужга районизар аразының эмнелгезиниң эмчизи), И. Т. Трубилинни (ажылчы чоннар депутаттарының Краснодар крайның көдээ Совединиң күүскомунуң даргазы) сонгаан.

Сессия чугаалажыры-биле дараазында хүн чурумун хүлээп алган:

1. РСФСР-ниң Дээди Совединиң мандат комиссиязын сонгуур.
2. РСФСР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларын сонгуур.
3. Чоннуң амыдырал хандырылгазын улам ынай экижидериниң, улустуң хереглел бараанналарының шынарын бедидериниң болгаш ассортиментизин калбартырының дугайы.
4. РСФСР-ниң Дээди Совединиң Чарлыктарын бадылаары.
5. РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумун сонгуур.
6. РСФСР-ниң чазаан — РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелин тургузары.

Чугаалажып көөрү-биле тургускан айтырыгларны көөрүнче сессия шилчээн. Мандат комиссиязын 15 кижи составтыг кылдыр чангыс үн-биле сонгаан. Комиссияның даргазы — депутат Г. В. Романов.

Оон соонда РСФСР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларын сонгаан. Хөйлеу үндүрер талазы-биле саналдар киирер, 19 кижи составтыг комиссия, даргазы — депутат Г. В. Подельщиков; 33 кижи составтыг бюджет комиссиязы, даргазы — депутат И. Е. Клименко; даштыкы харектер талазы-биле 11 кижи составтыг комиссия, даргазы — депутат Н. М. Грибачев; үлетпүр тудуг болгаш транспорт талазы-биле 29 кижи составтыг комиссия, даргазы — депутат Н. И. Сергеев; көдээ ажылагый талазы-биле 29 кижи составтыг комиссия, даргазы — депутат Л. С. Куличенко; улус өөредилгезиниң болгаш культураның талазы-биле 25 кижи составтыг комиссия, даргазы — депутат М. Т. Нумин; кадык камгалалының болгаш социал-хандырылганың талазы-биле 25 кижи составтыг комиссия, даргазы — депутат А. М. Загребин; садыгның, хөй-ниити чемненилгезиниң болгаш чоннуң амыдырал хандырылгазының талазы-биле 19 кижи составтыг комиссия, даргазы — депутат Р. Ф. Дементьева.

Кыска чапсар соонда сессия хүн чурумунуң үшкү айтырыын — «Чоннуң амыдырал хандырылгазын улам ынай экижидерини, улустуң хереглел бараанналарының шынарын бедидерини болгаш ассортиментизин калбартырының дугайында» айтырыгны чугаалажып турар-дыр. Бо айтырыгны чугаалажып көөрү чугула байалдар-биле негеттинип келген.

Чыл келген түдүм-на бистиң чурттувустуң экономиказы быжыглып, социалистиг ниитилелдиң материалдыг күрлавырлары көвүдеп турар. Моон-биле кады совет кижилерниң уган-бодал, культура негелдези болгаш хереглелдери бедип турар. Бис оларны долу база эң эки хандырып шыдаар аргалыг болуп турар бис. Ол сорулганы күүседиринге улуг роль ажылчы чоннар депутаттарының Советтеринге онаажып турар.

Ниитилелдиң материалдыг чаагай байдалының көдүрүүшкүнүнүң кол көргүзүү болза, национал орулганың өзүлдези болур деп илеткелчи чугаалаан. Сөөлгү он чылдарның (1953 — 1962 чылдарның) дургузунда Совет Эвилелинде национал орулганың немей өзүлдезинин чылда ортумак темпизи 9,2 хуу, а АКШ-та — чүгле 2,7 хуу болган. ССРЭ-ниң ажылчы чоннарының боттуг орулгалары бир ажыддан турар кижиге онаалтыр алырга эрткен дөрт чылдарның дургузунда 18 хуу көвүдээн.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң эрткен чыылдазының ажыл-чорудулгазының үезинин дургузунда бистин республиканга чүнү кылганы?

Национал орулга 32 хуу өскен, чоннуң акша орулгалары 29,5 хуу көвүдээн деп, Г. И. Воронов чугаалаан.

1962 чылда РСФСР-ниң чону улус өөредилгезинге, медицина хандырылгазынга, социал-хандырылгага болган өске-даа төлевирлерге база чинге лерге хереглелдиң ниитилел фондузундан 17,5 миллиард рубльди, 1961 чылдыңдан бир миллиард хөй рубльди алган.

1959 — 1962 чылдарда Россия Федерациязынга күрүне болган кооператив бүдүрүлгелериниң база организациялардың капитал салыышкынарының күсели-биле 149 миллион дөрбелчин метр чурттарга шөлүн ажыглалга киирген болган аңаа 14 миллиард ажыг рубльди чарыгдаан. Ол-ла үениң дургузунда хоорайларның болган ажылчы суурларның чону күрүне чөвүлериниң дузазы-биле 52,1 миллион дөрбелчин метр чурттарга шөлүн түдүп, ажыглалга киирген. Оон ангыда колхозчулар болган көдээ интеллигенция бир миллион бир чүс муң бажыңнарны түдүп алган. Ниитизи-биле 35 миллион кижи боттарының чурттарга байдалдарын экижиткен.

Уруглар албан черлериниң четкизи өскен, дыка хөй культура-чыргыышкын албан черлерин — театрларны, клубтарны, кино тургузулгаларын, библиотекаларны туткан. Ажылчы чоннарның кадыкшылын камгалаар талазы-биле ажыл чыл келген түдүм-на экижип турар. РСФСР-ге ортумаа-биле алырга, 10 муң кижиге-ле 89 эмнелге оруннары болгаш 20 ажыг эмчилер онаажып турар. Шинча санныг эмчилер капиталистиг чаңгыс-даа чуртта чок болуп турар. Чижээлээрге, АКШ-та 10 муң чонга-ла чүгле 13 эмчилер онаажып турар.

Чыл келген түдүм-на чонга бараанналарны садары өзүп, садыгның культуразы бедип турар. Совет кижилер эътти, сүттү болгаш сүт продуктуларны, чигирни улам хөйнү хереглеп, хеп, ндик аймаан, эт-херексеэди улам хөйү-биле садып ап турар. Ниитиниң чемненилге бүдүрүлгелериниң четкизи көвүдеп турар.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак совет кижилерниң амыдырал деннелин болгаш материалдыг чаагай байдалын бедидер дугайында могаг чок сагыш салыышкынын илергейлеп турар. Амыдыралдың албан черлери кижиниң угаан-бодал сайзыралынга шаг-үени хостаар, бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылга болгаш культурлуг дыштаныштага таарымчалыг байдалдарны кижиге тургузуп бээр ужурлуг.

Партияның XXII съездизинге Н. С. Хрущевтуң чугаалааны болза: «Амыдырал хандырылганың айтырыглары — ол дээрге аар-саар үүл эвес, ийиги чергениң үүлдери эвес-тир. Кижилерниң хөөнү-даа, оларның күш-ажылының бүдүрүкчүлүү-дээ кижиниң амыдыралын канчаар тургусканындан, хандырылга культуразының кандыг болурундан улуубиле хамаарыр».

Сөөлгү дөрт чылдарның дургузунда РСФСР-де ажылчы чоннарның амыдырал хандырылгазының талазы-биле ажылдарның хемчээли бүдүн чартык катап хире өскен. Ам бо үеде чоннуң амыдырал хандырылгазында 70 муң ажыг янзы-бүрү бүдүрүлгелер болгаш мастерскаялар ажылдап турар. Амыдырал хандырылганың чаа хевирлери нептерээн.

Ынчаарга чамдык Совет органнар ол хереги ындыг-ла чугула эвес деп санаап, амыдырал хандырылгазының албан черлериниң ажылынче амдаа четпес кичээнгей салып турар. Амыдырал хандырылгазының хөгжүлдези онза хожудан турар, Кострома, Амур, Брянск, Томск областарның, Кабардин-Балкар АССР-ниң совет органнары дыка багай ажылдап турар деп илеткелчи демдеглээн.

Чер-чер Советтериниң күүскомнарының удуртукчулары янзы-бүрү бергедээшкиннерге болган чок-ла чылдак хап турар. Ынчалзажок бир дөмей аргаларлыг тургаш-ла чамдык автономнуг республикалар, крайлар болгаш областар оларның кожаларынга бодаарга чонга амыдырал хандырылгазының дыка улуг ачы-дузазын чедирип турары ховар эвес. Ынчаарга херек болза амыдырал хандырылгазының чугулазын билиринде, черчериниң курлавырларын ажыглаарында болуп турар.

Коммунал хандырылга бүдүрүлгелерин тударын чер болганга дургедедир аргалар бисте бар деп Г. И. Воронов уламчылаан. РСФСР-ниң Күрүлүү болгаш РСФСР-ниң Коммунал ажыл-агый министерствозу Россия Федерациязының тус-тус климаттыг зоналарынга янзы-бүрү бүдүрүлге күүлериниң бүдүрүлгелериниң чаңгыс аай хевирлиг төлевилелдери чоокку үеде тургустунган турар дугайында сагыш салыр ужурлуг.

Культура-амыдырал тудуунга корум-чурумну тургузар, бүдүрүлгелерни чаңгыс аай хевир-биле төлевилээр дугайында партия Төп Комитединиң айтыышкынын бүрүү-биле күүседир үе шагда-ла келген деп илеткелчи чугаалаан.

Бир дөмей хевирлиг бүдүрүлгелериниң суурунга үндезилээш специализастаттынган бүдүрүлге каттыжыышкыннары сөөлгү үеде чамдык улус ажыл-агый чөвүлелдеринде тургустунган. Ол дуржулганы амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелериниге база нептеретсе чогуур. Ажылдарның болгаш ачы-дуза чедирилгелериниң чамдык хевирлерин специализастаары, оларны улуг-улуг фирмалар кылдыр каттыштырары амыдырал хандырылгазында ам-даа хөй болуп турар борастаныр чорукту узуткаар, чоннуң чагыгларын бедик шынарлыг күүседир аргалыг, ёзулуг амгы үениң белелдеринге кукурузаны ажыглаарынга калбак орукту ажыдарында болуп турар. Ону көдээ ажыл-агыйның, аш-чем үлетпүрүнүң, садыгның болгаш ниитиниң чемненилгезиниң ажылдакчылары кады күжениишкиннер-биле шинтпирлээр ужурлуг.

Чоннуң амыдырал хандырылгазының айтырыгларынче эң улуг кичээнгей салырын коммунизм тургузарының эрге-ажыктары бистен негеп турар. Амыдырал хандырылга албан черлериниң бүдүрүлгелериниң, садыгның болгаш ниитиниң чемненилгезиниң ажылын мырыдай-ла чоокку ийи-үш чыл иштинде дыка адып экижидеринге Россия Федерациязы бүгү-ле аргаларлыг болуп турар.

Чиик үлетпүрүнүң ниити продукциязы 1962 чылда 1958 чыл-биле деннээрге 20 хуу, а аш-чем үлетпүрүнүү — 33 хуу көвүдээн деп илеткелчи оон ынай чугаалаан. Өзүлелиниң ол темпилери чеди чылдың планныг онаалдарындан эләэн ажып турар.

Чурттакчы чоннуң кижи бүрүзүнге онааштыр улус хереглелиниң чамдык бараанналарын бүдүрүп үндүрер талазы-биле бистиң чурттувус АКШ-ты шагда-ла эрте берген. Чижээ, чурттакчы чоннуң кижи бүрүзүнге онааштыр дүктеп кылган бистерни 1961 чылда ССРЭ-ге 1,6 погон метрни бүдүрген, а АКШ-ка — 1,4 погон метр, хонг чигир тус-тузунда — 38,4 килограмм болгаш 20 килограмм, мал саржаа ССРЭ-де — 4,1 килограмм, а АКШ-та — 3,8 килограмм.

Культура-амыдырал ужур-дузалыг болгаш ажыл-агый хереке лдериниң бараанналарын бүдүрүп үндүрери, бажың иштининг хереке лдери, телевизорлар, мотоциклдер болгаш мотолоскалар, пианинолар, рояльдар болгаш өске-даа үүлдер бүдүрери дыка өскен.

Чеди чылдың бешки чылында улус хереглел бараанналар үлетпүрүнүң бүгү адырларын хөгжүдеринің темпилерин улам ынай дүгедедирин көрүп турар деп илеткелчи чугаалаан.

Коммунистиг тургузуушкуннуң амгы үе-чадазында химияны хөгжүдеринче партия онза кичээнгей салып турар. Оон эки болгаш чараш материалдар хевирлиг продукциязы совет кижилерниң үнелелин улам калбаа-биле чаалап ап, оларның амыдыралын каастап турар. Бо чылын Россия Федерациязының улуг химиязын хөгжүдеринге эрткен чылга бодаарга 31 хуу хөй акша-хөрениин киирип турар.

Чиик үлетпүр өскени-биле холбаштыр калбак хереглелдиң техтеринге улус хереглелиниң бараанналарын бүдүрүп үндүрериниге кичээнгейни кошкадып болур деп бодал аар индустриянның чамдык удуртур ажылдакчыларынга тыптып келген. Ындыг үзел-бодалдар болза частырыглыг бодалдар-дыр. Калбак хереглелдиң техтери болза, кол бүдүрүлгениң артынчыларын улуг экономиктиг түүнелдерлиг ажыглап болур чугула участок болур.

Улус хереглелиниң үүлдерин бүдүрүп турар үлетпүр болза эләэн эки ажылдаар ужурлуг. Амыдырал хандырылгазының бедик шынарлыг үүлдеринге чоннуң хереглелдерин хандырар дугайында сагыш салбайн турар үрей кылыкчыларны, тоомча чок сагыш амыр кижилерни камхайыра чокка шүгүмчүлээр, материал талазы-биле хемчег алыр, ажылдап турар албан-дужаалдарындан хостаар херек.

Коммунистиг тургузуушкуннуң амгы үе-чадазында ажылчы чоннарның амыдырал болгаш садыг хандырылгазының айтырыглары онза чугула улуг ужур-дузалыг болу берген. Амыдырал хандырылгазының культуразын болгаш шынарын көдүрүп, бо херекке эки чаа үүлдерни неп теретпишаан, буржуаз культураның чүдүкчүлериниң, ыяшгыны абстракционистериниң биске чедирип турар чүүн—баазын айылдыг чоруунуң дугайын база утпас ужурлуг бис. Пестерни, шагыгларны үш-баш чок шокарлап кааптар чорук сөөлгү чылдарда биске таваржып келген. Ол болза амыдыралды кааставайн турар, а харын дужун хараар, кевин-херек чок чүве сонуургаар чорукту илерээшкини болур.

Литератураның болгаш уран чүүлдүң ажылдакчылары-биле партияның болгаш чазактың удуртукчуларының ужуражышкынынга эш Н. С. Хрущевтуң чайыннанчак болгаш хандыкшылгалыг чугаазынга абстракционизм идея талазы-биле бүрүн чылча шаптырган. Совет кижиниң амыдыралындан эргининг психологиязын болгаш идеологиязын, хөөзүн чүүлдерни арыглап аштаар херек. Чижээ, хереглекчилерниң бедик үнелээшкинин алган кылыгларның 450 ажыг чаа хевирлерин эрткен чылын шингээдип алган. 2 — 3 чылдар мурнунда чедиштейн турган хөй-хөй бараанналарга чоннуң хереглелин ам бүрүнү-биле хандырып турар.

Хоорайның ажылчы чоннарының амыдырал хандырылгазы экижип турар.

Областың үлетпүрүнүң болгаш көдээ ажыл-агыйының хөгжүлдези — ажылчы чоннарның чаагай амыдыралын улам ынай бедидерининг үндезини болуп турар деп, Калуганың көдээ облүүсконунуң даргазы депутат А. И. Демидова чугаалаан. Сөөлгү дөрт чылдарның дургузунда областа чурттагга болгаш культура-амыдырал тудуушкуну, хоорайны чаартырының болгаш чаагайжыды тургузарының талазы-биле, хоорай ажылагыйының бүгү адырларын хөгжүдеринің болгаш болбаазырангайжыдарының талазы-биле улуг ажылдар Москваның ажылчы чоннарының чурттагга болгаш амыдырал байдалдарын үндезини-биле экижидеринге ынаныштыг үндезин болуп турар.

Индирде — депутат С. М. Вериминков (Ленинград хоорай Совединиң күүскомунуң даргазының оралакчызы). Ленинградтың үлетпүрү сөөлгү үениң дургузунда калбак хереглел бараанналарының ассортиментизин дыка калбартыкан болгаш оларның шынарын экижиткен деп, ол чугаалаан

НОЯБРЬ ПЛЕНУМУНУҢ ШИИТПИРЛЕРИ БОТТАНЫЛГАДА

Бүдүрүлге принциви — удуртулганың кол аргазы

Улус ажыл-агыйының хогжудезинге партийжи удуртулганы бүдүрүлге принцивин барымдаалап эде тургузар дутайында СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң тоогүүг шиитпирлерин күүседир дээш Тес-Хемниң партия организациязы эрткен үеним иштинде чамдык практиктиг хемчегларни ап чоруткан. Тес-Хем болза, бистиң Тывада шуут-ла кедээ ажыл-агыйлыг район болгай. Шынчаагаш партком, түс-түс ажыл-агыйларда партия организациялары хамыктың мурнунда кедээ ажыл-агыйга удуртулганы эде көөр ужурлуг турганы билдингир.

Ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин танышкан партия эге организацияларының хуралдарынга колхозтар болган совхоз бүдүрүлгезин хогжүдерининг перспективтиг планнары эде көрдүнген. Ол планнарга кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезинче шыырак күштерни немей мобилизастаары, ылангыя шиитпирлиг участокталарны ажыл-херекти эки билир, инициативтиг коммунистер болган кежигүн эвес активчилер-биле быжыглаары, бригаларга, фермаларга коммунистерниң, комсомолчуларның санын көвүдеири, ажылга кижилерниң харыысалгазын бедидери дээш еске-даа хей-хей хемчеглер көрдүнген турган.

Ол чугула хемчеглерни парторганизацияларның чамдыызы чедишкинниг боттандырып, кедээ ажыл-агыйга партийжи удуртулганы мурнукузундан эжиктекен. Бо дугайын, ылангыя «Чодураа» колхозта парторганизациянын (секретары эш С. Байыр-оол) ажылынын дүржүлгазындан көрүп болур. Ол парторганизация бодунуң бүгү-ле дээре кижилерни мал ажылынче мөөнүзэп. Фермаларның, хойжу бригаларның удуртукчуларында, кадарчыларда, саанчыларда эң идепкейлиг коммунистерни шилип чоруткан. Оларның иштинден бот-оруга-чарыгалыг хойжу бригаларның бригадирлери эштер Данзырын, Дүктүг-оол, Кеский-оол, хойжулар Болат-оол, Чамгын-оол, Хараал-Тей сүт-бараан фермазының эргелекчизи Ензак, ол ферма да инек кадарчызы Баткар, учётчик Чагармаа дээш еске-даа хей-хей коммунистер артель будүрүлгезинге мурнакчы үлегерни көргүзүп, күш-ажылчы кайгамчыктыг чедишкинниерни чедип ап турарлар.

Коммунист Ензактың удурткаы Хараал-Тей сүт-бараан фермазы коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты чаалап алган. Ол фермада чүгле сүт саалдазының бедик көргүзүглери чедип алдының тудуп эвес, харын ооң бүгү ажыл-ишчилери чаагайжыды туттунган, чылыг, чырык бажыңнарда культурлуг-биле чүрүткен, иштин болган политиктиг билиниң бедидип турарлар. Ол ферма бүрүнү-биле электрижиттинген болгаш радиожуттунган. Бот-оруга-чарыгалыг № 1 хойжу бригаданың бригадири коммунист Данзырың бригаданың ажылын мергежилдин-биле башкарып турарындан ангыда, будүрүлгеге хуузунда эки үлегерни көргүзүп, эрткен чылын 100 хойга оналаштыр 107 хураганны менди доруктуруп, хой бүрүзүнден ортумаа-биле 3 кг 700 грамм чедир хүктү ап, кайгамчыктыг бедик түннелдерни көргүскеш, чоокта чаа Москвага болган кедээ ажыл-агый ажыдакчыларының чөвүлел хуралынга барып киржир аас-кежиктиг болган.

«Чодураа» колхоз чоокка чедирле организас-ажыл-агый талазы-биле районда кошкак ажыл-агыйларның бирээзи турган. Районнуң партия комитеди ол колхозтуң даргазынга агроном эртемниг эш Шулуу-Маадырны, парторганизация секретарынга база-да агроном эртемниг эш Байыр-оолду чоруткапынган бээр ында байдал экижээн. Ол коммунистер партияның көргүскен идегелин белиң-биле медереп билип, артель будүрүлгезин ак-сеткилдиг, кызымак башкарып келгенинин түпнелинде, ол колхоз ам мурнакчы ажыл-агый апарган. Мал болгаш чер ажылдарын, тудугну сайзырадырының чыл планын ол колхоз эрткен чылын бүгү-ле сан-хее, экономиктиг көргүзүглер аайы-биле ажыр күүседип шыдаавы, бо чылдың бирги кварталында күрүнеге эът садарының планныг онаалгазын хуусаа бетинде 111 хуу, сүттүүн—114 хуу күүсеткени ынчаагаш таварылга эвес.

Ол колхозта парторганизация болган колхоз баштаар чер малчыннарның амыдырал-чуртталгазын экижидер, культурлуг деннелин өстүрер дээш сөөлгү үеде улуг кичээнгейни салып, чуртталга болгаш культура-амыдырал тудугларын калбартыр, малчыннарның зооветеринарлыг база техниктиг эртем-биликин өстүрер талазы-биле чүгула практиктиг хемчеглерни чорудуп турарын база демдеглээр херек. «Чодураа» колхозтуң ажыл-ишчилери усть-лабинчилерниң кыйгырыын боттарының нигити хуралынга танышкаш, ол чугула эгелээшкинни деткиири-биле ажыл-агыйның бар аргаларын болгаш курлавырларын санаап көргеш, 1963 чылда күүседири-биле алган хүлээлгелеринге немештир 10 тонна эътти, 5 тонна сүттү, 500 кг дүктү күрүнеге садарын хүлээнимишаан, кедээ ажыл-агый будүрүлгезин хогжүдер, малчыннарның амыдырал-культура хандырылгазын экижидер талазы-биле районнуң мурнакчы колхозтарының бирээзи Нарында «Коммунизмче орук» колхозту социалистиг чарышка кыйгырган.

Кедээ ишчилерниң ортузунга партийжи-организастыг, партийжи-политиктиг ажылды ноябрь Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр эде тургузар талазы-биле районнуң «Тере-Хөл», «Коммунизмче орук» колхозтарында парторганизациялар база чугула хемчеглерни ап чоруткулаан. Оон ачызында ол колхозтарның ажыл-агыйжы чедишкиннерни көскүү-биле өзүп турар апарган. Ылангыя «Тере-Хөл» колхоз эрткен чылын мал базы өстүрүлгенин планын бүгү чүзүн аайы-биле күүсетишаан, күрүнеге эът, сүт, дүк садарының планныг онаалгаларын хуусаашкын ырак бетинде ажыр күүсеткен. Бо чылдың бирги кварталында ол колхоз эът садарының планын 256 хуу, сүттүүн—116,4 хуу күүсеткеш, нигити районнуң план күүселдезинге улуг салышкынны киргген.

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин амыдырапга боттандырары-биле холбашкан эде организастаашкын ажылы бистиң районга алээн улуг хемчээлге чоруттунган. Ийи районну болгаш Шынаа кедээ Советти улгаттыр каттыштырарының ажылы чедишкинниг доозулган. Ол ышкаш Тес-Хем будүрүлге эргелелин организастаан, ооң турар черн бистиң районда, ук эргелелдин аппарады колдуунда четчелеттинген, оран-бажың болгаш өске-даа материалдыг баазазы болдунар шаа-биле хандыртынган. Кедээ ажыл-агый будүрүлгезин удуртуруның эң чугула, чаа звенозу болур бо эргелелдиң төвү бистин районга организастаттынган чорук районнуң кедээ ажыл-агыйының моон соңгаргы шапкын хогжүдезинге дыка таарымчалыг байдалды бээр дээрзинге бис азжок өөрүп турар бис.

Кедээ ажыл-агый будүрүлгезинге коммунистерниң, комсомолчуларның киржилгезин идепкейжидериниче, оларның ажыл-херек дээш харыысалгазын бедидериниче партком болгаш түс-түс эге организациялар база бинче эвес кичээнгейни салган. Кедээ ажыл-агый будүрүлгезинде шупту 388 коммунистер киржип турар, оларның 154-ү мал ажылында, 33-ү чер ажылында. Колхозтарда болгаш совхозта 1048 комсомолчулар база кежигүн эвес аныяктар бар, оларның 469-ү мал ажылында, 247-зи чер ажылында, 169-зу тудугда ажылдап турар. Шуут будүрүлге участокталарында ажылдап турар коммунистер болгаш комсомолчулар будүрүлгеге хууда үлегерни көргүзериле кады, масса ортузунга политиктиг болгаш культура-массалыг ажылдың организакчылары болуп турар апарганы кончуг өөрүнчүт. Олар боттарының ажылдап турар девискээриниң аайы-биле агитация ажылын чорудуп, массаның социалистиг чарыжын башкарып турар. Бо талазы-биле ажыл ылангыя «Коммунизмче орук» колхозтуң бригадаларында, фермаларында кончуг таарымчалыг тургустунган.

Районнуң кедээ ажыл-агыйынга чер ажылы моон мурнунда дыка улуг хожудаашкынга турган. Чер ажылын сайзыратпайн чыткаш, мал ажылын канчаш-даа чедишкинниг хогжүдүп шыдавас дээр дугайында СЭКП ТК-ның март Пленумунуң айтышкынын удуртулга болдурбушаан, районнуң партия организациязы 1962 чылда чер ажылының хогжүдезинче алээн кичээнгей салган. Районнуң колхозтары, совхозу тарылга шөлүн 1961 чылда турганынга деңнээрге 45 хуу-га калбарткан, эки дүжүтүү ап, күрүнеге 375 тонна тарааны садар аргалыг болган.

Төөгүлүг чедп чылдың бешки чылында районга чер ажылы улам шапкын хогжүдеени алыр, ынчангаш Тес, Эрзинге тараа үнмес дээр хоозун чугаага ойтур шавышкын оонбиле бердинер. Районнуң ажыл-агыйларының хей кезии бо чылдың часкы тарылгазынга эки белеткелдиг ужуражып турар. Бүгү культурадарның часкы тарылгазын чогуур ойунде, агротехниктиг бедик деннелге эрттирип, оларның чайгы ажаалгазын үлегерлиг чоруткаш, бедик дүжүтү ап, малга быжыг чем-суурлу тургузары—ам бистин кол сорулгавыс ол деп санаап турар бис.

Ынчангаш парткомның аппарадының ажылдакчылары бистер, ажыл-агыйларда парторганизацияларның секретарылары, түс-түс бригаларда, фермаларда быжыглаттынган коммунистер даандырган ажыл-херек дээш харыысалганы бедин-биле медереп, хүн бүрүнүң ажыл-агый, политиктиг сорулгаларын шиитпирлээрин долгандыр массаның күүзүн сырый мобилизастаар ужурлуг бис. Ам кол чүве ажылчы чоннуң чогаадыкчы идепкейин улам хайныктырарында, ажылагый бүрүзүнде бар аргаларны, курлавырларны илередип тыварында, оларны чеп ажыглап билириниде дээрзин утпас херек.

Районнуң колхозтарында, совхозунда партия эге организациялары масса ортузунга политиктиг ажылдың бүгү хевирлерин улам-на чедиңгир, улам-на дайынчы хевиринг болдурарынче, политикжизидилгелиг, культура-массалыг хемчеглер партияның амгы бедик негелделеринге дүүшкен, ажыл-агыйжы сорулгаларбиле тудуш холбашкан турарынче кол кичээнгейни салза чогуур.

М. КЫЗЫЛ-ООЛ,
СЭКП Тес-Хем парткомуның секретары.

УРЕЗИННЕРНИ ТАРЫЛГАГА БҮРҮН БЕЛЕТКЭЭР



Чөвөн-Хемчик колхоз-совхоз будурулге эргелелиниң «Найырал» совхозунуң кукурузачы механизатору эш Опай Ыглаашпай 172 гектар шөлдүн бирээзинден-ле кукурузаның 390 центнер ногаан массазын, «УТКА 25 чылы» совхозтуң кукурузачызы Сундуй Дамдын-оол 83 гектар шөлдүн бирээзинден-не 580 центнер ногаан массаны алганы дээш шаңналга киргеннер.

ЧУРУКТА: Улуг-Хем районда «Найырал», «УТКА 25 чылы» совхозтарның механизаторлары (оң талазындан): Опай Ыглаашпай, Кендеп Байыр-оол, Сундуй Дамдын-оол, Минчит-оол Шагдыр, Бальчыма Конгар олар.

Фото К. МААДЫР-ООЛДУУ.

МЕХАНИЗАТОРЛАР, ЧОЛААЧЫЛАР ЧЕДИШПЕС

«Кызыл тук» кедээ ажыл-агый артели — Каа-Хем районда хей тарылгалыг колхозтарның бирээзи. Ам хар эрип, часкы ховуу ажылдарының тыныжы чоокшулап келген турда-ла, ол колхозта белеткел күжениишкинниг эвес чорун турар. Ам-даа 3 трактор, 6 сеялка, 7 андазын септеттинмээн. Тракторларның хей нурузуу кышкы үеде ажылдап турган төлөөде, олар база-ла септелгеде кирип турар. Чамдык септеттинмээн тракторларга херек артык кезектер чок. Колхозтан акша шилчитпээни-биле «Сельхозтехниканың» район салбыры артык кезектерни үндүрүп бербейн турар. Колхоз баштаар черн бо талазы-биле дүрген хемчег алыры негеттинип келген.

Колхоз чолаачы кадрларны белеткеп алырынче кичээнгей салбаанынган 12 автомашинаның 7-зинде чолаачы чок болуп турар. Механизаторлардан 10 ажыг кижи четпес. Ону четчедээр сорулга-биле трактористер курузун организастаан болза-да, каш кичээлдер эрткен соңгуне өөредилге соксаан — кижилер тарай бергилээн.

Үрезин белеткели деңдии оожум чорун турар. 700 тонна үрезинниң 500 тонназын арыглаза-да, чажар шынарынга четпээн. Арбай, сула болгаш чочак-тараа үрезиннерни арыглап алырынче ам-даа эгелеп кирбээн. Үрезин арыглаашкынында 10 хире кижини тургускан болза-да, оларның ажылын кым-даа башкарбайн турарындан олар доктаамал ажылдавайн турарлар.

Колхоз кукуруза тарыыр 4 звенону тургускан болза-да, олар мынчага чедир ажылын эгелевээннер. Өдек сөөртүлгези бо хүннерге чедир организастаттынмаан.

— Үрезин арыглаашкынын доозкан соонда, өдек сөөртүлгезинге киржер бис—деп, партия эге организациязының секретары эш Грахов чугаалап турар. Шак мынчаар эдлеп чаргеннер барымдаалаар болза чүү-даа бүтпес, тарыланган агротехниктиг эки хуусаалары өртпирер апаар.

Т. ХЕРТЕК.

Үрезинни кажан арыглаар ирги?

«Шекпээр» совхозтуң Дөң-Терезин салбырында часкы тарылгага трактордарны болгаш кожуг чепсектерин септеп алган болза-да, өске чугула белеткелдерже сагыш салдынмайн турар. Салбыр бо чылын 550 гектарга тараа культураларын тарыыр. Марттың төнчүзүнге чедир тараа культураларының үрезиннери арыглаттынмаан. Тарылганың эгелээри мырынай чоокшулап келген, а үрезиннерни кажан арыглаар ирги? деп айтырыг салбырда ажыл-ишчилерниң сеткилин хөлзедип турар.

Частың чүдаргай үезинде черге ажылдаар кижилерниң ажылдап, чурттаарынга хову турлагларын таарымчалыг кылдыр тургузар ужурлуг. Ындыг турбуже, бо салбырның кайы-даа шөлүнде хову турлагларн чок, ховунуң ажыл-ишчилери чер одаг ажылдаар апаар бе? деп айтырыг тургустунарынга чедип турар. Алдыы-Хову деп черге мурнунда ажыглап турган ийи өрээл бажыңны 1962 чылдың кыжынында чаш хураннар кажаазы кылыр дээш бузун үрээш, малчыннарның чазаанга аппарып каан. Ол бажың ыяны-биле кажаа-даа тутпаан, харын чамдык малчыннар одаларга ажыглап кааткан чүүл бар.

Эдегейнин часкы сарыг суу Алдыы-Ховуже удавас бадар болгай. Ол сугну ажыглаар дээрге суттарылга бугаларын күзүн септевээнинден оларже сут бадар аргажок. Чайгы, күскү чер аңдарылгазын чоруптаанындан бүгү тарыланы, оон иштинде 350 га кукурузаны чазыя удур аңдарып тарыыр ужурга таварышкан.

Байдал ындыг бергедеп турда, часкы тарылгага үткүштүр шиитпирлиг хөделиишкин көзүдбейн, салбырның эргелекчиин эш Чамбал-ооллай өгелээш, өске-даа эштерин аңаа хөлүнде ажылдап турарын кижи кайгаар.

О. АҢГЫР-ООЛ.

Чүнү чажар деп турарыл?

Барыын-Хемчик районнуң «Кара-Хөл» колхозу өске ажыл-агыйлар дег хей тараа тарывас-даа болза, мал ажылдыг болганда, мал чеминге тарылганы ой-шаа-биле чоруулар апаар. 60 тонна үрезин белеткээр турган болза, херек кырында 9-за тонна бар.

Үрезинни район төвүнден сөөртүп алыр болгай. Ам арткан үрезиннернин өртээн-даа шилчитпээн, сөөртүлгезин-даа организаставаан. Алаш хемнин доозу колхозтуң удуртукчуларының таваарлаашкынын маназар эвес. Каш чылыг хүннер болурга, ойлуп бады баар болгай. Үрезин чокта чүнү чажарыл, ынчаш?

С. ЧАМДЫ.

Аныяк тракторист

Бии-Хем районнуң «Кызыл таракчын» колхозунуң Ээрбек участотогунда аныяк тракторист В. Амыргаа даалырган ажыл-херекти шудургу күүседип турар. 1961—1962 чылдарда Кызылдың механизация училищезин ол чүгле эки болгаш кончуг эки демдектериг доосхан.

Эрткен чылдың чазынында «МТЗ-50» дел трактору ол хүлээп алгаш, оон-биле 250 гектар кукурузаны дөрбелчин-уяланчак арга-биле тараан, дүжүдү арай бедик эвес-даа болза, гектар бүрүзүнден 253 центнер ногаан массаны алган. Эрткен чылдың күзүнүнде ол «СШР-64» деп сараатакчыны тракторунга кошкаш, 850 тонна сигенин бөлүп сараатгаан.

Кызыл шээр малга, ниекке чемнерни трактор-биле ол үргүлчү сөөртүп турган. Баштаар чер эки ажылдааны дээш ону шаңнап келген, колхозтуң Хүндүлел самбырызында база киргем.

Н. ЛАКПА.

Ала-чаягаар байдалда

Артель будүрүлгезинде ногаа ажылы чугула адырның бирээзи. Ындыг турбуже, Улуг-Хем районда Жданов аттыг колхоз эрткен чылын багай дүжүт алган.

Олуртулгага амгы белеткел база ала-чаягаар байдалда турбушаан. Чижээ, ногаа бригадазының составы билдинмес, ажыл планы тургустунмаан. Ол ышкаш шелче өдек сөөртүлгези организастаттынмаан, парник шывар рамалар септеттинмээн.

Шак ындыг байдал колхозтуң удуртукчуларын канчап дүвүреттпейн турар чоор? Бо талазы-биле дарый хемчег алза эки.

Н. ЛОПСАН.

Саанчы Зинаида Карташова

Зинаида Петровна Карташова «Межегей» совхозтуң Алаак сүт-бараан фермазының саанчызы болуп. 1958 чылдан бээр бо хүннерге чедир ажылдап турар. Ол чыл бүрүде-ле эки будүрүлгечи көргүзүглерни чедип ап турар.

Дуржулгалыг, ажыл-ишке кызымак саанчы З. П. Карташова 1962 чылда аңаа быжыглаан 19 инектериниң бирээзинге оналаштыр ортумаа-биле 2451 кг азы нинтизи-биле 46.582 кг сүттү саап, нинти көргүзүг талазы-биле республикага ушку черни ээлээн.

Эш Карташова усть-лабинчилерниң үлегерин эдербишаан, бо чылын 20 саар инектиң бирээзинден-не 2450 кг сүттү саарын хүлээнген. Чоокта чаа болуп эрткен соңгулдадан З. П. Карташованы район Совединиң депутадынга соңгаан.

В. ШОЙЛАА.

СОЛУН ЭРТКЕН

СОЛУН ЭРТКЕН. «Улуг-Хаа» совхозтуң клубунга аныяктарның бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдези боол эрткен. Аңаа 4 кедээ клубтар киришкен. Көк-Чыраа кедээ клубтуң ниити ыр бөлүүнүң күүселдези-биле «Ленин дугайында ыры», «Шолбаннар» деп ырларны, Хайыракан кедээ клубтуң «Партияның кыйгырыы-биле» деп ырны база «Хемчегеш кырынга» деп танцыны Арыг-Бажының аныяктарының күүсеткени кончуг солун болгулаан.

Көрүлдезиниң түңнелинде бирги черни Көк-Чыраа кедээ клуюу, ийнги черни Хайыраканның ээлээп болгаш бирги черни ээлээп коллективти совхозуң директизязы баян-биле шаңнаам. Амгы үеде район көрүлдезинге белеткел үргүлчүлеп турар.

К. Урангай.

Улуг-Хем район.

* * *

АНЫЯК ТАЛАНТЫЛАР. Ол хүн Шагаан-Арыгның культура бажыңы баймрлал шинчи киргем турган. Маңаа районнуң сес 8 чыл, үш 11 чыл болгаш Ак-Туруглуң уруглар бажыңының кижизиттиргенниниң концерттери боол эрткен.

Концертти Ак-Туруг 8 чыл школазы эгелээн. Соболевтиң «Бухенвальд коңгазы» база «Партия» деп ырлар залга чаңгыланып үнген. Ол ышкаш «Баймрлыг, көк-бугалар» деп ыр таалаичыг дыңнаазын турду. Арыскан, Хайыракан, Торгалыг школаларының оолдар, уруглар-ының күүсеткен ансамбль ырларын көрүкчүдер чылыы-биле утканн. Торгалыг школазының танцы болуу «Танцы сюитазын», чаа-хөлчүлер «Метелица» болгаш өске-даа эрес-кашпагай көргүзүглер хой.

Ийи хүн үргүлчүлеэн көрүдедете бирги черни (11 чыл школаларындан) Чаа-Хөл школазы, ийнгизини—Шагаан-Арыг № 2 школа, 8 чыл школаларындан Баян-Кол, Торгалыг, Хайыракан школалары бирги, ийнги, үшкү черлерни ээлээр аргалыг болганнар.

С. Шивит.

УТТУНДУРБАС УЖУРАЖЫШКЫН

В. И. ЛЕНИНҢИН ТӨРУТТУНГЕН ХҮНҮНГЕ

С. БУДЕННЫЙ
Совет Эвилелиниң Маршалы

... Хүннүң ийиги чартынында Кремльге, Свердлов залга, партияның IX съездизиниң төлээлери эвлечглиг хуралынга чыглып келген чүве. Бистер, Дайылдажып турар армиядан келген кижилер, В. И. Ленинни манагзынып, коридорга турган бис. Менээ сүрээденчин аажок болган. «Күзелдиң боттаныры бо ирги бе? Минута болгаш-ла, Ильичиниң көөр чадавас боор мен. Бүгү-ле бөдүүн кижилерниң төрээн адазы дег, ынчаар ханы бүзүреп, ынакшыл чоруурун, Ленин кандыг кижи ирги?—деп бодап турдум.

Аяттыг шериг эш-өөрүм, оларның Ленин дугайында чугаалажып тургулааны сагындырып келди. Совет эргэ-чагырга дээш чепсектиг демиселдиң оруунче медередиг киргеп дайынчы бүрүзү, командир болгаш политажыдакчы бүрүзү Владимир Ильич Ленинниң овур-хевирин бодунуң чүрээнге шыгжап чораан. Черни болгаш күзел-сорукту, хостуг ажыддаарынга болгаш аас-кежиинге бүдүү болган чораан күзелдерин олар В. И. Ленинниң ады-биле холбаштырып чораан. В. И. Ленин чокка Совет республиканың тиилелгези-даа, ажылчыннар биле тараачыннарның эрге-чагыргазы-даа чок ышкаш сагындырар турган.

Мырынай чап-чаа-да эрткен үеним уттундурбас чурумалдары сагышка кирип келгеш чиде-даа бээр... Каржы 1918 чылдың чайы бо-ла болгай. Аткаарлап чорун турар муңмуң кижилерни-даа, бодумнуң отрядымның дайынчыларын-даа көрүп турдум. Араатанзаан ак казактарга чүк бүрүзүнден туткуладтырган, ол кижилер сонгу чүкче, Царицынче дывыржып чорун тургулаан. Ижин тивинден аараан-даа, балыглаттырган-даа кижилер чүк чүдүрген шыгыраап тергелериниң сирленнедир чайгаарындан чөвүүртагылаар; аштаан, суксаан, корткан чаш уруглар кыпсынчыг кылдыр алгыргылаар; кургамзыг доозундан бачыдаан кырган ашактар шөкүледир чөдүргүзээр, кончуттунар; өлүп бар чыдзр чаш төлдерин соглуп калгылаан эмиглеринче чыыра туткулаан херээженнер салым-хүүзүн каргаар-даа.

Бо бүгү коргунчуг халап турган. Ынчалза-даа, В. И. Ленинниң амытынынга эсер херээжен Каплан араатанзыг ёзу-биле халдаан дугайында каржы медээ Царицын чоогунга турувуста дыңнаалып келгенде, кижилер боттарының качыгдалдыг байдалын уттупкан чүве дег апарган. Оларга Ильичиниң амыдырал-чуртталгазы боттарынынындан үнелиг апарган. В. И. Ленин дээш дүвүрээзин бүгү качыгдалды, хинчектиг ийнги черже чайладыпкан. В. И. Ленинниң амытынынга халдаанының дугайында тодаргай отчёттуу негеп, Царицынче делегация чорудар деп шиитпирлээн.

Удаваанда Владимир Ильичиниң кадыының байдалының дугайында бюллетеньни парлаан «Правданы» он дугаар армияның штавындан экклеген чүве. Дыннадыгны комиссар номчуп берген. Шыпшың байдал каш-ла минутада үргүлчүлээн. Кижилерниң чүректери саргып кээр турган. Оон соонда киленнээн чүс-чүс үннер шыпшынны үрепкен. Ыглажып, чудуруктары-биле кыжанып, бооларын чайып, карганган сөстерни төп тура, Ильич дириг, Ильич чурттаар деп чүвени медереп билип келгеш, ам кээп оожургааннар.

Ленинчи мерген угаанныг сөстерни дайынчыларның канчаар үнелеп турганын сактып келдим. В. И. Ленинниң чугаазын парлаан «Правданы» катап-катап номчуп, винтовказ-дан дудакчок камнап турган. Камныг дуруп каан солуунну бижик билбес кызыл-шериг кижи бижик билир дайынчыже сунгаш: «Ленин боду бижээн-дир, ма, номчуп көрем дунмам...» дээр турганын болганчок-ла көөр турган.

Ынчан менээ база шыдажыр аргажок берге турган. Ильичиге чагаа бижээн мен. В. И. Ленин-биле ужуражырымны манап, аңаа турумла. 1920 чылдың февральда Багаевская станциядан Ильичиге чоруткан чагаамның одуруглары сагыжымга кире хонуп келди: «...Эргим хүндүлүг баштынчы, Владимир Ильич—деп, аар-берге бодалдарның үезинде бижээн сөстеримни сагышта катаптап турдум.— Бүгү ядыы тараачыннарның база ажылчыннарның улуг баштынчызы — Силерни бодум кончуг көрүксеп, Силерниң мурнуларга сөөгүрүксеп тур мен. Ону кылыр дээримге фронтувуң хөрээ болгаш Деникинниң дээрбечилери шаптыктап турлар, хайлыг. Аяттыг шериг аар-берге байдалда таварыжып тур дээрзин Силерге дыңнадыр ужурлуг мен... Ону Силерге чугаалаары менээ ыядынчыгдыр, ынчалза-даа аяттыг шеригге ынак мен, а революцияга оон-даа артык...»

В. И. Ленинниң улуг ажыл-херектери оон күчүлүг овур-хевирин тургузуп турар кылдыр менээ сагындырган. В. И. Ленинни таштындан көөрүм, аңаа кижи деп чүвени мурнунда дыңнаазымза-даа, Ильич аңаа эвес, бедик дурт-сыныыг, улуг баштыг, ширини, ажылчын хептиг, металлист-пролетарийниң алгы бөргүн кедип алган кылдыр менээ сагындырган. Чүге ажылчын хептиг? Чүге дизе, ажылчын ангының удуртукчу ролю тараачын биженнин медереливге Ленинниң овур-хевири-биле холбаштыр кордүлер чүве болгай.

... Хенертен Владимир Ильичиниң көрүп кагдым. Коридор-биле ол бисче шиглей дүрген кел чор. Көөрүмге Ленин еске бүгү кижилер дег болду: ортумак дурт-сыныыг, мырыңай аңаа кижи, чүгле бажы улуг, хөрээ деллгем. Каратарының шоо, дириг, сергек арны Ильичиге кандыг-бир онза чараш шынарны берип турар. Ол баштай көрген кижилерни чагырып аптар хире болган.

«Ленинге чүнү чүгаалаар кижи боор мен, артында-ла бүгү дайынчыларның өмүнээзинден бе? Аңаа канчаар бараалгаар чүве ирги?—деп, сүрээдей аарак, дүрген-не боданым.

Владимир Ильич чеде хонуп келди, чорун ора-ла бисче өттүр көргүлээш, мендилешпишаан, менче холун сунду.

Бодунуң угаанныг, эрес характырын шала имиреттеш, мени топтап көргүлээш,—Буденный деп кижи силер силер бе?— деп дүрген айтырды.

— Ажыл-херектериңер кандыг чорун тур монар, эш Буденный?—диди. Аайын тыппайн тура, вскет чок мынча деп-тир мен.

— Бурган өршээзин, Владимир Ильич.

— Орустаарга—экпин ол ышкажыл але? Кончуг эки-дир,—деп Ильич чугаалады.— Бурган өршээзин—деп чүве ол-дур але—деп катаптап чугаалаан, дыңзыдыр, кижинкара чок каттыра каапты.

Сүрээден турганым дораан-на чаптай берген, менээ чиик чүве дег апарган.

ЭКИНИ НЕПТЕРЕДИР, ЧЕТПЕСТЕРНИ ЧАЙЛАДЫР

ИДЕГЕЛДИ ШЫНЗЫКТЫРБААН

Республиканың тараа продуктуларының сайгарылга баазазында партия эге организациязының ажылы эрткен чылгы турган деннелинден дыка дорайтаан. Оон секретары эш Токарев билиг, дуржулга талазы-биле коллективте дээре коммунистернин бирээзи хирезинде коллективте коммунистерниң болгаш СЭКП хоорай комитединиң идегелин шынзыктырбаан.

Ол бодунун партия кежигүнү хүлээлгелерин ак-сеткилдиг күүседип, партия эге организациязының ажылын экижидеринге бодунун күжүн, билиин бээрииден харын оспаксырап турар апарган. Партия организациязының ажылы-биле таныжып, негелде кылырга, «мени секретарь хүлээлгеден хостанар, ажылдап шыдавас мен, өскээр чоруур мен» деп могаттынып каап турар.

Партия организациязын багай удуртуп, оон хосталырын оралдажып турарының кол-ла чылдагааны болза, эш Токарев боду арага-дарыга хандып, ажыл шагын чылдагаан чокка үзүп турганында. Эш Токарев арагалаап, ааракаш, каш-даа катап эмнелгеге-даа барбайн, эмчилер-даа чалыпайн бүллетень чокка ажылга үнмейн турган.

Бо бүгүнүн түннелинде коммунистер удуртукчузун хураага тургузуп, партияның шынгыы донгулдазын ханаа бээр ужурга таварышканнар. Эш Токарев хуралга бодунуң четпестерин ак-сеткилдиг чугаалап берип, бүрүүзүн миннириниң орнунга, харын оозун хөрлеп эрттиреринн оралдажып турган. Ол коммунистерниң чөптүг санал, шүгүмчүлдеринге удурланып, четпестеринге бар шаа-биле болчуп турган. Эш Токарев массаларга эки үлегер-чижек болурун бодунуң бо чурум чок ажы-чанъ-биле ышкынып турар.

Оон уламыдан коллективте партийжи-политиктиг, организакчы ажыл дыка сулараан. Партия организациязының хуралдары Устав ёзугаар болбайн турар, чижээ, бо чылын партия хуралы түгле чангыс катап болган. Хуралга тургузуп чугаалашса чогуур чүгүлә, өйү келген айтырыглар ёй-шаанда шиитпирлеттинмейн турар. Партия организациязында ажыл планы чок. Хаая болгулаан хуралдар кандыг-даа белеткел чокка, дүш болган айтырыгларны чугаалажып эртип турар. Парторганизациязының хана солуну бо чылын чангыс-даа катап үнмээн.

Партия организациязы социалистиг чарышты удуртпайн турар. Түстүс кижилерниң, цехтериниң аразында социалистиг хүлээлгелер алдынмаан. Коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп атты чедип алыры дээш демисежип турар бригадаларының ажыл-чорудулгазын партия организациязы шуут удуртпайн турар. Чадаанаың тараа хүлээп алыр пунктузу-биле социалистиг чарышты түгле чарып каап, бот-боттарының аразында кылып, түннелин-даа үндүрбээн.

Сайгарылга баазазында лозуннарны, плакаттарны ёй-шаанда чаартпайн турар. Өйү эрткен, эргижирээн лозуннар, плакаттар, 1962 чылдың хүлээлгелерин ам-даа аскылап каан турар. Көргүзүт болгаш хүндүлел самбыраларын чаартып, деривейн турар. Ам бүдүрүлгеге партийжи салдарны күштелдирип, коммунистерниң мурнакчы ролүн бедидер болгаш коллективте хөй-ниити организацияларының ажылын идепкейжидери дээш партия организациязы бодунуң тодаргай удуртулгазын улам дыңзыдары кол соруулга болуп турар.

К. ЧАМЗЫРЫН,
«Шынның» штаттаг дашкаар корреспондентизи.

ЧОННУҢ ҮНҮ

«Мурнакчы» хана солун биле «Крокодил» «Большевикте» чоруп тур деп хана парлалгаларының чаа номер бүрүүзү номчукчуларның соңуургалын хайныктырып, оларның кичээнгейин хаара туда бээр. Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозта партия организациязының, Эрги-Барлык көдээ Советтиң база колхоз баштаар черииниң органнары бо хана парлалгалары тургустунуп келге-ле үр болган болгаш колхозтуң ажыл-херээн, культурамыдыралды, мурнакчы дуржулганы чырыдып база ажыл-херекте четпестерни, чамдык кижилерниң аажычаныда четпестерни чидии-биле шүгүмчүлеп, колхозтуң ажыл агыйын быжыглаарынга, хөгжүдеринге болгаш кижилерни кижизидеринге биче эвес рольду ойнап келген.

Бо ийи хана солуннары ай саныида доктаамал үнүп турар. Оларның арыннарындан колхозтуң мурнакчыларының ажыл-херээн-даа, мурнакчы дуржулганы-даа, ажыл-агыйларда четпестерни, чалгааларны, арагачыларны, ажылга харыысалга чокларны чидии-биле шүгүмчүлээн материалдарны-даа номчуп болур. «Большевик» колхозтуң колхозчулары боттарының хана парлалгаларынга үнгүлээн материалдарны боттарының санал-оналы деп көөр болгаш солуннуң материалдарының изи-биле кандыг-бир хемчег алдынар, четпестер чайлаттынар дээрзинге бүзүрелдигер.

Ынчалзажок, сөөлгү үеде хана парлалгаларының материалдарын истеп хынап көрүп, оларның илереткен четпестерин чайладыр талазы-биле тодаргай хемчеглерни партия организациязы, көдээ Совет болгаш колхоз баштаар чери албайн турар апарган. Бо талазы-биле түгле мындыг ийи чижекти көргүзерге-ле четчир.

«Мурнакчы» хана солуннуң январьда үнген номеринге колхозта түдүг материалдарының белеткелдери кедергей оожум чоруп турарындан түдүг материалы белеткээрин үзеринге чоокшуладып турарын, бригадир эш Стайның шүшпең ажылдап турарын шыңгыы шүгүмчүлээн. Ынчалза-даа бо материалда илереттинген четпестерни чайладыр талазы-биле хемчег алдынмаан. «Крокодилдиң» бир номеринге колхоз бүдүрүзгезинге кириишейн, халас тывыш сүрүп, мангыс ёзу-биле амыдырап чоруур, ол хиреде-ле боттарын «колхозчулар» кылдыр санап чоруур М. Шөмбүл, Бавуу, Оскал-оол оларны шоодуп чуруп тургаш, шыңгыы сойгалап илереткен. А партия организациязының, көдээ Советтиң болгаш колхоз баштаар черииниң талазындан ол кижилерге хамаарыштыр бо хүннерге чедир чогуур хемчег албайн турар.

Хана парлалгазы — ажылчы чоннуң үнү болгай. Оон шүгүмчүледдиг материалдарын дораан хайгаарап, илереттинген четпестерни чайладыр талазы-биле боттуг хемчеглерни хамаарышкан организациялар дораан ап турар болза, оон дээштин, организакчы родю улам бедидер.

О. САЯЯ.





Бүүрелчин шаттарның мээс талазы карандылай бергидээн. Шаттарның бедерии одурту эрткен кышкы оруктуң хары хамыкты мурнай эрип калган, сактырга даглар ёдээн кара кожаа-биле хаажылап каан чүве дег.

Долгандыр даглар-биле хүрээлеткен, билдиртпес ыйгылактан кодан хойлар караңды дамчып, оттап үнүп келгеш, бөрбак тейнин арнынга, хүн карааңга дөгеленип, чоорту чаттыла берген. Салчак Ламбраннын кыштаа улуг алгый баш дег ыйгылактың ортузунда, сыг дээр сырын бедин кирбес, хүнүзөрек черде туруп турар. Төрүвээн хойларын кара мээсче эрте-ле одарладып үндүрүшкени ол. Он чыл дургузунда мал малдан келген хоочун хойжу кыштаг кылыры-биле Бичe-Баян-Кол ооргазында одар-белчиринии ортузунда кончуг таарымчалыг черии шилип алган.

Салчак Дегеевич Ламбран — Бии-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң дээре малчыннарының бирээзи. Оон ат-сураа түгле төрээн колхозунда болгаш районунда эвес, харын бүгү республикада билдингир.

Хүн элээн бедип, чер кыры чөөреп, дүне соокта доштадыр дона берген чарбыдың хар эрип, ой-чиктi куду алзы хар суу дыйлаң-дайлаң кылдыр агып эгелээнде, Салчак Дегеевичиниң аалынга чеде бердивис.

Чаш хураганнарны нелериниге киди-не эмзирген тур. Малчының коданында 400 ажыг төрүүр хойларның хөй нуруузу хураганнашкан. Хамык чаш хураганнарны ажаап, азыраарынга колхоз баштаар чери ийи-ле кижи чоруткан. Малчының кадайы, оглу-биле катай дөрт кижи хураганнар ажаарынга чедишпейн турардар.

Коданда хойларның, хураганнарның алгырышкан үнүн, ында кижилерниң чугаа-соолун дыңнап турарга, бир-ле хөгжүмзүг. Малчын кижиниң күш-ажылының магалыг чурумалын кижи оон-на эскерип каар. Салчак Дегеевич шак ындыг «хөгжүмге» чанчыгып калган. Ол хөгжүм чок болза чангыс хүн-даа эрттирери ажаа берге кылдыр сагындырар. Бодунуң ажылынга ынакшыл деп чүве ол-дур! Былып турар ажылы чоннуң чаагай чоруунга, коммунизм тургузуушкунунуң хереэнге бараан болуп турар дээрзин ханызы-биле медереп билир чорук ону сорук кирип турар.

Мунгаш кажаанын баарында делгем, чадагай кажаа туткаш, ону ийи кезек кылдыр үзүктеп каан. Бир кезээнге чаа төрээн хойлар, а өскезинге элээди хураганныг хойлар турар. Чадагай кажаа-биле аасталп, дөрт курлуг, улуг эвес бажын иштинде хураганнар чиилешкен турлар.

Ийи колдуунуң бирээзинде кара, өскезинде ак хураган кызын алган, кара халаттыг кадай кижи-биле кажаага ужураштывыс.

Ол болза Ламбраннын кадайы Салчак Сарыгбаевна Күрдей болду. Даштындан көөрге бежен хире харлыг, чолдаксымаар сынныг, бажында дугурук бөрттү шала ийлендир салып алган ол кижиниң аваангыр, тудунгуру хөлчок. Артынче ээккеш, ында бир хойнуң хураганын иезинге салып, мурнунче дап бергеш, база бир хураганны иезинге ыдып турар. Коданда хойну Салчак Сарыгбаевна чангыс-чангызынга чедир таныыр. Кайы-бир хойнуң оглун хураган ажаакчылары салчаштырыптарга, Күрдей дораан-на эскерип каар:

— Ол хойга чоп өске хураган сала бердиң?

— Оглун хозар хой бе, моонар?

— Дүү ол эдип турган хойнуң оглун салчап тур ышкажыл сен. Эртенин-не эмзирип турар хирезинде канчап үттүп алыр чүвел?

Ол аразында база бир хураган ажаакчызы кыйгыра берди:

— Бо хураганның иези кайыл, Салчак Сарыгбаевна? Тып чададым. Хой бүгүзүнге салырымгала үзүшкеш, халып ынай болурдур. Дузалажып көрүнерем.

— А мойнунда демдээ чок тур бе, дунмам?

— Чок-тур, харын. Демдектиг болза чоонган деп мен.

— Кара баштыг тогдунуң оглу ышкажыл, бо. Арай ырбыска хураган болбазыкпе. Дүү ол тур.

— Кайы? Эдип турар ол бе? Ээзи кайын эндээр ийик. Кара баштыг тогдуга хураганны аппарып салырга, ол аажок оранып, оглун эмзире берди.

— Салчак Сарыгбаевнаның хой таныыры-даа магалыг-ла-дыр, аа! Бо хойларын беш салазазы дег билир-дир ийин.

— Ындыг болбас арга чок. Он чыл дургузунда хой кадарын келген-дир, бодап көр даан. А сээн биле бис ийи дээрге маңаа келгеш, каш-ла хондувус ышкажыл.

— Адырам, бо хураганның иези кайыл, оол? А бо хой чүге хүлээвейн баарды.

— Мойнунда кызыл пес баглап каан хураган ышкажыл. Базала шак ындыг демдектиг хойну дилеп, тып ал.

— Чаш хураганнарны ажаап, доруктурары берге ажыл болдур ийин — деп, малчын чугаалады.— Хураган бүрүзүн иезинге тыпсып эмзирер. Чамдык хойлар оглун хозар, эмзирбес болгулаар. Оларны хураганынга алзыр. Аныяк азы арган хойлар хураганнарын тоттурбас. Ындыг хураганнарны өске хойларга чагыштырар. Оон эртерге фермадан инек сүдү эккелдирип алгаш, эмискиктээр. Хураганнар чаш турар үеде ан-не берге чүве оларны баскылаштырбас дээш, дүне хураган кажаазының иштинге ёй-тап кыдыр от салып, баскылажы берген хураганнарны тарадып, хайгаараары болур.

...1941 чыл. Баян-Кол чурттуг араттар ынчан мал-чер ажылының эштелгезинге каттышканнар. Хүү ажылдыг чораан кижилер демниг күжениишкин-биле чаа амыдырадды тургузарының оруунга турупканы ол. Салчак Ламбран база-ла кирген. Ажызагый быжыглып, бут кырынга туруп алгыже чедир кандыг бергелер турбаан дээр! Ону Ламбран ам-даа сактып кээр. Чамдык кижилер «моон орта чүве болур бе?» кыдыр бодагылап кээр турган. Ынчалза-даа «чоннуң чоон оруу-биле чорааны дээре» деп, улустуң чугаалажыры ышкаш, шырбайып-да турганнар. Чыл эрткен тудум улам өөделеп, чаа амыдыралга арга-дуржулганы мооннеп, чүвениң аянын тып, ажыын билип эгелээннер. Он хире чылдар эрткенде бурунгаар база бир базым кылдынган,— колхозтажы берген мындыг. Ажыл-херек шуудаан. Чайгылчак хөөннер ам-на арылган. Колхозчу тургузуг чаагай амыдырадды, аас-кежиин бээр дээрзинге кижи бүрүзү бүзүрей берген. Баян-Кол биле Баян-Хемге турган ийи бичии колхозтар чангыс улуг ажыл-агый кылдыр каттышкан. Улгаттыр каттыштырган ажыл-агый мал-даа, чер-даа ажылын чорударында, машинатехниканы-даа бүдүрүкчүлүг ажыглаарынга артык болдунар арганарны берип турар бооргa, ол колхоз адак сөөлүнде кээп Сушь унунга турган «Тиилелге» колхозбиле каттышкан. Оон бээр-ле турумчаан.

Салчак Дегеевич 1953 чылдан эгелеп мал малдап, бодунга хүлээткен малды чыл бүрүде четче-менди остүрүп келген. Бодунуң кызымак күш-ажылы-биле, хойнуң байлаан остүрериниче изиг чүткүү-биле колхозчуларның хүндүткелин чаалап алган. Малчының бажыныңың иштинде ханада шилдиг хоода чыскаай азып каан дөрт Хүндүлел бижиктер оон төлептиг ажылының дугайын хереченлеп турар.

Эрткен чылын Ламбран 370 хойдан 380 хураганны менди ап, азырап остүрген. Чангыс хойга онаштыр үш килограмм хире дүктү кыргып дужаган. Ам хоочун малчының 360 хойлары төрээн. Оон 378 хураганны менди доруктуруп турар. Салчак Дегеевичиниң хойлары хүр кыштаан. Ынчангаш төрээн хойларның хураганнары улуг, шыырак. Кыжын хар улуг дүшкен болза-даа, дуржулгалыг хойжу Ламбран Баян-Кол ооргазының шаттарынга одар-белчирии чөп таарыштырып тургаш, малын менди кыштаглаткан.

Арган, оглун тоттурбас болгаш ийистешкен хойларны Салчак Дегеевич сиген-биле тургузу азырап турар. Төрээн хойларны төрүвээн хойлардан үскеш, аңгы одарладып турар.

Эртенги эмзиргите доозулган. Хураганнарны үзүп кажаалаш, хойларны кадарары-биле ажыдыкан. Салчак Сарыгбаевна оглун кыйгырды он:

— Хойларың бээр хайде, оглум. Кажаа дөрүнде сула төп кагдым, хураган эмзирер хойлар чип алзынар.

— Мынча хойга канчап чедиштирер чүвел?

— Ажырбас, амзапсыннар харын.

Төп каан өуланы чип алгаш, кодан хойлар чиинейиндир этпишаан, аал ындында дагже шуужуп үнүптүлер.

А. КУЛАРОВ,
А. СОДУНАМ.

Чурукта: Салчак Күрдей эмзирер хураганнары-биле.
Фото авторларныы.

СОЛЧУРНУҢ КОМСОМОЛЧУЛАРЫНДА

Өвүр районнуң Солчурда «Коммунизмче орук» колхозтуң комсомолчуаныяктарының артель бүдүрүлгезинге киржилгези улам-на идепкейжип турар. Комсомол комитединиң үчёдунда 107 комсомолчулар бактаап турар, оларның 17-зи бо чылдың эрткен үш айларында комсомолга хүлээп алдынган.

Колхозта комсомол комитеди (секретары М. Дамчай-оол) бодунуң кол кичээнгейин артель бүдүрүлгезинин шиитпирлиг адыры — мал ажылынче угландыр салып, түгле бо кыжын безин олче 23 комсомолчуларны немей мобилизастаан. Хой ажылының харыысалгалыг үези—оолдаашкын эгелээни-биле холбаштыр алээн хөй комсомолчулар түс-түс кыштагларже сакманщиктеп чоруткулаан. Оларның иштинден ылапгыя хойжу С. Дензинооллуң коданында быжыглаткан М. Борбай, К. Кечил-оолдуң коданында — М. Пина, М. Дарый-оолдуң коданында—М. Куулар дээн ышкаш комсомолчулар сакманщик хүлээлгезин ак-сеткилдиг күүседип, төрээн хойларының чаш төлүн менди доруктуруп турарлар. Эки дузалажып келгени дээш хойжулар оларга өөрүп четтиргенин илередип, боттарының кызымак дузалакчыларын мактап, шаңнаар дугайында колхоз баштаар черге саналдап турарлар.

Ырак одарларда малчыннарның культурлуг негелдерин хандырарынче, оларның бачым ажылынга түр дуза чедиреринче комсомол комитеди база улуг кичээнгейин салып турар. Көдээ клубтуң эргелекчизи М. Артис-оолга баштаткан комсомолчу агиткультбригаданың кежигүннери малчыннарның күзенчиг аалчылары болуп турарлар. Чоокта чаа ол агиткультбригада бодунуң бүдүн составыбиле Бора-Шай ферманың малчыннарын эргилдир кезип, оларга солун программалыг концерттерни көргүзүпүшаан, кыштаг бүрүзүнде хой кажааларының көржедин хоорудыкан. Ол бригаданың кежигүннери ам Арыг-Бажы, Ак-Кежиг сүт-бараан фермаларының саанчыларынга болгаш кадарчыларынга дузалажып, концерт көргүзүп, беседа кылып чоруп турарлар.

Комсомолчу чолаачылар К. Балыкай, М. Шулуу олар база-ла малчыннарга бараан болуп, силос болгаш сигенни кыштаг бүрүзүнге үзүктеп чок чедирип, ынчангаш нинтининг малынга четчир хемчеглиг мал чеминиң курлавырларын тургузуп шыдааннар. Оларның машиналары четпээн ындыг кыштаг колхоз девискээринде чок.

Солчурнуң комсомолчулары боттарының төрээн школаларынга хереглээр одаар ыяш белеткелинге база идепкейлиг киржип турарын демдеглээр херек. Комсомолчулар боттарының инициативазы-биле ийи бригада болуп үстүп алгаш, Бора-Шай, Солчур школаларының келир кыжын одаар ыяжын белеткеп турар. Олар кайы-даа школага хереглеттинзе чогуур токпак ыяштын хөй кезиин бо хүннерге чедир белеткээн. Ыяш белеткелинде комсомолчуларның иштинден, ылапгыя С. Шүгдүр-оол, М. Ким-оол, М. Далай-оол олар эң идепкейлиг ажылдап, токпак кагарының мастерлери болуп, онза шыгараннар.

Мынчангаш Солчурнуң комсомолчуаныяктары ниитининг бүдүрүлгезинге киржиринин кайгамчыктыг үлегерин шак ынчаар көргүзүп турар. Өске колхозтарның, совхозтарның комсомолчулары оларның эки үлегерин эдерип, хөй ажыл-херектерни база бүдүрүп болурлар. Хамык ужур комсомолчуларның болгаш бүгү аныяктарның күжүн шын мобилизастаарында, оларның төттүнмес энергиязын хайныктырып билириниде дээрзин солчуржуларның дуржулгазы боду-ла чугаалап турар-дыр.

К. КЕРТИК-ООЛ,
Солчур сес чыл школазының башкызы.

— Силернин келгенинерни билир мен, а ындыг дораан көөр апаарымны бодавайн мен. Че, эштер, хуралче бараалыңарам. Силернин херээнер дугайын чугаалажыр бис, ыяавыла чугаалажыр бис, ынчалза-даа сөөлзүредир. Каяа, кажан чугаалажырывысты силерге чугаалап каар мен...

Ажыл-агый тургузуушкунунуң ан чугула айтырыгларын болгаш профэвилелдериниң ролюнуң дугайын чугаалашкан съездиниң ажылының үезинде чүве чугаалаан делегаттарны дыңнап орган мен, ынчалза-даа хөй кезиинде-ле Ленинче көрүп каап олурган мен. Ол боду ажылче бүрүн хандыкшаан орган. Бир-ле чүвени бижип, кожазында олурар кижиге оожум чүве чугаалап, бажын чөпшээрешкен азы чөпшээрешпээн шинчи-биле соганнадып каап, блокнодунга база катап демдеглеп кылып орган. Индирде чүве чугаалап турган кижи-биле чөпшээрешкенде—оон арнында деткээн сеткил, демгизи чазыглыг кылдыр чугаалаанда — хөөн чогу илден болган.

Съездиниң хүндүскү хуралының соонда В. И. Ленин бисти ол-ла бажында Кремльде бодунуң кабинединче чалаан.

— Бодунарның ажыл-херектеринер дугайын, лайынчыларынар дугайын, армия дугайын болдунарла шаа-биле тодаргай чугаалап көрүнер — деп, бисти креслоларже сагыш чованыр олурткан тура, Владимир Ильич сонуургаан. Айтырыг амдыызында шиитпирлеттинмейн артканын чугааладывыс.

— Силерде кандыг бергелер барыл? — деп, Владимир Ильич айтырды.

— Аттыг шергни демир орук-бизакты дайынчылардың канчаар көрүп турарын, оларның сагышсеткилин, армияның ангы, национал болгаш харын-даа хар-назы талазы-биле составын билип алырын күзээн.

Бистиң аттыг шеринивистиң составының дугайын чугаалап ора, корабльдериниң палубаларындан дүшкеш, аът мунушкан, кедергей кезе шавар далайжылар оон хүрээлениинде бар деп дыңнаттым.

Ленининиң характары бир-ле онзазы-биле чырый берген.

— Кандыг кончуг маадырлар боор — деп, Владимир Ильич өөрүп чугаалады. — Олар революцияга чаяттынып төрүттүнген дег-дирлер иийи, ону «Авроранын» даштаашкыннары-биле эгелээннер болгай. Социализм дээш демисеалдын үлегерчижээ ол-дур.

Владимир Ильич оон ыңай ынчаар сүмелээн:

— Коммунистерге база ширия кежигүнү эвес активтерге хөй даянынар. Кызыл-шеригилериниң аразынче кирип чорунар, оларны дыңнап, олар-биле сүмележип чорунар, оларның революстуг энергиязын чангыс сорултаже — дайзынны тиилээринче угландырынар.

Аттыг шеригни Украинаже октаар дугайында кол командылал-биле бистиң чугаалажыышкыннарывыстың түннелдерин Владимир Ильич сонуургаан. Айтырыг амдыызында шиитпирлеттинмейн артканын чугааладывыс.

— Силерде кандыг бергелер барыл? — деп, Владимир Ильич айтырды.

— Аттыг шергни демир орук-билеле дажыглаарын биске сүмелеп турар-дыр, а ол черле болдунмас — деп харыыладым.

— Чүге?— дээш, Владимир Ильич менче көрүнүп келди.

— Демир оруктар баксыраан, дайынга үрелген... Бээр, Москваже кел чыда көрдүвүс. Станцияларда чүү-даа чок-тур, харын сугну безин болганчок-ла тыпастай бээр-дир. Вагонналрга дыгын кааш, кижилернидаа, аъттарны-даа канчап чемгерер бис.

— Ындыг, ындыг — деп, К. Е. Ворошилов менээ немей чугаалады, — ол шынап-ла ындыг. Аъттыг шеригни фронтуже дүрген октаар деп кол командылалдын чаагай күзелии эки билир бис. Соруглавыс чангыс болгай. Демир орук транспортубиле муң-муң шеригилерни болгаш аъттарны сөөртүрү шыдаттынмас. Эштер Тухачевскиий биле Егоровтуң бодалы база ындыг.

— Аңаа кайы хире шак-үе негеттинер апаарыл?— деп Владимир Ильич айтырды.

Демир оруккa үндүргениниң ыракта эвээш үе негеттинер апаар деп харыыладывыс.

— Эки-дир, силернин-биле чөпшээрежир-дир мен. Сергей Сергеевич Каменевке ынча деп дамчыдынар. Ол кончуг кичээнгейлиг эш чүве, бисти деткинр боор — деп, Владимир Ильич хүлүмзүрүп кагды.— Хуусаала соцгаарлатпайн көрүнер, далажыр херек.

Владимир Ильич биске чурттуң иштики болгаш даштыкы байдалының дугайын чугаалаан, ажылчынарның күш-ажылчы идепкейиниң дугайын, Кызыл Армияның Деникинни тиилээниниң дугайын чылыг сагыш-сеткил-биле чугаалаан.

— Чүү деп бодаар силер, ак поляктар бисче халдаар ирги бе?— деп, ол менден хенертен айтырды.

— Силерге билдингир боор, Владимир Ильич, ак поляктарның чүнү канчап турарының дугайында медээлер Силерде хөй болгай.

— Кажар-дыр силер, дорт харыылавас — дээш, Ильич чазык сеткил-биле каттырды. Оон шыңгыы апаргаш немеп кагды:— Ак поляктар шериг белеткеп, легионнар, дивизиялар тургузуп, даштыкы кижилерни, колдуунда-ла французтарны шеригге ап турарлар. Антантаның империалистери оларны чепсеглеп, дайынга белеткеп турар.

— Бир-тээ дайынга белеткенип турар болганда халдаар хире-дирлер аа,— дидим. Империалистерде чүү деп? Олар ажылчынарның, тараачыннарның холу-биле дайылдажыр болгайлар.

— Шын-шын,— деп, Ильич дүрген чугаалады,— Силер шын чугаалаарывыр. Поляк пролетариаттың болгаш ядыы тараачыннның хаңын төп тургаш дайылдажыр апаарлар. Олар дайынның чаа ортупче хамыктың мурнунда ажылчынарны болгаш тараачыннарны кинр октаарын бодаарлар. Оон өскээр канчаар кылырларыл, ынчаш?

— Ынчалза-даа бодувус дээш туржур аңаар бис — дидим. Аъттыг шеригге идеген болур Силер, соруун сыкпас, Владимир Ильич. Кым-на республиканың дайзыны болдур, ону олар хайыра чок согар апаар.

— Бодунарның лайынчыларынарга ынчаар бүзүрээрицер кончуг экидир. Дайзыннар-биле ам-даа тулчур апаар. Ынчангаш шеригилерни шилчидеринче силерни далаштырып тур мен, эштер — деп, Владимир Ильич чагаан.

Беседа маңаа төнген чүве. Владимир Ильич-биле байырлашкаш, гостиниңаже чорупкан бис.

Дараазында хүн, съездиниң эртенги хуралының чапсарында, Владимир Ильич-биле база катап ужуражы берген бис. Ильич коридорга бар чораан бистин-биле сестер солчу каапкан.

— Армияны шилчидерин далажып көрүнер, эштер... Армия чогуур үезинде фронтуга четкен турары кончуг чугула.

— Ынчаар бис, Владимир Ильич. Бөгүн кол командылакчы-биле ужурашкаш, шимчеп чоруптар дугайында айтыышкын бээр бодап тур бис.

— Минутада-даа саадавайн, дүргеп-не хөделип көрүнер. Силерниң армияларның лайынчыларынга, командирлеринге, политажылдакчыларынга байыр чедиргенимни үтпайн көрүнер. Партия болгаш бистиң улузувуе оларның эрес-маадырлыын болгаш Совет эрге-чагыргага бердингенин бедин-биле үнелеп турар деп оларга чугаалап көрүнер.

Аъттыг шеригилерниң маадырлыг херектеринге ол ленинчи мактал бистиң чүректеривисти өөрүшкү-биле сергеткен, төрээн Ильичивистиң идегелин алдарлыы-биле шынзыдар төлээде чүнү-даа дескетпес, каш дапкыр энергия-биле ажылдаарывыс белен кылдыр сагындырган.

Чагаалардан одуруглар

Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозунуң Ирбитейде бот-оруула-чарылгалыг хойжу бригадазының ажыл-ишчилери малды хүр кыш ажырар, оон чаш төлүн менди алыр дээш тергиин кызымак ажылдаанар. Бригадада 1800 баш төрүүр хой бар. Чоокку хүннерге чедир оларның 1200-зү төрээн, хураганнары менди алдынган. Бригаданың кежигүннери В. Маадыр-оолдуң, Б. Эрелчиниң кадарган хойларының хөй кезии төрээн болгаш хураганнары менди доруктуп турар. Хойжу бригада бо чылын хөй бүрүүнден 2,6 кг дүктү кыргыыр, 100 баш төрүүр хойга онаштыр 100 хураганны алыр, 3540 центнер сигенни, 1770 центнер силюсту белеткээр болгаш оон-даа өске хүлээлгелерни алган.

З. ШАГДЫР.

* * *

Сайлы Содунаевич Бараан болза Тожу районнуң «Совет Тыва» көдээ ажыл-агый артелиниң кежигүнү. Ол 1952 чылда Кызыл-Хемниг киномеханиктеринің алды ай курузун чедиштиниг ооренип дооскаш, эрткен чылга чедир район төвүнге болгаш колхозунга-даа киномеханиги болуп эрес-шудургу ажылдап келген.

СЭКП ТК-ның март Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга бодунуң күш-ажылчы үлүг-хуузун киирип, колхоз бүдүрүлгезинге шуут киржири-биле саанчылап ажылдаар күзелин колхоз баштаар черинге илереткеш, С. С. Бараан «Совет Тыва» колхозтуң төп сүт-бараан фермазынга 1962 чылдың апрельден өгелеп саанчылай берген.

Эш Бараан мурнакчы саанчыларның дуржулгазын өдерип, арга-сүмезин ооренип, инек саарының мергежилиниге дүрген ооренип апкан. Ынчангаш ол аңаа быжыглаан 17 инектериниң бирээзинге онаштыр эрткен чылда ортумаа-биле 1.305 килограмм сүттү саап, районнуң саанчыларының чарыжының үшкү черин өөлээн.

Саанчы Бараанның ажылдап турар төп сүт-бараан фермазынга бо чылын «ёлочка» хевирнин электросаалда шелчүгежин дерип тургускан. Саалда тургузугазын ажылдадып башкарар моторист кылдыр С. С. Бараанны Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» колхозтуң Туран сүт-бараан фермазынче колхозтан ооредип чоруткан. Аңаа баргаш, эш Бараан саалда тургузугазын дүргеп болгаш чедиштиниг шиитпирлеп алган. С. С. Бараан бо чылын саар инек бүрүзүнге онаштыр 1500 кг сүттү саарын хүлээптеп.

О. ТОВУУ.

Совет эртемнин чаа тиилелгезин делегей магадап көрүп турар

„Магадаткан болгаш кайгаткан“

ГАВАНА. (СЭТА). Совет Эвилелинге «Ай-4» деп автоматтыг станцияны салып үндүргеи дугайында медээ Гаванага апрельдин 2-нин эртенинде дыңналы берген. Бо медээ ол-ла дораан бүгү Кубага тарай берген. Гавананың радио станциязы ол медээни доп-дораан далаш-биле дамчыткан. «Совет ракета баш удур айыткан оруу-биле Айже ужудуп бар чоруур. Космос станциязының денизи бүдүн чартык тонна хире» — деп Кубаның радио станциязының диктору каш минута чапсар болган соонда дамчыткан.

СЭТА-ның Гаванада салбырынче эртенден эгелээш, соксаал чокка телефоннап турар. Кубачылар совет космос станциязының ужудуушкунунуң дугайында тодаргай медээлерни дыңнадырын болгаш совет улуска изиг байырны дамчыдырын дилеп турганнар. Куба эмчи Энрико Ламбарриниц дилээн ёзугаар, Айже ракетаны салып үндүргеи дугайында СЭТА-ның дыңнадының телефон-биле дамчыдып бээрге, чугаалааны болза: «Бо дээрге, кайгамчык-ла чүүл-дүр. Бис совет эртемнин болгаш техниканың улуг чедиишкиннеринге чанчыга берген бис. Ындыг болза-даа, бис база катап магадап, кайгап тур бис. Айже совет космос станциязы чаа салып үндүргени космоска кижиниң бүрүн аалдээшкининче оруулуу белеткээр».

Кубаның Эртемнер академиязының президентизи Антонио Нуньес Хименестин СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалааны болза: «Тайбыңның, дептилгенин база эртемнин хөгжүлдезининң оруу-биле кижи терелгетеннин авангардында бар чоруур Советтерниң чуртун делегей база катап магадаан. Айны шинчилээри-биле үнелиг эртем аппаратуразын ап чоруур «Ай-4» деп автоматтыг станцияны салып үндүргенинге делегей бо удаада магадап турар. Бистиң совет аку-дүнмаларывыстың чаа чедиишкининиң дугайын дыңнаш, бүгү революстуг Куба магадаан. «Ай-4» бодунуң улуг соруглазын күүсеткенде, космостуң чажыттарынче кижиниң улам ханылап кирери чигзиниг чок».

«Совет эртемнин бо онза эрес-маадырлыг чоруу капитализмден социализмниң артык күштүүнүң база бир бадыткалы болур. Чүгле коммунизмче бүзүрелдит болгаш быжыг базым-биле бар чоруур улус ындыг өндүр улуг ажыл-херектерни бүдүрүп шыдаар.

Кайгамчык чедиишкин

ДЕЛИ. СЭТА-ның корреспондентизи М. Матхаттың дамчыдып турары болза:

Совет эртемнин чаа шылгарангай тиилелгезининг дугайын — Айның талазынче космос ракетазын чедиишкининг салып үндүргенин Делинин чурттакчылары Индияның радио дамчыдылгазындан билип алганнар. Индий национал конгресс деп башкарыкчы партиядан Индияның парламентизинде депутат Ансар Харванинин СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээни болза: «Бо дээрге кайгамчык медээ-дир. Совет Эвилели космосту шуурмагарын чедиишкинниг үргүлчүлеп турар. Совет Эвилели октаргайның делгемнерин бир дугаарында чагырып алыр деп кезээде санап турар бис. Совет эртем бодалдың чедиишкинниге кызыгаар чокка өөрүп тур мен».

Национал физика лабораториязының ажылдакчылары телефон дамчыштыр «кайгамчык чедиишкин-биле холбаштыр байыр чедирип тур бис» деп биске медеглээннер.

АЙЖЕ СТАРТ

ПАРИЖ. (СЭТА). ССРЭ-ге «Ай-4» деп космос ракетазын салып үндүргеи дугайында медээни француз парламга улуг совуургаан. Бүгү солунар бирги арыннарынга улуг эгелер-биле совет эртемнин болгаш техниканың ол чаа кайгамчык чедиишкининиң дугайында дыңнадыгны парлап, оон техниктиг байдалдарын бижип, оон соруулгаларын тайылбырлап турар.

«Пари-Жур» солун «Ай-4-түн» салып үндүргеи дугайында дыңнадыгны «Улуг үүлеии бүдүреринин мурнунда соолгу үе-чада» деп эге-биле парлаан. Удавас Айже кижи база ужудуп үнер апаар деп ол солун бижээн. «Насьон» солун автоматтыг станцияның денизининң аарын демдеглеп, «Ай-4-түн» иштинде тургускан бүгү аппаратуранын таарымчалыг ажыдан чоруурун айыткан. Айже ужудуушкуннуң болгаш оон соруулгаларының дугайында янзы-бүрү чурттарның эртемденнеринин болгаш түскай эртемнигларинин бодалдарын солун бижип турар.

«Оор» деп солуннуң эртем тайылбырлакчызы Нордон Айже ракеталарының салып үндүрүүшкүнүнүң төөгүзүн ноиучукчуларга таныштырып, Айның кырынга ССРЭ-ниң сүлдезин чураан выпелди чедирген ракета-биле «Ай-4-түн» деннеп, кижинин ужудуп үнүптериниң мурнунда «Айже оруктуу» чогумчулалдыы-биле шинчилээрининг чугулазын демдеглеп турар.

«Парижьен либере» солун француздарның алаң турары ышкаш үш совет «айжыгаштарның» фото-чуруктарын парлап, апрель 2-де Айже салып үндүрген дөрткүзүнүң дугайын тодаргай бижип турар. Ракеталарның дузазы-биле Айны чуруккa тырттырар болгаш аиаа автоматтыг станцияны «хондурар» дээр орландажыышкыннарынга чедимче чок чүүлдерге американнарның таварышканын солун моон-биле кады демдеглеп турар.

Совет эртемденнерниң болгаш инженерлерниң кайгамчык эрес-маадырлыг чоруун «Юманите» солун барык бирги арыннын шуптузунга парлап үндүрген. Солун «Ай-4-түн» ужудуушкунунуң оруун чуруп көргүзүп, автоматтыг станцийда тургускан эртем дериглезининң дугайын бижип, Чер — Ай орук-биле космонавтарнын келир үеде ужудуушкунунуң оруун салып турар «кижилер чок корабльдин» мурнунга салдынган соруглаиы тайылбырлап турар. «Ай-4-түн» салып үндүргени — Айга кижинин чеде бергеш, хонуптарының мурнуу чарының разведказы-дыр» деп «Юманите» солун бижээн.

Вильсон лейбористерниң туружун тайылбырлап турар

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Англияның лейбористиг партиязының удуртукчузу Гарольд Вильсон Вашингтонга аянчорук кылып чеде бергеш, чоокта чаа парламганын национал клубунга чүве чугаалаан. Мээң ап-чоруумнуң соруглазы чугаалажыышкыннарны чөрүдүрүнда эвес, чүге дээрге, чазакты эвес, а оппозиция партиязын төлээлеп чоруур кижи мен деп ол демдеглээн. Вильсоннуң сөзүг-биле алырга, НАТО-нуң мурнунда тургустунган кол-кол айтырыгларның дугайында АКШ-тың чазаанын бодалдарын эки билип алырын, а ол ышкаш делегей харылзаларының үндезин айтырыгларының талазы-биле лейборисчи партиянын бодалдарын тайылбырлап бээрин күзээн мен дээрзин ол чугаалаан.

Вильсоннуң медеглеп турганы болза, Барыын Берлин дугайында айтырыгның талазы-биле америк бодалга колдуунда каттыжып турар мен. Ындыг болза-даа, «Чөөн Германияның эрге-чагыргаларын ээлдек хүзээс көөр чорукту тодаргай көргүзеринге болгаш практиктиг хемчегларни ол эрге-чагыргалар-биле кады ажылдап кыымырга белеп болур ужурлуг бис». «Германияның чөөн кызыгаларын херек кырынга үндезилээш, хүзээп көөрүнге күзелди көргүзер ужурлуг бис» деп, ол оон ынай медеглээн.

Чепсегленишкинни бүгү-нииги дүжүреринге хамаарыштыр Вильсоннуң чугаалааны болза, дүшкүүрлүг байдал эң чидигленген районнарга ядролуг чепсектен хостуг зоналарны, контрольдун ажыктыг системазын ёзугаар аиаа чепсегленишкинни кызырарының зоналарын тургузар. Эвилечии барымдаалаш, ындыг районнарга Африканы, Ортаакы Чөөн чукту, Латин Американы болгаш Төп Европаны Вильсон хамаарыштырып турар.

Оон дараазында айтырыгларга харылавышаан, Вильсоннуң айтыкапы чүл дээрге, ССРЭ-биле садыгны калбартырының талалакчызы мен, чүге дээрге, садыгны калбартыры делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарынга дузалаар.

НАТО-нуң «хөй национал ядролуг күштеринге» кандыг-бир хевир-биле киржир эргени Барыын Германияга тыпсыры, Вильсоннуң бодалы-биле алырга, Совет Эвилелинге хамаарыштыр өнчүк-чөнгээлиг базым болган турар ийик.

Араатанзыг халдаашкыннарга удур хемчегларни алыр

Кубаның чазааның нотазы

ГАВАНА (СЭТА). Кубаның революстуг чазаа Кубаның АКШ-та эргежыын төлээлеп турар Чехословак Социалистиг Республиканың Вашингтонда элчин чериң дамчыштыр АКШ-тың күрүне департаментизинге нотаны чоруткан. Ол болза америк чүүк суднозун куба самолёттарының боолаанынга удурланыышкынны илергейлээн, бо чылдың март 30-де АКШ-тың чазааның нотазынга харыы нота болур.

Кубаның нотазында айтып турары болза, Кубаның эриинче араатанзыг халдаашкынга киржип турган суднога сезиглээш, өске суднону сүрүп чоруп турган үезинде америк суднону частырып-биле боолаан.

Куба чазактың нотазында чугаалап турары: «Бистиң чуртувусче араатан суднолардың халдаашкыннарын катаптаар чоруу ындыг янзылыг чөнгээлээшкинни болдуруп болур магат чок. Агрессорлар боттарының кеминг үүлгедиглерин үүлгедиринге ажыглап турар зонада дыка хөй чурттарның суднолары ол орук-биле эртип турарын кичээнгейге ап көөр болза, ол дүвүрээзин черле билдингир дээрзин Каттышкан Штаттарның чазаа хүзээп көрбейн барып шыдавас».

«Кубаның эриктериниң ырак эвесте турар делегей сугларын Каттышкан Штаттарның, азы өске кандыг-даа чурттуң судноларының болгаш далайжыларының ажындириишкининге шаптык чедирерин болгаш моондактарны тургузарын Кубаның чазаа күзевейн турар. Кубаның чазаа ол эндег болган чорукка хараадаашкының илергейлеп, ындыг янзылыг өске-даа чүүлдерден чайлаар төлээде болдунар бүгү хемчегларни алыр. Ындыг болза-даа бистиң бүгү күжениишкиннеривис турзажок, айыыл болза амгы үеде үүлгеттиниң турар кемниг үүлгедиглерни соксагканда чүгле ынчан шуут үзүткаттынар апаар» деп нотада оон ынай демдеглеп турар.

Бир эвес Каттышкан Штаттар байдалды эдерип болгаш бүгү чурттарның эргезин болгаш эрге-ажыктарын делегейге үреп турар ындыг янзылыг үүлгедиглерге ак-сеткилдин-биле удур демисежирин күзеп турар болза, олче угландырган хемчегларни ийи чурттарның аразында дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынга салыышкын кылдыр күзел ханыышкыны-биле куба чазак хүзээп алыр. Ынчаарга оон-биле кады Кубаның чазаа ажык далайга дээрбечи чоруктуң үүлгедиглерин соксадыр төлээде, ындыг янзылыг хемчегларни алырын Англияның чазаандан дилээр.

Кубаже араатанзыг халдаашкыннарның баазалары чүгле АКШ-тың девискээринге азы Англияның эезазы черлериниң девискээринге тургустунган туруп болур, ынчангаш ол халдаашкыннарны соксадырынга чүгле ол ийи чурттарның талазындан алыр күжениишкиннер четчир дээрзин нотада оон ынай айтып турар.

«Кубаның чазаа ындыг хемчегларни алырынга идеген турар» дээрзин нотаның түнелинде демдеглээн.

СИРИЯДА БАЙДАЛ

ПАРИЖ. (СЭТА). Сирияның шериг генерал-губернаторунуң оралакчызы Амин Хафез университеттерге, а ол ышкаш чурттуң күрүне болгаш хуу школаларынга кичээлдерни апрель 3-тен эгелээш соксадыр дугайында дыңнадыгны парлап үндүрген деп Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизи Дамаскыдан дыңнаткан.

Оон база бир дыңнадыында чугаалап турары болза, «корум-чурум чок чорукту болдурарын орландашкан» 8 кижини ол-ла хүн тудуп хоргудаан.



Иран. Чөзөрби чыл мурнунда тургускан совет эмнелге болгаш поликлиника Тегеранның чурттакчыларынга недергей нептеренгей болуп турар. Эмнедирин күзээш келген кижилер эмчилериниң хүлээп ап шыдаарындан эпти-ле хөй болуп турар. Совет эмчилер аарыг кижилерге сагыш човангыры-биле, эмнээриниң мурнакчы аргалары-биле болгаш бедик ура-түмненди эмнээшиниң-биле ук черниң чонунуң хүндүтнелии чаалап алганнар.

ЧУРУКТА: эмнелгениң ыал терапевтизи И. К. Мохунь аарыг кижилерни эргип көөр үеде.

Фото Г. БАЯНОВТУУ.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Хөй тираж-биле

ТОКИО. (СЭТА). «Культура талазы-биле СЭКП-ниң политиказы» деп номну Японияда хөй тиражтыг кыдыр парлап үндүрген. Литератураның болгаш уран чүүлдүң ажылдакчылары-биле партияның болгаш чазаатың удуртукчуларының ужурашкынынга Н. С. Хрущевтуң «Бедик идеялыг чорук болгаш уран мергежил — совет литератураның болгаш уран чүүлдүң улуг күжү» деп чугаазы, СЭКП ТК-ның секретары Л. Ф. Ильичёвтуң «Улустуң мурнунга чуруккучуның харылсалгазының дугайында» деп чугаазы ол номда киргеи. Ол номнар найысылалдың ном садыгларында киргеи.

ПРИБАЛТИКАНЫҢ ЧЕДИ МИЛЛИАРДТАРЫ

НАРВА. (СЭТА). Тулуп турар Прибалтика ГРЭС-ниин ажылдап турар турбо-генераторлары сескн миллиард киловатт-шак электри энергиязын ажылдап үндүрерин эгелээн.

Кывар сланец-биле ажылдап турар, делегейде эң-не күчүлүг ол электростанциязынга 200 мун киловатт күчүлүг база бир блок бо чылын ажыглалга кирер. ГРЭС-тин нинти күчүзү бир миллион киловатт чедер, а 1965 чылда бүгү тудуушкуну доостур. Ынчан республикага электроэнергияны нинтизи-биле ажылдап үндүрери 1940 чылдаазындан 40 ажыг катап көвүдээр.

Дээштиг салдар

Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозунуң кежигүннери Б. Кара-оол, Д. Херел-оол, О. Мартына олар төрээн колхозунга ак-сеткилдиг ажылдавайн, ажыл аътгары мунуп шаварынга ынак чоруун илередип турганнар.

Колхозта эш-хүүзүнүн суду ол чуруи үрекчилериниң херектерин хөй-нинтизиниң киржилгези-биле бо чылдың эгезинде көрген. Аныяк оолдарның арын-нүүр чок чоруун хөй-нинтизиниң ялалакчылары, колхозчулар шынгыы бүрүү шапкан.

Оолдарның ол бак ажы-чанын каарын суд олардан негевишаан, моон сонгаар ындыг үүлгедиглерни кылбазын сагындырган.

Судтуң шинтпири чөптүг. Аныяк колхозчулар боттарының буруузун бүрүнү-биле миннип, моон сонгаар нинтизиниң күш-ажылынга идепкейлиг киржирин хүлээнгеннер. Олар ам боттарының берген сөзүн ээлеп, колхоз бүдүрүлгезинде идепкейлиг ажылдап эгелээн. Кара-оол биле Херел-оол мал ажылында, а Мартына мал чеми соорттур машинада чүүрүкчүлеп ажылдап турар.

Д. БОЛАТ-ООЛ,
эш-хүүзүнүн судунуң кежигүнү.

СЭТА-ның буруу шавыышкыны

«Хамаарышпас африкан нуруне болур Сомалиге суг адаанга чоруур хемелерге болгаш өске-даа шериг корабльдеринге херегляэр баазаларны тургузарын» Совет Эвилели чедип ап турар дээр янзыыг дыңнадыгны бо чылдың апрельдиң 1-де «Дейли Экспресс» деп англи солун нептереткен.

Айыттыган дыңнадыг эгезинден төнчүзүнге чедир мөге-хөөзүнге нүүлдээшкин-дир дээрзин медеглээринге СЭТА төлээлеттирген. Ол мөге-хөөзүн бодалды таратпышаан, оон авторлары Англияның болгаш өске-даа империалистиг нүрүнелериниң талазындан Африкада болгаш Чоонку Чөөн чүктө ыалым турар шериг өнчүн-чөнгээлеринден делегейниң хөй-нинтизиниң ынчызнгейин чардынтырарынга кордап турганнар боор.

Аны-дүнмалышкы чоруктуң болгаш найыралдың митингизи

ДОНЕЦК. (СЭТА-ның корр.). Францияның ажыл соксаткан дагжыларыбиле Донбасстың шахтёрларының сагыш-сеткил каттыштырылгазының митингизи аны-дүнмалышкы чорукгуң болгаш ажылчын найыралдың күчүлүг көргүзүү болган. Хөмүр даш үлетпүрүнүң ажылчыннарының профэвилелиниң ында болуп эртип турар область конференциязының делегаттары митингиниң киржикчилери болган.

Индирде — Димитров аттыг № 5—6 шахтада ашталга казыышкының ажылчыннарының бригадири Социалистиг Күш-ажыдың Маадыры Кузьма Северинов.

— Хөй-хөй чурттарның ажылчынары-биле чангыс удаа эвес ужурашкылаан мен, а аныяктар фестивалинга чораам, Францияның дагжылары-биле дыка үр чугаалашкан мен — деп, ол чугаалаан. — Оларның күш-ажылының болгаш амыдыралының аар-берге байдалдарының дугайында чугааны дыңнаарга, кижиниң сагыжы саргый бээр болган.

Капиталистиг дарлалды көрбээн бистерге, совет ажылчыннарның аныяк салгакчыларынга, ындыг ужуражышкыннарының соонда француз шахтёрларының демиселиниң чөптүг онза тодаргай апаар-дыр. Бистер, донеп дагжылар, силерни деткип, силерниң бүрүнү-биле тиилээринерни күзеп тур бис, өөнүктөр — деп, Северинов бодунуң чугаазын доосkан.

Ажылчын эргелери дээш француз дагжыларның чөптүг демиселии изиниби деткип турарын бүгү-ле ораторлар, Донецкиниң, Макеевканың болгаш бассейнниң өске-даа индустриалдыг тептеринииң дагжыларындан келген делегаттар илереткен.

Чангыс эп-сеткил-биле хүлээп алган резолюцияда чугаалап турары болза:

Сагыш-сеткил каттыштырылгазының митингизиниң киржикчилери — хөмүр даш үлетпүрүнүң ажылчынарының профэвилелиниң IX Донец область конференциязының делегаттары бистер Франциянын шахтёрлары — эргим өөнүктөр силерни Донбасстың шахтёрларының өөрүнээзинден изии-биле деткип тур бис. Силерниң негелделериңер чөптүг. Аны-дүнмалышкы сагыш-сеткил каттыштырылгазын бистер силерге илередип, берге демиселге бүрүн тиилелгени чедип алырынарны күзеп тур бис.

Судтуң бир хуралынга

Арагачыларга, күш-ажылдан оспаксыраар, мангыстальчак амыдыралче сунзугар кижилерге удур демиселди Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң эш-хүүзүнүң суду сөөлгү үеде улам-на күштелирип турар.

Суд эрткен чылын бодунуң хуралдарынга 43 билдиришкиннерни көрген болгаш чурум үрээн кижилерге хөй-нинтизиниң киржилгези-биле янзы-бүрү хемчегларни онаап келген.

Судтуң шинтпирин бүрүнү-биле хүлээп ап, боттарының ажы-чанында четчестерин үзүткап шыдаан Ч. Уйнук, Х. Седип-оол, С. Очур-оол ышкаш эштер хөй. Олар ам колхоз бүдүрүлгезинин мурнакчыларының одуруунда ажылдап турарлар.

Арагалаап чурум үрээн С. Канчыыр, Х. Белек, О. Сат, Х. Оюн-оол оларның хереқтерин суд сөөлгү катап болган хуралынга көрген. С. Канчыыр биле Х. Белекти суд ионгуткан, О. Сат биле Х. Балчынны 5-5 хонукта нинтиниң бүдүрүлгезинге халас ажылдаар кылдыр шинткен. Эш-хүүзүнүң судунга херээн көрдүрериниң чөптүг Х. Оюн-оолдун херээн район судунга көөр кылдыр эш-хүүзүнүң суду шилчидип берген.

Үстүнде хемчег алдыртkан колхозчулар боттарының буруузун бүрүнүбиле миннип, судтун онааган кезекчезин ёзугаар күүсеткеннер.

А. ОНДАР.

УДУУРУНУҢ БЕТИНДЕ ГИМНАСТИКА АЖЫКТЫГ БЕ?

Уйгу — шагзыралга удур эки чепсек. Хаиы уйгу үезинде чүректиң ишкыы оожумнап, хан базыышкыны кудулаар, шыңган эттер тыртыжыышкыны кошкаар болгаш тыныш тааичыраар. Уйгу үезинде кижиниң организми дыштанмыр.

Кижи уйгу соолунде шагзыргай, сөөктери аартай бергенин эскерип каар. Ол уйгу үезинде чүрек органнарының, тыныш болгаш шыңган эттер системазының ажыл-чорудулгазының оонуминаанынан болур.

Уйгу соолунде хенертен серген болурун кайчаар чедип алырыл?

Эртенги гимнастика-биле ону чедип ап болур. Эртен гимнастика кылып турар кижи хүнзедир серген болур.

Эртенги гимнастика судалды дүргедедип, дөктаамал хам базыышкынын 5—20 миллиметр бедидер болгаш организмниң шиңгээдип алыр кислородун 10—30 хуу көвүдедир.

Үргүлчү эртенги гимнастика кылып турар кижиниң тынары экижиир, хан кедүрлүүшкүнү ,кудулаар, шыңган эттер системазы сайзыраар болгаш дурт-сыны хөнү, чараш болур.

Эртенги гимнастика организмниң ажыл-чорудулгазын экижидер болгаш кижини ажылга сергек болдурар.

Удуурунуң бетинде гигиена гимнастиказы ажыктыг бе?

Хүнзедир ажылдап хүнээн организм шагзырай бээр, ынчангаш ону дыштандырары чугула болур. Удуп дыштанырының мурнунда гимнастика-биле организмни сергедип, оон ажыл-чорудулгазын катап экижидери ажыктыг бе? Бир эвес эртенги эвес, а кежээни гимнастиканы кылып, эътти соон суг-биле чуп, дурбуп туруп бээр болза, уйгу ханы эвес, дүвүрээзинниг болур.

Ынчангаш, эртенги гимнастиканы доктаамал кылып, а уйгу мурнунда арыг агаарга агаарлап, бир-ийи хөстуг мергежилгелерни кылып, чылбай суг-биле чуиуп азы душка кирип ап турарын сүмелеп турар. Удуур өрээлди агаарладып, болдумар-ла болза чаңгыс ол-ла үеде удуп турарын чувумчудуп алыры ажыктыг болур. Ынчан кижи эки дыштанып удуур, уйгуга таарымчалыг байдал тургустунган болур.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАРЧЫРЫДЫЫКЫН БАЖЫҢЫ.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага булуттагылап каап турар хүн болур, хар чагбас. Хат ой-тавында. Агаарның температуразы: республикага — 6—11, а Кызылга — 6—8 градус соок.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Кинотеатрларга

АПРЕЛЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Джунгли хайныгып тур» 9.30, 11.10. «Караң көрнүкчүнүң кызы» 4.10, 6, 8.10, 10, «Чоос» 12.50, 2.30 шактарда.

«ВОСТОК»: Мультипликациялар 11.15. «Шудукчунуң кавайы» 2.15. «Поддубенскиниң кожамыктары» 4.15. «Шуурган үнүүреп сен» (1-ги, 2-ги сериялары) 6, 8.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Мультипликациялар 10. «Аът кежү-биле» 11.15, 1.15, 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Үш мушкетёр» (делгем экранныг, 1-ги сериязы) 2.30, «Ийи дээрги №» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда киллизининиң 23—54, харылсалгалыг секретарының 23-35, көдээ ажыл-агый киллизининиң 25-38, партийжи амыдырал киллизининиң 37-13, иштики информация киллизининиң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг киллистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал киллистериниң 22-64, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 21-47, харылсалгалыг лежурныйның 23-54. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00117. Чагыт № 129. Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң,

Тыва АССР-нин Дээди Соведининиң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч.
АПРЕЛЬ
7
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 83 (5487).

Өртээ 2 көп,

ССРЭ-биле Сомалининиң быжыгып турар найыралы

Национал хураалдың даргазы дээрги Джима Абдуллахи Галебке баштаткан Сомали Республиканың парламент төлээлери ССРЭ-нин Дээди Соведининиң чалааны-биле марттың 19-тан апрельдиң 4-ке чедир Совет Эвилелинге туруп турган.

Ук төлээлер Москвадан аңгыда Ленинградка, Таджик болгаш Армян ССР-лерге, Кавказтың Кара далай эриктеринге барып чораан.

Сомалининиң парламентарийлерин СЭКП ТК-ниң Бирги секретары, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев болгаш ССРЭ-нин Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев хүлээп алган. Ийи талааларга хамаарыжыр айтырыглары болгаш делегей байдалының айтырыглары беседа үезинде чугаалажып көрген. Чугаалашкан айтырыглар талазы-биле талааларның бодалы чаңгыс аай болган.

Сомали парламентарийлер Совет Эвилелинге чоруп турда, оларны чер-де болганга чылы-биле хүлээп ап турган болгаш Совет Эвилелиниң улустарын шинчы найыралдың ёзуузу-биле көрүп турарын олар медереп билген.

Амгы делегей байдалының эң чугула айтырыгларының талазы-биле үзел-бодалдарын инити болуп турары ССРЭ-нин Дээди Соведининиң палаталарының даргалары И. В. Спиридоновтуң болгаш Ш. В. Пейвенің сомали парламентарийлер-биле беседаларынга бадыткаттынган. Бүгү делегейге тайбыңны камгалаарынга, колониалдыг системаны бүрүү-биле болгаш туюлугга чедир узуткаарынга, Африканы атом чок зона болдурарынга бүгү күжениишкиниерин салырынга боттарының шинтпирлиниң дугайын ийи чурттарының парламентарийлери медегләэн.

Бодунуң төлээлерин Сомалиже чорутсун дээн чалаашкынны сомали төлээлериниң баштыңы дээрги Джима Абдуллахи Галеб Сомали Республиканың Национал хураалының өмүнээзинден ССРЭ-нин Дээди Совединге дамчыткан. Ол чалаашкынны өөрүп четтириишкин-биле хүлээп алган.

(СЭТА).

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ СЕССИЯЗЫ

РСФСР-нин Дээди Соведининиң алдыгы чылдазының бирги сессиязы бодунуң ажылын апрель 5-те үргүлчүлээн.

Кремльдиң Улуг ордузунга РСФСР-нин Дээди Соведининиң даргазы **В. И. Крестьяниновтуң** даргалааны-биле сессияның хуралы ажыттынган.

Ложаларда — эштер **Г. И. Воронов, А. П. Кириленко, В. В. Гришин, Л. Н. Ефремов.** Оларны депутаттар болгаш аалчылар чылыы-биле уткаан.

Мандат комиссиязының даргазы **Г. В. Романовка** сөс берген.

РСФСР-нин Дээди Совединге сонгулда чоруудзы-биле 884 сонгулда округтарын тургускан деп эш Романов дыннаткан. Ол дээрге эрткен сонгулда-биле деңнээрге 49 округ хөй болганы ол. Бо чорук республиканың чонунуң санының хөйү-биле өскенинин дугайын херечилеп турар.

СЭКП ТК-ниң ноябрь Пленумунуң доктаалынга дүүлүг совет органнарны бүдүрүлге принцивиниң аайы-биле эде организастаанын Мандат комиссиязының даргазы чугаалаан. Ооң-биле холбаштыр сонгулда округтарының хөй нуруузун көдээ чонунуң болгаш хоорай чонунуң аайы-биле түс-түзүнда тургускан турган. Ол дээрге көдээнин болгаш хоорайның чонунуң онзагай эрге-ажыктарын Россия Федерациязының күрүне эргечагыргазының дээди органнарынга эң экизи-биле илергейлээр арганы депутаттарга бөзөр деп илеткелчи медегләэн.

Бүгү сонгулда округтарынга сонгулганы РСФСР-нин Конституциязынга болгаш РСФСР-ниц Дээди Совединге сонгулда дугайында Дүрүмге бүрүн дүүлүүр чоруткан. Сонгукчуларның нинти санының 99,94 хуузу сонгулдага киришкен. Бүгү сонгукчуларның 99,59 хуузу коммунистерниц болгаш партия кежигүнү эвестерниц улусчу блогунуң кандидаттары дээш бадылаан.

РСФСР-нин Дээди Совединге 884 депутаттар сонгуттурган. Оларның иштинде Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удуртукчулары бар. Депутаттарның ортузунда бүдүрүлгеде шуут ажылдап турар 418 ажылчыннар болгаш колхозчулар азы депутаттарның нинти санының 47,3 хуузу болур.

Депутаттарга 295 херээженнер сонгуттурган. Бо болза, бүгү капиталистиг чурттарны катай алырга оларның парламентилеринде херээженнерниң санындан дыка ажып турар. Депутаттарның иштинде Совет Эвилелиниң Маадырлары 8. Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары 59, Ленинчи болгаш Күрүне шанналдарының лауреаттары 37 кижи бар; 633 депутаттар ССРЭ-нин орденнери болгаш медальдары-биле шанныттырган.

Россия Федерациязының парламентизинде — Республиканың 37 националдарының болгаш улустарының төлээлекчилери бар. Дээди Соведтиң ындыг хөй националдыг составы Россия Федерациязында чурттап турар нацияларның болгаш улустарның деп эргелинн болгаш оларның аразында бузулбас найыралын айтып турар.

Республиканың эрге-чагыргазының дээди органының депутаттарынга 744 кижи азы 84,2 хуузу бир дугаарында сонгуттурган. Күрүне болгаш хөй-ниитии амыдыралынга ажылчы чонларның улам калбак бөлүктерин идепкейлиг киириштиреринче хандыдар дугайында СЭКП-ниц Программазында түүлдү амыдыралга боттандырып турар дугайын ол чорук херечилеп турар.

1963 чылдың март 3-те сонгуттурганы РСФСР-ниц Дээди Совединиц бүгү депутаттарының бүрүн эргезин сессия чангыс үн-биле хүлээп көрген.

Ооң дараазында РСФСР-нин Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Г. И. Вороновтуң «Улустуң амыдырал хандырылгазын улам ынай экижидериниң, улустуң хереглел бараанналарының шынарын бедидериниң болгаш ассортиментизин калбартырының дугайы» деп илеткелин чугаалажып көөрүн үргүлчүлээн.

Кижи дугайында, совет улустуң чазагай байдалын улам ынай бедидеринче партияның болгаш чазактың угландырган хемчеглерин күүседир дугайында сагыш салыышкыны депутаттарның бүгү саналдарында синнижкен.

Сөөлгү чылдарның дургузунда Хабаровск крайда улуг үлетпүр бүдүрүлгелер элээп хөй-биле немешкен деп, СЭКП крайкомунуң секретары депутат **И. Ф. Клепиков** чугаалаан. Ында чиик болгаш аъш-чем үлетпүрү калбаа-биле хөгжүп турар, улустуң хереглел бараанналарын бүдүрери өскен. Чонниң амыдырал хандырылгазы иледе экижээн. Ындыг болза-даа ажылчы чоннарның өзүп турар хереглелдерин улам долу хандырар төлээде, ылангыя сонгу чүк районнарынга ам-даа хөй түүлдерни кылыр үүрлүг.

Тускай эртемниглернин, ооң иштинде чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң тускай эртемниглериниң кадрларын белеткээр болгаш быжыглаарының айтырыглары крайның хөй-ниитизиин дүүредип турарын оратор демделээн. Ындыг түрбүже чурттарга бажыңнарын крайда ам-даа четпес түдүп турар, үруглар албан черлериниц, амыдырал болгаш садыг бүдүрүлгелерин четкизи ооржум өзүп турар деп эш Клепиков айыткан.

РСФСР-нин садыг министри депутат **Д. В. Павлов** санал берген. Республиканың чонунда он-он миллион телевизорлар, радиоприёмниктер, соодукчулар болгаш амыдыралдың өске-даа техниказының бар болуп турарын оратор демделээн. Ажылчы чоннарның садып алыкчы аргалының өзүп турар дугайын ол чорук хереченлеп турар. Ындыг болза-даа амыдыралдың техниказының септелгезин элээп таварылгаларда багай организастаан. Ораторуңун бодалы-биле алырга, соодукчуларны, хеп чуур машиналарны болгаш өске-даа элээп хөй кылыгларның магадылалдыг септелгезиниң дугайында сагыш салырын чогуур үлетпүр бүдүрүлгелерге дагыр болза чогуур. Үлуг магазиннерге септелге мастерскаяларын тургузар дугайында саналды эш Павлов киирип турар. Амыдырал техниказын бүдүрер заводтарга негелдени бедидери эргежок чугула.

Чонниң садыг хандырылгазын организастаарының айтырыгларынга депутат оон ынай доктаап чугаалаан. Иланғыя чер-чер Советтери магазиннернин болгаш столоваяларның ажылдаар графиктерин тодарадыр үезинде боттарының аргаларын четпес ажыглап турарын ол демделээн. Ынчангаш чогум-на харын бо айтырыгларның талазы-биле хөй хомудалдар кээп турар. Садыг бүдүрүлгелериниц ажылдаар шактарын чурттакчылыг чер бүрүзүнге тодаргай байдалларны барымдаалап тургаш, доктаадыр болза чогуур.

Бодунуң саналының элээп кезиинге эш Павлов улустуң хереглел бараанналарының шынарын бедидериниң айтырыгларын киирген. Оратор эт-херекселдерин болгаш үнелиг кылыгларны бүдүрүп турар бүдүрүлгелерге шынгыы негелдерни салып, планнаар органнарның ажыл-чорудулгазын шүүмүүлеп, чоннуң амыдырал болгаш садыг хандырылгазын экижидериниң хереэнге хөй-ниитиниң ролюнуң дугайын чугаалаан. Эрткен чылдың төнүзүнде РСФСР-ге садыгның 1490 хөй-ниити киндистери санаттынып турган, оларның ажыл-чорудулгазынга 15 муң кижи киржип турар деп эш Павлов чугаалаан.

Улустуң чаагай чоруунуң дугайында партияның болгаш чазактың сагыш салыышкыны Новороссийскиниц чижээнде чайыннандыр көстүп турар деп далай садыг портунуң крановщиги депутат **П. В. Усов** медеглээн. Дайынга үрегеттирген хоорайның ажыл-агыйы эрткен 20 чылдың дургузунда бүрүү-биле катап тургустунган. Новороссийск херек кырында чаазы-биле тургустунган. Бодувустуң хоорайывысты күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүнүн, хөй-ниитиниң үлегерлиг корум-чурумунуң болгаш бедик культураның хоорайы болдурар дээш чарышты Краснодар крайга бир-ле дугаарында эгелээн бис. Бо чарышка амыдырал хандырылганың бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары база идепкейлиг киржип турар.

Ындыг болза-даа амыдыралдың албан черлериниң ажылы шаг-үениң негелдезинге ам-даа дүүшпейн турар деп депутат үргүлчүлеп чугаалаан. Амыдыралды кластап турар эт чүүлүн садыгларын организастаарынга корум-чурумну сага шинтпирлиг эмгелеп тургузар үе келген. Сезигленчиг кылдыр чураан хевистерниң болгаш өске-даа чавыс шынарлыг бараанналарның садыг четкизинге ам-даа доля берген турары хаая эвес.

Чонниң амыдырал хандырылгазында ажылдап турар кадрларны белеткээр болгаш кижизидер талазы-биле хөй ажылды чорудар ужурлуг деп оратор демделээн. Янзы-бүрү хевирнин дериглезин ажыглаар талазы-биле инженерлер, техниктер болгаш механиктер амыдыралдың албан черлериниң бүдүрүлгелеринге онза негеттинип турар.

Үлетпүрүң болгаш көдээ ажылгайның хөйүлдези улустуң хереглел бараанналарын бүдүрерин элээп ковүдедир, чоннуң хереглелдерин дээре хандырар арганы берген дээрзин Саратов хоорай күүскомунуң даргазы депутат **В. И. Кочанов** чугаалаан.

Области соодукчуларны, эт-херекселди болгаш амыдыралдың өске-даа бараанналарын бүдүрүп үнүрери өскен. Сөөлгү дөрт чылдарның дургузунда чонну хандырар талазы-биле 250 ажыг бүдүрүлгелер тургустунган. Бо чылын областың хоорайларынга болгаш көдээ суурларынга бир чүе хире мастерскаяларны, ательелерни, комбинаттарны болгаш павильоннарны түдүп, ериирин көрүп турар. Поволжьеде эң улуг садыг төвү Саратовтуң Ленинск районунга ажыттынар. Хеп, идик аймаан, пөстерни садыглаар талазы-биле тускайжыткан магазиннер, гастрономиялар, ресторуннар, кафелер он делгем павильоннарга тургустунган турар. Павильоннарның бирги эзлчээ ам безин ажыглалда кирген. Маңаа үш айларның дургузунда ажылчы чоннар 2,5 миллион рубль ажыг түңнүг бараанналарны садып алган.

Ийи көдээ районнарның чонун төлээлээн депутат колхозчуларның болгаш совхозтар ажылчыннарының амыдыралын экижидериниң чамдык айтырыгларынче сессияның кичээнгейин угландырарын күүзээн мен деп, Ленинград областың Тельман аттыг совхозунуң директору **Ф. С. Брагин** чугаалаан. Депутат ылангыя совхозтарга чуртталга тудуун көвүдедириниң эргежок чугула болуп турарын демделеп, клубтар тудуунуң чугула ужур-дүзазын айыткан.

1 миллиард 700 миллион рубль! Бо чурагайны РСФСР-ниц коммунал ажыл-агый министри **С. М. Бутусов** айыткан. Эрткен чылын республиканың чону кол-кол коммунал хандырылганы ол хире түңге алган. Чеди чылдың эгезинден бээр чылда суугну бээри бир миллиард кубометрге азы 45 хуу өскен. Трамвайларга, троллейбустарга пассажирлерни соорүүрүү 740 миллион кижиге көвүдээн. Коммунал амыдыралга газты хереглээри ийи ажыг катап өскен.

Күрүнениң чурттарга фондузу — бүгү улустуң байлаа. Ооң ниити өртек-үнезин республиканың улус ажылагыйының бүгү кол фондуларының өртек-үнезининиң үштүн бир кезиинге деңнежип турар. Эш Бутусов чурттарга бажыңнарын ажыглаарының мурнакчы дүржулгазын чугаалап, дүүрүгенинде дээре септекчилериниң болгаш организакчыларының аттарын адаан. Чурттарга бажыңнарының септелгезин багай организастап турар ак-сеткилдиг эвес ажылагыйларны ол база шүгүмчүлээн. Чижээ, Саратовта болгаш Иркутскиде чамдык бажыңнарның септелгезинин өртээ чаа бажыңнарны тударының өртээнден аар болуп турар.

Коммунал ажыл-агыйда ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның хөй отряды ажылдап турар. Оларның күжениишкиннери болгаш түткүлдери-биле чоннуң хандырылгазын экижидеринге хөй түүлдерни кылган болгаш ам-даа хөй түүлдерни кылыр ужурлуг. Коммунал-амыдыралды экижидер арганы берип турар чамдык саналдарны депутат киирген.

Удмурт АССР-нин Дээди Соведининиң Президиумунуң даргазы **П. П. Сысоев** санал берген. Чеди чылдың дөрт чылдарының дургузунда Удмуртияның үлетпүр бүдүрүлгелери онаалдага немей он-он миллион рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндүргенин ол чугаалаан. Экономиканың быжыкканы амыдырал албан черлерин эң ажыктыг кылдыр сайзыраңгайжыдар арганы берип турар.

Чеди чылдың эгезинден бээр республиканың амыдырал хандырылганың талазы-биле 300 мастерскаялар ажыттынган, эт-херекселдерин түр ажыглаар пунктуларның саны көвүдээн. Үүрмектеп садар бараан саарылгазының хемчээли 28 хуу өскен. Ам садып алыкчылар элээп улуг өртектиг эт чүүлүн — телевизорларны, радиолдарны, мотоциклдерни негеп турары кайгамчык чүүл болуп турар. Чүгле эрткен чылда безин Удмуртияга 10 муң ажыг телевизорларны саткан.

Бараанналарны бүдүрүп үндүрерин моондактап турар четпестерни эш Сысоев айыткан. Чижээ, Маевскиде пианино фабриказының бар аргалары ам-даа багай ажыглап турар. Республиканың машина тудуунуң болгаш радио техниканың үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери чонга херектиг продукцияны хөйнү бүдүрүп үндүрүп болур. Чүгле оларның материал-техниктиг хандырылгазын экижидер херек. Мону РСФСР-ниц план органнары өөренип көөр ужурлуг.

— Чоннуң амыдырал хандырылгазының дугайында айтырыгны бо сессияга чугаалажып турары совет улустуң чаагай чоруунуң дугайында партияның болгаш чазактың алжок улуг сагыш салыышкынының хереченизидир — деп Ульяновскиниң биче литражтыг шимчедиичилериниң заводунуң начальниги депутат **Е. Г. Богатнова** чугаалаан. Эш Богатнованың баштаан бригадазы коммунистиг күш-ажыл дээш чарышты Ульяновск областа бир-ле дугаарында эгелээн турган. Күш-ажылын Ленин ордениле демдеглеттирген мурнакчы ажылчын, бодунуң коллективиниң чеднишкиннериниң дугайын чугаалавышаан, бүдүрүлге чеднишкиннери ажылчы чоннарның культура-амыдыралын канчаар организастаанындан хөйүнде хамзажыш турарын демделээн. Ульяновск областа школаларның, үруглар садтарының болгаш яслилериниң четкизинин чыл келген тудум калбаш турарын, магазиннерниң болгаш столоваяларның улам көвүдеп бар чыдарын, коммунал ажыл-агыйның сайзыраңгайжыр турарын ол күзел ханышкыны-биле демделээн.

Ындыг болза-даа кылдынган түүлдер ам-даа четпес деп эш Богатнова демделээн. Амыдырал хандырылганың тудуунуң дугайында, чаа сут дамчыдылгаларының тудуун дүргедир дугайында, области эргежок чугула негеттинип турар кадрлар-биле хандырар дугайында айтырыгны ол тургускан.

Эш Г. И. Вороновтуң илеткелин чугаалажып көөрүнге депутаттар **Р. А. — Б. Эльдарова, Н. Д. Турчин, М. И. Филиппова, Г. А. Хубаев, В. Н. Ксинтарис, А. Ф. Васильев** база киришкен. Шуптуг 22 кижи сөлеп берген.

Түңнел чүве чугаалажары-биле **Г. И. Воронова** сөс берген. Сессияга болган бүгү саналдар амыдыралдың албан черлерин экижидеринге, улустуң хереглел бараанналарын бүдүрерин көвүдедиринге ажыглаар дугайында бүгү хемчеглер-биле ажыглаар дугайында сагыш салыышкыны-биле синнижкен деп ол демделээн. Депутаттар үнелиг саналдарны болгаш сүмелерни киирген. Бо бүгү саналдарны РСФСР-нин Министрлер Чөвүлели көөр болгаш ол саналдарның талазы-биле чогуур шинтпирлерни хүлээп алыр.

Эрткен чылын амыдыралга хамаарышкан бүдүрүлгелерни хөгжүдеринге 16,5 миллион рубльди чарыгдаан болза, бо чылын чүгле ол сорулгага 32 миллион рубльди чарыгдаар деп турарын эш Воронов база катап демделээн. Чер-чер Советтериниң, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң, а ол ышкаш улус ажыл-агый чөвүлелдериниң болгаш көл тудуг-девискээр эргелелдериниң көл сорулгазы болза ол үндүрүп берген акша-хөреңгилерни шинтээдип алырында болур.

Сессияга чугаалажып көрген айтырыгларны шинтпирлээри РСФСР-ниц чер-чер Советтериниң, министерстволарының болгаш төп албан черлериниң талазында улуг организакчы ажылды негеп турарын Г. И. Воронов түңнелинде демделээн.

Чоннуң амыдырал хандырылгазын улам ынай экижидериниң, улустуң хереглел бараанналарының шынарын бедидериниң болгаш ассортиментизин калбартырының дугайында доктаалды РСФСР-нин Дээди Соведи хүлээп алган.

Чурттарга тудуушкунунда, чоннуң амыдырал хандырылгазын организастаарында, садыгда болгаш хөй-ниитии чеминелгезинде, улустуң хереглел түүлдерин кылып турар бүдүрүлгелерниң ажылында бар болуп турар шынгыы четпестерни РСФСР-нин автономнуг республикаларының Министрлер Чөвүлелдери, ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң күүсекчи комитеттери, экономиктиг районнарның улус ажыл-агый чөвүлелдери, министерстволар болгаш эргелелдер чайладыр хүлээлгелиг деп, доктаалда чугаалап турар.

Республиканың чонунуң амыдырал хандырылгазының янзы-бүрү хевирлерин калбартырының болгаш экижидериниң улуг программазы төлевилеттинген. Иланғыя көөрүп чоруур мастерскаялар специализастаттынган болгаш механизастаттынган фабрикаларны база комбинаттарны тургузарын, садыг четкизин болгаш хөй-ниити чемненилгезиниң бүдүрүлгелерин хөгжүдерин, культура-амыдыралдың болгаш ажыл-агый эдилелиниң бараанналарын бүдүрер чаа бүдүрүлгелерни тургузарын болгаш ажылдап турар ындыг бүдүрүлгелерни калбартырын баш улур көрүп турар. Ындыг бараанналарны телевизээринин, чогаадырының болгаш клас-шиник кылдыр шеверлээринин талазы-биле конструктор-технологтуг бюроларны организастаан турар ужурлуг.

Пассажир транспортунуң ажылын экижидериниң талазы-биле, а ол ышкаш амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгезинге ажылдаар мергежилдиг ажылчыннарны белеткээрин калбартырының талазы-биле хемчеглерни баш удур көрүп турар.

Чоннуң амыдырал хереглелдерин хандырары-биле холбашкан айтырыгларны Советтерниң сессияларынга чугаалажып көөрү-биле доктаалда тургузуп турарын, бүдүрүлгелерниң ажылын контрольдаарын күштелдирерин, хандырылганың культуразын бедидери дээш, чагыларны күүседириниң кончуг эки шынары дээш социалистиг чарыштыны калбартырын, амыдырал хандырылгазының албан черинде удуртур ажылдакчыларның отчёттарын бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң, колхозтарның, совхозтарның ажылчы чоннарының, а ол ышкаш чоннуң чурттап турар черлериниң ажыы-биле хуралдарга дыңнап турарын практика кырынга чорударын чер-черниң совет органнарынга доктаал хүлээдип турар.

Оон соонда РСФСР-нин Дээди Соведининиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугайында илеткелди депутат **С. Д. Орлов** кыйган. Дээди Соведтиң мурнундагы чылдазының сөөлгү сессиязының соонда хүлээп алдынган РСФСР-нин Дээди Соведининиң Президиумунуң Чарлыктарын депутаттар бадылаан.

Сессия РСФСР-нин Дээди Соведининиң Президиумун сонгуур дугайында айтырыгны көөрүнче шилчээн. Партийжи болуктуң болгаш депутаттар чөвүлелиниң даасканы-биле депутат **А. П. Кириленко** Россия Федерациязының Дээди Соведининиң Президиумунуң составының дугайында саналды киирген.

РСФСР-нин Дээди Соведининиң Президиумунуң даргазынга депутат **Н. Г. Игнатовту** Дээди Совет чангыс үн-биле сонгаан.

РСФСР-нин Дээди Соведининиң Президиумунуң даргазының оралакчыларынга депутаттар **М. С. Каримовту, М. М. Амировту, А. У. Хахаловту, Р. А. — Б. Эльдаровану, Ч. Б. Улнаевти, З. А. Сангаевти, М. А. Галошкинни, Е. Ф. Катаевти, И. Р. Мосинчевту, Е. Д. Ясюкинаны, Т. С. Хетагуровану, С. Х. Красныйны, П. П. Сысоевти, И. А. Алмазовту, У. А. Ахазовту, А. Я. Овчинниковту,** Президиумунуң секретарынга — депутат **С. Д. Орловту** сонгаан. РСФСР-нин Дээди Соведининиң Президиумунуң 13 кежигүннерин база-ла чангыс үн-биле сонгаан.

Хүн чурумунуң дараазында айтырыы — чазакты — Россия Федерациязының Министрлер Чөвүлелиниң тургузары. РСФСР-нин Дээди Соведининиң даасканы-биле депутат **Г. И. Воронов** Россия Федерациязының чазаанның составының дугайында санналды киирген.

РСФСР-нин Министрлер Чөвүлелиниң даргазынга СЭКП ТК-ниң Президиум кежигүнү **Г. И. Вороновту** Дээди Совет чангыс үн-биле бадылаан.

РСФСР-нин Министрлер Чөвүлелиниң даргазының бирги оралакчызынга **М. А. Ясновту,** дарганың бирги оралакчызынга, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң болгаш белеткээриниң министринге — **Н. И. Смирновту,** дарганың оралакчызынга, РСФСР-нин үлус ажыл-агый чөвүлелиниң даргазынга — **С. А. Афанасьевти,** дарганың оралакчызынга, РСФСР-нин Күрпланыкчы даргазынга — **К. М. Герасимовту,** дарганың оралакчыларынга — **И. Е. Вороновту, В. А. Дьяновту, В. И. Нечесмасовту,** дарганың оралакчызынга, СЭКП ТК-ниң РСФСР талазы-биле Бюрозунуң болгаш РСФСР-нин Министрлер Чөвүлелиниң Партия-күрүне контролунуң комитединиң даргазынга — **Г. В. Емютинни,** дарганың оралакчызынга, тудуг министринге — **Н. Н. Качаловту;** министрлерге: дээди болгаш ортумак тускай өөредилге министринге — **В. Н. Столетовту,** кадык камгалалдының министринге — **В. В. Трофимовту,** даштыкы херектер министринге — **М. А. Меньшиковту,** культура министринге — **А. И. Поповту,** сан министринге — **И. И. Фадеевти,** автомобиль транспортунуң болгаш хазагыт орукларының министринге — **Ф. В. Калабуховту,** коммунал ажыл-агый министринге — **С. М. Бутусовту,** хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаарының министринге — **В. С. Тикуновту,** чыргыышкын министринге — **Е. И. Афонасенкону,** социал-хандырылга министринге — **Л. П. Лыковану,** садыг министринге — **Д. В. Павловту,** хем флодунуң министринге — **С. А. Кучкинни,** тудуг талазы-биле күрүне комитединиң даргазынга — **А. С. Болдыревти,** суг ажылының талазы-биле күрүне комитединиң даргазынга — **К. С. Корневти,** «Россельхозтехниканың» бүгү-россий каттыжышкынының даргазынга — **С. В. Шевченкону,** РСФСР-ниц төп статистика эргелелиниң начальнигинге — **Б. Т. Колпаковту** бадылаан.

...Сессияга көөрү-биле киирген бүгү айтырыглар көрдүнген. РСФСР-нин Дээди Соведининиң алдыгы чылдазының бирги сессиязы бодунуң ажылын ооң-биле дооскан. (СЭТА).

Техниканы ажыл-агыйжы ёзу-биле эдилеп, кадагалаар

Колхозтар болгаш совхозтар хөй санныг сайзыраңгай техниканы чыл бүрүде күрүнеден ап, тракторларны болгаш ажаан алыышкын машиналарын, чаа-чаа дериг-херекселдерни база амгы үениң өске-даа механизмнерин ажыглап турар. Көдээ ажыл-агыйның техника-биле эки хандыртынып турары болза чер болгаш мал ажылынга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле партияның салган сорулгадарын чеднишкинниг шинтпирлээр, аңаа үндезилээш көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедирин, оларның бот-үнезин чиигедирин чедип алыр арганы көдээниң ажыл-ишчилеринге берип турар.

Биетиң республиканың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери чеди чылдың бешки чылында 6,4 миллион пуд тараанны, 20 муң тонна эътти, 19 муң тонна сүттү болгаш 2000 тонна дүктү күрүнеге бо чылын садар деп улуг сорулганы салган. Бо сорулганың чеднишкинниг күүселдези колхозтарда болгаш совхозтарда бар бүгү техниканы билдилиг болгаш бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаарындан хамаарыжыр. Ол дугайын мурнакчыларның дүржулгазы тодаргай хереченлеп турар. Техника дугайында, ону шын ажыглаар болгаш өй-шаанда шынарлыг септеэр дугайында ёзулуг сагыш салып турар ажыл-агыйлар ооң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын чедип ап, чиик өртектиг хөй продукцияны бүдүрүп турар.

Дыка хөй механизаторлар оларга быжыглаан көдээ ажыл-агый техниказын чөп ажыглавышаан, сезоннуг ажылдар үезинде ээлчег нормаларын ажыр күүседип, тракторларның болгаш комбайннарның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын чедип ап турар. Ындыг болза-даа кам чок эдиледдиг болгаш багай кадагалалдың харазы-биле тракторлар болгаш өске-даа машиналар чавыс бүдүрүкчүлүг ажылдап, харын-даа ол техника электен-не ажыглалдан үнүп турар колхозтар болгаш совхозтар республикада эвээш эвес.

«Көдээ ажыл-агый техниказын кам чок, кем-буруулуг ёзу-биле ажыглаары азы кадагалааны дээш кеземче харыысалгазын көргүзер дугайында» ССРЭ-нин Дээди Соведининиң Президиумунуң 1961 чылдың декабрь 29-тагы Чарлыы, «Колхозтарның болгаш совхозтарның машина-трактор парыгының ажыглалын болгаш септелгезин экижидер хемчеглер дугайында» ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң 1961 чылдың ноябрь 30-деги доктаалы республикада нинтизи-биле багай күүсеттинип турар.

Республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының хөй кезии тракторларны база өске-даа машиналарны техника талазы-биле багай ажаан тракторлар болгаш машина-трактор парыгының ажылының үчёдүү оларда кошкак тургустунган. Бывар-чаар материалдар багай кадагалаттынып, кам чок чарыгдаттынып турар. Механизатор кадрлар чедиишпес болгаш оларның чамдыкызының техниктиг билиининң деңнели чавыс, дүржулгазы эвээш. Ажыл-агыйларның, «Сельхозтехника» салбырларының удуртукчуларының, сүт болгаш прокуратура органнарының талазындан механизаторлар ортузунга чогуур тайыдыр ажылын чорутпайн турар.

Техника ажыглалының болгаш кадагалалының дугайында ССРЭ-нин Дээди Соведининиң Чарлыы үнген үеден сонгаар безин тракторларны, комбайннарны база өске-даа машиналарны үргедеп тоймаглаар чоруктар бистиң республикада хөй удаа болуп келген болгаш ам-даа үргүлчүлеп турар. Ындыг түүлдер, иланғыя Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Таңды, Бии-Хем, Каа-Хем районнарның ажыл-агыйларында хөй. Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» колхозунуң трактористи Ламажык ажылга харыысалга чогу-биле «Беларусь» тракторну ажыглалдан үндүр үреп, колхозка 286 рубльдиң когаралын чедиргеш, хосталгазын казыттырып шиттиргеп. Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң механизатору К. Кара-оол эзирик халдып тургаш, «Беларусь» тракторну үреп, үк ажыл-агыйга 480 рубльдиң когаралын чедиргеп болгаш ындыг фактылар өске-даа черлерде бар.

Техниканы ажыл-агыйжы эвес ёзу-биле кам чок эдилээш, барымдаа чок черге үндүр бижип турар ажылагыйлар база бар. Иланғыя эрткен чылын «Өөк» совхоз 13 комбайнны, 5 тракторну, «Сүү-Хөл» совхоз 3 тракторну, 5 комбайнны, «УТКА 25 чылы» совхоз 6 комбайнны, 6 тракторну үндүр бижип каапкан. Дыка хөй ажыл-агыйлар техниканы дендии багай кадагалап турар.

«Сельхозтехника» каттыжышкыны, ооң районнарда салбырлары, көдээ ажыл-агый продуктуларының бүдүрүлге болгаш белеткелдер министерствозу, бүдүрүлге эргелелдери, райкүүскомнар көдээ ажыл-агый техниказының техниктиг байдалы болгаш ажыглалы дээш күрүне контролюн кошкак боттандырып, техниканы багай ажыглап, үрегдеп, тонап турар буруулуг кижилерге харыысалга хүлээдир хемчег албайн турар. Техника ажыглалында болгаш кадагалалында мындыг чурум чок чүүлдер-биле демисежир, техниканы кам чок эдилеп үргедээн буруулуг кижилерге кеземче харыысалгазын хүлээдир талазы-биле прокуратура органнары кошкак хемчег ап, ССРЭ-нин Дээди Соведининиң Президиумунуң Чарлыын четпес күүседип турар, а суд органнары ол дугайында бар херектерни ёй-шаанда көрбейн турар.

Машинага камныг болуру, техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглап, ээлчег база сезон нормаларын ажыр күүседири механизатор бүрүзүнүң бирги хүлээлгези болур. Колхозтарны болгаш совхозтарны техника-биле эки хандырган чорук бүгү машина-трактор парыгын ажыглаарының культуразын бедидерин, ажыл-агыйларда техниканы камныг, чөп, бүдүрүкчүлүг ажыглаарын негеп турар. Бо талазы-биле «Сельхозтехника» каттыжышкынының болгаш ооң салбырларының ажылдакчылары көдээ механизаторларга улуг дуза көргүзер үүрлүг. Оларның хүлээлгези болза хамыктың мурнунда тракторларны, комбайннарны болгаш өске-даа машиналарны шын ажыглаарынче, техниканы ажаан кадагалаарынын чаа депшилгелиг аргаларын нептередиринче онза сагыш салыры болур.

ССРЭ-нин Дээди Соведининиң Президиумунуң 1961 чылдың декабрь 29-тагы Чарлыында: «Совхозтарга, колхозтарга болгаш өске-даа күрүне база кооператив организацияларына хамаармыш турар тракторларны, автомобильдерни, комбайннарны болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа машиналарын нам чок кем-буруулуг ёзу-биле ажыглап азы кадагалап, оларны үрээни, а ол ышкаш оларның кезектерни адырып тонааны дээш бир чыл чедир хуусаада шөлээзин казып азы ол-ла хуусаада шин чазаар ажылга шиидер. Ол-ла үүлгедигни хөй удаа кылганы дээш азы улуг түңнүг когарал чедиргени дээш үш чыл чедир шөлээзин казып шиидер» деп айыткан.

Көдээде партия комитеттери болгаш партия эге организацияларының болза бүгү механизаторларны техниканга мергежилдиг, камныг болур чорукка кижизидер дээш бүгү хемчегни алыр, ховуларга болгаш фермаларга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дээш оларның демиселинге хүн бүрүнүң практиктиг дузазын көргүзер хүлээлгелиг.

„Ай-4" деп станцияның шимчээшкининиң дугайында СЭТА-ның дыңнадыы

«Ай-4» деп, автоматтыг станция бодунуң умдуушкунун үргүлчүлеп турар. Апрель 5-те 18 шак турда станция черден 365 муң километр ырай берген турган. «Ай-4» деп, автоматтыг станция-биле радио харылзаазы эки.

Станцияның приборларының болгаш тургузулгаларының чогумчалыг ажылдап чоруур дугайын телеметрияның медээлери хереченлеп турар. Программада көрдүнген шинчилелдер болгаш хемчээшкиннер үргүлчүлеп турар.

«Ай-4» деп станцияның координаталары апрель 5-те Москвамы-биле 18 шак турда мындыг турган: дөрт үнери — 10 шак 56 минута, ийленири — 10 градус 48 минута.

«Ай-4» деп, автоматтыг станцияның умдуушкунунуң дугайында дараазында дыңнадыгны апрель 6-да дамчыдар.

СОВЕТ-ФИНЛЯНД КЕРЭЭНИҢ 15 ЧЫЛ ОЮ

Москвага байырлыг хурал

МОСКВА. (СЭТА). Найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-бодунга дузалажыр дугайында Совет-финлянд Керээнинң 15 чыл болган оюн Москванын хөй-ниитизиниң төлээлекчилери апрель 5-те байырлап эрттирген. Кремльдиң театрынга болган байырладыг хуралга социал херектер министри Олави Сааринене баштаткан фин чазак төлээлери, Финляндияның ССРЭ-де элчини Ванамо, Финляндияның аныктар төлээлери

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ТЕХНИКАЗЫН БЕДИК БҮДҮРҮКЧҮЛҮГ, КАМНЫГ ЭДИЛЕП, ЭКИ КАДАГАЛААР

«Дайынчы кижи бодунуң чепсээнге ынак болуру ышкаш механизаторлар бодунуң техниказын ынак көөр ужурлуг. Бодунуң чепсээн кезээде арыг эдилеп чоруур дайынчы тулчуушкунга ол чепсек саадал чок болур дээрзинге бүзүрелдиг. Механизатор бодунуң тракторун азы комбайнын база ындыг байдалдыг эдилээр хүлээлгелиг».

Н. ХРУЩЕВ.

ЧАРЛЫКТЫ КҮҮСЕДИР, ТЕХНИКАНЫ КАМНААР

Б. Ш. ДОЛЧАҢМАА,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак көдээ ажыл-агыйының материал-техниктиг баазазын быжыглаар дугайында доктаамал сагыш салып турар. Көдээ ажыл-агыйның чаа бедик бүдүрүкчүлүг техниказын бүдүрери болгаш оон-биле колхозтарны совхозтарны хандырары бистиң чуртта чыл келген тудум-на көвүдеп турар.

СЭКП ТК-ниң ноябрь Пленуму болгаш «Түннелдер үндүрер болгаш тараа бүдүрерин база садып алырын көвүдедир дугайында» эш Н. С. Хрущевтуң СЭКП ТК Президиумунга бижии чер болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин дыка көвүдедириниң талазы-биле көдээ ажыл-агый ажыдакчыларының мурнунга улуг болгаш харыысалгалыг сорулгаларны салган. Ол болза көдээ ажыл-агыйга хөй санныг немелде машиналарны негеп турар.

Оон-биле кады СЭКП Төп Комитеди болгаш Совет чазак көдээ ажыл-агый техниказын эң эки болгаш ажыктыг кылдыр ажыглаарының, механизатор кадрларны шын шилиринин, кижизидиринин болгаш өөредириниң эргежок чугулазынче хөй удаа кичээнгей салып келген.

СЭКП ТК-ниң март Пленумунга Н. С. Хрущев мынча деп чугаалаан: «Техниканың чедишпес чоруунга эвээш чылдак хап, колхозтарда болгаш совхозтарда бар машиналарны четче болгаш эки ажыглаары дээш улуг сагыш салырын дугуржуп алыылынар».

Бо айтышкыннар-биле база көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң мурнунда салдыган сорулгаларбиле холбаштыр колхозтар болгаш совхозтар удуртукчуларының, бүгү механизаторларның чугула хүлээлгелериниң бирээзи болза көдээ ажыл-агый машиналарын шын ажыглаарын, оларны ой-шаанда шынарлыг септээрин хандырары, аа-харыысалга чок, техниканы кам чок чорук-биле эштеп чок демисежирин болур.

Тыванын ажылчы чоннарының дугайында СЭКП ТК-ниң болгаш Совет чазактың могаг чок сагыш салышкынының ачызы-биле бистиң республиканың көдээ ажыл-агыйы амгы үеде четчир санныг көдээ ажыл-агый машиналарлыг болуп турар. Чамдык колхозтарда болгаш совхозтарда тракторлары, комбайннарны болгаш оске-даа машиналарны биилдиг база ажыл-агыйжы ёзу-биле ажыглавышаан, республиканың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери 1962 чылда көдээ ажыл-агый ажылдарын ой-шаанда болгаш шынарлыг чорударын хандырган, күрүнеге тараа, эът, дук болгаш сүт продуктулар садар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин күүсеткен болгаш ажыр күүсеткен.

Көдээ ажыл-агый будүрүлгезин улам ынай калбартыр талазы-биле бо 1963 чылда республиканың ажылчы чоннарының мурнунда улам улуг сорулгалар туруп турар. Бо сорулгаларның чедишкинниг күүселдези көдээ ажыл-агый будүрүлгезинге комплексиглиг механизациялыг нептередиринден, машина-трактор парыгын болгаш машиналарның техниктиг хандырылгазының депшилгелиг хевирлерин бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаарындан улуг-биле хамаарыжыр.

Оон-биле кады көдээ ажыл-агый техниказын ажыглаар болгаш кадагалаар талазы-биле улуг четпестер бистиң республиканың чамдык колхозтарында болгаш совхозтарында амга чедир бар болуп турар. Техниканы ажыл-агыйжы эвес ёзу-биле кадагалаар, тракторларны болгаш комбайннарны адырып тоймаглар чоруктар дыка хөй колхозтарда болгаш совхозтарда бар. Ол ышкаш машиналарның техниктиг ажаалдазы багай тургустунган. Оз чорук болза совет ниитилелдиң болгаш күрүнениң эрге-ажыктарынга улуг когаралды чедирип турар.

Ажыл-агыйның удуртукчулары болгаш колхозтарның база совхозтарның оске-даа кижилери «Көдээ ажыл-агый техниказын кам чок, кем-бурууллуг ёзу-биле ажыглааны азы кадагалааны дээш кеземче харыысалгазын күүседип турар, а ол ышкаш «Сельхозтехниканың» кызыл-маажалыг салбырында дендии багай күүсеттинип турарын Президиум демдеглээн.

Көдээ ажыл-агый техниказын кам чок, кем-бурууллуг ажыглааны азы кадагалааны дээш кеземче харыысалгазын көргүзер дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1961 чылдың декабрь 29-тагы Чарлыының негелдемелерин карыызы-биле хажыдып, ёзулуг корумчурумну тургузарының эргежок чугула хемчеглерин албайн турар. Райкүүскомнар болгаш ажылчы чоннар депутаттарының көдээ Советтери колхозтарда болгаш совхозтарда техниканы ажыл-агыйжы эвес ёзу-биле ажыглап кадагалааныңга фактыларын кошкак хайгаарап, ол ажылга депутаттарны, Советтериниң көдээ ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссияларын, социалистиг хоойлудуруунуң болгаш ажылчы чоннарның бот-тывынгыр оске-даа хөй-ниити организацияларын хаара тутпайн база бүрүүлүг кижилерге шуут харыысалга хүлээдирин негевейн турар.

Улуг-Хем болгаш Барыын-Хемчик районнарда чамдык колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары база тускай артемниглери, «Сельхозтехниканың» районнар салбырлары техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаарынче кичээнгейни кошкак салып, машина-трактор парыгының техниктиг хандырылгазының база ону ажыглаарының мурнакчы аргаларын четпес, кошкак нептередип, багай пропагандалап турар. Тракторларның болгаш комбайнарның үеде гери техниктиг ажаалдазын ажыл-агыйларның механиктери болгаш бригадирлери чоруттайн, ол дугайында контрольду хандырбайн турар. «Сельхозтехниканың» техниктиг хандырылга салбырының станциязын дамчыштыр колхозтарның болгаш совхозтарның машина-трактор парыгын комплексиглиг хандырарының мурнакчы аргалары кошкак нептеретпинип турар. Тракторлар, комбайннар ажыглынын үчёт, кывар-чаар материалдар чарыгдалы болгаш кадагалалы ажыл-агыйларда багай тургустунган. Чижээ, Баа-Хем районнуң «Совет Тыва» колхозунга (даргазы эш Даваалай) 1962 чылда кывар-чаар материалдар кадагалаарынга базза оон үчёт, отчётдунга ажыл-агыйжы эвес чорукту болдурганының түннелинде 23 тонна кывар-чаар материалдарны ажыр чарыгдаан. Дыка хөй колхозтар болгаш совхозтар механизатор кадрларны шилип алыр болгаш белеткээр ажылды багай чорудуп турар.

Бо бүгү болза 1962 чылда тракторларны болгаш комбайннарны чавыс бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга чедирген. Бир эвес республикага 15 ааттыг тракторга бүдүрер ажыл 330 га болган болза Улуг-Хем районга ол чүгле 270 га, а Барыын-Хемчик районга 245 га четкен. Бир тракторга бүдүрер ажыл «Шекпээр» совхозка (директору эш Кобдов) 184 га, «Мурнакчы» колхозка (даргазы эш Күдуруккай), «Большевик» колхозка (даргазы эш Шыырак-кара) 217 — 217 га чымчак чер болган болгаш оон-даа оске.

Комбайнга бүдүрер ажыл база эвээш болуп турар. Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунга (директору эш Моисеев) ээлчег нормазы 10 ганың орнунга 3,4 га, а ол совхозтуң 3 салбырынга 2—2 гектар болган.

Айыткан районнарга трактор парыгын болгаш комбайнарны багай ажыглаан чорук аңгыс аңдарар талазы-биле планның күүселдезин үзеринге чедирген. 1962 чылда Улуг-Хем районга аңгыс аңдарышкынын чүгле 40 ажыг хуу, Барыын-Хемчик районга — 47 хуу күүсеттинген. «Улуг-Хая» совхозка ажаан ажыткын ажылдары 70 хонук үргүлчүлээн. Ол болза дүжүттү массалыбиле чидирер чорукту болдуруп, күрүнеге тараа садар талазы-биле социалистиг хүлээлгезин күүсетпезинге чедирген. Ол совхоз хүлээлгезин чүгле 70 хуу күүсеткен.

Бо ажыл-агыйларда болгаш оскеда чамдык районнарда машина-трактор парыгының ажыглаашкынының чавыс көргүзүглериниң ыял чылдагааннарының бирээзи болза механизатор кадрларның чедишпези болгаш оларның белеткелиниң чавыс деннелдии болур. Ындыг түрбүже, механизаторларның бүгү-ниити өөредилгези багай чоруттунуп турар. Чижээ, Барыын-Хемчик районда 107 механизаторлар четпейн турар. Ындыг чорук Улуг-Хем районда база бар. Райкүүскомнар, колхозтар болгаш совхозтар удуртукчулары, «Сельхозтехника» салбырлары механизатор кадрларны шилип алырынче, механизаторлар ортүзүнга культура-кижизидилгелиг ажылды күштедирер дугайында саат чок хемчег алыр болгаш оларның ажыл-ишчи мергежилин улам ынай бедидерин хандырар, мергежиндиг трактористер, комбайнерлер болгаш оске-даа механизаторлар-биле ажыл-агыйларны бүрүн хандырар херек.

Дыка хөй колхозтарда болгаш совхозтарда, «Сельхозтехниканың» районнар салбырларында көдээ ажыл-агый машиналарының кадагалалының байдалы ам-даа багай, тракторларны, комбайнарны болгаш оскеда агрегаттарны адырып тоймаглаар фактылар хөй, ындыг түрбүже, бүрүүлүг кижилерге чогуур хемчег көргүстүнмейн турар. Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунга ажыл-агыйжы эвес, аа-харыысалга чок чорукту болдуруп, үчётту багай тургусканының түннелинде 8 автомашиналарны тоймаглаан болгаш электен-не ажыглалдан үндурген. «Межегей» совхозка ол-ла чылдагааннар-биле 17 мүң рубль түннүг машина-техниканы адырып тоймаглаан, ол талазы-биле совхозтуң кол инженериндең аңгыда совхозтуң директору эш Пащенко база бүрүүлүг. Ындыг болза-даа ол чорук дээш ыым-даа харыысалга хүлээвээн. Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунда «ЖБ-4,6» деп жатка, «УТКА 25 чылы» совхозта «СК-3» комбайн болгаш ийи авдазын, «Улуг-Хая» совхозта мырыңай чаа «СК-3» комбайн тоймаглаттынган. Ынчалзажок бүрүүлүг кижилерден ол дугайында ыым-даа харыысалга хүлээвээн.

Техника кадагалалында күрүне стандарттарын каржызы-биле үреэр чоруктар «Сельхозтехниканың» чамдык район салбырларында, республиканың чамдык колхозтарында болгаш совхозтарында бар, а бүрүүлүг кижилерге хемчег база хүлээттинмейн турар. «Сельхозтехника» каттыжышкынының күртехниктиг хайгаарал, «Сельхозтехника» салбырларының күрүне инспекторлары көдээ ажыл-агый машиналарын бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаарын болгаш оларны четче ажылдаар байдалга тургузарын организастаар талазыбиле колхозтарга болгаш совхозтарга дуза көргүзер ёл сорулгазын багай күүседип турар, а каттыжышкынын даргазы эш Абрамов болгаш «Сельхозтехника» салбырларының эргелекчилери инспекторлардан чогуур негелде салбайн, оларны чамдыкта өске ажылдарга ажыглап турар.

Көдээ ажыл-агый техниказын шын ажыглаар болгаш кадагалаар дугайында хоойлуларны шынгыы күүседир талазы-биле колхозтарның болгаш совхозтарның ажылдакчыларының ажыл-чорудулгазынга прокурор хайгаралы кошкак боттанып турар, прокуратура ажылдакчылары техника ажыглалында болгаш кадагалалында хажыдыышкынналарны ой-шаанда илереткейн, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1961 чылдың декабрь 29-тагы Чарлының хажыкканнарының дугайында киргең материалдарны болгаш херектерин үр үеде көрбейн турар болгаш бүрүүлүг кижилерге кеземче көргүспейн турар. Чижээ, 1961 чылдың декабрь 29-тагы Чарлык ёзулаар прокуратура органнарынга киргең 17 херектерден суд чери чүгле 2 кижиниң херээн көрүп шиитken. «Межегей» совхозка машина-техниканы улуг хемчээлдии-биле тоймаглап үргеэн дугайында херекти Таңды районнуң прокуратуразы 6 ай ажыг үе иштинде истеп хынап турар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуу болгаш Министрлер Чөвүлели бодунуң доктаалдары-биле райкүүскомнар даргаларын, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчуларын база «Сельхозтехника» каттыжышкынын хөй удаа сагындырып келген турбүже, көдээ ажыл-агый техниказын ажыглаар болгаш кадагалаар талазы-биле республикада байдал аажок оожум экижиттинип турар.

«Колхозтарның болгаш совхозтарның машина-трактор парыгының ажыглалын база септелгезин экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1961 чылдың ноябрь 30-деги доктаалын болгаш «Көдээ ажыл-агый техниказын кам чок, кем-бурууллуг ёзу-биле ажыглааны азы кадагалааны дээш кеземче көргүзер дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1961 чылдың декабрь 29-тагы Чарлының хажыкканнарының дугайында киргең материалдарны болгаш херектерин үр үеде көрбейн турар болгаш бүрүүлүг кижилерге кеземче көргүспейн турар. Чижээ, 1961 чылдың декабрь 29-тагы Чарлык ёзулаар прокуратура органнарынга киргең 17 херектерден суд чери чүгле 2 кижиниң херээн көрүп шиитken. «Межегей» совхозка машина-техниканы улуг хемчээлдии-биле тоймаглап үргеэн дугайында херекти Таңды районнуң прокуратуразы 6 ай ажыг үе иштинде истеп хынап турар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуу болгаш Министрлер Чөвүлели бодунуң доктаалдары-биле райкүүскомнар даргаларын, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчуларын база «Сельхозтехника» каттыжышкынын хөй удаа сагындырып келген турбүже, көдээ ажыл-агый техниказын ажыглаар болгаш кадагалаар талазы-биле республикада байдал аажок оожум экижиттинип турар.

«Колхозтарның болгаш совхозтарның машина-трактор парыгының ажыглалын база септелгезин экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1961 чылдың ноябрь 30-деги доктаалын болгаш «Көдээ ажыл-агый техниказын кам чок, кем-бурууллуг ёзу-биле ажыглааны азы кадагалааны дээш кеземче харыысалгазын



КАВАРДИН-БАЛКАР АССР. Аргудан көдээ суурнуң Ленин аттыг колхозунуң механизаторлары мергежилдиг кукурузачылар болуп турарлар. 1962 чылда агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдары турза-даа гектар бүрүзүнден кукурузаның 56,4 центнер тараазын алган.

ЧУРУКТА: колхоз библиотеказының ажылдакчызы З. И. Кашинова болуунуң доктаамал комчукчузу, кукурузачылар звеносунуң удуртукчузу Х. М. Суйдимовка номнарны берип турары. 1962 чылда Суйдимовтуң звеносу гектар бүрүзүмден кукурузаның 70 центнер тараазын алган.

Фото В. Ковалевтуу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Колхозтуң удуртукчулары харыы берзе...

Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» колхозта партия организациязының хуралы болуп эртикен. Анаа колхозчу малчыннарның культура-амыдыралын экижидер дугайында айтырытны чугаалашкан.

Партия организациязы болгаш колхоз баштаар чери малчыннарның культура-амыдыралын экижидер дугайында алдын хемчеглерни ап, эртикен чылын үш хойжу бригадаларны тургузуп, малчыннарны чурттаар оран-бажың-биле хандырар база малга кажаалларны немей тудар талазы-биле чамдык ажылдарны кылган. Чижээ, Чедер-Аксы сүт-бараан фермазынга саанчылар чурттаар 6 өрээл бажыңны туткан. Баян-Колда бирги хойжу бригаданың малчыннары чурттаар бажыңнар-биле база багай эвес хандыртынган. Ам уеде колхозта 20 ажыг малчыннар бажыңнарда чурттап турар. Малчыннарның чурттап турар девискээр аайы-биле быжыглаан агитаторлар В. Намзын, А. Куулар болгаш оон-даа өскелер малчыннарның аалдарынга доктаамал барып турар.

Бижилериниң амыдырал-чуртталгазы таарымчалыг болган түдүм, оларның сагыш-сеткили өөрүшкүлүг, кылган ажылы бүдүмчелиг болур деп чүве кымга-даа билдингир. Мал ажылынга болгаш малчыннарның амыдырал-чуртталгазын экижидер талазы-биле чамдык кылдынган ажыл бараада болза, четпестерниң үргүлчүлеп турарын хуралга санал берген коммунистер чидии-биле шүгүмчүлээн.

Эрткен чылын үш хойжу бригаладаларны организастаан аттыг боордан башка, оларның төптерин түдүп, оларны бот-орулга-чарылгалыг ажылдаар кылдыр амга чедир эде тургуспаан. Малчыннарда чангыс-даа кижиде радиоприёмник чок. Малчыннарның чурттап турары 20 бажыңнарны чогуур негелдезинге чедир кыбаан. Крыша, кладовка, печка чок, изиг-демирлерлиг чурттап турарлар. Бажыңнарны штукатурлаваан, дээвириниден довурак саагайындыр дүжүп турар. Энир чылын малчыннарга 6 бажың тудар деп планын колхозчангызын-даа күүсетпээн.

Коммунист Чамбалдоонуң бригадирлээни ийиги хойжу бригаданың малчыннары шупту өглерде чурттап турар.

Малчыннарның аъш-чемин үргүлчү үстүп турар. Ооң түннелинде олар колдуунда-ла кызыл-тас далганы болгаш кара шай-биле чурттап турар. Ус, чигир, хлебти малчыннарга сатпайн турар. Колхозта тараа бар-даа болза, хлебти малчыннарга четчип турар кыдыр быжырбайн турар.

Бригаладаларда хой кидин оолдап эгелээн. Малчыннар ынай-бээр чоруп, садыглаар чай чок, ооң түннелинде оларның ижер шайы, тыртар таакпызы үстүп турар таварылгалар бар. Суурнуң садыы март 5-тен 16-га чедир ажылдавайн баарга, чамдык малчыннар Бүрен-Хем болгаш Бызылдан шай, таакпы, чигир садып ап турган чүүлдер база бар. Оон ынай малчыннарның аалдарынга кижи амчызы база барбайн турар. Хойжу бригадаларның төптерин ам-даа тутпаанындан малчыннар чыл-чылы-биле чунар бажынга кирбейн турар.

Үргүлчү ажылдаар уруглар садын болгаш дслизинн колхозта мынчага чедир организаставаан. Бо чылын малчыннарга 10 чаа бажынны болгаш үш хойжу бригаладаларның төптерингe кызыл булунарны тудар деп шиитпирээн. Оон күүсеттинери база берге бооп турар. Чүге дээрге, колхоз бо чылын тудутга хереглээри-биле 1700 ажыг кубометр ыыштан чүгле 70 ажыг кубометр ыышты тайгада белеткээн.

Чедер-Аксы фермага 200 баш инек бо кыжын кажаа чок кыштаашаан, он ажыг инек соокка дожуп өлген. Мындыг байдалдыг турда, малчыннарның амыдыралының деңнели канчап беднирил? Колхозтуң удуртур ажылдакчылары маңаа харыы бээр ужурлуг.

К. КЫСТАМ.

Бойдус камгалалы—бүгү улустуң херээ. Аңаа хамааты ужар чүүл боттуг киржип турар. Тываның байлаан — арга-ыяштарын ерт айысылындан камгалаарынга ужар чүүл сөөлгү чылдар дургузумда көскү рольдуг болу берген. Арга өрттөрим болдурбас дээш демиселге, а кажан ерт болу бергенде, ону өөруреринге ажыглаттынар ужар чүүл белүүнүң ажылдакчылары чурттакчы чон-биле холбаалыг ажылдап турар.

Чурттуң бойдус-байлаан камгалаарынга хамааты хүлээлгезин медереп билген чон ерт айысылыбиле демисеминиринге чүткүлдүг киржип турар. Эрткен чылын Хөвү-Аксы суурнуң чурттакчылары Таңды-Уула тайгазынга тыптып үнген кезек-кезек өрттерни өөруреринге идепкейлиг дузалашкан.

Арга-ыяш өрттерингe удур демиселге ажыглаттынар ужар чүүл белүүнүң ажылы часкы өйде харыысалгалыг. Ооң эргезинде «АН-2» самолёттуг парашютистер командазы болгаш 3 вертолёт бымыглаттынган. Олар Барыын-Хемчик, Каа-Хем, Тожу районнарның төвүнге туруп, бүгү девискээрлерге доктаамал хайгаарал кылыр.

Арга-ыяш камгалалыга ажыглаттынар ужар чүүл белүүнүң ажылдакчылары бо чылын өртие удур демиселдиң чаа херекселдерин алыр. Ол болза самолёттан азы вертолёттан халып дүшер ерт өөруреачүзүнге тускай камгалая костюм-дур. Ону кеткен парашютистер мурнукузу ышнаш өрттен ырак, кандыг-бир амык шөлчүгешке эвес, а мырыңай өрттенип турган ыяштарның чамына, аърга иштинге дүшер. Өрттү дурген өөрүрер, өске девискээрже ону нептеретпес төлээде чаза тепсир арганы ажыглаарын бистиң республикага бо чылын эгелээр. Ун чаа арганы Кызылда оперативтиг салбырның харыылап турар девискээринге шенеп көөр.

Бо фактылар безин бойдус камгалалын нүштелдиреринге Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың доктаамал сагыш салып турарын хереченилеп турар-дыр.

Арга-ыяштың улус ажылагыйынга улуг ужур-дузазын, кижилериниң чурттаалгазынга ажыктыын чон билир, бо дугайын солуннарда, сеткүүлдерде хой удаа бижип чыратнан. Арга-ыяштың эстетиктиг ужур-дузазының дугайында база хөй чүүлдү чугаалап болур. Кижилериниң ынакшылын бодунче хаара тудуп, сеткил-сагыышты тааладып, омакшылып көөр, чурттаалгага болгаш нүшажылга-даа, дыштанылгага-даа бүгү таарымчалыг байдалды берип турар, бойдустуң байлаа — арга-ыяштың камгалалынга бүгү чон улуг сонуургалдыг болуп турары таварылга эвес. Төрээн чурттуң бойдус-байлаамның дугайында чечен-мерген сөстөр чемеп. Санап тетпес бис. Леонид Леоновтуң «Орус аърга» деп романын болгаш Петр Ильич Чайковскийниң арга-ыяш дугайты үүрентиң ханызындан сөглээн сөстериниң дугайын сактырга-ла четчир.

Төрээн колхозунуң, суурунуң болгаш хөөрайының девискээринде турар арга-ыяшты өрттен камгалаарынга идепкейлиг киожип, бо талазы-биле ужар чүүл белүүнге дузалаашыры чурттакчы чоннуң калбак маңсазының хамааты хүлээлгези болур.

И. НОВИК,
Красноярск ужар чүүл белүүнүң инструктору.

Ужар чүүл—бойдус камгалалында

ТҮҢНЕЛДЕР БОЛГАШ СОРУЛГАЛАР

Тыва республиканың хереглел кооперациязының чөвүлелиниң бирги эөлчеглиг хуралы чоокта чаа болуп эрткен. Хереглел кооперациязының уставын ёзугаар хуралдың даргазынга эш А. Ломаевти, секретарынга эш С. Сарыг-Ламайы сонгаан.

Респотребсоюзтуң системазының 1962 чылда ажылының түүнели болгаш СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле сорулгалар дугайында респотребсоюзтуң баштаар черинiң даргазы эш Б. Будегечиевтиң илеткелин чөвүледиңг хуралынга дыннап чугаалашкан. Тыванның хереглел кооперациязының ажылдакчылары 1962 чылда боттарынга бедиткен хүлээлгелерин болгаш планныг даалгаларны күүседир дээш демисешкеш, Хакас облпотребсоюз-биле чарыштың тиилекчилери болганын илеткелчи демделээн. Хереглел кооперациязының системазында 13 коллективтер коммунистиг күш-ажылдың бригадазы, 21 ажылдакчылар коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары атты чедип алгылаан. Ам 41 бригадалар коммунистиг күш-ажылдың бригадазы, 66 ажылдакчылар коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп аттар дээш ажылдап турарлар. Ниитизи-биле 560 кижи коммунистиг күш-ажыл дээш чарышта киржип турар. 1962 чылда ажылга бедик көргүзүглер чедип алганы дээш 19 кижи «Совет хереглел кооперациязының шылгаракчызы» демдек-биле шаннаткан.

Хереглел кооперациязы 1962 чылда бараан саарылгазының планын 102,4 хуу, оон иштинде ниитиниң чемненилге черлери — 109,7 хуу күүсеткен. Көдээ ажыл-агый продуктулары болгаш өлүк белеткелиниң планын 114 хуу, ниити продукция бүдүрелиниң планын 109 хуу, хлеб быжырарының — 120 хуу, хаванар семиртир азыраарының — 131 хуу күүсеткен. Ол ышкаш чөнүң кооперация кежигүнүнге киреринiң планы 123 хуу, хуучулар дадывыры хавырар план 126,7 хуу күүсеттинген.

Садыгның депшилгелиг чаа формаларын нептередир талазы-биле чамдык ажылдар чоруттунган. Садыгның культуразы ёлээн бедээнин, хуучулар-биле организас-массалыг ажыл өжижээнин, хереглел кооперациязының ажылга хөй-ниити контроль дыңзааның эш Будегечиев демделээн.

Бии-Хем райпозу, Балгазын сельпозу, ном садыының кидизи, универсал баазазы, Кызыл болгаш Абакан садыг баазалары, аъш-чем комбинады, Кызылдың ан фермазы болгаш оон-даа өске чамдык чергер 1962 чылда багай эвес көргүзүглерлиг болган. Чөөн-Хемчик, Тожу райполары, Кызыл горпозу, Эрзин сельпозу, Улуг-Хая, Чыраа-Бажы, Элегес рабкооптар ниитиниң чемненилге черлериниң саарылга планын чедиишкинниг күүседткен. Чөөн-Хемчиктиң болгаш Өвүрүң белеткел конторалары белеткелдер талазы-биле эки көргүзүглерлиг болган.

Оон-биле чергелештир респотребсоюзтуң системазында ам-даа улуг четпестер барын илеткелчи болгаш санал бергеннер демделээн. 1962 чылда 24 ниитилелдерден 6 ниитилелдер түрмектеп садар бараан саарылгазының планын күүсетпээн. 14 ниитилелдер ном садыглаарының чыл планын чедир күүсетпээннер. Респотребсоюзтуң белеткелдер эргелели белеткелдериниң ниити планын күүсетсе-даа, 14 чүүлдериниң чижээ, өлүк, ыт хылы, ногаалар, картофель, дагаа чуургазы болгаш өскедаа чамдык чүүлдер белеткээр планын күүсетпээн.

Чөнүң хереглел бараанналарының хуваалдазында четпестер дээш садыг эргелелиниң адрезинге хөй шүгүмчүлелдер болган. Районнарже, магазиннерже бараанналарны чагыг, негелде барымдаалавайн чорудуп турар таварылгаларның чижектерин эштер Чамбый-оол, Коломыслова, Ангырбан болгаш оон-даа өскелер шүгүмчүлээн. Бай-Тайга сельпозунда шай бир чылда четчир хире бар турда-ла садыг баазазы олче хөй шайны немей чорутkан. Ол ышкаш чагыг чокка-ла чунар саван, кадаг, цемент чижектиг бараанналарны чоруткан турган. Сөөлгү уеде чамдык артык бараанналарны дедир чорудар ужурга таваржып турар бис деп эш Чамбый-оол чугаалаан. Ол ышкаш Улуг-Хем районда чигир чылда чедер хире турда-ла олче чигирни чүдүрүп чорудупла турар. Ындыг чоруктар садыг черлериниң саарылга планын күүседиринге шаптык болуп турар. Эрткен чылын респотребсоюзтуң системазында 486 садыг черлериниң 204 черлер планын күүсетпээн. Ылангыя Барыын-Хемчик, Таңды, Тожу, Тес-Хем районнарда садыг черлериниң план күүселдези четпес чоруп турар.

Кадрлар шилгелгезиниң болгаш кижизидилгезиниң четпес тургустунганындан өре, самчыгдалдар ам-даа үзүткаттынмаан. 1962 чылда 182,7 мун рубльдиң самчыгдалы илеретинген болгаш бо чылдың январь 1-де өре-самчыгдалдың ниити түңү 338,5 мун рубль болган. Ажыл-агыйжы эвес чорук, когарал, самчыгдалдар Өвүр, Тес-Хем, Таңды райполарда, Сесерлиг, Тере-Хөл сельполарда, «Чыраа-Бажы», «Тиилелге», «Сүт-Хөл» совхозтарның рабкооптарында хөй болуп турар.

Көдээ чоннуң, ылаңгыя малчыннарның садыг хандырылгазын экижидер талазы-биле хемчеглер ам-даа четпес алдынын турар. Өвүр районнуң үш автолавказының чүгле чаңгызы ажылдап турар дугайын Өвүр райондан келген эш Түвет-оол шүгүмчүлээн. Өвүр райпозуның чамдык магазиннеринде тыва дылда үнген чаа номнар чок болуп турар. Садыглар аразынга бараанналар солчулгазын кылырының чугулазын ол саналдаан.

Хереглел кооперациязының шугумунга хөй-ниитиниң контролюн четпес ажыглап турарын эштер Молчанов, Балакина болгаш өскелер шүгүмчүлээн.

Чөвүлелдиң хуралынга Бии-Хем райпозунуң болгаш Сүт-Хөл рабкооптун даргаларының эдериичи илеткелдерин база дыннаан.

Хереглел кооперациязының чөвүлелиниң хуралы бо айтырыг талазыбиле делгеренгей доктаалды хүлээп алган.

Оон ынай чөвүлелдиң хуралы чамдык организастыг айтырыгларны чугаалашкан. Хереглел кооперациязының уставынга чамдык өскертилгелерни киирген болгаш потребсоюзтуң ревизия комиссиязының түңнел илеткелин база дыннаан болгаш респотребсоюзтуң балансызын бадылаан.

Чөвүлелдиң хуралының соонда хереглел кооперациязының республика активиниң хуралы база болган. Тыва АССР-ниң хереглел кооперациязының ажылдакчыларының 1963 чылда социалистиг хүлээлгезин анаа бадылаан. Бо чылдың бараан саарылгазының планын декабрь 28-те күүседирин, ниитиниң чемненилге черлериниң планын декабрь 25-те 102 хуу күүседирин хүлээлгеде айтып турар. 12 магазиннерни садыгжы чок ажылдаарынче шилчидер, мал фермаларынга, хову бригадаларынга хөйниити шугуму-биле ажылдаар садыгжы чок 40 ларектарны ажылар. Оон ынай бүдүрүлге, сан-хөө, кадрлар-биле ажыл болгаш организас-массалыг ажыл дугайында тодаргай сорулгалар социалистиг хүлээлгелерде айыттынган.

Радио харылзаачыларын белеткээр

Үлетпүрде болгаш көдээ ажылагыйда техниканың өскени-биле чергелештир ону чап ажыглаарынга тускай мергежилдиг кадрларны белеткээри онза чугула апарган. Районнарны, колхозтарны, совхозтарны улгаттыр каттыштырганы-биле болгаш колхоз-совхозтуң бүдүрүлге эргелелдерин тургусканы-биле кады бистиң республиканың ажыл-агыйлазрының хемчээли улгаткан, оларның ээлеп турар девискээрлери дыка делгем апарган.

Ындыг делгем девискээрлиг ажылагыйны эптиг болгаш дурген удуртурунга бир дугаарында радио харылзазы эргежок чугула. Амгы уеде республиканың үлетпүрүнде, көдээ ажыл-агыйда, транспортта болгаш ыяш ажыл-агыйында радио харылзазы ёлээн нептерегей апар чыдар.

Радистиң тускай мергежилин чедип алырынга 5—6 ай дургузунда шудургу өөренири негеттинер. Улус ажыл-агыйынга тускай мергежилдиг ындыг кадрларны белеткээрин ДОСААФ-тың районнарда комитеттери болгаш радиоклуву харылап турар. Бо кыжын безин радиоклуб ёлээн радиотелеграфистерни белеткээн. Оларның улуг нуруузу черчерде ыяш ажыл-агый участоктарынче, бригадаларның хову турлагларынче, фермаларже аъттанынканнар.

Амгы уеде радиоклубта янзы-бүрү профессиялаг ёлээн хөй кижилер кежээ ажыл шагының соолунде кээп өөренип турар. Радиотелеграфистиң тускай мергежилин кончуг эки шингээдип ап турарларның аразында Кызыл аэропортунуң харылзаа агентизи Л. Юраевна, өг-бүле ээзи В. Атуулова дээш оон-даа өскелер бар.

Соктаар дүлүүрүнүң тырылаш үнү радиокласстың шыпшын ыржымын үреп турар. Өрээлдиң ийи бүлүнүнда ийи курсант олурупкан, соктаар дүлүүр-биле дамчыдылганы кылырын болгаш хүлээп алырын өөренип олурганнар. Оларның бирээзи пассажирлер АТК-зының токары Кашеев, өскези — эмчи учизишезинин сургуулу Лифанов-тур. Бо ийи өөнүк кыштың узун кежээлерин даазы мынчаар арттырып, радиотелеграфистиң солун мергежилин үргүлчү кызымаккай шиңгээдип ап келген. Хүн бүрүдеги чүткүдүг шенелелер халас барбаан, чоокта чаа мергежил талазы-биле комиссия Кашеев биле Лифанов-тур. Бо өйде өөнүк кыштың узун кежээлерин даазы мынчаар арттырып, радиотелеграфистиң солун мергежилин үргүлчү кызымаккай шиңгээдип ап келген. Хүн бүрүдеги чүткүдүг шенелелер халас барбаан, чоокта чаа мергежил талазы-биле комиссия Кашеев биле Лифанов-тур. Бо өйде өөнүк кыштың узун кежээлерин даазы мынчаар арттырып, радиотелеграфистиң солун мергежилин үргүлчү кызымаккай шиңгээдип ап келген. Хүн бүрүдеги чүткүдүг шенелелер халас барбаан, чоокта чаа мергежил талазы-биле комиссия Кашеев биле Лифановт

АКЫ-ДУҢМА СОЦИАЛИСТИГ ЧУРТТАРДА

Кайгамчыктыг перспективалар

— Өгүҥ чөлеҥгиижи — багана, амыдыралдың чөлеҥгиижи — оҥмук. Эвилелдежип ажылдаарга — элбекшилче орук ажык. Бо болза Моолдуҥ ужу-кыдыы көзүлбес деллгем ховуларында эрте-бурунгу шагда тывылган үлегер чугаалардыр. Бистер, кажан күүдүг экономиказыг социалистиг кады ажылдажылганыҥ — Бот-болунга экономиктиг дузалажылга Чөвүлелиниҥ кежигүнү улусчу Моолдуҥ дугайында чугаалажы бергенивисте ол үлегер чугаалар болганчок-ла сагындырып келир.

Моол БЭДЧ-ниҥ кежигүнүмге киргениҥден бээр чыл безин четпээн. Моолдуҥ БЭДЧ-ниҥ кежигүнүмге киргеи чоруу түгле Моолга эвес, харын БЭДЧ-ге чугула ужур-дузалыг болуп турар, чүге дизе БЭДЧ түгле Европа чурттарын хаара тудуп турар организация эвес, харын делегейниҥ социалистиг ажыл-агыйының хөгжүлдезинге ужур-дузалыг организация болуп бар чыдар.

«Социалистиг лагерьниҥ чурттары-биле экономиктиг кады ажылдажылга болгаш дузалажылганы бүгү тала-биле быжыглаан тудум-на бистиҥ чуртувустуҥ экономиказы улам ынай чедиишкиниҥ хөгжүүр. Моолдуҥ БЭДЧ-ниҥ кежигүнү болуп киргеи ужурудаа ында» деп МАР-ныҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ даргазы Ю. Цеденбал чоокта чаа медеглээн.

Моол өөнүктер бодунуҥ чурттуныҥ перспективтиг хөгжүлдезиниҥ ары-дуҥма социалистиг чурттарныҥ хөгжүлдезиниҥ, делегейниҥ социалистиг ажыл-агыйының системазының хөгжүлдезиниҥ перспективазының айтырыглары-биле дүүштүр чорудуп турарлар. Социализмни болгаш коммунизмни тургузар иишти сорулгалыг каттыжышкыныҥ — делегейниҥ социалистиг лагериниҥ улустарының майрааллыг өг-бүлезиниҥ кежигүнү чуртка перспективтиг хөгжүлдениҥ өске кандыг-даа оруу чок.

Н. С. Хрущевтуҥ «Делегейниҥ социалистиг системазының хөгжүлдезиниҥ чугула айтырыглары» деп үүлүүде көрдүүген айтырыгларның херек кырында боттанымышкының Моолдуҥ чижээ-биле көрүп болур. «БЭДЧ-НИҢ ЧУГУЛА СОРУЛГАЛАРЫНЫҢ БИРЭЭЗИ БОЛЗА СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНЫҢ ДЕТКИЖИЛГЕ ДУЗАЛАМЧЫЗЫН УЛАМ ЫҢАЙ ХӨГЖҮДЕР ДУГАЙЫНДА, ЫЛАҢГЫЯ БОДУНУҢ ЭКОНОМИКТИГ ХӨГЖҮЛДЕЗИ ЧЫДЫП КАЛГАН ЧУРТТАРГА ДУЗАЛАМЧЫ ДУГАЙЫНДА АЙТЫРЫГЛАРНЫ ӨӨРЕНИП КӨӨРҮ БОЛУР. БО АЙТЫРЫГ, ЧИЖЭЭ, БЭДЧ-НИҢ КЕЖИГҮНҮНГЕ ЧАА КИРГЕН, БИСТИҢ БҮГҮ ЧУРТТАРЫВЫСТЫҢ ДУЗАЛАМЧЫЗЫ НЕГЕТТИНИП ТУРАР МООЛ АРАТ РЕСПУБЛИКАГА ХАМААРЖЫР» деп Н. С. Хрущев айыткан.

Совет Эвилели Моолдуҥ социалистиг оруктап хөгжүүрүмге барык 40 чылдарның дургузында дузалап келген. Ындыг-за үр ээссте көшкүн амыдыралдыг, чиҥ дээкчилериниҥ болгаш хүрээ-хинтиҥ чурту, чону тус черниҥ феодалдарыныҥ болгаш даштыкы колонизаторларныҥ дарлалының адаанга човууртап, коргунчуг аарыгдардан кырлып чорааи Моолдуҥ делгем девискээри-биле муҥ-муҥ км черни эрткен мен.

— Ам ындыг бе?

— Чок.

МАР-ныҥ делгем девискээри-биле ам аян-чорук кылыр болзунза электри оду чайнап турар малчыннар суурларына кирип, үүлү малчын чорааи, бөгүн күрүениҥ тараа ажыл-агыйларында чер чардырып турар ишчилерни көрүп, рудниктерде, шахталарда, нефть тывар черлерде, пос аргымыр фабрикаларда кайгамчыктыг кижилер-биле чугаалажыр сен. Школаларга кирерге агровомнар, инженерлер, ужудукчулар, башкылар болуруун күзеп өөренип турар өөрүшкүлүг бичии чаштар кижини бүзээлеп кээр.

Чурттуҥ амыдыралында болган кайгамчыктыг улуг чаартылгаларны боттандырарыга шинтпирлиг эргилдени Совет Эвилелиниҥ акыдуҥма дузалажызы ойнаан деп моол өөнүктер чугаалап турарлар.

Сөөлгү чылдарда МАР-ныҥ экономика болгаш культура тургузуушкунуҥ талазы-биле планнарын боттандырарыга социалистиг өске чурттар база дузалап турар апарган. Чуртту социалистиг оруктап улам ынай чаартырының программазын боттандырарыга делгем орук ажыттыган.

Моол тускай эртемниглер БЭДЧ-ниҥ ажылының идепкейлиг киржикчилерн апарганнар. МАР-ныҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ даргазының бирги оралакчызы, БЭДЧ-де МАР-ныҥ төлөөлекчизи Д. Моломжамцының чугаалап турары болза: «Бис улус ажыл-агый хөгжүлдезиниҥ үшкү беш чыл планын боттандырарын социалистиг кады ажылдажылганын бүдүрүлге кооперастаашкыны болгаш специализастаашкыны-биле чөптүг дүүштүрүп, ажылдап турар бис. Бистиҥ улузувус МАР-ныҥ БЭДЧ-ге киргениҥ чаагай үре-түҥнелдерин көрүп турарлар».

Моолга социализмниҥ үндезинлерин тургускандан бээр МАР мал ажылдыг күрүне турганындан аграр-индустриялыг чурт апарган. Ам, социалистиг тургузуушкунуҥ туюлунга чедирер үе-чадада МАР индустрия-аграрлыг күрүне апаар. Маңаа чугула рольду 1961—1965 чылдарны хаара тутkан беш чыл планы ойнаар. Бо үениҥ дургузунда үлетпүр бүдүрүлгези 2 катап, көдээ ажыл-агыйның ниити продукциязының хемчээли 1,8 катап өзер.

Ам моол экономистер совет тускай эртемниглериҥ дузазы-биле МАР-ныҥ 1980 чылга чедир перспективтиг хөгжүлдезиниҥ кол угланышкынарын кылып турар. Бо үе-чадада МАР-ныҥ экономиктиг кол сорулгазы болза социализмниҥ материал-техниктиг баазазын тургузары болгаш МАР-ныҥ экономиктиг хөгжүлдезиниҥ социалистиг өске чурттарыҥ деҥнелиниге четкен турары болур.

Перспективтиг планда бирги чергениҥ кичээнгейни көдээ ажыл-агыйны улам хөгжүдеринче угландырган. Ооҥ кол адыры — мал ажылы шапкыны-биле хөгжүүр.

ГДР-ден медээлер

ГДР-де чер карарган. Хемнер, каналдар болгаш хөлдер доштары эрип батkан. Гера, Котбус, Эрфирт, Шверин округтарыныҥ кооператив ховуларында часкы хову ажылдары эгелээн.

Бо хүннерде ховуларда диҥнирeп турар тракторлар моторларының даажыҥга хамаатының ужар үүлү самолеттарының хүртүлериниҥ шимээни немешкен. Ол болза ГДР-ниҥ «Дейче Люфтганза» дээн ужар үүлү компаниязының авиахимия албанының ужудукчуларының ховуларда ажылдап эгелээни ол. Оларны тус черниҥ чону «агаар агрономнары» диҥип турар. Эрткен чылын ужудукчулар 310 муҥ ажыг гектар черни ажылдап кылган болза бо чылын ооҥ ийи катап хөйүү кылыры көрдүүген.

Часкы хову ажылдарыҥа белеткенип тургаш авиахимия албаныныҥ ужудукчулары элээн каш чаартылгаларны кылган. Олар көдээ ажыл-агыйның үргедекчилериҥе болгаш үнүштер аарыгларыҥа удур хереглээр чаа химикализиҥ тургускан. ол ышкаш ужар үүлү ховуларже чеминчидилелерии агротехниктиг хуусаларда дажыглаарыҥа дузалап турар.

• • •

Эрте-бурунгу Нейбрандеибург хоорай 700 хар ажып чоруур. Делегейниҥ ийнги даймының үезинде хүл-ыйба болуп узуткатыҥган ол хоорайның орнунда чаа хоорай тургустунган. Ооҥ төп кудумчузунда 3 муҥ ажыг чаа квартиралар, гостиница, 4 каът универмаг, поликлиника, 28 садыг черлери бар.

Хоорайны катап тургузарыҥа ооҥ чурттакчылары улуг дузаны чедирип турар. Олар 800 олуттуг кинотеатрны, үш чаа школаны, спортчу комплекст тударыҥа эки-тура-биле идепкейлиг киришкеннер. Дайын мурнунда хоорайның чурттакчыларының саны 21 муҥ ниҥи турган болза ам 2 катап хөй апарган.

• • •

Март айның ийнги чартынында Ростоктуҥ «Варнов-Верфт» дээр судно тудар заводу 12,4 муҥ тонна чүк сөөртүр чаа корабльди сутже эжиндирип киирген, аҥаа «Выборг» деп атты тывыскан. Бо болза Совет Эвилелиниҥ чагыбиле тутkан корабль-дир. «Выборг»— садыг корабли. Аҥаа кандыг-даа чүктү, ыланғыя хемчээли улуг чүүктерии чүдүрүп болур.

Бойдустуҥ байлаа улустуҥ холунда

Румыниияның девискээрн дус-биле байлак. Чурттуҥ барык шупту даглары дус-биле бүткеи деп эртемденнер санап турар. Ам үеде 250 хире дустуг даглар тывылган. Оларның чамдыктарының дузу дагның кырында чыткылаар. Даглар кыры-биле эртип чыткаш көөрге хаяларның өҥү ак-көк болгулаар. Ол болза дус.

Плоэшт областа Слэиик деп дагда чеже хире дус барын эртемденнер санап көрген. Ында 15 миллиард тонна дус бар болган. ооң-биле делегейниҥ бүтү чонунуҥ хереглелии элээн каш чүс чылдар иштинде хандырып болур.

Румыниянын дус тывыжының бүдүрүлгелерии механизастаан болгаш дусту сут күжү-биле казып тыварының чаа аргазын ажыглап турар. Партиянын III съездизиниҥ директивазын ёзутаар 1965 чылда Румынияга каустиктиг болгаш калцийлиг соданы чылда 500 тонианы бүдүрерии чедип алырын көрген болза, 1962 чылда 448 муҥ тонианы бүдүрген.

Коллективтиг ажыл тиилээн

Бо чылын Соңгу Вьетнамга дыка берге кыш болган. Аҥаа улуг соок-даа, хат-шурган-даа болбаан, ынчалза-даа тараачыннарның кышкы дайзыны — кандаашкын болган.

Ындыг кандаашкыныҥ кыш Вьетнамга элээн каш он чылдар иштинде болбаан. Бо кыжын сут хөөлбейтери кадып, хемнер болгаш суттарыла бүтаары сыыган, ристиҥ үргүлүү ногаан чыдар шөлдерии саргарып калган.

Вьетнам көдээниҥ кырыига диргелген бо аймылды чайладыпкы дег күш чок ышкаш сагындырар турган. Ынчалзажок ындыг күш бар болган. Партиянын кыйгырыын ёзугаар бойдустуҥ аймылыбиле Вьетнамның күш-ажылчы чону демисежип киирипкен. Тарачыннарга дузалажыры-биле ажылчын, албан-хаакчылар, улусчу арминиҥ аныяк дайынчылары чедип келгеннер. Олар каналдарны болгаш кудуктарны дүн-хүн дивейн казып, рис шөлдериҥе сугну бадырып, чамдык черлерге кочалбиле дажыглап-даа турарлар.

Бойдустуҥ аймылы-биле демисеп үргүлүлевишаан. Ынчалзадаа бо хүннерде дүжүт албас улуг аймыл чайлаттынган. Вьетнам тараачыннар болгаш ажылчыннар ниити дайзын-биле демисеилге кады туруптарга оларның кайы хире күчүлүг күш болуп турарын бүзүреп көргеннер. Коллективтиг күш-ажыл тиилээн. Вьетнамның социалистиг көөзээи берге экзаменин алдарлыы-биле туткан.

Чаартынып турар край

Болгарияга келген кижилер чурттарга болгаш культура албан черлериниҥ тудуунуҥ дүргеи өзүп турарыига адаарган болур. «Мында шупту чаартынган-дыр» деп француз турист Жан Руссо магадаан. «Болгария чечектелип турар сад-биле дөмей-дир. Оруктарны асфальтылаан, чараш суурлар. Дой-дөмүрактап кылган бажыңнар шуут чок болган» деп турк профессор Фуат Пекин демдеглээн. .Чоокта чаа Болгарияга чорааи совет чогаалчы Ванда Василевская эрги суур, эчы хоорайның эрги кварталын көөр дээш дыка-да оралдашкан.

— Силериҥ көрүксээн черлериҥер бисте ам чок—деп болгар өөнүктер харылааннар.

Болгарияның Коммунистиг партиязының VIII съездизи 1970 чылда чуртка чурттагга тудуунуҥ чедишпес чоруун узуткаан турарының сорулгазын ажылчы чонларга салган.

Бо материалдарны СЭТА-ныҥ корреспондентилери А. ДЕНИСОВИЧ, К. САВВИН, Ф. ЖАРИКОВ, А. СИЛАНИН, В. ЯНКОВ олар белеткээн.

Сибирьниҥ нефти шинчилекчилеринде



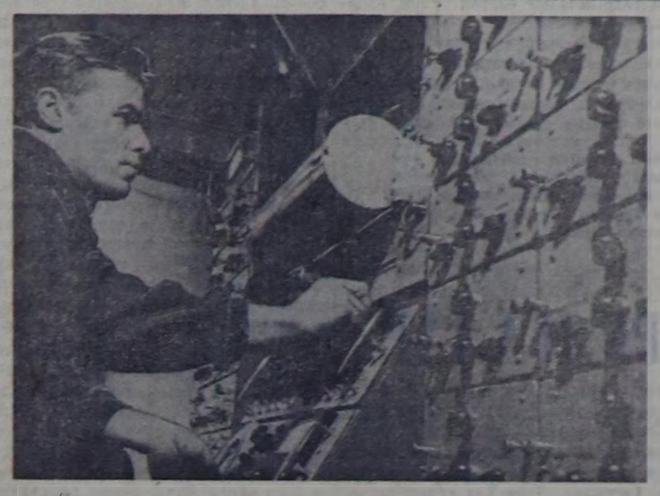

Көжуп чоруур сейсмологтуг ийиги стаицияның оператору А. М. Костыгов өрүмнээшкинге чазылдырмышкын үезинде сейсмограмманы хүлээп ап тур.



ИРКУТСК ОБЛАСТЬ. Александр Герценниҥ «байлактарның шигжиимири» деп адап чорааны Сибирьниҥ база бир байлактыг чери — хей газ-нефтилиг чер ажыттынган. Эрткен чылдың күзүчүнде Лена хемниҥ эриишкеи Марково суурнуҥ чакында черге 2164 метр хандыр өрүмнелтерге «хара алдын» аттыгын үнгеп. Шинчилекчилер Сибирьниҥ нефтизи дээш улуг походту эгелээн. Нефть тывылган черлерге шинчилелди улам хандыр чорудуп турар. Шинчилээн черлериниҥ тургузуукуҥ чуруктарын чогаадып эгелээн.

Ээм тайгада сейсмологтарның суурду өзүп турар.

ЧУРУКТА: Марково структуразын чаа черде шинчилеп турары.

Фотолары М. Минеевтиҥ.

СЭТА-ныҥ фотохрониказы.

Француз дагжыларның тиилелгези

ПАРИЖ. (СЭТА). Ажыл соксатkан дагжыларның профэвилелдериниҥ төлөөлекчилери-биле шахталарның администрациязының аразынга чугаалажышкыннарның түҥнелинде чедип алдынган дугуржулга дагжыларның ажыл төлевирiиҥ үе-үелеп бедидерии баш удур көрүп турар. Бо чылдың апрельден эгелээш ажыл төлевирiиҥ 6,5 хуугa бедиткеи турар, июльга чедир ол бедиишкинии 7,25 хуугa чедирер, ооҥ соонда октябрь 1-де—8 хуугa чедирер, 1964 чылдың январь 1-де—11 хуугa чедирер, 1964 чылдың апрель 1-де—12,5 хуугa чедирген турар.

Чуртта ниити экономиктиг байдал-биле холбаштыр дагжыларның ажыл төлевириiиҥ дугайында айтырыгны ийи талалар бо чылдың сентябрьга база катап чугаалажып көөр деп, медеглелде айтып турар.

Үк мергежилдиҥ ажылчыннарының алыр шөлээзин 4 неделя чедир узадыр дугайында бүзүредилгени дагжыларның төлөөлекчилери база-ла чедип алган.

Профэвилелдериниҥ удуртукчулары чедип алдынган дугуржулганы ажыл соксатkаннарга бадыладыры-биле киирген турар ужурлуг.

• • •

ПАРИЖ. (СЭТА). Француз дагжыларның ниити национал ажыл соксадыышкыны эгелээнден бээр 35 хонган. Дагжыларның сырый каттышкан болгаш быжыг турштуг чоруу чогуур үре-түҥнелди берген. Ажыл соксатkаннарның төлөөлекчилери-биле шахталар администрациязы апрельдиҥ 3-түҥ кежээзинде дугуржулгага ат салган, ажылчыннарның бүгү-ле кол-кол негелделерин ол дугуржулганы ёзугаар хандырып турар.

Дугуржулганың үүдерин ажыл соксатkан дагжылар боттары чугаалажып көрүп, бадылап турар. Оиу аң-не демократтыг арга-биле кылган: бүгү-ле профэвилел каттыжышкыннарының төлөөлекчилери чугаалажышкыннарның түҥнелдериниҥ дугайын шахтёрларның хуралдарына болгаш митингилериҥе илеткээш, профэвилелдериниҥ бодалын тайылбырлап турарлар. Ооҥ соонда дагжылар бадылаар. Олар даарта ажылдап эгелээр бе азы ажыл соксадыышкынын үргүлчүлээр бе дээрзи оларның бадылаашкынының түҥнелиниден хамаажыр.

Чарган дугуржулганы дагжылар улуг чедишкин кылдыр көрүп турар. «Бирги тулчуушкунга тиилеп үндувус»—деп, Мерлебакта (Лотарингия) ажыл соксатkаннар медеглээн.

Шахтёрлар сууру Сен-Ангоальде (Па-де-Кале департаментизи) бүгү дагжылар дугуржулганы чүүдүг деп көрген. Бүгү-ле дагжылар бүзүлбас чаҥгыс эптиг болганы-биле ажыл соксадыышкыны чедишкинниг болган деп, олар санап турарлар.

Парижтиҥ 18 автобус шугумнары ажылдавайн турар, найысылалдың транспортчулары ажыл төлевирiи бедидери дээш демисеилiи үргүлчүдевишаан.

Кеннединиҥ парлалга конференциязы

ВАШИНГТОН. СЭТА-ныҥ корреспондентизи М. Сагателяниҥ дамчыдып турары болза:

Космосту шинчилээринге Баттышкан Штаттар Совет Эвилелинге кажан чедерии чугаалап болур силер бе дээн айтырыгга харылавышаан, президент Кеннеди парлалга конференциязынга «билбес мен» деп медеглээн. Айның районунче ээлчеглиг совет космос станциязын салып үндүргени-биле холбашкан ол айтырыгга харылавышаан, президент болза космосту шингээдип алырынга Баттышкан Штаттар Совет Эвилелиниҥ соонда ийнги черде туруп турар деп чугаалаан.

«Улуг ракета-дүргедиикчилерге Совет Эвилели кедергей улуг артык күштүг болуп турары мырынай илдеи»—деп, Кеннеди уламчылаан. Ол чергелиг ракета-дүргедиикчилер 1964, 1965 чылдарга чедир азы 1966 чылга-даа чедир Баттышкан Штаттарга чок болур деп, ол немеи каан. «Бистер ам хожудап турар бис, ынчаарга ооң соонда база хожудап артар-даа апаар боор бис»—деп, президент үлээп көрген. Ынчалзадаа бир эвес шинтпирлиг күжениишкинии үндүрер болза амгы бо он чылдарның төнчүүнде АКШ космосту шингээдип алырының талазы-биле Совет Эвилелин мурнаптар магат чок боор дээрзинге ол идегелин илеретkен.

Куба контрреволюсчуларның дээрбечи болүктериниҥ Кубаның эриктеринче болгаш совет садыг судноларыиче чоокта чаа дээрбечи халдаашкыннарының дугайында айтырыгга харылавышаан, ындыг халдаашкыннарны Баттышкан Штаттарның девискээринден-даа кылып болур деп, президент херек кырында үлээп көрген. «Лориданың Флориданың эрик шугуму узун, ындыг болганда чамдык кижилер Флоридадан чоруткаш, кайы-бир черге согуушкун кылгаш, дедир ээп келир арталыг болуп турар»—деп, ол медеглээн.

Ынчалза-даа ындыг халдаашкыннарны АКШ-тың чазаа билбээн болгаш деткивейн турар деп, Кеннеди бадыткаан. Ооң сөзү-биле алырга, ындыг халдаашкыннар «үре-түҥнелдиг эвес» болуп турар, чүге дээрге ол халдаашкыннар Кастронуҥ чазаанга «херек кырында боттуг» кандыг-бир согуушкунну таварыштырбайн, дүшкүүрүг чорукту күштедирип, «харын америк судноларга удур харлыы хөделиишкиннерни» болдура бээр чадавас деп АКШ-тың чазаа санап турар.

Венесуэлада тулчуушкуннар

КАРАКАС. (СЭТА). Фалькон штаттың дагларында оҥгуланган венесуэла патриоттарга удур шавар халдаашкынны сес муҥ хире солдаттар болгаш полицейжилер чорудуп турар.

Дайын чорудулгаларынга кургаг чер шериглери, ужар үүл болгаш флот киржип турар деп, кол штабтың

——⊙——

Хөлзээзиннер

ЛОНДОН. (СЭТА). Соңгу Родезияның «чес-хола куржаанның» районунда барын талакы чурттарның дагруда компанияларында ажылдап турар дагжы африканнарның аразында хөлзээшкиннер каш хонукта үргүлчүлеп келгеи. Бо хөлзээшкиннер болза «чес-хола куржаанның» үш хоорэйларынга комендант шагын тургускаиы-биле болган дээрзин Рейтер агентилелиҥ корреспондентизи Ндоладая дыҥнаткан.

БАЙДАЛ ДҮШКҮҮРЛҮГ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Аргентинада дүшкүүрлүг байдал хевээр артыпшаан. Даштыкы информация агентилелдериниҥ дыҥнадыглары-биле алырга, ийи хонук бурунгаар үймээн үндүрген каргыс шериг кижилер Аргентинаның найысылалының мурнуу талалында турар шериг-далай баазаларының чамдыызын боттары холунда тудуп турар.

Чазакка шынчы чепсектиг күштериниҥ төлөөлекчилериниҥ болгаш үймээнчилерниҥ аразында тайбыцчылыга дугайында чугаалажышкыннар чоруп турар. Чугаа чокка дүжүп бээр негелделеи үймээнчилериҥ баштыцнары ойталап турар.

Кичээнгейге алыр

СССР-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ 1949 чылдың ноябрь 21-де үндүрген № 5272 Допталлы-биле амга чедир күштүг болуп турар «Бүгү-эвилелдиҥ Күрсаннипекпиязының дугайында» сазырынга үндезилээш, Тыва АССР-ниҥ санитар хайгаарал черинден бүдүрүлгелериҥ болгаш организацияларның, албан черлериниҥ удуртукчуларынга дыннадыры болза: үлетпүр, коммунал-чурттага, садыг, культура-амыдырал болгаш оон өске-даа дериилгелериҥ бүгү хевириҥ тудугларының болгаш өрим эпидемияга удур санитар албан чери-биле дугуржуп чөптээрешкен турар ужурлуг.

Реслубликаның ужур-дузалыг тудугнуң төлевилелин республиканың санэпидстанциязы-биле ылавыла дугурушкан турар. Район ужур-дузалыг тудугнуң төлевилелин республиканың санэпидстанциязыбиле азы район эмнелгезиниҥ санитар-эпидемология салбыры-биле дугурушкан турар.

Эпидемияга удур санитар албан чери-биле дугуржулга чокка будулгелге тудуун чорутканы азы ыларты кылганы, эргиде турган бүдүрүлгени алгыдып калбартка-

Кичээнгейге алыр

ССРЭ-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ 1949 чылдың ноябрь 21-де үндүрген № 5272 Допталлы-биле амга чедир күштүг болуп турар «Бүгү-эвилелдиҥ Күрсаннипекпиязының дугайында» сазырынга үндезилээш, Тыва АССР-ниҥ санитар хайгаарал черинден бүдүрүлгелериҥ болгаш организацияларның, албан черлериниҥ удуртукчуларынга дыннадыры болза: үлетпүр, коммунал-чурттага, садыг, культура-амыдырал болгаш оон өске-даа дериилгелериҥ бүгү хевириҥ тудугларының болгаш өрим эпидемияга удур санитар албан чери-биле дугуржуп чөптээрешкен турар ужурлуг.

Реслубликаның ужур-дузалыг тудугнуң төлевилелин республиканың санэпидстанциязы-биле ылавыла дугурушкан турар. Район ужур-дузалыг тудугнуң төлевилелин республиканың санэпидстанциязыбиле азы район эмнелгезиниҥ санитар-эпидемология салбыры-биле дугурушкан турар.

Эпидемияга удур санитар албан чери-биле дугуржулга чокка будулгелге тудуун чорутканы азы ыларты кылганы, эргиде турган бүдүрүлгени алгыдып калбартка-

Көрүкчүүнүҥ бодалдары

Бистиҥ республиканың чурукчулары чогаадыкчы интеллигенциязының чөвүлел хуралмыга үткүштүр чурулга делгелгезин ажыттан. Тываның ааас-байлак чурумалы түгле чурукчуның эвес, кижи бүрүзүниҥ сеткил-сагжыын сергедип кээр.

Делгелгеде чуруктарның хөй кезии нейзажтар. Т. Э. Левертовскаяның «Саииның чечээ» деп чуруу көрүкчүлериҥ сонуургалын хаара тутkан. Хээлиг торгу тоннуг тыва кыс холуида чечек тудуп алган, төрээн бойдузунга таалап, хандыр бодаиы бергенин чурукчу мергежил-биле көргүскен. Кыстың иштики бодалын — оорээн сеткилин, төрээн черниге миаан ылаап көргүскен. Егоровтуҥ «Алдын кызыл-тас» деп чуруу база чедишкииниҥ болгаи. Ында кижиниҥ бодунуҥ кылып алган ажылынга чоргаараалы илдең Ю. Курский «Ыржымның минутазы» деп чуруунда аҥчы тожу кыстың оворун чураан. Аҥчы кижиниҥ психологизыи-аидаи даап алгаш, ылым-чылым кеденип турарын чурукчу илип апкан.

Күүлүг Енисей хем кижиниҥ чагыргазынга киргенин, ооң магалыг чаагайын «Ак-көк элергия» деп чуруунда Тываның хоочун чурукчузу Демин чуруп көргүскен. Делгелгеде эш Деминниҥ элээн хөй ажылдары киргеи. Ооң төөгү темазынга «Аас-кежик» деп чуруунда С. Токаның «Араттың сөзүнде» биижээи революстуг намның улуг хуралын чураан. Ол хире улуг темаиы чурукчу четче ажыттпаан. Чонче кыйгы салып турар намның төлөөзиниҥ оворуу бүлүртүр. Ол чурукта кижи сеткили хаара тудар чүү-даа чок.

Кол тема — Тываның коммунизм хереллиге хүлүмзүрүү. Ак-Довурак, Хову-Аксының тудугларынга чурукчуларның бийири дегбейи турары хомудаичыг. «Тыва кобальт» деп чуруунда П. Скоркин ол темаиы шиизээи. Ынчалза-даа ол чурук чедишкии чок. Хайнын турар чырык амыдыралды каранғы өҥнер-биле чураан.

Л. Протасовтуҥ тыва хээлерии уран чараш, кызымак чураанын демдеглевес аргажок. М. Петровтуҥ «Кышкы одарда», «Хүреш» деп гравюралары база-ла мактаксанчыг.

Чоннуҥ эстетиктиг кижизидилгезинге уран чурулга кол черии ээлээр. Бистиҥ чурукчуларывыс мергежилиин бедитпейн, тыва төөгү темазынга улуг хемчээлдиг, бедик идейлиг реалистиг чуруктар чурувайн турар. Тываның арны хүи бүрү чаартынын орар. Ооң эрткен оруун бо хүннүҥ чурукчулары көргуспес болза, келир үеиии салгакчылары боттарының өгбелериниҥ амыдыралын кайнын көөрүл? Бо айтырыгны чурукчуларның бийири база шинтпирлээр.

К. ЧЕРЛИК-ООЛ,

Кызылда күрүеииҥ педагогика институдуунуҥ студентизи.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Кинотеатрларга

АПРЕЛЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Джунгли хайнындың тур» 9.30, «Карақ көрүкчүүнүҥ кызы» 12.50, 4.30, 8.10, 10, «Чоос» 11.10, 2.50, 6.30 шактарда.

«ВОСТОК»: Мультипликациялар 10, «Шуургандан төрүттүнгеннер» 12, «Рим каникулдары» 4.15, «Рапсодия» 6.15, Шуурган үндүрер сен» (1, 2-ги сериялары) 8.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Мультипликациялар 10, «Аът көжу биле» 11.15, 1.15, 3.15, 5.15, 7.15, «Кадыт-дошкун крайның көкпалары-биле», «Аът көжу-биле» 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Үш мушкетер» (1-ги серия) 10.30, 12.30, 2.30, «Ийи дээрги Н» 4.30, 6.30, «Делегей бис кырында турда», «Тайбыңның болгаш социализмниҥ ады-биле», «Ийи дээрги Н» 8.30 шактарда.

АПРЕЛЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Барабакың хак» 9.40, 11.40, «Симлеиниҥ ынакшылы» (1-ги серия) 1.40, 3.20, 5, 6.40, 8.20, 10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Самбреро» 11.15, «Ийи дээрги Н» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Карақ көрүкчүүнүҥ кызы» 11.15, 1.15, 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Аът көжу-биле» 2.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

Редакциянын адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын. № 3. Телефоннары: редакторнуҥ 24-63, редакторнуҥ ораланчызының 35-24, пропаганда киидизиниҥ 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, көдээ ажыл-агый киидизиниҥ 25-38, партийжи амыдырал киидизиниҥ 37-13, иштики информация киидизиниҥ 20-60, чагаа болгаш совет тургузулга киидистериниҥ 21-27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал киидистериниҥ 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47, харыысалгалыг демурныйның 23-54. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Культура министерствозунуҥ типографиязы ТС—00823.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч.
АПРЕЛЬ
9
вторник
№ 84 (5488).

Өртээ 2 көп,

РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунда

РСФСР-ниң Дээди Совединиң чаа сонгуттурган Президиумунуң башкы хуралы РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң даргазы Н. Г. Игнатовтуң даргалааны-биле апрель 6-да болган.

Хуралга болук хөй эртемденнерге, эмчилерге, артистерге эртемниң алдарлыг ажылдакчызы, алдарлыг эмчи, школаның алдарлыг башкызы, Россия Федерациязының алдарлыг артизи деп хүндүлүг аттарны тывыскан.

Хөй уругларлыг 94 иелерге «Иенин маадыры» деп хүндүлүг атты тыпсыры-биле киирген. Хөй уругларлыг 3.700 иелерни «Иенин алдары» деп орденнер болгаш «Иенин медалы» деп медальдар-биле ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң мурнундан шаңнаан.

РСФСР-ниң Дээди Соведининиң хүндүлел бижиктери-биле, «Өртке эрессорукчуг чорук дээш», «Ниитиниң корум-чурумун камгалаар талазы-биле шылгарангай болганы дээш» деп медальдар-биле шаңнаар дугайында айтырыгларны көрген.

«Хамаатыларның күш-ажылчы эвес оруглагары-биле тутқан азы садып алган бажыңнарын, чайлагда бажыңнарын болгаш өске-даа тулугларын эгидилге чокка хавырып алыр дугайында» РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң 1962 чылдың июль 26-да Чарлыын, ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның хамаатыг хоойлузунуң үндезиннериниң 25 чүүлүнүң негелделерин күүседири-биле 1962 чылдың июнь 26-да Чарлыкты күүседип турар талазы-биле Ставрополь крайның болгаш Волгоград областың чер-чер Советтериниң күүскомнарының ажылын база чугаалажып көрген. Хамаатыларның хуузунда өнчүзүйге чүгле чаңгыс чурттарга бажыңы туруп болурун ол чүүл доктаадып турар.

(СЭТА).

1963 чылдың Май 1-ге СЭКП ТК-ның КЫЙГЫРЫГЛАРЫ

1. Бүгү делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил наттыштырылгазының хүнү, бүгү чурттарның ажылчыннарының чаңгыс эвиниң болгаш ажы-дүңмалышкы чоруунуң хүнү — Май 1-зи делегерезин!

2. Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

3. Улустарның аразынга тайбың болгаш найырал делгерезин!

4. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Бүгү күштерни СЭКП-ниң Программазын, партияның XXII съездизиниң шиитпирлерин күүседиринче!

Коммунизмниң тиилелгезинче, бурунгаар!

5. Революстуг улуг өредиг, бүгү делегейниң ажылчы чоннарының идейзиг күүлүг чепсэз — марксизм-ленинизм делгерезин!

6. Ажылчын аңгының болгаш бүгү ажылчы чоннарның дайынчы авангарды — ажы-дүңма коммунистиг болгаш ажылчын партияларга чалбыыштыг байыр!

7. Бүгү делегейниң коммунистериниң улуг армиязының марксисчи-ленинчи бузулбас чаңгыс эви болгаш сырый наттыжылгазы делгерезин!

8. Пролетарлыг интернационализмниң тугун бедик тудаал!

9. Тайбың, демократия болгаш социализм дээш демиселге бүгү чурттарның ажылчы чоннарының ажыл-чорудулгазының чаңгыс эви бымыгып турзун!

10. Реакцияга хоругдаттырганнар, капиталга хилинчектоттиргеннер хостазыннар!

11. Делегейниң улустары! Колониалдыг нул чоруктуң бүжар бак системазын бүрүн болгаш туюлунга чедир узуткаар дээш, империалистиг хамаарылгалыг чоруктуң бүгү хевирлеринге удур демисежиңер!

12. Делегейниң улустары! Империализмниң улуска удур, араатанзыг утка-шынарын сойгалаңар! Монополияның күүлээшкинингe болгаш миляитаризмниң калчаараашкынынга удур демиселди күштелдириңер!

13. Бүгү чурттарның улустары! Серемчилелдиг болуңар, дайынның империалистиг ыпсыкчыларын сойгалаңар! Бымыг болгаш бузулбас тайбың дээш улам идепкейлиг демисежиңер!

14. Бүгү чурттарның улустары! Чепсегленишкинини бүгүниити болгаш бүрүн дүжүрер дээш шиитпирлиг демисежиңер!

15. Бүгү чурттарның улустары! Герман тайбың керээзин чарарын болгаш Барыын Берлинни демилитаризастаан хостуг хоорай болдурарын негеңер!

16. Делегейниң ажылчын аңгызының тургусканы, социализмниң болгаш коммунизмниң оруу-биле чоруп орар хостуг, түскай догуннаан улустарның күүлүг дем наттыштырылгазы — делегейниң социалистиг системазы делгерезин!

17. Социализмни тургузуп турар Кыдат Улус Республиканың ажылчы чоннарынга ажы-дүңманың байыры! Совет Эвилелиниң болгаш Кыдаттың улуг улустарының аразында мөңге, бузулбас найырал болгаш кады ажылдажылга делгерезин!

18. Социализмни тургузуп турар Албанияның Улус Республиказының ажылчы чоннарынга ажы-дүңманың байыры! Совет болгаш албани улустарның аразында мөңге, бузулбас найырал болгаш кады ажылдажылга делгерезин!

19. Социализмни тургузуп турар Болгарияның Улус Республиказының ажылчы чоннарынга ажы-дүңманың байыры! Совет болгаш болгар улустарның аразында мөңге, бузулбас найырал болгаш кады ажылдажылга делгерезин!

20. Социализмни тургузуп турар Венгр Улус Республиканың ажылчы чоннарынга ажы-дүңманың байыры! Совет болгаш венгр улустарның аразында мөңге, бузулбас найырал болгаш кады ажылдажылга делгерезин!

21. Социализмни тургузуп, бодунуң чуртун демократтыг эгелерге тайбың наттыштырар дээш демисежип турар Вьетнам Демократтыг Республиканың ажылчы чоннарынга ажы-дүңманың байыры! Совет болгаш вьетнам улустарның аразында мөңге, бузулбас найырал болгаш кады ажылдажылга делгерезин!

22. Социализмни тургузуп турар Герман Демократтыг Республиканың ажылчы чоннарынга ажы-дүңманың байыры! Совет болгаш герман улустарның аразында мөңге, бузулбас найырал болгаш кады ажылдажылга делгерезин!

Герман Демократтыг Республика делгерезин!

23. Социализмни тургузуп, бодунуң чуртун демократтыг эгелерге тайбың наттыштырар дээш демисежип турар Корей Улус-Демократтыг Республиканың ажылчы чоннарынга ажы-дүңманың байыры! Совет болгаш корей улустарның аразында мөңге, бузулбас найырал болгаш кады ажылдажылга делгерезин!

24. Социализмни тургузуп, бодунуң төрээн чуртунуң хөсталгазын болгаш хамаарышпас чоруун америк империалистерниң агрессчи халдаашкыннарындан эрес-маадырлыг камгалап турар Кубаның маадырлыг улузунга ажы-дүңманың байыры! Совет болгаш куба улустарның аразында мөңге, бузулбас найырал болгаш кады ажылдажылга делгерезин!

25. Социализмни тургузуп турар Моол Арат Республиканың ажылчы чоннарынга ажы-дүңманың байыры! Совет болгаш моол улустарның аразында мөңге, бузулбас найырал болгаш кады ажылдажылга делгерезин!

26. Социализмни тургузуп турар Польша Улус Республиканың ажылчы чоннарынга ажы-дүңманың байыры! Совет болгаш польша улустарның аразында мөңге, бузулбас найырал болгаш кады ажылдажылга делгерезин!

27. Социализмни тургузуп турар Румын Улус Республиканың ажылчы чоннарынга ажы-дүңманың байыры! Совет болгаш румын улустарның аразында мөңге, бузулбас найырал болгаш кады ажылдажылга делгерезин!

28. Социализмни тургузуп турар Чехословак Социалистиг Республиканың ажылчы чоннарынга ажы-дүңманың байыры! Совет болгаш чехословак улустарның аразында мөңге, бузулбас найырал болгаш кады ажылдажылга делгерезин!

29. Югославиянның Федеративтиг Социалистиг Республиказының ажылчы чоннарынга ажы-дүңманың байыры! Совет болгаш югослав улустарның аразында найырал болгаш кады ажылдажылга тайбың болгаш социализм дээш демиселдиң эге-ажыктарынга хөгжүп база бымыгып турзун!

30. Улуг индий улуска изиг байыр! Совет Эвилелиниң болгаш Индияның улустарының аразында найырал болгаш кады ажылдажылга хөгжүп база бымыгып турзун!

31. Улуг индонезий улуска изиг байыр! Совет Эвилелиниң болгаш Индонезияның улустарының аразында найырал болгаш кады ажылдажылга хөгжүп база бымыгып турзун!

32. Нейтралдыг, хамаарышпас болгаш демократтыг Лаосту тургузарының оруунче кирген лаос улуска изиг байыр!

33. Тайбың болгаш боттарының чурттарының национал хамаарышпас чоруун бымыглаары дээш демисемип турар Бирманың, Цейлонның, Камбоджаның улустарынга изиг байыр!

34. Афган улуска изиг байыр! Совет Эвилели биле Афганистанның аразында найыралдыг, чаагай коңга-хелбээ харылзаалар бымыгып база хөгжүп турзун!

35. Колониализмни бүрүнү-биле узуткаары болгаш бөттарының хамаарышпас чоруун бымыглаары дээш демисежип турар араб чурттарның улустарынга изиг байыр!

36. Алжирниң улузунга изиг байыр! Совет болгаш алжир улустарның аразында найырал хөгжүп база бымыгып турзун!

37. Боттарының хамаарышпас чоруун бымыглаары дээш эрес-маадыр демисежип турар хостуг африкан күрүнелерниң улустарынга изиг байыр!

38. Конго күрүнеиниң хамаарышпас чоруу болгаш чаңгыс эви дээш демисежип турар конго улуска изиг байыр!

39. Боттарының чурттарының хамаарышпас чоруун бымыглаары дээш, империализмге удур демисежип турар Латин Американың улустарынга изиг байыр!

40. Бүгү делегейге тайбыңны бымыглаарының эрге-ажыктарынга Англияның, Американың Каттышкан Штаттарының, Францияның болгаш Совет Эвилелиниң улустарының найырапы болгаш кады ажылдажылгазы делгерезин!

41. Милитаризмге болгаш фашизмниң катап төрүттүнүүшкүнүнге удур демисежип турар Германияның Федеративтиг Республиказының ажылчы чоннарынга болгаш бүгү-ле депшилгелиг нүштеринге изиг байыр!

42. Совет Эвилелиниң болгаш Италияның улустарының аразында найыралдыг харылзаалар хөгжүп база бымыгып турзун!

43. Совет Эвилелиниң болгаш Финляндия Республиканың улустарының аразында найырал база кады ажылдажылга делгерезин!

44. Совет улус биле Швецияның, Норвегияның, Данияның, Исландияның улустарының аразында найыралдыг харылзаалар хөгжүп база бымыгып турзун!

45. Совет Эвилелиниң болгаш Австрияның улустарының аразында найырал болгаш кады ажылдажылга делгерезин!

46. Бодунуң чуртунуң бүрүн хамаарышпас чоруу дээш, америк шерм баазаларынга удур, конказы күрүнелер-биле тайбың болгаш найырал дээш демисежип турар япон улуска изиг байыр!

47. Совет Эвилелиниң тайбыңга ынакшылдыг ленинчи даштыкы политиказы делгерезин!

48. Тиилелгелерниң алдары-биле бүргеттинген Совет Чепсектиг Күштер делгерезин!

49. Совет дайынчылар! Дайынчы болгаш политиктиг белеткелге чаа чедишкиннерни чедип алыңар, кандыг-даа агрессчини чылча шаварынга неззэде белем болуңар!

50. Бистиң чуртувустуң ажылчын аңгызының болгаш колхозчу тараачыннарының бузулбас эвилели делгерезин!

51. ССРЭ-ниң улустарының бузулбас чаңгыс эви болгаш ажы-дүңмалышкы найыралы делгереп база бымыгып турзун!

52. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Бүгү күштерни коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынче!

53. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Бүгү улустуң социалистиг чарыжын улам калбартыңар! Чеди чыл планының бешки чылының планын хуусаа бетинде күүседилиңер!

54. Коммунистиг күш-ажылдың колллективтеринге болгаш шалыпчыларынга, бүдүрүлгениң мурнакчыларынга болгаш чаартыкчыларынга алдар!

55. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Бистиң чуртувустуң күчүзүнүң болгаш улустуң чаагай амыдыралының деңнелин улам ыңай бедидериниң үндезини — социалистиг ынчуну бүгү хемчег-биле бымыглаңар!

56. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Ажыл кылбас кижи чем чивe—деп, коммунизм тургузукчуларының принцивин хажык чок боттандырары дээш демисежиңер!

57. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүн чүтүүлдүү-биле бедидиңер! Бүдүрүлгениң иштики нурлавырларын эң-не долузу-биле ажыглаары дээш, продукциянның шынарын бедидери дээш демисежиңер!

58. Үлетпүрүнүң, тудугнуң болгаш транспорттуң ажылдакчылары! Комплексилиг механизацияны болгаш автоматизацияны боттандырыңар, эртемниң, техниканың чедишкиннерин болгаш мурнакчы дүржулганы бүдүрүлгеге улам дидимибиле нептередиңер!

59. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Күрүненiң акша-хереңгилерин каминг чарыгдаарын чедип алыңар! Ажылагыйжы эвес чорук-биле, артык чарыгдал үндүрер болгаш төгчеглекчи чорунтар-биле демисежиңер!

60. Үлетпүрүнүң, кедээ ажыл-агыйның, тудугнуң болгаш транспорттуң ажылдакчылары! Капитал салыышкынарын эң-не угаазылалдыг болгаш каминалгалыг ажыглаазы дээш демисежиңер! Ажыглалга кижирер эң чугула тудугларга курлавырларны мөөңнеңер!

61. Совет металлургтар болгаш дагжылар! Руда тывыжын, шойну, каңны, прокатты, хөолайларны, өңнүг болгаш ховар металлдарны бүдүрерин көвүдедиңер!

62. Совет энергетиктер, электростанцияларның болгаш электри четкилериниң тудугжулары болгаш эптекчилери! Электроэнергия бүдүрериниң темпилери мурнап турар болурун хандырыңар, энергия системаларын тударының болгаш ажыглаарының чарыгдалдарын эвээжедиңер!

63. Машина тудуунуң болгаш прибор тудуунуң ажылдакчылары! Техниктиг депшиляге болгаш бүдүрүлгени специлизастаары дээш чүтүүлдүү-биле демисежиңер! Улус ажылагыйын эң чаа машиналар болгаш приборлар-биле дүрген хандырыңар!

64. Нефть болгаш газ үлетпүрүнүң ажылдакчылары! Чуртка хөй-ле нефтини болгаш газты берээлиңер!

65. Совет геологтар! Бистиң Төрээн чуртувустуң эгээртинмес байлактарын улам дүрген ажыдыңар!

66. Хөмүр даш үлетпүрүнүң ажылдакчылары! Даг техниказын эң-не бүрүнү-биле ажыглаары дээш демисежиңер! Хөмүр даштың бөт-үнезин чигедип база шынарын экижидиңер!

67. Химия үлетпүрүнүң ажылдакчылары! Чаа күүлерни дүрген ажыглалга киирип, шиңгээдип алыңар! Чаа синтетиктиг материалдарны бүдүрерин көвүдедиңер, минералдыг чемишчидилгелерни улам хөйнү бүдүрүңер!

68. Совет тудугжулар! Тудуг ажылдарының темпилерин болгаш шынарын бедидиңер! Быжыг, чараш болгаш каминалгалыг бажыңнарны, тудугларны тудуңар!

69. Тудуг материалдарының үлетпүрүнүң ажылдакчылары! Тудуг индустрияның хөгжүдүңер! Цементини, чаа тудуг материалдарын болгаш эптеп салыр конструкцияларны бүдүрерин көвүдедиңер!

70. Ыяш, ыяш болбаазырадыр болгаш саазын үлетпүрүнүң ажылдакчылары! Хөй-ле ыяшты, хереиселдерни, целлюлозаны болгаш саазынны чуртка берээлиңер!

71. Чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчылары! Барааннарны болгаш аъш-чем продуктуларын бүдүрерин көвүдедиңер, ассортиментизин калбартыңар, шынарын экижидиңер!

72. Балык үлетпүрүнүң ажылдакчылары! Балык тударын көвүдедиңер, балыктан кылыр продуктуларның шынарын экижидиңер база бөт-үнезин чигедиңер!

73. Совет транспорттуң ажылдакчылары! Транспортту бөлбаазырадыгайжыдыңар база амгы үениң техниктиг хереселдери-биле ону дериңер! Чүъктер чедиреринiң хуусаазын кызырыңар, пассажирлерни эки хандырыңар!

74. Харылзаанның ажылдакчылары! Харылзааның хереселдерин хөгжүдүп болбаазырадыгайжыдыңар! Чонну хандырарын улам экижидиңер!

75. Кедээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери! Часны тарылганы үлегерлиг эрттирери дээш, тараапы, техниктиг культураларны болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин дыка көвүдедири дээш бүгү улустуң чарыжын улам-на калбартыңар!

76. Кедээ ажыл-агыйның ажылдакчылары! Эргелеп башкарарының чаа системазының артык күштүг чоруун бүрүнүбиле ажыглаңар! Организаңчы ажылды болбаазырадыгайжыдыңар, бүгү-ле колхозтарны болгаш совхозтарны мурнакчыларның деңнелинге чедир кедүрүңер!

77. Колхозчулар, совхозтар ажылдакчылары, кедээ механизаторлар! Механизацияны, эртемниң чедишкиннерин болгаш мурнакчы дүржулганы дидими-биле нептередиңер! Техниканы чүтүүлдүг өреминер, эки ажыглап камнаңар!

78. Колхозчулар болгаш совхозтар ажылдакчылары! Ниитиниң мал ажылын бүгү хемчег-биле хөгжүдүңер, мал чеминиң баазазын бымыглаңар! Эът, сүт, саржаг, чуурга болгаш өске-даа продукция бүдүрерин көвүдедиңер!

79. Кур черлериниң ажыл-ишчилери! Чер ажылының культуразын бедидери дээш демисежиңер! Ниитиниң мал ажылын бүгү хемчег-биле хөгжүдүңер!

80. Эр, херээжен колхозчулар! Колхозчу демократияны хөгжүдүңер! Колхоз—тараачыннарга коммунизмниң школазы!

81. Садыгның, хөй-ниитти чемненiягезинiң болгаш коммунал-амыдыралга ажыл-агыйның ажылдакчылары! Чонну хандырарының бедик культуразы дээш демисежиңер!

82. Совет албан черлериниң ажылдакчылары! Массаяр оргузукка организаңчы болгаш кижизидикчи ажылды күштелдириңер! Ажыл чылзыр дүжүметсиг чорукту үндезини-биле узуткаңар, ажылчы чоннарның негелделерин болгаш хереглелдерин сагыш чевангыры-биле көрүңер!

83. Эртемниң болгаш дээди өредиляге черлериниң ажылдакчылары! Эртемниң улам ыңай чечектелишкинин дээш, техниктиг депшиляге дээш демисежиңер! Коммунизм үезинге төлептиг түскай эртемниглерни белеткеңер!

Мурнакчы совет эртемге алдар!

84. Кайгамчыктыг космос норабльдериниң тургузукчулары — совет эртемденнерге, конструкторларга, инженерлерге, техниктерге болгаш ажылчыннарга алдар!

Шылгарангай совет космонавтарга алдар!

85. Литератураның болгаш уран үүлдүң ажылдакчылары! Чөгааддарның партийжи болгаш улусчу чоруу, бедик идейлии болгаш уран-чечен мергежиягези дээш демисежиңер! Коммунизм тургузунчуларының маадырлыг ажыл-херектериниң өндүр чаагайын болгаш магалыын, бистиң амыдыралывыста чаа, коммунистиг харылзааларның тиилелгезин тодаргай көргүзүңөр!

86. Парлалганың, радионуң болгаш телевидениениң, ном үндүрер черлериниң болгаш культура-чыгыдыышкын албан черлериниң ажылдакчылары! Коммунизмниң тиилелгези дээш партияның демиселинге оон дайынчы дузалакчылары болуңар!

87. Улус чыгыдыышкынының ажылдакчылары! Уруглары өредириниң шынарын бедидиңер, күш-ажылга ынакшылдым, коллективизмниң, коммунизмниң херээжге бердинериниң ёзузунга оларны кижизидиңер!

88. Медицина ажылдакчылары! Ажылчы чоннарны хандырарын экижидиңер! Медицина эртемниң эң чаа чедишкиннерин практикага нептередиңер!

89. Бистиң ниити-улусчу социалистиг күрүневис делгерезин!

90. Эрге-чагырганың ёзулуг улусчу организары — ажылчы чоннар депутаттарының Советтери делгерезин!

Совет социалистиг демократия хөгжүп база бымыгып турзун!

91. Коммунизмниң школазы—совет профсоюзилелдери делгерезин!

92. Коммунистиг ниитилелдиң идепкейлиг тургузукчулары —совет херээжеңнер делгерезин!

93. Коммунистиг партияның шынчы дузалакчызы болгаш күр күжүү—ленинчи комсомол делгерезин!

94. Ажыын өөлдар болгаш кыстар! Коммунистиг ёзу-биле ажылдаарынга болгаш чурттаарынга чүтүүлдүү-биле өреминер!

Алдарлыг совет аныяктар делгерезин!

95. Пионерлер болгаш школачылар! Билиглерни чүтүүлдүү-биле шиңгээдип алыңар, күш-ажылга ынак болуп, ону хүндүлеңер! Ленинниң хөрээ дээш, коммунизм дээш идепкейлиг демиселчилер болурунга белеткениңер!

96. Коммунистер болгаш комсомолчулар! ССРЭ-ге коммунизмни тургузары дээш бүгү улустуң демиселиниң авангардынга туруңар!

97. Коммунизмниң шылгарангай тургузукчузу, чер кырынга тайбың болгаш бүгү-ле улустарның аас-кежиин дээш эрес-дидим демиселчи — улуг совет улуска алдар!

98. Партияның болгаш улустуң бузулбас улуг сырый наттыжыышкыны делгерезин!

99. Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели делгерезин!

100. Бистиң төрээн Совет чазаавыс делгерезин!

101. Ленинниң тургусканы, Совет Эвилелиниң алдарлыг Коммунистиг партиязы делгерезин!

102. Чер кырынга бүгү-ле улустарга Тайбыңны, Күш-ажылды, Хосталганы, Дең эргени, Ажы-дүңмалышкы ёзуну болгаш Аас-кежиин бадытнап турөр коммунизм делгерезин!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди.

Көдээ парторганизацияларның амгы чугула сорулгазы

Республикада колхозтар, совхозтарның тарылга шөлдери былын хар шывыындан бо хүннерде дүргени-биле хосталып, ынчангаш төөгүдүг чедиг чылдың бешки чылының часкы тарылгазы эгелээринiң үези келген. Улус ажыл-агыйының планын ёзугаар тарылга шөлдериниң ниити хемчээлин бо чылын республикага 377 га чедир калбартыр ужурлуг. Кашла хонуктар эртер, тараа культураларының ниити чылдагын бө чылын 18 миллион пудка чедирери, 20 муң тонна эътти, 19 муң тонна сүттү, 2 муң тонна дүктү күрүнеге садары дээш демиселдиң фронтузу республиканың шөлдеринге калбарып үнер.

Көдээ ажыл-агый чылының ол харыысалгалыг кампаниязынга республиканың колхозтар, совхозтарының хөй кезии эки белеткелдиг ужуражып турар. Ылаңгыя Барыын-Хемчиктиң «Тээли» совхоз (директору Б. Чюдюк, парторганизация секретары С. Иргит), Чөөн-Хемчиктиң «Большевик», колхоз (даргазы Ш. Буулар, парторганизация секретары К. Хаяң-оол), Каа-Хемниң «Тилелге» колхоз (даргазы Д. Зайцев, парторганизация секретары А. Глазырин) часкы тарылгага белеткелди эдээн ынамчалыг чоруткан. Оларда механизатор кадрлар четчир, техника бүрүн септеттинген, бүгү культураларның үрезиннери четче болгаш чажар шынарынга чедир арыглаттынган дээш өске-даа белеткелдери эки. Моон алгаш көөрге, ук ажыл-агыйларда парторганизациялар часкы тарылгага бүгү талалыг белеткелди чорударынче биче эвес кичээнгей салып, хөй-хөй организастыг хемчеглерни ап келгени тодаргай-дыр. Бо хүннерде ол ажыл-агыйларның ажыл-ишчилери шөлдерже үнериниң сөөлгү хынаддаларын чорудуп турарлар. Мындыг эки белеткелдиг ажыл-агыйлар часкы шөл ажылдарын чогуур хуусаазында, агротехниктиг бедик деннелге эрттирип шыдаар дээрзинге чигзиниг турбас.

Бистиң республиканың көдээ ажыл-агыйы бо чылын күрүнеден өлээн хөй болбаазын техниканы немей алган, механизатор кадрларының шынар составы мурнукузундан өлээн экижээн болгаш саны көвүдээн, ынчангаш часкы шөл ажылдарын чедиишкиннинг эрттирип болурунуң бүгү аргалары бисте бар. Кол үүве чүл дизе, ол чугула кампанияны организастыг, бедик деннелге эрттирер дээш көдээниң парторганизациялары бүгү шөл ажылдарын хүн бүрүнгү оперативтиг удуртулгазынга алган, бодамчалыг ажылдап кылган план ёзугаар боттарының ээн шилиндек күштерин тарылганың кол-кол участоктарынга доктаамал ажылдаарыбиле тус-тус быжыглаан, шөлдерге ол күштер партийжи-организастыг хамык хемчеглериниң ёзулуг башкарыкчылары, массаның организакчылары болган турарында.

Часкы шөл ажылдарының чогуур ейүнде организастыг доостурунга кижилер-биле хүн бүрүнүң ажылы шиитпирлиг рольду ойнаар. Мынчангаш колхозтар, совхозтарның парторганизациялары, парткомнарның инспектор-парторганизаторлары партийжи ажылдың планынга кижилер дугайында сагыш салышкынны көлдаткан турар ужурлуг. Маңаа кол үүве шөлдерде ажылдап турар кижи бүргүзү аъш-чем продуктулары, чурттаар чер-биле четче хандыртынган, ажылдан хостуг шактарда культурлуу-биле дыштанган турары болур. Шөлдерде турлаг бүрүзүнге ниитиниң чурталга бажыңнары эки деритингеп, буфеттер, столоваялар организастаттынган, көжер библиотекалар доктаамал ажылдаан, кино, концерттер өй-ейде көргүстүнген, лекция, беседалар үзүктел чок номчуттунган, көскү агитацня таарымчалыг тургустунган турзун дээш парткомнар, партияның эге организациялары бүгү хемчеглерни баш бурунгаар чорудары чугула.

Часкы тарылга бичии-даа үзүктелишкин чокка, бүгү фронтуга бир дески темпилер-биле калбарган ууларын хандырар төлээде, парткомнар, колхозтар, совхозтарда партия эге организациялары болгаш шөлдерде ажылдап турар бүгү коммунистер тракторларның, көжүр машиналарының кандыг-даа үреливишкин чокка, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаан турарынга, кывар-чаар материалдарның, артык кезектериниң хандырылгазынга үргүлчүнүң контролюн боттандырып, ажыл үезинде тывылган четпестерни дүрген чайладып үзүткаар талазыбиле шиитпирлиг хемчеглерни ол хоорай алыр хүлээглелиг. Келир үелеги бедик дүжүттүң салым-чолу болза хөрээнүң бедик шынарлыг ажылдап кылыры, үрезиннiң чажар нормазын шын барымдаалаары дээн ышкаш агротехниканың бүгү дүрүмнерин хажык чокка сагырындан шуут хамаарыжыр болганда, парторганизациялар тарылганың ол чугула айтырыгларынче кичээнгейин база бичиндээ кошкадып болбас.

Бүгү-ле часкы шөл ажылдарын чедиишкиннинг эрттирери, ынчангаш чаагай дүжүттү өстүрери дээш, шөлдерде ажыл-ишчилерниң оргузунга социалистиг чарыштың тугун бедик көмүрүп, оон-биле ажылчы чоннуң политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейнин хайныктырып үндүрери, ажылга шылгарап үнген мурнакчыларның дүржулгазын калбаа-биле нептередири көдээде парторганизацияларның база бир чугула сорулгазы болур. Социалистиг чарышты чүгле тус-тус кижилерниң аразынга эвес, харын бүдүн-бүдүн агрегаттарның, звеноларының, бригадаларның, салбырларның болгаш ажыл-агыйлзрның аразынга калбарткан турарын парторганизациялар чедип алыр үүрлуг.

Көдээ ажыл-агый чылының амгы чугула кампаниязы—часкы тарылга келген. Ынчаарга «Часкы хүн бүдүн чылды чемгерер» деп улустуң үлегер чугаазының кайгамчык шиннiiын эки билген ажыл-агыйлар удуртукчулары болгаш бүгү ажыл-ишчилер ол политиктиг чугула кампанияны чедиишкиннинг эрттирип, ынчангаш усть-лабинчилерниң кыйгырыын херек кырынга деткип, ажыл-херек-биле төлептиг харылааны ол болур.

„Большевик“ колхозта

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозу бо чылын 2250 гектар тараа культураларын, оон иштинде 1400 гектар кызыл-тасты, мал чеми культураларны 585 ганы, оон иштинде 400 гектар кукурузаны болгаш 35 гектар чигир свёклазын тарыыр. Ол культураларның үрезинi бүрүн белен болгаш арыглаттынган. Техника септелгези доозуган болгаш тус-тус механизаторларга 29 тракторларны, 30 селялкаларны быжыглаан. Кукуруза тарып өстүрер 2 звено ажылдап турар, тарылга шөлүнге 1200 тонна өдекти төккен.

Механизаторлар часкы хову ажылдарынче киреринiң мурнуу чарыында социалистиг хүлээглелерни алган. Ылаңгыя часкы тарылганы 7—8 ажыл хүнүнде бедик деннелге чорударын, ээлчег нормаларын ыяавыла ажыр күүседирин хүлээнгеннер.

Партия организациязы часкы кампания үезинде чорудар агитассассалыг ажылдың планын кылган. Механизаторларның чарыжының түннелин беш хонук санында үндүрерин, тиилекчилерге акша шаңнал-биле кады шилчнир вымпелди тыпсын турарын партбюро доктаатказ. Хову турлагларынга недели санында концерттер, кинолар көргүзүглерин организастаарын, агитпоктарны, «Крокодилди» ийи хонук санында үндүрүп турарын, чарыштын мурнакчыларын көргүзүг, үндүлел самбыраларынга илередирин планда айтып турар.

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумун соңгуур дугайында

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Доктаалы

Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Дээди Советиниң **доктаадыры болза:**

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумун дараазында составтыг кылдыр соңгуур:

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы

Николай Григорьевич **Игнатов**—Краснодар крайның Кропоткин соңгулда округундан депутат.

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазының оралакчылары:

Мустафа Сафич **Каримов**—Башкир АССР-ниң Бураевск соңгулда округундан депутат.

Мирсаяф Масалимович **Амиров**—Татар АССР-ниң Мамадыш соңгулда округундан депутат.

Александр Уладаевич **Хахалов**—Бурят АССР-ниң Прибайкальск соңгулда округундан депутат.

Роза Абдул-Басыровна **Эльдарова**—Дагестан АССР-ниң Хасавюртовск соңгулда округундан депутат.

Чомай Баталович **Умаев**—Кабардин-Балкар АССР-ниң Баксанск соңгулда округундан депутат.

Эренжен Агильжанович **Сангаев**—Калмык АССР-ниң Калмык соңгулда округундан депутат.

Михаил Александрович **Галешкин**—Карел АССР-ниң Призадожск соңгулда округундан депутат.

Евгений Федорович **Катаев**—Коми АССР-ниң Сыктывдин соңгулда округундан депутат.

Иван Романович **Москвичев**—Марий АССР-ниң Совет соңгулда округундан депутат.

Ефимия Давыдовна **Яскина**—Мордва АССР-ниң Торбеевск соңгулда округундан депутат.

Тамара Солтановна **Хетагурова** — Соңгу-Осетин АССР-ниң Орджоникидзе соңгулда округундан депутат.

Сергей Хочекович **Красный**—Тыва АССР-ниң Тыва соңгулда округундан депутат.

Петр Петрович **Сысоев** — Удмурт АССР-ниң Игринск соңгулда округундан депутат.

Ильяс Абдулаевич **Алмазов**—Чечен-Ингуш АССР-ниң Назрановск соңгулда округундан депутат.

Тимофей Аркадьевич **Ахазов**—Чуваш АССР-ниң Шумерлинск соңгулда округундан депутат.

Александра Яковлевна **Овчинникова**—Якут АССР-ниң Якутск соңгулда округундан депутат.

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң секретары

Сергей Дмитриевич **Орлов**—Белгород областың Борисовск соңгулда округундан депутат.

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиум кежигүннери:

Павел Игнатьевич **Белоусов**—Горький областың Кстовск соңгулда округундан депутат.

Анна Петровна **Бойкова**—Ленинград хоорайның Ленин соңгулда округундан депутат.

Николай Иванович **Воронин**—Ростов областың Морозовск соңгулда округундан депутат.

Владимир Акимович **Демченко**—Москва областың Серпуховск соңгулда округундан депутат.

Леонид Николаевич **Ефремов** — Курск областың Дмитриевск соңгулда округундан депутат.

Афанасий Федорович **Ештокин**—Кемерово областың Прокопьевск—Рудничный соңгулда округундан депутат.

Мария Матвеевна **Зуева**—Омск областың Совет соңгулда округундан депутат.

Николай Иосифович **Калмын**—Смоленск областың Гжатск соңгулда округундан депутат.

Андрей Павлович **Кириленко**—Свердловск областың Орджоникидзе соңгулда округундан депутат.

Николай Тимофеевич **Козлов**—Москва областың Волоколам соңгулда округундан депутат.

Николай Александрович **Кузнецов**—Москва хоорайның Киев соңгулда округундан депутат.

Николай Федорович **Мануковский**—Воронеж областың Новоусманск соңгулда округундан депутат.

Иван Васильевич **Окунев**—Свердловск областың Дзержинск соңгулда округундан депутат.

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. ИГНАТОВ.

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары С. ОРЛОВ.

Москва, Кремль, 1963 чылдың апрель 5.

РСФСР-ниң Чазаан—РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелин тургузар дугайында

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Доктаалы

Россияның Совет Федеративтиг Республиказының Дээди Советиниң **доктаадыры болза:**

РСФСР-ниң Чазаан—РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелин дараазында составтыг кылдыр тургузар:

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы — Геннадий Иванович **Воронов.**

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги оралакчызы—Михаил Алексеевич **Яснов.**

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги оралакчызы, РСФСР-ниң көдээ ажыл-агый продуктулары бүдүрериниң болгаш белеткээриниң министри — Николай Иванович **Смирнов.**

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, РСФСР-ниң Улус ажыл-агый Чөвүлелиниң Даргазы—Сергей Александрович **Афанасьев.**

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы—Иван Емельянович **Воронов.**

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, РСФСР-ниң Бүрүзүнүң Даргазы — Константин Михайлович **Герасимов.**

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы—Валентин Александрович **Дьяков.**

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, СЭКП ТК-ның РСФСР талазы-биле Бюрозунуң болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Партия-күрүне контроль комитединиң даргазы—Георгий Васильевич **Емютин.**

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, РСФСР-ниң тудуг министри—Николай Николаевич **Качалов.**

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы—Вячеслав Иванович **Кочемасов.**

РСФСР-ниң дээди болгаш ортумак тускай өредилге министри—Всеволод Николаевич **Столетов.**

РСФСР-ниң кадык камгалал министри—Владимир Васильевич **Трофимов.**

РСФСР-ниң даштыкы херектер министри — Михаил Алексеевич **Меньшиков.**

РСФСР-ниң культура министри—Алексей Иванович **Попов.**

РСФСР-ниң сан министри—Иван Иванович **Фадеев.**

РСФСР-ниң автомобиль транспортунуң болгаш чазагларың оруктар министри—Федор Васильевич **Калабухов.**

РСФСР-ниң коммунал ажыл-агый министри — Сергей Михайлович **Бутусов.**

РСФСР-ниң хөй-ниитининң корум-чүрүм камгалалының министри—Вадим Степанович **Тикунов.**

РСФСР-ниң чырыдыышкын министри—Евгений Иванович **Афанасенко.**

РСФСР-ниң социал-хандырылга министри—Лидия Ивановна **Лыкова.**

РСФСР-ниң садыг министри—Дмитрий Васильевич **Павлов.**

РСФСР-ниң хем флодунуң министри—Сергей Андреевич **Кучкин.**

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң тудуг херээниң талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы—Анатолий Сергеевич **Болдырев.**

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң суг ажылының талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы—Константин Сергеевич **Кернев.**

РСФСР-ниң көдээ ажыл-агый техниказын, артык кезектерни, минералдыг чемишчидилгелерни болгаш өскедээ материал-техниктиг чепсектерни садарының, колхозтарга болгаш совхозтарга машиналар септээрин болгаш ажыглаарын организастаар талазы-биле Бүгү-россия каттыжышкынының даргазы—Сергей Васильевич **Шевченко.**

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Төп статистика эргелелиниң начальныгы—Борис Тимофеевич **Колпаков.**

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. ИГНАТОВ.

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары С. ОРЛОВ.

Москва, Кремль, 1963 чылдың апрель 5.



Тываның чулуг тудугларында

АК-ДОВУРАКТАН МЕДЭЭЛЕР

Апрельдиң баштайгы хүннери кыржың соок, хатшуурганныг турзажок, шалыпчы тудугуның кайы-даа участогунга ажыдар улам хайныгыышкынныг чоруп турган.

Чеди чыдың бешки чылының 90 хонуктарының — бирги кварталдың дургузунда канчаар ажылдаан бис, планывыс күүсеттинген бе? Бо айтырыг бригада, звено бүргүзүп хөлзедип турар. Чүрттелга тудугларының № 2 участогунуң тудугжулары бирги кварталда кылган ижин түнээн. 1500 дөрбелчин метр шөлдүг чүрттелга тудуун кылыр план 70 хуу ажыр күүсеттинген азы 2200 дөрбелчин метр шөлдүг чүрттелга тудуун доозуп дужаараан.

Участокта бызанчыларның, чазаныкчыларның болгаш өске-даа тудугжуларның организастыг шудургу ажылының түннели ындыг. Ылаңгыя эш Бачурингe баштаткан чазаныкчылар бригадазы квартал онаалдазын 135 хуу, эш Ильичевка удурткан бызанчылар бригадазы — 120 хуу, Сыртачёвтуң малярлар бригадазы —130 хуу күүсеткен.

Ол участоктуң тудугжулары Май байырлалынга алдар болдурган күш-ажылчы эзлчегге турушкаш, 50 олуттуг чаа чунар бажыңның тудуун Май 1-ниң бүдүүшүнде доозуп, ажыглалга киирерин хүлээнген.

Тудуг участогунуң тудугжулары бо чылын Ак-Хемге **чаа пионер лагеримниң тудуун база доозар. Чаа лагерьге** 240 пионерлер хары угда дыштанып болур. Ол дээрге ажылчын суурда болгаш оон чоок кавызында школачы уругларга улуг белек болур.

100 ОЛУТТУГ ЧАА СТОЛОВАЯ. Бо болза бирги кварталда ажыглалга киргеи чаа тудугларның бирээзи. Ында аяк-саваны чуурундан агелээш, эътти дооразырынга чедир — бүгү иштики ажылдар механизастаттынган, электрижиттинген. Суг дамчыдылгазының системазы база кыдынган. Чаа столованы ажыглалга кииргени тудугжуларга болгаш суурнуң бүгү чүрттакчыларынга өөрүнчүг болган.

БЕТОНЧУЛАР ЗВЕНОЗУНДА. Фабрика тудуунда ажылдап турар Анатолий Остапенконуң звенозу демирбетон белеткээрин харыылап турар. Ол база харыысалгалыг, чымыштыг ит. Звено бодунуң өзлчег нормазын ийи катап ажыр, азы өзлчегде 45 кубометр бетон белеткээр онаалданы 95 кубометр кылдыр күүсеткен.

Эш Остапенконуң звенозу комбинаттың тудугжуларында калбарган май мурнунуң күш-ажылчы өзлчээнге турушкаш, ажылдың темпизин улам дүргедедип, апрельде 2500 кубометр бетонну белеткээрин хүлээнген.

Т. ТАЛГАНЧИК.
Бистиң корр.



Бүгү-эвилелде комсомолчу шалыпчы улуг тудугларның бирээзи—«Тыва даг-дүгү» комбинаттың тудуунда ажыл-иш хайныышкынныг. Чеди чылдың бешки чылының планын чедиишкинниг күүсеидир дээш чарыштa тудугжулар хаара туттунган.

Эш Орус-оол Шырыпка баштатман бригада мастерская тудуунда ажылдап турар. Бетоннап кылыр ажылдарның хүн нормазын бригада 110—120 хуу күүседип турар.

ЧУРУКТА: Орус-оол Шырыптың бригадазының ажылдап турары.

Фото С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

Чаа чүрттелга бажыңнары

Улуг-Хем районуның «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырының чүрттакчы чону чыл кежген тудумна көвүдеп турар. Ынчангаш Шагаан-Арыг хоорайның тудуг-монтаж участогунуң тудугжулары Арыг-Бажы суурда чаа чүрттелга бажыннарын тудуп эгелээн. Эш Мастай-оолга баштаткан он ийи кижи составтыг звено кызымак ажылдап турар.

Он аал чүрттаар беш бажыннарның тудуун апрель айның эгезинде доозар дээш тудугжулар бүгү күштү салган. Бажыннарның иштин штукатурлаашт, чугайлаашт, печказын кылып турар. Бо ажылдарда Ховалыг Бичe-оол, Николай Даспаакай, Шыырап Артына, Лопсан Комбу хүн нормазын 130—150 хуу күүседип турарлар.

О. ДАЖЫ-ООЛ.

Малчын өг-бүле

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң Хүтте сүтбараан фермазының инек кадарчызы М. Куржупей кадайы И. Сагаякова-биле кады үш чыл дургузунда артельдиң инээн мейдн кадарып келген.

Эрткен чылын Куржупей 150 инекти кадарып, оон кадайы 60 төрээн инектиң 60 бызаазын чидирип чокка алган турган. Ам оларның ажаалгазында шупту боос инектер бар. Бо чылын төрээн 18 инектиң 18 бызаазын база мейдн алган.

М. ЧАЛБАА.

Мергежили улуг

«Чодураа» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчузу К. Бадыжык мурнунда чолаачылап, трактористеп ажылдап чораан, ам колхозтуң электростанцизазының ажылдакчызы.

Трактороуң, комбайнының, тараа арыглаар машинаның, автомашинаның болгаш көдээ ажыл-агый чепсек-херекселдериниң үрелген кезектерин электри-биле ол дуңзаалажып, каңнажып берип турар.

Бодунуң техниктиг билиин бедилер дээш бот-өөредилгени ол үргүлчүлеп турар. Бадыжыктың от-буленги — Анайбан ам 6 чыл дургузунда эмчи сестразында эки ажылдап турар. Бо от-буленнiң эзлери кайызы-даа топтуг-томаанныг, кижилерге эптиг-эвдек, ынчангаш колхозчулар оларны хүндүлеэр.

К. ЯҢМАА.

Улуг-Хем район.

Кысказы-биле

Улуг-Хемниң Чааты 8 чыл школазынга башкы училищезиниң сөөлгү курузунуң сургуулалары практика эрттирген. Олар уроктарны бедик деңгеле эрттирип, Ростов болгаш Липецк башкыларының дуржулгазын ажыглап, өөредилгени амыдырал-биле холбаарынга эки түңнелдиг болганнар.

М. Көргн-оол.

* * *

Тожу районнуң «Совет Тыва» колхозунуң уруглар садының ажылдакчылары болгаш садтың бичии уруглары кожазында «Май 1» колхозка концерттиг аалдап чораннар. Концерттиң программазы байлак болгаш эки шынарлыг болган.

С. Саяна.

* * *

Республиканың хөгжүм-шии театрының артистери Чөөн-Хемчик районнуң колхоз, совхозтарынга концерт көргүзүп чорааннар. Оларның көргүзүглерин чер болганга чон чылы-биле уткаан.

О. Кызыл.

Шиитпирниң күүселдези дээш демисежир

Барыын-Хемчикте «Шекпээр» совхоз Бичe-Тейде Суг-Кажаа, Дөн-Терезин сүт-бараан фермаларын электрижиткен, хойжу үш бригаданың төп турлагларында 6 аал иштa чүрттаар 3 чүрттелга бажының тудуп эгелээн, малчыннарның 14 өглерин чаа кидистер-биле чылыглаан.

Ындыг-даа болза, малчыннарның культурлуг амыдырал-чүрттелгазын экижидер хемчеглер дугайында СЭКП обкомунуң бешки, Барыын-Хемчик парткомунуң ийиги пленумнарының шиитпирлерин совхозтуң дирекциязы, партия организациязы ам-даа кошкак күүседип турар дээрзин парткомнуң бюрозунга демдеглээн. Пленумнуң шиитпирин ол совхоз кайы хире күүседип турар дугайында айтырыгларны бюрога чугаалашкан болгаш шиитпирлерниң күүселдези дээш демисезин күштелдирерин демдеглээн.

Бирги өзлчегде малчыннарга чүрттелга бажыннарын тудуп бээр деп соруга салдының турбуже, совхозтуң удуртукчузары совхоз төвүнде, салбырлар төптеринде тудугларны мурнадып турар. Сүт-бараан фермаларынга үш чунар бажыннын тудуу соңгулда хүнүнге чедир доостур планы күүсеттинмээн, ол тудугтар март төнүзүнге чедир доозулбайн келген.

Күжүрүүт-Бежиг сүт-бараан фермазынга тудуп доозушкан чунар бажынны ажыглалга киирбейн, харын мал тарып бооздыр пунктуңуп оран бажыны болдурган. Фермаларның, малчыннарның эрги чүрттелга бажыннарының чаңгызын-даа септеп эгелевээн.

Суг-Кажаа, Дөн-Терезин фермаларында турғускан кызыл булуннар доктаамал ажылдавайн келген болгаш ыракта четпес деритгинген. Дирекция, партком Акта хөй малчыннарны шүүт уткаан. Малчыннар хүнү чогуур деңгелинге чедир эртпейн турар. Пленумнарның шиитпирлерин херек кырынга боттандырар дээш ажылдап кылдынган хемчеглерни айыттынган хуусаларында күүсеткен турарын, май 1-ге чедир Акка кызыл булунну ажыттаан, малчыннарның культуразының төвү болдурарын Барыын-Хемчик парткомунуң бюрозу шиитпирлээн. Акта кижи эмнелгезинин салбырының бажының улгаттырып тудар, анза бүжүр бажынны база ажыдар деп соруганы салып турар.

Ч. ЧИЛБАК-ООЛ.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙНЫ ХӨГЖҮДЕР ДЭЭШ ДЕМИСЕЛДИҢ ЧУГУЛА ҮЕ-ЧАДАЗЫ

Эш Н. С. Хрущевтуң „ССРЭ-де коммунизм турүзуушкуну болгаш көдээ ажыл-агыйның хөжүлдези" деп илеткелдериниң болгаш чугааларының бешки томузу

Көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдезинин айтырыгларынче биштин партиявыс доктаамал сагыш салып турар. Чүге дээрге социалистиг экономиканың бо адыры үлүстүң чаагай байдалын көдүрериңге, коммунизмни тургузарынга ажоок улуг ужур-дузалыг болуп турар. Чүгле бедик хөгжүлделиг көдээ ажыл-агый аъш-чемнин продуктуларының болгаш чонуң херегселиниге өске-даа түүлдернин элбекшилин хандырар, үлетпүрге чигзетти берип шидаар аргалыг.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин хөгжүлдезинин айтырыгларын хаңзы-биле ажылдап кылыры, марксизм-ленинчи теорияны коммунизм тургузуушкунунуң бо шалыпчы фронтузунда партияның кайгамчык улуг организакчы ажылы-биле чарылбас харылзаалыг кылдыр чогаадыкчы хөгжүдери, амгы үениң байдалдарында партияның политиказын эртемге үндезилээри көдээ ажыл-агыйның айтырыгларының талазы-биле Никита Сергеевич Хрущевтуң илеткелдеринде болгаш чугааларында кирип турар. «ССРЭ-де коммунизм тургузуушкуну болгаш көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдези» деп номнуң бешки томун күрүненин политиктиг номнар үндүрер черн чоокта чаа парлап үндүрген. Ол номда Н. С. Хрущевтуң 1961 чылдың февральдан ноябрьге чедир үениң иштинде чугаалары, тодаргайзарга, СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң сөөлүнден партияның XXII съездизинге чедир үеде чугаалары кирген.

СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң соонда көдээ ажыл-агыйны көдүрер дээш партияның удаа-дараалашкак демиселинде чугула үе-чада. СЭКП ТК-ның сентябрь (1953 чылда) Пленумунуң соонда көдээ ажыл-агыйны шапкын көдүрер дээш партияның болгаш бүгү улустуң демиселиниң түңнелдерин Пленумга үндүрүп көргеп турган. Ол үениң дургузунда күр черлерни шинээдири, колхозтарның база колхозчуларның материалдыг сонуургалының ленинчи принцивин катап тургузары, көдээ ажыл-агыйны хөгжүдерин планнаарының чаа чурумунче шилчип кирери чижектиг ындыг кайгамчык улуг ужур-дузалыг сорулгалар шиитпирлеттинген турган. Чүртүн колхозтары болгаш совхозтары кадрлар-биле быжыглаттынган, көдээ ажыл-агыйның техниктиг чепсегләашкинни күштелген турган. Көдээ ажыл-агыйны көдүрер талазы-биле партияның бо болгаш өске-даа хемчеглери социалистиг бүгү экономиканың чедиишкиннериңге эки салдарлыг болган. Чедиишкиннер бар тураажок, көдээ ажыл-агыйның хөгжүдезиниң темпизи үлетпүрүүт ышкаш ындыг бедик эвес, совет кижилериң дүрген өзүп турар хереглелериңе, чонуң өзүлдезиниге болгаш оон орулгаларының өзүп турарынга дүүштүр өзүп четтикпейн турарын Пленумга демдеглээн.

СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитеди партияның база чонуң тура-соруун ёзугаар, көдээ ажыл-агыйның — улус ажыл-агыйының амыдыралчы чугула бо адырының өзүлдезиниң темпизин улам дүргедедир дээш ол үеде бүгү хемчеглерни алган. Күчүүгүүр үлетпүр-биле чергелештир улам өзүп хөгжүп турар, бүгү тала-биле сайзырангай база бедик продуктулуг көдээ ажыл-агыйны тургузары — коммунизмни тургузарының чайлаш чок албан негелдези болур деп үвенни партия барымдаалаан. Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдери мырыңай кижи бүрүзүнүң эрге-ажыынга дүгжүп, чонуң чаагай байдалының бедирги оортан дыка хамаарыжып турар. Ынчангаш, көдээ ажыл-агыйны чайгылыш чок өстүрери—бо дээрге ёзулуг-ла бүгү улустуң херээ, коммунистиг тургузуушкуннуң шалыпчы фронтузу болуп турар.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде бар курлавырларны долузу-биле ажыглаарынче бүгү улустуң күжүн мобилизаставышаан, партия организакчы кайгамчык улуг ажылды январь Пленумунуң соонда калбартып чоруткан. Коллективтиг удуртулганың ленинчи принцивин шынчы боттандырып, масса-биле доктаамал сүмелешпишаан, партияның Төп Комитеди чүртүн кол-көл эдаларының көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының калбак чөвүлел хуралдарын организастаап, апаа мурнакчыларны, тускай эртемниглерни, эртемденнерни киириштирип эрттирген. Хөй-хөй төлээлекчилер киришкен ол чөвүлел хуралдарга колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезинин талазы-биле шиитпирлээр өйү келген айтырыгларны, чүртүн зона бүргүзүнге кандыг хемчеглерни чорудуп болур аргалар барын дээрзинин дугайын чугаалашкан. Ол чөвүлел хуралдар болза удуртукчу кадрларга, партия болгаш ажыл-агыйжы калбак активтерге амыдыралчы чугула школа болганнар. Ол чөвүлел хуралдарның ажылы — шиитпирлээр өйү келген чүртүүн экономиктиг айтырыгларын ленинчи ёзу-биле көөрүнүп, боттуг бар байдалды барымдаалап кол чүүлдү шын шилип ап билириниң, коммунистиг тургузуушкуннуң эң чугула сорулгаларын боттандырарынга күштерни мооннеп билириниң үлегер-чижээ болган.

Ол чөвүлел хуралдар чорун турар үеде тургустунуп келген хөй-хөй чугула айтырыглар чүгле зонага эвес, харын бүгү-эвилел ужур-дузалыг болган көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде Россия Федерациязының кол ролдуун демдеглээн. Агаар-бойдустуң байдалы кандыг-даа турда янзы-бүрү культураларның бедик луҗүдүн чыл бүрүле ап, бедик шынарлыг, чиик бот-үнелиг мал ажылдың хөй продуктуларын берип турар мурнакчы үлегерлиг ажыл-агыйлар хөй-хөй областарда, крайларда болгаш автономнуг республикаларда көвүдеп өскен. Ындыг болзада-даа чедиишкиннер-биле чергелештирдыка хөй колхозтар болгаш совхозтар районнар болгаш харын-даа чамдык областар чүгле бурунгаардан сайзырап турар эвес, харың бир черге таптап турар ийикпе, харын-даа дорайтап турар үүлү бар. Оон түңнелинде Кара хөрзүнүүт Төп зонаның, Төптүң, Уралдың база Сибирьниң көдээ ажыл-агыйы чонуң аъш-чем, ылаңгыя эът, сүт болгаш дагаа чуургазынга негелдезин долузу-биле хандырбайн турар. Көдээ ажыл-агыйны дүрген көдүрериңе Россия Федерациязының бүгү областары, крайлары болгаш республикалары шынап-да кайы хире төптүнмес аргалардың база курлавырларының Н. С. Хрущев бодунуң чугааларында бүзүрелдиңбиле көргүскен. Хамык ужур чүдел дээрге, чүгле оларны долузу-биле ажыглаарында.

Кол нурлавыр—черни шын ажыглаарында. Практиканың буруу шаап турары сиген аралаштырар тарылга системазын Н. С. Хрущев база шүүт бүрүү шапкан. Кара хөрзүнүүт эвес зонаның мындыг сан-медээлерин ол көргүскен: 1960 чылда бүгү тарылга шөлүнүң 42 хуузунга сула болгаш оттар тараан турган болгаш оон аңгыда 11 хуузу аңдарган арыг чер турган, ынчаарга Кострома областың бүгү тарылга шөлүнүң 66 хуузу продуктузу чавыс кылдыр ажыглаттынып турган. Сорулга чүл дизе, чер ажылының культуразын бедидеринде, ону ёзулуг эртемге үндезилел чорударында, тараа бүдүрерин көвүдеринде, кукуруза, чигир свёклазы, чочак-тараа, мал чеминге хереглээр бобылар чижектиг үнелиг ындыг культураларның тарылга шөлүн калбартырында, мал чеминиң быжыг суурун тургузарынга болгаш эът, сүт болгаш малдың өске-даа продуктуларын бүдүрерин шапкын көвүдеринде болуп турар. Үлетпүрүүн улуг-улуг төптерин сүт болгаш ногаа аймаа-биле хандырар төлээде, хоорайларны долгандыр сүт база ногаалар бүдүрер тускаймыттынган ажылагый-ларны тургузар дугайында санаалды Н. С. Хрущев көдүрүп үнүдүргеп.

Партияның шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш шүүдүргү демисежипшаан. Россия Федерациязының көдээ ажыл-ишчилери улуг чедиишкиннерни чедип алганнар. РСФСР-ниң колхозтары болгаш совхозтары эрткен чылын күрүнеге 2.217 миллион пуд тарааны—оон мурнунда чылдаазындан 352 миллион пуд хөй тарааны сатканнар. Эът, сүт болгаш малдың өске-даа продуктуларын садары база көвүдээн. Ындыг болза-даа тараа, эът болгаш өске-даа продуктуларны Россия Федерациязының бүдүрүп турарының өзүлдезинин темпизи чедн чылдың даалгаларындан болгаш чүрттүүн өзүп турар хереглелериниден дыка хожудап турар. «Чылдың түңнелдерин үндүрер болгаш тарааны бүдүрерин база садын алырын үлгаттырар дугайында» СЭКП ТК-ның Президиумунга Н. С. Хрущевтуң киирген бижинн чугаалажып турган, көдээнин ажыл-ишчилери 1963 чылда бедик деңнелди чедип алырын төлевилээннер. Россия Федерациязының колхозтары болгаш совхозтары бо чылын күрүнеге 2,5—2,6 миллиард пуд тараа садар, мал чеминиң баазазын быжыглаар болгаш күрүнеге 5 миллион тоннадан эвээш эвес эът тн, 19 миллион тонна сүттү, 5,7 миллиард борбак дагаа чуургазын база 194 мун тонна дүктү садар дээш демисежип турарлар. РСФСР-ниң партком нар

Интернат

Өвүр районуң Торгалыг 11 чыл школазының интернадында колхозчуларның 125 уруглары чурттап турарлар. Өөредилге чылының бирги болгаш ийиги чартында интернатка ап чорудар өөредилге-кижизидилгелиг ажыл планын профэвилел болгаш комсомол организацияларының киржилгезибиле чогаадып тургускан болгаш башкылар советиниг бадылаткан. Кижизидикчилер ол планынга дүүштүр хүн бүрүде боттарының чоруудар кижизидилге ажылының планнарын интернат эргелекчизинге көргүскеш ажылдап турарлар.

Школада оолдарның болгаш уругларның ийи интернаттарында өрээлдер бүрүзү орун-дөжек херекселдери-биле бүрүн хандыртынган. Столованың дериг-херекселдери четчир болгаш аъш-чемнин белеткеп турарының шынары эки.

Ооң-биле кады бирги-даа, ийиги-даа сменаларда өөренип турар өөреникчилерге буфетти организастаан.

Интернатта чурттап турар уруглар 1963 чылдың солунналарындан «Пионерская правда» болгаш «Тываның аныяктары» солуннарны чагыткан. «Крокодил интернатта чоруп тур» деп шоодуглуг хана солун хуусаазында доктаамал үнүп турар. Уругларның күш-ажылга сонуургалы өзүп, сагылга-чуруму экижээнииң түңнелинде, интернатта өөредилге күш-ажыл-биле сырый холбашкан. Ыланғыя интернатта мурнуку чылдарда техниктиг ажылчыннарның кылып турганы ажылдарны ам өөреникчилер боттары кылып турар апарганнар. Чижээ, өөреникчилер хүн бүрү өрээлдерге, столованга дежурныйлап, школаның класстарын чуп, арыглап-аштап, интериат, школаның ханаларынга бичии-ле хириге берген чердерин чугайлап, столованга янзы-бүрү демнерни поварлар Уйнукай болгаш Кертик оларның удуртулгазы-биле боттары белеткеп турар апарган.

Интернатка хереглеттинер сыртык хаптары, шывыглар болгаш өске-даа үүрмек чүүлдерни уруглар боттарының күжү-биле даарап белеткеп алырлар. Интернатта чурттап турар 7 «б» класстың оолдары хаванчар азыраарын хүлээнип алган болгаш оларның ажаалгазы эки.

Неделя санында интернатка шугум чыскаалын эрттирип турар болгаш интернат чөвүлелин үргүлчү чыып, хуралын кылып турар. Аңаа «Эң эки өрээл дээш» деп конкурстуң түңнелин үндүрүп, дараазында неделяда кандыг ажылдарны кылырын дугуржуп ап турарлар. Өрээлдерде «Өрээл булуңу» болгаш таарымчалыг монтажтарны чурум-чыскаалдыг аскылаан.

Өөредилге-кижизидилгениң чедиишкинниг болурунуң үндезини — интернат уругларының амыдыралынга таарымчалыг байдалды чогуур өй-шаанда тургузуп бээринден болгаш кижизидилге ажылын чогуур деңнелинге чедир чорутканындан улуг хамаарыжыр деп чүвени интернат эргелекчизи, дуржулгалыг башкы, сельсоветтиң депутады Михаил Кыспаевич Имажаптың тодаргай билип, чаа өөредилге чылынга бүгү талалыг эки белеткелдининден улуг хамаарылгалыг болганы чугаажок. Ооң-биле кады кижизидикчилер Донгак Эдер-оол болгаш Комбу Опештиң уругларга организаторлары, оларга эптиг-ээлдек ажылының үре-түңнелинден хамаарышкан.

К. ОЧУР-ООЛ.

ДУРЖУЛГА СТАНЦИЯЗЫ МУРНАП ТУРАР

Мал ажылының продуктуларын садып алыр талазы-биле планның

1963 ЧЫЛДЫҢ БИРГИ КВАРТАЛЫНДА КҮҮСЕЛДЕЗИ (ХУУ-БИЛЕ)

Районнар	СҮТ	ЭЪТ
Барыын-Хемчик	111,5	113,5
Улуг-Хем	95,6	104,7
Чөөн-Хемчик	89,9	102,0
ЧӨӨН-ХЕМЧИК ЭРГЕЛЕЛИ	96,8	106,4
Таңды	130,6	113,1
Каа-Хем	115,1	104,3
Бии-Хем	111,8	104,3
Тожу	66,0	359,6
ТАҢДЫ ЭРГЕЛЕЛИ	118,9	117,1
Өвүр	111,0	102,2
Тес-Хем	60,6	125,2
ТЕС-ХЕМ ЭРГЕЛЕЛИ	77,5	119,0
Республика нийтизи-биле	106,3	112,5
I/IV—1962 ч. турганы	106,4	129,9
СОВХОЗТАР:		
Дуржулга станциязы	151,4	152,4
«Найырал»	138,6	104,7
«Тинлелге»	129,8	100,4
«Межегей»	124,9	114,3
«Элегес»	112,5	109,8
«Сүт-Хөл»	109,8	152,6
«Чыраа-Бажы»	108,9	103,3
«УТКА 25 чылы»	102,0	158,8
«Өөк»	97,0	129,9
«Барлык»	97,0	106,1
«Улуг-Хая»	94,9	129,2
«Тээли»	77,4	109,7
«Шекпээр»	74,2	116,4
«Тес-Хем»	32,4	112,8
«Көк-Тей»	—	—
«Тыва»	—	—
«Сукпак»	—	—

Республиканың малчыннары чедиг чылдың бешки чылының баштайгы хүннеринден эгелээш, бедик темпилерлиг ажылдап турар. Колхозтарның болгаш совхозтарның хой кезиниң ажыл-ишчилери күүнеге сүт болгаш эът садар талазы-биле квартал онаалдаларын улуг көдүрлүүшкүнүг болгаш чедиишкинниг күүсеткеннер. Республика сүт садарының планын 106,3 хуу, эъттини—112,5 хуу күүсеткен. Чурт эрткен чылдың бо үезинге бодаарга сүттүг 3.155 центнер, а эъттин 502 центнер хойну тываның ажыл-ишчилеринден алган.

Таңдының колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелиниң малчынары оңза улуг бүдүрүлгечи чедиишкиннерни чедип алган. Олар сүт болгаш эът бүдүрелиниң талазы-биле квартал онаалдаларын элээн ажыр күүсеткен. Дуржулга станциязының ажылдакчыларын онзалап демдеглезе чогуур. Ол ажылагый эрткен чылын сүт болгаш эът бүдүрелиниң күүне планын күүседип шыдаваан. Ол продуктуларны күүнеге садарының чыл онаалдазын станция күүседип шыдаваан тургаш,

Эрткен чылдың частырыгларын бо чылын өөренип көргеш, Ажыл-агыйга күстен эгелээш эвээш эвес кукуруза силозу, сиген, концентраттар белеткеттинген, саалда тургузулгаларының ажылы экижиттинген. Ындыг хемчеглер болза хөй эът, сүт дээш демиселдиң чедиишкинниг доозар арганы станцияның малчыннарынга бергеи. Бирги кварталда сүт-бараай фермаларының ажылының түңнелдерин ёзугаар станция Таңды парткомунуң болгаш ажылчы чоннар депутаттарының район Советиниң шилчилир Кызыл тугун чаалап алган. Квартал планы-биле көрдүнгенинге бодаарга 617 центнер хөй сүт күүнеге саттынган. Ол ышкаш эът садар талазы-биле үш ай планы 152,4 хуу күүсеттинген.

«Элегес», «Межегей», «Тинлелге» совхозтар планныг онаалдаларын күүсеткен. Ол зонада 55 центнер сүт продукциязын күүнеге чедир бербээн, чүгле «Өөк» совхоз сүт садарының планын күүсетпээн.

Чөөн-Хемчик болгаш Тес-Хем бүдүрүлге эргелелериниң ажыл-агыйлары эрткен чылын көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрер талазы-биле хүлээлелерни чедиишкинниг күүсеткен. Эрткен чылын чедип алган чедиишкиннер чамдык удуртукчуларның бажын төөредипкени илдең. Күүнеге эът садар талазы-биле онаалдаларны күүсетсе-даа ол ийи эргелел чуртка сүт продукциязы бээриниң планын күүсетпээн. Күүнке олардан 1000 ажыг центнер сүттүг чедир албаан.

Ындыг-болза-даа күүне планын күүседип болурунуң аргалары ол ийи эргелелдиң ажыл-агыйларынга бар турган. Хамык ужур болза Тес-Хем болгаш Чөөн-Хемчик эргелелдериниң зоналарында кыжын безин инектерни чемгербес таварылгалар хөй болуп, а оларны чер оъткарып турганында болур. Ынчаар ажылдаарга хөй сүттүг кайын алыр боор?!

Ийиги болгаш үшкү кварталдарда планныг онаалдаларны күүседири дээш ажыл бирги кварталдан дыка күженнишкиниг болур дээрзин чарыштың тинлекчилери-даа база хожудап-даа турар ажыл-агыйлар уттуп болбас ужурлуг. Соругга болза кыштаглаашкынның сөөлгү хүнеринде малды аргызып баксыратырын болдурбазы, ону олар ажаалазынче организастыг шилчидири болгаш кадаттың баштайгы хүннеринден эгелээш инектерниң саалдазы дээш шыңгыы контрольду тургузары болур.

ЧЕРДЕН КОСМОСЧЕ КОМАНДА

Хайгаарал черинден репортаж

«Чер» биле «Ай-4-түн» аразында болган бир чугаалажышын 4320 секунда иштинде үрлячүлээн. Бо дээрге дыка үр ренин иштинде болган чугаалажышкын-дыр, чүге дизе автоматтыг станция чүгле чугаалажышкын үезинде безин 10—12 түн ки-ге ден орукту эрткен. Ол секундаларның дургузунда Черлин айбычызынга он-он айтырыгларны салган. Айтырыгларының кай нурузу эртемденнерни болган конструкторларны сонуургадып турар айтырыглар болган. Чер биле космостуң аразында болган «чугаалажышкын» ынчаар эрткен деп санап болур:

Чер: — Кайы хире ырак черде бар чор силер?

«Ай —4» — Силерден 250 мун ки ажыг ыракта мен.

Чер: — Приборлар кеззэнде температура кайы хирел?

«Ай—4» — Программада кердүнгени ышкаш. Базышкын өйүнде-дир. Силерниң билип турарынар ышкаш аппаратура таарымчалыг ажылдап чор.

Чер: — Ужудуушкуннуң шактарында эртем информациязын хойну чыып алдынар бе?

«Ай —4»: — Дыка хойну. Оон онза ужур-дузалыын Силерже дамчыдыкка чугаалап бээр. Аңаа үнелээшкинни спецдалистер бээр.

«Ай—4»-биле азы өске-даа космикиг автоматтыг станция-биле шынап-ла радиотелефон ышкаш мынчаар чугаалажыр чүве болза кайгамчык-ла болбайн канчаар!

Станцияда приборларның ажылын хынаары, оон-биле радиохарыызаа тудуп, эртем информациязын алыры тергиин нарын айтырыг болур. Хайгаарал черинге тургаш, ол чугула эртем төвүнүң шак механизми дег тодазы-биле, деминг ажылдап турарын кижи кайгаар. Инда ажыл хүнү онзагай байдалдыг. Кезек када дыштаны каапкаш, улуг болгаш ханы билигин, кичээнгейни негеп турар ажылды эгелей-даа бээр.

— Башкарыгга чердеринге колдуунда-ла инженерлер олурар боор чүве — деп, төпүүн ажылдакчыларының нарын болгаш харыысалгалыг үлээгелерин шупту-зүн эки билир, Күүне комиссиязының даргазының оралакчыларының бирээзи менээ чугаалады.— Аңгы-аңгы албаннарның удуртукчулары болза кеску эртемденнер, спецдалистер болур. Ам онда бедик дүржүлгалыг, деминг коллектив ажылдап турар. Айны штурманнары ол коллективтин идепкейлиг киржилгези-биле болуп келген. Ол коллектив планеталар аразының «Марс-1» деп станциязын хайгаараарын база хандырып турар.

Бөгүнгү ажыл эълчеглиг радиосеанска белеткел-биле эгелээн. Бо кол болгаш харыысалгалыг болуушкуиче бүгү кичээнгейнин үгландырган. Команда бээр белдирлерниң болгаш эртем аппаратураларының белеңин хынап тур. Кандыг-даа таварылгаларда ыяавыла чорудар ол радиосеанстың тодаргай планын баш удур чогаатказп, ажылдап кылыр. Ол планда кыска үениң дургузунда алза чогуур эртем информацияларының эң-не чугулаларын айыткан.

— Антеннаны космиктиг станциязының талазынче угландырынар!— деп, «Ай-4»-биле харылзаа тударын дааскан инженерниң командазы үнген. Ол Күүне комиссиязының бадылааны эртем планын ёзугаар ажылдаар. Муңгаранчыг улуг антенна оожумубиле долганып-да эгеледи, ону көөрге Октаргайны одурту кезип, чорупканзыг-даа. Антенна «Ай-4»-түң «тудуп» алгаш, салдынмайн-на барган.

Уникальдыг бо антеннаның күчүзү мынды: антенна Хүн системазының ындыкы кызыгаарындан бээр черде болуп турар бүгү чүүлдерни бодунуң кичээнгейинге хаара тудар. Антенна «Ай-4»-түң медээзин хүлээп алгаш, ону хүлээп алырының тускай тургузуунче дамчыдар.

Ажылдакчыларның бир тускай болүү космостан алдынган медээлерни дүргени-биле ажылдап чыгаан, оларны күүне комиссиязынче дамчыдар. «Ай-4»-тен алдынып турар информацияны чурттуң эртем институдунче база дамчыдар. Ону эртемденнер болгаш специалистер тодаргайы-биле шинчилээр. Ынчангаш «Ай-4»-түң ужудуушкунунуң дугайында бүгү шинтипирлерни чурттуң янзы-бүрү районнарында турар специалистер бөлүктериниң түңнелдерин дүүштүрүп түңнээш, үндүрүп турар.

Сеанс уламчылавышаан, Командылал пунктузунуң операторларының тода ажылын мактаваас аргажок. Станцияже команданы дамчыдар соруглагыг, ол кайгамчык комплекстиң тургузукчулары ийи инженер бодунуң ажыл-херектериниң ёзулуг мастердери...

— Чээрбе ийиги команданы бээр-дир.

Оператор карак чивеш дээр аразында базыпса чогуур кнопканы базыпкан.

— Он чедиги команданы бээрдир...

Кнопканы базыптары билек радиономанда дамчыдылганың тускай тургузуунда антеннага келир болгаш оон дораан-на космосче үнгеш соруглазынга чеде бээр. «Ай-4-түң хүлээп алыр тургузуу алган медээни күүседириниң чогуур командазынче шилчидиптер.

...Космосче чаа салып үндүрүүшкүн бүрүзү — шинчилеттинээн черлерже орук. Чер чоогунуң делгемнеринде кижи төрелгениниң билир чүүлдери безин эмин эртир эвээш болуп турар. Хөйну билип алыры-биле иштинде шинчилел приборларлыг эртем лабораториязының космосче ужугуп үнүп турар чылдагааны ол. Хөй-хөй эртем экспериментилери алдынган тудум-на Октаргайның чажыттары ажыттынар.

«Ай-4»-биле эълчеглиг радиосеанс доостур дей берген. Элээн каш шак болганда оон тодаргай түңнели белен болур.

А. РОМАНОВ.

(СЭТА-ның тускай корреспондентизи).

ШЕФ-БИЛЕ

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырының ажылчын, албан-хаакчылары инда сес чыл школазының келир өөредилге чылында оттулар ыяжын өөлеткээринге ийи хүн шефтеп ажылдаан. Марттың сөөлгү суббота болгаш воскресенье хүннеринде 73 кижи 548 кубометр токпакты Тел-Шяш эжиминде хап тургускан.

Шеф организастыг эрткен, аңаа мурнакчылар хөй ёлдээн. Чижээ, В. Натпит-оол—8, Т. Доспан — 7 кубометрни, ол ышкаш чеден үш харлыг К. Сандан—5, алдан алды харлыг Т. Сагды — 7 кубометрни белеткээн.

Т. Ховалыг.

секретарьларының болгаш начальниктериниң чоокта чаа болуп эрткен чөвүлел хуралының киржикчилери ол бедик даалгалар күүсеттинер деп СЭКП ТК-га бүзүреткеннер.

Казахстанның күр чер областарының көдээ ажыл-агый мурнакчыларының чөвүлел хуралынга чүве чугаалап тургаш, Н. С. Хрущев Казахстан, Сибирь, Урал, Поволжье, Ыракы Чөөн чүк районнарынга күр черлерни шингээдип алганының экономиктиг болгаш политиктиг улуг ужур-дузазын онзалап демдеглээн. Партияның кыйгырыы-биле чүс-чүс совет патриоттар ол черлерже барганнар. Он-он миллион гектар күр база куруккан черлерни шингээдип алыр талазы-биле оларның маадырлыг күш-ажылы бистиң Төрээн чуртувустуң төөгүзүнге кайгамчык арын болуп киргеи.

Күр черни шингээдип алганы-биле тарааның чаа улуг баазазы чуртка тургустунган, миллиард-миллиард пуд немелде тарааны чурт алган. Оон-биле кады, чаа черлерни шингээдип алыры-биле холбаштыр үндүрген күүнеиниң чарыгдалдары долузубиле, харын-даа немелде улуг орудгалыг кылдыр эгиттинген. Ол болза бистиң партивыстың ленинчи политиказының улуг тинлелгези-дир. Күр черлерни шингээдип алыр талазыбиле Төп Комитеттиң курузунга удурланып турган партияга удур белүктүүн шаарланчактарының долузу-биле бүүрап дүшкенин ол көргүзүп турар. Чонның амыдыралындан хоорулган, оон негелде хереглелин билбес, чонпуң чогаадыкчы күжүнге ынанмас ол бүзүрел чок болгаш дүжүп берикчи кижилерни партия болгаш чон бодунуң оруундан чайлады ап октаны кончуг шын болган.

Күр чер крайының ажыл-ишчилериниң мурнуңга чаа, улам нарын база улам харыысалгалыг соруглаларны Н. С. Хрущев салган. Күр черниң районуң бараанныг тарааны бүдүрелиниң улуг төвү апарган, оларны эът, сүт, дүн болгаш малдың өскедаа продуктуларын бүдүрер талазыбиле база улуг төп чер болдурар херек» деп Н. С. Хрущев чугаалаан (211 арында). Күр чер крайының көдээ ажыл-агыйның мурнакчыларының чөвүлел хуралынга Н. С. Хрущев бодунуң чугаазынга 100 гектар черге онаалтыр бүдүрер эъттиң эргежок чугула деннелиин ханы үндезилеттинген саналга-биле көргүскен. Чуртка ниитизи-биле, АКШ-тың чурттакчы чонунуң кижи санынга онаалжып турар эъди-биле дүгжүп турар, 20—21 миллион тонна кон эътти алыр төлээде, бүгү чуртка ортумаабиле 100 гектар тарылга шөлүнге онаалтыр 75 центнер кон эътти болгаш көдээ ажыл-агыйның ажыглалдыг өске-даа 100 гектар черинге онаалтыр 16 центнер кон эътти бүдүрер херек. 75—16—бо саннар эът бүдүрер талазы-биле чедип алыр бирги деннел болур дээрзи чурттуң көдээ ажыл-агыйының бүгү ажылишчилеринге ам билдингир көргүзүглер болуп турар. Бо деннелди ам безин чедип эрткеш, чаа улам бедик көргүзүглерни чедип ап, бурунгаар бар чыдар ажыл-агыйлар бисте дыка хөй.

Көдээ ажыл-агыйның мурнакчыларының чөвүлел хуралдарынга Н. С. Хрущев бодунуң чугааларынга көдээ ажыл-агыйны удуртурунуң айтырыгларынче улуг кичээнгейни салып, эки дүжүттүг ап, сүт саалдазын көвүдедип, эът бүдүрер талазы-биле бедик көргүзүглерни чедип ап турар хөй-хөй мурнакчыларның адын адаан.

Мурнакчылар—бистиң чөленгимивис, бистиң бурунгаар шимчээр оруувустуң айтыкчылары. Олар улам эки амылдаарынче кижилерни кыйгырарынга чүгле аңаа дузалап турарлар эвес, а харын кайы-бир областың боттуг байдалында бедик көргүзүглерни канчаар чедип ап болдурун ажыл-херек кырынга көргүзүп турар деп Н. С. Хрущев чугаалаан. Бүдүрүлгени шын удуртурунуң ән чугула негелдези болза мурнакчы кижилерни деткиири, күш-ажылдың эки үлегер-чижектерин билдинг нептередири болуп турар. Көдээ ажыл-агыйның чедиишкиннерин улам ыцай көвүдиринге колхозчуларның, совхоз ажылчыннарының болгаш көдээ ажыл-агыйның тускай артемниглериниң материалдыг сонуургалының принцивин улам долу амыглаары улуг ужур-дузалыг. Казах ССР-ниң көдээ ажыл-агый мурнакчыларының Алма-Атага болган чөвүлел хуралынга Н. С. Хрущев бодунуң чугаазынга, кижилерниң энтузиазмин «...күш-ажылдың эки үлегер-чижээн көргүзүп турар кижилер бодунуң ажылы дээш материалдыг бедик төлевирлиг турар кылдыр материалдыг деткимче-биле быжыглаар херек» деп онзалап чугаалаан (298 арында).

Күш-ажылды болгаш оон үнелээшкининиң нормазын шын тургузарының, күш-ажылдың төлевирин бүдүрген продукциянын санындан болгаш шынарындан дорт хамаарылгалыг кылдыр тургузарының, бүдүрүлгечи эки көргүзүглер чедип алганы дээш колхозчуларга немелде төлевирни доктаадырының болгаш совхозтарга күш-ажылдың аккорд-шаннал төлевирин тургузарының эргежок чугулазын эш Н. С. Хрущев айтып турар.

Көдээ амыл-агыйны удуртурунуң кол айтырыы болза бүдүрүлгени организастаар кадрлар дугайында айтырыг болуп турар. Ол кадрларның иштинде ак-сеткилдиг, эрес-шудургу ажылдап, чоннуң хүндүткел, ынакшылын чаалап алган, талантылыг ажылдакчылар хөй. Ынчалза-даа колхозтарны болгаш совхозтарны багай удуртуп, бүдүрүлгеге улуг когарадыы чедирип турар ындыг кижилер база бар. Ажылдай албас, буурап баксыраан ажылдакчыларны бир ажылагыйдан өскелеринче солуп турар практика чок кыдынмаан.

Коммунистиг бедик идейлиг ёзута, бедик принципиалдыг ёзута, ак-сеткилдиг, шынчы чорукка, улустуң эрге-ажынга кызыгаар чок бердинген болурунга кадрларны партия кижизидип турар. Ажылда четпестер-биле, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрелиниң чавыс деннели-биле эптежип чанчыга берген, тежээдикчи хөөнге кирген ындыг удуртукчуларны Н. С. Хрущев бодунуң чугааларында шыңгыы шүүмчүлээн. Чүзүи-баазын хоозун мактаныышкыннар болгаш шуугаазыннарга, хүлээткен амыи-херекке харыысалга чок чоруитарга удур шиитпирлиг демиселди чарлаар, мегелеп карак чаар, сан-түң немей бижиир чоруктарны, чоннуң көренгизин оорлап самчыгдаар, ажыл кылбас база арагалаар чоруктар чижектиг бистиң иитилелдиң ёзу-чурумунга дүүшпее ындыг бүжар чүүлдерни кызыткан демир-биле хаарза чогуур деп ол онзалап демдеглээн.

Удуртукчунуң бир ән чугула шынары—бистиң партиявыстың негелдезин билири, бодунуң бүгү күжүн болгаш билиин бистиң улузувустуң, коммунизминиң тиилелгезинин херээ дээш харам чокка бээри болур. Удуртукчу кижи көдээ ажыл-агыйны эки билири, колхозтарның база совхозтарның чаартыкчыларындан, мурнакчыларындан өөренип ап турары оортан негеттинип турар. «Кижилер сени хүндүлезин дээш кижилерниң сен бодуң хүндүлеп көөр ужурлуг сен. Кижилерни командылап чагырбайн, а эш- хуузу-биле оларны көруп, оларны кичээнгейлиг дыцнаар, олардан өөренир, оларны өөредир херек» деп Н. С. Хрущев сүмелеп турар (40 арында).

Теориянын амыдырал-биле, материалдыг неминтерни бүдүрүп турар бүдүрүлгеге-биле, күш-ажылдың бүдүрүнчүлүү доктаамал бедидери-биле үргүлчү үзүк чон харылзаалыг болурунуң эргежок чугулазын Н. С. Хрущев демдеглээн. Ылангыя экономиктиг эртемниң мурнунга улуг соруглалар салдынып турар. Ол эртем болуушкуннуң соонга сөөртүнүп чорун болбас, а коммунистиг тургузуушкуннуң практиказын теория талазы-биле билип алырынга, амгы үениң байдалдарында үлетпүрүнүп база көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлгезин ән ажыктыг кылдыр организастаарының айтырыгларын ажылдап кылырынга дээштиг дузаны совет кижилерге көргүзер ужурлуг.

Бешки томда Н. С. Хрущевтуң СЭКП ТК-ның Президиумунга киирген «Көдээ ажыл-агый айтырыгларының талазы-биле зона чөвүлел хуралдарының чамдык түңнелдериниң дугайында» бижиин парлаан. Ол бижикте дыка хөй янзы айтырыглар кирип турар. Ол болза амгы үениң техниказыбиле көдээ ажыл-агыйны чепсеглээри, мал ажылында хөй күш негеттинер ажылдарны механизастаары, көдээ ажыл-агыйны электрижидерип дүргедедири, чурттуң ангы-аңы зоналарынга чер ажылының эртемге үндезилеттинген системаларын ажылдап кылыры, кукуруза, чигир свёклазы, чочак-тараа болгаш өскедаа үнелиг культураларны бүдүрерин шапкын улгаттырары, мал ажылын хөгжүдери, улуг хоорайларны болгаш үлетпүр төптерин чаа сүт-биле хандырары, күр черлер районнарынга тудулгаларны эжижидери, улустуң хөрецгизин самчыгдаар чорукка удур демисежири, совхозтарны быжыглаары, колхозтарга болгаш совхозтарга күш-ажылдың организациязының база төлевириниң системазын сайзыраңгайжыдары, көдээ ажыл-агыйга удуртулганы эжижидери болгаш хөй-ниитиниң контролун организастаары чижектиг айтырыглар болуп турар. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң экономиказының айтырыгларынче кичээнгейни күштелдирери Н. С. Хрущев негеп турар.

Бо темада Н. С. Хрущевтуң «Көдээ ажыл-агый талазы-биле сонгаарлаттынмас чамдык соруглаларының дугайында» СЭКП ТК-ның Президиумунга киирген бижии киирген. Ол бижикте тарааны бүдүрерин болгаш садып алырын улгаттырар болгаш бобы культураларының тарылгазын калбартыр дугайында, көдээ ажыл-агыйда күш-ажылдың бүдүрүнчүлүүн бедидер болгаш техниканы сайзыраңгайжыдар дугайында, чигир свёклазының үрезин ажылының болгаш ол ышкаш көдээ ажыл-агый органнарын черже, бүдүрүлгеже чоокшулалдырының эргежок чугулазының дугайында санаалдарны көдүрүп үндүрүп, үндезилеп турар. СЭКП ТК-ның ноябрь Пленуму (1962 чылда) улус ажылагыйын удуртурун эде тургузар талазы-биле Н. С. Хрущевтуң саналы-биле чоруткан ажылды дооскан. Ол эде тургузуушкуннуң кол утказы болза партия организацияларды адаандан үстүне чедир бүдүрүлге принциви-биле тургустунары болуп турар. Совет органнарны база анаа дүүштүр эде тургускан. Көдээ ажыл-агый органнарының эде тургузуушкунун оон мурнунда-ла чоруткан турган болгаш колхозтарны болгаш совхозтарны удуртур, принципиалдыг шүүт чаа органнары—колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелдери тургустуңган. Ындыг янзы-биле, колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезиниң хөгжүдезинге ажыктыг салдарны чедирер аргалыг, көдээ ажыл-агыйны удуртурунуң таарышкан системазы чурттуң иштинде тургустунган.

«ССРЭ-ге коммунизм тургузуушкуну болгаш көдээ ажыл-агыйның хөгжүдезининң» үндүрүлгезиниң бешки томунга Н. С. Хрущевтуң Армян ССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Арменияның Компартиязының Төп Комитединиң, Грузин ССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң, Министрлер Чөвүлелиниң болгаш Грузияның Компартиязының Төп Комитединиң од республикаларга Совет эрге-чагырганың база коммунистиг партияларның тургустуңганының 40 чыл болган оюнга тураскаатказп байырлыг хуралдарынга чугаалы. Казах ССР-ниң болгаш Казахстанның Коммунистиг партиязының дөртен чыл оюнга тураскаатказп Алма-Ата хоорайга болган байырлыг хуралынга чугаалы кирген. Н. С. Хрущев бистиң хөй национадлыг күүнүневистиң улустарының бүзүдбас улуг найыралының күжүн тайылбырлаан, үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң хөгжүдер, совет кижилериниң чаагай чорууп көдүрер талазы-биле чаа соруглаларны идип үндүрген.

Н. С. Хрущевтуң бүгү чугааларында совет кижилериниң чаагай амыдыралының дугайында сагыш салыышкын долу синниккен. «Биске, коммунизм тургузукчуларына кол чүве— кижи. Коммунизм дээш демисел — ол дээрге кижиниң чаагай амыдыралы дээш демисел-дир. Бүгү-ле чүвени кижиниң аас-кежии дээш, бүгү-ле чүүлдү анаа бөрээли!»—деп көдээ ажыл-агый мурнакчыларының Москвага болган чөвүлел хуралынга Н. С. Хрущев чугаалаан (52 арында). Н. С. Хрущевтуң «ССРЭ-де коммунизм тургузуушкуну болгаш көдээ ажыл-агыйның хөгжүдезин» деп чаа ажылы-биле танышкаш, бүгү ажыл-чорудулгазын чонга бараан болурунга, ленинчи улуг идеяларны амыдыралга боттандырарынга берген бистиң партиявыс дээш совет кижилериниң чоргаарланган сагыш-сеткиля хайыгын белир.

КИЖИНИҢ АЙЖЕ УЖУДУП ҮНҮПТЕРИНИҢ МУРНУУ ЧАРЫЫНДА

Совет эртемниң чаа хайгамчык чедиишкининге—автоматтыг станцияны салып үндүргенинге бүгү делегей магадап турар

«Ай-4». Космосту шингээдип алырында бо шыдгарангай тиилелге дашпыкы парлалганың болгаш делегейниң хөй-ниитизиниң кичээнгейиниң төвүнде турар.

БУДАПЕШТ. «Ай-4» кижинин Айже ужудуп үнүптер үезиниң кел чоруурун айтып турар деп, «Непсабадшаг» солун бижээн. «Непсава» солун Айның талазынче салып үндүрген совет ракеталарның техниктиг байдалдарын бижип турар. «Уранияның» деп обсерваторияның директору Д. Кулинниң медеглээни болза: совет космос ракетазын салып үндүрген чорук Ай кырының дугайында чаа медээлерни алыр арганы бээр. «Ай-4» деп станцияның ужудушкунун улуг сорук киришкин болгаш соңуургал-биле хайгаарап тур бис.

ГАВАНА. «Ай-4» деп планеталар аразының совет станциязын чедиишкинниг салып үндүрүнге аажок улуг соңуургалды куба парлалга илергейлеп турар. Станцияны салып үндүрген дугайында дыңнадыгны солуннар улуг эгелер-биле парлаан, космосту шингээдип алырынга Совет Эвилелиниң тиилелгенииң чаа ужур-дузазын демдеглеп турар. Космосту шинчилээрин болгаш бо талазы-биле Совет Эвилелиниң чедиишкиннерин «Революсьон» солун бирги арнынга чырыдып бижээн.

ПАРИЖ. Айның талазынче совет космос ракетазын салып үндүргенин тайылбырлавышаан, «Монд» деп француз солунуң бижээни болза: Совет Эвилели космосту шингээдип алыр талазы-биле американнарны аштап чаа тиилелгени чедип алган. «Рейнджер» деп америк ракеталар бо талазы-биле дааскан соруглаарны боттандырып шыдаваан болгай деп ол солун демдеглээн.

БРЮССЕЛЬ. Совет ракетаны салып үндүрген дугайында дыңнадыгны бельги солуннарның бирги арынарынга көскү черлеринде парлап үндүрген. Космос делгемин шинчилээр талазы-биле совет эртемниң чедиишкиннериниң дугайын бижээн сураглыг француз журналист Люсьен Барньениң делгеренгей чүүлү «Пепль» деп солун «Гагаринни соонда ийи чыл болганда — «Ай-4» деп эге-биле парлап үндүрген.

АФИНЫ. Совет космос ракетазын салып үндүрген дугайында дыңнадыгны Афинының солуннары «Орустарның аажок улуг чедиишкинин». «Космосче чаа шураашкын» «Орустар Айже космонавтарны салып үндүреринге белеткенин турар» деп эгелер-биле парлап үндүрген «Элефтерия» деп салдарлыг бүргүзү солун салып үндүрүүшкүн эртемниң соруглаарынга бараан болур деп бижээн. Совет Эвилели Айже кижини бир дугаарында чоруткан турар хуу чырак эвес. Космосче ракетаны салып үндүрүнин «октаргайны чагырып алырынче орукка Совет Эвилелиниң чаа бурунгаларлаашкыны» болур деп «Вима» солун айыткан.

Айже ужудуп бар чоруур совет ракетаже бүгү делегейниң кичээнгейи угланган дээрзин «Анги» солун демдеглээн. Совет эртем бүгү кижи төрелгетенниң чаагай чоруу дээш ажылдап турарын чаа ракетаны салып үндүргени көргүзүп турар. Бүгү делегей совет кижилерге — коммунизмниң тургузукчуларынга байыр чедирип турар.

БУЭНОС-АЙРЕС. Аргентинаның солуннары «Ай-4» деп планеталар аразының станциязының деңизинче болгаш хемчээлинче онза кичээнгейни уландырып турар. «Мундо» деп буржуаз солуннуң бижээни болза: «Ол хире хөй чүүктүг ракетаны Черден Айже төгүде бир-ле дугаарында салып үндүрген. Совет Эвилелинге ракетаны чаа салып үндүргени Айже кижинин баштайгы ужудушкунуна дорт орукту ажыдып турар».

(СЭТА).

Эвилелиниң дугайында

...чиң Доктаалы

...дьевич Ахазов—Чуваш АССР-ниң Шуда округундан депутат.
...овлевна Овчинникова—Якут АССР-ниң округундан депутат.

...ССР-ниң Дээди Соведиинің ...езидиумунуң секретары

...евич Орлов—Белгород областың Борругундан депутат.

...ССР-ниң Дээди Соведиинің ...езидиумунуң кежигүннери:

...вич Белоусов—Горький областың Каокругундан депутат.
Бойкова—Ленинград хоорайның Ленин...ан депутат.
...вич Воронин—Ростов областың Мороругундан депутат.
...ович Демченко—Москва областың...да округундан депутат.
...евич Ефремов — Курск областың...да округундан депутат.
...ович Ештокин—Кемерово областың...ничный сонгузда округундан депутат.
...а Зуева—Омск областың Совет соцдепутат.
...вич Калмык—Смоленск областың ...кругундан депутат.
... Кириленко—Свердловск областың...да округундан депутат.
...вич Козлов —Москва областың Вокругундан депутат.
...здрович Кузнецов—Москва хоорай-округундан депутат.
...вич Мануковский—Воронеж области...ангузда округундан депутат.
...ич Окунев—Свердловск областың ...округундан депутат.

Дээди Соведиинің Президиумунуң Дорагазы Н. ИГНАТОВ.



ТЫВАНЫҢ ҮЛҮГ ТУДУГЛАРЫНДА



хоорай. Маңаа Коломна-тловоз тудуунуң заводунга гидродамчыдылгалыг чаа алдазы болуп эрткен. Кан күштүг, шакта дүргени— кирлер болгаш аар чүктүг галыг, чымыштыг иглаттынар. алыг чаа тепловоз шылгал-Фото: В. ЯНКОВТУУ. ТА-ның фотохрониказы.

АК-ДОВУРАКТАН МЕ

Апрельдиң баштайгы хүннери кыргын соок, хатшуурганныг турзажок, шалыпчы тудуттуң кайы-хая участогунга ажылдар улам хайныгымышкынныг чоруп турган.

Чеди чылдың бешки чылының 90 хонуктарының — бирги кварталдың дургузукда канчаар ажылдаан бис, планывыс күүсеттинген бе? Бо айтырыг бригада, звено бүргүзү хөлзедип турар. Чуртталга тудугларының № 2 участогунун тудугжулары бирги кварталда кылган ижин түңнээн. 1500 дөрбелчин метр шөлдүг чуртталга тудуун кылыр план 70 хуу ажыр күүсеттинген азы 2200 дөрбелчин метр шөлдүг чуртталга тудуун доозуп дужаган.

Участокта бызанчыларның, чазаныкчыларның болгаш өске-даа тудугжуларның организастыг шудургу ажылының түңнели ындыг. Ылаңгыя эш Бачуринге баштаткан чазаныкчылар бригадазы квартал онаалдазын 135 хуу, эш Ильичевка удуртқан бызанчылар бригадазы — 120 хуу, Сыртачёвтуң малярлар бригадазы —130 хуу күүсеткен.

Ол участоктуң тудугжулары Май байырлалынга алдар болдурган күш-ажылчы ээлчегге туруткан, 50 олуттуг чаа чүвар бажыңның тудуун Май 1-ниң бүдүүзүнде доозуп, ажыглалга киирерин хүлээгген.

Тудуг участогунун чаа пионер лагерини 240 пионерлер харыажылчын суурда бол... ургларга удуг белеткээр онаалданы...

100 ОЛУТТУГ ЧАА...

...талда ажыглалга кир... да алк-саанны чуур... чедир — бүгү иштин... электрижиттинген.

База кылдынган. Ча... тудугжуларга болгаш ...оруунчуг болган.

БЕТОНЧУЛАР

ажылдап турар Анаэт ...бетон белеткээрин ...ирлер болгаш аар чүктүг ...галыг, чымыштыг ...ийи катап ажыр, аа...леткээр онаалданы...

Эш Остапенконун ...рында калбарган ма... турушкан, ажылды... рельде 2500 кубоме...



Ындыг болза-даа чуртта байдал ам-даа тодаргай эвес болуп артышаан, чүге дээрге, үймээннилерниң кол күжү—шериг-далай флоду хөделип үнер деп турары билдингир.

Үймээнни соксадыруның негелделериниң дугайында чугаалажышкыннар үймээнчилериниң болгаш чазактың төлээлекчилериниң аразында чоруп турар. Үймээнге киришкен бүгү кижилерге келдерелдя тыпсырыл, а ол ышкаш ам болур президент соңгулдазынга чурттуң депшилелиг партияларының төлээлекчилерни киирбезин үймээнчилерниң төлээлекчилери негеп турар.

Чугаалажышкыннар чоруп турда тайбынчыдылганың «баштайгы негелделери» ажылдап кылдынган деп дыңнадыглар көстүп келгилээн.

ЧТК агентилелдин дыннадып турары-биле алырга, көдээ ажыл-агый бүдүүлгезин эргелеп башкарарын организастаарының төлевилелин Төп Комитет чугаалажып көрген. Ол айтырыгның талазы-биле илеткелди ЧКП ТК-ның Президиум кежигүнү И. Гендрих кылган.

Калбаа-биле чугаалажып көргенинин соонда көдээ ажыл-агый бүдүүлгезин эргелеп башкарарын чаарты тургузар дугайында шиитпирни чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Күрүне ажыл-агыйларын болгаш чаңгыс аай көдээ ажыл-агый кооперативтерни удуртур, машина-трактор станцияларының болгаш көдээ

Коммунистиг ...-зының пленуму

ажыл-агый бүдүүлгези-биле шуут холбашкан белеткел болгаш садыл алыр бүдүүлгелериниң ажылын уланап баштаар апаар көдээ ажыл-агыйның бүдүүлге эргелелдерин районнарга болгаш областарга тургузар деп. Төп Комитет шиитпирлээн.

ЧКП ТК-ның бирги секретары А. Новотный Пленумга үүре чугаалаан, кижиге чүүдүр чоруктуң үезинде партийни амыдыралдың принциптерин болгаш социалистиг хөөлбү дүрүмүң хажыдын турган чоруктарның дугайын дыннаткан.

Төп Комитет партия шугуму-биле чогуур түңнелдерни кылган болгаш политиктиг херектерни эде көөрүнге төлээлеттирген комиссиязының түңнелдеринге үндезилээн, дээди суд болгаш код прокуратура чогуур хемчеглерни алырын сүмелээн.

В. И. Ленин дугайында чаа номнар

Н. К. Крупскаяның чогаалдарының «Ленин биле партия» деп чыылазын политиктиг ном үндүрер чер парлап үндүрген. Үк ном мындыг тематиктиг кезектерден тургустунган: «Ленининң овур-хевири», «Ленин—Коммунистиг партиязының тургузукчузу болгаш баштынчызы», «Ленин—Октябрьның социалистиг Улуг революциязының болгаш социалистиг тургузуушкунуның удуртукчузу болгаш организакчызы», «Ленин — партийкин пропаганда, агитация болгаш парлалга дугайында».

Мирослав Иванов...ң «Ленин Прагада» деп номунуң чех дылдан очулгазын ол-ла ном үндүрер чер парлап үндүрген. В. И. Ленининиң ол хоорайга турганының дугайында дыка хөй чаа солун материалдарны авто... тыпкан.

(СЭТА).

Малчыннарга концерт

Өвүрүнүң «Торгалыг» колхозунуң колхозчу аныяктарының агиткультбригадазы ырак одарларда малчыннарга, хойжу бригадалар төптеринге концерт көргүзүп бо-ла баарлар.

Колхозтуң партия организациязының секретары Донгак Оолакайга удурткан ол агиткультбригада чоокта чаа Даштыг-Хонаш, Ак-Чыраа, Кара-Булакта бригадаларга база фермаларга барып концерт көргүскен.

Н. ДАМДЫН.

Солун кежээ

Өвүр районнуң Хандагайтыда культура бажыңында чоннуң дыштанылга кежээлери бо-ла эгелей берген тургулаар. Баш бурунгаар эки организастаан кежээлер солун болбас аргажок.

Чоокта бир субботаның кежээзин маңаа чижек кылдыр көргүзүп болур. Кадыкшылды канчаар камнаарыл» деп темага амчы Валентина Григорьевна Наумованың номчаан лекциязын чон улуг соңуургап дыннаан. Дараазында танцы, аныяктарның массалыг оюннары уламмыш эгелээн.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Шефтээшкин

Тожу районнуң «Май 1-зи» колхозунуң кежигүннери март айның эрткен үннериниң бирээзинде школага оттуглар ыяш белеткеп бээри-биле чыглып келгеннер. Балды, хирээ дээш эртен эртежик дынмиреп эгелээн. Шефке келгеп кижилеринң арасында кырганнар бээри бар. Хүнүү бадыр күженишкинниг ажылдаашкынын түңнелинде 100 кубометр оттуглар ыяш белеткеттинген. Шефке киришкеннерниң иштинден эштер Ким, Соруңнай, Бушкаштаар олар ап шалыпчы чоруун көргүскеннер.

А. САРЫГ-ООЛ.

ИНДИЯ — ЭКОНОМИКА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ХАМААРЫШПАС ЧОРУКТУҢ ОРУУНДА

Индияга англы колонизаторларның арттырып каан уржуктарындан кошкак хөгжээн үлетпүрлүг болгаш кедергей хожудангай көдээ ажыл-агыйлыг чурт болуп арткан. Байлак минералдыг курлавырлар турбуже, металлургия хөгжүлдезиниң эге чадазынга турган. Индияның үлетпүрү будүрүлгениң чепсек-керекселдерин — үлетпүр дериин, станоктарны, машиналарны, моторларны будүруп шыдаар шинек чок турган. Ниити национал будүрүүшкүнге чиик болгаш аъш-чем үлетпүрү кол рольду ойнап турганының уламындан бүгү капитал салыышкынының 85 хуузу ол үлетпүрге оваажып турган.

Даштыкы капитал кол иргулайында англи капитал, экономикага кол черлерни эзелеп турган. Хөмүр даш үлетпүрүүнүң 62 хуузун, джуттуң 89 хуузун, шайның 86 хуузун, резинэ үлетпүрүнүң 93 хуузун, ол ышкаш даштыкы садыгның элээн улуг кезиин англи капитал контролдап турган. Нефтини болгаш нефть продуктуларны Индияга садып киирер чоррукка даштыкы компаниялар шуут-ла монополистер болуп тургулаан. Ассам штатка англи «Ассам ойл» компаниязының Индияның бодунуң нефть тывыжы кылдыр будүрүп турган нефтизи чылда чүгле 240 мүң хире тонна болуп турган. Миллион-миллион тонна нефть продуктуларны даштыкы нефть компаниялары сөөртүп келгеш, индий хереглекчилерге аажок бедик өртектерге садыглап турган.

50 чылдарның эгезинде Индияга нефть сайзырады ажылдап кылыр үш улуг заводтарны туткулаан англи болгаш америк монополияларның карманынче ажык кончаалар сөктүп киирип турган, ол заводтарның ийизи Бомбей районунга, бирээзи Визагапатнамга туттунган. Индияның чазаанның тускай медээлерни ёзугаар алырга, 1957 чылда «Бирма шелл» компаниянның кончаазы салдынган капитал салыышкынының 31 хуузу, а «Стандвак» компанияга—21 хуу болган.

Хамаарышпас чорукту алганының сооняа чүртту эң дүрген индустриализастаарының оруктарын болгаш арганаларын шилип алырының дугайында айтырыг Индияның мурнуунга туруп келген. Амгы үениң улуг будүрүлгелериниң төрүттүнери, үлетпүрүүң металлургия, машина тудуу, нефть, электроэнергетика ышкаш ындыг адырларынга четчир хөреңгилер хуу национал капиталда чок турганы билдингир. Оон ыңай национал капиталдың даштыкы монополиялардан хамаарылгазы болгаш ниити национал эрге-ажыктарны база чүртту хөгжүлдезин барымдаалавайн, эң-не ажык-кончаалыг будүрүлгелерге хөреңгилерни сөлып киирер дээр оон чүткүлү Индияны индустриализастаарының херээнге чедиишкин чедип алыр чорукка магадылалды бербейн турган. Ынчангаш Индияның премьер-министри Неру баштаан чазак будүрүүшкүнүүң кол адырларынга күрүне үлетпүрүн тургузар болгаш экономиканы планныг хөгжүдер дугайында шиитпирни хүлээп алган.

Ам Индия национал экономиканы хөгжүдериниң баштайгы ийи беш чылдар планнарын күүселдирип дооскан болгаш ам үшкү беш чылдың ийиги чылын доозуп турар. Ол үениң дургузунда чүртта чаа улуг үлетпүр будүрүлгелери туттунган, үлетпүр продукциязының эң чугула хевирлерин будүрери дыка калбарган.

1960 чылдан бо чылдың январьга чедир үениң дургузунда каң будүрери 1,4 миллиондан 5 миллион тонна чедир, хөмүр даш—32 миллиондан 60 миллион тонна чедир, станоктар будүрери—барык 20 катап, чадаг-тергелер—100 мүңдан 1 миллион 200 мүң чедир, хөвең-саазын пөстерни будүрери—4.155 миллион метрден 7.200 миллион метр чедир өскен.

Индий улустуң эң чугула чедиишкиннериниң бирээзи болза экономиканың күрүне секторун тургусканы болур. Амгы үеде Индияда күрүнеге 1.330 мүң квт. болур ындыг электростанцияларны Нейвелиде, Корбада, Синграулиде болгаш Бхаркта тудуп турар.

Ынчалзажок Индияны электрижидери ылаңгыя көдээ ажыл-агыйда ам-даа кончуг куду деңнелдиг артып турарын демдеглеэс чогуур. Чүгле 30 хире суурларны, тодаргайлаарга көдээ суурларның ниити санының 4-ле хуузун электрижиттирген.

Индий экономиканың күрүне секторунда амгы үеде 7,5 миллион кижи ажылдап турар, ол дээрге Индияның бот ажыл-чорудулгалыг бүгү чонунуң дөрт-ле хире хуузу болур-дур. Күрүне секторун акшаландырарынга бюджет акшаландырыышкынарының үлүг-хуузу бирги беш чылда 46 хуу турганындан ийиги беш чылда 54 хуу чедир өскен. 1961/62—1965/66 чылдарның үезин хаара туткан амгы (үшкү) беш чыл планында экономиканың күрүне секторуна бюджет акшаландырыышкынарының үлүг-хуузу 6 хуу чедир көвүдээн.

Ынчалзажок ниити национал будүрүүшкүнге күрүне будүрүлгелериниң үлүг-хуузу мындыг-ла улуг эвес болуп турар. Чуртта будүрүп турар продукциязының 90 чыгам хуузу экономиканың хуу секторунга онаажыр. Чижээ, пөс-таавы, джут, шай, цемент, алюминий, резинэ үлетпүрүн, даарнылга кылыгларын, чадаг-тергелерни болгаш өске-даа продукцияны будүрерин хуу сектор бүрүн контролдап турар.

Бир бодап келирге, чурттуң экономиказының хөгжүлдезинге күрүне будүрүлгелериниң ындыг-ла чүгүлга ролдуг болбайн турар кылдыр сагындырып келир чадавас. Ол ыракта-ла ындыг эвес. Оон үжүрү мындыг.

Күрүне секторунуң чамдык аажок улуг будүрүлгелери тудуушкунуң янзы-бүрү чадаларында турар-дыр. Олардан дыка хөй будүрүлгелер удавас ажыглалга кирер. Ол чорук ниити национал будүрүүшкүнге экономиканың күрүне секторунуң үлетпүр продукциязының үлүг-хуузун дораанна белидиптер. Оон аңгыда күрүне секторунуң будүрүлгелери экономиктиг хөгжүлдеге олардың улуг чергелиин барымдаалап алырга, кол туруштарны эзелеп турар. ССРЭ-ниң техниктиг деткишкини-биле тудуп турар будүрүлгелер бо талазы-биле онза чугула ролдуг болурлар. Чижээ, Ранчиде аар машина тудуунуң заводу Индияга будуунуң металлургия будүрүлгелерин тургузар, будуунуң өрүмнээшкин дериглериг болгаш өске-даа үүлдерлиг, болур аргазым бээр дериг-керекселдерни будүрер. Дургапурда заводтуң продукциязы Индияның бүгү шахталарынга хөмүр даш казылдазын механизастаар арганы бээр. Аар электри дериниң заводунуң, хөмүр даш арыглаар фабрикаңың, ылаптыг инструментилериниң заводунуң тудуу. Бхилаиде заводтуң күүлерии чылда 2,5 миллион тонна каң чедир калбартыры чергелиг өске-даа төлевилелдерни база сагындырып болур.

Ынчалзажок экономиканың күрүне секторунуң хөгжүлдези бир дескиде, демисел чок чоруп орар кылдыр чугаалаан болбас. Артында делегейниң империалистиг монополиялары туруп турар индий улуг капиталды төлээлээн шиитки реакциянның талазындан харын ол хөгжүлде шудургу удурланышкынга таварыжып турар.

Даштыкы монополиялар Индияның экономиктиг хөгжүлдезин моозбактаарын орайдакшы, Индияны чигээт бээр кожуудаа, боттарының барааннарын сайгарар рынок, капитал салып киирериниң чери кылдыр артырарын күзеп турар. Олар индий улустуң үптеп үргүлүлээрин, ооң национал байлаан төтчеглеп самчыгдаарын күзээрлер. Экономиканың күрүне сектору харын ол империалистиг үптелгени чок кылырын болгаш Индияның өске чурттардан экономиктиг хамаарылгазын дүжүрер хүлээлгелиг. Ооң-биле кады ол сектор хуу индий капиталдың аргаларын база кызыгаарлап турар.

Экономиканың индий секторунуң хөгжүлдезинге удур боттарының дежиселинге индий болгаш даштыкы капиталистер индий чазактан элээн чымчак көрүүшкүннерни чедип алырын ораалдажып турар дээрзин демдеглезе чогуур. Чижээ, металлургия, хөмүр даш, химия, алюминий үлетпүрүмге болгаш мурнуунда күрүне секторунга курлавылаттынган турган үлетпүрүнүң өске-даа адырларынга үлетпүр будүрүлгелериниң тударын хуу капиталга чөпшээрээн. Элээн хөй таварылгаларда дем каткан компанияларга акцияларның контроль пакетгиг болурун даштыкы капиталга чөпшээреп турар. Чамдык таварылгаларда даштыкы фирмалар күрүне будүрүлгелериниге безин акцияларның дең кезиниден хөйүн ап турарлар. Даштыкы монополиялар Индиядан ажык-кончаалырын хостуг үндүр соорту бээрининг эргезин эдилеп үргүлүүлевишаан. Индий парлалганың медээлерни ёзугаар алырга, олар чыл бүрү даштыкыже 300 миллион чыгам рупий акшаны шилчидип ап турарлар.

Ынчалзажок ...ниитизи-биле алырга, хуу болгаш даштыкы капиталга чамдык чымчак көрүүшкүннерни турзажок. Индияның чазаа экономиканың күрүне секторун хөгжүдериниң политиказын чорударын үргүлүлеп турар. Сайзырааңгай күрүне үлетпүрүн тургуспайн, Индия экономиканы хөгжүдериниң делгем оруунче үүп шылаваас деп, Индияның премьер-министри Дж. Неру каш-даа удаа онзалап демдеглеп келген.

Экономиканың күрүне-секторун бүгү хемчег-биле хөгжүдерин Индияның бүгү патриотчу национал күштери деткип турар. Күрүне үлетпүрү дээрге чурттуң хожудаашкының ажып эртериниң болгаш ооң даштыкы экономиктиг хамаарылгадан эңизинге чедир хосталып үнериниң чепсээ-дир дээрзин индий улус улам тодаргай билип эгелеп турар апаргаң.

Вал. ОСИПОВ.

Оът-сигенден тывылган сергедир эмнер

Нерви системазының ажылын кошкадып турар ажыгларны эмнээринге эргежок чугула, кижини шагзырадып баксыратпас, харын сергедир эмнерни эмчилер чедиишкинниг ажыглап турар.

Бо талазы-биле оргаадай дазылындан кылган эмнер билдингир апартан.

Аралия бөлүүнге хамаарыр үнүштер оргаадайның эң чоок «төредиери». Эмнит болгаш эка чыттыг үнүштерни өөренип көөр Бүгү-эвилелдиң эртем-шинчилел институду ол бөлүктү шинчилеп көөр деп шиитпирлээн. Ол бөлүкке хамаарыр заманиха, кыскаш бүргүлүт калапанакс, маңчүр аралиязы, дип аралиязы, чадан чечектиг акантопанакс деп беш янзы үнүштер шинчилеттинген. Оларның иштинден заманиханың болгаш маңчүр аралиязының дазылдарының сергедир шынары оргаадайдан чыдып калбас дээрзин фармакологтуг шинчилелдер көргүскен.

Заманиханың болгаш маңчүр аралиязының тунгаалдарын эмнелгеге ажыглааны фармакологтуг дуржулгаларның түңнелдерин улам бадыткаан. Заманиханың тунгаалын аарыг улуска ижиртип туруп хынаан.

Ону ижкенинин сооңда аарыг кижинин чүрек кавызында аарыы намдап, ажыныкчал, туруулгалы соксап, сергеп кээр болган.

Дуржулгалыг эмчилерниң сөлүбиле алырга, маңчүр аралиязының тунгаалы төп нерви системазының ажылын экижидип турар.

Оргаадайның, заманиханың, маңчүр аралиязының чүрту — Уссурий тайгазында лимонник дээр база бир сөлүн үнүш бар.

Күзүн лимонниктиң ораашкак сыптарында чимистери быжып, хүрен-кызыл алаар. Кыдаттар оларны— «у-ва-цзы» дээрлер, очулдурарга «беш амданныг чимис» дээни ол. Лимонниктиң кадырыш каан чимизи кижини сергедир болгаш быжыктыраар эмге хамаарыр деп шагган тура-ла кыдат фармакопиязында бижиттинген. Лимонниктиң үүп турар чөрлериниң чоок кавызында чонда, ол аштаап турупкан кижилерге күш киирер эмниг эът деп кептерээн.

Лимоннык кадының тунгаалын эмнелгете ажыглаанының сооңда, ооң нерви системазының, чүректиң ажылын, тыныштыг экижидип, харыксырап баксыраан, шагзыраан кижилерни сергедиптер шынары илерээн.

Лимонниктиң чүгле эмчиниң айтыышкыны-биле ижер херек. Бо эмни уйгу-чыдын чоктаткан, ханының базыышкыны бедээн, чүрээ аарыг кижилер ижери хоруглуг.

База бир сергедир эмниг ът— сафлора хевирлиг левзейниң тыптырынга ивилер, сыннар лузалаан. Сагын дазының анчылары шагдан бээр-де чонда «сыын дазылы» деп адап турары ътка ивилерниң, сыынның дуралының билир апарганнар. Ивилер, сыннар левзейниң дазылын чүгле күзүн сүржүп эгелээр бетинде казып чиирлер. Левзейниң дазылдары күш киирер эмниг эвес ирги? дээр бодал ынчан тыптып келген.

Ол бодал левзейни чурттуң эртем-шинчилел болгаш эмнелге чөрлеринге өөренип көргенинин ооңда бадыткаттынган.

Бо бүгү чаа сергедир эмнерни биистиң үлетпүрүвүс ам бүдүрүп үнүрүп турар. Оларны чүгле эмчиниң айтыышкыны-биле ижери чугула.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага әдир будуттралыг хүн болур, хар чагбас. Хар кошкактан ой-тавыныг чедир. Агаарның температуразы: даглыг черлерге—4—9 градус чылыг, ооң өскезинге — 0-дан 5 градус соок, а Кызылга—0 хире градус.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Үзинотеатрларга

АПРЕЛЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Кара чайка» 9.40, 11.40, «Симлеге ынанчыл» (1-ги серия) 1.40, 3.20, 5, 6.40, 8.20, 10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Зимраттың эндээ» 11.15, 3.15, «Ийи дээрги N» 9.15, «Чажыт херээженнер» 5.15, 7.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Джунгилер хайныгып тур» 11.15, 1.15, 3.15, «Ынанчыл болгаш ийиги ушудунчу» (делгем экраннуг) 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Аът кежу-биле» 2.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда киллизиниң 23—54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, көдээ ажыл-агый киллизиниң 25-38, партийни амыдырал киллизиниң 37-13, иштики информация киллизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг киллистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал киллистериниң 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47, харыысалгалыг дежурныйның 23-54. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00121. Чагыг № 129. Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИАЛЫРЫ, КАТТЫШЫҢАР! 1925 чылдан үнүп чыдыктаттынгеп

ШЫН

СЭКП-нин Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунун, Тыва АССР-нин Дээди Совединин органы

№ 85 (5489) 1963 ч. апрель 10, ӨРТЭЭ | Өртээ 2 көп

Партияның сорук киирикчи кыйгырыглары

Күш-ажылдың, тайбыныңың болгаш частың өөрүшкүлүг чаагай байырлалы—Май бир, хүн келген тудум улам-на чоокшулап орар. СЭКП Төп Комитединиң ааңа холбаштырган сорук киирикчи Кыйгырыглары бо хүннерде бистиң ужу-кыдыы көзүлбес, калбак-делгем черивистиң кырында бүгү дылдарда чангыланып турар. Сагыш-сеткилди хайыктырып кээр дараазында сөстер-биле ол эгелээн:

— Бүгү делегейниң ажылчы чонарының эп-сеткил маттыштырылгазының хүнү, бүгү чурттарның ажылчыларының чаңгыс эвиинде болгаш ажы-дүмаалышкы чөрүүнүң хүнү — Май бирзи делгерезин!

Партия ТК-ның Май бирге Кыйгырыгларында бүгү дешилгелиг кижи төрелгетеннің тайбынче чаагай күзел-чүүкүлү база улустарның хосталга база национал хамаарышпас чорук дээш демисели, демократияның болгаш социализмниң тиилелгезинче чаагай чүткүлү сиңниккен. Социализм болгаш коммунизм доктаатынмас күш-биле улам бурунгаар хөгжүп орар дээрзинге бүгү делегей бүдүреп турар. Коммунизминиң тугунда бижиттинген бүгү-ле чер кырынга Тайбыңны, Күш-ажылды, Хосталганы, Дең эргени, Ажы-дүмаалышкы ёзуну болгаш Аас-кежиин бадыткап турар коммунизм делгерезин! деп өндүр чаагай сөстерни Кыйгырыгларда онзалап демдеглеп турар.

Делегейниң ажылчын ангызының тургусканы, социализминиң болгаш коммунизминиң оруу-биле чорун, хосталган тускай догуннап, аас-кежиктиг, чаа амыдыралды тургузуп турар социалистиг чурттарның бүгү улустарынга болгаш Октябрьның тугунун адаа-биле тускай хамаарышпас чорукту, хосталганы чедип алыр дээш демисежип турар чурттарның ажылчы чоннарынга ажы-дүмаанын изиг байырын дамчыдып турар.

Чаа ниитилелче оруктуг салыр, коммунистиг ниитилелдиң тургузар өндүр улуг үүле бистиң улуг совет улузувуска болгаш бистиң ленинчи партиявыска онаажып турарынга чоргаарланыр бис. Коммунизмче биске оруктуг марксизм-ленинизминиң улуг өөредиг чырыдып турар. Коммунистиг партиявыс ленинчи идеяларны амыдыралга хажык чокка боттандырбышаан, коммунизмни долузу-биле тургузарының әртемге үндезилеттинген тодаргай планы-биле совет улусту чепсеглээн. СЭКП-нин чаа Программазын чедиишкинниг күүседиринче, социалистиг чарышка чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алырынче партияның Кыйгырыгларында ажылчы чоннарны мынчаар сорук киирип турар:

— Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Бүгү нүүтерни коммунизминиң материал-техниктиг баазазын тургузарынче!.. Бүгү улустуң социалистиг чарышын улам-на калбартыңар! Чеди чыл планының бешки чылының планын хуусаа бетинде күүседиңиңер!

Коммунизминиң материал-техниктиг баазазын, элбекшилди тургузары дээш шинтирлиг демиселдин кол-кол утланылышкыннары база катап тодаргай сиңниккен Май бирниң Кыйгырыгларын улуг делгем Төрээн чурттуң бүгү улустары-биле бир дөмей Тываның ажылчы чоннары улуг патриоттуг кодурлүүшкүн-биле уткаан болгаш байырлалды күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннер-биле демдеглээр дээш каш дапкыр бедик күжениишкиннер-биле ажылдап турар. Ол дугайын чеди чылдың бешки чылының бирги кварталының түнелдери көргүзүп турар. Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң хөй нуруузу I-ги кварталдың бүдүрүлге планын чедиишкинниг күүседткеннер. Ылангыя Кызылдың он сес бүдүрүлгелериниң чүгле сүт заводу планын күүсетпээн. Электри станцизының, эът комбинадының, түүйбу заводунуң, респотребсоюзтуң АТК-зының коллективтери улуг күженииишкинниг ажылданнар. Чижээ, электри станцизының коллективи квартал планын 127 хуу күүсеткеш, пландан ажыр 1155 мун киловатт-шак электри энергияны ажылдап кылган.

Кыштың байдалы берге эртсе-даа республиканың малчыннары бо чылдың эгезинден эгелээп эрес-шудургу ажылданнар. Оон түннелиниде республика бирги кварталда сүт садрының планын 106,3 хуу, эттиниң 112,5 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың бо үезинге бодаарга сүттү 3155 центнер, этти 502 центнер хөйнү күрүнеге саткан. Ылангыя Тандының колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелиниң малчыннары улуг чедиишкиннерни чедип ап, сүттү, этти бүдүрелиниң талазы-биле квартал планын дыка ажыр күүсеткен. Тандыда Дуржулга станцизы хөй эът, сүт даап демиселди чедиишкиниңг чорудуп, квартал планынга көрдүнгенинге бодаарга 617 центнер хөй сүттү садып, эът садар талазы-биле планын 152 хуу күүсеткен. «Межегей» болгаш «Тиилелге» совхозтарының мал ажылының ажылдакчылары база-ла багай эвес ажылданнар.

Оон-биле кады байырлал мурнуунуң бо хүннерниңе чамдык хожудап турар ажыл-агыйларының дугайын чугаалавайн барып болбас. Ылангыя Тес-Хемниң, Чоон-Хемчикиниң бүдүрүлге эргелелдиң күрүнеге сүт садарының квартал планын күүсеттээн. Кызылдың сүт заводу, пассажирлер АТК-зы база багай ажылданнар. Бир эвес бо чөрлерге партияның киирип турары ышкаш күрлавырларны долузу-биле ажыглаан, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткен, ажыл-агыйны биледилиг башкарган база чарыштыг бозур-чогуурыг-биле калбарткан болза, оларга ындыг хожудаашкыннар турбас турган ийик.

Партия үлетпүрүнүң болгаш көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилерин база культура тургузуушкунунуң ажылдакчыларын чаа-чаа ажыл-херектерже киирип турар.

Көдээ ажыл-агый чылының чедиишкиниг болуру — частың бо хүннеринден хамаарлыр апаар. Ам көдээнин ажыл-ишчилерин шынгыы шылгалааны түдүр. Гектар чер бүрүзүн үгаазыладыг ажыглаары, тарылганы үлегерлиг чорудары, бедик дүүттүүн быжыг үндезиниң салыры олардан кол хамаарлыр. Партия оларны часкы тарылганы үлегерлиг эрттирери дээш, тараана, техниктиг культураларны болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедири дээш бүгү улустуң чарыжын калбартырынче киирип турар.

СЭКП Төп Комитединиң Май бирге киирип турар, оон чаагай байдалының дугайында партияның болгаш чазактың доктаамал сагыш салышкынының тодаргай илерээшкини болур.

Боттарының тодаргай ажыл-херектери-биле коммунизмни тургузуп, кайгамчыктыг үеде чурттап турар бистиң совет кижилерни чырык чаагай коммунизминиң бедиктеринче бистиң башкарыкчывыс, төрээн Коммунистиг партивывыс экжел чоруур. Ынчангаш бистиң чурттуң хөй национал улустары чүректиң ханызындан база өөрүп четтириишкинбиле мынчаар чугаалап турарлар:

— Ленининиң тургускаңы, Совет Эвилелиниң аңдарлыг Коммунистиг партиязы делгерезин!

КҮЧҮЛҮГ КЫЙГЫРЫГ

Часкы хүннүң хереглери,
Алдын доозун чажыпкан дег,
Черни шыва апкан турда;
Частың шиник чараш боду
Аравыста хүлүмзүрүп,
Чечек хептиг базып турда,

Партияның
Майның бирге
Кыйгырыы-даа
База катап
бөмбүрзекте
чаңгыланды.

Сооттуңган тракторлар
(Чарыштырар аъттар ышкаш)
Ховуларже дывыржыдып,
Соруу киткээн тараажылар
Часкы хөрзүн эримининиң
Хонук, шагын манап турда,

Элбекшилди,
байлактарны
Төрээн чуртка
Эгэвртиннес
болдуңар деп
кыйгы үнүп.

Күүтеннің күүтүлгэн
Улуг-Хемниң совет кижи
Арык суу дег ааңылаан,
Хүннүү, шактыг чыыра тыртып,
Улуг Ленин төрээн хүнүн
Алдар-биле үткүп турда,

Партияның
Ленинчи
өткүт үзүү
Базымнывыс
ыяшгымрадып,
дүргедеттим.
«Ай-4» аттыг станцивыс
Космостуң делгеминиң
Бисче медээ берип турда,
Алыс чаагай хүнүвүсче —
Коммунистиг даартагывже
Бисти хей-аът киирип турар
Онза күүтүг
партийжи үн —
улуг кыйгы
Октаргайже
үжүдүтта
чаңгыс болду.

Б. ХӨВЕҢМЕЙ.

Чоннуң амыдырал хандырылгазын улам-на экижидериниң, улустуң хереглел бараанарының шынарын улам-на бедидериниң болгаш ассортиментизин улам-на калбартырының дугайында

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Доктаалы

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак совет улуттуң материалдыг болгаш культурулуг чаагай байдалын чайгылыш чок бедидер дугайында ажок улут сагыш салышкының доктаамал илергейлеп турар.

Партияның XXII съездизиниң хүлээп алганы СЭКП-ниң Программазы болза, чурттуң экономиказын хөгжүдери, чаа кижини кижизидери болгаш совет кижилериниң доктаамал өзүп турар материалдыг болгаш уламн-бодал хереглелдерин ам долу хандырары совет ниитилелиниң кол соруглазы болур деп тодаргаткан; капитализминиң кандыг-даа чурту-биле деннээрге, ам бедик амыдырал деннелди Совет Эвилелиниге хандырар деп бүгү делегейге тоорулуг ужур-дузалыг соруглаңны салган.

Совет Эвилели капиталистиг ам сайзырангай чурттар-биле деннээрге маргыш чок артык түүлдерни хөй-хөй көргүзүглериниң талазы-биле ам безин чедип алган. Халас өөредилге болгаш медицина хандырылгазы, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның төлевирлиг шөлээлери база өске-даа хөйхөй кежиктер совет кижилерге шагда-ла аңаа болуушкун болу берген.

Чурттарга түдүү көзүлбээн хемчээлге калбарган. Чурттарга түдүүнүң хемчээлиниң болгаш темпилериниң талазы-биле Совет Эвилели делегейде бирги черни эзлеп турар. Бистиң чуртувуста квартираларны бир муң кижиге онаштыр алырга, АКШ-та, Францияда, Англияда болгаш Италиядагызындан ийи катап хөйнү түдүп турар.

1962 чылда РСФСР-ге күрүненин акша-хөренгилериниң күсели-биле, а ол ышкаш чоннуң акша-хөренгилериниң күсели-биле болгаш күрүне чээлизиниң дузазы-биле хоорайларга болгаш ажылчын суурларга 50 миллион дөрбелчин метр хире инити шөлдүг чурттарга бажыңнарын, азы 1.300 мун ажыг чаагайжыды туткан квартираларны түдүп, ажыглалга киирген. Оон ангыда көдээ черлерге колхозчулар болгаш интеллигенция 197 мун чурттарга бажыннарын түдүп алган.

Совет кижилер эътти, сүттү болгаш сүт продуктуларны, чигирни хөйнү хереглеп, хеп, идик аймаан, телевизорларны, соодукчуларны, эт-херекселдерни, пианиноларны болгаш культура-амыдыралдың өске-даа бараанарын хөйнү садып ап турар апарган. Чеди чылдың дөрт чылдарының дургузунда чуртка күрүне болгаш кооператив садыында үүрмектеп садар бараан саарылгазының хемчээли 32 хуу өскен. Россия Федерациязынга үгле 1962 чылда безин үүрмектеп садар садыг четкизин болгаш ниитининг чемненилге бүдүрүлгелерин дамчыштыр 53,3 миллиард рубльлин бараанарын азы 1961 чылдыңнан 5,6 хуу хөйнү саткан.

Бистиң чуртувуста улустуң хереглел бараанарын бүдүрерин соксаал чокка калбартырынче улуг кичээнгейни салып турар. Чиик үлетпүрүнүң ниити продукциязы 1958 чыл-биле деннээрге 1962 чылда 20 хуу, а аъш-чем үлетпүрүнүн —33 хуу көвүдээн; культура-амыдырал соруглагларының болгаш ажыл-агыйның бараанарын бүдүрүп үндүрери 49,4 хуу көвүдээн. 1958 чыл-биле деннээрге 1962 чылда соодукчуларны 2,3 катап хөйнү, хеп чүүр машиналарны 3,4 катап, телевизорларны 1,9 катап, эт-херекселдерни 1,9 катап, фарфор-фаянс болгаш сорттуг саваларны 1,4 катап хөйнү бүдүрүп үндүрген. Бо кылыгларның алаан хөйнү бүдүрери чеди чылдың планында контроль чурагайлар-биле көрдүнген онаалдаан ашкан.

Совет кижилериниң амыдырал деннелин улам-на көдүрериниң соруглазын боттандыраринда чугула чер чоннуң амыдырал хандырылгазының айтырыларынга хамаарлыр турар. Партияның XXII съездизиниң шиитпирин күүсеттинмейн, совет органнар Россия Федерациязының чоннуң амыдырал хандырылгазын иледе экижиткен. Чеди чылдың дөрт чылдарының дургузунда ол ажылдарның хемчээли бүдүн чартык кадар чедиишпейн турар, чунар бажыннар, хеп чүүр чөрлөр болгаш парикмахерскаялар чедишпес.

Мастерскаяларның, ательелериниң болгаш хүлээп алыышкын пунктуларының түдүүн ам-даа оожум чорудуп турар, түдүп турар чурттарга бажыңнарында оларга хереглээр бажыннарны болган чок-ла баш бурунгаар көрбейн турар ийикпе азы өске чүүлге ажыглап турар; мастерскаяларны болгаш хүлээп алыышкын пунктуларын организастаарынга үлетпүр бүдүрүлгелерни, совхозтарны болгаш колхозтарны кошкак киириттирип турар.

Чоонну хоорайның пассажирлер транспорту-биле соортүрүн организастаарын экижидериниче чогуур кичээнгейни салбайн турар. Чамдык хоорайларда болгаш ажылчын суурларда трамвай, троллейбус, автобус болгаш такси-мотор шугумнарының четкизин оожум хөгжүдүп турар. Хоорайларның болгаш ажылчын суурларның түс-түс чурттарга болгаш үлетпүр районнарын хоорай транспорту-биле хандырбайн турар.

Амыдырал хандырылганың бүдүрүлгелериндө мергежилдиг кадрлар чедишпейн турар. Профессионал-техниктиг өөредилгениң системазынга болгаш курстар четкизинге од кадрларның белеткели айыткан бүдүрүлгелериниң кадрлар талазы-биле хереглелин хандырбайн турар.

Автономнуг республикаларның хөй-хөй Министрлер Чөвүлелдери, ажылчы чоннар депутаттарының крайлар болгаш областар Советтериниң күүсекчи комитеттери, Улус ажыл-агый чөвүлелдери, министерстволар, төп албан черлери болгаш ажыл-агый организастаар, материал-техниктиг хандырылганың айтырыларынче эргежок чугула кичээнгейни салбайн турар, амыдырал хандырылганың бүдүрүлгелериниң ажылынын иштинче хандыр киребейн турар, чоннуң амыдырал хандырылгазын экижидер херектиң талазы-биле заводтарның, фабрикаларның, совхозтарның, колхозтарның болгаш албан черлериниң удуртукчуларынга чогуур негелдеги салбайн турар. Амыдырал хандырылганың бүдүрүлгелериниң ажыл-чорудулгазы дээш контрольга хөй-ниитинии кошкак киириттирген.

Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Дээди Совединиң **доктаадыры болза:**

1. Чурттарга түдүүнүң, чоннуң амыдырал хандырылгазын организастаныңда, садыгда болгаш ниитининг чемненилгезинде, улустуң хереглел түүлдерин бүдүрүп турар бүдүрүлгелериниң ажылында бар турар улуг четпестерни чайладырын автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң күүсекчи комитеттеринге, экономиктиг районнарның Улус ажыл-агый чөвүлелдеринге, РСФСР-нин министерстволарынга болгаш төп албан черлеринге хүлээдир.

2. Автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге болгаш ажылчы чоннар депутаттарының крайлар, областар Советтериниң күүсекчи комитеттеринге дагзыры болза:

1963 чылда чонга ачы-дуза чедирер ажылдарның хемчээлиниң талазы-биле, түдүгүнүң болгаш химиктиг аштаганың база хептиң будуур фабрикаларың, чунар бажыңнарның, хеп чүүр чөрлөринің, комбинаттарның болгаш амыдырал хандырылганың өске-даа тускайыктаан бүдүрүлгелериниң четкизин көвүдедир талазы-биле доктаатынган онаалдаларны күүседирин хандырар;

амыдырал хандырылганың четкизин калбартыр, республикалар (АССР-лер), крайлар болгаш областар төптеринге база улуг хоорайларга үүрмек мастерскаяларны улгаттыр каттыштырарының күсели-биле хүлээп алыышкын пунктуларының калбак четкилиг специализастаан болгаш механизастаан фабрикаларны, заводтарны болгаш мастерскаяларны, а районнар төптеринге — көдээ чоннуң хандырар хөжүп чоруур мастерскаяларлыг, хүлээп алыышкын пунктуларлыг комбинаттарны тургузар;

амыдырал машиналарын болгаш приборларын ажыглаарының хөй-ниитинчи хевирлерин улам ынай хөгжүдер талазы-биле хемчеглерни ажыдап кылыр болгаш боттандырар, ажыл-агый техниктиг хандырылганың бүдүрүлгелериниң ажыл-чорудулгазын ажыглаарын, чаа үлетпүрүнүң хөй нуруузун, ам-даа оожум чорудуп турар, түдүп турар чурттарга бажыңнарында оларга хереглээр бажыннарны болган чок-ла баш бурунгаар көрбейн турар ийикпе азы өске чүүлге ажыглап турар; мастерскаяларны болгаш хүлээп алыышкын пунктуларын организастаарынга үлетпүр бүдүрүлгелерни, совхозтарны болгаш колхозтарны көшкак киириттирип турар.

Чоонну хоорайның пассажирлер транспорту-биле соортүрүн организастаарын экижидериниче чогуур кичээнгейни салбайн турар. Чамдык хоорайларда болгаш ажылчын суурларда трамвай, троллейбус, автобус болгаш такси-мотор шугумнарының четкизин оожум хөгжүдүп турар. Хоорайларның болгаш ажылчын суурларның түс-түс чурттарга болгаш үлетпүр районнарын хоорай транспорту-биле хандырбайн турар.

Амыдырал хандырылганың бүдүрүлгелериндө мергежилдиг кадрлар чедишпейн турар. Профессионал-техниктиг өөредилгениң системазынга болгаш курстар четкизинге од кадрларның белеткели айыткан бүдүрүлгелериниң кадрлар талазы-биле хереглелин хандырбайн турар.

Автономнуг республикаларның хөй-хөй Министрлер Чөвүлелдери, ажылчы чоннар депутаттарының крайлар болгаш областар Советтериниң күүсекчи комитеттери, Улус ажыл-агый чөвүлелдери, министерстволар, төп албан черлери болгаш ажыл-агый организастаар, материал-техниктиг хандырылганың айтырыларынче эргежок чугула кичээнгейни салбайн турар, амыдырал хандырылганың бүдүрүлгелериниң ажылынын иштинче хандыр киребейн турар, чоннуң амыдырал хандырылгазын экижидер херектиң талазы-биле заводтарның, фабрикаларның, совхозтарның, колхозтарның болгаш албан черлериниң удуртукчуларынга чогуур негелдеги салбайн турар. Амыдырал хандырылганың бүдүрүлгелериниң ажыл-чорудулгазы дээш контрольга хөй-ниитинии кошкак киириттирген.

Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Дээди Совединиң **доктаадыры болза:**

1. Чурттарга түдүүнүң, чоннуң амыдырал хандырылгазын организастаныңда, садыгда болгаш ниитининг чемненилгезинде, улустуң хереглел түүлдерин бүдүрүп турар бүдүрүлгелериниң ажылында бар турар улуг четпестерни чайладырын автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң күүсекчи комитеттеринге, экономиктиг районнарның Улус ажыл-агый чөвүлелдеринге, РСФСР-нин министерстволарынга болгаш албан черлеринге хүлээдир.

2. Автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге болгаш ажылчы чоннар депутаттарының крайлар, областар Советтериниң күүсекчи комитеттеринге дагзыры болза:

1963 чылда чонга ачы-дуза чедирер ажылдарның хемчээлиниң талазы-биле, түдүгүнүң болгаш химиктиг аштаганың база хепт

МАЛЧЫННАРНЫҢ АЖЫЛ-ХЕРЕКТЕРИ БОЛГАШ ПЛАННАРЫ

Кадарчының аалынга

Частың чылыг хүннериниң бирээзи. Харга кылаштаарга безин даап чок. Улуг Сарголда кадарчы Ховалыг Салбырапович Дойдааның аалынга дүш эрте бергенде чеде бердивис. Учётчик эш Седен хойжунуң мартта отчётун кыйын алгаш, агитатор хүлээлгезин күүседип, аназ олурган кижилерге беседа кылган.

СЭКП обкомунуң бешки пленумунуң дугайында беседазынга доп-чүзу-биле:

— «Найырал» совхозтуң ажылынчылери бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киржип, чеди чылдың бешки чылын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле демдеглээр соруглалыг. Тарылганың шөлү дыка өзер, бистиң Үрбүн салбырынга кол культура кызыл-тасты 4600 га, кукурузаны 1200 га чедирер. Сарголдарның күр чердери ажыглаттынар. Малчыннарның мурнунга улуг соруга база салдынган. Чүге хойга онаштыр 95 хураганны, бир хойдан 2,1 кг дүктү алыры планда көрүнген. Тарын боозадылгага бо чылын беш мүң хойну киирер. Күргүнеге 255 тонна этти, 29 тонна дүктү садар хүлээлеглиг—деп чугаалаан, орук айны-биле аалынга кирип, ажыл-амыдыралы-биле танышканывыс хойжу Бүрбү-Доржуның ажылында четпестерни чугаалады.

Агитаторнуң чугаазы кыска, допчу болза-да, аназ олурганнарга чарышче кыйгырыг болу берген.

— Бо чылын 100 баш хойдан 100 хураганны, бир хойдан 2,5 кг дүк кыргын алыр хүлээлгелиг мен—деп, кадарчы О. Опул сорук киришкинниг чугаалады.

— Эки-дир, малчын бүргүзү бодунга бедиткен хүлээлгени алыры, ажылынга харыысалгалыг болуру чугула—деп, зоотехник деткип кагды.

Сарголдарда кыштаглаан хойжулар хөй, оларны кезиир, айның үчүдүн шын кылыр, чаа зоотехниктиң бирээзи. Харга кылаштаарга безин даап чок. Улуг Сарголда кадарчы Ховалыг Салбырапович Дойдааның аалынга дүш эрте бергенде чеде бердивис. Учётчик эш Седен хойжунуң мартта отчётун кыйын алгаш, агитатор хүлээлгезин күүседип, аназ олурган кижилерге беседа кылган.

СЭКП обкомунуң бешки пленумунуң дугайында беседазынга доп-чүзу-биле:

— «Найырал» совхозтуң ажылынчылери бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киржип, чеди чылдың бешки чылын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле демдеглээр соруглалыг. Тарылганың шөлү дыка өзер, бистиң Үрбүн салбырынга кол культура кызыл-тасты 4600 га, кукурузаны 1200 га чедирер. Сарголдарның күр чердери ажыглаттынар. Малчыннарның мурнунга улуг соруга база салдынган. Чүге хойга онаштыр 95 хураганны, бир хойдан 2,1 кг дүктү алыры планда көрүнген. Тарын боозадылгага бо чылын беш мүң хойну киирер. Күргүнеге 255 тонна этти, 29 тонна дүктү садар хүлээлеглиг—деп чугаалаан, орук айны-биле аалынга кирип, ажыл-амыдыралы-биле танышканывыс хойжу Бүрбү-Доржуның ажылында четпестерни чугаалады.

Агитаторнуң чугаазы кыска, допчу болза-да, аназ олурганнарга чарышче кыйгырыг болу берген.

— Бо чылын 100 баш хойдан 100 хураганны, бир хойдан 2,5 кг дүк кыргын алыр хүлээлгелиг мен—деп, кадарчы О. Опул сорук киришкинниг чугаалады.

— Эки-дир, малчын бүргүзү бодунга бедиткен хүлээлгени алыры, ажылынга харыысалгалыг болуру чугула—деп, зоотехник деткип кагды.

Сарголдарда кыштаглаан хойжулар хөй, оларны кезиир, айның үчүдүн шын кылыр, чаа зоотехниктиң малчыннарга чедирер дээш, өөрүм аътталыптылар.

Чаа-Хөлдүң ажылчын кооперациязы садыгжы чок садыгны ырак малчыннарга тургузарының талазы-биле элээн дүржүлгени чыып алган. Сарголдарның малчыннары хойжу Ховалыг Дойдаанын бажынында садыг барынга чаңчыга бергеннер. Оон аалынга ийи чыл бурунгаар чораан бис, мынан-на садыгжы чок садыг турган.

— Керосин, кээшпе, оттуг-ыяш садып алыры-биле келдим, санажын көрээли дээш, хары догүй берген кырган рублин сунду.

— Садыгжы эвес, хойжу кижи-де болгай мен—деп хойжу баштактанды. Керосин кудуп алыр саваар кайда ирги?

— Савалыг келген мен, даштын аъдын дергизинге ийми.

— Барааннарның өртээн бижээш, ханада азып каан, кым чежеин хереглээр-дир, өртээн боду саналп, төлеп каар чүве болгай.

— Шыны-да херек, алган чүвеминиң өртээн бодунар санап, дузалап көрүнер, санап билир эвес мен—деп кырган дилээн.

Кадарчы улуг-да хааржакты ажыдыптарга, малчыннарга эргежок чүгүлә үүрмек барааннар база рубль, көпеек сугарынга ойлээн хааржакчыгаш ында болду. Сарголдарның малчыннары шай, таакпы, керосин болгаш өске-даа чүвелер дээш совхозтуң, оон салбырының төвүнде магазиннерже чоруп турбас, боттарының аразында чурттап турар хойжунуң бажыныңга келгеш, чоруун бүдүрүп ап турар. Анда немей барааннарны машина-биле экжеп турар. Ынчангаш малчыннарның сеткилп ханган чаныш турарлар.

Бистиң чамдык удуртукчуларывыс V пленумунуң доктаалын боттандырбышаан, ылангыя ын мал ажылдакчыларынга чаа 8 чурттапга бажының немей кылыры эгелээн.

Куштуг-Кежиг сүт-бараан фермазынга бо чылын элээн каш чугула тудуглар ажыглапга кирер. Чурттапга бажыңнарындан аңгыда, аназ пекарняны, культура албан черинің бажыңын кылыр, чүнар бажыңны алгыдар, оон-даа өске.

Бо бүгү тудугларга хереглээр ыяш, өске-даа материалдар бүрүн белеткеттинген. Бызанчылар звенолары ажылдап киришкен. Дүүгүзүнден бөгүн, а даарта оон-даа бедик көргүзүглүг болурунга чарыш кижилерни күш-ажылче улам сорук киирип турар.

* * *

Өвүр районда «Торгалыг» колхозтуң малы хүр кыштаглап турар. Бүжү семис чыл ашкан малдың продуктулуу-даа бедик, чаш төлү-даа боткур болур. Соолгу хүннерге чедир төрүттүнген 3450 ажыг хураган болгаш 519 анай шупту менди.

Ниитиниң малын өстүрер, оон чаш төлүн менди доруктурар талазы-биле үлегерлиг ажылдап турарлар хөй. Чижээ, К. Шаңмак-оолдуң коданындан төрүттүнген 235, В. Маадыр-оолдуң дүүдан 322, К. Эрелчиннииңден 316 хураган бүрүн доругуп турар. Инек кадарчылары А. Сарыг-оол 26 бызаны, Т. Кертик-оол 24 бызаны менди алган.

Мал оолдаашкынының амгы түлүк үезинде сиген, силос, өске-даа чемнер сөөртүлгенин улам калбартып турар. Бо ажылга мактаттырып турар К. Даш-оол, Б. Санчы шыкаш механизаторлар хөй.

Н. ТАМДЫН.

* * *

Чылдың кайы-даа аалчаанде сарлык магалыг-ла мал. Кыштың соогу, харның улуу сарлык малга шаптык болбас, аңаа кажаа турлаг-даа херээ чок, халлыг мээстерге одарлап кыштаар.

Өвүр районда Санчы-Бүдүп биле Сарыг-оол сарлык малдаарынга дыка мергежээн, чылдың кайы аалчаанде, ону кала одарладырын олар ажы билир. Бо чылын оларның кадарганы ийи бодан сарлык Арзайтының мээстерине менди, хүр кыштаглаан.

Малчыннар амгы үеде сарлыктарын чазагларынче киирип келген. Инектериниң башкылыны бо хүннерде бызаалап эгелээн. Чижээ, Санчы-Бүдүпүң коданында 10 сарлык, а Сарыг-оолдуңда 27 сарлык төрээн, бызаалары шупту бар. Моон сонгаардаа төрүттүнер бызааларын менди өстүрүп алырынга ол малчыннар бүзүрелдиг.

С. САЙЫН-БЕЛЕК.

* * *

С. Маадыр-оол — малчыминарның аразында ын-не улуг назылыг малчын ол. Аксы-Барлык салбырга ол 1959 чылда—101, 1960 чылда 102, 1961 чылда—114, 1962 чылда—110 бызаны менди өстүргеп. Бызааларны канчаар аннар дугайында зоотехниктиң, мал эмчизининң сумезин ол эки күүседип келген.

Бызааларны доруктурарынга оон бодунуң практиктиг мергежили бага бичче эвес. Мал ажылының түскай эртемниглери-биле хүн бүрүле харылзажып тургаш, малдың чаш төлүн эки азыраарга, аңаа хорамча турбас боор-дур. Бо чылдың баштайгы айларында төрүттүнген 26 бызаны ол чидириг чокка алган.

С. СЮРЮН.

Барыын-Хемчик районда. «Барлык» совхоз.

Өөрүнчүг медээлер

ТООРА-ХЕМ. (Радио-биле). Ниитиниң мал ажылын улам хөгжүдер, ону ажаап, өстүрүп турар кижилерниң чурттапга амыдыралын улам чаагайжыдар талазы-биле Тожу районда «Май бири» колхоз организастыг чамдык хемчеглерни боттандырып турар. Колхозчуларның улам өзүп турар культурлуг негелдезинге хөлбаштыр, ылангыя ыракы фермаларга тургузар 2 радиостанцияны, малчыннарга 4 радиоприемникти садып алган, оларны улавас ажыглаага киирер.

Бо чылын кылыр бүдүүлге, культура-амыдырал болгаш чурттапга тулугларының нуруузу мал ажылынче үлегидир көрдүнгени база таварылга эвес. СЭКП обкомунуң V пленумунуң доктаалын боттандырбышаан, ылангыя ын мал ажылдакчыларынга чаа 8 чурттапга бажының немей кылыры эгелээн.

Куштуг-Кежиг сүт-бараан фермазынга бо чылын элээн каш чугула тудуглар ажыглапга кирер. Чурттапга бажыңнарындан аңгыда, аназ пекарняны, культура албан черинің бажыңын кылыр, чүнар бажыңны алгыдар, оон-даа өске.

Бо бүгү тудугларга хереглээр ыяш, өске-даа материалдар бүрүн белеткеттинген. Бызанчылар звенолары ажылдап киришкен. Дүүгүзүнден бөгүн, а даарта оон-даа бедик көргүзүглүг болурунга чарыш кижилерни күш-ажылче улам сорук киирип турар.

* * *

Өвүр районда «Торгалыг» колхозтуң малы хүр кыштаглап турар. Бүжү семис чыл ашкан малдың продуктулуу-даа бедик, чаш төлү-даа боткур болур. Соолгу хүннерге чедир төрүттүнген 3450 ажыг хураган болгаш 519 анай шупту менди.

Ниитиниң малын өстүрер, оон чаш төлүн менди доруктурар талазы-биле үлегерлиг ажылдап турарлар хөй. Чижээ, К. Шаңмак-оолдуң коданындан төрүттүнген 235, В. Маадыр-оолдуң дүүдан 322, К. Эрелчиннииңден 316 хураган бүрүн доругуп турар. Инек кадарчылары А. Сарыг-оол 26 бызаны, Т. Кертик-оол 24 бызаны менди алган.

Мал оолдаашкынының амгы түлүк үезинде сиген, силос, өске-даа чемнер сөөртүлгенин улам калбартып турар. Бо ажылга мактаттырып турар К. Даш-оол, Б. Санчы шыкаш механизаторлар хөй.

Н. ТАМДЫН.

* * *

Чылдың кайы-даа аалчаанде сарлык магалыг-ла мал. Кыштың соогу, харның улуу сарлык малга шаптык болбас, аңаа кажаа турлаг-даа херээ чок, халлыг мээстерге одарлап кыштаар.

Өвүр районда Санчы-Бүдүп биле Сарыг-оол сарлык малдаарынга дыка мергежээн, чылдың кайы аалчаанде, ону кала одарладырын олар ажы билир. Бо чылын оларның кадарганы ийи бодан сарлык Арзайтының мээстерине менди, хүр кыштаглаан.

Малчыннар амгы үеде сарлыктарын чазагларынче киирип келген. Инектериниң башкылыны бо хүннерде бызаалап эгелээн. Чижээ, Санчы-Бүдүпүң коданында 10 сарлык, а Сарыг-оолдуңда 27 сарлык төрээн, бызаалары шупту бар. Моон сонгаардаа төрүттүнер бызааларын менди өстүрүп алырынга ол малчыннар бүзүрелдиг.

С. САЙЫН-БЕЛЕК.

* * *

С. Маадыр-оол — малчыминарның аразында ын-не улуг назылыг малчын ол. Аксы-Барлык салбырга ол 1959 чылда—101, 1960 чылда 102, 1961 чылда—114, 1962 чылда—110 бызаны менди өстүргеп. Бызааларны канчаар аннар дугайында зоотехниктиң, мал эмчизининң сумезин ол эки күүседип келген.

Бызааларны доруктурарынга оон бодунуң практиктиг мергежили бага бичче эвес. Мал ажылының түскай эртемниглери-биле хүн бүрүле харылзажып тургаш, малдың чаш төлүн эки азыраарга, аңаа хорамча турбас боор-дур. Бо чылдың баштайгы айларында төрүттүнген 26 бызаны ол чидириг чокка алган.

С. СЮРЮН.

Барыын-Хемчик районда. «Барлык» совхоз.

Өвереникчилериниң дузазы

Барыын-Хемчик районуның «Кара-Хөл» колхозунуң Куда-Аскыда сүт-бараан фермазынга сес чыл школазының коллективи шефтээшкинни чорудуп келгеп. Февральда ийи катап шефтээп, кажаалларның аразан кургаглаан.

Школаның шефчилери мартта 10 сааначызарның чурттапга бажыңнарын чугайлап берген. Аңаа башкылардан аңгыда сески класстың өвереникчилери база киришкен.

Школада партия эге организациязының секретары эш Хертек коллективти эвилелдеп алган, боду оон-биле кады ажылдап турган. Бажыңнарны чугайлаанының шынары эки. Школа коллективи сааначыларга, кадарчыларга концерт база көргүзүп турар. Соолгу шефке 31 кижи ажылдаан. Ферма ажылдакчылары оларга өөрүп четтиргенин илереткен.

Х. ДОЙНУҢ.

Тес-Хем районуның «Чодураа» колхозунуң № 4 хойжу бригадазы чеди чылдың бешки чылында 350,9 центнер эттиг, 68 центнер дүктү бүдүрерни болгаш 100 хойдан 95 хураганны алырын хүлээзеген.

ЧУРУКТА: колхозтуң даргазы Ч. Шулуу-Маадыр № 4 хойжу бригаданың бригадири И. Кесиний-оол-биле ажыл-херек дугайынга чугаалажып олурарлы.

Фото С. ЧАЖИН-ООЛДУУ.



Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери! Часкы тарылганы үлегерлиг эрттирери дээш, тарааны, техниктиг культураларны болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин дыка көвүдедири дээш бүгү улустуң чарыжын улам-на калбартыңар!

(СЭКП ТК-ның Май бирге Кыйгырыгларындан).

БАШТАЙГЫ ХҮН

БАЯН-ТАЛА. (ТЕЛЕФОН-БИЛЕ). Чөөн-Хемчик будуруазе эргелелиниң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң тарылгазының шөлү эртикен чылдыындан ыраапта калбарар, оон иштинде тараа культураларын 4145 гектарга тарыыр.

Колхозтуң кол хову турлаа Дүвүреңде Кара-Сал Дамбаның бригадазы чүгле черинің эриирин манап, күчүлүг агрегаттарны бүрүн белеткеп алган. Частың чылыг хүннери эгелээн, апрельдиң 7-де ийи агрегат ховуже үнүпкен.

Куулар Шагдыр биле Монгуш Даңзы-Белектиң башкарганы «ДТ-54» маркалыг тракторлар шөлдүң ырмынын дүвүредипкен. «ЛД-10» маркалыг дискалыг лущильник-биле олар хүннүң ийиги чартыында 40 ажыг гектарны ажылдаан. Ол болза, эртикен нүзүм ындартынган күр шөл, аңаа үнелиг культура болур кукурузаны (180 гектарга) олуртурун белеткеп турар.

Дүвүреңниң механизаторлары шын базырып илиртээрин база уламтыр эгелээн. Баштайгы хүн Куулар Седип-оолдуң агрегады үнген, а дараазында хүн аңаа Хертек Калдар-оолдуң агрегады уламны берген. Долу эвес ажыл хүнүнде безин олар 100 ажыг гектарны илиртээн.

Ишкинниң шөлдеринде

СУГ-АКСЫ. (ТЕЛЕФОН-БИЛЕ). «Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкиин салбырымың Кызаада ховү турлаа таарымчалыг дериттинген. Ниити чурттапга бажыңнындан аңгыда, ында библиотекалыг, ойнаар ыяш-бүрү херекселдиг кызыл булуң, чунар бажың, столовая ажылдап эгелээн.

Дуржулгалыг бригадир Ондар Иманың удуртканы тараамылар ховү ажылынга белеткеинн чогуур өйүнде дооскан. Апрельдиң баштайгы хүннеринде бүгү техниканы, үрезин болгаш кывар-чаар материалды ховү турлаанда бүрүн чедирген тургап.

Черниң эриирингe четтиннейн турган механизаторлар апрель сестиң ийиги чартыында ховуже үнүпнеп, хары угда алды агрегат улаштыр шуужүп эгелээн.

Эртиен чылын аңдартынган 500 гектар күр черниң шыгын базырып илиртээрин механизаторлар бүдүн чартык хүн дооскан. Олар ам Имен-Даштың байлак дүшүткүр шөлүн шиңгээдип ажыглаарынче кирген.

ОГОРОД БРИГАДАЗЫ

Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» созхозтуң коммунист М. Баймыр-оолга баштаткан огород бригадазы чаагы тарылганга белеткеп эвес белеткенген. Олар чылыдыгалыг черде 60 мүң дос үрезин помидорну өстүрүп алган, ол 2 га шөлге четчир. Оон ынай ногаа аймаанын өске-даа үрезиннерин тарып олуртур хааржактарны болгаш 150 тонна өдектя сөөртүп алган. Бригада бо чазын 1,5 га помидорну, 3,5 га арбузту, 5 га капустаны, 3 га морковьту, 1 га согуланы тарыыр. Оларның үрезиннери белеп.

Ногаа шөлүн ам-даа чемнишчилер-биле ажылчыннар аназ 450 тонна өдектя теккен. Бир «Беларусь» трактордуг, дөрт тергиглиг аътты ажылчыннар өдек сөөртүлгезин үргүлчүлеп турар. Үрезин ажаазында ажыдакы турарларнан О. Серен, О. Депий-оол, М. Дайынчы, Ч. Буулар болгаш өдек сөөртүчүлеринден М. Чимит, М. Догжанмаа, М. Очур-оол олар хүн норманың 150—200 хуу күүседип турарлар.

К. БОРА-КИЖЕ.

ХОВУ ТУРЛААНДА

БАЖЫҢ-АЛААК. (Телефон-биле). Чөөн-Хемчик будуруазе эргелелиниң «Искра» колхозу ховү ажылынга белеткелин организастыг дооскан. Частың амгы байдалы-биле алырга шык базырышкыны Арыг-Бажынга мурнап эгелээр. Ону өөренип көргеш, ында тракторларны болгаш кожууда машиналарын баш бүрүнгаар белеткээн. Механизаторлар, ховуның бүгү ажыл-ишчилери ам үүле черниң эриирин манап турар.

Арыг-Бажы ховү турлаанда чурттапга бажыңындан аңгыда ийи өгнү база аппарып хондурган, столовая, чунар бажың, библиотекалыг кыпыт булуң ажыдап эгелээн. Тараажыларны күш-ажылче улам сорук киирип турар көскү агитацияны шимеп кыпган.

Кара-Тал болгаш Улуг-Өйнак ховү турлаларында ниити чурттапга бажыңнары, столовая болгаш кыпыт булуң турар бажыңнар чогуур өйүнде септеттинген, иштин чугайлап аритаан. Ам ында дерилгени, шимелдени көрүштүг белеткеп турар.

СОРУК КИИРГЕН

БАЯН-ТАЛА. (Телефон-биле). Часкы ховү ажылының эгелээр хүннери келген. Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» колхозтуң кол ховү турлаа Дүвүреңге киži-ле хөй. Оларның чамдыктары чаа кызыл булуңну дераэн, көскү агитацияны шимээн, өскелери столовая белеткээн, ниити чурттапга бажыңының өрээлдеринде орун, өске-даа дерилгени четчедээн, а механизаторлар күчүлүг тракторларын, агрегатта кожууда машиналарын катап-катап хынаан. Турлагда киži бүрүзү чаагай дүжүт өстүрүп алыр ниити сорулгага бодунуң үлүүн киирери дээш чүткүлдүг ажылдап турар.

Материалдыг байлактың тургузукчулары кижилерниң ажылдарынга таарымчаны улам-на экижидип турар. Турлагда электростанция ажылдап эгелээн, радиоприемник тургустунган. Кызыл булуңда янзы-бүрү ойнаар чүүлдер, чаа солуннар болгаш журналдар делгеттинген.

Колхозтуң Ак-Шат ховү турлаанда байдал база багай эвес. Усть-Ябинчилерниң үнелиг эгелээжиккинге сорук киирген колхозчу тараажылар май мурнунуң социалистиг чарыжын улам калбартып турар.

Трактористер хөй

«УТБА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырында Кызылдың болгаш Балгазының профессионал-техниктиг училищелерин чаа дооскан 10 аныяк трактористер бар. Олар часкы ховү ажылдарының техниказын септээрингe үдерлиг киришкеннер. Ылангыя янзы-бүрү маркалардың 17 сеялкаларны, 132 илиртээрни, 6 андазыны, кукуруза тарып олуртур 2 машинаны, 3 лущильникти болгаш 4 кожугну, 10 ыяш каток-тарны септээннер.

Амгы үеде бо салбырда трактористерниң саны 80 чедир турар, а тракторлар чүгле 10 ажыг. Ынчангаш бо трактористерниң күжүн часкы тарылга үезинде механизаторлар чедиишпейн турар өске ажыл-агыйларга ажыглаага чогуур.

К. ДОРЖУ.

* * *

Бо-ла совхозтуң Арыскан салбырының механизаторлары бо чылын кодээ ажыл-агый продуктуларын хөйнү бүдүреринге боттарының күш-ажылчы салыышкынарын киирер дээш социалистиг чарыштыг ажылдап турарлар.

Септекчилер 9 сеялканы, 6 андазынны, 3 кожугну, 1 лущильникти болгаш өске-даа техниканы септээн. Мал чеминиң сөөртүлгезинге ажылдап кыштаан «Беларусь» деп 2, «ДТ-54» деп 1 тракторларны ам часкы тарылгаже киирер дээш септеп турар. Бывар-чаар материалды камнаарының болгаш тракторнуң ажылдап кыпыышкынының хемчээлин улгаттырган социалистиг хүлээлгени түс-түс трактористер алган.

Д. ДОКУН-ООЛ.

Белен эвес

Часкы тарылганың хүннери чедип келген. Тараажылар ховү турлагларынче шуужүп чоруп турар апарган. Ынчалза-даа Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозу бо кампанияга багай белеткелдиг ужураып турар. Тракторлар четче септеттинмээн. «Чаа-Суурда «ДТ-54» деп бир тракторну бажын чанында чазып каан чыдар. «Ол трактор септеттинмезе-даа, чаа трактор алыр бис» деп, колхоз даргазы эш Мирчин чугаалап турар. Бар техниканың күжүн четче ажыглаар дугайында эш Н. С. Хрушевтуң айтыышкынын эш Мирчин шак ынчаар уттуп турар.

Үрезин чокка тарылга чоруттунмас дээрзи билдингир болгай. Бо колхозтуң чорудар тарылгазының үрезиниин чартык кезии азы 90 ажыг тонна үрезин ам-даа чок. «Мал чеминге хереглээри-биле салып алган арбайны ам үрезинге ажыглаар апарган чоор бе?» деп, эш Мирчин биле агроном Дамбажык сумележип турарлар. Кукуруза үрезини база чок. Чүге белен эвезин деп айтырыгны колхозтуң удуртукчулары харылаар ужурлуг.

С. ТАНОВ.

МАЛЧЫННАРНЫҢ ХАНДЫРЫЛГАЗЫ

Малчыннар хандырылгалыг болгаш культурлуг чурттаан тудум-на, мал ажылын хөгжүдеринге улуг ажылды кылыр дээрзи чугаажок айтырыг болур. «Сүт-Хөл» совхозта рабкооптуң баштаар чери малчыннарның хандырылгазының дугайында айтырыгны бодунуң хуралынга шиитпирлээш, элээн боттуг хемчеглерни алган. Ажылчын кооперациязы Манчүрекче болгаш Өртен-Адырже янзы-бүрү барааннарны чедирткен, ырак малчыннарда 4 дерги садыын организастаан. Манчүректиң Суглуг-Ойда, Көшпесте болгаш Чечектигде база Өлен-Ховуда садыгжы актив 580 рубльдиң барааннарын малчыннарга саткан.

Шынаада, Шатта малчыннарга автолавкалар неделяда үш катап чедип турар. Оларның маршрудун болгаш графигин совхозтуң дирекциязы-биле дугурушкан бис. Малчыннарның чагытлары хүлээп алдынып турар. Чангыс ай дургузунда безин рабкооп 8 тонна сухарайны, 1 тонна 500 кг янзы-бүрү крупаларны, 200 кылын чоорганнарны, 92 улуг орунну, 320 сыртык хавын, 52 чүнар демирни, 13 тонна далганны болгаш далгандан кылган чемнерни малчыннарга саткан.

Респотребсоюзтуң баштаар чери бистин рабкоопка бир чаа автолавканы чорудуп бергени дыка таарымчалыг болган. Ажылчын кооперациязы чоокку үеде садыгжызы чок 4 парёкту организастаар болгаш Манчүрекке, Өртен-Адырга хлеб быжырар черлерни кылгаш, ажыглалга киирер. Ол черлерде тудуг материалдары чедиртинген. Керосинни, чугайны Ишкин бажынче база Манчүрекче үргүлчү чедиртип турар бис.

Рабкооп чамдык чугула хереглеглин барааннарының чагыын респотребсоюзка, Кызылдың садыг базазынга киирзе-даа, оон түннелп амдыызында чүү-даа болбаан. Эзерлер, шаажан аяктар, демир оруннар, сыртыктар, батареялар-биле ажылдаар радиоприемниктер, хана, стол шактары, хевистер болгаш оон-даа өске барааннар малчыннарга херек болуп турар. Оларның ол хереглеглерин өөренип көөру күзенчиг-дир.

Райүлетпүр комбинады Сүт-Хөлүүн ажылчын кооперациязынга 1962 чылда чүгле 460 рубльдиң барааннарын берген, а бо чылын чүү-даа бербээн, чугайны 15 тонналы бээр тургаш, чүгле 3 тоннаны берген. Бажың иштининг хереклеглери: шкафтар, столдар, сандайлар садыглаары кончуг ховар. Бажын хереклеглерин кылырынче болгаш садыглаарынче райүлетпүр комбинат сагыш салыр ужурлуг.

Ажылчын кооперациязы малчыннарның, часкы тарылгага ажылдаар кижилерниң хандырылгазы дээш аңдаа боттуг хемчеглерни чорудар деп турар.

Б. САРЫГЛАР,
рабкооп баштаар черининг даргазы.

Дуза көргүзер өйү келген

Улуг-Хем районнуң «УТБА 25 чылы» совхозунуң Ак-Туруг салбырының хойжузу Д. Очур-оолдуң өөнүн иштии хөй, чурттап олурар бажыны септеттинмээн: оон ханазындан соок кирип турар, шалазы таараш, крышазы, кладовказы чок. Ол хойжуга болур-чогуур дуза көргүзер талазы-биле кандыг-даа хемчеглер алдынмаан.

Оон ажаалгазында 660 хой бар, кажаазы чүгле ол хойга ой. Хураган кажаазы чок. Кажаанның иштинге тускай өрээдер кылгаш, аңаа чаш хураганнарны тургузупкан соонда, хойнуң чамдыызы кыыттың, частың соогунда даштыгга, доң черге турар ужурга таварышкан.

Ынчангаш хой арып бакырзан болгаш аарыга таваржып турар түүлер бар. Ак-Туругда 6 коданоон иштинде бир коданга-ла 600 — 800 хой быжыглаттынган. Ол коданнарда хойларның хураганнаашкыны барык дооступ турар. Төрүттүнген хураганнарның 70 хуузу менди алдынган. Кажаалар чедиишпезинден болгаш кыштаглаашкынны чедиише чок организастаанындан элээн хөй хураганнар хорамчага таварышкан. Кажаалар четчир бе, азы чедиишпес бе дээрзин мал ажылының түскай эртемниглери чогуур үезинде хынап көрбээн.

Малчыннарның амыдырал-чурттапгазынче болгаш малдың ажаалгазынче сагыш салыр чорук харымсалгалыг. Бо дугайын совхозтуң, салбырның удуртукчулары чогум канчаар көрүп турар ирги? Хойжуга дуза көргүзер өйү келген.

С. СУВАҢ.

ОЛАР—КЕЛИР ҮЕНИҢ БАШКЫЛАРЫ

Бо арындан Күрүненың Кызылда педагогика институдунуң студентилериниң өөредилгезиниң, дыштанылгазының болгаш культурлуг амыдыралының дугайын номчуңар.

Көдээге культура университеди

Таңды районнуң «Тиилелге» совхозунда бистиң институттуң башкыларының болгаш студентилериниң күжү-биле ажылдап турар культура университеди ажыттынгандан бээр бир чыл эрткен.

Культура университединиң кол соруглазы болза чонну коммунистиг медерелин, идейлиг болгаш культурлуг деннелин бедидери база эртемниң, техниканың, мурнакчы дүржүлгэниң чедиишкиннерин пропагандаларга болур деп партия тодарадып турар.

Ол кол айтыышкынны удуртулга болдургаш, «Тиилелге» совхозта чонның культура университеди эрткен үе иштинде эвээш эвес ажылды чоруткан. Башкы институдунуң башкылары болгаш студентилери культура университединиң кичээлдерин бедик шынарлыг эрттирер соруглабиле боттарының күжүн болгаш мергежилин харам чокка бараалгадып турарлар. Оларның ажыл-чорудулгазының улуг үре-түннелдиг болуп турарының тодаргай херечизи — совхозтуң ажылчынарының культура университединиң ажылынга көдүрүп турар сонуургалы ол.

Институттуң башкылары Б. П. Бажутин, К. Х. Оргу, П. Н. Мазуревский, С. С. Салчак, Г. В. Бажутина, Х. М. Сая, А. С. Мазуревская, ослелерге-даа бедик шынарлыг лекциялар дээш база студентилериниң хөй санныг концерттери дээш өөрүп четтиргенин дыңнакчылар илередирлер. Чамдык кичээлдерде лекция соонда кино көргүзүп турар бис.

Бо өөредилге чылында «Алдан маадырлар», «Коммунизминиң энергетиказы», «Өскелеткен планеталарда амыдырал бар бе?», «Найыралдыг өг-бүле — уругларны шын кижизидериниң үндезини», «Октаргайда кижи» дээш чижектиг темаларга лекцияларны номчаан бис.

Башкы институдунуң башкылары янзы-бүрү темаларга бедик шынарлыг, солун лекцияларны белеткен шыдаары чигзиниг чок. Ынчалза-даа Чедер школазының башкыларын лекция номчууру-биле культура университединиң ажылынче хаара тудары чугула. Киноларыны Чедер школазының чиге плёнкалыг киноаппараты-биле көргүзүп болур ийик. Бо болгаш өске-даа курлавырларны культура университединиң ажыл-чорудулгазынга долу ажыглаза чугуур.

Культура университединиң кичээлдерин үзүк чокка чорударының кол негелделериниң бирээзи болза транспорт-биле ой-шаанда хандырары болур. Ол айтырыгны совхозтуң удуртукчу эштери өөренип көргеш, боттарының санал-оналын бээр апаар.

Университеттин ажылынга совхозтуң парторгу Дамдын, ажылчын комитединиң даргазы Аракчаа болгаш Чедер школазының директору Хертек олар идепкейлиг киржип турарлар.

Институттуң башкыларының болгаш студентилериниң «Тиилелге» совхозта культура университединиң чорудуп турар хөй-нийтичи ажылы чугула, ажыктыг болгаш улуг херек.

Д. ТИНМЕЙ,
культура университединиң директору.

Тываның дээди өөредилге чери

Бистиң төрээн Коммунистиг партиявыс болгаш совет күрүневис Тываның ажылчы чоннарының чаагай чоруу дээш, тыва улустуң ажыл-агыйын болгаш национал культуразын хөгжүдер дээш улуг кичээнгейни салып турар. Оон бир тодаргай көргүзүү—1952 чылда Тывага ан баштайгы дээди өөредилге чери болур башкы институдун ажытканы болур. 1956 чылда ону пединститут кылдыр эде тургускаш, Күрүненың Кызылда педагогика институду деп адаан.

Амгы үеде Кызылдың пединститудунда үш факультет ажылдап турар: физика-математика факультеди, төөгү-филология факультеди база педагогика факультеди. Келир күстен эгелээш, биология база кодээ ажыл-агый үндезиннериниң факультеди ажылдап кириптер. Ол дугайында РСФСР-нин Чырыдыышкын министерствозунуң шиитпири үнген.

1962—63 өөредилге чылында институтта 500 хире студент өөренип турар, институттуң бот-өөредилге салбырында 650 ажыг кижи өөренип турар.

Туруп келгени 10 чылдың иштинде институт хөй санныг башкыларны белеткеп үндүрген. Институттуң доозукчуларының иштинден улус өөредилгезиниң ёзулуг дарганнары-даа илереп үнүлээн. Чижээлээрге, Х. М. Сая, Н. Г. Ковалева пединститутта кызымак башкылап ажылдап турар; В. Клюшин—Кызылда № 11 школаның директору, С. Содунам—Кызылдың № 2 школазының өөредилге эргелекчизи, М. О. Дамдынчап—Тыва АССР-нин чырыдыышкын министрининң орлакчызы, Я. Хертек—артем ажылдакчызы, Х. С. Алдын-оол — Педагогика эртемнериниң Академиязының аспирантызы, М. Попова—Кызыл хоорүүскомунун даргазының орлакчызы. Олар шупту боттарының херээн эки билир кадрлар. Амгы үеде бистиң доозукчуларывыс республиканың барык-ла бүгү школаларында ажылдап, школаны амыдырал-биле ханы холбаштырар база бичии уругларны коммунистиг ёзуга кижизидер херекке идепкейлиг киржип турарлар.

Институтка студентилер ниити марксисчи-ленинчи, идей политиктиг билиглерни, боттарының мергежилинге хамаарышкан тускай эртемнерни өөренип билип ап турар. Лекция болгаш практиктиг кичээлдерден аңгыда, келир үениң башкылары боттарының билиглерин, мергежилдерин бот-тывынгыр уран чүүдүн, спорттуң, техниканың, эртеминиң янзы-бүрү болгумнеринге немей шингээдип ап турар. Чижээ, мындыг болгумнер бар: дылдың, совет литератураның, биофизиканың, ниити ырның, уран гимнастиканың, кинонуң, мотоциклдиң болгаш оон-даа өске. Студентилернин дразындан эртем-шинчилел ажылдары чорудуп турарлар база бар, чижээ, Ч. Сая на, Ш. Кызыл-оол, А. Анчымаа тыва дылга хамаарышкан шинчилел ажылдары кылып турар. Өөредилгеге төргиннер З. Артына, У. Ондар, К. Киселева, Г. Уколова, В. Сизенев болгаш өске-даа студентилер идепкейлиг хөй-нийтичилер боюн келген.

Өөредилгени бүдүрүлге-биле холбаштырарының негелделеринге дүүштүр институттуң студентилери практика үезинде-даа, оон дашкаар-даа үеде өөредилге-кижизидилгениг ажылдарны хоорайның болгаш республиканың школаларында чорудуп турар. Кызыл хоорайның школаларында пионер вожатыйлары, класс баштынчы башкыларының дузалакчылары боюн ажылдап турарлар хөй. Чайгы үеде студентилер пионер лагерьлеринге база ажылдап келген.

Бир кезек студентилер Кызылдың шагдаа килдизинде уруглар өрээлинде «берге» уругларга-биле кижизидилге ажылы чорудуп турар.

Чыл санында-ла кускү тараа ажаап алышкынынга институттуң студентилери идепкейлиг киржип турар. Бии-Хеминиң, Каа-Хеминиң база Таңдының колхозтары болгаш совхозтары оларның ховуларынга ажылдап турган пединституттуң студентилеринге улуу-биле өөрүп четтиргенин илереткилээн.

Студентилерниң иштинден дыка хөй кижи агитатор боюп ажылдап турар. Агитаторлар В. Казаков, А. Ховалыг, О. Кавзакай, А. Манасов болгаш өскелер-даа быжыглаан черлеринде политиктиг чугула ажылды чорудуп турар. Бо бүгү чижектер студентилернин бүдүрүлге, кижизидилге херээнге киржип турарының херечизи болур.

Бистиң институттуң башкыларының коллективи найыралдыг болгаш ажыл-ишчи улус. Ында улуг дүржүлгалыг, хоочун-даа, чаа ажылдап эгелеп чоруур-даа идепкейлиг аныяк башкылар хөй. Эге школа кафедразының эргелекчизи РСФСР-нин школаларының ады алдыг башкызы В. Л. Ладанова — бодунуң херээнин мастери. Оон-биле кады ол, институттуң болгаш хоорайның хөй-нийти ажылынга идепкейлиг киржип турар, хоорай Советиниң депутады. Педагогика эртемнериниң кандидады доцент Т. Н. Метляев, физика кафедразының башкызы С. А. Хоромавин, марксизм-ленинизм кафедразының эргелекчизи Б. П. Бажутин, тыва дыл кафедразының башкызы Е. Б. Салзынмаа боттарының кичээлдерин чаа-чаа аргаларны ажыглап тургаш, бедик шынарлыг эрттирип турар.

Башкылар коллективи студентилерге хаяы болгаш быжыг билиглерни бээр дээш бүгү күжүн үндүрүп турар. Институттуң башкылары, ол ышкаш студентилер-даа хоорайга болгаш республиканга эртем-педагогика билиглерин нептередириниң херээнге идепкейлиг киржип, башкыларга, ада-иелерге лекциялар номчуп, башкыларның кичээлдеринге олуржуп, оон соонда боттарының санал-оналын берип дуза чедирерлер.

Таңды районда «Тиилелге» совхозка шеф ажылы чорудуп турар бис. Анаа башкылар-даа, студентилер-даа план үезугаар концерттерни, лекция болгаш бесседаларны чорудуп келген. Чөөкта чаа пединститутка бир кезек школаларны быжыглап каан. Оо школаларга янзы-бүрү өөредилге-кижизидилгелиг, шинчилел-дүржүлгалыг ажылдарны чорударын кафедралар планнап турар. Мындыг байдалдыг, институт түгле башкылар белеткээр эвес, харын өөредилге-кижизидилге ажылын республиканга боттандырып чорударынга чоорту ханылап кирип бар чыдар.

Дээди өөредилге черининг бүгү ажыл-чорудулгазы башкы кадрлардан, башкылашкынының шынарындан дөрт хамаарлыр болгай. Ынчангаш башкылар боттары мергежилин бедидер ажылды эң чугула негелделеринге бирээзин деп көрүп турары-даа чөптүт. Өөредилге-кижизидилгелиг ажылды зайлап баштап чорударының херээнге институттуң партия организациязы, комсомол, местком болгаш өске-даа организациялар улуг дузаны чедирип турар.

Бистиң пединститудувус чыл келген тудум кадрлар-биле хандыртынганы-биле, материалдыг баазаның күштелгени-биле сан-даа, шынар-даа талазы-биле өзүп орар.

Ленин кудумчуунда институттуң база бир улуг дөрт кат чаа даш бажыңының тудуун доозар четкем.

Бисте ам-даа кылдыннаан түүлдер болгаш четпестер бар. Чижээлээрге, чамдык студентилер кичээл үзер, өөредилгеге кыымак эвес; хөй-нийтиниң чурумун ийи-чангыс кижилер үрей бергилээр. Институттуң коллективи аңаа удур хемчеглерни ам-даа күштедирер апаар.

Ш. САТ,
пединституттуң партия организациязының секретары.



Бо — семинар кичээли. Олар аңаа совет литератураның болгаш урак чүүлдүң ажылдакчылары-биле эш Н. С. Хрущевтуң март 8-теги ужуражышкынының дугайын өөренгеннер.

ЧУРУКТА: төөгү-дыл факультединиң бешки курузунуң студентизи С. Ховалыг харыылап тур.

Ниити чурттагга бажыңында ариг-силиг, бүгү-ле чүвени эмге-секселиг салып каан. Институтка кичээлдер соонда-даа, дыштанып хүннерде-даа, аңаа номчуттунуп, дыштанып, келир хүннүң кичээлдеринге белеткенип турарлар. Эң эки комната дээш институттуң чарыжыкның мурнуку одируунда—М. Дензинмаанаң даргалаан комнатазы.

Фотолары В. Лутковтуу.

Бирги черде 3-кү курсчулар

Кончуг эки өөредилге, чурум болгаш хөй-нийтиниң ажылынга идепкейлиг киржири дээш конкурс группалар аразынга өөредилге чылының бирги семестринде-ле чарлаттынган. Конкурска үш факультеттерден шупту 17 группалар киржип турар. Конкурстуң доктаатканын ёзугаар бирги черни алган группа — Ленинградче, а ийиги черни алган группа Шушенскоеже чайгы дыштанылга үезинде экскурциялап баар.

Улуг Ленинниң адын эдилээн, Октябрь революциязының кавайы — Ленинградка баар эрге дээш чидиг демисел группалар аразынга бирги семестрниң дургузунда үргүлчүлеп келген.

Төөгү-дыл факультединиң 3-кү курузунуң студентилери группаның комсомол хуралынга чүү кыыза чогуурул дээрзин сүмелешкеш, комсомолчу бүрүзү бүгү тала-биле эки түннелдиг болурун илереткен. Группавыста 23 студент бар. Оларның кижи бүрүзү хөй-нийти даалгалыг. Агитаторлардан Кара-оол Дөржу, Чылбак Тараажык, Александра Куулар болгаш өскелер-даа быжыглаан участоктарынга доктаамал барып, хүндүткелди чаалап алганнар.

Өөредилге талазы-биле бисте чыдып каан турарлар чок. Семинар кичээлдеринге шупшуувус идепкейлиг киржип келдивис. Кышкы экзаменнерни чаңгыс-даа багай демдек чок дужааган бис. Ондар Уйнукаа, Светлана Очур-оол, Мария Дазаа бүгү экзаменнерни түгле бешке дужааганнар. Зина Монгуш, Чылбак Тараажык, Куулар Оскал-оол, Сергей Хертек болгаш оондаа өске студентилер 4—5-ке дужааганнар. Кончуг эки өөредилге база хөй-нийтичи чоруу дээш бистиң эживис Ондар Уйнукаа Ленинчи стипендиязыны ап турар.

Чоокта чаа үстүнде адаанывыс конкурстуң түннелин үндүргеш, бирги черни бистиң группага тывыскан. База бир берге эрткен. Мурнувуста шиитпирлиг ажыл-херектер хөй.

К. БАЛЧЫЙ,
группа даргазы.

Коммунистиг чурттагга дээш

Общежитиеде чурттап турар студентилерниң ниити хуралынга общежитиениң өрээлдер аразынга «Коммунистиг чурттагга дээш» деп конкурсту чарлаан. Оон бээр-ле тус-тус өрээлдер аразынга бирги чер дээш чидиг демисел эгелээн. Конкурстуң түннелин ай санында үндүрүп, тиилекчи болган өрээлге даараныр машина, ийиги черни эгелээн өрээлге патефонну тыпсып турар бис. Бирги чартык чылдан эгелээш, төөгү-дыл факультединиң 2-ги болгаш 3-кү курузунуң студентилери база физматтың, педфактың 1-ги болгаш 2-ги күрстарының студентилери чурттап турар өрээлдер эң-не арыг-сидиг боюп келгени-биле тиилекчилер болгулааннар.

Общежитие соведининиң хуралдарынга четпестерни чугаалажы бээр бис. «Хөлеге» деп шоодуглуг хана солун доктаамал үнүп турар, бар четпестерни аңаа бижип турар бис.

Арыг-силиг, культурлуг чурттагдан аңгыда бистиң студентилер хостуг шагын чөп ажыглап, чагыдып алган солуннарын номчуп, коллективтиг киноаашкынларны организастап, номчаан номнарывыс дугайын чугаалажып турар бис. Общежитие соведининиң ажылынга институт башкылары боттуг дузаны көргүзүп, лекция, бесседаларны организастап турарлар.

Б. ОЧУР-ООЛ.
общежитие соведининиң даргазы.

Чечен чогаал бөлгүмү

Тыва чечен чогаал бөлгүмү — институтта солун бөлгүмнериниң бирээзи. Ында бүгү факультеттериниң өөрээн хөй студентилери хаара туттунган. Ук бөлгүмүң хоочун чогаалчы Степан Агбанович Сарыг-оол удуртуп турар.

Бөлгүм баштайгы үезинден бээр эки ажылдан, чечен чогаалдың теориязын болгаш чогаалды канчаар бижирип дугайында кичээлдерни эрттирип, студентилериниң бижээн чогаалдарын сайгарып, «Отчугаш» деп бюллетеньни белеткеп үндүргеш. Ол бюллетеньге кирген чогаалдардан М. Дыртыктың, О. Арапчорунуң, Б. Дапыттың, М. Хоюгнуң шүлүктери өөрээн эки бижиттинген деп түңнээн бис.

Тываның аныяк чогаалчылары С. Сүрүң-оол, О. Сувакпит, критик А. Калзан, композитор С. Бюрбээ олар-биле ужуражыпта солуп болуп, биске хөй-хөй ажыктыг сүмелерни бергеннер.

«Отчугаш» деп бюллетеньге парлаттынган чамдык шүлүктерни моон аларында парладывыс.

ЛЕНИН-БИЛЕ

Ленинниң өөредиинге чалгынналгаш,
Ис чок ырак Октаргайны чагырган бис.
Ленинчи партияның айтыы-биле
Ие-чуртка коммунизм тудуп тур бис.
Ленинниң номчал-чагыы, чылыг үрээ
Иште, дышта, күзел-чүткүл бүрүзүнде,
Ханывыста, чүрээвисте мөңге тудуш,
Кадыр-бергээ Ленин-биле тиилеп чор бис.

С. МАЙНАК.

ЧЕЛЭЭШ

О челээш! Алдын номаа,
Онза чараш бойдус чуруу,
Сетикил-сагыш сергедип иззэр
Сенде намдыг саруынза барыл?

Аңы-дуңма чурттар тугу
Айыраннап турганзыг-даа,
Чараш ыыстың аржыылыы дег,
Саарлып ойнап турганзыг-даа.

Кижилерни хөй-ээт кинрген
Кремльдиң оттары дег,
Сетинигге чоок чырык өңмер
Сенде сиңген магалыг-дыр!

К. ЧЕРЛИК-ООЛ.

Үшкү курстуң студентизи Любовь Кудрина өөредилге практикаларын эрттиреринге кончуг сонуургалдыг. «Практика үезинде меңээ хөй-ле солун түүлдер билдинип, мээң билиимни делгеми-биле байыдыл турар» — деп, ол чугаалап турар.

Бо чуруктан Л. Кудринаның Кызылдың № 7 школазының үшкү класынга арифметика урогун эрттирип турарын көрүңер.



СПОРТЧУ МЕРГЕЖИЛ

Бистиң институттуң спортчу коллективинде 300 ажыг күш-культуржулар бар. Студентилер хостуг шактарын солун эрттирип турар. Олар арыг агаарга спортка хандыкшып, дыштаныксаарлар. Ындыг болур үжүрлүг-даа. Бөгүнгү студентилер дээрге-ле өскелерге үлегер боор, бистиң аныяк салгакчыларывыстың даартагы кижизидикчилери-ле болгай. Ынчангаш бистиң бир кол сагыш салыышкынывыс — аныяктарның сагыш-сеткилиниң арыы болгаш магабот сайзыралы болур.

Келир үениң башкыларының эргезинде эки деритинген, улуг спорт залы бар. Дүржүлгалыг тренерлериниң удуртулгазы-биле анаа хол бөмбүүнүң, баскетболдуң, чиик атлетиканың база өске-даа секциялардың кичээлдери эртип турар. Хаакчылар болгаш конькиге маннаарларда 300 ажыг хаактар, 150 хире конькилер бар. Ол ышкаш күш-культура талазы-биле түскай эртеминиг, хоорайның эң дээре тренерлери институтта ажылдап турар.

Конькичилерни Н. В. Бородин, хаакчыларны — республиканың чапгыс удаа эвес чемпиону Скурихина болгаш Молодых, баскетболчуларны — В. С. Хопров удуртуп, өөредип турар. Хөл-шыдыраа талазы-биле республика чемпиону, мастерге кандидат Н. Шишигин бодунуң байлак дүржүлгазын студентилерге дамчыдып берип келген.

«Буревестник» ниитилелиниң кежигүннери — институттуң спортчу оолдар, кыстары хөй-хөй маргылдааларга киржип турар. Сөөлгү 5 чыл дургузунда бистиң чиик атлетчилеривис республиканың-даа, хоорайның-даа маргылдааларынга чангыс-даа катап тиилеттирип көрбээн.

Институттуң шилиндек хаакчылары болгаш конькичилери РСФСР-нин бирги черн дээш педагогика институттарының аразынга маргылдаага эрткен чылын база бо чылын киришкеш, хаак талазы-биле 40 команданың иштинден 16 дугаар черни, а конькиге 6 дугаар черни эзлээн. Бо дээрге бистиң улуг чедиишкинивис.

Кожавыс Хакасияның пединститудунуң спортчулары-биле эш-хүүзүнүң спортчу ужуражылгалары бистке чаңчыл болган. Спортчу мергежил талазы-биле бистиң күш-культуржуларывыс абаканчыларга беден-не дүжүп бербестер.

Бистиң институт эвээш эвес таланттыг спортчуларны кижизиткен. Чүгле спорт талазы-биле эвес, харын спортчу хөй-нийти хүзээлгезин ак-сеткилдиг күүседип турар студентилер бисте хөй. Чижээ, хаак талазы-биле республика чемпиону Ю. Недомняший «Буревестник» эки-тура спорт ниитилелиниң ажылын хөй-нийтичи эгелээшкин-биле удуртуп турар. Конькиге институт чемпиону Г. Соколова — институттуң спортну клубунуң кежигүнү. Б. Комбу, А. Бичө-оол, Бондарева, Иванов болгаш өскелер-даа идепкейлиг күш-культуржулар болбушаан, тренер болгаш хөй-нийти даалгаларны күүседип турарлар.

М. ЛЕБЕДЕВ,
институттуң күш-культура башкызы.

Кончуг эки өөредилгелиг

Башкы болуруң кым күзевес боор! Ол дээрге берге, ынчалзада алдарлыг болгаш хүндүлүг ажыл. Коммунизм үезинге чурттаар, ажылдаар, бүгү тала-биле сайзынаргай эртем-билиглиг кижилерни кижизидери—ол дээрге белен эвес херек, ынчангаш башкы бүрүзү-ле болуңун ол ынак мергежилинге чоргаарланыр.

Светлана Очур-оол школачы чылдарында-ла башкы болурун күзеп, ылангыя орус дыл, литература уроктарынга улуг сонуургал-биле өөренип, шинчээдип ап чораан. «Кижи болуру чажыдан, аът болуру кулунундан» деп, тыва улустуң үлегер домаа бар болгай. Светлана 1960 чылда Кызылдың педагогика институдунуң төөгү-дыл факультединге өөренип кирген. Оон мурнуу чарыында Эрзин ортумак школазынга 10-гу классты эки өөредилгелиг доозкаш, уруглар-биле ажылдаар изиг күзелин боттандырбышаан, пионер вожатыйынга бир чыл ажылдаан. Бодун башкынын улуг херээнге белеткээр дээш чеже күжүн үндүрбээн дээр. Кым мурнунда салдынган сорулгалыг, күзелдиг болдур, ол кижи эгелеп алган херээн ыяавыла төнчүзүнге чедирер. Светлана — ындыгларның бирээзи. Ол, хостуг шактарын черле халас эрттирбес, чок-ла болза кандыг-бир чаа чогаалды сонуургап номчаан азы кандыг-бир эртемге билдинмээн айтырыгларыны өөрүнге тайылбырлаан орар.

Ол шүлүк номчуурунга хөлчок ынак. Бирги курска өөренип тура, бот-тывынгыр уран чүүдүн институт фестивалынга революсчу Куба дугайында «Төрээн чурт азы өлүм» деп шүлүктү кайы хире сеткил хайыышкынныг чугаалап турганын утпаан мен. Ам удавас болур институттун фестивалынга Светлана бодунуң группазы-биле база-ла эки белеткенип турар.

Очур-оол ам институттуң үшкү курузунда өөренип турар. Эрткен өөредилге чылдарында ол түгле кончуг эки өөренип, хөй-нийтининг ажылдарынга идепкейлиг киржип келген. Ол—төөгү-дыл факультединде комсомол бюрозунуң секретары. Ук ажылынга кызымак болганы-биле ону комсомолчулар ийи чыл улаштыр секретарьга соңгааннар.

Төөгү-дыл факультединиң 2, 3, 5 курстарының өөредилгези кышкы семестриниң түннели-биле 100 хуу болгулаан. Бирги курсчуларда байдал эзлээн кошкак боюп турар. Факультеттиң комсомол бюрозу оларның өөредилгезин экижидер сорулга-биле комсомолчуларның өөредилгезиниң шынарын база лекцияларга кээп турарын хынаан рейдилерни чорудуп келген. Ол рейдилер багай эвес түннелдиг боюп турарын секретарь боду биске чугаалады.

Светлананың өөренип турар группазы институтта эң эки группага санадып турар. Группаның комсомолчулары солун ажыл-херектерни кылып турарлар. Чижээлээрге, «Шак-үени чөп ажыглаары» деп темага чугаалажымышкынны олар организастаан. Студент бүрүзү эрткен неделяда үени канчаар эрттиргенин бижип демдеглеп алгаш, ол бүгүнү группага түңнеп чугаалашкаш, үени кым чөп ажыглаанын илередип турарлар. Хүн чурумун барымдаалаас, үени чөп ажыглап билбестерге ол дузалыг болган. Мындыг организастыг ажыл-херектерни чүгле бо группага эвес, өске-даа группаларга чугаалажып көөрү ажыктыг деп бодап турар бис.

Светлана түгле кончуг эки өөреникчи, хөй-нийтичи эвес, харын эки спортчу. Ол конькиге секциязында кичээлдеп, хостуг шактарында өөрү-биле кады конькилеп ойнаарынга ынак. Конькилээриниг оон мергежилди бедип, институттуң бо эрткен кышкы маргылдаазынга ийиги черни эзлээн.

Оон күзели боттанып, ийи чыл эрткеш-ле школачы чылдарындан бээр сонуургалдыг эртеми—орус дылды уругларга боду өөредип кириптер. Кижини ажыл-херек каастаар дээри шын. Кымнык, түткүлдүг чоруу-биле Светлана өөрүнүн, башкыларының макталын, хүндүткелин чаалап алан. Студент кыстың амыдыралынга моон соңгаар улуг-улуг чедиишкиннерни күзеп каалынар.

Б. ДИРЧИН.
(Бистиң тускай корр.)

ТЕЛЕГРАФ ДАМЧЫДЫП, МЕДЭЭЛЕП, ДЫҢНАДЫП ТУР

Алган хүлээлгелерни шыңгыы күүседири дээш

ССРЭ-ниң чазааның ГФР-ниң чазааңга нотазы

Апрель 6-да ССРЭ-нин даштыкы херектер министриниң оралакчызы В. С. Семенов Совет Эвилелинче улуг хемчээлдиг хоорааларны сөөртүп киирерин ГФР-ниң чазааның хорааны-биле холбаштыр Совет чазактың ГФР-нин чазааңга нотазын ГФР-нин ССРЭ-де херектеринге бүзүреттирген Г. Наупертке дамчыдып берген.

Нотада чугаалап турары болза, күрүнелер аразынга үндезилээш чарган ийи таланың садыг дугуржулгазын Федеративтиг Республиканың ынчаар каржы-биле үреэн чоруу садыг эвилелчизи болур ГФР-ге бүзүрелди чидирип, делегей эргезинин принциптеринең бирээзи—керээлерге шынчы болур чоруктуң принцивин үреп турар. Алган хүлээлгелерни үреэриниң аргаларын делегей харылзааларыныц практиказынга киирер дээр орталдажышкыннар күрүнелер аразында бүзүрешпес чоруктуң болдуруп, бо орталдажышкыннар дамыктың мурнунда ол аргаларны нептередип турар кижилерге удур тургустунган турүп болурун демдеглээр дээрзин ССРЭ-нин чазаа санап турар.

ССРЭ-нин болгаш ГФР-нин аразында оон-даа дээре болган туларын күзээр ужурлуг харылзааларны бакырадырынче угландырган өжээнниг ажык үүлгедиг дугайында чугаа бо таварылгада чоруп турар дээрзинге Совет чазактың чигзинерин федералдыг чазактың ходелишкиннериниң шынары болдурбайн турар деп нотада оон ынай демдеглээн.

Совет чазак болза барыын-герман тала бодунга алган хүлээлгелерин шынгыы күүседирин мурнуку хевээр негеп, моон соңгаар эргежок чугула деп санаан үезинде ындыг хемчегларни алыр аргени бодунга артырып турар. (СЭТА).

Совет-финлянд эртем-техниктиг кады ажылдажылга

Эртем-техниктиг кады ажылдажылга талазы-биле совет-финлянд комиссияның тоску сессиязы Москвага март 26-дан апрель 4-ке чедир болуп эртткен.

1962 чылдың майда комиссияның Хельсинкиге болуп эртткен сессиязының шиитпирлериниң күүселдезиниң түңнелдерин найыралчы болгаш бот-бодун биячир чоруктуң байдалынга үндүрген болгаш ССРЭ биле Финлянд Республиканың аразында эртем-техниктиг кады ажылдажылганы улам ынай хөгжүдер талазы-биле саналдарны чугаалажып өөрген.

Сески сессияның болганындан бээр эрткен үенин дургузунда эртеминиң болгаш техниканың янзы-бүрү адырларының талазы-биле тус-тус чедишкиннерни совет болгаш фин эртемнерниң база тускай эртемниглериниң бот-боттарының аразынга танышары чедишкинниг боттанып турганын комиссия нүзел хамыышкыны-биле демдеглээн.

1963 чылда Москвага ат салган протоколду ёзугаар Совет Эвилели түдүгүнүң янзы-бүрү айтырыгларын, чиик болгаш аъш-чем үлептүрүнүң бүдүрүлгелерин, а ол ышкаш көдээ ажыл-агыйның болгаш өске-даа айтырыгларның талазы-биле совет эртеминерниң шинчилеелдерин фин эртемденнерге, тускай эртемниглерге таныштырар.

Ынчаарга ол-ла үеде Финляндия чиик, ыяш, целлюлоз-саазын болгаш ыяш болбаазырадып ажылдаар үлептүрүнүң бүдүрүлгелери-биле, көдээ ажыл-агый, түдүг болгаш өске-даа айтырыглар-биле танышар арганы совет төлээлекчилерге тыпсыр.

(СЭТА).

Манолис Глезос Францияда

ПАРИЖ. (СЭТА). Грек улустуң маадыры Манолис Глезос ам Францияда чоруп турар. Дофинэ районда удурланыышкынның француз шимээшкини-биле холбашкан төөгүүр черлерге чораан. Ол, түлчуушкуннарның киржикчилери-биле ужуражып, чугаалашкан.

Скупшинаның сессиязы ажыттынган

БЕЛГРАД. (СЭТА). Улустуң Эвилел скупшиназының сессиязы апрель 7-де Белградта ажыттынган. Сессия Югославияның чаа конституциязын чугаалажып көөр болгаш хүлээп алыр.

КУБАГА УДУР СҮЛЧЭЭ

ЛОНДОН. (СЭТА). АКШ-тың болгаш Төп Американың чурттарының тускай төлээлекчилериниң чөвүлел хуралы Никарагуаның найысылалы —Манагуа хоорайда ажыттынган.

Рейтер агентилелдиң Манагуадан дыңнадыгларындан илерел турарыбиле алырга, куба революцияга удур демиселдиң планнарын чөвүлел хуралда ажылдап кылып турар. Төп Американың чурттарының хамаатыларының Кубаже чоруурун болгаш Кубадан келирин хоруглаарының, а ол ышкаш «куба пропагандазын», тодаргайларга Куба дугайында шынның нептерээрин хоруглаарының дугайында айтырыгны чөвүлел хуралдың киржикчилери чугаалажып көрүп турар.

СЕАТО „чөвүлежип, сүмележип турар"

ПАРИЖ. (СЭТА). СЕАТО агрессчи блоктуң министрлер чөвүлелиниң 8-ки сессиязы апрель 8-те Парижте ажыттынган. Ол блокта АКШ, Англия, Франция, Австралия, Чаа Зеландия, Пакистан, Таиланд болгаш Филиппиннер каттышканы билдингир болгай. Сессияның киржикчилери Чөөн болгаш Барыын үүктүң аразында харылзаалар, Лаоста болгаш Мурнуу Вьетнамда байдал, «черле ынчап Азияда коммунизмге удур демисел» талазы-биле хемчеглер дээн ышкаш ындыг айтырыгларны чугаалажып көрүп турарлар.

Парижтиң парлалгазының хайгаракчыларының демдеглеп турарыбиле алырга, СЕАТО-нуң удуртукчулары болза сөөлгү үеде ол болгуледе чөрүлдээлериниң күштелгенинге коргуп дүвүрээш, амгы сессияны ол блоктуң «чөвүлежип, сүмележип чоруунга» ажыглаар болдаан.

Францияның премьер-министри Помпиду эге сөс чугаалаап, сессияны ажытткан.

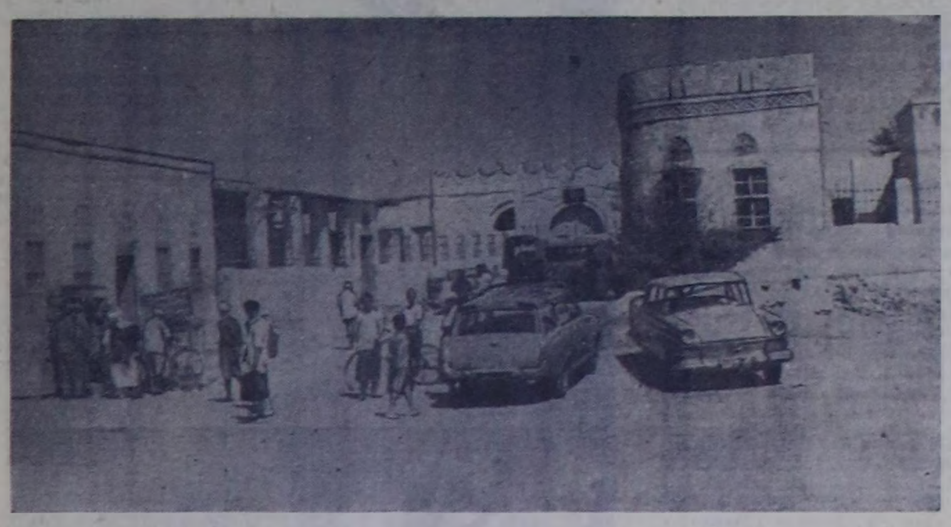

Йемен Араб Республиказы. Бо чурукта Ходейда деп порт хоорайда эмнелгениң баштыңнары-дыр. Ында янзы-бүрү мергежилдериниң 10 совет зинчилери ажылдап турар. Ук черниң чурттакчылары совет зинчилерден дуза дилеп, мүзелдии-биле кээп турарлар.

Фотозу А. СТУПАКТЫЫ.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Чаагай сеткилдиң илерээшкини

ТРИПОЛИ. (СЭТА). Ливияның Триполи портунда «Кременец» деп совет пароход чеде берген. Чер шимчээшкининден үреглеп Барка хоорайның чонунга эм аймаан, чооргаларны болгаш чем продуктуларны ол пароход чедирип келген. ССРЭ-нин Ливияда элчизи Д. И. Заикин Ливияның кадык камгалал министри Ахмед Биштиге чорааң болгаш халаптыг айылдан качыдаан чонга ол белекти дамчыдып бээр деп. Кызыл Крест болгаш Кызыл Чартык ай ниитилелдериниң Эвилелиниң күүсекомунуң шиитпирлээн дугайын министрге дыңнаткан. Совет Эвилелиниң ол чаагай гуманныг базымы дээш чүректин ханызындан өөрүп четтиришкинни болгаш хүлээп көрүүшкүнүн Биштн ливи чазактың мурнундан илергейлээн.

Чаңгыс эптиң улуг тиилелгези

ПАРИЖ. СЭТА-ның корреспондентизи Ю. Лопатининиң дамчыдып турары болза: Францияның хөмүр даш шахталарында база катап хөгүүр, шимчээшкининиг апарган. Дагжыларның 35 хонук үргүлчүлээн маадырлыг ажыл соксадыышкыны доозулган.

Эртенги имиртинде-ле шахталар херимнериниң ажыттына берген эжиктеринче дагжылар шуужуп кирип агелээн. Хеп үштүр черлер долган, аңаа шахтёрлар чер иштинче киреринин тускай хептерин, резина идиктерни, демир бөрттерни кеткикеп турганнар. Карангы чер иштинге шахтёр лампаларының оттары база катап чырый берген болгаш улут маскаларның, өрүмнээр машиналарның даажы дыналы берген.

Францияның хөмүр даштыг бүгү районнарынга митингилер болгаш хуралдар болгулаан, аңаа ажыл соксатканнарның мурнунга профэвилелдериниң төлээлекчилери чүве чугаалаш, күрүне шахталарының администрациязы-биле ат салган дугуржулганың чүүдерининиң дугайын илеткеп бергеннер.

Ажыл соксатканнарның бүгү-ле кол-кол негелделерин херек кырында хандырган ол дугуржулганы шахтёрларның колдуг хөй нуруузу чүүлдүгүнүң көрген.

Дагжыларның бүгү-ле федерациязының кыйгырыы-биле аңаа шахтёрлар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар апрельниң 5-те ажылдап кирипкен. Лотарингияның, Овернининиң, Севеннин, Прованстың, Деказвильдиң шахталарында ажыл бүгүнү-биле катап эгелээн. Нор болгаш Па-де-Кале департаментилериниң чүгле каш шахталарында дугуржулганы чугаалажып көөрү доозулбаан. Ынчалза-даа ында бээлин дагжыларның дөрттүн үш кезээ ажылга чедип келген.

Коммунистерни хостаар дээш

ДЕЛИ. (СЭТА). Коммунистерге үүр дерзин үүлгедиглерни калбартыр деп антикоммунистиг идеегеттерниң кыйгырыглары турзажок, «Индияны камгалаар дугайында хөөйлуга» үндезилээш хоругдаттырган индий коммунистерни хостаар дугайында негелделерни чурттуң эң янзы-бүрү хөй-нинти болгаш политиктиг организацияларының төлээлекчилери киирип турар дээрзин «Нью эйдж» солун бижээн.

Хоругдаттырган кижилерни хостаар дугайында резолюцияның талазы-биле Барыын Бенгалияның хөөйлүүдүүга хуралынга чоокта чаа болган санал-оналдарның дугайын солун дыңнадып турар. Ол резолюцияны Коммунистиг партиядан бөлүк депутаттар киирген чурган.

Чамдык партиялардан депутаттар, а ол ышкаш хамаарышпастар резолюцияны деткип турар. Профэвилелдериниң бүгү-индий конгрезиниң барыын-бенгалия комитеди болгаш штаттың юристериниң демократтыг ассоциациязы коммунистерни хостаар дугайында негелдени киирген деп «Нью эйдж» солун айыткан.

Коммунистиг партияның штатта чөвүлелиниң секретары Ассам чоокта чаа штаттың кол министри-биле ужуражып болгаш хоругдаттырган коммунистерни хостаарын негээн чөвүлелдиң бижиин ол министрге тудускан деп «Нью эйдж» солун дыңнадып турар.

Глобкениң херээниң истелгези ГДР-де эгелээн

БЕРЛИН. (СЭТА). Герман Демократтыг Республиканың чингине прокурору Йозеф Штрейт Аденауэрниң канцелярязының статс-секретары, маанда идепкейлиг нацист турган Ганс Глобкениң херээниң талазы-биле истелгени, хөй миллион еврейлерни, славяннарны болгаш өске-даа нациноалдарның кижилерин истеп сүрүп база узуткан турганы дээш оон кеземче харысаалгазын илередип кылырын эгелээн. Ол дугайын АДН агентилел апрель 4-те дыңнаткан. Амгы бонн статс-секретарь нацисчи хоойлуларны ажылдап кылырынга болгаш амыдыралга боттандыарынга идепкейлиг киришкенин сөөлгү чылдарның дургузунда парлап келген хөй санныг документилер хереченлеп турар. Ол хоойлуларны ёзугаар кижилерни массалыы-биле кырып өлүрериң планныг боттандырып турган.

АДН агентилелдиң дыңнадыында айтып турары болза, Глобкениң суд истелгези-биле холбашкан бүгү айтырыгларының дугайында дугуржуушкунну чедип алыры-биле ужуражыр деп саналды бо чылдың март 21-де ГДР-ниң чингине прокурору ГФР-ниң чингине прокурорунга киирген. Ындыг болза-даа харыы ынчага чедир алдынмаан.

Үймээнчилер дүжүп берген

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Аргентинада байдал чоорту таарымчалыг болуп бар чыдар. Реаксылыг шериг кижилерниң апрель 2-де үндүрген үймээнин херек кырында чыча шаптырган. Үймээнчилериң кол даянып турган черлери дүшкен.

АП агентилелдиң Буэнос-Айрестен дыңнадып турары-биле алырга, үймээнчилерниң сөөлгү, эң улуг чоленгинжи—Буэнос-Айрестен мурнуу талаже 600 километр ырак турар. Бельграно шериг-далай базазының командылакчызы дүжүп берген дугайын апрель 5-те чарлап медеглээн. Шериг-далай базазының командылакчызы болгаш улуг дужаадыг офицерлер Бельгранонуң чоогунда Бан-Бланкада бешки чадаг шериг полкунуң турар черинде хоруглалда чыдар.

Ындыг турбужежок, базаның бодуү үймээнчи шеригларниң холунда артпышаан. Үймээнниң чамдык киржикчилери даштыкы элчин черлеринде чаштына берген азы чурттуң иштинден дезип үнген болгаш Уругвайга база Чилиге турары-биле политиктиг хоргадаашкынны дилээн.

Дугуржулга чардынган

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ам төлевилеп турар суг ишти-биле чоруур болгаш ядролуг чепсек-биле чепсегээр англи флотка «Поларис» деп 100 америк ракеталарны Англияга садар дугайында дугуржулганы Вашингтонга чарган дээрзин Ассошиэйтед Пресс агентилел дыңнадып турар. Дугуржулганы АКШ-тың күүнге секретары Раск болгаш Вашингтонда англи элчин Ормсби-Гор чарган.

АКШ-тың өнчүк-чөңгээзи

ПЕКИН. (СЭТА). Синцзиңьдао ортулуктарның (Гуандун можу) районунга КЫР-нуң агаар делгемин америк шериг самолёду апрель 8-те үрээн. Ол-ла хүн америк шериг корабль Байцюаньдан чөөн талаже (Фуцзянь можу) КЫР-нуң девискээр сугларынче шургуп киргеш, анаа бир шак хире үеде чоруп турган дээрзин Синьхуа агентилел дыңнаткан.

Бо өнчүк-чөңгээлер-биле холбаштыр шынгыы сагындырыгны кылырын КЫР-нуң даштыкы херектер министерствозунуң төлээлекчизинге төлээлеткен.



Дүржок чаңныг Серенама

«Тес-Хем» совхозтуң гараж эргелекчизи Ооржак Хүреп-оолович Серенаманы даштындан көөрге черле кончуг оожум, «чыткан хой тургуспас» хире кылдыр көстүр. Хөөреп олурда оон чугаазы эптиг-ээнниг. Шынында ындыг эвес, «чымаранда чай-на бар, чылбай сугда байлан-на бар» деп улустуң мерген үлегер чугаазынга ол шуут хамаарыжыр.

Совхозка гараж эргелекчилеп ажылдап эгелээн үезинде оон ажыл-чанын билбес улуска баштай дыка-ла топтуг-томаанныг кылдыр көзүлгеп. Каш хонуктар арткенде оон бажынында ыыт-ла эвес ыыт, шимээн-не эвес шимээн үнүп турар апарган. Кожалары чүү болду бо дээш кулак салып дыннаалларга Ооржак Хүреп-ооловичиниң хиренээн үнү-де дыңналыр, стол, сандай, аяк-сава кыңгыраар, бичии уруг-дарыгның ыглашкан үнү дыңналыр. Үлевинин ужуру-даа билдинмес. Үлевааңда кадайы Адар-Ток дезип маннаар эш-өөрлүг болу бергенде Серенаманың «чезин холазы» ам-на көстүп келген.

Кожалары оон дугайын дораан-на чугаалажы бергеннер.

Кадайын эттей берген шимээнин дыңнаш, кем-бируу чок херээжен кижини ол кам-хайыра чок, араатанзыг аажылалдан чарып алыр дээш кожалары келирге, ажинн тырткышташкаш, база-да кадайын эттеп уламчылай бээр.

Серенама даштыгаа кылаштап чорда, суурнун бичии оолдары безин ону көрүп каап:

— Көрүнерден, дүржок ашак дөө ол кылаштап чор — дижир.

— Бир катап мен оларның оглубиле ойнаар дээш чеде бээримге, ол кижи кады ойнаар ажимнин авазын эттээн тур. Уруглары ыглажы бээрге оларның кайы-бирээзин түткаш, малага хап каарга, олары орун адаанче союп кире бергеннер. Мен-даа кортказ, үне-ле халаан мен — деп, бир оол чугаалаан.

Берт-Даг суурнун чурттакчылары, бо дүржок хулиганны чүге черле хемчег албайн, ынчап бажын эттендирип турарый? Көдээ Совет, хөй-нинти Серенама ышкаш шак ындыг дүржок хулиганнар-биле эштеш чок демисежир хүлээлгелиг болгай.

Бо чылдың марттың бир дыштанар хүнүнде Серенама кадайын эдертип алгаш, төрелы Х-нин аалына сеңнуг чеде берген. Аалчыларны улуг хүндүткел-биле хүлээп алган.

— Аалда ажы-төлүвүс ат болган боор, чоруулу — деп, кадайы аңаа кежээликтей апарганда чугаалаан.

— Мен дораан чеде бээр мен, даштын машинага барып олурып тур — деп, Серенама кижизин сүргей ынча дээн.

Адар-Ток даштыгаа дыка үр үеде машина иштинге ашаанын кажана үнүп кээрин манап олурган. Ынчап олурда, хүн мырынай даглар артынче шагда-ла ажып, имиртин чоорту дүжүп кел чораан. Кабина иштинге үр үеде ашаан манап олурып келген Адар-Ток соокка донуп, ышпан келгеш, машинаның сигналын этсишкен.

Эжик халырт дээн соонда Серенаманың арны калчан-сарыг болуп хуула берген бо үне халып келген. Кандыг-даа чугаа домак чокка ол машина иштинде олурган кадайын ушта соп алгаш, кам-хайыра чокка эттей-ле берген. Ол дүржок үүлгедиглерни коруп турган кижилер чүгле карак чажырар болган. Моге-шыырак ярлер аңаа турза-даа, хулиганны тудуп, хай дивээн, чоогунга-даа чагдаваннар. Харын чүгле 10 уругларның неэзи «Маадыр-ие» Б — дөстүнүп шыдавайн, кандыг-даа кем-бируу чок херээжен кижини сокпазын оон дилеп, чанны бээрге. Серенама оон кырынче ызырар ыт дег халып келгеш, Б-ни шимчей албас кылдыр эттеп каан.

Бо кыжын, тос-тостуң чыккылама соогунда, бир дүне Серенама эзирик чедип келгеш, бодунуң база-ла ээлчеглиг үүлгединн доюлдура берген. Кадайы ол дүржок хулигандан дескеш, Серенаманың баштайгы кадайындан төрээн оглунуң өөнге чаа уруун чанагашка тудуп алган маннап келген.

— Ачаң ыпчап баар-ла болгай, кандыг-даа чылдагаан чок черге кижини сога бээр. Оон деспес болза шуут-ла олурун каар дей бээр — дээн.

Даарталында чаш уругнуң эъди мазы, аарый берген. Чүге дизе, Серенаманың дүржок үүлгединиден корткаш, авазы дезип бар чыткаш, ону соокка каксыпкан. Соокка алыскан ол чаш уруг өлген.

Серенаманың хары ам бежен чоокшулай берген. Моон мурнунда дөрт кадайны чандырган, Серенама бодунуң каш чүүл-кажар-оптуг, меге-чоозун аргаларын хереглеп турган, амыдырал-чуртталга тудары деп чогум чүл ол дээрзин билбес, аныяк кысты бодунуң көгээзининге киририп ап, бичe-даа кынчыктырбайн Адар-Токту холга киририп, кадай кылып апкан. Каш-па айлар эрткен соонда Серенама моон мурнунда кадайларынга көргүзүп чорааны араатанзыг үүлгедиглерни көргүзе берген: аныяк кыстың карааның одуп кызаннадыр, аксы-думчуунуң ханың төгүдүр эттеп эгелээн. Иштинг аныяк кадайын бөөстаалап турда уругнуң төрелдери ону чарып алгаш, хомулаарга эрге-чагырга органы аңаа чогуур хемчегни көргүскен-даа! Бодунуң ол ындыг үүлгедиглери-биле кадайының дөргүл-төрелдериниң хөнүн каттан Серенама чүт-багын, дүржок үүлгедиглерни чажырары-биле Барыын-Хемчиктен Тес-Хем районунга көжүп чедип келген.

Тес-Хем райпозунга чолаачылап ажылдап турган, база-ла уругчуу арагалап, кадайын эттеп, кожаларынга амыр-дыш бербейн турүп берген. Карангы, хаттыг-частыг дүмбей дүнелерде оон кадайы аштанта калчан шывык кылдыр эттедип алган, кожаларының бажынынга чаш ажы-төлүн ыгладыр эдертип алган бола келир. Серенама бодунуң ындыг дүржок үүлгедиглери-биле чон аразынга сыныт чадаап, Самагалдай суурдан дүрген-не карак ажыт өйлап чоруткаш, «Тес-Хем» совхозка көжүп келген.

Херээжен кижини дорамчылаар, эргинин чүдек-бүжар артышкынны бажындан ам-даа ушкунмаан Ооржак Серенама кадайын эттээр араатанзыг үүлгедиглерин Берт-Даг суурда ам-даа үргүлчүлевишаан, харын оон бажы улам-на эъттенип турар.

Ооржак Серенама моон мурнунда дөрт удаа кадайланган. Оон эттеп-эримдээринге шыдашпайн ол кадайлары ажы-төлүн алгаш чоруй баргылаан. Оларда оон дөрт уруглары бар.

1943 чылда Серенама Үлуг-Хем районнуң Арыг-Үзүүнге ийи дугаар кадайы М-ни аар кемдээшкинге таварлаштырып эттеп каарга, хөй-нинтининг корум-чурумунуң камгалакчылары оны дораан-на тудуп алганнар. Кадайы оон эттээр-согар дүржок үүлгединге шыдашпайн оон чарыгган. 1946 чылда база-ла 6 ар аныяк хакас уругну кажар-оптуг аргаларын хереглеп турган көгүдүп, кадайланып апкан. Ол уруг оон дерзин дорамчылалынга шыдашпайн, чаш уруун алгаш, авазының бажынына чана берген турда, кежээ бажын чанынга кедеп тургаш, ону сегирип алгаш, дүмүүүн одура ызырып каапкан. Оон үжүнде Серенама 7 чылда шиитпирген.

Херээн эрттүргеш, чанып келгеш, «ам-на билиндим, херээжен кижилерге ам черле эргээм-даа дээспес» мен деп авыяастыг мөге-хоозун сөстерни чулчуруп турган. К. дээр аныяк, чараш уругну кадайланып алган. Айдаа четпейн чораан, Серенама азыг дижин шаарартып алгаш кончуттунуп, ийи караан чидирип көрүпкеш, аныяк кадайын бак сестер-биле дорамчылап, эттеп эриидээр чоруун үргүлчүлеп, чонну кайгадын эгелээн. К-ны ханага чыпшыр шаап, боостаалап, бажының дүгүнден туткаш бажындан үндүр-кинир сөөртүп, тел, каржы-дерзинин-биле аажылап келгенинден ол аарып, аңаа олургаш-да моорай бээр апарган, аарыг кадайын Серенама каапкап барган. К. оон соонда суг үзүп олургаш, моорааар аарыы кирген, сугже донгал дүшкеш өлген.

Оон соонда Серенама оглу биле чажыт назылыг аныяк уруг Адар-Токту көгүдүп, бешки үдагы кудазын дүжүрүп кадайланган, ам ол аныяк уругну бастып дорамчылап, дерзин үүлгедиглерин үламчылап турары ол.

Эргининң чүдек-бүжар артышкыннары мээ-медерелиндеп ам-даа ыраваан дүржок үүлгедиглерни кылып турар Ооржак Серенамага шынгыы хемчегни көргүзерин чон неген тур.

Х. ООРЖАК.
Т. САЯН-ООЛ.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага болгаш Кызылга булуттагылап каап турар хүн болур, республикага чамдык черлерге хар чаар, Кызылга хар шоолуг чагбас. Хат ой-тавында, чоорту дынзыыр. Агаарның температуразы: республикага—0—5, а Кызылга—0—2 градус чыыг.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Кинотеатрларга

АПРЕЛЬ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Ак клык» 9.40, 11.40, «Симлеге ынакшыл» (1-ги серизы) 1.40, 3.20, 5, 6.40, 8.20, 10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Аът кожу-биле» 11.15, 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Өлүмүң чанында» (делгем экранныг) 11.15, 1.15, 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Карап корнуичүүнүң кызы» 2.30, 4.30, 8.30 шактарда.

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНДА ОЙНААШКЫННЫГ САЛЫЫШКЫННАР

1963 чылдың апрель 4-те Кызыл хоорайга болган ойнаашкыннарның 41-ги тыражының

НҮҮРТЭЭР ТАБЛИЦАЗЫ

Тыва АССР-ниң бүгү ажаалга кассаларында ойнаашкынныг салыышкыннар талазы-биле счёттарның дараазында номерлеринде ойнаашкыннар таварышкан:

Счёттарның номерлери	Салыышкыннның оргумак түүнге ойнаашкыннның хемчээли хүү-биле	Счёттарның номерлери	Салыышкыннның оргумак түүнге ойнаашкыннның хемчээли хүү-биле
17	200	527	25
43	25	577	50
105	25	609	25
128	100	664	25
177	25	715	25
208	50	753	25
270	25	791	25
304	25	816	10
345	25	8412	25
370	25	882	25
415	100	952	25
453	25	991	25
491	25		

Счёттарының саны 1000-дан ажып турар ажаалга кассаларында бүгү сүрүшкек муннарның баштайгы муну ышкаш ындыг номериг счёттар ойнап алган. Чижээ, №№ 1017, 2017, 1043, 2043, 1105, 2105 дээн ышкаш оон-даа ынай счёттар болур

Комиссияның даргазының оралакчызы И. САЖИН.
Комиссияның харылсаалгалыг секретары Т. ИЛЬИН.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда киллизинин 23—54, харылсаалгалыг секретарының болгаш харылсаалгалыг лежурныйның 23-35, көдээ ажыл-агый киллизинин 25-38, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, иштики информация киллизинин 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг киллистериниң 21-27, үлетүүр болгаш транспорт база культура амыдырал киллистериниң 22-64, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00122. Чагыт № 121. Культура министерствозунуң типографиязы.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙДЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң,
Тыва АССР-ниң Дээди Соведиинин органы

1925 чылда үдезинзеттинген

1963 ч.
АПРЕЛЬ
11
ЧЕТВЕРГ
№ 86 (5490).

Өртээ 2 көп.

Лениннің тургусканы, Совет Эвилелининг алдарлыг Коммунистиг партиязы делгерезин!

Чер кырында бүгү-ле улустарга Тайбыңны, Күш-ажылды, Хосталганы, Дең эргени, Акы-дуңмалышкы ёзуну болгаш Аас-кежиин бадыткап турар коммунизм делгерезин!

(СЭКП ТК-НЫҢ МАЙ 1-ГЕ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН).

СЭКП Төп Комитединиң Пленумун чыылдырар дугайында дыңнадыг

СЭКП Төп Комитединиң ээлчеглиг Пленумун 1963 чылдың майның 28-те чыылдырар деп шиитпирни СЭКП ТК хүлээп алган.

„Партияның идеологтуг ажылының ээлчеглиг сорулгалары“ деп айтырыгны ТК-ның Пленумунга чугаалажып көөрү-биле киирип турар. Илеткелчиге — СЭКП ТК-ның Секретары эш Л. Ф. Ильичёвту бадылаан.

Республикалардан, крайлардан болгаш областардан удуртукчу партийжи болгаш совет ажылдакчылар, литератураның болгаш уран чүүлдүң ажылдакчылары, эртемниң, улус өөредилгезиниң, парлалганың, радионуң, телевидениениң ажылдакчылары болгаш чогаадыкчы интеллигенцияның өске-даа төлээлекчилери ТК-ның Пленумунуң ажылынга киржирлер.

ХОВУ ТУРЛАГЛАРЫ

«Амыдырал хандырылганың айтырыглары — ол дээрге аар-саар чүүл эвес, ийиги чергениң чүүлдери эвес-тир. Кижилерниң хөөнү-даа, оларның нүш-ашылымның бүдүрүнчүлүү-даа кижиниң амыдыралын канчаар тургускамындан, хандырылгазының культуразының кандыг болурундан улуу-биле хамаарыжыр».

Н. С. ХРУЩЕВ.

* * *

Чөөн-Хемчик районнуң «Тыва» совхозунуң удуртукчулары эштер Юртаев биле Куулар олар чоннуң амыдырал хандырылгазын организастаарынче кичээнгей салбайн турарлар. Часкы хову ажылдары эгелеп турар амгы үеге чедир совхозтуң майлыг-Ой хову турлаанда бажыннар септеттинмээн болгаш чугайлаттынмаан, столовая бажыңы ам-даа белен эвес. Ак-Баалык хову турлаа база-ла оон дээредевес. Ол-ла районнуң «Искра» колхозунуң Кара-Тал хову бригадазының турлаа механизаторлар хүлээп алырынга шуут белен эвес.

Тес-Хем районнуң хову ажылының турлаглары мынчага чедир эки белеткеттинмээн. Эрзинде колхозтарның удуртукчулары эки хову турлагларын дерип тургузуп алырынче чылдың-на сагыш салбайн, кажан часкы хову ажылдары эгелей бээрге чүгле самдар өглер аккеп тиккилеп каарлар.

Таңды районнуң «Тинилелге» совхозу тарылга шөлүн бо чылын 31500 гектар чедирер. Ол дээрге кайтамчык улуг күш-ажылды негеп турар. Ынчаарга маңаа ажылдаар кижилерниң угаан-бодал болгаш культура негелделерин, материалдыг хереглелдерин хандырар талазы-биле баш бүрүнгаар белеткел ажылдары шагда-ла чоруттунган турар ужурлуг. Ынчангаш хову турлагларынга, бригадаларга салыгны, ниитининг чемненилгезин организастаар, механизаторларның шуут ажылдап турар черлеринге медицина дузаламчызын көргүзер айтырыгларны чер-чер Советтери хүн бүрүнүң контролунга тургузары чугула.

Бедик дүжүт дээш шавар халдаашкының эгелээр шиитпирлиг хүннеринде культура-чырыдыышкын ажылдакчыларының мурнунда улуг болгаш харыысалгалыг соруглалар туруп турар. Олар часкы тарылганы чедиишкинниг эрттиреринге киржир, боттарының ажылын хову турлагларынче угландырар, тараажыларның культурлуг хереглелдерин хандырар дээш комплексилиг агиткультбригадаларны тургузар херек. Оларны болуур-чогууру-биле эки белеткендиргеш, хову турлагларынга концерттер, кинолар көргүзүглерин организастаары, көскү агитацияны нептередири, кызыл булуннарны дерип тургузары, көжер библиотекаларның ажылын организастаары чугула.

— Совет кижилерниң угаан-бодал, культура негелделери болгаш материалдыг хереглелдери бедип турар. Бис оларны долу база эки хандырып шыдаар аргалардыг болуп турар бис. Ол соруглаларның күүселдезин организастаар талазы-биле улуг роль чер-чер Советтеринге онаажып турар — деп, РСФСР-ниң Дээди Соведиинин чоокта чаа болуп эрткен сессиязынга РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы эш Г. И. Воронов чугаалаан. Ынчангаш хову турлагларынга, бригадаларга салыгны, ниитининг чемненилгезин организастаар, механизаторларның шуут ажылдап турар черлеринге медицина дузаламчызын көргүзер айтырыгларны чер-чер Советтери хүн бүрүнүң контролунга тургузары чугула.

Бөдөө ажыл-агыйны көдүрери — коммунистиг тургузуушкунуң шалыпчы фронтузу, бүгү партияның, бүгү улустуң херээ. Ынчангаш хову турлагларынга культура-массалыг болгаш полит-кижизидилгелиг ажылдарны ниитизи-биле эжиктеткен турар херек. Бо талазы-биле хамаарышкан черлерниң партия, комсомол организациялары, культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылдакчылары боттуг ажылдарны чорудар хүлээлгелиг. Ол ажылдарның планнары баш бүрүнгаар кылдынган, ылангыя лекция, беседа кылыр, концерт, кино көргүзүглерин организастаар кижилерге даалгалар бердинген, оон күүселдезин ыяавыла болдунган турар ужурлуг.

Ам часкы хову ажылдарын кыска хуусаада, бедик агротехниктиг деннелге чорудар дээш бүгү механизаторларның социалистиг чарыжы часкы ѳерлээн хемнерниң чалгыы дег улам күштүү-биле калбара бээр. Ол чарышты эки удуртур, чарыштың чорун турарының түннелдерин хүн бүрү үндүрер, мурнакчыларны илередир, оларны хүндүлел болгаш көргүзүг самбыраларынга, агитлистоктарга болгаш хана солуннарга бижнир. Бо ажылдарны партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары, оларның активи шуут хову турлагларынга, механизаторларның ажылдап турар черлеринге чорудар херек.

Колхозчулар, совхозтар ажылдакчылары, көдээ механизаторлар! Механизацияны, эртемниң чедиишкиннерин болгаш мурнакчы дуржулганы дидими-биле нептередиңер! Техниканы чүткүлдүг өөрениңер, эки ажыглап камнаңар!

(СЭКП ТК-НЫҢ МАЙ 1-ГЕ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН).

Механизаторлар чугаалажып турлар

ТЕХНИКАНЫ БҮДҮРҮКЧҮЛҮГ АЖЫГЛААР

Улуг-Хем парткомуның бюрозунуң шиитпирин ѳзугаар механизаторларның район слёду болуп эрткен. Колхозтарның, совхозтарның удуртукчулары, агрономнар, мурнакчы механизаторлар, хову бригадирлери болгаш партия, совет ажылдакчылары слётка киришкен.

Слёттуң киржикчилери 1962 чылда машина-трактор паркталарының ажылының түннелдери болгаш механизаторларның соруглаларының дутайында райкүүсконың даргазы эш В. Сапелкинниң илеткелии чугаалашкан.

Районнуң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери эрткен чылын көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң херээже боттарының үлүүн киргеп, тарылга шөлүн калбарткан, тарга культураларының багай эвес дүжүдүн өстүргеп, күрүнеге милльон ажыг пуд тараапы сатнаан, эт, сүт, дүк бүдүрериге механизаторлар улуг киржилгелиг болган, эттиг бүдүрерии болгаш күрүнеге садарын көөдүктериин дээш районга Кызылтуку тыныскан.

«Найырал» совхозка (директору эш Доржулдай) тараа культураларының ортумак дүжүдү 13,9 центнер болган. Шаңчы ховузу эң чаагай дүжүттү берген.

Бедик дүжүт дээш эрткен чылын чүткүлдүг ажылдаан, техниканы каминг эдилээриниң үлегерин көргүскен, социалистиг хүлээлгелерин төлептиг күүсеткен мурнакчыларны илеткелчи онзалап алаан. «УТКА 25 чылы» совхозта тараа культураларының бедик дүжүдүн өстүргеп Александр Агбаанның механизастаттынган звеноузун чижек кылдыр ол көргүскен.

Ол звеноның киржикчилери он ийи механизаторлардан тургустунган. Оларга алды «ДТ-54» деп трактолар, ийи «С-6» болгаш дөрт «СК-3» комбайнар, семяканың бир агрегады болгаш ѳске-даа техника быжыглаттынган. Звено 1396 гектар тараа культураларын тарыыр болгаш ону аңдап өстүрер соруглалыг турган. Часкы тарылганың эгезинде оларга белеткеттинген чер чүгле 200 гектар турган. Звено апрель 20-де Терезин ховузунга тарып киргеш, 338 га черии беш хүн аңдарган. Тарылганы Ооруг участогунга база чоруткан. Звено тарылганы май 15-те дооскан, техниканы бүдүрүкчүлүг ажыглаан, тарааны чажарының болгаш черии аңдарарының нормазын ажыр күүседип турган.

Техниканың ажылдаар аргазын бедидериниң чугула чүүлү болза ону өй-шаанда шимарлыг септээри болур. Ынчаарга «Сельхозтехника» салбыры (эргелекчизи эш Бахолдин) септелгенин дыка четпес чорудуп турар. Колхозтарның маңаа септээш үндүрген алды тракторлары чогуур черлеринге чедип шыдавайн үрелип калгылаан. Жданов аттыг колхозта «ДТ-54» трактору мында мастерскаяга ийи катап эккеп септээн, оон база катап үрелеп, ынчангаш ону колхоз төөүнге кээп ниити күш-биле септеп кылыр ужурга таварышкан. Септелгенин боттүнеп улуг. Районда тракторлар септелгези доозулбаан. Көдээ ажыл-агый машиналарының чамдызы база-ла белеп эвес.

Час болдунуң эгезинче киргеп. Районнуң ажыл-ишчилери чедиг чылдың бешки чылынга тарылга шөлүн 64 муң гектар чедирер, оон иштинде 48240 гектарга тараа культураларын тарып өстүрер хүлээлгеии алган. Усть-Лабинчилериниң үлегери-биле социалистиг чарышка каттышкаш, ниити районга гектар бүрүзүнден тараа культураларының ортумак дүжүдүн 12,5 центнер, кукурузаның ногаан массазын 300, чигир свёклазын 150, картофельдин 120 центнер кылдыр өстүрүп алыр деп хүлээнгенмер.

ТАРАА ДЭЭШ ТУЛЧУУШКУНЧЕ

Механизаторларның бо слёдүнга «Улуг-Хая» совхозтуң № 2 салбырының трактор бригадазының бригадири эш Аңгыр-оол сөс алган.

— Чер ажылының бедик дүжүдүн өстүрүп алыр талазы-биле партияның XXII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырары хамаатыңар мурнунда бистиң механизаторлардан дыка хамаажыр. Часкы тарылганың белеткел ажылдарын колдуунда дооскан бис, механизаторларга техника быжыглаттынган, ам ховузе үнериие белеткенип турарлар. Бистиң салбырга Баян-Кол, Демир-Суг, Чыланныг болгаш ѳске-даа хову участоктары хамаажыр. Демир-Сугда комплексилиг бригада 600 гектар тарылга шөлдүг. Дош оруу үстү бээрии барымдаалаан, «ДТ-54», «Беларусь» тракторларыи Улуг-Хем ол чарынче кежирген бис. 1050 гектар кукуруза тарып олуртур бис. Звеноларны тургускан. Чижээ, механизатор эш К. Кызыл-оол бир гектардан кукурузаның 400 центнер ногаан массазын алырын хүлээнгеп. Бистиң бригаданың механизаторлары хову ажылының бедик культуразы дээш техниканың ажаалгазын болгаш, эдилелии экижидер дээш «Найырал» совхозтуң Терезин бригадазының кежигүннерин социалистиг чарышка кыйгырып тур — деп, эш Аңгыр-оол чугаалаан.

— «Найырал» совхозтуң бүгү механизаторлары совхоз төөүнге чыглып чугаалашкан бис. Шуптуг механизаторлар часны хову ажылын кыска хуусаада, бедик агротехниктиг деннелге чорудар, ээлчет нормазын 105 хуудан эвээш эвес күүседир деп хүлээнген. Мен Терезин бригадазының трактористинде ажылдап турар мен. Бодум ээлчет нормазын үргүлүг 105—120 хуу чедир күүседир мен — деп, эш Очуржап чугаалаан.

Тараа дээш тулчуушкунче механизаторлар шак ынчаар кирип турар.

ҮРЕЗИННЕРЛИГ БОЛУР ХЕРЕК

Тарылга шөлдериниң тургузуун эде көөр, ажыы биче культураларны тарырын эвээжедир, ынчангаш тараа бүдүрерин көөдедир соруглагы партия болгаш чазак чурттуң мурнунга тургускан.

Тус черниң агаар-бойдузунуң болгаш көрзүнүүнүң байдалынга таарыштыр үрезинниң эки сорттарын илередип тывары, ынчангаш улуг ажык-дузалыг «Найырал», «Улуг-Хая» совхозтар кызыл-тастың «Мильтурум» сортун тараан черлериниң га бүрүзүнден-не 20—22 центнер дүжүттүг ап турганнар. Шаңчының Улуг-Бут деп черге арбайның аңаа үрезинии тараап, 82 га черниң га бүрүзүнден 32 центнерни, Кадмыылыг-Ховуга кызыл-тастың үрезин участогундан 25 центнерни алганнар.

Районнуң колхозтары болгаш совхозтары бо чылын эки шынарлыг үрезинперни уруп алган. Чамдык ажылагыйлар үрезин арыглаашкыныи ийиш улаа чорудуп турарлар. Ынчангаш болза үрезии хынаашкынынга кирген 101 муң ажыг центнер үрезинии чүгле 28 хуузу үнүүчелиниң чогуур шынарын көргүскен.

Жданов аттыг колхозта кызыл-тастың 90 тонна, суланың 20 тонна, арбайның 10 тонна үрезинперни четпес. Урдуңган үрезинперни мал чеминге, иштики хереглелге чарыгдааны илерээн, «Х Улуг хурал» колхозта 68 тонна арбай үрезинии четпес. Ол ажылагыйның удуртукчулары эштер Уйнук-оол, Висляев, агрономнары эштер Сопулдай, Ондар олар үрезинии бар черлерден тыпар, орнап алыр хемчегперни озал чорудуп турарлар.

Кур чер совхозунда

Кур чер совхозу «Тинилелгениң» комсомолчулары часкы шөл ажылдарынга боттарының белеткелиниң дугайын чоокта чаагы хуралынга чугаалажып көрген. Комсомолчулар бөдөө ажыл-агый чылынын ол харыысалгалыг кампаниязынга боттарының белеткелинде чамдык чедиишкиннерни демдеглевишаан, ам-даа чедир кыдынмаан ажылдарның дугайын дүвүрээзин-биле чугаалап турганнар.

Хуралга сөс алган, совхозтуң агроному В. Ходаковтуң чугаалааны болза:

— Совхозта кол—күш комсомолчуларның мурнунга ам дыка улуг соруглалар салдынып турар. Тарылга шөлү бо чылын 31.500 га чедир калбарар, оон хөй кезиин кызыл-тас, арбай, чинге-тараа, кукуруза, чочактараа ышкаш ең үнелиг культуралар ѳлээр.

Биске тараа культураларының ниитизи-биле 5200 тонна үрезинии херек, оон 70 ажыг хуузу арыглаттынган, чоокку хүннерде арткан бүгү үрезинии арыглап белеткээр ужурлуг бис. Совхозта бүгү техниканың база чүгле 50 ажыг хуузу тарылгаже үнериие белеп, а ѳске арткыны ам-даа септелгеде хевээр. Моон алгаш көөрге, бо чугула кампаниягa бистиң белеткенип алганывыс кончуг кошкак-тыр. Хуусаа эвээжээн, ынчангаш бо хүннерде ийи-үш дагыы күш-биле ажыдап тургаш, белеткелди дүрген доозар ужурлуг бис — деп, бүгү комсомолчуларны ол кыйгырган.

О. Кликчаптың удуртканы комсомолчуларның № 7 трактор бригадазында белеткелдиң четнестерии хуралга шыңгыы чугаалашкан. Ол бригада ниитизи-биле 3562 га шөлге тарылга чорудар ужурлуг. Ынчаарга күскү ангыс аңдарылгазын ол бригада чедимче чок чорутканы-биле ам 891 га черии удур аңдарар ужурга таваржып турар.

Мал чеминге ең үнелиг культура болур кукуруза тарылгазынга белеткелдиң кошкагын комсомолчулар сагыш дестүнмези-биле чугаалап турганнар. Үш кукурузачы звенолар 3000 га шөлге тарылга чорудар хүлээлгелиг.

Совхоз комсомолчуларының ол хуралы комсомолчулар болгаш бүгү аныяктарның 1963 чылда социалистиг хүлээлгелериниң дугайында комитет секретары С. Седен-оолдуң информациязын база дыңнаан. Ында дыка чугула хемчеглер көрдүнүп турар. Совхозта ажылдап турар аныяк саанчылларның күжү-биле бо чылын бир саар инектен-не ортумаа-биле 1300 кг сүттү саап ап турганы, ниитизи-биле 380 тонна сүттү бүдүрүп, күрүнеге дужаары, 500 баш хаван ооларының баш бүрүзүнге хонукта 400 граммдан эвээш эвес немелде семиртилгени бээри, 200 баш бызаларга хонук бүрүзүнде 450 грамм немелде дензиии берип өстүрери хүлээлгеге кирип турар. Фермалар болгаш хойжу бригадалар төптеринге 3 кыпсыл бүдүнмарны, 3 чүнар бажынарны аныяктарның күжү-биле түдүп, ажыглаага киирери база көрдүнген.

Совхозтуң аныяк хойжулары база биче эвес хүлээлгелерии боттарынга ап турар. Аныяк хойжу бүрүзү 100 баш төрүүр хойга онаштыр 100-тен эвээш эвес хураганны ап, менди доруктурарын, хой бүрүзүнден 2,2 кг үктү кырғыш алырын хүлээнтен дээрзин С. Седен-оол дыңнаткан.

Совхозтуң комсомолчулары «Межегей» совхозтуң аныяктарын тарышка кыйгырган.



ОРЕНБУРГ ОБЛАСТЬ. Марттың дүвүлүг хаттарын төрда безин, Оренбурггуң көдээ ажыл-агый институдунуң селекция болгаш чаа үрезин ажылының кафедразының дуржулга бажыңында күзүн тарыыр кызыл-тастың бажы тыртып келген тургулаар.

Ында бүгү Оренбургка сураглыг селекционер көдээ ажыл-агый эртемнериниң кандидады Виктор Никитович Мирошников ажылдап турар. Ол чоокта чаа 17 чыл иштинде ажылдал келгеш тыпканы күзүк тарыыр кызыл-тастың беш чаа сорттарын күрүне шенелдезинге дужааган. Ол сорттар бедик дүжүттүг бээр, кыштың кадыг-бээге сооктарынга быжыг болгаш бедик шынарлыг хлеб быжырар далганны бээр. Кызыл-тастың ол сорттары Оренбурггуң беш ажыл-агыйларында 165 га черде тарыттынган болгаш 1963 чылдың дүжүдүн бээр, а келир күзүк 2000 гектар черге тарыттынган турар.

ЧУРУКТА: Виктор Никитович Мирошников дуржулга өрээлинде.

Фото Б. Клапиницернии. СЭТА фотохрониказы.

ВЦСПС-тиң Президиумунда

МОСКВА. (СЭТА). Бүдүрүлгелерге кижилерниң аарыыр чоруун эвээжедир талазы-биле Кемерово областтың профэвилел, ажыл-агый организациязарының болгаш кадык камгалал органнарының ажылының дуржулгазының дугайында айтырыгны ВЦСПС-тиң Президиумунга чугаалажып көрген.

Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның күш-ажылының байдалын улам ындай эжижидериниң талазы-биле, бүдүрүлгениң улуг күш негеттинер чорудулгаларын механизастаарының талазы-биле хөй чүүлдерни ол областа кылып турар деп, хуралга демдеглээн. Одалганы казып алырының депшилгелиг аргаларын — хөмүрнү казарының ажык болгаш гидравликтиг, айыыл чок системаларын хөмүр даш үлетпүрүнде шингээдип алган. Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның күш-ажылының санитар-чуртталга байдалдарын эжижиринче угланган ийи чүс хире улуг хемчеглерни бүдүрүлгелерге боттандырган.

Хөй-хөй бүдүрүлгелерниң удуртукчулары түр үеде күш-ажыл кылып шыдавас апаар чоруктарының байдалын хүн бүрүде сонуургап көрүп, аарыгларының тыптып келир чылдагааннарын дарый чайладырының хемчеглерин ап, кадык камгалал пунктуларын дериириниң, эргежок чугула аппаратураны болгаш эм аймаан садып алырының талазы-биле кадык камгалал органнарынга дузаламчыны киргүзүп турарлар.

Медицина дузаламчызын бүдүрүлгелерже эн-не чоок болдурарының хемчеглерин областтың кадык камгалал килдизи алган. Хөй-хөй цехтерниң эмчилери бүдүрүлгечилерниң күш-ажылының болгаш чуртталгазының байдалларын эжижидери дээш демисеидии ёзулуг организакчылары болу бергеннер. Олар ажыл-агый удуртукчулары-биле болгаш хөй-ниити организациялары-биле ыяк харылзаалыг хөделип, ажылчыннарның кадыының байдалын шуут-ла ажылдап турар черлеринге барып, шинчип көрүп турарлар.

Ажылчы чоннарның кадыын камгалаарының талазы-биле хемчеглерни боттандырарынга профэвилел организациялары активти калбаа-биле киништирип турар.

Профэвилел, ажыл-агый организацияларының болгаш медицинаның албан черлериниң кады чоруткан ажылының түннелинде, түр үеде ажыл кылып шыдавас болуп аарыыр чоруктар Кемерово областка дыка эвээжээн.

Кемерово областың профэвилел, ажыл-агый организацияларының болгаш кадык камгалал органнарының ажылчы чоннарның кадыын камгалаарының, аарыыр чорукту эвээжедириниң болгаш санитар-культуразын бедидериниң талазы-биле кады чоруткан ажылының дуржулгазын ВЦСПС-тиң Президиуму чүүлдүг деп көрген болгаш ону областарга, крайларга болгаш республикаларга калбаа-биле нептередирин сүмелээн.

ИДЕОЛОГИЯ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ ДАЙЫНЧЫ СОРУЛГАЛАРЫ

★ ☆ ★

ИДЕОЛОГИЯ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ НОВОСИБИРСКИГЕ БОЛГАН ЧӨВУЛЕЛ ХУРАЛЫ

★ ☆ ★

Сибирь крайның мурнунда кайы хире магалыг перспективалар турбайн турар дээр! Сибирьнин болгаш Ыраккы Чөөн чүктүн тоодга чүве дег кайгамчык бойдус байлактарын партиянын Программазында шын, чап үвелээн. «Бойдустуң байлактары, чиг-эт болгаш энергетика курлавырлары эгээртинмес болуп турар Чөөн Уралын районунга үлептүр улуу-биле хотжуур»— деп, үеним ол улуг документизинде чугаалап турар.

Совет кижи ол байлактарны бодунуң маадырлыг күш-ажылы-биле социализтиг Ада-чуртунга бараан бодуруп турар.

Сибирьнин болгаш Ыраккы Чөөн чүктүн идеология ажылдакчыларының Новосибирскиге апрельдин 8 болгаш 9 хүнинде болуп эрткен чөвүлел хуралы совет кижи-биле ажылга, оон коммунистиг кижизидилгезинин, бүгү идеология ажылының деннелин бедидеринге хolбашкан.

Бурят, Тыва, Якут автономнуг республикаларның; Алтай, Красноярск, Приморь болгаш Хабаровск крайларның; Амур, Иркутск, Камчатка, Кемерово, Магадан, Новосибирск, Омск, Сахалин, Томск, Чита областарның үлептүр талазы-биле партия организацияларының идеология ажылдакчылары чөвүлел хуралдың ажылынга киришкен.

СЭКП ТК-ның РСФСР-ниң үлептүрүнүң талазы-биле идеология кылдазының аргелекчизиниң бирги орадакчызы **Е. М. Чекариминиң** партия организацияларының идеология ажылының сорулгаларының дугайында илеткелин чөвүлел хуралдың киржикчилери чугаалажып берген.

Идейлиг, тодаргай, дээштиг чорук

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр партия органнарын чаартты тургускан чорук үлептүрүү, тудугчу, транспорттуң, садыг организацияларын болгаш амыдыралдың албан чергелерин, а ол ышкаш идеология ажылын удуртурун тодаргай болгаш сорулгаже чүткүдүг кылдыр боттандырарынын болдунар аргалыг партия организацияларынга берген деп, Новосибирскинин үлептүр талазы-биле СЭКП обкомунуң секретары **М. С. Алферов** чугаалаан. Новосибирск областың хей-хей партия организацияларында кижилер-биле политиктиг ажыл улам-на дээштиг болгаш дайынчы болуу берген.

Новосибирскинин партия организациязының агитаторлар-биле чорудуп турар ажылының солун дурзулгазын эш Алферов чугаалаан. Улус ажыл-агыйының адырлар аайы-биле агитколлективтерин удуртукчуларының семинарын доктаамал эрттирери чанчыл болуу берген. Чижээ, тудуг организацияларының болгаш тудуг индустриязының бүдүрүлгелериниң агитколлективтериниң удуртукчуларының семинарынга Академстройнуң — хоорайның мурнакчы тудуг организациязының ажылдакчылары-биле ужуражышкынын организастаан. Бригадалар чөвүлелдери, бригадирлер чөвүлелдери, онза чугула болгаш ажылгага киирер тудугларга каттышкан партия организацияларын тургузары дээн ышкаш, ажылдың шак ындыг организастыг хевирлерини амыдырал бодуна тып үндүрүп келген. Ындыг хевирлер бүгү-ле холушкак мергежилеринге ажылдарын зайлап тазрыштырарынга улуг салдарны чедирип, кошкак чергелерни илередип, оларны чайладырынга дузалап турар. Өске тудуг организацияларга нептередип дээш, ол дуржулганы агитаторларның семинарынга калбаа-биле тайылбырлаан турган.

Тудугжуларның ортузунга массаполитиктиг ажылды тодаргай болгаш сорулгаже чүткүдүг кылдыр тургускан чорук үлептүрүү, тудугчу, транспорттуң, садыг организацияларын болгаш амыдыралдың албан чергелерин, а ол ышкаш идеология ажылын удуртурун тодаргай болгаш сорулгаже чүткүдүг кылдыр боттандырарының болдунар аргалыг партия организацияларынга берген деп, Новосибирскинин үлептүр талазы-биле СЭКП обкомунуң секретары **М. С. Алферов** чугаалаан. Новосибирск областың хей-хей партия организацияларында кижилер-биле политиктиг ажыл улам-на дээштиг болгаш дайынчы болуу берген.

Новосибирскинин партия организациязының агитаторлар-биле чорудуп турар ажылының солун дурзулгазын эш Алферов чугаалаан. Улус ажыл-агыйының адырлар аайы-биле агитколлективтерин удуртукчуларының семинарын доктаамал эрттирери чанчыл болуу берген. Чижээ, тудуг организацияларының болгаш тудуг индустриязының бүдүрүлгелериниң агитколлективтериниң удуртукчуларының семинарынга Академстройнуң — хоорайның мурнакчы тудуг организациязының ажылдакчылары-биле ужуражышкынын организастаан. Бригадалар чөвүлелдери, бригадирлер чөвүлелдери, онза чугула болгаш ажылгага киирер тудугларга каттышкан партия организацияларын тургузары дээн ышкаш, ажылдың шак ындыг организастыг хевирлерини амыдырал бодуна тып үндүрүп келген. Ындыг хевирлер бүгү-ле холушкак мергежилеринге ажылдарын зайлап тазрыштырарынга улуг салдарны чедирип, кошкак чергелерни илередип, оларны чайладырынга дузалап турар. Өске тудуг организацияларга нептередип дээш, ол дуржулганы агитаторларның семинарынга калбаа-биле тайылбырлаан турган.

Сэлэйрьяның районнарын хөгжүүчү ажылдакчылар-биле чепсе хандырып, кодээ школага эстетиктиг кижизидилгезинин айтырыгларын ожум шиитпирлеп турар культура болгаш чырыдышкын министерстволарынга эш Яковлева шынгыы негелдени салган.

— «Үлептүр», «школа», «эмнелге», «клуб» деп сөстер тива дылга чок турган — деп, партиянын Тыва обкомунуң секретары **К. С. Шойгу** чугаалаан.— Ам бистиң хемнеривистиң шыналарында, тайгада, бүгү республикада суурлар, школалар, эмнелгелер, уруглар садыгы бар апарылаан. Ол бүгү дээрге бистиң партиявыстың ленинчи национал политиказының болгаш улуг оруг улустуң база бистиң социалистиг Ада-чуртувустуң өске-даа улустарының талазындан аки-дүнна дузалаачызының түнелги-дир.

Ынчалза-даа Тываның партия организациязының мурнунда эң-не чугула сорулга — чоокта чаа кешкүн амыдырал-биле чүртпээн, хуу ажыл-агыйлыг турган чоннуң инити культуразын бедидеринин сорулгазы ам-даа туруп турар деп, оратор демдеглээн. Чижээ, малчыннарның ортузунда бижикти бичe билир болгаш харын билбес-даа кижилер бар. Партияның Тыва обкомунуң чоокта чаа болуп эрткен пленуму малчыннарның культурлуг болгаш чүртталга хандырылгазының дугайында айтырыгны чугаалажып көрген болгаш тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган.

СЭКП-ниң XXII съездиниң соонда ук кижилерниң коммунистиг кижизидилгезинин талазы-биле ажылдың чаа кодурлуушкуну-биле демдеглеттинген деп, оратор уламчылаан. Ынчалзажок бистиң идеологтуг ажыл-чорудулгавысты үндезинин-биле чаартты тургузарынга бистиң республикавыста ам-даа кылдымаан чүүлдер бар болуп турар. Ажыл чылзыр чорук, коммунистиг тургузуушкунуң тодаргай сорулгаларындан хөөрүлчак чорук партийжи-политиктиг ажылга ам-даа хомар өвес таварыжын турары харааланчыг-дыр. Бистиң чамдык пропагандистеривис, илеткелчилеривис, агитаторларывыс коммунистиг тургузуушкунуң сорулгаларын чамдыкта кыры-биле киксы тайылбырлап турардар. Ам Тываның партия организациязы пропагандистеринин болгаш агитаторларның составын чаарткан болгаш пропаганда ажылынга партийжи болгаш совет удуртукчуларны калбаа-биле хаара түкүп турар апарган.

— Бүгү совет кижилер совет социалистиг культура дугайында салыышкынының чаа илергейлээшкинин дээш, литературада болгаш уран чүүлде абстракционизмин болгаш эрешгейлээр чорукту шиитпирлиг буруу шапканы дээш партияның Төп Комитединиң, Никита Сергеевич Хрущевка өөрүп четтиришкинин хамнызы-биле илергейлеп турар — деп, «Советский Сахалин» деп область солунунуң редактору **В. И. Пермошин** чугаалаан.

Идейлиг уран чеченинин талазы-биле боттарының чиг чогаалдары-биле совет кижилерниң, ылангыя аныктарның кижизидилгезинге хора чедирип турар чогаалчыларны болгаш чурукчуларны партия болгаш улус шынгыы буруу шапкан деп ол үргүлчүлеп чугаалаан.

Сахалинчилер чогаалчы Аксеновка онза таарзынмас чорукту илергейлеп турардар. Оон идея талазы-биле хоозун ийи чогаалдары: «Айже оруг арада» деп рассказы болгаш «Марокколдан апельсиналар» деп төжүүлү бистиң областың ажылчы чонларынга шуут хамаарыжып турар. Сахалин аныктарның дугайын ол чогаалдарда бижээн: Аксенов бистиң ортулукка үүлге бээ хонгаш чана берген. Бээ хүнүң үш хүнүң рестораңга эрттирген, бүдүргелерге чорбаан, аныктар-биле ужурашпаан. Оон ужурунда Аксенов амгы кижини көрбээн болгаш «Айже оруг арада» деп рассказында төгей болгаш бүдүүлүк кижини көрүүскени таварылга эвес. Рассказты эгезинден төнчүзүнге чедир сагыш даап, мегелеп бижээн. Сахалинниң аныктары ону чангыс эп-сеткил-биле буруу шаап көрген.

Бодунуң чугаазының түннелинде оратор СЭТА-га болгаш Парлалганың чаа чүүлү деп агентилелиннге алаан негелдерни тургускан.

Экономиканың айтырыгларын масса-политиктиг ажылдың кол чүүлү болдурар

— Экономиканың айтырыгларын масса-политиктиг ажылдың төвүнге тургузар, бүгү пропагандисчи ажылды бүдүргелинин талазынче угландыр Кузбасстың идеологтуг ажылдакчылары боттарының ажыл-чорудулгазын СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң соонда ынчаар эде тургускан—деп, партияның Кемерово обкомунуң секретары **З. В. Кузьмина** чугаалаан.

Бодунуң чугаазының хей кезиинге оратор мурнакчы дуржулганы пропагандаларының айтырыгларынче угландырган.

— Четпес үүре үүл дээрге, бис мурнакчы дуржулганың дугайында хей чүүлдерни шагдан бээр шуугажып турар бис. Плакаттарны парлап үндүрүп, чүүлдерни бижип, радио дамчыдыжыгаш чорудуп турар. А мурнакчы дуржулганы канчаар нептередип турарыл — ону идеологтуг ажылдакчылар хайгаарап көрбейн турганнар—деп, эш Кузьмина демдеглээн. Бүдүргелге дуржулга нептередиишиннээнде пропагандисчи ажыл ажыктыг болган деп санап болбас деп ам көрүп турар бис. Оон ужурунда Кузбасстың 100 мун ажыг инженер-техниктиг ажылдакчылары бүдүргелге чаартыкчыларының дуржулганың түннел байыдарының болгаш нептередиринин организакчылары болган турарын, бисте каш-каш чүске санаттының турар мурнакчы дуржулганың школаларының ажылынга киришкен турарын чедип ап турар бис.

Кузбасста мурнакчы дуржулганы нептередиринге «Инженерниң хүнү», «Мастерниң хүнү», «Бригадирниң хүнү» болгаш өске-даа ол ышкаш ажыктыг чүүлдерни берип турар хевирлерни чедишкининг ажыглап турар. Бүдүргелерде техниктиг информаторларның ажылы улам калбарган. Барык бүдүргелге болгаш тудуг бүргүзүнде ындыг информаторларның болүктери бар. А бүгү Кемерово область оларның саны дерт мун чыгыы болуп турар. Айза бир-нийи удаа олар үлептүрүнүң ол адырында болгаш холушкак адырларда эртемнин болгаш техниканың чаа чедишкиннериниң дугайын ажылчы чонларга чугаалап турардар. Кузбасстың техниктиг информаторларының армизы бүдүргелерниң техниктиг кабинеттеринге даянып турар. Ол кабинеттерниң ажылын СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң соонда үндезинибиле эде тургускан. Бир эвес моон мурнунда оларга техниктиг минимумнуң талазы-биле кичээлдер чүгле хаая болгулап турган болза, ам ол кабинеттерниң хей нуруузу техниктиг депшилгенин ёзулуг штабтары болуу берген.

Хабаровск крайның «Амурсталь» заводунуң парткомунуң секретары **Н. А. Останин** кадрларның экономиктиг өөредилгезининң болгаш партийжи-массалыг ажылдың дээштиг болур чорууның дугайын чугаалаан.

Бистиң завод дайынның берге үезинде ажылдап эгелээн деп ол чугаалаан. Оон ужурунда аңаа четпестер, чедир кылдымаан чүүлдер хей турган. Будүргелге каннын будүрерин чыл бүүдге көвүдедип турзажок, бистиң металлывыс чүртте ең улуг өртектиг болуп турган. Партия организациязы оон-биле эштежип шылаваан болгаш заводтуң экономиктиг коргузуглерин экижилер дээш демиселдиң кол сорулга кылдыр салган. Ындыг сорулганы шиитпирлээри-биле бүгү организакчы болгаш партийжи-массалыг ажылды аңаа дүүштүр тургускан.

Хамыктың мурнунда улуг кичээнгейни кадрларның экономиктиг өөредилгезинче угландырган. Будүргелгенин ажылдакчы бүрүзү үш чылдарның дургузунда экономиктиг, а ол ышкаш техниктиг билиглерин шинтээдип алган турарын партком шиитпирлээн. Ам 49 экономиктиг эге школалар болгаш тодаргай экономика талазы-биле 8 семинардар ажыдап турар. Партия-ажыл-агый активинге экономика айтырыгларының талазыбиле тускай семинарны тургускан. Заводтуң болгаш цехтерниң удуртукчуларын пропаганда болгаш агитацияа ажылынче киириштирген.

Бо бүгү Ыраккы Чөөн чүктүн канының бот-үнезин элээн чинтедир арганы будүргелгенин коллективинге берген.

Локомотив-вагон септелге заводунуң парткомунуң секретары **Л. С. Асеев** (Бүрят АССР) бодунуң саналының хей кезиинге экономиктиг билиглерин пропагандазын колдадыр чугаалаан.

Бистиң коллективте экономиктиг өөредилге партия организациязының кичээнгейинин төвүнде тургустунган деп оратор чугаалаан. Бо өөредилгени болгүмнерде болгаш семинарларда, эге экономиктиг школаларда, темаликтиг лекторилларда чорудуп турар. Будүргелгенин экономиказының айтырыгларын эртем-техниктиг конференцияларга, айтырыглар болгаш харылыглар кежээлеринге чугаалажып турар.

Чогум-на харын экономиктиг өөредилге үнелиг элээн хей эгелээшкинерни кодурер аргалы бистиң ажылчыннарывыска берген дээрнин ол демдеглээн. Чижээ, ажылчын эш Гребневаның инициативазы чөөле чөпүүг болуп турар. Эш Гребнева бодунуң ажылынын нормазын көвүдедирин эде көөрүү чөпшээрээрин бистиң үдуртукчугазынган дилээн. Ынчаар кылырын аңаа чөпшээрээн. Ам ол бедиткен нормаларын алдарлыбыле күүседип, ажыл шагының чидирини үзүткаарын ол чаа норманың күсели-биле чедип алган. Будүргелгенин 700 ажыг ажылчыннары эш Гребневаның үлегерин эдергенинер.

Индирде далайга балык тудар эргелелдин партия комитединин секретары **А. И. Титов** (Приморь край).

Совет эриктерден ырак черлерде ажылдавышаан. Приморьенин балыкчылары Төрээн чурттундан ботгарын аңгыланчак кылдыр бодавайн турардар деп эш Титов демдеглээн. Бүгү судноларда библиотекалар, кежер кинолар, магнитофоннар, хөгжүм херекселдери бар. Приморьенин артистери оон көргүзери-биле аңаа кээп турар. Лекцияларны үргүлүү номчуп, техниктиг конференцияларны болгаш рационализаторларның конкурстарын чорудуп турар.

Балыкчыларның совет патриотизминиң болгаш күш-ажылчы маадырлыг чоруктарының чайынаанчак үлегер-чижектерин оратор оон ынай көргускен.

Кижи бүрүзүнге чедир тайылбырлаар

Удуртукчу кадрларның күжү-биле ажылчы чоннарның ортузунга политиктиг информацияларны неделя саныида чорудуп турарының — солун дуржулганың дугайын партияның Омск обкомунуң секретары **А. Д. Чистяков** чугаалаан.

Вторник бүрүзүнде областың будуи чартык мун удуртукчу ажылдакчылары бүдүргелерге болгаш тудугларга илеткелдерни кылып азы ажылчыннар-биле беседаларны чорудуп турар. Чорулар беседаларның темаларын обкомнуң бюрозу, партия райкомнарының коллективтеринин мурнунда тургустунган тодаргай сорулгаларны барымдаалап чогаадып турар. Илеткелдерни кылбышаан, удуртукчу ажылдакчылар бүдүргелгени, социалистиг чарыны база чоннуң культура болгаш амыдырал хандырылгазын каичаар дээре организастаа чогуурун ажылчыннар-биле болгаш тудугжулар-биле сүмележип турар.

Ажылчы чоннар-биле удуртукчу ажылдакчыларның доктаамал харылзазы ажыл-агый болгаш культураамыдыралдың дыка хей айтырыгларын ол черинге шиитпирлээр арганы берип турар деп эш Чистяков чугаалаан. Оон түннелинде партия-совет организацияларга ажылчы чоннарның кээп турар чагаалыларының болгаш хомудалдарының саны кызырылган.

Политиктиг информацияларга ажылчы чоннарның айтыкан шүүлчүлелдиг саналдарын болгаш сүмелерин өөренип база анализтеп көргеш чорук чоннуң культура-амыдырал хандырылгазының аңаа айтырыгларын шиитпирлээриниң чаа аргаларын дилеп тыварынга идигин партия обкомунга болгаш облкүүсюмга берген дээрнин эш Чистяков чугаалаан.

Өске-даа чамдык ораторлар-биле бир дөмей, эш Чистяков «Юность» деп журналды шүүмүлээн. Ол журналга парлаан хей чогаалдар, ылангыя өөренікчи аныктарның кижизидилгезинин чамдык дуржулгазы Иркутскиниң медицина институдунда мөөнеттинген. Бот-тывынгыр уран чүүлдүң янзы-бүрү хевирлери калбаа-биле хөгжээн: ыры, шиң, уран чурулга, улустуң хөгжүм херекселдериниң оркестри болгаш өске-даа ам-даа хандырбайн турарын шиитпир херек. Хей-хей школаларда күш-культура коллективтери безин тургустунмаан. Күш-культура башкылары чайгы үеде шөлээлеп чоруй баарга, школачылар күш-культура кылбайн артып каап турар чорук-биле аитежий болбас деп эратор айыткан. Күш-культура организацияларынга комсомолдуң кижизидилге ажылын күштедирер дугайында айтырыгны ол тургускан.

Чоннуң бижик-билиниин өзүлдезинбиле кады ажылчы чоннарның чаагай амыдыралы ажилип турар деп РСФСР-ниң Культура министрининң ораалчызы **В. М. Стриганов** чугаалаан. Литературага болгаш уран чүүлге совет кижилерниң сонуургалы бедип, клуб, библиотека, кино, өөн-шин бирги чергенин эргежок чугула чүүлү болу берген. Ол чорукка бистиң техниктиг арганывыс—радио, телевидение биче эвес дузаны чедирип турар. Уран чүүлдүң идейлиг деннелин бедидер айтырыгга, чонмуң культура-амыдырал хандырылгазының хей-иниити хевирлерин хөгжүдеринге оратор доктаап чугаалаан.

Чогаалчыларның чамдык организацияларында болуп турары ышкаш, четпес хораглыг чоруктар Сибирьнин чогаалчылар организациязында нептеревейн турар деп чогаалчылар эвилелиннин Иркутск салбырынын харысаалгалыг секретары **Ф. Н. Таурин** чугаалаан. Бистер кур черлерге, улуг удуртларга, хей таланыг хайныгын турар амыдыралга чоок чүртпээн турарывыстан ындыг болуп турар боор деп чоргаарал-биле медегленп тур ием деп ол айыткан. Иркутскиниң чогаалчыларының чогаалдарын ап көөр болза, оларның он-он чогаалдарының маадырлары бистиң үеним кижилери, коммунизминиң ёзулуг тургузукчулары болуп турар.

Сибирьнин чогаалчылары бистер кол идеяга, амгы үеним идеязынга шынчы болуп, эки үлегерлиг маадырларын дүрзү-хевирин тургузарын боттарывыстың кол сорулгавыс кылдыр санап турар бис. Ынчалзада сагыш тайбың болгаш бот-менээргенир чорукка кирбее ужурлуг бис. Ол-бо чүүлдерниң дугайын бижип тургаш, ынчалдыр бижизе чогуур кылдыр чамдыкта биживейн болдыр бис. Ынчангаш бистин кол сорулгавыс болза бистин чогаалдарывыска идейлиг чөрүкту барымдаалавысы, уран-чечен мергежилди могаг чокка бедидери болур. Бистин үевистин кижилеринин дугайында чамдык номнарны ап көөр болзувусса, амыдыралды ам-даа чедир көргуспейн турарын мининр ужурлуг.

Новосибирск — чогаалдыга ажылдакчыларының улуг армизының культурлуг төвү болуп турар деп РСФСР-ниң улустуң артизи, Новосибирскиниң «Красный факел» деп шин театрының артизи **Е. Г. Агарнова** чугаалаан. Бистин шин болгаш хөгжүм театрларывыс совет көрүкчүге калбаа-биле биллингир. Совет шиилер бистин театрларывыстың репертуарында хүндүлүг черни эзелеп турар деп ол үргүлчүлээн. Бисте эки тургускан шиилер болгаш эки ойнаан рольдар бар, көрүкчүлер бистин өөвүстү үнелеп турар. Ынчалзада артистер бистер ам-даа эки шиилерни көрүкчүлер көрээр деп күзеп турар бис. Сөөлгү үеде боттарының чогаадыкчы идепкейнин кудулаткан сибирь драматургларны ол шүүмүчүлээн.

Завод директору **А. П. Назимов** (Омск область), СЭКП хооркомунуң секретары **А. И. Шульга** (Амурза Комсомольск), школа директору **А. Д. Зинков** (Алтай край), РСФСР-ниң социал-хандырылга министерстволунуң коллегия кежигүнү **М. Т. Цветова**, «Дизельзапчасть» заводунуң токары **П. Ф. Климов** (Алтай край), ВЛКСМ хооркомунуң секретары **Б. И. Тищенко** (Хабаровск хоорай), партияның Белогорск хооркомунуң секретары **Г. Е. Приходько** (Амур область), политиктиг болгаш эртем билиглер нептередир талазы-биле министелиниң завод болдуунуң удуртукчузу **М. Ф. Спирин** (Алтай край), партия обкомунуң секретары **И. Н. Каштанов** (Магадан) олар боттарының чогаалдарында идеологтуг ажылдың үнелиг дуржулгазын, амгы үеде ону улам ынай кодурериниң талазыбиле саналдарын чугаалаваннар.

Шуптузу 32 кижи санал берген.

* * *

Улустуң коммунистиг кижизидилгезинин дугайында партияның Төп Комитединиң улуг сагыш салышкынының илереэшкини болза литератураның болгаш уран чүүлдүң ажылдакчылары-биле партияның болгаш чазактың удуртукчуларының ужуражышкыны, ол ужуражышкынга эш Н. С. Хрущевтуң чугаазы болган деп илеткел талазы-биле санал бергеннер демдеглээннер. Идеологтуг ажыл ам үеде чаа бедик чадаже кодыртунген, амыдырал-биле, коммунистиг тургузуушкунуң практиктиг сорулгалары-биле улам сырый холбашкан турар ужуралуунуң дугайында бодал бүгү чугааларда сингиккен.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери партияның Төп Комитединге чагаалны чоруткан. Идеологтуг ажылдың деннелин бедидеринге Сибирьнин болгаш Ыраккы Чөөн чүктүн идеология ажылдакчылары боттарының күштерин болгаш энергиязын харамнанмас дээрнин ол чагаала бүзүредип турар.

И. АРТЕМОВ,
Д. ИОХИМОВИЧ.
(СЭТА-ның тускай корреспондентилери).

Эртемниң болгаш культураның чаа-чаа чечектелишкининче

Бөгүнгү Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк үүле индустрия болгаш кодээ ажыл-агый сайзыраан районнар эвес, харын эртем болгаш культура сайзыраан край апарган.

ССРЭ-ниң эртемнер Академиязының Сибирь салбырында партия комитединиң секретары, профессор **Г. С. Мигиренко** бодунуң саналынга эртемге партийжи болурунуң, аңаа ийи идеологиялырның туруп болбазының, эртемденнерниң буржуаз идеология-биле идепкейлиг деминселиниң дугайын чугаалаан.

РСФСР-ниң дээди болгаш ортумак өөредилге министериниң бирги ораалчызы **С. И. Миниховтуң** дыннаганы болза:

— Эртемниң аныык кадрларын тус черниң чүүртаакчыларындан белеткээр сорулга-биле Ыраккы Чөөн чүк. Иркутск, Томск, Новосибирск университеттеринде аспирантураларны ажыктан. Министерство Сибирьнин дээди өөредилге черлериниң аңыдыралын совүүртан турар апарган. Эрткен чылын партияның область комитеттери-биле катай Томскиниң, Омскиниң өөредилге черлериниң ажылын өөренип көрген. Бо хүннерде коску 25 эртемденнер Владивостоктуң дээди бүгү өөредилге черлериниң ажылын өөренип көрүп турар.

Иркутскиниң медицина институдунуң марксизм-ленинизм кафедразының эргелекчизи **А. В. Краснов** бодунуң саналынга студентилерниң эстетиктиг кижизидилгезинин дугайын чугаалаан.

Аныктарның эстетиктиг кижизидилгезинин чамдык дуржулгазы Иркутскиниң медицина институдунда мөөнеттинген. Бот-тывынгыр уран чүүлдүң янзы-бүрү хевирлери калбаа-биле хөгжээн: ыры, шиң, уран чурулга, улустуң хөгжүм херекселдериниң оркестри болгаш өске-даа ам-даа хандырбайн турарын шиитпир херек. Хей-хей школаларда күш-культура коллективтери безин тургустунмаан. Күш-культура башкылары чайгы үеде шөлээлеп чоруй баарга, школачылар күш-культура кылбайн артып каап турар чорук-биле аитежий болбас деп эратор айыткан. Күш-культура организацияларынга комсомолдуң кижизидилге ажылын күштедирер дугайында айтырыгны ол тургускан.

Чоннуң бижик-билиниин өзүлдезинбиле кады ажылчы чоннарның чаагай амыдыралы ажилип турар деп РСФСР-ниң Культура министрининң ораалчызы **В. М. Стриганов** чугаалаан. Литературага болгаш уран чүүлге совет кижилерниң сонуургалы бедип, клуб, библиотека, кино, өөн-шин бирги чергенин эргежок чугула чүүлү болу берген. Ол чорукка бистин техниктиг арганывыс—радио, телевидение биче эвес дузаны чедирип турар. Уран чүүлдүң идейлиг деннелин бедидер айтырыгга, чонмуң культура-амыдырал хандырылгазының хей-иниити хевирлерин хөгжүдеринге оратор доктаап чугаалаан.

Чогаалчыларның чамдык организацияларында болуп турары ышкаш, четпес хораглыг чоруктар Сибирьнин чогаалчылар организациязында нептеревейн турар деп чогаалчылар эвилелиннин Иркутск салбырынын харысаалгалыг секретары **Ф. Н. Таурин** чугаалаан. Бистер кур черлерге, улуг удуртларга, хей таланыг хайныгын турар амыдыралга чоок чүртпээн турарывыстан ындыг болуп турар боор деп чоргаарал-биле медегленп тур ием деп ол айыткан. Иркутскиниң чогаалчыларының чогаалдарын ап көөр болза, оларның он-он чогаалдарының маадырлары бистиң үеним кижилери, коммунизминиң ёзулуг тургузукчулары болуп турар.

Сибирьнин чогаалчылары бистер кол идеяга, амгы үеним идеязынга шынчы болуп, эки үлегерлиг маадырларын дүрзү-хевирин тургузарын боттарывыстың кол сорулгавыс кылдыр санап турар бис. Ынчалзада сагыш тайбың болгаш бот-менээргенир чорукка кирбее ужурлуг бис. Ол-бо чүүлдерниң дугайын бижип тургаш, ынчалдыр бижизе чогуур кылдыр чамдыкта биживейн болдыр бис. Ынчангаш бистин кол сорулгавыс болза бистин чогаалдарывыска идейлиг чөрүкту барымдаалавысы, уран-чечен мергежилди могаг чокка бедидери болур. Бистин үевистин кижилеринин дугайында чамдык номнарны ап көөр болзувусса, амыдыралды ам-даа чедир көргуспейн турарын мининр ужурлуг.

Новосибирск — чогаалдыга ажылдакчыларының улуг армизының культурлуг төвү болуп турар деп РСФСР-ниң улустуң артизи, Новосибирскиниң «Красный факел» деп шин театрының артизи **Е. Г. Агарнова** чугаалаан. Бистин шин болгаш хөгжүм театрларывыс совет көрүкчүге калбаа-биле биллингир. Совет шиилер бистин театрларывыстың репертуарында хүндүлүг черни эзелеп турар деп ол үргүлчүлээн. Бисте эки тургускан шиилер болгаш эки ойнаан рольдар бар, көрүкчүлер бистин өөвүстү үнелеп турар. Ынчалзада артистер бистер ам-даа эки шиилерни көрүкчүлер көрээр деп күзеп турар бис. Сөөлгү үеде боттарының чогаадыкчы идепкейнин кудулаткан сибирь драматургларны ол шүүмүчүлээн.

Завод директору **А. П. Назимов** (Омск область), СЭКП хооркомунуң секретары **А. И. Шульга** (Амурза Комсомольск), школа директору **А. Д. Зинков** (Алтай край), РСФСР-ниң социал-хандырылга министерстволунуң коллегия кежигүнү **М. Т. Цветова**, «Дизельзапчасть» заводунуң токары **П. Ф. Климов** (Алтай край), ВЛКСМ хооркомунуң секретары **Б. И. Тищенко** (Хабаровск хоорай), партияның Белогорск хооркомунуң секретары **Г. Е. Приходько** (Амур область), политиктиг болгаш эртем билиглер нептередир талазы-биле министелиниң завод болдуунуң удуртукчузу **М. Ф. Спирин** (Алтай край), партия обкомунуң секретары **И. Н. Каштанов** (Магадан) олар боттарының чогаалдарында идеологтуг ажылдың үнелиг дуржулгазын, амгы үеде ону улам ынай кодурериниң талазыбиле саналдарын чугаалаваннар.

Шуптузу 32 кижи санал берген.

* * *

Улустуң коммунистиг кижизидилгезинин дугайында партияның Төп Комитединиң улуг сагыш салышкынының илереэшкини болза литератураның болгаш уран чүүлдүң ажылдакчылары-биле партияның болгаш чазактың удуртукчуларының ужуражышкыны, ол ужуражышкынга эш Н. С. Хрущевтуң чугаазы болган деп илеткел талазы-биле санал бергеннер демдеглээннер. Идеологтуг ажыл ам үеде чаа бедик чадаже кодыртунген, амыдырал-биле, коммунистиг тургузуушкунуң практиктиг сорулгалары-биле улам сырый холбашкан турар ужуралуунуң дугайында бодал бүгү чугааларда сингиккен.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери партияның Төп Комитединге чагаалны чоруткан. Идеологтуг ажылдың деннелин бедидеринге Сибирьнин болгаш Ыраккы Чөөн чүктүн идеология ажылдакчылары боттарының күштерин болгаш энергиязын харамнанмас дээрнин ол чагаала бүзүредип турар.

И. АРТЕМОВ,
Д. ИОХИМОВИЧ.
(СЭТА-ның тускай корреспондентилери).

КОЛХОЗЧУЛАР, СОВХОЗТАРНЫҢ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫ! НИИТИНИҢ МАЛ АЖЫЛЫН БҮГҮ ХЕМЧЕГ-БИЛЕ ХӨГЖҮДҮҢЕР, МАЛ ЧЕМИНИҢ БААЗАЗЫН БЫЖЫГЛАҢАР! ЭЪТ, СҮТ, САРЖАГ, ЧУУРГА БОЛГАШ ӨСКЕ-ДАА ПРОДУКЦИЯ БҮДҮРЕРИН КӨВҮДЕДИҢЕР!

(СЭКП Төп Комитединиң Май бирге Кыйгырыгларындан).

Аныяк малчын



Салчак Шөмбүлекович Тыкы 29 харлыг. Ол—Бии-Хемниң «Кызыл тараачын» колхозунуң аныяк малчыны. Салчак Тыкы 1957 чылда шериг албанындан халажып чанып кээрге, аваангыр-тудунгур аныяк эрге колхозтуң баштаар чери чылгы кадартыр деп шиитпирлээн. Ажылды аныяк оол туралыы-биле хүлээп алган.

Ооң соонда колхоз баштаар чери Салчак Тыкының күш-ажылга ынакшылдыын көргеш, аңаа оон-даа артык харыысалгалыг ажылды даандырып, хураганнар кадартып каан. Хураганнарны азырап доруктурары дуржулга чок аныяк малчынга дыка берге болган. Ынчалза-даа кызымак чорук, салган сорулгазынче чүткүл чедиишкинни хандырган. 1961 чылда кадарган хураганнарын ол хүр чыл ажыргаш, бүрүнү-биле менди дужаган. Оларын дужааптары билек-ле аңаа 570 чаш хураганнарны база хүлээдип берген. Салчак Шөмбүлекович хоочун кадарчылардан арга-сүмени айтырып, оларның дуржулгазын өөренип тургаш, 1962 чылда база-ла эки түңнелдерни чедип алган. Ооң хураганнарындан чаңгыс-даа баш хораваан, бир хойдан 2,5 кг дүк кыргыыр тургаш, 3 кг ажыгны дужаагаш, планын ажыр күүсеткен.

Бо чылын Салчак Шөмбүлекович 534 баш хураганнарны Дөгениң Узун-Сайыр бажында хүр кыштагладып турар. Ооң хойларының күш-деңгели эки, менди болуп турар. Бо чылын чаңгыс-даа баш хой оскунмас болгаш хой бүрүзүнден 3 кг дүктү алыры — аныяк малчынның хүлээлгези ол.

ЧУРУКТА: Салчак Тыкы.

Фото А. КУЛАРОВТУУ.

Бригадир болгаш ооң бодалдары

Бригадир самбыга шак-шок кылдыр каккылаш:

— 5079!—дээш, оруушкудуг хүлүмзүрдү. Ол херек кырында дириг чурагайлар-дыр. Ооң артында Мугурга 11 өрегелерден тургустунган № 9 хойжу бригаданың малының баш саны чаштып чыдар. Хойжулар Седен, Казак, Калдар оларның коданнарында оолдаашкын эң-не дүжүткүр боон турар. Бригаданың малы кыштыы ниитизи-биле хүр ашкан, төрүп турар хойларының чаш төлү менди алдынып турар.

Бригада чаа тургустунган. Ынчалзажок ында малчыннар кыдыын алзы дуржулгалыг, оларда быжыглаттынган кодан бүрүзү идегелдиг хойларда деп бүзүрелдиг чугаалап болдур.

Бригадирге колхоз баштаар чери үжен харлыг, аныяк хойжу Донгак Калдарны киргени шын болган. Шеригден халажып кээри билек, ол мал ажылынче шилчээн. Үш-ле чылдарның дургузунда ол дээре малчыннарның бирээзи кылдыр санады берген.

Донгак бригаданы удуртпушаан, кадарчылап турар. Ооң коданында ам 292 төрүүр хой бар. Оларның 268-зи ооллаан, төлү менди. Малдың арткан чаш төлүн бүрүн алырынга ол бүзүрелдиг. 100 хойга онааштыр 100 хураганны, түс чер үксаалыг бир хойдан-на 1,8 кг дүктү алырын ол хүлээнгей.

— Бригадада оолдаашкынның байдалы эки чоруп турар-дыр. Чедиишкиннеринерниң кол үндезини чүдел? —деп оон айтырдым.

— Хамыктың мурнунда материалдыг чүүлдерни бүдүрүп турар кижилерниң ак-сеткилдиг күш-ажылында деп билип турар мен—дээш, ол кезек боданып ора немеди.

— Оон аңгыда хойлар чогуур ойүнде оолдап турар-дыр. Январь, февраль айларда төрүттүнген хураганнарның ниити байдалы черле эки болур. Ол үеде чаш малдың хорамчалыг болур чоруу—ижин аарыындан бүрүн чайлаттынган турар. Оолдаашкын үезинде малдың чыдыны кургаг болган тудум-на шыкка алзып, ара-салыр чорук, чүүл бүрү дегдиринишкиннер чок болуру билдингир болгай.

— Амгы үеде чүү чүвеге онза хереглелдиг силер?—дидим.

— Хереглелдер черле хой болур. Бетин дээрге чаа тургустунган бригадага үениң негелделеринге дүүштүр эки дериттинген материалдыг бааза херек. Хлеб быжырар черниң, чунар бажыңның, кызыл булуңнуң, садыгның, таарымчалыг чурттарга тудугларының амдызында бисте чок боон турарын чажыргаш чоор, 5 чурттарга бажыңы бар кыдыр санаттының турза-даа, оларның кыры, шалазы дүптеттинмейн ара катдынганындан ооң чаңгызында-даа кижи чурттавайн турар. Дестиг-Кара-Сугла, Оваа баарында, өске-даа чамдык кажаалардың хаваларын ажылдаар болгаш дээвиирлери ирээш, сыстып бады келген. Аңаа мал тургузары дыка айыылдыг. Ол бир-ле чүвениң дугайын сагынмышаан уламчылай-дыр:

— Мен, чоокта чаа, «Смена» сеткүүлдүң бир номериниге чүүл ноиачаан мен. Ында: «тудугну үрей, шынар чок кылыр чорук—үүлгедингир» деп айытқан чоралы. Шынаппла бөгүн бирээни, даарта өскени үрей кылгаш туруп бээр болза, хилис чарыгдалдан өске кедилиг чүнү бээрил ынчаш! Ынчангаш тудугжуның харыысалгазының, арын-нүүрүнүң дугайында чугаа моортан чаштаар түргустунуп келир-дир.

— Силерниң бригадаңарда мал аарыы, аңаа удур эмчи дузаламчызы кандыгыл?—деп сонуургадым.

— Оортан бүрүн магадылаттынган бис деп чугаалап шыдавас мен. Часкы суг-чам-биле кады ижин аарыы тыптып эгелээн. Ол чаш малга салдарын халдадып, чамдык коданнарда когаралды безин таварыштырып турар апарган. Аңаа удур ажыглап болгу дег синтомицин, биомицин чергелиг эмнерниң чогу берге байдалды тургузуп турар-дыр.

— А мал эмчизи чүнү сүмелээр чүве-дир?—деп кайгадым.

— Ындыг эмнер бисте хамаанчок. Кызында безин чок дээр чылдагаанбиле чазамырлап ааар чүве-дир.

— Оон ынай, бир-ле хөрээм өйүп чоруур чүве бар—деп уламчылады. —Хой, өшкү болгаш сарыкта хан аарыы (бруцеллёз — С. М.) чылчылы-биле уламчылап турары коңчуг хомударлыг. Мээң эжим, № 6 бригаданың бригадири, Салчак Харлыг-оолдуң бадыткап турары-биле алырга, аңаа хамаарыыр бир кодан чүмү-биле хан аарыглыг, төлү хорамчалыг, ара салыр чоруктар хой, чоогунда коданнарга болгаш кижиге-лээ айыылдыг деп хомудап олурду. Ол хөочураан аарыгның коргун үзер ей келген болгу дег—деп, малчын медеглей-дир.

— Кыргылга чоокшулап орар болгай. Дүктү чидириг чок алырынга хөлбаштыр чүнү чугаалап болур силер?—дидим.

— Ийет, бо-даа тон чугула айтырыг чүве. Хой дүктү чүгле шыырак деңгилдезиг хой берип шыдаар. Час—түлээшкиннинң ойу. Бо үеде оваарымча чок болур болза, дүк чидириглиг болуру чайлаш чок. Дегген, ханаларны эки хөөрлиттинган кажаа дүктүң хорамчалыг болур чоруун чайладыр. Оон аңгыда кажаа иштининг өдээн доктаамал эжип, үндүрүп турары чугула. Дүшкен дүк чүнгаталып, шынары баксыраваанда, ону өдекке хоме бастырбайн чыып, арыглап ап болур. Дүктүң дүжер чоруу малдың ижер суунган база хамаарыыр. Чүгле хар сускуннап чоруур хойдан арыг суг ижер хойнуң дүгү ыранта быжыг боор чүве болгай.

Бисте дыка хой кыштагларның девискээринде агыы суг чок, оон уламындан хамаарышкан одарларның малы хар сускуннаар ужурга таварыжып турар. Ынчангаш кыштагларны суг бар черлерге тудуп, аңаа кудуктарны казарын аңдырал чаягаар негеп келген-дир.

— Силерниң бригаданар Мугурга төпчүттүнген-дир. Кыштагларынар аразы чоок эки-де-дир. Бир-тээ деңнинг ажылдаар бригада болганынарда чайлаанар дугайын кандыг янзы бодап турар силер?—

— Ак-Дөш, алдыы, үстүү Оюктар, Кара-Суг, Кызыл-Ойлар, Бүрээлер чайлаг кылдыр ажыглаттынмас апарганы харааданчыг-дыр.

— Чүге?—деп әдепсиндим.

— Аза билир бе оны!—деп, Донгак шала ширинн үргүлчүледи: ·

— Машина оруу чок дээр аянныг хөөннер малчын чоннүң ол сураглыг чайлагларын, ийи-үш чыл бурунгаар-ла, дүй дүжүп каапкан чүве эвеспе он—дээ. Чаштан тура-ла мал аразынга өскеним ол черлер сагыжымга дораан кирди. Шоолуг эвес аштап ариглаам, ынаар машиналыг арныл болур черлерни сактып келгеш, «шенеп көрзе аар, оон туржук, кижилер күүлүг Енисейни үзе боггаш, чагырып ап шыдапкан үе-дир бо» деп иштимде болап орлум. Ол бодалымны илередиримге, малчын ор-гаш:

— Чүге болбас боор, ажыглаар ийи келген чайлаглар-дыр ийин—деп кагды.

— Силерниң бригадаларның девискээринде чурттап турар коммунист Улуг-Карак, Салчак Метпээ мынаш мал ажылынга үр чыл дуржулгалыг кижилер хүү мал кадарып турарын билир мен. Чүнү барымдаалаан оларны ында тудуп турарыл азы черле ынчаар кылыр ужурлуг турган чоор бе?—деп, херек кырында байдалды коргеш айтырдым.

—Мал ажылынга кижилерни шын шилип алырының айтырыын шиитпирээри шагда-ла ийи келген. Сагындырып турарынар малчыннар ниитиниң хөреңгизин наитаап шыдаар төлептиг кижилер болгай. Бо дугайын баштаар чер-биле сүмележир бис. Олар бистиң бригадавыска чугаажок, ажыктыг кижилер-дир.

— Бригада боон каттышкан чоруунарны канчаар үнелеп турар силер?

— «Демниг сааскан тева тудуп чиир»—деп чонда үлегер чугаа бар болгай. Хой ажылын организастыг, деминг хөгжүдүринге дыка дөгүм болур деп санаар мен. Мал ажылының тудугларын, чемин кады белеткеп кылыр, чаңгызы—шуптузу дээш, шуптузу—чаңгызы дээш, бот-боттарынга дузалажырынга коңчуг эптиг арга-дыр. Мурнунда турганы ышкаш, дужун хараар чорук бисте ам чок, хайгаараадан даңнаар чаасланзыырак чаштыс-даа хойжу ам бисте чок болганы коңчуг өөрүнчүг-дүр.

—Малчыннарның культурлуг аңдырал-чурттагларын экижидер дугайында СЭКП обкомунуң V пленуму чугула шиитпирин үндүрген болгай. Ол силерде канчаар боттанып турарыл?—деп бөгедамның түңнелинде айтырдым.

— Хереглелдиң чугула бараанарын автолавка биске эккеп берип турар. Каргының ужу, бажынга. Шегетейге хереглелдиң чугула бараанарын садыгжызы чок кылдыр делгеп тургузар дээп деп дыннаан мен. Ону херек кырында боттандырып, Мугурга база тургусса деп күзээр мен. Ол чүгле хереглелди хандырар эвес, малчыннарның өртүзүнга коммунистиг кижизидилгенниң база бир чаа, солун хевири болур ийик. Чугаалаваас аргажок бир чүүл бар. Бригаданың кежигүннери шупту солун чагыгталыг. Ынчаныжке сөөлгү үеде почтачы-даа келбестээн, солун, сеткүүл-даа номчуваставн, хүн бүрүнүн амыдыралындан хожудан турарывыс илдең. Малчыннар кинону-даа көөр, лекция, беседаларны дыннаар, чүнаар бажыңнаар-даа ужуралгылар. Ол талазы-биле мактанып чүвевис чок—деп, Донгак чугаазын доостуу.

Бригадир-биле таныжып көөрүмге, бодунуң херээн эки билир, кижилер дээш сагыш човангыр, бодал-сагыжы алыс-ла перспективтиг, черле угаазылалдыг эр болду. Аңаа дузалап, шын башкарылганы бээр болза, ооң удуртуп турары бригадада материалдыг байлактарны улам-на хойубиле бүдүрүп болурунуң бүгү-ле аргалары бар деп түңнелди кылдым.

С. МОЛДУРГА.

ХОЙЖУЛАР АЖЫЛЫН ЧУГААЛАЖЫП ТУРЛАР

Чоокта чаа Ишкин-Аксы суурга «Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырының хойжу бригадаларының кежигүннериниң хуралы болган.

Чыглын келген хойжуларга садыглаары-биле түскай бараан делгелгезин аңаа организастаан. Оон тоннарны, иштики болгаш кыынын чоорганнарны, иштинден, даштындан кедер хептерни, сапыктарны, майыктааш идиктерни болгаш аъш-чем аймаан хуралдың киржикчилерге сатқылап алгылаан.

Хойжулар маңаа делегей байдалының дугайында беседаны улуг сонуургал-биле дыннааннар.

Бригадаларның эрткен чылдагы ажылдарының түңнелдерин болгаш 1963 чылда сорулгаларының дугайын малчыннар чугаалашкан.

Бо дугайында Шеленин № 1 хойжу бригадазының бригадири эш Сандай-оол, Соорнун № 2 хойжу бригадазының бригадири эш Доржу-Чимит олар информациялар кылгылаан.

Шеленин № 1 бригадазында 11 кадарчы өрегелер бар. Ол бригада 1962 чылда 2815 баш хойну малдап, төрүүр чүс хойга онааштыр 89 хураганнарны доруктуруп өстүрген, хой бүрүзүнден 2 килограмм дүктү кыргаан, ниитизи-биле 56 тонна 800 килограмм дүктү күрүнеге дужаган. Хойжу Ондар Дапчыт хой бүрүзүнден 2,4 кг дүктү кыргып алган, чүс хойга онааштыр 84 хураганнарны доруктуруп өстүрген. Хунан ирттер кадарчызы Монгуш Өлзей ирт бүрүзүнден 2,3 кг дүктү кыргып дужаган. Бригаданың кежигүннери ниити күш-биле 200 тонна сигенни кезип белеткеп алганнар.

Соорнун № 2 бригадазында 10 кадарчы өрегелер бар. Бригадага эрткен чылын 2247 баш хойну ажаап, кадарып келген. Чүс баш төрүүр хойга онааштыр 95 хураганнарны менди ап доруктурган. Хой бүрүзүнден 1,9 кг дүктү кыргаан болгаш күрүнеге 42 тонна 654 килограмм дүктү дужаган. Хоочун хойжу Ондар Доржу төрүүр чүс хойга онааштыр 105 хураганнарны менди ап доруктурган болгаш хой бүрүзүнден 2 килограмм 420 грамм дүктү кыргып, күрүнеге дужаган. Кадарчы Ондар Кан-оол төрүүр чүс хойга онааштыр 92 хураганнарны доруктуруп өстүрген болгаш хой бүрүзүнден 2 килограмм 300 грамм дүктү кыргып алган. Бригаданың кежигүннери 100 тонна эки шынарлыг сигенни боттарының күжү-биле белеткеп алган. Кайы-даа бригадада мал кыштаглаашкыны эки эртип турар.

Ындыг болза-даа үк бригадаларның ажылында организас-ажыл-агый талазы-биле улуг четпестер чугаалажышкын үезинде илерээн. Ол дугайын хойжулар хомудал-биле чугаалап тургулаан. Шлангыя Хөр-Тайга болгаш Ишкиннөр девискээрлеринге хой тургуспайн, өшкү тургузар дээр дугайында дамчыыр чугаалар хөй турган. Ынчангаш бригадалар төпчүтештериниң тудуунче кичээнгей салдынмаанындан кайы-даа бригаданың төвү херек кырында чок. Совхозтуң директизязы болгаш тускай эртемнигдери бригадирлериниң ажылынга боттуг дуза көргүспейн, оларга канчаар ажылдаарының дугайында тодаргай сүмелер бербейн турганнар. Ынчангаш бригадирлер эрткен чылдың дургузунда дыка эренгей ажылдап келгеннер. Бригадаларның бүгү малын бригадирлер санап хүлээп албаан турган. Ынчангаш бригадирлер малдың тодаргай үчёлүн, ооң шимчээшкинин безин билбес болуп турарлар.

№ 1 бригаданың хойжузу эш Даваа ол бригаданың ажылында организас талазы-биле четпестерни шүгүмчүлээн. — Чүгле одарларны чеп ажыглаар, сигенни бүрүнү-биле кезип белеткеп алыр херек. Ынчангаш улам күженишкинниг ажылдаары чугула, хой тургузар бе, өшкү тургузар бе деп аланзып турган хөрээ чок — деп ол чугаалаан. Оон ынай эш Даваа совхозтуң улуг зоотехниги эш Васильевти шүгүмчүлээш,—Ишкин девискээринге ол шуут келбээн, ону кадарчылар ам-даа танывас—деп чугаалаан.

Бригадаларның ажылынга удуртулганың эренгей чоруун, малчыннарга садыг хандырылгазының амдаа бир дески эвезин № 2 бригаданың хойжузу эш Чонүкпей шүгүмчүлээн:

— Мээң оруктан хайны черде кыштаамга автолавка садыгжызыдаа кайын чедер деп. Ындыг-даа болза бодамчалыг организастаар чүве болза малчыннарга садыгны таарымчалыг кылдыр организастап болгу дег-дир. Бир эвес кайы-бир хүнде, кайы-бир черге автолавка чедип кээп турар кылдыр дугуржуп чугаалажып алыр болза, ол хүнде малчыннар боттарының хереглээн чүүлдерин боттары кээп садып ап болур-ла болгай. Ылангыя шажаң аяк бистиң садыывыста чүге чок чүвел?

Бригадаларның 1963 чылда сорулгаларының дугайын чугаалашкаш, тодаргай бүдүрүлге программазын хойжулар хүлээп алган.

№ 1 бригаданың коданнарында 3049 хой турар. Чүс баш төрүүр хойга онааштыр 95 хураганнарны менди ап доруктурар. Хой бүрүзүнден 2 килограмм 100 грамм дүктү кыргып алыр. 532 центнер немелде денгини чедип алыр. Күрүнеге 64 тонна 500 кг дүктү, 279 центнер эттиг садар. 152,5 тонна сигенни белеткээр.

№ 2 бригаданың коданында 2831 баш хой турар. Чүс хойдан 95 хураганны ап доруктурар. Хой бүрүзүнден 2 килограмм дүктү кыргып алыр. 460 центнер немелде денгини чедип алыр. Күрүнеге 59 тонна 300 кг дүктү, 264 центнер эттиг садар. 141,6 тонна сигенни белеткээр.

Кайы-даа бригадаларның төптерни дүрген тудуп доозар талазы-биле шиитпирлиг хемчеглерни алырын малчыннар дугурушкан.

С. ПАВУ.

ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

«Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырының малчыны Ондар Доржу эрткен чылын төрүүр 100 хойга онааштыр 105 хураганны менди доруктурбушаан, чурт хоюнуң бирээзинден-не 2500 грамм дүктү кыргып алган. Ооң кадарган кодан хоюменди болгаш хүр кыштаглап турар.

Ажылында чедиишкиннерин улам быжыглавышаан, бо чылын оон-даа бедик көргүзүглүг болурунга бүзүрелдиг ажылдап турар. Бо хүннерге чедир төрээн 238 хоюнуң 247 хураганы шупту менди. Ол ышкаш хой бүрүзүнден 3500 грамм дүктү кыргып алыр дээн сорулгазың малчын база күүседип шыдаар.

Малчын ам удавас часкы одарже кажеринге белеткенип турар. Оонбиле кады кыштаанда кажаазының көрженин коптарып үндүрер, девискээрни арыглаар ажылды база чорудуп эгелээн. Ол болза келир кышка белеткелдиң эгези болур.

А. ОНДАР.

• • •

Ол-ла салбырда 2, хойжу бригадаларга—2 чунар бажыннарны, 5 чурттагга бажыңарын, хой дүгү кыргыыр чернин тудуун март төнчүзүнге чедир тудуп доозкаш, шуут ажыглалда киирген.

Тозан ийи харлыг Күнчүмей ирей чунар бажыңга чунгаш өөрээни ажок. Чаа чунар бажыннар туттунгаш, ажыглалда киргеи чорук—малчыннарны өөрткеи.

П. ШОКПАА.

Чөөн-Хемчик район.

Малчыннар дээш бистиң сагыш салыышкынывыс

Өлүк тывыжының талазы-биле бистиң Тожу Тывада эң байлактыг черлеринге бирээзи. Районнуң чылда киирип ап турар ниити орулгазының 60—70 хуузу өлүк тывыжындан алдынып турары ынчангаш таварылга эвес.

Ооң-биле чергелештир чурттакчы чонну аъш-чем продуктулары-биле, чиик үлетпүрүү чиг-эт-биле улам доллур хандырар талазы-биле улус ажыл-агыйының эң чугула адыры мал ажылы бисте сөөлгү үеде база шакпыны-биле сайзырап турар апарган. Оон тодаргай чижээн бистиң «Совет Тыва» колхозтуң амыдыралындан көрүп болур. Мал ажылын сайзырадыр талазы-биле салдынган сорулгаларны бистиң колхозчуларывыс сөөлгү үш чылда улаштыр чедиишкинниг күүсеидип келген.

Мал ажылын сайзырадырынга ылаңгыя 1962 чыл биске онза эргиледиг чыл болган. Чүүл аайы-биле малдың баш санын өстүрериниң чыл планнары 101—121 хуу чедир күүсеттингилээн. Мал продуктуларын бүдүрери база көвүдеп, бистиң артеляивис хүлээлгеден ажыр 10 тонна эътти, 4,8 тонна сүттү күрүнеге сатқан.

Эрткен чайын биске мал чемнери мурнуку чылдардан хөй белеткеттингени-биле бо чылын колхозтуң бүгү малы хүр кыштаглап турар. Бо хүннерге чедир 50 ипек төрээн, бызаалар шупту менди доругуп турар. Төрээн 627 баш хойлардан 655 хураганнар, 178 өшкүден 196 анай база менди алдынган.

Фермаларда, бригадаларда мал ажылының мурнакчылары улам-на көвүдеп турар. Саанчылардан Күскелдей, Ришка, Дымый, хойжулардан Шимит, Биче-оол олар болгаш хаван ажаакчызы Самыйлык дээн ышкаш бистиң малчыннарывыс чүгле районда эвес, харын республикада безин сураглыг кижилер болуп турар. Бистин малчыннарывыстың улам үретүүнедиг ажылдап шыдаар апарганының ачызында мал ажылы дүрген сайзырап, ооң продуктулуу бедип, ынчангаш колхозтуң ниити акша оруглазының 60 чыгам хуузу мал ажылындан алдынып турар.

Колхозта мал ажылының улам ынайгы хөгжүдезин малчынар ортузунга ажылдан, оларның амыдыралчурттагларының экижилгезинден биче эвезин-биле хамаарыыр дээрзин барымдаалаан, колхоз баштаар чер, парторганизация сөөлгү үеде өлөөн чугула хемчеглерни ажылдап кылган болгаш оларның чамдыызы күүсеттинип эгелээн. Танмалык, Толбул мал фермаларында дерги садыгларын доктаамал ажылдаары-биле тургускулаан. Көк-Чар сүт-бараан фермазы электрижиттинген болгаш радиожуттунган.

Серлиг-Хемниң иви фермазында ажыл-ишчилерге почта чедирер тускай почтальонну тургускан болгаш ол ферманы «олень» дээр радиостанция-биле хандырган. Колхоз төвүнде аныяктарның культура бригадазы чоокта чаа ол ырак ферманың ажыл-ишчилеринге концерт көргүзүп, лекция, беседа кылып чораан келген.

Колхозтуң 4 сүт-бараан фермаларында ажылдап турар бүгү кижилерниң культурлуг негелделерин хандырарынче база биче эвес кичээнгей салдынып келген. Партия, комсомол организацияларының эң дээре күштеринден тургустунган агиткультбригада ферма бүрүзүнге ой-ойде барып, кино, концерт көргүзүглерин, лекция, беседа номчулгаларын организастап, агитхуудустарны, хана солуннарын үндүрүп тургулаан.

Колхозта 8 чыл школазының башкылар коллективи, үстүкү класстарның өөреникчилери Көк-Чар сүт-бараан фермазын доктаамал шефтеп, ында малчыннарның культура-амыдыралын экижидеринге идепкейлиг дузалажып келгеннер. Школачылар школаның чазанылга мастерскаязынга стол, сандайларны чазаап, фермада малчыннарның чурттагга бажыңнарын мебель-биле дерип турарлар. Колхозта эмнелге салбырының ажылдакчылары малчыннарның чурттагларын культурлуг-биле танылгалыг чугула хемчеглерни чорудуп, оларга медицина хандырылгазы улам-на экижип турар апарганын база демдеглээр херек.

Моон соңгаар малчын кижилерниң культура-амыдырал хандырылгазын экижидер дээш бис ам-даа хөй-хөй чугула хемчеглерни алырын планнап турар бис. Танмалык, Талым сүт-бараан фермаларында, Толбул хой фермазында чунар бажыңнарны, кызыл булуңнарны, хлеб быжырар черлерни алгыткаш, оларның доктаамал ажылдаан турарын хандырар. Ол ышкаш 8 чурттагга бажыннарының капитал болгаш үүрмек септелгелерин чорудар, 4 чаа чурттагга бажыннарын немей туткаш, кыштаглаашкын эгелээринин бетинде ажыглаарга киирер. Үстүнде тудугларга хереглеттинер тудуг материалдарының белеткели бисте доозулган болгаш ам чүгле тудуп эгелээри арткан.

Төп сүт-бараан фермазының радиожудулгазын дүрген дооскаш, малчын өреге бүрүзүнге тус черниң болгаш республиканың база бүгү чүртүн радио дамчыдылгазын үзүктел чок дыннаар арганы бээр. Бо болгаш өске-даа хемчеглерни боттандырганының түңнелинде бистин малчыннарывыстың амыдырал байдалы улам экижиир болгаш культурлуг негелделери долдур хандыртынар. Ынчангаш эът, сүт, дүк болгаш өске-даа материалдыг байлактарны бүдүрери амгызындан каш катап өзер апаар.

Малчыннар хандырылгазын экижидеря-биле холбашкан ол бүгү хемчеглер колхозта партия, комсомол организацияларының организас-массалыг ажылының күштелиишкинин негээр, оларның башкарыкчы, мобилизакчы аргалыын хынаар дээрзи билдингир. Ынчангаш бистер ап чорудар хемчеглерни боттандырарыныи ажылчы планын ажыддан кылган бис, ол ёзугаар ажыддаар-даа бис.

А. ТОРЖУ.
колхозта парторганизация секретары.



Саңаажык Тюлюш Холажыкович—Овур районнуң «Торгалыг» көдээ ажыл-агый артелиниң дуржулгалыг чылгычызы. Ол сес чыл дургузунда колхозтуң шыырак дээн кодан чылгызын малдап, төрүүр 100 беге онааштыр 90-дан эвээш эвес кулунну менди доруктуруп келген.

Ам үеде Тюлюш Холажыкович 319 баш чылгыны менди кыштадып турар. Ооң иштинде 88 төрүүр белердеи 83 кулунну алыр болгаш күрүнеге 9 тонна эътти киирер деп социалистиг хүлээлгени алган.

Чылдың кайы-даа үезинде, ылаңгыя кыштың соогунда, чайның изинде чылгы казарары белеп эвес херек. Чылгычының хой чылдарда могаг чок ажылын үнелеп көргеш, колхозтуң баштаар чери шаңнал бижиктер болгаш өртектиг чүүлдер-биле каш удаа шаңнаан.

ЧУРУКТА: чылгычы Т. Саңаажык.

Сөзү болгаш фотозу Б. СЕРЕННИҢ.

Байыр чедирип турар

МОСКВА. (СЭТА). Тайбың дээш шылгарақгай демиселчи Поль Робсон апрель 9-та 65 хар хардаан. Тайбың камгалалының Совет комитеди Лондонда чоруп турар Поль Робсонга телеграмма чорудуп, тайбың дээш демиселдиң талазы-биле эрес-соруктуг өңнүү, чаагай сеткилдиг болгаш салым-чаяанныг кижиге чүректиң ханы байырын тайбыңнық совет талалакчыларының мурнундан чедирген.

Американың улузунуң алдарлыг оглу, реакцияның болгаш дайынның четкерлиг күштеринге удур бодуңарның үңүкерни коргуш чокка көдүрүп үндүрүп чоруур Силерни совет кижилер билир болгаш ынак деп телеграммада чугаалап турар.

Совет чогаалчылар, культураның мастерлери, дыка хөй хөй-ништи организациялары Поль Робсонга чүректиң ханызындан байырын чедиргеннер. Бодуңуң улузуның хосталгазы болгаш ааскежии дээш, бүгү делегейге тайбың дээш чаагай демиселге чаа-чаа күштерни болгаш энергияны аңаа олар күзеп турар.

Акы-дуңма социалистиг чурттарда

★ ☆ ★

Вьетнамның шахтёрларында

Курорт хоорайы Хонгайдан бистиң «Волгавыс» өтеш, шахтёрлар хоорайы Камфаже чорупкан дораан-на карышкан «газик» машинаның доозунуңче шымны берди. Машина далай эътпээниң кыдыы-биле чоруп олураада ооң серини, чаагай тыныжы сеткилимге четпейн чорду. Эртикен-дүшкен машиналарның доозунуңдан диштер ыжыртқайнып турар. Машинадан дүшкеш далайже халый бериксенчиг. Орук далайже чоокшулап-даа келир, ырап чоруй-даа баар.—Камфага кажан чедер бис?—деп айтырымга: —соонда,—деп чолаачы сердежок харылап ваглы.

Чедип келдивис. Хоорай кыдыындан дораан-на хөмүр даш шахталары болгаш оңгарлары эгелей бергилээн болду. Чазаглыг орук-биле сөөлгү артты ашкаш, дораан-на Вьетнамның оозар чүүлүнүң төвүнде хап кирип келдивис. Бистиң адаавыста кырын хөмүр даш каъдымга чедир аштап каапкан улуг оңгар көстүп чыдыр. Ында хөй улуг самосвалдарның шимчээшкини кымыскаяк-ла, экскаваторлар боттарының күчүдүг диштери-биле черни чире казып кире берген тургулаар. Хөмүр даштың курлаангылары чер кырындан ханы эвесте чыткылаар, мынчангаш хөмүр дашты ажык арга-биле тып турар.

Шаанда хөмүр даштың бүдүүлүк байлал-биле даргга бичии үңгүрлер, куйлар үттеп алган, шак оон үндүрүп турганнар. Кандыг човуланыыг ажыл турбаан дээр: агаар четпезинден изиргге болгаш хөмүр доозунуңга чээрби минуттадан ажыр ол үттерге кижи турар аргажок турган. — деп кырганнар чугаалап турарлар.

Хонг-Куанг девискээринде чыдып турар хөмүр даштың байлал амдызында Соңгу-Вьетнамда кара чаңгыс хөмүр даш тып үндүрүп турар чер ол. Ол байлалды өөренип көрбүшаан, база улус ажыл-агыйының хүн бүрү өзүп турар негелделерин өөренип көргеш Вьетнам Демократтыг Республиканың чазаа хөмүр даш тывыжын 2—3 катап көвүдедиринің соруглазын шахтёрларның мурнунга салган.

Ол соруглаңы чедип алырда француз эжелекчилериниң үптеп-тонап кагылганы шахталарны болгаш ажык арганың хөмүр даш уургайларын катап тургузары, чер адаанның болгаш чер кырынның ажылдарын механизастаарының деңиелин бедидери негеттинин келген. Аңда чугула дузаламчыны Совет Эвилели көргүскен. Совет Эвилели амгы үениң машиналарын, эт-херекселдерин болгаш тускай эртемнигнерин чорудуп берген. Совет тускай эртемнигнер вьетнам өңүкүтерин ол нарын техниканы башкарын ажылдадырыңга өөретикенвер.

Француз эжелекчилер вьетнам улустуң чүгле рис тарырынга болгаш чараа-биле сава өрүүр кылдыр төрүттүнген деп санап турганнар. Оларны техникага өөретпес дээш бүгү аргалар-биле француздар оралдажын турганнар. Хөмүр даш тывыжының ажылынга база-ла ындыг тургаи. Вьетнам шахтёрлар хөмүр даштың кускун-хаай-биле каскаш чыраа саваларга шахтадан үндүрүп турганнар.

Бо хүннерде эрги нускун-хаайларны болгаш чыраа саваларны күштүг экскаваторлар, самосвалдар, бульдозерлер солаан. Чоокта чаа-ла француз эжелекчилерге базындырып чораан вьетнамның ооллары нарын техниканың башкарыкчылары болу бергилээнер.

Мурнунда хөмүр даш казар нарын механизмнер туржук, хөмүр даш дугайында бичии-даа билиг чок чораан, көдээден келген Ву Суан Тюи ам бүгү чуртка сурагжаан экскаваторжу. Күш-ажылдың Маадыры болу берген.

Амгы үениң совет машиназы—«ЭКГ-4» маркалыг экскаваторга ажылдаар өргенин ол чаалап алган. Кижиниң күзел соруунга чагырткан машинаның ажылдап турарын көөрге таалапчыг өөрүшкү хаймыгып кээр.

Тюнге чаа машинаны берип турза хөмүр даш уургайының партия организациязының секретары мынча дээн: «Бо машина болза 1.500 ажылчынарның күш-ажылын солуур машинадыр. Ол болза совет улустуң вьетнам улуска инакшылының демдээ болур. Ону камнап эдилге, бүдүргүкчүүг ажылдат, бүгү-ле арганарың долузубиле ажыгла!».

Ол бүзүрелди Тюи шынзыдың шыдаан. Ай планын үргүлчү ажыр күүседип келген болгаш хөмүр даш тывыжынга күш-ажылдың бүдүргүкчүлүүнүң талазы-биле эң бедик түңнелди чедип алган. Ынчалза-даа Тюи аңаа оожургавааи. Машинаны ооңдаа эки ажылдадып болуруп ол билип турган.

Машинаның бүдүргүкчүүгүн канчан ооң-даа улгаттырып болуруп? Бо айтырыг Тюнии амыратпайн турган.

Бир катап хөмүр даш уургайынга совет экскаваторжу А. В. Шарапов чедип келген. «Чүге инженер эвес, машинист кижи чедип келгең чоор? Чер казарын боттарывыс билир-ле болгай бис. Бүгү-ле чурттарда чер казары дөмей-ле болгай»—деп чамдык вьетнам ажылчыннар айтып-пайн турганнар. Тюи ынчалдыр бодаваан. Совет эштиң берген сүмелерин кичээнгейлиг дыңнаан. Бир недель эрткенде Тюи 2200 куб метр хөмүр даштың казып тыпкан. Амгы үеде совет экскаваторжунуң дуржулгазы бүгү вьетнам экскаваторжуларының болу берген. Вьетнам Демократтыг Республика бирги беш чыл планының үшкү чылынче кирипкен. Социализминиң материалдыг баазазының үндезиннерин тургузары дээш, бодуңуң төрээн чуртунуң чырыткылыг келир үезин дээш, партиниң болгаш чазаптың салган соруглаларын күүседир дээш вьетнам чон маадырлыы-биле ажылдап турарлар.

Алексей СИЛАНИН.

Ханой.

СЭТА-ның корр.

ШАҢНАЛДЫ ЭЭЗИНГЕ ТЫВЫСКАН



Бо болза Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде Польшага, Сандомир быжыглалынга болуп турган. Сержант Яков Иванович Зимин өлүрүнгаа бодавайн, кайгамчыктыг эрес-дидим чоруун көргүслүшаан, дайзынның үзүктел чок адышкынының үезинде үреген үгер боону септеп турган. Ол дидим эрни чүү-даа коргудуп шыдаваан.

Удаваанда Я. И. Зимнии өске кезекче чорудупкан. Маадырлыг чорук кылган дээш ооң бодуң Кызыл Сылдыс орден-биле шаңнаанын мынчаарда эрес артиллерист кайын билир боор.

Маадырны шаңнал 18 чыл шиитинде дилеп келген, адак сөөлүнде кээп тып алган. Ам № 10 автобаазаның слесары болуп турар Я. И. Зимнге орденни Сочи хоорайның военкомуның подполковник С. Н. Калинчиков чоокта чаа тывыскан.

ЧУРУКТА: С. Н. Калинчиков Кызыл Сылдыс орденни слесарь Я. И. Зимнге кадап берип тур. Фото И. Григоровтуң. СЭТА-ның фотохрониказы.

ТОЛЬЯТТИ: „Чаа политиканы күзеп турар бис"

РИМ. (СЭТА). Катаңзарога болгаи сонгулда мурнунуң митингизинге Италияның Коммунистиг партиязының чингине секретары Пальмиро Тольяттиниң медегээни. «Коргутчуру деп болган турарының дузазыбиле тайбынны камгалаар үүрдүг деп бадыткап турар кижилерге шиитпирлиг удурланып турар бис».

«Бо дээрге бүгү кижи төрелгетенин үзүткап болур чалап чок халапче баар орук-тур» деп Тольятти чугаалаан. Чаа политиканы, блоктарга каттышпастың политиказын күзеп турар бис, а ол дугайында бистин чуртувустуң девискээринге-даа база бистиң далайларывыска-даа атомнуг чепсектен ойталаары эргежок чугула.

Чугаазынга Тольятти бодуңуң черин каттаң өскээр чоруур үүрга таварышкан тараачыннарның, даштыкы чурттарже чоруткан кижилериниң амыдыралының аар-бергe байдарын айткан.

Көдээ ажыл-агыйда байдалды чугаалажып көөрү-биле нинти национал конференцияны парламентиге сонгулда болган соонда дораан чыылдырарын ИКП-нин чингине секретары неген турган. Ол конференцияга коммунистер ыланғыя аграр реформаны чорударын негээр үүрлуг. Ындыг реформа тараачыннарга черни болгаш ону ажылдап кылыр чепсек-херекселдерни берген турар иймек. А ол ышкаш Мурнуу Италияның көдээ черлериниге болгаш хоорайларынга хамаатты реформаларны чорударын. Мурнуу Италияны индустриализастаарын, хамыктың мурнунда областың бот-эргелелиниң органнарын тургузар дугайында конституцияның үүлдерини боттандырып турган, демократияны калбарыырын коммунистер негээр деп ол чугаалаан.

Патриоттуг эгелээшкин

ВЕНГРИЯ. Бир чыл бурунгаар Надькот районунда мурнакчы «Новый мир» кооперативтиң даргазы Ласло Васил кожазында хожудап турар Кошут аттыг кооперативти катай удуртур деп эгелекчи саналды үндүргеш, ооң ол эгелээшкини удавас бүгү чуртка кептерел, ооң үлегерин он-оон дүржулгалыг организакчылар эдерe бөөр деп бодаваан.

Кошут аттыг кооператив аажок кошкак ажыл-агый турган. Ол эрткен чылын күрүнеге 2,5 миллион форинт акша өрелиг болган. Кооперативтиң баштайгы удуртукчулары материалдыг сонуургалдың дүрүмнерин болгаш тараачыннарның самаа-оналарын тоол көрбейн турганындан ажылагыйның будуларынга чедиргеннер.

Бир чыл эрткен. Коммунист Ласло Васил тараачыннарны сырый каттыштырып, нинтиниң күүү-биле кайгамчык чедишкиннерин чедип ап болур дээрзин оларга бүзүрелеп болгаш кооперативчи будүрүлгени эде тургузуп шыдаан. Кооператив 1 млн. 200 мун форинг акша өрезин күрүнеге төлээн болгаш 5 млн. акшаны күш-хүнүнге үнезип 3 хире катап өскен.

Венгр Улус Республиканың Президиумуу Ласло Василдиң патриоттуг эгелээшкинин бедик үнелээш, аңаа бо чылын Кошут шаңналын тывыскан.

Митрофан ПОПОВ.

Будапешт.

СЭТА-ның корр.

Кубаның ажылчы чону өөренип турар

Куба ажылчы чон культура революциязын дооспушаан, чаа-чаа кайгамчык чедишкиннерни чедип алганнар: ажылчын өөредилгезиниң курстарынга 47 мун кижи долу эвес ортумак школаның 6-гы класзының экзаменнерин дужааганнар. Эртикен чылын ажылчын өөредилгезиниң курстарының дөрт-беш болгаш алдыы класстарынга 113 мун кижи ажылдан хостуг үезинде өөренип турган.

Кубаның профзвилелдери, ажылчыннарның өөредилгезин долу эвес ортумак школаның программазынга үндезилевишаан чүгле 6-гы классты 30 мун кижи доозар соруглаңы салганнар. Ол санны ыракта ашкан. Культура фронтузунда ол кайгамчыктыг тиилелгени Куба Республиканың ажылчы чону улуг өөрүшкү болгаш сеткил ханышкынны база дүрүм ёзугаар чоргаарал-биле демдеглеп турарлар. Экзаменнер дужаараи ажылчыннарның муриунда ам университеттер болгаш институттар чанында ажылчын факультеттериниң эжин калбаа-биле ажыттынган. Амгы үеде Санта-Клара хоорайда университеттиң ажылчын факультединде бир мун беш чүс кижи өөренип турар.

Кижизидикчи ажылды боттандырарынга дөрт харысаалгалыг партияның болгаш профзвилелдериниң улуртуччулары тускай човулел хураалды кылгаш, ажылчы чонуң бижик билир чоруун хынаарының кампаниязынче улуг кичээнгейни салыры ол хуралга шиитпирээн. Ол кампаниянның үезинде бүгү чуртка 1 миллион хире чонну хынап көөрүп баш бурунгаар көрүп турар.

Алексей ИВАННИКОВ.

Гавана.

СЭТА-ның корр.

Бужар бак дайынны соксадыр

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның үлузунга удур Каттышкан Штаттарның болгаш ооң чалчазы Нго Динь Дьеминиң чорудуп турар кеминг дайынын сураглыг англи философ Бертран Рассел килиниээшкинбиле бүрүү шаап көрген. «Нью-Йорк таймс» солунга парлаан чагаазынга Бертран Расселдиң бижээни болза: «Каттышкан Штаттарның чазаа Вьетнамда хыдыкчы дайынны чорудуп турар. Ол дайынның кара чаңгыс соруглазы — мурнуу чүкте кадыгдошкун феодалдыг ёзу-чурумну камгалаары болгаш диктатурага удур демисежип турар кижилерни үзүткап чок кылыры болуп турар. Оон дараазында, соруглазы — коммунистерниң холунда турар соңгу чүкче шүргүп киреринде.

Мурнуу Вьетнамда АКШ-тың үүлгедип турар үүлгедиглери болза «экономиктиг эрге-ажыктарны камгалаар» болгаш «чер бөмбүрзээниң ол талазынга социал реформаларны» болдурбас дээр ооң чүткүүлдери-биле тайылбырлаттынып турар деп Рассел үргүлчүлеп бижээн.

Ол аразтанын дайынга Рассел шиитпирлиг удурланып турар. Чүл дээрге, «бүрүн көдээ суурларга удур ертендирер бомбаларны баш үүр кандыг-даа сагындырыг чокка ажыгдап турар, а чуртакчы чонну аштын тамызынче кыир октаар дээш, тарылганы болгаш малды үзүткап чок кылырынга дайынның химиктиг чепсектерин ажыгдап турар».

«Америк чазак ол дайынның дугайында — Индий — Кытатка хамаарыштыр Женева дугуржулгаларын үреп турарының, бо дайында хөй санныг америк шеригнериң киржип турарының, ол дайынны Чөөн Европага немецтерниң болгаш Мурнуу-Чөөн Азията японнарның дайын чорудулгаларына ажыглап турган аргалары-биле чорудуп турарының дугайында шынныг үүлүг чажырып турар» деп Рассел бижээн.

АКШ-ТА „ТЕНЕК ААРЫГЛАР"

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың республиканчы партиязында «тенек аарыгларның» баштыңнарының бирээзи сенатор Б. Голдуотер Вашингтонга чүве чугаалап, революстуг Кубага удур дээрбечии хөделиишкиннерниң делгеренгей программазын тайылбырлаан.

Каттышкан Штаттар Кубага экономиктиг бүзээлээшкинни тургузар, а ол ышкаш Кубадан дескеннериниң үргедекчи болгаш шпион ажыл-чорудулгазын азы оларның организастаан халдаашкынын деткиир үүрлуг бис деп сенатор медегээн. АП агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, АКШ «оларны чепсеглээр, бир эвес негеттинип келзе, оларны деткиир, кажан бүгү чүве эгелей бергенде, оларны агаар дамчыштыр хандырар үүрлуг» деп ол демдеглээн.

Ындыг болза-даа Голдуотер ол «программазы-биле» соксавайн турар. «Бистиң алза чогуур сөөлгү хемчеглериивис болза, халдаашкынны организастаарының орaлдажышкыны болган турар үүрлуг, бо тавырылгага ону америк күрүнедериниң организациязы болгаш бистер кылган турарын саналдаар ийик мен. Бо болза хөй талалыг хөделиишкиннер болган турар үүрлуг...» деп сенатор чулчураан.

АКШ-та ижээй берген контрреволюстуг идегеттер Вашингтонның салдарлыг болүктериниң деткимчезин ап турар.

Тыва дугайында ном

1961 чылдың чайынында Литваның болүк туристери болгаш журналистери Тывага аалдап чораан. Олар тыва анчылар, балыкчылар болгаи аныяктар-биле ужуражып, Тываның чараш бойдус байлактарының сонуургал көргеннер.

Экскурсантыларның удуртукчузу Витаутас Янушкистин литва дылга бижээни «Мурнуу Сибирь талазы-биле» деп номун Совет Литваның найысчылалы Вильнюс хоорайга чоокта парлап үндүрген. Тываның эртем, культура болгаш экономика талазыбиле чедишкиннерин, чараш бойдус байлаан болгаш улустуң чечен тоожуларындан үзүндүлерни ол номда чырыткан.

Сарыглар Шожалович ышкаш сураглыг анчылар-биле ужурашканын, байлак аржаан сугларның, балыктыг көлдер болгаш хеннериң дугайын автор солун бижээн. Республиканың төвү Кызылга хамаарыштыр, ында театрлар, музей, дээди болгаш тускай өөредилге черлериниң дугайы ол номда элээн черни эзлеп турар. Тыва улустуң аалчылар хүлээп алырынга ээлдек эки чанчылын, күш-ажылга ынакшылдыг чүткүүлүн автор онзалап шыйган.

«Мурнуу Сибирь талазы-биле» деп номда Тываның чараш бойдус байлаанын дугайында элээн каш фоточурүктер кирген. Тыва дугайында Литвага мындыг ном үнмээн, 1954 чылда Салчак Токаның «Араттың сөзү» деп чогаалының соонда, бо ном бир дугаарында парлаттынган болуп турар.

А. ГРИШКЕНАС.

ХООЧУН АҢЧЫЛАР

Тожу районнуң «Совет Тыва» колхозунуң хоочун анчылары 74 харлыг Б. Тала биле 82 харлыг Б. Даадай олар төрээн колхозунуң ажыл-ишчээнге шыдаар шаа-биле дузалажып келгеннер. Эш Тала аңмыр сезону эгелээри билек Азастың сыннарынче аңнап үнгеш, оон олча-оматтыг ээп кээп турган. Эккелген ан-өлүүн колхозка дужаагаш, үнезинин алгаш, база катап аъттанып турган. Шак ынчаар март 1-ге чедир аңнаан, 230 диннии, 15 күшкүдүү, 3 кырзаны болгаш өске-даа бичии аңнарны дужаагаи. Даадай база ол үениң иштинде кызынак аңнап турган, 130 диннии, 7 киштэ, 2 кырзаны, 15 күшкүдүү өлүрген. Ч. СЕРЕН.

Суд залыңдан

Өлүрүкчүүнү боолап шиитккен

Тыва АССР-нин Дээди судунуң үүүшкүнүүт ажык суду Барыын-Хемчик районнуң Кызыл-Мажалык суурга болган. Аваа Амбаш Эртинээвич Ооржак дээрзиниң кеминг херээн көрген. Ооржак назыны аныяк хирезинде-ле нинтилелге ажыктыг ажыл кылбайн, социалистиг хөйлу-дүрүмге удур кеминг херектерни үүлгедип чораан. Ол оор херек кылгаш, ийи улаа шиитгирген. Онаашкан кеземчеливиден 1958 чылдың январьда хостатып үнген. Ону Барыын-Хемчик районнуң коммунал ажыл-агый черинге ажылдадып киирип каарга-даа, күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн үреп, арагалаарынга хандыкшып, оон-биле кады хуллганзыг чоруун үргүлчүлевишаан турган. Адактың сөөлүнде 1962 чылдың май 30-ден 31-же дүнезинде хамаатты Ооржак Семиоолдуң амы-тынынга ол четкен.

Тодаргайларга өлүрүкчү Амбаш Ооржак дээрзи хамаатты Ооржак Семис-оолдуң ырак черже чоруп эмнеири-биле акша чыгдынып алганын билип каан. Ол дерзин араатанзыг идегет «Барлык» совхозта Семиоолдуң бажынынга май 30-де ээирик баргаш, дүне Семис-оолдуң чааскаан олурганың ажыглап, ону балды-биле соп өлүргеш, 146 рубль түңнүг акшазын үптеп алган.

Амбаш Ооржактың үүлгеткен өлүрүкчү херээнин фактызы судка бүрүү-биле бадыткаттынган. Ол үүлгедигнин ээн-не каржы араатанзынын база нинтилелге онза айылдының көргеш, суд ону дээди хемчег-биле боолаар деп шиитккен.

РСФСР-нин Дээди судунуң кеземче херээнин суд коллегиязы судтуң шииткелин бадылаан болгаш Амбаш Ооржактың амы-тынын арттырар дугайында дилээн хандырбаан. Ынчангаш шиитккел күүсеттинген.

Эмчиниң сүмези

Бруцеллёз аарыг дугайында

Кижилерниң хар-назыны болгаш әр-херээжени хамаан чокка бруцеллёзтан аарып болур. Эмиг эмер чаш урут безин оон аарый бээр. Бир эвес чаш уругларга бруцеллёз халдай бээр болза, оларның шын өзүп доругарын кончуг моондактаар. Ыланғыя эмнээрин саададыптар болза, ол аарыг хоочураан байдалче шилчип, ай-айы-биле, чыл-чылы-биле үргүлчүлээр болгаш бирде чүгээрдеп, бирде катап кедереп турун бээр. Бо аарыгның уламындан кижилер үр үениң иштинде күш-ажыл кылып шыдавастап, харын-даа инвалид болур.

Бруцеллёзтуң микробтары кижиниң организминче киргеш, кижиниң аарткыже чедир ийи-үш неделя эртер, а чамдыкта ол хуусаа бир-ийи айлар чедир узай берип болур. Чамдык кадыы эки кижилериң организминге бруцеллёзтуң микробтары кире-даа берзе, ол кижини аартып болур. Мынчангаш ол кижиге бруцеллёз чыпшынган-даа болза кадык артып каар. Кижиниң организми ол микробтар-биле демисежип шыдавайн барза олар өзүп-доругуп, көвүдеп эгелей бээр. Оон уламындан кижи улам-на аарып эгелээр.

Аарыг чамдыкта кончуг дүрген, чамдыкта чоорту эгелээр. Дүрген аарыыр таварылгада кижиниң эъдиниң изии 38—39 градус чедер, бажы аарыыр, шыырыгар, чүстери болгаш курлаа, көп-белдири аарыыр. Бо аарыг чоорту аарып эгелээн болза кижиниң организми ниитизи-биле кошкап, температуразы бичии көдүрүлүп, шагзыраар. Дыка хөй органнарга бруцеллёзтуң деггенининг уламындан оон идерел келир демдектери янзы-бүрү болур.

Бруцеллёзтуң идереп келир кол демдектериниң бирээзи — халыыдашкын болур. Халыыдап турар үеде температура чангыс аай болбас: бедип, чавызап турар. Температура көдүрүлгеш чавызап турар үеде хөлчок дериде чорук бруцеллёзтуң кол демдектериниң бирээзи ол. Кижиниң эъдиниң изии оскерлип турар: кежээликтей 39—40 градус тургаш, эртен 36—37 градус чедир кудулап келир, чамдыкта каш хонуктарда үргүлчүдеп, эъди изии туруп бээр, оон кончуг кадык кижиниң градузунга чедир кудулап келгеш база катап кодурлу бээр.

Бруцеллёзтуң бир онзагай демдээ болза эъди чеже-даа изии турза, ол кижиниң ниити байдалы эки болур. Аарыг кижилерниң хөй кезиниң холдарының, буттарының кежи кылыннап, ыжа бергилээр, а чамдык черлерге ол ыжыктар борбай-даа бергилээр. Ындыг ыжыктар аарышкылыг эвес болур.

Бо аарыг нерви системазынга дээпкенде кончуг аар болур. Колдуунда оорга, көп-бедидир болгаш эгин-моюн нервилери аарыыр. Нерви системазынга дегтенде бажы аарыыр, уйгузу чидер, деридер, шүгүл болгаш сертилээр. Ол ышкаш, кеш даштының мииниишкини улгадыр. Кол нерви системазы болур баш мээзинге аарыг дээпкен таварылгада кижиниң бажы аарыыр, угаанмедерели оскердир. Оон ынай эр улустуң ак-бүүрээнге база халдаар, ак-бүүректер ыжа бээр болгаш кончуг аарышкылыг апаар. Херээжен улустуң уруг савазын аартыр болгаш уруг дүжүртүр чоруткa база чедирип турар.

Бруцеллёзтуң идереп келир демдектери оске аарыгларнын, ыланғыя ревматизмнин, малярияның, түберкулёзтуң болгаш оске-даа нерви системазының аарыгларының демдектери-биле дыка дөмей. Мынчангаш бруцеллёз аарыгны илередип тывардa кижиниң ханын алгаш, лабораторияга чернинге кеш иштинче тускай шенёлде эмни тарыыр. Мынчалза-даа ол ийи шинчилээшкинни чорудуп турар үеде мындыг үүлдү үтпас болза чогуур: инек бруцеллёзундан аараап сегээнинден бээр үр үе эрткен кижилерге болгаш бруцеллёзка удур чорудуп турар тарыышкынны кылдырып алган кижилерге, ам херек кырында кадык, кандыг-даа эмчи дузаламчызы хереглевейн турар кижилерге үстүнде ийи шинчилээшкинни чорударга, аарыгның демдээ илереп кээр. Ындыг кижилерни аарыг кылдыр саналр болза, шын эвес. Мынчангаш ону кончуг овааырымчалыг хынап көөр болгаш тарыышкын кылдырткан кижилерниң сан-дакызын шын тургузар чорук чугула.

Бруцеллёз — эжирти эмнеттинер аарыг. Эмнээшкинниң түңнелдиг болуру аарыг кижиниң бодундан кол хамаарыыр. Бир эвес эмнээшкинни үзамдыктырбайн, эмчиниң бүгү чурумнарын сагып, кыымаккайы-биле эмнедир болза, аарыг эжирий бээр.

Ону эмнээринге янзы-бүрү эм аймаан ажыглап турар (анальгин, пирамидон болгаш оске-даа), тускай эм үүлдериниң профессор Уваровтуң бруцеллёз сыворотказын ажыглап турар.

Амгы үеде антибиотиктерге хамааржыр чаа тып үндүрген левомицитин, синтомицин, биомицин болгаш оске-даа эмнерни бруцеллёзту эмнээринге ажыглап турар. Оларны чүгле эмчиниң чөпшээрели-биле ажыглаар. Бруцеллёз чыл-чылы-биле уламчылап, хоочураан хевирже шилчий берген таварылгала аарыг кижиге физиктиг эмнээшкиннерни, малгаштыг, күүгүр-водородтуг, радоннуг ванналарны, күш-культура эмнээшкиннерин чорудары негеттинер. Ону база-ла эмчиниң удуртулгазы-биле чорудар.

Совет Эвилелиниң девискээриниң дыка хөй черлеринде: Крымда, Кавказта, Украинада, Куйбышев болгаш Челябинск областарда, Красноярск крайда, Казахстанда, Киргизияда база оске-даа черлерде бруцеллёзту эмнээринге хереглээр арганнар бар. Бистиң республиканың девискээринде күүгүр-водородтуг, элбек радоннуг арганнар база бар: олар — «Үшколдуң Белдир», «Чедер» куроттар болгаш Таре аржаны. Аарыгның берге болуп эрткенинин соонда 3 ай четпээнде, азы оон кедерээшкинниң үезинде эмчиден сүме чокка курортка эмнедир болза, аарыг кижиге хоралыг болур. Бодуңуң туразы-биле эмненип болбас.

Эмчи К. БАЛЧИЙ-ООЛ.

КЕРОСИН ХОРАЛЫГ БЕ?

Ниити ажыглал черлериниң, бажыңнар иштиниң шалаларын, соцгаларын керосинге өттүрүп каан пөстер-биле чүлүп турар.

Керосин болгаш оон бустары кижиниң кадыынга хоралыг бе?

Керосининг составында парафиннер, ароматтыг бүдүмелдер, нафтеннер, олефиннер бар. Ол бүдүмелдерни аңгы-аңгы алыр болза олар хора чок, а оларның холумаа кижиниң организминге кандыг-бир багай салларны чедирип болур. Нефть хайындырар заводтарның ажылдакчылары керосин-биле овааырымчалыг ажылдаваанының түңнелинде, олар кештиң оюлганнаар аарыы-биле аарып турарлар. Керосин кешке деггенде, кеш оюлганнай берип болур.

Бажың иштинде агаарның бир кубометринге-ле 0,3 г керосин бустары тараан болза, ол агаарны тынып турган кижиниң бажы дескинип аарып, чем чиксээри баксырай бээр. Чамдыкта кижилер уйгу келбес аарыг- биле аарып, чүрээ аарып, чем хайыладырары баксырап, карак чажы төктүрүүге хомудан турарлар.

Ол сылдаглаашкыннар оожум өөскүп, үр үеде аарышкынга чедирип болур.

Ону болдурбас дээш, органиктиг бүдүмелдерни, ыргыап каан керосинни ажыглап болур. Керосинни кудуп, ону ажыглаар кижилер резина хол-хаптыг ажылдап, ажыл доозулган сөөлүнде чылыг суг-биле холдарын эки савадынап чуп алыр ужурлуг. Керосин кудар савалы болгаш керосин-биле өттүрүп каан пөстерни тускай черге кадагалаар херек.

Өрээл иштин хуныүң-не керосин-биле чуурун сүмелевейн турар, керосин-биле чуулда кылган сөөлүнде, өрээл иштин агаарладып турунар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

АПРЕЛЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ» «Өг-булези чок» 9.30, 11.20, «Симлеге ынакшыл» (2-ги сериязы) 1.10, 2.55, 4.40, 6.25, 8.10, 10 шактарда.

«ВОСТОК» «Сиңдбадтың чедиги аян-чоруу» 11.15, «Аът көшү-биле» 5.15, 7.15, «Шушаваның хааны» 3.15, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ» Мультиплинацияпар 10, «Кара-далаймы мыс» 11.15, 1.15, 3.15, «Өлүмнүң чанында» (делгем экранныг) 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ» Мультиплинацияпар 10, «Джунгли хайныгыш тур» 2.30, 4.30, «Граф Монте-Кристо» 1-ги сериязы 6.30, 2-ги сериязы 8. 30 шактарда.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң орлавкчызының 35-24, пропагавза киллизиниң 23—54, харысаалгалыг секретарының 23-35, көзээ ажыл- агый киллизиниң 25-38, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, иштики информация киллизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг киллистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал киллистериниң 22-64, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 21-47, харысаалгалыг дежурныйның 23-54. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00826. Чагыг № 129. Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда уешезилеттингеи

ШЫН

1963 ч.
АПРЕЛЬ
12
ЧЫТЫРКА
№ 87 (5491).

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

Ортээ 2 көп.

Совет чурукчуларның ийиги Бүгү-эвилел съездизинге

Эргим эштер!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди совет чурукчуларның ийиги Бүгү-эвилел съездизиниң делегаттарынга изиг байырны чедирип тур.

Силерниң съездиңер болза чогаадыкчы хайыгымышкын-биле, сорук киришкинниг күш-ажыл-биле болган күжениишкинниг демисел-биле бүргеттинген бистиң чуртувустуң амыдыралында магалыг үеде чыыгаи-дыр. Ажылчы чоннарның чүс-чүс чылдардагы күзел-бодалын совет улус делегейге бир дугаарында амыдырапга бөттандырып—чер кырынга эң-не чөптүг, эң-не магалыг ниитилелди—коммунистиг ниитилелди тургузуп турар. Бистиң чорудуп турарывыс коммунизм дээш тулчуушкунга совет кижилерни коммунистиг идеалдарның ёзулугга кижизидери улуг ужур-дузалыг. Ол болза амгы үеде идеология ажылының кол сорулгазы-дыр. Бүгү улустуң коммунизм дээш улуг походун баштавышаан, партия бистиң идейлиг чепсээвистиң бүгү-ле хевирлериниң, оон иштинде чурулга уран чүүлү дээш ышкаш, коммунистиг кижизидигенин шак ындыг чугула чепсээнин дайынчы болурунуң дугайында доктаамал салып турар.

Совет уран чүүл ниитизи-биле шын угланыышкында хөгжүп турар болгаш бодунуң сорулгаларын чедиишкиниг күүседип турар деп, СЭКП Төп Комитеди демдеглеп турар. Совет чурукчулар амгы үениң темаларын көргүзеринче идепкейлиг кирип турар болгаш социализмниң бүрүн болгаш туюлунга четкен тиилелгезиниң чоннуң амыдыралынга кииргени чаа, ёзулуг-ла коммунистиг чүүлду чайынналдыр көргүзүп турар апарганнар. Партияның төөгүлүг XX съездизиниң соонда болгаш ылаңгыя ам, СЭКП-ниң Программазын—коммунизмни тургузарының улуг программазын амыдыралга бөттандырары дээш демиселдиң үезинде, совет чечен чогаадылга интеллигенциязының бүгү-ле отрядтарының чогаадыкчы идепкейи өскен. Совет Эвилелиниң аксы-дунмалышкы улустарының чечен чогаадылга культураларының интернационалчы чангыс эви болгаш бот-бодунуң арагында салдары бижыгып турар. Бүгү-ле совет республикаларның чурулга уран чүүлүнүң мастерлериниң хүрээлериниңге салым-чаланныг аныяктарның улуг отряды киргеи.

Бижиге чүдүүр чоруктуң үржуктарын узуткаан, партия болгаш хөй-ниити амыдыралынга ленинчи нормаларны катап тургускан, социалистиг демократияны улам ынай хөгжүткен чорук чечен чогаадылганың чаа чечектелиишкининге эң-не таарымчалыг байдалдарны хандырган.

Совет чурулга уран чүүлүнүң ажылдакчыларынга идегедиг компас болза абстракционизмге, формализмге болгаш вульгаризаторжу чорукка удур, коммунистиг идеалдарны бадыткаары дээш демиселге быжыккан социалистиг реализминиң методу болур. Социалистиг реализм болза чурулга уран чүүлүнүң ажылдакчыларын херек кырында боттуг амыдырапды чуруп көргүзериниң мурнакчы, эң-не революстуг методу-биле чепсеглевишаан, бодунуң чогаадыкчы тускай онзагай чоруунуң. бодунуң салым-чаланныг чоруунуң дээре талаларын хөгжүдериниң бүгү-ле болдунар аргаларын чурукчу бүрүзүнге берип турар.

Амыдырапды чуруп көргүзеринге дидим, чаартыкчы чорук, чаа чүүлду дилеп тывары социалистиг реализминиң алыс бүдүжүнүң үтказы ол. Бир эвес чурукчу делегей культуразының депшилгелиг чанчылдарын—амыдырапды ханызы-биле, дидимги-биле, херек кырында боттуг, шынныг кылдыр чуруп көргүзериниң улуг чанчылдарын шингээдип алыр болгаш хөгжүдер болза, ол дилээшкиннер үре-түннелдиг болур.

Бистиң партиявыс болза уран чүүлдүң хөй янзы болурунуң—темаларының, стильдериниң, жанрларының, бот-онзагай чогаадыкчы шиитпирлээшкиннериниң байлак болурунуң дугайында сагыш салбышаан, совет чурукчуларның ёзулуг чаартыкчы дилээшкиннерин деткивишаан, совет уран чүүлүнүң идея талазы-биле арыг болурун, уран-чечен талазы-биле бедик мергежилдиг болурун шиитпирлиг камгалап турар.

Делегейни революстуг ёзу-биле чаартқан турарының үезин, коммунизм тургузуушкунунуң улуг болгаш маадырлыг үезин чайынналчак уран-чечен овур-хевирлерге чуруп көргүзер болгаш алдарлыдар хүлээлгелиг уран чүүлдүң боду дайынчы, революсчу, ёзулуг улусчу болур ужурлуг. Чүгле улуг революсчу идеяларның, чогаадыкчы сорук киришкинниң болгаш бедик реалистиг уран-чечен мергежилдиң чогаалдары кижиниң сагыш-сеткилиниң болгаш утаан-медерелиниң ханызына чедип, кижилериңг аас-кежии дээш демиселге бодун бараалгадырының бедик хамаатыг медерелин болгаш шиитпирлиин анаа төрүттүндүрер.

Бедик идейлиг болгаш салдар чедиреринің уран-чечен күжү херек кырында боттуг туруп турар улуг делегейни оон бүгү-ле янзы-бүрү өннеринге шыны-биле чайынналдыр көргүзүп, бижиге хүндүткелди кижизидип, бодунуң кижизиг чоруу-биле хаара тудуп турар чогаалдарны тургузарынче совет чурулга уран чүүлүнүң ажылдакчыларын СЭКП-ниң Төп Комитеди кыйгырып турар.

Чоннуң тургузукчу ажыл-чорудулгазында идепкейлиг киржип турар совет чурукчу амыдырапда эки-даа, багай-даа чүүлдерни көрүнгүү-биле эскерип каар, ол чүүлдерни шын билир болгаш шынныы-биле үнелээр, ниитилел хөгжүлдезинге шиитпирлиг ужур-дузалыг болуп турар бүгү-ле чаа, мурнакчы чүүлду бадыткаар, дээш идепкейлиг туржур ужурлуг. Эштер чурукчулар, силериниң сорулганар болза чаа, коммунистиг харылзаалларның догуннап база тиилеп турарын ак-сеткилдиинбиле, ыяшныы-биле чүрүп көргүзериң, коммунизмниң хереэзинге бараан болуп турар бүгү-ле чүүлдерни алдарлыдып мактаары болур. Бистиң социалистиг амыдыралывыстың шыны—чурукчунуң сорук киришкинниинің үндезини ол-дур.

Совет чурукчунуң дээди хүлээлгези—коммунизм тургузукчуларының хүрээлеиинге турары, бодунуң салым-чаланныг чоруу-биле чонга, бистиң ленинчи партиявыстың улуг херээнге бараан болуру, коммунизмниң зайзынларынга өлүмүүг согуушкунну баары болур. Коммунистиг партийжи чоруктуң туружунда туруп турар, чоннуң эрге-ажыктары-биле чуртаап турар чүгле шак ындыг чурукчу реалистиг чогаалдарны тургузуп, совет кижилерге биидингир болгаи чоок, уран-чечен талазыбиле болбаазырангай хевирге амыдырапды шынныы-биле чуруп көргүзүп турар.

Ленинизм уран чүүлдүң болуушкуннарын ангылар талазы-биле көөрүн, партийжи болгаш улусчу болур чоруктуң принциптерин бадыткап, социалистиг идеология биле буржуаз идеологияның тайбың кожа-хелбээ догуиаашкынынга удур шиитпирлиг демисежип турар. Совет уран чүүлге социалистиг реализм-даа, эренгей, абстракционисчи агыинар-даа аразында тайбың чурттап болур деп бодап чоруур кижилер идеология талазы-биле тайбың кожа-хелбээ догуннаар-дээр өжээнниг туруштарже чайгылып кире бээри чайлаш чок.

Чурулга уран чүүлүнде формализмге удур, абстракционисчи хажыдыышкыннарга удур, натурализмге, утка-шынар талазы-биле чиг, бүдүүлүк, уян, бышпаан, чевен, хевир талазы-биле күш чок чогаалдарга удур бистиң партиявыс демисежип турар болгаш демисежирлаа. Бижилерни кара өжегээр үш-үдүрүм дүрзүдүг кылдыр көргүзүп, боттуг чүүлду хажыдыр чуруп турар чогаалдар совет уран чүүлге окта таарышпас. Бис ындыг янзылыг болуушкуннарны ажыы-биле болгаш бүгү эптеш чогу-биле буруу шаап турар бис, буруу шавар-даа бис.

Уран чүүлдүң айтырыгларының талазы-биле партияның туружун чогаадыкчы ажылдакчыларның, бүгү совет улустуң болгаш бистиң даштыкы өөнүктеривистиң изии-биле деткээнин Төп Комитет күзел ханыышкыныбиле демдеглеп турар. Бистиң чуртувустуң чогаадыкчы күштери болза кадык эвес болуушкуннарга, формализчи чүүлдерге удур, формализчи, абстракционисчи чүүлдерни бистиң уран чүүлүвүсте «чаа сес» кылдыр чарлаар, уран чүүлдүң хөй-ниитичи ужур-дузазын, оон идейлиг чоруун хүлээп көрбейн турган шаандагы шагның эрги чүүлдерин чаа чүүлдер кылдыр көргүзүп турган агыышкыннарны улус чон чөптүг буруу шаап көрген турда-ла, ону катап үнелеп көөр дээр оралдажышкыннарга удур шиитпирлиг кедүрүлүп үнген.

Совет культураның ажылдакчылары боттарының чүткүлдериниң боттанышкының, боттарының чогаадыкчы күш-ажылының идея талазы-биле күүдүүр үндезиниң партияның ленинчи политиказындан, уран чүүлге партийжи удургулгадан көрүп турар. Улус чонга, коммунизмге чогаадырынга, чаа делегейниң чазагайын болгаш каас-чаражын илередип турар улуг бодалдарның болгаш сагыш-сеткилдиң уран чүүлүн тургузарынга шиитпирлиг болур чоруктуң чурукчу бүрүзүнүң сагыш-сеткилиниге хайыктырын үндүрери болгаш быжыглаары—партияның сорулгазы. Хамаатының бедик хүлээлгезиниң ёзугунга, коммунизмниң идеалдарынга бердинген болур чоруктуң ёзугунга совет уран чүүлдүң ажылдакчыларын кижизидерин партия бодунуң чугула сорулгазы кылдыр санап турар.

ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилели совет уран чүүлдүң коммунистиг идеязы дээш демисежир ужурлуг. Чурулга уран чүүлүнүң ажылдакчыларын партийжи болгаш улусчу болур чоруктуң принципиалдыг туружунга сыры эвилелден база каттыштырбышаан, Чурукчулар эвилели ундаргай буржуаз уран чүүлге болгаш уран чүүл эртеминге удур идепкейлиг шаап халдаар демиселди баштаар ужурлуг.

Чогаадыкчы аныяктарның идея талазы-биле чепсеглениишкининиң, мораль талазы-биле овурунуң болгаш профессионал мергежилиниң дугайында сагыш салышкын Чурукчулар эвилелиниң чугула сорулгазы болур. Аныяк салым-чаланнарны негелделиг болгаш сагыш чованнар көөрү эргежок чугула.

Чурукчулар эвилели чогаалчылар, архитекторлар, композиторлар-биле, театрның болгаш киноның ажылдакчылары-биле чогаадыкчы харылзаалларны бүгү хемчег-биле быжыглаар болгаш хүн бүрүде хөгжүдер ужурлуг. Литератураның болгаш уран чүүлдүң чогаадыкчы күштериниң чангыс эви—бистиң культуравыстың үре-түннелдиг оруу болур.

Чурукчулар болза, совет ниитилелдиң уран-чурулга эртинезиниң улам ынай хөгжүүрү болгаш түннеттиниң байыттынары бот-тывынгыр болгаш профессионал чогаадылганы дүүштүреринге үндезилээш чедип алдынар деп чүвени билбишаан, бот-тывынгыр массалыг уран-чурулганың чайгылыш чок кедүрүлүрүнге дузалаар ужурлуг. Уран-чурулга чогаадылгазының эң массалыг хевирлерин болгаш адырларын шиитпирлиг кедүрериниң хөй-ниитичи чугулазының үезин келген. Үлегшүр, амыдырал эстетиказының талазы-биле, бистиң хоорайларны, сүүрларны, чурттапга бажыңнарын хевирлээр талазыбиле улуг ажылды кылырын чурукчулардан манап турар. Ёзулуг каас-чараш чорук совет кижилериниң амыдырапынга хүн бүрүде сиңдиргип киргеи, күш-ажылды хөй-аът киирип, бистиң амыдыралывысты улам-на өөрүшкүлүг кылган турар ужурлуг.

Эштер силер!

Байгамчык болгаш күштүг чепсек, уран чүүлдүң чепсээ силериниң холуңарда-дыр, ынчангаш ол чепсек улустуң арге-ажыныңа, оон чаагай чоруунга кезээде ажылдаан турар ужурлуг.

Уран-чурулга талазы-биле чаа-чаа үүлени бүдүреринче, идейлиг болгаш чечен мергежилдиг чорук дээш демиселге, чаа-чаа бедиктерже, улус чоннуң амыдыралыбиле уран чүүлдүң сырый харылзааларын улам ынай хөгжүдеринче болгаш быжыглаарынче хөй национальдыг совет чурулга уран чүүлүнүң ажылдакчыларын партия кыйгырып тур.

Совет чурукчулар бистиң үениң өндүр чаагайын болгаш каас-чаражын шын, сорук киирикчи болгаш чайынандыр көргүзүп турар чогаалдарны тургузарынга боттарының мергежилиниң бүгү күштерин бээр, коммунистиг тургузуушкунуң бүгү улусчу херээнге төлептиг салыышкынны киирер дээрзинге быжыг бүзүрелин Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитедя илергейлеп тур!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди.

Совет чурукчуларның ийиги Бүгү-эвилел съездизи ажыттынган

МОСКВА. (СЭТА). Сөөлгү үениң дургузунда совет уран чүүлдүң болгаш литератураның амыдырапынга тодаргай илереп келген чогаадыкчы энергиязының, идейлиг көдүрүлүүшкүнүң байдалынга чурукчуларның ийиги Бүгү-эвилел съездизи Кремльдиң улуг Ордузунга ажыттынган.

Эштер Л. И. Брежнев, А. П. Кириленко, Ф. Р. Козлов, А. И. Микоян, Д. С. Поляисний, М. А. Суслов, Л. Ф. Ильичев, Б. Н. Пономарев олар президиумга көстүп келиргe, зал алдыш часкаашкыны-биле уткаан.

Совет чурттуң оон мун чурукчуларын болгаш уран чүүл эртемденнерин 800 ажыг делегаттар төлээлеп турар.

ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар черинин бирги секретары С. В. Герасимов бодунуң эге сөзүн чугаалаап, съездини ажыткан.

С. В. Герасимовтуң эге сөзүнүң соонда съездиниң президиумун, оон ажылчын органнарын сонгаан. СЭКП ТК-ның Президиумуи Никита Сергеевич Хрущевту баштадыр съездиниң хүндүлүг президиумуна сонгуур дээн. ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу П. Корининң саналын зал дүжүмитиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Чурукчуларның ийиги Бүгү-эвилел съездизинге Төп Комитеттиң чедирген байырын СЭКП ТК-ның секретары Л. Ф. Ильичев номчаан.

Баштаар черинин съездиге отчёт илеткелин кылыры-биле ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар черинин секретары Е. Ф. Белашовага сёс берген.

БӨГҮН—КОСМОНАВТИКА ХҮНҮ



Кайгамчыктыг космос корабльдериниң тургузукчулары—совет эртемденнерге, конструкторларга, инженерлерге, техниктерге болгаш ажылчыннарга алдар!

(СЭКП ТК-ниң МАЯ 1-ГЕ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН).

Белеткелдиг ужурашкан

ЧАДААНА. (Телефон-биле). «Чыраа-Бажы» совхозтуң тараажылары часкы хову ажылынга белеткелдиг ужурашкан. Ховунуң кол турлагларын чогуур ёйүнде таарымчалыг дераан, тракторларны, кожууда машиналарын бүрүн чыскаапкан, үредин болгаш кывар-чаар материалды турлаг бүрүзүнде белеткээн турган.

Совхоз 7000 гектарны удур аңдарып тарыыр. Часкы хову ажылын дургедиринге оң шаптык болбас аргажок. Оиу болдурбас, ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер сорулга-биле 17 агрегатты эде дераан. Оларның кайызы-даа черни аңдарбышаан, илииртээр, дыгыи бастырар — мындыг үш аиы ажылды хары угда боттандырар.

Хорум-Даг бригадазы хову ажылын мурнап эгелээн. Апрель тостуң ийиги чартынында «ДТ-54» маркалыг 6 трактор шелче үнүпкен. Дерт агрегат шык базырып илииртээринче кирген, а комплекседиг ийи агрегат аңдарып эгелээн. Чыргакының болгаш Чыраа-Бажының тараажылары апрель онда база киришкен.

Усть-Лабинчилерниң үнелиг эгелээшкинин деткивишаан, совхозтуң коллективи бо чылын тараанын ниитн чыыдазын 9600 тонна чедирерин, күүнеге 3300 тонналы белеткээрин хүлээнген.

Хову ажылы эгелээн

★ ☆ ★

Бедик дүжүт дээш

БИЧЕ-ТЕЙ. (Телефон-биле). «Шекпээр» совхозтуң тараажылары часкы тарыпгага багай эвес белеткенгенин ажыдың башгайы хүннери илередкен. Биче-Тей салбырының Каткылыг болгаш Сутлуг-Ой шөлдеринде сес агрегат ийи хүн 300 ажыг гектарның ишгын базырган. Чер аңдарылгазында комплекседиг дөрт агрегат база соксаал чокка ажылдап турар.

Дүүнгүзүнден бөгүн, а даарга оондаа бедик көргүзүүлериг болурунга чүткүл киижи бүрүзүнүң сагыш-сеткилин улам хайныктырып, май мурнуиуп социалистиг чарыкы тараажыларны кызыыпак күш-ажыкче сорук киирип турар. Шык базырыкчыларындан эш Шоюннаар хүнде 40 гектарның орунга 50 гектарны илииртеп турар. «ДТ-54» трактордуң башкарыкчызы эш Доргүндей чер аңдарарының хүн нормазын 120 хуу күүседип турар. Ажыл-ишке үлегерлиг ыыдыг механизаторларны совхозтуң өске-даа салбырларындан хөйнү илередип болур.

Аингаты салбырында 15 трактордан 9, Дон-Терезинде 12 трактордан 8 агрегат база хову ажылынче киришкен. Артельдиң башгайы чылыг хүннери экижээн чудуи-на шөлдерже тракторлар улажып, турлагларда деминг болгаш хөтүг күш-ажыл улам калбарып турар.

Совхозтуң тарылгазының шалгы бо чылын 8000 гектар чедир калбарар, оон нуруузу тараа культуралары. Ниити чыыдаиы улам ковүдетпишаан, күрүнее 1200 тоннадан аяаны өвес тарааны белеткээрин коллектив хүлээнген. Совхозтуң тараажылары сөзүн ээлеп шыдаар.

Барлыктың шөлдеринде

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. (Телефон-биле). Усть-Лабинчилерниң үнелиг эгелээшкинии деткивишаан, «Барлык» совхозтуң тараажылары, эрте чажар культураларның тарылгазын майның байырлалының бетинде агротехниктиг негелде ёзугаар доозарын, күрүнее 1250 тонна тарааны белеткээрин хүлээнген. Техниканы камнаг болгаш бүдүрүкчүлүг ажылгаар, хову ажылының үезинде кывар-чаар материалды 5 хуу камнап алыр, центнер тараа бүрүзүнүң бот-үнезин улам чиигедиринче угланган боттуг хемчегларни организастаар сорулга салдынган.

Барлыктың байлак шөлдеринде күчүлүг тракторлар бө хүннерде улаштыр шуужуп эгелээн. Ээр-Хавак бригадазындан баштай киргеи алды агрегат ийи хүн 420 гектарның ишгын базырган, беш трактор 30 ажыг гектарны аңдарган. Ол ышкаш Малжалык бригадазында 220 гектар чер илииртеттинген, 40 ажыг гектарны аңдарган, ында он агрегат ажылдап киргеи.

Хову турлагларында дерилге база багай эвес. Тараажыларга чурттаар бажыңнарны, ниитининг чемнеиилге черлерин хандырган. Кижилерни күш-ажыкче улам сорук киирип турар кескү агитацияны, солуун номчулгазын, беседаны парторганизацияның агитколлективи улам калбартып турар. Хана солуунуң, көргүүт самбыразын турлаг бүргүүнде организастаан.

Чуртка тараа бүдүреринң улам көвүдедир сорулга-биле совхоз тарылгазының шөлүн 9170 гектар чедир калбартыр, оон нуруузуң азы 6900 гектарны тараа культуралары эзлээр. Коллективтиң амгы кол кичээнгейи чаагай дүжүт өстүрүп алырынче угланган.

Ракета-ядролуг эңдере чепсеглениишкинни соксадыр

Совет чазактың АКШ-тың чазаанга нотазы

ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыко апрель 8-те АКШ-тың ССРЭ-де элчиин Ф. Колерге АКШ-тың чазаанга Совет чазактың нотазын тывыскан. Элээн үеиин дургузунда Соңгу-Атлантика эвилелиниң (НАТО-нуң) киржикчилери ол блоктуң каттышкан ядролуг күштерин тургузарының планнарын ажылдап кылып турар чүүл бар. Албан ёзугаар чарлагылаан медеглелдерден ап көөрге, АКШ-тың болгаш Англияның ядролуг чепсектиг шериглерин Германияның Федеративтиг Республиказының чогуур хемчээлдиг шериглери-биле кады (харын-даа НАТОнуң еске-даа чамдык киржикчилерини база киириштирип алыр магат чок) «хөй национальдыг күштер» деп адаар чаңгыс чудурук кылдыр чыып алыры көрдүнүп турар. Бир чүве черле мырынай тодаргай, чүл дээрге, чугаа болза АКШ-тың болгаш НАТОнуң еске-даа күрүнелериниң бүндееверге болгаи еске-даа чурттарның чепсектиг күштеринге ракета-ядролуг чепсектиг болдурунга оруктау ажылын бээринің дугайында чоруп турар-дыр.

Ракета-ядролуг чепсектиң чүс чылында бүгү-ниитиниң тайбыныиың дугайында сагыш салыышкын киижи төрелгетеннин ап бирги хүлээлгези болур, ынчангаш ол чорук әрге-чагыргага туруп турар чазактарга оиза харысалганы онаал турар. Ол чазактарга: термоядролуг дайынны болдурбас, оон кыптып үнүп келирин чайладыр—деп улустарның бир үнбиле негелдези угланган. НАТО-нуң күрүнелери болза, социалистиг чурттарның тайбынга ынакшылдыг политиказынга «соок дайынны» удур тургузуп, улустар аразынга каты ажылдажылганы турулгарарынче болгаш дайын чорударының улам-на үргедээшкиннииг чепсектерин тургузар, чыып мөөңнээр талазы-биле күрүнелерниң улам ханы, улам кайбак адаанналырының угланыышкынын улур тургузуп турарлар.

НАТО-нуң чурттарынга кым-даа кыжанмайн турар, хөй талалыг болгаш хөй национал ядролуг күштерин тургузар чорук делегейге ам туруп турар күштериниң дензигүүрүнге эдилге киирип шыдавас дээрзин нотада демдеглээн. Талалар әнмежок ядролуг чепсектерни белеткеп алган, ону деннелгениң дылы-биле чугаалаар чүве болза, ол дээрге черни чаза тепсип үндүрүтеринге болгаш океаннарны эриниден чаа бүлүргүтүтеринге четчир болуп турар-дыр.

Кандыг-бир ефрейтор кижи делегейни үшкү дайынының өртүн кыпсыптып болур болу бээрге, Соңгу-Атлантика эвилелиниң кежигүнү күрүнелериниң айыыл чок байдалы оон ажыкты алыр чүве бе ынчаш? НАТОнуң удуртукчуларының планнарын боттандырып келир чүве болза, ядролуг чепсек бодунуң доктаамал эдериишкизи—дайынның айыылы-биле бистиң бөмбүрзээвиске, сут кырынга үс ышкаш, эңдериидир союп чоруп бээр ийик. Моиу холбаштыр сагындырыгның үнүп Совет чазак кедүрерии бодунуң хүлээлгези кылдыр санап турар.

Бир эвес дайын болу бээр болза, агрессорну доп-дораан узуткап базар, ыланғыя тайбынга ынакшылдыг күрүнелериниң амыдыралчы чугула төпторииче шыгаап алган турум болгаш шимчеңгир баазаларын узуткаар төлээде, амгы үениң дайынының дүрүмнери бүгү-ле чепсектерни ажыглаарынче албадаптар апаар. Ракеталар ап чоруур, сут кырының-даа, сут иштиниң-даа корабльдерин тургузарынга ажыглап турар далай ортаалдерн болза, олар Соңгу-даа, Черортузунуң-даа, Балтий-даа далайларда, еске-даа кандыг-бир далайда турар болза, дайынның баштайгы минуталарында-ла узуткаттынып каар апаар. Соңгу-Атлантика Эвилелиниң шериг талазы-биле белеткелдери оларга удур угланган чурттар болза тайбын садыгажыкла судноларды деп мегелеттиниң алгаш, ядролуг ракеталарны боттарынга ап чоруп болур корабльдер база чаштынып алган чоруп болур далай оруунуң ындыг эңне хайнымыкшыыг оруктарын база боттарының дайынчы харыы бээр чепсектерининг харааланга тудуп алгаш турар ужурга таварыжыр апаар. Бир эвес садыг судноларының тугубиле чаштынып алгаш, НАТО-нуң шериг корабльдери далайларга эжиндирип туруп бээр болза, ол дээрге чарлаттынмаан дайынның байдалын тургускаиы-биле домей болур ийик.

НАТО-нүң иштинде бир талалыг АКШ-тың чазаа, өске талазында — Франциияның чазаа, ажыглап турар аргалары долузу-биле дүүшпейн турар болза-даа, барыын-герман милиташзынын көүдүп турар болгаш оон деткимчезин чедип алыр төлээде, ГФР-ниң эң-не агрессчи күзелдериге деткимчени көргүзүп турарлар-дыр дээрзин Совет чазак анаа көрүп эртпи шыдавас деп нотада чугаалаан. ГФР-ниң милитаристеринге болгаш өжээнзирек бөлүктеринге дүжүп бериишкинии кылып тургаш, НАТОнуң иштинде чөрүдээлерни шиитпирлээрин АКШ-тың чазаа шенеп турар.

Делегейниң ийиги дайынының түнелдерин өскертир көөрү, ам туруп турар герман кызыгаарларны база өскертири, социалистиг герман күрүнени—ГДР-ни араатан дег көөр хөөн чок чорук — ГФР-ниң албан ёзугаар чарлаан даштыкы политиказының үлганыышкынды бө-дур. Ол дээрге, өжээн негээр дээрииниң политиказы, дайынның политиказы-дыр. Харын-на мооң ужурудан бөө-чепсектиң, ыланғыя ядролуг чепсеглениишкининиң талазы-биле НАТО-нуң өске күрүнелери-биле деннежип алыр дээрииниң күзели ГФР-де тыптып турары ол.

НАТО-да планнап турар — ядролуг чепсектерлиг күрүнелерниң хүрээлеиии калбартырыының болгаш ГФР-ниң ядролуг чепсекти алырын чинтедириниң политиказының түнелиижде улустар аразының хереқтериигe угаазыладдыг болур чорүктүң тиилээрииге перспектива дыка боханнаан турул болур. Бир эвес АКШ, Англия болгаи Франция ядролуг чепсекти тарадып иептередириниң оруубиле чорупкан чүве болза, Совет чазак чогуур түнелдерии оон кылыр болгаш чаа байдалды барымдаалаи көргеш, Совет Эвилелиниң, оон өөмүтериниң болгаш эвилелчилериниң аймы чок болур чоруун чогуур бедик деннелгеөтургузарын хандырып турар ындыг хемчегларни алыр ужурга таварыжыр апаар.

ГФР-ни атомнуг чепсек-биле чепсеглээриниң болгаш ядролуг чепсекти черле иептередир деп турарының талазы-биле айтырыгны ёзулуг шиитпирлээри еске чүүлде болуп турар. Ол дээрге—делегейниң ыыдыгы контролю-биле чепсеглениишкинии бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрери; ядролуг чепсекти национал чепсеглениишкиидеи үштүп, оон чыгдына таиғы базын кылыр — НАТО-нуң болгаш Варшава керээзиниң киржикчилериниң аразынга халдашпас дугайында керээни чарары болур-дур.

Бо үстүнде саналдарның кайызында боттандырары, харын-даа олардың шуптузуп каттай боттандырары оран-делегейге тайбынның туружун быжыглаар ийик. Үстүнде айытырыгларны таарыштырып шиитпирлээрииге идигин бээрииче болгаш ракета-ядролуг эңдере чепсеглениишкинии кады күжениишкиннер-биле соксадырынче АКШ-тың чазаан Совет чазак кыйгырып тур. Совет Эвилели болза делегей амыдыралының хөгжүлдезиниң бирги чергенин чугула кылдыр тургузуп келген айтырыгларын чугаалажмышкынларның столунга олуруткан шиитпирлээрииниң талалакчызы болуп турар.

• • •

Ол-ла хүн А. А. Громыко ол-ла мышкаш уткалыг ноталарны Великобританиянын ССРЭ-де элчиин К. Чрезвельиига болгаи ГФР-ниң ССРЭ-де элчиининиң хүлээлгезин түр күүседип турар Г. Наупертке дамчыдып берген.

• • •

Апрельдиң 8-те ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министерствозу АКШтың чазаанга Совет чазактың үстүнде парлаан нотазының хоолгазын Соңгу-Атлантика керээзиниң киржикчилери чурттарның — Франциянын, Италияның, Бельгияның, Голландияның, Люксембургтуң, Данияның, Норвегияның, Исландияның, Турциянын, Грецияның, Канадаиын чазактарынга бээ дамчыдып берген.

(СЭТА).

ШЫЛГАРАҢГАЙ СОВЕТ КОСМОНАВТАРГА АЛДАР!

(СЭКП ТК-ныҢ Май 1-ге Кыйгырыгларындан).



ССРЭ-ниҢ космонавт-ужудукчулары (солагай таладан) Ю. А. Гагарин, А. Г. Николаев, П. Р. Попович, Г. С. Титов.

СЭТА-ныН фотохрониказы.

„АВРОРАДАН“ „ВОСТОККА“ ЧЕДИР

АпрельдиҢ ынчаардагы эртенинде черниҢ кырынга чылыг болган чырык турган. ТарылганыҢ чоруп турарынче болгаш хоорайлар тудуушкунунче сагыш салып турдувус. Школаларда бистиҢ уругларывыс чедиишкинерлиг болуп, чаа-чаа шулуктер төрүттүнүп турду. Улуг болгаш бичe, ынчалзажок чангыс аай мун-мун тайбың ажыл-херектер хайыгыш турду.

Хенертен...

«СЭТА-ныН дыннадыы

Делегейде аҢ баштайгы, иштинде кижилиг «Восток» деп космиктиг корабль-спутниктиҢ Совет Эвиделиндеи 1961 чыдыҢ апрель 12-де черни долгандыр орукче ужудуп үндүрген.

«Восток» деп космиктиг корабль-спутниктиҢ ужудукчу-космонавы болза Совет Социалистиг РеспубликаларыҢ ЭвилелиниҢ хамаатызы ужудукчу майор Юрий Алексеевич Гагарин болуп турар».

АпрельдиҢ ол хүнүнде үнген солуннарыҢ номерлерин номчуурга кижини өөрүшкү хайыктырып келир: СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниҢ Дээди СоветиниҢ Президиуму болгаш Совет ЭвилелиниҢ чазаа Коммунистиг партиязы. Совет ЭвилелиниҢ улустарынга, бүгү чүрттарныҢ улустарынга болгаш чазактарынга, депшилгелиг бүгү кижи төрелгетенге кыйгырыышка мынча дээн:

— Улуг бодуушкун бүткен. Кижи Космосче төөгүде бир-ле дугаар ужудуушкунну боттандырган.

— Төөгүде бир-ле дугаар!..

Ийет, моку шынап-ла ханызы-биле бодап көөр херек. Чаа-чаа күрүнелер тургустунуп, өйү кээре бүүрал дужуп, мурнундагы нигитилел тургузуглары өске нигитилел тургузугга туружун чайлап берип турган, а кижи төрелгетен ындыг хевирлиг болуушкунну шуут билбес турган. «Төөгүде бир-ле дугаар» деп сөс безин чок турган.

Алды дүймо аастыг үгер боонуң чанынга бөдүүн оол чедип келгеш, оон үнүн каранғы, сонгалары чок ышкаш көстүп турган ордуже ыглаай берген. Боонуң үнүндан үнген чалбыышка матростуң бөргүнде чүгле чангыс сөс: «Аврора» кызаш дээн...

Чүс-чүс чылдарда мөңге артар бо кыска сөс төөгүде бир-ле дугаар ынчаар төрүттүнген.

БоттарыныҢ чуруу апарган чери дээш, боттарыныҢ салым-чолу дээш кижилер маадырлыг чоруктарны төөгүде бир-ле дугаар кылып турган. Аш, барык боо-чепсек чок кызыл-шеригжилерниҢ дидим чоруундан капиталистиг эң шыырак 14 күрүнелерниҢ дивизиялары болгаш полктары базала төөгүде бир-ле дугаар дезип турганнар.

Чаа төөгүнүҢ үндезилекчизи улуг Ленин болган. Владимир Ильич амыдыралдыҢ он-он чыл бурунгаар кандыг болурун, кижи болуп ёзулуг Кижи кыдыр көөр үениҢ чайлаш чок чедип кээрин баш үдур өттүр көрүп чораан.

— Төөгүде бир-де дугаар!..

Бо чоргаар сөстерни кижи төрелгетенге катап-катап чеже чугааланнывыстын сан-түҢү чок.

Космиктиг векте төөгү база бо утланыышкынче хөгжүп орган болгай, Совет ЭвилелиниҢ, азы чижээ, Каттышкан ШтаттарныҢ космосче мурнап үне бергенинде онза чүү боор?— деп буржуаз пропаганда ыят чогуу-биле чыдчыруурун орадажып турар. ХеректиҢ ужуру кижини космосче бистиҢ аңаа-ла чорудупканывыста эвес-ле болгай.

Чок, херектиҢ ужуру дыка улуг, деннел чок улуг! Космиктиг корабльди өөрүшкүлүг, хостуг чогаадыкчы ажылдыҢ кижилери, Кышкы Орнуну штурминап турган кызыл-шеригжилериниҢ болгаш матростарныҢ уруглары санап, төлевилеп кылганнар. Хамааты дайынныҢ тудчуушкуннарынга пулемёттарныҢ коргудчун октарыныҢ аразы-биле эртөн кижилериҢ уругларыныҢ уруглары космонавты дерип-херексээн. Рейхстагты бомбалап турган ужудукчулар космонавты өөреткен. КосмонавтыҢ ужудуушкунун тиилелге Хүнүнүң соонда диплом алган инженерлер хайгаарап турган.

Бо бүгү болза чүгле дөртенден бире-ле хөй чылдар мурнунда патриархальшинаныҢ каранғы думбейинден, черлик, бүдүүлүк чоруктан адырылган чуртка болган. Бо бүгү болза апрельдиҢ ол хүнүнге чедир 15 чылдарныҢ дургузунда дайынныҢ уржуктарын долузу-биле катап тургускан чуртка болган.

Бис саналашкынны чылдар-биле, чүс-чүс чылдар-биле чоруудар бис. Бо дээрге социалистиг тургузугнуҢ быжыг күжүнүҢ хереченин-дир.

Партия болгаш чазактың делегейниҢ кижилеринге кыйгырыышта долу болгаш хаҢы үткалыг ыңдыг одуруглар бар:

«Кажан, 1917 чылдың Октябрьда ажылчын аҢгы эрге-чагырганы болдунуҢ холунга апкан турда, хөй-хөй ак-сеткилдиг шынчы кижилер безин ол ажылчын аҢгы чуруу эргелеп-башкарып, экономиканыҢ, әртемнин болгаш техниканыҢ хөгжүлдезинин чадаарда чедип алдынган деңнелин безин хевээр артырып шыдаар бе дээранинге чигзинип тургулаан.

Ам дээрге ажылчын аҢгы, совет колхозчу тараачыннар, совет интеллигенция, бүгү совет улус әртемнин болгаш техниканың көстүп көрбээн тнилелгезин бүгү делегейге көргүзүп турар. БистиҢ чуртувус делегейниҢ бүгү чурттарын мурнап космосче орукту бир-ле дугаарында ажыктаҢ».

Чүл бо ынчаш: кайгамчыктыг чүүл бе?—Ийет, кайгамчыктыг чүүл. КижиниҢ угаанарыныҢ, чүректериниҢ, талантыларыныҢ кыланы кайгамчыктыг чүүл-дүр. Легендарлыг крейсер «Авроранын» ОктябрьныҢ дүнезинде адыышкыны — кижи төрелгетенниҢ төөгүзүнге чаа үе-чаданың эгези — кайгамчыктыг чүүл. БистиҢ аш-түргедели, үргедээшкиннерин, дайзыннарныҢ халдаашкынарын ажып эрткенивис — кайгамчыктыг чүүл-дүр.

Космосту шинчээдип алырынга ССРЭ-ниҢ чедиишкиннеринге, ГагаринниҢ маадырлыг чоругунга дамтыкының миллион-миллион кижилери магадап:

— Кайгамчыктыг-ла-дыр! — деп кыйгырыг, йөрээлерни салып турардар.

1961 чыдыҢ апрельдиҢ 12— бистиҢ дүрүм ёзугаар болган болуушкунувус хүнү.

Байырлалдыг Москва Юрий Гагаринни үткүп ап турда аңаа турасказаган митингиге дүрүм ёзугаар болган ол болуушкунну Никита Сергеевич Хрушев мынчаар тодаратkан:

«Октяргайны бистиҢ чагырып алганывыс — кижи төрелгетенниҢ хөгжүлдезинде кайгамчыктыг үе-чада болур. Ол тиилелгеде — ленинчи идеяларныҢ чаа тиилелгези, марксизми-ленинчи өөредигниҢ шынныныҢ бадыткалы көстүп турар. ОктябрьныҢ социалистиг Улуг революциязыныҢ тургусканы байдалдың үезинде Совет ЭвилелиниҢ улустарыныҢ чедип алган бүгү-ле чүүлдери кижи генииязыныҢ ол тиилелгезинде сиңниккен болгаш боду илези-биле иствп турар».

ХеректиҢ кол ужуру ында. 1961 чылдың апрельдиҢ 12-де бөдүүн, бичe-сеткилдиг совет оолдуҢ космосче ужудуушкунунуҢ өлүм-чогуунуҢ ужуру ында.

Ам, космонавтика тургустунган үеде, планеталар аразының корабльдери кижилерни кандыг-даа ырактарже чедире берзе, олар кандыг-даа ажыдыышкынарны кылза, кижиниҢ космосту штурмнап эгелээн үезин чүгле чаҢгыс хүнден — ГагаринниҢ адыгбиле холбашкан хүнден саналаргэ эгелээр.

ГагаринниҢ бүгү чугааларын болгаш саналдарын номчуп көөрге, ол бодунуҢ кылган маадырлыг чоруунуҢ дугайында бичии-даа артык үнелеэшкин кылбаан. Оон бирги сөстери космосче ужудуушкуннуҢ болдунарын хандырган Коммунистиг партияга болгаш Төрээн чуртунга, «Восток» деп космиктиг корабльди санап, тургузуп, оон чижеглээр чүве чок ужудуушкунун организастаан кижилерге өөрүп четтиргенин илередип турар.

БистиҢ коммунистиг үевистиҢ мерген угааны болгаш кол шынары болза миллион-миллион кижилериҢ күжениишкиннериниҢ чүткүдериниҢ чангыс эвинде. Космосче ужудуушкунну ийи чыл бурунгаар ёзугаар маадырлыг чорук дижип турдувус, ол ындыг-даа турган. Бөгүн — ол дээрге, аңаа-ла ажыл-биле дөмей апарган. СЭКП-ниҢ XXII съездиниҢ партияның тодаратканы ажыл — программа апарган, чаа-чаа түскай эртемниглерниҢ, мастерлерниҢ, бөдүүн ынчылерниҢ дөрт киржилгезин хаара түдүп турар ажыл апарган.

Космосче чаза таварышкын — бо дээрге мун-мун кижилерниҢ маадырлыг чоруу, бистиҢ күрүневистиҢ эртем-техниктиг хөгжүлдезинниҢ бир утланыышкыны апарган.

ОларныҢ, бистиҢ космонавтарывыстыҢ хүрээлеңи чыл келген тудумда ёзуп турар. БистиҢ шуптувус «Востоктуң» бирги, Герман Титовтуң ийиги болгаш «космиктиг алышкыларның» болүк ужудуушкүннарын кандыг-ла бир үттүндурбас, турасказалдыг сөстер-биле демдеглээнивис төларгай болгай. Юрий Гагарин-биле ужуражыышкынга турасказаткан митингинин дамчыдылазын Оолум өжеанның эриинге, Андриян Николаев болгаш Павел Поповичиннің ужудуушкуннарының дугайын журналистер бригадазы-биле Братскиге тургаш дыннаан мен. Бешки космонавтың ужудуушкунунуң дугайында медээни кымның, каяа, кандыг таварыгзага дыннаарын кым билир боор. Красноярск ГЭС-ке, ыракта чаа тутунган хоорайже шөйүдген оруккаа азы кайда бир анчылар копказынгадаа дыннап магат чок болгай.

Николаевтиң болгаш Поповичиннің ужудуушкунунуң дугайын радио дамчыдып турар үнде Братск ГЭС-ке аныяк инженер Эльбира Солодовникова дежурныйлап турган.

— Дыка-ла-дыр!— деп, ол уруг күүлүт машиналарның шимээнин ажыксаанзыг, телефон трубказынче дыңзыдыр чугаалап турду.— Шынап-ла дыка-ла-дыр! Солунга бижинриңер магат чок, бис өре чок ажылдаан бис: тапшыт-ла бөгүн ийнги миллиардтың ийиги чартының киловатт-шак энергизын үлетпүрге берип эгелединивис—деп, ол уламчылады.

Шынап-ла дыка-ла-дыр! Аштырган хемнер — миллиард киловатт электроэнергияны, чагыртқан күр чер — алдың тарааны берип, тайгаларга хоорайларның чаа күдүмүлүлары чаттырып, коммунизминиҢ улуг идеялары— бистиҢ үениҢ маадырлары Юрий Гагарин болгаш оон бөгүнгү, даартагы космиктиг акы-дүнмаларынга көстүп турар чүүл апарганы кайгамчыктыг-дыр.

Бүгү-ле чүвени кижиниҢ чаагай чоруунга кылып турар Партияның, өске делегейлерни көөр дээш кижилерниҢ чүс-чүс чылдарда бодап келген күзелдерин боттандырарынга дузалаарын бодунуң алыс сорулгазы кыдыр көрүп турар Партияның делегейде бар болганы кайгамчыктыгдыр.

Ындыг күзелдерни боттандырар үениҢ кижидери, оон киржикчилери, тургузукчулары болуру — биске ыңзыгаар чок аас-кежии болур.

Оны сактып чоруун дээш частың болгаш күзелдин, дидим маадырлыг чоруктуң болгаш әртемниг үгаанның байырлалы — космонавтиканың Хүнүн тургускан ужуру ол. Кижиниң космиктиг бедиктерже бир-ле дугаарында кым бодунуң хумагалыг ходдары-биле кодурүп үндүргенин сактып чоруруу-биле ол Дүнну тургускан.

«Авроранын» үгер боозунуң чалбыжының чыртқызы ол холдарыны.

Күш-ажылчы хаварыктар ол холдарда.

Дайынчы сөрбулар база ында.

Чүге дизе, ол бүгү совет Кижиниң холдары болгай.

ГЕОРГИЙ ХАЛИЛЕЦКИЙ

Тайбыңның болгаш депшилгениң алдары ДЭЭШ

1961 чыдың апрельдиҢ 12, среда... Кип-ей, ак-көк комбинезон кеткен, омак-хөглүг, хүлүмзүрээн Юрий Гагарин космосче бодунуң төөгүлүг, делегейде бирги ужудуушкунун чедиишкининг дооскан «Востоктуң» кээп хонупкан черниге бистиҢ шуптувус-биле орус ёзу-биле куспактажып турган ол часкызыг, хүнүзүрек эртем мырыңай чоокта чаа, болган мишкаш кыдыр сагындырар.

— Космоска чурттап база ажылдап болур-дур—деп, Юрий Гагарин сагыш-сеткилин хайыгып чугаалаан.

Ол хүнүерде бүгү совет кижилериниҢ, депшилгелиг бүгү кижи төрелгетенниҢ чүректерин улуг-өөрүшкү долган турган. «ДЕЛЕГЕЙДЕ БИРГИ КОСМОНАВТ—ОЛ СОВЕТ КИЖИ БОЛГАНЫНГА БИСТЕР ЧОРГААРЛАНЫП ТУРАР БИС. ОЛ—КОММУНИСТ, ЛЕНИННИҢ УЛУГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ КЕЖИГҮНҮ» — деп, Н. С. Хрушев чугаалаан.

Ол турасказалдыг хүнден бээр эрткен үениҢ дургузунда сылдыстар аданының делгемнин шингээдип алырының берге болгаш нарын херээнге эвээш эвес чаа кайгамчыктыг болуушкуннар болгулаан. Ол-ла чылдың августа Герман Степанович Титов космоска бир хонуктуң ужудуушкунун кылган. Космоска чурттап база ажылдап болур-дур — деп, Юрий ГагаринниҢ ужудуушкунунуң кылган түҢелиинге база бир бузүреддиг бадыткаашкынны эртем алган.

БистиҢ маадыр космонавтарывыстың чорудуп турар бүгү ажылы тайбың соруглаларга, кижи төрелгетенниҢ чаагай чоруунга Октяргайның чаныттырын өөреринирге бараан болуп турар. СЭКП-ниҢ XXII съездизинге чүве чугаалаваш, Герман Титов совет эртемденнерге, конструкторларга болгаш ажылчыннарга улуу-биле өөрүп четтиргенин илереткен. Олардың тургускан космос корабльдериниҢ — әлээн каш нарын айтырыгларны чедиишкининг шинтпирлээн эң-не мурнакчы эртем-техниктиг бодалдың будурген кайгамчыктыг чүүлүнүҢ, чогаадыкчы, тургузукчу чонның төтүнмес энергизы сиңниккен чүүлдүң дугайын Титов чугаалаан.

— КОСМОС КОРАБЛЬДЕРИ СОВЕТ КОСМОДРОМНАРДАН УЖУДУП ҮНҮП ТУРАРЫНГА БИСТЕР ЭРГЕ ЁЗУГААР ЧОРГААРЛАНЫП ТУРАР БИС. 220 МИЛЛИОН СОВЕТ КИЖИЛЕР— ОЛАРНЫ СЫЛДЫСТАРЖЕ КӨДҮРҮП ҮНДҮРҮП ТУРАР КҮШ ОЛ-ДУР—деп, Герман Титов съездиге бүгү совет космонавтарның өмүзээзинден чугаалаан.

СЭКП-ниҢ XXII съездизиниҢ төөгүлүг шинтпирлеринге сорук киргеи космостуң совет шинчээчилери кыска хуусада чаа шылгарангай чедиишкиннерни чедип алган. ЧерниҢ кылымал спутниктерни салып үндүрүп турганы-биле чертелештир, эрткен чылдың августа ийи космос корабльдери—«Восток-3» болгаш «Восток-4» соңнуг, мурнуг ужудуп үнгеннер. Оларның командирлери—чуваш тараачыныҢ оглу Андриян Григорьевич Николаев биле мурнунда ажылчын оол чораан Украин чурттуг Павел Романович Попович олар бот-бодувга эң-не чоок орбита-биле хөй хонуктарның туруп көрбээн бөлүк ужудуушкунун кылган.

Совет космонавтарның тиилелгелери — ол дээрге коммунизмни тургузуп турар Советтер чуртунуң кайгамчыктыг тиилелгелери-дир. Совет социалистиг тургузугнуң бүгү-ле чаагай амыдыралчы күжү ол тиилелгелерден илереп турар.

Октяргайның делгемнерин шингээдип алыр талазы-биле бистиҢ чаа маадырларывыс төрээн черниге эвээ келгеш, Төрээн чуртунуң даалгазын чедиишкининг күүсеткенин партияга, чазакка, Никита Сергеевич Хрушевка, бүгү совет улуска рапорттап тура, кайы хире аас-кежиктиг болбазы дээр!

Дыка хөй аҢ чугула эртем айтырыгларын «Восток-3» болгаш «Восток-4» деп корабльдериҢ үр үеле бөлүк ужудуушкуну-биле делегейге бир дугаарында шинтпирлээн болгаш сылдыстарже орук улам-на казбаргаан. Ам космоска эрткен километрлериҢ саны он-он муң километр эвес, а миллион-миллион километр болу берген. Бир эвес АКШ-ка орбиталыг ужудуушкуннарны бир дугаарында кылган америк астронавтар Джон Гленн, Малькольм Карпентер болгаш Уолтер Ширра олар нинтизи-биле Черни чүгле он ийи катап долганган болза, бистиҢ дөрт «дээр алышкылаарывыс» ол түҢнелдерни он ажыг катап ажырганнар — оларныҢ санында чус үжен долганыг болуп турар. Сылдыстар адаанық оруктарының бирги ажыдыкчылары болган совет кижилериҢ космоска ужудуушкуну барыкла ийи чус шак болуп турар.

«КОСМОСТУҢ БОДУ БОЛГАШ КОСМОСТУ ШИҢГЭЭДИП АЛЫРЫНГА ЧЕДИИШКИННЕР — ОЛ ДЭЭРГЕ БҮГҮ КИЖИ ТӨРЕЙГЕТЕННИҢ ЧЕДИИШКИНИ-ДИР. ЫНДЫГ БОЛГАН ТӨЛЭЭДЕ КОСМОСТУ БИЛИП АЛГАНЫНЫҢ ТУҢНЕЛДЕРИ БИСТИҢ МАГАЛЫГ ЧЕР ПЛАНЕТАВЫСТА ЧУРТТАП ТУРАР БҮГҮ-ЛЕ КИЖИЛЕРНИҢ БҮГҮ-НИИТИ ЧААГАЙЖЫЛЫ. ЧЕДИИШКИНИ БОЛУР УЖУРЛУГ»— деп, Н. С. Хрушев чугаалаан.

«Восток», «Восток-2», «Восток-3» болгаш «Восток-4» деп космос корабльдериниҢ үезинде хайгаараалдардан, ол ышкаш ЧерниҢ хөй санныг кылымал совет спутниктериниҢ, планеталар аразының әлээн каш станциларының ужудуушкуннарындан кылган бүгү-ле эртем түҢнелдерин калбаа-биле парлап үндүреринден ангыда, совет космонавтарның даштыкы чурттарже чаҢгыс удаа эвес аян-чоруктары-даа ол соругларга бараан болуп турар. Олар бөмбүрзектиҢ чөөн болгаш барыны талааларында үжеи күрүнелерге найырааддың аян-чоруун кылып, янзы-бүрү националдарның болгаш бөлүктериниҢ миллион-миллион кижилери-биле ужурашканнар.

Чамдык чурттарга бистиҢ космонавтарывыс ийи катап барып чорааннар. Чижээ, маадырлыг Кубага Юрий ГагаринниҢ соонда Павел Попович барып чораан. «Үш муң ортулуктарның» чуруу — Индонезия Герман Титовтуң соонда Андриан Николаевти өөрүшкү-биле хүлээп алган. Юрий ГагаринниҢ Бразилияга чорааныныҢ соонда бүдүн чартык чыл эрткенде Мурнуу Америкада ол аң улуг күрүнениҢ чурттакчылары Андриан Николаев биле Павел Поповичиннің— ужар чүүл болгаш космонавтика талазы-биле Делегей делегелезинге совет делегациязының кежигүннериниҢ чүректиҢ ханызындан хүлээп алганнар. Юрий Гагарин Финляндияга ийи катап барып чораан.

Европага, Азияга, Африкага болгаш барыны бөмбүрзекке бистиҢ маадыр космонавтарывыстың миллион-миллион кижилер чүректиҢ ханызындан онза чылмы-биле уткуп ап турганнар. Даштыкы чурттарныҢ ажылчы чоннары социализминиҢ типизэн чүрту— ССРЭ-ге, оон эртем, техника болгаш культура талазы-биле кайгамчык чедиишкиннеринге изиг байырны Юрий Гагарин, Герман Титов, Андриан Николаев, Павел Попович оларны дамчыштыр чедирип турганнар. Чехословакияга, Румынияга, Польшага, Венгрияга, Герман Демократтыг Республикага, Вьетнамга, Кубага болгаш социализмниҢ өске-даа чурттарга совет космонавтарны өөрүшкү-биле хүлээп ап турган. Финляндияга, Англияга, Индияга, Цейлонга, Афганистанга, Ганага, Либеринга, Кипр ортулукка, Бирмага, Австрияга, Данияга, Канадага болгаш өске-даа элээн күрүнелерге оларның аян-чоруктары чүректиҢ ханы болгаш чаагай сеткилдиҢ байдалынга эрткилээн.

Даштыкы чурттарга чоруун турган үезинде боттарының ужудуушкуннарымың дугайын чугаалап бербишаан, бодунуҢ Төрээн чуртунуҢ ёзулуг патриоттары болур ССРЭ-ниҢ ужудукчу-космонавтары социализм—Октяргайның делгемни штурмнап турар болгаш оон-даа соңгаар штурмнаарынга идегелдиг аэродром болуп турарын айтып турар хөй санныг чижектерни болгаш фактыларны чайыннандыр көргүзүп чорааннар.

Даштыкы чуртче чоруушкун бүрүзүнде ужуражмышкынарның хемчээли дика делгереңгей болуп турган. Чижээлээрге, Юрий Гагарин Лондонга ужудуп чеде берген соонда чартык шак болганда ийи муң британ болгаш өске-даа даштыкы журналистерниҢ парлалга конференциязынга киржип, аңаа чүве чугаалаар ужурга ол таварышкан. Оон дараазында Ю. Гагарин эртемденнер Британ академиязынга эртемденнер-биле чугаалашкан. Букингэмск ордуга аңаа алдар болдурган түскай эртенги шайлаалгага киришкен. МанчестериҢ машина тудуунуң заводунуҢ үеэрби муң ажылчыннары-биле ужурашкан. Юрий Гагариннi чер болганга кайгамчык соңуургаан: эң-не кажар бодал-биле салган айтырыгларга совет космонавтың бергеи чидиг, тывынгыр, чечен, билдингир харыыларын журналистер боттарының корреспонденциларынга үр-ле дүүрүп бижип

ОН ЧЕДИГИ КОСМИКТИГ ЭРТЕН

(ССРЭ-ниҢ ужудунчу-космонавтызы, Совет ЭвилелиниҢ Маадыры Г. С. Титовтуң намдар-тоомузундан).

Лөктер (халыптар-биле дуглаптар үнер, кирер үттер) ыяк кылдыр хагдыгган. Кайда-ла бир электромоторнуң ажылдаан даанзы ярай бөөрде дыңналып кээп тур: меки үдээшиниҢ соолгузу недүртүр машина-биле куду дүүрүп бадыптылар.

Каш-ла минута болганда, эптеп тургускан инженер-техниктиг дырилгени ынай апарганын дыңнадым.

Космодромда, бир болза, мээң ракетамдаазы ышкаш, хөлчок ырмын азы хөвүга шергилериҢ чирт-шөң кылдыр шулуртканып турары дег-ле, хөлзенчиг турган боор ол...

Радиода — Кол Конструкторнуң үнү:

— Кандыг-дыр сен, мең?

— Кайгамчык эки!

Олар мээң кадышыыл байдалымны менден тудак чок билип турар-ла болгай! Ынчаар боттарының мурнунда нарын эртем-техниктиг херекселдерден мээң байдалымны кичээнгейлиг шинчилеп көрүп, чүрек согуушунунда дыңнап, хам бөлүшкынының дугайын билип турар. Нинти байдалым бодумга безин тергиин эки болган, ынчангаш «Кайгамчык-ла эки-дир!» деп база катап чугаладым.

— Ажыл-херек кандыг-дыр, Герман?

Ол дээрге өңнүктерим-дир. Олар баштактанып, хөглүг каттырыжып, мээң сеткилимни өмакшыдып турганнар.

— Музыка дыңнаарың бе?— деп, бирээзи айтыраадыр.—Кандыг ырны күзеп тур сен?

— Туралааныңарны-ла салыптыңар.

Ол-ла дораан аянныг ыр дыңналып келди: «Амыдырал, сеңээ ынан-тыр мен...»

Тур! Музыка төнгөн. Ырлыы апарды, баштайгы командир дыңналып келди. Доктор-эмчи чаҢчыккан вайыбиле, кадыкшыл байдалымның дугайын айтырып тур. Мээң бүгү байдалым эки дээрзин оон үнүнүң аяктандыра билип турган мен.

Шаинче көрдүм. Салып үндүреринге чедир санныг минутанар арткан. Кабина-өрээлчигейимнин база катап эргий көргүледим. Бо дээрге ам мээң бажыңым, шиөзүм... Сеткилимде чүнү-ле бодап тур ирги мен? Көргүп тур эвес ирги мен?

Медереелдиг амыдыралымның бүгү дургузунда, эң-не баштайгы парашюттуг халыышкын үезинде, өске-даа дүрген, шиитпирлиг угаазылал негеттинер байдалдардада, көргүп сүртээр бодал меңээ турбаан, чүге дээрге кайнаар, чүнү кылып, кымга бараан болуп баарын кезээде билир турган мен.

Амга чедир кылган бүгү ишим боду-ла будуп турганзыг, ол дээрге албан-хүлээлге дугайты харыысалганы медереп билир бөдүүн, тодаргай угаазылалдан, база амыдыралдың онза болуушкунундан чыдып калбас киришилгелиг болур, ол киришкиде сөөлгү кижи болбас деп эң ак-сеткилдиг күзел-чүткүлден болдунуп турар. Бодумнуң эрге-ажыымны нинти ажыл-херектиң эргеажыынга чагыртырының эргежок чугулазы чаҢчылым, хереглелим болу берген...

Ынчан мээң сеткил сагыжымга кижилериҢ шырайлары болгаш өвүр-хевирлери каржына иштүп кээп турган. Оларда мээң көрбээним, ынчанмыше ажыл-херектерин билирим-даа кижилер, диириг боду чөнтөр-даа, эм чурттап, ажылдап турарлар-даа бар. Владимир Ильич Ленин, оон өөренирчилери болгаш баштайгы революссчулар — биче оолчугаш чөрүмда-ла бодалдарымның маадырлары ол. Ачам, ужудунчу-инструкторлар, чөк апарган эжим Леша Коваль, Кол конструктор, Юрий Гагарин, космонавт өңнүктерим, уруум Галка, Тамара... Янзы-бүрү, даштыкы хевири-биле бөт-бодувга дөмей эвес кижилер... Шупту-ла мээң-биле кады медээ маназ четтиипейн-не турган шыңаш. Бир эвес билген болзумза, ол минуталарда Никита Сергеевич Хрущев та чүнү бодап турган ыйнаан, ол база шагынче көрүп, ында космонавт кандыг-дыр? — деп айтырган-даа боор...

Херекселдерни, башкарылганың тыртқыыштарын база катап ылавылап көргүледим. Шупту чүве бодунуң турушкунда болду. Ам сөөлгү команда дыңналып кээр. Креслоога эптештир олуруп алдым, шыңгаммарымны кошкаттым, креслонуң сыртыынче бажымны ыяк чыпшыр салып алдым. ЧаҢгыс секунда артнам...

— Салып үндүрер!!!

ХодөлдирикчилериниҢ дааш-шимээнин аажок, корпус шимчеш кылынды.

Чөрүптүм, төрээннер!

Кресложе хаара тырттыра бердим. Улуг эвес идиишкин: ракета чедиринчизининҢ чадазымын ажылдап турары ол. Биргизи, база бирээзи... Орунка шаптарвазымнар күзел чөк чүве дег, чөөрту чидип бар чөр, хенертен дүмбөй ырлыы апарган.

Мен — космоста чедип келдим!

Юрий Гагарин, Герман Титов, Андриян Николаев, Павел Попович олар чаа чылга холбаштыр «Правда» солунга парлаан чүүлүнүҢ эгезин:

«Бистер дөртелээ бис, бистер хөй болур бис!» деп бижээнивер. 1963 чыл космоска чаа ужудуушкуннар-биле, совет космонавтиканың чаа-чаа чедиишкиннери-биле демделеттинери чигзининг чөк деп «дээр алышкылары»—бүгү кижи төрелгетенниҢ ол сылдыс шолбаннары бижээнивер.

«Восток-3», «Восток-4» деп космос корабльдериниҢ командирлерин Москвага бүгү улустуҢ уткуп ап турган үезинде эш Н. С. Хрушевтуң «...БистиҢ хөй националдыг күрүневистиҢ улустарының чаа-чаа оолдар болгаш кыстары-биле космонавтарның саны келир үеде өзөр» деп бузүреддиг сөстеринге совет кижилер бүгү сагыш-сеткилиниҢ ханызындан каттыжып турар.

Космосче чаа-чаа оруктарны салбышаан, Совет чуртуҢ оолдар, кыстары бодуңуң чуртуң улам алдаржыдар, тугунда коммунизминиҢ улуг идеалдары—бүгү улустарга Тайбың, Күш-ажыл, Хосталга, Дең эрге, Акылуңмалышкы ёзу болгаш Аас-кежиктиң бижээн улуг ленинчи партияны улам алдаржыдар.

Н. ДЕНИСОВ.

Комитеттиң ажылынга баштайгы базымнар

Каа-Хем районнуң колхозтарында, бүдүрүлгелеринде, албан организацияларында партия-күрүне контролюнга дузалаларының 18 бөлүктерин болгаш 22 постуларын тургускан. Бөлүктериниң, постуларының кежигүннеринде чонуң мурнунга авторитетиг, принципиалдыг кижилерни — колхозчуларны, ажылчыннарны болгаш совет албан чергелериниң ажылдакчыларын, улус ажыл-агыйының түскай эртемниглерин сонгаан. Оларның аразында «Тиилелге» колхозтуң хойжузу Б. Аракчаа, «Октябрь 30 чылы» колхозтуң саанчызы П. Комысова, эмчи З. Фидель, штукатуржу Н. Болдырева, Ленин аттыг колхозтуң зоотехниги Н. Николаева, механизатор П. Висляев, Белбейде башкы Кызыл-оол болгаш оон-даа өске хөй-хөй аштер бар. Дузалаар бөлүктериниң болгаш постуларның составында шупту 350 хире кижилер кирген. Бо дээрге ёзулуг улусчу, массалыг контроллур. Бистиң бурунгаар хөгжүлдевиске моондак болуп турар бүгү чүүлдер—ажыл-агыйжы эвес чорук, карак чаап мегелээр чорук, ажыңга харыысалга чоктанып чорук оон көскү карааңга көзүлбейн барып черле шыдавас. Улустуң байлаан төтчелээрлер, мангыстальчактар, чиңженнер болгаш бюрократтар улустуң контролюндан чайлап шыдавастар. Улустуң контролю оларны кынчыктырбас. Бүгү ажылчы чоннар партия-күрүне контролюнуң идепкейлиг дузалакчылары болуп турарлар.

«Кызыл тук» колхозта тургускан партия-күрүне контролюнга дузалаар бөлүкке, а оон соонда бистиң комитетке ол колхозтуң № 17 трактористи «Сельхозтехниканың» Каа-Хем салбыры шынар чок септээнинден трактор аварияга таварышкан дугайында медээлер кирип келген. Партия-күрүне контролюнуң активтеринден тургустунган түскай комиссия ол дугайын хынап кээрге илереэни болза, трактористиң септээн кезектеригге салбырның ажылдакчылары элеп калган эрги эзирилдер, подшипниктер салып каанындан трактор аварияга таварышкан болган. Ол дугайында актыны бо чылдың март 12-де тургускан. Ындыг-даа болза «Сельхозтехника» салбырының эргелекчизи эш Верещагин техника септелгезин чорударда үрей кылышкынны болдурбас дугайында салбырның ажылчыннарынын оргүзүнга 14 хонуктарның дургузунда кандыг-даа ажыл чорудуп, хемчег албаан болган.

Хыналдының түннелин комитеттиң хуралынга чугаалажып көргеш, ажылга үрей кылышкынны болдурбас талазы-биле ёй-шаанда хемчег албааны дээш «Сельхозтехника» салбырының эргелекчизи эш Верещагинге сагындырыг берген болгаш техника септелгезинин шынарын кошкак хынап турары дээш салбырның кол инженери эш Лазаревке болгаш контролёр-механик эш Котовка шынгыы сагындырыг берген.

«Сельхозтехниканың» салбырында бараан-материалдыг чүүлдериниң отчёт-учёлу сандаргай болгаш колхозтар-биле санажылгаларны шын эвес кылып турар дугайында хыналдының түнелин чоокта чаа партия-күрүне контролюнуң комитединиң хуралынга база чугаалашкан. Хыналда-биле илерээни болза, салбырның эргелекчизи эш Верещагин, оон кол бухгалтери эш Запорожский олар салбырда күш-ажылдың сагыжга-чүрүмүн дыңзыдар, кылган ажылдың шынарын экижидер, материалдарны камнаг чарыгдар, салбырның каржа чок ажылдаарын хандырар, оон сан-хөө байдалын экижидер талазы-биле организакчы хемчегер алырының улуу, харын салбырның багай ажылдан турарын чажырар орукче шилчээнер болган. Олар курбанкының район салбырынга ай санында кирер отчёттарын сагыштыы-биле негелеп, план күүсеттинип турар кылдыр кирип турганнар. Колхозтарның чагыын ёзугаар техника септээнинин бот-тиезин улгаттырып, олардан артык акшаны ап турганнар. Чижээлээрге, «Сельхозтехниканың» салбыры чүгле «Коммунизмче орук» колхозтуң 3 тракторларын септээни дээш—462, автомашина септээни дээш—137, хаван болган бызаа кажааларынга бүсбиле одалга тургусканы дээш — 220, шупту — 819 рубль түнүг акшаны артыкка төледип алганы илерээн. Ындыг ажылыг фактылар чүгле ол эвес, оон-даа хөй. Бо айыткан фактылар болза, совет хоойлулады каржызы-биле үреп, кемниг херекти ол эштерниң үлгетекени болур-дур.

Күрүне банкызынга кирер отчётарынга болгаш салбырның чыл отчёдунга немей бижиишкиннерни болгаш хажыдыышкыннарны, колхозтарга техника септеп бергенинин бөтүнезин улгаттырарын сагыштыы-биле кылып турганы дээш «Сельхозтехниканың» салбырының эргелекчизи эш М. Верещагинге районнуң партия-күрүне контролюнуң комитеди сагындырыышаан донгулда берген, а салбырның көл бухгалтери эш К. Запорожскийни күрүненин контролёру болур бодунуң хүлээлгезинге төлеп чок болганы дээш ажылдан үндүрерин «Сельхозтехниканың» республика каттыжылгазының баштаар черинге дыңнаткан. Ол ышкаш албан организация черлериниң банкының район салбырынга кирип турар отчёттарын хынап көрбейн турары дээш күрбанкының Сарыг-Сеп салбырының эргелекчизинин хүлээлгезин күүседип турар В. Гольцовага сагындырыг берген.

Бо дээрге бистиң комитеттиң болгаш районда партия-күрүне контролюнга дузалаар бөлүктериниң болгаш постуларын ажылынын чүгле баштайгы базымы-дыр. Ынчаарга контролдуң чаа органын районнуң ажылчы чоннары изин-биле деткип, оон ажылынга идепкейлии-биле дузалажып турарын демдеглээри чугула.

Я. САВКИН,
партия-күрүне контролюнуң Каа-Хем комитединиң даргазы.

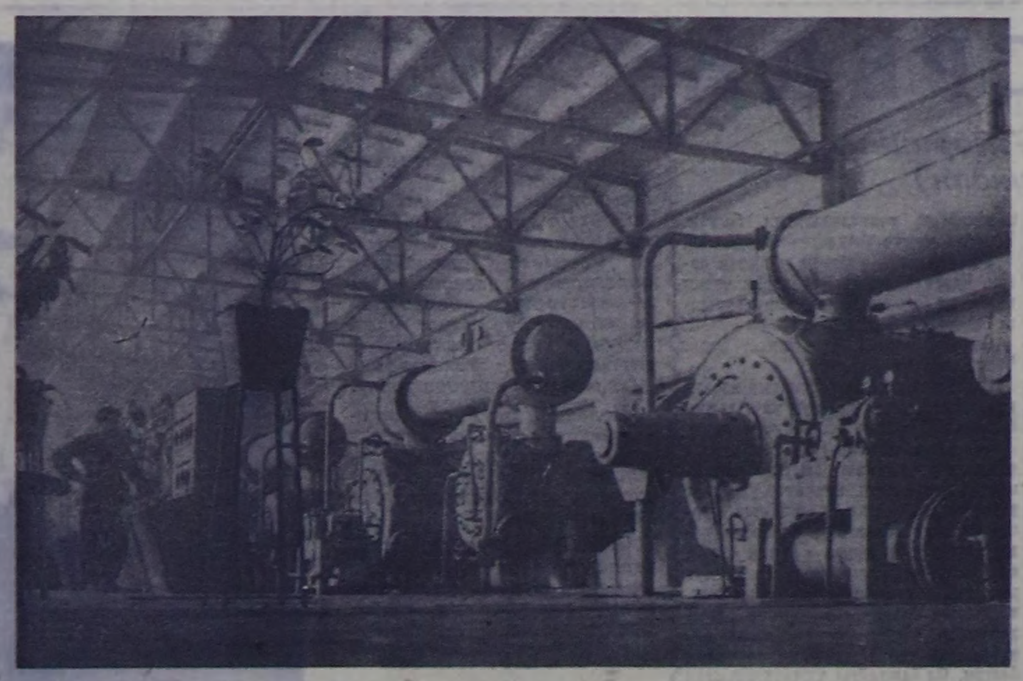

ЧУВАШ АССР. Чебаксарда тракторнуң артык кезектерин үндүрер завод — чеди чылдың чугула тудуу. Бүдүрүлгени чаарты кылып, чаа цехтерин дерип турар. Бо чылын безин продукция бүдүрүп үндүрери барык-ла бүдүн чартык катап көвүдээр. Хонукта 600 баллон суук кислородту бүдүрер күүлүг кислород станциязын ажаа чоокта чаа ажыглалга киирген.

Цехтер аразының элээн каш транспорт шугумнарын бо чылын ажыглалга киирери төлевилеттинген. Чылда 50 муң тонна шөйну шуткуур күүлүг шөй шуткуурунуң цегин тургускан турар, каш шуткуурунуң улуг цегин дерип турар.

Станоктарны, агрегаттарны болгаш автоматтыг шугумнарны дыгыл үндүрген агаар-биле хандырып турар күүлүг компрессорлуг станцияны бүдүрүлгеде ажыглалга киирген. Ону чуруктан көөр силер.

Фото В. КОШЕВОЙНУУ. СЭТА-ның фотохрониказы.

Чаа өөредилге чылынга белеткелди ам эгелээр

Улуг-Хем районнуң башкыларының хуралынга 1963—64 өөредилге чылынга школаларны белеткээр дугайында айтырыгны чугаалашкан. Ол хуралга колхозтарның, совхозтарның удуртукчулары, партия организацияларының секретарьлары, көдээ болгаш хоорай Советтериниң даргалары база киришкен.

Үшкү үлдүңда өөредилгениң шынарын Кара-Талдың эге, Ийи-Талдың, Эйлиг-Хемниң сес чыл школалары мурнукузундан улам-на экижиткен. Шагаан-Арыгның № 1, Арыг-Үзүүнүң сес чыл школаларының башкылар коллективтери өөренекчилерге ханы болгаш быжыг билиглерни берип турар. Ынчаарга Арыг-Бажының, Чаа-Хөлдүң, Хайыраканның, Көк-Чыраанның школаларында өөредилгениң шынары амдаа куду.

Арыг-Үзүү школазы (директору эш Сартыкова, өөредилге эргелекчизи эш Татарникова) методиктиг катты-жышкынның ажылын эки тургусканын хуралга демдеглээн. Школада орус дылдың, математиканың, эге класстарның болгаш өске-даа секциялар ажылдап турар, секция бүрүзү тодаргай ажыл планныг. Ылангыя Липецк, Ростов областтарның школаларының мурнакчы үлегерин ажыглап турары оларның ажылында бир кол чүүл болур. Математика башкылары чеди чылдың планныдан «Төрээн чурттуң чаагай чоруунга» деп стендини кылып, ону өөредилге материалынга ажыглап турар. Оон түннелинде, ол эртемнин хыналда ажылдарынга өөренекчилер ханы билгини көргүскен. Дүрүмдалыг башкылар эштер В. Кудашова, Т. Дербина, А. Черкашина боттарының ажылынга мастерлер болуп, аныяк башкыларга практиктиг дузалаачылыны көргүзүп турарлар.

Шагаан-Арыгның № 1, 2 школалары боттарынга турган өөренекчилериниң бүдүрүлге бригадаларын каттыштыр тургузуп, ам ында 60 өөренекчини быжыглаан. Бригада бүдүрүлге планын чогаатказан, «Улуг-Хая» совхоз-биле керээлиг. Оларда 100 гектар чер быжыглаттынган, анаа 30 га кукурузаны, 50 га кызыл-тасты, 20 га бөбөйларны бо чылын тарын өстүрер. Амгы үеде бригаданын кежигүннери чемнивидилгелерни шөлдерже боттары сөөртүп турар.

«Улуг-Хая» совхозтуң директизы (директору эш Монсеев) бүдүрүлге практиказынга эргежок чугула байдалды өөренекчилерге тургузуп, оларны аъш-чем болгаш техника-биле хандырып, хөвү түрлээн часкы тарылага чедир бүрүн дерип бээринче багыш салыры негеттинип турар. Ол ышкаш совхозтуң удуртукчулары школага машинөдение кабинедин тургузарынга дузалаар херек.

Бо өөредилге чылының эгезинден бээр Жданов аттыг колхоз хөй-нинтинин эгелээшкини-биле дөртен оруннуг чаа интернатты туткан. «Чодураа» колхоз мурнунда ясли турган бажыңны интернат кылдыр школага берген. Көк-Чыраа көдээ Совети албан кылыр бажының школага бээрге, ам ында өөредилге мастерсказын кылып алган. «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыннары Хендергенин Ак-Талда башкыр чурттаар чаа бажыңны тудуп турар.

Районнуң 23 школаларының 15-жи ам-даа ийи эзлчег-биле өөренип турар, бир эвес оларны чангыс эзлчег-биле өөредириче шилчидер болза, ам-даа чеден хире класс өрээлдери херек. Ол ышкаш, сес чылдың школаларына өөредилге кабинеттерин четчелээринге 36 өрээлдер негеттинип турар. Ынчангаш колхозтар, совхозтарның удуртукчулары, школалар директорлары бо айтырыгже чогуур кичээнгейни салып, ажыктыг арганарны дилеп тывары чугула. Чамдык школаларга, ылангыя Булун-Терек школазынга капитал сепгелгени чорудары көрдүнген. Бо чылын районга улус чыдыышкынының тудугларынга 130 муң, оон иштинде тулуг-монтаж ажылынга 112 муң рубль көрдүнген, ону чөптүг ажыглаар ужурлуг. Школа тудугларынче херек кырында амдаа эгелеп кирбээни-биле эптежип болбас.

Школаларны келир өөредилге чылында оттулар чүүл-биле бүрүн хандырары ам бо үеде сонгаарлаттынмас бир чугула айтырыг. Эйлиг-Хем школазы (директору эш Бичө-оол) хөй-нинтинин күжүнге даянып турган, оттулар чүүл-биле бүрүн хандыртынган чангыс школа болуп турар. Чаа-Хөлдүң Кара-Тал эге школазының ада-че комитеди ыяш белеткелинге эки ажылды чоруткан.

Шагаан-Арыгның, Арыг-Бажының, Арысканның, Үрбүнүң болгаш өске-даа черлериниң школаларында оттулар чүүл белеткели багай. Олче Шагаан-Арыг доорай болгаш көдээ Советтериниң даргалары, ажыл-агыйларның удуртукчулары чогуур кичээнгейни салбаан. Чаа-Хөл ортумак школазынга кыштың сонгуг сөөк үезинде оон бус-биле ажылдаар черги үреген-ининден чамдык ёскелер өөренмейн турганын оон удуртукчулары чаа өөредилге чылында болдурбас херек.

Бо чылын февраль 20-ден март 20-ге чедир ыяш белеткелин чорудар деп райкүүскомнуң шиитпиринин күүселдези багай болган. Оон түннелинде 17.150 кубометр оттулар ыяштың чүгле 25 хуузу белеткеттинген. Оттулар хөмүр даштың 27 хуузу сөөртүнген. Мындыг байдал ажылды чылыыр, херекке албас чоруктуң түннелин көргүзүп турар.

Д. АРАКЧАА.

Доозукчулар-биле ужуражылга

Кызылдың кооператив профессионал-техниктиг училищезиниң өөренекчилери болгаш башкылары ол училищениң мурнундагы доозукчулары — хоорайның база районнарның садыг организацияларының мурнакчылары-биле ужуражыышкынны эрттирген. Ол ужуражыышкынга чалдың келген аалчылар, чыылганнар училищениң директору эш М. К. Сайчайның «Кадрлар белеткээр талазы-биле училищениң сорулгаларының дугайында» иletкелин дыңнаан.

1946 чылдан эгелеп тургустунган садыг-кооператив училищези бо үнге чедир республиканың хереглекчилер нинтилелин түскай эртемниг үнделин кадрлар-биле хандырар ажылга кандыг рольдуг болганын демдеглевишаан, училищениң доозукчуларының канчаар ажылдап турарын ол чугаалаан. 17 чыл иштинде туруп келгеш, садыг-кооперация училищези ам кооперативтиг профессионал-техниктиг училищеге чедир өскен. Бо үениң иштинде училище 3 муң ажыг түскай эртемниглерни, оларның иштинден 800 ажыг садыгжыларны, 500 ажыг поварларны, он-ла хире бухгалтерлерни, ол ышкаш, хөй санныг белеткелчилерни, иштики, дантыкы хепгериниң быжыкчыларын, дараныкчыларны болгаш өске-даа кадрларны өөредип үндүргенин. Оларның иштинден дыка хөй ак-сеткилдиг, хөй-ниитичи ажылыбиле өскелерге үлетер-чижек болуп турар.

Валентина Антестодер, Екатерина Товариштай болгаш өскелер-даа коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп бедик атты чедип алган ийикпе, азы чедип алыр дээш демисежип турарлар. Училищенин доозукчулары А. А. Середкин, К. Чымбый-оол, С. Уртунай дээш өскелерда ам удуртучу ажылдарда ажылдап турарлар.

Иletкелчи бодунуң чугаазында кооперативтиг профессионал-техниктиг училищенин директизызы болгаш башкылары республиканың садыг-кооператив ажылдакчыларының бирлии бедидер янзы-бүрү курстарынга хөй-хөй кадрларны өөредип белеткээнин демдеглээн. Чижээ, чүгле сеолгу бир-ниг чыл дургузунда даараныкчыларның, колхоз, совхозтарга ажылдаар поварларның, хлеб быжырыкчыларының, автолавка садыгжыларының элээн хөй курстарын ажыктаан.

Бо бүгү чедиишкинниг ажылдарбиле чергелештир четпестер ам-даа хөй дээрзин эш Санчай чугаалаан. Кадрлар белеткелинде болгаш илаңгыя практиктиг ажылдарны кылырда экскурсияларны өөрээн чорудуп турар, үлетпүр-будүрүлге черлеринде харылзаа ам-даа коншак. Оон уламындан училищени дооскан чамдык кижилер ажылынга чистырыгларны, тудагдалдарны кылып, чонунуң идегелин төлептиг хандырбайн турар. Ол ышкаш, чамдык садыг организациялары аныяк кадрларны кижизидип, ажылга чанчыктырарының үлүг, харын оон башкылыг бергедээшкинин билгеш-ле оларга бөтүг дузаны чедирбейн, ажылдап үндүрүп турар. Оон чижээнге Кызыл горпозун көргүзүп болур.

Бо ужуражыышкынга саамай берген эштер хоорайның болгаш районнарның хереглекчилер нинтилелдеринде четпестерни чидип-биле илерелип, ону чок кылыры дээш шыңгыы демисеедип чорударын чугаалап турганнар. Санал берген эштер В. Антестодер, Б. Будегечиев, А. Середкин олар Таңды, Тес-Хем болгаш Бии-Хем районнарда чамдык садыгжыларга, поварларга амыдыралга-чуруталга-даа, ажыл-агый-даа талазы-биле чогуур байдалдарны тургузун бербейн, аныяк кадрларның ажылга мергежин алырынга бөтүг дузаны чедирбейн чыткаш-ла, ол-бо чылдагаан-биле оларны ажылдап үндүрер чоруктар барын шүгүмчүлээнилер.

Мындыг ужуражыганы чанчыл болдуруп, чылдың-на чыгыын турар күзелин аалчылар, башкылар болгаш сургуулдар илереткеннер.

К. ЧАМАЕВ.

Көдээ тудуглардан медээлер

200 БАШ ИНЕККЕ ЧАА КАЖАА

Таңды районнуң Чербиде Иван Сандыйга баштаткан 18 кижи составтыг тудугжулар бригадазы организастыг, эки ажылдап турар. Бригада эрткен чылын көдээ тудуг-монтаж участогунуң үүгле фундаментизин салып каан улуг, чаа тудугну дашбиле кылып турар. Ол болза 200 баш саар инектерге чаа кажаа-дыр.

— 1963 чылдың тудуг ажылдарының планын чедиишкинниг күүседир дээш көдээ тудугжуларның чарыжына киришкеш, бригада бо чаа кажааны июль айда ажыглалга дужаарын шиитпирлээн—деп, бригадир коммунист эш Сандый чугаалаан.

Иван Сандыйның бригадазының тудугжулары ук даш кажааның тудуун кылбышаан, бир чурттагга бажыңының ыяжын бүрүк белеткээш, «Көк-Тей» совхозче чүдүрүп чоруткан.

С. Бюрюней.

• • •

ЧАА СУГГАРЫЛГА БУГАЗЫ

«Найырал» совхозтуң Булуң-Терек салбырының таараажылары ында суг ажыглагый чери-биле сырый холбаалыг ажылдап турар. Эрткен чылын суг ажыл-агыйчери Терезинниң суггарылга бугазының тудуун эгелээн. Хар агып, чер эрири билек-ле чаа суггарылга бугазының унунга ажыл база катап эгелээр. Ам безин ында белеткел ажылдары чоруттунуп турар. Буганы цементилеп кылырынга хереглээр 300 кубометр сайны, 400 тонна цементини сөөртүп эккеп алган.

Ш. Дүвендей.
Улуг-Хем район.

СЭКП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУНГА УТКУШТУР

(„Правданың“ апрель 10-да мурнуку чүүлү).

1963 чылдың май 28-те Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң ээлчеглиг Пленуму болур дугайында СЭКП ТК-ның дыннадының бөгүн «Правдада» парлаан. Пленумга «Партияның идеологтуг ажылының ээлчеглиг сорулгалары» деп айтырыгны чугаалажып көөрү-биле кирип турар. СЭКП ТК-ның секретары эш Л. Ф. Ильичевту иletкелчи кылдыр бадылаан. Республикалардан, крайлардан база областтардан партия болгаш советтиң удуртур ажылдакчылары, литератураның болгаш уран чүүлдүң ажылдакчылары, эртемниң, улус өөредилгезинин, парлалганың, радионуң, телевидениениң ажылдакчылары болгаш чогаадыкчы интеллигенцияның өске-даа төлээлекчилери ТК-ның Пленумунуң ажылынга киржир.

Партийжи удуртулганың коллективтиг чоруунуң ленинчи принциптерин хажык чокка боттандырганын, ажылдың ёзулуг ленинчи стилиниң кайгамчык үлегер-чижээ болу берген сөөлгү чылдарда эрттиргилээн СЭКП ТК-ның Пленумнарын коммунизм тургузуушкунунуң практиктиг сорулгаларының идип үндүргени улус ажыл-агыйының эң чугула айтырыгларын шиитпирлээринге холбаштырган. Ол пленумнар бүгү партияның болгаш бүгү улустуң инициативазын, тура-соруун, күжүн, энергиязын кол экономиктиг сорулганы — коммунизмниң материал-техниктиг базазын тургузарын чедиишкинниг күүседириниң эң бедик чадазын чедип алыры—чүгле экономиктиг сорулга эвес болуп турар. Ону чедиишкинниг боттандырарынга нинтиледдин бүгү кежигүннериниң коммунистиг бедик медерелиниг база культуразы болурун негеп турар. Ленинчи тинлеттирбес туктуң адаа-биле коммунизминиң чырыткылыг бедиктеринче совет улусту экжел чоруур бистиң партиявыстың шылгарангай мерген чоруу база күүлүг күжү болунуң бүгү ажыл-чорудугазын марксисчи-ленинчи теория-биле коммунистиг практиканың чаңгыс аай быжыг үндезининге чорудуп билири эң тодазы-биле илереттинип турар.

Идеологтуг ажылга, эртемниг коммунизминиң идеязын чогаадыкчы байдал-биле хөгжүдеринге калбак делгемни партияның XX съездизин ажыткан, оон шиитпиринде чугаалап турары: «Коммунистиг тургузуушкунунуң практиказындан пропагандамның хоорук чоруун ажып эртери идеологтуг ажылдың талазы-биле эң чугула сорулга болур дээрзин съезд санап тур. Марксизм-ленинизминиң чогаадыкчы ёзузунга таарышпас догматизмни болгаш номналзыраң чорукту узуткавышаан, бистиң пропагандавысты болгаш агитациявысты коммунизминиң материал-будүрүлгелиг баазазын, материалдыг болгаш мультурлуг чаагай чүүлдүң элбекшилиин тургузарының, хамаатыларның коммунистиг медерелиниң өзүлдези-биле сырый холбаштырары эргежок чугула. Пропаганданың сорулгазы чүл дизе, марксизм-ленинизминиң теориязын чүгле тайылбырлаарында эвес, харын ону практика кырынга боттандырарынга оон идиг бээринде болур».

Совет нинтилелдиң хөгжүлдезинге ёзулуг революсчу, дидим, аажок улуг социал-экономиктиг хемчегерни партия сөөлгү чылдарда боттандырбышаан, идеологтуг ажылдың деннелиин бедиперинин дугайында хүн бүрү сагыш салып турган. Марксизм-ленинизминиң классиктериниң болуп, чыгган чогаалдарының чаа үндүрүгези, В. И. Ленининиң эртем биографизын, марксисчи-ленинчи теорияның талазы-биле өөредилге номнарын үндүргени, СЭКП төөгүзүнүң хөй томнарын ажылдап кылып турары, политиктиг чырыдыышкынны, лекция пропагандазын, масса-политиктиг болгаш культура-кижизидилгелиг ажылдарны калбаа-биле организастап турары—бо бүгү болза партияның идейлиг салдарын массага калбартырынга болгаш ханызы-биле чедиреринге идиг болуп турар.

Чогаадыкчы ажылдакчыларның калбаа-биле болгаш өөрүп-четтиреп, эки түннелдиг хүлээп алганы партияның болгаш чазактың удуртукчуларының литература болгаш уран-чүүлдүң ажылдакчылары-биле чоокта чаа болган ужуражыышкыны ажок улуг ужур-дузалыг болган. Бистиң чуртувуста уран-чечен чогаадылга бүгү улустуң ажыл-херээнин чарылбас кезээ болу берген, ол болза коммунизм тургузуушкунунган аңгылаттынмас, партияның болгаш улустуң доктаамал хайгааралында турар. Партияның съездилеринге уран-чечен чогаадылгаже улуг кичээнгейни салып турар, литература болгаш уран чүүлдүң эң чугула сорулгалары партияның Программазында бүрүнү-биле долу ажылдап кылдынган.

Хөй национадыг совет чогаадыкчы интеллигенцияның төлээлекчилери-биле чаңчыл болган ужуражыышкыннар болза амгы үениң байдалында идеологтуг ажылдың кол ужур-дузазы кандыг болурун тодаргай көргүскен. Сөөлгү ужуражыышкынга чүве чугаалап тургаш, эш Н. С. Хрущевтуң чугаалааны болза: «Коммунизм дээш бистиң чорудуп турар тулчуушкунувусна бүгү кижилерни коммунистиг идеалдарның ёзузунга кижизидери эң чугула ужур-дузалыг. Ынчангаш ол болза амгы үеде бистиң партияның идеологтуг ажылының кол сорулгазы болуп турар. Партияның идейлиг чепсээниң бүгү хевирлерин дайынчы чурумнуг байдалга киирер ужурлуг бис, ол хевирлерге коммунистиг кижизидилгениң литература болгаш уран чүүл ышкаш, ындыг күүлүг чепсээ база хамаарыпып турар».

Идеологтуг ажыл дээрге бот-түскайлаң чүве эвес, ол болза кижиниң бүгү талалыг таарымчалыг болбаазыраарының, аажы-чанчылы арыг, бедик идейлиг кижининн—чогаадыкчы күш-ажыл нинтилелдиң мурнунга ыдыктыг хүлээлгези, бирги амыдыралчы үүлү болу берген чаа кижиниң угаан-бодалының, характеринин хевирлеттинип кижизиттинериниң чаагай херээнге чагыртқан турар. Ажыл-ишке ынакшыл, хүндүткел, сорук киирикчи хүлээлге кижини өпдүр чаагай болдуруп база алдаржыдып, ону чаа нинтилелдиң төлептиг төлөөлекчизи кылып турар, бо бүгү чүүлдер коммунизминиң херээнге оон бердингенининң дугайын чугаалап турар. Ол бүгү болза ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинин талазы-биле хөй талалыг ажылдың кол чүүлү, эчис сорулгазы, үндезини болуп турар.

Совет кижиниң ат-алдарында болгаш төлептиг чоруунга таарышпас буржуаз үзелдерни болгаш аажы-чанчылдарны бүрүнү-биле ажып эртериниче ол ажыл угланган. Идеологтуг ажылдың фронтузунга «тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын» дээр кандыг-даа үүлдүң чыды-даз турбас, ынчалбас болза, марксизм-ленинизминиң улуг-чаагай идейлериниң бадыткалынга болгаш улам ындай хөгжүлдезинге идеология идепкейлиг киржип, дайынчы фронт болуп шыдавас.

Идеологияның талазынга «тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын» дигилээр чүвени биске чыгаар дээн оралдажыышкын марксизм-ленинизмге өскерликчи чорук, партияның болгаш улустуң революстуг өндүр улуг чаалап алышкынынарынга кыжаныышкын болур ийик.

Партия бодунуң идейлиг чепсээн кезээде арыг байдалга тудар деп улуг Ленин өөредип чораан. Амгы үеде партияның көстүп көрөөн хемчээлге чедиишкинниг боттандырып турары идеологтуг ажыл ол ленинчи чагыга чайгылыын чок шынчызының дугайын херечилеп турар. Амгы үениң идеологтуг ажылының, марксисчи-ленинчи бодалдың деннелиниң дугайын бистиң чүс чылывыстың шылгарангай теоретиктиг документизи—Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының чаа Программазы бүгү талазы-биле бүзүрелдиг чугаалап турар, деннелиглиг бүгү кижи төөгелгеннинг ан-не чырык чаагай идеалдары болгаш бүзүрели амыдыралчы сорук киирикчи күш-биле ында илереп турар.

Ам идеологтуг ажылдың, бүгү коммунистиг кижизидилгенин херээнин бирги сорулгазы болза коммунистиг тургузуулганың өндүр улуг программазының айыткан бүгү чүүлдерин амыдыралга боттандырар талазы-биле партияга болгаш улусха идепкейлиг, ажыл-херээнчи байдал-биле дузалаары болур.

Партияның бүгү организацияларына, бистиң парлалгавыска, идеологтуг фронтунуң бүгү ажылдакчыларына чогум-на ол бүгү ажылдар СЭКП Төп Комитединиң ам болур Пленумунга белеткелдерин кол үзка-шынарын болгаш угланыышкыны тодарадыр ужурлуг.

Сөөлгү почта-биле

Клубту улус долдур олурупкам. Олар «Космоста кижи» деп эртем-тайылбырлыг лекцияны кичээнгейлиг дыннап олурганнар. Эш Чымба лекцияны номчуп турар аразында, кино-чуруктан база тайылбырлап турган. Оон соонда конверт эгелээн. Аныяк башкылар Леонид Галактионов, Екатерина болгаш Николай Чындыгыр шүдүк чугаалап, мырлап, хоочун башкы эш Кулиева грузин, цыган улустарының ырларын ырлап турда, көрүкчүлерге солун болган.

Самагалдай 11 чыл школазының башкылары Белдир-Арыг суурга минчаар аалдан баргынмар.

С. САНДЮ.

«Найырал» совхозтуң Кара-Тал салбырында эге школаның ада-не комитединиң бир хуралынга школаның келир өөредилге чылында оттулар ыяжының белеткелининг дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Ам ада-нелерниң киржилгезинбиле 190 ажыг кубометр ыяшты каккаш школа чанында тургускан. Арткан 60 кубометр ыяшты белеткээрин удавас доозар. Бо ажылды организастаарынга ада-не комитединиң кежигүннери М. Шогжап, Норжук-Доржу база ада-нелер Т. Көк, С. Анай-кыс эң мурнакчы киришкеннер.

Х. КЕНДЕН.

Кызылдың № 10 школазының оңгу класзының өөренекчилери биске Чербиге аалдап чорааннар. «Шажын канчап тыптып келгенил» деп лекцияны дыннадывыс. Концерттиң программазындан «Орустар дайынны күзеп турар бе» деп ыры хөгжүм-биле күүсеткени бистиң сеткил-сагжывысты дыка-ла хайыыктырган. Бодап олурарга, улуг орус улустың эрес-маадыр күжү, оон тайбың дээш демисеви, бүгү делегейге аддар-ады каракка көстүп, кулакка дыңналып келгензиг.

А. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Бистиң школада кончуг эки өөредилгелиглер болгаш ударниктер улдуң санында-ла көвүден турар. Үшкү үлдүңда оларның саны 40 ажып турар. Ол болза башкылар коллективинин, аданелерниң дем-билелиг организакчы ажылындан хамаарыр. К. Анаң-Херел, Х. Шыжаа, К. Сотпа болгаш өске-даа ада-нелер — школага үргүлчүнүң аалчылары. Оларның үргүлары минчангаш эки өөренип турар.

Школада даараныга, киноаппаратура, даштан чазанмыр, чуруктыырттырар болгуниериниң ажылдары солун болгаш янзы-бүрү. Даштан чүве чазаар мастер эш Монгалбин ол болгумну удуртуп турар. Оон өөретиен уругларының даштан кылган чүүлдери район деңгелгезинге үш катап бирги черни алган.

А. ДОПЧАА.
Барыын-Хемчик район, Хөнделең школазы.

Школачыларның күш-ажыл-биле харылзаазы быжыглыг, олар аңаа улуг сонуургалдыг болуп турар. Оон чижектерин хөйнү көрген болгаш билир мен. Бистиң «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырында сес чыл школазының өөренекчилери кышкы болгаш часкы дыштаныгларда үезинде Хендергенин болгаш Кускун-Баарының малчыннарынга чорааннар. Ол баргаш оолдар, уруглар малдың ажаалдазы-биле танышып, боттары малды чемгереринге, кажаалардың ишти, даштын арыглаарынга киришкеннер.

Х. САРЫГ-ООЛ.

АПРЕЛЬ 12, СРЕДА

(Ужудукчу-космонавт Юрий Гагариниң «Космосче орук» деп номундан)

Ракеталыг корабль космосче ужударынга шуут белеткеттингенин хынадыпкан. Чүгле космонавты кабинага олуртуп, бүгү системаны сөөлгү катап хынаап, аттыктырып үндүрери артkан.

Күрүне комиссиязының даргазынга — бистин чүртүвүста үлетпүрүп эки билдингир удуртукчуларының бирээзинге чеде бергеш, мынча деп илеткедим:

— Ужудукчу улуг лейтенант Гагарин космос корабли «Восток-биле» баштайгы ужудуушкунга белен-дир!

— Чоруунар чогузун! Чедиишкинниг болдурун күзеп тур бис!— деп, ол харыылаан, холуну дыштыр тутту.

Каш-ла минута болгаш, ужудуп көрбээн орукче ужулар ужурлуг корабльче кердүм. Оон чаражы-даа аажок, локомотив, пароход, самолёт, ордулар болгаш көвүрүглер оларны шуптузун каттыштырганындан-даа артык чараш. Оон чараш-чагайы кежир бүгү үелерде бүгү чүрттарның кижилеринге кеэзээде артып калыр деп бодандым.

Корабльдин көдүрлүр чадазынче киреринин мурнунда парлалгага болгаш радиога медеглел кылган мен. Сеткил-сагыш хайныгышкыны мени ээме ап келген.

— Эргим өнүктер, чоок таныштарым болгаш танывастарым, алдачуртумнуң кижилери, бүгү чүрттарның болгаш диптериниң кижилерә! Каш-ла минута болгаш мени күчүлүг космос корабли октргайның ыраккы делгемнинче аппар. Ужудуп үнер мурнунуң бо сөөлгү минуталарында силерге чүнү чүгаалап болуруд? Мээң бүгү амыдыралым менээ ам чангыс-ла кайгамчыктыг үехиеш ышкаш болуп тур — деп чүгаалап эгеледим.

Бичө доктаай бергеш, боданып тур мен. Чүрттап эрткен үем караамга кестүп эртип турганзыг болуп тур. Колхоз малының кадарлыларында дузалажып турар кызыл-даман оол кыдыр бодумну көрүп тур мен. «Ленин» деп састу бир дугаар бижээн школачы.., ус-дарган өөреникчизи.., дүшкомун чогаадып турар студент... Күрүне кызыгаарын камгалап турар ужудукчу...

— Бүгү-ле чүрттап эрткен үем, мурнунда кылган бүгү үүлдерим шуптузу бо минуталар дээш чүрттап, кыдынып турганы ол»— деп, «сен аң баштай ужулар сен» деп чүгаалаан соонда сөөлгү хүннерде боданып турганымны чүгаалаадым.

Үр болгаш кызымаккай белеткенин келген шенелденин шагы мырынай чедип келгенде, мээң сеткилсагыжым кандыг болуп турарын бээзин илередири берге дээрзин билип тур боор силер. Төөгүде баштайгы бо ужудуушкунну кылырын менээ дазсканда, мээң сагыш-сеткилим кайы хире хайныккан дугайын чүгаалаандаа херээ бар деп бе. Ол өөрүшкү бе? Чок, чүгле өөрүшкү эвес. Чоргаарал бе? Ол чүгле чоргаарал эвес. Улуг аас-кежик-тир. Ынды болганымның дугайын бодап турган мен... Ынчалза-даа менээ онаашкан канчаар-даа аажок улуг харыысалганын дугайын боданып келген мен. Бижилерниң салгалдарының күзелдерин бир дугаарында боттандырып, космосче орукту кижи төрелгетенге аң баштай ажыдар. Ол дээрге ийи-чангыс кижилернин мурнунга, он-он кижилернин мурнунга, коллективтин мурнунга харыысалга эвес. Ол дээрге бүгү совет улустуң мурнунга, бүгү кижи төрелгетеннин мурнунга, амгы болгаш келир үениң мурнунга харыысалганыр...

Мээң карааматта Чапаев болгаш Чкалов, Покрышкин болгаш Кантария, Курчатов болгаш Гаганова, Турсункулов болгаш Мамай кестүп келгелзиг боон турган... Олар, чүгле олар эвес, а бүгү совет кижилер боттарының амыралчы күштерин чангыс-ла ханы дестен болгаш арыг үнер дестен — Ленинниң өөредиништең тып ап келген болгаш тып ап турар. Оон ынай мынча деп үргүлчүлеттим:

— Соруланы эң-не эки күүседир төлээде бүгү күзел-соруумну салыр мен. Соруланың харыысалгазын билингеш, Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң даалгазын күүседир төлээде бар-ла күжүм-биле бүгү чүвени кылыр мен.

Октаргайже ужудуп турарым менээ аас-кежик бе? Аас-кежик болбайн канчаар. Бүгү-ле шаг-үелерде чаа ажыдыышкыннарга кирижири кижилерге дээди аас-кежик болуп тургалына болгай...

Микрофонну ажылдыр көөрүшге, мээң башкыларым болгаш өнүктерим. Кол конструктор, Космонавтика теоретиги болгаш Николай Петрович Каманин, эргим, эвилең Евгений Антонович, Герман Титов оларның арыннары кичээнгейлиг көрүп турлар.

— Октаргайже баштайгы ужудуушкунну коммунизминиң кижилеринге бараалгадыксап тур мен. Ол нинтилелче бистин совет улус ам кирип турар болгаш чер кырында бүгү кижилер анаа кирер дээрзинге бүзүрелдиг мен — дээш, Кол конструкторже көрүрүмге, ол шагын көрдү. Допчуда дээни ол-дур деп билгеш, мынча дидим:

— Ужудуп үнерине чедир каш-ла минута арткан-дыр. Ырак чорукче чоруур кижилер боттарының аразында чугаалажыры ышкаш, байырлыг, эргим өнүктер деп чугаалап тур мен. Таныырларымны болгаш танывастарымны, ырак болгаш чоок кижилеримни шуптузун кужактасаарымны черле кандыг хээрлен! — деп чугаамны доостум.

Кабинаже кирер ажык аксында демир шөлчүтешке үнүп келгеш, Чер бөмбүрзээнге артып каар эштеримден чоруп тура, ийи холумну көдүрүп, мынча деп байырладым:

— Удавас ужурашкыже чедир!

Корабльдин иштинче киргеш, креслога мени олуртуп каан соонда, ажык шимээн чок жидыды.

...Хамык белеткелдер доозулган соонда, ужудуушкунуң техниктиг удуртукчузу команданы берди:

— Салып үндүрүнер!

— Че, чоруттаал! Бүгү чүве экидир — деп харыыладым.

Дегийт-ле шакты көрдүм — Москва шагы-биле 9 шак 7 минута. Чоорту күштелген даазы-шимээн үнгенин дыннаап, улуг корабльдин шимчей бергенин билип олур мен. Черниң бодунче тыртар күжү-биле ракетаның демисели эгелээн...

Корабль орукче — октаргайның делгем орузунче үнген. К. Э. Циолковскийниң номундан бичиимде номчаанын кижинин дензи чок апаар чоруун бодум ам-на билип кагдым. Эң баштай чиктин-ле аажок, ынчалзада удатпайн чанчыга бергеш, ужудуушкуннуң программазын күүседирин үргүлчүлээн мен. «Черде кижилерге мээң ужудуушкунум дугайын чугаалап бээрге солуп-на боор ийин» — деп бодандым...

Адаанче көөрге чүү көстүрүп Черден мени сонуургап айтырды. Чугаалап берип чордум. (Оон ынай Юрий Гагарин космоска чораап, черни көрүп, чер-биле харылажып, кандыг байдалдыг чорааның тодаргай бижип турар.— Ред.)

«Восток» корабль Төрээн чүртүмнүң делгемнериннң кыры-биле эртип чорда, мен анаа кайгамчыктыг ынакшылымны кажангыныдан артык миннип чор мен. Делегейниң ужуктары идегел-биле көрүп турар чуртка, бистиң Төрээн чүртүвүска черле канчап ынакшывас боор!

Чер бөмбүрзээнге бистиң чүртүвүстан делгем чүрт чок. Бистиң чүртүвүстан артык байлак чүрт чок, Совет Эвилелиниден артык чараш чүрт чок...

Хөй чүве боданыр-даа чай чок апарган. Ужудуушкуннуң сөөлгү үелазы келген... 10 шак 25 минутада автоматтыг тормазтаашкын болган. Корабль черже чоокшулап бадыпкан.

Ужудуушкун улам-на чавызап орган. Черге корабль үредбейн чедип келгенин билгеш, черге хонуптарынга белеткени бердим.

Он муң метр... Тос муң... Сес... Чеди...

Волга хем кожаагылаштыр адаамла кестүп келди. Оруктуң улуг хемин болгаш оой эриктерин танып кагдым.

«Восток» корабль чер бөмбүрзээн долгандыр ужуткам, 10 шак 55 минутада черге кээп, хонуптар ужурлуг районунга, Энгельс хоорайның мурнуу-барыын талазында Смеловка көзээ суурнуң чоогунда «Ленин оруу» колхозтуң аңдарган шөлүнге кончуг эки кээп хонушкан. Чогаалза ыыкаш, таварылга болган: космостан кээп хонушкан черим, чүртталгамда энне баштай самолётка ужукан черим болган. Ол баштайгы ужудуушкундан бээр алды-ла чыл арткен. Ынчалзада хемчээлдер дыка-ла өскеридгеп! Бо хүн мен ийи чүс катап дүрген, ийи чүс катап бедик ужуттум. Совет чалгын ийи чүс катап өскен.

Кадыг хөрээнге баскаш, бичии кыс уруг биле хөрээжен кижиниң ала бызаа чанында турганын, мени сонуургап көрүп турарын көрүп кагдым. Оларже базыптарымга, олар менче үткүштүр чоруп орлар. Менче чоокшулаан түүм-на оларның базымы оожумнап чораан. Олар мээң аддептиг хевимни көргеш, арай коргуксаан. Олар ындыг кижини кажан көргеп боор.

— Бодунар кижинер-дир мен, эштер! — деп сүртеп чугааладым.

Ол бодза ыыш камгалакчызының кадайы Анна Акимовна Тахтарева бодунуң алды харлыг уруу Рита-биле келгени ол.

— Шынап-ла октаргайдан кээп дүшкеннер ол бе?— деп, ол хөрээжен кижи бүзүрел чок айтырды.

— Ийе, көрүнер-даан — дидим.

— Юрий Гагарин, Юрий Гагарин! — деп алгырыштыпаан, хову турлаандан механизаторлар маннажып келдилер.

Ужулуушкун соонда Черге эң баштай ужурашкан кижилерим — бөдүүн совет кижилер, колхозчу шөлдерниң ажыл-ишчилери ол. Бистер төредилер ышкаш кужактажып, ошкашкан бис.

Удатпаанда грузовик машиналыг солдаттар, офицерлер чедип келдиг. Олар-биле куспактажып, хол тутчуп турувуста, бир эш мени майор деп адады. Мен ол дугайында чүнү-даа ыыттавадым. Камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы Родион Яковлевич Малиновский менээ хуусаа бетинде, бир шериг адын ажылдыр майор ат тывыскан чүве-дир. Мен черле ындыг деп бодаваанымдан сүртеп-даа турдум.

«Восток» корабльди, оон иштинде дериглелерни киичээнгейлиг хынап көөрүмге үредбээн болду, оларны база катап космосче ужудуушкунга хереглеп болгу дег болган. Өөрүшкүмдээ кызыгааржок. Космосче эң-не баштайгы ужудуушкунну Совет Эвилели боттандырганын болгаш бистин ада-чүртүвүс эртемни дыка бурунгаарлатканын бодап келгеш, дыка-ла аас-кежиктиг болганымны миннип, сүртеп турган мен.

«Восток» корабльдин чанында танныыл туруттарга, бүгү чүвени Москваже илеткээр дээш командылап черинче чоруттум.

Мээң чедип келгенимге өөрээн эштеримнин аразынга чедип келгеш, Никита Сергеевич Хрущевтан мээң адымга телеграмма келгенин билген мен. Космосче ужудуушкунну чедиишкинниг доосканы-биле холбаштыр менээ Партияның Төп Комитединиң бирги секретары байыр чедирген. Удатпаанда Никита Сереевич Хрущев-биле телефон дамчыштыр чугаалаштым. Танныырым эргим үнүү дынналыы. Ол дээрге мээң чүрттаалгамда эң-не магалыг чаагай минуталар болган.

Социалистиг чүрттарның акы-дүүмалышкы кады ажылдажылгазы улам-на калбарып турар. Бот-бодунга Экономиктиг дузалажылга Чөвүлели социализм чүрттарының лагериниң эрге-ажыктарын барымдаалаашаг, чүрт бүрүзүнүң үлетпурунуң күжениишкиннерин каттыштырар талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар.

Польша Улус Республиканың бедик сайзырангай фармацев үлетпурун антибиотиктерни бүдүрер кылдыр түскайжыдар деп чоокта чаа шиитпирлээн.

ЧУРУКТА: антибиотиктерни бүдүрер талазы-биле эң улуг бүдүрүлгелерниң бирээзи—«Полфа» деп заводтуң цегинде.

Фото ПАФ—СЭТА-ныы.

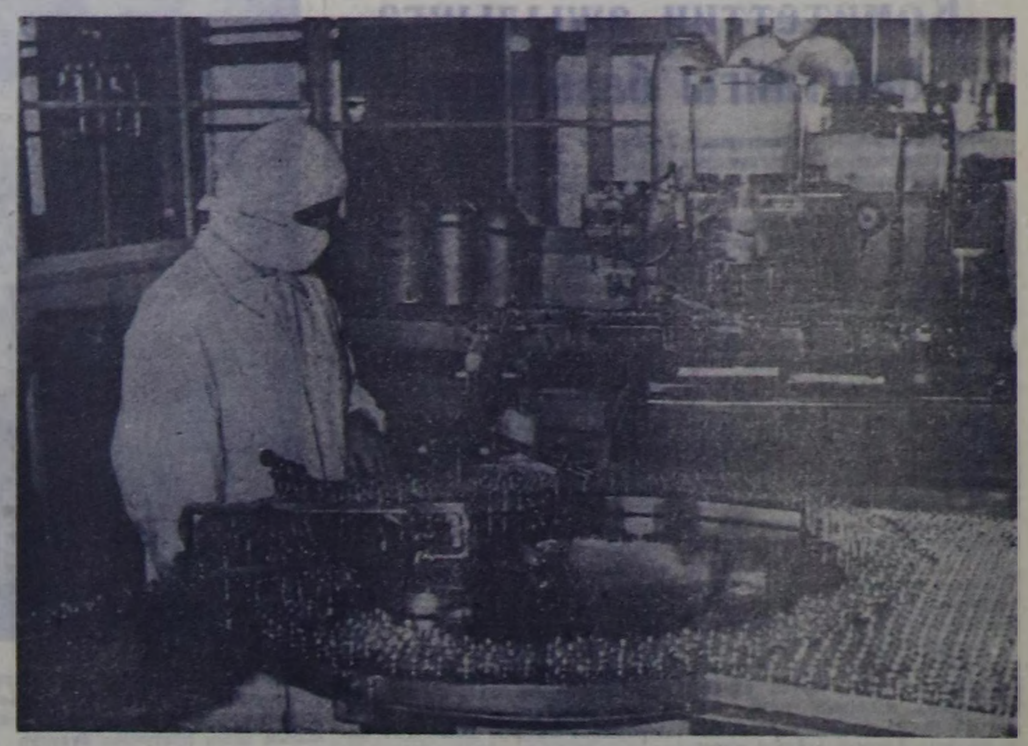

Быжыг туруштуг аңгы демиселиниң үре-түннелдери

ПАРИЖ. (СЭТА). Француз ажылчы чоннарның күүлүг ажыл соксадыышкынныг шимчээшкини-биле демиселеттинген эрткен ай ажылчы чоннарга хөй-хөй экономиктиг чаалап алдыышкыннарны берген. 35 хонукүүн быжыг-туруштуг ажыл соксадыышкынының түннелинде француз дагжылар бо чылын ажыл төлевирин 11 хуула бедидерин болгаш чыл бүрүде төлеп бээр шөлээни дөрт неделя чедир уздырын чедип алганнар. Сөөлгү айда дөрт катап ажыл соксаткан демир-орукчулар ажыл төлевирин 5 хуула бедидерин чедип алганнар. Электриктер болгаш газ үлетпүрүнүң ажылчыннары ажыл төлевиринге 4 хуулуг немелдени чедип алганнар. Ажылчыннарны ажылдан массалыы-биле үндүрерин соксадыр дугайында демир рудазы казып турар чүрлеринин ажылчыннарының ан-не чугула негелдези хандыртынган. Миллион ажыг металлистер, дөрт чүс муң пос-таавычылар, химия үлетпүрүнүң 240 муң ажылчыннары, ийи чүс муң даараныкчылар, 220 муң транспортчулар, өске-даа категорияларның ийи чүс муң ажыг ажылчы чоннарны төлеп бээр шөлээни уздырын бүдүрүлге ээлериниден болгаш чазактан чедип алганнар.

Каирде үш талаларның чугаалажыышкыны

КАИР. (СЭТА). Апрель 8-те хурал беш шак дургузунда үргүлчүлээнинин соонда КАР, Ирак болгаш Сирияның аразынга федералдыг эвилелги турлаар дугайында айтырыгның талазы-биле үш талаларның чугаалажыышкыннарында КАР-ның күүседекчи чөвүлеликтиң даргазы Али Сабриниң медеглээни болза, чугаалажыышкыннарның киржикчилери федералдыг чангыс эптин үндезиннеринге хамаарыштыр принципти дугурушкан.

Сөөлгү ийи хүнүң дургузунда үргүлчүлээн чугаалажыышкыннар чоруп турда, «моон мурнунда үш чүрттарның төлөөлериниң аразынга чөпшээрешкен принциптерге үндезилээш эвилелги турлаарының төлевилелин дажылдап кылыр үш талының комитединиң турлаарын шинтирлээн» деп Али Сабри демделээн. Федералдыг күрүнени төлевилеп турар национал хартияның төлевилелин ам турлаар комитет шуут редакторлап доозар, «ол хартия юниониси хөөнүүр бүгү революстуг күштерни деткиир».

Комитет федералдыг эвилелги турлаарының баштайгы төлевилелин дараазында болган пленарлыг хуралга киирген.

Чугаалажыышкыннарның чоруп турарын тайылбырлавышаан, «Аль-Ахрам» солунның демделеп турары болза, апрель 8-те болган чугаалажыышкыннарга «чаа күрүненин политиктиг, экономиктиг, социал болгаш шериг айтырыгларын чугаалажып көрген. Бо айтырыгларны чугаалажып көрген чорук кончуг чугула түннелдерге чедирген».

Жандармның сорулгаларынга

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Чоокта чаа АКШ-тың камгалал министри Р. Макнамара төлөөлекчилер палатазының даштыкы хереглер талазы-биле комиссиязынга чүве чугаалап, «делегей коммунизминиң айылы» дээр чүвени чулчуруп, даштыкы күрүнелерге шериг хузаламчызын көргүзерин үргүлчүлээринин эргежок чугулазын бадыткап турган.

Өске күрүнелерниң девискээринде бодунуң шериг баазаларынче киреринкамгалаар арганы Пентагонга америк хузаламчы берип турарын, а ол дышкаш «хөйлуну болгаш корум-чурумну камгалаар чепсектерин» чамдык чүрттарга тыпсырынга дөгүм болуп турарын Макнамара бидинген, оон сөзү-биле алырга, ол чорук бо чүрттарда «быжыга берген политиктиг чоруктуң» ылаавыла негелдези болур.

Өскээр чугаалаарга, Макнамара Мурнуу Вьетнамда болгаш Мурнуу Көрейде база Вашингтонга чашпазчы латин-америк чүрттарда национал-хосталгалыг шимчээшкинин базарынга негеттинер акшаны дилеп турарын чажырбайн турар. Чүгле Латин Американың чүрттарынга, колдуунда «хөйлуну болгаш корум-чурумну» камгалаарынга 57,5 миллион долларны берип турар. Тайваньда чанкайшичи болүкке, Турцияга, Грецияга, Иранга, Пакистанга, Таиландыга шериг дузаламчызының хөй кезиин бээрин көрүп турар.

1964 сан-хөө чылында даштыкы күрүнелерге шериг дузаламчызының программазының талазы-биле чарыддардың 1.495 миллион доллар ниити түнге бадылаарын камгалал министри Макнамара комиссиядан дилеп турар.

Шериг болгаш экономиктиг дузаламчыны сырый холбаштыр чорузарын Макнамара айтып турган, ол дузаламчы, оон сөзү-биле алырга, АКШ-тың даштыкы политиктиг эргежыктарынга дүүшкен турар ужурлуг.

Амгы үениң агротехниказынга үндезилээш

Көрейниң хөрээн эртемниглери Сонгу Көрейниң хөрээнүң шинчилел доосканнар. Ол чорук чаа-чаа черлерни суггарарының болгаш кургадырының ажылдарын чорудуп турган кууг чыткан кужурлуг улуг делгемнерни көдээ ажыл-агыйның шөлдери болдурарынга улуу-биле дузалаан. Хөрээнүң болгаш ында тарыттынган көдээ ажыл-агый культураларының онзагай байдалдарын өөренип көрүп турган, хөрээн чеминчидилгезин чорударының эртемге үндезилеттинген чаа чурумун ажылдап кылган.

Үнүттерниң бедик шынарлыг чаа хевирлерин үндүрериниң улуг чедиишкиннер чедип алдынган. Суггарылгалыг болгаш кургаг черге тарыыр ристин, кызыл-тастын, картофельдин чаа сорттарын өстүргеп. Суггарып тарыыр ристин чаа сорту мурнунда турган сорттарга демейлээрге 0,99 га черден 1 тонна хөй ристи бээр.

Көрей эртемденнер болгаш түскай эртемниглер көдээ ажыл-агыйга химияны ажыглаарынга улуг кичээнгейни салып турарлар. Сөөлгү үеде 500 ажыг дуржулга ашырларын гербицидтерни ажыглаарының хынаадазын чорудуп, көдээ ажыл-агыйның культураларының база черниң онзагай байдалын өөренип көрүп турган. Ында чеже гербицидтерни ажыглаарының чурумун тургускан. Үнүттерниң үнүүлелин дүргедедир химиктиг холбусаларны ажыглаарынга чедиишкиннерни чедип алганнар.

Көрей Улус-Демократтыг Республиканың көдээ ажыл-агыйы амгы үениң агротехниказының чедиишкиннеринге быжыы-биле үндезилеттинген. Республикада көдээ ажыл-агый эртем черлериниң четкизи калбарган, хөй-хөй артем ажылдакчылары белеткеттинген. Көдээ ажыл-агыйның кооперативтери хөрээн чеминчидилгелериниң болгаш гербицидтериниң чаа-чаа хевирлерин алырлар.

Бактериалыг чеминчидилгелерни, үнүш өзүлдези дүргедедир холбусаларны үндүрерин болгаш микроорганизм дээр хензиг дириг организмиерни хөрээн болбаазырадырынга ажыглаар дугайында шинчилел ажылдарын чорударын баш бурунгаар көрүп турар.

Эртеминиң болгаш техниканың чедиишкиннеринге даянгаш, 7 чыл планының төнчүзүнде 6—7 миллион тонна тараанны, 350 муң тонна эштиг, 500 муң тонна өрүктүүну, 22 муң тонна торгунуң чиг-эдин чуртка бүхүрүп үндүрер.

Борис КУЛАЕВСКИЙ,
СЭТА-ның корр.

Пхеньян.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага шокар булуттарлыг хүн болуур, чөөн болгаш соңгу-чөөн районнарга хар чаар. Хат кошкактан өй-тавыга чедир чөөн болгаш соңгу-чөөн районнарга янзыыр, соңгу-барыын чүк утланыышкыннар. Агаарның температуразы: даглыг черлерге—5—10 градус чылыг, оон өскезинге—1 градус сооктан 4 градус чылыг. Кызылга—1—3 градус чылыг.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Чигир бүдүрери көвүдеп турар

ПЕКИН. (СЭТА). Мурнуу чүктүң Гуандун можузунга 1962—1963 чылдың чигир хайындырар сезонунда планнан артыкка 490 муң центнер чигирни бүдүргеп. Можуга чигир бүдүрериниң хемчээли эрткен сезонга 8 хуула өскен.

Ам Гуандунда 12 улуг чигир заводтары санаттынып турар. Республиканың субтропиктиг ол можузу чигир тростниги болгаш чигирни бүдүрер талазы-биле республикада кол район болуп турар.

Улус эрге-чагыргазының чылдарының дургузунда Кыдаттың янзы-бүрү районнарынга чигир тростнигин тарыыр шөлдер калбарган болгаш оон чигир бүдүрери дыка көвүдээн.

ХӨЛЕЗИЛЕНИКЧИЛЕРГЕ ТӨЛЕВИР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Куба революцияга удур демисежиринге негеттинер акшаны, боо-чепсектин, кижиниң болгаш пропагандаңың чепсектериниң талазы-биле дузаламчыны Төп Американың чүрттарының чазактарынга АКШ көргүзер деп турар. АКШ-тың юстициязының болгаш национал айыыл чок чоруунуң база Төп Американың алды чүрттарының — Никарагуаның, Гватемаланың, Сальвадорун, Гондурастың, Коста-Риканың болгаш Панаманың министрлериниң конференциязы чоокта чаа Манагуа хоорайга доозулган.

Төп Американың чүрттарының экономиктиг хереглелдерин шинчилеп көөрүнге керегээр 5 миллион долларны ыыпсырын АКШ аазаан ноорзиң корреспондент моон-биле кады ыыпаткан.

ТАИБЫҢ СУУРЛАРЖЕ ХАЛДААШКЫННАР

ХАНОЙ. (СЭТА). Ийи полкаан ажыг америк-иглиниңдьемчи шериглер 22 америк офицерлериң командылалы-биле мартың 7-де Бен-Тре можуда ийи көдээ суурже халдаашкынны кылган.

ВИА агентилелдиң дыннадып турары-биле алырга, халдаашкынга 6 самолёттарны, 5 кулк автомобильдерни, десант дүжүрер 20 судноларны ажыглаан.

Америк-иглиниңдьемчи шериглериниң алаан каш батальоннары мартың 18-те хем судноларындан түшкеш, ол-ла можунуң өске-даа хөй-хөй чүрттакчылыг черлеринче халдаашкынны кылган.

Ол халдаашкыннар үезинде олар кижилерни өлүрүп, бажыннарны өртедип, мал-маганны үзүткеп, рис курлавырын үптеп ап, үзүткеп, кижилерни «стратегтиг суурларже» ойладып алгаш чоруп турганнар.

Вьетнамның улусчу армиязының дээди командылалының харылзаа төлөөлери хайгаарал болгаш контроль талазы-биле делегей комиссиязынга чоруткан чагаазынга ол халдаашкыннарга шинтирлиг үдурланыышкынны медегээн.

Ындыг халдаашкыннарны болдурбазының, Мурнуу Вьетнамда АКШ-тың чорудуп турар чарлаттынмаан кайының соксадырының ээзиттиг хемчеглерин алырын харылзаа төлөөлери делегей комиссиязындан дилээн.

КУЛАК ИШТИНИҢ КИЖИИРИ

Кулактың иштики, даштыкы кежи нерви төнчүлери-биле эки хандыртынган. Ол нерви төнчүлери чыыланган кулак үдүнге дээптерге ийикпе өске-даа янзы-бүрү чылдагаан-биле, кулак кижип эгелээр. Кулактың ортаакы кезээ аарааңда ийикпе чиген аъш-чемнин эргилдеэн үредгенде азы кеш хөлүн эрттир кургап келгенде кулак база кижип кээр. Ол ышкаш кулак үдүнүң хоочураан аарыы болур кулак экземазы база кончуг кижинир.

Чамдык кижилерниң серегни бажынга ийикпе өске-даа үүлдерге хевең ораап алгаш кулаан чушкуй бээр чанчылы кулакты база кижиндиндип болур. Кулак үдүн үргүлчү аштаар чорук оон кургуяк үнерин көвүдедип, кулактың кижип эгелээрине идиг болур. Шак ындыг чанчыдыг кижилер, кулаан бо-ла чара дырбап алган болгулаар. Ол чарлып, кестип калган черлеп микробтар кирип, кулак үдүнүн иштики ханазынга янзы-бүрү аарыгларны тывыдырыптар. Ынчангаш кулакты чуурда кайы-хамаан чок дыка хандыр чүктүвас болза эки.

Бир эвес кулак аажок кижип турар болза, кулак эмчизинге баары чугула. Ол, кулактың кижип турар чыдагаанын тып, оон алырлып алыр аргазын сүмелээр.

Кулак аарыының уламындан эвес, а аңаа-ла кижип турар таварылгаларда ментол ийикпе камфорлуг үс-биле, азы борлуг спиртбиле чаап каан чинге марля-биле оон үдүн дугаап алыры чугула.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Кинотеатрларга

АПРЕЛЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ» «Өөрүм чок гарнизон» 9.30, 11.20. «Симлеге ынанмышыл» (2-ги серия) 1.10, 2.55, 4.40, 6.25, 8, 10.10 шактарда.

«ВОСТОК» Мультипликациялар 10, «Он ийи кыстар болгаш чаңгыс эр кижи» 3.15, 9.15, «Чаңгыннарда сылдыстар» 5, 15. «Парижтиң бургам иезинин дугаиы» (1-ги серия) 7.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Птичка-невеличка» 11.15, 1.15, 3.15. «Ынанмышыл болгаш караң чаңы» 5.15, «Кара хептиг кыс» 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ» «Доктор Айболит» 2.30, «Караң карнуучу хөрээжен» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНДА ОЙНААШКЫННЫГ САЛЫЫШКЫННАР

1963 чылдың апрель 4-те Кызыл хоорайга болган ойнаашкыннарның 41-ги тиражыныың

НҮҮРТЭЭР ТАБЛИЦАЗЫ

Тыва АССР-ниң бүгү ажаалга кассаларында ойнаашкыннығ салыышкыннар талазы-биле счёттарның дараазында номерлеринде ойнаашкыннар таварышкан:

Счёттарның номерлери	Салыышкынның оргумак түүнүге ойнаашкынның хемчээли хуу-биле	Счёттарның номерлери	Салыышкынның оргумак түүнүге ойнаашкынның хемчээли хуу-биле
17	200	527	25
43	25	577	50
105	25	609	25
128	100	664	25
177	25	715	25
208	50	753	25
270	25	791	25
304	25	816	25
345	25	841	25
370	25	882	25
415	100	952	25
453	25	991	25
491	25		

Счёттарының саны 1000-дан ажыл турар ажаалга кассаларында бүгү сүрүшкек муннарның баштайгы муну ышкаш ындыг номерлиг счёттар ойнап алган. Чижээ, №№ 1017, 2017, 1043, 2043, 1105, 2105 ээзи ышкаш оон-даа ыңай счёттар болур.

Комиссиямың даргазының орлаачызы И. САЖИН.
Комиссиямың харыысалганыг секретары Т. ИЛЬИН.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң орлаачызының 35-24, пропаганда киллизиниң 23—54 харыысалганыг секретарының болгаш харыысалганыг дежурныйның 23-35, көдээ ажыл-агый киллизиниң 25-38, партийжи амыралга киллизиниң 37-13, иштики информациялыг киллизиниң 20-60, чагаа болгаш совет туризмиг киллизиниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт-база культура амыралга киллистериниң 22-64, бухгалтериниң 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаан.

ТС—00126 Чагыг № 121. Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнелевлеттингеи

ШЫН

1963 ч.
АПРЕЛЬ
13
СУББОТА
№ 88 (5492).

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

Өртээ 2 көп.

Харыысалгалыг сезон

«Ыяш аңыл-агый, ыяш болбаазырадыр болгаш сазыын үлептүрүнүң аңылдакчылары! Хей-ле ышты, херекселдерни, цеплиязаны болгаш сазыынны чуртка берээнимер!».

1963 чылдың Май 1-ге СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларының бо сестери биспин республиканың ыяшүлептүр болгаш суг аңыл-агый черлериниң бүгү аңылдакчыларының хайынчы лозуңу, программазы кылдыр хүлээп алынган.

Час келген. Күчүлүг Улуг-Хемге ыяш салдадырының эдчегліг сезонуң эгелээринге чедир мырыңай үр эвес хуусаа арткан. Республиканың найысылалында бүгү тудугларны ыяш материалдар-биле хандырар төлөде, суг оруу-биле ыяш салдадыр сезонга бүгү тала-биле белен ужуражып, ону организастыг эгелээри хүнүң ээлчээнде келген аңыл-агый, экономика ужур-дүзалыг соруга болур.

Бо чылын суг оруу-биле Кызылга чедир 70 мун кубометр тудуг ыяжын, оон иштинде Сыстыг-Хем участогундан 45 мун кубометрни, Сизим участогундан 25 мун кубометрни салдадып бапырары планза көрдүнген. Бо дээрге хемчээл талазы-биле дыка улуг ажыл, оон чедиишкинниг күүседелзи салдадылга сезонунга баш бурунгаар хынамчалыг белеткелден код хамааржыр.

Үстүү-Енисей пароходствозунуң суг ажыглал участогу-биле дугурушкан кереэ ёзугаар салдадылга сезонун май 20-ден сентябрь 1-ге чедир түс хонук хуусаалыг кыдыр доктаатқан. Ол хуусада чедем мун кубометр тудуг ыяжын салдадып бапырарда хүн бүрүде 800 кубометр ыяштыг Кызылга чедирген турары негеттинер. Салдадылганы шак ындыг дүрген темпилиг чоруун болурунуң бүгү аргалары бар. Сыстыг-Хемниң Ырбан болгаш Доозуп участоктарында база Сизимде кезип белеткээш, хем кыдында чыын каан тудуг ыяжы 50 мун кубометр ажып турар, а артканын чай дургузунда кезип белеткээри планнаттынган.

Сыстыг-Хем участогунуң сал кожуп белеткээринге сезон дургузунда 100 кижиден тургустувган үш бригаданы. Сизим участогунда ол-ла ажыга 60 кижини тускайлаан. Участоктарда хей күш үнер аар ажылдарны механизастаар сорулга-биле бар техниканы болгаш биче механизацияны калбаазырынга бүрүн белеп турар чорук хандыртынмаан. Сал кожар шуптуулар ак-даа дериттинмээн, шаапкактар белеткээри, эштекиптер кыыры дээн ышкаш чугула ажылдарның график-планы тодаратгынмаан. Чүге Сыстыг-Хем участогунда сезон дургузунда 830 көп сал балырар ужурлуг, анаа 40 мун ажыг шаапкактар, мун ажыг эштекиптер негеттинер. Бир эвес ол ажылдарны баш бурунгаар тургускан план чокка организастаар болза ыяш салдадылгазының техниклерин салдадып, графиктн үзеринге чедирип болур.

Амгы үеде ыяш салдадылгазында дешиилгелиг чаа арга болза кескен ыяштыг чүгле будуктарын аштаап үзүн олар салдазыры болур. Ынаыг турбуже «Тыва тудуг» трезининң үдуртукчулары (эштер Безматерных, Зубров) ол дешиилгелиг арганы шингээдип алыр турлуг, харын оон ойталаар хөөннерни илереннп турары окта-ла шын эвес. Оларның бодалы-биле алырга үзүн ыяштыг сугдан үндүр сөөртүрүнге, ону сорттаарынга, хереглеп кайыбиле дооразарынга артык чарыгдалдар үнер болуп турар. Ынчаарга хамык ужур тудуг ыяжын Кызылга чедирип алырында дээрзин олар үнелеп көрбейн турар-дыр.

Бистиң республиканың байдалынга хамаарыштыр тудуг ыяжын чедирип алырының эң-не каминалгалыг аргазы суг оруу-биле салдадылга дээрзин практика хей удаа көргүскен. Ынчангаш бо чылдың салдадылга сезонун организастыг бедик деннелге эртпирер дээш ыяш белеткээр участоктарның коллективтеринге социалистиг чарыштыны, иланғыя коммунистиг күшажылдың бригадалары болгаш шалыпчылары деп ат дээш чарыштыг күштелдирери эргежок чугула болуп турар.

Салдадылга сезонунуң эгезинге чедир арткан үеде организастыг болгаш техниктиг хемчегларни ап чоруткаш, бар четпестерни дүрген чайладыр болза, Кызылдың тудугларын четчир хемчеелиг дилген ыяш материалдары-биле хандырып болурунуң аргалары бар. А ол дээрге мун-мун дөрбелчин метр чаа чурттала шөлдерин ажыглалга киирериннп, үлептүрүнүн, албан черлеринің тудугларын тургузарынын, капитал тудугга тускайлаттынган акша-хөрөнгилерни өй-шаанда шингээдиринің илегелдиг магалылалыдыр.

Уралдың болгаш Поволжьениң идеология ажылдакчыларының чөвүлел хуралы

СВЕРДЛОВСК. (СЭТА). Уралдың болгаш Поволжьениң областарының болгаш автономнуг республикаларының үлетпүр талазы-биле партия организацияларының идеология ажылдакчыларының чөвүлел хуралы ында ажыттынган. Башкир, Татар болгаш Удмур АССР-лерниң, а ол ышкаш Куйбышев, Оренбург, Пермь, Свердловск, Тюмень болгаш Челябинск областарының мун чыгыы төлээлекчилери оон ажылында киржип турар.

Партия организацияларының идеология ажылының дугайында илеткелди СЭКП ТК-ның РСФСР-ниң үлетпүр талазы-биле идеология кылдазының эргелекчизи М. И. Халдеев кылган.

Илеткел талазы-биле саналдаашкын эгелээн.

„АЙ-4“ УЖУДУУШКУНДА

«Ай-4» деп станцияның дузазыбиле чоруткан шинчилелер болгаш хемчээшкиннер доозугган. Станциябиле радио харилзаа каш хүнне дургузунда үргүлчүлээр апаар.

Айны шингээдип алыры-биле холбашкан хей техниктиг айтырыгларны шиитпирээринге улуг ужур-дүзалыг болуп турар шинчилел материалдары делгеренгейи-биле алдынган. Хемчээкчилерниң медээлерин космос делгемин шинчилээрин чорудуп турары чуртту эртем төптеринде ажылдап кылып база шинчилеп турар.

«Ай-4» деп станция 1963 чылдың дургузунда бодунуң моон сонгаар ужудуушкунунга Черни долгандыр шөйбеленчек орбита-биле дескинер апаар. Баштайгы дескинигге станцияның Черден эң ыраары 700 мун хире километр, эң чоокшулаары — 90 мун хире километр болур. Хүннүң болгаш Айның сорунзазының чедирер саалдарының түнелинде «Ай-4» деп станцияның шимчээшкиннинің орбитазы улуу-биле өскерлир. Оон түнелинде станция чер сорунзазының дээштиг кавыынган үнер болгаш Хүннүң кылымаа эдерингнзи болуу бээр.

«Ай-4» деп станцияның шимчээшкиннинің дугайында СЭТА-ның дыңнадыгларын парлап чарлаарын мооцбиле дооскан.

ССРЭ-ге коммунизмни тургузары болгаш көдээ ажыл-агыйны хөгжүдери

Көдээ ажыл-агый айтырыгларының талазы-биле Н. С. Хрущевтуң илеткелдериниң болгаш чугааларының алдыгы тому

Эш Н. С. Хрущевтуң илеткелдериниң болгаш чугааларының «ССРЭ-ге коммунизмни тургузары болгаш көдээ ажыл-агыйны хөгжүдери» деп алдыгы номун күрүненің политиктиг литература үндүрер черн парлап үндүргеи. 1961 чылдың октябрьден 1962 чылдың мартка чедир илеткелдери, чугаалары, чагаалары ында кирген.

Совет Эвилелининң Коммунистиг партиязының XXII съездизи ол үенин эң чугула болуушкуну болган. Партияның XXII съездизинге СЭКП Төп Комитединиң отчёдундан ийи кезекти «Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдерииге чаа бедиктерни алыр» деп эге-биле алдыгы номда киирген. СЭКПниң XXII съездизинге Совет Эвилелининң Коммунистиг партиязының Программазының дугайында илеткелден «Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдери болгаш көдээге ниитилел харыязаалары» деп эгени «Коммунистиг тургузуушкунунуң калбак өруу» деп эгенинг адаа-биле киирген.

Узебенистанның, Казахстанның мурнуу таланы областарының, Таджикистанның, Туркменистанның, Киргизияның болгаш Азербайджанның көдээ ажыл-агыйының ажылданчыларының чөвүлел хуралынга эш Н. С. Хрущевтуң чугаалаапы «Бүгү күштерни — СЭКП-ниң XXII съездизиниң төвгүлүг шиитпирлерин чедишкиннпг боттандырарынче» деп чугаазын номда киирген. Казахстанның, Сибирьниң, Украинаның, Белоруссияның көдээ ажыл-агыйының ажылданчыларының чөвүлел хуралдарынга чугааларын, РСФСР-ниң кара хорзуннуг эвес зоназының областарының болгаш автономнуг республикаларының көдээ ажыл-агыйының ажылданчыларының чөвүлел хуралынга чугаазын база ында парлаан.

1962 чылдың мартгың 5-те СЭКП ТК-ның Пленумунга Н. С. Хрущевтуң «Коммунистиг тургузуушкунунуң амгы үе-чадазы болгаш көдээ ажыл-агыйны удуртурун эжимидер талазы-биле партияның сорулгалары» деп илеткелин алдыгы номда парлаан.

Полтава областың Миргород районда Шевченко аттыг колхозтуң звено удуртукчузу Екатерина Гулийге, Ташкент областың Верхнечирчин районунуң «Политотдел» колхозунуң колхозчуларынга, Иваново областың «Шуйский» совхозунда инекторни машина-биле саарының мастерлери З. И. Заботинага болгаш Д. И. Заботинге, Архангельск областың Вельск районунда СЭКП XXI съездизи аттыг колхозтуң звено удуртукчузу Н. А. Красновка эш Н. С. Хрущевтуң чедирген байырларын номда киирген.

Алдыгы номда чыгган эш Н. С. Хрущевтуң илеткелдеринде, чугааларында болгаш чагааларында көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хөгжүдериниң, колхозтарны болгаш совхозтарны быжыглаарының, көдээ ажыл-агыйны удуртурун эжимидериниң чугула айтырыглары салдынган.

(СЭТА).

БЕДИК ДҮЖҮТ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛДИҢ БАШТАЙГЫ ХҮННЕРИНДЕ

Олар мурнап эгелээннер

Чөөн-Хемчиктиң колхоз-совхоз бүдүрүшке эргелелиниде «Октябрь 30 чылы» колхозтуң ажыл-ишчилери алдарлыг чедп чылдың бешки чазының хову ажылдарын республикада баштай эгелеп, частың ёзулуг арнын ажыдар аргалыг болганнар. Колхозтуң Дүвүренде трактор-хову бригадазынга М. Данзы-Белек болган К. Шагдыр олардың башкарган ийи агрегады апрель 7-де лушениеже кирген. Ол хүнден эгелеп Баян-Талының тараа шөлдеринде часкы хову ажыдары калбарган.

Ол бригаданың удуртукчузу агроном эртемниг Бара-Сал Суванович Дамба бистин-биле беседазынга мынча дээн:

— Бистиң колхозтуң девискээринге хөрзүнүң часкы шыгын артырыш алыры ён-не чугула деп көрүп турар бис. Чүге дээ, бистс суттатыг черлер чок болгаш часкы хат келгеш, хөрзүнүң кургаткалак турар бо өйде шык балырышкынын болгаш лушениени эгелээри бистиң кол сорулгавыс ол.

Ол чугула сорулгаже болгаш черле агротехниканың чурумнарын сагырынче бо бригадада улуг кичээнгей салдынганы илдең. Механизаторларның кур черлерде лушение, шык балырышкынын база өске-даа ажылдарны канчаар чорудуп турарын бригадир боду болгаш колхозтуң агроному Сат Дакпакович Сүге баштайгы хүннерден эгелеп шыңгыы хайгаралда алган. Чижээ, агроном баштайгы үнген агрегаттарның башкарыкчыларын тускай чыгган, оларга тарып каан черлерге лушенпени шавыштыр чорударының болгаш лушениеге база илииртээшкинге-даа чүгле ийи ышкаш кижи, ийи трактор, ийи машина-биле ажыглаары планнаттынган.

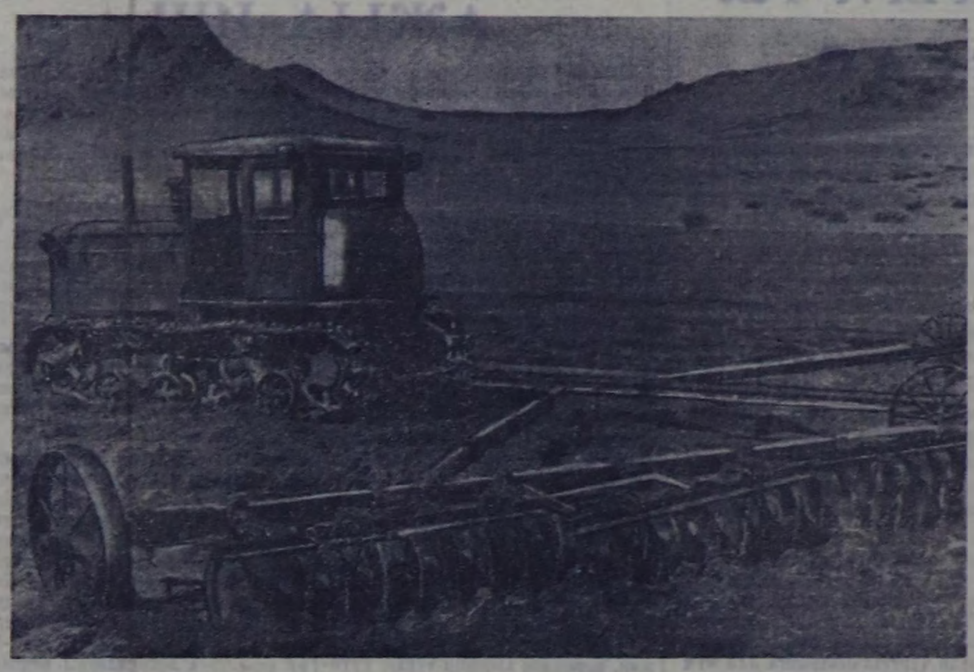

Ынчангаш бо чылдың салдадылга сезонун организастыг бедик деннелге эртпирер дээш ыяш белеткээр участоктарның коллективтеринге социалистиг чарыштыны, иланғыя коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болгаш шалыпчылары деп ат дээш чарыштыг күштелдирери эргежок чугула болуп турар.

Салдадылга сезонунуң эгезинге чедир арткан үеде организастыг болгаш техниктиг хемчегларни ап чоруткаш, бар четпестерни дүрген чайладыр болза, Кызылдың тудугларын четчир хемчеелиг дилген ыяш материалдары-биле хандырып болурунуң аргалары бар. А ол дээрге мун-мун дөрбелчин метр чаа чурттала шөлдерин ажыглалга киирериннп, үлептүрүнүн, албан черлеринің тудугларын тургузарынын, капитал тудугга тускайлаттынган акша-хөрөнгилерни өй-шаанда шингээдиринің илегелдиг магалылалыдыр.

Элбек дүжүт дээш

КЫЗЫЛ-ЧЫРАА. (Телефон-биле). Чөөн-Хемчик районда Ленин аттыг колхоз часкы хову ажылын организастыг эгелээн. Сесегге шөлүнде эртнеп нүүн аңдарган 1500 гектарның шыгын базырып үш агрегат киргеп, олар баштайгы хүннерде 350 гектарны илииртээп. Ол ышкаш лушениеде ийи агрегат 170 ажыг гектарның хөрзүнүн үлдуретпеп.

Сесегениң хову турлаанда 9 трактор база комунда машиналары белеп, олар черниң эрзэнинге холбаштыр шөлче улаштыр үнүп, нүш хүн бүрү улам-на немежип турар. Турлагда электри станциязы, столовая, чунар башың, кызыл булуң аңылдап турар. Кижилерни нүш-ажыыче сорук киирип турар иекиу агитация ында эки.

Колхозтуң тарыяга шөлү эртнеп чылдыындан ыракта калбарар. Аңаа холбаштыр бо чылын Кок-Тереkте чаа турлагны база немей организастаап. Ол участоктуң тараажылары хову ажылын база эгелээп, ында шын базырыышкынынче 4 агрегат киргеп.

Усть-лабинчилерниң кыйгырыын детквившаан, колхозчу тараажылар бо чылын тараа культураларының гектарындан-на 13,5 центнер дүжүттүү өстүрүп алырын, күрүнеге 16 мун центнер тарааны садарын хүлээнгеп. Олар байлак дүжүт дээш чарыштыг үлам калбартып турар.

КУКУРУЗАЧЫ АНЫЯКТАР

«Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа салбырының аныяктары бо чылын кукурузаның бедик дүжүдү дээш деминелге турчурлар. Үк салбыр бо чылын 300 гектар шөлге кукурузаны тарыыр болгаш га бүрүзүнден 300 центнерден эвээш эвес ногаан массаны алыр планныг.

Бо сорулганы чедип алыры-биле бо чылын кукуруза өстүрер звенону аныяктардан тургускан. Оларның аразында О. Хүреп-оол, М. Доржу дээн ышкаш кукуруза тарып өстүрер мергежилдиг апарган трактористер бар. Механизаторлар кукуруза тарыыр шөлдерниге 600 ажыг тонна өдекти төкпеп. Бо сөөрткеп өдектиң хемчээли дыка эвээш деп чүвени көргеш, аныяктар өдек сөөртүлгезинде күжениишкиннпг ажылдап турарлар.

О. ЧАҢ-ООЛ.

Дүвүренчиг байдал

Республикада часкы хову ажылдары эгелеп турар дугайында чаа-чаа медээлер дыңналып турар. Ынчаарга Тес-Хем районнуң Эрзинде Ленин аттыг колхозтуң тарылгага белеткелдери белин доозулбаан. 30 гектар чигир свёклазын 4 га ногааларны тарыыр дээн, оларның үрезиннери чок. Тараа культураларының үрезиннери чажар шынарынга чедир арыглаттынмаан.

Техника сепгелгези база доозулбаан. Чайгы болгаш күскү чер аңдарылгазы четпес чоруттунган ужурлуг, ам 1574 гектар черни удур аңдарар ужурга колхоз таварышкан. Шөлдер чемнячидилгезинин планын күүсетпээн.

Хову турлагларының оран савалары белеп эвес. Часкы тарыяга үезинде чорудар агитас-массалыг ажылдарның планнары мынчага чедир кылдынмайн турар.

Бир эвес шак мындыг оожум темпилиг ажылдаар чүве болза часкы тарылганы бо колхоз бир ай тургузчүлээр хире боон турар. Колхозтуң баштаар черн болгаш партия организациязы тараа дээш шавар халдаашкынны үлегерлиг организастаарының практиктиг айтырыгларынче шынгыы кичээнгей салып ажылдаза чогуур.

К. ӨЛЗЕЙ.

Великобританияның болгаш чаа Зеландияның коммунистеринге акы-дүңманың байыры

МОСКВА. (СЭТА). Совет Эвилелининң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди Великобританияның акы-дүнма Коммунистиг партиязының XXVIII национал съездизинге бижик чоруткаш, съездиниң делегаттарынга болгаш оларның нүүрүнде бүгү-ле англи коммунистерге—Англияның ажылчын аңгызының алдарлыг чанчылдарының дайынчы уламчылакчыларынга чүректиң ханызындан байыр чедирген.

Великобританияның Коммунистиг партиязы Маркс — Энгельс — Ленининң улуг өөредиинин арыг болуруи хажык чок кампалап марксизм-ленинизминиң принциптеринге, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлөэлекчилериниң Москва чөвүлел хуралдарының документтериниң үндезининге делегейниң коммунистиг шимчээшкининң сырый каттыштырары дээш демисежип турар дең, байыр чедириишкининде чугаалап турар.

Британ коммунистериниң совет улус биле Англияның ажылчы чоннарының аразында найыралды быжыглаарынче угланган чаагай ажыл-чорудулгазын совет коммунистер бедни-биле үнелеп турар.

* * *

Совет Эвилелининң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди Чаа Зеландияның Коммунистиг партиязының национал конференциязынга акы-дүнманың изиг байырын чедирген. Бодунуң хүрээлелнин организация болгаш идеология талазы-биле улам ынай сырый каттыштырарынга, Маркс — Энгельс — Ленининң улуг өөредиинин ёзузунга коммунистерни кижизидеринге, тайбың, демократия болгаш социализм дээш демисеиге чурттуң бүгүле депшилгелиг күштерин каттыштырарынга чедиишкиннерлиг болурун Чаа Зеландияның коммунистиг партиязынга күзедивис деп, байыр чедириишкининде чугаалап турар.

ТОС ЗВЕНО

Мал чеминге үнелиг, ыланғыя эът болгаш суг бүдүрерин улам көвүдеирнпге чугула культура болур кукурузаның, чигир свёклазының шөлүн калбартыр, дүжүдүн улам бедидер айтырыг амгы кичээнгейнин төвүнде салдының турар. Өвүрүнүн партия комитединиң чоокта болган бюрозунга бо дугайын шынгыы чугаалашкан.

«Торгалыг» колхозтуң кукурузачылары олуртулгага белеткелди багай эвес организастаанын бюро деидеглээн. Кукурузачы механизатор эш Эренгей 150 гектарның гектар бүрүзүнден 380 центнер ногаан массаны өстүрерин хүлээнгеп, ындыг чижектер партия ында кнй.

Районда кукуруза олуртуп өстүрериниң 6, чигир свёклазының 3 звенолары тургустунган. Ол звенолардың составын хынаан корбүнаан, оон удуртукчуларын парткомнуң бюрозу бадылаан.

Олар сорук кириишкинниг

«Шекпээр» совхозтуң бүгү механизаторларының хуралы болган. Бригадирлер, агровомнар, салбырлар эргелекчилери болгаш партия ве организацияларының секретарьлары ол хуралга олурушкан. Аңаа часкы тарылганы кыска хуусаада, бедик агротехниктиг деңнелге эртпиреринің болгаш социалистиг чарыштыг организастаарының дугайында илеткелдер болган.

Совхозтуң тарыяга шөлү бо чылын иниитизи-биле 7250 гектар чедер. Бо болза эртнеп чылга бодаарга 11 хуу өзер дээни ол. Оон иштинде кызылтас 5 мун га, ам кукуруза биле чочак-тараадан өске культураларның үрезини четчир.

Совхозка бо сезонда 41 трактордар (оон иштинде «ДТ-54» 31), 39 сеялкалар, 22 үш-беш кожуглуг андазынар, 160 влиирлер ажылдаар. Механизатор кадрлар четчир. Кывар-чаар түүлдерни сөөртүп алган. Салбырларда турлагларны белеткээн, аъш-чем аймаан, заправка херексслдерни, хову турлагларында ажылдаар поварлар болгаш ажылчыннар четчелеттинген. Ындыг болза-даа тарыяга белеткелинде четпестер база барын механизаторлар бо хуралга илереткен. 3 «Беларусь» тракторлар ам-даа сеялгедеп үнмээн, чамдык тракторларның кабиназының шилдери чок болган. Сеялгедеп үшеи бир «ДТ-54» деп трактор ажылдаар черниге четпейн чорааш-ла үрелген, ийнирлер ам-даа четпес, үрезни сөөртүр автомашиналарның чамдызы сеппеттинмээн. Совхозтуң Биче-Тей, Доң-Терезин салбырларында хову турлаглары ам-даа четче дериттинмээн, чунар башыңнар кылдынмаан. Сөөртүп чоруур вагоннарны таарымча чок кылган, матраштар, сыртыктар болгаш кухня херексслдери четчелеттинмээн.

Бо четпестерни ийи-үш хонук иштинде чайладырын совхозтуң дирекциязи черледен хурал негээн. Техника ышкылында улуг четпестер бар. Ылаңгыя сеппеттеп чаа үнген трактормуу тракторист Монгуш Кыдыр-оол суубиле кады доңуруп каан. Аңгаты салбырында чамдык трактористер хүлээп алган тракторларын хуузунда ыяш сөөртүп ажыглап турары илеэрээн.

Часкы хову ажылдарының үезинде мындыг четпестерни болдурбас болгаш тарыяганы кыска хуусаада, бедик агротехниктиг деңнелге эрттирер дээш социалистиг хүлээлгелерни механизаторлар алган. Ылаңгыя тараа культураларын часкы тарыяны 12 ажыл хүнүнде доозар. Техниканың бичии-даа халас туруушкунун болдурбас, кывар-чаар чүүлдерни 4 хуу камнап алыр, тракторист бүрүзү эелчег нормазын 120 хуу күүседир, техниктиг ажаалданы чогуур үезинде чорудар, бүгү чаштырыгланы каток чокка чорутпас дең боттуг хүлээлгелерни олар алган.

Совхозтуң салбырлары бот-боттарының аразында база-ла социалистиг чарыштыг. «Шекпээр» совхозтуң механизаторлары «Барлык» совхозтуң механизаторларын часкы хову ажылдарының эки көргүзүлгези дээш социалистиг чарышка ыйгырган.

Чүс га черни чаргап санында-ла трактористиң трактөрунга оон кыска хуусаада эки ажылдааны дээш бир сылдысты чуруп турарын, эки шыпаралыг, шалыпкын ажылы дээш трактористерге беш хонгаш-ла шилчир вымпелдерни база беш рубль шагналды тыпсын турарын, салбырлар аразында шилчир кызыл туктуу болгаш 10 рубль шагналды тургузарын, чарыштың түнелдерин беш хонгаш-ла үндүрүп турарын хурал доктаатқан.

Аңгаты салбырында бот-оруулгачарылгалыг звенону организастаап тургускан болгаш четчир санныг техниканы аңаа быжыглап берген. Үк звено шык бастырын киргизеп.

Совхозтуң механизаторлары устьлабинчилериниң кыйгырымнга харыы кылдыр сорук кириишкинниг ажылдап турар.

И. КОМБУ.

СУГГАРЫЛГА—МАГАДЫЛАА

Барык хем бичии болза-да, Улут-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң мал болгаш чер ажызын хөгжүдеринге улуг ужур-дүзалыг курлавырлыг. Барыктың Шыңдан куду оң-бо талаларында болгаш аксынга книр 1947 чылга чедир суттарып тарып чораан 200 ажыг га тарылга шөлү база сиген кезер 60 ажыг га чер ама чедир ажыглаттынмайн турары харааданчыг.

Барыктың эрги суттарылга буғаларын сеппеп алырынга акша-хөрөнгө-даа, улуг күштүг техника-даа негеттинмее, колхозта бар турар техника болгаш кижи күжү чедер турдала колхозтуң баштаар черн боже сагыш салбайн турар. Барык аксында мурнунда суттарып тарып турган шөлдерге 1962 чылда тараан хей тараалар суттарылга чогундан ииитс каткаш, үнмейн барган — га санныдан чүгле ийи-үш центнер дүжүт алдынган.

Барык бугазын сеппеп кылгаш, 250 га ажыг черни часкы суттарылга-биле, 100 га черни чайгы суттарылга-биле хандырар болза, га бүрүзүнден 13—14 центнер дүжүттү ап болур. Барыктың бажындан куду бо чылын хар улуг болган. Ол харның часкы сарыг суу тараа, сиген шөлдерин суттарарынга канчап-даа четчир. Ол суг апрель 15-тен май 10 үезинге чедир эвбек чыдар. Дүжүт алырының бо идегелдиг курлавырын ажыглаарының айтырыы ам үеле колхозтуң удуртукчуларының дүжүнге-даа кирбейн турар.

Н. ЛОПСАН.

МАЙ МУРНУНУҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЭЭЛЧЭЭ—СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНГА ТӨЛЕПТИГ ХАРЫЫ

„Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн чүткүлдүү-биле бедидиңер! Бүдүрүлгениң иштики курлавырларын эң-не долузу-биле ажыглаары дээш, продукцияның шынарын бедидери дээш демисежиңер!"

(СЭКП ТК-НЫҢ МАЙ 1-ГЕ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН).

Күш-ажылчы ээлчегде

Кызылдың үлетпүр, транспорт болгаш хүдүг черлериниң бүгү коллективтери 1963 чылдың Май 1-ге СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларын радио болгаш пардалга дамчыштыр дыннаа танышканнар. Төрээн партиниҥ Кыйгырыглары ажылчын, албан-хаакчы бүргүзүн, коллектив бүргүзүн улам хей-аът киирген. Наймыылдың ажылчы чоннары Кыйгырыгны боттарының ажыл-херээнин лайынчы программазы кылдыр хүлээп алган.

Частың, күш-ажылдың болгаш тайбыныҥ байырлалынга аддар болдурган күш-ажылчы ээлчегде Кызылдың полиграфистери, транспортчулары, энергетиктери, тудугчулары хамыкты мурнай турушканнар. Ол ээлчегде хаара түттүнээн күш-ажылчы коллективти тывары ам берге.

Республиканың наймыылалында 18 үлетпүр бүдүрүлге коллективтериниң 17-зи бирги кварталдың планын чедиишкиниг күүсеткен. Чүге сүт заводу квартал планын күүсетпээн. Хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелери чи чылдың бешки чылының бирги кварталында планнаҥ ажыр 428,9 муң рубль түҥнүг ниити продукцияны бүдүргеп. Эрткен чылдың ол-ла үезинии-биле деңнээргө үлетпүр продукциязын бүдүрериниң ниити хемчээли 542,6 муң рубль түҥнеге оскен.

Хоорайның бүдүрүлге коллективтериниҥ төп электростанция, эът комбинадының, түүйбу заводунуң, хөмүр даш шахталының коллективтери бирги кварталда эң дээре көргүзүүгүр болган. Энергетиктер квартал планын 127 хуу күүседип, овааладаан ажыр 1.555 муң киловатт-шак электри энергиязын ажыглап кыпкан. Эът комбинадының ажылчыннары квартал планын 40 хууга ажыр күүсеткен азы хоорай чурттакчыларынга 325 муң рубльдиҥ эът-колбаса кылыгларын бөөр тургаш, 518 муң рубльдиҥ продукциязын берген.

Чыл дургузунда ажыладаар цехти ажыглалга киирип, ону долу бүдүрүкчүдүр ажыглаанының ачызында түүйбу заводу бирги кварталда күрүне планын ёзугаар 1.500 муң кезек түүйбуну бүдүргеп. Кызылдың тудугларынга берген. Завод бодунуң төөгүзүнде кыш дургузунда бир-ле дугаар үзүктел чок ажыладаны ол. Шинчилеп кварталда планындан ажыр 438 муң кезек түүйбуну бүдүргеп.

Апрель — хайныгышкынның ажыл-иштиҥ, ийиги кварталдың азы чеди чылдың бешки чылының бирги чартының планын күүседиринии эге айы. Кызылчылар, чедип алган түҥнелдерге ооҥургавайн, улам чаа чедиишкиннер дээш шүдүргү ажылдап турар.

* * *

Кызылдың пассажирлер АТК-зының коллективи Май 1-нии күш-ажылчы ээлчезинде база хаара түттүнеп.

Бирги кварталдың түҥнелин үндүрбүшаан, боттарының ниитиги курлавырын, арга күштериҥ санап көргеш, чаа хүлээлгелерин алган. Дөрт айларның бүдүрүлге планын күүседир, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 2 хуу бедидер, автопарктың рольу ажыглалга белеҥ чоруунуң коэффициентизин 1 хуу бедидер, баштайгы алдынган хүлээлгеге 50 муң литр бензинии камнап алыр дээнин улам өстүрүп, апрель 25-ке чедир 75 муң литр бензинии камнап алыр деп шиитпирлээн.

Коллективтиҥ чолаачылары бүгү улустуң байырлалынга төлептиг ужуражыры-биле алган социалистиг хүлээлгезин херек кырынга боттандырар дээш шүдүргү ажылдап турар.

* * *

Элегес хөмүр даш уургайының шахтёрлары бо чылдың бирги кварталының планын хуусаа бетинде ажыр күүседип. Кызылдың бүдүрүлгелеринге 38.160 тонна хөмүр даштыҥ казып белетеэн.

Фёдор Морозовтуң удуртуп турары коммунистиг күш-ажылдың бригадазы апрель 2-де 540 тонна хөмүр даштыҥ каскан. Ол ажыл хүнү шахтёрларга ол «дүжүткүр» хүн болган. Мурнакчы бригаданың үлегерин-биле хөмүр даш сөөртүлгезинде ажылдап турар ол Григорий Мухитинге удуртукан бригада күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн белеҥ ажылдап турар.

Ам шахтёрлар май мурнуңуң күш-ажылчы ээлчезинге туруп, хүн бүрүге 545 тонналаа ээлээ эвес хөмүр даштыҥ казар соруулганы салып алган ажылдап турар.

КОМБИНАТТА АЖЫЛ-ИШ

Шагаан-Арыгның үлетпүр комбинадының чазаныга цегин дилиг материалдары-биле хандырар хүлээлгезин Чаатыда болган Чыланныгда ыяш белетеэр участокчуң коллективи (удуртукчузу ол И. Верещагин) ажыг күүседип турар. Бирги кварталда ыяш белеткээриниҥ планы 107,5 хуу күүсеттингеп. 1839 кубометр ыяштыҥ комбинатче сөөртөп. Оон түҥелиниде комбинаттың ыяш дилер бригадазы пилорамаларны бүдүрүкчүлүүр ажыглап, квартал планындан 322 кубометр хей ыяштыҥ дилгеп. Дилиг материалы үзүктели бөөр таварыга болбаан. Тракторист В. Андросов, чолаачы В. Селезнев ажылдап турардар. Тайгада ыяш белеткечилери оттуулар ыяш белеткээриниҥ квартал планын база 118 хуу күүсеткеннер.

Түүйбу цегининҥ коллективи чедиҥ чылдың бешки чылының сезонныг үезинде 8 муң кезек түүйбуну бүдүрер соруулгалыг. Оон белеткел ажыры эгелээн болган сарайларда эрткен чылдың түүйбуларын өртедип турар. Ада ажылчыннар А. Куликов, Х. Билчиниҥа олар идепкейлиг киржип, нормазын ажырып турар. Түүйбу кылырының ажылы механизастатыҥган. Бир эвес электри энергиязының күҥү амгызындан үзүлгеди бөөр болза ийи пресс-машина ажылдаар.

Чазаныга цегинде ажыл хайныышкынныг чоруп турар. Ол цех ыяш болбаазырадырының бедик бүдүрүкчүлүүр станоктары-биле хандырыҥган. Ында колдуунда-ла аныяктар ажылдап турар. Шагаан-Арыг № 2 школаның үстүкү классының өөренүкчилери өөредилгениҥ программазын ёзугаар бүдүрүлге практиказын аңаа эртиргеннер. Ында дыка хей янзы чазаныга кылыгларын бүдүрүп үндүрүп турар.

Чазаныкчы ажылчын аныяктар бүдүрүлгеге ажылдап тургаш билиг чедип алырынга улуг күзел-чүткүдүүн илередип турар. Чазаныкчылар В. Путинцев, С. Золотухин цехте ажыддавышпаан, ажылчын аныяктарның кежээки школазының VII—VIII класстарында өөренип турардар. Ол-ла цехте Ширяев адашкылар ажылдап турар. Оон уруу Ш. Тамара станокта ажылдап, тускай мергежилди өөренип ап турар. Ол оңгу классты дооскан. Оглу Ш. Владимир адазының чанында турупкан чазанып турар.

Цехте бүгү-ле ажылдаар шуушторулга аргазы-биле чоруттунуп турар. Ол чүл дизе чазаныганың янзы-бүрү кылыгларды баштай станоктардан өгелээш, оон соонда чазаныга цехтериниҥ өөренүкчилерин болгаш дуржулгалыг мастерлерни эрткеш, будулга чериҥе кээп, оон хереглелге белеҥ кылыглар болуп үнүп турар. Ол депшилгелиг чаа арганы чазаныга цегинде ажыглап турары ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткеп.

Комбинатта партия организациязы чурт үлетпүргүниҥ министерствозунуң бүдүрүлгелериниҥ аразында калбарган социалистиг чарышка, ылангыя май мурнуңуң ээлчезинге бедик көргүзүглерни чедип алыры дээш тодаргай хемчеглерни чорудуп турар. Коллективтиҥ кежигүлериҥе лекцияларны, илеткелдерни организастап турар. Башкылар, эмчилер янзы-бүрү темаларга лекцияларны номчаан. СЭКП Төп Комитединиҥ ноябрь Пленумунуң шиитпирлериниҥ талазы-биле лекцияны районнуң партком секретарының орлакчызы эш М. Харченко номчуп берген. Чоокку хүннерде социалистиг хөөлүү талазы-биле лекция болур.

Коллективте бот-тывынгыр уран чүдүдүп коллективи тургустунган, олар бирги солуп концертин март 8-ти таварыштыр ажылчыннарга соңгургатканнар.

Райүлетпүр комбинадының коллективи күш-ажылдың сагыга-чурумун улам экижидип, механизацияны бедик бүдүрүкчүлүүр ажыглап турган, чеди чылдың бешки чылының бирги кварталында ниити продукцияны бүдүрериниҥ планын 108,4 хуу, оон иштинде бараанныг продукцияныың 125 хуу күүседирин чедип алганнар.

Д. АРАКЧАА.
(Бистиҥ корр).

Улуг-Хем район.

ОЛАРНЫҢ БЕЛЭЭ

Улуг-Хемни кежилдир ковүргүниҥ тудугчулары байырлал мурнуңуң күш-ажылчы ээлчезинге турушкаш, чедиишкиниг ажылдап турар. Ында ажыл-иш чүгле хүн-биле эвес, а харын шак-минута-биле санаттынган дүрген чеми-биле, карак-кызыл чоруттунуп турар.

Апрельдиҥ бирги чартынында ковүргүниҥ тудугчулары кескү чедиишкиниг болган. Үзүнү 60 метр, 120 тонна деңнелиг эптеп кылган улуг демир оорганы 16 метр бедик быжыглал чагыларның кырында аппарып салган.

Ам ковүргүниҥ тудуун ыракта көөрге бедик аянчый берген. Баштайгы үзүн оорга бодуңуң туружунда салдынган. Май 1-ге чедир ийиги оорганы салыр.

Бүгү улустуң байырлалынга болгаш В. И. Ленинниҥ төрүттүнген хүнүнден бөөр 93 чыл өөнүң ковүрүт тудугчуларының белээ ол.

Пландан ажыр 57,7 муң тонн...

Хову-Аксы автоажыл-агый черинии коллективи 1963 чылдың бирги кварталының планын чедиишкиниг күүсеткен. Квартал планындан ажыр 57,7 муң тонна чүктер сөөртүнген, 53 муң тонна-километрни ажылдап кылган. Эрткен чылдың ол-ла үезинде ук ажыл-агый черинге 50,6 муң тонна чүктер сөөртүнген турган. Ол көргүзүт ам бо бирги кварталда ниитиден ажыр күүсеттингеннеҥ-ла ээлээ-тир.

Коммунистиг күш-ажыл бригадазының бедик адын чедип алыр дээш демисежип турар 5 бригаданың кайызы-даа квартал планын түс-туста 120—180 хууга күүсеткеп.

Хову-Аксының транспортчулары улуг тудугларның бирээзи—«Тыва кобальт» комбинат тудуунуң ажылынга төлептиг улуг-хуузун киирип турар.

Олар ам байырлал мурнуңуң күш-ажылчы ээлчезинде туружуп, улам чүткүдүг ажылдап турар.

А. КОВАЛЕВСКИЙ.

Улам бедип-ле турар

(Фоторепортаж)





дайы ЕКАТЕРИНА ОВЧИННИКОВА-биле ишты ажылдап турар. Екатерининың кол моргешиниң база механиги. ОЛАРНЫ ИЙИГИ ЧУРУКТА (турбина ротөруи аштап тургап үезинде) көргүскем.

— Кижилер черинии өөүр-кевирин чаартып, хем-далайны-даа «чагырып» ап турар магалыг үе бе. Совет чурт, совет чон мындыг күштүг-дүр. Чөөкта чаа-ла ээн чыткан Ак-Довуракты көрүңер...— деп, Куулар Шагдыр өөүнге хөөреп орган. Ол бодунуң хөлү-биле улуг тудугда ажылдап, чаагай ишти бүдүрүп турар. Ш. Куулар ыяш бинбаазырадыр заводта беш чыл ажылдап, дүрүмүгелиг ажылчын аларгам. Эки ажылы дээш шаңналмактадылы-даа ап келген.

УШКУ ЧУРУКТА: Ш. Куулариың диилиг материалдарын чүдүреринге белетеп турары.

Частың байырлалы— Май 1-ге аддар белдурган күш-ажылчы ээлчеге киришкен тудугчулар улам шаплыкын ажылдап турар. Ак-Довуракта тудуглар улам бедип турар.

Сөзүү белгеш фотөзү
Г. ФЕДОСЕЕВТИИ.
Ак-Довурак суур.

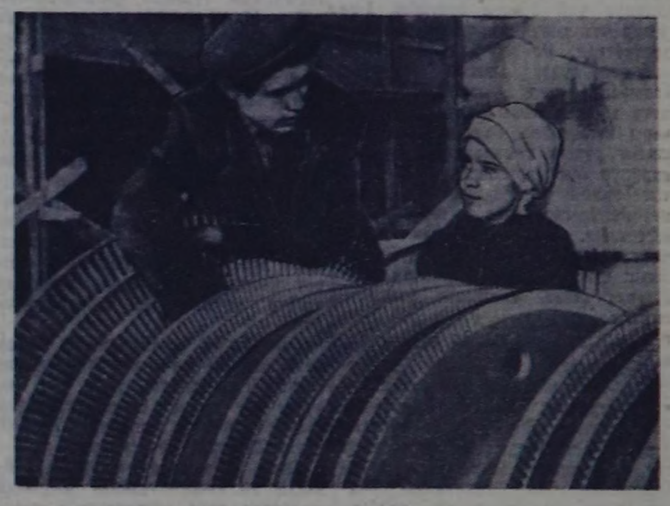

В. И. Ленинниҥ төрүттүнген хүнүнден бөөр 93 чыл болурунга уткуштур

Ленинчи улуг идеяларның тиилелгези

Бистиҥ чуртувустуң нааҥырлыг төөгүзүнде, делегейниҥ коммунистиг шинчээшкиниҥниҥ хөгжүдезинде турасказаалдыг хүннер дыка хей, мынчалзажок апрель 22-ниҥ хүнү коммунист бүргүзүнүң, ажылчы кижи бүргүзүнүң чүрээнге онза чөөк. 93 чыл мурнунда ол хүн Владимир Ильич Ленин — бистиҥ чүс чылывыстың ең-не чугула болуушкуннары-биле ады сырый холбашкан кижи төрүттүнген.

1870 чылда делегей бегүнден сыр өскө турган. Капитализм кодургуушкуннуг хөгжүп турган. Оон өрге-чагыргазы планетаның чаа-чаа черлеринге шептереп бар чораан. Диптер от-биле, хан-чин-биле, чүс-чүс миллион кижилериҥ кырынга күүзелзибиле капиталистиг ёзу-чурумче өдө кыдыынып турган. Ильичиниҥ чурту Россияның улустарының салым-чолу мырынай коргунчуг турган.

Бодунуң хей миллион ооллар, кыстарынга кара бажын—чурт, сонгу-нечурт апарган Россия хаанның кара эмириниҥ чалгыны-биле революциялың хереглинден кезээ-монгеде дүй шаптырган мынаам сагындырар турган.

Монархиялың бүгү күчүзүг кылыгаар чөк хире сагындырар ол дүнбей үеде, мырынай-да аныяк Ленининиҥ генийн бистиҥ чуртувустуң чырыткылыг келир үезиниҥ баш удур чугаалап, өлче орукту айыткан.

1887 чылдың май 7-де Владимир Ильичиниҥ ачызы—Александр Ульянов орус хаанта хамдаан бодунуң ооруу-биле кады шаажылаткан. Ленин ол аар-берге үеде-ле «Чөк, бис өске оруктан чоруур бис. Ындыг эвес оруктан чоруур херек» деп чугаалаан.

Ленинчи ерук бистиҥ чуртувустуң коммунистиг тургузуушкуннуң калбак оруунче киирген.

Ленин кайы хире өндүрүл, келир үени ол кайы хире оттуур болган төөгө коруп шыдаанын, оон олуң чөк идеязы кайы хире тиилекчи күш болганын бистиҥ үезинге чаа күш-биле болган ең-не тодаргайы-биле коргуун турар. Ленининиҥ өндүр улуг болган амыдыралчызы социалиниҥ шашкын хөгжүдезинде, бистиҥ Төрээн чуртувустуң коммунистиг даартазының чөөкшулаанында, кижи төрелгенниҥ аас-кежиниче шын оруну кезээде айтып турар аажок улуг теоретиктиг салгалында болуп турар.

ЛЕНИНЧИ УГЛАНЫЫШКЫН-БИЛЕ

Большевизмниҥ эге хилизында-ла В. И. Ленин: биске революсчуларның организациязын берииер, ынчан бис Россияны эргидиргиптер бис деп чугаалаан. Шак ындыг организация оон тургусканы Совет Эвилелиниҥ Коммунистиг партиязы ол болган. Партияны Ленин чаартыкчыларның партиязы кылдыр доруктурган, ол партия ленинчи революстуг өөредилгени каанныг-биле кадгалап, коммунизминиҥ калбак тургузуушкуннуң төөгү талазы-биле чаа байыдалдарынга дүүштүр ону чогаадыкчы хөгжүдүп турар.

Ол тургузуушкуннуң үезинде партияның мурнунга марксизм-ленинизминиҥ теориязының мурнунда черле таварыкшы көрбээни азы оларны ең-не ниити хевир-биле шиитпирлеп турганы айтырыглар хөйү-биле удаа-дараа тыптып кээп турар. Теория болган практика талазы-биле дилиг чогаадыкчы чорук бурунгаар хөгжүдезинии чайлаан чөк үндезиниг апаргап.

Коммунизм тургузуушкуннуң үезинде СЭКП-ниҥ ролюнүң оскени, совет ниитилел амыдыралының бүгү теллелларынга партийжи удуртулганың ханы салдары партияның массалар-биле сырый харылзаазы-биле, улустуң амыдыралын сырый билириибиле, оон өрге-ажыктарының дугайында үргүлчү сагыш салышкынбиле тодаргайлаттынып турар.

Ленинчи херектиг коллективтиг салгакчызы Коммунистиг партия «...массаның ең эки күштерин чүве артырбайн хандытпышаан, массалар-биле харылзаа түттүнүп турар бе, ол ёзулуг диилг бе дээрзин базым бүргүзүүде кичээнгейлиг болгаш боттуг хынавыпаан, бодунуң бүгү ажылчорудулгазын масса ниитинге чорудар» деп Ильичиниҥ чанчылын идыктыы-биле сагын турар.

Партия бүгү чугула айтырыгларны ажылчыннар, колхозчулар, интеллигенция-биле сүмележип, оларның хөөнүн болган саналын билип ап, ону бүргүүн ажылынга, келир үениҥ планнарын тургузарда улустуң бодалын хынамчалыы-биле барымдаалап турар.

Партия амыдыралдың ханы ниитинге ажыддап, массадан үргүлчү өөренип турар болган ол чорук массаларның эрге-ажыктарын шын илергейлээриниҥ, бүгү чүүлдерге улустуң тура-соруунга болган идепкейлиг чоруунга дамнырынын аргазын аңаа бериҥ турар.

СЭКП совет ниитилелдиҥ баштакчы күжү болур харылсаалыг болгаш нарын хүлээлгезин чедиишкиниҥ боттандырып турар, чүге дээрге бодунуң бүгү ажыл-чорудулгазынга партия амыдыралының ленинчи норма-чижектерин болгаш принциптерин удуртулга болдуруп турар. «Чон ортузунга чүрттаар. Хевиннерни биилир. Бүгү чүвени билип алыр. Массаны билир. Чоокшулажып билир. Оон шуут бүзүрээнин чаалап алыр» — деп партияны Ленин өөредип чораан.

Коммунизминиҥ дээди школазы, мегелеринге болгаш чонга бердингенин дээрге партия кежигүнү бүргүзүнге Владимир Ильич Ленининиҥ амыдыралы болгаш чуртталгазы — миллионмиллион ажылчы чон-биле удуртукчунун, баштынчыныҥ чаңгыс эптиниҥ кайгамчык үлегер-чижээ ол болур болгаш кезээде ол боон артар.

Совет Эвилелиниҥ Коммунистиг партиязы бистиҥ улузувусту коммунизм херээниҥ тиилелгезинче аппар чоруур. Бодунуң мергени-биле, мөңге аныяа-биле, калбак массалар-биле бодунуң сырый харылзаазы-биле күштүг бистиҥ партиявыс Ильич ышкаш ажылдап, демисежип база чөнүү удуртуп, Ленинге бодуун кижилериниҥ аас-кежиниҥ оон бердингенибиле бараан болуп чораанының үлегер-чижээнге чедиишкиҥ турар. Бистиҥ тиилелгеривистиҥ үнер дөзүмүнде.

«Үлузувуҥ чүнү бүдүрүп каанын, бодунуң хөлүг чуртуң чаартыышаан кандыг кайгамчык чүүлдерни кылып турарын Владимир Ильич Ленин бир эвес көрүп шыдаар турган болза, ол бөргүн үзүлгаш, чавызадыр мөгеер иймек. Ленин чүнү дээш чурттаа чораан болдур, ол чүнү планнап турган болдур, чүнүң дугайын күзеп турган болдур, ону ам бистиҥ үлузувус, партия амыдырапда чедиишкиниҥ күүседи турар!»—деп Никита Сергеевич Хрущев кайгамчык-ла эки чугаалаан.

СССР-ДЕ КОММУНИСТИГ ТУРГУЗУУШКУН—ЛЕНИНИЗМНИҢ ЧАЛЫННАНЧАК ТИИЛЕЛГЕЗИ

В. И. Ленин хөстүг күш-ажылдың күжүнге, улустуң күжүнге ханызыбиле бүзүреп чораан. Совет эрге-чагыргаңың быжыглыг турганыныҥ берге чылдары чуртка ам-даа шуурганнап турган, а Ленининиҥ шылгарандгай угланы чаа ниитилелдиҥ хөгжүдезинииҥ чүгула чаданыын салып, улус массаларның күш-ажылчы идепкейлиг чоруун чуртту социалистиг эрге-биле чаарты тургузарының үндезин соруулгаларын шиитпирлээриниче угландырып турган.

«Ёзулуг күчүлүг болгаш эдбекшилдиг Русьту тургузарынга материал— бойдус байлактарында-даа, кижи күжүмүн курлавыларында-даа, улустуң чогаадыкчы чоруунга улуг революциянын берген кайгамчыктыг херлиишкиниинде-даа бисте бар»—деп Ленин бижээн. Шынап-ла мындыг Русь Коммунистиг партияга баштаткан улустуң күш-ажылынган төрүттүнгеп-даа. Россияның чүс-чүс чылда хожудаашкыны эрткен үеже чоруй барган. Коммунистиг тургузуушкуннуң оруу-биле Совет күрүнеениҥ шапкын базымы «большевикчи шенелдении» буурап дүжер дугайын аңгыланы үелерде болгаш янзы-бүрү хевир-биле көргүзер хээш шедиргелеҥниже чедир алгыржып турган кижилерни ам үеде ажаок дувүредип турар. Он-он миллион тонна каанныг, хөй миллиард киловатт-шак электроэнергиялыг, химиктиг индустриялың чаа-чаа гигантыларының, колхозтар болгаш совхозтар шөлдериниҥ эдбек дүжүдүнүң бүзүредиг көргүзүглери ажыл-агыйның социалистиг системазының капиталистиг системадан артык шынарлыын тодаргай бадыткап турар.

Чеди чылдың чүгле дөрт чылдарында безин ССРЭ-ге үлетпүрүнүң ниити продукциязы планда телевиллеттингеп 39 хуунуң орнунга 45 хуу оскен. 1953 чыл-биле деңнээргө чүгле хөгжүлдениҥ темпизи-биле эвес, харын чыл бүрүге ниити өндүдези-биле америк империализминиҥ үлетпүр машиназын мурнай базып орар.

Социалистиг чер ажылында чугула базымнар чедип алдынган. Элээн хей районнарга өгаар-бойдустуң таарымча чөк байдалдары турга-даа, тараанаың ниити чыылдазы эрткен чылын 9 миллиард пуд азы 147,5 миллион тонна четкен. Ынча хей тараанаы бистиҥ чуртувус кажан-даа дп чорбаан. Күрүнеениҥ кодаа ажыл-агый продуктуларын садып алыры дыка оскен. 1953 чыл-биле деңнээргө 1962 чылда тараанаы 2 катап хөйнү, малды болгаш куштуу—2,5 катап хөйнү, сүттү барык 3 катап хөйнү күрүнеге садып алган.

Үлетпүрүнүң болгаш кодаа ажылагыйның дүрген хөгжүдези-биле кады совет эртем шапкын хөгжүп турар. ССРЭ-нин космосту шинчиилээр талазы-биле чайыннанчак чедиишкиннери, эң улуг электростанцияларны, электри шугуманарын түдүп тургузарында, тудугунуң индустриалдыг аргазында, ядролуг энергияны тайбын сорулгаларга ажыглаарында болгаш оске-даа хей чүүлдерде шыгарангай чедиишкиннер болза Совет Эвилели делегейде эртемниң болгаш техниканың баштакчы туружунче бүзүредиг үнүп бар чыдарын, а эртем-техника депшилгезиниҥ шиитпирлиг адырларынга бирги черии мырынай ээлей бергенин бүзүредип-биле көргүзүп турар.

ССРЭ-де коммунистиг тургузуушкун, оон практикада боттуг түҥнелдери—ленинизминиҥ ёзулуг чайыннанчак тиилелгези ол-дур. Улустуң инициативазы биле ленинчи партиниҥ удуртукчу, башкарыкчы ажылчорудулгазының чаңгыс аайындан бистиҥ улузувустуң төөгүдүг тиилелгелериниҥ бүдүүжүнүң бүгү системазын үениҥ негелделеринге дүүштүр ленинчи үгаангыры-биле эде тургузуп турар.

Бо талазы-биле улуг хемчеглер СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунга төлевиллеттингеп. «Партия организациязының ажылында кол чүүл—ол дээрге бүдүрүлге деп бис дөрт чугаалап турар бис. Бүдүрүлгени хөгжүдер соруулга-биле бистиҥ күрлавырларывысчы, бистиҥ кадрларывысты, бистиҥ бүгү күштеривисти эң эки ажыглаары эргежок чугула» — деп, Н. С. Хрущев демиглээн.

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленуму партия организациязының структуразының үндезиниҥге бүдүрүлге принциизин адаандан үстүнге чедир салыр деп докталткан. Партияның эге организациялары мурнунда-ла бо принцип ёзугаар тургустунган. Ол принцип ам партияның удуртур организациязының шүүтүзүнүң нептереттингеп. Калбак ажылчы массаларның хөрт киржилгезиниге үндезилеттингеп пар-

Республиканың малчыннарында

Партком бюрозунга

Улуг-Хем районуң «УТКА 25 чылы» совхозтуң № 3 бот-оруда-чарылгалыг хойжу бригадазының ажыл-чорудулгазының дугайын СЭКП-ниң Улуг-Хем комитединиң бюрозунга чоокта чаа чугаалажын көрген. Бригаданың ажылының дугайында информацияны ооң бригадири коммунист эш Чаш-оол кылган.

Бригада эрткен чылдың эгезинде тургустунган, чуртталга бажыңнарыбиле болгаш мал кажаалары-биле бүрүн хандыртынган. 1962 чылда 51 центнер дүк бүдүрер планын 56 центнер кылдыр күүседкен. Бригаданың кежигүннери Шактар-оол, Доллай-оол олар боттарының каларын турар төрүүр хойларындан чаш төлдү бүрүн ап өстүргеш, мурнакчылар болганнар. Бригада эрткен чылын мал чеңнеге 450 тонна силос белеткээр онаалдазын күүседкен.

Ынчалза-даа бригаданың ажылында улуг четпестер барын бюро демдеглээн. Бригада эрткен чылын кол ажыл-агыйжы көргүзүүлерин күүседпээн. Хойнуң баш санын өстүрериниң планын түгле 76 хуу күүседкен. Төрүүр түе баш хойга онаалтыр түгле 50 баш хураган алган. Бригада малынга 200 тонна сиген кезип белеткээр планындан түгле 97 тоннаны белеткээн. Бо четпестерниң улам-дан бригада эрткен чылын орулга планын база күүседпээн.

Малга бодүүн чемнерин четчир хемчээлдин-биле күүседип албаанындан-ам үеде бригаданың арын бакса-раан хойларынга бээр сиген чок боон турар.

Оон-ынай малчыннарның культура-амыдыралын экижидер дугайында хемчеглер бригадада ам-даа четпес алдынган. Малчыннар бажыңнарын чугайлавайн турар, чүнар бажын, садыг, кызыл булуң, клуб бригада төвүнде чок. Ынчангаш малчыннар кино, концерт көрбейн турар.

Адак соолунде бригаданың 1963 ажыл-агый чылында ажыл планы чок, малчыннар боттарының бүдүрүге онаалдаларын ам-даа билбес. Бо бүгү четпестерниң болуп турарының кол чылдагааны болза, бригаданың бригадири эш Чаш-оолуң кижилерден негелдезинин, оларның ортузунга организакчы ажылдың кошкаандан болуп турар деп партком бюрозу демдеглээн.

Бригаданың ажылында ынчат улуг четпестер турда совхозтуң дирекциязы болгаш ында партком, ажылчын комитет хээштиг хемчег албайн турарын база бюро айыткан.

М. БАЛЧЫЙ-ООЛ.

Мурнакчы ферма

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Ишкин-Хем фермазының коллективи сүт бүдүрер талазы-биле чарышка алаан каш чылдарда тиилекчи болуп келген. Бо чыдын бирги кварталында оларның көргүзүү Улуг-Хем районда база бедик болган.

Коллектив ниитизи-биле 665 центнер сүттү бүдүрген азы үш айларда инек бүрүзүнге онаалтыр 332 кг сүттү сагган. Чамдык саанчыларның көргүзүү оон ыракта бедик. Чижээ, Федосья Макарова—395. Шулуун Биликмаа—394 килограмм сүттү саап алган.

Фермада улуг күш негеттинер ажылды механизастаар талазы-биле хемчеглерни база организастаан. Холбиле саалда үезинде эвээш эвес кижи күжү чарыгдаттынып, ажылдың бүдүрүкчүлүү база бедивейн турган. Электри саалда аппарадын ажыглалга киргеннигден эгелээш, бир кижи 30—35 инекти саап, сүт бүдүрерин улам ковүдедип турар. Ферма ам түгле 6 кижи бүгү инекти саарын тавында хандырып турар.

М. ДАЛАА.

Үргүлчүлеп турар

Таңды районда «Тиилелге» совхозтуң № 2 хойжу бригадазы хойларны дөрт кезек черде ажаап турар. Кодан бүрүзүнде хой февральдан эгелеп массалыы-биле оолдап эгелээн болгаш оолдаашкын ам-даа үргүлчүдевишаан. Ак-Дашта хоочун хойжу О. Дажый-оолдуң кадарган хонунуң оолдаашкыны ам адактаган. Чоокку хүннерге чедир ооң коданында 580 баш хой төрээн, хураганнары менди доругуп турар.

Республиканың мурнакчы малчыны М. Акан-оолдуң кадарган хою база хүр кыш ажып, менди оолдап турар. Хойжунуң белен эвес ажылхерээнге уруу М. Шыртың улуг күзаны чедирип турар.

О. НАЗЫН-ООЛ.

—⊙—

БЕДИК АТ ДЭЭШ

Ишкин-Аксының сүт-бараан фермазының коллективи коммунистиг күш-аның фермазы деп атты чидип алыр дээш чарышка чоокта чаа кирипип эгелээн. Хой назын комсомолчу амыйыктар болуур бо кайыралдыг коллектив коммунистиг ёзу-биле ажылдаар, көрөнир, чурттаар; шупту-зу чаңгызы дээш, чаңгызы шупту-зу дээш — деп принципти барымдаалап ажылдап турар.

Олар инектериниң чемгерилгезин эжиндип тургаш, сүт саалдазын улам навудетпишаан, эрткен кыжын зоотехникти белгүлүг шупту көрөнип ыштааннар.

Ферманың саар инектери ийи кедан кылдыр үзүп тургускан: бирээзи Ишкин-Аксында, есизи Ак-Аксында. Белгүминиң башкылары: Ишкин салбырның зоотехниги Сат Артур, ветфельдшер Михаил Очур олар бирги кадамкың ажылдакчылары-биле 13 удаа, ийигизинин-биле 15 удаа кичээл эрттиргенимер. Кичээлдериниң сөөлүргүнчүг болуп турары дыңнанчыларның идепкейин бедиткен.

Ийи кедаңда ажылдап турар кижилер арасында социалистиг чарыштыг. 1962 чылда ферма сүт бүдүрериниң планын 107 хуу күүседкен. Чыл түңнелинде Ишкин-Аксының саанчылары чарышка тиилеп үнгенимер. Олар ниитизи-биле 75 тонна сүттү, а бир инекке онаштыр 1170 килограммны; Ак-Аксының саанчылары 64 тонна сүттү азы бир инекке онаштыр 1068 килограммны сагганнар.

Бо чылдың бирги кварталында Ишкин-Аксының саанчылары 12,5 тонна сүттү бүдүрүп, инек бүрүзүнден 357 килограммны, а Ак-Аксының саанчылары 10,2 тонналы азы инек бүрүзүнден 319 килограмм сүттү сагганнар. Ынчангаш Ишкин-Аксының саанчылары тиилекчи болбушаанмар. Саанчыларның аразында Түлүш Брайна бирги кварталда инек бүрүзүнден 473 кг сүттү саап, чарышка тиилекчи болган.

Ферманың ажылдакчылары амыдыралының культурлуг деңнелиин бедидери-биле биче эвес ажылдарны кылып турар. Ишкин-Аксында чунар бажың ажылдап турар. Боттарының аразында арыг-шевер комиссиязын тургузуп алган.

С. ПАВУ.

Шылгарангай шүлүкчү

(Демьян Бедныйның төрүттүнген хүнүнден бээр 80 чыл болганынга)

«Демьян Бедныйның дугаймда кым дыңнаваанны?—деп, 1923 чылда бижээн бир чүүлде айтыргаш, аңаала харылаан: — Ону бүгүде дыңнаан!». Ол чүүлде Демьян Бедныйны ёзулуг улусчу шүлүкчү, Октябрьның социалистиг революциязының кайгамчыктыг ыраажызы-дыр, сөстери бистиң дайзынналарывысты хайыра чок, оларны өлүмнүг күш-биле чылча шаап турар дайынчы сатирик-тир деп адаан.

Коммунистиг партияның шынчы оглу, чалбыыштыг пропагандист болган агитатор, Октябрьның медээ бериичизи — деп, бистиң улус Демьян Бедныйны ынчаар билир. Оон чогаалдары — социалистиг революциянның, хамаатты болгаш Ада-чурт дайынналарының шүлүк-биле бижээн төөгүзү. Ол дээрге — социализм тургузуушкунуунуң маадырлыг ангаазы-дыр. Партийжи болган улусчу чорук—оон чогаал ажылының дириг агыны.

Демьян Бедныйның шүлүк чогаалы Коммунистиг партияның, В. И. Ленининиң салдарыбиле хөгжүп, бижыгын келген. Улуг баштынчы оон чогаал ажылын кичээнгейлиг-биле хайгаарап турган. Ленининиң эң чоок чорааш кижилериниң бирээзи Бонч-Бруевичиниң сактып турарындан алырга, Владимир Ильич Демьян Бедныйның чогаалын кайгамчыктыг элдеп-биле, чоогу-биле, ынакшымалы-биле көрүп турган.. Оон чогаалдарын Ленин черле чечен, черле ыяа бижиттинген, чазыг чок, хараале ылап ыштаан турар деп үнелеп... Демьян Бедныйның чогаал ажылын ол эң-не кичээнгейлии-биле көрүп чораан.

Ленининиң шүлүкчү болза идея талазы-биле сүмелекчиэ деп санап чораан. «Бүгү-ле чүүлдерге, моон ажылымга безин, ленинчи удуртулга хөстүп турган!»— деп Демьян Бедный демдеглеп турган. «Басыныы камгалап» деп шүлүк-биле бижээн фельетонга оон бижээнин:

Ынай кушпаа хойзуп чораан кереелээ чок,
Ыяш кезинр араатаннар боолазыны деп,
Мээң шүлүүм хаанаарының
ыттарынче
Меслиидежин, чидиг, күштүг
халдазын деп,
Менң ЛЕНИН кезээ-шагда углап
чорду.

Демьян Бедныйның шүлүкчү үнү миллион-миллион кижилерге чедип, партияның болгаш чонуң херээ дээш демиселче оларны кыйгырып турган. Ынчангаш Коммунистиг партия улусчу шүлүкчүнүң чогаал ажылын бединдиве үнелээн. Ленин дириг турда-ла Совет чазак Демьян Бедныйны дайынчы Кызыл Тук орден-биле шаңнаан. Ынчаарга шүлүкчү 50 хар харлаанда Ленин орден-биле ону шаңнаан.

«Бедик идейлии болгаш чечен мергежилдин—совет литературунуң болгаш уран үүлдүң улуг күжү» деп бодунуң чугаазынга Демьян Бедныйны дугайында Н. С. Хрущевтуң чугаалааны болза: «Шүлүкчү болза революция дээш демиселчилериниң дайынчы чыскаалыкта турган болгаш бодунуң бүгү кайгамчык улуг мергежилии мөлчүкчүлериниң дарлаалыдан ажылчы чонларны хостаарының улуг херээнге бараан болдургаи...

Ам безин мээң салгаалмның кижилери байырлаалдыг байдалга ужураажы бергенде, хамаатты дайынның үезинде боттарының эрткен үезин сөрүшкүлүг сактып келгеш, Демьян Бедныйның мырларын мырлай бээрлер, чүге дээрге ол мырлар ам-даа болза чаа болгаш амгы үеним болуп дыңналып турарлар».

Оон чогаал ажылында Ленин, партия болгаш чон—бир бүдүн болуп турар. «Чер, эрге-шөлээ, ажылчын үлүг дугайында» деп шүлүтледе ол онзазы-биле илереттинген, ону 1917 чылдың Октябрьның мурнунда-ла бижээн, оон мынай Октябрь сөөлүнде бижиглээн хөй-хөй шүлүктериниң болгаш шүлүглелдериниң: «Ажылчын байыр чедириишкинге», «Ынакка», «Кол кудумчу», «Ким-даа билбээн», «Чер! Чер», «Черниң аас-кежии» болгаш өскелерде-даа үстүнде тема база илереттинин тургулаар, ол чогаалдар совет чечен чогаалдың алдын фондузунда киргеп.

Шүлүкчүнүң чогаалдарының онза күжү чүге турган дээрге, бистиң партияның чечен чогаал болгаш уран чүүл талазы-биле соруглаарынга, политиказынга, В. И. Ленининиң чогаал-эстетика талазы-биле үзел-бозалыы амыдыралга боттанныырары дээш партияның демиселинге таарыжып турары болуур-дур. Бодунуң «Айлаң пушкаш» деп шүлүүнге ажылчын болган таранчын шүлүкчүлерже көрүнүп Бедныйның бижээни:

Силиг, чараш, күштүүлериң дөзу чүдел?

СИЛЕР ЛЕНИН ЧАГЫЫ-БИЛЕ КҮШТҮГ СИЛЕР!!

Партияның болгаш чонуң херээ дээш, «коммунистиг тургузуг» дээш демиселиниң бодунуң шүлүк чогаалының кол хүлээлгези кылдыр Демьян Бедный көрүп турар. Төөгү бору коммунизминиң өндүр улуг идеязының чорудукчулары болуруи бисче хүлээткен деп удаа-дараа ол чугаалап чораан. Ол болза чонуң амыдыралын ооң бүгү-ле илерелгези-биле көргүзеринче кыйгырып чораан.

Чонуң кежиин сеткил-биле шыыр болза,
Чонуң өөрүүн боду-биле адаар
болза,
Шүлүкчүлер ынак, бедик кижилер
боор,
Шүлүктери чонуң чүрээн шимирт
кылыр.

Бодүүн совет кижилер—чаа амыдыралың тургузуучулары Демьян Бедныйның лириктиг маадырлары болуп турар. Чижээлээрге, «Чечектер болгаш дазылдар» деп шүлүкте алдарлыг колхозчу Паша Ангелинаның амыдыралының, күш-ажылчы маадырлыг чоруктарының дугайында чечен хандыкшылдыы-биле чугаалап турар. Хөй-хөй шүлүктериниге ажылчынныриың болгаш колхозчуларның дугайында сеткил хайыыкшыныы-биле ол бижип, социалистиг тургузуушкунуң фронтуларыига бистиң чонуң чедип алган чедишкиннерин азагайөрээн чораан.

Болаш көргө, атомну штурмнан турар совет кижини бистиң чуртка бирле дугаар мырлап эгелээн кижи Демьян Бедный болур-дур. 1928 чылдың ноябрь 25-те «Атомга чеже бергеи» деп шүлүкке парлаалгадан донгчу дыңнадыныы чугаалаан: Ленинград университединиң аспирантылары атомнуг ядро айтырыын шинтиирлээринге баштайгы базымны кылган. Буржуаз делегейге ол дыңнадыгыны мындыг ажыг хорадаал-биле хүлээп алган:

Совет арга — Европаны ат-ла кылды —
Согурну көр—тывызынты тыныын
ол-дур.
Бистиң дөстү газылындан турар
дээн-дир,
Биеэ ямбы эргевисти үрөөр дээнир.

Оон ынай шүлүкчүнүң дараазында кайгамчык сөстери бар:

Тура казар, каспас-даа бол,
өртемин көр,
Туюлунда — Октябрьның чылы
киргеп.

Чаа кижи дээш демисел, бистиң кижилеривисти социалистиг бедик медереллиг кылдыр кижизидерге—Демьян Бедныйның чогаал ажылында коя темаларның бөрээи. Ленинчи чагыгны ол чүткүлдүг, ыдыктыг күүседип, коммунизмге ойлаңнашкак реакциялыг идеологияга улуур ёзулуг револючу демиселдя хайыра чогаа ол чорудуп келген. Амыдыралга биче бурмуазчы чорукка, арага-дарывлар, хулгаанныар чорукка, ажыл кызбас маңгыстарга, шажыныың артымышкыныарыига улуур киләң-биле ол демисеэнин чораан. Чаа ыыдыралды тургузарыига совет кижилериниң чедишкиннерин алдаржытпышаан, бистиң бурунгаар шынчаакинивиске моондак болуп тургаиларга улур Демьян Бедный хайыра чок демисеэнин чораан. Хожудан турар бүдүрүлгелериниң болгаш колхозтарының удуртукчуларын, бюрократтарын, дээлиделчилерин, маңгыстарын чидиг фельетоннарынга, басынларынга шүлүкчү сойгалап бижип турган.

«Дидим-не, оолдар!» деп шүлүүнге Демьян Бедный ленинчи Ажылчын-Тараачын инспекциязының — ажылынга ажылчы чонларның калбак массаларынга дазын турарларының серемчиледдинге магадап турар. Бистиң чуртка ону чонуң могаг чок контролёрду деп адаавы таварынга өөрээ.

Демьян Бедный бодунуң чогаал ажылынга бистиң ыыдыралывыста кайгамчыктыг, револючу түүлдерни бадыткап чораан. Оон-биле кады ол болза империалистиниң тайбыңга ынак бис дээр чагдынчак чорууп сойгалап турган, Бистиң улузувустуң алдарлыг эртнек үезинин дугайында чугаалавишаан, бир эвес фашистер биске халдап кедир болза, Совет Эвилелиниң болгаш ооң шериниң тиилээринге бүүрелии Демьян Бедный база илереди чораан, ол дугайында ооң ыыдыг одуруглары бар:

Калчаараштың дембээрээштиг
Ханныг дайын өөскүлүпсе,
Төрээн чурттуң кандыг күштүүн
Тө каап берип, тиилевер бис.
Бүгү совет кижилериниң
Бүдүш болган—аштырбазың,
Ыыдыглыг кандыг үүлэ
Магазларын көргүзер бис!!

Демьян Бедный бо одуругларын гитлериг Германияның ССРЭ-ге халдаарынга чедир дөрт чыл мурнунда бижээн. Немец-фашистиг шериглер Советтер чуртунуң кызыгаарларынче халдап кирипгер билек-ле, ласкежии дээш, шыныыг херек дээш демиселдиң мурнуку одуруунга шүлүкчү турупкан. Ала-чурттуң Улуг дайынының чылдарында үйи чүс ажыг чогаалдарыны ол бижип «СЭТА-ның сөңгаларынга» хөй-хөй шүлүктерин база бижээн.

Демьян Бедныйның шүлүктери, мырлары, басынлары, фельетоннары дайынга улуур ыыдыгыг демиселди чорудар талазы-биле бистиң партияныска дузалап турган. Совет Эвилели—«маадырларның чурту», харын оон ужурунда ол тиилээр!—деп шүлүкчү шыны-биле көрүп турган.

Улуг Октябрьның оюнда—1941 чылдың ноябрь 7-де—Демьян Бедный сураглыг шүлүк одуруглары дайынны тиилээр, мен чонумга муңмуң катап бүзүрээр мен деп бижип турган.

Шүлүкчү тиилелгениң хүнүнге чедир чурттаан болгаш ол дугайында «Тиилелгениң байырлалы» деп шүлүктү бижээн. Анаа Демьян Бедный бүгү делегейге тиилелгелиг чидиг ыыдыл тук дээрже кииский үнду. Төрөөн чурт байырлап тур деп чүвеин оңза уран чечени-биле чарлаан. Демьян Бедныйның дайынчы шүлүк чогаалы ам-даа болза бистиң литературавыс болгаш уран чүүлдүң ажылдакчыларынга кайгамчыктыг үлегер, коммунистиг партияжи, беанк дайынчы идейлиг болурунуң үлегери-дир.

Тайбың, демократия болгаш социализм дээш улуг тулчуушкунга Демьян Бедныйның сөстери ооң дириг чоруур үезинде турганы-биле дөмей чидиг, боттуг болуп артып калган. Ол болза совет кижилерни коммунистиг даартагы хүн дээш тулчуушкунче кыйгырып турар.

(Филология эртнемериниң кандидады А. ПЕРМЯКОВТУҢ үүлүлгези).

Сес чыл улаштыр

Дөртен аътты чарыштырган
Дөңгеликтиг Дөге баары...

Улустуң ыр-шоорунда кирип турар Дөге бо-ла болгай. Арты-иштинде көстүп баткан буттарында, хат кирбес ыжык ой-чигинде, оргулаш ховуларында чаттылып өттээн, эрээн-шокар мал-сүрүг-биле каастанышкан Дөге, терең сүглуг ак-көк хеминиң солагай талазы эринде чечектелип сайзырап турар, сайгылгааны чайнаан, радиозу ырлаан каасчараш хоорай-биле кыйгыржып, оюн эрээн чүве дег, хереп алган турар.

«Өлчейлиг чер болгаан, кандыгдаа берге кыжын Дөгелерге мал чүдаар эвес» деп, улустуң чугаалажын турары-ла шын. Бо чылын аңаа ийи колхозтуң, бир совхозтуң ыйзын каш муң хойлары оң ажыг коданга хүр кыптаан. Бин-Хем районда «Кызыл тараачын» колхозтуң хойжуу Салчак Чадамбаевич Селбисал ол коданнарның бирээзин ажаап турар.

Салчак Чадамбаевич 1952 чылда колхозка кирген. Баштайгы үш чылдарда кадайы Салчак Өпеймаа саанчы болуп ажылдап, а Селбисал тудугжулап турган.

— 1955 чылдан эгелээш-ле малдан салдынмайн келдим—деп, Салчак Чадамбаевич чугаалады.—Бо берге ажыл чүве-дир. Маңаа ынчангаш белен-селеп кижилер ыяртынмайн баар-дыр. Бо кадай-биле бис шөпу дээн кызымак улус бис, ол хөреде-ле чамдыкта бергедей бергилээр турду. Малдың оъдун, суун таарыштырар, кышкы үеде чиир чемин сөөртүр дээш ажыл-ла хөй. Эки кызыңкылайын ажылдаарга, мал менди өзер боор чүве-дир. «Кежээ кижи мал өстүрер» деп улустуң чугаалажыры шын-дыр.

— Чыл бүрүде-ле хой кадарып келген силер бе?—деп, оон айтырдым.

— Баштайгы удаазында чылгычыладым. Оон соонда инек база кадардым. Хой кадарырынга киргеш, алды чыл ажып тур мен.

Бодунуң хой кадарып турар аргазынга хамаарыштыр ол ынча диди:

— Шала күскээр, хар чуга, хойлар шыырак турда, ырак черлерни, хар, хөртүк дугланнар өзарларга хой кадарып турдун. Хоочун малчыннарның ол аргазы черле шын-дыр. Мен аңаа бүзүредим. Бажын соок дыңзын, хүн дургузу кыскалап, хар улгады бергенде, аал чанында чоок, даштыг, чуук черлерни кадарар. Бажын соок чыварда малды эрте ажытпайн, хүн шалып дээп, бичин чөөреп, чымчай бергенде одарладып үндүрерге эки чүве-дир.

— 1962 чылда кандыг көргүзүглерниг болдунар?

— Мүнне шору болган ийин—дээш, хойжу хүлүмзүрүп кагды.—1961 чылдың күзүнүнде кадарарыбиле хураганнар хүлээп алган кижи мен. Хураганның кыштыы эки болур чүве-дир. Түгле кадарчы кижиниң мергежилдиг кадарарындан хамаарыжыр. Ол аныяк малдарны бажын дозуп, ол-бо сайгара сүрүп, түде кадарар херек. 562 хураганнарны менди чыл ажыр кадаргаш, баш бүрүзүнден 2 кг дүктү кыргып дужаргаш, планымны 114 хуу күүседттим.

— А бо чылгы хүлээлгенер кандыгыл?

— Ам коданымда 540 баш тогду хойлар бар. Болардан чангыс-даа баштың оскуннаас дээш, шырбайын-ла тур мен. Тогдулар эки кыш аштылар. Дижеп чоруур малдарга кыжын оттаары берге чүве-дир. Ынчангаш онза сагын салыышкыны, мергежилдиг кадарары негеттинер апаар. Ам боларның баш санын менди камгалап алыр, тогду бүрүзүнден 3 кг-дан эвээш эвес дүктү кыргып дужаар хүлээлгелиг кижи мен.

Чурукта: Салчак Селбисал.

А. КУЛАРОВ.
Фото авторнуу.

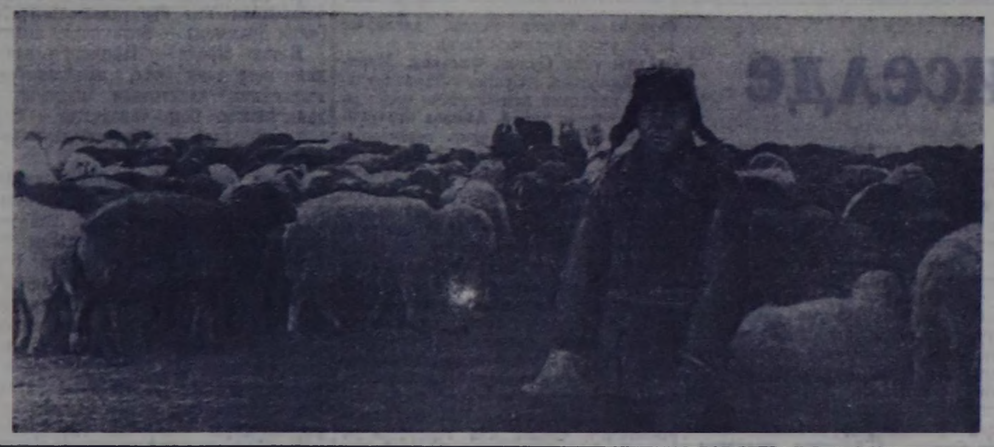

тия-күрүне контролюнуң ленинчи идеяларын партия бүтүнү-биле катап тургускан.

Улус ажыл-агыйынга партийжи удуртулганы сайзырангайжыткаңы коммунистиг тургузуушкунунуң күчүлүг дүргедедикчизи болур үжүрлүг.

Бистиң амыдыралывыстың ленинчи норма-чижээ улустуң политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейинде каракка көзүлдүр илереп турар. Улетпүрүнүң мурнакчы бүдүрүлгелериниң эгелээни күш-ажылдың эң бедик бүдүргекчүлүү дээш шимчээшкин. Краснодар крайның Усть-Лабинск бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-ишчилериниң тарааны, эътти, сүттү болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир дээш бүгү улустуң чарыжын калбартырынче кыйгырган кайгамчыктыг эгелээшкинни, ол ышкаш өске-даа хөй-хөй чогаадыкчы эгелээшкиннер, совет улустуң маадырлыг күүш-ажылы — коммунизм дээш демиселге чаа тиилелгелериниң чүгүлә магадылаалдары бо-дур.

Коммунистиг тургузуушкунуңуң түңнелдери совет кижилериниң материалдыг чаагай байдалының болгаш культурлуг деңнелиниң чайгылыш чок бедип турарындан тодаргай илереп турар. Бистиң чуртувустуң национал орулгазының өзүлдезиниң темпизи капиталистиг чурттарның национал орулгазының өзүлдезиниң темпизинден дыка ажып турар. Сөөлгү он чылдар иштинде Совет Эвиделиниң национал орулгазының чылда ортумак өзүлдезиниң темпизи 9,2 хуу болган, а ол-ла үе иштинде АКШ-тың—чүгле 2,7 хуу. Совет улус хүн келген түдүм-на байлак, эки чурттан турар. Чуртталга тудуунуң калбарымшкынындан, бараан саарылгазының өзүлдезинден, улустуң угаан-бодал негелделеринге партияның сагыш салыышкынындан, бистин бүгү-ле тиилелгелеривистен СЭКП-ниң ленинчи угланыышкыныңның улусчу шинчизи илереп турар.

Коммунистиг идеалдарга бүгү кижилерни кижизидери коммунизм дээш демиселге эң чугула ужур-дузалыг. Бо дээрге партияның идеологтуг ажылында амгы үеде кол сорулга болуп турар. Партия бодунуң күрлавырларында бар бүгү идейлиг чепсектиг ажылчы чонну коммунистиг ёзуга кижизидер сорулагага ажыглап турарының ужуру-даа ол. Идеологтуг ажылды экижидер дугайында партияның болгаш ооң ленинчи Төп Комитединиң үргүлчү сагыш салыышкыныңның чаа чайыннанчак чижээ—партияның болгаш чазактың удуртукчуларының чогаадыкчы интеллигенция-биле ужуражыш к ы н ы, СЭКП-ниң Төп Комитединиң майда болур Пленумунга партияның идеологтуг ажылының эвлчеглиг сорулгаларын чугаалажыр деп турары бөлүп турар.

ССРЭ-де коммунистиг тургузуушкунуның практика кырында чедишкиннеринде сиңниккен өлүм чок ленинчи өөредигиниң чыры ам үеде чер бомбүрээзиниң эң-не ырак булунарыныче хереленнип турар. Экономиктиг болгаш политиктиг дүрген дешпилгениң кара чаңгыс шын оруу—ленинизмде, нииитиледи социалистиг ёзу-биле чаарты тургузарымда.

Совет Эвилели-биле сырый каттышкан он ажыг социалистиг чурттар ленинчи оруктап хөгжүп орар. Делегейниң үлетпүр бүдүрүлгезинде социализм чурттарының үлүг-хуузу чыл келген тудум-на өзүп турар. Ам безин социалистиг чурттарның каттышкан продукциязы сайзырангай капиталистиг чурттарның үлетпүр продукциязының барык 64 хуузу болуп турар.

Капитализмден социализмче шилчилге кызыы национал эвес, а делегейниң төөгүдүг чаагаар чорудушкуну болур, социалистиг чурт бүрүзү өске социалистиг чурттарның, бүгү социалистиг лагерьниң дузаламчызын хөрегләәр апаар дээр дугайында ленинчи өттүр көрүүшкүнү дайын сөөлүндеги үе кайгамчык долузу-биле бадыткаан. Социализмниң делегей хемчээлинге тиилээриниң чугула үнер дөзү — коммунистиг болгаш ажылчын партиялардың пролетарж интернационализминиң ленинчи принцивинге шынчы болурунда.

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 93 чыл оюнуң бүдүүзүнде ленинчи идеяларның әртинезинче катап-катап эглип көрбүшаан, бистиң иштики болгаш интернационалчы сорулгаларывысты ооң өөредии-биле шуушторбушаан, бис ленининизмге шынчы чорук бистиң партиявыстың күжү, делегейниң революстуг шимчээшкининиң күжү, делегей хемчээлинге социализмниң келир үедеги тиилелгезиниң эң-не идегелдиг магадылалы болурун көрүп турар бис.

ТАЙБЫҢНЫҢ ЛЕНИНЧИ ПОЛИТИКАЗЫ

Ленинизм — СЭКП-ниң тайбыңга ынакшылдыг туруштуг политиказынга ооң идегелдиг компазы. Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкыныңның болдунуп болурунуң дугайында ленинчи өөредиг делегейниң эң нарын революстуг практиказынга элээн каш он чылдарда хынаттыйган болгаш бодунуң амыдыралчызын болгаш күштүүн көргүскен.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилээн хүнүнден бисти аңылап турар дөртен беш ажыг чылдар делегей аразында улуг өскерилиштиннерге чедирип келген. Күштериниң деңзигүүрү социализмге ажыктыг кылдыр үндезини-биле өскерилген. Ам империализм эвес, а делегейниң социалистиг системазы, империализмге удур, нииитилелди социалистиг ёзу-биле чаарты тургузар дээш демисежин турар күштер төөгүнүң хөгжүлдезиниң кол угланыышкынын болгаш кол утка-шынарын тодарадып турар.

«Ам үеде дайынның характериниң өскерилгени-биле, тайбынның болгаш социализмниң күштеринге ажыктыг кылдыр өскерилген күштериниң чаа деңзигүүрү-биле тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның политиказы улам-на улуг ужур-дузалыг, сорулгадарлыг болгаш хүлээлгелериниг апарган, шынында чаа утка-шынарбиле долдунган. Оон эчис сорулгазы—экономиктиг тайбың чарышка социализминиң капитализмни тиилээринге улам-на таарымчалыг байдалды хандырары болур»—деп, эш И. С. Хрущев чугаалаан. Ол идеяның эң дээди утказы—делегей дайынын эм үеде чайладыры, а келир үеде ону нииитилел амыдыралындан шууттурбушаан. Бис ленининизмге шынчы чорук бистиң партиявыстың күжү, делегейниң революстуг шимчээшкининиң күжү, делегей хемчээлинге социализмниң келир үедеги тиилелгезиниң эң-не идегелдиг магадылалы болурун көрүп турар бис.

Империализм-биле идепкейлиг демисежиринин, бүгү-нинти тайбың дээш, социализм дээш демиселдиң ленинчи стратегиязы коммунизминиң идеологиязын кажангызындан-даа артык бедик алдаржыткан. Ийи удурланышкак системаларның аразында тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын дээш туржуп турган, коммунистиг партиялар бодунуң талазынче делегейниң айыыл чок чоруун үнелеп турар ажылчы чоннарны чаа отрядтарын чаалап ап турар. Дайын мурнундагы чээрби чылдарга бодаарга, дайын сөөлүндеги 15 чылдарда капиталистиг чурттарга 2,75 катап хөй ажылчыннар болгаш албан-хаакчыларның ажыл соксатканының фактызы империализм делегейинде аңгы тулчуушкуннарының өзүп турар калбарышкынының дугайын тодаргай көргүзүп турар.

Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын биле социализминиң үндезин эргеажыктарының аразында ханы харылзашкааның утка-шынары чүдел дизе, социализминиң хөгжүлдези болгаш быжыгыышкыны тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынга таарымчалыг байдал болуп турарында болгаш тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның чедишкиннери болдунуң әдлүүнде социализминиң тиилелгезинге догум болуп турарында.

Оон аңгыда тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын национал-хосталгалыг демисежиң перспективазын экижидип, хосталгазын чедип алырын ораладжып турар улустарже империалистиг халдаашкынны бергедедип турар. Мону сөөлгү чылдарның болуушкуннары улам тодазы-биле көргүскен. Бир эвес совет эрве-чагырганың баштайгы чылдарының үезинде чер бомбүрээзиниң чурттакчы чонунуң барык 70 хуузу колонияларга, чартык колонияларга болгаш хамаарылгалыг чурттарга чурттап турган болза, ам үеде арткан колониалдыг әжеледдерде чернин бүгү чурттакчы чонунуң түгле 1,5 хуузу чурттап турар.

Азияда болгаш Африкада сөөлгү чылдар дургузунда он-он хамаарышпас чаа күрүнелериниң тургустугаиы дээрге, национал-хосталгалыг шимчээшкин тайбынның байдалдарында улуг чедишкиннерни чедип ап болур дээрзин бадыткап турар.

Империализминиң колониалдыг шивээзинин дүндерилгенинден чүс-чүс миллион кижилерге хосталгажке, аас-кежиктиг амыдыралды чедип алырынче орук ашталтынып турар.

Адактың сөөлүнде тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын капиталистиг илчирбенин чаа звеноларынга чаза таварышкынының болдунар аргазын улгаттырып турар. Кубага социалистиг революциянын тиилээнин бо талазы-биле онза тода херечи болуп турар. Хосталганың ортуулунче контрреволюциялы экспорттаар дээн америк империализминиң хөй санныг оралдажышкыннары куба улустуң бодунуң маадырлыг демисели-биледаа, база Совет Эвилелиниң болгаш өске-даа социалистиг күштериниң чаа дайынны чайладырынче угланган идепкейлиг хөделиишкининиң ачызында-даа үе шаптынган.

Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын бистиң планетавыста бот-боттарынга удурланышкак ийи системаның—социализминиң болгаш капитализминиң бар турар боттуг фактызын көргүзүп турар. Ынчангаш, кандыг-бир үеде оларның аразында компромисс чайлаш чок болур апаар. Пролетариаттың буржуазиягга удур аңгы демиселиниге компромиссстин чүгүлээни болгаш болдунуп болурун В. И. Ленин ам баштай-ла үндезиглээн. «Ёзулуг революстуг партияның сорулгазы болза, компромисс бүрүзүндее-не ойталаары болдунамазын чарлаарында эвес, а бир-тээ, олар чайлаш чок болганда, бүгү компромиссстерни дамчыштыр бодунуң принциптеринге, бодунуң аңгызынга, бодунуң революсчу сорулгазынга шынчызын көргүзеринде болур» деп Ленин айыткан.

Ажыктыг компромиссти аңгы дайзынынга удур демиселге чүгүлә тактиктиг чепсек кылдыр ажыглап болур дугайында ленинчи айтышкыны чогаадыкчы ажыглаарының үлегер-чижээ болза, Кариб бассейнинге болган кризистиң үезинде Совет чазактың ээлээн туружу болган. Вашингтонуң авантюристиг хөделиишкини-биле кывыстынган делегейниң термоядролуг дайынының быадазы социалистиг күштерниң эвилеп, дидим хөделиишкини-биле ожуртунган.

Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын—социализм биле капитализминиң аразында база-ла аңгы демисели, ынчалзажок ол делегейниң термоядролуг дайынынга чедире бербес, ону чайладырын, шуут үзүткаарын ораладжып турар демиселдиң ыыдыг хевири болуп турар.

Ийи системаның идеологиязының аразында тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын туруп шыдавас. Аңгы-аңгы социал тургузулгаг күрүнелериниң аразында тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын ийи эптеш чок идеологиялырның—социалистиг болгаш буржуазтыг идеологиялырның аразында чидиг демисели черле чайлаткыс ужурлуг деп. Н. С. Хрущев бо чылдың март 8-те болган партияның болгаш чазактың удуртукчуларының литература болгаш уран чүүл ажылдакчылары-биле ужуражышкынга онзалап демдеглээн.

Амдыызында империализм бар турда ССРЭ-ге ооң халдап болурунуң айыыл-хевээр артар дээр дугайында В. И. Ленининиң чагыын партия ыдыктыы-биле барымдаалап турар. Ынчангаш совет даштыкы политиказының чедишкиннери бистиң чуртувустуң болгаш бүгү социалистиг лагерьниң өзүп турар экономиктиг болгаш дешпилгелиг рольду ойнап турарынга чоргаарлаңып турар. Ленининиң идеялары, ооң ажыл-херээ Тайбының, Күш-ажылдың, Хосталганың, Дең эргенин, Акы-дуңмалышкы ёзунуң болгаш Аас-кежиктиң чер кырынга тиилээриниң кара чаңгыс шын оруу кылдыр улам-на калбаа-биле хүлээп көрдүнүп турар.

КАМБОДЖАНЫҢ КЫЗЫГААРЫНГА ТАЙБЫҢНЫ БОЛГАШ ДҮВҮРЭЭЗИН ЧОК БАЙДАЛДЫ ХАНДЫРАР

Чөөкта чаа Камбоджага хайгаарал болгаш контроль талазы-биле делегей комиссиязының даргазы М. Л. Триведи (Индия) камбоджа-мурнуу-вьетнам кызыгаарга болган чепсектиг ынчуп-чеңгээлерни истеп, хынап көргенинің түңнелдериниң дугайын Индий-Кыдат талазы-биле 1954 чылдың Женева чөвүлел хуралының совет болгаш англия даргаларынга илеткеп, «Камбоджаның кызыгаарларын үрээр чоруктуң кандыг-даа янзы-биле катаптаарын сонсадыры-биле» эргежок чугула хемчегларни алырын ийи даргалардан дилээн.

Моон-биле холбаштыр Совет чазак ийи даргаларның кады чогаатканы биижин Мурнуу Вьетнамның эрге-чагыргаларынга чөрүдээр деп санаалды Великобританияның чазаанга киирген. Камбоджаның девискээрииче Мурнуу Вьетнамның чепсектиг күштериниң халдаашкыннарны янедикпи кылып турарының тодаргай фактыларын ол биижикте айыткан. Камбоджаның кызыгарын кандыг-даа янзы-биле үрээр чоруктарны сонсадыры-биле эргежок чугула хемчегларни алыр. Камбоджаның түскай догуннаашкынның болгаш девискээр талазы-биле бүрүнбүдүн турар чөрүүн хүндүлеп көөр деп мурнуу-вьетнам эрге-чагыргаларны ыйыгырган чүүлдерни ында биижэн. Ындыг болза-даа Мурнуу-Чөөн Азиянын райгынунга дүшүүрүүр чоруктуң чавырыдырарынче угландырган Совет чазактың саналын Великобританияның чазаанын талазындан чогууру-биле деткивейн баргамы харааданчыг болган. Великобританияның чазаанын бо чугула айтырыгга эглээн турушу ол районда байдаалды экижиндериниң дузалап шыдавас, харын оон турушун, көнзазы күрүнелерге удур чаа ынчуп-чеңгээлерин үүлгедиринче мурнуу-вьетнам эрге-чагыргаларны ол туруш чүгле амданыгын турарынга чедирип болурукун барымдаларының барын моон-биле холбаштыр демдеглевейн барып болбас.

Совет чазактың Великобританияның чазаанга сагындырыг биижин моок адаанда парлаан.

СОВЕТ ЧАЗАКТЫҢ ВЕЛИКОБРИТАНИЯНЫҢ ЧАЗААНГА САГЫНДЫРЫГ БИЖИИ

Индий-Кыдат талазы-биле 1954 чылдың Женева чөвүлел хуралының даргаларының бирээзи болур Совет чазын Камбоджага хайгаарал болгаш контроль талазы-биле делегей комиссиязының даргазының 1962 чылдың ноябрь 2-де чагаазын алган. Ол чагазада Камбоджаның девискээрин үреп турары-биле холбаштыр дүвүрээзинии илергейлеп, Камбоджаның кызыгаарларын үрээрин кандыг-даа янзы-биле катаптаар чоруктуң сонсадыр деп дилегин ийи даргаларга киирген.

Мурнуу Вьетнамның эрге-чагыргалары Кабоджаның кызыгаарынга баттарының агрессчи үүлгедигверин үргүлчүлеп, нейтралдыг Камбоджаның түскай догуннаашкынын болгаш чурт-девискээр талазы-биле дээп болбас чөрүүн үреп турар деп чүве контроль талазы-биле делегей комиссиязының чоруткан истеле, хымалдазының материалдарындан илереп турар-дыр. Мурнуу Вьетнамның эрге-чагыргалары Камбоджаның кызыгаарларынга чепсектиг ынчуп-чеңгээлерни оргамизастап, оон агаар делгемин үреп турар. Мурнуу Вьетнамның чепсектиг күштери Камбоджаның кызыгаарларда кедээ суураарынче халдаашкынны кылып, Камбоджаның кандыг-даа кеи-буруу чок чурттакчыларын үптеп, дээрбеден база олуруп турарын комиссиянның киирген материалдары көргүзүп турар.

Мурнуу-Чөөн Азиига байдалды кадыкшыдарынга дузалаар чүткүлдү уткуртуга болдурбушаан, Совет чазак Мурнуу Вьетнамның ынчуп-чеңгээлиг агрессчи үүлгедиглериниче Великобританияның чазаанын кичээнгейин чаңгыс эвес удаа көрүндүрүп келген болгаш чогуур хемчегларни алырын ийи даргаларның мурнундан санаалдап турган.

Индий-Кыдат талазы-биле Женева дугуржулгаларының күүсеядезин хайгаараар болгаш ол дугуржулгаларны үреп турар хөделиишкиннерни болдурбас деп чугула хуразылга ийи даргаларда анаашкынынга бүзүреяын барымдаалаар, Совет чазак контроль талазы-биле делегей комиссиязының даргазының үстүнде айытхан биижинде киирген дилээн хереекке албайн барып шыдавас болгаш Мурнуу Вьетнамның эрге-чагыргаларынга биижиктиг ийи даргаларның чөрүдарын саналдап турар. Камбоджаның кызыгаарында ынчуп-чеңгээлиг үүлгедиглерни сонсадырынче ол эрге-чагыргаларны шудургу кыйгырып турар чүүлдерни ол биижикке айтыр умурадыг.

Великобританың чазаа үстүнде айытхан бодалдарга чөпшээреживр болгаш нейтралдыг Камбоджага удур Мурнуу Вьетнамның эрге-чагыргаларының агрессчи үүлгедиглерин бодунуң талазындан бүрүү шаап көөр дээрзинге Совет Эвилелиниң чазаа идеэп турар.

(СЭТА).

СОВЕТ ЧАЗАКТЫҢ АКШ-ТЫҢ ЧАЗААНГА НОТАЗЫН ДАШТЫКЫДА КАНЧААР КӨРҮП ТУРАРЫ

Угаазылалдың политиказынга чөрүштүр

БЕРЛИН. (СЭТА). Совет чазактың АКШ-тың чазаанга нотазы ГДР-ниң парлалгазының кичээнгейниң төвүнде турар. НАТО-нуң хей талалыг ядролуг күштерин тургузарын төлевилеп турары ракета болган ядролуг чепсекче кирер арганы хамыктың мурнунда барыын-германы бүгү бүндесверге бээр дээр АКШ-тың болгаш НАТО-нуң эске-даа күрүнелериниң бодалының илередиишкини болурун ССРЭ-ниң чазаа деидегээн деп «Нейес дейчланд» солун бижээн. Барыын таланың ыңдыг политиказы улустар аразында харыылааларга угаазылалдың политиказынга дүүшпес деп, солун деидегээн. «Нейес дейчланд» солуннуң деидегээни-биле алырга, Барыын Германияның атомнуг чепсегленнишкинниге удур кара чаңгыс арга болза чепсегленнишкинниң дүжүрелериниде, тайбың кереэзин чарарында, барыын-берлин айтырыын таарыштыр шинтпирдээринде, НАТО-нуң чурттары-биле Варшава Берээзиниң кежигүннери күрүнелериниң аразында халдашпас дугайында керээни чарарында болуп турар.

Берлиннин оон эске солуннары совет нотаның дугайында дыннадыгхарны «Боннуң кедерээннеринге кандыг-даа атомнуг чепсекти бербес», «Боннуң эргезиниге атомнуг чепсекти тыпсыр чорук харыы хемчегларге таваржыр дээрзини ССРЭ АКШ-ка медеглеп тур», «Боннуң генералдарынга атомнуг чепсекти бербес» деп эгелер-биле парлап турар.

Угаан-сарыылдыг болур чорукче кыйгырык

ПРАГА. (СЭТА). Барыын Германияның ядролуг чепсегленнишкини-биле холбаштыр Совет чазактың кылган кичээндиринниң чаа хемчеглери, дайынын болгаш тайбының айтырыгларын көөрде политика талазы-биле угаан-сарыылдыг болур чорукту илергейлээр ужурлуг деп АКШ-ты болгаш НАТО талазы-биле оон эвилелчилерин Совет чазактың кыйгырган нотазын чехословак улус хынызы-биле билип база деткин турар.

Совет чазактың АКШ-тың чазаанга чоруткан нотазындан тодаргай допчуладларны бүгү солуннар парлап үндүрген. Барыын-германы милитаристерни ядролуг чепсеё-биле деткиир политиканың болдуңуп болур олуңнуг уржуктарын, чепсегленнишкинни бүгү-нинти болгаш бүрүн дужүрелинин, Германия-биле тайбың кереэзи чарарының аргазы-биле делегейнин ийнги дайынының артышкынынарын узуткаарының, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарының болгаш күрүнелер аразынга бүзүрежир чорукту бижыглаарының эргежок чугулазының дугайында нотада чугаалаан чүүлдерни солуннар онзалап демдеглеп турар.

НАТО-нуң хей талалыг ядролуг күштерин тургузарының планы күш төгээр политиканың илередиишкини болур деп «Руде право» солун демдеглээн.

ТАЙБЫҢГА УДУР СҮЛЧЭЭ

СОФИЯ. (СЭТА). НАТО-нуң кежигүннери күрүнелерин каттышкан ядролуг күштерин тургузарының планнары-биле холбаштыр Совет чазактың АКШ-тың чазаанга нотазын Болгарияның солуннары «НАТО-нуң каттышкан ядролуг күштерин тургузары — бүгү-нинти тайбыңга айыыл», «Термоядролуг зайыны болдурбас», «НАТО-нуң хей национал ядролуг күштери — тайбыңга удур айыыдыг сүлчээ» деп улуг эгелер-биле бирги ардынарынга парлап үндүрген.

НАТО-нуң хей талалыг ядролуг күштерин тургузарының планының авторларының чажырып турган айыыдыг бодалдарын Совет чазактың нотазы илереткен деп «Отчествен фронт» солун айытхан.

Совет чазактың нотазы — бүгү делегейге аажок улуг ужур-дузалыг документ болур. Ол нота болза Совет Эвилелиниң чайгылыш чокка чоруудуп турар тайбыңга ынакшылдыг политиказының, бүгү социалистиг лагерьниң болгаш тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштериниң изин-биле деткип турары политиканың чаа илергейлээшкини болур. Болгар улус нотада биижэн үнелээшкинге бүрүнүбиле каттыжып, совет саналды шупхүлүн деткип турар дээрзин ол солун айтып турар.

Делегей байдалын экижидерин чедип ап шыдаар кара чаңгыс оруктуң — угаазылалдың болгаш тайбыныын оруун Совет чазак бодунуң нотазыбиле улустарга айытхан деп, «Земеделско знаме» солун демдеглээн.



Яков Иванович Чупин Польшанын Познань хоорайыгга быжыглаттан немецтерни узуткаарынга маадырлыг чоруун көргүскен. Оон бээр 18 чылдар эрткен.

Совет чазак ол маадырлыг чоруу дээш ону Алдарның орденинин I чергези-биле шаңнаан. Яков Иванович ук шаңналды чоокта чаа алган. Мурнунда солдат, оон соонда офицер чораан, ам Кировоградта «Красное знамя» деп кодээ чажыл-агый машиналарының заводунуң слесарьлар бригадазының бригадири, коммунист Я. Чупин болза Алдарның орденинин шуңту — I, II, III чергези-биле шаңнаткан маадыр апарган.

ЧУРУКТА: Я. И. Чупин болган Кировоградтың шериг комиссары. Совет Эвилелиниң Маадыгы полковник Д. И. Остюк олар.

Фотозу Г. Верушкининиң

СЭТА-ның фотохрониказы.

Чүректиң ханызындан байыр чедириишкини

ХАНОЙ. (СЭТА). «Восток» деп космос кораблиниң делегейге эң баштайгы ужудушкунуңуң апрель 12-де ийи чыл болган оюн таварыштыр Вьетнамның күш-ажыл маадырлары — ажылчын Ле Минь дык, тараачын До Тиен хао болган кезер эмчи Тон Тхат тунг олар совет космонавтар Ю. Гагаринга, Г. Титовка, А. Николаевке болган П. Поповичиге байыр чедирген телеграмманы чорутканнар.

Боттарының күш-ажыл маадырларының аразында дөрт совет маадырлар — космонавтар бар болуп турарынга вьетнам ажылчы чоннар чоргаарланып турарлар деп, телеграммада чугаалаан.

Совет улуска болган космонавтарга чүректиң ханызындан байыр чедириишкинин хей муң вьетнам өөнүктер чорудуп турарлар.

Ол магалыг хүнден бээр ийи чыл болганын таварыштыр совет эртемденнерге, эштер Гагаринге, Титовка, Николаевке, Поповичиге, бүгү совет улуска изиг байырны чедирип, чаагай күзээшкиннерни кылып тур мен деп, Ханой университединиң ректору Нгуй Ньу контум СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн. Космосту шинээдип алырынга совет эртем болган совет улус чаа, улам-на чайынаачак тиилелгелерни чаалап алыр болгаш делегейге тайбынны камгалаарының, кижини кандыг-даа дарлалдан болган молчугделден бүрүн хостаарының, бүгү кижи төрелгетенге аас-кежиктиг амыдыралды тургузарының херээнге төлептиг салыышкынны оон-биле кииирер хээрзинге бистер быжыы-биле бүзүреп турар бис деп, ол уламчылап чугаалаан.

ОКЕАНДА ХАЛАП

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Атлантика океанга шенелделер кылын чораан, сут иштии-биле чоруур «Трешер» деп атомнуг хемениң халапка таварышкының АКШ-тың далай министерствозу чарлаан. Ол хеме Бостондан чөөн талаже 220 миль ырак чоруп тургаш, сут иштинче кире берген үези — апрель 10-нуң эртенгиниң 9 шактан эгелээш, оон-биле харылзаа үзүлген.

Сөөлгү дыңнадыглар-биле алырга, хемениң сут иштинче кире берген районнуң суунуң кырында үс кестүп келген. Сут иштии-биле чоруур атомнуг хемениң командазы 130 кижи болуп турар.

Венесуэла — демиселде

Карааның шилп кандай улуг, турамзык хүүмүзүүглүг шардагар семис кижиниң чуруу америк солуннарның арыннарындан үр үеле дүшпээн, Америк журналдар мактадгалыг түүлдерин анаа тураскаадып, АКШтың күрүне болгаш политика талазыбиле ажылдакчыларын чугаалаынга оны алдаржыдып-даа тургулаан. Ол кижиге хамаарыштыр президент Джон Кеннеди минча деп чугаалаан: «Латин Америкадан сонуургап-ла турар чүүлдериве сиздерге бар-дыр... Маңаа силерден артык күзенчиг аалчыны кайын тывар боор».

Америк пропаганданың шак ол аажок мактап турган кижизи Венесуэланың президентизи Ромуло Бетанкур болган. АКШ-ка болгаш Төп Американың чамдык чурттарынга оон чоокта чаа чоруун тургулааны ол чүвен иргин. Ады-сураа национал эргеажыктарны бужартадып, садарының демдээ, АКШ-тың империалистиг монополияларының мурнунга чышылааларынга ыядынчыг чижээ болу берген Ромуло Бетанкур дээрге ыныан-на болдуңуң хайыраатылларының мактапы черле чедип алганы чугаажок.

1958 чылдың январьда Венесуэланың тура халышкан чону диктатор Перес Хименести болгаш оок бөлүүн — АКШ-тың монополияларының чалчаларын удур ойланыкпан. Чепсегленген чонуң тиилелгези хостаагаже болгаш хамаарышпас чорукче, демократияже болгаш экономиктиг деп-шилгеже деңгем орукту Венесуэланың мурнунга ажыктап. Ынчалзажок улусчу күштериниң эвилелиие кирген улуг буржуазияның төлөөлекчилери политиктиг эрге-чагырганы эжелеп алганының соон дарый-ла улуска удур ёзу-чурумнуң тергиделиниң уржуктарын дүргеп-не чок кылырының дугайын эвес, харын демократтыг күштерге доткар чедирерин болгаш күрүнениң социал-экономиктиг тургузуг байдаларын хол дегбейн хевээр арттырарының дугайын бодай бергеннер.

Дерзивлээр, дүрүм чокка, кара-тураазында ажылаар ёзу-чурумнуң үр үеде туруп келгенинде чүүлдерде чүрэтә тургустунган байдал ол соруулганы күүседирииге идиг бергеи. Демократтыг партиялар, пролетариаттың организациялары болгаш коммунистиг партия хей-хей шылгарадгай ажылдакчыларын шыкыган. Улусчу массаларның шимчээшкиниң чамдык чергелиинде ала-чазгаар бүдүш-шынарлыг болган, олигархияның болгаш империалистиг монополияларның тергиделиниге удур, демократия, национал хамаарышпас чорук дээш уламнайгы демиселдиң перспективаларын тодарадып турар биллиигир программа ол шимчээшкиниге турбаан.

Америк нефть трестилери-биле холбаалыг улуг буржуазияның төлөөлекчилерә ону ажыглаан. Оларның чалчазы — Ромуло Бетанкур улус массаларны оожуктурар дээш ажыл чоктаалышкынынга удур, түрөөги болгаш бүдүүлүк чорукка удур шинтпирлиг демиселди чарлазарын, аграр реформазын боттандырарын, бүтпес идеттерден болгаш Хименестиң диктаторжу ёзу-чуруму-биле идепкейлиг кадыг ажылдан турган кижилерден чазак албан чердерии арыллаарын, даштыкы капиталистерииң ажыл-чорудулгазын кызыгаарлаарын болгаш национал экономиканың хөгжүлдезиниге идиг бээрин аазаап.

Ол боттанмас аазаашкынынарга бүзүрээр кижилер Венесуэлага эвээш эвес тывылган. Оон ужуру болза Венесуэлага Бетанкур чөөн үзелдиг кижизин кылдыр биилиие берген турганында болур. 30 чылдар мурнунда чамдык үеде ол Косто-Риканың коммунистиг партиязынга безин бактаап, а сөөлүнде антиимпериалистиг шимчээшкинге киржип турганы биллиигир болгай. Бежен чылдарның ортан үезинде ол «Венесуэла — политика болгаш нефть» деп номну бижээн. Венесуэлада америк нефть монополияларының үптекчи ажыл-чорудулгазын ол номунга Бетанкур сойгалап бижээн. Чогум-на харын оон ужурунда Бетанкурнуң программазынга венесуэлдер шынзыга бергеннер. Принцип чок политикчи болгаш авыяктыг амытан — Бетанкур бодунуң хуузунда кара сагыштыг соруулгаларын чедип алыр дээш, улустуң эрге-ажыктарын садып хоралаарының оруунга каш удаа кирип келген. Үжен чылдарда ол партия талазы-биле бодунуң эштерин садып, кады чурттап, аштаныл-чемненип чорааи өөрүнүң мурнунга өскерилген. Ынчангаш чогум-на ол душта эрге-чагыргага киргеш, Бетанкур боданмайндаа бодунуң чонунга согуушкунну таварыштырып, бодунуң аазаашкынынарын шуут «уткам». Соңгу америк каптаалдың Венесуэланың экономиказынче хапылап киреринге ол чүүлбүрү идигии берген. Америк нефть компанияларынга чаа концессияларны тывыскылаан, ужар чүүл болгаш судзо компанияларын америк капиталистериниң контролюнга киирип берген. Америк империалистер чиик үлетүрүүң чамдык бүдүрүлгелерин база холгаарлай бергеи.

Амгы үеде Венесуэлада даштыкы капитал салыышкынынарның ниити түңү 7 миллиард доллар ажып турэр. Америк нефть компаниялары нефть тывыжының 70 хуузун контрольдап турар (оон чылда ниити тывыжы 151 миллион тонна). «Юнайтед Стейтс стил» болгаш «Бетлихем стил корпорейшн» компаниялар демир рудазының тывыжын контрольдаан. Бодунуң демир рудалыг чөрлерин ажыглаттырганындан национал сангыңы ап турар орулгазы тонна руда бүрүзүнге-ле сал чүлүүр бижек бистериниң өртек-үнезин хире болуп турар» деп, Венесуэланың даг үлетпүрүнүң ажылдакчызы чораан Малаве Мата демдеглээн. Венесуэланың экономиказының барык бүгү адырларын АКШтың 300 компаниялары контрольдап турар. Латин Американың оске бүгү 19 чурттарын катай алырга безин, ол чурттардан ап турарындан хөй ажык-кончааларны ол компаниялар Венесуэладан үндүр соруп ап турэр. Венесуэл экономикада салдынган доллар бүрүзү америк кончаачыларга 35 — 40 цент арыг орулганы берип турар. Чыл бүрү венесуэл кижи бүрүзүнден 300 доллар үндүттүг хавырын ап турар. Кандыг-бир чурттуң чону бодунуң кулдандырыкчыларынга мындыг човуланныг гар үндүттүг төлеп турган таварыга төөгүге турбаан.

Үптекчи политиканың түңнелдери дораан-на илереп келген. Амгы үеде чурттакчы чону 7 миллион кижи болуп турар Венесуэлада ажыл чоктарының саны 600 муң кижи ашкан. Парлалга медээлерин ёзугаар алырга, ол санга 80 муң кижи немежип турар. «Амгы үеде Венесуэлада халаптыг байдал: чүс-чүс муң кижилер ажыл чок, чүс-чүс муң кижилер чер чок, чүс-чүс муң урутлар школаларга барбайн турар, чүс-чүс муң бижикбилиг чок, чурттаар оран-суур чок, аштангы-түреңги, үлүг-хуузун ышкыган эр болгаш херээжээн кижилер аъш-чем дилеп, чуртта тояан чоруп турар» деп, Республиканчы-демократтыг эвилел партиязының удуртукчуларының бирээзи Фабрисио Охеда медеглээн.

Бетанкурнуң чазаа чуртта шеригполицейжи ёзу-чурумну тургускан. Ажыл соксаткан ажылчыннарга болгаш студентилерге удур, удурлаашкынының тайбын чыскаалдарынга удур полициянның чепсектиг отряддарын болгаш шериг кезектерин чазак октап турар. Сөөлгү үш чылда венесуэл улус конституция магадылалдарын күш чок болдурган байдалдарга, тодаргайлаарга херек кырында бүзээлеттирген байдалдарга 650 хүннер чурттаан. Бүгү-ле оппозистиг солуннарны болгаш радиостанцияларны хаггаи. Национал хуралдың дыка хөй депутаттарын Бетанкурнуң чазаанның улуска удур политиказынга чөпшээрешпейн турар дээш депутат эргелерин казып, шиитиилел, кара бажыңнаан. Сөөлгү чылдарда 800 патриоттарны араатавзыг ёзу-биле өлүргеи болгаш хилиичектээн, 3000 чыгам патриоттарны балыглаан. 19 муң ажыг кижини тудуп хоруглаан болуңнуг уржуктарын, чепсегленнишкинни бүгү-нинти болгаш бүрүн дужүрелинин, Германия-биле тайбың кереэзи чарарының аргазы-биле делегейнин ийнги дайынының артышкынынарын узуткаарының, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарының болгаш күрүнелер аразынга бүзүрежир чорукту быжыглаарының эргежок чугулазының дугайында нотада чугаалаан чүүлдерни солуннар онзалап демдеглеп турар.

НАТО-нуң хей талалыг ядролуг күштерин тургузарының планы күш төгээр политиканың илередиишкини болур деп «Руде право» солун демдеглээн.

ТАЙБЫҢГА УДУР СҮЛЧЭЭ

СОФИЯ. (СЭТА). НАТО-нуң кежигүннери күрүнелерин каттышкан ядролуг күштерин тургузарының планнары-биле холбаштыр Совет чазактың АКШ-тың чазаанга нотазын Болгарияның солуннары «НАТО-нуң каттышкан ядролуг күштерин тургузары — бүгү-нинти тайбыңга айыыл», «Термоядролуг зайыны болдурбас», «НАТО-нуң хей национал ядролуг күштери — тайбыңга удур айыыдыг сүлчээ» деп улуг эгелер-биле бирги ардынарынга парлап үндүрген.

НАТО-нуң хей талалыг ядролуг күштерин тургузарының планының авторларының чажырып турган айыыдыг бодалдарын Совет чазактың нотазы илереткен деп «Отчествен фронт» солун айытхан.

Совет чазактың нотазы — бүгү делегейге аажок улуг ужур-дузалыг документ болур. Ол нота болза Совет Эвилелиниң чайгылыш чокка чоруудуп турар тайбыңга ынакшылдыг политиказының, бүгү социалистиг лагерьниң болгаш тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштериниң изин-биле деткип турары политиканың чаа илергейлээшкини болур. Болгар улус нотада биижэн үнелээшкинге бүрүнүбиле каттыжып, совет саналды шупхүлүн деткип турар дээрзин ол солун айтып турар.

Делегей байдалын экижидерин чедип ап шыдаар кара чаңгыс оруктуң — угаазылалдың болгаш тайбыныын оруун Совет чазак бодунуң нотазыбиле улустарга айытхан деп, «Земеделско знаме» солун демдеглээн.

Шуурган үндүрер сен

КИНО

АКШ-тың «Юнайтед Артисте» киностудиязы «Шуурган үндүрер сен» деп кинону үндүрген.

Кинода болуушкун Американың Теннесси деп штадында болуп турар. Дарвинниң өөредиини суртаалдап турганы дээш школада биология башкызы Бертрам Кейсти тудуп бажыннаптар. Оон судулга элээн сураглыг ийи америк юристер кээп ужуражыр. Олар ийилээ болчукчулар. Шагдап тура кады ажылдап келзе-даа, оларның бирээзи Метью Брейд — аныяк башкының кол бууруудадыкчызы, а Генри Драммонд — болчукчузу апаар.

Метью Брейд — Дарвинниин өөредиин көөр хөөн чок, капиталистиг делегейниң идеазының ынанышты дазыгмыжы. Оон талазында — суд, оон талазында — шажынчылар, оон талазында — хөөйлу.

Генри Драммонд — шын өөредигиин талалакчызы, оон болчукчузу. Суд залында олурарларның хей көзинге болгаш аныяк башкыны бууруудакчы хөөйлуга ол удур. Оон болчуп турары аныяк башкы баштайгы үезинде база-ла чайгылып, хуулга ыныдырылыны эрге-ажыныга алдып турар. Ынчалзажок ол чоорту чайгылып турганын каап, бодунуң үзел-бодалынга шынчы болуп артып каар. Шажынчыларның бүжар чыжыы оон үзел-бодалын өскертип, ону дискек кырынга өлүртүп шыдаваан.

Матью Грейд бар-ла шаа-биле кызыл. Дарвинниин күчүдүг өөредиинин нештерединчизин бууруудыр деп болаан. Оон үнезин чок хоозун чулчуруушкунунын чү-даа бүтпээн. Ында суд-даа, хөөйлу-даа, шажынчыларның бүжар чыжы-даа дузалап шыдаваан.

Суд болчукчу Драммондунуң талап эжелгени херечилерни дыннаваан, оларны дыннаарындан ойталаан. Чүге дээрге эртемге удур чыылган чыыштыг — судчуттуштуң өлүмү ында дээрзин ол билген.

Болчукчу Драммондунуң удурланыкчылары хей-даа болза, шын дээш демиселзин. Дарвинниң күчүдүг өөредиинин нештерединчилериниң ёзугуг талалакчызы болуп, шажынчыларга, шын эртемниң удурланыкчыларынга Ортаакы вектиң думбей шажыгының XX векте капталарын болдурбаан. Ол бүжар судчуттуштың организакчылары хей-ниитиниин, бурунгаар депшилгелиг кижи төрелгетеннин үнүнден корткаш, шиитиелди штрафка сохуп каар.

Суд залында олурганнарның аразындан Бертрам Кейстиң өөреникчилери — Американың аныяк хамаатылары — чурттуң келир үедегй башкызы-биле чангыс эп-сеткилдя өөредиин турары база өөрүнчүт.

Болчукчу Генри Драммондунуң ролүнда бистиң көрүкчүлеривиске таныш, сураглыг актёр Спансер Треси ойнап турар. «Ам силер Дарвинниң өөредиинин школаларга хоруун тур силер, оон дээди өөредиигге чердерииге хоруурун оралдажыр силер, оон мырынай, артемни шуут хоруур дээр силер, оон чүү-даа болбас, чон бодунуң оруун силерге баштатпас, болу тып алыр» — деп, эртемниң кижи төрелгетеннин бурунгаар базымынга шаптык болган удурланыкчыларынга удур болучукчунуң бо сөстери — быжырымчалыг болгаш дорт.

К. ЧАМАЕВ.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

АПРЕЛЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Эрес-омак оол»** 9.40, 11.40. **«Симлеге ынакшыл»** (2-ги сериязы) 1.10, 2.55, 4.40, 6.25, 8.10, 10 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Джунгли хайныгып тур»** 11.15, 3.15. **«Соңгу не»** 5.15. **«Планетиң бурган незинлиг дуганы»** (делгем экраныыг, 2-ги сериязы) 7.15 **«Ынанышты күзүг»** **«Соңгу не»** 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **Мультипликациялар** 10, **«Штепсель Тарапуньканы кадайланыдырып тур»** 11.15, 1.15, **«Сени дилеп тур мен»** 3.15, 7.15, **«Любовь Яровая»** (1-ги сериязы) 3.15, 7.15, **«Балтика сээн-биле»**, **«Сибирьге»**, **«Сени дилеп тур мен»** 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: **«Өлүмүң чанында** (делгем экраныыг) 2.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

Лотерея билеттерин садып алыңар!

1963 чылда акша-бараан лотереязының ийиги үндүрүлгезиниң талазы-биле ойнаашкынынарның тиражы 1963 чылдың апрель 28-те Ленинград хоорайга болур.

50 разрядтарның аайы-биле 7.500.000 рубль түңнүг 4.000.000 ойнаашкынның тиражка таваржыр, оон иштинде «Москвич» деп автомашиналар 50, «Планета» деп мотоциклдер 350, пианинолар 400, дааранып машиналар 3900, соодукчулар 3700, хеп чүүр машиналар 2150, фабрикага кылган 4.000 хевистер болгаш өске-даа үнелиг бараанар бар.

Лотерея билеттерин ажаалга кассаларындан, магазиннерден, харылзаның бүдүрүлгелериниден, солун садыглаар киоскилерден, кино театрлардан, театрлардан, вокзалдарның болгаш аэропорттуң кассаларындан садып ап болур.

Лотерея билеттерин садып алырын утпанар!

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчызының 35-24, пропаганда кылдызының 23—54, харыысалгалыг секретарының 23-35, көлэө ажыл-агый кылдызының 25-38, партийжи ажыдырал кылдызының 37-13, иштики информация кылдызының 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг кылдыстериниң 21-27, үзетпүр болган транспорт база культура ажыдырал кылдыстериниң 22-64, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 21-47, харыысалгалыг дежурныйның 23-54. Солун келбейн барганга 32-75 телефонче болгаар.

ТС—00127, Чагыг № 129. Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР! 1925 чылдан үндезилеттингеп

ШЫН

СЭКП-ниң Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң органы

№ 89 (5493) 1963 ч. апрель 14, воскресенье | Өртээ 2 көп

СЫЛТЫСТАРЖЕ ОРУКТУ БАШТАЙ АЖЫТКАННАРНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Кремльде Съездилер Ордузунга Космонавтиканың хүнүнге алдар болдурган байырлыг хурал

Чер кырында эң-не чаа байырлал — Космонавтиканың хүнү бистиң часты каастаан. Космонавтиканың хүнүн чүгле Октаргайның делгемеринче баштайгы оруктарны ажытkан ужудукчу-космонавтар, эртемденнер, инженерлер болгаш ажылчыннар демдеглеп турар эвес. Каңны шүткүп турар металлургтар-даа, кур черлерниң комбайннарының штурманнары-даа, Сибирьниң гидроэлектростанциялар тудугжулары-даа, чер шинчилекчилери — геологтар-даа ол байырлалга база-ла хамаарылгалыг. Бүгү совет улус ол байырлалдың чогаддыкчызы. Бистиң чүртүвүстүң космоска чедил алган тиилелгелерин бүгү совет улус чер кырынга дарганнаан.

Бистиң чаа байырлалывыстың бодунуң чаңчылдары ам безин бар болуп турар. Октаргайны шингээдип алырының темпилери байырлалдан байырлалга чедир өзүп турар. Совет чүртү космоска эрес-маадырлыг чоруктар-биле алдаржыткан маадырларның саны база ийи катап көвүдээн. Бо өөрүшкүлүг байырлалды ийи удаа демдеглевишаан, москвачылар совет кижилернин — сылдыстарже оруктарны баштай ажытканнарның мурнакчы отряды найысталдың дээре залы — Кремльде Съездилер Ордузунга апрель 12-де чыылган.

Съездилер Ордузунуң ханазында Владимир Ильич Ленининиң улуг чүрүү. Совет кижилер үгаан-бодалдың ол тиилелгезин, бистин нинтилел тургузуувустүң тиилелгезин эргим баштыңчызының ады-биле холбаштырып турар.

Космостуң маадырлары **Ю. А. Гагарин, Г. С. Титов, А. Г. Николаев, П. Р. Попович** олар залга көстүп кээрге, алды муң кижи бут кырынга туруп, өөрүшкүлүг адыш часкап турганнар.

Партияның, чазактың удурукчулары байырлалдыг хуралга келген. Президиумга эштер **Л. И. Брежнев, А. П. Кириленко, А. И. Микоян, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, П. Н. Демичев, Л. Ф. Ильичев, Б. Н. Пономарев, А. П. Руданов, А. Н. Шелепин** көстүп кээрге чыылганнар байыр чедирип, үргүлчүлелдиг адыш часкап турганнар.

Хуралдың Хөндүлүг президиумун эш Н. С. Хрущевту баштадыр СЭКП Төп Комитединиң Президиумун сонгуур деп саналды динмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Космонавтиканың хүнүнге алдар болдурган ажылчы чоннарның төлээлекчилериниң байырлыг хуралын Москва Советиниң күүскомунуң даргазы **В. Ф. Промыслов** ажыткан.

— Бөгүн бүгү совет улус Космонавтиканың хүнүн — Совет Эвилелиниң хамаатызы — коммунист Юрий Алексеевич Гагариниң делегейге эң-не баштай космоска чижеглээр чүве чок чоруушкунуунуң ийиги чыл оюн аажок улуг өөрүшкүнүг болгаш чоргааралдың сагыш-сеткили-биле демдеглеп турар — деп В. Ф. Промыслов чугаалаан. Бо хүнү совет кижиниң дидим бодалының, оюн угаанының өндүр чаагайының, бистиң эртемивистиң болгаш техникавыстың тиилелгезиниң байырлалы кылдыр кезээде демдеглеп эрттирер.

Залда чыылганнарның мурнундан, Москваның бүгү ажылчы чоннарының мурнундан эш Промыслов Космонавтиканың хүнү-биле холбаштыр Октаргайның көрүп четпес делгемеринге тиилелгелиг штуриналар турар ужудукчу-космонавтарга, эртемденнерге, инженерлерге, техниктерге, ажылчыннарга изиг байырны чедирген.

Индирде ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи академик **М. В. Келдыш**, Космонавтиканың хүнү — ол дээрге бистиң чүртүвүстүң бүгү улузунуң байырлалы-дыр, чүге дээрге Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле бистиң социалистиг Төрээн чүртүвүстүң көзүлбээн чечектелиишкинин чедип ап, кыска хуусаада экономика, техника, эртем, культура талазы-биле аажок улуг бурунгаарлаашкынны боттандырып шыдаан бистиң улустуң аажок улуг күш-ажылының ачызында космосче баштайгы ужудуушкунну боттандырар аргалыг болган деп эртемден чугаалаан. Капитализмниң киичилинден хосталган, долу чогаддыкчы энергиялыг, амгы үениң мурнакчы идеяларынга — коммунизминиң херээнге бердинген чүгле ол улус кижи төрелгетенниң дээре угаанарының чүс-чүс чылдарда күзеп чораан чүүлдерин боттандырып шыдаар аргалыг.

Космос делгемиче кижилерниң ужудуушкуннарын боттандырар төлээде ажып эртер ужурлуг турган улуг бергелерниң дугайын М. В. Келдыш сактып чугаалаан. Ужудуушкунну белеткеп турган кижилерниң аажок улуг дидим чорую, космосче баштайгы ужудуушкунну боттандырар кылдыр бүзүреттирген кижиниң шылгараңгай маадырлыг чорую, партияга болгаш улус чонга оон кызыгаар чокка бердинген чорую негеттинип турган дугайын ол чугаалаан. Ындыг кижи баштайгы ужудукчу-космонавт Юрий Алексеевич Гагарин болган.

Дөрт ай безин четпес үе эрткенде ужудукчу-космонавт Герман Степанович Титовтуң башкарганы «Восток-2» деп космос корабль-спутнигин космосче салып үндүрген. «Восток-2» 700 муң ажыг километрни ужудуп эрткен, ол болза Черден Айга чедир хемчээлден барык ийи катап ажып турар. Совет космонавтар Андриян Григорьевич Николаев, Павел Романович Попович оларның делегейде баштайгы хөй хүннерде бөлүк ужудуушкуну космосту шинчилээр талазы-биле аажок улуг чедишкин болган.

Ийи чылдарның дургузунда космосту шинчилээриниң хемчээлдери улуу-биле калбарганын академик демдеглээн. Совет эртемденнер космосту шинчилээр эң болбазырангай «Космос» деп аппараттарны алган, ол аппараттарның дузазы-биле ноносфераны, чер магнетизмин, Хүнүү, космос херелдерин, Чер кырының агаарын эртем талазы-биле шинчилээриниң делгеренгей программазын боттандырып турар.

1962 чылда Черниң 12 «Космос» деп кылымал спутниктерин салып үндүрген. «Космос-5» деп спутник бодунуң ужудуушкунун барык бир чыл үргүлчүлеп турар болгаш эртем талазы-биле үнелиг медээлерни Черже дамчыдып берип турар.

Планеталар аразынга ужудар автоматтыг станцияны Марс планетаже салып үндүрериң Совет Эвилелинге эң-не баштай 1962 чылдың ноябрь 1-де боттандырган. «Марс-1» деп станция ам безин планеталар аразының делгеминге 100 миллион километр ажып турар хемчээлди эрткен болгаш талыгыр ырак космоска радио харылзааның делегей рекордун тургускан.

1963 чылдың апрель 2-де совет эртемденнер болгаш инженерлер «Ай-4» деп автоматтыг станцияны салып үндүрерин боттандырган болгаш Айны шинчилээр талазы-биле чаа үеваданы ажыдып турар.

Совет кижилер алдарлыг керектерни ам-даа эвээш эвести бүдүрер болгаш Октаргайже, Хүн системазының планеталарынче улам ырадыр ханылап кирер. Ындыг болза-даа совет космос корабльдериниң баштайгы тургузукчуларының болгаш бистин баштайгы ужудукчу-космонавтарның эрес-маадырлыг чоруктары кижи төрелгетеннин культуразының төөгүзүнге эң-не чайынанчак болуушкуннарның бирээзи болуп артар деп, М. В. Келдыш түнелинде чугаалаан.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры саналга-аналитиктиг машиналар заводунуң даргазы **Б. С. Егоровна** сөс берген.

— Космонавтиканың хүнүн демдеглевишаан, Юрий Гагарин-биле, Герман Титов-биле Андриян Николаев, Павел Попович оларның кожа олуруп турарын көрүп тур бис — деп оратор чугаалаан. Бистиң алдарлыг маадырларывыс — космонавтарга сагыш-сеткилдин ханызындан байыр чедирип тур бис. Космос корабльдеринин тургузукчулары — бистиң совет эртемденнерге, конструкторларга болгаш ажылчыннарга чүректин ханызындан байыр чедирип тур бис.

Эрес-соруктуг болгаш маадырлыг чорук бистин улустуң кезээде мөзүшынары болуп келген. Бо кайгамчык мөзү-шынарлар бистиң хүннерде чүс катап күштүг болгаш чайынандыр илереттинип турар. Коммунистиг партия коммунизм дээш улуг эрес-маадырлыг чорукче совет кижилерни кодурүп үндүрген. Ажылчыннарның, колхозчуларның болгаш бистин интеллигенциязының эрес-маадырлыг күш-ажылы — коммунизминиң оруубиле, Коммунистиг партияның Программазының айыткан оруу-биле бистин шинчээшкинивисти хүн келген түдүм-на дүргедедип турар күүлүг шимчедикчи ол-дур.

Бистиң завод саналга-аналитиктиг машиналарны бүдүрүп үндүрүп турар. Коммунизминиң материал-техниктиг базазының тургузарынга, бүдүрүлгени автоматчыдарынга болгаш механизастаарынга, эвээш ажыктыг күш-ажылдан кижилерни хостаарынга ол машиналар кайы хире ужурдузалыг болуп турарын эки билир бис.

Бистиң Төрээн чүртүвүстүң улам күштүг болгаш байлак болганы — ол дээрге улус чоннуң чогаддыкчы күш-ажылының түнелди. Коммунистиг партияның, ооң ленинчи Төп Комитединиң ханы мерген политиказының түнелди-дир деп, Б. С. Егоров бодунуң чугаазынга демдеглээн.

Коммунистиг партия, Совет чазак улустар аразынга тайбынның болгаш найыралдың политиказын шудургу болгаш чайгылыш чокка чоруүп, чепсеглениишкинни энцере бүдүрер дээш эвес, а экономиканы хөгжүдер, космосту шингээдип алыр талазы-биле чүүрттарның чарыжы дээш туржуп турар. Бо тайбынга ынакшылдыг ленинчи политиканы изини-биле чүүлдүргүнүп база деткип турар бис деп Москваның ажылчыны медеглээн. Ындыг болза-даа бистиң тайбыңга ынакшылдыг чоруувусту кошкаавыс кылдыр билип турар кижилерге мынчаар чугаалаар бис: бистиң ракеталарывыс чүгле тайбынның космос корабльдерин болгаш спутниктерин орбитаже үндүрүп шыдаар эвес. Дайын авантюраларынга ынак кижилерни кезедиринге олар кезээде белен дээрзин билип алынар, дээрги империалистер.

Москваның ужар чүүл институдунуң студентизи **Тамара Ходанова** чүве чугаалаан.

— Кайгамчык байырлал — Космонавтиканың хүнү-биле холбаштыр найысталдың аныяктарының мурнундан силерге, эргим эштер космонавтарга чүректин ханызындан байыр чедирер, күүлүг космос корабльдериниң бүгү тургузукчуларынга, бо залда олуруп турар бүгү кижилерге байыр чедирер болгаш комсомолчу изиг байырны силерге дамчыдар улуг алдар менээ онаашканынга аас-кежиктиг болдум — деп ол чугаалаан.

Кижиге мындыг байырлалды берген чүртте, күш-ажылдың болгаш маадырлыг чоруктуң чүртүнде, тура-соруктугларның болгаш маадырларның чүртүнде, коммунизм тургузукчуларының чүртүнде чүртээн туларывыска бистер чоргаарланып турар бис.

Совет аныяктар бистиң кайгамчыктыг космонавтарывыска чоргаарланып, олар — ленинчи комсомолдуң кижизиттеннери болуп турарынга чоргаарланып турар. Бистер база силер ышкаш: бодунуп чонунуң, төрээн Коммунистиг партияның шынчы ооллары болгаш кыстары болурун күзеп турар бис. Бистер сорулгаже чүткүлдүг чорукка, биче сеткилдиг болгаш бөдүүн болур чорукка силерден өөренип тур бис. Силер биске чоок, төрел кижилер болу берген силер.

Мен Москваның ужар чүүл институдунда өөренип турар мен, бодумнуң келир үедеги мергежилимге конгуг ынак мен деп, Тамара Ходакова уламчылаан. Бисти Айда, Марста, Венерада кандыг ажыдыышкыннар манап турарын, бодап кээрге, сеткилсагыш хайнығып кээр-дир.

Ынчалзажок бистиң чер кырында ажыл-херектериниң база эвээш эвес. Бистер, студентилер, бизиңгерни шинчээдип албышаан, ам, бөгүн-не Төрээн чуртка ажыктыг чүүлүг кылырын орадажып турар бис. Бистиң курска кылыр болгаш дипломнуг ажылдарывыс бүдүрүлгече ажыглаттынган турарын чедип ап турар бис. Ынчаарга Москва студентилериниң он муң ажыг ажылдары практикага ажыглаттынган турар дээрзин айыткаары менээ өөрүнчүг-дүр.

— Бистерге, ужудукчу-космонавтарга, кыяан бүгү-ле ыяк чүүлдер дээш, төрээн Коммунистиг партияга, Совет чазакка, залда олуруп турар сидер бүгүдеге, бистиң бүгү чонувуска болгаш эргим Никита Сергеевич Хрущевка чүректин ханызындан өөрүп четтириишкинни илередириң чөпшээреп көрүңер — деп, космонавт **А. Г. Николаев** чугаалаан.

Бөгүн бистиң демдеглеп турарывыс Космонавтика хүнү бо дээрге магалыг байырлал-дыр, күш-ажылдың болгаш кижиниң угаан-бодалының бойдустуң күштерин ашкан тиилелгезиниң байырлалы-дыр. Ол байырлалды бистиң үевис — социализмниң болгаш коммунизминиң тиилелгезиниң үезинде боттандырган.

Черни долгандыр орбита-биле болгаш ол ышкаш өске планеталарже оон-даа нарын болгаш ур космос ужудуушкуннарын чорудуп болур дээрзин корабль-спутниктерниң бөлүк ужудуушкуну бүзүрелдиг көргүскен.

Космонавт Айның кырынга будун базарынын-даа үези келир деп, оратор онзалап демдеглээн. Кижи төрелгетенге коммунизмче оруктуг салып турар совет кижилер ындыг ужудуушкуннарны боттандырарынга-даа баштайгылар болур, ыраккы октаргайларның баштайгы ажыдыкчылары болур дээрзинге бистер бүзүрээр бис.

Совет кижи космосче бир дугаларында кодурүп үнген ол үеден бээр ийи чыл эрткен деп, космонавт түнелинде медеглээн. Бис ам дерт кижи бис. Моон соңгаар үе эртерге чаа аттарны силер билип алыр силәр. Бистиң Төрээн чүртүвүс ийи хире магалыг кижилерни кижизиттенин билип алыр силер. А амдызында мен оларга, бистинде ужар чүүлде болгаш космонавтикада чугаалажыры ышкаш, бедик дээрни, совет эртемниң ады-биле, бистиң күүлүг Ада-чүртүвүстүң ады-биле алдарлыг шылгаралдарны сеткилиниң ханызындан күзеп каар бодай-дыр мен.

Индирде — делегейде бирги ужудукчу-космонавт **Юрий Гагарин**. Ооң чугаалааны болза:

— Ийи чыл мурнунда космос кораблиниң төгерик соңгаанындан бистиң планетавысты хайгаарап чораан, ол ындыг-да кончуг улуг эвес-тир деп бодап чораан мен, ынчалза-даа эрткен ийи чылдарның дургузунда янзы-бүрү чүрттарга барып чораан болганымда, ам мынча деп чугаалап болур мен: чок, бистиң черивис чер-ле ынчаш улуг-дур, чер-ле болганда бистиң өөнүктериивис кончуг хөй-дүр.

Космосче баштайгы ужудуушкунубиле совет кижи Октаргайның кур черинге баштайгы иззэшкинни кылган деп ынчаарда чугаалажып турган болгай. Ийи чыл мурнунда шыпаңла ындыг турган. Чүгле ийи чыл мурнунда. Ам бир эвес Октаргайны кур чер деп аларга чүве болза, чазаалганы кылыр херек. Ол дээрге андырган кур чер-дир. Боттарывыр бодап көрүнер даан: бистиң эштериивис космоска чүс үжен иззэшкинни кылган, ийи чүс хире шактарда орбитага чоруп келгеннер-дир. «Космос» серизының 13 спутниктери, планеталар аразының автоматтыг станциялары, Ай ракеталары... Ол бүгү чүүлдер хостуг күш-ажылга, совет улуска, Коммунистиг партияга байырлалдыг гимн кылдыр чаңгыланып турар.

Кайгамчыктыг совет артемденнерге, шылгарангай конструкторларга, инженерлерге болгаш техниктерге, бистиң алдарлыг ажылчын аңгывыска — космос ракеталарын болгаш корабльдерин тургускан болгаш олардың чижеглээр чүве чок ужудуушкуннарын хандырган бүгү кижилерге бистиң үевис — планеталар аразының автоматтыг станцияларының, Ай ракеталарының

Кадрлар, негелде

Салдынган сорулгаларның күүседи-дан ажыр орулга чыл келген тудум өзүп турар.

Колхоз эртекен күзүн ниитиниң малын кыштаглаашкынга эки белеткедиг кииргени-биле малы хүр кыш ажып, малдың чаш толуп бүрүн кангалап ап турар. Бо эки түннелдерни «Кызыл тук» колхоз канчап чедип ап турарыл дизе, оон уларутукчулары кадрларны кижизиргеге кичээнгейни дыныттыпшаан, бедик сагыыга-чурумуг болурун, ажылчы чоннуң негелделерин дыннангыр хандырарынга, күрүненин эрге-ажыын кангалаарынга принципиалдыг, ак-сеткилдиг болурун олардан шынгыы негеп турарындан чедип ап турар.

Бо үстүнде бедик негелделерни четпес күүседип турар колхоз уларутукчулары күрүне, хей-ниитиниң эрге-ажыынга дүүшпес чоруктарны боттары кылыптар таварылгалар районда база бар болуп турар.

Маңаа «Коммунизмче орук» колхозтуң даргазы А. Шаалы биле ында мал эмчизи О. Лаа-Хөө оларның боттарының ажыл-чорудулгазынга кылып турган четпестерни болган частырыгларын чижек кылдыр коргузуп болур. Чоокта чаа районда партия-күрүне контролюнуң комитеди ол колхозтуң сан-хөө болган отчёт-учёдунуң байдалын хынап -корген. Хыналданың түннелинде илерээни болза, колхоз даргазы эш А. Шаалы, ол колхозтуң кол бухгалтери акша-хөрениин чарыдаарда будулуге болган сан-хөө планын удурлуга болдурбайн турган болган колхозтуң отчёт-учёдунга сандаргай чоруктү кылып турганнар. Чижээ, колхозчулар-

СЕМИНАРЛАР

Бии-Хем

Чоокта чаа Бии-Хем районнуң партия комитеди районнуң партия чырыдышынының бүгү болгүмерииниң пропагандистериниң ийи хүнүн семинарын чоокта чаа эрттирген. Семинар бодунуң ажылын СЭКП Тыва обкомунуң болган Кызыл хооркомунуң чырыдышкын Бажыңының консультандызы В. Куренёвтүң «Бүгү делегей байдалының дугайында» деп лекциязы-биле эгелээн.

Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң дугайында лекцияны Кызылда педагогика институдунуң башкызы эш Анисимов номчаан. Ол ышкаш, 1962 чылда районнуң ажыл-агыйының түннелдерии болган чедип чылдың бешки чылында сорулгалар дугайында Бии-Хем районнуң партком унуң болган райкүүскомнуң партия-күрүне контролюнуң комитединиң даргазы эш Русак илеткел кылган.

Идеология айтырыгларының талазы-биле Иркутскиге болган човулел хуралдың түннелдериниң дугайында ол човулел хуралдың киржикчилэр. Бии-Хем партком унуң секретарының идеология талазы-биле оралакчызы эш Өпеитиң дыннадыын пропагандистер улуг семуургал-биле дыннаан.

Партия чырыдышкынының четкизиге ооредилге чылын чедиишкинниг доозар дээш районга кандыг хемчегларни ап чоруткга чогуурул дээр талазы-биле семинарның киржикчилери боттарының аразында саналгал солушканнар.

Семинарның киржикчилэри Шагаан-Арыг хоорайда партия чырыдышкынының болгүмерииниң кичээлдеринге түс-түс адырлар айыбиле олурушканнар. Ооредилгенин түннелинде олурушкан кичээлдерииниң түннелдерин чугаалажып, пропагандистер боттары дүвүлүг солушканнар.

М. ДАЛАА.

Чөөн-Хемчик

Чөөн-Хемчиктиң колхоз-совхоз будуруглге эргелелди чоокта чаа эргелелдиң бүгү ажыл-агыйларының семинарын эрттирген. Анда шөлдүң хемчээлин санап тыварының аргазы, шөлду паспорттары, трактористер, комбайнерниң учёт хуудузун тургузары, ону долдурары, ажыл нормазы база оон төлевири болган оскеда чугула айтырыгларны чугаалашкан.

Бо айтырыгларның талазы-биле эргелелдиң кол инженери А. Журавлёв, агроном П. Лысенко, план-экономика киддиниң начальниги А. Саян, гидротехник эш Жильникова олар семинарның киржикчилериие ажыктыг лекцияларны номчаан болгаш биилиннес хей-хей айтырыгларга тодаргай харыны бергеннер. Семинарның түннел кезээиде олар колхозтарга болган совхозтарга механизаторнуң чангыс аай формалыг учёт хуудузун тургузарының дугайын чугаалашкан. Хөвү ажылдарының учёдун шын кылырының дугайында ындыг семинарны күскү хөвү ажылдарының мурнунда база эрттирерин анаа олурушканнар саналдаан.

С. ПАВУ.

Улуг-Хем

СЭКП-ниң Улуг-Хем парткому районнуң партия чырыдышкынының пропагандистериниң ийи хүнүн семинарын чоокта чаа эрттирген. Пропагандистер делегей байдалының, тодаргай экономиканың айтырыгларының талазы-биле чугула лекцияларны болгаш 1962 чылда районнуң ажыл-агыйының түннелдериниң болгаш 1963 чылдың сорулгалар дугайында илеткелди дыннаннар.

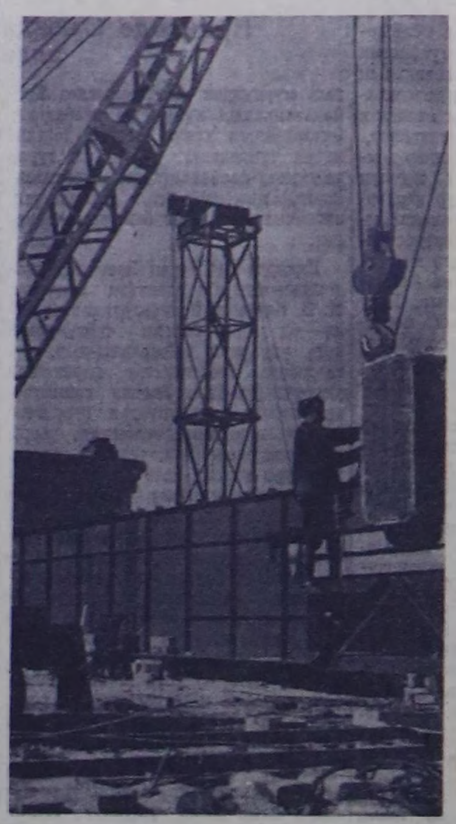

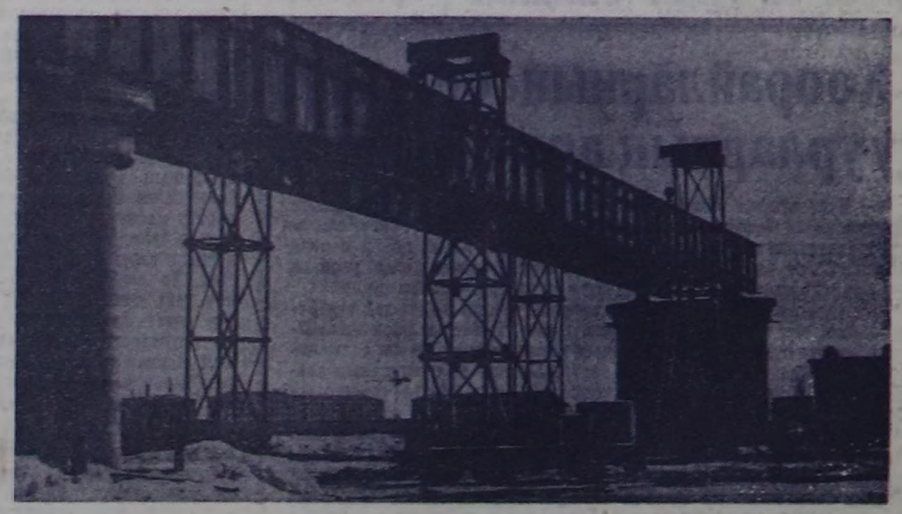

КӨВҮРҮГНҮ ТУДУП ТУРАР

саадалгалыг кежиртинии, күзүл ийиккс чазын кештиннеийн баар таварылгалар турган. Эң-не чугула бараанпарны самолёт-биле кежирип, оон шүүдели улуг болурга, эң-не чугула таварылгага ажыглаар турган.

А ам... Улуг-Хемни кежилдир демир көвүрүг тудуп турар. Моторларның, маскаларның даажы холужуп, часкы Улуг-Хемниң кыры-биле дамчышкымээнииг тараи турар. Бешки көвүрүг отрадының көвүрүгүнүң демир ооргаларын эптеп турары ол-дур. Оларны эптээр ажылдарын дош кырында кылып турар. Бүгү-не ажылдар эки

Улуг-Хемни кежилдир көвүрүг. Абакан биле Кызыл аразының чазаглыг оруу олап кежер. Соолгу чылдарда орта хей-биле долдурган резина тепкиштер кырынга кылган көвүрүг турган. Ол көвүрүглеп чүгле чиик чүүк эртер болганы-биле, чаа тудугларга дүрген херектиг материалдар

механизастаттынган, ынчангаш көвүрүг тудукчуларының коллективи улуг эвес-даа болза ажылдарны дүрген будуруп турар.

Чоокта чаа баштайгы оорга он алды метр бедик тепкиштер кырынга салдынган. Күүлүг Улуг-Хемни кежилдир көвүрүгүнүң бир чартымының аян кииргил турар. Көвүрүгүү тудуп турар. Көвүрүгүү удавас тудуп доозар.

Солагай талакы чурукта: чоокта чаа тепкиштер кырында салдынган оорга, оң талакы чурукта— ам салыр оорганы эптеп турары.

Сөзүү, фотозу С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

Тудугнуң технологиязын шыңгыы сагыыр

Даарап каан костюмнуң эки азы багай кылдынганының дугайында чаңгыс кижи ийикле ог-бүле чугаалажыр болгай, а ажыглалче киирген хей аал ишти чурттаар бажыңның канчаар туттунганының дугайында ол бажыңның чурттакчылары, ону көрген кижилер, тодаргайлаарга, хейниити чугаалажыр болгай. Чурттага бажыңын хей чылдарда ажыглалга турар кылдыр тудар, ынчангаш оон дугайында чугаа салгакчыдан салгакчыже дамчыыр деп чүве билдингир.

Бистин республикавыстың найысылазы Кызыл хоорайга чаа чурттагга бажыңнарын канчаар тудуп турарыл? Чурттага тудугнуң шынарынын айтырыы ән-не чугула айтырыгларның бираазы болур, чүге дээрге тудут организацияларының соруглазы ажылчы чоннарга чылыг, чырык, чурттаарынга таарымчалыг, кедилиг, үр турар бажыңнарны тудуп бээри болур.

Чоокта чаа РСФСР-ниң Күрүне тудуунуң инженери эш Борисовка удуртқан бөлүк тускай эртемниглер Кызылдың чамдык тудугларының шынары-биле танылып көргеш, бистиң республикада тудуг ажылы коңчуг чавыс деннелде турар-дыр деп түннелди кылган. Инженер-техниктиг ажылдакчылар ажылды кошкак удуртуп турары-биле, тудугларны оларның проектилериндеи хажыдып, тудуг технологиязын сагывайн, үрей кылып турары илерээн. Чоокку үеде туттунган чамдык тудугларга бажың оорганың хана-биле быжыдыр тудуштурбайн, одалга системазының болгаш суг дамчыдылгазының хоолайларын суг төктүп турар кылдыр тудуштуруп, радиаторларны шавыштыр кылып, соңга кастыктарын, балконнар эжиктерин кидис-биле чылыглавайн кылып турган. Чедир кылынмаан ыдыг үүлдер бажыңны ажыглалдан үндүреринге ийикпе оон ажыглаар хуусазының кызырлырынга чедирер. Кочетов кудумчузунда 96 аал ишти чурттаар бажын тудуг технологиязындан улуг хажыдышкынның туттунган. Ол оон тудуун удуртуп турган мастерлер Чих-Чубинский биле Чербаков оларның багай удуртулгазының түннелинде болган. Инженерлер Тихий болгаш Пригородов оларның удуртулгазы-биле тудуг технологиязынган хажыпайн туттунган «Найырал» кинотеатр озал-ондакгыг чоруккa чедирип болур турган.

Бо үстүнде илереттинген болгаш еске-даа четпестерни чайладып, үрей кылдынган тудугларны канчаар эде кылырының болгаш чаа тудугларны тудуг технологиязындан хажыпайн чорударының дугайында айтырыгны «Тыва тудуг» трезининң клубунга болган «Кызыл тудуг» эргелелиннің партия ажыл-агый активинин хуралынга чугаалажып көрген. «Тудугмонтаж ажылдарының шынарын экижидери дээш партия организациязының сорулгаларының дугайында» илеткелди «Кызыл тудуг» эргелелиннің кол инженери Ю. М. Трещенко кылган. Илеткелчи РСФСР-ниң күрүне тудуунуң инженери эш Борисовка удуртқан бөлүктүң чоруткан хыналдазының түннелинде илерээн четпестерни үүлдүг деп көргеш, оларны чок кылыры база катаптавазы дээш чедип алыр сорулгаларны айтыкан.

Амгы үеде будуруглеиин бүгү-ле адырларында депшилгелиг, чаа үүлдер калбаа-биле нептереп турары-биле ажылчыннар, инженер-техниктиг ажылдакчылар боттарының техниктиг билиин доктаамал бедидерии үе негеп турар. Чамдык удуртукчу ажылдакчылар ол чугула хемчегlерни чедир үнелеп көрбейн турар. Ажылчыннар техниктиг кичээлдерге идепкейлиг өөренип турда, ол кичээлдерниң удуртукчулары кичээлдерге озалдаашкыннар-биле кээп, чамдыкта кандыг-даа чылдагаан чокка кичээлдер үзер чоруктар бар. Ындыг чоруктар Науменко, Зябрев оларның

баштап турар тудуг участоктарында хей удаа болуп турар. Ажылчын, инженер-техниктиг ажылдакчы бүгүзү техниктиг билиглер-биле эки чепсетленген болза тудугга үрей кылыр чоруктарны болдурбас деп чүвени удуртукчу ажылдакчы бүгүзү билир ужурлуг.

26 дугаар кварталдың тудугларының кол мастери Архипов аныяк, мергежилдиг инженер. Ынчалза-даа ол хүлээлгезин харыысалга чок күүседип, ажылды четпес удуртуп турган. Оон ажылында четпестерни айтып, ажылды экижидерииниң талазыбиле ажыктыг сүмелерни берип, дузалажып турзажок, ол оон чогуур түннелдерни кылбайн ажылды четпес удуртурун уламчылап турган. Ынчангаш ону ол хүлээлгеден хостаап, ӊна ажылче шилчиткен.

Час-биле кады 26 болгаш 187 дугаар кварталдарда тудуг ажылдары хайныгын эгелээн. 26 дугаар кварталда эш Белоусовтуң бригадазы эки ажылдап турда, а эштер Лихоусовтуң, Парамоновтуң, Ивановтуң бригадалары чүге багай ажылдап турарыл? Хамыктың мурнунда, оларның бригадаларының ажылдың шынарын бодавайн, а хей ажылды кыска хуусазда кылырын бодаап, далашбиле кылып турар-дыр.

Тудуг ажылында четпестерниң бир чылдагааны, участоктарда болгаш бригадаларда кижизидилге ажылының кошкаа, аныяк инженерлерниң дуржулга чогу, удуртукчу ажылдакчыларның ажылды партийкн өзүбиле кошкак удуртуп турары болур. Бир тудутга ажылдап турган бригаданы ажылын дооспаанда өске тудугже шилчидер чорук шын эвес. Хей каът бажыннар тудуп турар үеде. бир каттың тудуу доосту бээрге, ол тудугну хүлээп алгаш дараазында каттың тудуун эгелээр чурумну тургузарын инженерлер ажыктыг деп санап турар. Ынчаар чурумчударга тудуг материалдарының артык чарыгдалы болгаш тудугну үрей кылыр чоруктар болбас.

Тудугларны үрей кылыр чоруктарның бир кол чылдагааны республиканың тудуг проектилээр организациянын бир кол чылдагааны республиканың тудуг проектилээр организациянын дугайын тодаргай чугаалап турганнар.

Өөренекчилерниң чугаалаан үүлдерии башкы оон соонда түннээн. Ынчангаш «Чеди чылды хуусаа бетинде күүседиилинер!» деп лозунныи боттарының уруглар бүзүрелдии-биле чугаалааннар.

Липецк, Ростов областарының, Татар АССР-ниң болгаш еске-даа черлерниң школалар ажылында чаа үүлдер еске черлерде, оон иштинде бистиң республикада база-ла бар.

Түран өртүмак школазының (директору эш Селина) башкылар коллективи хей-хей педагогика айтырыгларын (чижээ, күш-ажылчы кижизидилгеии) чогаадыкчы өзүбиле кошкак удуртуп турары-биле, тудугларны оларның проектилериндеи хажыдып, тудуг технологиязын сагывайн, үрей кылып турары илерээн. Чоокку үеде туттунган чамдык тудугларга бажың оорганың хана-биле быжыдыр тудуштурбайн, одалга системазының болгаш суг дамчыдылгазының хоолайларын суг төктүп турар кылдыр тудуштуруп, радиаторларны шавыштыр кылып, соңга кастыктарын, балконнар эжиктерин кидис-биле чылыглавайн кылып турган. Чедир кылынмаан ыдыг үүлдер бажынны ажыглалдан үндүреринге ийикпе оон ажыглаар хуусазының кызырлырынга чедирер. Кочетов кудумчузунда

Өөренекчилерниң чугаалаан үүлдерии башкы оон соонда түннээн. Ынчангаш «Чеди чылды хуусаа бетинде күүседиилинер!» деп лозунныи боттарының уруглар бүзүрелдии-биле чугаалааннар.

Липецк, Ростов областарының, Татар АССР-ниң болгаш еске-даа черлерниң школалар ажылында чаа үүлдер еске черлерде, оон иштинде бистиң республикада база-ла бар.

Түран өртүмак школазының (директору эш Селина) башкылар коллективи хей-хей педагогика айтырыгларын (чижээ, күш-ажылчы кижизидилгеии) чогаадыкчы өзүбиле кошкак удуртуп турары-биле, тудугларны оларның проектилериндеи хажыдып, тудуг технологиязын сагывайн, үрей кылып турары илерээн. Чоокку үеде туттунган чамдык тудугларга бажың оорганың хана-биле быжыдыр тудуштурбайн, одалга системазының болгаш суг дамчыдылгазының хоолайларын суг төктүп турар кылдыр тудуштуруп, радиаторларны шавыштыр кылып, соңга кастыктарын, балконнар эжиктерин кидис-биле чылыглавайн кылып турган. Чедир кылынмаан ыдыг үүлдер бажынны ажыглалдан үндүреринге ийикпе оон ажыглаар хуусазының кызырлырынга чедирер. Кочетов кудумчузунда

Амгы үеде будуруглеиин бүгү-ле адырларында депшилгелиг, чаа үүлдер калбаа-биле нептереп турары-биле ажылчыннар, инженер-техниктиг ажылдакчылар боттарының техниктиг билиин доктаамал бедидерии үе негеп турар. Чамдык удуртукчу ажылдакчылар ол чугула хемчегlерни чедир үнелеп көрбейн турар. Ажылчыннар техниктиг кичээлдерге идепкейлиг өөренип турда, ол кичээлдерниң удуртукчулары кичээлдерге озалдаашкыннар-биле кээп, чамдыкта кандыг-даа чылдагаан чокка кичээлдер үзер чоруктар бар. Ындыг чоруктар Науменко, Зябрев оларның

баштап турар тудуг участоктарында хей удаа болуп турар. Ажылчын, инженер-техниктиг ажылдакчы бүгүзү техниктиг билиглер-биле эки чепсетленген болза тудугга үрей кылыр чоруктарны болдурбас деп чүвени удуртукчу ажылдакчы бүгүзү билир ужурлуг.

26 дугаар кварталдың тудугларының кол мастери Архипов аныяк, мергежилдиг инженер. Ынчалза-даа ол хүлээлгезин харыысалга чок күүседип, ажылды четпес удуртуп турган. Оон ажылында четпестерни айтып, ажылды экижидерииниң талазыбиле ажыктыг сүмелерни берип, дузалажып турзажок, ол оон чогуур түннелдерни кылбайн ажылды четпес удуртурун уламчылап турган. Ынчангаш ону ол хүлээлгеден хостаап, ӊна ажылче шилчиткен.

Час-биле кады 26 болгаш 187 дугаар кварталдарда тудуг ажылдары хайныгын эгелээн. 26 дугаар кварталда эш Белоусовтуң бригадазы эки ажылдап турда, а эштер Лихоусовтуң, Парамоновтуң, Ивановтуң бригадалары чүге багай ажылдап турарыл? Хамыктың мурнунда, оларның бригадаларының ажылдың шынарын бодавайн, а хей ажылды кыска хуусазда кылырын бодаап, далашбиле кылып турар-дыр.

Тудуг ажылында четпестерниң бир чылдагааны, участоктарда болгаш бригадаларда кижизидилге ажылының кошкаа, аныяк инженерлерниң дуржулга чогу, удуртукчу ажылдакчыларның ажылды партийкн өзүбиле кошкак удуртуп турары болур. Бир тудутга ажылдап турган бригаданы ажылын дооспаанда өске тудугже шилчидер чорук шын эвес. Хей каът бажыннар тудуп турар үеде. бир каттың тудуу доосту бээрге, ол тудугну хүлээп алгаш дараазында каттың тудуун эгелээр чурумну тургузарын инженерлер ажыктыг деп санап турар. Ынчаар чурумчударга тудуг материалдарының артык чарыгдалы болгаш тудугну үрей кылыр чоруктар болбас.

Тудугларны үрей кылыр чоруктарның бир кол чылдагааны республиканың тудуг проектилээр организациязының проект документилерии тодаргай эвес кылып турары болур. Чаа башкы институдунуң иштики өөредилерииге хүндүе хүн чырыы солагай таладан кээп турар кылдыр шын кылган хирезинде, электри чырыдылгазы шын эвес тургустуунган. 26 дугаар кварталда тудугларның проектилериидеи чамдык санажылгалар шын эвес.

Тудуг ажылының культуразы база чугула. Тудугга келирге ында бүгү-ле тудуг материалдары аай-баш чок чыгдынган, довуракта борашкан, үрелип, сыйыган чыткылаар болза ол багай ажылдың херечизи болур. Тудуг ажылдарының культуразын бедидери дээш, тудуг участоктарында ажылдап турар аныяк, мергежилдиг кадрларны бүгү талазы-биле леткикир, оларны мурнакчы дуржулгага өөредир, аныяк кадрларның үнелиг өгелээшкиннерин өөренип көөрүнүү талазы-биле «Кызыл тудуг» эргелелиннің кадрлар талазы-биле инспектору эш В. Ф. Баканова олаан ажылдарны кылган. Эргелелдин аныяк инженерлери Салчак Оюн, Носовских, Савельева, Зыряпова олар ажылды эки удуртуп болур мергежилдиин көргүзүп турар. Тудутга хей чылдарда ажылдап келген чамдык эштер бир эвес аныяк инженерлер ажылды шын эвес удуртуп, тудугларны үрей кылырын болдуруп турар болза оларның ажыл төлевирии кызырып, оларны удуртукчу ажылдардан хостаарын чүүлдүг деп көрүп турары черле шын эвес. Бир эвес аныяк инженерлер ажылды шын эвес удуртуп турар болза оларның четпестерни ажыл-агыйжы ёзу-биле айтып, оларга бүгү таланың дузалаачызын көргүзери дуржулгалыг удуртукчу ажылдакчыларның хүлээлгези болур.

«Кызыл тудуг» эргелели илереттинген четпестерни кыска хуусаала чайладырын чедип ап, тудуг технологиязының негелделерин хандырып турар чурттаага тудуглары-биле хандырарын чедип алыр сорулгалыг.

А. ДАРЖАА.

Чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаар

(Школада өөредилге ажылынга холбаштыр)

Школаның амыдырал-биле харылзаазын быжыглаар дугайында Хоойлуну хүлээп алганнан бээр беш чыл ажып турар. Ол үеден бээр эң дааре башкыларның болгаш башкылар коллективтериниң, эртемденнериин болгаш эртем-педагогиктиг албан черлериниң чаа-чаа аргалары, тывынгыр чоруу бистиң чуртуун областарының, республикаларының хей санныг школаларының ажыл практиказынга байлак арга-дүрүмчүлгелерни берген. Кичээл эрттирериниң эргижирээн, дөрт чадалыг хевириидеи шилтипирлии-биле өйталап, чаа хевирже шилчип турары маңаа тодаргай хереч болур.

Бистиң чуртувуска ажыл шагын камналгалыг, улуг ажыктыг болдурары дээш эртеминиң, техниканың болгаш материалдыг будуруглеиниң хөгжүдезиин дүргедедири дээш бүгү улустуң демисели калбарган чылдарда совет школа болгаш педагогика эртеми база-ла чаңгыс черге доктаап турбаан. Ынчангаш оларның ол чугула херекке киржилгеии кичээлдиң 45 минута бүрүзүн ажыктыг, түннелдиг кылдыр эрттирери-биле кол хамаарышкан.

Бо талазы-биле бир эң-не чугула хемчег болза чоокта чаа Казань хоорайга РСФСР-ниң Чырыдышкын министерстволуун Татар АССР-ниң Чырыдышкын министерствозу болгаш башкылар билии бедидер институдубиле кады организастаны Бүгү-Россияның эртем-практиктиг педагогиктиг конференциязы болур. Татар АССР-ниң Чырыдышкын министри М. Махмутовтуң, профессорлар Королёвтуң болгаш Огородниковтуң илеткелдеринге, база еске-даа илеткелдерге болгаш саналдарга Татарияның хей санныг башкыларының, он-он школаларының чедиишкиннерин түннеп чугаалашкан.

Конференциялың киржикчилери хоорайның школаларынга уроктарга олурушкаш, илеткелдерге болгаш саналдарга чугаалашкан үүлдерии херек кырында көргеннер.

Бистиң аңаа көргенивистеи, билгенивистеи Тыва АССР-ниң башкыларынга ажыглап болур чүве чүл? Хамыктың мурнунда, педагогиканың сорулгаларын шилтипирлэрине чогаадыкчы чоруун, башкылап турар эртеминге психологтуг онзагай байдалдарны өөренип турарын, аңаа үнделзээн, уруглардың бот-тывынгыр чоруун бодиткенин, уроктарга ажыгбүрү аргаларны ажыглап турарын өөренип, ажыглаары чугула.

Ындыг аргаларның бирээзи болза урокка өөренип турар материалды шингээдип алырынга уруглардың сонуургалын бедидери болур. Урокту айтырыг-оналга кылдыр эзээн каш кезектерге чарып аар, оон уруглар дес-дараалаштыр чоорту урокту темазын (кандыг-даа эртемге) шингээдип алырлар. Ындыг уроктарга өөренекчиниң тывынгыры, сагынгыры, черле ынчаш, оон өөредилгеге сунулуу башкыга билдинде бээр. Маңаа кол үүл—өөренекчи бүрүзүнүн материалды канчаар билии алганын тодарадыры болур.

Класс санында ажыг-бүрү ажычаннар, мергежилдиг, күш-ажылга болгаш сагыш-бодалынга ажыг-бүрү хамаарыштыг уруглар бар дээрзин башкы бүрүзү билир. Ынчангаш эң-не ажыктыг болза класска ажыгбүрү айтырыг-оналга бээр уроктар болур. Башкы урокка белеткенип туора, класска кымга кандыг вариантыга айтырыг салырын баш бурунгаар тодарадып алыр. Чижээ, 7-ги класска 1812 чылдың Ада-чурттуң дайынының тоогузунуң талазы-биле башкы киириидезин чугаалаарга, ол дайынның дугайында В. И. Ленинниң чугааларындан, академик Тарленнің өртем ажылларындан, ол үениң кижилериниң, Наполеонуун бодунуң болгаш ескелериин-даа сактыышкынларындан ушта бижингилээн карточкаларны уруглар алырлар. Шак ынчаар, Россияже Наполеонуун халдаашкынының сорулгазын өөренекчилер боттары тодарадып, өөренип киириптер...

Ынчалза-даа шупту-ла уруглар ол ажылды боттары төнчүүрүге чедир кылып шыдавас-ла болгай. Ону билбишаан, башкы уругларга ол дайынның дугайында шинчилээшкиннин планын бижээн карточканы бээр. Ындыг арга оларның теманы шын билип алырын улам-на чиигедир.

Эки белеткелдиг өөренекчилерге онаалганы оон-даа нарын кылдыр бээр, аңаа харымның планын карточкаларга бижиннип болур.

Кызылдың школа-интернадының 8-ки класзынга тоогу урогунга олурушкан бис. Темазы —«СССР-ниң экономиктиг үнделиин». Урокгуң сорулгазы болза бистиң чуртувуста соңиалистиг өнчү-херегиниң хевирлерин, оларның тыптып келгенин болгаш улам ынайгы хөгжүдезин уругларга тодаргайлап чугаалаары турган. Урок багай эвес эрткен, ынчалза-даа амгы негелделер ёзугаар алыр болза, ол ыракта четпес болган. Урокка башкы теманы шупгузуп бөдү тайылбырлаан, оон соонда чүү дыннаан билгении өөренекчилерден айтырган болгаш өөредилге номундан көрүп ергаш, харыыларның планын чогаатгырган. Ынчаарга ол бүгү айтырыгларны уруглар боттары сайгарып өөренген болза, оларга улам-на солуп, чалгааранчыг эвес турган ийик. Чижээ, СССР-ниң Конституциязының номчутажын уругларга үлеп бергеш, Хоойлуунуң 4—11 үүлдерии аналиэтээринге онаалга бергеш, оон чогуур түннелдерни үндүрүп, харыының планын тургузуп, оон соонда, социалистиг өнчүүнүн ийи хевирлериниң адырында бүдүүлелер болгаш материалдыг үүлдерни бүдүреринин хемчээли канчаар өзүп турарын солуннардан болгаш журналдардан баш бурунгаар белеткеп алган материалдары-биле түннеп өөренирии планнап ап болур тургандыр.

Казаның № 122 школазынга тоогу урогунга олурушкан бис. Совет улустуң хей талалыг ажыл-чорудулгазының ажыл-бүрү адырларын, ССРЭ-ге коммунизмни тургузар дээш деминселди бо урокка өөренекчилер боттары кызымаа-биле аналиэтээн. Ол урокгуң темазы—«Чеди чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш совет улустуң деминселиндеи». Уруглар солуннардан неэип алган дендеглелдерден, сан-түннерден Татарияда, Узбекистанда, Белоруссияда, РСФСР-де улустуур будуруглелериин, колхозтарының, совхозтарының чедиишкиннериниң дугайын тодаргай чугаалаанныр.

Өөренекчилерниң чугаалаан үүлдерии башкы оон соонда түннээн. Ынчангаш «Чеди чылды хуусаа бетинде күүседиилинер!» деп лозунныи боттарының уруглар бүзүрелдии-биле чугаалааннар.

Липецк, Ростов областарының, Татар АССР-ниң болгаш еске-даа черлерниң школалар ажылында чаа үүлдер еске черлерде, оон иштинде бистиң республикада база-ла бар.

Түран өртүмак школазының (директору эш Селина) башкылар коллективи хей-хей педагогика айтырыгларын (чижээ, күш-ажылчы кижизидилгеии) чогаадыкчы өзүбиле кошкак удуртуп турары-биле, тудугларны оларның проектилериндеи хажыдып, тудуг технологиязын сагывайн, үрей кылып турары илерээн. Чоокку үеде туттунган чамдык тудугларга бажың оорганың хана-биле быжыдыр тудуштурбайн, одалга системазының болгаш суг дамчыдылгазының хоолайларын суг төктүп турар кылдыр тудуштуруп, радиаторларны шавыштыр кылып, соңга кастыктарын, балконнар эжиктерин кидис-биле чылыглавайн кылып турган. Чедир кылынмаан ыдыг үүлдер бажынны ажыглалдан үндүреринге ийикпе оон ажыглаар хуусазының кызырлырынга чедирер. Кочетов кудумчузунда

Кызылдың № 6 (директору эш Ермишкина), № 5 (эргелекчизи эш Толстикова), Чербинин школа-интернады (директору эш Командрина), Тоора-Хем 11 чыл школазы (директору эш Шактар-оол) болгаш өскеда школаларда ажыл-херек солуп, байлак дуржулгалыг чоруп турар. Педагогика ажылының мурнакчыларының саны бисте чыл бүрү көвүдеп турары өөрүнчүг. Оларның кижи бүрүзү-ле боду мергежилдиг, тывынгыр байдалдыг боор турар. Чижээ, Г.С. Шачина (Кызыл, № 6 школа) урокгуу бижыг харылзаалыг, көргүзүг материалдары-биле байлак кылдыр эртпирип турда, З. М. Подынова (Чадаана, № 2 школа) орус дыл болгаш литература урокгарынга уругларга ажыл-бүрү чогаадыкчы сочиненнелерии кылдыртып, Н. Б. Дыртык-Кара (Бай-Хаак) уругларның көрген, билген үүлдерии, хайгаараларын география урокгарынга чугаалаттырып, экскурсияны хейнү организастап турар. Кызылдың № 3 школазының башкызы А. У. Дерзиганың 10-гу класска «шүүлк чугаалаар беш минутаны» ажыглап турарын ап көрээл, 10-гу классчы Таня Федорович сочинение-миниатюраза мынча деп бижээн: «Башкылар боттарының урокгарынга кандыг-бир чаа үүлдү ажыглап турар болза ыкка-ла эки. Ынчаар кылбаска—урок чаңгыс аай, харын чалгааранчыг апаар. Ынчаарга Антонина Устиновнаның чаа ажылы—«шүүлк чугаалаар беш минута» ол болур... Оон ында Таня ындыг беш минутазын ажыктыын чечен болгаш тода, билдингир бижээн.

Бо үстүнде чижектерге кииргенивис ышкаш, педагогика ажылында чаа үүлдерии түннээр болгаш өөренип көөр ужурлуг бис. Тываның мурнакчы башкыларының дуржулгазы — пропагандаларының — партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының, школаларның болгаш улус чырыдышкын органнарының, педагогика институдунуң, башкылар билии бедидер институдунуң эң-не чугула сорулгаларының бирээзи болур.

Бир эвес бистиң республиканың башкыларының ажыл турганындан-даа артык чүткүдүг болгаш чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаар болза, биске ажыл бирги классчыларының-даа, келир күзүн бирги класска өөренирлериндеи-даа иштинден ийи чылчылар чек өредилгени чедип алыр сорулга күүсетинии болур. Ону чедип алгаш, 2—3 чыл болганда, эге школага багай өөренип турарларның санын дыка кызырып болур бис.

Өөредилге чылының доосчуру ырак эвес. Ынчангаш бистиң сонгаралдыы болбас кол сорулгавыс—чүткүдүг ажыл, өөренекчиге хаяы болгаш быжыг билигни бээр дээш демисел болур.

Г. САБИРЗЯНОВ,
СЭКП обкомунуң идеология киллизиниң эргелекчизиниң оралакчызы, школа секторунуң эргелекчизи.

Тыванын баштайгы чолаачызы

Чолаачы эжиниң дугайында чолаачының очериги

ШЕРИГГЕ баар дээн кезек оолдар 1929 чылдың чайынында Барылыдан боттан аъттыг үнгеш, Чадаанга келдинис оң. Бисти үдеп чораан Кара-Дүпчүн деп улуг ор алдан черлериге барган келген соонда дыңнаттыг:

— Моон мнай Хем-Белдиринге чедир маршыына-биле балар-дыр бис оолдар.

«Машина» деп чүвени көрбээн, дыңнаваан әрлер оон-моон айтырыг эгеледи:

— Ол чүү деп чүве боор, акый? Кандыг чүвел?

— Мал шынаан чүве ирги бе?

— Бистин шуптувусту үүр бо шынаан?

Ол айтырыгларга демги кижинис харылады:

— Мен база-ла оонарны көрбээн мен, оолдар. Та кандыг чүве шыңаан. Орус чуртунда от, сут-даа хереглевес кан аът бар чүве дээни кай, ол шыңаан. Чедип келгеш таптыг көрүп тургай бис аан.

— Ыыаа, әдеп-ле чүве-дир, аа! Кан аът чener?

— Оон алын «маршыына» дээр чүве дижик — деп, Кара-Дүпчүн немеп кагды.— Машнап олурда чер, дээр шокараннаар чүве дээни кай. Шуут-ла ушкан күш дег чүве боор ийин ол. Чүрек чайны боор чаланас, ол кончуг харын.

Чаңдык әрлер арай-ла коргуп, сестип эгелээннер.

— Даңайым, ай! Ынчаларга-ла аттыг чүве-дир, оолдар. Чүрек чайны бээр эвес бе?

— Шынап-ла, коргунчуг чүве эвеспе оонар. Мен мунар дээш амыран турган кижи мен, ам сестиксей бердим.

— Че, «сут корбейн идиин ужулбас, даг корбейн эдээн азынмас» дижир болгай. Маршыына корбейн коргуп турган хергээ чүү боор, оолдар. Чедип келгеге чугаалажып тургай бис аан.

Демги өът, сут хереглевес кан аътты четтиктейн маңаан турупкан бис. Сураг-на, сураг. Хүн таптыг-ла даг бажыңга олуруп, кызыл-хүннеп бергенде, оолдар алгыржы бердилер:

— Маршыына! Маршыына!

— Ой әжел, кел чыдары ол-дур!

Бора-Бүзек ховузунче көөрүнге, дээрге шаттыкпан куу доозун шөйлү берген тур.

— Чүү кончуг чүвел, оолдар!— деп, мен база-ла алгырдым.

— Ана тоодга «Даш-Хүрен аътыг Танаа-Херел» халдып олурган дег чүве-дир моонар!

Бис Чадаанаңын эрги хүрээ чыңыга чыглып алган турган улус бис. Машинаның чүгле хоозуну көстүр мыңдыг. Мен оон бодун көрүксээш четтикпейн-не турган мен. Ламаларның багай хүрээзиниң кырынче үне халый бергенимин бодум безин эскербейн барып-тыр мен.

— Аа богда, даг-иргек дег мөңгүчек кара чүве-дир, оолдар!— деп, хүрээ кырында ийи холуп чайып, курайнап алгырган тур мем.— Чүү адазы дүрген маңнаар чүве дээр силер! Мырынай каранаар чүве-дир!

Канчангаш-ла куду черже көөрүмге дөңгүр баштыг, өргүмчүлүг лама менче көрүп алган, хөлчок кончаан тур:

— Кончуг шудбустуг! Бурган-чүдээнни бужартадыры өл-дур, хүрээ кырынче чүге үне бердин! Дораан дүш, язы! Сеня канчаар эвес мен шүүме!

— Сээң багай бурган-чүдээниң хамаан бе!— деп, ламаны тоовайн алгырыптым. Та канчап ол хире дидим апарганым ол ийик. — Чаргыравайн тур!

— Чоп кончуг дүржок адаска боор бо!— деп, лама мырынай дан барды.— Сени канчаар эвес мен шүүме.— Оон черден борбак даш сегирип алыр орта, мен дүже халый бердим.

МАШИНАНЫ үткүй чүгүржүп чоруптувус. Үр-даа болбаанда машина чеде маңнап келди. Бис дээрге оон чаныпче чоокшулавайн, төптер эмдик малдан корткан сонуурган тур бис.

— Че, олуруптунар, оолдар — деп, демги кижинис мындыг.— Хем-Белдиринче хап олураалынар.

— Чүрек чайны бербес чүве бе моң?— деп, Кара-Дүпчүн арай-ла идек-дидек айтыды. Чолаачы ар хөглүг каттырбышаан, харылады:

— Ажырбас боор он. Ыяк туттунгаш, олуруп алынар. Чүрек синиейнин, чер шокараңайны бээр хире апарза, каракты шийиптер болгай аан. Чанчыга бээр силер, кортпакар.

— Чаа, ынчаарга олуруптаалынар. Дыка шаппазын бодап көр але. Оон башка олуруп көрбээн улус аг болур чадавас.

Машина маңнап олурда шынап-ла караннаар чүве. Серинп чывар сергедир үрүп чоруур. Бистер күрлары-быстан ыяк туттунчүп алган олур бис. Хире-хиреде чүрек сиг кыны бергилээр. Ынчан каракты шийиптер, деңгайган чыдыктар мындыг бис. Хем-Белдиринге ол дүне-ле хап кирип келген бис. Бисти соорткан келген ол кижи Тывының ең баштайгы чолаачызы, өът, сут-даа хереглевес кан аътты чүгенмеп, өөрүнге мунупкан орлан-эвес әр Түлүш Дажы чүве-дир.

ТҮЛҮШ Чамзырынович Дажы 18 харлыңга чедир өөскүн кулак байларынга хөлечиктеп турган, орус дылга өөренип алган. 1923 чылда Хем-Белдиринге сургуулга өөренир дээш чедип келген. Ынчан Моолду таварын, баштайгы ийи автомашина Тывага чедип келген турган. Оларның чолаачылары орус кижилер. Түлүш Дажыны орус дыл билир кижи боорга, Сорокин деп чолаачыга хөлемечи кылдыр кожун берген. Алды ай кады чоруп келгеш, техникага сонуургалдыр аныяк оол машинаны чолаачылап өөренп берген. Оон соонда бодун техникага өөредип каан орус өөңүүнге өөрүп четтиргеш, оон изиг орнун солуп, ол машинаны мунупканы олдур ийин.

Баштайгы тыва чолаачы Дажы 1926 чылда машинаны Сорокинден тускайлап хүлээп алган, Моол Арат Республиканың найыралалы Улан-Батор хоорайга безин 17 катап четкен. Ана чедир ийи муң километр оруктү сес хонукта чоруп келгеш әртип тургулаан. Аныяк тыва оол техниканы шак ынчаар «өөртеп мунупкан».

ООН бээр таптыг-ла 40 чылдар әртип турар. Бистиң төрээн Тывавыста кайы хире улуг чаартылгалар болбаан дээр! Өзүдүгүла чечектелип турар край боду берген. Чаа колхозчу амыдырал догунаан. Чаңгыс өрген безин чок турган черлерде казас, чараш кода-суурлар өзүп үнген. Үлегдүрлүг төптер тургустунуп турар. Улуг, аныяк кижилер шуптузу әртем-биликлиг апарган. Машина, техника дээрге хову шөлдерде-даа, аштаглыг оруктарда-даа каранадып турар. Ол бүгү чаартылгаларны чаңгыс сос-биле илередирип берге-дир. «Нам, чазааның ачызы бо-дур» деп согласпя кижи бүргүзүнге күзенчиг.

Бодүүн тыва оол мээң чүрээмге техникаже күзел-чүткүдүү Түлүш Чамзырынович чалбыштадыр кыпсыпкан. Мен оон машиназынга хап олура, «мен база-ла шак бо кан аътты чүгеннээш мунуптайн» деп бызыы-биле шиитпирлеп алган мен. Ынчангаш мен Дажыны бодуңнуң башкым деп санаап чоруур мен. Мээң ол күзелим шынап-ла боттанган. «Күзел турда дагны-даа тура казыптып болур» деп улус чугаалажыр болгай. Мен 1933 чылда чолаачы курузун дооскаш, база-ла Дажы шыкаш, өске-даа тыва оолдар-биле кады машинаны мунупкаш, хапкан мен.

МЫНДАА чоокта чаа ажыл ажыы-биле Туран хоорайга хап чеде бердим. Түлүш Дажы «Кызыл тараачын» колхозта септекчилеп ажылдап турарын дыңнаш, «Тываның баштайгы чолаачызы-биле ужуражып көрейн» деп бодаш, оон бажыңынга хап чеде бердим. Түлүш Чамзырынович ажылындан мырынай чаа келген, үске бөрежы берген ажылчын хевин безин солуп четтикпээн тур. Кижинин көөрүнге аазап назы дөгүй берип-тир, арнында доора сыгыглар чыткылапкан, ынчалза-даа дозураан карактары биеэги хевээр, өмак-хөглүг, өт-чугаштары чайнап турар болду. Үс сине берген, хаварык ядыштарлыг холдары Тываның аныяк ажылчын аңгылының чингине толээлекчизи ол дээрзин хереченип турду.

Кижини хүлүмзүрүп чоруур чаңы-биле чазык көргеш, чугаалады он:

— Техникадан түттүнүп эгелээнниден бээр 40 чылдар әртип тур. Бо аразында оон черле саңдынмадым. Кандыг машинаны мунмадым дээр, кандыг оруктарга чөрбадым дээр...

Түлүш Чамзырынович сөөлгү чылдарда техника септекчизинде ажылдап турар. Оон септеп көрбээн машиназы барык-ла чок деп хөөрем чок чугаалап болур. Электри машиналарын, бүс-биле ажыддыр машиналарны, ыяш дилдирер станоктарны, тракторларны, комбайннарны, кодээ ажыл-агыйның өске-даа машиналарын септеп келген. Оны улус «алдын холдуг» кижи дижир. Ол черле шып. Эштерээн дээш кандыг-даа этти Түлүш Чамзырынович тудуп алырга, оон ажыңга кирип, ону дыннаан-даа чүве дег, удатқан чок болганда-ла ажыддан эгелээр. Бодуңун хөрээниң мастери деп чүве ол-дур ийин. Ажыл-иш мастерден көргер деп улустуң чугаалаары хей эвес болдур ийин.

— Сен база-ла талыйын баргаң боор сен, але? Ам-даа кан аъдың мунмушаан сен ыйнаан?— деп, Түлүш Чамзырынович менден айтырды.

— Чолаачылап эгелээннимден бээр бо чайын мугур 30 чыл оң болур ийин — деп, аңаа харыладым.

— Чүлә байырлаар әр-ле-дир сен — деп, кижини баштантаптаган, каттырып кагды.— Чүү-даа болза менден он чыл эвээш-тир сен. Уваа, 30 чыл деп чүвен берге болдур ийин моң. База-ла үр ажыддан әр-дир. Ам пат-ла мастер болдуң ыйнаан, кажы класстуг сен?

— Бирги классты чедип алган мен.

— Кадыг әрни. Ол-ла болгай, харын.

— Түлүш Чамзырынович, ыынча үр чолаачылап келгеш, чеже кижини чолаачыга өөреткен силер?

— 20 кижини өөреткен мен. Оларның чамдыктары ам-даа чалаачылап хап турарлар болдур ийин.

Түлүш Чамзырынович ам «Кызыл тараачын» колхозтуң эң эки механизаторларының бирээзи деп санадың турар. Бо кыжын ол ийи автомашинаның улуг септелгезин дооскаш, үш селиваларны, «ДТ-54» деп бир трактордуң септээн.

— Ам бистиң колхозтуң кодээ ажыл-агый машиналарының септелгези доозулган, мен трактор-биле тайга үнгеш, ыяш сөөртүр деп тур мен — деп, адак сөөлүнде Түлүш Чамзырынович чугаалады.

Тываның баштайгы чолаачызының ажыл-херээ ындыг-дыр. Коммунизм тургузуушкунунуң херээнге ол бодуңун үлүг-хуузун ынчаар кинирип турар.

О. ЛАМА.

УЛУГ-ХЕМИМ

(Енисейни дуй богганынга)

Енисейге амыдырал човуур-биле эгелээн...

А. Чехов.

Амыдырал човуур-биле эгелээш,
Амгы хүнү чоргааралды эккелген,
Элтиг, демниг орус, тунгус, тыва дээш,
Эрте-бурун аймактарның чурту сен—
Енисей,
Ионесси,[1]
Улуг-Хемим!!!
Эзим, дагны диле чүткээн агымың
Эрес, маадыр кижилерге чагырттыр:
Кырлыг чалгың үзе боггаш, улузуң
Кызыл-Эрик ГЭС-ти тудуп, алгатты —
Енисей,
Ионесси,
Улуг-Хемим!!.
Эмдик чыткан күчүттенни чонувус
Элбекшилге бараан боорун дужаапкан,
Эриктерин коммунизм одундан
Эгүүреде чырыттынар хемим сен—
Енисей,
Ионесси,
Улуг-Хемим!!!

С. Молдурга.

[1] Ионесси — Енисейниң тунгус ады.

★ ☆ ★

Буурул баштыг хемим

Угбашкы дег Каа-Хем, Бии-Хем
Ушурашкаш, — Улуг-Хем боот,
Ужуларыны ажа-уба,
Узан-мраак тайлып баткан—

Буурул баштыг
Бурунгу хем
Муң-муң чылдар дургузунда
Бурунгаар халас бадып чыткан.

Тожу, Каа-Хем сынарындан
Дошпуг далай эрин чедир
Тоолдуң тоолу—аңган шагдан
Төрлүр чүве көрүп көрбээн—

Буурул баштыг
Бурунгу хем
Маадыр күштүг совет чонга
Бараан болур хүнү келген.

Улуг-Хеминиң унуп дургаар
Улуг үүле хайны берген—
Чөргаар хемниң өрээни орта
Совет кижи турлуун үнген—

Буурул баштыг
Бурунгу хем
Коммунистиг ажыл-ишти
Холу-биле тутчуп киргеп.

Эртем күштүг совет кижи
Енисейни эзертеңкеп—
Шакпың, дошкун өргүн хемни
Чап-чаа үүнче чайбыттыр —

Буурул баштыг
Бурунгу хем
Чалгыг-агыы күжү-биле
Сайгылгаанны кыпсы берген.

Улуг Сибирь дамыр-ханы —
Улуг-Хемим — Енисейим,
Делегейде деңнел турбас
Дээды күштүң дарганы сен—

Буурул баштыг
Бурунгу хем,
Күдер маадыр совет чонуң
Күчү күжүн чарлап үнүдүң.

Уладткан чок—чеден чылда
Улуг Саян ГЭС-ни база
Улуг-Хеминиң оглу-кызы
Ура-а!—дижип, кыпсыптар бис—

Буурул баштыг
Бурунгу хем,
Красноярск ГЭС малдырларынга
Кызыл чечээң аппарып тут.

Л. ЧАДАМБА.

Тараажы эш, улам далаш!

Часкы хүннүң херел, чылыы
Чажар черни — ховуларны
Эриизин дээш далаштырып,
Эртелеткен суйбай берди.

Чеди чылдың бешки чазы
Чедип келгеш танцылаң тур,
Чажы, салбаа оргазын хап,
Чаңнап турда чараажын көр.

Часкы хову четтиктейн,
Мешээ кеч деп маңай берди.

Чарышканнар мурнакчызы
Меңээ чет деп кыйгырып тур.
Часкы бир хүн бүдүн чылда
Чемгерер деп чугаавыс бар.
Чаңгыс-даа шак халас ытпа,
Черниң ээзи, адын сыкпа!
Тараажы эш, улам далаш,
Таалалгада тамчык-даа чок.
Тараажының ады, күүрү
Таваарлаарын күзевейн тур.

Б. ХӨӨЧМЕЙ.

Эргелелдиң профэвилел конференциязы

Чоокта чаа Таңдының девискээр айы-биле колхоз-совхоз будурүлге эргелелинде профэвилел организациязының бирги конференциязы Бай-Хаакка болуп эрткен. Конференцияга Таңды, Бии-Хем болгаш Каа-Хем районнарның кодээ ажыл-агый болгаш белеткелдер ажылдакчыларының төлээлери 50 ажыг кижи киришкен.

СЭКП ТБ-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин күүседип турарының болгаш эргелелдиң профэвилел организацияларының сорулгаларының дугайында кодээ ажыл-агый база белеткелдер ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң даргазы эш С. Д. Киров илеткел кылган. Конференцияга 12 делегаттар санал берип чүве чугаалаан.

СЭКП ТБ-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр Бүгү-эвилелдиң Профессионалдар Эвилелиниң Тоо Чөвүлелиниң XI пленуму профэвилелдерининг организацияларынга удуртулганы эде тургузар дугайында шиитпирни хүлээп алган. Кодээ ажыл-агый болгаш белеткелдер ажылдакчыларының профэвилелиниң районнар комитеттериниң орунга бо үеде чугулазын барымдаалаан. Будүрүлге айы-биле профэвилелиниң девискээр талазы-биле комитеттерни тургузар деп көрген. Ол комитеттер колхоз-совхоз будүрүлге эргелелиниң девискээринде профэвилелиниң организацияларын болдунга каттышкыр болгаш оларны тода удуртуп хүлээгелиг.

Профэвилел организацияларын ынчаар эде организастаар чорукту амырап боду-ла иеген турар. Бо чорук будүрүлгеге профэвилел организацияларының ролюн күштелдирер, оларның удуртур органнарын массаже улам чоокшуладыр, ажылчыннарның, албан-хаакчыларның база инженер-техниктиг ажылдакчыларының мергежилдин, эртем-биликтиг улам бедидер арганы оларга бээр.

Мынчангаш бирги конференция Таңдының колхоз-совхоз будүрүлге эргелелиниң талазы-биле 21 кижи составтыг профэвилел комитедин чуртускан, оон ревизия комиссиязын база кодээ ажыл-агый болгаш белеткелдер ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң республика конференциязынга баар делегаттарны сонгаан.

Девискээр айы-биле тургустунган ол профэвилел комитединиң бирги пленуму организастыг айтырыгны чугаалашкан, 7 кижи составтыг президиумну сонгаан. Комитеттиң даргазы В. И. Сенгиижик, оон орлакчызы П. И. Попов болган.

Н. ТЕМБРЕК.

САРЛЫКТАР МОСКВА ЦИРИГИНДЕ

1960 чылдың чайынында Москваның Күрүне цирингинниң бир артизи Тывага келгеш, циркке оюн көргүзери-биле өөредир сарлыктарны Барыын-Хемчиктен алгаш чорутканының дугайын ынчан бистиң республиканың солуннарынга *!* бижингилээн болгай.

Москваның күрүне цирингинге чеде бергеш, тыва циркилерни дамчыштыр Барыын-Хемчиктиң кадыр, бедик тайгаларындан Москвага эккелген сарлыктарның болгаш ол артистиң дугайын тодаргай биилп алдым.

Цирк уран чүүлүнге хой чылдар дургузунда бараан болуп келген, дириг амытаннарны циркке ойнап турар кылдыр өөреткеш, оларны-биле көрүүчүлериниң улуг сонуургалын чаалап ам турар база бир талантылыг цирк артизи Виктор Петрович Тихонов Тывадан келген сарлыктарның дугайын, оларны цирк көргүзүүнге канчаар өөредип адганын чугаалады.

Олардан ам цирк ареназында ийи сарлык ойнап чоруп турар: сүүр мыйыстарлыг өде сарлык, оон адын Барыын дээр, бирээзи аажок улуг-чаагай, кончуг дүрзүчүт, чоргаар кылдыр кестүр, кара сарлык, оон адын Чадаана дээр. Оон өскелери Хадың биле Туран дээр ийи сарлык ам мында чок.

Виктор Петрович Тихонов бодуңуң оглу, цирктиң аныяк артизи Виталий-биле кады ол сарлыктарны ойнап турар кылдыр өөредир дээш бодуң чыл дургузунда өөредип, күженишкинниң ажылады, язы-бүрү арга-мергежилдерни ажыглап, улуг күштү үндүргениер. Ол ынчап өөредип турарының башгайы үезинде харын ол сарлык бугалары шыжыгып-ажыынып келгеш, кижиге безин шоглай бергилээр аажок аймыдыг тургулаан. Сарлыктарны өөредип алгаш цирк көргүзүүнге оюн көргүзери оон мурнунда черле цирк уран чүүлүнүң төөгүзүнге туруп көрбээн болуушкун-дур. Ынчангаш даг чурттуг, шог адыгуузунарны кижиниң аайындан өртпес кылдыр өөредип алыры берге дээрзи черле билдингир болгай.

Ыланган Барыын биле Чадаанаңы ыттар болгаш адыглар-биле кады оюн көргүзүп турар кылдыр өөредип алыры берге болган. Чүзүн, хевири бөрү-биле мырыңай дөмей, ыттарны ол сарлыктар чээрби метр хире чаныпче чагдатпас тургаар. Оңгарка ыттарны олар узун, сүүр мыйыстары-биле чеже-даа катап ырадыр шелип октагылаан. Ынчангаш ыттар олардан мырыңай-ла ырмазы сынып көргер апаргинар. Ынчалза-даа Виктор Петрович шак ол бергедээшкиниерден ундаравайн, ыттар-биле адыгларны сарлыктарның наймылдыг оңнуктери кылып, оларны цирк ареназынга кады оюн көргүзүп турар кылдыр өөредир дээш дыка улуг шүүлтелиишкиниерни үндүргеп.

Бир чыл ажыг хире үезинде дургузунда оларның-биле күженишкиниң ажылдан келгенинге туңнелиндеде ам солуп цирк көргүзүүлерин көргүзүп, ойнап турар кылдыр өөредип шыдаан. Виктор Петрович Тывадан эккелген сарлыктары-биле кады Киев, Хабаровск, Ижевск, Кострома, Калинин дооралларга солуп көргүзүлерин кылып, муң-муң көрүүчүлериниң сонуургалын хайныктырган.

Киев хоорайга болган бир болуушкун дугайын коочун артис мынчаар чугаалады:

— Сарлыктарын-биле Киевке оюн көргүзүп каан, оларымны поезд вагонунга чүдүрүлеп каан, дыштанып чоруй бардым ийин оң. Дүн ортузунда дыка таалап удуп чыдырымда-ла вокзалдан медээ келген: «сарлыктарыңар бирээзи үүлгеткеш туруп берди, дүрген-не вокзалга чедип кээп көрүңер» деп мындыг. Кончуг адыгуузумнар чүвү үүлгедип туруп бержи ирги дээш, вокзалга кортканым-даа аажок хап неядым. Ажылчын кижи вагонуун аскын ажык каапкаш чорүй бвар орта күүдүр Барыын дээрге оон туразында бээмп үнүп келгеш, перронга херексээр чүве чокка мөөреп базып туруп берген.

Кижилерже черле шоглаваан, ынчалза-даа перронга турган хамык чон дээрге Барыындан кортканым мырыңай көк болуп турган. Оны карын арай боорда көгүдүп турган, вагонга барып кирген-дир мен. Черле кончуг дөстүүнмес сарлык, бирле катап циркке белеткел үезинде Барыын оюнга аңаа кылаштаарының орунга харын бичин чаданы өрү үнгеш, ийиги каттта буфетке базып чеде бергеш, буфеттиң садыгжыларын коргуткаш, аңаа турган чеммерни кандыг-даа чөпшээрел чокка чий берген. Ол буфеттиң садыгжылары амдыгаа дээр Барыыннан аажок сестирлер болгай...

• • •

Барыын, Чадаана база Моолдан эккелген Батор дээр сарлык олар үүлгээлээн ыттар, адыглар-биле кады Виктор Петрович Тихоновтуң башталгазы-биле цирк ареназында кайгамчык солуп көргүзүүлерин мергежилдинкаш, өске-даа тыва оолдар-биле кады машинаны мунупкаш, хапкан мен.

МЫНДАА чоокта чаа ажыл ажыы-биле Туран хоорайга хап чеде бердим. Түлүш Дажы «Кызыл тараачын» колхозта септекчилеп ажылдап турарын дыңнаш, «Тываның баштайгы чолаачызы-биле ужуражып көрейн» деп бодаш, оон бажыңынга хап чеде бердим. Түлүш Чамзырынович ажылындан мырынай чаа келген, үске бөрежы берген ажылчын хевин безин солуп четтикпээн тур. Кижинин көөрүнге аазап назы дөгүй берип-тир, арнында доора сыгыглар чыткылапкан, ынчалза-даа дозураан карактары биеэги хевээр, өмак-хөглүг, өт-чугаштары чайнап турар болду. Үс сине берген, хаварык ядыштарлыг холдары Тываның аныяк ажылчын аңгылының чингине толээлекчизи ол дээрзин хереченип турду.

Кижини хүлүмзүрүп чоруур чаңы-биле чазык көргеш, чугаалады он:

— Техникадан түттүнүп эгелээнниден бээр 40 чылдар әртип тур. Бо аразында оон черле саңдынмадым. Кандыг машинаны мунмадым дээр, кандыг оруктарга чөрбадым дээр...

Түлүш Чамзырынович сөөлгү чылдарда техника септекчизинде ажылдап турар. Оон септеп көрбээн машиназы барык-ла чок деп хөөрем чок чугаалап болур. Электри машиналарын, бүс-биле ажыддыр машиналарны, ыяш дилдирер станоктарны, тракторларны, комбайннарны, кодээ ажыл-агыйның өске-даа машиналарын септеп келген. Оны улус «алдын холдуг» кижи дижир. Ол черле шып. Эштерээн дээш кандыг-даа этти Түлүш Чамзырынович тудуп алырга, оон ажыңга кирип, ону дыннаан-даа чүве дег, удатқан чок болганда-ла ажыддан эгелээр. Бодуңун хөрээниң мастери деп чүве ол-дур ийин.

— Сен база-ла талыйын баргаң боор сен, але? Ам-даа кан аъдың мунмушаан сен ыйнаан?— деп, Түлүш Чамзырынович менден айтырды.

— Чолаачылап эгелээннимден бээр бо чайын мугур 30 чыл оң болур ийин — деп, аңаа харыладым.

— Чүлә байырлаар әр-ле-дир сен — деп, кижини баштантаптаган, каттырып кагды.— Чүү-даа болза менден он чыл эвээш-тир сен. Уваа, 30 чыл деп чүвен берге болдур ийин моң. База-ла үр ажыддан әр-дир. Ам пат-ла мастер болдуң ыйнаан, кажы класстуг сен?

— Бирги классты чедип алган мен.

— Кадыг әрни. Ол-ла болгай, харын.

— Түлүш Чамзырынович, ыынча үр чолаачылап келгеш, чеже кижини чолаачыга өөреткен силер?

— 20 кижини өөреткен мен. Оларның чамдыктары ам-даа чалаачылап хап турарлар болдур ийин.

Түлүш Чамзырынович ам «Кызыл тараачын» колхозтуң эң эки механизаторларының бирээзи деп санадың турар. Бо кыжын ол ийи автомашинаның улуг септелгезин дооскаш, үш селиваларны, «ДТ-54» деп бир трактору септээн.

— Ам бистиң колхозтуң кодээ ажыл-агый машиналарының септелгези доозулган, мен трактор-биле тайга үнгеш, ыяш сөөртүр деп тур мен — деп, адак сөөлүнде Түлүш Чамзырынович чугаалады.

Тываның баштайгы чолаачызының ажыл-херээ ындыг-дыр. Коммунизм тургузуушкунунуң херээнге ол бодуңун үлүг-хуузун ынчаар кинирип турар.

О. ЛАМА.



УЗБЕК ССР. Янгиюльск будүрүлге эргелелиниң «Шарк Юлдузи» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчулары бо хүннерде хевең тарылгазын чоруларынга бүрүнү-биле белетткенген. Социалистиг күш-ажылдың үш дапкыр Маадыры Хамракул Турсункуловтуң удуртуп турары ол коллективтиң ажыл-ишчилери чеди чылдың бешки чылында 1500 гектар черниң гектар бүрүзүндемне 35 центнерден эвээш эвес хевеңни ажаап аяар деп бодиткен социалистиг хүлээлгезин чедиишкиннинг күүседиринге бүзүрелдигяер.

Хевең тарыкчылары часкы тарылгага белетмелдиг умурашкан — тракторлар, селиналар болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа херекселдериниң септелгези доозулган, ирригация болгаш мелиорация четпилерим арыглап, аштап, ховуларже чемишчидиилгелерни сөөртүп турар.

ЧУРУКТА: тракторлар ховуже үнүптериниң чыскаалымда. Колхозтуң инженери Салахитдин Назаров (солдагай талазында) механизаторлар-биле чугаалажып тур.

Фотозу Героктитии. СЭТА-ның фотохрониказы.

РЕДАКЦИЯГА ЧАГААЛАР

Кокпазындан үнзе-даа...

Дыштанып хүн турган чүве. «Сут-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа суурда чурттап турар башкы О. Х. Ондарның бажыңынга кире бердим. Аарсаар чүүлдер, ажыл-херек дугайын чугаалажып олурувуста-ла, ол оглуң бичии оглу Артур аразын амыраттастап, холундан чедип, десекпектанып-ла туруп берген:

— Авай, кыргап-аваам сугже-даа, азы дөө бажыңче-даа болза баргаал. Че, чоруулаш, оон башка радио төндүр ырлап каалтар!

Бо бажыңда радио точказы ынчага чедир «четпээн» чүвең иргин. Суурда радио киртиннээн бажыңнар-ла хой. Башкы А. Сарыглар база-ла радио, чок деп, тургузуп-ле хомудаан өрар кижи. Суурда агитаторлап турар башкылар боттарының участоктарында радио киртиннирээн бажыңнарны шала-буза санап көөрге 30 ажыг турар болган.

— Бистиң школаның башкылары шупту агитаторлар. Оларның иштинде бажыңында радио киртиннээн кижилер база бар. Чаңдыкта бистиң суртаалдап турар кижилеривис кандыг-бир болуушкунну бистиң мурнаа дыннап апкаш, бистеп оон дугайын айтыырга билбейн баардыр бис деп О. Ондар хомудады.

Кара-Чыраа суурда радио киртиннээн бажыңнарның өөлери радио киртиринин чагыларын эрткен чылда-ла киирип каан турза-ла, Сут-Аксының харылзаа конторазы ыяш-бүрү чылдагааннар тыртыгаш, аңга чедир саададып турар. «Иштигээдаштыгаа шоер проводалар чок», «даарта, соонда» деп сестер контора начальныгы эш Г. Глуховтуң аскында шуут багланкан-биле дөмей.

Бо чылдың январь 8-те үнген № 6 «Шын» солунга «Кокпазындан үнер ойу келген» деп эгелиг шүүлтүүледиг материал Григорий Григорьевичиниң дугайын конгуг шын бижээн. Эш Глухов ам үеде «кокпазындан» үнзе-даа, шүшпеп ажылдавышаан. Чонның культура-амыдыралың улам бедидер дугайында СЭКП обкомунуң V пленумунуң шиитпирин күүседип турар бо үеде харылзаа конторазы мынчаар шүшпеп ажылдап, радмонудулганы мындыг бюрократсыг ёзуубиле боттандырып болбас.

«Сут-Хөл» совхозтуң девискээринде чурттап турар кижилериин, Сут-Аксы харылзаа конторазының начальныгы эш Г. Глуховтуң кокпазындан шуут үндүрүп, шалыкшын кылдыр ажылдадып, өөредип алыр дээш чүткүлүүске Чөөн-Хемчик районнуң харылзаа конторазы ак-сеткилп-биле дузалаза чогуур.

О. ЧАН-ООЛ.

УЛАМ ЧЕЧЕКТЕЛИП ТУРЗУН!

Кыдыкы Соңгу чүктүң улустарының национал чогаадыкчы болгаш бот-тывынгыр уран чүүлүнүң улам ыңайгы хөгжүлдезиниң талазы-биле айтырыгларын чугаалажып иевүнге холбашкан чогаадыкчы конференция болуп эрткен.

Чөөн чүктүң улуг хоорайларының бирээзи — Хабаровскиге Магадан, Камчатка, Сахалин областтардан, Якут АССР-ден, Хабаровск крайда национал районнардан келген хөй санныг аалчылар чыглып келгеннер.

Бодунуң туруп келгенининг бүгү төвүзүнүң иштинде, бир-ле дугаар чүкчылар, эскимостар, коряктар, якуттар, нивхилер, нанайлар, удэгейлер, ульчилер, негидальцылар, долганнар, эвенкилер, юкагирлер, оручилер болгаш өске-даа соңгу чүк улустарының төлээлери чыглып келгеш, боттарының национал чогаадыкчы уран чүүлүнүң байдалының болгаш салым-чолунуң дугайын тодаргай чугаалашканнар.

Чыыш анаа-ла бир делегерең-гей хурал-сүглаа шинчилиг эвес, харын национал улустарның социалистиг утка-шынарыг, национал хевирлиг уран чүүлүнүң байырлалы болган. Бо дээрге бичe улустарның культуразынга партия болгаш чазактың ада-сагыш салыышкынының чайынналчак херечизи болур.

ӨӨРҮНЧҮГ ЧУРАГАЙЛАР

РСФСР-ниң Культура министерствозунуң шугуму-биле бо районнарда 182 хөорай болгаш район мультура бажыңнары, 1726 өдээ клубтар, 234 көжер клубтар, 2068 библиотекалар, оон иштинден 1638-зи өдээ черлерде ажылдап турар.

«Тундра дургаар нөм сөөртүү берге-даа бол, оон дузазынга даянгаш чурттаар, ажылдаарынга ажыктыг» деп, Канинск Тундразының бөгүнгү ивижилери, бот-тывынгыр уран чүүлдүң кирижинчилери чугаалап турадлар.

СОЛУН, КЫСКА УЖУРАЖЫЛГА, БЕСЕДАЛАР

— Бистиң Якут АССР-ниң төлээлери үшен ажыг кижи чыыштың ажылынга кириштивис. Бир талазында, солун-даа, ийи талазында, бистиң моон соңгаар ажылдаарывыска бо зона конференциязы улуг дузалыг-даа болду. Конференцияның секциялар ажылынга бот-тывынгыр уран чүүл талазы-биле номерлеривисти көргүзүп илеткедивис. А илеткел бүрүзү концерт болгаш уран-силилге чүүлүнүң көргүзүү-биле үлеттинген турган—деп, Якут АССР-ниң Культура министерствозунуң чанында улустуң Чогаадылга башкыныың директору эш Сыромятников бистиңбиле кыска беседага чугаалады.

Кангаласск өдээ суурда Якут АССР-ниң алдарлыг башкызы Николай Иннокентьевич Кочнев 1931 чылдан бээр чурттап, ажылдап турар. Ол 58 хар чедип, дөгүйдээ берген болза, бот-тывынгыр уран чүүлдүң удуртукчузу болгаш организаторзы. Кангаласск өдээ суурда клубтуң иштинде ыр бөлүү—бүгү районнар көрүлдеринiң болгаш фестивальдарының киржинчизи. Бот-тывынгыр композитор улустуң аялгаларын ханызы-биле өреникп, дыка хөй аялгаларның сөзүн боду бижээш чогаатkан.

Өске бир чижек. Сунтарскиде районнуң Культура бажыңының чанында ында бухгалтер эш Федоровага удуртkан 60 кижи составтыг ыраажылар болгүмү шагдан тура сургажаан. Болгүм якут улустуң аялгаларын күүседип турар болгаш оларның составында 70 харлыг, ыраажы наслегтериниң чурттакчызы. Якут АССР-ниң уран чүүдериниң алдарлыг ажылдакчызы деп атты бодунуң бот-тывынгыр талантызы-биле чаалап алган эш Зверевтен эгелээш, эң чалыларга чедир янзы-бүрү мергежилдиг кижилери бар. Соңгу Верхне-Вилюйск районда көдээ композиторлар, бот-тывынгыр авторлар, артистер «Хүннээректээн даш» деп балетти тургускан. Ол дээрге бистиң чуртка чугула ужурдузалыг — якут алмазын ажыттанынга турасиаатkан балет-тир.

«Чукот-эскимос» ыры болгаш танцы ансамбли — студентилериниң болгаш аныяктарның 1-ги Бүгү-эвилел база Москвага VI Бүгү-делегей фестивальдарының киржинчизи, моңгун медальдың эдилекчизи. Ам бот-тывынгыр ансамбльдиң киржинчилери уламна көвүдээн, оон составында 50 ажыг ивижилер, балыкчылар, тудугжуулар бар. 1961 чылда болуп эрткен силилге болгаш чурулга бот-тывынгыр уран чүүлүнүң Бүгү-россий делгелгезиниң көрүлдезинге 1-ги шаңналды Таймырдан бот-тывынгыр чурукчу Балдин алган. Якут АССР-ниң Татинек улус театры эрткен чылын болган улусчу театрларның Бүгү-россий көрүлдезинге 1-ги чергениң дипломун чаалап алган. Театрның тургускаиы «Лөөкут болгаш Ныөргусун» (Зрес оол болгаш кыс) деп шизин ынчан Кремль театрынга көргүскен.

— Кыдыкы Соңгу чүктүң бичe аймак-сөөк улустарының бот-тывынгыр талантызының, черле уран чүүлү, силилге, чечен чогаал, чурулга, музыказын хөйнү чугаалап болур, ол дугайын секциялар аайы-биле болган хуралдарга чугаалашканывыс бо—деп, Н. К. Крупская аттыг Төп улусчу чогаадылга Бажыңының улуг режиссёру эш Маркина конференцияга дыңнаткан.

ЧОГААЛДЫҢ СӨЗҮ

Даштындан көөрге ёзулуг тыва кижиге дөмей, үжен хар ашкалак аныяк эр-биле чапсарда чугаалажы бердивис. — Григорий Ходжер мен — деп, ол бодун таныштырды. Ол нанай улустуң Чөөн чүкте сурагжаан чогаалчызы болду. Чечен сөстүң эззи-биле ол-бо чугаалажып олура, думувуста ханада улгаттыр тырттырган фото-чуруктарны эскерип кагдывыс. Ында Григорий Ходжерниң Михаил Шолохов-биле ССРЭ-ниң чогаалчыларының ийиги съездизинге чапсар үезинде беседалажып турганын көргүскен болду.

Ходжерни Ыраакы Чөөн чүкте болгаш Кыдыкы Соңгу чүкте бот-тывынгыр аныяк чогаадчыларның чогаадылга ажыл талазы-биле эң «кырганы» деп санап болур.

— Мээң оңмуйтерем көвей апарган болдур эвесле. Чогаалчылар звиленииниң кежигүнүнге эрткен чылга чедир чүгле үшле кижи тургам болзувусса, ам Кыдыкы Соңгу чүктээзи-биле кады чеди кижи апарган бис. Чукот шулунчу Антонина Кымытваль, ульчи чогаалчы Александр Вальдю, немец литератөр Василий Летков, нивхи Владимир Санги оларның аттары немешкен. Хүүда мактанып шыдавас мен, элээн наш чыындылар үнгүлээн, ында рассказтар, шүлүктер-даа бар, нанай улустуң бөгүнгү амыдыралының дугайын көргүзерин орадлашкан мен.

Төрээн хемниң унуп дургаар
Төктүп турар аялгавыс —
Улуг ишке төрүттүнгеш,
Улам ырап чаңгыланзын!

Бо өдуруглар нанай балыкчы Андрей Пассарның төрээн суурунга бижээн шүлүүнүң эге куплединдир. Орта аялганы бот-тывынгыр композитор Угромов чогаатkан. Ынчангаш ону «Нанай вальс» деп адаан. Вальсты орус дылга өчүлдургаш, крайның «Ошкун океан сыдызы» деп солунунга нанай, орус дылдарда парлап үндүрген.

КӨРҮКЧҮЛЕР КӨВЕЙ

Чыыштың киржинчилери илеткелдер-биле нады чүгле хөй янзы программалыг концерттер, чаа-чаа аялгалар эвес, харын силилгениң, чурулганың уран-шеверниң чүүлдерин эккелгеш, Чөөн чүктүң уран чүүл музейинде делгээннер.

Бо хүннерде музейниң аалчылары көвей. Радио, телевидение, парлалга ажылдакчылары чуруика тырттырган, киностудия ажылдакчылары чай чок ажылдаан турар. Олар-биле кады, экскурсантылар база-па үзүк чок шуужуп турар. Удавас делгелгени Москваже аппаар деп бижегеш, кижи бүрүзү четтигип көөрүн бодаар боор-дур.

Силилге болгаш чурулга делгелгезиниң нол темазы — Кыдыкы Соңгу чүктүң болгаш Чөөн чүкте бичe аймак улустарның национал хевирлиг, социалистиг утка-шынарлыг культуразының хөгжүлдези.

Чыышка 40 ажыг илеткелдерни болгаш дыңнадыгларны дыңнап, оларның хөй кезиин боттывынгыр уран чүүлдүң киржинчилериниң концерт, окну-биле көргүзүп, магнитофон бижиглерин дыңнап, Кыдыкы Чөөн чүн улузунуң культуразының дугайында кинофильмнерниң журналдарын көрүп турган чоруткан.

Д. ӨНДАН,
Н. БАЛГАНОВ.

Хабаровск хоорай.

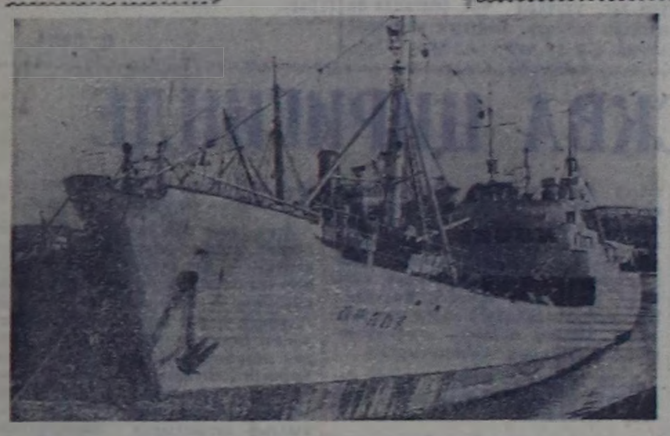

Эртем-шинчилелдиң «Орлик» деп суднозу Владивостокта ээп келген. Балык ажыл-агыйының болгаш далайның Оожум океан эртем-шинчилел институдунуң эртемденнери, балык тывыжының чаз районнарын шинчилевишаан. Индий океанның чөөн талакы кезээнiң ажоок делгем кезиин шинчилеп. Австралияның барым эриктериниң чоогунга ажылды чоруткан. Мурнуу далайларда эң үнелиг балыктарның мөөңнелген байлак чаз черлерин олар ажыдар аргалыг болгаш.

ЧУРУКТА: экспедицияның «Орлүк» деп суднозу Владивостокта Дюмид бухтаның өртээлинде турары.

ФОТО Н. НАЗАРОВТУУ. СЭТА-ның фотохрониказы.

ДАШТЫКЫДАН МЕДЭЭЛЕР

Акрополдуң маадыры-биле ужурашкан

ЛОНДОН. СЭТА-ның корреспондентизи Е. Коржёвтуң дамчыдып турары болза:

Грек политиктиг хоргудаттырганнарга келдерел көргүзер дээш комитет Лондонның Сент-Панкрас районунуң чагырга черииниң чөвүлелиниң залынга грек улустуң маадыры Маноликс Глезос-биле ужуражымышкыны чоокта чаз эрттирген. Ол ужуражымышкынга 1500 ажыг кижи киришкен.

Лондонда профэвилелдериниң болгаш Англияда грек организацияларның төлээлекчилери, сураглыг англи чогаалчы Джеймс Олдридж, парламент кежигүнү лейборист Лесли Пламмер болгаш өскелер-даа маадыр патриотка байыр чедиргеннер.

Кара бажыңнарда ам-даа хилиичектиниң чыдар 1.100 маадырларның хуу-сагымы халаптыг байдалда турарын Маноликс Глезос чугаалаан. Фашизмге удур демиселчилерни каралдыг-дошкуну-биле истеп-сүрбүшаан, грек реакция дайынның кеминг идегеттерин шуптузуп келдереткен, оларның чаңгызын-даа шаажылап шиитпээн болгаш кара бажыңга олуртпаан. Ол база-па билдингир, чүге дээрге, Грецияда эрге-чагыргада олуруп турар кижилер удурланыышкынының шимчээшкинниинден ырак турган, а оларның иштинден хөй кижилер фашистер-биле шуут кады ажылдап турган деп Глезос чугаалаан.

Бистер-биле кады бүгү чурттарның кижилери Грецияда патриоттарны истеп-сүрүп турарынга, хосталганы казып турарынга удурланыышкынны илергейлеп, демократияның болгаш гуманизминиң идеяларының тинилегези дээш демисежир ужурлут деп Глезос медетлээрге, олурушканнар адыш часкап турган.

Лесли Пламмериң саналдап киргген резолюциязын аажок улут соруг киирижкин-биле хурал хүлээп алган.

Венесуэла патриоттарның программазы

ГАВАНА. (СЭТА). Венесуэланың хосталганың национал фронтузу Каракаска болган бирги съездизинге бодунуң, ажыл-чорудулгазының программазын хүлээп алган. Ол программада айтып турары болза: национал хамаарышпас чоруктуу, хосталганы болгаш амыдыралдың демократтыг хевирин чаалап алыр; нациияның бүрүн-бүдүн турар чоруун катап тургузар болгаш национал байлактарны, курлавырларны чуртка дедир эгидер; революсчу, национал болгаш улусчу чазакты тургузар.

Превса Латина агентилелдиң Каракастан дыңнадында айтып турары-биле алырга, съезд фронтуның удуртулгазын соңгаан.

Хосталганың национал фронтузунуң күүсежиң комитединиң съезд доозуган соонда парлап үндүрген медеглелинде демделээни: фронт болза идеологтуг бүгү угланыышкыннарның ажылдакчыларын, чаңгыс партияның эрге-чагыргазының турар үезин уздыр соруглаиы салган хоозун соңгулдага удур демисежип турар—бүгү шериг болгаш хамааты патриоттарны каттыштырып турар.

Хосталганың национал фронтузу болунуң төп парлалга органын — «Патриот» деп солунну үндүрер дугайында шиитпирни хүлээп алган.

Сенагалдың чоруткан бижии

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сенагалдың агаар делгемниче португали самолёттарның шургун кирип, сенегал көдээ суурларны бомбалап тургаиының фактыларын хынап көөр соругла-биле КНО-нуң Айыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралын далаштыг чыыдырарын Сенегал Республиканың чаза чоокта чаз негээн.

Салазарның ёзу-чурумунуң тергиидээшкинниң адаанда турар Португали Гвинея-биле Сенегалдың кызыгаарындан ырак эвес турар сенегал көдээ суурларны элээн каш португали шериг бомбалаан.

Шынның "Шагар ары зы!"

„Акшам хөй, шыдай-дыр“...

1961 чылдың сентябрьда Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң суурунга кирбей салдыг, бежен хире харлыг, малдаган семис ботгуг, даштындан көөрге бүдүш-шынары топтуг-томаанныг ар кижи көстүп келген. Колхозчулар ол кижини көргеш кайыын келген дарга боор деп сонуургап айтырып турганнар.

Ол Чаа-Хөл суурда белеткел конторазынга ажылдап тургаш, арагалдар чоруу-биле ажылынган үндүрткен Николай Иванович Арагачы деп кижи болган. Удаваанда колхоз башкаар чери ол кижини тудуг прорабынга томуйлаан. «Колхоз башкаар чери төлептиг кижини-ле удуртур ажылга томуйлаар болгай» деп колхозчулар идеген. «Бистиң эмге-сееке чок, бичии суурувус ам-на алныыр, чараш тудуглар-биле чалгайжыды туттунган болур-дур» деп өөрүп, чаа прорабка идеген турганнар.

Н. И. Арагачы күзеп келген ажылын хүлээп алган, ажылды башкарып эгелей берген. Тайгада ажылдап турар тудугжуларның аъш-чемни багай-дыр, оларны аъш-чем-биле эки хандырза чогуур деп колхоз баштаар черинден прораб негелде кылырга, ол негелдени ёзугаар бир бени ол бригадага аппарган соп берген. Ийи хонганда соккан бенин ээгилиг холуг чиде берген. Ол араазында Николай Иванович колхоз суурунче чаныш келген. Үш хонганда ол ээгилиг холду Николай Иванович бажынында эккелгени билдинге берген. «Ону-даа дарга хереглээнней хереглезин» дээш бригаданың кежигүннери ыытташтаннар.

Ийи неделя эрте бергенде Николай Иванович база-ла амдажаан ажы-биле тайгада тудугжулар «эът чок бергедей берди» дээрге, колхоз баштаар чери бир кончуг семис аътты ол-ла бригадага аппарып соп бээрин чөпшээрээн...

1962 чылдың февраль, март айларда тудуг ажылының темпизи кошкап, бригадирниң ажылга удуртулгазының шаг-денгели сураваан. А Николай Иванович эртенин-не колхоз даргазының чанында кожа олурупкаш, «бөгүн чиик машина кайнаар баар ирги» дээн-не олургулаарын бо-ла көөр чүве. Ол тудуг удуртур хамаан чок, харын мотоцикл, чок болза моторлуг чадаг терге садып алыр акша берииер деп негелде кылып туруп бээр апарган.

Николай Иванович ынчап-мынчап, элең-тендиң байдал-биле частын айларын ажылдап эрттирген, ол ынчап турда кыдынган боттуг ажылдың көстүр түүнели чок болуп көөр орта, өскээр булганырын бодап эгелээн. Ынчап турда 1962 чылдың июль апарган. «Ээ-та, айның чазында, хүннүң эгезинде өскээр хөделбес болза кайын болур» дээш, Николай Иванович Шагаан-Арыг чорааш келген. «Мен бо чорааш Чөөн-Хемчиктиң колхоз-совхоз эргелелиниң начальнигинге ужураштым, ол мени көргеш, «артеминер шырак-тыр, Шагаан-Арыгның саржат комбинадының директорунга ажылда» дизир. Ынчангаш, мен аңаа ажылдаар болдум деп маргыш турган, колхоз тудуунуң ажылындан хостанып алган. Оон ам шынап-ла саржат комбинадын директорлап ажылдан көрейн деп Улуг-Хем районнуң партия, совет организацияларынга билдиринишкин бижип, дилеп кылырга, ол организациялар оон ажылга доктаамал ажезин, кижизинг будуш-шынар чогун билгеш, ажылга хүлээп албаан-дыр.

Шагаан-Арыг ыяш ажыл-агый черинге ажыл дилеп чеде бээрге, Арагачының ажы-чанын эки өөренип көрбейн, Ийи-Тал участогунга леспик кылдыр ажылдадып каан. Күс дүүгүп келген. Н. Арагачыга Улуг-Аданакка 30 тонна сиген кезер план берген. Ол 28,8 га чернин сигенни чеди сараат кылдыр болуп, кезин тургускаш, хемчээл көөрге 48,7 тонна сиген болган. Ыяш ажыл-агый черииниң ажыыга хыналда чогуп ажыглап алган, ол сигенни 54 тонна кылдыр, 24 тонналы плаидан ажыр күүсеткен деп меге медээ берип, артын акшаны төлеттирип алган бодунга ажыглаан. Хар чаап, кыш дүүгүп келген. Шагаан-Арыг ыяш ажыл-агый черии Жданов аттыг колхозка 48,7 тонна сигенни «берген». Ол сигенден колхоз чүгле 25,7 тонна сигенни херек кырында алган. Колхоз 48 тонна сиген алган деп меге акт тургузуп алган, колхозтуң ревизия комиссиязының даргазының адын салдырып алган, оон өртээн колхозтан төлеттирип алган.

Колхозчулар одалга ыяшның биледин леспик кижилеп акша-биле туза салып, алыр чүүл бар болгай. Ону ажыглаан. Н. Арагачы колхозчулардан ыяш өртээ акшага билет бербейн баар таварылгалар бар. Чижээ, 67 харлыг Б. Дарыймаадан 10 рубльди алган, оон биледин бербээн.

Соңгу үеде Николай Иванович үргүлчү арагаалап, ыят чогу-биле мынча деп чугаалап турар: «Шагаан-Арыгның ыяш ажыл-агый чери менээ ай санында 125 рубль шалың төлеп турар болгай. Менде ам дээрезинде кылыр ажыл бар эвес, арагалзар апаар мен, акша турда ажылдаарындаа, арагалаарын-даа кижи боду-за билгей, кымны кым канчаарыл, ынчаш? Мен шыдай-дыр ол!».

Чок! Арагачыда «шыдай мен» деп көөргеттинип, чоргаарланыр чүү-даа чок-тур. Ол маадыр эвес, маңгыстачак амыдыралче кирип, аки көзү-шынарын ышкынып турар-дыр. Бир эвес шыырак билиглиг кижи болза коммунизм тургузукчузу кижиниң моральдыг дүрүмүнге чөрүштүр, ажылга харыысалга чок, албан хүлөлгени буруу ажыглаар, хөй-ниитиниң хөреңгизиниң хүүда ажыглап шиңгээдир чоруктарны чүге болдуруп турарыл ол? Ону хөй-ниитиниң буруу шавыышкынынга биирээ ой келген.

К. МОНГУШ.

Солун чүүлдер булуңу

158-тиг

Эки сактып тур мен. Селемелиг кызыл-шеригжилер... Оон соонда колхоз организастаттынган, Ынчаарда мен хой кадарып, бригадага ажылдап турдум. Ам арай-ла кырыксап, ажыл кылырына база бакырай берген мен. Ынчангаш колхоз мөзээ пенсия берген, мени ургларымның ургларының хайгаарап, дуза чедирип турлар.

Бодунуң казыны улгадып, кырый берген болза-даа оон шагышкээзи дыка сергек болду. Оон диштери куруулап, карааның көскүзү улуг эвес бакырай берген болза-даа, оон буттары кымнымыдаа артык ышкаш кадык.

Ширалиның узун казынының чажыды чүдел? Оон ужуру болза даг чурттуг кижилерниң аъш-чеми бир янзы болуп турарында деп чалдык эштер бадыткал турар. А Ширали чүнү чемненип турарый? Чүнүң-даа мурнунда хой яды, оон өске хлеб-чүрек, хой сүдүнден кылган быштак, ногаа. Ынчангаш узун казын казынадарының чажыды чүгле аъш-чемде эвес болгу дег. Талыш даглардың чурттакчылары кайгамчык арыг даг агаарын тынып турар. Климат черле онза: чыыш — хар, чайын — изиг эвес. Оон чурттакчылары барык бүдүн чыл дургузунда даштыгаа арыг агаарга удуур. Ширали бүгү казының иштинде чаңгыс катап-даа аарываан, үргүлчү куш-ажыл кылып өскен.

(«Сельская жизнь» солундан).

ТЕРГИИН „ДУЖУТ“

Югославияда Алекс Шантич аттыг көдээ ажыл-агый комбинадының хаван фермазынга бир хаван 30 ооларны төрөөн. Оларның чээрби бежи дириг арткан. Ол ооллаашкын чуруттуң рекорду. Олар эки өзүп, доругуп турарлар. Ийи хүн эрткенде оларны деңзилээрге, деңзизи бир-бир килограмм болгулаан.

Венгрияның Хевеш облазының «Мир» кооперативиниң ховар таварылга база болган. Бир хаван февральдың 26-да тос ооларны төрөөш, 20 хонук эрткенде, март 18-те 14 ооларны база төрөөн. Ол хаван боду база 23 ооларны эки байдалдыг.

(СЭТА).

Чарыгдал чокка бүткен суг хөөлбээ

Сөөлгү айларда бойдус кижилерге кайгамчык солуп чүүлдерни таварыштырып турар. Февральдың төнчүзүнде хүн караа чылып, хар эрип эгелей бергенде, Ниш хоорайның чанында Завой суурнуң чоогунда Високчица хемни көшке батkаш туглапкан. Бойдустуң ол ажылы узуну 500 метр, бедии 36 ажыг метр суг моондаан тургускан. Суг дүргени-биле хөөлбектелип эгелээн. Шөлү 6 ажыг квадрат километр хөлде ам 20 миллион ажыг кубометр сут долган. Моондактың чанында хөлдүң ханызы 32 метр чедип турар. Ол моондактың даажы электростанция тудуунга хереглеп болбас бе, — деп айтырыгны янда келген тускай эртемниглер шинчилеп эгелээннер.

И. ТИТОВ.
СЭТА-ның корр.

Белград.

Кош хырынныг кижи

ХАНОЙ. (СЭТА). Бо чылдың марттың төнчүзүнде Ханойнуң госпиталынга аарыг кижини эмнээри-биле чыттырган. Эмчилер ол кижиниң иштн ыжып, ааракан боор деп сестин турганнар. Эмчиге эмнедип турган үезинде чем ижер саныида ол кижиниң сугну хемчээл чок хөй ижип турарын эмчилер эскерип каан. Шинчилгени чогууру-биле чоруткан соонда ол аарыг кижиниң ийи кош хырынныг болганы илерээн. Хырыныың бирээзи оң талазында үстүү хозуига, а өскези — солагай талазының адакы хозунга чораан, оларның аразы тудуш болган. Ам бо үеде клиниканың эмчилери аарыг кижиниң ийи кош хырынының тургузуунуң онзагай чүүлдерин шинчилеп турар.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУН байдалы

Бөгүн республикага шокар булуттарлыг хүн болур, хар кошкактан ой-тавынга чедир чөөн болгаш соңгучөөн чүк угланыышкынныг. Агаарның температуразы: республикага—1 градус, а Кызылга—0 градус чылыг.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

АПРЕЛЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Мультипликациялар 10, «Фея өскелерге демей эвес» 10, «Симлеге ымакшыл» (1, 2 сериялары катай) 12, 3, 6, 9 шактарда.

«ВОСТОК»: «13-түң дүнезинде» 11.15, 1.15, «Мээң бичии өөнүүм» 3.15, 5.15, «Шынаага демисел» 7.15, «Даглларда алдын назып турар чөрде», «Шынаага демисел» 9.15 шактарда.

«БАА-ХЕМ»: Мультипликациялар 10, «Кудумчу хемертен болуушнуммар-биле долдунган» 11.15, 1.15, «Любовь Яровая» (2-ги серия) 3.15, 7.15, «Тоеродор» 5.15, «Балтика сээң-биле», «Сибирьге», «Тоеродор» 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Мультипликациялар 10.30, «Өлүмүүң чанында» 12.30, 2.30, 4.30, «Шупту-ла Еваның дугайында» 6.30, «Ленинниң скульптуразын Андреевтиң кылганы», «Шупту-ла Еваның дугайында» 8.30 шактарда.

АПРЕЛЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кырган Аширниң намар чоруу» 10, 12, «Илья Муромец» 2, «Армагеддон» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Өлүмүүң чанында» (делгем экранныг) 11.15, 1.15, 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«БАА-ХЕМ»: Мультипликациялар 10, «Кырган мунунчу» 11.15, 1.15, «Симлеге ымакшыл» (1-ги серия) 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Чоос» 2.30, 4.30, 6.30, «Сени дилеп тур мен» 8.30 шактарда.

Бүступ дүжер

ГАВАНА. (СЭТА). Реакциячылар Бразилияда күрүше эргилдезии белеткеп турарлар деп, көскү политиктиг болгаш хөй-ниити ажылдакчызы депутат Леонел Бризола бразилли телевидение дамчыштыр чугаазынга медеглээн.

Ук черииң реакциязы болгаш дайынзырактары «сулчээчи ажыл-чорудулганы идепкейлиг чорудуп турар» деп, Бризола демделээнии Превса Латина агентилелдиң Рио-де-Жанейродан дыңнадында айтып турар.

Али Сабриниң медеглели

ЛОНДОН. (СЭТА). Каирге болуп эрткен үш талаиың чугаалажышкыннарының түңнелиниде Каттышкан Араб Республика, Ирак болгаш Сирия федералдыг күрүве тургузар деп шиитпирлээн дээрзин Каириниң радиозунуң дамчытkанын Рейтер агентилел дыңнадып турар.

Чаа федералдыг күрүве үш районнан: Египеттен, Ирактан болгаш Сириядан тургустунар апаар, күрүвениң чаңгыс аай найысылалы — Каир болур, чаңгыс аай тукгуг болгаш чаңгыс аай хамаатылыг болур деп, КАР-ниң күүсекчи чөвүлелиниң дазгазы Али Сабри медеглээнии дыңнадыгда айтып турар.

Күрүненiң Кызылда педагогика институду 1963—1964 өөредилге чылында моон адаанда факультеттерге студентилер хүлээп алырын чарлап тур

1. Төөгү-филиология факультеди — тускай эртемнери:

а) орус дыл болгаш литература.

б) тыва дыл, литература болгаш төөгү.

2. Физика-математика факультеди — тускай эртемнери:

а) физика болгаш математика.

б) физика, электротехника, машиноведение.

3. Көдээ ажыл-агый бүдүргелгезиниң үндезиглери-биле биология факультеди.

Өөренириниң хуусаазы беш чыл.

Институтка хүлээп алырының чуруму ССРЭ-ниң бүгү дээди өөредилге черлерииге хүлээп алыры-биле бир дөмей.

Институтка кирип турарлар боттарының шилип алган тускай эртемнери хамаан чөкка моон адаанда эртемнерге киреринiң экзаменнерин дужаар:

I. ТӨӨГҮ-ФИЛИОЛОГИЯ ФАКУЛЬТЕДИНГЕ — орус дыл (аас болгаш бижимел), тыва дыл (диктант), ССРЭ төөгүзү (аас), даштыкы дыл (аас).

2. ФИЗИКА-МАТЕМАТИКА ФАКУЛЬТЕДИНГЕ — математика (аас болгаш бижимел), физика (аас), орус дыл болгаш литература (бижимел), даштыкы дыл (аас).

3. КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ БҮДҮРҮЛГЕЗИНИҢ ҮНДЕЗИННЕРИ БИЛЕ БИОЛОГИЯ ФАКУЛЬТЕДИНГЕ — орус дылга, литературага— (бижимел), физика (аас), химия (аас), даштыкы дыл (аас).

Оргумак школаны доозкан дугайында документилеринде даштыкы дыл талазы-биле демдек салдынмаан кижилерни даштыкы дылга киреринiң экзаменинден хостаар.

Институтка кирер дугайында билдиришкинниң кансмырыладаларыбиле кады директорнуң адынга кырынга киирер:

1. Институтка кирер дугайында характеристиказы.

2. Оргумак эртемниниң дугайында документизи (болу-биле).

3. Автобиографиязы.

4. Бүдүргелге болгаш албан черииң удуртукчузунуң шынызытканы, күш-ажыл депгериидеи ушта бижилге; колхозчуларга — институтка киреринiң мурнуу чарыында колхозка ажылдап турганы ийи чыл бүрүзүнде ажылдап алган күш-хүнүи демделээн, колхоз баштаар черииң шынызытканы, колхозчунуң депгериидеи ушта бижилге.

5. Эмчи шынызыгазы (форма № 286). Ону эмчи шынызыткан турар.

6. 4 фото-чуруук (бөрт чөкка тырттырган, 3х4 см хемчээлдиг).

Киреринiң экзаменнерин 1963 чылдың июль 10-дан 25-ке база август 1-деи 15-ке чедир чорудар.

Институтка хүлээп алдынганнарны иити чурум ёзугаар стипендия-биле хандырар.

Өөредилге чылы 1963 чылдың сентябрь 1-де эгелээр.

Бот-өөредилге салбырынга башкы институдун моон адаанда тускай эртемнерге доозканнарны 3-кү курска хүлээп алыр:

а) орус дыл болгаш литература.

б) тыва дыл, литература болгаш төөгү.

в) математика.

г) бойдус.

Документилерии моон адаанда адресче чорудар: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың № 4 Институттуң директорунга.

ХҮЛЭЭП АЛЫР КОМИССИЯ.

Редакцияның адрези

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Телефоннары: редакторнуң 24-63, редакторнуң ораалачызының 35-24, пропаганда киллизининиң 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, көдээ ажыл-агый киллизининиң 25-38, партийни амыдырал киллизининиң 37-13, иштики информация киллизининиң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуулга киллистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал киллистериниң 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47, харыысалгалыг дежурныйның 23-54, Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Культура министерствозунуң типографиязы ТС—00130.

БҮГҮ ЧУРТТАРЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң,
Тыва АССР-ниң Дээдл Соведининиң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч.
АПРЕЛЬ
16
вторник
№ 90 (5494).

Өртээ 2 көп,

СЭТА-НЫҢ ДЫННАДЫГЫ

„КОСМОС-14“ УЖУДУУШКУНДА

Черниң «Космос-14» деп кылымал спутнигиниң ээлчеглиг салып үндүрүшкүнүн 1963 чылдың апрельдиң 13-те Совет Эвилелиниге киргеи. СЭТА-ның 1962 чылдың март 16-да чарлаан программазын ёзулаар космос делгемин шинчилээрин үргүлчүлээринге көрдүнген эртем аппаратуразын спутникте тургускан. Спутникти мындыг параметрлерлиг кылдыр орбитажке үндүргеи:

— долганырының эге үези—92,1 минута,

— Чер кырындан ең-не ырай бээриниң хемчээли (апогеязынга)—512 километр,

— Черге ең-не чоок эртериниң хемчээли (перигеязынга)—265 километр,

— орбитаның экваторже ийленчээниң булуну—48 градус 57 минута.

Эртем аппаратуразындан аңгыда спутникте бар үүлдер болза:

— 20,004 мегагерц частотага ажылдап чоруур радио дамчыдыкчызы;

— орбитаның элементилерин ылаптыг хемчээринге херек радиосистема;

— приборларның болгаш эртем аппаратуразының ажылының лугайында медээлерни Черже дамчыдарынга херектиг радиотелеметриктиг система.

Спутникте тургускан аппаратура чогумчалыг ажылдап чоруур.

Ёзээп турар информацияны таарыштырылга-саналга төвү ажылдап кылып турар.

МАЛЧЫННАРГА—ТААРЫМЧАЛЫГ ЧУРТТАЛГА БАЖЫҢНАРЫ

Чеди чылдың эрткен дөрт чылдарының дургузунда бистиң республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга 3600 ажыг чуртталга бажыңнарының түттунганы улуг бурунгаар базым болур. Ынчалза-даа оларның хөй нуруузу колхозтарның, совхозтарның төптеринде, оларның суур черлеринде түттунгуласа, а материалдыг үүлдерни бүдүрүп турар кижилер болуур малчыннарга, ылангыя хойжуларга түткан бажыңнарның саны эң эвээш. Ынчангаш, республикада 1700 ажыг малчыннарның өг-бүдези ам-даа кижис өглерде чурттавышаан турар.

СЭКП обкомунуң V пленумунуң (1963 ч) «Малчыннарның амыдырал-хандырылгазын экижидер хемчеглер дугайында» докгаалы малчыннарны чуртталга бажыңнары-биле болгаш культура-амыдыралың таарымчалыг байдалдары-биле хандырар айтырыгны шинтпирлээринге улуг ужур-дузалыг. Пленум болза малчыннарны чоокку ийи-үш чылдарда, азы 1965 чылга чедир чуртталга бажыңнары-биле хандырарын шинтпирлээр ёзээп. Бо соруглганы чедип алырда, 1963 чылда малчыннарга 430 чуртталга бажыңнарын, 51 чүнар бажыңны, 57 кызыл булуңну тудар болгаш 43 кудукту казар ужурлуг бис.

СЭКП обкомунуң пленумунуң соонда малчыннар дугайында сагыш салышкын мурнукузуунан бир янзы болуп, чамдык көскү ажылдар кылдының турар апарган. Маңаа Чөөн-Хемчик районну чижекке ап болур. Февраль, март айларның иштинде ол районнуң колхозтарының, совхозтарының сүт-бараан фермаларынга, хойжу бригадаларының төптеринге 19 чүнар бажыңны түткаш, ажылдалга киирген. Ол ышкаш алээн каш кызыл булуңнарны база түткан. Комсомолчу-аныяктарның бригадалары малчыннарны кезип, культура-массалыг ажылдарны чоруткулаан, малчыннарның элээн хөй бажыңнарын чугайлап берген. Медицина ажылакчылары малчыннарны айда ийи удаа кезип, оларга медицина дузаламчызын көргүзүп турар. Малчыннарның кол нуруузу болуп турар хойжуларга культурлуг амыдырал-чуртталганы хандырарын бирги ээлчегде хойжу бригадаларның төпчүгештерин түзүп тургузарының аргазы-биле шинтпирлээр соругга салдынган. Ленин аттыг колхозтуң Хараганныг Ховуда хойжу бригадазының төвүн тудары доозугган. Ында 5 чуртталга бажыңын, чүнар бажыңны, кызыл булуңну, ийи кажаанны түткан болгаш кудукту каскан, электри чыры-биле хандыртынган. Өске ажыл-агыйларның хойжу бригадаларының төптерин тударының белеткел ажылдарын чорудуп турар.

Барыын-Хемчик районнуң Кара-Хөл колхозу хойжу бригаданың төвүнде үш өрээл бажыңны, бир улуг хөй кажаазын түткан болгаш сүт-бараан фермазының бажыңнарының крышаларын, кладовкаларын кылган. Колхоз бо чылдың тудугларынга хереглээр ыяштыг белеткээн.

Малчыннарның амыдырал-чуртталгазын экижидеринче углаңган ажылдар чамдык өске-даа черлерде чоруттунуп турар. Ынчалза-даа республикада ниитизи-биле алырга, бо талазы-биле чоруттунуп турар ажылдар дыка эвээш болгаш партия обкомунуң V пленумунуң негелдезинге дүүшпейн турар. Чамдык районнарда партия, совет, комсомол, профэвилел органнарының база ажыл-агыйларның удуртукчуларының талазындан малчыннар дугайында сагыш салышкынче ам-даа ханылап кирбээнин көргүзүп турар.

Республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында бо чылын тудугга хереглээр ыяш белеткелиниң планы чүгле 59 хуу хире күүсеттинген болгаш оон хөй кезии кестинген черлеринде хевээр. Тудуг дажы болгаш дилген материал белеткээриниң планнары чүгле 30 ажыг хуу күүсеттиниш турар. «Сүт-Хөл» совхозта 100 ажыг малчыннар өгде чурттап турар, а ында чүгле 8 бажың түттунган. Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр», «Барлык» совхозтарында дыка хөй малчыннар аргажок самдар өглерде чурттап турар хиреде-ле оларда чаа бажыңнар, кызыл булуңнар, чүнар бажыңнар түттунмаан. Тес-Хем районда малчыннарның 300 ажыг өрегелери өглерде чурттап турар. Оларны бажыңнар-биле хандырар улуг херек мурнуку хевээр-ле ала-чалгаарлаашкын-биле чоруп турарын база демдеглезе чогуур.

Бо айыткан болгаш еске-даа чижектерден ап көөрге, республикада дыка хөй колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары чаагайжыды түттунган бажыңнар-биле малчыннарны хандырар дугайында амдаа чогуур сагыш салышкының илереткейин турары ол-дур. Ажылагыйның кол экономиказын бодунуң харыысалгазынга ап, ону өстүрер, продуктулуун бедидер ёзээп кыштын соогу, чайның изии дивейн, дүн-хүн чок ажылдап турар малчыннарның кол нуруузу самдар өглерде, эвээш кезии чедир кылдынмаан, шынзы куду бажыңнарда чурттап, чамдык таварылгада чаш малды өөнде, азы бажыңында ажаап турда, аңаа сагыш аарывас, арын-нүүр чок чоруктуу шынгыы көөр ой келгеи!

Малчыннарны чоокку чылдарда чурттапга бажыңнарынче шилчидер айтырыгны шинтпирлээрии-биле бо чылга онаалтыр планнаан тудугларны колхоз, совхоз бүрүзү ыяврыла күүседирин чедип алыр ёзээп тудугнуң темпизин дүргедедир, тудугларга четчир ыяш болгаш еске-даа материалдарны белеткээрин үзүктелдирбес херек. Оон-биле кады тудугнуң шынарынче кол кичээнгейни салыр. Крышазы, кладовказы, плитазы чок, шынары ең куду тудугларны бажың саныига ыят чогу-биле киирер чоруктуу моон соңгаар соксадыр херек.

Бистиң республикада өглерде чурттап турар малчыннарның кол-ла нуруузу хойжулар болуп турар. Бо үениң хойжузу—ол дээрге аңаа-бир хөй кадарчызы, таныыл кижи эвес болгай. Ол—мурнакчы, билингли, зоотехниктиг эртемнии, ветеринарияның үндезиннерии багай эвес билир болгаш мурнакчы аргаларны өөренир, хөй ажылынга ажыглаар кижи болур үүрлүг. Моон үүрүнде партия, совет болгаш көдөө ажыл-агый органнарының дөрт хүлээлгези — хойжуларның чедишкинниг ажылдаарынга бүгү эргежок чугула чүүдлерни тургузары, оларның амыдыралын, культурлуг хандырылгазын организастаар дугайында, ниити биликн бедидер дугайында докгаамал сагыш салыры болур. Бо айтырыгны шинтпирлээрииге ең кол арга—хамыктың мурнунда хойжу бригадаларның төптерин тургузары, оларга эки чурттапга бажыңнарын, кызыл булуңнарны, чүнар бажыңнары тударын, садыгны организастаары болур.

Чаа болуп эрткен РСФСР-ниң Дээди Соведининң сессиязының чоннуң амыдырал хандырылгазын улам ынай экижидер дугайында үндүрген докгаалын күүседири бистиң малчыннарның амыдырал-чуртталгазын экижидерииге шуут хамаарылгалыг. Ынчангаш малчыннарны таарымчалыг чурттапга бажыңнары-биле хандырары, оларның амыдырал-чурттапгазын экижидери партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организациязының, колхозтарның, совхозтарның удуртукчуларының кичээнгейииниң төвүнге турар ужурлуг. Малчыннарже сагыш салышкын кайда-ла эки болур, ында мал ажылында чедишкиннер улуг болур ужурлуг.

ЧАСКЫ ХОВУ АЖЫЛЫ—БАШТАЙГЫ ШЫЛГАЛДА

Организастыг эгелээн

СҮТ-АКСЫ. (Телефон-биле). «Сүт-Хөл» совхозтуң Бора-Тайга салбырының тараажылары часкы хову ажылын организастыг эгелээн. Дөң-Тей хову турлаанда кижи бүрүзү майның байырлалынга белектиг ужуражыры дээш соруктуг ажылдап турар.

Шык базырыышкынынче чеди агрегат киргеи, олар баштайгы хүннерде 600 ажыг гектарны илиптээн. Чер андырылгазынче болгаш хөрүүн үлдуредилгезиниче тракторлар база кирипкеи.

Хову турлаанда байдал эртеки чылдыындан көрүштүг болгаш тазырычалыг дериттинген. Ниити чурттапга бажыңнының өрээлдеринде оруннарны чыскаай салган, библиотеканы солуп номнар-биле байытган, столованы чем-биле хандырган.

Бора-Тайганың ажыл-ишчилери бо чылын күрүнеге 2000 центнерден эвээш эвес тараны белеткээрин хүлээнген. Тараа культураларының гектарындан-на 12,5 центнерден куду эвес дүжүттү өстүрүп алырына коллектив бүзүреглиг ажылдап киргеи.

КУКУРУЗА—ЭЪТ БОЛГАШ СҮТ

ЧАА-ХӨЛ. (Телефон-биле). «Найырал» совхозтуң кукурузачылары чыл бүрү байлак дүжүттү өстүрүп, ажаан ап турар. Республиканың чамдык ажыл-агыйлары кыштың берге үезинде оон бо-ла кукуруза силозу сөөрткен тургулаары база таварылга эвес.

Ажылының дүржулгазын быжыглавышаан, бо чылын ол чугула культураның шөлүн 2800 гектар чедир калбартырын, дүжүттү улам бедидерин көрүп турар. Олуртулгага таарымчалыг шөлдер шилиттинген болгаш ол талазы-биле 6 звеноиу тургусекан.

Кукурузачыларның агротехниктиг билиин улам бедидер, ажылының дүржулгазын солуштурар сорулга-биле оларның семинарын база организастаан. Опай Ыглаашпайның звенозу бодунда быжыглаан 128 гектар шөлдүң гектар бүрүзүнден 600 центнер, ол хире участоктуг Минчат-оол Шагдырның звенозу 500 центнер ногаан массаны өстүрүп алырын хүлээнген.

Кукурузачылар шөлдерже чеминшидилге сөөртүлгезин улам калбартыпшаан, амгы кичээнгейни олуртулгага белеткелче, хөрүүнүң шын ажылдап кылырынче кол угландырып турар. Кукуруза—эът болгаш сүт.

Изиг-түлүк ажылдарның бүдүүзүнде

Амыдыг хереэжен Ондар Санчай «Тилелге» совхозтуң ажылчыны. Ол часкы тарылганың бүдүүзүнде бо шинтпирлиг участогунда—төп шөлда ажылдап турар.

Ында эртен даң бажындан орай кежээге чедир тараа арыглаар машиналар шимээрген турар. Тарылгага хереглээр үрезиннер белеткели чоруп турар. Эш Ондар Санчайның күш-ажылга ынак холдарын дамчыштыр чүс-чүс тонна кызыл-тас болгаш арбай арыглаттынган.

Совхоз бо чылын барык-ла 32 муң гектар тараа культураларын тарыыр ужурлуг. Төп шөлның ажылчыннары, оон иштинде мурнакчы ажылчын Ондар Санчайның мурнакчы бригадазы беш муң ажыг тонна янзы-бүрү үрезиннерии белеткээр ужурлуг турган.

Эш Санчайның ажылдап турар звенозун шөлда эки звено деп санап турар. Өске звеноолар оларга дедиежип, олардан үлегер ап турар. Бүгү улустуң чарыжын калбартыр дугайында усть-лабинчилерииң кыйгырыы бүгү чуртка тарай бергенде ол дугайын билип каап. О. Санчай мынча деп санаадаан:

— Бис база чаршыдан дашкаар турбас бис, совет кижилер бистерге торээн күрүмевистиң эрге-ажыктары үнелиг, бедик дүжүт ёзээ бүгү улустуң чарыжында бодувустуң шыдаттынар үлүг-хуувусту киирер ёзээ шуурургу ажылаар бис.

Эш Санчайның саналы оон эш-өөрү изиибиле деткээн. Оларның-биле кожа ажылдап турар, Мария Подсумкина удуртқан звено Ондар Санчайның звенозун чарышка кыйгырарын шинтпирлээн.

— Чаржыр-ла ыйнаан, кончуг эки-дир, кымның ажыл-херээ эки болур эвес, көргей-ле бис—деп эш Санчай чугаалаан.

Хүннер эртип-ле турган, күш-ажылчы күженишкин кошкаваан, ийи звеноның бүдүрүкчүлүү барык-ла домей болуп турган. Бирде бир звено, бирде база бирээзи мурнап, ажыл-ишчилер аажок кызымаккай ажылдап келген.

Бир-ле катап Ондар Санчай шаңның механиги Моигуш Сандаига чедип келген. Оларның аразында мындыг чугаа болган:

— Даарта шаңга элээп эртежик келгеш, машиналарның ажылаарын эки хынап көр, Моигуш. Чаржып турар звеновустуу ажар деп тур бис.

— А ол дугайын ол чаржып турар өөрүнгерге чугаалаан силер бе?

— Чок, чугаалавааидаа бис.

— Ынчаарга ол шын эвес-тир, эш Санчай. Чарышка өске арга-биле ажар херек. Машиналарны эки ажыглаар, шудургу ажылдаар херек.

Ондар Санчай ол дугайын механиктен айтырбайн-даа барып болур турган. Ынчалзажок Мария Подсумкинаның звенозу мичен мурнай бергеи тургап. Бир эвес олар чарышка тиилекчи болу берзе, оларның мурнугига арын кызары ыяшчыг болгай дээрзин ол бодап турган.

Ынчалзажок ол болаан. Угланныг механиктиң сүмезин дыңнаап, олар улам кызымаккай ажылдап, ажылга баштай кээп, шаңдан адак сөөлүнде чоруп турганмар.

Шаң эргелекчизи март айның ажылының түнелиин үндүргеш, Ондар Санчайның холун быжыг тудуп, мынча деп чугаалаан.

— Силерге четтирзивис, силер бисте эң эки ажыл-ишчи, эң мурнакчы, соңиалистиг чарыштың тиилекчизи кижи болган-дыр силер.

Аңаа турган бүгү кижилер адыш часкап байыр чедиргеи. Оон соонда өөрээн Ондар Санчай тараа арыглаар машинага баргаш, тараа төктүп турган хоорзаже холун сунуп, алдынналчак кызыл-тасты холунга дозуп турган. Ол каттырбышаан мынча деп чугаалаан.

— Сөөлгү тонналар арыглаттынып доостур. Удавас көк-ногаан тараа-биле ховулар бүргеттинер, Төрээн чурт улам хөй тараанны алыр.

ЧУРУКТА: Ондар Санчай.
Сөзү болгаш фотозу
К. БЕЛОВТУУ.



Чаа күштер, аргалар-биле

Апрель 8. Ол хүн магалыг каан, аяс турган. Хүннүң изиинге харындаа хөлегелексээи келир. Чадаана хоорайдан ырак эвесте, хараганныг хавак баары, бедик-бедик дыттар хөлегезинде бичии шыкта ийи өг тур. Оларның бирээзинде кызыл түк салгынга эстеп, ында кандыг-бир чүгула ажылдың топчүттүгүнгеиин хереченеп турганзыг. Өглерниң мурнуу талазында, ховуже көрүндүр чыскаай тургузуп каан «ДТ-54» деп 6 трактөрнүң чанында механизаторлар чыыган. Олар боттарының эдилеиинде техниказын кижи бүрүзү ыяк белен кылып алганы илдеи.

Бо болза Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң № 1 трактөр-хову бригадазының Терең-Кежигде түр доктаалган турлаа. Ол хүн механизаторлар даарта чер андырып киреринииң планын, бригаданың кежигүн бүрүзү ол харыысалгалыг хүнде чүнү кылырын үчёткик Сат Лопсан-Серении долгандыр турупкам, чугаалажып турганы ол.

Чеди чылдың бешки чазын искрачылар чаа күштер-биле, ажыл-херекке чаа дешилгелиг аргаларны ажыглаары-биле эгелеп турары солун. Бир-ле дугаарында олар штат кызырылдазын чорудуп, оон ажылагыйга көскү орулганы киирген.

— Бисте ийи трактөр-хову бригадазы бар, оларның кайызы-даа бригадир чок, ниити удуртулганы колхозтуң агроному башкарып турар— деп, үчёткик Лопсан-Серен бистиң айтырывыска харыылаан. Оон ынай, ындыг бригадаларга моон мурнунда участок агроному деп эрге-дужаал база турган, ону база-ла кызырган, өске ажыктыг ажылче шилчеткен болду.

Бо бригаданың ажылын организастаанында база бир чаа чүүл болза, кывар-чаар материалдар-биле трактөрларны хандырарын шуут чаңгыс кижиге быжыглаары болур. Бензовоз чолаачызы Саая Шуркунуң ам бо хүннерде чаасканн күүседи турар ажылынга моон мурнунда аът-тыг-хөлдүг 2—3 кижи ажылдап турган. Олар нефть баазадан кывар-чаар материалдарны алган, эвээш эвес шак-үени чарыгдап чораан, бригада төвүнге экжеп каар, кайы-бир шөлде ажылдап турган механизатор база-ла хөй үнелиг шактарны чарыгдап, оон кээп куттунуп алыр дээш келир — ол ажылга кончуг шаптыктыг турган.

№ 1 трактөр-хову бригадазының кежигүнү Монгуш Бабый-ооллуң харыылаар ажылы база-ла солун. Ол болза чаштырылга агрегаттарынга тараа сөөртүп чедирер хүлээлгелиг. Сеялкаларга тараа урарын механизастаан, ол арганың ачызында чаштырыкчылар хову дургаар шөөдәйлар салып алыр, ону чүктээр болгаш көдүрер— белен эвес күш-ажылындан хосталган.

Апрель 10-нуң хүнүнде ол бригаданың «ДТ-54» деп алды трактөру чер чарыш киргеи, а «Беларусь» деп дөрт трактөр-биле механизаторлар шык базырыышкынын чоруда берген. Оон бичии мурнуу чарыында Чөөн-Хемчик районнуң механизаторларының чөвүлел хуралынга часкы тарылгага техника сеттелгезин шынарлыг чоруткан ёзээ искрачылар мактатканнар. Мында техника дайынчы белен байдалда.

Малга үнелиг чем — кукуруза өстүрериниче искрачылар чугула сагыш салып турар.

— Бо чалын бис 870 га черге ону тарыырын көрген бис. Бо хүннерде 35 комсомолчу аныяктар күр черниң хараганын аштап сөп турар. Оларның ол аштап каан черииден 50 га хире күр черни андаргаш, аңаа кукуруза өстүрер бис — деп, үчёткик тайылбырлаан.

Чер андарар агрегаттарның кожуг херекседерии районнуң өске ажылагыйларында ышкаш, мында база-ла комплексилиг кылып алган, бо чалын ол арганы бир-ле дугаар ажыглап турар.

Бригаданың тараажылары болгаш механизаторлары бо чылын 2300 га черге тарылга чорудар. Частың ында эрте дүшкеи ол сорулганы чедишкиннииг күүседириче кижи бүрүзүн сорук киирип турар. Механизатор бүрүзү тус-тузунда бедиткен хүлээлгелерни алгылаан. «ДТ-54» трактөр-биле чаңгыс сезонда 900 га черни ажылдап кылыр нормалыг турда, Х. Хөөкүй-оол, Севек-Доржу, О. Мандыкпан, М. Лүндүп, С. Базыр, С. Бопуушка олар ыяшкаш чамдык трактөристер 940—1000 га чедир хүлээлгени алгылаан.

Чаа аргалар, шынарлыг белеткелбиле чепсегленген искрачылар бүгү улустуң байырлалы май 1-ге чедир эрте чажар культураларның тарылгазын доозар деп соруланы салганнар. Оларның часкы хову ажылдарынче киирген баштайгы хүннериниң темпизи, сөлүн ээлеп шыдаар дээрзин хереченеп турар.

О. НАМЧЫЛАК.
«Шынның» тускай корреспондентизи.

ТЕЛЕГРАФ БИСКЕ ДЫҢНАДЫП ТУР

★ ☆ ★

БЕЛЬГИЯНЫҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XIV СЪЕЗДИЗИНГЕ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди Бельгияның Коммунистиг партиязының XIV съездизииниң делегаттарынга болгаш силериң нүүрүңер-биле бүгү бельги коммунистерге аңы-дуңманың байырын чедирип тур.

Чурттуң ажылчын аңгызының болгаш ажылчы чоннарның мурнакчы отряды — Бельгияның Коммунистиг партиязы ажылчы чоннарның үндезин эрге-ажыктары ёзээ, оларның экономиктиг болгаш социал негелделериң хандырары ёзээ, испопоияларның шургуушкунунга удур, чепсегленишкинии ээдере бүдүрериң соксадыры, чепсеглемишкинии бүгүниити болгаш бүрүн дүжүрери ёзээ, Бельгияга даштыкы шериг баазаларын тургузарынга удур, бодуның улузуның келир чырыткылыг үези ёзээ могаг чокка демисемип турар.

Чурттуң национал эрге-ажыктарынга, пролетарлыг интернационализмниң принциптеринге шынчы бельги коммунистер бодуның хосталгазы ёзээ демисемип турар конго улусту деткип, Конго Республикада бельги болгаш делегей реакциязының чимзеннишкиннерин сойгалап турар.

Төп Комитетти долгандыр сырый каттышкан силериң партиядар марксизм-ленинизмниң принциптеринге, Москва чөвүлел хуралдарының Декларациязынга болгаш Медеглелинге үндезилээш делегейниң коммунистиг шимчээшкинииниң чаңгыс эвин быжыглаарынга бодуның салыышкынын киирип турар. Марксизм-ленинизмниң тугунуң адаа-биле партияның хүрээлекии идея болгаш организас талазы-биле быжыглаарынга, оон массалар-биле харылзаазын быжыглаарынга, ажылчы чоннарның үндезин эрге-ажыктары ёзээ, оларның демократтыг эргелери болгаш хосталгалары ёзээ, тайбыңны камгалаар болгаш делегейниң терме-ядролуг дайынын болдурбас ёзээ, социализм ёзээ демисеилге чаа-чаа чедишкиннерни чедип алырын Бельгияның Коммунистиг партиязынга СЭКП Төп Комитеди күзеп тур.

Бельги болгаш совет улустарның аразында найырал делгерезин!
Бельгияның Коммунистиг партиязы делгерезин!

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИ.

Р. Я. Малиновский Москвада ээп келген

МОСКВА. (СЭТА). ССРЭ-ниң Камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Р. Я. Малиновский Мурнуу-Чөөн Азияның чурттарынга чораашаар, апрель 13-те Москвада чаныш келген.

Р. Я. Малиновский болгаш ону үдеп чораан эштер Индонезияга болгаш Бирмага албан ёзузу-биле чоранаар. ССРЭ-ниң камгалал министри Төрээн чуртунче орук айы-биле Бомбейге база чораан.

★ ☆ ★

Совет чурукчунуң хүлээлгези — чонга ажылдаары

(Чурукчуларның Бүгү-эвилел ийиги съездизи ажылын дооскан)

МОСКВА. (СЭТА). Совет хөй национадыг уран чүүлге кедергей улуг ужур-дузалыг болуушкун болган чурукчуларның Ийиги. Бүгү-эвилел съездизи бодунуң ажылын апрель 13-те дооскан.

Съездиниң хүн айтырыы доозугган. ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң удуртур органнарын—баштаар черии 143 кижи составтыг кылдыр, ревизия комиссиязын — 31 кижи составтыг кылдыр сонгаан. Хоочун салгалдың мастерлери-биле кады Эвилелдиң баштаар черииниң составынга аныяк чурукчулар — Г. Коржев (Москва), Т. Салахов (Азербайджан), А. Ткачев (Москва область), В. Михалев (Архангельск) болгаш өскелерлээ сонгуткан.

СЭКП ТК-га чагааны түүнел хуралга делегаттар улуг кодурлуушкун-биле хүлээп алганнар.

Съездиниң мурнунда чогаалдыкчы интеллигенциияның амыдыралынга болгулаан, ук съездиниң ажылының угланышкынын тодаргайлаан болуушкуннар болза уран чүүлду партийжи удуртурунуң марксисчи-ленинчи аргаларын чогаалдыкчы ёзу-биле хөгжүдеринге улуг салыышкын болган деп, чагаада демдеглеп турар. Улустуң коммунистиг кижизидилгезиниң күүдүлгүг чепсээ болур чүрүлга уран чүүлүнүң бедик сорулгазын хүлээп көргени ёзээ, Коммунистиг партияга хаиы өөрүп четтириишкинни съезд илергейлээн.

Чамдык чурукчуларның болгаш искусствоведтериң кылган алдаглаларын принципиалдыы-биле шүүмчүлээни ёзээ бистер партияга өөрүп четтирдивис деп, чагаада чугаалап турар. Бодувустуң хамаатты хүлээлгевисти болгаш чоннуң мурнунга харыысалгавысты ханызыбиле медереп билбишаан, бистер кижизивес абстракционизмге болгаш формализмге шинтпирлии-биле удурланыр тур бис. Чоп-биле үзүктеп чок харылзашкан, коммунизм ёзээ маадырлыг чорукче кыйгырып турар ёзулуг хостуг чогаадылгага делгеннерни чүгле социалистиг реализминиң методу ажыдып турар.

Уран чүүлдүң партийжи болгаш улусчу болур чоруунуң улуг ленинчи принциптерин, социалистиг реализминиң принциптерин ылыктыы-биле кадагалаарын болгаш хөгжүдеринге съездиниң делегаттары Коммунистиг партияга болгаш оон Төп Комитединге чагаазында шынзыдып турааилар.

ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу Б. Иогансон съездиге түүнел сөс чугаалаан. Бо съезд бистиң бодап турганывыс ышкаш чогум-на ындыг улуг ужур-дузалыг болуушкун болган деп чугаалаар болзумза, ниити бодадды илереткеним ол деп бодап турмен деп, ол чугаалаан.

Съездиниң ажылы улуг кодурлуушкунуңуң байдалынга эрткенин Б. Иогансон демдеглээн. Бодуның төрээн партиязынга, бодуның чазаанга, бодуның чонунга изиг ынакылдың сөстери делегаттарның сагыш-сеткилдин хайныктырып келир чугаларындан чаңгыланып турган деп, ол чугаалаан.

Акы-дуңма социалистиг чурттардан келген, съездиниң ажылынга киришкен аалчыларга ол өөрүп четтирнии илереткеи.

★ ★

РЕВОЛЮЦИЯ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛЧИЛЕРНИҢ ДАЙЫНЧЫ ЧЫСКААЛЫНДА

ДЕМЬЯН БЕДНЫЙГА ТУРАСКААТКАН БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Шылгарангай совет шүүдүкчү Демьян Бедныйның төрүттүнген хүнүнден бээр 80 чыл болган оюн Москваның хөй-ниитизи чылыы-биле демдеглээн. ССРЭ-ниң Улуг театрынга апрельдиң 13-те болган байырлыг хуралга найысылалдың заводтарының, фабрикаларының болгаш тудугларының төлээлекчилери, литератураның болгаш уран чүүлдүң ажылдакчылары, найысылалдың аалчылары—эвилелдешкен республикаларның төлээлекчилери киришкеи.

Чазак ложазынга эштер Л. И. Брежнев, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин Д. С. Полянский, М. А. Суслов, Л. Ф. Ильичев олурган.

Бүгү-эвилелдиң байырлал комитединиң даргазы Алексей Сурков хуралды ажыткан. Сергей Михалков, Петрусь Бровка, Павел Арский, Сергей Васильев, Расул Гамзатов, Александр Жаров олар чүве чугаалааннар. Демьян Бедный революция ёзээ демисеилчилериниң дайынчы олурууига турган болгаш бодуның ажаок улуг салым-чаланын мөлчүкчүлериниң дарлалындан ажылчы чоннарның хостакларының улуг херээнге берген ёзээрзин ораторлар демдеглээн. Бистиң хүннеривисте-даа оон чогаалдары коммунистиг ниитилелди тургузарынче база-ла соксаал чокка кыйгырып турары дыңнадып турар.

Шүүлүкчү—большевик Демьян Бедный тиилекчи улустуң ниити олуруунда, совет партийжи шүүлүк чогаалының дайынчы кол черинде бистин-биле кады туруп турар деп А. Сурков чугаалаан.

(СЭТА).

Хуусаа үш ай кызырылган

Улуг-Хемни кежилдир көвүрүг тудуунуң коллективинде Май мурнуның социалистиг чарыжы онза калбарып турар. Республиканың экономиказын дүрген хөгжүдеринге улуг ужур-дузалыг ол көвүрүгнү ажыглалга киирериниң хуусаазын кызырар дээш, тудугжулар эптелге-монтаж ажылдарынга чаа технологияны шингээткеннер. **Оон түңнелинде график ёзугаар ийи ай хуусаалыг күүседир ажылдарны 18 хонукта кылып доозарын чедип алган.** Көвүрүг тудугжулары боттарының аргаларын болгаш курлавырларын санап көргеш, **чаа көвүрүгнү ажыглалга киирериниң хуусаазын үш ай кызырар деп хүлээлгени алганнар.** Чазактың доктааткан хуусаазын ёзугаар Енисейни кежилдир көвүрүгнү бо чылдың дөрткү кварталында ажыглалга киирери планда көрдүнген. **Көвүрүг тудуунуң коллективи август 11-де — совет тудугжуларның хүнүнде чаа көвүрүглеп шимчээшкинии ажыдарын шинтпирлээннер.**

СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу көвүрүг тудугжуларының үнелиг инициативазын деткээн болгаш аңаа хамаарыштыр тускай доктаалды хүлээп алган.

Байдалы дөмей— түңнели ылгалдыг

Каа-Хем районуң «Октябрь 14 чылы» колхозуның малчыннары уеть-лабинчилериниң кыйгырыын таныжып тургаш, чеди чылдың бешки чылында төрээн күрүнезинге кодээ алыа-агый продуктуларын бүдүрүп бээрин улам-на ковүдедир дээш бедиткен хүлээлгелерни албышаан, күженишкининг ажылдап турарлар. Эрткен чылын олар күрүнеге 197 тонна сүттү, 102 тонна эттти, 4,3 тонна дүктү саткан болза, бо чылын олар боттарында бар аргаларны, курлавырларны сайгап көргеш, күрүнеге 220 тонна сүттү, 112 тонна эттти, 5 тонна дүктү садары көрдүнген.

Бо хүлээлгелерни олар ам канчаар күүседип турарын ап көөрге, бирги кварталда 30 тонна сүт, 6,7 тонна эът садар тургаш, дерек кырында 35 тонна сүттү, 7 тонна эттти саткаанар. Колхозта иштиниң малы хүр кыш ажып турар. Ам үеде колхозтуң төп сүт-бараан фермазында 100 ажыг инек төрээн. Чаш төлү шупту менди доругуп турар. Инектерни бо фермада тургузу азырапда тургускан. Үүнде бир инекке ортумаа-биле 15 кг кукуруза силозу, 6—7 кг көк сиген болгаш концентрат чемнер берип турары-биле инектиң сүдү чайгызынан барык эвээржевейн турар. Оон уламыннан ферма ол инектериниң хүнде ортумаа-биле 700 ажыг кг сүт саап ап турар. Фермада электрилиг саапа-биле инек сагдырып турар саачылар: район Советиниң депутады Салчак Адыя болгаш А. Лопсан олар бо чылын бир инектен 1550 литр сүт саар деп алган хүлээлгезин база эки күүседип турарлар.

Колхозтуң сүт-бараан фермазында бызаа ажаакчылары Б. Литовшинко, Н. Стишкина, В. Каймановa олар база бедик көргүзүүнү чедип ап турарлар. Оларның өстүрүп турар 100 ажыг баш бызааларының бирээзининге дүн-хүнде ортумак немелде денизи 750—800 грамм чедип турар.

Бо колхозта чүгле сүт-бараан фермазында малды чем-биле эки хандырып турар эвес, харын Саргал хөвүзүнга 6 коданнарда шээр малды база эки азырап, анай хураганнарны четче кампалап ап турар. Мында Куулар Дарый-оол, Монгуш Күржеп, Иван Сарыг-оол, Хомушку Достак болгаш Сюрюң-оол оларның түс-түзүнде хой малы менди чыл ажып, чаа төрүттүнген хураганнар чидирит чок алдыны, менди доругуп турар.

«Октябрь 14 чылы» колхозтуң таразыжылары чеди чылдың бешки чылының бедик дүжүүдүн өстүрүп алырының шинтпирлиг үези — часкы тарылага база эки белеткелдиг ужуражып турарлар. Колхозта мал чеми культуралар тарып өстүрер талазыбиле эш Ф. Дүлүкейниң удурткаңа № 1 трактор-хову бригадазының болгаш тараа культуралар тарыр талазы-биле эш Г. Прокудиниң бригадирээнин № 2 трактор-хову бригадазының кежигүннери боттарынга онаашкан тракторлары, трактор андазыннарын, илимирлерни, сеялкаларны бүрүн септеэн. Күзүн андарган ангыстарже чемнишчидилге өдектин бирги бригада хайнымышкынның сөөртүп, сүттат бугазының септелгезин чорудуп, үрезин арыгаашкынын кылып турар, а эш Прокудиниң Саргал хөвүзүнда бригадазының кежигүннери тараа үрезиннериниң ийиги арыгаашкынын ийи ээлчегбиле чорудуп келгеш, ам шуут дөөлүп турар. Бо бригадалар часкы тарылга үезинде ажыл планын чогаадып кылгаш, хуралынга чугаалашкаш, механизастаттынган үш-үш звеноларны дуржулгалыг трактористер житер В. Бычков, Н. Орлов, А. Голубков оларны баштадыр тургускаш, колхозтуң чаржып турары «Ленинчи орук» колхозтуң механизаторларын бедик дүжүт дээш социалистиг чарышка кыйгырганнар.

Агаар-бойдузу, хөрзүнү, чери ол колхоз-биле дөмей чөрде тургаш, «Октябрь 30 чылы» колхозтуң ажыл-ишчилери чеди чылдың бешки чылында канчаар ажылдап турарын допчузу-биле көрээлиннер. Бо колхоз мал кыштаглаашкынынга багай белеткелдиг киргенин бистиң солунга бо кыжын «Дүвүренчиг байдал» деп үүлге бижээнин номчукчу билир боор. Хамыктың мурнунда колхозтуң сүт-бараан фермаларында ажылдың байдалын ап көрээли. Ам үеде колхозтуң № 1 болгаш № 2 сүт-бараан фермаларында төрээн-даа, төрүүр чыгаан-даа инектер чер оттап турар. Ындыг-даа болза оларның чамдыктары коданда кажаалар аразында чем дилеп, ынай-бээр кылаштажып турар, а өскелери коданнан 2, 3, 4 километр черлерде сиген, желёнка сараалтары турган черлерни кезип маңнажып турарлар. Чүге дээрге, колхозта сиген-даа, силоспаа, оон туржук тараа саваңы безин төнгеп.

Колхозтуң № 2 сүт-бараан фермазында инек кадарчызы эш Егор Шелкуновтан — инектериңерге чүге чем бербес улус силер? — деп айтырарывыска, ол мынча деп чугаалап турар:

— Чүүң-биле чемгереримп? Сиген болгаш силозувус төнген-дир. Бистиң фермада 117 инек бар, олардан чыл эгезинден бээр 60 хире инек төрээн. Төрүүр чыгаан инектер база хөй. Ындыг-даа болза оларны тургузу азырап чемгерер чемнивис ам төнген. Колхоз баштаар чери 2—3 хонгаш, 4—5 машина иштиг силос экеп бээрге, ону колдуунда-ла молдургаларга, улгады берген бызааларга бээр улус-тур бис. Колхоз даргазы эш Бологов биле зоотехник эш Неволин олар инектерни дагже үндүрүп өткарар чүве дээш трактор далбайы-биле дагже ынай-бээр чорүп, орук үндүрткен чүве, бис ынаар инектеривисти ийи катап сүрдүвүс. Ындыг-даа болза арган инектер дагже үнмес боор-дур. Оът тып чадаашкаш, коданче маңнажып кирип кээрдир — деп, ол чугаалап турар.

Колхозтуң мурнакчы саачызы Сымчаан Номчаттың бодунда быжыглаан 16 инээнден 8 инек төрээн. Ол 8 инээнден хүнде 36 литр сүттү саап ап турар. Оон чугаалап турары болза:

— Эрткен чылын мен бир инекке онаалыттыр 1627 литр сүт саап алган кижи мен. Ам бо чылын оон-даа хөйнү саап алыр деп бодаан мен. Ындыг-даа болза инекти чемгербеске чүүң судун бээр боор ийик, инекти саарда ацаа сиген-даа, силос-даа бербес-тир бис, чүгле бир аяк иштиг хире чарба бээр, бо-ла бис.

Колхозтуң Кемерово уксаалыг, үрежиге хаван фермазынга колхоз даргазы-биле кады баларывыска, 60 хире кыс хаваннарның иштинден 13 хире хаваннар боолдапкан болду. Оларның ажаалда азыралының багайын кижи мырынай кайгай бээр. Мында төрээн хаваннар эрткен кыжын молдургалар кыштаан, дээнери хыраалай берген, ам оозу эрээш дамдылап турар, от салбас, карацгы, соок, иштиг көк суг кажаада турар. Чаа төрээн хаваннар адаанда саваң чатпаан, соок клеткалар иштинде сиринейиндир хидирепп, чаш оолдарын адаанда базып алган чытылаарлар. Хаваннарга бээр чеми ол чүве деп улуг хааржак иштинде бир машина иштиг хире отруба бар. Оон өске чем аймаа ында көзүлбес.

Инчаарга төрээн хаваннар база демги инектер ышкаш болуң-болуң болуп алган фермаңың коданың бир кылдыр, чем тып чимир дээш диизенин маңнажып-да турар.

Колхозтуң төп суурунуң адаанда № 1 сүт-бараан фермазы инектерин 4—5 километр хире чөрде суттат бугаларының карандылай берген кыдыгларынче үндүр сүрүп каап турар. А фермада арткан аарыг-аржык азы чаа төрээн инектер база-ла кажаалар аразында чем дилеп, кылаштажып турарлар. Фермада бо кыжын чаа тутқан 200 баш бызаа кирер кажаада 460 хире баш арган хойларны чаш хураганнары-биле кады азырап турар. Ол хойларны хураганнары-биле катай улуг деъс кажаада кажаалап каан, силосту, күргат суланы кайы-хамаан чокка черде чада каап берген турар. Оътка киргеп чаш хураганнарга бээр иогаан сиген безин мында чок.

Иштиниң малынга быжыг чемсуурну эрткен чайын тургузуп албаныңдан база белеткеп алган чемнерин кыжын камнапга чокка төтчегленп каапканындан колхозтуң малы часка таварыштыр коңгуг берге байдалдыг боол турда, колхоз даргазы эш Бологов, ында партия эге организациязының секретары эш С. Дембирел хар эриң, чер карара бээрге ажырбас боор дээр хөөнче кирип, эки хемчеглер албайн турарлар-дыр. Бо дугайында СЭКП-ниң Каа-Хем парткому, колхоз-совхоз будүрүлгезининг Таңды эргелеги тодаргай хемчег ап дүзалашпас болза, ол хөйниитиниң малы частың берге үезинде өлүп, колхоз улуг когаралга чедип болур-дур.

О. ШИРАП,
«Шынның» түскай корреспондентиниң.

ТЫВАНЫҢ УЛУГ ТУДУГЛАРЫНДА

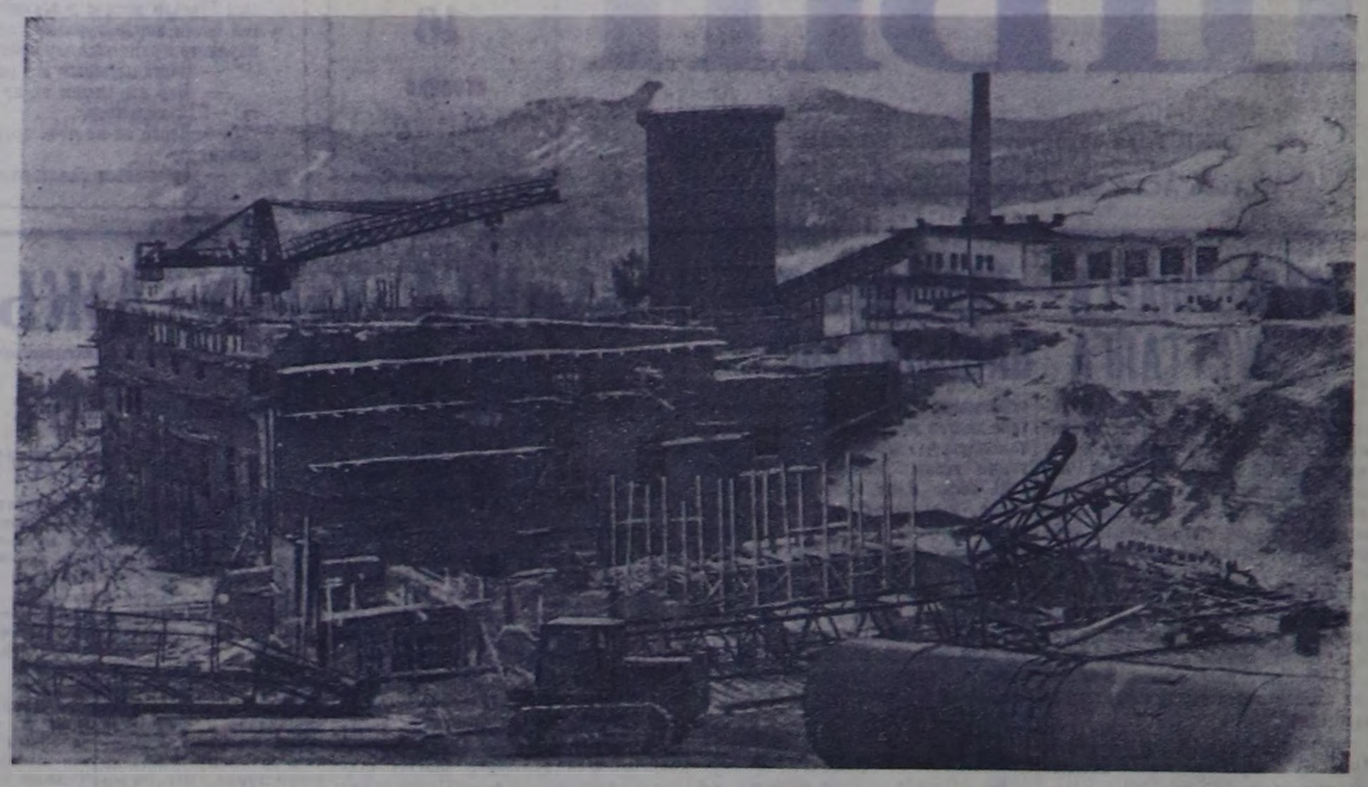

Чыл келген тудум-на Тываның девискээринде чеди чылдың улуг тудуглары улам калбарып турар. Ындыг улуг тудуглары ның бирээзи—Хову-Аксында «Тыва-кобальт» комбинаттың тудуу.

ЧУРУКТА: «Тыва-кобальт» комбинаттың тудуунуң иштиң хевири.

Фото В. ЛУТКОВТУУ.

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Бүгү улустуң социалистиг чарыжын улам калбартыңар! Чеди чыл планының бешки чылының планын хуусаа бетинде күүседиилиңер!

(Май 1-ге СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

Автотранспортчуларның чарыжы

Чеди чылдың бешки чылының планын хуусаа бетинде күүседир дээш калбарган бүгү улустуң социалистиг чарыжында бистиң республиканың Тыва автотезиниң транспорт конторааларының бүгү коллективтери чүткүдүг киржип турар.

Автотранспортчуларның чарыжының кол соруглалы болза 1963 чылдың чүүктер болгаш пассажирлер сөөртүлгезиниң планнарын бүгү көргүзүгээр-биле хуусаа бетинде чеднишкининг күүседири болур. Оны чедип алырда куш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, автопарктарның техника талазы-биле белеңнин хандырар, машиналарның техниктиг болгаш ажыглал коэффициентизин бедидер, кывар-чаар материалдарны, авторезинни болгаш еске-даа дериг-херекселдерни камнаар, оруглалыг болур чорукту чедип алыр үүрүлүг. Ынчангаш транспорт конторааларының коллективтери боттарынга тодаргай бот-хүлээлгелерни алган, ам оон күүседеэн дээш ажылдап турар.

Түс-түс автотранспорт коллективтериниң боттарының курлавырларын, күштерин санап көргеш алган хүлээлгелеринге үндезилээш, автотрест 1963 чылда иштиин-биле чүүк сөөртүлгезинин чыл планын тонна талазы-биле хуусаа бетинде, декабрь 20-ге чедир, а тонна-километр талазы-биле декабрь 25-ке чедир күүседирин шинтпирлээн. Ол ышкаш пассажирлер аргыжарын хандырар планны бүгү көргүзүглер-биле хуусаа бетинде күүседеткен турары көрдүнген.

Республиканың автотранспортчуларының чарыжы чогуур үре-түңнели бээр болза, чеди чылдың бо бешки чылында пландан ажыр 100 мун тонна чүүк сөөртүнер, 3000 тонна-километр ажылдын кылдынар, он тонна-километрнин бот-үнези 0,5 хуу чимгээр, түс-түс килограмм кывар-чаар материалдар камнаттынар. Бо бүгү амдызында хүлээлге-дир. А үк хүлээлгени херек кырынга күүседири автотранспортчуларның бүгү ажыл-ишинин, тураторуунуң алыс утка-шынары ол. Чүгле бо хүлээлге күүседеткенде чеди чылдың бешки чылында эки ажылдаан бис деп саналтынып болур.

Автотранспортчуларның чарыжының бирги кварталда түңнелдери кандыгыл?

Эрткен үш айларда автотреске ниитизи-биле 569 мун тонна чүүктер сөөртүнген азы тонна талазы-биле квартал планы 95 хуу күүседеткеп. 54482 мун тонна-километрнин орнунга 58134 мун тонна-километр ажылдап кылдынган, азы план 6,7 хууга ажыр күүседеткеп. Чүүк сөөртүр болгаш чиик таксилерге онаалтыр бердинген квартал планын чеднишкининг күүседеткен. Ниитизи-биле каттыштырган тонна-километр талазы-биле квартал планын автотрест 105,2 хуу күүседеткен.

Түс-түс автоконторалар аайы-биле ап көөрге квартал планын кол көргүзүглерге доллур болгаш ажыр күүседеткен коллективтер бар. Тыва автотрестиң Минусинск хоорайда АТК-зы (начальныгы эш Денискин, партия организациязының секретары эш Шибаев) чүүк сөөртүлгезинин планын тонна талазы-биле 122,9 хуу, тонна-километр талазы-биле 100,4 хуу күүседеткен. Хову-Аксының автоажылагый чери (начальныгы эш Ковалевский) квартында 43 мун тоннанын орнунга 100,8 мун тонна чүүктү сөөртүп, планны 2,3 катап ажыр күүседеткен. Тонна-километр ажылдап кылырының планын 103,1 хуу күүседеткен.

Кызылдың бирги чүүк АТК-зының, № 3 автоажыл-агый черинин, Шагаан-Арыг АТБ-зының коллективтери бирги кварталда боттарынга алган хүлээлгелерин күүседип шыдааннар. Ында автотранспортчуларның сөзүг-биле ажыл-херээ карышпайн турарын бирги кварталдың түңнели көргүскен.

Коллективте будүрүлге планының күүседеэнинин чеднишкини ында администрациянын болгаш партия, профэвилел организацияларының организакчы база политмассалыг ажылдарының көргүзүү, үнелели болуру билдингир. Үстүнде демдеглеттинген коллективтерниң чеднишкини ында партия, профэвилел организациялары чарыштыг организастарын холга ап ажылдаанын түңнелдер чугаалап турар-дыр.

Бирги кварталдың чүүк сөөртүлгезинин планын автотрест ниитизи-биле 95 хуу күүседеткен азы 31 мун тонна чүүктү чедир сөөртпээн. Оон алгаш көөрге, чарышка алган хүлээлгезин күүседеткеп барган автотранспорт конторааны база бар. Кызылдың № 2 АТК-зы (начальныгы эш Зубкова) чүүк сөөртүлгезинин тонна талазы-биле планын 84,6 хуу күүседеткен. Чадаана АТК-зы кварталда 7,7 мун тонна чүүктү сөөртүр планын 76,8 хуу күүседеткен.

Кызылдың пассажирлер АТК-зы (начальныгы эш Чернов) кварталда пассажирлер дажыырының планын сан-даа, пассажир-километр-даа талазы-биле күүседип шыдаваан. Оон чылдагааны чүде болганы дээр болза, администрация, ында партия, профэвилел организациялары күш-ажылды организастаарын холга албаан, ылаңгыя автобустарның септелгелерин график ёзугаар ой-шаанда чорударын, септелгенин шынарын шыңгыы хынавайн, ала-чаагаарлаашкынга салып турган. Ынчангаш септелгенин шынары куду, автобустар септелгеден график ёзугаар айыткан ойүнде үнмес, саадаар чоруктар хаая эвес болуп турар. Багай септеттинген автобустар ыракузак оруктарга чораан, харын мырынай хоорай иштинин кудумчуларына безин үрели бергилээр таварылгалар бар.

Эрткен кварталда эки ажылдаан автотранспорт коллективтериниң чеднишкини чүден болганыл дээрзи база-ла билдингир. Хамыктың мурнунда будүрүлгечи организас-массалыг ажылдарны эки тургускандыган болган. Мурнакчы чоланчыларга, септекчилерге даянып алган, оларның үлегер-чижээн коллективке неитередиринге кичээнгей салып, кижилерниң онаашкан херекке харыссалгазын, техниктиг билиг-мергежилин бедидер, ажылды организастаарын эжиндер дээш күүсединиишкини салганының үре-түңнели-дир.

Инженер-техниктиг ажылдакчыларымың ажылының денмели хамаарышкан коллективинге улуг салдарны чедирип турар. Шагаан-Арыг АТК-зының кол инженери эш Мышанский кыска үеним дургузунда чүгле бодунуң тускай артемингe мергежилдиин эвес, харын оон-биле кады будүрүлгечи ажыл-херекке эки организакчы, кижилер-биле ажылдап билир, бот-идепкейжи, күзелчүткүлдүг ажылдакчы кылдыр бодун көргүскен. Ынчаарга, Кызылдың пассажирлер АТК-зының кол инженери Шмидтин, гараж эргелекчизи эш Ильичевтуң ажылдап турары коллективинде ажыл-херектиң бирги кварталда түңнелин көргеш, оларның дугайында кандыг үнелел кылып болуру база билдингир-дир.

Автотранспортчуларның чарыжының бирги кварталда чамдык түңнелдери ындыг-дыр. Соруглага болза 1963 чылда алган социалистиг хүлээлге коллектив бүрүзүнге ылаңгыя күүседтингеп турзун дээш чарыштың түгүн улам бедик тудуп, чеднишкинни быжыглар, четпестерни дарый чайладыр, хожудан турарлар мурнакчыларның деннелинге чедир көдүрүлүр дээш ажылдаары болур.

Автотранспортчулар май мурнунуң күш-ажылчы ээлчээнде база хаара тутпуганнар. Коллектив бүрүзү чаа хүлээлгелерни ап, оон күүседеэдээш улам шудургу ажылдап турар.

«Совет транспорттуң ажылданчылары! Транспортту болбаазыраңгайыдыңар база амгы үениң техниктиг тереңселдери-биле ону дериңер! Чүүктер чедирериниң хуусазын ыызырыңар, пассажирлерни эки хандырыңар!» Партияның Кыйгырыгларының бо сөөрүк кириикчи сөстери республиканың бүгү транспортчуларының ажыл-ишинин дайынчы тугу болу берген. Эки ажылдаары — ацаа толептиг харыы ол болур.

К. ТУГАРЖИК,
Республиканың автотрест начальнигининиң оралакчызы.

Кол чүве—өөредилгенин шынары

Чырыдышкын ажылдакчыларының, дээди школаның болгаш эртемалбан черлериниң профэвилел обкомунуң VI конференциязы болуп эрткен.

Профэвилел обкомунуң ажылының дугайында илеткелди эш Т. С. Слободчикова кыпган.

Школа дугайында хөөйлүнүң күүселдези дээш республикада кандыг ажылдар кылдынганын чырыдышкын ажылдакчылары база катап түңнеп көргеннер. Будүрүлге өөредилгезинде республиканың школаларының 9—11 классгарының 200 ажыг өөреникчилери хаара тутпуган. Олар 28 янзы-бүрү мергежилдерни шингээдип ап турарлар. Будүрүлге өөредилгезинде школаларның базазы — будүрүлгелер, колхозтар, совхозтар боолп турар.

Кызылдың № 2 школазының 9—11 классгарының 233 өөреникчилери чазанықчының, дааранықчының, культура-чырыдышкын албан черлериниң ажылдакчыларының, өрук ажыкчиннарының, тудугжуларның болгаш оскелернин-даа мергежилдерин чедип ап турарлар. Ол школазы шефке алган будүрүлгелер школага мастерскаяларны дерип берген.

Бии-Хемнин «Кызыл тараачын» колхозу, Чөөн-Хемчиктин «Сүт-Хөл» совхозу өөреникчилерниң будүрүлге өөредилгезинче улуг кичээнгейин салып келген. Туранның 11 чыл школазының ада-иелер комитеди будүрүлге өөредилгезин кичээнгейге ап, «кым болурул?» деп кежээни школага чоокта чаа эрттирген. Ынзы-бүрү мергежилдиг кижилерни ажыктыг сүмелерин уругларга берген.

Тоора-Хем 11 чыл школазында чазанылга өөредилгезин бедик деннелде чорудуп турар. «Тес-Хем» совхоз Самагалдай 11 чыл школазы-биле керээ чаргаш, 50 гектар черни школага быжыглаан.

Будүрүлге өөредилгезинде бар четпестерни илеткелчи база айыткан. Чижээ, Кызыл-Мажалык 11 чыл школазы түскай эртемниг күш-ажыл башкылары-биле ам-даа хандыртынмаан.

Ийи чылчылар чок өөредилге дээш демиселиктиң бистиң республикада калбарып турарын илеткелчи демдеглээн. Липецк болгаш Ростов областарының башкыларының дуржулгазын өөреникшин турар башкылар бисте хонар. Кызылдың № 6 школазында 6 класстар чүс хуу өөредилгеликтиг. Ийи чылчылар чок өөредилге дээш демиселикти Туранның 11 чыл школазының месткому хөй-ниитиниин деминг күжү-биле эгелээн. Оон аңгыда Кызылдың № 5, Чербиниң школа-интернады, Өвүрүнүң Төрээлиг 11 чыл школазы, Сарыг-Сеп 11 чыл, Шагаан-Арыг № 1, Барыын-Хемчиктиң Бижиктиг-Хая сүт-бараан фермазында эге школда чоокку үеде 100 хуу өөредилгени чедип алыр сорулганы салганнар.

Бо өөредилге чылының бирги чартынында республикада 215 класстар, 246 башкылар чүс хуу өөредилгени чедип алган. Улуг-Хем районуң Ийи-Тал сес чыл школазында төрээн дыл башкызы Оюн Ак-кыс сөөлгү дөрт чылдарда ийи чылчылар чок ажыдаан турар. Оон ажылының чажыды—педагогика ажылында чаа-чаа солуң аргаларны калбаа-биле ажыглаан турарында. Од-ла районуң башкызы Н. И. Татарникова, Кызылдың № 1 школазының география башкызы эш Гребнева, биология башкылары М. И. Шейдеванд, К. К Утева болгаш Сарыг-Сеп 11 чыл школазының биология башкызы К. Н. Иванова, Балгазын школазында эш Поспелиева болгаш өскелер-даа башкылап турар эртемнерин амыдырал-биле холбаалыг, солуң, дээштиг кылдыр эрттирип турарлар.

Будүрүлге хураганнары Кызылдың № 1, 2, 3, 5, 6 школаларында, Тээли, Шагаан-Арыг № 1, Арыг-Узуу школаларында база педагогика институдунда эки белеткелдиг, бедик шынарлыг эрткен турар.

Школаның мурнунда салдынган чугула ажылдар ада-иелерниң болгаш хөй-ниитиниң киржилгези чокка чедип алдынмас. Ада-иелер-биле ажыл Бора-Тайга, Сарыг-Сеп, Бай-Хаак, Эрги-Барлык болгаш өске-даа школаларда эки тургустуган. Сарыг-Сеп болгаш Бай-Хаак суурларда радиодамчыдыгга черлери ада-иелерге лекция, беседаларны калбаа-биле организастап турар. Тес-Хемниң Кызыл-Чыраа, Берт-Даг 8 чыл школаларында ада-иелер-биле ажыл кошкак чоруп турар.

Профэвилел обкомунуң ажылында четпестерни илеткелчи база чугаалаан. Кижизидилге ажылы ам-даа кошкак, ажылчыннар болгаш албан-хаакчыларны чугула ажыл-херектерже ам-даа четче хаара тутпаан. Отчёттуг үеник иштинде профорганизациялар ээлэн ажылдарыны чоруткан.

Туран 11 чыл школазында местком даргазы эш Бычков саналынга ол школада тургустуган «школга Болган ог-бүлеге дузалаар советтиң» ажылының дуржулгазын чугаалаан. Моон мурнунда башкыларны чүгле түс-түс организацияларга быжыглап турган бис. Ол эки түңнел чок боол калган. Бо өөредилге чылында үстүнде адаанывыс советти албан, организация, будүрүлге болгаш колхозтарда, совхозтарда тургускан бис. Ол советтер партия организацияларының удурткулгазы-биле ажылдап, оон кежигүннери ог-бүлеелерге барып; амыдырал-биле танывып, ажыктыг сүмелерни берип турарлар — деп, ол чугаалаан.

— Школа амыдыралында кол айтырыгларны шинтпирээринче местком улуг рольдуг—деп, Тожуун профэвилел райкомунуң даргазы эш Радостева бодунуң саналын эгелээн. Маңаа Ий 8 чыл болгаш Тоора-Хем 11 чыл школазында ийи месткомуң ажылын көрээлиннер. Ий школазында байдал эрткен чылын кошкак турду. Ам мында коллектив быжыг найыралдыг. Өөредилге-кижизидилгелиг ажыл экижээн. Тоора-Хем школазында байдал оон мырынай өске. Мында арга-дуржулгалыг башкылар хөй. Ынчалза-даа школа директизы аныяк башкылар-биле канчаар ажылдаарын чедир биябейн турар.

Каа-Хемден келген делегат эш Филимонова ол районуң башкылары бот-боттарынга барып, арга-дуржулгазын солчуп турарын чугаалаан.

Кызылдың № 5 школазының местком даргазы эш Лубошникова бодунуң саналынга ийи чылчылар чок өөредилге дээш демисеелге ол школаның месткомунуң школа эргелеминиң удуртулгазы-биле сырый харылзаазын демдеглээн. Чөөн-Хемчик районуң Чыраа-Бажы школазының башкызы Сат Алдын-оол ол школаның башкыларының чон ортузунга чорудуп турар ажыл-херектерин чугаалаан. Суурну кварталдар аайы-биле башкыларга быжыглаан. Ында башкы бүрүзү агитас-массалыг болгаш арыгшевер база өөредилгеге хамаарышкан айтырыгларны чорудуп турар.

СЭКП обкомунуң идеология кылдынының эргелекчизи Ю. Л. Аранчин конференцияга саналл берген.

* * *

Чырыдышкын ажылдакчыларының, дээди школаның болгаш эртемалбан черлериниң профэвилел обкомунуң VI конференциязы болуп эрткен.

Профэвилел обкомунуң ажылының дугайында илеткелди эш Т. С. Слободчикова кыпган.

Школа дугайында хөөйлүнүң күүселдези дээш республикада кандыг ажылдар кылдынганын чырыдышкын ажылдакчылары база катап түңнеп көргеннер. Будүрүлге өөредилгезинде республиканың школаларының 9—11 классгарының 200 ажыг өөреникчилери хаара тутпуганнар. Олар 28 янзы-бүрү мергежилдерни шингээдип ап турарлар. Будүрүлге өөредилгезинде школаларның базазы — будүрүлгелер, колхозтар, совхозтар боолп турар.

Кызылдың № 2 школазының 9—11 классгарының 233 өөреникчилери чазанықчының, дааранықчының, культура-чырыдышкын албан черлериниң ажылдакчыларының, өрук ажыкчиннарының, тудугжуларның болгаш оскелернин-даа мергежилдерин чедип ап турарлар. Ол школазы шефке алган будүрүлгелер школага мастерскаяларны дерип берген.

Бии-Хемнин «Кызыл тараачын» колхозу, Чөөн-Хемчиктин «Сүт-Хөл» совхозу өөреникчилерниң будүрүлге өөредилгезинче улуг кичээнгейин салып келген. Туранның 11 чыл школазының ада-иелер комитеди будүрүлге өөредилгезин кичээнгейге ап, «кым болурул?» деп кежээни школага чоокта чаа эрттирген. Ынзы-бүрү мергежилдиг кижилерни ажыктыг сүмелерин уругларга берген.

Тоора-Хем 11 чыл школазында чазанылга өөредилгезин бедик деннелде чорудуп турар. «Тес-Хем» совхоз Самагалдай 11 чыл школазы-биле керээ чаргаш, 50 гектар черни школага быжыглаан.

Будүрүлге өөредилгезинде бар четпестерни илеткелчи база айыткан. Чижээ, Кызыл-Мажалык 11 чыл школазы түскай эртемниг күш-ажыл башкылары-биле ам-даа хандыртынмаан.

Ийи чылчылар чок өөредилге дээш демиселиктиң бистиң республикада калбарып турарын илеткелчи демдеглээн. Липецк болгаш Ростов областарының башкыларының дуржулгазын өөреникшин турар башкылар бисте хонар. Кызылдың № 6 школазында 6 класстар чүс хуу өөредилгеликтиг. Ийи чылчылар чок өөредилге дээш демиселикти Туранның 11 чыл школазының месткому хөй-ниитиниин деминг күжү-биле эгелээн. Оон аңгыда Кызылдың № 5, Чербиниң школа-интернады, Өвүрүнүң Төрээлиг 11 чыл школазы, Сарыг-Сеп 11 чыл, Шагаан-Арыг № 1, Барыын-Хемчиктиң Бижиктиг-Хая сүт-бараан фермазында эге школда чоокку үеде 100 хуу өөредилгени чедип алыр сорулганы салганнар.

Бо өөредилге чылының бирги чартынында республикада 215 класстар, 246 башкылар чүс хуу өөредилгени чедип алган. Улуг-Хем районуң Ийи-Тал сес чыл школазында төрээн дыл башкызы Оюн Ак-кыс сөөлгү дөрт чылдарда ийи чылчылар чок ажыдаан турар. Оон ажылының чажыды—педагогика ажылында чаа-чаа солуң аргаларны калбаа-биле ажыглаан турарында. Од-ла районуң башкызы Н. И. Татарникова, Кызылдың № 1 школазының география башкызы эш Гребнева, биология башкылары М. И. Шейдеванд, К. К Утева болгаш Сарыг-Сеп 11 чыл школазының биология башкызы К. Н. Иванова, Балгазын школазында эш Поспелиева болгаш өскелер-даа башкылап турар эртемнерин амыдырал-биле холбаалыг, солуң, дээштиг кылдыр эрттирип турарлар.

Будүрүлге хураганнары Кызылдың № 1, 2, 3, 5, 6 школаларында, Тээли, Шагаан-Арыг № 1, Арыг-Узуу школаларында база педагогика институдунда эки белеткелдиг, бедик шынарлыг эрткен турар.

Школаның мурнунда салдынган чугула ажылдар ада-иелерниң болгаш хөй-ниитиниң киржилгези чокка чедип алдынмас. Ада-иелер-биле ажыл Бора-Тайга, Сарыг-Сеп, Бай-Хаак, Эрги-Барлык болгаш өске-даа школаларда эки тургустуган. Сарыг-Сеп болгаш Бай-Хаак суурларда радиодамчыдыгга черлери ада-иелерге лекция, беседаларны калбаа-биле организастап турар. Тес-Хемниң Кызыл-Чыраа, Берт-Даг 8 чыл школаларында ада-иелер-биле ажыл кошкак чоруп турар.

Профэвилел обкомунуң ажылында четпестерни илеткелчи база чугаалаан. Кижизидилге ажылы ам-даа кошкак, ажылчыннар болгаш албан-хаакчыларны чугула ажыл-херектерже ам-даа четче хаара тутпаан. Отчёттуг үеник иштинде профорганизациялар ээлэн ажылдарыны чоруткан.

Туран 11 чыл школазында местком даргазы эш Бычков саналынга ол школада тургустуган «школга Болган ог-бүлеге дузалаар советтиң» ажылының дуржулгазын чугаалаан. Моон мурнунда башкыларны чүгле түс-түс организацияларга быжыглап турган бис. Ол эки түңнел чок боол калган. Бо өөредилге чылында үстүнде адаанывыс советти албан, организация, будүрүлге болгаш колхозтарда, совхозтарда тургускан бис. Ол советтер партия организацияларының удурткулгазы-биле ажылдап, оон кежигүннери ог-бүлеелерге барып; амыдырал-биле танывып, ажыктыг сүмелерни берип турарлар — деп, ол чугаалаан.

— Школа амыдыралында кол айтырыгларны шинтпирээринче местком улуг рольдуг—деп, Тожуун профэвилел райкомунуң даргазы эш Радостева бодунуң саналын эгелээн. Маңаа Ий 8 чыл болгаш Тоора-Хем 11 чыл школазында ийи месткомуң ажылын көрээлиннер. Ий школазында байдал эрткен чылын кошкак турду. Ам мында коллектив быжыг найыралдыг. Өөредилге-кижизидилгелиг ажыл экижээн. Тоора-Хем школазында байдал оон мырынай өске. Мында арга-дуржулгалыг башкылар хөй. Ынчалза-даа школа директизы аныяк башкылар-биле канчаар ажылдаарын чедир биябейн турар.

Каа-Хемден келген делегат эш Филимонова ол районуң башкылары бот-боттарынга барып, арга-дуржулгазын солчуп турарын чугаалаан.

Кызылдың № 5 школазының местком даргазы эш Лубошникова бодунуң саналынга ийи чылчылар чок өөредилге дээш демисеелге ол школаның месткомунуң школа эргелеминиң удуртулгазы-биле сырый харылзаазын демдеглээн. Чөөн-Хемчик районуң Чыраа-Бажы школазының башкызы Сат Алдын-оол ол школаның башкыларының чон ортузунга чорудуп турар ажыл-херектерин чугаалаан. Суурну кварталдар аайы-биле башкыларга быжыглаан. Ында башкы бүрүзү агитас-массалыг болгаш арыгшевер база өөредилгеге хамаарышкан айтырыгларны чорудуп турар.

СЭКП обкомунуң идеология кылдынының эргелекчизи Ю. Л. Аранчин конференцияга саналл берген.

* * *

Чырыдышкын ажылдакчыларының, дээди школаның болгаш эртемалбан черлериниң профэвилел обкомунуң VI конференциязы болуп эрткен.

Профэвилел обкомунуң ажылының дугайында илеткелди эш Т. С. Слободчикова кыпган.

Школа дугайында хөөйлүнүң күүселдези дээш республикада кандыг ажылдар кылдынганын чырыдышкын ажылдакчылары база катап түңнеп көргеннер. Будүрүлге өөредилгезинде республиканың школаларының 9—11 классгарының 200 ажыг өөреникчилери хаара тутпуганнар. Олар 28 янзы-бүрү мергежилдерни шингээдип ап турарлар. Будүрүлге өөредилгезинде школаларның базазы — будүрүлгелер, колхозтар, совхозтар боолп турар.

Кызылдың № 2 школазының 9—11 классгарының 233 өөреникчилери чазанықчының, дааранықчының, культура-чырыдышкын албан черлериниң ажылдакчыларының, өрук ажыкчиннарының, тудугжуларның болгаш оскелернин-даа мергежилдерин чедип ап турарлар. Ол школазы шефке алган будүрүлгелер школага мастерскаяларны дерип берген.

Бии-Хемнин «Кызыл тараачын» колхозу, Чөөн-Хемчиктин «Сүт-Хөл» совхозу өөреникчилерниң будүрүлге өөредилгезинче улуг кичээнгейин салып келген. Туранның 11 чыл школазының ада-иелер комитеди будүрүлге өөредилгезин кичээнгейге ап, «кым болурул?» деп кежээни школага чоокта чаа эрттирген. Ынзы-бүрү мергежилдиг кижилерни ажыктыг сүмелерин уругларга берген.

Тоора-Хем 11 чыл школазында чазанылга өөредилгезин бедик деннелде чорудуп турар. «Тес-Хем» совхоз Самагалдай 11 чыл школазы-биле керээ чаргаш, 50 гектар черни школага быжыглаан.

Будүрүлге өөредилгезинде бар четпестерни илеткелчи база айыткан. Чижээ, Кызыл-Мажалык 11 чыл школазы түскай эртемниг күш-ажыл башкылары-биле ам-даа хандыртынмаан.

Ийи чылчылар чок өөредилге дээш демиселиктиң бистиң республикада калбарып турарын илеткелчи демдеглээн. Липецк болгаш Ростов областарының башкыларының дуржулгазын өөреникшин турар башкылар бисте хонар. Кызылдың № 6 школазында 6 класстар чүс хуу өөредилгеликтиг. Ийи чылчылар чок өөредилге дээш демиселикти Туранның 11 чыл школазының месткому хөй-ниитиниин деминг күжү-биле эгелээн. Оон аңгыда Кызылдың № 5, Чербиниң школа-интернады, Өвүрүнүң Төрээлиг 11 чыл школазы, Сарыг-Сеп 11 чыл, Шагаан-Арыг № 1, Барыын-Хемчиктиң Бижиктиг-Хая сүт-бараан фермазында эге школда чоокку үеде 100 хуу өөредилгени чедип алыр сорулганы салганнар.

Бо өөредилге чылының бирги чартынында республикада 215 класстар, 246 башкылар чүс хуу өөредилгени чедип алган. Улуг-Хем районуң Ийи-Тал сес чыл школазында төрээн дыл башкызы Оюн Ак-кыс сөөлгү дөрт чылдарда ийи чылчылар чок ажыдаан турар. Оон ажылының чажыды—педагогика ажылында чаа-чаа солуң аргаларны калбаа-биле ажыглаан турарында. Од-ла районуң башкызы Н. И. Татарникова, Кызылдың № 1 школазының география башкызы эш Гребнева, биология башкылары М. И. Шейдеванд, К. К Утева болгаш Сарыг-Сеп 11 чыл школазының биология башкызы К. Н. Иванова, Балгазын школазында эш Поспелиева болгаш өскелер-даа башкылап турар эртемнерин амыдырал-биле холбаалыг, солуң, дээштиг кылдыр эрттирип турарлар.

Будүрүлге хураганнары Кызылдың № 1,

Херээженнерниң киржилгези идепкейжээн

Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң Эйлиг-Хем участогунуң ажыл-ишчилери кодээ ажылагый продуктуларын бүдүрер талазы-биле чеди чыл планының бешки чылында салдынган сорулгаларны амыдыралга боттандырар дээш демиселди улам-на күштелдирип турарлар. Участоктуң Улуг-Оймак, Кызыл-Даш, Дөстеек олардың колхозтуң 5000 ажыг төрүүр хойлары бар. Одар айы-биле үстүнген боторуңга-чарылгалыг ол үш хойжу бригадаларда амга чедир 3000 хой төрээн, бүгү хураганнар шупту менди.

Шээр малдың чаш төлүн менди камгалап өстүрериниң херээнге бригадаларда ажылчы херээженнер онза чугула рольду ойнап турарын демдеглээр херек. Олар кадарчылап, сакманщиктеп ажылдавышаан, эки көргүзүүлерни чедип ап турар. Чижээ, 60 харлыг Сесен үргайның коданында 260 хой төрээн, 265 хураган менди алдынган. Ө. Канпаа төрээн 405 хойндан 420 хураганны, Б. Быштакай 370 хойндан 382 хураганны, О. Караш 350 хойдан 356 хураганны; Ш. Санчы 370 хойнун, М. Сенден 300 хойнун, К. Сенджаң 340 хойнун, Х. Быштакай 280 хойнун чаш хураганнарын онча алгаш, эки доруктуруп турарлар. В. Чолдак, С. Часкалмаа, Ш. Аракчаа, С. Чанчын, Б. Дүкүреш оларның кадарган иттериниң, сергелериниң болгаш тогду хойдарының күжү семис, хүр кыштаглап турар.

Үстүнде ады үнген херээжен колхозчулар әртекен ажыл-агый чылында база бедик көргүзүлгелерниг болганыбиле колхоз баштаар черден өртектиг шаңналарны алгылаан. Күш-ажылга ынакшылдыг бистиң ол колхозчу херээженнеривис чылда ажылдап кылза чогуур күш-хүнүнүң миниму-мун үргүлүү ажыр күүседип турарлар. Ылангыя О. Долушпаа, Д. Дүкүреш, Ш. Седираа болгаш өскелерде 1962 чылда 500 чедир күш-хүннерин ажылдаан, улуг орулгалыг болганнар.

Участокта ажылчы херээженниң иштинден библиотекарь Т. Кырлыг-кара, эмнелге салбырының санитарказы Силимаа, школа аштакчызы Быйлан, башкы Э. Үнүкей дээш өске-даа идепкейлиг хой-ниитичилер бисте бар. Олар түс-түс малчыннарның турлагларынга бо-ла чедип келген, оларның бажың-балгадын чугайлашкан, амыдыралының культуразын бедидеринге дузалашкан чоруудар.

Бо каш чижектерден алгаш көөрге, чоокка чедир-де түгле ог әәлеп, аъш-чем кылырынга өйлежип чораан бистиң херээжен чонувус ам материалдыг байлактарны тургусчурунга идепкейлиг киржир, колхоз бүдүрүлгезинге улуг күш болур аргалыг апарганы тодаргай-дыр. Ынчаарга көдээниң колхозчу херээженнериниң ортуузунга ажылды ам-даа эки организастаар болза, социалистиг бүдүрүлгеге оларның киржилгези моон соңгаар улам идепкейжирер дээрзи чугаажок. Ынчангаш бистиң колхозта парторганизасия, ылангыя Эйлиг-Хем участокта херээженнер чөвүдели херээжен чон-биле ажылды ам-даа эки организастаары кончуг күзенчиг болуп турар.

Т. ӨДЕК,
участокта хойжу бригаданың кадарчызы.

Судтап, кижизидип, идегеп турар

(Эш-хуузунуң судунуң практиказындан)

Тыва аъш-чем хандырылга черинииң коллективинде эш-хуузунуң судунуң составында хоойлу-дүрүм талазы-биле тайылбырлакчы Астанина, улуг товаровед Терехов, улуг экономист Галкина, бухгалтер Киселева, чолаачы Марьясов олар ажылдап турар.

Улуг организацияда судтуң ат-алдары әәжөн калбарган, янзы-бүрү хевир-биле күш-ажылдың сагылга-чурумуун үрээн кижилериниң херектерин ол бодунуң хуралдарынга чогуур үезинде көрүп турар.

Аъш-чем хандырылга черинии колхоз рыногунда үлегүүр болгаш аъш-чем барааннары садар № 1 магазинии үш садыгжыларының совет садыг чурумуу үрээн дугайында херээн коллективтиң 50 ажыг кежигүнериниң киржилгези-биле суд чоокта чаа көрген.

Судтуң даргазы Астанинадан судтадыкчылар сандайынга олурган садыгжы Зиниченкону айтырып эгелээн.

— Силерниң магазиниңерге ревизия кажан болганыл, чеже түүнүг артык акшаны илереткен турганыл?

— Эрткен чылдың декабрь 14-те эгелээн, түннелди ол айның 26-да үндүрген чүве, ынчан 100 ажыг рубльди артык деп санаан турган.

— Ол артык акшаны кайын киирип алган силер?

— Ону бис кайын-даа албаан бис, оон мурнунда привавка кырынга салып каан чыткан элээн хөй метр шевиот материал читкен чүве. Ол дугайын шагдаа черинге демдеглээш, актыны бижээн бис. Сөөлүнде оон өртээн дуглаары-биле боттарывыстың акшавысты кассаже киирип турган бис — деп Алексеева харылаан.

— Шевиот материал ортээнге бодунарның акшанарны киирип турганынарны кым көргенил?

— Мен акшаны киирип турумза, ашаам көрген болгаш чөптээрээн чүве — деп, Филиппова чугаалаан.

Үстүнде үш садыгжы болза боттарының магазинге чоруткан ревизиянның баштайгы үезинде бүрүткеттинген турган үш алдын шактарны ревизия соолунде саналашкынга киирбейн чажырыпкан турганын ревизор аскерип каан. Ол буруу үүлгедиишин дугайында эректи администрация чери эш-хуузунуң судунга үзүп көөр кылдыр кииргени ол-дур.

Ол садыгжыларның арын-нүүр чок чоруун коллективтиң хөй кежигүннери шынгыы буруу шаап көргеннер.

— Силерни бистин мурнакчы садыгжыларывыс деп, үргүлүү мактап турган болгай бис. Ындыг турда-ла совет садыгның чурумун каржызыбиле үрээн дугайында херээнерни бо судка чугаалажып турарывыс хомданчыг-дыр. Шевиот материал ортээнге акша киирген бис дижип турар өчүүмерде кандыг-даа барымдаа чогу билдингир. Күүгенинии хөренгизии оорлаан дээш силерни буруу шаап тур бис, бо дугайында шынгыы хемчегни суд силерге онаар ужурлуг — деп, парторганизация секретагы эш Куличенко чугаалаан.

— Эң эки дээш кижилеривисти судтап турарывыс кончуг-ла багай таварылга-дыр. Мурнакчы дээш кижилеривис силер безин мындыг бәк үүлгедигни кылып турунарда өске садыгжыларга бүзүрээр арга чок-тур. Шевиот ортээнге акшавыс киирип турган бис деп тайылбырыларга бүзүревес мен, харын ону төлээр акшавыс чок джиил, алгыржып турган болгай силер. Шактарны оорлап чыткаңнар илдең-дир, ол дугайында суд силерге чогуур кеземчени көргүзер ужурлуг — деп, хандырылга черинии начальниги З. Османовский судтадыкчыларны шынгыы буруу шапкан.

— Бистиң төөгүвүске бәк үүлдү киирген силер. Тараачын кижиниң ат-алдарының дугайында Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Надежда Загладаның чагаазын номчуп танышкан болгай бис. Ол чагаа садыгжылар бистерге бүрүн хамаарлыр, совет садыгжы болуп чон мурнунга ажылдаар арын-нүүрүнерни оскунгаш, коллективтиң судунга байысаадып олурарыларны ниити бодап көөрге, бо дээрге дыка-ла багай чорук-тур. Бо суд силерге шынгыы харысаллганы хүлээдири албаа — деп, магазин эргелекчизи Шапкова буруу шаап турда, судтадыкчылар арынбажың ыжыдыр ыглажып органнар.

Коллективте профсоюзтың местокомунуң даргазы М. Борисова, кол бухгалтер А. Иванов дээш өскелер-даа боттарының чугааларынга судтадыкчыларны шынгыы буруу шапканнар.

Совет садыг чурумуун каржызы-биле үрээн дугайында буруузун ханызы-биле биливиении недеглээш, ажылга хевээр арттырарын илевиивиаан, моон соңгаар үстүнде шынгыы үүлгедиглерни кылбазын, күүгенинии хөренгизии кампалап, ак-сеткилдиг ажылдаарын судтадыкчылар хүлээнгеннер.

— Буруулуг-ла болган бис. Шевиот ортээн кассаже шуут кирбейн, бухгалтерия дамчыштыр дужаар, ол дугайында барымдаа документинии холга алыр ужурлуг турган бис. Ындыг документ чокта бисти буруудадып турары шын — деп, судтадыкчыларның бирээзи Зиниченко суд мурнунга буруузун биливиген. Ындыг медеглелди Алексеева биле Филиппова олар база кылганнар.

Суд совет садыг чурумуун үрекчилериге хөй-ниитиниң шынгыы донгудазын чарлаан, оларның түсбүрүзүн-не 10 рубльге торгаан, чажырган шактарын дедир дужаакан, ревизиядан артык болуп илерээн акшаны күүгне орулгазынга кииргенин үүлдүг деп көргеи, оонбиле кады садыг шүгүмүүга моон соңгаар ак-сеткилдиг ажылдаарын хүлээнип турарын барымдаалаашш, ажылга оларның хевээр арттарын чөптээрээн.

Ол садыгжылар эш-хуузунуң судунуң оларга көргүскен кеземчезинден чогуур түннелди кылып, садыг алыкчыларның хереглелин хандырарын хүн бүрү акижитпиишаан, бараан саарылгазының ай, квартал планнарын үргүлүү ажыр күүседип турарлар. Олар коммунистиг ёзу-биле ажылдарын күзеп, коммунистиг күш-ажыл бригадазы деп бедик атты чедип алыры-биле шиитпирлиг демисежии эгелээн.

Аъш-чем хандырылга черинии хоорайда № 2 магазинииң эргелекчизи Гавриленко биле оон садыгжызы Медведева оларның дуглагдалын дуглаары-биле № 4 магазинден ийи хаажаак спиртти эккеп алган турганының дугайында эректи ол суд база көргеш, бүрүүлүгларны торгаан болгаш хөй-ниитиниң буруу шавыштыкының оларга база чарлаан.

Ажыл шагындан озалдап, прогулдаан, арагалаар чоруккa хандыкпаан склад эргелекчизи Дудина, чолаачы Андреев дээш өскелерии-даа керектерии суд база көргүлээн болгаш бүрүүлүг кижилерге хөй-ниитиниң шынгыы кеземчезин онаап келген.

Бодунуң коллективиниге судтадып, кады ажылдап турар эш-өөрүнге чемеледип, буруу шаптыртқан кижилер боттарының буруузун ханызы-биле миниип, четчестерии эдип ап турарлар. Сөөлүү үеде ол коллективте күш-ажылдың сагылга-чурумуун бызыкканын, арагалаар, ажыл шагы үзер кижилериң барык чок болганын местком даргазы эш Борисова бодунуң чугаазынга өөрүшкү-биле демдеглээн.

С. ЛОПСАН.

ЧАГАЙЖЫДЫЛГАГА

Тожу, районда «Май бири» колхозтуң бүдүрүлге планында бо чылын 20 тонна чугай белеткээри көрдүнген. Эрээнчин Дуганчыга удуртқан 6 кижи составтыг звено салдынган сорулгаиы чедиишкиннииг күүседип турар. Олар майның 21-де 20 тонна чугайны белеткээш хүлээдип берген.

Колхозчуларның негелдезин, районнуң школаларынга чугайның керегеттиниин турарын көргеш, звено пландан ажыр 40 тонна чугайны белеткээрин шиитпирлээн. Ол үнелиг эгелөөшкинии колхоз баштаар чери, партия организациязы база деткээн. Звенонуң белеткээн чугайының шынары эки болган, ону колхоз төвүнче сөөртүп, чагаайжыдылганың хөрээнге ажыглап эгелээн. Пландан ажыр бүдүрөр чугайны Тоора-Хем суурнуң чамдык албан черлериниге, Сыстыг-Хеминиң ыяш ажыл-агый черинге бөөрии көрүп турар.

А. БЮРБЮ.

• • •

Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң Эйлиг-Хем участогунда эш Дадар-оолдуң звенозу 500 кубометр тудуг ыяжы белеткөөр планын күүседеткеш, олар 8 тонна чугайны база белеткээн.

Бо чылдың тудугларынга ыяш болгаш өске-даа материалдар белеткээрии эйлиг-хемчилер организастыг чорудуп турар.

Т. БҮРБҮСЗЭН.

ЧАГААЛАРДАН

Тес-Хем эргелелиниң «Терезхол» колхозунуң хойжузу эш Бөлдыр Шулуунуң коданында төрээн 260 хойнуң чаш төлү четче алдынган. Чоокку үеден бөөр Боом-Бажынга ол янзы-бүрү 7 кажаапы тудуп, улуг үүлеии бүдүргеи.

Д. ЧЕЧЕН.

• • •

Дүү-Дарый Байыр-ооловна Сазчак Тээли суурда харылзаа конторазынга сөөлгү 17 чылда почтачылап, кызымак ажылдап келген. Ол почтаны түгле Тээли суурга чедирери-биле кызыгаарламайн, Бай-Тал, Кызыл-Даг суурларга чоннуң чагаа бижиин, чагылгаларын чедирип, солуи чагылгазын организастап, тайылбыр массалыг ажылдарны кылып турар. Ылангыя бо чылдың чагылгазындан 30 кезек «Шын» солуиу баштадыр 100 кезек янзы-бүрү чагылга бижидерии чөп ортуузунга ол организастаан.

О. ОЙДУП.

• • •

Барыын-Хемчик районнуң «Мурнакчы» коөдө ажыл-агый артелиниң хойжузу эш Назыпайның коданында төрээн 360 хойнуң чаш төлү бүрүн алдынган. Малчын оолдар четкен хойларны болгаш чаа төрээн хойларны тәүп, чемгерип турар.

Х. ДАДАР-ООЛ.

• • •

Тожу районнуң «Совет Тыва» колхозунуң эш Б. Доржу удурткан кежигүннери 10 кижи тайгага олвар ыяш белеткелиниге ажылдаан, баштайгы удаада 1250 кубометр хоштакты белеткээн.

Ч. СЕРЕН.

СТУДЕНТИЛЕРНИҢ ЭРТЕМ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Кызылдың пединститудунуң студентилери чылдың-на чазын эртем конференциязы эрттирер эки чанчылдыг. Чоокта чаа студентилерниң III эртем конференциязы болган.

Конференцияның баштайгы пленарлыг хуралы институттуң актовый залынга бүгү факультеттерниң студентилериниң, башкыларының база дыдың, литератураның болгаш төөгүүнүң Тыва эртем-шинчилел институдунуң ажылдакчылары профессор А. А. Пальмбах, филология эртемериниң кандидады критик А. К. Калзан, эртем ажылдакчылары Д. С. Куулар, М. Д. Биче-оол, Д. А. Монгуш, М. Х. Сарыкай оларның киржилгези-биле болуп эрткен.

Ниити хуралга төөгү-дыл факультединиң студентизи Тамара Монгушгуң «Тывага колхозтарны тургускаиының төөгүзүиден», педагогика факультединиң студентизи Зоя Нурсаттың «Эге школаның өөреникчилериниң сан эртеминге сонуургалын сайырадыры», институттуң башкызы Ш. Ч. Саттың «Тыва чугаа культуразының чамдык айтырыглары» деп темаларлыг — мындыг үш илеткелдерии дыннаан.

Т. Монгуш бодунуң илеткелиниге Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң тургустуиган төөгүзүн, оон ажыл-агыйының быжыглыг, хөгжүп келгенин Тывага колхоз тургузуушкунунуң чайынналчак тнилелгезиниң бир чижээ кылдыр көргүскен. Ол-ла колхозтуң дыка хөй оолдары болгаш кыстары Кызылда болгаш өске-даа хоорайларда өөренип турары, колхозчуларның техниканы шингээлип апканы — ол колхозтуң чонунуң культура-техниктиг өзүлдезиниң херечизи болур. Тамара Монгуш илеткелин Тыва төөгүзүн өөренир бөлгүмүнүң удуртукчузу Б. П. Бажутиниииң удуртулгазы-биле күүседткен.

З. Нурсат арифметикага хамаарышкан сонуурганчыг айтырыгларны чугаалаан, школага уругларны сан эртеминге канчаар хандыкшыдарының аргаларын, ону чорударынга канчаар таныктиниң турарын илеткээн.

Тыва дыл амгы үеде хөгжүп турар чалыы бижиктиг национал дыл болур. Оон нормалары ниитизи-биле быжыккан болза-даа, чамдык чергелешкек сөстөр, хевирлер бар, оларны чурумчудар; литературлуг чугаанын культуразын бедидеринге, черле дыдың хөгжүлдезиниге школага дылды өөренирии улуг ужур-дузалыг, ынчангаш 9—11 класстарга тыва дылды өөренир дугайында айтырыгны көөр деп — мындыг янзылыг бодалдарны тыва чугаа культуразының дугайында илеткелге дыннаткан.

Пленарлыг хуралга профессор А. А. Пальмбах сөс алгаш, чаа-чаа билиглерни, күш-ажылга быжыг чанчылдарны, культуралыг аажы-чанны чедип алырынче студентилерни кыйгырган.

Дараазында секцияның (дыл, литература) хуралынга студентилер Чаимаа Саяна, Кызыл-оол Шивидек, Анчымаа Ак, Семен Ховалыг, А. А. Корсуновская оларның илеткелдерии киржикчилер соңуургап дыннааннар. Секция хуралынга санал берген эштер М. Д. Биче-оол, А. К. Калзан, М. Х. Сарыкай болгаш өскелер-даа — дыл дугайында илеткелдерии солуп деп көрген болгаш моон соңгаар-даа ол темаларны ам-даа шинчилээрии сүмелээн (ол — тыва дылдың диалектилериниң дугайында айтырыг-дыр). Анчымаа Ак тофаларның дылын Тожуиуң тайга аиглазы-биле деиией көргүскенин санал берген улус онза солуп деп көрген.

Чогаалчы Э. Казакевичиниң «Кок кыдыраан» деп тоожузу ажылчын ангының баштыңчызы улуг Ленииниң овур-хевирии, оон хайныышкыннаыг ажыл-чорудулгазын көргүскен. Ол тоожу дугайында хайгааралдарын С. Ховалыг бодунуң илеткелиниге чугаалаан. «С. Ховалыг бодунуң бодалдарын, солуи хайгааралдарын тода илередип шыдаан» деп, башкы Г. Н. Курбатекий саналынга демдеглээн.

Төөгү секциязынга студентилер Клара Сарыгларын «Чөөн-Хемчик районнуң сылдыстары», Оолак Хомушкуның «Искра» колхозтуң төөгүзүиден» деп илеткелдерии дыннаан. Олар кайызы-даа Тыва төөгүзүн өөренир бөлгүмүнүң киржикчилери болур, солуи, ажыктыг материалдарны чыып ап шыдааннар.

Физика секциязынга студентилер А. Байырның «Электромагнитиг шөл материяның бир хевири», Кукариинин — «Биофизиканың чамдык айтырыглары», Ю. Хворовтуң — «Бөдүүн кезикчигештериниң бот-бодунче сиңер шынары» деп илеткелдер болган. Илеткелдерни доцент Т. Н. Метляевтиң удуртулгазы-биле бижээннер.

Илеткел бүргөү студентилериниң эртем-шинчилел ажылын чорударының чамдык чанчылдарын шингээдип алганын база үнелиг материалдарны чыып мөөңнээнин хереченлеп турар.

Илеткелдериниң тезистерии эртем ажылдарының чыындызы кылдыр парлап үндүрер дугайында саналды конференцияга санал берген эштер сүмелээн.

Конференцияның киржикчилери «Башкыларның эртем ажылдары», фото-бөлгүмүнүң «фотомонтажы», физика-математика факультединиң студентилериниң кылган янзы-бүрү деригелдеринии болгаш модельдериниң делгелгелери-биле танышканнар.

Институтта чаа организастаттынган кино бөлгүмү С. А. Хорошавинииң башталгазы-биле тургускан «Сессияның 5 хүнү» деп сюжеттиг хөкүүт кыска кино-чуруун конференцияга келгевиерге көргүскен. Кино-чурук тыттырар ажыл институттуң амыдыралында чаа чүүл болур.

Конференцияга 400 хире кижи киришкен.

Кызылдың пединститудунуң студентилери эртеминг болгаи техниканың айтырыгларын сонуурган, ханызы-биле өөренир күзелдии III эртем-конференциязы база катап көргүскеи.

Конференцияга санал берген эштер эртем-шинчилел ажылдарынче студентилерни ам-даа хөй-биле хаара тударын база студентилериниң эртем-шинчилел экспедицияларын организастаарын сүмелээн. Ындыг экспедициялар тыва дылдың сөс байлаан, диалектилерии, аас чогаалын, тыва улустуң төөгүзүн шинчилээр херекке база өске-даа ажылдарны чорударынга улуг деткимчелии киирип болур.

ПАРОХОДТАР ШУУЖҮПТАР

РЕПОРТАЖ

Хар эрип, чылдың эң-не чаагай үези — частың баштайгы демдектери Сибирьниң черинде көстүп келген. Сибирьжилерниң күш-ажылчы холларынга чагыртып эгелээн күүүлүг Улуг-Хем кыжын ону шимчетпейин чыткан кылын доштарның аспазидан хосталгаш, Тожуиуң тайгаларындан Соңгу Доштуг океанче агып бада бөөр уе ам ырак эвес. Ынчан күүүлүг Улуг-Хеминиң сугларының кырынга амыдырал хайныгын үнер. Орук-суур чораан кижилерни болгаш улуус ажыл-агыйынга чугула херектиг чүктерни сөөрткен чүүлбүрү маркалыг пароходтар, теплоходтар Улуг-Хеминиң унуң дургаар шуужүптар.

Енисейниң хем пароходствозунуң Үстүү-Енисей ажыглал участогунуң инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш ажылчыннары суг оруунуң ажыттынарынга белеткел ажылдарын хынамчалмы-биле чорудуп тураалар. Ажыглал участогунуң начальниги Владимир Иванович Лавейкин хемчилериниң ажыл-херектериниң дугайын мынчаар чугаалап турар:

— Демир орук оруун киирбээн, автомобиль транспорттуг Тыва республикага хем транспортуң калбаа-биле ажыглаары улуус ажыл-агыйның хөгжүдеринге чугула рольдуг болур дээрзи чугаа чок. 1961 чылдың бо үезинде бистер Красноярск хоорайдан Тывага кээп ажылдаарынга белеткеиип турган бис. Ам оон бөөр кылдынган чамдык ажылдарны каксы-даа бол көрүп көрээли: «Лесосибирск», «Городок», «Капитан Ильинский» деп теплоходтар болгаш чүк сөөртүр баржаларны Кызылдың бүдүрүлгелеринге, Каа-Хем, Улуг-Хем, Тожу районнарының колхозтарынга болгаш ажыл-агыйларынга улуг дузаны чедирген. Бистиң хемчилеривис Шагаан-Арыг хоорайже, Чаа-Хөл суурже дыка хөй тонна түүйбуларны, тудуг материалдарын, барааннарны болгаш аъш-чем продуктуларын сөөртүп чедирген. Олар оон кээрде база-ла куруг келбейн, колдуунда-ла ногаа аймаан сөөртүп турган. Каа-Хем районнуң колхозтарынче кыварчаар материалдарны, барааннарны болгаш өске-даа чүктерни сөөртүп турдувус.

Ыраккы Тожу районче хем оруу багай-даа бол, ол коллективтиң мурнакчыларының үлегери-биле дидим болгаш тывынгыр кижилерниң башкарганы теплоходтар, баржалар эрткен чайның дургузунда доктаамал чоруп келген. Ынаар хөй-хөй тонна нефть продуктулары, чугула херелелдиң чүүл-бүрү барааннары болгаш өске-даа чүктер чедиртинген.

Ам бо хүннерде ажыглал участогунуң септекчилери бүгү-ле теплоходтарны болгаш чүк сөөртүр баржаларны септеп доозуп турар. «Лесосибирск», «Городок» теплоходтар болгаш баржалар сөөртүр өске ийи пароходтар ажылдап киирип тергенне белеи. Чүк үүдүрер баржалар иттирер ийи теплоходтарның улуг септелгеии колдуунда-ла доозулган, чамдык аарсаар чүүлдерин кылыры арткан.

— Бистин септекчилеривис бо айның 20-де чайгы үеде ажылдаарынга белеткелди бүрүи доозар. Бүгү-ле септеттингеи теплоходтарны, боду чоруур баржаларны болгаш өске-даа чүүлдерии база катап хынап турар бис — деп, механик Виктор Константинович Тарлецкий чугаалап турар.

Үстүү-Енисей пароходствозунуң ажыглал участогунуң септелге кылыр чери Кызылдан алды километр черде Бии-Хеминиң унунда турун турар. Ында 25 кижи составтыг септекчилер бригадазы бар. Септелге ажылын чорударынга моторлуг катериниң капитаны Михаил Иванович Шикин, капитан-механик Владимир Василенко, моторжу Сергей Ежов, септекчилер Кирилов, Монастыршин, Филиппов, Плюсиин олар эки ажылдап, хүн-бүрүнүң ажыл онаалгазын доктаамал ажыр күүседип келгеннер.

Септекчилериниң ажылынга улуг бергелериниң турганын демдеглээри чугула. Олар артык кезектерии, моторларны Красноярскиден Минусинск эргелелин дамчыштыр алыр турган. Ол кезектер болгаш хөй-хөй металл кылыглары улуг озалдаашкынбиле кээп турган, а чамдык кезектер шуут-ла келбейн баргылаан. Келбейн барган кезектерни чамдыкта боттары кылып алыр ужурга таварыжып тургулаан.

Бо чайын республикага чүк сөөртүр дөрт баржалар немежип келир. Кызыл биле Тожу районнуң аразынга орукту экижидер талазы-биле чамдык ажылдарны чорудар. Хүт ужарларының дүвүнде улуг даштарны чаза тепсип, үүредир.

«Капитан Ильинский» дээр теплоходтуң ажыглал участогу эрткен чылын чогууру-биле ажылдаваан. Оон доктаамал турар чери чок турганындан билет садыш алган кижилер хем кыдыын өрү, куду дилээр ужурга таварыжып турган. Билеттер өртээн база-ла таарыштырбаан. Чижээ, Быяылдан Шагаан-Арыг чедир 2 рубль 67 көпеек турган. Ол дээрге Шагаан-Арытта чедир самолёт-биле ушканының өртээнге колдуунда-ла дең болуп турар. Ол ышкаш өске-даа суурларже теплоходтуң билединиң өртээ улуг.

Ам бо чылын теплоходтуң доктаамал турар черии кылгаш, билет өртээн чиигеткеш, ынай-бээр чоруурунуң расписаниезин тургузуп, эки ажыглаларын ажыглал участогунуң администрация чери амдыгаштаи эгелеп бодаар ужурлуг. Ол теплоходту орулгалыг транспорт болдурарының бүгү аргазы бар.

Үстүү-Енисей ажыглал участогу бо чайын кылыр ажылдарын амдыгааштан планнап алган. Улуг-Хеминиң ыяш ажыл-агый чери, «Кызыл тудуг» болгаш Коммунал тудуг эргеледдери-биле, садыг баазазы-биле, тараа продуктуларының эргелели болгаш өске-даа бүдүрүлге черлериниге болгаш тудуг организациялары-биле чүк сөөртүр дугайында кереэлер чардынган.

Удавас Улуг-Хеминиң дожу баткан соонда, улуус ажыл-агыйынга чугула херектиг чүктерни сөөрткен теплоходтар, баржалар хеминиң унунга шуужүп эгелээр.

Ч. ИРГИТ.



«Лесосибирск» деп теплоходтуң капитаны В. Монастыршин хем пароходствозунда тос чыл ажылдап турар. Ол чылдың-на Кызыл биле Тоора-Хем аразынга ыяш салдадылгазында ажылдап турар. Ам ол часкы навигацияга белеткенип турар.

Үстүнде чурукта: В. Монастыршиниң баржа шкиперииниң ооргазын септеп турары.

• • •

Үстүү-Енисей пароходствозу бо чылын 62 муң тонна чүктү сөөртүр планныг. Ам пароходство судноларын септелгезин чорудуп турар. Септелгеде М. Шикин, В. Монастыршин, Л. Плюснин, Л. Шабалкин олар эки ажылдап турар.

Аладында чурукта: М. Шикин (оң талазында). П. Щербина олар катер септелгезинде.

Фотолары С. Феоктистовтуу.



ССРЭ-ниң Журналистер эвилелинде

Боттарының депшиягелиг ажыл-чорудулгазы дээш истеп-сүрер чорукна таварыжып турар шурналистер-биле эп-сеткия каттыштырылгазының делегей неделязын апрель 15-тен 21-ге чедир чорудар. ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар черинң секретарнадыкның апрель 12-де болган хуралынга эвилелдиң организацияларының ол неделяга идепкейлиг ниржир деп шинтпирлээн.

Полиграфия будуктарын болгаш пигментилерин будуруп турар полиграфия машина тудуунуң будурулгелериниң болгаш заводтарының ажылының айтырыгларын калбаа-биле чырыдары-биле ол будурулгелерже журналистерниң бригадаларын селуннарның болгаш шурналдарның редакцияларының-биле дем каттыштырып тургаш, чорударын баштаар черинң секретарнады шинтпирлээн.

ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар черинң секретарнады еске-даа чамдык айтырыгларны база чугаалажып көрген.

(СЭТА).

Чаңгыс эпти моон-даа соңгаар быжыглаар

ФКП Политбюрозунуң медеглели

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның Коммунистиг партизының Политбюрозу чоокта чаа медегделди парлап үндүрүп, дагжыларның бүгү-нинги ажыл-соксадышкынының түңнелерин болгаш олар-биле эп-сеткил каттыштырылгазының чижеглээр чүве чок шинчээшкинин күзел ханылышыны-биле демдеглээнин ол медеглелде илергейлеп турар.

Дагжыларның эрес-маадырлыг демисели ажылчы чоннарның еске-даа категорияларының, иланғыл улуг чедиишкинни чедип алган демир-орукчуларның, электриктерниң, газ ажылчыннарының, Парижтиң хоорай транспортунуң ажылдакчыларының демиселин калбартырынга дузалап турарын демдеглеишаан, ФКП-ниң Политбюрозунуң айтып турары болза, «дегольчу ёзу-чурум ол шылгалдага кошкаан, а ажылчы чоннарның чаңгыс эп сыкыжыннан-даа артык чугула болуп турар: ол, бүгү чуртка нептерээр болгаш быжыглаар ужурлуг.

Иланғыл ортектерни, тарифтерни болгаш үндүрүглерни улгаттырып турганы, ажылчы чоннарның демиселинин үре-түннелдерин чок болдурар дээр сан-хөө олигархиязының болгаш оон эрге-ажыын камталаан чазактың бүгү оралдажышкынналрын үзе таварының эргежок чугулазының дугайын медеглелде чугаалап турар.

«Чедип алдынган чедиишкиннерни улам хөй болдурар» дээш, чептүг негелделерин хандырар дээш боттарының демиселин улам идепкейжидер деп ажылчы чоннарны ФКП-ниң Политбюрозу кыйгырып турар.

Камбоджа кызыгаарында дээрбечи өнчүк-чөңгээлер

ПНОМ-ПЕНЬ. СЭТА-ның корреспондентизи Ю. Курочкинниң дамчыдып турары болза:

Ногиньдьемчи шериглер Камбоджа-биле кызыгаарга чаа өнчүк-чөңгээни кылган. Апрель 9-та чедир бронетранспортёрлар Танаке кадээ суурнун (Свай-Риенг можу) чурттакчыларын боолап турган болгаш Камбожаның девискээрниче ийи километр ханылап киргеи. Ол-ла хүн ногиньдьемчи бронетранспортёрлар Танаке кадээ суурнун районунче улуг өнчүк-чөңгээнин ийнги таварылгазы болуур деп ол медеглелге демдеглеп турар. Эрткен чылдың ноябрьда Мурнуу Вьетнамның бир рота солдаттарлыг беш бронетранспортёрлары Камбожаның кызыгаарын ол-ла районга үргээнин Камбожаның шеринниң командылал чери моон мурнунда дыннаткан. Ол ийи катерлерни Камбожаның танныл шериглери түүп алган.

Улус чон серемчилелдиг

БОГОТА. (СЭТА). Колумбияның Коммунистиг партизының органы «Вос де ла Демократа» солуп Колумбияның Коммунистиг партизының удуртукчузу Хильберто Виэйраның чуртта байдал дугайында чүүлүн парлап үндүргеи.

Коммунизмге удур демиселге чылдак тыртып алгаш, артыкан демократтыг хосталгаларны доктаамал кызыгаарлаары боттандырып турар деп ол чүүлде чугаалап турар. Бижиглерни суд чокка боолап өлүрер, тайбың чыскаалдарның киржикчилеринге удур полицияның ыттарын ажыглаар.

Гизенганы хостаар

ЛЕОПОЛЬДВИЛЬ. СЭТА-ның корреспондентизи Г. Федяшинниң дамчыдып турары болза:

Конго улустуң патриотчузу Антуан Гизенганы хостаарын узамдыктырып турар Адуланың чазааның шоорулгактыг политиказын Конго парламентиниң төлээлекчилер палатазының депутаттары санал-оналсолчуунукунарының үезинде шынгыы шүүмчүлээннер.

Депутат Жозеф Мзбутининң саналын ёзугаар палата резолюцияны чангыс үн-биле хүлээп алган. Ол резолюцияны ёзугаар А. Гизенганы эң-не кыска хуусалда Леопольдвильге чедирип келген турар ужурлуг. А. Гизенганы чыл ажыг үеде ангылаашкынга тургузуп келген Болабембу ортулукче парламент депутатларының, чазактың болган африкан сагыш-сеткил каттыштырылгазының партизының төлээлекчилерин чоруп турар.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бүгүн республикага будуттагылап каап турар хүн болур. Хар-чаъс шоолуг чагбас. Хат ой—тавында. Агаарның температуразы: республикага— 0—5 градус, а Кызылга—0—2 градус сеок.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.



Көрей Улус Демократтыг Республиканың шахтёрлары хөмүр даш тыныжын көвүдедирип дээш социалистиг чарышты калбарткан.

ЧУРУКТА: Бончун шахтазының дагжылары эзлчег соонда.

ЦТАК—СЭТА-ның фотозу.

СУУРДА ЧАС

Болгарияның соңгу чүгүнда Враце хоорайже шөйлүп чоруткан чазаглыг оруктуң ол-бо талаларынче хоочун болгар суур Скравена чаптып чоруткан. Ол суур Балкан дагларының мырыңай элээнде тургустунган. Оон дугайында хөй-хөй тоолчургу чугааларны дыннап болур. Каш чүс чылларның мурнунда суурнуң турар черинге ханы улуг хөл турган. Ол хөлге туркгарга хилинчектеткен аныяк чараш кыс Скравена дүжүп өлүп берген соомда хөл кадып калган. Шак ол хөлдүң чемнигтиг орнунга даглардан кожүп батқан улустар чурттай бергеннер деп чугаалап турарлар.

Суурга эртен эрте чедип келдивис. Чырык чаагай бажыңнарны, көдээ ажыл-агыйның чаа тудугларын болгаш делгем шөлдерни хүн оныза байырладыг часкызы-биле хүннеп турду. Ак-хар чооргааннарындан уштунган дагларның бедиктери чоргаараадыы-биле көдүрүлүп үнгүлээн.

Ол эрте шактарда безин суурнуң кудумчуларында амыдырал хайнығып эгелээн туру. Иланғыл Скравена аттыг чер ажыл-агыйының кооперативиниң бажыңының чанында кижи-де долуу. Часкы тарылганың эгелээни-биле улустар бот-боттарында байыр чедиришпишаан, хөлүг хөөрежип чоруп турлар.

— Час келгени бо-ла болгай. Бисте изиг шак-че келген—деп кооперативтиң улуг агроному, партия организациязының секретары Иван Маринов чазыы-биле биске чугаалай-дыр. Биче боданып чоруй мынча деп уламчылады:—Бо час биске төөгүдүг час болдур ийин. Таптыг-ла 15 чыл бурунгаар бистиң күш-ажылчы кооперативиниз районга бир-ле дутаарында тургустунган кооперативтериниң бирээзи.

Бо эрткен чылдарның иштинде канлыг өскерлиишкиннер болбаан дээр! Кооператив хөй адырларлыг ажылагай. Ында тараа, ногаа болгаш ямыз-бүрүң чимистерниң дүжүдүн ап турар. Оон аңгыда 500 ажыг буйволлар бар. Көдээ ажыл-агыйның культураларын үндүрериниг челиишкиниериниң талазы-биле кооператив районда эң дээре кооперативтериң бирээзи. Эрткен чылын агаар-бойдустуң байдалы кадыг-дошкун болган-даа болза, кооператив планын ажыр күрүнеге 180 тонна кызыл-тасты, 400 тонна арбайны, 40 тонна помидорну болгаш еске-даа көдээ ажыл-агыйның продуктуларын дужаагап.

Иван Маринов мынча деп чугаалады: Бо чылын кооперативчилер бистерге база бир оныза өөрүнчүг чүве болза, бистиң хову салбырларының бирээзинге коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты шынзыктырарывыс болур.

Бистиң суурувустуң амыдырал-чурттал газы өөрүшкүлүг болгаш чыргалдыг болу берген. Чыпшыгыр ирик бажыңнарлыг, асфальтылаваан кызаа, ыргак кудумчуларлыг, самдар тараачынарлыг бистиң эрги Скравенавыстыы ам сактыры безин берге-дир. Бо каш чылдарның иштинде бистиң суурувус долузу-биле чаартынган. Ам 462 чаа чуртталга бажыңнарын тудкан, суг дамчыдар хоорээларны шейлеп, радио белдири болгаш электростанция ажылдап турар. Чурттакчыларының акша-хөрөнгизин эвилелдевишаан, күрүнеиң дузазы-биле ниитиниң хлеб быжырар бажыңын, эмчи пунктузун тургускан. Амгы үеде суурда 8 чылдың чаа школазын, ниитиниң столоваязын, садыг бажыңын тудуп турар.

Чугаавысче көдээ Советтиң даргазы Иван Велчев киржип чугаалай берди:

— Стефа сен уттуп тур сен, суурда бистиң боттарывыстың театрывыс база бар-ла болгай. Ында амгы үениң шин чогаалчыларының шилерин көргүзүп турар, а оның удуртукчузу хову бригадазының бригадири Коце Минев. Кол рольларында бистиң сураглыг артистеривис кооперативчилер Иван Иордавов, Василь Костов, Мария Лазарова болгаш өскелер. Даарта бистиң театрывыс болгар чогаалчы Величко Нашевтиң «Эртенги хаяда» деп амгы болгар тараачыныың амыдыралын көргүскен шинзин көргүзер. Шинге ыяавыла келириңерни чалап тур бис—дээш бистиң хүндүлээчел эштериивис келир үениң дүжүдүн өстүрериниң калбак шөлдерииче далаштыы-биле чоруптулар.

Клара ОРЛОВА,
СЭТА-ның корр.

София.

ЭКИ-ТУРА СТРАХОВАНИЕЗИ

Колхозтарның ажыл-агыйның хөгжүдериниг болгаш ажылчы чоннарның материалдыг чаагай байдалын ажыктедиргиге күрүнеиниң ыяавыла болгаш эки-тура страхованиези чугула рольду ойнап турар. Ниитиниң ажыл-агыйныга болгаш түс-түс хамаатыларга айыыл халаптыг таварылгалардан болган когаралдарны күрүве страхованиезиниң шугумубиле төлээр хемчеглерни күрстрахование боттандырып турар.

1962 чылда бистиң республикада колхозтарга болгаш хамаатыларга 600 мун рубльди күрстрахование органнары төлээн. Малды садып алырының өртээн өскерткени-биле холбаштыр 1963 чылдың январь 1-ден эгелээп ыяавыла төлелгелиг страхованиениң төлеп бээр нормазын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделлиг улгаттырган. Тодаргайларга бир баш ыйыстыг бода малга 90 рубль, чылгы малга болгаш төвеге— 70 рубль, хой, өшкүге — 12 рубль, хаванга — 50 рубль, ивиге—35 рубль болдурган.

Ынчалза-даа бир эвес малды эки-тураныы-биле эвес, ыяавыла страхованиеге киирген болза, бир баш малга эгидип бээриниң түңү оон өртээнин 40 хуузундан ашпас. Эки-тура страхованиези-биле малдың, тарыганың когаралын төлеп бээр түңү оон хөй, тодаргайлааргга малдың алы ажаал алыр тараның өртээнин 80 хуу хиреи болур.

Ынчангаш ыяавыла страхованиебиле чергелештир колхозтарның болган хамаатыларның хөрөнгизинин эки-тура страхованиезин чорудуп турар.

1962 чылда Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунга эдээн улуг шөлге тараның долу каккан. Ол тараның өртээнин страхование эгидээн кылдыр колхозка 156 мун рубльди төлеп берген. Оон иштинде эки-тура страхованиези 50 мун рубль болган. Ол-ла районнуң «Бурунгаар» колхозунга айыыл алыскан тараа дээш 31 мун рубльди, оон иштинде эки-тура страхованиези-биле 12 мун рубльди төлээн.

Өске бир чижекти ап көрээл. Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозу тарылгазын үгүле ыяавыла страхованиеге киирген. Ынчангаш ол колхоз аймылга алыскан тараазының өртээнге 53 мун рубльди алган, а бир эвес эки-тура страхованиези кылдырган болза, оон ийи катап хөй түңнү алыр турган ийик.

Ол ышкаш Өвүр райониуң колхозтары 1962 чылда өлген малдары дээш 18 мун рубльди алган, а оон иштинде эки-тура страхованиези-биле 7 мун рубльди алган. Каа-Хем районнуң колхозтары эки-тура-страхованиези-биле 7,5 мун рубльди (бинти алган түңү 14 мун рубль) алган.

Бо көргүскен чижектер болза эки-тура страхованиезиниң колхозтарга улуг ажыктыын тодаргай чугаалап турар-дыр.

Соолгу ийи чылда колхозчу хөрөнгиниң эки-тура страхованиези эдээн калбарган. Республикага ниитизиниг колхозчу хөрөнгиниң эки-тура страхованиези 1962 чылда мынчыг болган: кадээ ажыл-агый культураларының — 51 хуузу, ыйыстыг бода малдың — 71 хуузу, хой, өшкүнүң — 86 хуузу, хаванның — 92 хуузу, чылгы малдың — 30 хуузу.

Колхозчу хөрөнгини эки-тура страхованиезинге киирер талазыбиле ажыды Каа-Хем районга күрстрахтың улуг инспектору эш Могильников) эки чоруткан. Анаа малдың болгаш тарыганың барык шупгузунуң страхованиезин бүгү колхозтарга кылган. Ол ышкаш Өвүр районга (улуг инспектор эш Чекгар) болгаш Улуг-Хем районга (улуг инспектор эш Конев) база-ла ынчаар чоруткан.

А Тес-Хем районга (улуг инспектор эш Аракчаа) эки-тура страхованиези-биле тарылга шөлүнүң 26 хуузун, ыйыстыг бода малдың — 35 хуузун хаара туткан. Малдың эки-тура страхованиезин Барыын-Хемчик районга шуут чоруттаан. Районда күрстрахтың улуг инспектору эш Куулар эрткен чылда мурнундагы чылдардан багай ажылдаан.

Хамаатыларның малының, бажың херекселдериниң, тудугларының болгаш транспорт херекселдериниң эки-тура страхованиези страхование ажылында дыка кошкак чоруп турар. Күрстрахтың инспекцияларының талазындан чон ортузунга тайылбыр-массалыг ажылды четпес чорудуп, бо ажылга страхование агентилерин калбаа-биле киириштирбейн турарындан страхованиениң бо хевири калбарбайн турарын демдеглээр херек.

Күрстрахованиеге дузалаар чөвүделдерни организастаар талазы-биле хемчеглерни ийи чыл мурнунда-ла эдээн хирезинде-де Бии-Хемниң (улуг инспектору эш Яровиков), Тандының (улуг инспектору эш Куклин) чаңгыс-даа бүдүрүлге, албан черинде, колхозунда ыңдыг чөвүделдерни тургуспаан болгаш өскеда чамдык районнарда база ыңдыг. Оон ужурунда хамаатыларның малының чүгле 2,6 хуузу эки-тура страхованиези-биле хаара туттунган. Бүгү республикада чүгле 200 өрегелер бажың херекселдерни страхованиелеткен. Иланғыл Барыын-Хемчик, Өвүр, Тес-Хем, Бии-Хем районнарның күрстрах инспекциялары чонның эки-тура страхованиезиниң талазы-биле четпес ажылдап турар.

Күрстрахтың хөрөнгилериниң чер-чер бюджединге чыл бүрүде он хуу шилчилгеден ангыда, РСФСРнин Министрлер Чөвүделлиниң 1962 чылдың декабрь 13-теги доктаалын ёзугаар бо чылдың январь 1-ден эгелээп, колхозтарның ыяавыла болган эки-тура страхованиезиниң, кооператив хөрөнгилериниң эки-тура страхованиезиниң, пассажирлер страхованиезинин киргеи түңүнүң 10 хуузун, хамаатылар хөрөнгизиниң ыяавыла болгаш эки-тура страхованиезиниң, ол ышкаш айыылдыг таварылгалардан страхованиезиниң киргеи түңүнүң 50 хуузун район болгаш кадээ бюджеттерге шилчидирип көрүнген. Ниитизи-биле 1963 чылда район болгаш кадээ Советтер бюджеттеринге шилчидип бээри 183,5 мун рубль болур. Ол хөрөнгилер район болгаш кадээ советтериниң социал-культурлуг хемчеглериниге, аппарат хандырылгазынга болгаш еске-даа сорулгаларга ажылаттынар. Ынчангаш райкүүскомнарның, кадээ Советтериниң болгаш райсаи килдистериниң удуртукчулары страхование ажылын экижидеринче, күрстрах инспекцияларының квартал планнары страхованиениң бүгү хевири-биле күүсеттинген турарынче кичээнгей салыры эргежок чугула.

Чон ортузунга эки-тура страхованиезин чедиишкиннииг чорудар төлээде, эки-тура страхованиезиниң ужур-дузалыныи болгаш ажыктыының дугайында тайылбыр-массалыг ажылды калбартыр херек. Бо сорулга-биле күрстрахованиеге дузалаарының чөвүделдерин колхозтарга, совхозтарга, улуг будурүлгелерге, организацияларга тургузуп, оларбиле үргүлчү харылзаалыг ажылдаары, оларга дазыры күрстрахтың ажылдакчыларының хүзөөгеи болур.

Күрстрахтың чамдык органнары, чижээ, Бии-Хем, Тес-Хем район инспекцияларында страхованиениң бүгү хевирлериниң талазы-биле керээлер чарар штаттан дашкаар агентилери чок. Ынчангаш ол районнарда чон ортузунга эки-тура страхованиези четпес калбарын турар. Ол районнарда күрстрахтың улуг инспекторлары эштер Яровиков болгаш Аракчаа страхование агентилериниге дазыып ажылдарының ажыктыын амдаа билип чадап турарлар.

Хову-Аксының суур Советиниң ажылдакчызы эш А. Г. Курицын күрстрахтың Таңды инспекциязының штаттан дашкаар агентизи болуп ажылдаан, эрткен чылын хамаатылар-биле страхованиениң янзы-бүрү хевирлериниң 257 керээлерин чарган. Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң бухгалтери эш Ковов, ол ышкаш эш Иргит Анжи страхование агентилериниге багай эвес ажылдап турарлар.

Бир эвес бүгү районнарның колхозтарынга, совхозтарынга болгаш будурүлгелериниге ыңдыг агентилер бар болур болза, эки-тура страхованиези калбарган турар ийик. Ынчангаш күрстрахтың инспекцияларыңдыг агентилериг болур чорукту чедип алыры эргежок чугула. Чер бүрүзүнге агентилериг болур чорук хөрөнгизин страхованиеге киирер керээлерни чарарда хамаатыларга таарымчалыг болур.

Күрүне страхованиезиниң херээн бүгү хемчег-биле хөгжүдери, улус ажыл-агыйныга болгаш чонга оон ажык-дузазын тайылбырлап, колхозтарның болгаш хамаатыларның хөрөнгизин страхованиеге улам-на хөй-биле киирери бистиң чугула сорулгавис болур. Ажылчы чоннарның материалдыг чаагай байдалының үргүлчү бедип турар чорук эки-тура страхованиезин улам хөгжүдериниге таарымчалыг байдалды тургузуп турар.

Күрстрахтың инспекциялары боттарының мурнунда салдынган сорулгаларын чедиишкиннир күүсединде чер-черниң партия, совет болгаш хөй-нинтии организацияларының дузаламчызынга дээнып, боттарының ажылынга хөй-нинтичи активчилерни калбаа-биле киириштирер ужурлуг.

В. ЮДИН,
Күрстрахование эргелелиниң начальниги.

КУШ АҢНААШКЫНЫ

Час... Бо кыска сөс аңчы кижиниң бодалынга хөй-хөй сактыышкыннарны доюлдуруп келир. Оттуп, тынгарлыг эгелээн магалыг бойдус, чанып кээп турар чай куштарының уярангыыр ыр-шоору кижини чаягаар-да бойдусче кыйгырып турар.

Часкы куш аңнаашкынының сезону ажыттынган. Апрельдиң 14-тен эгелээп 21-ге чедир эр кара-куштуу, апрельдиң 27-ден майның 5-ке чедир суг куштарының эрин өлүрерин Республиканың Министрлер Чөвүделлиниң 1963 чылдың марттың 30-де айтыышкыны-биле чөпшээрээн.

Чаңгыс аңнаашкын хүнүнде бир аңчы ийи эр кара-куштарын, 6 эр өдүректерин, ийи эр кастарны болгаш он сынныг үүрмек суг куштарын өлүрүп болур нормаиы тургускан. Айыылган куштарны нормадан ажыр өлүрер ийикпе азы кыс куштарны алдар болза, төтчеглекчи чорук кылып, аңнырывның чурумун хажыткаиы дээш торгаар апаар.

Кара-куштарның төнүп, эвээжээнин барымдаалаан, моон мурнунда чылдарда тайганның ол улуг чаагай күжүн чылдың кайы-даа үезинде Тываның бүгү девискээрниге өлүрерин хорудаан турган. Чогуур өйүнде алган ол хемчег бодунуң үре-түңнелин берген. Ол ховар куштар тайганың эзим-аргазында ам элбээн. Ынчангаш ону бо чылын республиканың бүгү-ле черлериниге 8 хонукта аңнаарын чөпшээрээн.

Кара-куш ойнуп маңаары дыка-ла солуп. Иланғыл бойдустуң сонуургаккылыларынга, тайганың ыржым эзим-аргазынга, чодур өөштериниң, шивилеринің, хазыларының болгаш чойганнарының аразынга чаагай чыг сиңиккен арыг агаарны тывып, удуун чоруксаар кижилерге ол дыка-ла таарыжыр. Кара-куштуу өлүрбес-даа болза, магалыг бойдустуң тазалалыга, оон каас чурумалыга хаара туттурган аңчының сеткил-сагыжы сергек, бодуу омак-хөглүг болур. Аңнаашкынның алыс утказы ол-дур. А бир эвес бир, ийи кара-куштуу ойнуидан аптар болза оон-даа магалыг!

Суг куштарын аңнаары база-ла солуп. Чаяын келген кастарның, өдүректериниң алгы-кышкызы-биле долган хемнер шыпааларынга, хөлдер кыдыларынга эгиже бооиу чүүктепкеш, суг кирбес узун ховчуулуг резина ыдыкти кеткеш, дүнезиниг хатты ооргага азыпкан базып чорда кандыг ийик. Шыпаал-ла магалыг! Суттуң баларзыг, балыксыг чылы, эрги ирик сигенниң ажыг чыды салгын-биле кээп турар. Өдүректер ында-мында чыргыладыр алгыржып, сугну мөлчүредир эштип турарлар. Бир-ле черде шөге берген боо даажы «тег»-даа дигилээр. Суг кыдыында эң баярында азы терезии аразында ойнап, чемнеп турган өдүректерге келеп чедип кээр сен. Суг мөлчүрт дээш соонда, «каак, каа-ак» деп алгырышпышаан, өдүректер көдүрүлүп үнүптер. Хол башка тудуп алгаш чорааи коштүүрге болу-ла «тог-таг» дээр. Бир азы ийи өдүрек черже чүгдүп бады кээр. А бир эвес чазыптар-даа болзунза: «Албаза-даа алганзыг кылдыр аттым, өдүрээн часса-даа, хөлүн часпадым эвес бе оң» деп мактанып каар сен. Сеткил домей-ле омак-хөглүг аңаар.

Республиканың наймыллалы—Кызыл хоорайның аңчыларының болгаш балыкчыларының хуралын аңчыларның болгаш балыкчыларның эки-тура Ниитилели чоокку эрткен хүннерде кылган. Часкы куш аңнаашкынының хуусазының дугайында айтырыгны ол хуралга чугаалажып көргеи. Ол айтырыгның аңаа тургустунуп келгени таварылга эвес. Аң-меңни өстүрер дугайында, кандыг үеде аңнаарын чөпшээрээрил база кандыг үеде хоругдаарыл дээрениң дугайында айтырыг аңчы хөй-ниитиниң сонуургадып турар апаргаиының херечизи ол-дур. Мурнунда үелерде аңчыларның ниити хуралында ыңдыг айтырыг тургустунмайн турган.

Кара-куштуу болгаш суг куштарын аңнаарының хуусаалларының дугайында айтырыгны Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделлиниң чанында аңныыр-тывыш ажыл-агыйының эргелели аңчыларның болгаш балыкчыларның эки-тура ниитилелиниң баштаар черииң кежигүнери-биле, аңныырның тускай эртемниглери-биле чөвүлел хураага мурнунда чугаалажып, дугурушкан турган. Ынчангаш аңчыларның хөй нуруузу часкы куш аңнаашкынының хуусаалларын түүлдүг деп көргеи.

Ынчалза-даа аң-меңни өстүрериниң болгаш камгалаарының дугайында сагыш салбас, боттарының хууда эргелерге-ажыктарын барымдаалаар чамдык кижилер, чижээ П. Сычев, Чижиков, Филимонов суглар часкы куш аңнаашкынының хуусазы «ыяш эвес доктааттынган-дыр» дижип, харыында куш аңнаарының хуусазын уздарын оралдажып турганнар. Республиканың Министрлер Чөвүделлиниң чанында аңныыр-тывыш ажыл-агыйының эргелелиниң начальниги Б. У. Тагбаны олар актыг черге мегелеп, куш аңнаарының хуусазын болу часкаан шиитпирлеп турар деп буруудадып турганнар. Ол үндезин чок «шүүгүмчүлелдиг» ойтур шапкан.

1962 чылдың часкы куш аңнаашкынының сезонунда тургулаан четпестерни бо чылын катаптавас ужурлуг. Ынчаарда суг куштарын аңнаарының сезону майның үште доозулган турда-ла, чамдык «кажар» болгаш «моторлуг» аңчылар ол сезонну мырыңай чай ортузунга чедир боттарының-биле «уэздыы» келгеннер болгай. Улуг-Хемниң уннарында болгаш көлдер эриктериге төтчеглекчилерниң боолары өдүректер оолдары часты бергенде безин дизинцейнип, ыржымны үреп, кем-буруу үүлгедиишкининиң херечизи болуп, чаңгыланып чорун турган. Аңчы хөй-ниити, ылаңгыя аңчыларның болгаш балыкчыларның эки-тура ниитилели, аңнырииспекциязы шак ыңдыг хоралыг төтчеглекчилер-биле демиселии кошкак чоруткан. Бо чылын ыңдыг чоруктар турбас ужурлуг.

Сезон доозулган соонда чаңгыс-даа катап боо «тек» дивес болуруи, куштар болгаш аңнар боттарының турлазына шөлээн чурттаарын чедип алыр дээш, хөй-ниитиниң хайгааралын күштелдирер херек.

Коммунизмни тургузуп турар бистиң чуртувуска аң-меңни төтчеглеп өлүрер кижилер турбас ужурлуг. Ыңдыг кижилер-биле ниитилел эштежип шыдавас-даа. Төтчеглекчилер дээрге база-ла маңгыс амыдырал-биле чурттап турар кижилер-дир.

А. КУЛАРОВ.

Кинотеатрларга

АПРЕЛЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Ол, чазын болган» 10, 12, «Леон Гаррос өнүүн дилеп чор» 2, «Армагеддон» 4, 6, 8, 10 шактарда.

ВОСТОК: «Өлүмүүн чанында» (делгем экранныг) 5.15, 7.15, «Кероглы» (делгем экранныг) 11.15, 3.15, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Симлеге ынакшыл» (1-ги сериязы) 11.15, 1.15, 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Огнево» 2.30, «Далаймы эриктен үнүп ор» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

Дизентериядан аарып эрткен уругларны чемгерери

Дизентериядан аараан уругну амчыге чыттырып, шын чемгериш, эмнээнииниң соонда, ур болбайн экирий бээр.

Ынчалзажок бичии кижиниң ишти-хырны чажыга бээр болгаш эмнелгеден үнгенниниң соонда аиаа аъш-чемни хынамчалыг шилип чемгерери чугула.

Эмнелгеден чаа үнген уругларның аъш-чемин хар-назын аайыбиле таарыштырып бээр. 5—6 ай четпээн уругларга эмиг сүүт, кефир дээн чижектиг сүттен бүткен чемни, кат-чимис сууглуг бээр херек. 5—6 ай ашкан назылыгларга эмиг сүүдүлеп өске кашаларны, хоргдаан ногаа аймаан, творогту, кисельди, дагаа чуурганының сарыг кезиин бээр, карз мүнүг, тыртқан эът болгаш ногаа аймаа-биле холуп шимртип турза эки.

Бир хар аштың уругнар үстүнде санаттынган аъш-чемни колдап чивишаан, ол-ла чеминге тырткан эът аймаан немеп, а ийи хар чеде бергеннерге — аътты чидиртип болур. Янзы-бүрү крупаларга сүт, ногаа, кат-чимисти холуп,чем кылып берип турар болза улам эки.

Чүгле ак хлеб эвес, харын кара хлебти хүнде 30—50 граммнаи берзе ажырбас. Сүт аймаандан кефир азы ацидофилинии берип турза эки, чүге дээрге олар ижин-шөйүндүге хоралыг микробтарның өзүдезин моондактап турарлар. Яблок, апельсин дээн чижектиг кат-чимисти хүнде 100 грамм чедир чидиртсе улам эки.

Школа назыны четпээн ийикпе школа назылыг уруглар эмнелгеден үнгеш, 15—20 хонук иштинде колбаса, шоколад, семис эътти, балыктарны, үстүг консервааларны, чем амданы киирер ажыг чүүлдерни чивейн турза дээре.

Ол бүгү чем аймаан 3 хар четпээн кадык уругларга безин бербейн турар.

Ажыткан капуста, огурцалар, помидорлар, виноград, тооруктар база ижинии аартып болурлар.

Уругну үргүлчү чаңгыс ай, докгаамал шактарда чемгереры кончуг чугула, чүге дээрге хамаан чок чемненнери чем сиңирер органнарның ажылын баксыралыш, кижиниң чемге хөөнүн чок кылып турар.

Уругну хүн дургузунда чимир чемин өйлеп таарыштыр үлеп, а дизентериядан аарып эрткеннерге эки амданыг чемни алнчыды аарак салып бээри оларның чемге хөөнүн экижидер болгаш аарыгның когун шуут үзе эмнээринге улуг идиглиг.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчызының 35-24, пропаганда киллизиниң 23—54, харылсалгалыг секретарының 23-35, көдээ ажыл-агый киллизиниң 25-38, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, иштики информация киллизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг киллистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал киллистериниң 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47, харылсалгалыг дежурныйның 23-54. Солуп келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00131

Чагыг № 129. Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндезилеттингеи

1963 ч.
АПРЕЛЬ
17
СРЕДА
№ 91 (5495).

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

Өртээ 2 көп.

ӨӨРЕНИКЧИЛЕР БРИГАДАЗЫ

Өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадаларын коммунизмниң идепкейлиг тургузукчуларын кижизидериниң школазы деп. Никита Сергеевич Хрущев адаан. Эң-не чүгүла, эң-не ол чүүл болза, школачылар көдээ ажыл-агыйга бүдүрүлгезин хүндүлеп көөрү, күш-ажылга ынакшыыры, бригадаларга өөредилгени кижизидилге-биле чедиишкиниг ходбаштырары болуур деп ол айыткан. Чоокта чаа Москвага болуп эртикен өөреникчилер бригадаларының төлөөлекчилериниң Бүгү-эвилел слёдунга бодунуң байырлыг чагаазынга эш Хрущев өөреникчилер бригадаларының улуг ужур-дузазын база катап бедии-биле үнелээн.

Бистиң республикага өөреникчилер бригадаларын тургузуп эгелээнден бээр дерт чыл чедип турар. Бо аразында хөй-хөй школаларга ындыг күш-ажылчы коллективтер тыптып, олар боттарының быжыг туруштуун, ажыл-херекке мергежилдиин көргүзүп турарлар.

Бүдүрүлге бригадалары болуп каттышкан көдээ школачыларның чедиишкиннери улуг. Туран школазында бригада — көдээ ажыл-агыйның янзы-бүрү культураларын шынарлыг дарып өстүргеш, солуун дуржулгаларны кылган, а Чыраа-Бажы школазы — малчыннарны болгаш механизаторларны, Сарыг-Сеп школазы — ногаажыларны болгаш хову ажылдакчыларын белеткээн. Чадаананың № 1 школазында бригада эртикен чылын 140 га шөлге кукуруузаны, көдээ ажыл-агыл культураларын тарып өстүрериниң механизастаттынган аргазын шингээдип ап, эки түнелдерни чедип алганнар. Боттарының ажылынга дуржулга кылыр чорукче олар дидимни-биле шилчип турар апарганнар. Өөреникчилер бригадаларының кайгамчык күш-ажылчы школазын эртикен мергежилдиг аныяк ажылдакчылар школалардан колхозтарже, совхозтарже барып турар. Сөөлгү ийи-үш чылдарда Сарыг-Сеп болгаш Туран ортумак школаларын доскаанарның кол нуруузу боттарының районнарының колхозтарында ажыллай бергеннер. Оларның хөй кезии — ам бүдүрүлгениң мурнакчылары.

Өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадазы — амыдыралдың бадыткап көргүскени, школачыларны өөредиринiң болгаш кижизидериниң бир хевири болуур. Бригадада уруглар билиглерин делгеми-биле ханылатсын, амгы үениң көдээ ажыл-агый эртеминге болгаш техниказынга дазынмышаан, күш-ажылга мергежин өөрензин дээш ол бригадага кызыгаар чок болдунар аргаларны тургузуп берип турар. Ынчалза-даа ол аргаларны республиканың өөреникчилер бригадаларынга долузу-биле ажыглавайн келген. Шагаан-Арыгның № 1 база Кызыл-Мажалык ортумак школаларында бүдүрүлге бригадалары эрткен чылын чепсек-техниканың болгаш өскедаа материалдыг үүлдер-биле четпес хандыртынган турган. Оон хараазыныле бригадаларның кежигүннери чер андырылгазынга, тараа, ногаа ажаан алыр үеде улуг бергелерге таварышкан.

Ам Шагаан-Арыгның ийи школаларында бүдүрүлге бригадалары чангыс бригада кылдыр улгаттыр каттышкан болгаш эрткен чылдың ол частырыгларын катаптавазын шинтирлеп алганнар. Черни шын ажылдап кылыр, чайгы суггарыгга дугайында болгаш бок үнүштер-биле демисел, күскү ажаан алышкын болгаш өске-даа темаларга өөредилгелерни маңаа өөредилге чылының башгайгы айындан бээр организастап келген. Кожазында «Улуг-Хая» совхоз-биле кереэ ёзугаар, бригадага 100 гектар черни быжыглаан. «Беларусь», «ДТ-54» деп чаа тракторларны, андазыннарны болгаш өскедаа чепсек-техниканы бригадага түскайлап берген. Бригаданың ажыл-херээн совхозтуң механизатору улуттур. Ховуже 400 ажыг тонна өдек төкүнген, үрезин арыглаттынган. «Улуг-Хая» совхоз бо бригадага чаа хову турлаан — столоваяны, кылыг булунну, чурттагга бажынын тудуп бээр деп хүлээнгеш, ам доозуп турар.

Эрткен чылдарның дуржулгаларындан алган көөрге, республиканың чамдык школаларында бригадаларның күш-ажылы өөредилгеден адырык, дуржулга кылырын бирде шуут херекке албас, бирде, ону чаныында турар ажыл-агыйларның херегделдеринден болгаш негездерииден хоорулчак кыдыр чорудуп келген. Күш-ажылды планнаарынга, оон үчёдүн кылырынга уругларны болганчок-ла киириштирбейн баар турган. Ол-ла бүгүнү, оон иштинде механизация ажылдарының хөй кезиин улуг улустар кылып, а өөреникчилерге хол-биле кылыр ажылдарны дагзып турганы шын эвес. Харын өөреникчилериниң ажылга бот-тывынгыр, чогаадыкчы чорууп бедидер, янзы-бүрү дуржулгалар кылырын дагзыр, оларны бар-ла аргалар-биле деткикир херек.

Чер-чергиин партия, совет органнары болгаш школалар директилялары бригадаларның ажылынче эвээш кичээнгей салып турарынга база чугаалаар херек. Эрткен [illegible] Хемчиктиң партийн[illegible]-даа, райкүүскөя-даа школаларда бүдүрүлге өөредилгезин шинтирлээрнин кошкак улуттукан, ам бо чылын ол байдал база-ла катаптавышаан. Районнуң чамдык школаларында өөреникчилер бригадамарының бо чылын кылыр ажылдарының тодаргай планы ам-даа чок. Чижөө, Тээли 11 чыл школазының директору эш Иргит: «Совхоз биетиң бригадавыска үүнү бээрин билбес бис, адыр чүүлүвүстү манап тур бис» деп чугаалап турар. Мынчыл харыысалга чок чоруктар-биле канчап-даа эптежип болбас.

Өөреникчилер бригадаларының дугайында сагыш салыышкын улус чыдыышкын органнарының кичээнгейинин төвүнге турар үүрдүг. Каа-Хем районо районнуң комсомол комитеди-биле кады өөреникчилер бригадаларының хураддарын эрттирип, күш-ажылды организастаарының база бригадаларны ухуртурунуң дугайын көдээ ажыл-агый чылының бүдүүзүнде школа коллективтеринге чугаалашкан. Бригадаларны организас талазы-биле быжыглаарының бо ышкаш аргаларын калбаа-биле ажыглаары чугула.

Девискээр аайы-биле бүдүрүлге эргеледелери бригадаларга улуг дузаны база чедирип болур. Бо организациялар оларның ажыл-херээн сонуургап көрүп, школалар, колхоз, совхозтарның удуртукчулары-биле харылзажып турган, бригадаларга практика кырынга дузалаар херек.

Өөреникчилер бригадаларының Бүгү-эвилел слёдунга бистиң чуртта өөреникчилер бригадаларында ажылды улам-на экижидерин, оларга калбак хөй-ниитинiң киржилгезин экижидерин, алызында барып ол бригадалар комсомол-аныяктарның звеноларының, бригадаларының, фермаларының дээш ажылды организастаарының чугулазын тодаргайы-биле чугаалашкан. Бригаданы чаа ёзу-биле ажылдадырынга, ажылдың депшилгелиг аргаларын ажыглаарынга бодунуң байлак дуржулгазын дамчыдып берип турар оларның улуг өнүктери — билдилиг тараажы, механизатор, зоотехник бригада бүрүзүнге турар ужурлуг деп, ол слёттуң кыйгырыында чугаалап турар.

Бистиң улуг делгем чуртувуста, оон иштинде Тывада хөй-хөй өөреникчилер бригадалары чыл-бүрү солун болгаш ажыктыг ажылдарны кылып турардар. Ынчалза-даа республиканың Чырыдыышкын министерствозу болгаш башкылар биилии бедидер институт од бригадаларда мурнакчыларның арга-дуржулгазын кошкак нептередип, күш-ажылды организастаар талазы-биле школалар ажылдакчыларынга арга-сүмени бээринче эвээш сагыш салып турар. Ажыл-агыйның кол адыры — мал ажылы болуп турар бистиң республиканга малчыннарны, ыангыя хөйжуларны өөреникчилер бригадаларынган белеткеп болур арга турда, ону херекке албайн турарын чүүл-даа мурнунда, бригадаларны тургузарда болгаш оларның ажылын хувааржа оон хамаарыжып турары колхоз, совхозтуң азы районнуң экономиказын экп өөренип көрбейн турарында болур. Ындыг эренгейлээшкиннерден шинтирлии-биле чайлаар херек.

Өөреникчилер бригадалары чеди чылдың бешки чылының чазында ховуларже база катап үнер үе ырак эвес. Ынчангаш часкы хову ажылдарынга ёй-шаанда белеткенгеш, бо чылдың бедик дүжүдүн өстүрери дээш демисежири — өөреникчилер бригадаларының болгаш оларның кижизидикчилери — башкыларның херээ болур.

ЭГЕЛЕП КИРИПКЕН

«Шекпээр» совхозтуң тараажылары бо чылын 7250 га шөлге тараа тарыыр. Часкы тарылгага ажыглаар 41 тракторну, 48 сеялканы, 22 анализынны, 220 илимрии Аянгаты, Дөң-Терезин, Биче-Тей салбырларже чоруткан. Апрельниң эгезинде-ле механизаторларның 3 трактор агрегады Суглуг-Ой, Үттүг-Хая, Терек-Бажы дээш черлерде тараа шөлдериниң шыгын базырып киришкен. Өске шөлдерде механизаторлар О. Барыш-оол биле С. Балчий-ооллуң башкарганы 2 «Беларусь» трактор агрегаттары ажылдап турар. Ол агрегаттар чоокку үеге чедир 300 га шөлдүң шыгын базырган. Оон-биле кады 5 «ДТ—54» трактор часкы чер андырылгазынче база киришкен.

Москваның хөй-ниитизинiң хуралы

МОСКВА. (СЭТА). Африканың хосталгазының Хүнүнге холбаштырган хуралга Москваның хөй-ниитизинiң төлөөлекчилери киришкен.

Азиянын болгаш Африканың чурттары-биле эп-сеткил каттыштырылгазының Совет Комитединиң даргазы Мирзо Турсун-заде өлөөн каш африкан чурттарның хуралга чедип келген элчиннеринге болгаш элчин черлериниң ажылдакчыларынга байыр чедирген. Аныяк африкан күрүнелер ам безин дыка улуг чедиишкиннерни чедип алган деп, бодунуң чугаазынга ол омзалап демдеглээн. Колониализм Африкага аштырыышкынга таварышкан, ынчалза-даа демисел үргүлүүлеп турар.

Хуралга хөй-ниитинiң төлөөлекчилери, а ол ышкаш Судан республиканың Совет Эвилелинде элчизи Якуб Осман чүве чугаалаан.

Национал хамаарышпас чорук дээш, империализмниң колониалдыг системазын бүрүнү-биле үзүткап чок кылыры дээш демисежир турар Африканың улустарын боттарының деткип турарын илередип турар резолюцияны хуралдың киржикчилери чаңгыс эп-сеткил-биле хүлээп алган.

ССРЭ-ге коммунизмни тургузары болгаш көдээ ажыл-агыйны хөгжүдери

Н. С. Хрущевтуң көдээ ажыл-аюй айтырыларының талазы-биле илеткелдериниң болгаш чугааларының чедиш ному

Эш Н. С. Хрущевтуң илеткелдериниң болгаш чугааларының «ССРЭ-ге коммунизмни тургузары болгаш көдээ ажыл-агыйны хөгжүдери» деп чедиги номун күрүнениң политиктиг номнар үндүрер чери парлап үндүрген. Беш чүс хире арынныг номда Совет Эвилелиниң көдээ ажыл-агыйының эң чугула айтырыларына холбашкан хөй санныг материалдарны чыып киргеи.

Эш Н. С. Хрущевтуң ажылдарының чаа ному СЭКП ТК-ның РСФСР талазы-биле бюрозунуң партия крайкомнарының база обкомнарының бирги секретарылары киришкен хуралынга 1962 чылың март 27-де оон чугаазы-биле ажыттынып турар. Ол чугаа болза партияга, бүгү совет улуска эң чугула ужур-дузалыг айтырыга—көдээ ажыл-агыйны эргелеп башкарарын чаарты тургузарыга холбашкан. Украин ССР-ниң аныяк кукурузачыларының чөвүлел хуралының киржикчилеринге 1963 чылдың март 29-та чоруткан чагаазыбле ук ном дооступ турар.

Совет болгаш куба аныяктарның пайыралының митингизинге; Россия Федерациязының төп районнарының бүдүрүлге эргеледелериниң ажылакчыларының Москвага болган чөвүлел хуралынга; Курск областың Калиновка суурунга; Туркменистанның партийжи активиниң Ашхабадка болган хуралынга; Узбекистанның, Казахстанның, Таджикистанның, Киргизиянның, Туркменистанның, Азербайджанның болгаш Арменияның удуртур ажылдакчыларының Ташкентиге болган чөвүлел хуралынга; Россия Федерациязының колхоз-совхоз бүдүрүлге эргеледелериниң партия комитеттериниң секретарьларының болгаш начальниктериниң чөвүлел хуралынга болгаш өске-даа черлерге Н. С. Хрущевтуң чугаалаан чугаалары номда парлаттынган.

Ол чымыды номуң эң чугула материалы болза СЭКП Төп Комитединиң Пленумунга 1962 чылдың ноябрь 19-та эш Н. С. Хрущевтуң «ССРЭ-ниң экономиказын хөгжүдери болгаш улус ажыл-агыйынга партийжи удуртулга» деп төөгүлүг илеткели болуп турар.

Чаа ном утказының талазы-биле байлак болгаш янзы-бүрү. Эш Н. С. Хрущевтуң чуртка көдээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң үндезини айтырыгларының талазы-биле СЭКП ТК-ның Президиумунга киирген бижиин, совхозтарның эр. херээжен ажылчыннарынга, эр. херээжен колхозчуларынга. көдээ ажыл-агыйның түскай эртемниглеринге чоруткан чагаалары ол номда парлаан.

(СЭТА).

Социалистиг чурттарның төлөөлекчилериниң чөвүлел хуралы ажыттынган

МОСКВА. (СЭТА). Эң-не дүрген чоруктуг трактор агрегаттарын тургузарынга холбашкан делегейниң чөвүлел хуралы апрель 15-те Москвага ажыттынган. Көдээ ажыл-агыйга улам ынайгы техниктиг депшилгенин айтырыгларын чугаалажыр дээш, Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Польшаның, Румыниянның, Совет Эвилелиниң болгаш Чехословакиянын төлөөлекчилери анда чыглып келгеннер.

Тракторларның ажылчын чоруушкунум дүргедиринiң айтырыын бир дугаарында совет инженерлер саналдап үндүрген, чүге дээрге ол айтырыгны чогум-на улуг социалистиг көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң байдалдарынга калбаа-биле шинтирлээн туруп болур.

Трактор агрегаттарының чоруушкунун дүрген болдурары—ол дээрге чүгле шимчедикчилерниң күчүзүн улгаттырары эвес-тир, ол дээрге агротехниканың, күүсеткен ажылдарының шынарының, адактың сөөлүнде дүжүттүң айтырыглары-дыр. Хөй-хөй колхозтарда болгаш совхозтарда дүрген чоруктуг машиналарда ажылдап турар механизаторлар хову ажылдарынга күш-ажылын бүдүрүкчүдүүн шапкыны-биле улгатырарының болдунуп болуруи көргүскен. Бо чазын Совет Эвилелиниң ховуларынче үнүп турар он-он мүң трактолар мурнукузу ышкаш, шакта 4 километр чоруур эвес, а 5—9 километр дүрген чоруур кылдыр кылдынган болуп турар.

Ынчалзажок ол дээрге чүгле башкыларның Оларның оглаа, шыраа аажок.

— Барааны арбын-на хой-дур, чеже бажыл, шуптү төрүүр хой бе?

— Төрүүр хойлар чүве. Беш чүс ажыг ийин.

— Чежезин төрээнил? Чаш төлү менди-ле ыйнаан, але?

— Чаш хураганнар хорамча болбады. Ам үш чүс ажыг хой ооллаан — дээш, Хертек Мөнге-Байырович одарда хөөн дайгыргылаш, эргий көргүледи.

Анаа таакпылап, малчыннын ажыл-херээн, сонуургап, өлөөн хоорештивис. Ол аразында хүн ажыг кирген, малчыннын хойлары өдээнче кирип эгелээн. Хертек Мөнге-Байырович бистиң аалынче чалады. Аалдың коданы бичии, кавайланчак чоогга иштинде болду.

Хертек Мөнге-Байырович ам чеди чыл дүргүзүнүп хой кадарын турар. Кадарган хойларын чыл бүрүде мендилеп ажаан, төрүттүнген чаш хураганнарны бүрүнү-биле өстүрүп, доозукшуруп калиен.

— Чеди чылдың бешки чылында социалистиг хүлээлгенер чүл? — деп, Хертек Мөнге-Байыровичиден айтырдым.

— Бо чылгы хүлээлгем үш хойдан чүс үш хураганны алыры, хой бүрүзүнден-не 2,5 килограмм дүктү кыргып дужаары чүве. Бо талазы-биле колхозтуң сураглыг малчыны Салчак Ламбыранны социалистиг чарышка кыйгырган мен. Малдың баш санын өстүрериие, продуктулуун бедидерииге колхоз баштаар чери арай-ла кошкак кичээнгей салып турары хараадаичыг-дыр. Чүвениң шыны херек, бо дугайын шуптинiң хойлары. Оларның оглаа, шыраа аажок.

— Барааны арбын-на хой-дур, чеже бажыл, шуптү төрүүр хой бе?

— Төрүүр хойлар чүве. Беш чүс ажыг ийин.

— Чежезин төрээнил? Чаш төлү менди-ле ыйнаан, але?

— Чаш хураганнар хорамча болбады. Ам үш чүс ажыг хой ооллаан — дээш, Хертек Мөнге-Байырович одарда хөөн дайгыргылаш, эргий көргүледи.

Анаа таакпылап, малчыннын ажыл-херээн, сонуургап, өлөөн хоорештивис. Ол аразында хүн ажыг кирген, малчыннын хойлары өдээнче кирип эгелээн. Хертек Мөнге-Байырович бистиң аалынче чалады. Аалдың коданы бичии, кавайланчак чоогга иштинде болду.

Хертек Мөнге-Байырович ам чеди чыл дүргүзүнүп хой кадарын турар. Кадарган хойларын чыл бүрүде мендилеп ажаан, төрүттүнген чаш хураганнарны бүрүнү-биле өстүрүп, доозукшуруп калиен.

— Чеди чылдың бешки чылында социалистиг хүлээлгенер чүл? — деп, Хертек Мөнге-Байыровичиден айтырдым.

— Бо чылгы хүлээлгем үш хойдан чүс үш хураганны алыры, хой бүрүзүнден-не 2,5 килограмм дүктү кыргып дужаары чүве. Бо талазы-биле колхозтуң сураглыг малчыны Салчак Ламбыранны социалистиг чарышка кыйгырган мен. Малдың баш санын өстүрериие, продуктулуун бедидерииге колхоз баштаар чери арай-ла кошкак кичээнгей салып турары хараадаичыг-дыр. Чүвениң шыны херек, бо дугайын шуптинiң хойлары. Оларның оглаа, шыраа аажок.

— Барааны арбын-на хой-дур, чеже бажыл, шуптү төрүүр хой бе?

— Төрүүр хойлар чүве. Беш чүс ажыг ийин.

— Чежезин төрээнил? Чаш төлү менди-ле ыйнаан, але?

— Чаш хураганнар хорамча болбады. Ам үш чүс ажыг хой ооллаан — дээш, Хертек Мөнге-Байырович одарда хөөн дайгыргылаш, эргий көргүледи.

Анаа таакпылап, малчыннын ажыл-херээн, сонуургап, өлөөн хоорештивис. Ол аразында хүн ажыг кирген, малчыннын хойлары өдээнче кирип эгелээн. Хертек Мөнге-Байырович бистиң аалынче чалады. Аалдың коданы бичии, кавайланчак чоогга иштинде болду.

Хертек Мөнге-Байырович ам чеди чыл дүргүзүнүп хой кадарын турар. Кадарган хойларын чыл бүрүде мендилеп ажаан, төрүттүнген чаш хураганнарны бүрүнү-биле өстүрүп, доозукшуруп калиен.

— Чеди чылдың бешки чылында социалистиг хүлээлгенер чүл? — деп, Хертек Мөнге-Байыровичиден айтырдым.

— Бо чылгы хүлээлгем үш хойдан чүс үш хураганны алыры, хой бүрүзүнден-не 2,5 килограмм дүктү кыргып дужаары чүве. Бо талазы-биле колхозтуң сураглыг малчыны Салчак Ламбыранны социалистиг чарышка кыйгырган мен. Малдың баш санын өстүрериие, продуктулуун бедидерииге колхоз баштаар чери арай-ла кошкак кичээнгей салып турары хараадаичыг-дыр. Чүвениң шыны херек, бо дугайын шуптинiң хойлары. Оларның оглаа, шыраа аажок.

— Барааны арбын-на хой-дур, чеже бажыл, шуптү төрүүр хой бе?

— Төрүүр хойлар чүве. Беш чүс ажыг ийин.

— Чежезин төрээнил? Чаш төлү менди-ле ыйнаан, але?

— Чаш хураганнар хорамча болбады. Ам үш чүс ажыг хой ооллаан — дээш, Хертек Мөнге-Байырович одарда хөөн дайгыргылаш, эргий көргүледи.

Анаа таакпылап, малчыннын ажыл-херээн, сонуургап, өлөөн хоорештивис. Ол аразында хүн ажыг кирген, малчыннын хойлары өдээнче кирип эгелээн. Хертек Мөнге-Байырович бистиң аалынче чалады. Аалдың коданы бичии, кавайланчак чоогга иштинде болду.

Хертек Мөнге-Байырович ам чеди чыл дүргүзүнүп хой кадарын турар. Кадарган хойларын чыл бүрүде мендилеп ажаан, төрүттүнген чаш хураганнарны бүрүнү-биле өстүрүп, доозукшуруп калиен.

— Чеди чылдың бешки чылында социалистиг хүлээлгенер чүл? — деп, Хертек Мөнге-Байыровичиден айтырдым.

— Бо чылгы хүлээлгем үш хойдан чүс үш хураганны алыры, хой бүрүзүнден-не 2,5 килограмм дүктү кыргып дужаары чүве. Бо талазы-биле колхозтуң сураглыг малчыны Салчак Ламбыранны социалистиг чарышка кыйгырган мен. Малдың баш санын өстүрериие, продуктулуун бедидерииге колхоз баштаар чери арай-ла кошкак кичээнгей салып турары хараадаичыг-дыр. Чүвениң шыны херек, бо дугайын шуптинiң

Куравтоинспекция ажылдакчыларының чөвүлел хуралы

МОСКВА. (СЭТА). РСФСР-ниң Хөй-ниитинiң [illegible]урумунуң камгалал министер[illegible]ан Куравтоинспекциялары[illegible]лдакчыларының Бүгү-росс[illegible] хуралы ында ажыттынган. Транспорт болгаш чадаг кижилер шимчээшкинiнiң айыыл чок болдурарын хандырарының талазы-биле ажылдарны улам ынай экижиерииниң дугайында, оруккa озал-ондак болур чоруктар-биле демиселдиг хевирлерин болгаш аргаларын болбазыраигайжыдарының дугайында айтырыгны ында чугаалажып көрүп турар. Күрүненин автомобиль инспекциязының начальниги А. М. Кормилицын илеткел кылган.

БЕДИК ШАҢНАЛ

Балык тывыжының болгаш балык продукциязын бүдүрүглезиниң бедик көргүзүглерин чедип алырыига шылгарангай чедиишкиннери дээш, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму бо чылдың апрель 13-те Чарлыы-биле балыктаар флоттуң 39 далайжыларыига, балык үлетпүрүнүң ажылчыннарыига, инженер-техниктиг ажылдакчыларыига болгаш балыкчы колхозчуларга Ленин ордениң болгаш «Кадыыр биле Маска» деп алдын медальды бербишаан, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскан.

Балык тывыжының болгаш балык продукциязын бүдүрер талазы-биле күрүне планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседириигe чедип алган чедиишкиннери дээш, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму балыктаар флоттуң 3947 далайжыларын, балык үлетпүрүнүң инженер-техниктиг ажылдакчыларын болгаш балыкчы колхозчуларыига ССРЭ-ниң орденнери-биле болгаш медальдары-биле шаңнаан.

Ленин ордени-биле 180 кижини, Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле — 579, «Хүндүлел демдээ» орден-биле — 818, «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» медаль-биле—1195, «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль-биле—1175 кижини шаңнаан.

(СЭТА).

БЭД-тиң ХУРАЛЫ

Бот-бодунга экономиктиг хүзээжилга Чөвүлелиниң күүсекчи комитединиң бешки хуралы бодунуң ажылын апрель 17-де Москвага эгелээн, анаа БЭД-тиң кежигүннери чурттарның кады ажылдажылгазының өлөөн каш чугула айтырыгларын чугаалажып көрүп турар.

Чөвүлелдиң кежигүннери чурттарның күүсекчи комитетте төлөөлекчилери: Болгарияның Улус Республиказының Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы С. Тодоров, Венгр Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы А. Апро, Герман Демократтыг Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Б. Лейпнер, Моол Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы Д. Моломжамц, Польша Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы П. Ярошевич, Румын Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Е. Бырлэдяну, Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы М. Лесечко, Чехословак Социалистиг Республиказының чазаның Даргазының оралакчызы О. Шимунек олар хуралда киржип турар.

Күүсекчи комитеттиң хуралы Моол Улус Республиканың Чөвүлелде төлөөлекчиэн Д. Моломжамцтың даргалаашкыны-биле болуп турар.

Чурукчулар Эвилелиниң бирги пленуму

МОСКВА. (СЭТА). ССРЭ-ниң Чурукчулар Эвилелиниң чаа баштаар черинiң пленуму болган. Пленумга баштаар черинiң секретарьлары 23 кижи составтыг кылдыр сонгаан. Пленумуның киржикчилери бирги секретарьга ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу С. Герасимовту чаңгыс эп-сеткил-биле сонгааннар.

ССРЭ-ниң Чурукчулар Эвилелиниң баштаар черинiң секретарьларынга сонгутканнар болза: М. Аникушин (Ленинград), Н. Абдурахманов (Азербайджан), Г. Айтиев (Киргизия), В. Белашова (Москва), П. Богдеско (Молдавия), В. Бородай (Украина), М. Витолинь (Латвия), У. Джапаридзе (Грузия), Я. Енсен (Эстония), И. Икрамов (Узбекистан), В. Касиян (Украина), И. Клычев (Туркмения), И. Кузминскис (Литва), П. Лебедев (Москва), А. Лопухов (Украина), Р. Пареамян (Армения), К. Рождественский (Москва), В. Серов (Москва), Д. Суслов (Москва область), К. Тельжанов (Казахстан), Х. Хушвахтов (Таджикистан), В. Цвирко (Белоруссия).

ССРЭ-ниң Чурукчулар Эвилелиниң Төп ревизия комиссиязының даргазынга И. Титовту (Москва) сонгаан.

Республиканың малчыннарында

Дагда хойлар

ЧЕЧЕНЧИТКЕН ЧҮҮЛ



Хаалыг хүн дагда саадапкан, ашкоал ишти хөлегелээн, чывар хадыныарлап эгелээн. Белге чедир берзенишкен дагның кара маанзе чаттының оттаан кодан хойларның чамдыызы бир кырланны ажып бар чорлар.

— Кадарчызы кайда хойлар боор, ээн чалаптар чон боор бе? — деп, кады чорааи эжимден айтырдым.

— Таан-даа кайын ыңдыг боор! Бир болза часкы «дүжүт» ковудээш, ничеек долуп, саазыраап, чанган чадавас — деп, кижиин харыылады.

Кара-шаар хойга чоокшулап келгенивисте, карарып көстүр аттыг кижи маңзи одурту кезек хой ай деп алган, бирде доктаап-даа, бирде оожум калгып-даа, шала адак аар кел чор.

— Бо-ла болгай, малдын даамалы. Амгы үеде ыт-куш сол-даа болза, шаандакы хүү ажылагый үезинде ышкаш «кудай өрээл дээш малын ээн сүрүттер кадарчы чок болдур ийин. Кижилер малды чаа арга-биле кадарар апарган үе-ле болгай — деп, ажим улам бадыткады.

Кадарчынын бажын доозуп, артер оруунга кээп, манагынып олур бис. Ол бисти көрүп каапп, «чүү мындыг улус боор» дээнзиг, бисче углаап, каш карбаткан соонда чедип келди.

Бии-Хемнин «Тинделге» колхозунуң мурнакчы малчыннарының бирээзи Хертек Мөнге-Байырович Чымба ол болду. Мендилешкен соонда малчындан:

— Чоп чылар-чылбас калгып чоруурунар ол, чүлап баксыраан чүвелер бар бе?— деп айтырдым.

— Кайын чүдангы боор ийик, ооллапкан хойлар-дыр ийин, дарга. Доо, артыы мээске дерт хой төрээн, артенги-ле хойлар чүве. Оларның чаныига бараадап чордум. Соңгу чыпкен чүве ийикпе, бир өзүр бо чоок кавыга хүнүнү дээриглээр апаарды. Кончуг чолук, хураганнар тева бээр ийне дээш, төрээн хойларны хейгаарап одургаш, хураганнар эмиг ээп, дынзып алырга, ам өлекче чызалаар бар чоруурум бо-дыр ийин — деп, малчын таакпызын сорбушаан, хураганнарның хойларының үүнче көрүп чугаалады.

— Кай, чаа төрүттүнген хураганнарны иезин-биле кады сүрүп чораанынар ол ышкажыл?

— Мээске дөгеленип, эмиг ээпкен хураган белен-селен чүве тоовас, харын өзүлдезии шыырак, боткур боор чүве. Часкы хураган кежээ-кежээ иезин эрте маннап турар апаар болдур ийин — деп, малчын тайылбырлады.

Ол аразында хойлар чылза-чылза бо кеддилер. Хураганнары кара каракул уксаадан хайнакталган, чурт тайгы базым-дыр. Агрегаттарның ажылчын чоруушкунунуң дүргенин шакта 9—15 километр чедирип болуру ам херек кырынга бүдүрүттүнген. Баштайгы шенелде-шинчилелдерни чоруткан. Сонгу Кавказка, Украинага, төп-кара хөрзүнүүр зонага, Барыын Сибирьге болгаш Кур чер крайныга калбак бүдүрүлге шенелдезин чорудар апаар. Дүрген чоруушкунга ажылдаар кыдыр түскайлап тургускан тракторларның, андазыннарның, сеялкаларның, үлдүредикчилерниң, жатказарының хевирлерин шенеп көрген турар.

Бо угланышкынга шинчилелдерни аку-дуңма социалистиг чурттарга база-ла чоруткулаан.

Шакта 9—15 километр дүрген чоруушкун кылырынга чоруттунган шенелде-шинчилел ажылдарының түнелдерин болгаш ниити программаны — ол талазы-биле улам ынайгы шенелдерниң методиказын Москвада ажыттынган делегей чөвүлел хуралынга чугаалажып көөр.

Ук чөвүлел хуралды социалистиг чурттарның көдээ болгаш ыяш ажыл-агыйының талазы-биле эртем шинчилелдерни аайлап-таарыштырар талазы-биле V конференциязының дыннадырыны дүүштүр, көдээ ажыл-агыйны механизастаарының Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институту чыылдырган. Чөвүлел хурал өлөөн каш хүннер үргүлүүлээр. Оон киржикчилери эртем-шинчилел институттарының ажылы-биле танышар, ССРЭ-ниң улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезинге баар.

ТАҢДЫНЫҢ МАЛЧЫННАРЫ БИРГИ КВАРТАЛДА

Чедиишкиннерни быжыглавышаан, чаа-чаа бедиктерже



«Межегей» совхозтуң Кара-Булуң сүт-бараан фермазының амылишчилери көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер талазы-биле партиянның белгаш чазактың ап чорудуп турар чугула улуг хемчеглерин амыдыралга боттандырар дээш бүгү-ле нүмүн, бар арганаарын салып амылдап турарлар. Шак ол найыралдыг коллективтиң амылишчилери сүт бүдүрериниң планныг онаалгаларын үргүлүг чедиишинниг күүседип келгеннер. Кара-Булуң фермазының коллективи бо чылдың бирги кварталында ниитизи-биле 1284 центнер сүттү, а инек бүрүзүнден ортумаа-биле 372 кг сүттү саап алганнар.

ЧУРУКТА: Кара-Булуң фермазының мурнакчы саанчылары (солагай талазындан): Балчыр Кара-кыс, Аля Нордуп, Мария Мартыненко, Вера Валянская, Оюн Чыртакай, Зина Реодько олар сүт саалдазының талазы-биле эки көргүзүглерлиг болуп турарлар.

Фотозу В. ЛУТКОВТУУ.

Тараа болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедир дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжын калбартыр дугайында чурттуң көдээ ажыл-агыйының бүгү ажылдакчыларынга Краснодар крайның Усть-Лабинск бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-ишчилериниң кыйгырыын изин-биле деткип, оларның үлегерин эдербишаан, Таңды районуң көдээ ажыл-агыйының ажылишчилери боттарының аргаларын болгаш курлавырларын санап көргеш, чеди чылдың бешки чылынга көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин база күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле чаа-чаа хүлээлгелерни алган.

Районуң колхозтары, совхозтары 1963 чылда 3.145 тонна этти, 4.435 тонна сүттү, 220 тонна дүктү күрүнеге садарын шинтпирлээн. Оон-биле кады малдың баш санын дыка өстүрери, оон уксаазын экижидери болгаш продуктуларын көвүдедир социалистиг чарышта айыттынган турган.

Алдынган бедик болгаш харыысалгалыг хүлээлгелерни күүседир дээш социалистиг чарыш колхозтар болгаш совхозтар, фермалар болгаш салбырлар, түс-түс малчыннар аразында калбарган. Ол чарыштың түннелинде район бо чылдың бирги кварталында мал ажылынын продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле багай эвес түннелдерлиг болуп, төдаргай көргүзүглерни чедип алган. Район бирги кварталда күрүнеге сүт садарының планын 132,2 хуу, эттинин 113 хуу күүсеткен. Сүттүң ниити саалдазы эрткен чылга деннээрге көвүдээн болгаш оон бараанның чоруу база бедээн.

Квартал планын бүгү ажыл-агыйлар бир дескі темпилер-биле өйшаанда күүседирин чедип алыр соруглга-биле районуң партия комитединиң бюрозу болгаш район Соведининиң күүсекчи комитеди мал ажылынын продуктуларын бүдүрериниң база күрүнеге садарының айлар, он хонуктар аайы-биле кылган графиктерин совхозтарга, колхозтарга баш бурунгаар чедирген турган. Колхозтар ол графиктерни фермаларга, а совхозтар — салбырларга, фермаларга боттарының эвлээнде чедиргилээн. Фермаларда, салбырларда ажылишчи бүргүү түс-түс үлүэлгелерни ап, малдың азырал, ажаалдазын экижидип, шудургу ажылдааннар.

Бо бүгү хемчеглерниң түннелинде бирги кварталда күрүнеге эът, сүт садар талазы-биле ажыл-агыйларның хөй кезии эки көргүзүглерни чедип алган. «Революцияның чалбыжы» колхоз (даргазы эш Гудков, партия организациязының секретары эш Куһаев), дүржулга станциязы (директору эш Юртаев, партия организациязының секретары эш Яркин) эът, сүт садар талазы-биле ажыл-агыйларның чарыжының мурнакчылары болган. Тодаргайларга «Революцияның чалбыжы» колхоз квартал планын сүт садар талазы-биле 211,7 хуу, эттинин—170 хуу, дүржулга станциязы сүттүүн—151,4 хуу, а эттинин—152,4 хуу күүсеткен.

«Тиилелге», «Межегей», «Элегес» совхозтар сүт садарының квартал планын ыракта ажыр күүсеткилээн. Ол ышкаш эът садар планны районуң бүгү колхозтары болгаш совхозтары чедиишкиниг күүсеткеннер.

Бүрүнеге сүт болгаш эът садар планны чедиишкиниг күүседирине чамдык сүт-бараан фермалары болгаш түс-түс малчыннар биче эвес күш-ажылчы салыышкынны киирген. Дүржулга станциязының Хадын-Аксы сүт-бараан фермазының, ол-ла ажыл-агыйның төп сүт-бараан фермазының коллективтери сааи инектерни сиген, силос, концентрат-биле эки чемгерип, азырап ажаганы-биле эрткен чылдың бирги кварталынга деннээрге сүттүң ниити саалдазын дыка ажыр күүседирин хандырганнар.

Сүт саалдазын, оны күрүнеге садарын көвүдедир дээш деминселге колхозтарның болгаш совхозтарның саанчыларының хөй кезии эки көргүзүглерлиг болгулаан. «Элегес» совхозтуң Каяк сүт-бараан фермазының саанчызы Ирина Смирнова бирги кварталда бир саар инекке онаалтыр 541 кг сүттүг саап, районуң саанчыларының чарыжының бирги черин эзлээн. Ол-ла фермаңың саанчызы Мария Ханды база эки көргүзүглерни чедип ап, бир инектен-не ортумаа-биле 537 кг сүттү сагган. «Межегей» совхозтуң саанчылары З. Казанцева, З. Карташева, А. Иванова, «Тиилелге» совхозтуң саанчылары О. Анайкыс, М. Кара-кыс, дүржулга станциязының саанчылары С. Үнүш, О. Чечек, «Революцияның чалбыжы» колхозтуң саанчылары Т. Оюн, Н. Ензак болгаш өскелер-даа онза кызымаккай ажылдап, сүт саалдазын көвүдедиринге идиг берип, боттарының чогуур салыышкынын кииргеннер.

«Совет Россия» колхозта Бузьма Огнев, дүржулга станциязында Александр болгаш Евгения Рудиннер, Наталья Соболева, «Революцияның чалбыжы» колхозта Клавдия Бунина, Оюн Билчирмаа ышкаш азырап ажааган малынган хонук бүгүде хөй дензи немелдези ап турар малчыннар хөй.

Районуң партия комитединиң бюрозу болгаш район Соведининиң күүсекчи комитеди бирги кварталда мал ажылынын продуктуларын садар талазы-биле колхозтарның болгаш совхозтарның социалистиг чарыжының түннелин үндүргеш, партхомуң база райсоветтиң ажыл-агыйлар аразынга шилчинир Кызыл тугун дүржулга станциязынга; сүт талазы-биле совхозтарның фермаларының аразынга шилчинир вымпелди «Элегес» совхозтуң Каяк сүт-бараан фермазынга; сүт талазы-биле колхозтарның сүт-бараан фермаларының аразынга шилчинир вымпелди «Революцияның чалбыжы» колхозтуң Морачевка сүт-бараан фермазынга тыпсырын шинтпирлээн.

Бүрүнеге эът, сүт садарының квартал планын районуң ажылагыйлары ниитизи-биле чедиишкиниг күүсеткен болза-даа, мал кыштагладыышкынын организастаар талазы-биле улуг четпестер чамдык ажыл-агыйларга болдунганын демдеглээри чугула. Мал чемнерин эвээшти белеткеп, оларны кам чок төтчеглеп чарыгдаанының түннелинде мал чемнери төнүп, арып баксыраан мал ажыл-агыйларда көвүдеп турар. «Коммунизминиң херели» колхозта, «Тиилелге», «Межегей» совхозтарда улуг-даа, чаш-даа малга чиртир сиген төнген. Силос база төнүп турар. Ылангыя «Тиилелге» совхозтан, «Коммунизминиң херели» колхозтан хөй мал арып баксыраанының, чем чогунун хараазы-биле өлүп хораан. «Коммунизминиң херели» колхоз сүт садар планын күүсетпээн. «Межегей» совхозтуң малы база улуг когаралга таваржырының айылында турар. Мал кыштагладыышкынының талазы-биле дувуренчиг байдал эске-даа ажыл-агыйларда бар. Мал ажылында байдал ындыг багай чорукка таваржын турда «Коммунизминиң херели» колхозтуң зоотехниги эш Абрамова, «Межегей» совхозтуң зоотехниги эш Грибин болгаш эскемазының коллективтери саар инектерни сиген, силос, концентрат-биле эки чемгерип, азырап ажаганы-биле эрткен чылдың бирги кварталынга деннээрге сүттүң ниити саалдазын дыка ажыр күүседирин хандырганнар.

Малчыннарның амыдырал-чуртталгазын экижидер талазы-биле тодаргай хемчеглерни «Элегес» совхоз болгаш эске-даа ажыл-агыйлар төлевилээн. Ындыг болза-даа «Коммунизминиң херели» колхозтуң, «Межегей», «Тиилелге» совхозтарның удуртукчулары болгаш партия организацияларының секретарылары малчыннарның амыдырал-чуртталгазын экижидерин талазы-биле хемчеглер дугайында СЭКП обкомунуң болгаш партхомуң пленумнарының доктаалдарын багай күүседип турар. Малчыннарга медицина хандырылгазы эмдээ кошкак. Автолавкалар малчыннарга ховар барып турар.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле ажыл районуң ажыл-агыйларынга бирги кварталдан ийиги кварталда ыракта күжениишкинниг болуру чугаажок. Бирги кварталда эът, сүт бүдүрер база күрүнеге садар талазы-биле чүгээр түннелдерлиг дооскан болзувусса-даа колхозтарның, совхозтарның удуртукчулары, партия организациялары, түскай эртемнигдери, көдээниң бүгү ажыл-ишчилери чедип алдынган чүүдерге оожургап менергенмейн, ол чеднишкиннерни быжыглап, Төрээн чуртка улам хөй продукцияны бээр дээш ийи дапкыр күжениишкинниг ажылдаар ужурлуг.

Эът, сүт бүдүрериниң болгаш оларны күрүнеге садарының онаалгаграфиктери ажыл-агыйлар, фермалар аайы-биле ажылдап кылдынган. Ам ажыл-агый бүргүүнүң удуртукчуларынын, партия организацияларының соруглгазы болза күрүнеге эът, сүт садарының темпилерин кошкатпас дээш колхоз, совхоз, ферма бүргүүнге чедирген графиктерниң күүседезин организастап, оларның күүседезин он хонук бүргүүнге үндүрүп түннээри, бар-ла курлавырларны болгаш арганарны ажыглаары, малчыннарның амыдырал-чуртталгазын экижидеринче утланган тодаргай хемчеглерни сонгаарладылга чокка ботандырары, малдың азырал ажаалзын доктаамал экижидери, малчыннар ортүүнүң организацияларының политик-кижизидиглиг ажылдарны чорудары болур.

Ынчан районуң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери мал ажылынын продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле алган бедик хүлээлгелерин мурнукузу ышкаш чеднишкиниг күүседип шыдаар.

К. ОЧУР-ООЛ,
Таңды парткомуңун секретарыныг оралакчызы.

ХАДЫҢ-АКСЫНЫҢ ФЕРМАЗЫ

Тыванын дүржулга станциязы бо чылдың бирги кварталында күрүнеге сүт садарының талазы-биле республиканың бүгү ажыл-агыйларындан эң бедик көргүзүгүг чедип алган. Станция бирги кварталда күрүнеге 120 тонна сүт садар тургаш, 182 тонна сүттү садып, планын 151,4 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың бирги кварталында дүржулга станциязы 120 тонна сүттү саткан. Ынчангаш сүт бүдүрериниң талазы-биле станция эрткен чылдың бирги кварталыбиле деннээрге дыка хөй тонна сүттү ажыр бүдүргеп.

Дүржулга станциязының Хадын-Аксында сүт-бараан фермазы сүт саалдазының талазы-биле чыл бүрүде-ле эки көргүзүглерни чедип ап, ай, квартал планын үргүлүг чеднишкинниг күүседип келген. Ол ферманың эргелекчизи Оюн Шыырапович Сырат ажыл-агыйны үдуртуп башкарарынга организакчы талантылыг, мал ажылынга хөй чылдар дүргүзүнде ажылдап келген болгаш малды ажаап, чемгерип, одарладырынга улуг дүржулгалыг кижи. Оюн Шыырапович үдуртуп турар фермазы-биле дисти таныштырды.

Ферманы черле дыка эки дерип кыган. Инектериниң турар үлегерлиг кажаазының ишти чылыг, арыг-шевер, электри чырыы-биле хандыртынган. Чемгерер, суггарар черлерни база-ла ол кажаа иштинде кончуг таарымчалыг кылдыр кылган. Инектерни «ёлочка» деп саалда аппараты-биле саап эгелээн соонда сүт саалдазының дыка көвүдээнин ферма эргелекчизи чугаалады. Инек саар чернин шалазын кылайтыр чүп каапкан, саалда хереклелерин болгаш кочалдарны, ак марляларны база-ла арыг кылдыр чүгаш, түс-түс турар черлеринде чуруи-чыскаалдыг аскылап каан. Саанчы бүрүү-ле түскай шкафтарлыг, ында саалда үезинде кедер хептерин аскылап каан.

«Ферманың ажылдакчылары! СЭКП-ниң XXII съездизининн шинтпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бүгү күжүвүсүү салып ажылдаалынар!» дигген лозунну улгаттыр парлаш, ээ-не көскү черде аскан. Коммунизм тургузукчузу кижиниң моральдыг мөзү-шынарлыг ажы-чанныарының дүрүмүн база-ла улгаттыр парлаш аскан. Станцияның бо чылын 4768 центнер эттии, 10470 центнер сүттү, 326 центнер дүктү, 189000 центнер тараапы бүдүрер дээн хүлээлгезин улгаттыр парлаш ында аскан. Дүржулга ажыл-агый черинин сүттү болгаш эттии, тараапы бүдүрериниң база күрүнеге садарының талазы-биле чыл бүрүде-ле улам-на улуг өзүлделиг болуп турарын түскай диаграмма көргүскен. Чижээ, сүт саалдазы 1959 чылда 2659 центнер турган болза, 1961 чылда 7303 центнер, а 1962 чылда 7883 центнер кылдыр өскен. Эът бүдүрери 1959 чылда 1414 центнер турган болза 1961 чылда 2144 центнер, а 1962 чылда 3710 центнер өскен. Сүттү болгаш эттии күрүнеге садары чыл бүрүделе каш-каш центнер көвүдеп турар.

Саалда залынын ындыы талазында бичии өрээлчигеште аптека тургускан. Сүттү хемчээр болгаш ону машинага тырттар өрээлдер база бир ангы. Ында ферманың сүт саалдазының талазы-биле чедип алган көргүзүглерин болгаш планнарын бижээш аскылаан. Инек бүрүзүн түскай докгаатқан рацион ёзугаар чемперип турар: хүнде бир инекке сиген, чарбалай тырткаш чымчадыр хайындырып каан арбайны, кукуруза силозун, кызыл-тас саванын, соок далганын, тарымал сигеннерни (чуминза, пырей), дүстуг берип турар. Ынчангаш инектерни шак ындыг амдан-хоолуг чемнер-биле тоттур чемгерип турарындан саанчылар хөй сүттү саап ап турар. Инектер хар чаарындан эгелээш черле чер өттүлэ кербээн, үргүлүг азыралда. Чер карара бээрге ам чер одарладыр, оонбиле кады немелде чемнерни база бээр.

Саалданы чорударын, кажаалэр иштин аштап арыглаарын, савааларны, саалда аппараттарын чуурун, инектерни чемгерерин, дыштандырарын түскай хүн чурумун ёзугаар чорудуп турар, ол чурумну хамада аскан. Чижээ эртенги саалдага белеткел 5 шак 45 минута турда эгелээш ону 15 минута иштинде доозар. 6 шактан эгелеп эртенги саалда, бүгү инектерни 2 шак 30 минута иштинде саап дооскаш, оон соонда улаштыр 45 минута иштинде саалда залын болгаш савааларны, аппаратарны чүп арыглаар...

Ферманы бүс-биле чылыдып олаар кылдыр кылган болгаш бүгү ажылдың күүседирин механизастаан. Шупту сес саанчы бар, оларның кижи бүрүзүнде-ле 35 инектер быжыглаттынган. Ооржак Чечек, М. Линева, Аля Оюн, В. Залуцкая болгаш өске-даа саанчылар хөй сүт саап алыр талазы-биле шылгарап турар. Ылангыя Ооржак Чечек эң бедик көргүзүглерлиг болуп, бирги черде шылгарап үнген.

Сүт саалдазын хүн, ай, квартал аайы-биле график ёзугаар чорудуп турар. Хадын-Аксының сүт-бараан фермазының найыралдыг коллективи бо чылдың ийиги кварталында бирги кварталда сагган сүдүнден хөй сүттү саап алыр дээш ажылдап турарлар.

Саанчыларның болгаш ферманың ажылдакчыларының чүргүн турар оран-бажыңы таарымчалыг, өкп, ишти арыг-шевер. Электри чырыы-биле дүн, хүн чокка хандыртынган. Ам ында уруглар яслизининн болгаш чүрттелге бажыннарының чаа тудуглары чоруп турар. Улавас анаа магазин болгаш кижи эмнелгезиниң салбырының тудуу эгелээр.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Үттүг-Туруг фермазында

«Революцияның чалбыжы» көдээ ажыл-агый артелиниң Үттүг-Туруг сүт-бараан фермазының коллективи чеди чылдың бешки чылында сүт саалдазын көвүдедир дээш шудургу ажылдап турар.

Фермада 189 баш саар инектер бар. Чыл эгезинден бээр 65 инектер төрээн. Оларның бызаалары четче доругуп турар. Ферма бирги кварталда ниитизи-биле 491 центнер азы бир инекке онаалтыр ортумаа-биле 259 кг сүттү саап, багай эвес көргүзүглерлиг болган.

Фермада мурнакчы ажыл-ишчилер хөй. Чижээ, саанчы Оюн Таня ында бызыглаан 27 инектен 11.466 литр, азы бир инектен-не 377 кг сүттү, оон ажы Нина Ензак 28 инектен 7.488 литр азы бир инектен-не 248 кг сүттү сагган.

Ук фермада бызаа ажаакчылары Оюн Билчирмаа, Клавдия Бунина олар бызаа бүрүзүнге онаалтыр хонукта ортумаа-биле 700—800 грамм немелде деңзини ап турар. Оларның чамдык бызааларының хонукта немелде деңзизи бир килограмм чедип турар.

Эр молдургалар кадарчызы Николай ооң ажаап турары 90 молдургаларның баш бүрүзүнден хонукта 837 грамм немелде деңзини алган.

Чедиишкиннерниң үндезини

Дүржулга станциязының малчыннары чеди чылдың бешки чылында мал ажылының продукциязын бүдүрерин көвүдедир болгаш күрүнеге 800 тонна сүттү, 410 тонна эттии, 32,6 тонна дүктү садар деп шинтпирлээн.

Станцияның малчыннары боттарының сеглээн сөзүн быжыы-биле ээлеп турарын бирги кварталдың түннелдери көргүскен. Бирги кварталда 25 тонна эттии, 120 тонна сүттү күрүнеге садар ужурлуг турган бис. Чыл эгезинден бээр 38,1 тонна эът, 182 тонна сүт белеткел пунктударынга дужаатынган. Оон иштинде инек ээди 170 тонна, хаван ээди 31 тонна. Азы сүт садар план 151,4 хуу, эттинин—152,4 хуу күүсеттингген.

Сүт саалдазын көвүдедиринге төп. Хадын-Аксы сүт-бараан фермаларының коллективтери эки көргүзүглерлиг болган. Чижээ, төп ферма 84.579 центнер азы бир инектен 272 кг сүттү саап, 70.752 центнерни күрүнеге сатқан. Хадын-Аксының фермазы 77.455 центнер азы бир инектен 319.6 кг сүттү саап, оон 67.678 центнерни күрүнеге сатқан.

Сүт-бараан фермаларында 29 саанчылар бар. Оларның хөй кезии сүт саалдазының талазы-биле эки көргүзүглерлиг болган. Саанчылардан Наталья Вяткина, Мария Линева, Оюн Чечек, Ооржак Светлана, Сат Үнүш, Надежда Саигува олар сүт саалдазын көвүдедиринге боттарының чогуур салыышкынын киирип, эң хөй сүттү сагганнар.

Эр молдургалар кадарчылары А. Рудин, Е. Рудина, А. Дежнёва олар баш бүрүзүнге онаалтыр хонукта 727 грамм чедир немелде деңзини ап, кызымаккай ажылдап турар. Чыл эгезинден бээр станцияның төрүүр хойларындан 5.076 хураганнар төрүттүнген. Хойжулар Оюн Дажы-Сан, Оюн Каптык-кара, Сат Допчу олар төрүттүнген бүгү хураганнарны менди дорукторуп турар. Ол ышкаш хаван ажаакчыларының көргүзүү база багай эвес. Чижээ, Мария Рябухина, Зинаида Сырчина олар дүнүш хаван бүрүзүнге онаалтыр 7,5—8,5 хаван ээлдарын камгалап алганнар.

Малчыннар эки түннелдер чедип алырынга станцияның коммунистери биче эвес салыышкынныг болган. Партия организациязы фермалар ажылдакчыларының, хойжуларның, семиртилге малының кадарчыларының ортузунга организастыг болгаш тайылбыр массалыг ажылды алаан күштелдирген. СЭКП ТК-ниң ноябрь Пленумунун соонда түскай эртемнигдерниң болгаш активтиң киржилгези-биле партияның ажык хуралынга 1962 чылдың ажыл-агый түннелдерин чугаалажыы, станцияның ажыл-ишчилериниң соруглгаларын тодаргайлаан. Ол ышкаш декабрьның ийиги чартынга бүдүрүлге хуралын эрттирген.

1963 чылдың бирги кварталында эът, сүт бүдүрериниң база күрүнеге садарының талазы-биле он хонуктар, айлар аайы-биле кылдынган графиктиферма бүрүзүнге чедирген бис. Графиктин күүседезин он хонук, ай санында үндүрүп, мурнакчыларга акша шанналы тыпсып келген бис.

Малчыннар ортузунга масса-политиктиг ажыл чорудар, социалистиг чарышты организастаар, оларның күүседезин хынаар кылдыр коммунистерни ферма бүрүзүнге быжыглаан. Коммунистер быжыглаан участоктарынга доктаамал ажылдап, чайылбыр массалыг хемчеглерни организакчы ажыл-биле холбаштырбышаан, четпестерни илередип, оларны үзүткээр талазы-биле практиктиг дузаны көргүзүп турган.

1963 чылда көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин болгаш күргнеге садарын көвүдедир дугайында усть-лабинчилерниң кыйгырыын ёзугаар малчыннар ортузунга тайылбыр-массалыг улуг ажыл чоруттунган. Кубанчыларның кыйгырыын бүгү фермаларга чугаалажып көргеп. Партбюро, ажылчын комитеди болгаш администрация, станцияның түскай эртемниглери-биле кады бригада, ферма бүрүзүнүн аргаларын база катап эде көрүп, чаа төлевилелдерни ажылдап кылган. Ол төлевилелдерни бүдүрүлге хуралынга, бүгү фермаларга чугаалажып көргеп. Саанчы, хойжу, кадарчы бүрүзү малдың продуктулуун бедидер талазы-биле немелде хүлээлгелерни алганнар.

Бо бүгү хемчеглерниң түннелинде мал кыштагладыышкыны мурнуку чылдардан эзээн организастыг эртип турар болгаш бирги квартал мал ажылының талазы-биле чеднишкиниг доозулган.

Ындыг болза-даа чедип алдынган чүүдерге менээргенир, сагыш-ооржугаар эрге бисте чок. Мал ажылының продукциязын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле ийиги кварталда база күжениишкинниг ажылдаар ужурлуг бис. Маңаа кол чүве болза бирги кварталдың темпилерин кошкатпазы болур.

Амгы үеде станцияның партия организациязы мал кыштагладыышкынын чеднишкиниг доозар, малдың чайгы семиртилгезин организастыг эгелээр дээш хемчеглерни ап турар. Ол болза дараазында кварталдарда, хөй эът, сүт, дүк бүдүрерин көвүдедиринге дузалаар. Станцияның күш-ажылга ынак, найыралдыг коллективи ийиги кварталдың онаалдазын чеднишкиниг күүседиринге чигзиниг чок.

И. ЯРКИН,
дүржулга станциязында партбюро секретары.



Александр Ильич Рудин—Тыванын дүржулга станциязының малчыны. Ол эрткен чылдың ноябрь айда 223 баш, кызын төрээн эр бызааларны хүлээп алган. Ол чеди чылдың бешки чылының бирги кварталында күш-ажылчы улуг чеднишкинни чедип ап, районнуң база бир журнакчы малчыны болуп шылгарап үнген. Ооң амгы ажаап турар молдургалары бо кышты онча-менди чыл ашкан, ам ол молдургаларның кужу семис чаагай. Александр Ильич молдурга бүрүзүн-не бир хонукта ортумаа-биле 727 грамм кылдыр немей семиртип турар. Чамдыктары харын хонукта 1 кг ажыр семирип турар.

— Боларны бо чылдың августа айда күрүнеңиң эът планынга киирер ужурлуг чүве. Аңаа чедир улуг шарыжыктар-биле дөмей чыгам кылдыр эки семиртип ажаарының сорулгазын салып алган бис. Ынчангаш жен бодум болгаш мээң дузалакчыларым Александра Ефимовна Дежнева, кадайым Евгения Степановна бистер молдургаларның хөй эътти немеп семиришири дээш оларның ажаалдазынче, чемгерилгезинче улуг кичээнгейни салып турар мындыг улус бис. Эрткен чылдың күскээр кыжынындан эгелээш амдыгаа дээр кукуруза силозу, сиген, чарбалай тырткаш чымчадыр хайындырып каан чемнер-биле чемгерип турар бис. Чер карара бээрге тургузу азыралдан үндүрүп, оттуг черлерже барып одарладыр бис. Изиг дүжүп келири билек-ле эки оттуг серии тайгаларже чайлагладып чоруптар бис. Малдың дуе, кужурун бичедаа үзүктелдирбес чорук эки семиртилгени чедип алырының база бир магадыллалы —деп, Александр Ильич чугаалады.

Таңдыда амгы дүржулга станциязы шаанда колхоз турар үеде, 1937 чылда Александр Ильич колхозка кирип, төрээн колхозунуң ажыл-агыйының хөгжүлдезинге бодунуң үлүг-хуузун киириштирип келген. Ол чылгычылап, хойжу болуп, ферма эргелекчилеп ажылдап келгеш, малды ажаал, кадарарынга [illegible] дүржулганы чедип [illegible].

ЧУРУКТА: А. Ильич Рудин бодунуң ажаап турар молдургаларының аразында.

Т. САЯН-ООЛ.

Мурнакчы фермаларның көргүзүглери

Фермалар	Ажыл-агыйлар	Бирги кварталда сагган сүт:	
		Ниити саалда (центнер)	Бир инектен (кг)
Кызыл	«Элегес» совхоз	860	486
Кулузуп	«Элегес» совхоз	588	430
Хөр	Дүржулга станциязы	485	408
Алаак	«Межегей» совхоз	1284	394
Кара-Булуң	«Межегей» совхоз	1061	373
Хадын-Аксы	Дүржулга станциязы	775	351
Элегес	«Элегес» совхоз	510	343
Дөөра-Хадын	«Межегей» совхоз	697	320
Төп	Дүржулга станциязы	688	273
Үттүг-Туруг	«Революцияның чалбыжы» колхоз	491	259
Төп	«Тиилелге» совхоз	1030	229

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 93 чыл болурунга

В. И. ЛЕНИННИҢ ТӨП МУЗЕЙИНДЕ

Коммунистиг ниитилелдиң биштиң чуртувуска тургузары дээш совет улустуң болган Коммунистиг партиязының демиселиниң күчүлүг чепээ болза марксисчи-ленинчи теория, улуг Ленинниң өредии болуп турар.

В. И. Ленинниң Төп музейи маркизми-ленинизмни суртаалда а р ы н г а чижеглээр чүве чок улуг ужур-дузалыг болуп турар. Ону Коммунистиг партизының Төп Комитединиң шиитпири-биле 1936 чылдың май 15-те Москва хоорайга ажыткан.

Музейниң 20 ажыг залдарында 6 муң хире чүүл бүрү экспонаттарны делгеп көргүскен. Оларның аразында В. И. Ленинниң ажыдарының баштайгы үндүрүлгелери, оон түүлдерин парлаан солуннар, сеткүүлер, ховар фото-чуруктар, баштынчының адилеп чораан эт-херекселдери, идик-хептери бар. Ында уран чүүлдүң эң дээре чогаалдары — баштынчының ажыл-амыдыралын көргүскен чуруктар, тураскаалдар чыгдынган.

Музейде делгеттинген документилер болгаш материалдар В. И. Ленинниң амыдыралын болгаш оон революсчу ажылын базым бүрүзүнде ажок тодаргай чугаалап турар. Музейге келген кижилер революцияның чалаттынган баштынчызының Коммунистиг партияны тургузары дээш канчаар амыр соксаал чок ажылдап чорааның, оон удуртулгазы-биле Россияның ажылчыннарының болгаш тараачыннарының хаан чазакты дүжүр октаар, пролетариат диктатуразын тургусканын, Ленинниң удуртулгазы-биле хамаатыг дайынын чылдарында даштыкы интервентилерни болгаш ак-гвардейжилерни чылча шапканын, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле совет улустуң социалистиг ниитилелди тургускаңын болгаш коммунизмни тургузуп турарын тодаргай билип алыр.

В. И. Ленинниң Төп музейин тургускандыр бээр 27 чылдарның дургузунда ону 20 миллион ажыг кижилер кээп көрген. Музейни бистиң чуртувустуң ырак, чоок булунгарындан болгаш даштыкыдан хөй-хөй кижилер кээп көрүп турар.

Музейге чораан совет кижилер улуг Ленинге болгаш оон үндезилеп тургусканы Коммунистиг партияга изиг ынакшылының дугайында чылыг сөстерни демдеглеп дептеринге бижип каап туурарлар.

Бир ажылчын кижиниң бижээни болза: «Мен коммунист эвес мен, ынчалза-даа Ленинниң арын-нүүрүндэн мен бүгү совет улустуң, келир үениң кижизиниң үлегер-хевирин көрдүм. Бүгү кижилер Ленин ышкаш болзун!»

Бүгү делегейниң ажылчы чонна-рының угаан-сарыылынга ленинчи идеяларның улуг салдарының дугайын даштыкы кижилерниң демдегледелери чугаалап турар.

Кытат Улус Республиканың төлээлери мынаар бижигледи арттыры каапнаар: «Совет улус ам өөрүшкүлүг болгаш бай чурттап туурарлар-дыр. Бистиң чуртувустуң чону ам совет улустуң оруу-биле чоруп орар. Бистер Ленинниң түгүнүң адаа-биле чорааш бодувустуң чуртувуска аас-кежиктиг амыдыралды тургузуп турар бис».

Францыдан келген ажылчын төлээлер мынчаар бижээннер: «Ленинниң кайгамчык музейин мырынай чаа көрдүвүс. Улуг Ленинниң демисели-биле болгаш ажылдары-биле танышканывыс соонда, Францияга ээп чеде бергеш, демократия болгаш тайбың дээш улам идепкейлиг демисежир деп быжыы-биле шиитпирдеп алдывыс».

Ленинниң хөрээ, Ленинниң бодалдары амыдырала боттанып, миллион-миллион кижилерни тайбың, демократия болгаш социализм дээш демиселче сорук киирип турар.

Музейниң баштайгы залдарын В. И. Ленинниң чаш болгаш аныяк чорааң чылдарынга бараалгаткан. Ульяновтарның өг-бүлезиниң чуруктары, бичии Володяның номчуп чорааң номнары. Оларның аразында: Н. Некрасовтуң шүлүктери, А. Пушкиниң чогаалдары, Л. Толстойнуң «Дайын болгаш тайбың», И. Тургеневтиң «Анчының демдеглелдери». Ленин гимназияга өөренип турган чылдарында-ла орус революсчу-демократтар А. И. Герценниң, Н. А. Добролюбовтуң, В. Г. Белинскийниң чогаалдары-биле танышкан. Ол Н. Г. Чернышевскийниң «Чүнү кылырыл?» деп романын номчуп, К. Маркстың «Капиталы-биле» танышкан.

1887 чылдың майда III Александр хаанның амы-тынынче халдаашкын кылган дээш Ленинниң акызы Александр Ульяновту шаажылаан. Акызының шилип алган оруун Ленин шын эвес, чазыглыг деп санаш, мынча дээн: «Чок, бис ындыг оруктап чорбас бис. Ындыг эвес оруктап чоруур херек». Ленин ынчан-на, он чеди харлыында-да, массалыг революсчу демиселдиң оруун шын орук дээрзин билген. Ында чүрүкчү П. Белоусовтуң «Бис өске оруктап чоруур бис» деп чуруун маңаа холбаштыр делгеп көргүскен.

1889 чылда Ленин «Тараачыннарның амыдыралында чаа ажыл-агыйжы шимчээшкиннер» деп ажылды бижээн. Оон амыдаа чедир кадагаларттынып арткан болуп база делгээн. Ол ажыл Ленин 23 харлыында-ла ёзулуг марксисчи-революсчу апарган деп чүвени чугаалап турар.

Бо баштайгы залдарда солуп делгелгелериң бирээзи болза, Ленинниң Саян даглар ының эдектеринде Шушенское суурга шөлүлгеге турган амыдыралын көргүскени болуур.

В. И. Ленин даштыкыга чоруп турганының сөөлүнде 1895 чылдың сентябрьда Россияже ээп келген. Ленин ол-ла дораан Петербургтуң бүгү марксисчи белгүминериңден «Ажылчын ангыны хостаары дээш демиселдин эвилели» деп чаңгыс аай организацияны тургускан. Ол шынап-ла Россияга революсчу партияның эге үндезини болган «Демиселдин эвилели» ажылчын шимчээшкини-биле социализминиң каттыжышкының херек кырынга боттандырып, ставкаларын удуртуп эгелей берген.

1895 чылдың декабрьда хаанныг эрге-чагырга В. И. Ленинни болгаш «Демиселдин эвилелинин» элээн хөй кежигүннерин тудуп хоруудаан. Кара бажыңга чыл ажыг олуртканының соонда Ленинни Сибирьже шөлээн. Ленин Шушенское суурга үш чыл хире чурттаан. Оон баштай чурттап турганы тараачын А. Д. Зыряновтуң бажыңының чуруун мында көргүскен. Ол-ла залда В. И. Ленин биле Н. К. Крупскайның ийилээ чурттап турганы П. А. Петрованың бажыңының хевирин бичиилелдир кылып каан.

Владимир Ильич Шушенскоеге үш-ле чылдың дургузунда 30 ажыг ажылдарны бижээн. Оларның иштинде марксисчи теорияның өлүм чок улуг ажылдарының бирээзи — «Россияга капитализм хогжүлдези» деп ном бар. Ол номну маны даштан кылган хоо иштинде делгеп каан.

1899 чылда Кызыл биле Абакан аразында Ермаковское суурга В. И. Ленинниң удуртулгазы-биле 17 социал-демократтарның хуралы болган. Орта Ленинниң бижээни «Россияның социал-демократтарының удуралыышкының» хүлээп алган. Ол ажыл «экономистерниң» шын эвес үзелбодалдарын

Телеграф медээлеп, дамчыдып тур

Фин коммунистерниң съездизинде

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Финляндияның Коммунистиг партиязының XIII съездизиниң Хельсинкиге апрель 12-де болган хуралынга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының төлээлериниң удуртукчузу СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП-ниң Ленинград үлетпүр обкомунуң бирги секретары В. С. Толстиковка сес берген.

СЭКП Төп Комитединиң даасканын ёзугаар эш Толстиков Совет Эвилелиниң коммунистериниң болгаш бүгү совет улустуң аку-дунма байырын Финляндияның Коммунистиг партиязының XIII съездизиниң делегатгарынга, бүгү фин ажылчы чоннарга дамчыткан. Марксизм-ленинизмниң болгаш пролетарҗы интернационализмниң улуг идеяларының тиилелгези дээш демиселге үзел-бодалдарының чангыс эптиин болгаш ниитизин марксичи-ленинчи партилар кезээде илередип келген деп В. С. Толстиков чугаалаан. Съездиниң шиитпирлери Финляндияның Коммунистиг партиязының ажыл-чорудулгазынга чаа кодүргүүшкүнүү хайныктырар дээрзинге бүзүрелин илергейлээш, В. С. Толстиков Финляндияның Коммунистиг партиязының XIII съездизинге СЭКП Төп Комитединиң байырлыг чагаазын номчаан.

Съездиниң делегаттары ол байырлыг чагааны диниттиг, үр алыш часкаашкыны-биле уткаан.

Оон дараазында В. С. Толстиков болза Владимир Ильич Ленининиң чуруун чураан Кызыл туктуг СЭКП Төп Комитединиң даасканын ёзугаар Финляндияның Коммунистиг партиязының XIII съездизинге СЭКП биле ФКП-нин араазында аку-дунма найырадыг демдээ кылыр дамчыдын берген.

ФКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү А. Мякинен аку-дунма найырадыг илергейлээни дээш, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинни илергейлээн. Финляндияның Коммунистиг партиязы ол туктуг бедик тудуп чоруур болгаш ол туктаг илеретгинге марксизм-ленинизмниң идеяларынын боттанышкыны дээш демиселге СЭКП-биле болгаш аку-дунма өске-даа партиялар-биле кады чоруурун Мякинен съездиниң мурнундан бүзүреткен.

Бельгияның Компартиязының XIV съездизи

АНТВЕРПЕН. (СЭТА-ның тускай корр.). Бельгияның Коммунистиг партиязының XIV съездизиниң үш айтырыы: БКП ТК-ның отчёт илеткели (илеткелчи БКП-ниң даргазы Эрнест Борнель), партияның уставынга өскерилгелер, партияның удуртур органнарын сонгууру.

Совет Эвилелиниң, Чехословакияның, Болгарияның, Францияның, Польшаның, Швецияның, Норвегияның, Австрияның, Венгрияның, Голландияның, Италиянның коммунистиг партиялардың төлээлери съездиге киржип турар.

Англи коммунистерниң съездизинде

ЛОНДОН. (СЭТА). Великобританияның Коммунистиг партиязының XXVIII съездизи бодунуң ажылын үргүлчүдеп турар.

Апрель 12-де болган үндүскү хуралынга даргалакчы Стэнл болза Великобританияның Коммунистиг партиязынга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ТК-зының байырлыг чагаазын номчаан. Ону делегаттар диниттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан. Аку-дунма өске-даа партияларның байырлыг чагааларын съездиге база номчуп дыннаткан.

Партияның чингине секретары Джон Голланның кыганы—Великобританияның Коммунистиг партиязының Национал күүсекчи комитединиң отчёт илеткелин чугаалажып көөрүнге санал берген ораторлар идепкейлиг киришкен. Капиталистиг дарлалга удур, социал эргелер дээш англи ажылчын аңгының үш бүрүде демиселинге коммунистерниң идепкейлиг киржип турар дугайын олар чугаалап турганнар.

Хулиан Гримаунуң амы-тыны айыылда

ПАРИЖ. (СЭТА). Испан улустуң алдарлыг оглу, Испаниянын компартиязының ТБ-зының кежигүнү Хулиан Гримаунуң амы-тыны айыылдыг байдалда турар. Париж парлалгазынга үнген медээлерни ёзугаар алырга, франкочу шаажылакчылар чоокку хүннерде ону сулгаар деп турарлар. Франкочу ёзу-чуруумуң улуг албан-дужаалдыг ажылдакчыларының күткүүшкүнү-биле шериг суду Гримаунуу шаажылап шиндиринге белеткенип турар. Оларның негелдезин ёзугаар шииткел доктаалды үндүргенинин соонда чоокку шактарда күүсеткен туруп болур.

Испаниянын коммунистиг партиязының хуудузун Мадридте тараткан. Хуудуста чугаалап турары болза: «Франко болгаш оон чалчалары чонну коргудар деп кордавышаан, Гримауну бужар-багы-биле өлүрерин бодап турарлар-дыр. Ынчалза-даа дерзин ёзу-чуруумну дүжүр октаарынче угланган миллион-миллион испаннарның шимчээшкинниинге кым-даа база чүү-даа ам шаптыктап күш четпес».

Грецияга өлүмнүг айыыл

АФИНЫ. (СЭТА). «Поларис» деп ракеталар болгаш ядролуг чепсек-биле чепсегленген суг ишти-биле чоруур «Сэм хьюстон» деп америк атомнуг хеме ам Эгей далайда чоруп турар. Афинының солуннарының дыңнадып турары-биле алырга, ол хеме Измирже «найыралдың ээн-чоруун» кылып, Грецияның суг эриктерин дургаар ажыдырып бар чыдар. Моон сонгаар «Сэм хьюстон» Салоник шенекке турар дугайында француз парлалганың дыңнадының ол солуннар айтып турар.

Суг ишти-биле чоруур америк атомнуг хемениң Грецияның суг эриктеринде келгенинин дугайында медээ Грецияның хөй-ниитизин аажок улуг дүвүреткен деп «Авги» солун бижээн. Грецияның кырында өлүмнүг айыыл дургелип келген. Грек чазак от-биле айыылдыг ойнап, чуруттуң айыыл чок чоруун кыжаныгга тургузуп турар.

Грецияга өске янзының аажок улуг айыылы база тургустуңуп турар. Чоокта чаа суг ишти-биле чоруур «Трешер» деп хемеге болган таварылга Эгей далайда чоруп турар суг ишти-биле чоруур атомнуг хемеге болбас деп ким магадылаар боор. Ынчаарда Грецияны долгандыр турар бүгү далайлар хоралыг чүүл-биле бокталыр апаар. Чер-ортузу далайдан атомнуг хемелерни ырадырын солун негеп турар.

Бонн эрге-чагыргаларның туразында аажылалы

БЕРЛИН. (СЭТА). Барыын Германияда атомнуг чепсектиң удурланыкчыларының чанчыл болган часкы походтарынга киржири-биле атомнуг чепсекке удур 50 ажыг англи демиселчилер самолёт-биле Дюссельдорфка (ГФР) ужудуп чеде бергеш, аэродромга самолётка хонганнар. Оларны самолёттан үндүрбези-биле полицейжи таныылдарны самолёттуу долгандыр тургускан дээрзин АДН агентилел дыннаткан.

ГФР-че баарын хоругдаан бонн эрге-чагыргаларның кара-туразында аажылалынга киленээн атомнуг чепсекке удур англи демиселчилерниң медеглээни болза: Херек апарган таварылгада самолётка понедельникке чедир олурар болгаш бир авес оларның барыын-герман өнүктерин ядролуг дайынның айыылынга удур, чепсегленишкинни дүжүрер болгаш тайбың дээш походка киржири-биле Англияже чоруурун чөпшээрээр болза, чүгле ынчаарда дедир ужудуп чанарынга белен бис.

Дүне чедип келген полиция күш хереглеп, атомнуг чепсекке барыынгерман удурланыкчыларны аэропорттуң бажынындан үнүп чоруурунче албадаан, оларны Англияже чоруурун чөпшээреваэн бонн эрге-чагыргаларның үүлгедиглеринге олар удурланып турарлар.

СОВЕТ КИЖИЛЕР ЫНДЫГ



ЛИТВА ССР. Каунастың Ю. Грейфенбергерис аттыг машина тудуушкунунуң заводунуң слесары Викторас Алюшюс айыылга таварышкаш, аары-биле өртенген. Оон амы-тыиын камгалаар төлээде ол кижиниң мага-бодунче өске кижилерниң ханын хөй хемчээлдин-биле кудары негеттинип турган. Эжиниң амы-тынын камгалап алыры-биле заводтуң цинка цегинин 40 ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары боттарының ханын бергеннер.

ЧУРУКТА: Ю. Грейфенбергерис аттыг заводтуң бөлүк ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары хан солуштур кудар станциянын донор салбырында.

Фотозу М. ОГАЙНЫҢ.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Оолдуң амы-тынын кым камгалап алганыл?

Бо таварылга бир воскресеньеде болган.

Игорь класста эң эки өөредилгелиг болгаш чуруумут өөреникчилериниң бирээзи, сонуургаачал, аргалыг-ла болза, хөйну билип алырын күүзээр. Игорь бир-ле катап Кызыл хоорайның «Алдан маалыр-лар» аттыг чурт-шинчилел музейинде чаа, онза экспонат—ам-даа алы тывылбаан балык барын дыңнап каан.

«Адырам, түү онза балык боор ол. Өөрүмүү эдертип алгаш, ону көрейн арам. Ол оолдар-биле чайны кады балыктаар-даа кижи болгай мен» деп, ол иштинде бодаан.

Шынап-ла, ол-ла күзели-биле Игорь даартазында бөлүк өөрү оолларны эдертип алгаш, музейге чеде берген. Музейни ажыдар шагы четпээн болган.

— Оолдар, хем кыдымнга бараалыңарам. Сад арыынын баарында доңмас кара сутларның байланы аажок боор чер, сонуургап көрээлем—деп, Игорь өөрүнге чугаалаан.

Удаваанда олар хем кыдымнга маңнажып келгеннер. Часкы хүннүң чылыг хереливден эрээш хар ында-мында чайындылап, чамдык черлеринде доштарын оя шаап баярга бараан. Оолдар ортулуктуң ыдыы эриинче углаңнаннар. Хамыктың мурнунда—Игорь.

Хенертен дош буступ, ындамында оюндулап эгелээн.

— Игорь, аткаар-ла! Аймак келген! Дүжүп эгелединиис!—деп, өөрү алгырышкан.

Игорь дедирленир чай албаан...

Таптыг-ла ол үеде бичии оолларының дуза дилеп, кыйгырган үнүнүн комсомолчулар Шээпчи Оюн биле Борис Люндуп дыңнап каапкаар.

— Борис дыңнадың бе? Алгы хем кыдымнан кээп тур! Моңу тут!—дээш, Оюн тонун үштүп, ажите тутсупкан, алгы үзеп черже бар-ла күжү-биле маңнаан.

Кижи чедери берге, эриктен ыракта, доштуг ээреминиң ортузунда бир кижиниң бажы карандайнып турган. Ук ээрээш. Секунда бүрүзү үнелиг. Оолдуң амы-тыны улуг айыылда! Шээпчи Оюн доштуг сугже шурап, оолдуң чанынче эштип чоруккан.

Бичии Игорь күжү төнүп, доштуг чаактың адаанче кирип чыдырда. Оюн ону солагай холу-биле туткаш, дедир эштипкеп...

Дүргеи дуза чедирер черге эккеп, аңаа дуза чедирер хемчээн алганының түңнелинде, Игорь угаан кирип, миниип келген.

Игорь Фирсов—Кызылдың № 3 школазының дөртку класының өөреникчизи. Игорьнуң амы-тынын алган Ш. Оюн Совет Армияның хүрээленнинден чоокта чаа халажып келген. Ам ол, Кызылдың коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТК-зында слесарылап ажылдап турар. Комсомолчуунуң, совет хамаатызының ёзулуг-ла бедик моральыг мөзүг-шынарынга дүүжүр эрес-дидим чорукту ол ыыгаан.

Д. БААЗАН.

АФРИКАНЫҢ ХОСТАЛГА ХҮНҮНГЕ

Африкада колониализмниң сөөлгү хүннери

Африкада болуп турар национал-хосталгалыг революцияларның түңнелинде оон арны таныттынмас кылдыр өскерилген. Амгы үеде ында политиктиг хамаарышпас чоруун чаалап алган 33 күрүнелер туруп турар. Африканың 200 миллион ажыг кижилиг деңискээриниң 4-түң 3-жү колониализминиң кулданышкынындан хосталган. Империалистиг күрүнелерниң Африкада сөөлгү эжелеп черлери: Ангола, Мозамбик, «Португали» Гвинея, Кения, Родезия, Ньясаленд, Занзибар болгаш өске-даа черлерниң деңискээри антиколониалдыг шимчээшкин-биле хаара туттувган.

Даштыкының эжелелинден хосталыры дээш демисел бо чурттарда канчаар хөгжүп турарының дугайын силерге допчузу-биле танышгырып көрээли.

Португал колонналар Анголаның болгаш Гвинеяның улустары хосталга, хамаарышпас чорук дээш боттарының эргелерин боо-чепсээн холунга туткаш, камгалап турар. Португал эжелекчилерге удур 5 миллион чурттакчылыг Анголаның чепсектиг демисели 3 чыл үргүлчүлеп турар. Патриотчуларның дайыны партизан янзылыг болуп турар. Тура халышкын үндүргенинин холунда көдээ черлерниң хөй кезии туруп турар. Дайын чорудулгаларының кол району чурттуң сонгу чүгүнде — Конго-биле кызыгаар областарда турар. 1961 чылдың чайында демисел 500 километр черге хамнап, 300 километр хире черге калбарып турган. Партизан армиязы көдээниң чурттакчыларыбиле, эрге-чагыргаларның истелгезиндеп Конгоже көжүп келгеннер-биле неметтинип турар, анда кижилер 150—170 муң болуп саналтынып турар. Улусту базары-биле колонизаторлар дайынның эң-не черлик аргаларын ажыглап, тарылга шөлдерин өртедип, тайбың суурларны хүл-ыйба болдуруп, туттурган партизаннарны, оларга дузалажып турганнарны араатанзыг ёзу-биле шаажылап турарлар. Анголаны «оожургадыры-биле» Салазар ужар чүүл, танкылар, куяктыг сөөртүкчүлер-биле чевсеглеп-ген 50 муң аг-шериин чоруткан. Барыын чүк күрүнелери — АКШ, Англия, Франция, Барыын Германия, Бельгия Анголаның алмазын, кофеин, хевецин болгаш өске-даа байлактарын төтчелеп, Португалияны боо-чепсек-биле хандырып, чээлиин берип турар. Чоокта чаа Салазар болза Германияның Федеративтиг Республиказындан шериг чепсээн садып алыр чээлиин алган болгаш оон орнунга Анголада демир-рудазы-биле байлак черни анаа ажыглаары-биле берипкеп. Ынчангаш Анголаның улувунга удур демиселге империалистерниң чаңгыс фронтузу тургустуңган.

Анголачыларның хосталгалыг демиселин ийи партия — Анголаның хосталгазы дээш улустуң шимчээшкини, Анголаның улустарының Эвилели баштап турар.

Барыын Африкада улуг эвес чурт болур — 600 муң чурттакчылардыг «португал» Гвинея база-ла колонизаторларга удур боо-чепсектиг демиселди чорудуп турар.

Патриоттарның демисели 1961 чылдың июльда эгелээн, ынчаарда ол демисел Сенегал кызыгаарларынга чоок черлерге ийи-чаңгыс тулчуушкынар хевирлиг болуп турган. Ам партизаннарның дайынчы хөделимишкиннери калбак хевирлиг болу бергеи. Ону Лиссабонуң парлалгазы миннип, неделя санында үнер сеткүүлге бо чылдың январь 25-те «Анголада ышкаш байдал Гвинеяда база эгелеп турар, айтырыг база-ла ындыг принциптиг тургустуңуп келгеи» деп бижээн. Гвинеяның бүгү девискээринде болуп турар тулчуушкынар үезинде партизаннар чугула чедишкиннерни чедип алган. Мурнуку чүк чүмү-биле патриотчу күштерниң хыналдазынче шилчээн. Салазаржы эрге-чагыргалар чурттуң мурнуу чүгүндеи Европа чурттуг кижилерни шуптузун көжүргеи. Чоокта чаа болган тулчуушкынар үезинде партизаннар рис бүдүрүп турар Саланкурнуң төвүнде болгаш Бежене, Бежата районнарынга. Гвинеяның колония экспортунуң чугула продуктузу — арахис будуруп турар Бубага колонизаторларның хөй-хөй камгалалдарын узуткаан. «Португал» Гвинеяның болгаш Ногаан Думчук ортулуктарның хамаарышпас чоруу дээш Кабрал баштаан демиселдиң африка партизаны патриоттарның демисели удуртуп турар.

Национал-хосталгалыг шимчээшкинниң чалгы Чөөн Африкада португал колония — Мозамбикте база өөскүп турар. Улустуң боо-чепсектиг тура халышкыны ам дээрезинде ында болбайн турар. Португал эрге-чагыргалар кадыг-дошкун шаажылаашкыннарның, полицейжи өске-даа хемчегларниң дузазы-биле алды миллион мозамбик улустуң килеңнээжин өөскүтпейн тудар аргалыг болуп турар. Ындыг-даа болза португалдарның ээ болуп турарынга чонның бүгү кезектериниң килеңнээшкини хүн бүрүде улам күштелип турар. Оон илерээшкини болза патриоттуг организацияларның — Мозамбиктиң национал демократтыг Эвилелиниң болган Мозамбиктиң Африканчы национал Эвилелиниң ажыл-чорудулгаларының күштелип турарында. Оларның кайызы-даа 1960 чылда тургустунган болгаш ам-даа чажыды-биле ажылдап турар. Оларның хүрээленииде ажылчынар, тараачывнар, устувышчылар, чаа тыптып турар национал буржуазияның болгаш интеллигенциянын төлээлекчилери киргеи. 1962 чылда ол ийи организация чаңгыс фронтуну тургузуп, португал эжелелден чуртту хосталарын бодунуң сорулгазы кылдыр салган.

Англияның Родезия, Ньясаленд, Кения, Занзибар колонияларында хосталгалыг шимчээшкин чедишкинниг калбарып турар. Бо чурттарда антиколониалдыг демиселди болдурбас дээш англи империалистер янзы-бүрү хемчегларни: аймак-сөөк улустарның араазында өжээннежишкинни өөскүдүп, боттарынга тааржыр партиялар-ны, организацияларны тургузуп, улустарны кедертей колониалисчи каттыжышкынарже күш-биле элзедип киирип ап турар. Ындыг болза-даа колонизаторларның ол аргалары оларга күзээн түңнелди бербейн, харын улустарның антиимпериалистиг демиселин улам күштелдирип турар. Бо дугайын Родезия болгаш Ньясаленд федерациязында ам тургус тунган байдал хереглеп турар.

Африканнарның чиг-эт курлавырларын болгаш чиик өртектиг ажылчын күжүн мөлүүрүүн күштелдирер сорулга-биле колонизаторлар ол федерацияны (каттыжышкынны) 1953 чылда тургускан. Эрге-чагыргага сөөк-язы ылгаар чазакты тургускаш, Англияның чагырыкчы болуктери Сонгу болгаш Мурнуу Родезияның, Ньясаленднинің улустарын чагыргага тудуп, даг-руда монополияларының ажык-кончаа тыварының таарымчалыг байдалын тургузар деп бодап турганнар. Ынчалза-даа колонизаторларның бодалы буступ душкен. Эртекен 10 чылдарның дургузунда хосталга дээш демисел чүгле кошкаован эвес, харын туруп көрбээн хемчээлдиг калбак апарган. Ньясаленднинің 3 миллион улузу иштики бот-эргелеп тургузарын чедип алган. Колоннализмге удур сураглыг демиселчи Хестингс Банда баштаан африк чазакты 1963 чылдың февраль 1-де тургускан. Федерациядан үнерин Ньясаленд шиитпирлээн деп Банда медеглээн. Сонгу Родезияга хоойлу үндүрер чөвүлелге 1962 чылдың октябрьда болгаш декабрьда эрттирген сонгулдага национал хамаарышпас чоруктуң каттышкан партиязы болган Федерациядан Сонгу Родезияның үнерн дээш тулчуп, бодунуң салым-чолун африканнар боттары шиитпирлээр эргени камгалап турар партия — Африканың национал конгрези чедип алган.

Ньясаленднде болгаш Сонгу Родезияда болуушкуннарның хөгжүлдези Мурнуу Родезияның европейжи колонистерниң дүвүрээзинин болдурган. Өске чурттарга бодаарга, федерацияда көжүп чеде берген ак кештиг кижилер боттарының тергиндекчи туружун федерацияга тудуп шыдавас деп чүвени билирлер. Федерация-биле харылзааны үскеш, сөөк-язы ылгакчызы Мурнуу Африка республиказыбиле сырый харылзааны чургузар боттарының бодаалын илередиринче Родезия Фронтузунуң удуртукчуларын албадапкан. Мурнуу Родезияның башкарыкчылары кайдыг-даа кажар аргаларыны хереглеп турза, олар африканнарны үр үеде кулланышкынга бекятеп, хосталгаже чүткээн оларның шимчээшкинин доктаадып шыдавастар.

1952—1962 чылда Кенияга хосталга дээш шимчээшкинни басканының болгаш оон баштыңнарын тудуп хоругдаанының соонда, колонизаторлар боттарының тергиндээшкинниң хуусаазын үзадыр дээш аймак-сөөк улустарның араазына өнчүк-чөңгээ өөскүдерни оралдажып. Англияже тыртылчак партияларны болгаш организацияларны тургузуп турган, хосталгалыг шимчээшкинни сулардыр сорулганы салып турар. Чижээ, колониалдыг эрге-чагыргаларның дузазы-биле Африканың демократтыг Эвилели деп партияны тургускан. Ынчалдыр ажылдавышаан, колонизаторлар Кенияны «ыыттавас зона» байдалынга тударын кордап турган. Ынчалза-даа империалистериниң оозу чүү-даа болбайн баргап. 50 чылдарның төнчүзүнде хосталгалыг демиселдиң чалгы Кенияга база катап көдүрүлген. Кенияны хостаары дээш сураглыг демиселчи Джомо Кениатаны 1952 чылда хоругдаан, а ону эрге-чагыргалар соонда кээп хостаар ужурга таварышканнар. Кениата 1960 чылда колониалдыг корум-чурумну узуткаары дээш демисежип турар Кенияның африканчы Национал Эвилели партияның даргазынга соңгуттурган. 1962 чылда — Кенияга ажыл сонсадыышкыны массалыбиле болуп турган чылын Кенияның конституциялыг тургузуунуң дугайында конференцияны чыылдырарын англичаавнар чөпшээреэн. Ынчалзаада 1962 чылда февральда ынчаар Лондонга чыылдырган конференция Кенияның күрүне тургузуунуң айтырыларының талазы-биле Африканың Национал Эвилелиниң болгаш өске бир партия — Кенияның күрүне тургузуунуң талазы-биле Африканың демократтыг Эвилелиниң аразынга чөрүлдээлериниң ужурунган түңнел чок болган.

Кенияның конституциязының дугайында чаа чугаалажышкынар бо чылдың февраль-мартта Кенияның найысылалы Найроби хоорайга болган. Бо удаада Кенияның конституциязының кол принциптериниң дугайында дугуржулга чедип алдынган болгаш бо конституцияны ёзугаар Кенияга иштики бот-эргелелди тыпсыр. Иштики херектерни шиитпирлээринге киржир эргени африканнарга берип турар, ынчаарга камгалал болгаш даштыкы харылзаалар, иштики айыыл чок чоруктуң айтырыглары мурнуку хевээр англи губернаторунуң эргезинге турар апаар. Национал хуралга сонгулданы 1963 чылдың майның ийиги чартынында кылыр. Кенияның иштики бот-эргелелли чаалап алыры — оон хамаарышпас чорукче оруунга чугула базым.

Национал-хосталгалыг шимчээшкинни быдарадыр талазы-биле англи империалистер Африка диптен ырак эвесте, Индий Океанның девискээринде 300 муң чурттакчылыг бодунуң колониязы Занзибарда эжелекчи политиказын база чорудуп турар. Занзибарда колониалдыг корум-чурумну узуткаары дээш тулчуп турар күштериниң иштинден бо үеде эрге-чагырганы тудуп турар националистиг партия чугула черии ээлеп турар. Ажылчыннарның, тараачыннарның, садыгжылларның болгаш чер ээлериниң калбак эвилелии төлээлеп турар ол партия болза национал хамаарышпас чорукту болгаш оон дараазында күрүненнің хуу бүдүрүлгелерни база кооператив секторун өстүрериие үндезилээш, чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлделиг болуруп чедип алыр сорулганы салып турар. 1956 чылда колонизаторларның деткимчези-биле тургустунган «Афро-ширази юнион» партия оппозистиг партия болуп турар. Эң баштай бо партия чонмуң национал составының ааны-биле колдап тургустуңуп турган. Националистиг партияның төлеңгииижи болза Занзибарның кол улустарының бирээзи арабтар болуп турган. Ынчаарга «Афро-ширази юнион» партияның кол төлеңгииижи болза ортулуктуң үндезини чурттакчылары болгаш материк-кургаг чердеи көжүп барган африканнар болуп турар. Бо чорук националдарның аразында көрүшпес байдалды болгаш ийи партиялардың аразынга чөрүлдээлерни өөскүдер арганы колонизаторларга берген. Чижээ, 1961 чылда хоойлу чогаадылгазының хуралынга соңгуда үезинде колонизаторлар чурт-девискээрининң янзы-бүрү болуктериниң аразынга тулчуушкуину өөскүдүп жүткээн. Оон түңнелинде 70 ажыг кижи өлген, 300 кижи балыглынган болгаш 6 муң кижи чурттаар оран-сава чок артканнар. Чуртка онза байдалды чарлаан болгаш англи шериглер олче холгаарлап кире берген. Оон соонда национал бүгү күштериң чүгле чаңгыс ааи каттышкан хөделимишкиннери-биле колонизаторларга удур демиселче чедишкинниг болуп болуруига занзибаржылар бүзүрээн.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага будуттагылап каап турар хүн болур. Хар шоолуг чагбас. Хат ой-тавында, чоорту дыңзыыр. Агаарның температуразы: республикага—0—5 градус соок, а Кызылга—1 градус чылыгдан 1 градус соок.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Кинотеатрларга

АПРЕЛЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хлеб болгаш розалар» 10, 12, «Субботада танцы» 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Эрес-оман ооп» 11.15, «Үшкү тайм» (делгем экранныг) 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хлеб болгаш розалар» 11.15, 1.15, «Симлеге ынаишыл» (2-гн сериязы) 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Симлеге ынаишыл» (1-гн сериязы) 2.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

НОМЧУКЧУЛАРЫГА

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң районнар аразының «Бурунгаар» солуну 1963 чылдың май 1-ден эгелеп Самагалдайга тыва дыңга үнүп эгелээр. Солун неделяда үш удаа үнер, чагыдар өртээ: айда 19 көпеек, үш айда 57 көпеек, 12 айда 2 рубль 28 көпеек. Солун чагыдылгазын харылзааның районнар конторалары болгаш салбырлары, колхозтарның почтачылары болгаш бүдүрүлгелерде, колхозтарда, совхозтарда, фермаларда парлалганың хөй-ниитичи тарадыкчылары хүлээп ап турар.

СОЮЗПЕЧАТЬ.

Лотерея билеттерин садып алыңар!

1963 чылда акша-бараан лотереязының ийиги үндүрүлгезиниң талазы-биле ойнаашкынынарның тиражы 1963 чылдың апрель 28-те Ленинград хоорайга болур.

50 разрядтарның аайы-биле 7.500.000 рубль түңнүг 4.000.000 ойнаашкынынар тиражка таваржыр, оон иштинде «Москвич» деп автомашиналар 50, «Планета» деп мотоциклер 350, пианиноолар 400, хаараныр машиналар 3900, соодукчулар 3700, хеп чуур машиналар 2150, фабрикага кыган 4.000 хевистер болгаш өске-даа үнелиг барааннар бар.

Лотерея билеттерин ажаалга кассаларындан, магазиннерден, харылзаалың бүдүрүлгелериниден, солун садыглаар киоскилерден, кино театрлардан, театрлардан, вокзалдарның болгаш аэропорттуң кассаларындан садып ап болур.

Лотерея билеттерин садып алырын утпаңар!

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң ораалакчызының 35-24, пропаганда киллизиниң 23—54, чарыысалгалыг секретарының болгаш харыысалгалыг дежурныйның 23-35, көдээ ажыл-агый киллизиниң 25-38, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, иштики информация киллизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузут киллистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал киллистериниң 22-64, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00137. Чагыг № 121. Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч.
АПРЕЛЬ
18
ЧЕТВЕРГ
№ 92 (5496).

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң,
Тыва АССР-нин Дээди Соведининиң органы

Өртээ 2 көп.

Малчыннның ажылы хүндүлүг

(„Правданың“ мурнуку чүүлү)

Вера Климовна Дубинина дутайында хөй чылыг болгаш ханы сеткилден сөстерни дыннап болур. Бүш ажылга ынакшылдыг, ак-сеткилдиг ажылы-биле, нинтининиң херээн ээжи көөру-биле бодунуң эштериниң хүндүткелин ол чедип алган. «Херел» колхозтуң ол алдарлыг бызаа ажаакчызының ажыл-херээнинге дугайында чүгле Елецкинин бүдүрүлге эргелелинде эвес, харын Липецк областың хөй-хөй ажыл-агыларында билир. Ол бодуң колхозчу хүн бүрүнүң ажылы-биле төрээн колхозунуң нинти байлаан быжыглаарынга бодунуң салыышкынын кирип турар.

Бодунуң ажыл-херээнге ынак, аңаа бодунуң бүгү-ле күштерин, билиин, дуржулгазын берип турар мунуң ындыг ажыл-ишчилер колхоз болгаш совхоз фермаларында ажыллап турар. Оларны коммунистиг партия, колхоз түргүзүү кижизиткен. Малчын болуру — инек, хой кадарчызы, саанчы, бызаа ажаакчызы, хаван ажаакчызы, куш ажаакчызы болуру — чуртта хүндүлүг мергежилдерниң бирээзи.

Көрдүнген бедик деннелди чедип алыр төлээде, бо чылын малчыннар хөй болгаш түгүлдүг ажылдаар апаарлар. Беш миллион тонна эттиг азы 1962 чылда белеткээнинге бодаарга 487 мун тонна хөй эттиг, 19 миллион тонна сүттүг азы әрткен чыдыынга бодаарга 2,6 миллион тонна хөйүг Россия Федерациязының ажыл-ишчилери күрүнеге бээр ужурлуг. Буш чуургалары, дүк болгаш өске-даа продукцияны бүдүрери база бээр. Украина 2,1 миллион тонна эттиг, 8,1 миллион тонна сүттүг, 2,5 миллиард чуургаларны күрүнеге салар. Төрээн чуртка 900 мун тоннадан эвээш эвес эттиг, бир миллион 440 мун тонна сүттүг болгаш өскеде-даа хөй продукцияны бээри дээш, Казахстанның көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери демисежип турарлар. Белоруссияның болгаш өске-даа республикаларның малчыннары чаа бедик деннелдерни чедерин планнаанар.

Май мурнунуң делгеренгейн-биле калбарган социалистиг чарыкында малчыннарның хөй санныг армиязы идепкейлиг киржип турар. СЭКП ТК-ниң дараазында кыйгырыынга олар фермаларга кызымак ажыл-биле харылап турар:

— Колхозчулар болгаш совхозтар ажылдакчылары! Нинтининиң мал ажылын бүгү хемчег-биле хогмудүлер, мал чемининиң баазазын быжыглаңар! Эът, сүт, сарыг, чуурга болгаш өске-даа продукция бүдүрерин көвүдеңер!

Күрүнеге хөй-ле продукцияны бээр дээш мурнакчы ажыл-агыйлар бо чылдың эгезинден-не түгүлдүг-биле демисежип турар. Усть-Лабинскиниң бүдүрүлге эргелелиннің колхозтарының болгаш совхозтарының ажыл-ишчилери эът болгаш сүт садар талазы-биле бирги кварталдың планын ажыр күүседиптер. Новосибирск областың малчыннары од продукцияны садарының планын база алдарлыы-биле күүседиптер. Волгоград, Ульяновск, Ростов, Оренбург, Свердловск областарының, Ставрополь крайның болгаш Башкириянның колхозтары болгаш совхозтары эрткен чылдың ол-ла үеэи-биле деннээрге, бо чылдың баштайгы үш айларында сүттүг нинти салап алырын оранчок көвүдеткеннер. Хөй-хөй областар, крайлар болгаш республикалар эът бүдүрериниң өзүлдезин чедип алганнар.

Мурнакчыларның көргүзүглериниң база бир өөрүп турар чүвези чүд дээрге, оларны бо чылдың нарын болгаш берге кыштаглашкынының байдалында чедип алганы болур-дур. Дошкун болгаш үр кыш ферманың ажылдакчы бүрүзүнден немедеге күжениишкиннерни кылырын, малды онза сагыш човангыры-биле ажаадаргa хөйнү аңаа белеткээн турган болгай.

Четпестернин кол чылдагааны— фермаларга ажылды багай организзетаанында, бүдүрүлге сагылга-чуруумуун кошкаанда болуп турар. Малдар бо-ла чем, суг чок арткылаар, мал чемининг курлавырын контроль чок чыргаш турар, ажылдакчылардың материал талазы-биле сонуургалын бедидеринин хемчегларин албайн турар. Мал ажылын ажыл-агыйжы эвес чорудуп турарының фактылары чүгле Ростов областа эвес, харын өске-даа областарда база бар болуп турары хомудавчыг.

Планнарны болгаш чедя чылдың бешки чылында малчыннарның алганы бедиткен хүлээлгелерни чедиишкининг күүседири малдың кыштаглашкынын эки доозарындан улуг-биле хамааржыр. Партияның көдээ крайкомнарының болгаш обкомнарының, бүдүрүлге эргелелериниң парткомнарының дөрт хүлээлгези — фермаларның ажылын доктаамал хайгаараалга тургузары, ажылдың мурнакчы арганарын ажыллаары, мал ажылының мастерлериниң дуржулгазын калбаа-биле нептередир талазы-биле кижилерге бүгү таланың дузазын чедирери болур-дур.

Организакчы бүгү-ле ажылдарга мал ажылын улам ынай хөгжүдериниң сонгаарладыышкын чок практиктиг айтырыгларын шинтирлээри-биле часкы тарылганың белеткелин болгаш ону чорударын бидилии-биле дүүштүрери кончуг чүгүл. Мал ажылын көдүрер талазы-биле эргелелдиң болгаш партия комитединиң ажылынын кол көргүзүү—чүс гектар черге онаалтыр чеже эът болгаш сүттү бүдүрери болур. Мал фермаларында болгаш одарларында ажылдап турар кижилер дугайында бо хүннерде онза сагыштыг салыы, ажыл-агый бүрүзүнге малдың баш саны өссүн, оон продуктулуу улам көвүдезин дээш бүгү байлалдарны тургузар керек. Сүт бүдүрерин көвүдеңнери дүргени-биле чедип алыр төлээде, сүт-бараан фермаларынче онза кичээнгейни ам үгландырза чогуур.

Аңаа эгелээш-ле ажыл-агый бүрүзүнге, бүдүрүлге эргелели бүрүзүнге кижилер чүгле боттарының чедип алыр бедик деннелин билир турар эвес, харын база мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдеңнери чүүн күсели-биле чедип алдынар, күрүне оларны кайы хуусаада, чежени алыр ужурлугул, мал чемининг курлавырларын чүү чүвелеп тургузар, малдың чайгы ажаалгазы, оон семиртилгези болгаш немелде чемгерилгези канчаар организастаттынган турар, ол ажылдарны кылырынга кым харыысалгалыг болур ужурлугул деп чүвени база билир ужурлуглар.

Часкы тарылганың бо хүннеринде мал чемининг быжыг баазазы тургустунар. Харын мооң ужурунда колхоз болгаш совхоз бүрүзүнге мал чеми культураларны тарыырынын көрдүнген планы чугаажокка күүсеттинген, кукурузанын, чигир свёклазының, чочак-тарааның, мал чеми бобыларның бедик дүжүдүн алыры хандырытынган турар ужурлуг.

Мал ажылының ажылдакчылары бо чылын боттарының эрес-маадырлыг ажылы-биле көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдеңнеринге, чурттуң экономиктиг күчүзүн быжыглаарынга төлептиг салыышкынын кинрерлер.

Бистиң «Бардык» совхозтуң механизаторлары болгаш шөлдүң бүгү ажыл-ишчилери чеди чылдың бешки чылынын часкы тарылганынга эки белеткелдиг ужурашып турарлар. Бүгү таланың хынамчалыг белеткелин чорударынга септекчилер, арыглакчылар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар ортузунга калбарып келген социалистиг чарыш улуг рольду ойнаан.

Бо хүннерде совхозтуң механизаторлары 2 трактор бригадалары, 1 бот-орулга-чарылгалыг тускай звено кылдыр үстүп алган, часкы шөл ажылдарынче организастыг кирипкеннер. Олар күзүн чарган шөлдерде шык базырыышкынын чорудуп турарлар. Бо ажылга бистиң механизаторларывыс С. Товариштай, Мергендей, Х. Байыр, Шойдун-оол олар онза шылгаран, хүн нормаларын дыка ажыр күүседип турарын демделээр керек.

Чер ажылын сайзырадыр талазы-биле бо чылын совхозтуң ажыл-ишчилериниң мурнунга улуг сорулгалар салдынып турар. Тарылганың нинти шөлү 9170 га чедир калбарар, ол шөлдүң 6900 газын тараа культуралары, 1400 газын—кукуруза, оон артканын өске культуралар эзээр. 3921 га тарылга шөлүнге суттарылганы ийиден эвээш эвес катап чорудар. Тараа культураларының суттарын чедиштир хандырып, чайгы ажаалгазын үлегерлиг чорудуп турган, гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 10,5 центнер дүжүттү албышаан, күрүнеге 1250 тонна тараны садарын совхозтуң ажыл-ишчилери бодал турар. Кукурузанын га бүрүзүнденне 300-тен эвээш эвес центнер нөган массаны алыры база бисте планнаттынган.

Шөл ажылдарының талазы-биле бо чүгүлә сорулгаларны чедиишкининг шинтирлээр төлээде, бистиң тараажыларывыс боттарынга бедиткен хүлээлгелерни ап, часкы тарылганы 10—12 ажыл хүнүнде агротехниктиг бедик деннелге эрттирерин, кыварчаар материалдарның 5 хуудан эвээш эвес камналгазын алырын аазап турарлар. Олар боттарының берген сөзүн әәлеп шыдаарлар-даа.

Часкы шөл ажылдарының организастыг эртери, чаагай дүжүттүң салым-чолу масса ортузунга политик-массалыг ажылдың деннелинден бичe эвези-биле хамааржыр. Ынчангаш партком, түс-түс бригадаларда парти эге организацияларының часкы тарылганың үезинде политик-кижизидилгелиг, культура-массалыг хемчегларнің тодаргай планын ажылдап кылгаш, оон боттанылгазын хандырып эгелээн. Шөл турлагларының дериге, шимелдези доозулган. Бүгү бригадаларның шөлдерин кезип, агитас-массалыг ажылды организастаза чогуур 24 кижи, составтыг агитколлектив тургустунган болгаш шөлдерже аът-танышкан. Бригадалар турлагларында кино, концерттер көргүзүү доктаамал организастаттынын турар. Почта чедирилгези база экижээн, ынчангаш бистиң шөлде ажыл-ишчилеривис бүгү үнген солуннарны он-ла хүнүнде номчуур арганыг апарган.

Шөл ажылдарының шынарын бедидери, оларның хуусазын кызыраары дээш бригадалар, звенолар болгаш түс-түс механизаторлар аразында чарыш ам улам-на чидиглениp турар. Тиилекчилерни планнаары-биле «Мурнакчы бригада», «Мурнакчы звено», «Мурнакчы тракторист» деп шилчиир тукчуташтарны тургускулаан.

Часкы тарылганы организастыг, бедик деннелге эрттирер дээш бистиң механизаторларывыс кожавыста «Тээли» совхозтуң механизаторларын социалистиг чарышка киыгырганнар. Совхозта ажылчын комитединиң даргазы В. Даңзыга баштаткан тускай комиссия социалистиг хүлээлгелериниң түннеделерни хүн санында үндүрбүшаан, чарышты башкарып турар. Часкы шөл ажылдарының фронтузу калбарган түдүм, онда ажыл-ишчилериниң ортузунга бистиң полит-массалыг ажылывыс улам күштелир.

Х. ӨЗЛЕЙ,
совхозта партком секретары.

Чөөн-Хемчик эргелелиниң ажыл-агыйлары байлак дүжүт дээш демиселди эгелээн

Хову турлагларынга политик-массалыг ажыл

Шеминиң тараажылары

БОРБАК-АРЫГ. (Телефон-биле). Чөөн-Хемчик бүдүрүлге эргелелиниң «Большевик» колхозунуң тараажылары часкы хову ажылынга белеткелдиг ужурашкан. Тракторларны болгаш кожулда машиналарын, трезин болгаш кывар-чаар чүүлдерни турлагларда чомуур өйүнде чедирген, механизаторлар чүгле чернин эриирин маңап турган.

Апрельдиң ийиги декадазында частың чылыг хүннери эгелээн. Чинге-Оорга хову турлаандан күчүлүг тракторлар хеделиг үнген. Он агрегат баштайгы хүннерде 350 ажыг гектарның шыгын базырган. Техниката камнаг, ону мергежилдиг башкарарынга болгаш бүдүрүкчүлүг ажыглаарынга үлегерлиг А. Монгуш, О. Мөрэүк-оол ышкаш мурнакчы механизаторлар ам безин хөй илереп турар.

Хову турлаанда республиканың, районнуң болгаш колхозтуң ажыл-агый талазы-биле кол чурагайлары, кижилерни ажыл-ишче хайныктырып турар кыйгырыглар байлак. Чурттаганың, культураның, аъш-чемниң байдалын тааржымалыг хандырган. Партия организациязының агитаторлары хана солуун үндүрүп, көргүзүг самбыразын дериң эгелей берген.

Усть-Лабинчилерниң үнелиг эгелээшкинин детквизиваан, бо чылын тарылганың шөлүн 4420 гектар чедир калбартырын, тараа культураларының гектарындан-на 15 центнер дүжүттү өстүрүп алырын, күрүнеге 1500 тоннадан эвээш эвес эки шынарлыг тарааны белеткээрин ховунуң ажыл-ишчилери илереп турар.

Ажылдың бүдүнгүр, эки шынары дээш, дүүнгүзүнден бөгүн, а даарта оон-даа бедик көргүзүглүг болуру дээш калбарган май мурнунуң социалистиг чарыкы колхозчу тараажыларны улам сорук кирип турар.

Бүкурузаны эрткен чылын 600 гектарга тараан, ону бо чылын 750 гектарга, чигир свёклазын 35 гектарга олуртур. Бо талазы-биле белеткелди база хынамчалыг чорудуп турар.

Дүвүреңниң шөлдеринде

Репортаж

Час дүжүп, чылаан тудум-на каяадаа амыдырал улам хөглүг, ажыл-иш бүдүнгүр болу бээр. Ол хамаанчок хову-шөлдерде куштар безин янзыбүрү аялгалыг кылдыр шимээргежип, олуй-солуй ужуп чоруп тургулаар. Баян-Таланың Дүвүреңге дээр тараалаң чери-биле чоруп чоруурувуска, ёзулуг-ла ындыг байдал биске көзүлген.

—Бо чылдың чазы шала-ла доңатыг болгаш тур. Ынчалза-даа Дүвүреңде ажыл хайныккан дээрге олче бар чор мен ийин—деп, Чөөн-Хемчиктиң партком секретары эш Дөжүлдей ыржымны үзе кирип чугаалайдыр...

— Дүвүреңге делгем-не ховудур мооңар — деп, мен ол эгелээн чугаанны уламчыладым.

— Ындыг харын. Бо дээрге чүгле чер эвес, а мал ажылынга база таарымчалыг чер болдур ийин. Ынчангаш мында мал коданнары база бар. Солун ажыл-херектериң моон көөр чер боор—деп, район солуунуң ажылдакчызы эш Сандю меня деткиди. — Малчыннарга кирер дизе база ырак эвес. Дөө ол — мурнакчы хойжу Умер-оолдуу-дур. Лопсанчап маадырның хойжу бригадазы база мында болгай..

Чап чаа аңдарган азы илиртээн делгем тарылга шөлү бырлагайның чыдып каап-ла чор.

— Бо-ла болгай. Дүвүреңниң механизаторларының турлаа—деп, чолаачывыс чугаалады.

Көөрүмге ийи талазында бедик, шатталчак дөңнерлиг оргулашта бажың тур. Оон чоогунда кур чер аңдарган үш «ДТ-54» тракторларның чаны-биле эрткеш, турлагга кээривиске даштын чаңгыс-даа кижи чок болду. «Ажылы-даа шуудаан чондур, артында-ла турлагда кижи көзүлбес» деп бодандым.

Бажыңның ханазында: «Эштер, механизаторлар болгаш тараажылар! Часкы тарылганы бедик агротехниктиг деңнелге, кыска хуусаада доозаалыңар!» деп лозуңну аскан.

Ында кээп мотоциклден дүшкен кижиге чеде бердивис. Колхозтуң агроному эш Сүге-Маадыр ол болду.

— Чурттап турар черивис бо-ла болгай, кирип көрүңер харын—деп, бисти ол чалады. Баштай кирип келген өрээлиниңге тас кылдыр чазай салгылап каан демир оруннар бар болду.

— Бо дээрге механизаторларның удуп, дыштаныр өрээлиниң чүве—деп, агроном тайылбырлап эгеледи.—А дуу ол дүнеки ээлчегиниң оолдары-дыр. Ам удуп чыдырлар. Мында кожазында аъш-чем кылыр кухня бар. Ол ышкаш кызыл булуңнуг бис.

Кызыл булуңда шывыглыг столдарда чаа солуп, сеткүүл-ле хөй болду. «Родина» деп радиоприемник ааи тудуп, музыка ойнаан тур.

Бистер колхозтуң часкы ажылын сонуургап чеде берген болурувуска, эш Сүге-Маадыр ханала аскан схема-чурукче айыткаш, тодаргайлап чугаалады:

— Колхозтуң часкы хову ажылларын мында чуруп көргүскен чүве, бо. Каш га тарылга чорударын мында тодаргай айтып каан. Кукуруза шөлү бо-дур. Мында 850 гектар чер бар. Ында ам эш Куулар Деспий-оолдуң звеносунуң кежигүннери кидин түлүк ажылдап, черниң шыгын базырып турарлар. Чаа оон келдим. Шалып ажылдап турлар, харын. Эш Деспий-оолдан айтырарымга, «360 га ажыг черни илиртедивис»—диндир.

Агроном тайылбыр бээрин үргүлчүлеп тур:

— Мында нинти тарылга шөлү 5260 гектар. Чүгле тараа культураларын 4245 гектарга тарыыр бис.

Часкы хову ажылдарының чорун турарының дугайын улам тодаргай чугаалап бээрин агрономдан диледивис.

— Амгы үннерде хары угда ой бир агрегаттар ажылдап тур. Оларны чоортуп-ла ажылче шуудаңып киирип келдивис—деп, ол күзелдин-биле харылап эгеледи. — Ажыл бүдүштүг болгаш шынарлыг болзун дээш бүгү агрегаттарның аразында социалистиг чарышты калбарткан бис. Бөгүн Монгуш Даңзы-Белек биле Монгуш Соскур-оолдуң агрегаттары мурнакчы болду. Олар ээлчег нормазын ажыр күүсеткен болгаш шынарын эки кылганнар. Олар чер аңдарылгазында ажылдап турарлар. Ынчангаш ийи агрегат нинтизи-биле 170 ажыг гектарны чарган. Хүнде бирээзи-ле 5,5 гектарны чарар тургаш, 6 га чедиринтерлер-дир. М. Даңзы-Белек бистиң хоочун механизаторувус, ол 12 чыл трактористеп ажылаан. Эрткен чылдың чазынында база-ла мурнакчыларның одуруунга санаттырып турган.

Шык базырыышкынында болгаш чер үлүдедиишкининде Куулар Ашак-оол, Монгуш Деспий-оол, Монгуш Аңзат-оол, Ондар Дутар дээш ышкаш эки ажылдап турарлар хөй.

Ынчангаш «Октябрь 30 чылы» колхоз бис чорувуста 1600 ажыг гектар черниң шыгын базырган болду.

Тараажыларның чурттаар орансавазын болгаш нинтининиң чемненилгезин Дүвүреңде бирги хову турлаанда үлегерлиг организастаан. Чемниң шынары эки болгаш чүүл бүрү, амданныг. Элчип-солчуп ажылдаар үш поварларлыг. Оларның кол повары эш Ондар Дарыймаа бодунуң хүлээлгезин кызымаккай, эки күүседип турар. Бригадада агит-хуудусту үндүрүп турар. Онда чедиишкиннерни, мурнакчыларны болгаш оларның дуржулгаларын чырыдып, а четпестерни шыңгыы шүгүмчүлеп турар.

Улуг үүлениң ажыл-ишчи кижилери-биле барып ужуражып, таныштывыс. Баштай кур чер аңдарган агрегатка бардывыс. Ол болза тракторист эш Даңзы-Белектиң агрегадының кежигүнү Монгуш Анай-оол болду.

— Бо сезонда чымчак чер аңдарылгазынче шилчидип саваарга 1500 гектар черни болбаазырадыр ужурлуг бис. Чоокта чаа ажылдап кирзивиссе-даа, 60 ажыг ганы аңдардывыс. Хүлээлгевис ыяавыла күүседир бис—деп, тракторист идегелдиг чугаалаан.

Эштер Анай-оол, Даңзы-Белек ышкаш кижилерниң сөзүгүе кижи ханызы-биле бүзүрел болур. Олар ажылды ыяк билир, машина-техниканы билдиглиг башкарып турар.

Бо чазын колхозтуң механизаторлары чаа ёзу-биле ажылдап эгелээн.

— Соскур-оолдуң агрегадында Монгуш Баяның башкарып турар трактору дөө ол тур. Ол, черни аңдарбышаан, илиртевишаан, дескилеп чор ышкажыл. Мооң мурнунда болза ол узун диштерлиг илиярни болгаш катокту тускай «Беларусь» сөөртүр турду. Ажыл-агыйга ам дыка хөй хөреңги, күш кампаттынар болгавдыр, көрүңердээн—деп, механик эш Монгуш Доржу чугаалады.

— Бо-да шынап-ла эки арга-дыр дээрзин бүзүрел көрдүвүс. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүг бедиир, часкы хову ажылының хуусаазы дыка кызырлыр.

— Ындыг харын—деп, эш Сүге-Маадыр үзе кирди.—Бистиң ажыглап эгелээн чаа чүүлдеривис шуптуг ол эвес-ле болгай. Чижээлээрге, «СК-4» деп 2-комбайнарны чаштырылгага ажыглаар дээш тааришпыр дериливис. Каа-Хемниң «Тиилелге» колхозунуң дуржулгазын ажыглап тур бис. Комбайнның чоруурун шалып, үреэнин тааришпыр чажары эки болгаш үрезин ап чоруурунга тааришкан болур чүве-дир. Оон ында чаштырылганың ийи чаа агрегадын база садып алдывыс. Ол болза кызыы одуруглай чажар «СУФ-48» деп машинадыр. Черле бо бүгүнүң ачызы-биле часкы тарылга шалыпкын доостур дээрзинге идеген болур.

Бистиң совет кижилер бөгүн—дүүнгүзүнден артык, а даарта— бөгүнүдем эки ажылдаар деп чүткүлдүг. Оон чижээ бо-дур. Ук колхоз «Сельхозтехниканың» район салбыры-биле керээ ёзугаар бир эдикчи-мастерни тургускананың улуг ажыктыын көрүп турар. Бис анаа турувуста-ла, тракторист Арзылаң үедип келгеш, «машинам чартык хүн ажылдаш-ла турулгу» деп чугаалады. Ол-ла дораан эдикчи-мастер эш Телников техника машиназынга олурупкаш, ынаар хаптаан. Уланган чок-ла Арзыланның тракторунуң даалп-шимээнин сүргей ажылдап чоруканын көрдүвүс. Чаа арганың берии турар ажыы ол-дур.

Дүвүреңниң делгем шөлдериниң эртем-техника-биле чалгыналган ажыл-ишчилериниң улуг үүлезин магадап көрүп турувуста-ла, частың кыска хүнү доңгайын бады бардыы. Ховуда кижилериниң болгаш техниканың шимчээшкинин оожумнаар хамаан чок, харын ажылче улам хаидыгып, ховунуң «каргыразын» дыңзыдып турду.

Бригаданың турлаанга база катап келдивис. Эртенгизи ышкаш ында кижилер база-ла эвээш. Олар удуп, дыштанып алган. Ам дүнеки ээлчеже ажылдап чоруур деп турган черинге бардывыс.

Ол аразында кызыл булуңда «Родина» чугаалап тур:

—«Дыңнаңар, дыңнаңар. Кызыл чугаалап тур. Эргим радио диңнакчылары! Бөгүн радио-сеткүүлге Дүвүреңниң тараажыларының ажыл-ишин сонуургадыр-дыр бис»—деэрге, аңаа турган кижилер дораан-на олче кичээнгейни сала берген. «Дүвүреңде механизаторлар часкы хову ажылын эгелээн. Механизаторлар Монгуш Даңзы-Белек, Монгуш Соскур-оол, Монгуш Анай-оол, Монгуш Баян, Монгуш Хандыт-оол, Ондар Дутар... олар часкы тарылгага шылгаран турарлар...»

Ийет, кижиям куш-ажыл алдарыдар болгай. Ол-дур! Бүгү улус Дүвүреңниң ховузунда эки ажыл-ишти дыңнап турлар.

К. АЛЕКСЕЕВ.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 93 чыл болур оюнуң бүдүүзүнде

БАЙЫРЛЫГ ХУРААЛДАР

МОСКВА. (СЭТА). Коммунистиг партияның тургузукчузу, Совет күрүнениң үндезилекчизи, бүгү делегейниң ажылчы чоннарының башкызы болган өөнүү Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр чоокшулап олурар 93 чыл оюн москвачылар, бүгү совет улус ышкаш, калбаа-биле демделеп турарлар.

Владимир Ильичиниң амыдыралчы оруунуң дугайын, оон өлүм чок идеяларының тиилелгезиниң дугайын чугаалап турар найысылалдың музейлеринге ол кайгамчыктыг хүнүнүң бүдүүзүнде муң-муң ажылчы чоннар кээп турарлар. Фабрикаларда болгаш заводтарда, эртемниң албан черлеринде болгаш өөредилге черлеринде лекцияларны болгаш беседаларны чоруудуп турар.

Апрельдиң 16-да Москваның районнарынга ажылчы чоннарның байырлыг хуралдары эгелээн. Наймысылалдың Бауман районунуң партия, совет, профэвилел, комсомол организацияларының төлээлекчилери, бүдүрүлгениң болгаш албан черлериниң мурнакчылары Кремльдиң театрынга чедип келгеиинер. В. И. Ленининиң төрүттүнгеи хүнүнден бээр 93 чыл болган оюнуң дугайында илеткелди СЭКП ТК-ниң РСФСР-ниң көдээ ажыл-агыйының талазы-биле идеология кылдызының эргелекчизи В. И. Степаков кылган.

УЛУГ ШАҢНАЛДАР

Карак кызыл күш-ажылы болгаш Хамааты Агаар Флодунуң ужар чүүл техниказын шиңгээдип алырынга шылгараңгай чедиишкиннери дээш ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң 1963 чылдың апрель 16-да Чарлыы-биле дараазында эштерге Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп атты тывыспышаан, Ленин ордени-биле болгаш «Кадыыр болгаш Маска» деп алдын медаль-биле шаңнаан: **Анопов Б. А.** —хамааты агаар флодунуң күрүнениң эртем-шиичилелиститудунуң ужудукчу-шенекчизи, **Богомолов А. А.** — Якутскиниң девискээр аайы-биле эргелелиниң бортмеханиги, **Богуславский И. И.**—Украинаның девискээр аайы-биле эргелелиниң ужудукчу-инструктору, **Витковский А. К.** — Москва хоорайның ужар чүүл отрядының командири, **Кузин С. Д.** — ужар чүүл септээр заводтуң токары, **Курманчук А. П.**—Ыраккы Чөөн чүктүң девискээр аайы-биле эргелелиниң ужар чүүл техниги, **Николаев П. Н.**—Казахтың девискээр аайы-биле эргелелиниң каттышкан ужар чүүл отрядының командири, **Новрузов Али Мамед-Наби оглы** — Азербайджанның девискээр аайы-биле эргелелиниң «ИЛ-18» деп кораблиниң командири, **Помелов А. П.**—Барыын Сибирьның девискээр аайы-биле эргелелиниң «ТУ-104» деп кораблиниң командири, **Степанов Н. Г.**—Внуково аэропорттуң шугум-ажыглал септелге мастерскаяларының көл инженери.

Хамааты Агаар Флодун хөгжүдеринге ачы-хавыяазы болгаш ужар чүүл техниказын чедиишкининг шиңгээдип алганы дээш Хамааты агаар флодунуң 740 ажылдакчыларын орденнер болгаш медальдер-биле шаңнаан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Ажылчы чоннарның күзелин барымдаалаашаг, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели 1963 чылдың апрельдиң 28-те дыштанылга хүнү—воскресеньеи апрельдиң 30-де вторникче шилчиткен.

Фидель Кастро Рустуң Совет Эвилелинге келири

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев Кубаның революстуг чазаанның премьер-министри Фидель Кастро Русту 1963 чылда Совет Эвилелинге найыралдың аян-чоруун кылып келири-биле болгаш совет улустуң чедиишкиннерин таныжары-биле чалаан.

Эш Фидель Кастро эш Н. С. Хрущевтуң чалаашкынын хүлээп алган.

Куба Республика-биле ССРЭ-ниң аразында найыралды улам ынай быжыглаарынга хамааржып турар айтырыгларны ол аян-чорук үезинде чугаалажып көөр, а ол ышкаш ниити сонуургалдың өске-даа айтырыгларының талазы-биле санал-оныдарны солчур бодап турар.

Эш Ф. Кастроиуң келириниң үелин ССРЭ-ниң болгаш Куба Республиказының чазактарының аразынга немей хутурушкан турар.

(СЭТА).

РОСТОВ ОБЛАСТЬ. Донның колхозтары болгаш совхозтары эрте чажар тараа культураларның тарылгазын эгелээн. Азов будүрүлге эргелелиниң Дзержинский аттыг көдээ ажыл-агый артелинде часкы хөвү ажылдары организастыг эгелээн. Ында баштайгы он-он гектар черге чочак-тарааны, арбайны, кызыл-тасты чажып тараан.

ЧУРУКТА: Дзержинский аттыг колхозта эрте чажар тараа культураларның тарылгазы.

Фото В. Турбинниң.

СЭТА-ның фотохрониказы.



Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери! Часкы тарылганы үлегерлиг эрттирери дээш, тарааны, техниктиг культураларны болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин дыка көвүдедири дээш бүгү улустуң чарыжын улам-на калбартыңар!

(Май 1-ге СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

ТАҢДЫНЫҢ ТАРААЖЫЛАРЫ ТАРЫЛГАНЫҢ БҮДҮҮЗҮНДЕ

Бедик дүжүт дээш



Чурукта: кукурузачы П. Мурыгин аңаа быжыглаан кукуруза сеялказында.

Кукурузачы бүрүзүнге техника быжыглаттырынган, бедик шымаглыг үрезиннер белеткеттинген. Кукурузаның бүгү үрезиннериниң үнүүшели 96—97 хуу, бирги фракцияның үрезиннери болганын хынаалда көргүскен.

Станция бо чылын кукуруза тарылгазын 1305 гектар чедирер. Ол шөл шуптузу «стерлинг» болгаш «буковинская-3» деп бедик дүжүттүг сорттар-биле тарыттынар. Кукуруза шөлдерин чемиштиндер талазы-биле улуг сагыш салдынып турар.

Гектар бүрүзүнге 128 килограмм минералдыг чемиштиделгер төктүнген турар. Оларның иштинде 40 килограмм суперфосфат, 61 килограмм аммиак селитразы, 27 килограмм хлорлуг калий болур. Бо бүгү чемиштиделгер тарылга эгелээринің мурнунда хөрзүнге төктүнген турар.

Кукурузаны тарып өстүрери-биле холбашкан бүгү ажылдар кукурузачы-механизаторларның холунга турар сорулганы салып турар бис. Ол болза тарылгадан эгелээш, силостаашкыны киништирбишаан, ажаан алышкыны чедир бүгү чорудулгаларны кукурузачы кижи боду харыылаар дээни ол. Ынзыг болзавда механизаторларга техника чеплишпес чүве болганда үстүнде айыткан түүлдү бо чылын бүрүү-биле чедип ап шыдаавас бис. Черни андарары болгаш дүжүттү ажаап алыры эрткен чыл ышкаш болүк-болүктээр арга-биле чоруттунар.

Часкы хову ажылдарының изиг-түлүк үези удавас эгелээр. Бистин станцииның бүгү тракторхову ажылының бригадалары кубань тараажылларның кыйгырыгына харыы кылдыр чер ажылының бедик культуразының бригадалары деп ат дээш демиселдир деп хүлээле алган. Бистер кукурузачылар ол демиселдиң бирги одурушка туржур бис. Ажаа херектиг бүгү өргежок чугула байдалдар бистер бар.

Бистиң ажыл-агыйывыс — дүржүлгалыг болгаш улуг ажыл-агый. Дүржүлга станцизының мурнунда бедик негелделер туруп турарын бис өкі билир бис. Мурнакчы көдээ ажыл-агый артемингге үндезилээш коллектив хову болгаш мал ажылын шын чорударының үлегер-чижээн көдээниң ажыл-ишчилеринге көргүзер хүлээлгелиг.

Бистер ажыл-иш сөөлгү үеде алвын экижээн. Бо чылдың бирги кварталында күрүнеге сүт болгаш эът садар талазы-биле планны станция хуусаа бетинде чедишкиннинг күүседкен. Күрүке планнан ажыр он-он тонна продукцияны бистен алган.

Ол болза бистиң өөртүп база сорук киирип турар. Аныяк механизаторлар боттарының күш-ажылчы садымшкының оортан көрүп турар. Аныяк механизаторлар эрткен чылын озуп турар мал ажылынга бедик дүжүттүг мал чемнериниң алвекшилин тургузар, ыланғыы хөй кукурузаны өстүрер дээш багай эвес ажылдаан.

Кукуруза тарып өстүрери-биле меңээ тускай участокту быжыглаан. Ол болза биче эвес —113 гектар шөл чүве. Агаар-бойдустуң таварымча чок байдалы тургустунган болза-даа дүжүт алвын өкі — бир гектардан ортумаа-биле 520 центнер иогаан масса болган.

Партия болгаш комсомол организациялары бо чылын база катап кукуруза тарып өстүрерин меңээ даасскан. Республиканың аныяк кукурузачыларының слёдунга чорааш, бо чылын бир гектардан ортумаа-биле 650 центнер иогаан массаны өстүрер деп хүлээлге алган мен.

Ам станцииның аныяк кукурузачылары тарылгага белеткелди доозуп турар. Шуптуу 12 кукурузачы-механизаторлар тускай семинарга тарылганын агротехниказын, тарылгаларның ажаалдазын, көдээ ажыл-агый машиналарының материалдыг кезектерин өөренгеннер.

Кукуруза тарып өстүрериниге бирде дугаар ажылдаар аныяк механизаторлар кукурузачылар аразында база бар. Мен бодум болгаш өскеда дүржүлга практиктиг кукурузачылар оларга өргежок чугула сүмелерин берип турар бис. Чамгыс сес-биле чугаалаарга, усть-лабинчилерниң үлегери-биле бот-боттарывыска коммунистиг өзү-биле дузалажыры организастаар деп турар бис.

Бистиң станцииның бүгү тракторхову ажылының бригадалары кубань тараажылларның кыйгырыгына харыы кылдыр чер ажылының бедик культуразының бригадалары деп ат дээш демиселдир деп хүлээле алган. Бистер кукурузачылар ол демиселдиң бирги одурушка туржур бис. Ажаа херектиг бүгү өргежок чугула байдалдар бистер бар.

Партия болгаш комсомол организациялары бо чылын тарылга шөлүн ниитизи-биле 125.873 гектар чедир калбартыр. Ооң иштинден үгле тараа культуралары 100.645 гектар, азы ол эрткен чылдан 9 хуу хөй болур. Аъш-чемниң кол культуразы — кызыл-тас тарылга шөлүнүң 75 хуузун ээлээр. Чочак-тараа тарылгазы 2.645 гектар, кукурузаныы — 9.000 гектар чедер. Районнуң тараажылары бо чылын 53.000 тонна тарааны күрүнеге садарын шиитпирлээн.

ЧАСКЫ ХОВУ АЖЫЛДАРЫН ЧЕДИИШКИННИГ ЧОРУДАР

Таңды районнуң тараажылары усть-лабинчилериниң кыйгырыынга харыы кылдыр 1963 чылда боттарынга бедик хүлээлгелерни алган. Колхозчуларның, совхозтар ажылчыннарының идепкейлиг киржилгези-биле тарылга шөлдериниң тургузуу эде көрдүнген.

Районнуң колхозтары болгаш совхозтары бо чылын тарылга шөлүн ниитизи-биле 125.873 гектар чедирер. Үгле тараа культуралары 100.645 гектар шөлдү ээлээр, ол болза эрткен чылын тарылга шөлүнүң 61 хуу турганынга удур 70 хуу болур. Тараа культураларының шынар составы база ээлээн экижиир. Кол черни кызыл-тас ээлээр, ол тараа культураларының тарылга шөлүнүң 75 хуузунга деңнежир. Үш муң гектар хире черге тараа-бобы культуралары тарыттынар, ооң иштинде чочак-тараа 2.645 гектар четкен турар. Кукуруза 9 муң хире гектарга тарыттынар. Тараа, тараа-бобы болгаш мал чеми культураларны тарып өстүрер талазы-биле бүгү ажылдарны кыска хуусаада шынарлыг чорудары 53 муң тоннадан ээлээш эвес тарааны күрүнеге садар, мал ажылын тараа болгаш шыктыг чемнер-биле хандырар арганы биске бээр.

Социалистиг хүлээлгелериниң күүселдези дээш демиселге чугула үеча болза часкы тарылга болур дээрзин өөренип көргеш, бүгү колхозтар болгаш совхозтар часкы хову ажылдарын чорударынга хынамчалыг белеткелди доозуп турар. Бо чылдың аңаа эвес, кадыг-дошкун, үзамугыышкынныг чазы хову ажылынче эгелеп киирин саададып турар. Ынчалзажок час бодунуң эргезинче киргеп.

Час үзамдыгыышкынныг болганда районнуң ажыл-агыйлары хову ажылдарынга ээлээн хөжудап киирер апаар. Ол чорук тарылга ажылдарынга аажок организастыг киирин, тарылганы кыска хуусаада бедик агротехниктиг деңнелге дүрген темнилерлиг чорударын негеп турар.

Часы эки үткүүру-биле «Бөк-Тей», «Сукпак», «Элегес» совхозтарның, «Революцияның чалбыыжы», «Коммунизминиң херели» колхозтарның болгаш дүржүлга станцизының механизаторлары база көдээ ажыл-агыйның тускай эртемнигелери часкы тарылгага эки белеткеннеер.

Бо ажыл-агыйларда тракторлар болгаш көдээ ажыл-агый машиналарының септелгези доозулган, үрезиннер белеткели дооступ турар. Хову ажылдарын чорударының ажылчын планнары, культуралар аайы-биле технологтуг карталар бүгү бригадаларга таарыштыр чогаадып кылдынган. Ийи ээлчегге ажылдаарынга четчир трактористер-биле бүгү бригадалар четчелеттинген.

Дүржүлга станцизының механизаторлары Н. Доможаков, Н. Федосеенко, «Коммунизминиң херели» колхозтуң О. Манаар-оол, В. Зеленков, «Элегес» совхозтуң О. Кысыгбай, В. Смоленцев болгаш өскелер-даа тракторлар база көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезин чорударының үезинде кончуг эки ажылданнар.

Ажыл-херектиң чедиишкинни күш-ажылды организастаарындан, техниктиг хандырылгадан улуу-биле хамааржырын өөренип көргеш, партия организациялары, колхозтарның баштаар черлери болгаш совхозтарның директциялары ол айтырыгже улуг кичээнгей салып турар. Эрткен чылдың ажылының дүржүлгазын ёзугаар бүгү ажыл-агыйларга ажылдың звено азы болук аайы-биле ажылдаар аргазы организастаттынган турар. Чижээ, «Бөк-Тей» совхоз (директору эш Ломаев, кол инженери эш Шубин) бригадалардан шуут ойталаан. Бүгү ажылды звено принцивин ёзугаар организастаан турар. Совхозта тараа культураларын тарып өстүрер талазы-биле 5 звено, кукуруза өстүрер бир звено болгаш часкы чер андырар бир звено тургустунган. Звеноларга 3—4 трактор-ларны, эргежок чугула көдээ ажыл-агый машиналарын болгаш чер участогун бы-жыглаан. Олар бүгү ажылды чангыс-чангызы-биле эвес, а бүдүн звенолар болуп алгаш күүседир.

Ажылдың болук-болук аргазы өске ажыл-агыйларга база организастаттынар. Ол болза техниканы ээлээн бүдүрүкчүдүт ажыглаар, агрегаттарны хандырарын эки организастаар, механизаторларны ажылдың участок бүрүзүнге таарыштыр тургузар аргаы берип турар. Дүржүлгазы ээвээш механизаторлар болук-болүктеп ажылдаар ажыл үезинде дүржүлгалыг механизаторлар-биле ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүн чедип ап, сезоннуң төнчүзүнде мурнакчы механизаторларга деңнежип турарын «Межегей» совхозтуң дүржүлгазы көргүзүп турар.

Одуруглариның аразын сайырадыр культураларны, ылангыя кукурузаны тарып өстүрериниге районнуң ажыл-агыйлары улуг кичээнгей салып турар. Үгле ол чорук кышкы үеде малдың продуктуларын дыка бедидер арганы биске берип турарын бо кыжын база катап бүзүрээн бис.

Одуруглариның аразын сайырадыр культураларны тарып өстүрер талазы-биле тускай звенолары бүгү ажыл-агыйларда тургускан болгаш оларның составын партия организациялары-ның ниитизи-биле 40 звеноэр тургустунган. Одуруглариның аразын сайырадыр культуралар тарыыр шөлдерже чемиштиделгер сөөртүрүн кыштан эгелээш чорудуп келген болгаш ону эм-даа үргүлүүлеп турар. «Межегей» совхоз 4 муң тонна, дүржүлга станцизы 2 муң ажыг тонна, «Революцияның чалбыыжы» колхоз муң тонна хире өдекти ховуларже сөөртүп төккен.

Бүгү ажыл-агыйлар кукуруза өстүрер звеноларның кежигүннери-биле ийи-үш хонуктуң семинарын эрттирген. «Межегей» совхозта кукурузачы Петр Пикалонуң мурнакчы дүржүлга школазынга районнуң кукуруза өстүрер звеноларының бүгү механизаторлары апрельниң төнчүзүнде азы майның эгезинде ийи хонуктуң семинарын эрттирер.

Районнуң ажыл-агыйлары машиналарның техниктиг хандырылгазын организастаарынче улуг кичээнгей салып турар. Часкы тарылга үезинде районга техниктиг хандырылганың 14 звенолары организастаттынар. Олар 300 хире тракторларны хандырар. Тракторларның септелгезин участок механиктериниң удуртулгазы-биле тускай септелге бригадалары кылыр.

Ажыл-агыйларның кол агрономнары болгаш кол механиктери ажылдарның хевиринің аайы-биле часкы тарылгага агрегаттарны четчелээринің ханызы-биле бодап кылган саналгаларын кылганнар. Ол болза тракторларга бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаар арганы бээр. «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң чамдык трактористериниң ажылының дүржүлгазын ёзугаар бо чылын ажыл-агыйларның хөй кезиинге үш-дөрт селякалар кошкан агрегаттарны неп-тередир деп турар. Ынчангаш тракторларның ээлчегге бүдүрер ажылы дыка көвүдээр болгаш тарылганың хуусаазы кызырлыр.

Район бо чазын дыка хөй гектар черни удур андырар. Ол чорук хову ажылдарының темнизин ээлээн салдадыр апаарын барымдаалаш районнуң ажыл-агыйлары часкы чер андырар тускай звеноларны болгаш отрядтарны тургузар. Дүржүлга станцизы эрткен чылын чиик хөрзүннерге часкы чер андырар каттышкан агрегаттарны калбаа-биле ажыглаан болгаш бо чылын база ажыглаар деп турар. Агрегатта андазын соонга катокту, оон соонда чиик илиирлерни кожуп каар. Ол ажыл доозулган соонда селякалар-биле тараны чалтырып эгелээр. Ындыг арганы бүгү ажыл-агыйларга сүмелээн бис.

Хову турлагларын белеткээринче ажыл-агыйлар бо чылын улуг кичээнгей салган. Ам оларның септелгези дооступ турар. Хову турлагларында ораң-бажыннарны чүгайлап, будун септээн болгаш столоваяларны белеткээн. Хову турлагларының хөй кезиинге чунар бажыннар ажылдаар. Күрүненин дүржүлга станцизының (директору И. С. Юртаев, партия организациязының секретары В. Ф. Яркин) онзалап демиселээри чугула. Бо ажыл-агыйның бүгү хову турлагларында ажаок эки корум-чурум тургустунган. Ыланғыы Алгый-Хөл чазында чаа тутқан хову турлаа онза эки дериттинген. Ында кончуг эки столовая, ор, херээжен механизаторлар ангы-ангы дыштанып ийи зал кылдынган, оларда бүрүн дериг-херекселдиг демир оруннар база бар. Оон ынай кино-будкалыг 120 кижи олурар клуб база туттунган. Хову турлагларын өске-даа ажыл-агыйларда база эки белеткеттинген.

Часкы тарылга үезинде чорудар партийжи-организастыг болгаш масса-политиктиг ажылдарның хемчегларин партком ажылдап кылган болгаш бюрога бадылаан. Ындыг хемчегларни колхозтарның болгаш совхозтарның бүгү партия организациялары база ажылдап кылган. Коммунистерни болгаш комсомолчуларны шиитпирлиг участоктарга таарыштыр тургузарын, бригада бүрүзүнге партия болгаш партия-комсомол бөлүктерин организастаарын, тарылга үезинде масса-политиктиг ажылдарны чорударын, будурулгенин мурнакчыларын мактап, шаннаар болгаш өскеда хемчегларни оларда көрүп турар.

Бистиң ховуларывыста хар ам-даа чыптышаан. Механизаторлар сөөлгү белеткелдерин доозуп турар. Часкы хову ажылдарын организастыг эрттирер сорулга-биле районнуң мурнакчы механизаторларының чөвүлел хуралын апрель 11-де өрттиргеи бис. Мурнакчы механизаторлар, тракторхову ажылының бригадаларының бригадирлери, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемнигелери ук чөвүлел хуралга боттарының ажылының дүржүлгазын солчуп, часкы тарылганы организастыг эрттирер дээш районнуң бүгү механизаторларынга кыйгырыг хүлээп алган.

Районнуң партия организациялары болгаш механизаторлары хову ажылдарын бедик агротехниктиг деңнелге эрттирип, алган социалистиг хүлээлгелерин аддарлы-биле күүседип шыдаар деп бүзүрелдин-биле чугаалап болур.

М. СУХАЧЁВ,
Таңды парткомунуң секретары.

ГЕКТАР БҮРҮЗҮНДЕН 12 ЦЕНТНЕР

Бистиң «Межегей» совхозтуң Кара-Булуң салбырының үшкү трактор-хову ажылының бригадазын ээлээн каш чыл дүргүзүнде удуртуп ажылдап келдим. Бистиң бригадада ажыл-херек дээш бердинген, кызымак чүткүлдүг механизаторлар ажылдап турар.

Бригаданың кежигүннери 1962 чылда 3800 гектар тараа культураларын чажып тараан болгаш ооң чайгы ажаалдазын агротехниктиг негелделер ёзугаар чорудуп, күскү ажаан алышкын ажылдарын ёй-шаанда организастыг эрттирген. Тараа культураларының гектар бүрүзүнден багай эвес дүжүт алдыгаан.

Бо чылдың бүдүрүлге планның ёзугаар бистиң бригада тарылга шөлүн 4055 гектар чедир калбартыр. Ооң иштинде кызыл-тас 2.200 гектар, кукуруза 300 гектар, чочак-тараа 150 гектар болур. Тараа культураларының гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 12 центнер дүжүт алырын бригаданың коллективи шиитпирлээн.

Часкы хову ажылдарынга дүжүт ажаан алышкыны доостуру-биле белеткенип эгелээн бис. Чайын аңдарган чер болгаш күзүн аңдарган аңгыс 2.600 гектар. Бүгү культураларның тарылга шөлүнге четчир үрезиннерни арыглап белеткээш, бригада төвүнде чедирген.

Бригаданың механизаторлары техника септелгезинче эрткен чылдың ноябрь айда эгелеп киргеш, бүгү септелгени март 20-ге чедир колдуунда доосхан. 14 трактор, 6 тараа сеялкалары, 15 анказым, 3 культиватор, 6 луцильник, кукуруза тарыыр 4 сеялка болгаш өске-даа хөжүлда чепсек-херекселдери хову ажылдарынга киреринге бөлеп. Тарылга сезонунга четчир кывар-чаар материалдар курлавыры бар.

Механизаторлардан Геннадий Тюдешев, Александр Белозеров, Николай Латыгин, Александр Рихтер олар техника септелгезинге ак-сетки-дiг ажылдап, септелгеге бүдүрер ажылдың хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип келген.

Септелге соонда мал чемнери сөөртүрүнге, мал одарлары далбыйлаарынга, тудуг ыяжы сөөртүрүнге ажылдап турган чамдык трактордарның техниктиг ажаалдазын механизаторлар чорудуп турар. Хар эрирге, тодаргайларга, апрель 25—26 үезинде ховуже үнүп, шык базырап ажылды эгелээр бис.

Бригадада дүржүлгалыг кукурузачылар Павел Федосеевич Николаев, Анатолий Антонович Мамыраев, Илья Алексеевич Ермолаев оларның кижи бүрүзү 100 гектар кукуруза, 50 гектар чочак-тараа тарыыр планныг. Оларның техниказы, үрезиннери, чери белеп.

Бисте таарымча чок чамгыс чүве бар. Ол болза, 1.400 гектар черни удур аңдарары болур. Ындыг болза-даа хову ажылының өске чорудулгалары-биле кады ону күүседил четтигер аргавыс бар.

Мынчангаш часкы хову ажылдарынга ёй-шаанда кирип, ону бедик агротехниктиг деңнелге организастыг эрттирил шыдаар бис.

П. ЕРМОЛАЕВ.
«Межегей» совхозтуң үшкү трактор-хову ажылының бригадазының бригадири.

Районнуң колхозтары болгаш совхозтары бо чылын тарылга шөлүн ниитизи-биле 125.873 гектар чедир калбартыр. Ооң иштинден үгле тараа культуралары 100.645 гектар, азы ол эрткен чылдан 9 хуу хөй болур. Аъш-чемниң кол культуразы — кызыл-тас тарылга шөлүнүң 75 хуузун ээлээр. Чочак-тараа тарылгазы 2.645 гектар, кукурузаныы — 9.000 гектар чедер. Районнуң тараажылары бо чылын 53.000 тонна тарааны күрүнеге садарын шиитпирлээн.

Звенолар-биле ажылдаар

Часкы тарылганы агротехниктиг чурумнар ёзугаар, кыска хуусаада чорудары — чаагай дүжүттүг өстүрүп алырының кол үнзезини дээрзин бистиң колхозтуң механизаторлары эки билир. Ынчангаш часкы тарылгага белеткелди чогуур хуусаазында чедиишкиннинг чоруткаш, ону агротехниктиг чурумнар ёзугаар чорударынче чыл бүрүде-ле улуг кичээнгейни салыры биске шуут чаңчыл апарган.

Чеди чылдың бешки чылының часкы тарылгазынга белеткелди бистиң механизаторларывыс эрткен чылдың күскээр кыжынындан-ма эгелээн. Бо хүннерде Балгазының механизаторлары боттарының күүлүг тракторларын бүрүнү-биле септеп алган, ам үгле кар эририн четтикпейн маңнап турарлар. 43 тракторлар, 40 сеялкалар, 4 культиваторлар, 38 андазынар шупту белеп. Бо чазын бистиң колхоз тарылга шөлүн 11200 гектар чедирер, ооң иштинде тараа культураларын 9180 гектар черге чажып тарыыр. Үрезин бүрүнү-биле белеткеттинген. Механизаторларның чурттаар орун-бажыннары хову турлагларында белеп кылдыр септеттинген.

Механизатор кадрлар база-ла четчир. Сеялкаларның механизастаттынган заправказын чорударынга колхозта 6 авточүдүрүкчүлер бар. Бо чылын бистиң колхоз тракторларның техниктиг хандырылгазының 2 звенозун организастап тургускан. Ол звеноларның дериг-херекселдерин четчелеп кылыры база-ла доозулган. Документация болгаш лимит дептержигештерн кылдынган. Тракторларга техниктиг дуза чедирер звеноларда техника талазы-биле шыырак билиглиг кадрлар бажыглаттынган. Эптекчи-башкарыкчыларның болгаш оларның дузалакчыларының ажылының төлевирии колхоз баштаар черинге докгаадын бадылаан. Ол ышкаш техниканың үзекчилерин база тургускан.

Бо чылын колхоз бодунуң нефтебазазын чок кылып дүжүрген, заправказы Балгазында районнар арасының нефтебазазы чорудар. Ол чорук ажылдың темнизин дүргедедиринге болгаш техниктиг негелделерни бүрүнү-биле хандырарынга дыка таарымчалыг.

Бистиң колхозтуң механизаторлары чеди чылдың бешки чылында эсээртинмес байлак дүжүттү Таңдының тараалап ховуларынга өстүрүп алыр дээш часкы тарылганы эң кыска хуусаада, бедик агротехниктиг деңнелге эрттирерлер.

В. ВЯТКИН.
«Революцияның чалбыыжы» колхозтуң кол инженери.

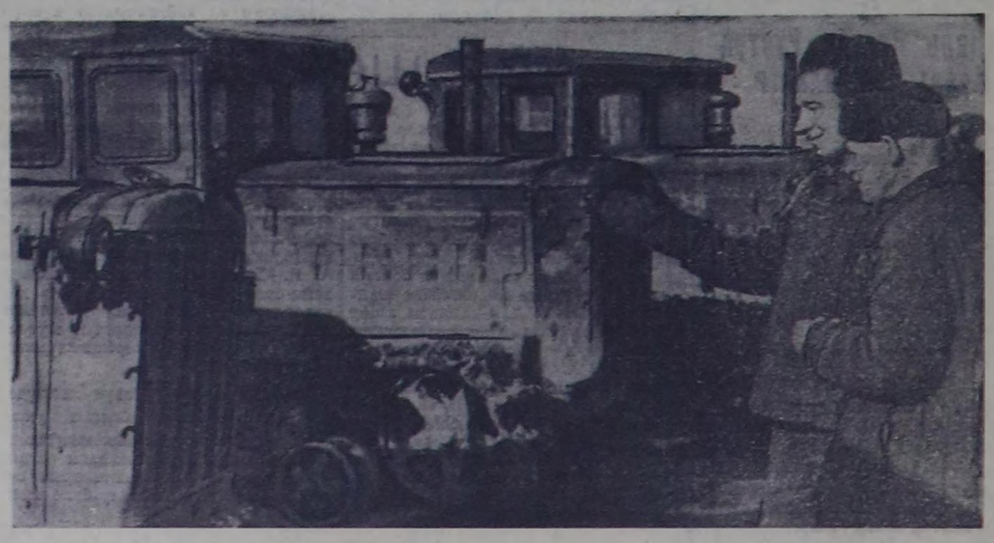

«Межегей» совхозтуң Кара-Булуң салбырында Петр Ермолаев удурткан трактор-хову ажылының бригадазының кежигүннери часкы хову ажылдарынга техника белеткелин бүрүнү-биле доосхан.

Чурукта: бригаданың дээре механизаторлары А. Рихтер болгаш Г. Тюдешев септеттинген тракторларны көрүп тур.

Фотолары В. ЛУТКОВТУУ.

Кукуруза — 2000 гектар чедер

Бистиң «Тиилелге» совхозтуң механизаторлары «Межегей» совхозтуң механизаторларының кыйгырыын болгаш Тываның аныяк кукурузачыларының кыйгырыын изин-биле деткээн.

Партия бюрозу болгаш комсомол комитеди бистиң ажыл-агыйның бо чылгы сорулгаларын көрүп чугаалажып тургаш, кукуруза тарылгазын дыка калбартырын шиитпирлээн.

Бистиң совхоз эрткен чылын 1200 гектар кукуруза тараан, бир гектардан үгле 121 центнер иогаан массаны алган. Ынчангаш оон чогуур түүнеди үндүрүп, бо чылын кукуруза дүжүдүн өстүрер талазы-биле тодаргай хемчегларни ажылдап кылган. Байтай кукуруза тарылгазын 1.800 гектар чедирер деп төлевилээн бис.

Ынчалзажок ол төлевилел оон соонда база катап эде көрдүнген. Совхоз коллективин усть-лабинчилерниң кыйгырыын танышкаш, бүгү улустуң чарыжына киржирин шиитпирлеп, чаа немелде хүлээлгелерни алган. Ынчан кукуруза тарылгазын 2.000 гектар чедирери шиитпирлеттинген.

Бистиң совхозта хөй аныяктар, оларның иштинде эвээш эвес аныяк механизаторлар ажылдап турар. Партбюро болгаш комсомол комитеди кукуруза өстүрерин аныяктарга даасскан. Кукуруза звеноларына ажылдаар кижилер шилиттинин алдынган болгаш бадылаттынган.

Звеноларның составында үгле аныяктар киргеп. Оларның аразында — совхозтуң мурнакчы механизаторлары, республиканың аныяк кукурузачыларының слёдунуң киржикчилери Павел Якушев, Монгуш Оттуг-оол, Маады Маас-оол, Григорий Катанов, Владимир Бюрбю болгаш өскелер-даа бар. Олар шупту кукуруза өстүрер талазы-биле дүржүлгалыг механизаторлар, ынчангаш оларга даамыр бис.

Бүгү кукурузачы звеноларга бир гектардан ортумаа-биле 300 болгаш оон-даа хөй центнер иогаан массаны алыр деп социалистиг хүлээлгени алганнар.

Амгы үеде комсомолчу-аныяктар звеноларының часкы хову ажылдарынга хынамчалыг белеткенип турарлар. Кукурузачы-механизаторлар техника септелгезин колдуунда доозуп, септеттинген тракторларны эдиктирип турар. Кукуруза тарыыр участоктарга хар докгаадынгазын чорудкан.

Кукуруза тарыыр шөлдерже чемиштиделгер төгөр ажыл күжениишкининг чоруп турар. Ында самосвалдар болгаш экскаватор быжыглаттынган. Ол ажылды аныяк кукурузачылар күүседип турар. Оон-биле кады хөй санныг минералдыг чемиштиделгелер кукуруза тарыыр участоктарга төктүнген турар.

Кукуруза үрезиннериниң дутайында улуг кичээнгей салдынып турар. Ам 1.300 гектарга четчир үрезиннер белеткеттинген. Четпес үрезиннерни чөокку үеде тып алыр хемчегларни алдынып турар.

Партбюро болгаш комсомол комитеди тускай эртемнигларнин дузазы-биле кукурузачыларның семинарын эрттирген. Кукурузачылар ол семинарга кукурузаның биология талазы-биле онзагай үүлдери-биле, ол үнелиг культураны тарып өстүрериниң агротехниктиг аргалары-биле танышкан. Бо бүгү хемчегларни аныяк кукурузачыларның бедик дүжүт алырынга дузалаар.

Совхозтуң комсомолчулары болгаш аныяктары берге, ынчалза-даа харыысалгалыг болгаш күүгеттинер сорулганы боттарының мурнунга салган. Совхозтуң директциязы, партбюро болгаш комсомол комитеди аныяк кукурузачылар хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседиринге идегеп, оларга бүгү талалыг дузаны көргүзүп турар.

Социалистиг хүлээлгелерни аддарлы-биле күүседириниң бүгү аргалары совхозтуң аныяктарында болгаш комсомолчуларында бар деп дидимни-биле чугаалап болур.

В. ХАДАКОВ.
«Тиилелге» совхозтуң агроному.

Шахтёрларның күш-ажылчы ээлчээ

Кызыл биле барыын талакы рабөннарны хырылзаштырып турар чазаглыг орук-биле эрткен кижилер Элегес-Аксы суурнун адазында даглар баарында элээн каш ыяш бажыңнарны, оларнын чанында дагның аъргы чартында тарады төгүлген хөмүр даш артынчыларын, удуг демир хоорганы көрүп эртип турар. Республиканың бүдүүлгелеринге чылда-ла 160 мун тонна хөмүр даштыг берип турар Элегестин хөмүр даш шахтазы ында турар. Шахта коллективи республикада мурнакчы коллективтернин бирээзи. Бо чылдың бирги кварталының планын ол коллектив 119.3 хуу күүсеткен. 38 мун тонна хөмүр даштыг казып тыпкан.

Шахта эргелели чоокта чаа шахта иштинге хол-биле былыр ажылдарны чаа техника-биле солаан. Оон түннелинде ажылчын күжүн таарыштыр аде тургускан. Мурнунда шахтёрлар болгаш ажылчыннар үш түс ажыг кижи турган болза, ам ййи түс ажыг кижи апарган. Хөмүр даш тывар ажылдарга ййи лебёдкалар ажылдап турган болза, ам үш лебёдкалар ажылдап турар, удавас хөмүр даш казар «ПК-3М» деп күүдүг комбайн ажылдап эгелээр. Оон-биле кады ажылчын күжүнүн аде хувааладазын кылган. Бедик мергежилдиг, дурзулгалыг шахтёрларны болгаш ажылчыннарны шахта эргелелинде доктаамал ажылдап турар үш бригадаларга арттырган. Хөмүр даш казар кол бригаданы Фёдор Морозов удуртуп турар. Ол бригада коммунистиг күш-ажылдыы деп бедик атты үр үеде әдилеп, ажы ажылдап турар. Кол бригаданың хөмүр даш казар черлеринге баштайгы белеткел ажылдарын Григорий Мухитинге удуртқан бригада кылып, коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик ат дээш шудургу демисежип, Морозовтун бригадазының үлегери-биле кызымаккай ажылдап турар.

Шахтада ажылдарны мурнунда үш ээлчегге чарган турган болза, ам ййи ээлчегге чарып, алды шактыг ажыл хүнүн тургускан.

Шахтаның ажынның аскында делгем шөлчүгеш бар. — Бистиң бирги горизонтувус бо-дур — деп, шахта транспортунун начальнигы Николай Васильевич Курков чугаалаап, чазык хүлүмзүрдү. Хөмүр даш сөөртүр бичии тергежигештер чоруур демир оруб ортузу-биле чоруткан, дээвирин дургаар сайгылгаанныр аскылаан, бетондан кылган чер иштининң кудумчузу-биле, шаанда шахтёрлар хөмүр даштыг хол-биле казып, аът-биле үнүр сөөртүп турганын, ам колкол ажылдарны техника дузазы-биле кылып турарын Николай Васильевич-биле чугаалажып базып ор бис. Уламында мотор динмиреэн соонда, шахта иштининң электровозу шимчеп келди. Машинист Балчыр Седен электровозунун, оон тергежигештериниң адаанче кандыг-бир чүве кирип, аазы оларга кыстырып алыр ййе деп долгандыр кичээнгейлиг көрүп, электровозун башкарып чор. Ындыг тергежигештер бир дизигде-ле чээрбк, олар бир үгда он сес тонна хөмүр даштыг үндүр сөөртүп турар. Ындыг дизигдер үш, оларны чангыс электровоз элий-селий үндүр-бирир сөөртүп, каскан хөмүр даштыг үзүктел чок үндүр сөөртүп турар. Хөмүр даш казып турар черден узун конвейерлер кыры-биле үзүктел чок келген хөмүр даш оларны долдуруп турар.

Чер адаанын кудумчуларында базым бүрүзүнде ажыл-ла, ажыл. Бир кезек ажылчыннар чаа одуглерге тургузар чагыларны чонуп белеткеп, оларны тургузар үттеринче дажыглап, узун кижи дорт турары бөзин берге, дакпыш черге хостуг, ээлгир хөделип, шалыпкын ажылдап турлар. Олар Г. Мухитининиң бригадазының оолдары-дыр. Мастерге ужуражы бердивис. Шахтага он дөрт чыл ажылдап турар хоочун шахтёр Семён Григорьевич Смирнов ол болду. Ажылдарның канчаар чоруп турарын хынаар ындыг мастерлер бир ээлчегде-ле ййи кижи. Оларның хүлээлгелери хөй болгаш харыысалгалыг. Олар ажылдарны башкарып, оларны шынарлыг кылырын айтып, механизмнерниң кандыг-бир кезектеринге үрелишкиннер болу бөзерин хынап, аныяк шахтёрларның билбейн барган үүлдерин тайылбырлап, оларның кылып, күш четпейн барган ажылынга дузалажып, а кажан хөмүр даштыг чаза тепсип турар үеде ажылчыннарга сагындырып, озал-ондактарны болдурбазының талазы-биле ажылдарны чорудуп турар.

Фёдор Морозовтун бригадазының бирги звенозунда ам-на чедип келдивис. Хөмүр даштыг, хар далбыйлааны ышкаш, тарадыр эвес, а бөле, тырый идип чоруп турар улуг, кан хымыш ййи каът чоон троссту дургаар чылып чоруп тур. Ол троссту «ЛУ-16» деп лебёдка аай-дедир долган турар. Чаза тепсиптерге овааланган хөмүр даш кырынче ол хымыштыг тыртып үндүргеш, хөмүр даштыг конвейер кырынче бөле тыртып эккээр. «Баш чылдар мурнунда хөмүр даштыг демир хүүрек-биле чүд

ССРЭ-ниң кызыгаарын бүгү чон камгалап турар

«ССРЭ-ниң кызыгаарын бүгү чон камгалап турар» дээн бо сөстерни комсомолчу-аныяктарның апрель 14-те ажыттынган Бүгү-эвилел эстафетазының ногаан торгу вымпелинде бижип каан. Ол эстафетаны ВЛКСМ ТК-зы, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күрүнениң айыыл чок чорук Комитединиң кызыгаар шериглериниң эргелели чорудуп турар.

«...Мурманск областың Никель сууру. Аңаа хүн таптыг-ла дал дүш турда Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры дагжы Д. Тихоненко ВЛКСМ-ниң Мурманск хооркомунуң секретары В. Пильгуйга, кызыгааржылар В. Краснопеев биле Г. Баянковка, дружинник Г. Болдыревке, ВЛКСМ-ниң Печенг райкомунуң секретары Е. Деевке, кызыгааржыларның аныяк өөнүктери школачылар С. Шадевке, С. Перелечинге эстафетаны байырлалдыг байдалга хүлээдип берген. Лыжачылар ону өске кызыгаар пунктузунче алгаш чорупканнар. Апрель 15-ке чедир эстафетаның киржикчилери 400 км эрткен.

Ол-ла хүн, апрельдиң 14-те, Примор крайның Посьет суурдан база бир эстафетаны салып чоруткан, ону Ыраккы Чөөн чуктуң кызыгаар шериглериниң төлээлекчилери хүлээп алган.

Кызыгаар шериглериниң 45 чыл оюнга алдар кылдыр чорудуп турар эстафетаның киржикчилериниң совет кызыгаарларны дургаар эртер оруу узун. Оон киржикчилери ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарын дургаар 28 муң ажыг километрни эртер ужурлуг.



ЛИТВА ССР Клайпедтиң садыг далай портунда ыржым чорук үшкү неделяда үргүлчүлеп турар. Даштыкы садыг корабльдери аңаа турар. Литваның порт ажылдаачылары ажыл сонсатнан француз шахтёрларның негеледзии хандыргыжеге чедир француз суднололарга хөмүр дашты чүдүрбес деп берген сөзүн быжыы-биле эзлеп турар.

ЧУРУКТА: даштыкы садыг суднолариың Клайпед портта турары.

Фото Б. АЛЕКНАВИЧЮСТУУ. СЭТА-ниң фотохрониказы.

Гуанчжоуда часкы ярмарка

ГУАНЧЖОУ. СЭТА-ниң түскай корреспондентизи А. Целевинниң дамчыдып турары болза:

Апрель 15-те Гуанчжоуда часкы ярмарка — дашкаар үндүрер кыдат бараанларның делегедзеи ажыттынган. Мурнуу Кыдаттың бо хоорайынга каш чылдарның дургузунда чазыы болгаш күзүн даштыкы садыгжылар, хөренгиттерниң төлээлекчилери кээп турар. Япониядан, Англиядан болгаш өске-даа чурттардан 1000 ажыг садыгжылар ярмаркада чедип келген. Олар барааннар-биле таныжып, чугаалажыжыкшынарны чорудуп, керээлерни чарып турарлар.

Жемчуг хемниң эриинден ырак эвес черде турар бажыңның овгу каъдында машина тудуу, чиик, химия болгаш пөс-таавы үлегшүрүнүң продукциязын, янзы-бүрү чиг-эт болгаш аъш-чем барааннарын делгээн. Даш, ыяш, сөөктен чүве кылыр сураглыг кыдат мастерлерниң чанчыл болган чурулга кылыгларын делгедгенин павильоннарында калбаа-биле делген салган.

КҮР-нүң даштыкы садыг организациялары бараанларның 20.000 ажыг хевирлерин садың алырын даштыкы салыгжыларга санаадап турар. Ол бараанларның аразында чонар, фрезер болгаш токарь станоктар, пөс-таавы үлетпүрүнге хереглээр машиналар, дизельдер болгаш электри моторлар бар.

Гуанчжоуда ярмарка бир айның дургузунда ажык турар.

Тура халыкчыларның чазаан тургусканы

ПАРИЖ. (СЭТА). Португалияның колониалисчи тергиндээшкининден Тимор ортулуктуң чөөн кезээн хостаар дээш демиселчилер Тиморнуң каттышкан республиказының чазаан тургускан.

Франс Пресс агентиледдиң корреспондентизиниң Джакартадан дыңнатканы-биле алырга, чазактың баштыны республиканың президентизи А. Мао Клао болуп турар.

Ол чазактың парлап үндүрген медетлелинде ол чазакты хүлээп көөр дугайында дилегни бүгү чурттарның чазактарынга киирген.

Тимор ортулук Индий архипелагтың ортулуктарынга хамааржып турар. Ортулуктуң барыын талазы түскай догуунаан Индонезия Республиканың чагыргазынга туруп турар.

—⊙—

Шыңгыы сагындырыг

ЛОНДОН. (СЭТА). Суг ишти-биле чоруур «Трештер» деп америк атомнуг хемениң сугга дүжүп үрелгени болза «Поларис» деп ракеталар-биле чепсегленген суг ишти-биле чоруур хемелерни чепсегленишкинге киирерин планнап турар англи чазакка шынгыы сагындырыг болур ужурлуг деп «Дейли уоркер» солун бижээн.

«Поларис» деп ракеталар-биле чепсегленген суг ишти-биле чоруур хемелер бүгү озал-ондактыг таварыгаларлан магадылаттынган дээр чергези-биле чазак санап турар деп солун тургузуп бижээн. «Трештерниң» мунгаранчыг хуу-салымы ол «саналгаларының» бүрүн барымдаа чогун, хоозунун көргүзүп турар.

СЪЕЗД ДООЗУЛГАН

ЛОНДОН. (СЭТА). Великобританияның Коммунистиг партиязының XXVIII съездизи ажылын апрель 15-те дооскан.

«Англияның келир үези» деп политиктиг резолюцияны, профсоюзтелел шимчээшкининиң дугайында болгаш чамдык өске-даа резолюцияларны бодунуң түнелел хуралынга съезд хүлээп алган.

Партияның күүсекчи комитединиң чаа составын сонгуур талазы-биле бадылаашкыннарның түнелелдерин съездиге чарлап дыңнаткан. Джон Голлан, Джордж Мэтьюз, Джон Кэмпелл, Палм Датт, Уильям Александер, Нора Джеффри болгаш өскелээ — шуптузу 42 кижиниң күүскомнуң составынга сонгаан.

Чаа сонгуттурган күүскомнуң составын чарлаан соонда партияның чангиие секретары Джон Голланның дыңнатканы: Уильям Галлахер ам 81 харыг болгаш кырый берген ужурунда оон кандидатуразын күүском кежигүнүге киирери-биле депшиттезин оон боду дилээн.

Бодунуң бүгү амыдыралын күш-ажылчы чонунуң эрге-ажыы дээш бергени-биле холбаштыр англия коммунистерниң болгаш бүгү ажылчын ашчының четтиргенин англи болгаш делегейниң ажылчын шимчээшкининиң хоочун ажылдакчызы. Англияның хоочун коммунизм Галлахерге Джон Голлан илергелээн. Галлахер болза бөдүүн ажылчындан коммунистиг партияның удуртукчу ажылдакчызынга чедир орукту — демиселдиң алдарлыг болгаш берге оруун эрткен болгаш каш удаа хоруглалга база кирип чораан кижи дээрзин Голлан демдеглээн. Октябрьның социалистиг Улуг революциязынга анне баштай байыр чедирип турганнарның бирээзи Галлахер турган.

Күүскомнуң хүндүлүг кежигүнү кылдыр Уильям Галлахерни бүгү назынында сонгуурун съездиге Голлан санаалаан.

Ол саналды съездиниң делегаттары динмиттиг адыш часкаашкыны-биле чүүлдүг деп киргеннер. Оон соонда Уильям Галлахер сеткил хайнышкынныг чүве чугаалаан. Великобританияның Коммунистиг партиязының хүрээлениң улам ынай быжыглаары болгаш калбартыры дээш калбак, чүткүлүг кампанияның бо XXVIII съезд эгези болуун деп күзеди ол илереткен.

—●—

Фин коммунистерниң съездизи доозулган

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Финляндияның Коммунистиг партиязының XIII съездизи болуунун ажыдын апрель 15-те дооскан.

«Коммунистиг партияның чрокку сорулгалары» деп нинти резолюцияны болгаш «Демократияны камгалаар база калбартыр дугайында» резолюцияны, фин улуска үгүулганы съезд бир үн-биле хүлээп-алган.

Съездиниң хуралдарының чапсарларының үезинде чаа сонгуттурган Төп Комитеттиң Пленумун чыып, аңаа организастыг айтырыгларны чугаалажып көрген. Партияның чингине секретарынга Вилле Пессини пленум сонгаан. Партияның дараазынга Айво Аалтонениң, оралакчы дараазынга — Ойва Лехтонну сонгаан.

—●—

Индияның компартиязының төп күүскомунда

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның компартиязының Төп күүскомунуң апрель 11-де ажыттынган сессиязы апредьдиң 14-те доозулган, аңаа иштики болгаш даштыкы байдалдың чамдык айтырыгларын чугаалажып көрген.

Хоруглалда чыткылап турар индий коммунистерни болгаш чурттуң профсоюзтелел база хөй-нинти ажылдакчыларын, хөп-хөрээн хостуларын делегедзеи ажыттынган. Индияның компартиязының Төп күүскому негээн. «Индияны камгалаар дугайында хоойлуга» үндезилээш, Индияның компартиязының Төп Чөвүделиниң 30 кежигүннери, парламент депутаттары 10 коммунистер болгаш штаттарның хоойлуүдүлүга хуралдарының чамдык кежигүннери амга чедир хоруглалда чыпшыыланнар дээрзин бо айтырыгларны талазы-биле хүлээп алдынган резолюцияда чугаалап турар.

Бонн ядролуг шыгжамырларже харамдыгып турар

Март 6-нын эртенинде Боннуң камгалал министерствозунга, Герман Федеративтиг Республиканың тугу-биле кожа америк тук кырында хадып турар Эрмекейль казармазының чанынга кара-кара автомобильдер кээп тургулапкан. Кино тыртыгар аппаратар-даа, репортёрлар-даа көзүлбес. Таңнылдар тургулаан. ГФР-ниң камгалал министри фон Хассельге болгаш стате-секретарь Хопфка үдеткен хүндүлүг аалчылар дүрген мендилешкеш, бажыңче кирип турган.

«НАТО-нуң хөй талалыг ядролуг күштерин» тургузарының планын санаалдарының аргалар-биле азы дорту-биле чугаалаарга, боттарының эвилелчилерин ыдалдары-биле АКШ-тың президентизиниң Барыын Европада келген түскай төлээзи Ливингстон Мэрчент-биле чугаалажыышкын ынчаар эгелээн. Ол планның кол сорулгазы, Сонгу Атлантиканың сандараш турар дайынзырак блогун натап тургузары болуур деп «Нью-Йорк таймс» солун демдеглээн.

Оон кол чылдагааны чүл дизе, Барыын Европаның кол-кол чурттары боттарының экономиказының чамдык түр көдүрлүүшкүннеринге база Европа нинтилели деп эвилелге даянып алгаш, делегейниң капиталистиг рыногунга АКШ-тың кол аданнажыкчылары болуп, харын-даа мырыңай аңаа чагыртпазының оруунче шургүп турар болу бергенинде болур. Вашингтонуң Сонгу Атлантика талазы-биле эвилелчилери атомнуг чепсекти оларга бээрин АКШ-тан негеп турарлар. Ынчалза-даа НАТО-га ядролуг чепсек талазы-биле болуунун хөй үлүүн оскунары. Каттышкан Штаттарның Барыын Европага тергиндекчи чоруун чидирери ол деп чүвени далай ындының чагырыкчылары билип турарлар.

Ынчангаш Каттышкан Штаттар далаштыг хемчегларни ап эгелээннер. НАТО-нуң иштинге «хөй талалыг ядролуг күштерин» организастаарының планы, авторларының бодалын ёзугаар алырга, эвилелчилерни «атомнуг эш-чежиллге» деп оожуктурар сорулгалыг. НАТО-га киржип турар чурттарны ол күштерге киржирин саналдавышаан, хөй түнүг акша-хөрөңгини салырын АКШ олардан негеп турар. Ынчалза-даа АКШ ядролуг чепсектиң шыгжамырының дүлгүүрүн холдан салырын бодавайн турар.

Вашингтонның ол чаа планын херек кырында боттандырарының бирги базымы — Кеннеди биле Макмилланның Багам ортулуктарынга чөвүлежиишкинни болур. «Поларис» деп америк ракеталар-биле чепсегленген бодунуң суг адаанның флодун тургузарын Англиядан ол чөвүлежиишкинге негээн. («Поларис» ракеталарны туда садып алыры билиингир). Каттышкан Штаттар ол флоттуу НАТО-нуң ядролуг күштерининг составынче киирерин аазап турар. Оон соонда Италияда болгаш Турцияда «Юпитер» ракеталар-биле чепсегленген баазаларны чок кылгаш, оон орнунга «Поларис» ракеталар-биле чепсегленген алээн каш атомнуг хемелерни ол чурттарның эриктеринче чорударын Вашингтон чарлаан.

АКШ-тың ол базымнарын Европада оон эвилелчи чурттарының хөй кезии хөөн чогу-биле ужурашкан. Далай ындының монополистери акшададывырны дораан төлээрин негээш, суг адаанның флодун тургузар талазы-биле дузаны каш чыл сонгаар көргүзерин аазап турар. Америк чазактың чаа планын Парижте ниитизи-биле дадагазап көрген. НАТО-нуң чангыс эвинде ханы сандараашкын ынчаар үнүп келген.

«Ниити рынокче» Англияны киирерине де Гольдуң шиитпиринг удурланыышкыны болгаш Франция биле Герман Федеративтиг Республиканың аразында шериг эвилелин чарганы Атлантика блогунда АКШ-тың туружун баксыраткан. Барыын Европага тергиндекчи чорукту чедип алырын келир үеде атомнуг «согуушкуннуң күжүнде» кылдыр көрүп турар Францияның дошкун президентизи-биле Каттышкан Штаттарның чазаанның аразында шыңгыы чоруудээлерни ажыглаар арганы Бонн ынчаар алган.

Ынчап баарга, АКШ Атлантика эвилелинде сандараашкынны далаштыы-биле эдерин шиитпирлээн. Ынчангаш бо чылдың февральдың 27-де НАТО-нуң доктаамал чөвүлелинде Вашингтонның төлээзи «хөй талалыг ядролуг күштүг» тургузарының америк, ам тодаргай билдинип келгенибиле америк — барыын герман планны чугаалажырын сүмелээн.

Ол планны ёзугаар ядролуг күштүң кол өөзэ «Поларис» ракеталыг суг адаанның хемелери эвес, а суг кырының чаартынган азы чаа тургустунган «Поларис» ракеталарлыг корабльдери болур. Сураглыг америк хайгаракчы Дж. Олсоптуң айыткалы болза, ол чазалганы ГФР-ниң камгалал министри фон Хассель Вашингтонга болган чугаалажышкыннар үезинде кылган. Чер ортузунуң далайында болгаш Чөөн Атлантикада доктаамал чоруп турар үш муң садыг суднолариның аразынга чоруп чорда таныттынары берге болзун дээш, ол корабльдернин даштыкы хевирин садыг суднолаларынга дөмейлештир тургузарын көрүп турар» («Нью-Йорк таймс»).

Ындыг вариант Боннуң чазаачга эң-не таарымчалыг боон турар. Чүге дээрге барыын талакы парлалганың дыңнатканын ёзугаар алырга, суг адаанның хемелеринин орнунга суг кырының ракеталыг хемелерин ажыглаары акша-хөрөңги болгаш үе талазы-биле үжеңден бежең хуу чедир камналганы бээр болгаш Барыын Германияның дайын кыпсыкчыларының холунга ядролуг чепсек киреринин үези чоокшулаар. Парлалганың бижээнин ёзугаар алырга, ракеталыг корабльдернин командаларын суг адаанның атомнуг хемелериниң командалары ышкаш 25 кижи чедирер болгаш олар НАТО-нуң киржикчилери чурттарның төлээлекчилериниг тургустунарын планнап турар.

«Поларис» ракеталарны ажыглаарының дугайында шиитпирни кым бээрил,— деп айтырыг амдыында шиитпирлеттинмейн арткан. Вашингтон ядролуг чепсектиң кнопказынын салдынар хөөнү чок болганындан дөрт-беш чурттарның төлээлеринден тургустунган (Барыын Германияны киирбишаан) «чангыс лай принцип-биле» ажылдаар бичии күүсекчи комитетти тургузарын саналдаан.

Америк чаа план-биле капсыралашкан эң-не берге айтырыгларның бирээзи болза, келир үениң чарыгдалдарының айтырыы болур. Шериг сорулгаларында азжок хөй бюджетти чарыгдап турар Каттышкан Штаттар чепсеглээшкининиң оон ынай негеттинип турар анаа хевирлериниг чаа чарыгдалга күш четпес болу берген. Ынчангаш Каттышкан Штаттар «хөй талалың ядролуг күштерин» тургузарының чарыгдалдарының улуг кезии бодунуң европейжи эвилелчилеринге төлеттирер дээш бүгү күжүн салып турар.

Эвилелчилер америк чаа планны принцип ёзугаар түүлдүгүнүн көрзе-даа, чарыгдал дугайында чугаалар үнген дораан-на, оларның бедик көдүрлүүшкүнү өжүп баткан. Бонн дээрге өске херек-тир. «Барыын Германияның туружу онза таарымчалыг турган» деп «Нью-Йорк таймс» солун демдеглээн.

ГФР хөй талалыг ядролуг күштүг тургузар планны бир дугаарындала деткээн болгай, ынчангаш ында гресске болгаш чазакка бадылаар, база май 21-де Оттавага ажыттынар НАТО чөвүлелиниң сессиязынга чугаалажып көөр ужурлуг. Бир эвес Каттышкан Штаттарның чагырыкчы бөлүктери Сонгу Атлантика блогун болгаш боттарының аңаа тергиндекчи чоруун камгалаар сорулга-биле Бонн милитаристерниң холунга масселыг узуткаашкыннын чепсээн бериптер болза, Барыын Европада эң-не агрессчи болган реваншисчи ол дайынынарны кандыг-даа хоруглаашкын, кандыг-даа контроль, өлүмүүг, кеминг керектерден чайладып шыдаавас.

Герман милитаризм каш улаа хоозуралдыг дайынынарны үндүрүп, он-он миллион кижилерни мунгаралчилинчектиг, аш-түренги чорукка чедирген деп чүвени төөгү өөредип турар.

Ынчалза-даа, бир эвес олар холунда кирген чепсекти ажыглап алгаш, медерелин оскупуй, Совет Эвилелинге азы кайы-бир социалистиг чуртка согуушкун таварыштырарын орайдыжыр болза, ол-ла дораан харыы согугну алыр, «дайынның баштайгы шактарында-ла агрессорларны өртендир бериптер күш бисте түгле четчир эвес, харын-даа артыкшыдыг» — деп, Совет Эвилелиниң Маршалы Р. Я. Малиновский медеглээн.

Ю. ЯХОНТОВ.

Хулиан Гримауну хостаар!

ПАРИЖ. (СЭТА). «Хулиан Гримауну хостаар! Үүлгедиг болу бээрин бүгү-ле аргалар-биле мооңдактаар! Өлүм чок болуун!» деп мынчыг кыйгырыгны Испаниядың Коммунистиг партиязының Мадрид комитедин иелээ улуска болгаш делегейниң хөй-нинтизинге үндүрген.

1962 чылдың ноябрь 8-те Гримауну кара бажың сонгазындан үндүр октап, ыңдыг яңзы-биле ону өлүрерин оралдажып турганынга безин Франконуң чаазаа хаммаан-дыр. Шериг трибуналының «шиитпел доктаалынга үндезилээш» ону өлүрер деп Франко шиитпирлээн-дир, ол трибуналдың бажында полковник Эймар ышкаш, ыңдыг чонның хайынга былчашкан өлүрүкчү туруп турар болгай. Белеткеп турар үүлгедиг дээш, Франко, Алонсо Вега (иштики хереглер министри) болгаш Эймар олар бүгү харыысалганы хүлээр апаарлар, ынчалза-даа бис тиилелгени чедип алыр бис деп, Испаниядың Коммунистиг партиязының Мадрид комитединиң медеглелинде чугаалаан.

Мадридче, Парижже испан элчин черинче бо хүннерде чүс-чүс телеграммалар чоруттуруп турар. Олар шуптузу килең-биле сананнакен, испан патриотка дирегдип келген өлүмүүг үрээн кижилерге удур демиселге районнуң чамдык удуртукчуларының дузалашпайн турарын, ылаңгыя чеп-шээрел чокка сыын өлүрген Кара-оол дээрзиниң дугайында керекти иствээриден милицияның ажылдаачызы эш Мыкылайның өйталаанын четпес деп шүүмүүлээн.

Аңмыыр участоктары түс-түс аңмыыр ажыл-агыйларынга, бригадаларга быжыглаваашындан чайгы үеде аңмыыр чурумун үрээлерге удур демиселге бергедээшкиниерииң болдуруп турарын Каа-Хемден келген егерь эш Тюнин демдеглээн.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының бирги оралакчызы болгаш республиканың көдээ ажыл-агый продуктуларының будуруге болгаш белеткелдер министри эш Соколов чөвүлел хуралга чүве чугаалаан, респотребсоюзтуң белеткел организацияларындан бөлүк түлар ажылды чугулага көрбейн, тутканы балыын өйүн эрттир ажыдыр дуза-ап, үреп турар чорукту база балык камгалалының инспекторларының талазындан балыкчылар бригадаларын организастарынга боттуг киришпейн турарын шүүмүүлээн.

Бойдусту болгаш оон байлактарын камгалаарынче ажылчы чоннарны кыйгырып турар чарлалдарны егерь участоктарынга хөй-биле делгеп, чон ортузунга тайылбыр массалыг ажылды калбартыр, егерь болгаш инспектор албанынга хөй-нинтинги активилерин калбаа-биле киришпирер талазы-биле егерьлериниң болгаш инспекторларының соруглазын оратор тодаргай айытканы.

— Бойдустуң курлавырларын камгалаарының чугулазын чамдык ажылгагый удуртукчулары үзелеп көрбейн турарлар. Кыжын Сүт-Хөлдүң Көжээ, Тожунуң Тос-Булук, Севи деп черлериниң сыын, мыйгактар фермаже кирип, сараат сигеннерни чип турар апаарга оларны чаңчыктырарынче, азырап чемгереринче сагыш салырының улуу, харын боолап өлүрерин ажыл-агый удуртукчулары дужаап турган чүүл бар — деп ол чугаалаан.

Красноярскиниң алгы-кеш болгаш өлүк белеткелдериниң талазы-биле шинчилел черииниң төлээзи эш Никифоров чөвүлел хуралга сөс алган.

— Аңмыыр-тывыш ажыл-агый эргелелиниң шугуму-биле тайгаларже элээн хөй санныг ондатраларны болгаш өске-даа үнелиг аңнарны сөөлгү чылдарда экжеп салгылаан болгай. Ынчалза-даа оларны кым-даа хайгаарап көрбээнин четпес-тир. Балгазының аңын камгалап каан участогунда кандыг аңнарның өзүп турары база хайгаарааттынмаан, ында үүле эликтер хөй-биле өскен дижип, чурттакчылар чугаалажып турарлар. Мен бодап көөрүмге, республикада аң-өлүк үүлдериниң курлавыларын илередип, оларны бодамчалыг өстүрериче кичээнгейин угландырары эргежок чугула — деп ол чугаалаан.

Бойдустуң байлактарының камгалалының талазында илереттинген четпестерни чайладыр болгаш егерь, инспектор албанының ажылын экижидер, мындыгыя ол ажылдың хөй-нинтининиң калбак киржилгезин хандыдар хемчегларни айытkан дөстаалды хуралдың киржикчилери хүлээп алган.



Бөгүн республикага көжүп чоруп турар булуттарлыг хүн болур. Харчаъе шоолуг чагбас. Хат кошкактан ой-тавыгга чедир. Агаарның температуразы: республикага — 2. градус сооктан 3 градус чылыг, а Кызылга —0—2 градус чылыг.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

АПРЕЛЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ооллар» 10. 12. «Субботага танцы» 2. 4. 6. 8. 10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Шипиканың маадыларының» 11.15. «Үшкү тайм» (делгем экраннуг) 3.15. 5.15. 7.15. 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Мультипликациялар 10. «Симлеге ынаншыл» (1-ги серилзы) 11.15. 1.15. 3.15. 5.15. 7.15. 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Мультипликациялар 10. «Капитан Дабач» 2.30. «Симлеге ынаншыл» (1-ги серилзы) 4.30. 6.30. 8.30 шактарда.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШЫЫ ТЕАТРЫНГА

Апрельдиң 19—20—21 хүннеринде

Д. Медведениканың

„ОРУКТА ДАШ“

деп шиизи болур.

Шии хүндускүнүң 12 шакта, кежээ 7 шакта эгелээр. Касса хүнүн-не эртенгинин 10 шактан эгелеп ажылдаар. Коллективтиг чагыгларны хүлээп ап турар.

ДИРЕКЦИЯ.

КҮРҮНЕНИҢ КЫЗЫЛДА БАШКЫ ИНСТИТУДУНУҢ БОТ-ӨӨРЕДИЛГЕ САЛБЫРЫ

Биология болгаш көдээ ажыл-агый үндезиннериниң факультединиң 1-ги курузунга студентилер хүлээп алырын чарлап тур.

ӨӨРЕНИРИНИҢ ХУУСААЗЫ 6 ЧЫЛ

Киреринин экзаменнерин 1963 чылдың июнь 5-тен 15-ке чедир физикага, химияга, литературага (сочинение) хуажар.

Бо факультетке өөренир күзелдиглер институттуң ректорунуң адынын кырынга билдиринишкинин моон аданна капсырылдаарбиле кады киирер: аттестат, азы ортумак өөредилге дугайында диплом (болу-биле), автобиография, ажылдап турар черинден характеристика, күш-ажыл дептериниң хоолгазы, чурттап турар черинден шынызылга, кадының дугайында эмчи шынызылгазы, 4 фото-чурук (3×4 см хемчээлдиг).

ИНСТИТУТТУҢ РЕКТОРАДЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда киллизиниң 23—54, харыысалгалыг секретарының болгаш харыысалгалыг кежүрүйлүнүң 23-35, көдээ ажыл-агый киллизиниң 25-38, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, иштики информация киллизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг киллистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал киллистериниң 22-64, бухгалтериялың 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00141. Чагыг № 121. Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

1925 чылда үндезыглаттынган

1963 ч.
АПРЕЛЬ
19
ПЯТНИЦА
№ 93 (5497).

Өртээ 2 көп,

Колхозчулар, совхозтар ажылдакчылары, көдээ механизаторлар! Механизацияны, эртемниң чедиишкиннерин болгаш мурнакчы дуржулганы дидими-биле нептередиңер! Техниканы чүткүлдүг өөрениңер, эки ажыглап камнаңар!

(Май 1-ге СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

Кадр ажылчын

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ БҮДҮРҮКЧҮЛҮҮН БЕДИДЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА, ПУД ХӨМҮР ДАШ, ПУД ДЕМИР, ПУД ТАРАА БҮРҮЗҮ ДЭЭШ БАЗА... БҮГҮ НИИТИЛЕЛГЕ, ОН-ОН, МИЛЛИОН-МИЛЛИОН КИЖИЛЕРГЕ АЖЫКТЫГ ӨСКЕ-ДААН ПРОДУКТУЛАР ДЭЭШ БӨДҮҮН АЖЫЛЧЫННАРНЫҢ ААР-БЕРГЕ АЖЫЛДЫ ШЫДАЖЫП ЭРТИП ТУРАР САГЫШ САЛЫЫШКЫНЫ КАЙДА-ЛА ТЫПТЫП, ӨӨСКҮП ТУРАР БОЛДУР, КОММУНИЗМ ООН ЭГЕЛЭЭР». Дөртен дөрт чыл мурнунда, баштайгы коммунистиг субботниктерге хамаарыштыр «УЛУГ ЭГЕЛЭЭШКИН» деп бодунуң сураглыг ажылынга Владимир Ильич Ленин мынаар бижээн. Ол ленинчи чагыг амыдыралда ай боттанып турар.

Улуг башты-чызының болгаш башкызының төрүттүнген хүнүнден бээр 93 чыл оюнга болгаш Май 1-ге ажыг болдурган күш-ажылчы эвлечетге турушкаш, Улуг-Хемниң кежилдир көвүрүг тудуунда ажылдап турар ажылчыннар, Кызылдың энергетиктери, Кызыл-Хавак шахтазының дагжылары болгаш республиканың үлетпүр черлериниң өске-даа коллективтериниң ажылчыннары чаа өөрүнчүг чедишкиннерлиг болуп турар.

Кызылдың төп электри станциязының коллективи күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип тургаш, электри энергиязын бүдүрериниң 4 айларның планын хуусаа бетинде, апрель 6-да 104 хуу күүсеткен, 10-дан 15-ке чедир беш хонукта 364 муң киловатт-шак электри энергиязын хереглекчилерге берген. Көвүрүг тудуунуң ажылчыннары эптелге-монтаж ажылдарынга чаа технологияны шиңгээткеш, график ёзугаар ийи ай хуусаалыг күүседир ажылдарны 18 хонукта кылып доозаан. Ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам бедиткеш, бар аргаларны долу ажыглааш, көвүрүгнү ажыглалга киирериниң хуусаазын үш ай кызырарын шинтпирлээн.

Ол дээрге ук коллективтерде кадржаан бодүүн ажылчыннарның — энергетиктериң, монтажниктериң, слесарьларның бодунуң хереэнинг ёзулуг мастери болу берген мергежилдиг, бедик бүдүрүкчүлүг ажыл-ижинниң түннели, пландан ажыр эки шынарлыг хөй продукциины бээр дээш ёзулуг сагыш салыышкыны-дыр.

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелеринде, завод, цех, тудуг, мастерская бүрүзүнде боттарының мурнакчылары, хоочун ажылчын кадрлары бар. Электри станциязының котёл цегинде И. Г. Баранов, М. С. Тарасенко, В. В. Арямов, турбина цегинде Н. Р. Чернышев болгаш өске-даа ажылчыннар коллективтиң «гвардиязы» — ажыл-ишке болгаш амыдыралга, кадыг-бергелерни ажып эртеринге үлегерчижек алыр кижилери болуп, алдар-хүндүлелди чаалап алган. Олар бүдүрүлгеге үр чылдарда ажылдап, байлак дуржулганы шиңгээдип ап, аныяк ажылчыннарга ол дуржулгазын дамчыдып берип, анаа ажылчындан улуг машинист чедир депшип келген.

Оларның — кадржаан ажылчыннарның удуртканы бригадалар коммунистиг күш-ажылдың бригадазының адын коллективте хамыкты мурнай чедип алган. Хоочун ажылчыннар, бүдүрүлгениң чаартыкчылары, үнелиг эгелээшкиннериниң изиг деткикчилери болуп турар. Бригада удуртукчузу, комсомолчу машинист Владимир Арямов республиканың үлетпүр черлеринде коммунистиг күш-ажыл бригадаларының болгаш шалыпчыларының өмүнээзинден апрель 23-те Москвага болур коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралынга киржир эргени чедип алганы таварылга эвес.

Чүүк сөөртүлгезиниң тонна-километр талазы-биле чеди чылдың онаалгаларын ажыр күүседипкем чолаачылар Виктор Чукломин, Павел Орловский (Коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТК-зинда), чээрби ийи чыл бүдүрүлгеги ажыл стажтуг кондитер Валентина Ивановна Попова (хлеб заводунда), хоочун шахтёр Семён Смирнов, дуржулгалыг даараныкчылар Монгуш Биче-уруг, Белдир-кыс Комбуй-оол, дашчы Оюн Калзан, кижис идик кылырының мастери Кертик-оол Хуреклеп чижектиг хоочун ажылчын кадрларның ажылынын, ады-сураа ам республикада билдингир.

Тыва индустрияның баштайгызы—«Тыва даг-дүгү» комбинаттың тудуунда ажылчын кадрларның чаа улуг, интернационалчы отрядты өзүп турар. Степан Мокураш, Монгуш Кара-оол, Владимир Вишневский, Иван Солосенков болгаш өске-даа он-он мурнакчыларны адап болуур. Олар улуг тудугнуң ол-бо харысалгалыг участоктарында бригада удуртуп, ай, квартал онаалгаларын чедишкинниг күүседирин хандырып турар.

Кадржаан ажылчыннар түгле эки бүдүрүлгечилер эвес, ооң-биле кады идепкейлиг хөй-ниитичилер, ажылда четпестерин чайладырының, ажыглаттынмайын турар курлавырларны илередириниң эң эки сүмелекчилери болуп турар. Олар коллективте партия, профэвилел организацияларының, партия-күрүне контролюнга дузалаар бөлүктериниң дузалакчылары.

Күш-ажыл кижини алдаржыдар. Кижи бодунуң ниитилелге ажыктыг кылып, бүдүрген ажыл-ижи-биле чоргаарлыр дээрзин хоочун мурнакчы ажылчыннарның амыдыралы көргүскен.

Үлетпүр бүдүрүлге черлериниде партия, профэвилел организацияларының сорулгазы болза кадржаан мурнакчы ажылчыннарның байлак дуржулгазын ниити коллективтиң чедишкинин болдурар, олардың үнелиг эгелээшкинин, чаартыкчы саналдарын деткип, бүдүрүлгеге дидим шиңгээдирин чедип алыр ужурлуг. Хоочун ажылчын кадрларның эки үлегер-чижектерин аныяк ажылчыннарны кижизидериңе боттуг чижек кылдыр ажыглаар.

Ажылчыннарның идепкейлиг кижизидилгезинге онза кичээнгей салыр херек. Бүдүрүлге коллективи бүрүзүге партийжи политикижизидилгелиг, бүдүрүлгечи-массалыг хемчегларни күштелдирер, коммунизм тургузукчузунуң моральдыг дүрүмүнүң принциптери оларның ажыл-херээнинг, ам-дыралының алыс утка-шынары апарган турар кылдыр, кижизидилге ажылын шак ынчаар дээштиг организастап чорудар херек.

Төрээн партиязының ээлчеглиг съезд болгаш пленум бүрүзү совет кижилерге улуг болуушкун. Аңаа төлептиг ужуражылга дээш күш-ажылчы болгаш политиктиг чаа көдүрүлүшкүм чаңчыл апарган. Ынчангаш СЭКП ТК-ның ам болур май Пленумунга республиканың үлетпүр бүдүрүлге коллективтери төлептиг ужуражылганы белеткээр төлээде, май түрүнүң күш-ажылчы ээлчээн улам күштелдирип, социалистиг чарыштыг улам калбартыры чугула.

Бистиң республикада

Часкы ажыл улам калбарган

КЫЗЫЛ-ЧЫРАА. (Телефон-биле). Чөөн-Хемчик районда Ленин аттыг колхозтуң тараажылары часкы хөвү ажылын улам калбартып турар. Сөөлгү хүннерде 370 гектариның шыгын базырган, 435 гектариның хөрөөнүн үлдүретпеген.

Сесеге болгаш Көк-Терек хөвү турлагларында күш-ажылды шын организастаан. Ажылдың бүдүнгүрү, кылган түүлдүң эки шынары дээш чарыш кижи бүрүзүн улам сорук киирип турар. Техниканы бүдүрүкчүлүг ажыглаар, хөвү ажылының темпизин дүргедедир сорулга-биле элээн каш трактөрларны хары угда үш аңгы ажылды бүдүрер—аңдарар, илииртээр, дыгый бастырар кылдыр зде дерээн. Олардан баштай кирген үш агрегат 88 гектарны белетиккэн.

Механизаторлар хуралы

Эрткен ажыл-агый чылын түнневишаан, амгы сорулгалар дугайын өөрүнүн механизаторлары тодаргай чугаалашкан. Партком секретары эш Семис-оолдуң илеткелдинден болгаш хуралга болган саналдардан техникага ынмыг эвес, ону бүдүрүкчүлүг ажыглавас чоруктар чамдык ажыл-агыйларда ам-даа бары илереэн.

«Коммунизмче орук» колхозтуң удуртукчуларының хыналда чогун ажыглаш, ында Адар-оол биле Оттук-оол автомашинаны азырик башкарып, кам чок әдилеп турган. Шак ындыг чижектер өске-даа ажыл-агыйларда бар.

«Торгалыг» колхозтуң кукурузачы механизатору эш Эренгей часкы хөвү ажылынга белеткелдин организастыр доозуланган демдеглевишаан, 150 гектар кукуруза шөлүнүң гектар бүрүзүнден 380 центнер ногаан массаны өстүрүп алырын хүлээнген. Ол саналды «Коммунизмче орук» колхозтуң кукурузачызы эш Аржай-оол болгаш өскелер-даа деткээн.

Часкы хөвү ажылын организастыр, бедик агротехниктиг деннелге эрттиперин механизаторлар хүлээнген. Эки ажылдааннардан 16 кижини Хүндүлел бижик база өртектиг түүлдерби-биле шаннаан.

Социалистиг чарыш

«Сүт-Хөл» совхозтуң Бора-Тайга салбырының ажыл-ишчилери устьлабинчилерниң кыйгырыынга каттышкаш, көдээ ажыл-агый продуктуларын көвүдедир дээш күжениишкинниг ажылдап турарлар.

Бо чылдың бирги кварталында салбыр күрүнеге 95 центнер эттти, 350 центнер сүттүг дужаар планын ажыр: эттти — 120 хуу, сүттү — 117 хуу күүсеткен. Бо талазы-биле ийиги кварталда онаалганы база-ла ажыр күүседир дээш 100 ажыг аныяк шарыыктарны, 600 ажыг иртчигештерни тускай семиртилгеде тургускан.

Төрүүр чүс баш малга онаалтыр эң-не хөй чаш малды алыр дээш чарыш малчыннарның араазында калбарган. Коммунист эш Н. Сергейниң удуртканы хойжу бригада 1204 хойнуң бүгү төрээн хураганнарын менди камгалап алган, Чечектигде болган Шатта хойжулар чаа төрүттүнген 2092 хураганнарны бүрүн камгалап алган. Төрээн 500 өшкүнүң анайларында база-ла чидириг чок.

Хойжуларның араазында төрээн хөй бүрүзүнден-не бир хураганны алган М. Сүрүн-оол, 300 хойдан 301 хураган алган С. Шырап, 305 хойдан 311 хураган алган О. Адар-оол олар ышкаш өске-даа мурнакчылар хей. Шеми-Аксы, Ак-Даш болгаш Ортаа-Тал сүт-бараан фермаларының малчыннары 150 инектиң бүгү бызааларын чидириг чокка ажаап алгылаан.

Салбырда сүт-бараан фермалары сүт саалдазын өртекен чылдың бирги кварталында турганындан көвүдеткен. Марттың 25-ке чедир салбыр 560 центнер сүттү сагташ, 420 центнерни күрүнеге дужаган. Саанчылар О. Сортак, С. Кара, О. Омук, Д. Сереш олар боттарынга быжыглаан инектериниң бирээзинден-не 350—500 кг чедир сүттү саап, чарыштың мурнакчылары боон турарлар.

Ортаа-Талда сүт-бараан фермазының аныяктар коллективи коммунистиг күш-ажылдың фермазы деп атты чедип алган. Ак-Даштa сүт-бараан фермазы болгаш Баян-Чүректе хойжу бригада коммунистиг деп ат дээш демисежип турарлар.

М. КАНЧИР-ООЛ,
салбыр эргелекчизи.

Енисей аткаарлавышаан турар

ДИВНОГОРСК. (СЭТА-ның корр.). Красноярск ГЭС-тиң тудугжулары оң талакы эриктиң оңгарының чалдарын дош бадыышкынын эрттиреринге эргежок чугула хемчээнге чедир белиди урарын доозаннар. Даштардан бүткен аажок улуг ханалар хемниң дүвүнүң улуг участогун дуй боопкан. Оларның аразында кончуг улуг ыйгылакта ам барык-ла бүдүн чартык миллион кубометр суг туруп турар. Часкы үерлээшкин эрткен соонда ол сугну үндүр сордуруп каапгар ужурлуг. Ынчалза-даа онаалгада көрдүгенинден он-он муң кубометр хөй сай-дашты чалдаашкынга төккен. Ол чорук ынаныштыг камгалады тургускан. Ам сугну үндүр сордурар дээш, часкы суг үерлээшкинниң эртерин манаары чугула эвес апарган. Ооң түннелинде чаа оңгарның дүвүнге ажыдар ийи ай эрте эгелээр.

Партийжи болгаш улусчу болуру— совет кино уран чүүлүнүң оруу

Кинематография ажылдакчыларының эвилелиниң оргкомитединиң пленуму

МОСКВА. (СЭТА). ССРЭ-ниң Кинематография ажылдакчыларының эвилелиниң оргкомитединиң пленумунга бистиң кино уран чүүлүвүстүң бедик идейлиниң болгаш уран-чечен мергежилгезиниң айтырыгларын ийи хүнүүң дургузунда чугаалажып көргеш.

Кинону хөгжүдериниң үндезин айтыгларын пленумга чугаалажып көргеш, идейлиг туруштарның тодаргай болуруп, большевикчи идепкейлиг болуруп, буржуаз идеологияга удур болгаш уран-чечен чогаадылгага оон илерөөшкиннериниг удур демиселге принципиалдыг болуруп чогаадыкчы ажылдакчы бүрүзүнден негээн. Ийи идеологияларның — социалистиг болгаш буржуаз идеологияларның тайбың кожа-хелбээ догуннаары болдунмазының дугайында бодал хөй-хөй кижилерниң чугааларынга илереп турган.

Бистиң киновустуң социалистиг төрүмел угун тодаргайлап турар партийжи болгаш улусчу чорук сачал бергенивеңиң кичээнгейниниң төвүнге турган.

Партийжи болгаш улусчу чоруктуң тугунуң адаа-биле совет кино уран чүүлү бодунуң хөгжүлдезиниң бүгүле үе-чадаларында тиилелгелерин чаалап ап келген деп, кинорежиссер М. Ромм демдеглээн. Революстуг кинематографтың хевирлерии, Эйзенштейниниң, Пудовкининиң, Довженконуң тургускан чаңчылдарын амгы үениң мастерлери улам-на коскү, үреттүнеледит кылдыр хөгжүдер ужурлуг деп, режиссёр И. Хейфиц самаан. Алыс утка чүл дээр болза, кижилерге чырык ышкаш, чимр чем ышкаш, тынар агаар ышкаш эргежок чугула кино-чуруктарны тургузары болур деп, чогаалчы Ю. Герман чугаалаан. Совет уран чүүлдүң бүгү делегейге алдаржып турары эң дээрге бүгү-ле чүүлдер социалистиг реализминиң методу-биле тургустунган деп, украин драматург А. Левада онзалап демдеглээн. Кино ажылдакчыларының чамдык кезээнинг практиказында буржуаз эстетиканың үгланыышкынарының илереп турарынга ол шиитпирлиг-биле удурланган.

Партия болза чогаадыкчы хевирлериниң, стильдериниң, жанрларның хөй янзы болуру дээш туржун турар деп, киновуң ажылдакчылары демдеглээн. Ынчалза-даа хоозун чаартыкчы чорукка, идейлиг болгаш уранчечен утказы-биле шынзыттынмайн турар ыңдыг чаартыкчы чоруктарга партия удурланып турар.

Шимчээшкинниң айыыл чок чоруу дээш

Күравтоинспекциялар ажылдакчыларының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралы

Бистиң хоорайларывыстың кудумчуларында, чурттуң оруктарында чүк болгаш чиик автомашиналар, автобустар, мотоциклдер болгаш чадаг-тергелер чыл келген тудум-на улам көвүдеп бар чыдар. Транспорттуң шимчээшкининиң болгаш чадаг эртер черлериниң айыыл чок болур чоруун канчап хандырарыл? Оруктарга озал-ондактыг таварылгаларны канчап болдурбазыл?

Бо айтырыглар болээ, күравтоинспекциялар ажылдакчыларының ам Москвада болуп турар Бүгү-россия чөвүлел хуралының киржикчилериниң кичээнгейиниң төвүнде тургустунган. РСФСР-ниң Хөй-ниитиниң корум-чурум камгалалының министри В. С. Тикунов чөвүлел хуралды ажыткан.

Илеткелчи-даа, РСФСР-ниң Хөй-ниитиниң корум-чурум камгалалының министерствозунуң милициязының кол эргелелиниң күрүне автомобиль инспекциязының начальныгы А. М. Кормилицын-даа, санал бергенер-даа автотранспорт чепсектериниң саны дүрген өөрү турар үеле шимчээшкинниң айыыл чок чоруун хандырарының айтырыгларының онза ужур-дузалыг болуп турарын демдеглеп турганнар.

Эрткен чылда Приморск крайга, Дагестан болгаш Кабардин-Балкар АССР-лерге, Красноярск крайга, Омск, Челябинск, Пермь, Ярославль областтарга шыңгыы ондактыг таварылгалар оруктарга болгулаан.

Чөвүлел хуралга демдеглеп турганы-биле алырга, Владимир, Ярославль, Белгород, Сахалин областтарда чоллачыларның буруузу-биле оруктарга ондактыг таварылгаларның санын онза хөй болуп турар. Ол ондактыг таварылгаларның хөй нуруузунуң чылдагааны — машиналарны азырик чоллачыларның башкарып чоруурунда.

Кудумчуга ондактыг таварылгалар чадаг кижилериниң буруузу-биле базала үргүлчү болуп турар. Ындыг ямыллыг ондактыг таварылгалар Тула, Москва, Челябинск, Новосибирск областтарда, Красноярск крайда онза хөй. А милиция органнары чадаг кижилериниң шимчээшкининиң чурумнарын үрээрин болдурбазын баш удур сагындырар, чайладыр талазы-биле шиитпирлиг хемчегларин албайн турарын чөвүлел хуралга чугаалап турган.

Уругларның ондактыг таварылгаларга таваржырын болдурбазы-биле хөй күжениишкиннерни салыр ужурлуг деп, чөвүлел хуралдың киржикчилери демдеглеп турар. Школаларга, пионер бажыңнарына болгаш бажың эргелелдерине тайылбырлыг улуг ажылды чорудар ужурлуг. Оруктранспортка ондактыг таварылгаларны болдурбазынга хөй-ниитиниң калбаа-биле киирштирер ужурлуг. Күравтоинспекциялар эки-тура улустуң дружиналар-биле сырый харылзаалыг ажылдаар болза чогуур. Хөй-ниитиге даянып алган ажылдап турар черлерде оруктарга ондактыг таварылгаларның саны эвээжеп турар Куйбышев облүүскомунуң хөй-ниитиниң корум-чурум камгалал эргелелиниң ажылының дуржулгазы бо талазы-биле үлегерлиг болуп турар.

СЭКП ТК-ның, ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның, РСФСР-ниң Прокуратуразының, РСФСР-ниң Дээди судунуң, республиканың чамдык министерстволарының харысалгалыг ажылдакчылары, а ол ышкаш өске-даа эвилелдешкен республикаларның күравтоинспекцияларының удуртукчу ажылдакчылары чөвүлел хуралдың ажылында киржип турар.

А. СЕРБИН.

Москва, апрель 17.

БЭДЧ-ниң күүскомунуң хуралы эгелээн

МОСКВА. (СЭТА). Бот-бодунга Экономиктиг дузалажылга Чөвүлелиниң (БЭДЧ) Бүүсекчи комитединиң бешки хуралы апрель 17-де Москвада эгелээн. БЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарның кады ажылдажылгазын улам ынай калбартырының чугула айтырыгларын ол хуралда чугаалажып турар.

Хуралдың киржикчилери: Болгарияның Улус Республиказының Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы С. Тодоров, Венгр Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы А. Апро, Герман Демократтыг Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Б. Лейшнер, Моол Арат Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы Д. Моломжамц, Польша Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы П. Ярошевич, Румын Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы А. Бырлэдяну, Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы М. Лесечко, Чехословак Социалистиг Республиканың Чазаамың Даргазының оралакчызы О. Шимунек.

Хуралды Моол Арат Республиканың төлээлекчизи Д. Моломжамц даргалап турар.

Чехословак төлээлер Москвада

МОСКВА. (СЭТА). Совет Эвилелиниң камгалал министри Р. Я. Малиновскийниң чалааны-биле Чехословакияның Социалистиг Республиказының шериг төлээлери албанның ажыл-чоруун кылып, Москвала чедип келген. Төлээлерни ЧССР-ниң национал камгалал министри, армия генералы Богумир Ломский баштап чоруур.

Кубаның улузу-биле эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү

МОСКВА. (СЭТА). Диптерни болгаш океаннарны кежир баскан совет-куба найырал моңгеде быжыг болгаш бузудбас—деп Эвилелдер Бажынының Колониалыг залынга болган хуралдың киржикчилери—совет хөй-ниитиниң төлээлекчилери медеглээн.

Хуралдың даргазы — Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлелиниң кежигүнү, Тайбың камгалалының Совет комитединиң даргазының оралакчызы А. Е. Корнейчук Кубаңың ССРЭ-де элчини Барлос Оливарес Санческе болгаш өске-даа куба өнүктерге, Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң президент-күүсекчизин Джон Берналга чыылганнарның мурнундан изиг байыр чедирген.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Советиниң даргазы Я. В. Пейве илеткел кылган. Хуралга Джон Бернал, Москвада өөренип турар куба студентилериң эвилелиниң президентизи, Плайя-Хирон районга тулчуушкуннарның киржикчизи Хорхе Луис Пачеко болгаш өскелер-даа чүве чугаалаан.

Чаңгыс үн-биле хүлээп алган резолюциязынга хуралдың киржикчилериниң медеглээни: Бубаның болгаш бүгү Латин Американың улустары-биле, бүгү делегейниң улустары-биле кады чораан, хосталганың болгаш хамаарышпас чоруктуң херээн, бүгү-ниити тайбының херээн могаг чокка быжыглаарынга күштерни олар моон соңгаар-даа харамнанмастар.

МӨҢГЕ КОКПА

Ус оруу кара кожаа дег талыйтыр шөйлүп-ле орар. Шушенскоеже экскурсиялап бар чоруур кижилер олурган автобуска утказыттур кээп турар машиналар төнчү чок чүве дег шуужуп-ла турар. Бир суурнуң кудумчузунга келгеш, автобус доктаай берди. Бир аныяк оол соңгаже дескелчок көрбүшаан:

Шушенское ам ырак бе?—деп айтыра-дыр.

Холуң сунупсунза-ла чеде бээр,—деп чоллачы баштактангаш,—Ооң төөгүзүн бо кудумчу белдириңден-не эгелээр суур чүве,—деп чугаалайдыр. Чоллачы бо оруктап хөй удаа чораан болгаш эки билир. Шак моон эгелээш оруктуң бир адыры Кызылче, өскези — Шушенское суурже чарлып чоруптар.

Гранит даштан кылган самбыра чанында кижи-ле хөй. Олар ында бижикти кичээнгейлиг номчуп, улуг Ленин 60 чыл мурнунда бо суурже, ийи жандарминарга сүрдүрүп алган, канчап чедип келгенин сактып бодап турганнарзыт-даа.

Ол үеде бо черлер ээнзиргей турган. Түгле ында-хаай келир улаачылар ооң ыржымын үрептерлер. Минусинск оргулажын ам аңаа ленээр арга чок! Сибирьниң ак-көк дээринче фабрикалар, заводтар хоорзалары талыйып үнүлей бергилээн, сибирь шөлдер тракторлар болгаш комбайннар шимээнинден диңмиреп турар, культураның, албан черлериниң, чурттарлганың магалыг тудугларын хоорай, суурларны каастап турар. Бо бүгү-биле кады кырган суур Шушенское база аныяксый берген. Ооң кудумчуларын чаа, ак-ак бедик тудуглар каастап турар.

Бистиң партиявыстың, күрүневистиң организакчызы, делегейниң ажылчы чоннарының баштыңчызы Владимир Ильич Ленин маңаа канчаар ажылдап, чурттап турганын таныжар дээш, бистиң чурттувустуң, делегейниң янзы-бүрү булуңнарындан кижилер боже үзүк чок кээп турар.

Ильичиниң маңаа ажылдап, амыдырап турганы-биле холбашкан бүгү чүүлдерни Шушенское чурттуглар үнемчелни-биле кадагалап, ажаап турарлар. Ылангыя В. И. Ленинниң чурттап турганы суур төвүнде ийи бажыңнар казыталгалыг тарымал үнүштерге хүрээлеткен.

Суурнуң төп кудумчузундан эггеш, экскурсантылар Ильичиниң баштай



чурттап турган бажыңына келир (чурукта). Ында тургускан тураскаалдыг самбырада: «Бо бажыңга В. И. Ленин 1897 чылдан 1898 чылга чедир чурттап турган» деп бижип каан. Бо дээрге дөрт өрээлдиг бөдүүн бажың. Ынчалза-даа бажыңның иштин Ильичиниң чурттап турган үезинде хевирин хевээр тургускыны онза солун. Улуг эвес ыяш столда ажып каан номнар, кыры халыптыг керосин лампазы, ханаларда портреттер, булунда номнарлыг полкалар. Бир булунда ыяш орун, шала кырында бөдүүн чадыглар. Бо бүгүнү көрүп турарга маңаа чурттап турган улуг, ынчалза-даа бөдүүн кижи бола кирип келги дег. Бажыңның өске үш өрээлдеринде Ильичиниң ажыл-амыдыралы-биле холбашкан делгимнерни салгылап каан.

Ийиги Бажың-музей Шушь хемниң кыдыында. Бо ыраккы Сибирь суурже Н. К. Крупская авазы-биле кады чедип келгенде В. И. Ленин бо бажыңга чурттап эгелээн. Бо бажыңче В. И. Ленин 1898 чылдың июльда көжүп келгеш, төлүлгениң төнчүзүнге чедир чурттаан. Бирги бажыңга ээлеп турган өрээли бичии болганындан өг-бүлезин-биле сыныышас апарган, ынчаргаш Петрова деп херээжен тараачыныңң бажыңын хөлеэлеп алганы ол деп, Музейниң директору Н. Д. Городецкий тайылбырлады.

Бажың эжиниң он талазында бесетка чайын хмел үнүжү-биле шыптынга бээр. Ол дээрге Ильичиниң тарып олурткан үнүштериниң хоолгазы чүве-дир. Ленин маңаа изиг хүннерде дыштанып олурғулаар турган.

Бо бажыңның өрээлеринде байдал улуг Лениниңң бөдүүн амыдыралын херечилеп турар. Столовая өрээлинде Ульяновтарның хууда эдилелдери бар. Дараазында өрээл Ильичиниң ажылдаар чери болуп турган. Ооң солагай талакы булунунда конторажыгаш, анаа Ильич колдуунда бут кырынга ажылдаар турган. Сөөлгү өрээлде ленинчи документилерниң янзы-бүрү хевирлерин делгеп каан.

Шушенскоеге турган В. И. Ленин ажок хөй ажылдап, 30 ажыг ажылдарны бижээн. Хөй санныг марксистер-биле, марксисчи бөлгүмнер-биле сырый харылзаалыг турган. Ол хиреде-ле Владимир Ильич дыштанылгага, чон-биле чугаалажырынга хостуг үени тып ап турган. Шушенскоеде бойдус чурумалдыг, чараш черлерле хөй, В. И. Ленин оларга үргүлчү чоргулаар турган.

Алдан чыл мурнунда Владимир Ильичиниң чоруп турғулаан көпа оруктучуштары бүдерден турүүк ам улам алгаан. Ол оруктар-биле ажылчыннар-даа, тараачыннар-даа, аныктар-даа, пионерлер-даа, даштыкыдан келген аалчылар-даа үзүктел чок шуужуп, Лениниңң Шушенскоеге турган ажыл-амыдыралы-биле үргүлчү таныжып турарлар. 1962 чылда музейни 91 муң кижи кээп көрген.

Н. ЧЕРНЫШЕВ.
Фотозу автордуу.

КУКУРУЗА—ЭЪТ, СҮТ

ЧАА ШОЛБАННАР ТЫПТЫП ТУРАР

КРАСНОДАР КРАЙ. Бо чылын час доктаамал эвес, «ажынчак». Ийи-бир хүн аяс тургаш-ла, халдый бээр, хар-даа дүшкеш туруп бээр. Оон неделя дургузунда чатташ-даа туруп алыр. Моон ужурунда колхозтарның бригадирлери, звеночулары сеткилинде далажып, дүвүреп турардар. Кукурузачылар дээрге часкы сүтке алзы берген чамдык черлерни ажок сеткил дүвүрели-биле көрүп турар. Механизация талазы-биле бригадир дузалакчызы Николай Семенович Чумак колхоз агроному Иван Сергеевич Бут-биле кады Ольханск суурнуң ынды ынчаар бо-ла чоруп турардар, ол черде Кубань хемниң шуут бодунга чедир кара көрзүнүүр чер чыдып турар, ону моон мурнунда хынгыын өскен, суглуг черни болбазырадып тургаш, тарылга шеңү болдуруп алган.

—Маңаа кукуруза өзер, шимээргээр!—деп, Чумак чугаалагылаар.

Ынды болзажок, багай чүве чүл дизе, кукуруза шөлдерни каш бригадалар кезек-кезек газундулер кылдыр ажаап турар чүүл бар.

Ынчаарга бо черге чаңгыс ай бир звенодан тургузуп аяа кандыг чүвел? Тергиин болур!

Ынчангаш ол-ла кежээ суурнуң клубунга механизаторлар чөвүдел хураага чыглып келгеннер. Бодунуң бодалын механизаторларга Чумак чугаалап берген. Беш звенолар шуптузу Кубаньның сураглыг кукурузачызы Владимир Яковлевич Первицкийниң ажылдап кыган чаа технологизын ёзугаар кукурузаны өстүрерин шиитпирлээн. Ынчаарга аңаа эргежок чугула техниканы кайнын тып алырыа? Маңаа база чугаалажышкын үнген, оон түннелинде кукуруза өстүрүп алырынга күш-ажылды организастаарынын системазынга ажыглап көрбээн мырнай чаа система төрүттүүпүн келген. Харын-на маңаа, Крым будурүлге эргелелиниң «Маадырлар кожагары» деп колхозка ол чаа чүүл баштай-ла тыптып келген. Артельдиң бүгү беш звеноларын чаңгыс кылдыр каттыштырар! Чаңгыс улуг шөл кылып алыр. Кезек-кезек участоктар эвес, чүс-чүс гектар кылдыр аан. Ынчаар болза техника-даа ийи катап эвээш негеттинер, ажык-даа улуг болур. Ол дидим санапты үр болган бодалгалыг чугаалажып келгеннер. 417 гектар кукурузаны тараа кылдыр өстүрери, гектар бүргүзүнден план ёзугаар 50 центнер кукуруза тараазын алыр деп чүве белеп эвес болгай! А оон ындай суггарылгалыг 100 гектар чер база бар! Оларның гектар бүргүзүнден база-да 100-100 центнер тараазы алыр болгаш 540 гектарны — силостаарынга киирер болгай. Бо бүгү шөлдерни чаңгыс звено ажаан өстүрер апаар.

Түңнелинде чүү болганын дээрге, бригадирниң дузалакчызы Н. С. Чумактың саналын ёзугаар болган. Даартазында эртен колхоз даргазы эш Замковтуң кабинединге баргаш, бригадир дузалакчызы хүлээлгемден үнгеш, каттышкан чаа кукуруза звенозунга звеночу болуп ажылдап көрейн деп билдиришкинин Чумак кирген. Бригадир дузалакчызы кижи канчап звеночу болуп чоруур чүвел? —деп, колхоз даргазы баштай кайгай берген. Оон соонда хүлүмзүүрүп келгеш, механизаторнуң холун быжы-биле тудуп, чугула этелел кылганы дээш аңаа байыр чедирген.

Оон удатпаанда колхоз даргазының столунуң кырынга 20 механизаторларның ынды билдиришкиннери көстүп келген: олар шуптузу чаа звеночунуң удуртулгазы-биле ажылдаар дээнер. Н. С. Чумак бригадазын дужаап бершкеш, эң-не дуржулгалыг чеди кижини звенозунга шилип алган.

Ол аразында агрокилдиске чаа технологтуг картаны чогаадыпкан. Ында бүгү кылыр чүүлдерни чүүл-чүүлү-биле айткан. 6 тракторну, дөрбелчин-үяланчак кылдыр олуртур 4 сеялкаларны, кукуруза ажаар «Херсонец» деп 4 комбайнны, 2 силос комбайнарын, 8 культиваторларны болган өске-даа эргежок чугула хереккелерни звенога хүлээдип берген. Ынчаарга кукурузачыларның ажыл төлевирин оларның чеже дүжүтү алыры-биле холбаалыг болур. 36190 центнер тараны болгаш 16200 тонна силос массазын колхозка олар бээр ужурлуг. Ажыл төлевириниң фондузун база шыгыныы-биле санап каан, чүл дээрге: чылдың дургузунда механизатор бүргүзү 2116 рубльди алыр болгаш оон-биле кады ажылдап алган рубль бүргүнге оналаттыр ийи килограмм тараапы база колхоз бээр ужурлуг.

Камнаага база улуг болур! Звенога учётчик кижи чок болур, оон ажылын звеночу боду кылыр. Эрткен чылын колхозка центнер тараа 5 рубль болган, а ам ону алырынга чүгле 1 рубль 28 копеек чарыгдаттынар. Ынчаарга центнер силоска — 22 копеек турганындан ам 14 көпеек чарыгдаттынар.

Колхозтуң хөреңгизинге 115750 рубль кирер. Звено болза бүгү шөлдүң гектар бүргүзүнден 70-деп эвээш эвес центнер кукуруза тараазын алыр деп хүлээнген. Механизаторлар оон ынай коммунистиг күш-ажыл коллективи деп атты чедип алыр дээш демисежирин шиитпирлээн болгаш В. Я. Первицкийниң звенозун социалистиг чарышка кыйгырып, аңаа ынча дээннер:

— Кыйгывысты хүлээп алынар, Владимир Яковлевич! Ам Кубаньда Силернин-биле чаржырлар бар апаардывыс. Ол дээрге, «Маадырларның кожагары» деп атты эдилээн колхозтуң шолбаннары-дыр.

Чурукта: звеночу Н. С. Чумак (солагай талазында) болгаш механизатор И. Тихоплав кукуруза ажаар машина септелгезинде.

СЭТА-ның фотохрониказы.



«Кукуруза Забайкальеге таарышпас»—деп чамдыктар ынчап тургулаан. Ынчалза-даа кукуруза Сибирьниң черинге быжы-биле ээ бодуп берген. Чита областа Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Алексей Лисичников кукурузаны ажаап өстүрериниң ёзулуг мастери болган. Лисичниковтуң мурнакчы дужулга школазынга чүс-чүс механизаторлар өөренген. Оларның бирээзи—«Родина» колхозтан Владимир Батеев-дир. Эргекен чылын үш кижилиг бодунуң звенозу-биле 128 гектар черден гектар бүргүзүнге оналаттыр 600 центнер ногаан массаны ол алган. Бо чылын Владимир Батеев бүгү шөлүнден чүгле ногаан массаны эвес, харын тараа кылдыр мочактарны база алыр деп шиитпирлээн.



Чурукта: В. Батеев (оң талазында) болгаш колхозтуң агроному В. Петров.

СЭТА-ның фотохрониказы.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ МАЛЧЫННАРЫНДА

Тожунуң ыраккы фермазында

Тожунуң «Совет Тыва» колхозунуң иви фермазының (бригадири эш Балбыр) коллективи бо чылын ивиниң санын 2510 баш чедир өстүрерин хүлээнген. Ол болза, күрүнеге 400 ивини эткке сатпышаан, 850 хире ажайны иенней доруктуруп алыры болур. Коллективте үлегерлиг ажылдап турар Чамыкай, Улуг-Аттыг, Сотпа ышкаш мурнакчылар хей.

Колхозтуң ол ыраккы фермазында радиоприёмникти тургускан чорук делегейде болгаш чуртта болуушкынарны, совет кижилерниң чедишкинин, мурнакчы дүржүлгаңы хүн бүрү билип алырынга улуг ужур-дузалыг. Почта харылзаа база багай эвес, онда кызыл булуң, библиотека ажылдап турар.

Колхоз баштаар черинiң кежигүнү эш Седипейге удуртқан культура бригадазы чорааныңга ферманың коллективин улуг өөрүшкүнү илередип турар. Бот-тывынгыр уран чүүл болгумунуң киржикчилери колдаан ол бригада-биле медицина болгаш ветеринария, кино ажылдакчылары, парторганизациянын агитаторлары база чораан. Допчу, солун беседа болгаш номчулга улажып турган. Байлак программалыг концертты, чаа кинону тайгада ажыл-ишчилер улуг сонуургал-биле көрген.

Т. ЧАТ.

—⊙—

Малчыннарга чеде бергеннер

Улуг-Хем районда «Х Улуг хураа» колхозтуң малчыны Байкара Хүрбе Сарынын кыштаанга 10 кижи составтыг шефчилер чораан. Колхозтуң хову бригадазының учётчыгы Б. Чыдыг-оолга удуртқан ол шефчилер 500 хойнуң кажаазында көрженнин ийи хүн арыглап үндүрген.

Малчыннарга дузалаар шак ындыг ажылды өске-даа кыштагларда база организастап турар. Эш Хүрбе Сарыг шефчилерге улуг өөрүшкүнү илередикен.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

Колхозчулар болгаш совхозтар ажылдакчылары! Ниитиниң мал ажылын бүгү хемчеглер-биле хөгжүдүңер, мал чеминиң баазазын быжыглаңар! Эът, сүт, саржаг, чуурга болгаш өске-даа продукция бүдүрерин көвүдедиңер!

Май 1-ге СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан.

Эът бүдүрерин көвүдедиринге

«Найырал» совхозтуң малчыны Монгуш Кенден 141 шарыжыкты семиртилгеде ажаап турар. Оларның туружун арыг-шевер болдурбушаан, таарыштыр эки ажаап, чемгерип турарындан шарыжык бүргүзү хонукта 850 грамм денгинин немеп турар.

Төрээн чуртка улам-на хөй болгаш эки шынарлыг эътти белеткээри дээш демиселге Ооржак Лопсанның бичe эвес ажыл-ишчи үлүг-хуузу кирип турарын база айтыр херек. Оон ажаалдазында 155 хаван бар, оларның хонукта немелде дезинзи 500 грамм ажып турар.

М. ДАЛАА.

КОГАРАЛ ЧҮҮДЕН БОЛГАН

Мал чеминиңиң четпезинден болгаш агаар-бойдустуң чамдык берегдээшкининг байдалынга удур демиседги кошкак чорутканынган бистиң малывые ажылынга когаралдар болу бээр. Оон-биле кады чамдык черле болдурүп болбас ужурлуг таварылгалар болу бээри хомудаачыг болур.

Маңаа «Тес-Хем» совхозтуң У. Шынаа салбырынга бо кыжын болган мындыг таварыларны аңаа эртирип болбас деп бодаар мен. Ол салбырның Дүнге-Бажы деп черде тургускан хойжу бригадазының төвүнге чаа хой кажаазын туткан. Аңаа 800 баш хойну кыштадыр ужурлуг турда, салбыр эргелекчизи эш Янчаптың аңаа 1200 баш хойну киирер дээнин ёзугаар хойжулар ынча хойну тырый кажаалап турган. Хойларның боозу улгаткан тудум-на кажаанның ышкам дапкыжы дам барган. Хойлар баскылажып, күш-денгеми баксырап, дүктери чулдуңуп эгелей бээрге, кыш удур өске кажаа тудар ужурга таварышкан. Ынчалзада ол бригададан 18 хой өлген. 800 ажыг хой төрээн болгаш чаш хураганнарда хорамча эвээш эвес. Оон чылдагааны боос хойларның дапкыш кажаага турганындан болганы чугаажок.

Совхозтан силос болгаш концентраттыг чемнер-биле хандырган турдала ону чеп ажыглавайн турар. Бригаданың төвүнде 300 тонна хире кукуруза силозу ам-даа ажыглаттынмаан. Шак ындыг үнелиг мал чемин белеткеп алгаш, хойлар арып, хорамчалыг болуп турда ажыглавас чорук шын эвес.

Бригаданың тракторизи эш Донгай-оол бир кочал солярканы аңаа черге каапканының түңнелинде 4 хой ону ишкеш өлген.

Ниитиниң малынга шак мындыг когаралдарны аңаа эртирип болур бе? Бо дугайын шиитпирлээ чогуур.

Б. ЧУРУКПАН.

Ак-Даш фермазында

«Сүт-Хем» совхоз бо чылдың бирги кварталында күрүнеге 960 центнер сүт садар хүлээлгезин херек кырында 1040 центнер кылдыр күүседкен. Бо талазы-биле Ак-Даш сүтбараан фермазының саанчыларының бичe эвес үлүг-хуузу киргенин демделээри чөптүг.

Ш. Ондар бодумда быжыглаан инек бүргүзүнден 1600 кг сүтүг саар дээн хүлээлгезин, май мурнунуң чарыкынга киргеш, 1750 кг кылдыр өде көргеп. Баштайгы үш айларда эш Ондар инек бүргүзүнден 469 килограммны азы ниитизи-биле 61,2 центнерни салган.

Ак-Даш фермазының коллективинде мурнакчы саанчылар улам көвүдеп турар. Сарыглар Кара, Ооржак Онук база өскелериниң-даа саалга көргүзүглери өөрүнчүг.

„ИСКРАНЫҢ“ МАЛЧЫНЫ

Шой Самбуевич Сат Чеон-Хемчик районда «Искра» колхозтуң сураглыг малчыны, хой ажылында ол ам беш чыл ажып турар. Чайгы семиртилгени эки организастап, кышкы одарадынышкынче, ажаалда хайгааралче кичээнгей салып турарындан ооң кадарган кодан хөп чыл бүрү менди болуп келген.

Бо чылын ооң коданында 366 хой хүр кыштаан. Семис чыл ашкан малдың продуктулуу-даа бедик, чаш төлү-даа беткүр болур. Сөөлгү хүннерге чедир төрээн 293 хойнуң 308 хураганы шупту менди. Төрүттүнген хураган бүргүзүн чидириг чокка өстүрер дээн малчынның хүлээлгези амыдырал кырында боттанып турар.

Ш. С. Саттың социалистиг хүлээлгезинде тыва хой бүргүзүнден 2200 грамм дүктү кыргыш алырын илереткен. Малчын ол соругзагын боттандырарынга база бүзүрелдиг ажылдап турар.

К. ХЕРТЕК.

Планнар, ажыл-херектер

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң № 2 хойжу бригадазының хойжулары малдың чаш төлүн менди камгалап ап турар. Чижээ, хойжу Х. Орбуй-оолдуң коданында 300 хойнуң 263-жу ооладаан. Ажыл-ишке кызымаккай хойжу кыштың берге үезинде чаш хураганнарны чидириг чокка камгалап алган. Ол ышкаш хойжу О. Дастай-оол 232 хураганны база менди алган.

Малчыннарның зооветеринариалыг өөредилгезин колхоз төвүнге ай саныңда ийи удаа арттырып турар. Бо өөредилгени малчыннар аажок сонуурган турар. Өөредилге эрткен соонда аңаа келген малчыннарны чүнар бажыңнадып, киноладып турар.

М. ООРЖАК.

• • •

М. Шагдыр-оол биле М. Эвей оларның өг-бүлези төрээн колхозунга беш чылдың дургузунда көй-көй бызааларын, молдурга, казыраларын өстүрүп берген. Олар ам Өвүрүнүң «Коммунизмче орук» колхозунуң чортаарланыр кадарчылары.

Бо кыжын Шагдыр-ооладың өг-бүлези 47 төмен инектерин, 70 кыс молдургаларын кадарып кыштаан. Дуржулгалыг болгаш ажыл-ишчи малчыннарның ажаалдазынга турган ол бир кодан инек кыштың хүр ашкан. Апрельдиң эгезинге чедир төрээн 21 инектиң бызааларын менди алдынган. Ам арткан 26 инектен чаш төлдү менди алыр дээш олар улам кичээнгейлиг ажылдап турардар.

Малчын өг-бүле бо чылын бүтүн улустуң социалистиг чарыжынга кирбишаан, 47 инектиң бызааларын бүрүн камгалап алыр, 15 кг төленди дүктү чыгган, колхозка киирер, малдың чайгы семиртилгезин эки чорудар деп социалистиг хүлээлгени алган.

С. ШОЙДАК.

• • •

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң Үрбүн салбырының хойжулары М. Кызыл-оол 234 хураганны, С. Сундуп — 248, Чудаан-оол биле Макар — 366 хураганны менди алганнар. Олар чаш хураганнарны эки ажаап, чемгерип, төрээн хойларга сула, сиген, силос берип турардар.

Н. НАМАЯ.

• • •

Чеон-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң № 3 хойжу бригадазының хойжулары бо чылын төрүттүнген 1039 хураганны менди камгалап алган. Чаш хураганнар хүн бүрү шенежип турар.

Ынчалза-даа кызыраашкын болгаш ара салыр чорук бар болуп турарындан бригада төрүзе чогуур 100 хойга оналаттыр чүгле 80 хураган ап турар. Малдың чаш төлүн алырының хуузун көвүдедип, мал өстүрериниң планын күүседир соруга-биле 230 хойну өдержилгеге киирген. Олар ара салган болгаш кызыраан хойлар болур.

М. КОҢГАР-ООЛ.

План чүге күүседеттинмээнил

Бии-Хем районнуң «Хадын» кодээ ажыл-агый артели бо чылдың бирги кварталында күрүнеге сүт садарының планын күүседеттинмээн.

Оон кол чылдагааны болза, инектерни чүүл бүрү чемнер-биле эки чемгербээнинде болгаш саанчыларның күш-ажылын эки организаставанында болур. Сүт саалдазын көвүдедиринге кол харысалга саанчыга оналажыр болгай. Ындыг турбуже, бо колхозтуң баштаар чери чамдык ак-сеткилдиг эвес, чүгле бодунуң дужун хараар кижилерни саанчыладып алгаш, ажыл-агыйга багай ужукту таварыштырып турар чүүл бар. Чижээ, 1962 чылдың март айга хамааты Федедченкованы колхоз кежигүнүнге хүлээп алган дораан-на 20 инекти саары-биле аңаа хүлээдип берген. Ол ындыг арын-нүүр чок чорукту кылган: ийи ай иштинде саанчылаан, кынга-даа ыыттавайн, дүне көжүп чоруй барган. Оон саап турган инектерин хынап көөрге, шуптузун сооллуруп каапкан болган.

Бо чылдың февральда ол арын-нүүр чок Федедченкова база-ла ыяш-чогу-биле колхозка киирерин күзеп чедип келген. Колхоз баштаар чери ол чези-хозазы көстүп берген кижини база катап хүлээп алганы черле кайгамчык. Ийи саанчыны үндүргеш, оларның орунга Федедченкованы дунмазы-биле кады саанчыладып каан. Олар чүгле ай чедир ажылдаап, инектериниң чамдыызын сооллуруп болгаш бир бызаны донуруп «үргеп. Ындыг бужар үүлгедигни кылгаш, олар дүне дургуннап көже бергеннер.

Баштаар черниң даргазы эш Бондаренконуң мындыг толанчы кижилериң оптуг аксынга улай-улай бүзүреп турарын кижи кайгаар.

Колхозта үш хевириниң саалда аппараттары бар болза-даа, ам чүгле 170 инектерни 4 кижи оон-биле саап турар, а 260 хире инекти 20 ажыг кижи хол-биле саап турар. Бо бар техниканы бүрүн ажыглаалга киирип, саанчыларны эвээжедип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер болза, сүт саалдазы көвүдээр ужурлуг. Бо талазы-биле колхозтуң тускай эртемниглери бир янзы хеделзе чогуур.

С. ДАНГАА.

Бүгүден күштүг, тиилекчи теория

МАРКСТЫҢ ӨӨРЕДИЛГЕ БҮГҮДЕН КҮШТҮГ, ЧҮГЕ ДЭЭРГЕ ОЛ ШЫН ӨӨРЕДИГ.

В. И. ЛЕНИН.

В. И. Ленинниң «Марксизмниң үш үндезиннери болгаш тургустунган үш кезектери» деп генийлдиг чогаалын бежен чылдың мурнунда, 1913 чылдың апрель 19-та парлап үндүрген. Марксизминиң теоглулуг үндезиннери болгаш алыс үка-шынары, ниитилелдиң революстуг чаартылгазынга, социализмни болгаш коммунизмни тургузарынга ооң өндүр-чаагай ужур-дузалы ол ажылда шылгарангайы-биле тодаратпынып, тайылбырлаттынган.

Пролетариаттың эртеминиг теориязы болур марксизм буржуаз идеологизга удур эң чидиг болгаш эптеп чок демиселге тыптып келген болган хөгжүп турган. Марксизмни хагдынчак, түскайынчак бир-ле чүве кылдыр көрүп турган буржуаз идеологиялың төлээлекчилериниң сөйгаланышаан, бо монгеде дириг болган чогадыкчы өөредиг болза кижи төрелгетеннiң тургускан эң дээре болган деңнелгелиг бүгү чүүлдериниң уламчылакчызы болурун Ленин көргүскен. Делегей культуразының эртинезинден бүгү-ле үнелиг чүүлдерни ажыглаан, херек кырында боттуг ажок хей материалдарны, капиталистиг делегейде ангылар демисежиниң дужулгазын түңнеп бадыткаш, Карл Маркс философиялга, политиктиг экономиягa болгаш социалистиг бодалдың теоглузунге үндезинни эргелдеви, ёзулуг революцияны боттандырган.

Марксизминиң кол сүүзүнү, ниитилел амыдыралын революсчу ёзу-биле чаартып тургузарының философия үндезинни ооң диалектиказы болуп турарын В. И. Ленин көргүскен. Шаандагы шагның мурнакчы өөредилгелериниң чедишкиннерин, хамыктың мурнунда Гегельдиң диалектиказын болгаш Фейербахтың философия материализминиң шүүмүүлекчи ёзу-биле шиңгээдип албышаан, бодунуң үезинде бойдус эртеминиң улуг ажыдыышкынарынга даянышаан тургаш, Карл Маркс кара чаңгыс эртеминиг мировоззрениени — диалектиктиг материализмни, эң мурнакчы, эң революсчу ангы—пролетариаттың мировоззрениезин тургускан.

Эртеминг коммунизминиң үндезиннекчилери ол мировоззрениени каяа ниитилелиң медереп билириниче неп-тереткен. Кижилериниң амыдыран чуртталгарынга эргежок чугула негеттинип турар материалдыг кежиктериниң будурүлгезинiң аргазы ниитилелдиң социал-даа, политика-даа, угаан-бодал өөруун-даа немектеп турар дээрзин олар көргүскен. Улус массалар теоглуның ёзулуг чогаадыкчы-тургузукчулары болгаш айыткышаан, теоглуң чаңгыс ай, дүрүм ёзугаар болур хөгжүдө кылдыр эртем ёзугаар медереп билириниге Маркс оон-биле өөрүктү айыткан.

Ниитилел харылзааларын шинчилээринге, теоглуге, политикага болгаш ажылчын ажгының тактиказынга материалистиг диалектиказы ажыглаан чорук социалистиг эвес ниитилел-экономиктиг формацияларның тыптып келгенинiң, хөгжүдезинiң болгаш өлүп дүжеринiң объективтиг хөойлуларын илередир арганы Маркска берген. Ниитилелди революсчу ёзу-биле чаартыр дээш демисеглге пролетариаттың теоретиктиг шыгаравгай чепсээ болуп турар болдуңун «Капитал» деп кол чогаалынга Маркс ону эң долу, ханы болгаш бүгү талазы-биле үндезилээн. «Капиталды» болза кажан-бир шагда-даа буржуйларның болгаш оон иштинде хүү чер онучулуглериниң бажынче кирер салыр кербээн эң сүртенчиг ок-тур деп 1867 чылдың апрель 17-де немец ажылчын Беккерге бижээн чагаазынга Маркс боду айыткан.

Марксисчи-экономиктиг теориянын эң-не кол чүүлү болза немелде үенiнiң дугайында өөредиг болур. Немелде үенiнiң капитал болу бээрiниң чорудулгазын шинчилээнiнiң түңнелинде Маркс капиталистиг неөнделгенiң бүгү-ниити хөойлузун, буржуаз тургузугунуң байдалдарында ажылчы чоннарның хамаарылгалыг болгаш абсолюттуг ядарал-хоозуралының хөойлузун ажыктаан. Ниитилелдиң бир кезээнин байлактарының өзери оон өске кезээнде элегделтүрегделди, кул чорукту болгаш ашты куштедиргени болур дээрзин Маркс тодаратқан.

Ортумак кончалының теориязынга Маркс мындыг түңнелди кылган: капиталистиңиң бүгү ангызы ажылчынарның бүгү ангызын молчүп турар. Күш-ажылдың байдалдарын экижидер дээш түс-түс бүдүрүлге эдерiнге удур түс-түс пролетарийлерниң демисели оларның байдалын оон ужурунда үндезинни-биле экижидип шыдавас. Ынчангаш буржуазияга удур капиталистиг дарыалдан адырлыр дээш чедишкинниг демиселдiң эргежок чугула негелделериниң бирээзи болза, ямы-бүрү чурттарның ажылчынарының күженишкиннерин каттыштырары, оларның ходелинишкиннериниң чаңгыс-авы болур. К. Маркстың болгаш Ф. Энгельстиң ийи үндүргени «Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!» деп дайынчы лозуну олче кыйгырып турар.

Капиталистиг будурүлгениң экономиктиг хөойлуларын бүгү талазы-биле шинчилеп билириниге үндезилээн, капитализмни революсчу ёзу-биле дужүрериниң болгаш коммунизминиң үнелеринiң чайлаш чок болуруун Фридрих Энгельс-биле кады Карл Маркс ажыдап турган, эртем талазы-биле ылаптыг көргүскеннер. Ол өөредиг теоглуңун чорудулгазында бадыткаттынган. Чогум-на харын оон ужурунда молчүкчү ангылар болгаш оларның идеологтары марксизмни бужартадырын, дорамчыларын бүгү аргалар-биле болгаш чепсектери-биле оралдажып турар.

Сөөлгү үезиниң социалистериниң болгаш ревизионистериниң ортузунда ылангыя Маркстың экономиктиг өөредиг ынын буруу-шавар чорук каас-коя чүүл апарган. Маркстың экономиктиг өөредиг ангы байдалдарда «эргижирээн, бодунуң үезiнiң чурттап эртиргенiң», чүге дээрге капитализм тургузуунуң талазы-биле улуг өскерлиишкиннерге таварышкан: ол ам «улусчу», «демократтыг», «күш-ажылчы»... капитализм апарган болгай дээр чүвени капитализминиң айбычы, мактанакчылары чулчуруп турардар.

Херек кырында болза түс ажыг чылдың мурнунда «Коммунистиг партиниң манифезинге» болгаш «Капиталга» капитализминиң будуушынарын тодаратқан чүүлдерни биетин үевисте ооң хөгжүдези бүрүн, долузу-биле бадыткап турар. Капитализм бодунуң дээди чадазы—империализмче шилчип кирген турзажок, ол тургузугунуң араатанзыг болган улуска удур мөзү-шынары өскерилбээн. Харын монополиялларның тергиндээшкининиң, оларның күрүнебиле каттышканының байдалдарында күш-ажыл биле капиталдың аразында тамы улам ханмаан.

Эртеминг коммунизмге марксизминиң философиязының болгаш политиктиг экономиязының ужур-дузазын демдеглеваишаан, В. И. Ленинниң бижээни болза: «Амга чедир бүгү дараттырган аңгыларыны аймазырадып келген угаан-бодал кулдазынын үштүнарын пролетариатка Маркстың чүгле философия материализмин айтып берген. Капитализминиң ниитi тургузуумда пролетариаттың херии кырында байдалын чүгле Маркстың экономиктиг теориязы тайылбырлаан». (Чогаалдар, т. 19, арын 8).

Маркстың гениалдыы чүдел дизе, бүгү делегей теоглуңунуң өөредип турары ол түңнелди хамык кижилерни мурнап ооң кылып шыдаанында болур. Ол түңнел болза, малчукчу ниитилелдиң бүгү үезинде, бүгү теоглузунде болуп турган ангы демиселиниң дугайында өөредиг-дир.

Ылангыя бистиң үевисте пролетариаттың ангы демиселдери оныа калбарган. Капитализминиң делегейинде ажыл сокиалымыкшиниг шимчээшкининiң чалгыглары улам-на калбарып бар чыдар. Ам буржуаз ниитилелде аңгыларның аразында ылгалдар үзүткаттынган, ажылчыннар «бүдүрүлгелериниң кады ээлери», аңгыларның эрге-ажыктарының «бурун дүүштүрүүшкүнү» көстүп келген дээр чүвениң дугайында империалистерниң болгаш оларның идеологтарының тооларыгу чугааларын фактылар бүрүнү-биле буруу шаап турар.

Ам революсчу чорудулга бүгү дүптерни хаара туттушаан, улам калбарып турар. Капиталистиг сайзырадгай чурттарда ажылчын ангының демисели-биле национал-хоспалгалыг шимчээшкин бот-боттарының аразында сырый холбаалыг болгаш бот-боттарынга дузалажып турар. Кандыг-даа чуртта болуп турар революстуг демисел ниитил кол дайынга — империализмге, монополистиг буржуазияга удур угланган турарынга ниитилел хөгжүдезинiң чорудулгазы чедирип келген.

Ам курүне монополистиг капитализминиң хөгжүдези империализмниң бүгү чөрүлээлериниң ханылаашкыны-биле, ооң социал базазының чыырлып кел чыдары-биле капсырлажып турар. Ниитилелдиң бир кезээнде эң күштүг монополистериниң каш санныг эвээш болгуунуң холунда эрге-чагырга мөөннелеп турда, өске кезээнде монополистерге удур чакгыс ай фронт өзүп турар, ол фронт ажылчын ангыны, тараачыннарны, биче буржуазияны, күш-ажылчы интеллигенцияны болгаш капиталистиг ниитилелде улуг араатаннарның бүрүн эрге-чагырганынган, малчудерден хосталырынга, социализмче шилчиринге сонуургалдыг болуп турар өске-даа чамдык болгуктерин каттыштырып турар. Революция—улус массаларның боттарының херээ. Оон дайын-биле холбаалыг болуру албан эвес.

Социалистиг революцияны боттандырарынга, эрге-чагырганы чаалап алырының тайбың азы тайбың эвес өруун пролетариаттың шилип алыры кайы-бир капиталистиг чуртта тургустунган тодаргай болгаш хамаарлыг.

Ам курүне монополистиг капитализминиң хөгжүдезi империализмниң бүгү чөрүлээлериниң ханылаашкыны-биле, ооң социал базазының чыырлып кел чыдары-биле капсырлажып турар. Ниитилелдиң бир кезээнде эң күштүг монополистериниң каш санныг эвээш болгуунуң холунда эрге-чагырга мөөннелеп турда, өске кезээнде монополистерге удур чакгыс ай фронт өзүп турар, ол фронт ажылчын ангыны, тараачыннарны, биче буржуазияны, күш-ажылчы интеллигенцияны болгаш капиталистиг ниитилелде улуг араатаннарның бүрүн эрге-чагырганынган, малчудерден хосталырынга, социализмче шилчиринге сонуургалдыг болуп турар өске-даа чамдык болгуктерин каттыштырып турар. Революция—улус массаларның боттарының херээ. Оон дайын-биле холбаалыг болуру албан эвес.

Социалистиг революцияны боттандырарынга, эрге-чагырганы чаалап алырының тайбың азы тайбың эвес өруун пролетариаттың шилип алыры кайы-бир капиталистиг чуртта тургустунган тодаргай болгаш хамаарлыг. Капитализмден социализмче шилчиге кандыг-даа хевир-биле боттанып болза, чүгле пролетариаттың диктатуразының тургустунганының түңнелинде ол болдунар аргалыг деп чүве билдингир.

СЭКП-ниң болгаш акы-дүмен өске-даа партияларның аңгы үенин бо-

СОВЕТ КИЖИЛЕРГЕ

Кызыл хоорайның № 1 башың эргелелиниң ажылчын, албан-хаанчылары 1963 чылда чурттакчыларының чурттарга башыңнарының капитал болгаш үүрмек септелгелерин кылыр талазы-биле планныг сорулгаларын кыска хуусада эки шыңарлыг кылыр деп хүлээлгени алгаш, № 2 башың эргелелиниң ажылдакчыларын социалистиг чарышка кыйгырганнар.

Эргелелдиң шугумунда коммунал чурттарга башыңнарының септелгезиниң ам үеде чоруп турарының дугайында эргелелдиң кол инженери эш А. Яценконуң бистиң корреспондентивис-биле беседага чугаалаганы болза:

— Бо чылын бистиң эргелелдиң шугуму-биле 146,8 муң рубль түңге 25 чурттарга башыңнарының капитал септелгезин кылыр. Оон иштинден ам үеде «Коммунтудугиуң» септелге-тудуг участогу 50 квартираларлыг 5 бамыңнарның капитал септелгезин эгелей берген. Ынчаарга бистиң бодувустуң эш М. Шамшин бригадирлээн комплексиялыг бригадавыс 72 квартираларлыг 10 бамыңнарның үүрмек септелгезин доознан. Ол бригаданың инженигүннери тудуг техниктери эштер Н. Субботин биле В. Чихачева оларның удуртулгазы-биле янзы-бүрү аарсаар септелгелерни база чорудуп эгелей бергеннер. Хамаатыларның чурттарга башыңнарының септелгезин чорударынга ылангғыя печниктер эштер П. Овсянников, Р. Артемьев олар иончуг эки ажылдап, чурттакчыларның талазындан четтирбивис деп үнелеп ап турарлар.

О. ШИРАП.

Негелде

Колхозтуң ревизия комиссиязының база хөй ажылының бригадиринiң контроль чогун ажылап алгаш, иниттиниң хөрөнгизинге когарал чедирип турар хөйжулар «Малчын» колхозта бар.

Оон тодаргай бир чижээнге хөйжу Салчак Созур-оолду киирип болур. Ол, чангыс-да квартал иштинде 23 баш хойну чок кылган. Иниттиниң малын бодунуң хууда хөрөглединге төткөгеп турар шак ындыг кижилерни мал ажылынга тургуспазын, оларны харыысалгага киирерин, чок кылган малды төлөдирин колхозчуларның отчёттуг хуралы нетээн турган.

Колхозтуң баштаар чери «даргазы эш Шыдыраа) колхозчуларның ол негелдезин күүсеттээн. Малының баш саны түдэн турар өске-даа малчыннар бо колхозта бар.

Д. ОЧУР.

Колхозка оон турар чери чок

Сергей Өшкүсаар дээрзи Каа-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунуң кежигүнү болуп чагының алгаш, херек кырында колхоз бүдүрүлгезинге хөй чыл иштинде доктаамал ажылдавайн, үргүлчү-ле арагалаар чорукче сундугарынга чаңчыккан турган.

Колхозчулар ону күш-ажылга эде кижилер дээш боттарының хуралдарынга чүгле сөөлгү ийи чылдың дургузунда безин он дөрт удаа айтырган болгаш иниттинин бүдүрүлгезинге ак-сеткилдиг ажылдаарын оон негеп турганнар. Ынчалза-даа Өшкүсаар бодунга кандыг-даа түңнелди кылбазын болгаш арагалаар чорууп соксатпаан.

«Мангысталчак кижиниң турар чери колхозта чок» деп, колхозчулар бир үн-биле медеглээннер. Районнуң улуг суду оон херээн көргеш, ону ийи чыл хуусаа иштинде Ырбанга барып ажылдаар кылдыр шөлүп шиткен.

И. ПЕТУХОВ.



Апрельдиң амгы хүннери коллектив бүрүзүнге хайыгымышкыныг. Удавас, улуг байырлал—Май 1-зи.

Апрель айның бүдүрүлге онаалдазын хуусаа бетинде ажыр күүседиры дээш кызымаккай ажылдар Кызылдың тудуг участоктарында база көскү. № 6 ясли бажыңының септелгезинде Тамара Мирошниченкога баштаткан штукатурщулар бригадазы эзлиет нормазын 1,5 катап ажыр күүседип турар. Ук бригада септелге-тудуг участогунуң бүгү тудуғжуларының-биле кады байырлал мурнунуң чарыжында киришкеш, алган хүлээлгезин хуусаа бетинде күүседир дээш шак бүрүзүн бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап, темпиин дүргедткеп.

ЧУРУКТА: Тамара Мирошниченкога баштаткан штукатурщулар бригадазы ажылдың часпар үезинде, Созуң болгаш фотозу:

И. ЦЕЛИЩЕВТИЙ.

Өрелер-биле санажыр өй келген

Чуртка хөй сүттүг, эътти бээр

«Областың ажыл-ишчилери мал ажылының продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле бирги кварталдың планын күүсеткен. Чурт 31.788 тонна эътти алган, ол болза 176 хуу болур, сүт—99.773 тонна, азы 102 хуу, чуургалар—19,9 миллион борбак, азы 116 хуу болган».

Бо телеграмманы Новосибирскиниң көдээ ажыл-агый партия обкомунуң бирги секретары Ф. С. Горячев болгаш облкүүском даргазы С. С. Абраменко «Совет Россияның» редакциязынга чоруткан.

Москвамның малчыннары бирги кварталды база эки түңнелдерлиг доозкан. Олар эът, сүт, чуургалар бүдүрерин өлүзүн көвүдеп, күрүнеби-биле чедиишкиниг санашкан. Чижээ, эът садары эрткен чыл-биле деңнээрге үштүң бири хире, сүттүү—14 хуу, а чуургаларыны—11 хуу өскен. Свердловск, Томск, Ульяновск болгаш өскедаа областарның, Хабаровск крайның, Дагестан, Тыва болгаш Якут автономнуг республикаларының колхозтары болгаш совхозтары өрелиг болуп артпааннар. 1963 чылдың үш айларының дургузунда РСФСР-ге эът садары эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге 38 муң тонна көвүдээн.

Ындыг болза-даа чамдык обкомнар болгаш облкүүскомнар алган хүлээлгелерин күүседир дээш чогуур хемчеглер албаннар. Партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый организларының жекке ап көрээл. Удуртур организацияларының быктының адаанда «Большевик» деп совхоз бар. Оон коллективи малды силос-биле чемгереринче дидимги-биле шилчээн, шарыжыктарны нүштүг чемгерерин организастаан. Эттиң бот-үнези кудулаан, бир центнернин чүгле 62 рубль 70 көпеек болуп турар. Ынчаарга кол чүве болза эът бүдүрери дыка өскенин, совхоз продукция садарының квартал планын марттың ортаи үезиниде-ле күүседипкенин болур.

МООРТАН: ЭҢ ЭВЭЭШ МАЛ ЧЕМНЕРИН ЧАРЫГДАП ТУРГАШ, ПРОДУКЦИЯ БҮДҮРЕР АРГАНЫ БЕРИП ТУРАР КҮШТҮГ СЕМИРТИЛГЕНИ КОЛХОЗ БҮРҮЗҮНГЕ, СОВХОЗ БҮРҮЗҮНГЕ НЕПТЕРЕДИР ДЕП ТҮҢНЕЛДИ ҮНДҮРЕР ХЕРЕК. ОЛ БОЛЗА БҮДҮРҮЛГЕ ЭРГЕЛЕЛДЕРИНИҢ, ПАРТИЯ БОЛГАШ СОВЕТ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРНЫҢ ЧУГУЛА СОРУЛГАЛАРЫНЫҢ БИРЭЭЗИ БОЛУР.

Дүргеи өзүүчел хаван ажылы эът бүдүрерин дүргеи көвүдедиринiң идегелдиг курлавыры болуру билдинигир. Ындыг болза-даа ол чугула адыр бачыдап турар. Ленинград болгаш Калинин, Омск болгаш Пенза областарының фермалары хаван эъдин бүдүрерин кызырган. Псков, Калуга, Белгород, Курск, Липецк областарның фермалары аажок эвээш хаван оолларын ап турар. Ол болза хаван эъдин бүдүрериниң планын күүседиринге улуг айымлды тургузуп турар.

Сүт садар талазы-биле ажыл-херек дүвүренчиг байдалда турар. Волга-Вятскиниң, Төөн-Сибирьиниң, Төп районнарының малчыннары күүне мурнунга улуг өрелиг болганнар. Ылаңгыя Владимир, Горький, Иркутск, Калуга областарының, Бурят болгаш Марий АССР-лериниң сүт-бараан фермаларының ажылдакчылары онза хожудап турар. Олар эрткен чылдан дыка эвээш продукцияны күүмеге саткан.

Иваново областың ажыл-агыйларында (СЭКП-ниң көдээ ажыл-агый обкомунуң секретары И. С. Морозов, облкүүском даргазы П. Н. Корчагин) мырыңай шыдажыр аргажок байдал тургустуунган. Ивановочулар күүне онаалдазының чартыктан эвээш хиреэин күүсеткен. Бүгү эргелелдер квартал планын үскен. Ивановчулар он ажыг муң тонна продукция өрелиг болуп арткан. Ында сүт бүдүрери эрткен чыл-биле деңнээрге 15 хуу кудулаан. Сүт садазының кудулаашкыны база үргүлчүлеп турар.

Ажыл-херек болза областа чылдак хап турар эрткен чайның болгаш мал кыштагладышкымының кандыгбир онза берге байдалдарында эвес. Чылдагааны болза сүтүр мал 1959 чыл-биле деңнээрге 15 муң ажыг башка көвүдээнинде, а мал чемнерин барык-ла ол хирени белеткээнинде болуп турар.

Ажыл-агыйны чорударын бүрүнүбиле эки билбес чорукту көргүзүп турар мындыг байдал чамдык өскедаа черлерде база тургустунган. Ол черлерде МАЛДЫҢ БЫЖЫГ ЧЕМСУУРУ—МАЛ АЖЫЛЫН ДҮРГЕН ӨСТҮРЕРИНИҢ КОЛ ҮҮЛҮ дээрзин база уттуп турар. Оон түңнели ол-дур. Брянск, Курск, Липецк, Новгород, Псков, Чита болгаш өске-даа областарның колхозтарында болгаш совхозтарында сүт саалдазы 30—40 килограмм кудулаан.

Оон-биле кады чоидан артыкшылыг продуктуар садып алыры чамдык черлерде багай организастаттынган. Липецк болгаш Тамбов областар, Татар АССР оиза хожудап турар.

КҮРҮНЕ ОНААЛДАЛАРЫН ЧУГАА ЧОККА КҮҮСЕДИРИ—КОЛХОЗ БОЛГАШ СОВХОЗ БҮРҮЗҮНҮҢ ЧУГУЛА ХҮЛЭЭЛГЕЗИ. Партия болгаш совет органнары, бүдүрүлге эргелелдери мал ажылының хөтжүдезинде хожудаашкыны дүргеи ажып эртерин хандырар тодаргай хемчеглерни кыска хуусаада ажылдап кылыры болгаш боттандырары эргежок чугула. БҮГҮ АЖЫЛ-АГЫЙЛАР МАЛДЫҢ БОЛГАШ КУШТУҢ БАШ САНЫН ХАРЫ УГДА ӨСТҮРБҮШААН, МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ ПРОДУКТУЛАРЫН БҮДҮРЕРИНИҢ БОЛГАШ САДЫП АЛЫРЫНЫҢ ПЛАННАРЫН КҮҮСЕДИР КЫЛДЫР АЖЫЛ-ХЕРЕКТИ ЫНЧААР ТУРГУЗАР ХЕРЕК.

Бар мал чемнериниң курлавырларын хынап база тодаргайлаары, оларны малга шын чиртири, камныг чыгдаары чугула. Мал чемнериниң чарыгдалынга шыңгыы контрольду ферма бүрүзүнге тургузар херек.

Часкы тарылганың изиг-түлүк хүннери эгелээн. Бүгү чүүлдерни база катап деңнилеп көөр, эки боданыр, бир эвес көвүдедирип эргежок чугула болза, мал чемни культураларының тарыяга шөлүн көвүдедир, тарылганы бедик агротехниктиг деңнелге эрттирер херек.

МАЛ АЖЫЛЫН УЛАМ ЫҢАЙ ХӨГЖҮДЕРИ, МАЛДЫҢ ПРОДУКТУЛУУН БЕДИДЕРИ БИРГИ ЭЭЛЧЕГДЕ МАЛ ЧЕМНЕРИНИҢ ЧЕТЧИР КУРЛАВЫРЫН ТУРГУЗАРЫНДАН ХАМААРЖЫР ДЭЭРЗИН УДУРТУКЧУ БҮРҮЗҮ БИЛИР УЖУРЛУГ. БИРГИ ЧЕРГЕНИҢ ОЛ ЧУГУЛА СОРУЛГАЛАРЫН КҮҮСЕДИРИНЧЕ ПАРТИЯ БОЛГАШ СОВЕТ ОРГАННАРНЫҢ БҮДҮРҮЛГЕ ЭРГЕЛЕЛДЕРИНИҢ, КОЛХОЗТАРНЫҢ БОЛГАШ СОВХОЗТАРНЫҢ КҮЖЕНИИШКИННЕРИН УГЛАНДЫРГАН ТУРАР УЖУРЛУГ.

(СОВЕТ РОССИЯ» СОЛУНДАН).

Тыва АССР-де херээженнер чөвүлелдериниң дугайында САЗВЫР

(ТЫВА АССР-ДЕ ХЕРЭЭЖЕННЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ДУГАЙЫНДА САЗВЫРНЫ ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ ЧООКТА ЧАА БАДЫЛААН. ОЛ САЗВЫРНЫ МЫНДА ПАРЛАП ТУРАР).

I. Ниити байдалы

1. Херээженнер чөвүлелдери дээрге, ажылчы чонларның соңгудалыг, хөй-ниити, бот-тывынгыр организациялары болур. Оларның ажыл-чорудулгазы коммунистиг ниитилелдиң тургузарынга совет херээженнериниң ролюн болгаш идепкейни улам бедидериниң утланган.

2. Херээженнер чөвүлелдери хоорайларга, районнар төптеринге, чурттакчылыг черлерге, ол шыкаш бүдүрүлгелерге, тудугларга, албан черлеринге, организацияларга, колхозтарга, совхозтарга тургустунар. Оларны 5-тен эвээш эвес херээженнерниг черлерге херээженнериниң ниити хуралындан ажык бадылаашкыны-биле 2 чыл хуусаалыг соңгуур. Республиканың херээженнер чөвүлелиниң республика херээженнериниң хуралынга соңгуур.

3. Херээженнер чөвүлелдериниң соңгудалыг хуралдарын ажылчы чоннар депутаттарының Советиниң күүсекчи комитединиң чөптээрешкини ёзугаар, оон төлөэлекчизи олуржуп турда эрттирер.

4. Херээженнер чөвүлели бодунуң составындан даргазын, даргазының оралакчызын, секретарын соңгуур болгаш чөвүлел кежигүнериниң арасынга ажыл хуваалдазын кылыр, черченiң байдалынга таарыштыр культура, амыдырал, уруглар ортузунга ажыл талазы-биле болгаш өске-даа янзы-бүрү секцияларны тургузар, олар боттарының ажылының дугайында херээженнер чөвүлелиниң мурнунга отчёттуг болур. Секциялар боттарының ажылынга хөй-ниитиниң калбак активин киништирер.

II. Херээженнер чөвүлелдериниң сорулгалары

5. Херээженнер чөвүлелдери ажылагый, культура тургузуушкунунуң сорулгаларын боттандырар талазы-биле совет органнарга болгаш хөй-ниити организацияларынга бүгү таланың дузалажылчызын көргүзер хүлээлгелиг.

6. Мында хамаарыштыр херээженнер чөвүлелдери болза:

а) херээженнерни ажылга киирер талазы-биле практиктиг деткимче дузалажылчыны көргүзер, оларны ниитилелге ажыктыг ажыл-чорудулгага, коммунистиг күш-ажылдың бригадалары, шалыпчылары дээш шимээшкинге, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидери, будүрүлге мергежилии өстүрери, мурнакчы дуржулганы солужары дээш демнселге хаара тудуп киништирер;

б) херээженнериниң коммунистиг кижизидилгезинге идепкейлиг киржип, бот-тывынгыр ураи түүл, даараныла, сикилге, быжыла, кужиларыя бөлүмнерии, аныяк нелеякиң школаларының организастаарынга инициативчи болур;

в) ниитилел-политиктиг, атеистиг темаларга, амыдырал болгаш өскедаа айтырыгларга лекция, илдекелдер болгаш беседаларны организастап турган, тайылбыр ажыкны кабартып, ол ажылга башкыларны, эмчилерии, эртем ажылдакчыларын болгаш өске-даа тускай эртемниглерии киништирер, дыштанылга, айтырыг болгаш харыы кежээлерии, музей, кино, театрны коллективтиви-биле барып көөр ажылдың организастаар;

г) бүгү-ниити өөредилгезиниң дугайында Хоойлуну боттандырар, школаларда, уруглар бажыңнарында өөредилге-кижизидилгелиг ажылды экижидер талазы-биле улус өөредилге органнарыпга, назы четпээн уруглар херектериниң талазы-биле райхооркүүскомнар чанында комиссиялларга дузалажып, бичии уруглариың хайгаарал чок болур чоруунга удур демисежип, эргежок чугула херек апарганда уруглары школа-интернаттарже чорударынга деткимче көргүзүп, өг-бүлеге уруглар кижизидилгезин хайгаарап, ада-иелер комитетгерии дамчыштыр өг-бүлеиің школа-биле харылзаазыи быжыглаар, уруглар албан черлериниң ажылын экижидер дугайында сагыш салыр;

д) медицина албан черлериниң ажылын экижидер талазы-биле кадык камгалал органнарынга детимче көргүзер, санитар культуразын бедидериче чурттакчы чонну организастап, чагагайжыдылга, ногаанчыдылга чорударыиче оларны мобилизастаар;

е) культура бажыңнарының, клубтарының, библиотекаларының, кызыл булуңнарының ажылын экижидери-биле культура-чырыдыышкын албан черлерииге дузалажыр;

ж) кадык амыдырал-чурттарга, төлептиг ажыл-чагчыл, быжыг өг-бүле дээш идепкейлиг демиселди бүзүредип билиндиреринiң, хөй-ниити салдар чедиришкинiниң аргазы-биле чорудар;

з) чурттакчы чонның хандырылгазын экижидер, магазиннериниң, ларёктарның болгаш автолавкаларының четкизии калбартыр талазы-биле садыг организацияларынга, хөй-ниити чемненилгезиниң будүрүлгелериие деткимче көргүзер;

и) амыдырал-хандырылга бүзүрүлгелериниң ажылын экижидер дээш оларга дузалажыр;

к) Ада-чурт дайыныың болгаш күш-ажыл ивалидтериниң, дайынга өлген дайынчыларның, назылап кырааннарының, хөй уруглардыг болгаш бот-иелериниң негелде-хереглелдериниң дугайында сагыш салып, эргежок чугула тавариылгаларда чогуур органнарны дамчыштыр оларга дуза көргүзериң чедип алыр;

л) бажың ээзи херээженнерии хөй-ниити ажылынга хаара тудуп, киништирер.

III. Херээженнер чөвүлелдериниң эрге, хүлээлгелери

7. Херээженнер чөвүлелдери кайыбир черииң азы кижилериниң ажылын ажылчы чонпар депутаттарының Советтериниң күүсекчи комитеттериниң даасканы-биле яйнкпе, бодуиуң инициативазы-биле хынаар.

8. Херээженнер чөвүлелдериниң эргелери:

а) партия биле чазактың директиваларын, ажылчы чонпар депутаттарының чер-чер Советтериниң шиитпирлерин чонга угаадып тайылбырлаар, амыдыралга боттандырар дээш, ол шыкаш ажыл-агый, политиктиг кампанияларыны чорударынга херээженнериниң киржилгези-биле, ажылчы херээженнериың амыдырал-хандырылгазын, күш-ажылын, кадыкшылын камгалаары-биле холбашкан айтырыгларны чугаалажыр дээш херээженнериниң хураадарын чыылдырар;

б) херээженнер чөвүлелиниң ажылчорудулгазынга хамаарыштыр турар айтырыгларының талазы-биле саналоналды ажылчы чонпар депутаттарының Советиниң күүсекомунга шиитпирлеп көөрү-биле киирер;

в) хоорай, суурларны чаагайжыдып сайзыралдыр болгаш ногаанчыдарының планнарыны чогаадыр база оларны боттандырар талазы-биле ажылчы чонпар депутаттарының Советиниң күүсекомунга киржир;

г) херээженнер чөвүлелиниң ажылчорудулгазынга хамаарышкан айтырыглар талазы-биле ажылчы чонпар депутаттарының Советтериниң квартал комитеттериниң болгаш хөй-ниити организацияларының шугумубиле чоруттунуп турар хынаалдаларга киржир, ол шыкаш чаагайжыдылга, ногаанчыдылга, уруглар кижизидилгезиниң, амыдырал хандырылгазын экижидериниң болгаш өске-даа айтырыгларның талазы-биле ажылчы чонпар депутаттарының Советиниң күүсекомунуң чыылдырган хуралдарынга олуржыр;

д) херээженнер чонның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды хандырганын, уруглар албан черлериниң болгаш херээженнер консультацияларының, амыдырал-хандырылга комбинаттарының, пионер лагерьлериниң, уруглар шөлдериниң ажылын хынаар;

е) хөй-ниитиниң корум-чурумун хажыдып үрээн фактыларның дугайын ажылчы чонпар депутаттарының Советиниң күүскомунче, улусчу дружиналарының штабтарынче, шагдаа органнарынче болгаш парлалга черлериие медеглээр.

9. Херээженнер чөвүлелдериниң хүлээлгелери:

а) херектиин барымдаалап тургаш, херээженнер чөвүлелиниң хуралын квартала бирдеи эвээш эмес катап чмылдырар;

б) ажылчы чонпар депутаттарының Советиниң хамаарыжыр күүскомунуң мурнунга отчёттуг болуру, оон иетээнии барымдаалап бодуиуң ажылының дугайында материалдарны киирери, ол ышкаш бодуиуң ажыл-чорудулгазының дугайында херээженнериың ниити хуралынга чылда бирдеи эвээш эмес катап отчёдуп кылыр;

10. Херээженнер чөвүлелиниң ажылынга киришпейн турар оон кежигүнерии соңгуткан хуусаазының бетииде херээженнериың ниити хуралынга халап болур. Халажып үнгеннериың орнунга херээженнер чөвүлелиниң кежигүнерии немей соңгууру бо Сазвырда айыткан чуруи ёзугаар болдунган турар.

IV. Херээженнер чөвүлелдериниң ажылының аргахевирлери

11. Херээженнер чөвүлелдери болза:

а) херээженнер чөвүлелиниң ажылчорудулгазынга хамаарышкан айтырыгларның талазы-биле херээженнериың ниити хуралдарын база чөвүлелдиң хуралдарын чорудар болгаш ажылда бар четпестерии узуткаарын чедип алыр;

б) тургустунуп келген сорулгаларының дээрге күүселлезии хандырар сорулга-биле бот-боттарының арасынга социалистиг чарышты организастаар;

в) будүрүлгениң характерии, организация болгаш будүрүлге чериниң ажыл-чорудулгазын барымдаалап, херээженнер чөвүлелиниң кежигүниерииге удуртқан секцияларны тургузар, секциялар ажылынга активчилерни киништирер;

г) бүгү-ле ажылды профэвилел организацияларының, ажылчы чонпар депутаттарының Советтериниң доктаамал комиссияларының планнарын барымдаалап чогаатқан план ёзугаар чорудар, ол планны херээженнер чөвүлелиниң хуралынга бадылаан турар.

V. Херээженнер чөвүлелдерин удуртуру

12. Херээженнер чөвүлелдериниң бүгү-ле ажыл-чорудулгазынга удуртулганы ажылчы чонпар депутаттарының чер-чер Советтериниң күүсекчи комитеттери боттандырар.

13. Мынчангаш ажылчы чонпар депутаттарының Советтериниң күүскомнары болза:

а) херээженнер чөвүлелдериниң ажылын хынап, оларның төлөэлекчилери-биле сургаалдаларны, семинарларны, чөвүлел хуралдарны чорудуп тургаш, оларга практиктиг дузаны көргүзер;

б) дээрге ажылдыг херээженнер чөвүлелдериниң ажылының дуржулгазын деткип нептередир;

в) херээженнер чөвүлелдериниң социалистиг чарыжының түңнелдерии үндүрер;

г) боттарының эргелерииң хүлээлгелериниң хамаарышкан айтырыгларны чонга угаадып тайылбырлаар, амыдырал-хандырылгазын, күш-ажылын, кадыкшылын камгалаарын-биле холбашкан, айтырыгларны чугаалажыр дээш херээженнериниң хураадарын чыылдырар;

д) херээженнер чөвүлелдериниң киирип келген саналдарын шиитпирлеп көөр ужурлуг.

КАМГАЛАЛ АЙЫНЫҢ ТҮҢНЕЛИНГЕ ХОЛБАШТЫР

СЭКП Тыва обкомунуң 1963 чылдың февраль 19-та доктаалыбиле март айны хамааты камгалалының айы кылдыр чарлаан. Ол доктаалды боттандырар талазыбиле республиканың болгаш районнарда ДОСААФ комитеттери чер-черде партия-совет база хөйниити организацияларының дузазы-биле чон ортузунга хамааты камгалалдың талазы-биле көскү ажылдарны чоруткулаан. Таиды районнуң ДОСААФ комитеди (даргазы М. Д. Палынцев) чарлаттынган айның дургузунда организациянның кежигүнүнге 316 кижини киирип ап, 2239 кижини хамааты камгалалдың Программазының II нормазын дужаадып белеткээн. Аиаа ол-ла үеиин иштинде оран камгалалының талазы-биле 20 ажыг удаа лекция, беседаларны чоруткан.

Бо талазы-биле көскү чедиишкинии ДОСААФ-тың Кызыл хоорай комитеди (даргазы А. Г. Ефимов) чедип алган. Олар ДОСААФ кежигүнүнге 220 кижини хүлээп ап, 1322 кижини хамааты камгалалдың Программазынга өөреткен. Бо комитет хөй-ниитичи активке даяныл алгаш, ол үеиин дургузунда 90 ажыг лекция, беседаларны чон ортузунга чорудуп, Төрээн чурттуң камгалалынга хамаарышкан хөй киноларны көргүскүлээн, боодалга спортунуң маргылдааларын организастаан.

Мындыг чедиишкиннерлиг болган комитетер кайы хөй. Олар бо чугула ажыды эчизинге чедир организастап шыдаар аргалыын бадыткааннар.

Од көскү чедиишкиннер-биле чергелештир камгалал айын республикага эрттирер талазы-биле кошкак ажылдап, аиаа харыысалганы чедир үнелевээннер база бар болганыны маңаа демдеглээр ужурлуг. Маңаа Барыын-Хемчик районда ДОСААФ комитедин (даргазы Ч. Монгуш) чижекке ап болур. Комитет бүдүн чарлаттынган айның дургузунда ДОСААФ-тың кежигүн дадывырын шүүт хавырбаан, кежигүнге 89-ла кижи киирип алган, чон ортузунга хамааты камгалалынга хамаарышкан лекция, беседа шүүт чоруткаан. Ол ышкаш Каа-Хем (даргазы Никитин), Чөөн-Хемчик (даргазы Прокуратов) районнарда ДОСААФ комитеттериниң ажылы база-ла оон дээредевейн турар. Бо районнарда парткомнар, райкүүскомнар ук комитеттериниң ажылынга боттуг дуза чедирбейн турары илдеи. Оларның талазындан ДОСААФ ажылын сонуургавайн турар чорукту уржуу-биле мында ажылдар ала-чалгаарлаашкында киргеии канчап-да таарышпас.

Кайда-ла ДОСААФ ажылынга партия-совет болгаш хөй-ниити организацияларыи хүн бүрү идепкейлиг киржип турар болдур, ында ажыл көскү, чангыс талалаар чоруктан уштунган болуп турар. Таидының ДОСААФ комитеди болза партком болгаш райкүүскомбиле сырый харылзаалыг ажылдап турган эки түңнелди чедип алганын айтырга четтир.

Ам үеде ДОСААФ райкомнары камгалал айы эрткенинге сылдан алгаш оожургап болбас, оон түңнелдерии удуртулга болдуруп, чылда салдынган сорулгаларны күүседиринче бүгү күжүн мөөннээр ужурлуг.

Н. ЛОПСАН,
Республиканың ДОСААФ комитединиң улуг инструктору.

луушкуннарын бүгү талазы-биле шинчилеп көөрүнге үндезилээш кылган бо бүгү түңнелдери болза, марксизм-ленининизм дириг, революсчу өөредиг болур дугайын херечилеп турар. Ол өөредиг, ниитилел амыдыралының боттуг чорудуушкуннарын, улустарның үндезии өрге-ажыктарын илергейлевишаан, соксаал чокка хөгжүп база сайзырангайжып турар. Марксизм-ленининизм догматчы формулаларга дүүшпес: бүгү үелерге албан болур өскерилбес түңнелдерни ол хүлээп көрбейн турар. **Бистиң өөрединивис догма эвес, а амып-чорудулгага удуртулга болуп турар деп К. Маркс** биле Ф. Энгельс чаңгыс эвес удаа чугаалап турганнар.

Чаа төөгүлүг байдалдарда марксизмни хөгжүтпүшаан, В. И. Ленин оон үзүктерин эвес, а революсчу сүүзүнүн барымдаалап турган. **«Бис Маркстың теориязын шүүт бүтнеи болгаш дээп болбас чүве кылдыр черле көрбейн турар бис; харын социалистер бир эвес амыдыралдан хөмүлай бээрии музеевес бояза, оларның бүгү угланыышкыннар-биле улам бурунгаарладыр ужуряыг ол эртемниң чүгле эң-не ноя чүүлдерии бо теория салган дээрзинге бүзүрээр бис»** деп Владимир Ильич бижээн. (Чогаалдар, т. 4, арын 191).

Капитализмден социализмче шилчиишкиниың үезинде марксиченинчи өөредигни СЭКП-ниң XX болгаш XXII съездилериниң кылган теоретиктиг түңнелдеринде, ССРЭ-ге коммунизмни тургузарының философиязын, экономиктиг болгаш политиктиг үндезинии берип турары, бистиң партияның чаа Программазында улам ыңай чогаадыкчы хөгжүткен. Марксизм-ленининизмниң принциптерин диалектика ёзугаар ажылгап, боттандырбышаан, СЭКП бүгү ажылчы чонларны коммунистиг тургузуушкуннуң сорулгаларын күүседиринче мобилизастап, ажылдың эргижиреэн аргаларын болгаш организацияның эргижиреэн хевирлерин сый шаап, оларны Совет Эвилелинге коммунизмни калбаа-биле тургузарының сорулгаларынга эң дүгжүп турар чаа аргалар болгаш хевирлер-биле солуп турар.

Бистиң партиявыс иштики-даа база ол ышкаш даштыкы-даа политиканы, тодаргай байдалдарны барымдаалап, амгы үениң болуушкуннарын марксиченчи-ленинчи аналиэтеп тургаш, ажылдап кылып турар. Термоядролуг дайыниың айымлы туруп турар, АКШ-ка баштаткан делегей реакциязы бодунуң ажыл-чорудулгазын ёттөлдирип турар үеде бижыг тайбыңны кампгалазы, янзы-бүрү ниитилел-политика тургузуглуг күрүнелер-биле тайбың кожа-хелбээ догунналашкын, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эвин бижыглаары делегейнин революсчу чорудуушкунуун кол айтырыглары болур деп СЭКП санап турар.

Ындыг болза-даа тайбың кожа-хелбээ догунналашкын аңгы демиселиидеи ажылчы чонпарниң ойталаан дээни, социалистиг идеология биле буржуаз идеологияның эптежи берген дээни ол эвес-тир. «Марксизмниң үш кол үндезиннери болгаш тургустунган үш кезектери» деп ажылынга В. И. Ленининиң айтып турганы болза: **«Аңгы демиселинге тургустунган ниитилелге «чөптүг» социал эртем** туруп шыдавас... Хөлезилиг нул чоруктуң ниитилелинге чөптүг эртемни маиаары — капиталдың кончаазым эвээжедип тургаш, ажылчыннарга төлевирии көвүдедир бе азы көвүдетпес бе дээр дугайында айтырыгга фабрика эзлериниң чөптүг чоруун маиаар дээн ышкаш ындыг мелегей чорук болур-дур». (Чогаалдар, т. 19, арын 3).

Буржуаз идеология дээрге, коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң хүрээлеиинче, оон иштинде бистиң чуртувусче салып киирерин делегей реакциязының оразлажып турары бир янзы хоралакчы чоруу болур-дур. Оон ужурунда буржуаз идеологияга удур, кижилерниң медерелиидe капитализмнин артыышкыннарынга удур СЭКП шиитпирлиг болгаш эптеш чок демиселди чорудуп турар. Ол сорулгаларга бистиң партиявыс ажылчы чонпарның коммунистиг кижизидилгезиниң бүгү чепсектерин болгаш хевирлерии ажыглап, совет литераторларның болгаш чуруктчуларның чогаалдары леиинчи партийжи, бедик идеялыг болур чорук-биле сиииккен турарын, коммунизмни тургузар дээш улус чонга дузалаан турарын чедип ап турар.

Марксичи-ленинчи өөредигниң улуг амыдыралчы күжү төөгүлүг хөгжүлдениң бүгү чорудулгазы-биле бадыткаттынып турар. **«Марксизм-ленининизм чырыткылыг келир коммунистиг үеме аппар чоруур шын, шынгыы барымдаалаттынган төөгүлүг орунче кижи төрелгетеннии киирген»** деп Н. С. Хрущев бижээн.

Кол утка-шынары капитализмден социализмче шилчиишкин болуп турар амгы үеде чаа-чаа улуг тиилелгелерни марксизм-ленининизм чедип ап турар. Ажылчын ангының хөй-хөй салгакчыларының чырыткылыг күзели болуп чораан коммунизм Совет Эвилелинде боттуг чүүл болуп бар чыдар. Кижи төрелгетеннииң хөгжүдезиниң шиитпирлиг фактору болуп турар делегейнин социалистиг системазының чурттарынга марксиченленинчи идеялар тиилеп турар. Чер бомбүрээзиниң кижилериниң үштүң бир кезээ кол үндезилекчилери Карл Маркс биле Фридрих Энгельс болур эртемниг коммунизмниң тугунуң адаа-биле чаа амыдыралды тулуп тургузуп турар деп, СЭКП-ниң Программазында демдеглээн.

Чүс ажыг чылдың мурнунда, 1848 чылда «Коммунистерниң Эвилели» деп баштайгы пролетаржы организация тургустунуп келген үезинде оон хүрээлеиинге чүгле үш чүс кижи санаттыныт турган, ам бо үеде марксичи-ленинчи партиялар делегейниң тозан чурттарында ажылдап турар болгаш боттарының хүрээлеиинде дөртеи ийи миллион ажыг кижини каттыштырып турар Марксизм-ленининизмге, пролетаржы интернационализмниң принциптеринге, 1957 болгаш 1960 чылдарда Москва Төвүлел хуралдарының Декларациязынга болгаш Медеглелинге оларның чайгылыш чок шынчызы—бүгү делегейге марксизм-ленининизмниң келир тиилелгезиниң, делегей пролетариадының коммунизм дээш демиселинге оон тиилелгезиниң үндезини болур.

И. КАЗЬМИНА.
СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленининизм институдунуң улуг эртем ажылдакчызы.

КУБАНЫҢ ЧОНУНГА—АЛДАР!

* * *

Акы-дуңманың байыры

МОСКВА. (СЭТА). Профессионал Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүделя революстут Кубаның ажылчы чоннарының профтөвүниге байыр чедиртен телеграмманы чоруткан. Маадырлыг куба улус-биле сагыш-сеткил каттыштырылгазының хүнүнде Профессионал Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүдели Совет Эвилелиниң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының өмүнээзиниден Куба Республиканың профэвилелдериниге болгаш бүгү ажылчы чоннарынга акы-дуңманың изиг байырын чедирип тур деп, телеграммада чугаалап турар.

Совет профэвилелдери пролетаржы интернационализминиң ыдыктыг принциптерин улуттуга бодундурбушаан, бодунуң төрээн чуртунуң хөсталгазын болгаш хамаарышпас чоруун америк империалистериниң болгаш оларның чалчаларының агрессивти семзешкиннеринден эрес-дидим камгалап, социализмни тургузарының оруунда турушкан куба ажылчы чоннарны шинтпирлиг деткип турарын илередип турар.

Куба улустуң чаа амыдыралды тургузарынга, революстут чаалап алышкыннарын камгалаарынга бүгү хемчет-биле дуза көргүзериниче угланган Совет чазактың политиказын ССРЭ-ниң ажылчы чоннары чангыс эп-сеткилиг деткип турар.

Совет болгаш куба улустарының аразында буузубас, мөңге найырал хөгжүп база быжыгып турзун!

* * *

Алдарлыг хүн

Бо болза ийи чыл мурнунда болган. Революсчу Кубаны аш-биле боой тудар дээр оралдажмышкыннарның буурап дүшкенииң соонда. Латин Американың кол-дол чурттарын Кубага удур бөлүглээр оралдажышкыннарының чедимче чок болганының соонда. Каттышкан Штаттарның агрессчи бөлүктери Кубага удур ажык аватюраже киреринi шинтпирлээн. Контрреволюсчу куба эмигрантыларның дузазы-биле Хосталганың ортулуунче чепсектиг халдаашкынны организастаан.

Хөлезиленикчи шериг америк флоттуң деткимчези-биле 1961 чылдың апрель 17-де Плайя-Хирон районга дүжүртүнгеи. 1500 хире кижиге саматтынып турган интервентилериниң эргезинге америк чепсек—танкылар, самолёттар, миномёттар болгаш огнемёттар бар болган. Апрель 15-те Гаванаңы болгаш Кубаның өске-даа хоорайларын америк самолёттарның бомбалаанының дараазында интервентилерни дүжүргеи. Интервенциягa белеткелиг АКШ-тың төп разведка эргелелиниң болгаш америк чепсектиг күштериниң командылалының чогуур контролю-биле чоруткан.

Бүгү чүве, харын-даа аар-саар түүлдерге чедир баш удур көрдүнгеи ышкаш кылдыр агрессияның организакчыларынга сагындырып турган. Саттыныкчы Кордонга баштаткан «революсчу чазак чөвүлелин» Майамиге белеткээрин безин олар утпааннар. Кордон дузаламчы дугайында «албанның тускай» дилээн АКШ-ка болгаш Латин Американың айбыкчы чамдык чазактарынга киирер ужурлуг турган.

Ындыг болза-даа хөлезиленикчилер болгаш оларның ээлери буурап дүшкеннер. Кубаның армиязының болгаш Революсчу чонунуң маадырлыг күжеңмишкиннери-биле интервентилерни 72 шак дургузунда чылча шапкан. 1.200 хире дээрбечилерни тудуп алган.

Куба чаасказаңзыраар болгаш тускайлангай турар кылдыр бодаан интервентилериниң кордалдары база буступ дүшкеи. Куба революция ажылчы чоннарга, социалистиг чурттарның улустарынга, бүгү депшилгелиг кижи төрелгетенге кайы хире чоок болуп турар деп чүве ол дувүрээзининг хүнүнде онза балдынгир апарган. Ынчан Совет чазактың медеглээни болза: «Кубаже халдаашкын хосталгага ымакшылыг бүгү улустарга ажык чөнгээ болур. Кариб далайның районунда тайбыңга удур, бүгү-нийи тайбыңга удур айыылдыг өөчүк-чөңгээ болур».Кубага удур агрессияны соксадыры-биле хемчеглерни доп-дораан алыр деп АКШ-ты Совет Эвилели шыңгыы сагындырган. Куба улусту айыылга арттырып кагбас болгаш хосталга база хамаарышпас чорук дээш оон демиселинге эргежок бүгү дузаламчыны болгаш деткимчени көргүзер деп Совет чазак шыңгыы медеглээн. Куба-биле эп-сеткил каттыштырылгазының шимчээшкини Латин Американы, бүгү диптерни хаара туткан.

Интервенцияның буурап дүшкени. Плайя-Хиронга хөлезиленикчилерни чылча шапканы Вашингтонуң аталдарын улам дорайтаткан. америк империализминиң ёзулуг арааганзыг арын-нүүрүн бүгү делегейге көргүскен. Ол хемчеглерге хамаарылгалыг турган АКШ-тың төп разведка эргелелиниң удуртучулары Аллен Даллес, Ричард Биссел болгаш өске-даа чамдык ажылдакчылар албан-дузаалдан дүжер ужурга таварышканнар.

Хөлезиленикчилерниң шеринiниң дузазы-биле Кубаны чаалап алыр дээр оралдажмышкын АКШ-тың чазааның частырыы болган деп, аргажоктуң кырында АКШ-тың президентизи Кеннеди ынчаарда медеглээр ужурга таварышкан.

Ындыг болза-даа Каттышкан Штаттарның чагырыкчы бөлүктери Плайя-Хиронга оларга өлүмүг болган, америк империализмни бужартаткан болуушкуннардан чогуур түңнелдерни эчизинге чедир кылырын күзевээннер. Бистиң хүннеривисте төөгүүңүң дугуюн дедир тыртар, боттарының күзээни кинтилел-политиктиг тургузугну шилип алган тускай догуннаан чурттарның улустарынга шаптыктаар дээр политиказының үндезин частырылгын биилп алырын америк башкарыкчы бөлүктер күзевээннер.

Америк империализминиң эң агрессчи хөөнүүг бөлүктери, Кубаны көөр

* * *

Чаа кыжаныг

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Андрос ортулукка (Багам ортулуктар) суг ишти-биле чоруур хемелерниң шенелде кылыр баазазын тудар эргени АКШка тыпсыр дугайында чугаалажмышкыннарны Каттышкан Штаттар болган Англия чорудуп турар деп Майами хоорайда үүп турар «Геральд» солуи дыңнаткан. Ол баазаны тударынга 100 миллион доллар чарыгдаттынар.

Солуниуң айтып турары-биле алырга, суг ишти-биле чоруур америк болгаш англи хемелерге, оон иштинде «Поларис» деп ракеталар-биле чепсегленген хемелерге шенелде төп кылдыр ол баазаны ажыглаарын албанның кижилери медеглээн.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Суг ишти-биле чоруур америк хемелерге «шенелде чорудар төптү» Андрос ортулукта (Багам ортулуктар) тудар дугайында Англия-биле чугаалажмышкыннарны Каттышкан Штаттарның чорудуп турарын күрүне департаментизи бадыткаан.

Багам ортулуктар Англияга хамаарыжып турар болгаш Кубадан ырак эвес турар. Суг ишти-биле чоруур хемелерниң америк баазазын ол ортулуктарга тургузарын күрүне департаментизи «шенелде чорудар төп» дээр аянныг чажырып, чаап турар. Ындыг болза-даа ол баазаны Куба Республикага чаа кыжаныг болур.

Бельгияның компартиязының съездизи ажылын дооскан

АНТВЕРПЕН. (СЭТА-ның тускай корреспондентизи). Бельгияның Коммунистиг партиязының XIV съездизи бодунуң ажылын апрель 15-те Антверпенге дооскан. Съездиниң делегаттары БКП ТК-зының отчёт илеткелин, ТК-нын тезистериниң төлевилелдерин бадылаан болгаш партияның удуртучу органнарын сонгаан.

Тайбынны камгалаар, экономиктиг болгаш политиктиг реформаларны чорудар дээш демиселче, монополияларның эрге-чагыргазынга удур, демократия дээш демиселге партияның угландырган ажыл-чорудулгазының кол шугумнарын айыткан.

Партияның даргазы Эрнест Бюрнель съездиге түңнел чүве чугаалаан.

Бельгияның Коммунистиг партиязының чаа сонгуурганын Төп Комитединиң баштайгы хуралы ол-ла хүн Антверпенге болган. Бельгияның Коммунистиг партиязының даргазынга Эрнест Бюрнель база катап сонгуурган.

Конституцияга эдилгелер

ТРИПОЛИ. (СЭТА). Премьер-министр Мухиддин Фикининиң кирген ливи конституцияга эдилгелериниң төлевилелин Ливияның парламентизи түүлдүг деп санаан. Ливия эм төнчүттүнген күрүне болур болгаш амгы үеде туруп турар үш можуларның—Триполитания, Киренаика болгаш Феццонның орнунга административтиг районнарга хуваактынар.

Можуларның хоойлужудулга чөвүлелдерин болгаш губернатор эргелеп башкарарының албан чөрин дүжүрер. Чуртка парламент системазы хевээр артар, ындыг болза-даа сенаттың кежигүннерин ам хаан томуйлаар; парламентиниң депутаттар палатазынга сонгулдага херээженнер балыглаар эргелиг.

„...Дугуржулга хевээр артып турар“

ВЬЕНТЬЯН. (СЭТА). Лаоста делегей комиссиязының даргазы Автар Сингх, комиссияда польша болгаш канада төлээлериниң баштыннары, а ол ышкаш ССРЭ-ниң элчини С. А. Афанасьев болгаш Великобританияның элчини Д. Хонсон олар апрельдиң 15-тиң кежээзинде Кувшиннер шыналазынган Вьентьянга эп-есил келгеннер.

Делегей комиссиязының кежигүннериниң медээзинден алырга, түр үеде тайбынчыдыга дугайында чедип алдынган дугуржулганы сагып турар. Патет-Лаонуң шериглериниң командылалы-биле генерал Конг Лениң төлээлекчилериниң ужуражыышкынынга Сиенг-Куанг оруубиле ында туруп турар янзы-бүрү шериг кезектерин аъш-чем айнаазбиле хандырарын холушкак чүктерни чорудар дугайынга дугуржуушкун чедип алдынган. Ынчалза-даа Кувшиннер шыналазының оруктарыбиле хостуг аргыжынга ам-даа катап тургустунмаан. Патет-Лаонуң шериглериниң штаб-квартиразы туруп турар Кхан-Кхайже баар оруктуу Конг Лениң шериглери үзе кирипкен.

Сиенг-Куангтың болгаш Кхан-Кхайның районунга тулчуушкуннарга чедирген туруштарны аңаа катап эгидип бербээн шаанга кандыг-даа чугаалажмышкынар чоруктазының генерал Конг Ле медеглээнин дыңнадып турар.

ПОХОД ДООЗУЛГАН

ЖЕНЕВА. (СЭТА). «Атомнуг бомба чок болзун!» деп кыйгырыгның адаа-биле эртикен походтуң чүс-чүс киржикчилери Женевада чедип кепген. Олар Апрелдиң 11-де Лоззинадан үнген болгаш үш хүн дургузунда 80 шакыт километрни эрткен. Походтуң киржикчилери Женевада нацназар ордузунуң мурнунга ядролуг чепсегленнишкинге удурланышкынның чыскаалын кылгаш, ядролуг чепсектиг хоруглаар дугайында дугуржулганы дүрген чедип алырынче кыйгырган кыйгырыгны чепсегленнишкинни дүжүрер талазыбиле 18 күрүнелерниң Комитединче чорудар деп шинтпирлээн.

«Аныяктарның атомнуг чепсегленнишкинге удур шимчээшкининиң» организастаан ол походунга Швейцарияда чурттап турар хөй-хөй аныяк италилер, испаннар, барыын-герман болгаш турк ажылчыннар киришкен.

КАТАНГАГА ҮСКҮЛЕЖИИШКИН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Элизабетвильдиң сонгу талазында 130 километрде туруп турар, Катанганың улуг хоорайы Жадевильге төрел бөлүктериниң улуг сегиржиг алышкыннары болгулаан. Ассошиэйтед пресс агентиледдиң корреспондентизиниң Элизабетвильден хынаддыш турары-биле алырга, сегиржиг алышкыннарның түңнелинде 52 кижи өлүрткен болгаш 75 кижи балыглаттырган. Конгода туруп турар КНЮ-нуң шериглериниң отрядтары «корум-чурумну катап тургузары-биле» Жадевильге чеде берген.

Баштайгы парлакчы



Москвада Иван Фёдоровка турасказалды мен ээ баштай-ла көруп казаш, ол кижиниң дүтайында баштай дынаааның чугаа дораан-на сагыжыгга кирип келген. 1930 чылда Кызылдың типографиязынга өрүкчүге өөренижчилеп киргенимнин соонда өрүкчү мастер ээ Новский бистиң техниктиг бөлүгүвүске баштайгы орус парлакчы Иван Фёдоровтуң дүтайын чугаалап бергенин менээ дыка солун болган. Дыннаан тоолумну үнүзе кижи мен. Ынчангаш Иван Фёдоровтуң дүгайында ынчаларгы чугаа менээ төөл ышкаш сонуургавчыг болганы ол.

Мыя бо кыска сактыышкынны кылып турарым аңаа таварызга эвес. Ээ баштайгы орус парлакчы Иван Фёдоровтуң Россияга ээ баштайгы номну парлап үндүрген хүнүнден бээр бо чылдың апрель 19-та таптыг-ла 400 чыл болган. 1563 чылдың апрель 19-ту Россияга типографияның үндезилеттингенииниң хүнү деп санаап турар. Ол хүнде Иван Фёдоров болунуң дузалакчызы Пётр Мстиславец-биле кады ээ баштайгы номну парлап үндүрерин белеткеп эгелээн. Олар боттары ужуктерни чазап, шуткуп, номнуң сөзүн боттары өрүп, чуруктарын калбак самбырага сизилип, номну боттары редакторлап турганнар. Оон соонда номнуң арын бүрүзүн өрүп белеткеп, оны будукбиле чаптап, бастырып парлаар турган. Ол бүгү ажылдарны шуптузуп хол-биле кылыр ужурунда дыка берге турганы билдингир. Иван Фёдоровтуң ынчаар парлаан ному «Апостол» деп шажын ному болган. Ол үеде шажын номундан өске ном парлап үндүрер деп чугаа безин турбаан.

«Апостол» деп номну типография аргазы-биле парлап үндүрүптерге, оон шеверген экизин, олуругларының дескизин, ужуктериниң тодазын, кааспалгазының чаражын улус кайгап турган. Мурнунда номну хол-биле бижиирге, түгле чаптыс экземплярлар болуп турган болза, Иван Фёдоров баштайгы номун хары угда каш чүс кезек кылыр парлап үндүрген.

Номну хол-биле бижип турган бижээчилер аңаа адаргай бергеннер. Чүге дизе, оларның хол-биле бижээн номнары канчаар-даа ажык улут үнелиг болгаш ол хевар эртине болуп турган. Номну типография аргазы-биле парлаар чорук бижикчилерниң ажык-коичаа тывар чоруун боогдаар апарган. Ол үениң кожайлары болгаш шажынчылары номуң чон оруузунга шептерээриндеи коркаш. Иван Фёдоровка болгаш Пётр Мстиславецке кыжаның эгелээннер. Баштайгы парлакчы Иван Фёдоров типографияның хереесселериниң ап алгаш, орус чон база хөй чурттан турган Литваже чорупкан.

Иван Фёдоров бодунуң күзел-соруун сыкпайн, бир-бир бай орус кижилерниң чаныига типографиялар организастап, номнарны парлаарын үргүлчүлээн. Ынчаарда ол түгле шажын номнарын эвес, харын-даа «Бичии уруглар өөредир» үжүглелдя парлап үндүрүпкен. Ынчаар орта шажынчылар оон типографиязын албадал-биле хагдырып каан.

— Соксап көр, ном парлааш черле канчаар кижи сен. Бүзээр болзунза сенээ черни-даа берейн, кожай болур сен. Түгле ном парлаарыныы соксадып көр—деп, литва гетман Ходкевич баштайгы парлакчыны көгүдүп-даа турган.

Ынчалза-даа Иван Фёдоров «Угаан-бодалдың үрезини чырык өртемчейге тараар» деп чоргаар харыылаан.

Оон соонда Иван Фёдоров база Львов хоорайже көже бергеш, улуг типографияны тургузуп алган болгаш хөй номнарны парлап үндүрер деп шинтпирлеп алган. Ол типографияны тургузуп алыр дээш Иван Фёдоров хөй өре-шиирге дүжерге, оон лузалакчызы Пётр Мстиславец оңу кылыкаш барган. Баштайгы парлакчы аарыг-даа апаргаш, кырып-даа келгеи. Аарып, кырып келген Иван Фёдоровтуң чиижеп салыгжылар өре төлө дээш-даа амыраттастаан. Оон өлүрүпүн каш-ла хүнүер мурнунда типографиязының хөрентизин өре төлевээн дээш дилээлеп каапкан.

Иван Фёдоровтуң бодунуң чагаанын ёзугаар, оон хөөрүнүң кырынга калбак даштыг салгаш, аңаа мынча деп бижээн: «Моон мурнунда кажан-даа көзүлбээн номнуң парлакчызы».

Иван Фёдоров ынчаш чораан өлче-даа, Москвага оон өгелээни парлатка хереэ сексеваан. Оон өөреникчизи Тимофей Невежа Иван Фёдоровтуң типографиязын катап тургускаш, номнарны парлаш үндүрүүн өгелеэн. Типографиялар Россияның өске-даа хоорайларынга база тургустунгулаан.

Бистиң хүннеривисте Совет Эвилелиниде ном парлалтазының хереэ делегейде кайы-даа чурттарны ажыр хөгжээн. Бистиң чурттувуста ам хөй он муң аттарлыг номнарны ниитизи-биле бир миллиард дыка ажыг тираждыг кылдыр чыл бүрүде парлап үндүрүп турар. Номнар болгаш солуннар парлаар типографиялар Совет Эвилелинде амгы үениң эң нарын техниказы-биле чепсегленген.

«Угаан-бодалдың үрезини чырык өртемчей кырынга тараар» деп баштайгы орус парлакчы Иван Фёдоровтуң күзели шынап-ла херек кырында боттанган. Ол үрезин Тывага база өлүп үнген. Тывага революция өөскээнинiң соонда дөрт-беш чыл болгаш-ла тургустунган Кызыдың типографиязы ам бистиң республикада улуг парлалга бүлүүргээн кыдыр өзүп хөгжээн. Бистиң типографиявыс ам дөрт солуннарны болгаш хөй-хөй номнарны парлап үндүрүп турар. Аъдаа парлаттынган ном болгаш солун чок өг-бүле бүгү Тывада чок болгаи. Бо болза баштайгы орус парлакы Иван Фёдоровтуң өгелээн херээнiң үргүлчүлели болгаш неттерээшкини болур.

Б. ХӨВЕҢМЕЙ.

Чуруктарда: үстүнде—«Баштайгы парлакчы Иван Фёдоров: адаанда—Иван Фёдоровтуң парлаар станогу Львов хоорайның төөгү музейинде кадагалаттынып чыдар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

СПОРТ

ОРУС НАЧЫННЫҢ ШАҢНАЛЫ

Делегейиниң улуг-улуг маргылдааларынга мурнунда киржип чорбаан кижиге баштай мөгүденчиг-даа. Бодунуң ужуражыры кижилерниңң спортчу адын-даа, алдар-сураа-даа илбизиг сагындырар. Угаан-бодалдың ындыг «моондаан» ажып эртери ындыг-ла белен эвес. Бодунуң мергежилдиин дидим болгаш бүзүредиг көргүзүп турар аныяк атлеттиң чедишкини бүрүзүн көрүкчүлер деминиибиле адыш часкан, сорук киирер. Ол орта чемпион болу бербезе-даа, оон ады билдингир апаар.

Шак-ла ындыг чедишкинии Тбилисиден келген Коте Гугунишвили Москвага апрель 12-де чедип алган. Классиктиг хүрешке ол үш-зе чыл хүрежип турар, бо үеге дээр чүгле Грузияның чемпионаттарынга болгаш студентилер оюннарынга чедишкиннерниг болуп келген. Бодунуң амыдыралында чадыг кырынга бир-ле дугаар даштыкы спортчу-биле таварышкаш, оны тиилеп каан. А оон удурланыкчызы дээрге база-ла белен эвес кижи—Венгрияның олимпийжи чыныды командазының кежигүнү, ол чуруттуң чемпиону А. Ризмаер.

Крылья Советов аттыг спорт Ордузунда чорун турар маргылдааның шаңналын кым чедип алыры амдыында билдинмес. Орус начын моге И. М. Поддубныйның шаңналы дээш чаңчыл болган делегей маргылдаазы чүгле этелеп турары бо. Ол шаңнал дээш маргылдаага киржиря-биле Болгария, Венгрия, ГДР, Польша, Румыния, Финляндия, Чехословакия, Ютославия болгаш Совет Эвилелиндеи 80 хире шилимдек моге чыылган. Ындыг турбуже 21 харлыг солдат Гугунишвили болуп белен эвес моге кылдыр чарлаптар аргалыг болган. А. Колесов (ССРЭ) ол-ла хүн С. Хорваттуы (Ютославия) сан-биле тиилеп алган, Я. Роотс (ССРЭ) полик Г. Кржижановскийни тимээээн. Л. Мети (ГДР)—В. Егоров (ССРЭ), Д. Гурич (Венгрия)—Г. Попович (Румыния) оларның ужуражышкыны хайым болгулаан. Бо маргылдаа уламчылавышаан.

Б. СИНЯВСКИЙ.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Лотерея билеттерин садып алыңар!

1963 чылда акша-бараан лотереязының ийиги үндүрүлгезиниң талазы-биле ойнаашкыннарның тиражы 1963 чылдың апрель 28-те Ленинград хоорайга болур.

50 разрядтарның аайы-биле 7.500.000 рубль түңнүг 4.000.000 ойнаашкыннар тиражка таваржыр, оон иштинде «Москвич» деп эвтомашиналар 50, «Планета» деп мотоциклдер 350, пианиноларр 400, дааранар машиналар 3900, соодукчулар 3700, хеп чүүр машиналар 2150, фабрикага кылган 4.000 хевистер болгаш өске-даа үнелиг барааннар бар.

Лотерея билеттерин ажаалга кассаларындан, магазиннерден, харылзааның бүдүрүлгелериниден, солуи садыглаар киосклиредеи, кино театрлардан, театрлардан, вокзалдарның болгаш аэропорттуң кассаларындан садып ап болур.

Лотерея билеттерин садып алырын утпаңар!

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИЙ ТЕАТРЫНГА

Апрельдиң 19—20—21 хүннеринде

Д. Медведенконуң

„ОРУКТА ДАШ“

деп шинзи болур.

Шин хүндүскүнүң 12 шакта, кежээ 7 шакта эгелээр. Касса хүнүнүң-не артенгинiин 10 шактан эгелеп ажылдаар. Коллективтиг чагыгларны хүлээп ап турар.

ДИРЕКЦИЯ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

АПРЕЛЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Санганчылар» 10, 12, «Черемушки» 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чидиг-кызыл парустар» 11.15, «Симлеге ынаншыл (1-ги серия) 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Аныяанда аян-чорук» 11.15, 1.15, 3.15, «Армагеддон» 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Симлеге ынаншыл» (2-ги серия) 2.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин-Крайченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң орулакчызының 35-24, пропаганда киллизиниң 23—54, харыысалгалыг секретарының болгаш харыысалгалыг кежурныйның 23-35, кадза ажыл- агый киллизиниң 25-38, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, иштики информация киллизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг киллистериниң 21-27, үлетүүр болгаш транспорт база культура амыдырал киллистериниң 22-64, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 21-47. Солуи келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00146. Чагыг № 122. Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

1963 ч. АПРЕЛЬ 20 СУББОТА № 94 (5498).

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

Өртээ 2 көп.

КОММУНИСТИГ КҮШ-АЖЫЛДЫЫ ДЭЭШ

Бистиң республиканың үлетпүр, көдээ ажыл-агый бүдүрүгелеринде ажыл-ишчилерниң ортузунга коммунистиг күш-ажылды дээш шимчээшкин алдын нептередиг алган. Чүтле көдээ ажыл-агый бүдүрүгелеринде безин коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары болгаш ол атты чедип алыр дээш демисежин турар 1000 ажыг кижи киржикчилерлиг 100 чыгам бригадалары ам уеде бар, оларның 8-ни ол бедик атты чаалап ап шыдаан.

Партия, профэвилел, комсомол организациялары массаның ол коммунистиг шимчээшкинниче кайда-ла кичээнгей салып, аңаа тодаргай улуртулганы хандырып турар болдур, ында эки түннелдер чедип алдынып турар. Оон чижээн «Чыраа-Бажы» совхозтуң 2 сүт-бараан фермаларында, 1 шел бригадазында коммунистиг күш-ажыл бригадаларының ажыл, амыдыралындан көрүп болур. Ол бригадаларның кежигүннери бүдүрүге планнарын доктаамал ажыр күүседип турарындан ангыда, зооветеринарлыг болгаш техниктиг билиглерин, ниити эртемин бедидер дээш шүүтү чүткүлүг өөренип, хөй-нийтиниң ажылынга идепкейлиг киржип турарлар. Хөй кезии аныяктардан тургустунган ук бригадаларның кежигүннери амыдыралга база-ла эки үлегер-чижекти көргүзүп, совхозта хөй-нийти чурумунуң шынгыы камгалакчылары болуп турарлар. «Шүптүзү — чангызы дээш, чангызы — шүшүзү дээш» деп принцип ёзугаар ажыдап, чурттап турар ол коллективтер совхозтуң оске бүгү ажыл-ишчилерниге кижизидикчи салдарны көргүспүшаан, ёзулуг-ла орук айтыкчылары болу берген.

Ол шыкаш Кызыл электростанциязында коммунистиг күш-ажылдың бедик адын чаалап алган үш бригаданың 60 ажыг кежигүннери бүдүрүлгечи көргүзүглериниң, өөредилгезиниң болгаш хөй-нийти амыдыралынга киржилгезиниң талазы-биле хоорайда оске бүгү бригадаларныңдан дыка ылгалып турар. Электростанцияның партия организациязы (секретары Г. Отрыганьев), профэвилел комитеди (даргазы И. Макиенко) коммунистиг күш-ажыл бригадаларының ажыл-херээн мергежилдиг башкарып турарының түннелинде ук станция бүдүрүге программазын үргүлчү-ле ажыр күүседир, республиканда эң мурнакчы бүдүрүгелериниң бирээзи апарган.

Бир эвес СЭКП-ниң Кызыл хооркому, парткомнары, профэвилелдериниң республика чөвүлели, оон түстүс обкомнары, бүдүрүлгелерде партия, профэвилел организациялары коммунистиг шимчээшкинни чер болганынга тодаргай удуртуп келген болза, мындыг эки чижектер республикага хөй болур турган ийик. Республиканың үлетпүр, транспорт, тудуг база садыг организацияларында, совхозтарда коммунистиг күш-ажыл бригадалары, шалыпчылары кыдыр алырдыр дээш чаржып турар коллективтер болгаш түс-түс кижилер эвээш эвес. Ынчыг болза-даа оларның хөй кезинниң ажыл-чорудулгазында шоолуг-ла экижилге чок, аңаа коллективтерден болгаш ниити массадан барык-ла ылгалбайн турар. Оон чылдагааны — ёзу барымдаалаан удуртулгада.

Ак-Довуракта «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелинде (партком секретары эш Коганков, ажылчын комитединиң даргазы эш Тупицын, ВЛКСМ комитединиң секретары эш Ширяев) коммунистиг күш-ажылдыы дээш чаржыг турар бригадалар-ла хөй, шынында оларның чангызы-даа ол бедик аттын негелделерин күүседип шыдавайн турар. Кызылдың автосептелге заводунга коммунистиг күш-ажылдыы дээш чарыш барык ийи чыл бурунгаар эгелээн, ынчаарга бүдүрүлгеде парторганизация, местком болгаш СЭКП-ниң Кызыл хооркому оларны удуртпайн келгенинден, олар боттарының ол чарыжын ам шүүт соксаткан. «Элегес» совхоз республикада улуг ажыл-агыйларның бирээзи, а ол хөй ажылчыннарлыг улуг бүдүрүгеде мынчага чедир коммунистиг күш-ажылдың чаңгыс-даа бригадазы чок.

Ажылчы массаның чогаадыкчы идепкейин өстүрериңе оларның коммунистиг кижизидилгезинге ол чугула шимчээшкинниңе хамыктың мурнунда коммунистер, комсомолчулар идепкейлиг рольду ойнаар ужурлуг. Ынчаарга коммунистиг ёзу-биле ажылдап, чурттазарынга чаңчыгар дээш республикада чаржып турар 6000 ажыг кижилерниң арагында коммунистер чүгле 290, комсомолчулар 537 болуп турарын канчап тааржымчалыг деп санап болурул, ынчаш? Ол чугула шимчээшкинге чамдык парткомнарның болгаш партия эге организацияларының талазындан партийжи удуртулганын ам-даа дыка эрнгейин бо бүгү фактылар боттарыла хереченлеп турар-дыр.

СЭКП-ниң районнарда парткомнары болгаш Кызыл хооркому, ВЛКСМ обкому болгаш түс-түс комитеттери, профэвилелдериниң республика чөвүлели, оон адырлар аайы-биле обкомнары, бүдүрүлгелерде партия, профэвилел, комсомолдуң организациялары коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинниң хераңге удуртулганы партияның XXII съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр үндезинибиле эде тургузарын коммунизм тургузуушкунуның амгы эрге- ажыктары шынгыызы-биле негеп турар.

Ол чугула херекке удуртулганы эде тургузары дээрге, хамык ужур коммунистиг күш-ажыл бригадаларының болгаш шалыпчыларының санын көвүдедиринде эвес, а шынар составын экижиндеринде, чаржып турар бригада ийикпе кижи бүрүзү ол чаа шимчээшкинниң бүгү негелделеринге төлептиг болган турарын чедип алыры болур. Мынчангаш кол чүве, коммунистиг күш-ажыл бригадазының кежигүннери болгаш шалыпчылар бүдүрүлге онаалгаларын үргүлчү ажыр күүседип, техниканы болгаш депшилгелиг мурнакчы аргаларны чөп ажыглап тургаш, доктаатынган ажыл хүвүнде хөй санныг, бедик шынарлыг, чиик бот-үнелиг продукцияларны бүдүрген, ниити эртемин, техниктиг билиниң, ажыл мергежилиң өстүрер дээш соксаал чок өөренген турары болур. Ол шимчээшкинниң киржикчилери өг-бүлеии, амыдыралды, хөй-нийти харылзаларын коммунистиг ёзу-биле көрген, «кижиге кижи өнүк» деп чаагай принцип-биле чурттаан, боттарының эң эки сагылга-чуруму-биле өскелерни кижизиткен, хөй-нийтиниң амыдыралынга идепкейлиг киришкен, ажылда, амыдырала четпестер-биле кезээде эштеш чок болган турары чугула.

Коммунистиг ёзу-биле ажылдап, чурттаар дээш чаржып турар кижилериниң өөреникиниге тааржымчалыг бүгү байдалдарны партия, профэвилел, комсомол организациялары, ажыл-агыйлар удуртукчулары хандырар ужурлуг. Коммунистиг күш-ажыл бригадаларының кежигүннериниң болгаш шалыпчыларының эки үлегеринге өске арткан массаны кижизидер төлээде, оларның-биле ужуражылга кежээлерин, чөвүлел хуралдарны болгаш слёттарны ой-ойде организастап, бүгү-ле эки эгелээшкиннерни калбаа-биле пропагандалаар херек. Бо болгаш өске-даа чугула негелделер четче күүсеттинген турар болза, коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин чүгле ынчаарда күзенчиг түннелдерге четкен туруп болур. Мынчангаш хамык ужур аңаа тодаргай удуртулганы хандырарында.

Мергежилдиг чолаачы

Николай Куршаков «Элегес» совхозтуң трактор-хову бригадазының бригадири турган үеде-даа техниканга каминыг, ону мергежилдиг башкарарынга болгаш бүдүрүкчүлүг ажыглаарынга ак-сеткилдиг күш-ажылды илередип турган. Ол ам «Элегес» совхозта рабкооптуң чолаачызында база мактаттырып турар.

Эш Куршаковтуң амгы башкарып турары «ГАЗ-51» автомашина чаңгыс-даа үрелиишкинге таварышпаан. Элегес—Бай-Хаак, Кызыл — Элегес аразынга бараан сөөртүлгезин үзүктел чок хандырып турар.

Совет-польша керээниң 18 чыл оюнга холбаштырган хурал

МОСКВА. (СЭТА). Польша-совет найырал болза Польшаның айыыл чок чоруунун, оон Одерде болгаш Нейсте кызыгаарларының хажыттынмазының идегелдиг магадылалы, Европага тайбыңны турумчударынга чугула чүүл болуп турар деп, Польша Улус Республиканың ССРЭ-де элчини Болеслав Ящук чогаалчыларның Төп Бажыныңга болган байырлыг хуралга медеглээн. Найырал, бот-бодунга дузалажылга болгаш дайын соолүндегн кады ажылдажылга дугайында совет-польша керээниң 18 чыл оюн Москваның ажылчы чоннарының болгаш хөй-нийтизиниң төлээлекчилери демдеглеп эрттирген.

СЭКП-ниң Москва хоорай комитединиң секретары Н. А. Кузнецов байырлыг хуралды ажыткан.

Ук керээ совет болгаш польша улустарының ака-дүнма харылзааларын мөңгезин-биле быжыглаан. Совет Эвилели биле Польшаның аразында найыралды улам ынай быжыглаарының болгаш ийи улустарның тайбың күш-ажылын база айыыл чок чоруун хандырарынга бүгү талалыг кады ажылдажылганың күчүүлүг фактору болу берген деп совет-польша найырал нийтилелиниң баштаар черинниң даргазының оралакчызы академик М. Б. Митин илеткелинге чугаалаан.

Моолдуң, шериг төлээлери Москвада

МОСКВА. (СЭТА). ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы Р. Я. Малиновскийниң чалааны-биле Моолдуң шериг төлээлери албанның аян-чоруун кылып, Москвада чедип келген. МАР-ниң улусчу армиязының херектериниң талазы-биле министр болгаш Моолдуң улусчу армиязының кол командылакчызы генерал-полковник Ж. Лхагвасүрэн оларны баштап чоруур.

ССРЭ-ниң Архитекторлар эвилелиниң баштаар черинниң пленуму

МОСКВА. (СЭТА). ССРЭ-ниң Архитекторлар эвилелиниң баштаар черинниң пленуму найысылалда ажыттынган. СЭКП ТК-ниң ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле совет архитекторларның сорулгаларын болгаш культура ажылдакчылары-биле партияның база чазактың улуртукчуларының ужуражышкыннарының түннелдерин пленумда чугаалажып турар. ССРЭ-ниң Архитекторлар эвилелиниң баштаар черинниң секретары В. А. Бутузов илеткел кылган.

Хойжуларның чедишкини

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң № 2 хойжу бригадазында чоокка чедир 1380 баш хой төрээн. Оларның хураганнарны менди доругуп турар. Хойжулар О. Даспай-оол 280, Х. Орбуй-оол 239 хураганны алганнар. Хойжуларның бригадири К. Сайын-оол кадарган 417 хунан хураганнарын эки ажаган. Бригаданың бо мурнакчы малчыннары эрткен күзүн четчир сигеннн боттарының күжү-биле белеткээш, кыштагларынга сөөртүп экеп алганнар. Кыжын хар улуг-даа болза, хөй сиген бар болганындан кодан бүрүзүнүң хою семис кыш ашкан болгаш чедишкинниг оолдаан.

Найыралдыг ужуражылга

МОСКВА. (СЭТА). ССРЭ-ниң даштыкы садыг министри Н. С. Патоличевке баштаткан садыг талазы-биле совет чазак төлээлериниң болгаш даштыкы садыг министриниң оралакчызы Ли Цянга баштаткан Кыдат Улус Республиканың садыг талазы-биле чазак төлээлериниң ужуражышкыны апрельдиң 18-те болган.

Чугаалажышкын үезинде талалар ийи чурттарның аразынга 1963 чылда бараан саарылгазының дугайында айтырыгны найыралдың болгаш бот-бодуң билчириниң байдалынга чугаалажып көрген.

Ол-ла хүн Н. С. Патоличев КУРның садыг талазы-биле чазак төлээлериниң ССРЭ-де туруп турары-биле холбаштыр шайлалга кылган. Чылыг, найыралдыг байдалга эрткен шайлалгага төлээлер болгаш КУРның ССРЭ-де элчини Пань Цзы-ли киришкен.

Хөй сүт дээш демиселге бирги кварталда шылгарааннарга алдар!

Мурнакчыларның үлегери чаа-чаа чедишкиннерже сорук киирип тур!

СОВХОЗТАРНЫҢ МУРНАКЧЫ СААНЧЫЛАРЫ

Саанчыларның фамилиялары	Совхоз	Район	Бир инектен сагган сүт (кг)
И. Смирнова	«Элегес»	Таңды	541
М. Ханды	«Элегес»	Таңды	537
З. Кара-кыс	«Элегес»	Таңды	522
З. Казанцева	«Межегей»	Таңды	503
З. Карташева	«Межегей»	Таңды	487
С. Кара	«Сүт-Хөл»	Чөөн-Хемчик	484
О. Шордан	«Сүт-Хөл»	Чөөн-Хемчик	484
А. Иванова	«Межегей»	Таңды	479
М. Гоголева	«Межегей»	Таңды	472
С. Үнүш	Дуржулга станциязы	Таңды	430
О. Анай-Кек	«Тинлелге»	Таңды	427
Ш. Ёмзак	«Элегес»	Таңды	414
В. Увангур	«Улуг-Хая»	Улуг-Хем	401
Т. Сарыг-оол	«Улуг-Хая»	Улуг-Хем	398
М. Кара-кыс	«Тинлелге»	Таңды	395
Ф. Макарова	«УТКА 25 чылы»	Улуг-Хем	395
Ш. Билимаа	«УТКА 25 чылы»	Улуг-Хем	394
П. Доброва	«УТКА 25 чылы»	Улуг-Хем	394
О. Чылбак	«УТКА 25 чылы»	Улуг-Хем	382
Е. Ярусова	«УТКА 25 чылы»	Улуг-Хем	382
В. Чооду	«УТКА 25 чылы»	Улуг-Хем	382
А. Деспижек	«УТКА 25 чылы»	Улуг-Хем	372
М. Шондайть	«Сүт-Хөл»	Чөөн-Хемчик	358
Е. Седен	«Өөк»	Бии-Хем	352
Т. Куполова	«Өөк»	Бии-Хем	348
И. Стрепков	«УТКА 25 чылы»	Улуг-Хем	347
В. Ильина	«Өөк»	Бии-Хем	345
М. Доржу	«Найырал»	Улуг-Хем	344
Т. Бурунмаа	«Улуг-Хая»	Улуг-Хем	341
Х. Дунгаа	«Найырал»	Улуг-Хем	340
Д. Норжуңмаа	«Найырал»	Улуг-Хем	337
У. Светлана	«Өөк»	Бии-Хем	336
М. Чодураа	«Барлык»	Барыын-Хемчик	335
О. Чечек	Дуржулга станциязы	Таңды	331
Х. Нувискаал	«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик	329
Т. Кара-сал	«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик	329
Б. Уймуи-кыс	«Улуг-Хая»	Улуг-Хем	327
С. Александра	«Улуг-Хая»	Улуг-Хем	322
К. Тараачым	«Барлык»	Барыын-Хемчик	320
З. Бориско	«Өөк»	Бии-Хем	313
М. Конгар	«Тинлелге»	Таңды	310
О. Тыттай	«Барлык»	Барыын-Хемчик	310
Х. Севилбаа	«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик	306
Н. Чыртым	«Найырал»	Улуг-Хем	304
О. Димаа	«Тес-Хем»	Тес-Хем	302
Т. Наваштай	«Найырал»	Улуг-Хем	288
Ч. Шүүче	«Найырал»	Улуг-Хем	285
Т. Тумурмаа	«Найырал»	Улуг-Хем	278
О. Сөлдуп	«Найырал»	Улуг-Хем	273
О. Анай	«Найырал»	Улуг-Хем	270
Н. Сат	«Найырал»	Улуг-Хем	267
Д. Чечек	«Найырал»	Улуг-Хем	266
Д. Кыргыс	«Найырал»	Улуг-Хем	264
Х. Уймуклан	«Найырал»	Улуг-Хем	264
К. Чечек	«Найырал»	Улуг-Хем	257
З. Доспанай	«Улуг-Хая»	Улуг-Хем	251
Ч. Саар	«Тес-Хем»	Тес-Хем	250

КОЛХОЗТАРНЫҢ МУРНАКЧЫ СААНЧЫЛАРЫ

Саанчыларның фамилиялары	Колхоз	Район	Бир инектен сагган сүт (кг)
А. Стерехова	«Октябрь 30 чылы»	Каа-Хем	579
Е. Алимова	«Коммунизмче орук»	Каа-Хем	500
А. Костенко	«Искра»	Бии-Хем	497
М. Ак-кыс	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	483
З. Баир	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	475
Н. Ховалыг	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	460
Х. Александра	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	454
К. Санчы	«Күш-ажылдың хостуу»	Улуг-Хем	451
З. Натпит-оол	«Күш-ажылдың хостуу»	Улуг-Хем	442
П. Глушкова	«Тинлелге»	Бии-Хем	433
П. Болеева	«Искра»	Бии-Хем	431
Л. Варламова	«Октябрь 30 чылы»	Каа-Хем	427
М. Менгижжин	«Кызыл-тараачын»	Бии-Хем	421
О. Дамба	«Октябрь 30 чылы»	Каа-Хем	419
К. Александра	«Искра»	Чөөн-Хемчик	417
З. Калюкина	«Кызыл-тараачын»	Бии-Хем	415
С. Нончай	«Октябрь 30 чылы»	Каа-Хем	414
Л. Санчат-оол	«Октябрь 30 чылы»	Каа-Хем	407
З. Мелкозерова	«Тинлелге»	Бии-Хем	403
М. Дундуй	«Октябрь 30 чылы»	Каа-Хем	393
К. Байкара	«Х Улуг хурал»	Улуг-Хем	385
Б. Байкара	«Х Улуг хурал»	Улуг-Хем	384
К. Сугоракова	«Тинлелге»	Бии-Хем	381
Л. Куске	«Октябрь 30 чылы»	Каа-Хем	380
О. Татьяна	«Революцияның чалбыгы»	Таңды	375
И. Киией	«Октябрь 30 чылы»	Каа-Хем	375
А. Тулисова	«Тинлелге»	Бии-Хем	374
Д. Сурүңмаа	«Чодураа»	Улуг-Хем	366
Е. Даваалай	«Октябрь 30 чылы»	Каа-Хем	366
Д. Кыргыс	«Күш-ажылдың хостуу»	Улуг-Хем	365
В. Блинова	«Кызыл-тук»	Каа-Хем	365
К. Дыспык	«Күш-ажылдың хостуу»	Улуг-Хем	365
Т. Норжуңмаа	«Күш-ажылдың хостуу»	Улуг-Хем	365
Т. Менге	«Искра»	Чөөн-Хемчик	363
М. Кочнева	«Искра»	Бии-Хем	362
Т. Чанчыңмаа	«Чодураа»	Улуг-Хем	361
А. Донгак	«Хадын»	Бии-Хем	358
В. Попова	«Искра»	Бии-Хем	355
И. Лопсан	«Октябрь 30 чылы»	Каа-Хем	352
А. Огаркина	«Хадың»	Бии-Хем	348
В. Түлүш	«Күш-ажылдың хостуу»	Улуг-Хем	346
М. Балдан	«Күш-ажылдың хостуу»	Улуг-Хем	346
Н. Севен	«Тинлелге»	Бии-Хем	343
М. Алдын-кыс	СЭКП-ниң XXII съездизи	Чөөн-Хемчик	337
А. Пермякова	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	330
М. Бичии-уруг	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	330
С. Хоряуу	«Кызыл-тук»	Каа-Хем	330
М. Теплых	«Коммунизмче орук»	Каа-Хем	328
Г. Кара-кыс	«Хадын»	Бии-Хем	327
Т. Уймуипаа	«Чодураа»	Улуг-Хем	321
О. Шивит	«Чодураа»	Улуг-Хем	314
С. Кара-кыс	«Күш-ажылдың хостуу»	Улуг-Хем	313
Х. Бичии-кыс	«Күш-ажылдың хостуу»	Улуг-Хем	313
М. Самбушка	«Кызыл-тук»	Каа-Хем	312
Б. Биче-кыс	«Х Улуг хурал»	Улуг-Хем	311
К. Березина	«Коммунизмче орук»	Каа-Хем	311
Н. Темникова	«Искра»	Бии-Хем	309
Ш. Калбак-кыс	«Чодураа»	Улуг-Хем	300
Б. Шаптар-оол	«Х Улуг хурал»	Улуг-Хем	297
М. Дартан	«Күш-ажылдың хостуу»	Улуг-Хем	296
Л. Яваа	«Ак-Эрик»	Тес-Хем	296
А. Хуурак	«Күш-ажылдың хостуу»	Улуг-Хем	295
М. Таманай	«Кызыл-тук»	Каа-Хем	295
Б. Монгуш	«Октябрь 30 чылы»	Чөөн-Хемчик	295
Е. Иванова	«Коммунизмче орук»	Каа-Хем	294
Л. Баранова	«Коммунизмче орук»	Каа-Хем	290
С. Бадра	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг	Чөөн-Хемчик	290
К. Долгар	«Күш-ажылдың хостуу»	Улуг-Хем	288
С. Чылбак	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг	Чөөн-Хемчик	285
К. Кертик	«Күш-ажылдың хостуу»	Улуг-Хем	284
Л. Кыргыс	«Күш-ажылдың хостуу»	Улуг-Хем	280
Е. Оюн	«Чодураа»	Улуг-Хем	281
М. Монгуш	«Октябрь 30 чылы»	Чөөн-Хемчик	281
С. Борбак-Кара	«Октябрь 30 чылы»	Чөөн-Хемчик	279
С. Байкара	«Х Улуг хурал»	Улуг-Хем	278
Г. Ломинна	Ленин аттыг	Каа-Хем	276
Т. Куулар	«Большевик»	Каа-Хем	276
М. Бадан	«Ленинчи орук»	Каа-Хем	276
Н. Лифанова	«Коммунизмче орук»	Каа-Хем	276
Ш. Кара-кыс	«Күш-ажылдың хостуу»	Улуг-Хем	275
Д. Долума	«Октябрь 30 чылы»	Каа-Хем	270
Е. Түлүш	«Күш-ажылдың хостуу»	Улуг-Хем	267

Чурттуң үлетпүрү 1963 чылдың бирги кварталында

СЭКП ТК-ниң ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш демисешпишаан, үлетпүрүнүң ажылдакчылары 1963 чылдың бирги кварталының планын күүседирин чедишкинниг дооснан. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чамында Төп Статистика эргелелиниң дыңнадыында ол дугайын чугаалап турар.

ҮЛЕТПҮР ПРОДУКЦИЯЗЫ БҮДҮРҮП ҮНДҮРЕРИНИҢ КВАРТАЛ ПЛАНЫ 103 ХУУГА КҮҮСЕТТИНГЕН.

ЭРТКЕН ЧЫЛДЫҢ ОЛ ҮЕЗИ-БИЛЕ ДЕҢНЭЭРГЕ, ҮЛЕТПҮР БҮДҮРҮЛГЕЗИНИҢ ХЕМЧЭЭЛИ 8,2 ХУУГА ӨСКЕН.

Ынчаарга химия үлетпүрүнүң продукциязы 17 хууга өскен, оон иштинде синтетиктиг чунтар болгаш пластиктиг массалар—23 хууга, кара болгаш өңнүг металлургия—9 хууга, одалга болгаш энергетика үлетпүрү—9 хууга, машина тудуу болгаш металя болбаазырадылгазы—13 хууга, оон иштинде көдээ ажыл-агый машиналарыныы — 19 хууга, тудуг материалдарының үлетпүрү—7 хууга, ыяш, саазын кылыр болгаш ыяш болбаазырадыр үлетпүр—5 хууга, чиик үлетпүр болгаш культура-амыдыралга хереглээр чүүлдер кылыр үлетпүр—3 хууга, аъш-чем үлетпүрү—6 хууга, оон иштинде балык тударының 11 хууга өскен.

НИИТИ ПРОДУКЦИЯ БОЛГАШ КЫЛЫГЛАРНЫҢ ЭҢ ЧУГУЛА ХЕВИРЛЕРИНИҢ ХӨЙ НУРУУЗУН БҮДҮРЕРИНИҢ КВАРТАЛ ПЛАНЫН БҮГҮ-ЛЕ ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАР КҮҮСЕТКЕН.

Бирги кварталда үлетпүр продукциязының эң чугула хевирлерин бүдүргенииң дугайында саннарны ТСЭ-ниң дыңнадыында чиижек кыядыр киирген. Ылаңгыя шойну 14,1 миллион тонналы, каңны—19,5 миллион тонналы эзилдиргеи, прокатты — 15,5 миллион тонналы, кан хөлөйлаарны — 305 миллион метрии үндүрген, демир рудазын—32,7 миллион тонналы, нефтини—48,6 миллион тонналы, газты—23,7 миллиард кубометрии, хомурну—131 миллион тонналы казып тыпкан, электроэнергияны—95,9 миллиард киловатт-шакты ажылдап үндүрген, минералдыг чемишчидилгелерни—4,6 миллион тонналы бүдүрген, демир кезер станоктарны—44,5 муң кезекти, автомобильдерни—147 муң кезекти, тракторларны — 78,7 муң кезекти, тараа ажаап алыр комбайнларны—20,9 муң кезекти, куруруза ажаап алыр комбайнларны—7,3 муң кезекти, хөвең ажаап алыр комбайнарны—1,7 муң кезекти, экскаваторларны — 4,4 муң кезекти белеткеп үндүргеи, цементини—14,9 миллион тонналы ажылдап үндүрген, хөвең-саазындан кылыр постерни—1,3 миллиард дөрбелчин метрии, дүктен кылыр постерни—119 миллион дөрбелчин метрии, хендирден кылыр постерни—129 миллион дөрбелчин метрии, төргу постерни—200 миллион дөрбелчин метрии, хем идиктерни — 116 миллион эжеш ти, даараныпга кылыгларын — 2,5 миллиард рубльге белеткеп үндүрген, радиоприёмниктерни болгаш радиолаларны—1030 муң кезекти, телевизорларны—565 муң кезекти, соодунчуларны—221 муң кезекти үндүрген, зътти (чиг-этти) күруне курлавырларындан) 868 муң тонналы, мал саржаан (чиг-этти) күруне курлавырларындан) 92,6 муң тонналы, чалаң сүттен кылган продукцияны сүт кылдыр шилчидерге—2,1 миллион тонналы бүдүрген.

Эрткен чылга бодаарга бүдүрүүшкүн өзүп турар болза-даа шой болгаш ман үзилдиреринии, эттей салыр демир-бетон, типография саазыны, культура-амыдыралга хереглеттинер элээн хөй барааннарны бүдүрериниң планы чедир күүсеттинмээн деп, ТСЭ-ниң дыңнадыында демдеглеп турар.

ЭРТКЕН ЧЫЛДЫҢ БИРГИ КВАРТАЛЫНГА ДЕҢНЭЭРГЕ, ҮЛЕТПҮРГЕ КҮШ-АЖЫЛДЫҢ БҮДҮРҮКЧҮЛҮҮ 5,4 ХУУГА ӨСКЕН. ТОДАРГАЙЛААРГА КВАРТАЛ ПЛАНЫНДА БАШ УДУР НӨРДҮНГЕНИНДЕН ХӨЙ БОЛУП ТУРАР. Ынчаза-даа хөй-хөй бүдүрүлгелер продукция бүдүреримиң, күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүн бедидериниң болгаш бот-үнеии чигедириниң планын күүсетпээннер.

(СЭТА).



Дуржулга станциязының Хадың-Аксы сүт-бараан фермазының мурнакчы саанчызы Сат Үнүш аңаа быжыглаан 35 инектериниң бирээзинден-ле бирги кварталда 430 кг сүттү сагган.

Чурукта: Сат Үнүш.

Фотозу В. ЛУТКОВТУУ.

МАЙ МУРНУНУҢ ШАЛЫПЧЫ ЭЭЛЧЭЭ КАЛБАРЫП ТУРАР

КОММУНИСТИГ КҮШ-АЖЫЛ БРИГАДАЗЫНДА

Республика типографиязынга ным киргеи болдур, өөң караанга, мында бүжыг найыралдыг коллектив ажылдап турар-дыр деп чүве дораан-на мөскү. Ажылдаар черлер арыг-шевер, таарымчалыы-биле тургустуигам. Ылангыя Андрей Петрович Жаровка удурткан парлаар цехке кирерге өнза: ханаларын чугайлаан, эки чырыткан делгем өрээлдерде ажылдаар черлер хөстүг, бичии-даа хир-чам көзүлбес. Ында хөл-биле кылыр ажылдарны станоктар долуузу-биле солаан. Ол цехте Александр Ткачев, Мария Сорокина, Галина Есаулова болгаш бүдүрүлгениң өөң-даа өскө мурнакчы ажылчыннары ажылдап турарлар.

Алган хүлээлгелерин күүседириниң талазы-биле кандыг хемчегларни чорудуп турарын, база хүннүң ажыл шактарын канчаар организастап турарын Мария Сорокинадан сонуургап айтырдым:

— Ажыл шагының мурнунда 15 минута эрте чедип келгеш, бүгү-ле белеткел ажылдарын кылып төндүргеш, ажылдың шактарын долуузу-биле чүгле продукция бүдүреринге чарыгдап турар бис. Ынчаалдыр ажылдаанывыстың түңнелинде бистиң үндүрер продукциявыстың хемчээли улгатман. Бис чүгле продукцияның хемчээлинге кызыгаарлаттынмайн, өөң шынарынче база улуг кичээнгейни салып турар бис. Өөң түңнелинде ай санында планывысты ажыр күүседип, кончуг эки шынарлыг продукцияны үндүрерин чедип ап турар бис — деп чугаалады.

Дүштеки чапсар үезинде ажылчыннар-биле чугаалажыр бодааш маназар деп шинтпирледим.

Чапсарда ажылчыннарның колдуу-ла чыглып келдилер. Аңаа парлаар цехтиң чедишкиннериниң дугайында чугаалашпышаан, аныяк парлакчыларга сүмелиг түүлдерни чугаалаштылар. Аңаа комплексилиг бригадамның бригадири Виктор Плотников мынча деп чугаалады: — Мээң бригадамда алды кижи ажылдап турар. Олар шупту ажылга кызымаккай, бергелерге торулбас кижилер. Ынчаза-даа чагыгларны ей-шаанда бедии шынарлыы-биле күүседирде бот-боттарынга дузалажыры негеттинер. Бригада ай санында планын ажыр күүседип, тергиин эки шынарлыг продукциялыг-ном-дептерни үндүрүп турар.

Бистиң бригадавыс ай санында «Дээре парлакчы» деп туичугаштыг чаалап ап келген. Ам бригаданың кежигүннери тергиин шынарлыг продукция бүдүрериниң мастери деп атты чаалап алыр дээш шудургу ажылдап турарлар — деп чугаазын төндүрдү.

Ол цехте № 3 он бир чыл школазының школачылары үш чыл иштинде практика эрттирип турарлар. Олар чөөкта чаа квалификация комиссиязының экзаменнерин чедишкиннииг думааганнар. Күүрүне экзаменнерин думаагаш, бышкан билиглеринииң аттестадын холга алгаш, оларның хөй кезии типографиягa кээп ажылдаарлар.

Ол болган беседага бригаданың аныяк кежигүнү Володя Чернов дугайында база чугаалаштылар: Амдыызында ооң стажы ийи-ле чыл. Ол типографиягa Совет Армиягa албан эрттиргенииң соолунде чедип келген. Бәштай ол аныяк ойлга бергелер таваржып турган. Ынчаза-даа ол бодуның чанчыкнан дайынчы шудургу чоруу-биле ол бергелерни кыска хуусаанның иштинде тиилеп, эртип шыдаан. Дузалакчылап ажылдап турзада, ол ам дүрмүлгалыг мастерлерни солуп шыдаар болу берген.

Коммунистиг күш-ажылдың бригадазы — парлаар цехтиң үлегери-биле ажылдап тургаш, бистиң типографиявыс коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези деп бедии атты чаалап алыр дээрзинге бүзүрел бар.

В. РЕЗАЕВ,
типография ажылчыны.

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Бүгү улустуң социалистиг чарыжын улам калбартыңар! Чеди чыл планының бешки чылының планын хуусаа бетинде күүседиилиңер!

(Май 1-ге СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

КВАРТАЛ ПЛАНЫНЫҢ КҮҮСЕЛДЕЗИ ЧҮНҮ КӨРГҮСКЕНИЛ?

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү

Кызылдың бүдүрүлгелеринде май мурнунуң күш-ажылчы ээлчээнде чедишкиннер дугайында медээлер хүн бүрү көвүдеп турар. Май мурнунуң күш-ажылчы ээлчээниң бирги айы — мартта күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дээш хоорайның үлетпүр бүдүрүлге черлериниң ажылының түңнелин үндүрген. Март айда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле план 115.4 хуу күүсеттинген. Февраль айда 108 хуу күүсеттинген турган. Ол болза үлетпүрүнүң ажылчын бүрүзү март айда пландан ажыр 63 рубльдиң продукциязын ажылдап кылганы ол-дур, а бирги кварталда ажылчын бүрүзү 121 рубльдиң продукциязын пландан ажыр бүдүрүп үндүрген. Нииитизи-биле, хоорайның бүдүрүлгелери 430 мүң рубльдиң продукциязын планнан ажыр бүдүрүп үндүрген.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң бедик көргүзүглерин май мурнунуң ээлчээниң бирги одуруглаарында чоруп турар коллективтер чедип алганнар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин март айда электростанциянын коллективи 135 хуу, полиграфчылар 118 хуу, Кызыл-Хавактың шахтёрлары 120 хуу күүсеткеннер. Ол коллективтерде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээни-биле чергелештир ажыл төлевириниң фондузунда база каминалга бар боон турар. Ол каминалга шахтёрларда — 8 энергетиктерде — 4 хуу болган.

Ынчаза-даа хоорайның чамдык

Мурнакчы коллектив

Респотребсоюзтуң автотранспорт конторазының коллективи 1963 чылдың бирги кварталының планын бүгү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеткен. Оон иштинде тонна талазы-биле оналда — 133 хуу, тонна-километр талазы-биле — 117 хуу күүсеттинген.

Автопарктың техника талазы-биле белениишиң коэффициентизи планда көрүнген 0,75-тиң орнунга 0,85 болуп турар, автопарктың ажылчылы 65 хуунуң орнунга 75 хуу четкен. Квартал дургузунда 16 мүң литр кывар чүүл камнап алдынган.

Республика кооперациязының транспортчулары бирги кварталдың түңнелин үндүрүп көргеш, типография коллективиниң эгелекчи саналын бир үн-биле деткивишаан, май мурнунуң чарыжынга киржир деп шинтпирлээш, бедиткен тодаргай хүлээлгелерни боттарынга алганнар. Ында айтып турары болза, дөрт айларның бүдүрүлге планын хуусаа бетинде күүседир болгаш май 1-ге чедир дөрт айларның планындан ажыр 5 мүң тонна чүктү немей сөөртүр база 10 мүң тонна-километрни ажылдап кылыр. Автопарктың белениинiң коэффициентизин амдаа 3 хуу, автомашиналарның ажыглалын 2 хуу бедидер. Май 1-нин байырлалынга белек кылдыр 17 мүң литр кывар чүүлдү камнап алыр, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планнан ажыр 10 хуу бедидер болгаш чүк сөөртүлгезиниң бот-үнезин 3 хуу чиигедир.

Л. АЛЕКСАНДРОВ.

Бирээзинде күүсеттинген, а өскезинде...

1963 чылдың бирги кварталында Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйы бедик көргүзүглерни чедип ап, ниитн продукция бүдүрер талазы-биле планын 111 хуу күүсеткен, азы пландан ажыр 54700 рубль түңнүт продукцияны бүдүргеи.

Сыстыг-Хем, Сизим, Сорулуг-Шивн пунктуларның ажылчыннары ыяш белеткээриниң планын 124 хуу күүседип, 46100 кубометр ыяшты тайгадан үндүр сөөртүп белеткээн. Чүгле Сыстыг-Хемиң ыяш белеткээр пунктузу 9 мүң кубометр ыяшты салдадырына белеткеп, пландан ажыр 2 мүң кубометр ыяшты белеткээн. Эштер Доржинак, Туганчы Май-оол, Непотач оларның бригадалары алган социалистиг хүлээлгелерин ай санында ажыр күүседип турар. Чоланачы Балягин план ёзугаар 530 кубометр тудупта хереглээр узун чудуктарны үндүр сөөртүп турган, 1115 кубометрни үндүр сөөртүп, планын 216 хуу күүсеткен.

Ынчалзажок, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының участоктары дең-дески эвес ажылдаан. Сизиминиң ыяш белеткээр пунктузу арыгдан ыяш үндүр сөөртүрүнүң талазы-биле квартал планынга 200 кубометр ыяшты чедир белеткевээн. Эт-херекселдер кылыр цех багай ажылдап, планын 70 хуу күүседип, 24 мүң рубльдиң эт-херекселин кылбаан. Аңаа хырба, дозу, шуугай материалдарның четпези база салдарлыг болган. Ам ол материалдарны цех алган, ооң коллективи эт-херекселдер бүдүрерин дүргедедип эгелээн. Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының коллективи ыяш белеткелдиниң болгаш салдадылгазының чайгы сезонунга эки белеткелдиг ужуражыр дээш ам-даа хөй ажылдарны кылып ужурлуг.

Тайгаларга ыяш белеткеп, ону суг оруу-биле салдадып бадырарынга, оларны Кызылдың ыяш заводунга дүрген сайгарарынга бүгү-ле коллективтерниң демниг күш-ажылчы күжениишкиннери негеттинип турар.

С. КОКОРИН,
Ыяш ажыл-агый эргелеланиң кол инженери.

Биске бижип турары

ХҮНДЕ 90 КУБОМЕТР ЫЯШ

Сорулуг-Шиви — Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый черинiң бир бүдүрүлге салбыры. Ында Саая Очур, Николай Акатев, Николай Акулов оларга баштаткан бригадалар ыяш белеткелинде ажылдап турар.

Май мурнунуң чарыжынга киришкеш шудургу ажылдавышаан, бригада бүрүзү хүнде 30 кубометр ыяшты белеткеп турар. Ыяш белеткелчилери Леонид Соболев, Семён Казыр, Барый Севек, А. Бобылин, М. Ак-оол, Л. Далай-оол олар чарыштың мурнакчылары болуп турарлар.

Бригадалар Май 1-ге чедир үш мүң кубометр ыяшты белеткээр диген сөзүнге эң болур дээш ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, темпизин дүргедеткен.

К. АРАКЧАА.
Таңды район, Чөрби суур.

ОН ДӨРТ МУҢ ТУУЙБУ

Шагаан-Арыг үлетпүр комбинадының тууйбу бүдүрүлгезинде 15 кижи составтыг бригада ажылдап турар. Байырлал мурнунуң күш-ажылчы ээлчээнге турушкаш, ажылчыннар сарайны эрги тууйбу болгаш бок артынчыларындан ариглап, чайгы сезонга белеткел ажылдарын чорудуп турар. Оон-биле чергелештир он дөрт мүң тууйбуну өртедип белеткээн.

Тууйбу бүдүрер сарайда ажылчыннарның чарыжында Хуурак Билчиймаа болгаш оон эштери Донгак Сендижеп, Вера Григорьева эки көргүзүглерни чедип ап турар.

Хуурак Билчиймаа бодунуң ег-бүлезинiң ээзи. Хуурак-биле кады тууйбу бүдүрүлгезинге он бир чыл дургузунда ажылдап келген. Ынчангаш олар бо ажылга мергежилдиг, кадрлаан ажылчыннар апарган. Аксеткилдиг, эки ажылы дээш олар чаңгыс эвес удаа шаннал, макталды алган.

Ам-даа улам эки ажылдаар, эки шынарлыг, хөй тууйбуну чоннуң хереглеиинге бээр деп дуржулгалыг ажылчыннарның чүткүлү ындыг.

К. ЯҢМАА.
Улуг-Хем район.

Хову-Аксының транспортчуларында

«Тывакобальт» тудуг» эргелелиниң эргезинде турар бүгү тудугларга хамаарыжыр чүктерни ей-шаанда сөөртүп чедирери ында транспортчуларның хүлээлгези. Бирги кварталда чүк сөөртүлгезиниң планын Хову-Аксының АТК-зы тонна-даа, тонна-километр-даа талазы-биле чедишкиннииг күүсеткен. Автопарктың бүдүрүкчүлүг ажыглазарының коэффициентизи бедээн: январьда 42, февральда — 48, а мартта — 52 болган. Ол дээрге сентелгеде ажылдап турар ажылчыннарның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның ажылының көргүзүг-дүр. Ылангыя слесарьлар Б. Бадыжык, Д. Оюн, улуг механик П. Лысков, сентелге хереэнiң механиги М. Медведев олар күжениишкиннииг ажылдаан.

Байырлал мурнунуң калбарган чарыжының мурнуку одуругунда Г. Лазарев, П. Литецкий, В. Ющенко, А. Исайкин, Г. Киселев болгаш өскеда чоланачылар чоруп турар.

А. КОВАЛЕВСКИЙ.

Шилиндектерниң бирээзи

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызының ажыл-херээ

ЧАСТЫҢ БАШТАЙГЫ АЙЫ март сөөлүүреп орган. Чавыс дагларның мээс чарыктары карагрылай берген, а ховуларның карак четпес делгемнери кылын хардан чоорту хосталып эгелээн. Ынчаза-даа Саяның кырында ам-даа кыш хевээр.

Семён Понамарёв ынчан Абакандан чүк сөөртүп алган. Кызылче ээп кел чораан. Сөөрткен чүгүн хайгаарап көөрү-биле ол ында хаяа доктаай каап, оон машиназынга капап олурупкаш, биче дүш четпейн чорда, Кызылга ыяавыла чедер дээш чоруп орган. Дыка ыradыр үнүп-түнүп хая көрнүп көөрге, демги чап чаа эртекеи оруу бо дужаажы берген чыдар, кадыр-берт ээр черлерни эрткеш, каракка барык шээжи болу берген оруктап кезек хадыпп орда, часкы хүннүң баштайгы херелдери сүүрештериң баштарынга дээй берген. Оон соондан келген таксилер болгаш өскө-даа чиик машиналар сигналын этси каапкаш, мени чедип шыдаар сен бе дээнзиг, ыжын бургударыр ынай болуп, а мурнудан келгеннери чаны-биле сыгыра каапкаш, эртип-ле турганнар. Каржып эрткеннернин аразында таныыры чоланачылар хөй болган. Ол хүн артында-ла суббота.

Бодунуң планнап алганын ёзугаар биче дүш ажа дужуп чорда Кызылга кирип келген. Экжелген бараанын садыг базазынга дужлаган, машиназын гаражка тургузуп каары-биле чорупкан. Гаражка чедё бээрге база оруктан чаа келген кезек чоланачылар машиналарының ол-бо кезектерин септээн, үзээн; слесарьлар демир-дес туткулап алган бир өрээдеп бир өрээлче ууурук-суурук үнүп-кирип чоруп турганнар. Семён Григорьевич оларның-биле мендилешкеш, ында ажыл-ишти кезек хайгаарап базып тургаш, машиназының кол-кол кезектерин хынап көрүп, моторнуң довураан кылайты чодуп эгелээн. Канчангаш-ла хая көрнү бээрге гарак эргелекчизи бирле чүвени дилегзинген дег ыяй-бээр топтап көрген, чоланачылардан айтырган чораан. Семён Григорьевичнин ол көрүп каапп, дүрген кылаштап кээп, ооң додуга берген холун дыңзыг тудуп мендилешкеш:

— Семён Григорьевич, сени мендаа дилеп шаг болдум, чедип келгениң кончуг эки болду. Ийи хонгаш коллективтиң ниити хуралы болур дугайында сенээ дамчыдырын начальник меңээ дааскан чүве, ынчаза-даа халас үе эрттирбези-биле ол арагында районнарның бирээзинче хаккын келзе ажырбас боор — дээш, хүлүмзүрүй гарак улуг хаалгаже шиглеп базышкан.

Бажыңынга чанып келгеш, чылыктыр чемненип алгаш, кезек солун ноичуп олурда, Людазы биле Аллазы школадан чедип келгеннер. Эжикке кирип ора адазын көрүп каапп, халыыпшаан кээп ооң мойнундан куспактаны каапкаш, Аллазы харындаа өөрээнинден чаңгыс бүт кырынга дескине каап, ынчаар чассыңчассың, ооң кичээлге кыиның ада-иези кээп олурушканын, чүнү чугаалаанын, кандыг демдек алганын чугаалаар дээш бирде бирээзин үзе кирип, кыдыраштарын көргүзүп, аразын чай алындырбайн-на турганнар. Семён Григорьевич ырак орукка эки чораанын кадайынга болгаш уругларынга чугаалап, уругларының эки өөренип турганынга сеткил ханып көөреп орган...

ШАГААН-АРЫГ ХООРАЙЖЕ бараан чедирип чораан кээрге, хурал эгелээр чөөкшулаан турган. Бирги чүк АТК-зының бүгү ажылчыннары клубту долдур олурупкан. Чамдык чоланачылар ажыгда бөлүглежип турупкан изиг-изиг хөөрешкен, маргышкан турганнар. С. Г. Понамарев оларның чаны-биле эрте дүжүп чорда, чоланачы И. Кайнов ооң шенээнден тыртп каапкаш:

— Че, Семён, сен кандыг хүлээлге алыр бодап тур сен? — деп айтырган. Хуралга кандыг айтырыг чугаалажыр деп турарын дем чаа, бир чоланачыдан баш удур дыңнаан болгаш, эжиниң айтырыын немелде тайылбыр чокка-ла даап билипкен.

— Силер кандыгны алыр болдур силер, мен база-ла силернин-биле дөмей мен — деп, ол чоргаар харыылаан. Өөрү ооң эктинче часкагылаап: шынап-ла сен хүлээлге албас болзуңза, ам кым алыр боор, але Семен — деп, ону улам дидиминдирип, хей-аът киирип турганнар. Ол арагында комсомол организациязының секретары ында турган кижилерни хуралче чалай берген.

— АТК-ның инженер-техниктиг ажылдакчылары, чоланачылары, септекчилери шупту чыглып келген төлээде хуралды ажыдарын чөпшээреп көрүнер, эштер — деп, партия организациязының секретары чарлапкан. Баштай АТК-ның начальниги Иннокентий Сергеевич Зандеев сес алгаш:

— Эштер!.. Чеди чыл планын кыска хуусаада күүседир дээш бүдүрүлгелерниң дыка хөй мурнакчылары боттарынга бедиткен хүлээлгелерни ап эгелээн. Бистиң АТК-да эвээш эвес мурнакчылар бар болгай. Бо хуралга олар база бедиткен хүлээлгелерни алыр боор деп идегээр мен — дээш, ол олурганнарны кезек эргилдир көргүзээш, сандайга барып олуруп алган. Ооң соонда партия организациязының секретары эш П. Черновтуң «Октябрь 30 чылы» колхозунга концерт көргүзүп бээри-биле чоруур дей берген. Колхоз баштаар чери эш Понамаревтуң дуржулгазын артельдиң чоланачыларынга тарадып, сонуургадыры-биле ону, база чаланы болган. Колхозка чедип келгеш, ол билдингир, тодазы-биле бодунуң ажылының дуржулгазын мынчар чугаалап эгелээн.

— Мен база-ла силер бүгүде ышкаш бөдүүн чоланачы-ла болгай мен. Хөй-хөй эштер менден сен чүнүн ачызы-биле ында бедик көргүзүглерни чедип ап турар сен, чок болза АТК-ның удуртукчулары сенээ чиик даалга берип турар боор-даа дигиээр-дир. Херек ындыг эвес. Чедишкиннериниң чажыды ол болза, хүлээнген ажылынга кижиниң ынаанда, салган соруглазын чедип алыр дээш кызымак ажылдаарында болур. Чүгле бодунга ажыктыг ажылдарже чүткүүр, дензизи аар, сөөртүргe хөлезизи улуг чүк сөөртүксээр чоланачылар бистиң аравыста ам-даа бар-ла болгай. Бистиң бо ужуражылгавыска мен ажыы-биле чугаалаар ужурлуг мен. Чоланачы кижи бир эвес ажык сүргеш, эдилеп турар машиназын үзеп чаарын-даа уттупкаш, ону кам-хайыра чок эдилээш туруп бээр болза, чедишкинниг болур байтыгай машиназын үреп болур. Техникага ынак болуру, автомашинаны чеп ажылгары — будүрүлге планын ажыр күүседириниң үндезини ол — деп сүмелээн.

Колхозтуң чоланачыларынга эш Понамарев машинаны канчаар ажаарын, кывар, чаар материалдарны кандыг арга-биле камнап алырын, дүгүйларның эдилээр хуусаазын уздырын чедип алырын болгаш өскедаа айтырыгларны эң-не билдингири-биле тайылбырлап берген. Мурнакчы чоланачы С. Понамарев-биле шак ындыг ужуражылга кежээлери Кызылдың автоажыл-агыйларынга хөй катап болгулаан.

Хүлээлге алга-ла бир чыл эрткенде С. Понамарев баштаан, будүрүлгениң мурнакчылары 6 кижи ажылга бедик көргүзүглерни чедип ап, хей-ниитининң ажылынга идепкейлиг кириишкеш, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты чедип алган. Ынчан ооң дыка хөй таныштары болгаш чоланачы эштери аңаа чүректиң ханызындан чылыг сөстерин сөглеп, холун дыңзыды тудуп, байыр чедирип турганнар. Ай, квартал планнарын ыракта ажыр күүседип, өөрүн дыка мурнап турза-даа, соругга ам-даа чедип алдынмаан төлээде амгы чедишкиннерге доктаап болбас деп чүвени Семён Григорьевич эки билип турган.

1961 ЧЫЛДЫҢ КҮЗҮНҮНДЕ Семён Понамарёв чеди чыл онаалдазын күүседир чоокшулап келген турган. СЭКП-ниң XXII съездизни ажыттынарының мурнунда, съездиге алдар болдуруп, чеди чыл онаалдазын беш чартык чылын күүседипкеш, Төрээн чуртка рапорттаар дээш, билиин, күжүн харамнанмайн ийгу-чыдын чок ажылдап турган.

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Семён Понамарёв шынаала сөглээн сөзүнге ээ болуп шыдаан. Чеди чыл онаалдазын 3 чыл 9 ай иштинде алдарлыы-биле күүседипкенин 1962 чылдың октябрь 1-де ол Төрээн чуртка рапорттаан. Мурнакчы чоланачының ол кайгамчык чедишкиннин, ооң үлегерлиг ажылынын автотранспортчуларның коллективи улуу-биле үнелеп турган. Семён Григорьевич, хүлээлге ап турар үеде ону мактаныкчы кижи деп турган эштери ам кээп байыр чедирип, ооң холун туткан:

— Шалыпчыларның шалыпчызы ёзулуг маадыр бо-дур моң — диижип каап эртип турганнар.

Ол чүгле эрткен чылын безин 171 рубль өртектиг 9 аккумуляторну, 1373 рубльдиң 12 дугуюн, 2455 литр бензинии камнап алган. Ниитизи-биле 46254 километр оруктү капитал септелге чокка эрткен. Семён Григорьевичниин бригадазы чыл планын ноябрь 7-де доозар тургаш, сентябрь 1-де-ле күүседипкен.

Эш Понамарёв, эрткен күскү лүкүт ажаан алышпкынының үезинде база үлегериг ажылдаан. «ЗИС-150» маркалыг автомашинага ол ийи прицеп кожуп алгаш, 691 тонна тараажы шандан күруне шыгжамырынга чедир сөөрткен. Бир эвес мурнакчы чоланачының көргүзүглерин принеп чок ажылдап турган шак ындыг автомашина чоланачызының көргүзүг-биле денниир болза, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 250 хуу өскен-дир.

Чоокта чаа, апрельдиң 5-те, «Найырал» кинотеатрга көрүкчүлерниң Семён Григорьевич-биле ужуражылгазынга олурушкан бис. Ажылишке бедик көргүзүглерни чүнүң дузазы-биле чедип алганын, хүлээнген даалгазын күүседир дээш канчаар ажылдаанын көрүкчүлерге бирден бирээ чокка ол чугаалаан. Семён Григорьевич Понамарёв ышкаш бөдүүн кижилер боттарының күш-ажылы-биле бистиң чуртувусту улам бай-шыдалдыг болдуруп турар.

Шилиндектерниң бирээзи — коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Семён Понамарёв амгы бо хүннерде май мурнунуң социалистиг чарыжында туржуп, улам шалыпчы ажылдап турар.

М. СУГЕ-МААДЫР,
А. СОДУНАМ.

Чурумта: чоланачы Семён Понамарёв автомашиназының техниктиг байдалын хынап тур.

Фото авторларныы.

КОЛХОЗЧУ ТУДУГЖУНУҢ ЗВЕНОЗУ

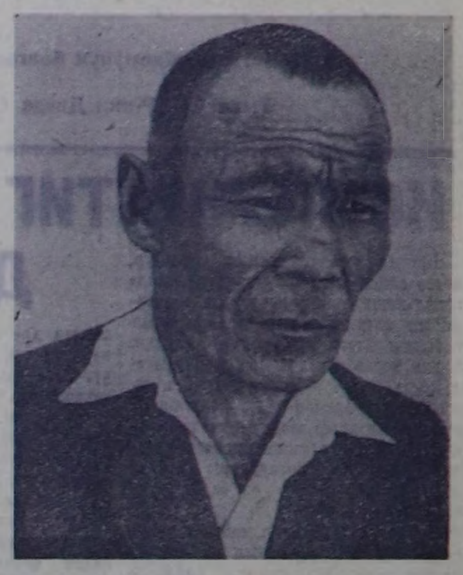

Т. Ш. Магажык бичиизинден тура-ла чазамырынга ынак чораан. Ооң ачазы база шевер чазанныкчы. Ачазы чазанып ажылдай бээрге, Магажык ооң чанындан мыраас, бир-де чүвени топтап көрген, сонуургап айтырган турар. Кырган чазанныкчы оглунуң чазанылгага чүткүлдүг чоруун үнелеп, ооң сонуургаар айтырыгларын бодүүн билдингири-биле тайылбырлаан.

Шынап-ла Магажык, адазының бодалы дег, анаа эвес, хол-биле ооң кылбас чүвези чок, кончуг шевер чазанныкчы болган.

Тюлюш Шараповнч колхоз тургустунары билек тудугга ажылдай берген. Өвүр районнуң Чаа-Суурда уруглар, албан черлериниң бажыңнарындан эгелээш, садыг, клуб, эмнелге черлериниң бажыңнарынга чедир ооң киришпээн тудуу барык чок. Ам ол «Торгалыг» колхозтуң Чаа-Суурда тудуг звенозунуң удуртучузу.

Эрткен чылын ол тудугжу звено дөрт бот-орулга-чарыылгалыг бригадаларның төптеринге клубтарны, чуңар бажыңнарны, Чаа-Суур чанында электрисаалдалыг инек фермазынга удуг кажааны болгаш саанчыларга чуртталга бажыңнарын тутkан. кеп, келир чылдың одалгазынга 150 кубометр ыяшты белеткээн.

Т. Ш. Магажык чүгле мурнакчы тудугжу эвес, идепкейлиг хөй-ниитичи. Ол Чаа-Суур 8 чыл школазында төрелдер комитединиң даргазы хүлээлгезин ак-сеткилдиг күүседип, ада-иелериниң болгаш башкыларның хүндүлеин чедип алган.

ЧУРУКТА: Т. Ш. Магажык.

Сөзү болгаш фотозу
С. БАЛЧЫРНЫЫ.

В. И. ЛЕНИННИҢ ТӨРУТТҮНГЕН ХҮНҮНДЕН БЭЭР 93 ЧЫЛ БОЛУРУНГА

ЛЕНИН УЛУГ ПАРТИЯНЫҢ ҮНДЕЗИЛЕКЧИЗИ

Ф. ПЕТРОВ.
Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры
1896 чылдан бээр СЭКП кежигүүнү

Партия, совет улус болган бүгү кижи төрелгетен бистиң Ильичивистин төрүттүнген хүнүн удавас демдеглээр. Мен Владимир Ильичиниң көөр, дыннаар, оон-биле кады ажылдаар аргалыг салгалдың кижизинге хамаарышканым-биле аас-кежиктиг болган мен, кажан Ленинниң тургускан партиязы: «Совет улустуң амгы салгалы коммунизм үезинге чүрттаар!» деп байырлалдыы-биле чарлаан улуг чаагай хүннерге чедир чүрттааным-биле аас-кежиктиг-дир мен. XXII съездиниң хүлээп алганы Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ленинчи Программазындан ол сөстерни мен онза өөрүшкү-биле номчуп турар мен. Харын-на ажылчыннарның болган тараачыннарның марксисчи ол партиязы күш-ажылчы улусту коммунизмниң күзенчиг эчис сорулгазынга чедире бээр даярзинге чайгылыш чок бүдүревишаан, Ленин бистиң партиявыстың эгезин канчаар салып, оон үндезинин канчаар салып, ону тургузуп турганын көрген кижи—менээ ол съездиниң ажылынга киржир аас-кежик база таварышкан.

Ам бо хүн, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 93 чыл оюнуң мурнуу чарында, партияның тургузукчузу Ленинниң дугайын, ленинчи оруктап партияның бүзүрелдиг базымының дугайын кысказы-биле чугаалаксап тур мен.

I.

Карл Маркс биле Фридрих Энгельс төөгүнүң, кижи төрелгетеннің мурнакчы бодалының тургускан айтырыгларынга ханы харыыларны боттарының шылгарангай ажыдарынга берген. Марксизм-ленинизмниң өөредии эртемниң болгаш революстуг деминселдиң шылгарангай төлөөлекчилеринің деминселдериниң болгаш тывыышкыннарының дөрт үргүлчүлели болуп тыптып келген. Марксизминиң өөредиининң дугайында Ленинниң бижээни болза: «Ол дээрге, немец философияның, англи политиктиг экономияның, француз социализмниң нүүрү-биле XIX чүс чылда кижи төрелгетенниң тургускалары ан-не эки үүлдерниң дүрүм ёзугаар салгалыдыр». (В. И. Ленин. Чог. т. 19, арын 3—4).

Маркс биле Энгельстиң өөредиининң шылгарангай уламчылалкчызы — В. И. Ленин төөгүнүң чаа үе-чадазында—империализмниң болгаш пролетар революциязының үе-чадазында марксизмни улам хөгжүткеш, ону Россияга Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилелгезинге, а оон соонда Быдапка болгаш өскедаа элээн каш чүрттарга улустуң тиилелгезинге чедирип келген күүлүг күш кылдыр хуулдурган. Ниитилел төөгүзүнге, а ол ышкаш ниитилел дугайында бүгү эртемге ханы революстуг ниитилел эргилдезии болган. Ынчалза-даа марксизм-ленинизмниң улуг идеялары дээш деминселдиң оруу бөдүүн эвес болгаш чиик эвес болган. Эрткен орук, кажан бистиң чүртүвуска революсчу марксисчи шимчээшкинниң тыптып болгаш четчип езүп турганы ол ыракты хүннер сагышка чайгаар-да кирип кээр-дир.

Бир эвес XIX чүс чылдың бирги чартыында Россияга депшилгелиг бодалдың идеологтары революсчу-демократтар: Герцен, Белинский, Чернышевский, Добролюбов болгаш оларның талалакчылары турган болза, 19 вектиң ийиги чартында оларның номнарынга И. М. Сеченовтуң, Д. И. Менделеевтиң, К. А. Тимирязевтиң, И. П. Павловтуң эртем ажылдары немежи берген, а удаваанда орус революсчуларның мировоззрениезин хөгжүдеринге кол рольду, ынчан ажылчыннарның болгаш интеллигенциянын иштинге калбаа-биле нептерей берген турган маркизм эдеп апкан.

Улус чон царизм болгаш помещиктер-биле кезээде демисежип келген. Пугачевка баштаткан тараачыннар дайынындан болгаш массаларның тура халышкыннарындан улус чон дворян революсчу-декабристерге, а оон соонда революстуг демократтардан, социализм тургузарынга эртемниг үндезиннерни аңаа берген маркизм-ленинизмге чедип келген. В. И. Ленин революсчу демократтарны бедии-биле үнелеп чораан. В. И. Ленинниң «Герценниң турасказы» деп чүүлүнде Герценниң овурун төөгүлүг ачы-хавыяазының талазы-биле Белинский болгаш Чернышевский суглар-биле кады орус социал-демократтарның алдарлыг өгбелериниң аразынга кирер чогаалчы-революсчу кылдыр тодаратказын.

Марксизм «Капиталы», Маркс болгаш Энгельстиң «Коммунистиг партияның манифези»-биле чергелештир бойдус артемнериниң болгаш уран чогаалдың номнарын баштайгы марксисчи болгумнерге база чугаалажып көрүп, оларның утка-шынарының болгаш үжүр-дузазының дугайында маргыжып турган. Материалистиг мировоззрение, ниитилелди болгаш бойдусту эртем ёзугу-биле билирии шак ынчаар тыптып, тургустунуп турган.

Революстуг, партийжи мировоззрениезиниң шуут хевирлеттининг тургустунарынга арганы марксистерге Владимир Ильич Ленинниң номнары берген. Революсчу марксисчи партияның стратегиязын болгаш тактиказын эртем ёзугаар хандыр билириниң аргазын берген баштайгы номнарның бирээзи болза, В. И. Ленинниң 1894 чылда аңгы-аңгы үндүрүлгелерге үнген ному—«Улустуң өнүктери» деп чүл база олар социал-демократтарга удур канчаар чалажып турарын?» деп ному болган. В. И. Ленин ол номга, чүгле ол чылдарда марксизмге удурланып турган реакциялыг народниктерге чылча согуушкунну берген эвес, харын са-

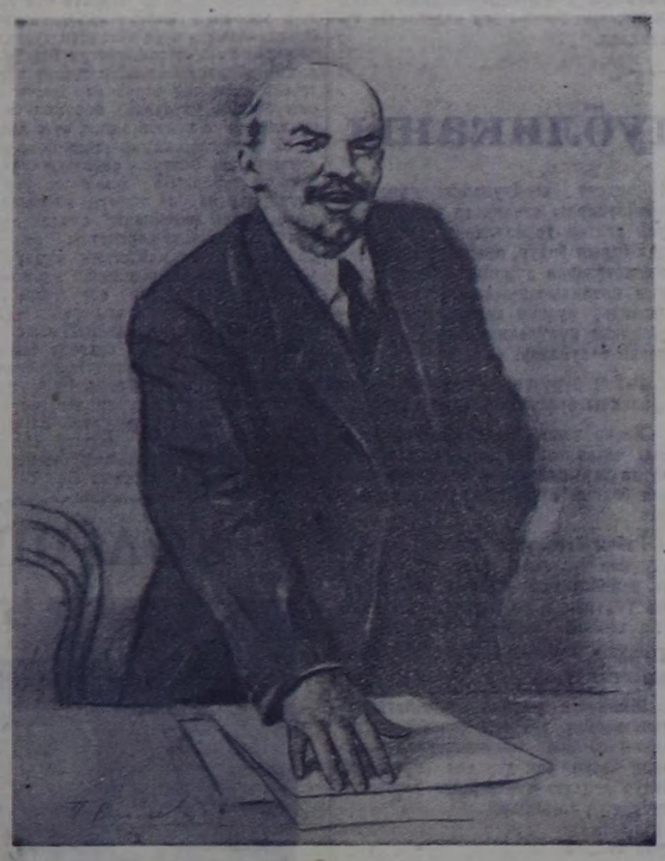

В. И. Ленин чүве чугаалап тур. (РСФСР-нин уран чүүлүнүң алдарлыг ажыдакчызы П. Васильевтин чураан чуруу).
СЭТА-ның фотохрониказы.

модержавиеге болгаш капитализмге удур демисешпишаан, пролетариаттың революстуг партиязының чоруур үжүрлүг оруун база айыткан.

II.

Он тос чүс чылдың төнчүзүнде, чээрби чүс чылдың эгезинде, империализмниң тыптыышкынының болган хөгжүдезинин үезинде делегейниң революстуг шимчээшкинниниң төвү Россияже шилчип келген. Россия пролетариадының мурнунга революстуг марксисчи партияны тургузарының эргежок чугулазы туруп келген.

Ол партияның эгези 1895 чылда Петербургка организастаттынган «Ажылчын ангыны хостаары дээш деминселдиң эвилели» болган деп В. И. Ленин демдеглээн. Ынчан эвилелдер өске хоорайларга (Москвага, Киевке, Екатеринославльге болгаш өскелергедаа) тургустунгулаан. Ол эвилелдериң үжүр-дузазы улуг болган: оглар марксисчи идеяларны нептередип, ажылчыннарның, солдаттарның, сургуулдарның болгаш ядыы тараачыннарның оруузунга идепкейлиг пропаганданы чорудуп, революстуг болгумнерни организастап турганнар. Ынчаарда-ла улам бурунгаарлаар херек, сырый каттышкан, эртем талазы-биле ажылдап кылдынган шынгыы стратегтиг болгаш быжыг тактикалыг революстуг марксисчи партия херек дээрзи хөй кижилерге билдингир турган. Орус чер Ленинни делегейге берген. Ол ынчан партияның үндезилекчизи болган. Харын ынчангаш ол, ёзулуг дайынчы партияны тургузар төлээде, ниити-россияның чангыс аай чажыт солуну херек деп чугаалаан.

1895 чылда-ла В. И. Ленин Петербургтуң Деминселдиң эвилелиниң «Рабочее дело» солунунуң бирги номерин үндүрериниг белеткээн турган. 1895 чылдың декабрьда В. И. Ленин болгаш эвилелдиң удуртукчу өзээ шупту туттуруп хоруглаттырган. Ынчалза-даа Владимир Ильич Деминселдиң эвилелининң хостагдага артып калган кежигүннери-биле кара бажыңдан харылзааны дораан-на тургузуп апкан.

Кара бажың ханазының иштинге тургаш безин улуг революсчу ажылчорудулганы канчап алгыдарын, партияның дугайын ол бодап турган. Ол социал-демократтыг партияның программазының төлевилелин болгаш тайылбырын бижип турган. Ол документилер кара бажың ханазын эртип үнүп келген болгаш Деминселдиң эвилелининң ады-биле парлаттынып үнген.

1898 чылда элээн каш революсчу болгумнерниң саналы-биле партияның бирги съездизин Минскиге чыылдырган. Съезд Манифест хүлээп алган болгаш съездиден тургустунган деп чарлаттынган Россияның социал-демократтыг ажылчын партиязының ажылын удуртур кылдыр Төп Комитетти сонгаан. Бо бүгү ажылчын ангының партиязының улам ынай өзеринге улуг үжүр-дузалыг болган.

Партияның ТК-зы үр болбайн тутгурган болза-даа, партийжи массалыг шимчээшкин чер-черинге социал-демократтыг комитеттериниң удуртулгазы-биле хөгжүп турган. 1896 чыл-биле 1903 чылдарның аразы революстуг ажылчын шимчээшкининиң соксаал чок өзүүшкүнүнүң үези болган.

В. И. Ленин Сибирьниң Шушенское суурга шөлүлгеге тураажок, идейлиг болгаш организастыг айтырыглар талазы-биле, оппортунистер, реформистер, барынын народниктер-биле деминселдиң талазы-биле айтышкынналарны үргүлчү берип турган. Оон анңыда, чажыт ажылдакчыларга В. И. Ленинниң: «Улустуң өнүктери деп чүл», «Россияга капитализм хөгжүлдези», «Фридрих Энгельс» дээн ышкаш өске-даа элээн каш номнары болгаш чүүлдери бар турган. 1900 чылда В. И. Ленин шелиг, Хаасевроп болгаш большевиктер партиязының идейлиг болгаш организастыг үндезиннерин салган.

Күш-ажылчы кижилериниң тиилелгези дээш В. И. Ленинниң маадыр тургулуг деминселиниң дугайын сактып келирге, ынак баштынчының овур-хевири чүгле революстуг эртемниң корифейи кылдыр эвес, харын «кыыс сөзү-биле кижилернин чүрээн кыпсып», дарлакчылар-биле ыдыктыг шынчы дайынче оларны кыйгырып билир публицист, литератор кылдыр база сагышка кирер. Моон үжүрүнда Ленинниң журналист ажылының дугайында каш сөс чугаалаары күзенчиг-дир.

Владимир Ильичиниң журналист ажыл-чорудулгазының литературалыг үгланышкыны оон чугаазы ышкаш шак-ла ындыг хевирлиг турган. Ол коя чугаага кажан-даа туралавас турган, а бирги черже бодалдарны, утка-шынарны идип үндүрер чораан. Оон публицистиказы, чугаазы ышкаш, шапкын агым-биле кутулуп кээр болгаш овур-хевир дилээр дээш ол кажан-даа алаакпас, оон овур-хевирлери кезээде чогаадыкчы арга-биле тургустунар турган. Ильич аажок дүрген болгаш колдуунда балавайн бижиир турган. Бижип алган чүүлүн эдип тура, стилди, бодалды эки тайылбырлаарын, орус дыыды шын ажыглаарын шынгыы барымдаалаар турган. Ынчалза-даа код кичээнгейни ол бижип турган чүүлүнүң идейлиг утказынче болгаш хамыктың мурнунда болуушкуннарның хөгжүлдезин революсчу марксисчи ёзу-биле чыыдарынче салыр турган.

В. И. Ленин чайынаанчак кагжыкчы болганындан удурланыкчызын, оон утка-шынарын сойгалавышаан, туюлунче чедир чылча шаап шыдаар турган. Шак ынчаар, кагжылга хевири-биле, ажык марксистер Струве, Кускова болгаш өскелерден-даа эгелээш, реформизмнин утка-шынарын ол сойгалаан. Плехановка, Мартовка удур, ылангыя «Искраның» редакциязындан оон үнгенинин соолуунде, кагжылгалары партияга кижизидикчи улуг ужур-дузалыг болган.

Бирги делегей дайынынын, хамаатты дайынның болгаш интервенциянын уржуктарының байдалдарында аажок берге үеде социализм тургузуп турган аажок улуг чүрттү удуртуп дүүштүрүп турганы В. И. Ленинни бистиң үевистиң ан-не улуг генийи кылдыр көргүзүп турар.

1921 чылда партияның X конференциязынга Владимир Ильич Коммунистиг партияның ажылын дээди эртемнин дөрт чылдыг курузунга деннээн. Бирги курс эрткен чүс чылдың 70 чылдарындан 1903 чылга чедир. — улустуң тура-соруундан, социал-демократиядан болгаш II Интернационалдан большевизмче эге баштайгы, кириишкининг үези. Ийиги курс—1903 чылдан 1917 чылга чедир. Үшкү курс—1917 чылдан 1921 чылга чедир деп Ленин айыткан. Сөөлгү дөрт чыл бодунуң утказынарының талазы-биле баштайгы 40 чылдан улуг үе. Пролетариат эрге-чагыргада кирген. Дөрткү курс—социализм тургузуушкуну; ону тургузуп алзывысса—«ынчан бис ёзулуг-ла тиилеттирбес болур бис» деп Ленин чугаалаан. (Чог. т. 32, арын 408).

Ам үеде бистиң улузувус дөрткү курстуң шылгалдазын тудуп алган. В. И. Ленинниң үлегерлеп чугаалааны ышкаш, дараазында улам-на бедик шылгалдаңы тудуп — коммунизмни тургузуп турар.

Коммунизм бистиң амыдыралывысче боттуу-биле, каракка көстүлүр кирип турар, ол совет боттуг чүүлдүң шупту-зунда көскү-дүр. Коммунистиг тургузуушкуннуң сорулгаларынга чүгле атомнуг энергияны эвес, харын космиктиг делгемни бараалгалдың шыдап турар совет эртемденнерниң, инженерлерниң, ажылчыннарның тиилелгелеринге магадаан делегей өөрүп байыр чедирип турар. Бүдүрүлгени механизастап, автоматчыдың турары кижиниң күш-ажылын көстүп көрбээни-биле чингедип турар. Мынчага дээр көстүп көрбээн гигант-гидростанцияларның электроэнергиязы ам үеде чүгле индустрия, транспорт эвес, харын көдээ ажылагайда база ажыглаттынып, совет улустуң амыдырал-чуртталгазын экижидип турар. Коммунистиг күш-ажылдың бригадалары, кур черлерни андарар, Ыраккы Сонгу чүкке чаа будүүлелерни тудар дээш чоруп турар аныяктар—бо бүгү совет кижилерниң коммунистиг мозузунуң дугайын чугаалап турар.

Коммунистиг партия, оон Төп Комитедиг бүгү совет улус-биле база акы-дуңма коммунистиг партиялар-биле сырый каттыжып алган, Ленинниң айыткан оруу-биле чораап, коммунистиг тургузуушкунну бедик кодурүп үндүрген.

Марксизм-ленинизмниң идеяларының күүлүр чалбыжы ам үеде делегейниң бүгү чурттарын болгаш бүгү улустарын хаара туда берген. Кижи төрелгетеннің коммунизмче төөгүлүг шимчээшкинин ам кым-даа доктаадып шыдавас. Улустарның аас-кежии дээш, тайбың дээш моган чок демиселчи, Ленинниң шынчы өөренижизи болгаш херээнинг уламчылакчызы Никита Сергеевич Хрущев делегейниң барык бүгү улустарының төлөлекчилериниң мурнунга, КНОнун Кол Ассамблеязының сессиязынга чугаазынга чоргаарал-биле мынча деп медеглээн: «Социализи бүгү кижи төрелгетенге тайбыны, кодурлуушкунну, чечектелиишкинни, капитализминиң бүгү-ле хоозурадарындан болгаш чыргаларындан шуут адырлырын аазап турар. Социализм бодунга орунну планетада быжыы-биле чаалап алган, улустарның хүлээп көрүүшкүнүн болгаш хүндүткелии чаалап алган».

Ол чугаанын соолуунде үр болбаанда хүлээп алдынган СЭКП-нин чаа Программазы болза ССРЭ чаа ярапе, дайыннар болгаш күүлүлел чок тайбын күш-ажылче, улустар артемни, культураны, кижиниң бодун бүгү талалыг болгаш долу үнелеп кылдыр улам ынай сайзырангайжыдарынче бурунгаарлаар үеже кирер дээрзин чүгле ССРЭ-ге эвес, харын бүгү делегейге медеглээн.

Бодунуң амыдыралының 65 чылдарын Маркстың, Энгельстин, Ленининиң улуг идеялары дээш деминселге берген хоочун большевик менээ, ол идеяларны боттандырары дээш берген мээң күштерим болгаш эштеримниң күштери бүгү делегейнинг ажылчы чоннары чоргаарланып турар магаданчыг болуушкуннарга чедирген дээрзин медереп билири аажок өөрүнчүг-дүр.

Алдарлыг оюн демдеглээн

Өртке удур камгалалдың совет органнарының тургустунган хүнүнден бээр 45 чыл оюн демдеглээн республиканың өртке удур камгалал ажылдакчыларының байырлыг хуралы апрель 17-де Кызылга болган.

Күргенниң болгаш хамаатыларның өөнчү-хөреңгизин өртеп камгалаар талалы-биле өртке удур совет хайгаарал ажылдакчыларының 45 чыл дургузунда чорудуп келген улуг ажылдарын, өртке удур деминселге боттарының шылгарангай чоруун көргүскен дыка хөй эрес-дидим кижилерниң аттарын, өрт-биле демиселди бүгү-ле черлерге калбартып, улустуң байлаан өрт айыылындан камгалаар херекке ажылчы чоннарны улам-на калбаа-биле киништиреринин чугулазын хуралга илеткелчи эш Кузьмин онзалап демдеглээн.

«Өртке удур эң эки камгалакчы» деп көрек демдектерин ХКБМ-нин өртке удур камгалал кылдызынын начальныгы эш Н. Воронцовка, Өвүр районда өртке удур камгалал инспектору эш М. Семис-оолга болгаш Кызылдың өрт командазының начальныгының оралакчызы эш Петеримовка тыпсыр дугайында РСФСР-нин ХКБМ-нин дужаалын хуралга номчаан.

Тыва АССР-де өртке удур эрес-дидим чоруктарын илереткен өске-даа чамдык ажылдакчыларны өртектиг чүүлдер-биле, Хүндүлел бижиктер-биле шаннаан, байыр чедирип мактаан. Оларның аразында капитан И. Кузьминнин, Кызыл хоорайның өртке удур командазының чолаачызы И. Щербининиң, Тес-Хем районда өртке удур камгалал инспектору К. Ондурунуң болгаш өскелернин-даа аттары дыннагылап турган.

Хуралдың киржикчилери хоорайның өртке удур камгалал командазының коллективинин бот-тывынгыр уран чүүл болгумнүн ойнакчыларының концертин улуу-биле сонуургап көргеннер.

Тодаргай план-биле ажылдаар

Өөреникчилер бригадазы болза школачыларның хөй-ниити күш-ажылын организастаарының, оларны күш-ажылга, коллективизмге ынак кылдыр кижизидеринин ан-не эки хевири болур. Бистиң республикада ындыг бригадаларның саны чыл бүрү көвүдеп турар.

Маңаа Чыраа-Бажы школазында өөреникчилер бригадазының ажылын чижекке ап көрээл.

Эрткен чылын бо бригаданың кежигүннери — ортумак школаны доозар деп турган ооглар, кыстар партияның кыйгырыын ёзугаар фермаларже ажылдаар күзелин илереткеннер. Ынчангаш өөредилге чылы төнгенде, оларны практика эрттирери-биле фермаларже, хойжу бригадаларже чоруткан. Ол дээрге аналаа бир чоруушкун эвес, а чүректин кыйгырыы, өөрүшкү болгаш чоргаарал хайныккан кыйгырыг-дыр.

Оларның бирээзи — К. Кама биле М. Минчимаа баштайгы үеде нйилээ 10 инекти саап турган болза, соолуредир 16-ны саап апарганнар. Инек бүрүзүнден сүт саап алыр талазы-биле олар ай, квартал планнарын долдур болгаш ажыр күүседип, 35200 килограмм сүт салганнар. Кама бодунуң хүн демдеглелиниге мынча деп бижээн: «Саанчының ажылы берге болгаш харыысалгалыг. Бодумнуң күш-ажылым-биле Төрээн чуртумга бараан болуп турарым мени чалгынналдырып, чаа-чаа күштү менээ берип турар...»

Ол-ла школаның өөреникчизи Оюмаа школа дирекциязынга мындыг билдиришкинин кирген: «Хаван ажаакчызы болуп ажылдаар күзелдиг мен. Нйити практиканын үезинде мени Маңалык хаван фермазынче чорударын диледим». Ол, 150 хаван ооллардың азырап өстүрер хүлээлгени алган, 259-ту өстүрген. Бо дээрге аныяк кыстың чүткүл-соруу, соглаан сөзүнге ээ болганы-дыр.

Өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадазының ажылы — чүгле башкылар коллективинин, улус чырыдыышкын органнарының эвес, харын бүгү хөй-ниитиниң херээ болур. Ынчалза-даа чамдык колхозтарның, совхозтарның, албан организацияларынын удуртукчулары бо чугула ажылды херекке албайн, азы чедир бидбейн турарлар. Өөреникчилер бригадазының ажылын олар школа директору-биле бир дөмей харылаар ужурлуг деп, чазактың Хөөйлузун чүге күүсетпейн турарый? Тээли орта школада өөреникчилер бригадазы-биле «Тээли» совхозтун дирекциязының аразында харылзаазы кошкак. Бригада бо чазын чүүү кылырын ам-даа тодаргай планнап албаан. Өөреникчилерниң ажыл хуваадазы апрельдин ортан үезинге чедир кылдыңмайн турган.

Малчын механизаторларны белеткээринин программазын ёзугаар алырга, өөреникчилер машиноведение, электротехника, трактор херээ болгаш комбайн, ниити ажылы, мал ажыл-агыйы болгаш өске-даа эртемнерни өөренир ужурлуг. Бо сорулганы бүдүрүлге бригадалыг чамдык школаларда чедир күүсетпейн турар. Чижээ, Кызыл-МаҢалык 11 чыл школазының директору эш Өлзей школа дооскан бир өөреникчиге оон мергежилин барымдаалап чангыс эвес, а элээн каш дипломнарны (чижээ, тракторист, слесарь-электротехник, мал ажылдакчызы-механизатор дээш өске-даа) холга тыпсыр деп билип турары черле шын эвес.

Шак ындыг билиишкин болза школаларга политехниктиг тускай өөредилгени чедип алырынга эвес, а тускай артемниглерни шынар чок, буу-хаа «белеткээринге» чедирип турар. Бо дээрге ниити билигниң политехниктиг бүдүрүлге өөредилгелиг 11 чыл школазының дөрт хүлээлгези эвес-тир.

Республикада часкы хову ажылдары эгелээни-биле чергелештир, чамдык өөреникчилер бригадалары колхозчулар болгаш совхозтар ажылчыннары-биле кады хову, төлдерде ажылдап турар. Кайы-ла бригадада бүдүрүлге өөредилгезин организастаарының чыл планы чогаатгынган, ону шынгыы сагып турар болдур, ол бригадага чаъстан эгелеп ажылдаары чык болур. Кайы бригаданың ындыг планы чок болдур, ону бичии-даа сонгаарлатпайн чогаадыр херек.

Чыл планын чогаадырда эрткен чылдың ажылынын аналиэи болгаш моон сонгаргы сорулгалардан эгелээри чугула. Бо чылдың сорулгаларын тодарадырда, школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылынын байдалы-биле, кожазында турар ажыл-агыйларның-да, азы бүгү районуң-да негелделери болгаш хергелделери-биле шын дүүштүрер херек. Ол план элээн каш бөлүктерден тургустунар болгаш бөлүк бүрүзүн тодаргай хуусаага айтып, харын-даа көдээ ажыл-агыйның чепсек-херекселдери-биле бригаданың канчаар хандыртынганын тодаргай киирген турар. Ол-ла планга өөреникчилер ортузунга чорудар кижизидилгелиг болгаш культура-массалыг ажылдарны, педагогика пропагандазын, ажылды организастаарының аргаларын, ургларының кадынның камгалалын болгаш күш-культура, спортка кижизидилгезин база өске-даа түүлдерни киирер.

Бистиң чамдык школаларывыста бригадаларның болгаш школа чанының дуржугга шөлүнүү ажыл планын тургуспайн турар, тургускада— чүгле тарылга шөлүнүү хемчээлин болгаш ажа тарыыр культураларны, чепсек-херекселдерниң санын айтып каар. Ындыг эренгей планнаашкын ажык чок дээрзин өөреникчилер бригадаларын удуртуп турар эштер билир херек.

С. НАЗАРОВ,
республиканың башкылар билиин бедидер институттуң кабинет эргелекчизи.

Хүннүң почтазындан

Ишкиниң хойжузу

«Сүт-Хөл» совхозтуң хойжузу Д. Ондар Ишкиниг колхоз тургустунары билек аңаа кирип, оон бээр-ле ниитининг малын өстүрериниг кызымак ажылдап келген. Сөөлгү он чылдарның иштинде ол үргүлчү хой ажылынга ажылдап келген. 1954 чылда колхозка нарын дүктүг баштайгы кодан хойну ол хүлээп алган.

Оон коданынга чыл бүрүде-ле 250—300 баш хой туруп келген. Хой ажылынга ажылдап келген үезинин дургузунда Доржу Самбаевич 3000 хире хураганны ниитининг өнчүзүнге немей өстүрүп берген болгаш күрүнеге 5700 кг дүктү кыргын дужааган. Эрткен чылын төрүүр чүс хойга онаштыр 105 хураганны менди ап, хой бүрүзүнден 2,4 кг дүктү кыргын алган. Ам оон кадарган 250 хойнуң оолдаашкыны адактаныр турар. Оларның он хирези ийистээн.

Чоокта чаа совхозтуң Ишкин салбырының хойжуларының хураынга Д. Ондарның ажаан кадарган хойнуң чыл санынга ийистеп турарын демдеглээн. Чыл бүрүде хой хураганны ап, албек дүктү кыргын дужаганы дээш хүндүлел бижиктерни, өртектиг шаннаалдарны ол ап келген. Тываның малчыннарының наадымынга ол ийи удаа киришкен.

Хоочун хойжу бо чылын чүс хойга онаштыр 107 хураганны камгалап ап доруктурар, хой бүрүзүнден 2,5 кг дүктү кыргааш, күрүнеге дужаар деп хүлээлгеин алган ажылдап турар. Оон хою Күр-Кол хемде кыштаанга күштүг кыш ашкан. Чайын ол мурнуку чанчылы-биле хоюн Үстүү-Соор, Ишкин-Бажы ынчаар, Ишкиниң Шынаазынга чайлагладып семиртир деп турар.

Хойжу Д. Ондарны Ишкиниң чону район Советиниң депутадынга сонгаан.

С. ПАВУ.

АНЫЯК МАЛЧЫН

Дүгүржаа Хүрең-оол, чидиги классты дооскан соонда, болунуң төрээн совхозунуң малчыны болур күзелин илереткен.

Кыштың берге үезинде аныяк шарыыктарны кыштагладырыбиле ол аныяк малчын хүлээп алган. Шарыыктарның кышкы ажаалгазын болгаш азыралын үлегерлиг чорукканының түннелинде шарыык бүрүзүнүң хонукта немелде дезизии ортумаа-биле 700 грамм болган.

Эш Дүгүржаа Хүрең-оол мал малдавышаан, бодунуң билиин доктаамал бедидип, солуннарны болгаш журналдарны номчуп турар.

Аныяк малчынны комсомолдуң хүрээлениинге хүлээп алыр дугайында «Тиилелге» совхозтуң комсомол организациязының шиитпирин ВЛКСМ-ниң Таңды комитединиң бюрозу чүүлдүг деп көргеи. Комсомол биледин хүлээп ап турган, эш Дүгүржаа мынчаар чугаалаан:

— Чеди чыл планының чедиишкинниг күүселдези дээш, коммунизм тургузуушкуну дээш бүгү улустуң демиселинге күш-ажылчы салыышкынымны киирер мен.

Д. ДАНЗЫН-ООЛ.

СЕМИНАР

Чоокта чаа Туранга Бии-Хем районнуң профэвилел активиниң семинары болуп эрткен. Анаа үлетпүрүнүң, тудугнуң болгаш өске-даа ажыл-агыйларның профэвилел комитеттериниң даргалары—шупту 50 кижи олурушкан. Семинарны «Профэвилел эге организацияларында организас-массалыг ажылдар дугайында» деп лекция-биле облпрофэвилел чөвүлелиниң даргазы Т. Норбу ажыткан.

Облпрофэвилел чөвүлелиниң улуг инспектору И. Калинининиң номчааны «Күш-ажыл хоойлуулдузы» деп лекциязын олурушкаиар сонуургал-биле дыңнаан. Ол бодунуң лекциязында республиканың бүдүрүлгелериниден алган хой чижектерни ажытлаан. Улуг инспектор эш Мордвинцев аиаа «Күргенниң эки-тура страхованиези» деп илеткел кылган. Семинарның киржикчилери элээн каш сонуургаан айтырыгларын шиитпирлеп чугаалашкан. Профэвилелдиң активчилеринге ол семинар ажыктыг болган.

В. КУРЕНЕВ.

ТЕЛЕГРАФ МЕДЭЭЛЕП, ДАМЧЫДЫП, ДЫҢНАДЫП ТУР

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында күрүнениң айыыл чок чорук Комитединде болгаш ССРЭ-ниң прокуратуразында

РСФСР-ниң кеземче хоойлузунуң 64-ку чүүлүнүң «А» пунктузу-биле кеземче харыысалгазынга киирген совет хамаакы Олег Владимирович Пеньковскийниң болгаш РСФСР-ниң кеземче хоойлузунуң 65-ки чүүлү-биле бууздаттырып турар, Великобританияның хамаатызы Винн Гревилл Мейнердиң херээниң талазы-биле истелгени ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күрүнениң айыыл чок чорук Комитеди дооскан.

ССРЭ-ге удур шпиончу идепкейлиг ажыл-чорудулганы чорудуп турган деэш Пеньковскийни болгаш Винни бууздадып турар.

Пеньковскийниң болгаш Виннин херээниң талазы-биле бууздадыр түңнелди шеригниң кол прокурору бадылаан. Кеземче-чорудулга хоойлузун өзугаар, ук керекти көөрү-биле ССР Эвилелиниң Дээди Судунуң шериг коллегиязыныче дамчыдып берген.

Раяковичини тудуп хоругдаан

ВЕНА. (СЭТА). Улуг дайын херектеши, мурнунда СС-тиң хаупштурифюрер турган Эрих Раяковичини ында тудуп хоругдаан. Фашист шаажылакчы Эйхманның ажылдакчызы турган, Раякович өлүмүнүң гитлержи лагерьлеринге он-он муң кижилерни узуткап чок кылганы деэш харыысалганы хүлээр апаар.

Бирмада кооперативтиг көдээ суурлар

РАНГУН. (СЭТА). Бирманың чаа чылының хүнүнде Бирманың чазаа көдээ ажыл-агый ажылчыннарынга болгаш чер чок тараачыннарга кооперативтиг көдээ суурларны тургузарының планын чүүлдүг деп бадылаан.

Алдыы Бирманың революстуг чөвүделиниң информастыг бүүлетениниң дыңнадып турары-биле алырга, Пегу районунга дөрт, Таравади районунга бир кооперативтиг көдээ суурларны организастаан турар.

Кооператив бүрүзүнге болбаазырадып ажыглаар үш мун акр болгаш хөй-ниитиниң тудугларын тургузар чүс акр черни аңгылап бээр. Көдээ суур үш чүс өрегелерден тургустунар. Арендаторларны, көдээ ажыл-агыйның хүн санап ажыдаар ажылчыннарын болгаш чер чок тараачыннарны кооперативтиң кежигүнүнге хүлээп алыр. Бажыңнар тударынга болгаш чер болбаазырадырынга чээлиин чазак кооператив кежигүннеринге бээр.

Ук хемчег болза тараачыннарны дарлакчы аңгылардан хостаар, болдунуң күш-ажылының үре-түңнелин ажыглаарының болдунар аргазын тараачыннарга бээр чаа амыдыралды тургузар соруглганы салып турар деп, бүүлетеньде демдеглеп турар.

Кооперативтиг көдээ суурларны тургускан чорук—бирма көдээге аграр айтырыгны шинтпирлээр талазы-биле чазактың калбак планының кезээ болуп турар деп, ук черниң парлалгазы онзалап демдеглеп турар.

Канаданың Компартиязының медеглели

ОТТАВА. (СЭТА). Апрель 8-те болган федералдыг соңгулданың түңнелдериниң дугайында Канаданың Коммунистиг партиязының Күүсекчи комитединиң парлап үндүрген медеглелинде чугаалап турары: «Соңгукчулар бадылаашкынның хөй нуруузу-биле либералдыг партиядан ойталаан. Канада улустуң күсели-биле америк монополияларының эрге-ажыктарынга бараан болган турар политиканы бистиң чуртувуска дегээр оралдажыышкынны ол партияның чөпшээрээр деп турганындан ажылчы чоннар ойталаан. Канада улустуң хөй нуруузу бистиң чуртувуска ядролуг чепсекти доп-дораан тургузар, ону бистиң чепсектиг күштеривистиң холунга бээр деп кыйгырып турган кижилерге удур бадылаан... Либералдарның соңгулда мурнуңуң кампаниязын харам чокка акпаландырып турган чорук американчы хөөннүг, ядролуг чепсекче чүткүдүг Пирсонга удур (либералдарның удуртукчузу) канадачыларның калбак белүктеринин удурланыышкынын сый шаап шыдаваан.

Американзырак либералдыг политика канада улустуң мурнуңда тургустунган айтырыгларны улам чидиглендирер. Тайбынның политиказын камгалаар болган эргежок чугула реформаларны чорудар деэш проф-эвилелдерниң, фермерлерниң, а ол ышкаш демократтыг үзел-бодалдарлыг бүгү канадачыларның каттышкан шинчээшкинин калбартыры хамыктың мурнунда эргежок чугула болуп турар. Канада черге ядролуг чепсектиг тургузарынга болгаш НАТО-нуң ядролуг күштеринге Канаданың киржиринге удурланыышкынны күштедирер ужурлуг. Бо демисел болза парламентиге салдар чедирер соругга-биле чоруп турар хөй-ниитиниң калбак кампаниязынга илереттинген турар ужурлуг. Каттышкан Штаттарның детказаны, ядролуг чепсек деэш кампанияга аштырыышкынны таварыштырып болур» деп медеглелде чугаалаан.

Каттышкан Араб республиканы тургускан

КАИР. (СЭТА). Египеттиң, Сирияның болгаш Иракның аразынга чугаалажыышкынныңарның түңнелдериниң дугайында дыңнадыгга Каирге ат салган.

Чоокку беш айларда болур референдумну чорутканының соонда Египеттиң, Сирияның болгаш Иракның баазазынга чаа федералдыг күрүнени—Каттышкан Араб Республиканы тургузарының дугайын үш араб чурттарның төлээлери дутуржуп алганнар. Ол күрүне үш районнардан — Египеттен, Сириядан болгаш Ирактан тургустунар. Оон найысылалы Каир болур.

Чаа республиканың төп эрге-чагыргаларының эрге-хүлээлгезинге даштыкы политика, камгалал, национал айыыл чок чорук, федералдыг үндүрүглер, федерацияның бүдженединиң төлевилелии ажыдап кылыры, экономика политиказын болгаш федерацияның экономиктиг хөгжүдезинин планнарын ажыдап кылыры, үш районнарның экономиктиг хөгжүдезинин планнарын аайлап таарыштырары кирип турар.

Чаа федералдыг күрүнениң конституциязын референдумнуң чорудулгазында чүүлдүг деп көрген турар ужурлуг. Конституцияны хүлээп алган хүнден бээр 20 айлардан эвээш эвес үргүлчүлээр шилчилге үезинин дургузунда ук конституция күштүг болуп кирер.

Чаа Каттышкан Араб Республикага хоойлу үндүрер дээди орган национал хурал болур, ол ийи палаталардан: депутаттар палатазындан болгаш федералдыг чөвүделден тургустунар.

Федералдыг күрүнениң баштыны президент болур, ону национал хурал дөрт чыл хуусаалыг кылдыр соңгуур. Оон-биле чергелештир президент чепсектиг күштериниң дээди кол командылакчызы болгаш национал камгалал чөвүделиниң даргазы болур.

Президент хоойлуларны үндүрер, хоойлуларны саналдаар болгаш киирип келген хоойлуларны хүлээвейндээ барып болур, премьерниң болгаш министрлерни томуйлаар, шеригниң командылакчыларын, дээди федералдыг судтуң кежигүннерин, федералдыг күрүнениң дээди дүжүметтерин томуйлаар.

Район бүрүзүнден бир-бир — үш оралакчы президентилерни соңгуур.

Келир үеде федералдыг күрүнениң чазаа национал хуралдың мурнунга харыысалгалыг болур премьерден болгаш министрлерден тургустунар.

Район бүрүзүнге болуунуң хоойлу үндүрер чөвүлели турар, ол чөвүлел ук районга хамаарышкан хоойлуларны үндүрер, а ол ышкаш ук районнуң хоойлу үндүрер чөвүлелиниң мурнунга харыысалгалыг болур боду чазактыг турар.

Шилчилге үезинде эрге-чагырганың хоойлу үндүрер болгаш күүседикчи органы президентилер чөвүлели болур, оон даргазы президент болур деп үш чурттарның төлээлери дугуржуп алганнар.

Айыылдыг чугаалажыышкыннар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «НАТО-нуң ядролуг күштерин тургузарының техниктиг айтырыынын» дугайында АКШ-тың болгаш ГФР-ниң төлээлекчилериниң аразында чугаалажыышкыннар Барыын Германияның камгалал министерствозунда чоокта чаа эгелээнин АКШ-тың ГФР-де элчин черинин төлээлекчизи дыңнаткан. АКШ-тың чеди кижи составтыг төлээлерин шериг-далай күштериниң штабының начальнигиниң орлакчызы адмирал Клод Рикеттс баштап чоруур. Ол дугайын ЮПИ агентилелдин корреспондентизи Бонндан дыңнаткан.

Ол чугаалажыышкыннар дугайында шитпирин АКШ-тың күрүне секретары Раск биле ГФР-ниң даштыкы херектер министри Шредер олар эрткен неделяда Парижке хүлээп алган.

Корреспондентиниң дыңнадып турары-биле алырга, төлевилеп турар ядролуг күштерниң эргезинге суг ишти-биле чоруур хемелер бе, азы суг кыры-биле чоруур корабльдер турар бе дээр дугайында айтырыгны чугаалажыышкыннар үезинде бирги ээлчегде шинтпирлээр ужурлуг болуп турар.

Дыңнадыгга ат салган

КАИР. (СЭТА). Египеттиң, Сирияның болгаш Иракның федерациязын чарлаан дыңнадыгга ат салыышкыны апрель 17-де Каирге болган дээрзин МЕН агентилел дыңнадып турар.

Дыңнадыгга КАР-ның талазындан — президент Гамаль Абдель Насер, Сирияның талазындан — генерал-лейтенант Луэй аль-Атаси, Иракның талазындан — премьер-министр Ахмед Хасан Бекр олар ат салганнар.

Хулиан Гримауну хостаар

ПАРИЖ. (СЭТА). Испан улустуң хостылгазы дээш сыныы чок демиселчи Хулиан Гримауга өлүмүт айыыл таварыын турар. Франкочу Испаниядан коңчуг дувүрээзиниг дыңнадыглар кээп турар: фашисчи өлүрүкчүлер Хулиан Гримауну шаажылап өлүрери-биле шериг трибуналының судунга дораан шилчидип бээр деп болдап турар.

Испан улустуң арес-маадырлыг оглуң шаажылап шиидер болгаш ол шинтпелди дораан күүседир деп дужаалды ол трибуналдың кежигүнерин алган дугайында чугаа Мадридте болуп турар.

Демократтыг Франция ол белеткел турар франкочу бужар-чүдек кемниг үүлгедингге удурланыышкынны килецнээшкин-биле илергейлеп, Хулиан Гримауну доп-дораан хостаарын негеп турар. Француз ажылчы чоннарның он-он төлээлери франкочу Испаниянның Франциядағы элчин болгаш консуль черлеринге барып, Хулиан Гримауну хостаарын негеп турарлар.

Бен Белланың медеглели

АЛЖИР. (СЭТА). Чоокта чаа Алжир хоорайга болган парлалга конференциязынга чүве чугаалап турган, Алжирниң премьер-министри Бен Белланың медеглээни болза: сөөлгү айда алжир чазактың чоруткан хемчегларин бистиң улузувус өөрүшкү-биле чүүлдүгзүнүп хүлээп алган, чүге дээрге ол хемчеглер кадык угаан-бодалга, амгы үениң боттуг үмелээшкининге дүгжүп турар. Бо хемчеглер болза Алжирден европа чоннуң массалыы-биле көжүп үнгенининг соонда ээзин чок артказ эт-хөреңгиин аайлап башкарарыңче хамыктың мурнунда угланган болгаш национал экономиканы катап тургузар соруглганы салып турар. Ээзи чок эт-хөреңги — ол дээрге бистиң ажыл-агыйывыстың амыдыралчы чугула сектору болур. Ам ол сектор күрүшенин контролончe шилчээн болгаш ажылчы чоннар эргелеп башкарып турар деп, ол чугаалаан. Бо бүүлү катай алырга, бистиң чуртувустуң чоорту социалистиг организациязының үндезинерни тургузар дээрзин Бен Белла үргүлчүлеп чугаалаан. Ындыг янзылыг хемчеглерни чорудары ам ямбылыг чорукту ажыглап турар кижилерниң эрге-ажыктарынга котаралды таварыштырбайн аңаа эртпейн турарын ол демдеглээн. Тараачыннарга черни шилчидип берип, дайым үезинде ак-сеткилдиг ээвес арга-биле тып алган орудгаларны хавырбышаан, ол ямбылыг чоруктарже шаап халдаашкынны кылып турар болгаш кылыр-даа бис.

Чурттуң даштыкы политиказының айтырыгларынга докгаап чүве чугаалап тургаш, премьер-министриниң айытканы: Алжир Африкада болгаш бүгү делегейде национал-хостылгалыг шимчээшкинин деткип турар. «Бис алдарлыг куба улус-биле болгаш оон чаза-биле аку-дүңманың эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлеп турар бис» деп, ол чугаалаан.

КАР-ны, Сирияны болгаш Иракты каттыштырып турар Каттышкан Араб Республиканың тургустунганынга Алжир байыр чедирип турар деп, Бен Белла түңнелинде медеглээн.

ХӨЛ-ШЫДЫРАА



Шыдыраа уран чүүлүнүң тергиинеринiң демисели спорттуң өске хевирлериндеи онза шлгалып турар. Бо маргылдаага М. Ботвинник биле Т. Петросян шылгараңгай белеткелди эртип, шыдыраа теориязынга кандыг-бир чаа арга дээш чүткүлдү ужуражыышкын бүрүзүнде орадажып келген. Ол талазы-биле онгу салыг оскелериндеи ылгалдыг болуп турар, делегей чемпионунуң удурланыкчызы кара тала-биле оймаан, бодунуң ынак аргазы — мерзе талазының камгалалын шилип алган.

Кажан Т. Петросян шыдыраа хөлүнүң төвүнче утланган көжүүшкүнүү чаала сайгарып эгелеп турар өйде М. Ботвинник ону мурнапкан, боду халдап киргеш, оолдарын бурунгаарладыпкан. Шыдыраа талазы-биле өөредилге номнары ындыг көштерин кара талага ажыктыг кылдыр демдеглеп келген. Ындыг болза-даа Ботвинник көжүүшкүннериниң идезиин чараш аргалар-биле катай ажыглап турган удурланыкчызының туруужуче ханыпан, ону нарын байдалче албадаткан.

Делегей чемпионунуң тергелери болгаш бир аъды Петросяннның мерзезинге аймылды тургузуп, оон-биле ноянче дөрт халдаар аргаы ажыктан. Тургустунуп келген инициативаны чайладыры-биле Т. Петросян бир ооллду халаска каап бээр ужурга таварышкан.

Делегей чемпионунуң бир болазы эвээш болганы-биле бо ужуражыышкынга чеже-даа катап камгаланыр ужурга база таварыын келген.

Петросян берге камгалалды ураи болгаш өй-шаанда чоруткан. Ол мерзезин орнапкан, ак таланың ноянының уунче халдаан киргеп. Апрель 15-те бо ужуражыышкын теория талазы-биле алырга хайым кылдыр төвер хире артып калган.

Апрель 16-да М. Ботвинниктиң саналы-биле ол салыышкынны ойнавайн-даа олар хайым кылдыр чөпшээрешкен.

Д. БРОНШТЕЙН,
делегей гроссмейстери.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага көжүп турар бүлүттарлыг хүн болур, хар-чаъс шоолуг чагбас, Кызылга шуут чагбас. Хат өй-тавында, чамдык черлерге дыңзыг, барыын чүк угланышкыныыг. Агаарның температуразы: соңгу-төөн районнарга—0—5 градус чылыг, оон оскезинге—3 градус соокгаа 2 градус чылыг, а Кызылга — 3 5 градус чылыг.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

АПРЕЛЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: Мультипликациялар 10, «Олеясо Тобуш» 12, «Черёмушки» 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Максимка» 11.15, «Симлеге ынакшыл» (1-ги кезээ) 3.15, 5.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Мультипликациялар 10, «Костүүшкүннер бедии эвээ каапкан» 11.15, 1.15, «Субботада таныы» 3.15, 5.15, «Армагеддон» 7.15, «Далай хады», «Кадыкшылга», «Армагеддон» 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Алдын сылдыстыг принцесса» 2.30, «Симлеге ынакшыл» (1-ги серия) 4.30, 6.30, «Балтика сээң-биле», «Симлеге ынакшыл» 8.30 шактарда.

Лотерея билеттерин садып алыңар!

1963 чылда акша-бараан лотереязының ийиги үндүрүлгезиниң тазазы-биле ойнаашкынмарның тиражы 1963 чылдың апрель 28-те Ленинград хоорайга болур.

50 разрядтарның айы-биле 7.500.000 рубль түңнүг 4.000.000 ойнаашкыннар тиражка таваржыр, оон иштинде «Москвич» деп автомашиналар 50, «Планета» деп мотоциклдер 350, пианиналар 400, дараныр машиналар 3900, соодукчулар 3700, хеп чүүр машиналар 2150, фабрикага кылган 4.000 хевистер болгаш өске-даа үнелиг барааннар бар.

Лотерея билеттерин ажаалга кассаларындан, магазиннерден, харылзаанын бүдүрүлгелериндеи, содуун садыгаар киосклерден, кино театрлардан, театрлардан, вокзалдарның болгаш аэропорттуң кассаларындан садып ап болур.

Лотерея билеттерин садып алырын утпаңар!

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

АДЕНАУЭР БОЛГАШ ООҢ САЛГАКЧЫЛАРЫ

Барыын Германияның канцлери Аденауэрни кым солуурул дээр дугайында айтырыгны амгы үеде даштыкы парлалга калбаа-биле бижип турар. Ол айтырыг соңуурганчыг болуп турары биллингир. Боон чазактың дайын сөөлүнде бүгү иштики болгаш даштыкы политиказының төөгүзүү Аденауэрниң ады-биле холбашкан. Ол политиказ Барыын Германияның өжээнзиректериниң болгаш оларның америк өмээржиккилериниң сеткилинге таажыын тургаш, Ынчангаш Аденауэрниң халажы бээри Барыын Германияның амгы политиказынга багай салдар болдурбас деэш олар болдунар-ла аргаларны ажыглап турарлар.

Барыын Германияның капиталистери дайын сөөлүндеги чылдарда боттарының эрге-чагыргазын Христиан-демократтыг эвилел — Христиан-социалдыг эвилел партиязын дамчыштыр боттандырып турарлар (ХСЭ — партияның Бавариядағы салбыры, ону мурнунда шериг министри чораан Штраус баштап турар болгаш чамдык хамаарышпас эргеми кордан турар). Аденауэрниң болгаш Штраустуң партиязы 1949 чылдан — Герман Федеративтиг республиканың тургустунган үезинден эгелеп — эрге-чагырганы тудуп турар. ХДЭ—ХСЭ капиталистериниң берген хөй түңнүг саңхөө деткимчезиниң ачызы-биле бүгү парламент соңгулдазының үезинде барыын-герман парламентиге (бундестагка) хөй олутту ап келгеннер. Парламентиге хөй кезии боон алгаш, чазактың дээди албан дужаалы — федералдыг канцлериң албан дужаалына бодунуң баштының идип үндүрүп турган, ол кижи чазактың кабинединиң тургузуп турган.

Чагырыкчы партияга чонну мегелээри болгаш бадылаашкынның чогуур хөй кезиин чедип алыры улзым бергедеп бар чыдар дээрзин чугаалаар херек. Чижээ, 1957 чылда болган парламент соңгулдазының түңнелинде ол партия бундестагка 497 депутат олудундан 270 олутту алган турган болза, 1961 чылда болган сөөлүү соңгулдага 499 мандаттан чүгле 242-ни алган. (Социал-демократтар 190 болгаш «Хостуг демократтар» — 67 олутту алган). Бундестагка мурнумда шуут хөй нуруузу боон туганын оскунганындан, ХДЭ—ХСЭ каттышкан чазак тургузуп, элээн каш министр эрге-дужаалдарга хостуг демократтыг деп адаар партияның төлээлерин чалаар ужурга таварышкан. Ынчалза-даа канцлерниң эрге-дужаалы болгаш министрлериниң портфельдериниң хөй кезии эрги адеиауэржи партияның холунда артып каап турар.

ХДЭ—ХСЭ-ниң баштыңчылары ГФР-ниң чазаан үргүлчү тургузуп, ону баштавышаан, политиказын башкарып турарлар. Олар Барыын Германияның эң улуг үлетпүр болгаш банк ээлери-биле тудуш харылзаалыг болгаш оларга даянып, бүгү таланың деткишкинин ап турарлар. Ол бүгүнү ГФР-ниң амгы канцлери Аденауэрниң болгаш боин чазактың өске-даа баштыңнарының чижээнден тодаргай көргүзүп болур.

ГФР-ниң тургустунган хүнүнден бээр ам 13 ажыг чыл эрткен, ол үениң иштинде боин чазактың бажыңга солушпайн олурун келген Аденауэр барыын-герман монополияларга шынчы бараан болуп келген. Шынында барыын-герман монополияларның хөрээнге ол шагдан-на бараан боон келген.

Бирги делегей дайынының соонда ол үеде француз болгаш рейнүр үлетпүрүүң синдикадын тургузарының база сепараттыг «Рейн күрүнезин» үндезилээрииниң кампаниязын чорудуп турган рейниниң аар үлетпүрүнүң хардаачылары ол «күрүненің» президентизинин албан дужаалынга ынчан Кёльниниң бургомистри турган, Рейн облазынга төрүттүнген К. Аденауэрни идип үндүрүп турганнар. Аденауэрниң бүгү политиктиг шуруушкуну Рейниниң болгаш Рурниуң банк база үлетпүр ээлери-биле бижыг харылзаалыындан хамаарышкан. Оон бодунуң хууда оңүүг болгаш сүмележикчизи ол үеде иитп-политиктиг амыдыралдың үстүнче үнмейн турзадаа, херек кырында эрге-чагырганың чажыт тепкиштерин бодунуң холунга тудуп турган шыдалдыг кижилериниң бирээзи—барыын герман банк ээлериниң каттыжыышкынының эвилелиниң даргазы. 1962 чылдың төнчүзүнде өлүп калган Пфердменгес турган. Оон бодунуң чугаазы-биле алырга, безин, Пфердменгес Гитлериниң үезинде Германияга пушка хаанарының концернинериниң хайгааракчыларының база бир кежигүнү турган. «Пферднеигес болза «улуг ыыттавспай» деп шола ат алган, чүге дээрге, ол ГФР-ниң тургустунганындан бээр 13 чыл иштинде парламент индириичe чаңгыс-даа катап үнмээн. Ынчалза-даа ол чорук аңаа, Рурниң үлетпүр болгаш саң-хөө ээлериниң көскү талалакчызынга, даштыкы болгаш иштики политиканың кол айтырыгларын шинтпирлеп турар эвээш саныыг кижилериниң бирээзинге хамаарыкырынга кандыг-даа шаптык болбаан» — деп, оон өлгени-биле холбаштыр «Вельт ам зонитаг» солун бижээн.

Аденауэрниң өңнүктериниң болгаш «сүмележикчилериниң» аразында ындыг «ыыттавспайлар» эвээш эвес. Оларның аразындан улуг банкылар болгаш үлетпүр ээлери Круппту, Тиссенни, Фликти, Клекнерни адап болур. Барыын-герман монополияларбиле оон кайы хире тудуш харылзаалыын дараазында фактылар илезинбиле көргүзүп турар. Оон биче оглуу Конрад Аденауэр рейн-вестфальдың хөй-хөй бүдүрүлгелериниң баштаар черлериниде кирип турар. База бир оглуу—Макс «Хейнкель» деп ужар чүүл фирмазында удуртукчу эрге-дужаалды ээлеп орар. Оон чээни — Курт Аденауэр Кассельде «Юикерс А. Г.» деп ужар чүүл фирмазының эргелекчизи. Уруу Лизбет биле оглуу Конрадты дамчыштыр Аденауэр Рейн банкызының ээзи Верханның өгбүлези-биле төрел-дөргүл харылзаалыг.

Аденауэр ышкаш ындыг кижи ГФР-ниң тергиидекчи аңгыларынга эң-не тергиин тааржып келген. Ынчалза-даа бо чылдың январьда боин чазактың баштыңының хары 88-че кирипкен. Ынчангаш биологтуг өзүлде дүрүмүүнүү-даа күжү-биле ол бодунуң орнун барыын-герман капиталистериниң идегелин оон дора эвес эдилеп турар, оон аныяк ажылдакчыларга чайлап бээр ужурга таварышкан. Бо үеге чедир эрге-чагырганың карак-кызыл халбактаның келген кырган канцлериң бүдүү ыйыптарга, ол сөөлүнде кээп, бо чылдың күүгүнүнде халажып үнер дугайында быжыг ааззашкының каш ай мурнунда бээр ужурга таварышкан.

Барыын Германияның башкарыкчы бөлүктери Аденауэрниң орнун солуур таарымчалыг кижиниң элээн каш чылдар иштинде дилеп келген. Канцлериниң олудунче семеп болур кижилериниң бир дугаары башкарыкчы партияның баштыңнарының бирээзи Людвиг Эрхард болуп турар. Ынчалзажок оон адаанналжыкчызы кылдыр барыын-герман солуннар ХДЭ—ХСЭниң удуртулгазының аныяк төлээзи, Аденауэрниң деткип турары Герхард Шредерин сөөлүү үеде болганчок-ла адап турар. Барыын-герман саң-хөө болгаш үлетпүр хардаачыларының эрге-ажыын камгалаар «бедик алдарже чүткүп турар кижилер кымнарыл ол?

Л. Эрхард (ол чоокта чаа 66 хар харлаан) ГФР-ниң вице-канцлери болгаш ажыл-агый министри. «Нейес Дейчланд» солун ону дорту-биле «монополия кижизин» деп адап турар. Эрхард, Гитлер үезинде безин Германияның экономиктиг аппарадынга элээн каш харыысалгалыг дужаалдарны эзлеп чораан: ол Саарга индист Беркелдиң экономика талазыбиле чөвүлекчизи турган болгаш «И. Г. Фарбениндустриэ» концернин хандырып турган коньюктурлуг шинчилел институдун 1942 чылдан тура удуртуп келген. Амгы үеде «Экономиктиг хуулгаазының адазы» кылдыр ону алдаржыдарын оралдажып турар ГФР-ниң экономиктиг бөлүктеринден вице-канцлер деткимчезин ап турар. Эрхард бүгү делегейге билдингир «И. Г. Фарбениндустриэ» концерни-биле тудуш харылзаалыг болгаш Фюртте Грундига радио-телевизор кампаниязының ээлериниң бирээзи. Эрхардты АКШ-тың салдарлыг бөлүктери деткип турар. Г. Деиглер «Боннуң четкизи» деп номунга «Американнар «бодумуң» кижизи Л. Эрхардты ГФР-ниң ажыл-агый министринге томуйладырын чедип алган, ынчангаш ол федеративтиг республиканың ийнги кижизи болган» деп бижээн.

ГФР-ниң чазаанын баштыңы эрге-дужаалынга база бир кандидат болза, амгы үеде даштыкы херектер министри Герхард Шредер болуп турар. (Ол ам 53 харлыг). Шредер Гитлержи судтуң органынга идепкейлиг ажыллап чораан. СА-ның штурмфюрери болгаш 1937 чылдан эгелеп нацисчи партияның кежигүнү. Шредер фашистернинң үезинде күрүве прокурору болгаш гитлержи банк ээзи Шахтың юристиг консультантызы чораан. ГФР-де демократтыг организацияларның ажыл-чорудулгазын базарынче угланган хоойлулар оон ады-биле холбашкан. Элээн каш чылдарның дургузунда Аденауэрниң чазаанга иштики херектер министриниң эрге-дужаалын эзлеп турган, Германияга компартияны хорутдаарының эгелекчизи болуп турар. Барыын-Германияда оң-оң база чүс-чүс ожээнзирек организациялар оон камгалалының ачызында хайныышкынныг ажыллап турар. Г. Деиглерниң «Боннуң четкизи» деп номунда бижип турары-биле алырга, Аденауэрниң ол шынчы боо-чепсек кадагалакчызы Рурниң үлетпүр хардаачыларының деткимчезин ап турар болгаш барыын-герман кан-үлетпүрүүнүң ээлериниң эвилелиниң бүзүреттиргеи кижизи болуп турар. Ол үрден бээр Тиссенниң база Клекнерниң концернери-биле бижыг харылзаалыг болгаш амгы үеде барыын герман үлетпүрүүнүң ийи кол хардаачыларының хайгааракчы чөвүлелиниң даргазы болгаш кежигүнү.

Аденауэрниң «салгакчыларының» база бир кандидады кылдыр мурнунда ГФР-ниң даштыкы херектер министри чораан Генрих фон Брентанону даштыкы парлалга хаая эвес адап турар. Дармштадтың болчукчузу Брентано, Аденауэрге кызыгаар чок бердингенининг ачызында ХДЭ-ниң болгаш боин күрүненииниң көскү төлээзи болган. Фон Брентано—ХДЭниң удуртулгазында барыын кезектиң төлээзи болгаш Германияны чепсегглээрининг база бир идепкейлиг талалакчызы. Ол Рехлиниң концернибиле тудуш харылзаалыг.

Келир үеде канцлериң ады амдаа билдинимес. Халажып үнер дугайында Аденауэр шагда-ла ааззашдаа болза, оон «салгакчызының» дугайында айтырыгны үлетпүр-саң-хөө олугархизының болгаш ХДЭ—ХСЭниң партия болүүнүң төлээлери амдаа чугаалашпышаан. Ол айтырыгны шинтпирлеп чадап турарының бир кол чылдагазыны болза, хөй янзы монополия бөлүктериниң сонуургалының каттышпайн, үскүлежип турарында хире. Бир эвес Аденауэрниң «салгакчызы» дээш ажык демиселдың үндүре бээр болза, ХДЭ—ХСЭ-ниң баштыңчыларының бодалы-биле алырга, ол чорук башкарыкчы партияга когаралды таварыштыра бээр болганда, ХДЭ—ХСЭ-ниң эргелели «Аденауэрниң салгакчызының дугайында айтырыгны тодарадырын» фон Брендаионуң партиязының парламент фракциязының даргазынга дагзыр деп чоокта чаа шинтпир хүлээп алган. Ол кижи партия органнары-биле болгаш чазактың министрлери-биле чажыт чугаалажып тургаш, ол айтырыгны тодаргайлаар ужурлуг болуп турар.

Чугаа чүгле үстүнде адаттынган кижилериң дугайында чоруп турар болзажок. Барыын Германияның парлалгаларының дыңнадып турары-биле алырга, хенертен болур өскерилгелерни болдунмас деп санап база болбас хирелиг. Аденауэр ышкаш ындыг кажараан политиктен кандыг-даа оптуг арганы манап болур. Аденауэр 1959 чылдың чайынында канцлериниң эрге-дужаалындан чайлааш, ГФР-ниң президентизи болур деп ажых ааззашкыны бергзе-даа, хеп-хенертен бодунуң ааззашкынындан ойталааш, талалакчыларын безии сезиндирипкен болгай. Аденауэрниң чоок кижилериниң бирээзи ХДЭ-ниң эргелелиниң кежигүнү Генрих Кроненинг тургускан «чаа төлевилелин» барыын германияның неделя санында үнер «Шпигель» деп парлалгазы чоокта чаа парлап үндүргени кичээнгейни бодунче хаара тудуп турар. Чугаажок-ла Аденауэрниң хайгааралы-биле үнген ол төлевилел ындыг кол түүлдерни көрүп турар:

1. Аденауэр 1964 чылдың күзүүнүге чедир канцлер хевээр артып калыр.

2. Эрхард вице-канцлер болуп артар, а оон ГФР-ниң президентизинге соңгуудар.

3. Шредер бо чылдың чайынында канцлериң салгакчызы кылдыр чарлаттырар болгаш 1964 чылдың күзүүнүде канцлерге соңгуттурар. Ындыг болзажок ХДЭ-ниң баштыңнары ол планга удурланып турарлар. Чижээ, бундестагтың даргазы Герстенмейер мынча дээн: «Аденауэр бо чылын ыяавыла халажып үнер дээрзин мен ылаптыы-биле бүзүредип турмен». Бундестагтың даргазының болгаш оон талалакчыларының бодалыбиле алырга, бо чылдың октябрьның 1—Аденауэрниң «алдарлыы-биле» халажырының болгаш ХДЭ-ни иштики нарыдаашкынының даржылындан хостаарының сөөлгү хуусаазы болуп турар. «Бир эвес ындыг болбас болза Аденауэр албан-дужаалындан дүжүр октадыр болгаш оон орнунга барыын-герман буржуазтарының аразында элээн сураглыг Людвиг Эрхард саалаар апаар» деп, Герстенмайер демдеглээн.

Ол политиктиг килецнээшкинчиң үүрмек чүүлдериниче бүгү тала-биле сиңиижкеш-даа канчаар. Канчаргадаа сан-хөө олигархизы боин чазаанын баштыңчызынга барыын-германи капиталга бердингеи кижиин томуйлаары черле билдингир.

А. РАЧКОВ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторунуң 24-63, редакторунуң оралакчызының 35-24, пропаганда киллизиниң 23—54, харыысалгалыг секретарының 23-35, көлээ ажыл-агый киллизиниң 25-38, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, иштики информация киллизиниң 20-60, чазаа болгаш совет тургузуг киллистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал киллистериниң 22-64, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 21-47, харыысалгалыг дежурныйның 23-54. Солуун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00149. Чагыг № 130. Культура министерствозунуң типографиязы

ВЛАДИМИР ИЛЬИЧ ЛЕНИННИҢ

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. АПРЕЛЬ 21 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 95 (5499).

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң,

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

Өртээ 2 көп.

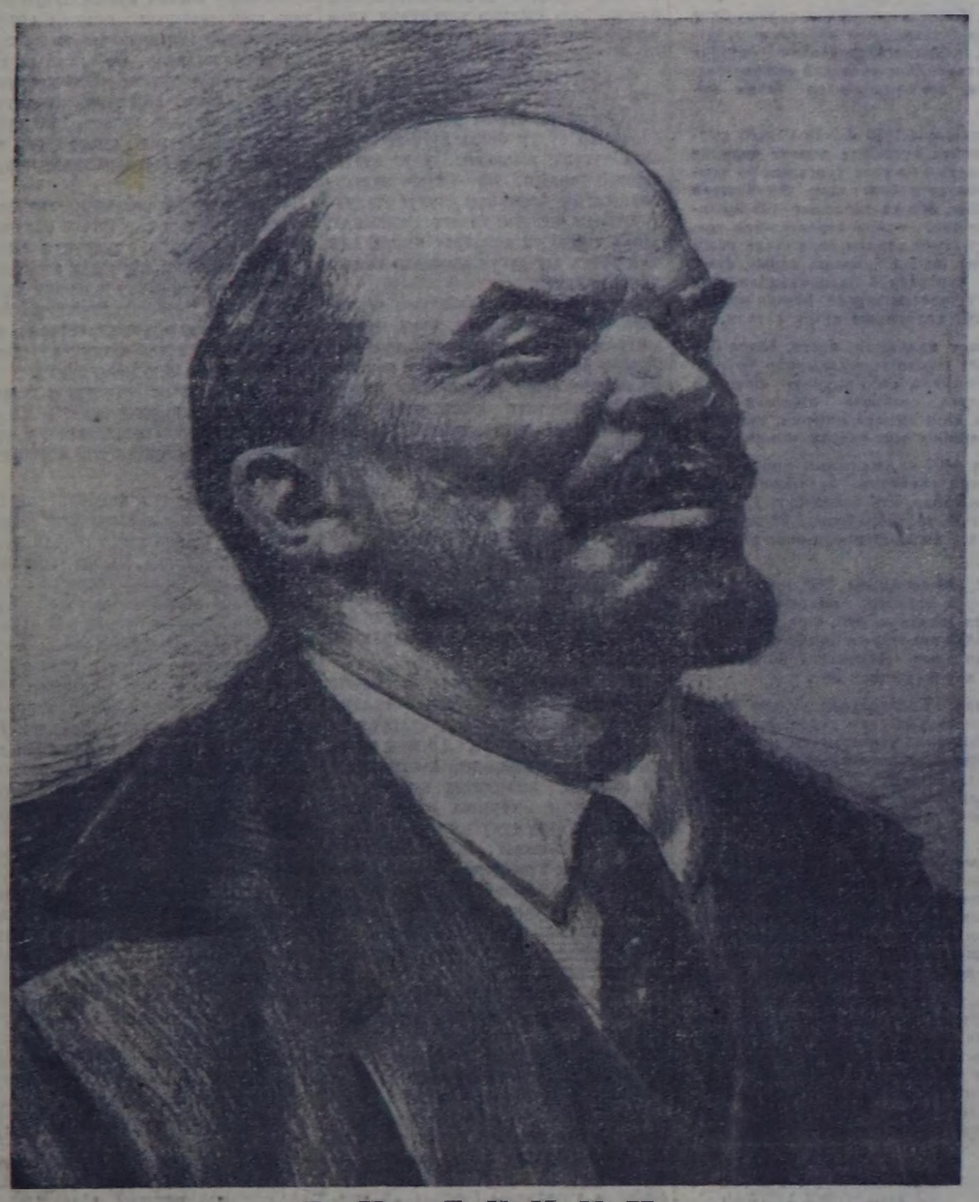

В. И. ЛЕНИН.

Ленин—коммунизм дээш демиселдиң тугу

Бо таварылга дайынчы 1919 чылда болган. Волоколамск уездизиниң Ярополец деп суурундан Кремльде Ленинге тараачыннар чедип келген. Совет Россияга баштайгы көдээ электростанцияларның бирээзин ол суурга тутқан турган. Оон мурнуу чарыында үр эвесте Владимир Ильич аңаа чорааш, чаа, оон күштүг электростанцияны тударынга деткимче көргүзерин аазаан. Цемент, демир, чес, турбина болгаш генератор хереглеттинип турган. Ол үеде чурттуң таваржып турган бергелери турзажок. Ленин Ярополецтиң чурттакчыларынга дузалаар деп шиитпирлээн. Ол дутайын тараачыннарның чоруткан кижилеринге медеглээн. Владимир Ильич оларны хей-аът киришкилеп айтыпкан:

— Дескештирбес боор бис, аа?

Ленинниң хүлээп алышкынынга чораан кижилерниң сактыышкыннарын ёзугаар алырга, «дескештирбес бис» деп сергек, чедиишкин чедип алырынга чигзинигниң соргаа-даа чок ол сөстер Волоколамск уездиге бичии тудугнуң салым чолун чуртка келир үениң эң улуг тудуглары-биле, социалистиг революцияның бүгү херээниң түлүнга чедир тиилээрибиле чаңгыс кылдыр холбаштыр көргени ол болуп турар.

Оон бээр дөртен ажыг чылдар эрткен. Төөгүде ол кыска хуусаа иштинде бистиң Төрээн чуртувус күчүлүг социалистиг күрүне кылдыр хуулган. Ам оон делгемнеринде — «Ильичиниң лампочкалары» хып, чаа тудуглар көвүдеп турар. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнүң 93 чылының бүдүүзүнде база бир тиилелгеге—Красноярск ГЭС-ти ында тудуп тургузуп турар күчүлүг Енисейни дуй болганынга өөрүп турар бис. Оон күчүзү барык он Днепрогэстерге болгаш улуг баштыңчы дириг чорда бистиң улудувустуң чырыткылыг келир үеже бодунуң оруун эгелээни, демги Ярополецтиң дег, сан чок хөй станцияларга деңнежир.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнүң 93 чыл оюн демдеглеп тура, совет кижилер «дескештирбес бис» деп ленинчи сөстерни бүзүрелдиг катаптап чугаалап, ленинчи чагыгларны амыдыралга боттандырарынга, бодунуң Программазында: **Совет кижилерниң амгы салгалы коммунизм үезинде чурттаар!** деп байырлалдыбиле чарлаан, партияның улуг айтыкалдарын боттандырарынга боттарының чайгылыш чок белен болгаш шиитпирлиг чоруун ажыл-херектери база демисели-биле бадыткап турарлар.

• • •

Владимир Ильич Ленинниң адын салгакчылардан салгакчылар онза ынакшыл-биле, үүнүн-биле-даа денгеттинмес хүндүткел-биле адаар. Ниитилел хөгжүлдезинде шиитпирлиг эргилле, чаа үениң эгези—капитализминиң бууразыкшыныңың болгаш коммунизминиң бадыткаттынарының үези күш-ажылдың бүгү кижилеринге хемчээл чок үнелиг ол ат-биле холбашкан. Улуг Ленин чүгле чаа ниитилелдиң тургузарының аргаларын үндезилээн болгаш оон оруктарын ажыткан эвес; ындыг улуг тудуушкунга кайгамчык улуг ажылды боду башкарып, чон-биле кады, бистиң чуртувуска социалистиг тудуушкунуң баштайгы тудугларын кылышкан. 1917 чылдың Октябрьның соонда коммунизм дугайында «...Биске ол ам программа, теория болгаш онаалга эвес апарган, биске ол дээрге бөгүнгү херек кырында боттуг тудуушкуннуң херээ апарган» деп үвени чугаалап болур болганынга Владимир Ильич революсчуның ханы аас-кежиин илереткен.

Совет улус, бүгү депшилгелиг кижи төрелгетен эртемниг коммунизминиң теориязын революстуг практикага бодаратқан өлүм чок Ленинниң эң улуг маадырлыг херээн кажан-даа утпас. Хөгжүлдени ара соксадырынга, өлүг догмага мугулай чүдүүшкүнге каяа-даа, кажан-даа эптеш чок чоруктуң чырыткыланчак үлегери болза Владимир Ильич Ленинниң ажыл-чорудулгазы болур-дур.

Ленинизминиң ол чогаадыкчы уткашынарын бистиң партиявыс бодунуң XX, XXI, XXII съездилериниң шиитпирлеринде, ленинизминиң хөгжүлдезинде чаа эге болуп турар СЭКП-ниң үшкү Программазында боттуг чүүл болдурган. Ол шылгарангай документиге революстуг марксисчи-ленинчи эртемниң бүгү шынарлары: теорияның болгаш практиканың чаңгыс эви, ханы интернационализм, келир үеже дидим көөрү, хүнүң тодаргай негелделерин боттуг өөренири, дайыннарга ленинчи эптеш чок чорук болгаш улустуң күжүнге ленинчи бүзүрел сиңниккен.

Ленинге социализм, оон чугаалаанызиле алырга, хемчээл чок берге болгаш хемчээл чок чаагай херек болуп чораан. Ам, Октябрьның соонда, коммунистерниң мурнунда чаа соругага—Россияның ажыл-агыйын, чурттуң бүгү амыдыралын улам эптиибиле удуртуруп бистиң партияга хандырып турар.

Сталинга чүүгүр чоруктуң уржуктарын узуткаш, улустуң чогаадыкчы күштеринге калбак орукту партия ажыткан, экономиканың эң чугула участоктарын болгаш адыларын удуртурунга, коммунистиг тургузуушкуннуң айтырыгларын шиитпирээринге арга-мергежилдиг ажылдакчыларны депшидип үндүрген. Керекти, бүдүрүлгени тодаргай билири ажыл-агыйның кайы-бир участогун баштап турар коммунисче ыяавыла чугула деп Ленинниң санап чорааны билдингир болгай.

(Уланчызы 2—3 арыннарда).

ТӨРҮТТҮНГЕН ХҮНҮНДЕН БЭЭР 93 ЧЫЛ ОЮ ДААРТА БОЛУР

* * *

Электрофикацияның ленинчи идеялары амыдыралда боттанып турар

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА-ның корреспондентизи). Чурттуң калбаа-биле электрижидерииниң ленинчи планнарын боттандырарынга кол черде турар улуг алдар Ленинградтың заводтарының — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг металл заводунуң болгаш С. М. Киров аттыг «Электросила» заводтуң ажыл-ишчилериниң үлүүнге онаашкан. Совет энергетиканы хөгжүдеринге ол заводтарның коллективтери кайы хире салыышкынны киирип турар дугайын чугаалап бээрин ол будүрүлгелериниң кол инженерлериниден СЭТА-ның корреспондентизи Ю. Николаев дилээн.

— Металл заводу ГОЭЛРО-нуң ленинчи планын күүседирин, В. И. Ленинниң бодунуң айтыышкынын ёзугаар белүк электри андазыларны будүрүп үндүрген үезинде, 1921 — 22 чылдарда эгелээн — деп будүрүлгениң кол инженери Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры П. С. Чернышев дыңнаткан. Бир чыл болганда металлистер 2 муң киловатт күчүлүг баштайгы совет бус турбинаны үндүрген, а оон дараазында 370 муң киловатт күчүлүг баштайгы гидравликтиг турбинаны будүрген.

Бөгүн бистиң заводувус 200 муң болгаш 300 муң киловатт күчүлүг агрегаттарны массалыы-биле будүрүп үндүрүп турар. Делегейде эң мамналганыг — 200 муң киловатт күчүлүг турбиналарны чогаатқан белүк конструкторларны бо чылын Ленинчи шаңналга киирген.

— Электростанцияларның электри дерилгезин будүрүп үндүрери 1925 чыл-биле деңнээрге, 376 катап көвүдээн — деп Ленинградтың машина тудуунуң «Электросила» деп каттыжыышкынының кол инженери В. В. Романов дыңнаткан. Ниити күчүзү ГОЭЛРО-нуң планында көрдүнген бүгү электростанцияларның күчүзүнден наш катап артык турар генераторларны ам будүрүп үндүрер бис. «Электросиланың» ажылдакчылары чурттуң одалга-биле ажылдаар болгаш гидравликтиг эң улуг станцияларын дериринге киржип турар.

Ленинградтың электри машина тудуунуң ажыл-ишчилери энергетиканы хөгжүдер дугайында СЭКП-ниң XXII съездизиниң айтыышкынын улуг кадырлүүшкүн-биле күүседип турар. Красноярскиниң ГЭС-зинге тургузар 508 муң киловатт күчүлүг гидравликтиг турбинаны белетээрин металл заводунда эгелээн. «Электросиланың» ажыл-ишчилери ындыг күчүлүг гидрогенераторну төлевилеп турар. Металл заводунуң конструкторлары 800 муң киловатт күчүлүг ийи өзектиг турбинаның ажылдын төлевилелии доозуп турар, а чартын миллион киловатт күчүлүг турбина генераторну будүрериниг технологтуг белетиел «Электросилага» эгелээр. Бир миллион чедир болгаш оон улуг күчүлүг машиналарның төлевилелиин база моош-биле кады ажылдап кылып турар.

Владимир Ильич электрижиляге таалазы-биле чедиишкин бүрүзүнге сагыш сеткилинең ханызындан өөрүп чораан болгай. Коммунистиг чаптилелдиң материал-техниктиг баазазының канчаар тургустунуп турарын, «КОММУНИЗМ—ОЛ ДЭЭРГЕ СӨВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАГА БҮГҮ ЧУРТТУ ЭЛЕКТРИЖИТКЕНИН КАТТЫШТЫРГАНЫ ОЛ БОЛУР» дугайында бөгүнүң сестеринииң амыдыралга канчаар боттанып турарын ам көргөн бөгза, Владимир Ильичиге кайгамчык-ла эки болур иймек.

Ленинчи хүннерниң бүдүүзүнде

Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 93 чыл оюн чоокшулап келген. Ол кайгамчыктыг хүнүү демдеглеп эртпирери-биле чурттуң хоорайларында болгаш суурларында ажыл-ишчи ёзу-биле белеткенип турар.

Хоочун бүдүрүлгелерниң бирээзи —станок тудуунуң «Красный пролетарий» (Москва) заводунда ам ленинчи номчулгаларны чорудуп турар. Партияның хоочун кежигүннери Ленин дугайында сактыышкыннарын чугаалап турарлар. Москваның Куйбышев аттыг электрозаводунуң цехтеринге В. И. Ленинниң Төп музейининиң артем ажылдакчылары кээп чораан. Олар аңаа элээн хөй беседаларны кылган.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 93 чыл оюнга холбаштырган теоретиктиг конференция партияның кодээ ажыл-агый талазыбиле обкомунуң идеология комиссиязының болгаш политиктиг база эртем билиглери нептередир талазы-биле ниитилелдиң салбырының эгелекчи чоруу-биле Днепропетровскиге болуп эрткен. Аңаа 400 хире эртем ажылдакчылары, лекторлар, пропагандистер, агитаторлар, будүрүлгенин мурнакчылары киришкен. А. Орёлдуң пропагандистери боттарының методиктиг конференциязын «Пропагандаларының уран аргазынга В. И. Лениниден өөренир» деп темага холбаштырган.

Политиктиг болгаш эртем билиглери нептередир талазы-биле ниитилелдиң кежигүннери Таджикистанның ажылчы чоннары-биле хөй ээнныг ужуражышкынналарны бо хүннерде будүрүлгелерге болгаш чаа тудугларга, хову турлагларынга болгаш хойжулар суурларынга эртирген. Ленинниң өлүм чок чагыгларының дугайын, бистиң чуртувуска коммунизмни тургузарының ленинчи оруктарының дугайын олар боттарының беседаларынга чугаалап турганнар. Ол кайгамчыктыг хүнге холбаштырган ном-чурук делгелгезин Таджикистанның Фирдоуси аттыг күрүне библиотеказында ажыткан.

Бельцы хоорайның (Молдав ССР) пионердер бажыңында «В. И. Ленин болгаш уруглар» деп зал-музейни ам тургускан. Ында делгээн чүүлдериниң аразында Владимир Ильичиниң чуруп көргүскен, ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу Н. Н. Жуковтуң чуразы чуруу бар. Ол чурукту молдав хоорайның уругларынга белек кылдыр чурукчу чорудуп берген. Джамбулда ук черниң чурукчуларының болгаш скульпторларының В. И. Ленинниң өлүм чок овур-хевирии чуруп көргүскен чогаалдарының делгелгезин ажыткан.

Бо чылдың чайынында В. И. Ленинниң төрүттүнген чери Ульяновскиге түс мугдан эвээш эвес кижилер баар. Ында ам безин экскурсантылар хөй.

(СЭТА).

В. И. Ленин дугайында роман

НОВОСИБИРСК. (СЭТА). «Сибирские огни» деп журналдың апрельде үнген чаа номеринде сураглыг сибирь чогаалчы А. Л. Коптеловтуң «Улуг эгелээшкин» деп романын парлап үндүрген. Бо чогаалда В. И. Ленинниң болгаш Н. К. Крупскаяның амыдыралын болгаш революсчу демиселин чыыткан. Романда киргең болуушкуннарның черлери—Петербург, Сибирьже орук, Красноярск болуп турар.

Автор романны бижиирин каш чылдарда үргүлчүдеп келген. Чогаалчы Сибирьде ленинчи черлерге барып, архив материалдары-биле танышкан.

СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чогаалчының чугаалаазы болза:

— «Улуг эгелээшкин» деп роман В. И. Ленин дугайында трилогияның баштайгы ному болур. Ам ажылдап эгелеп турарым трилогияның ийи кезээнге Шушенскоеге шөлүлге үези кирген турар. Романның дараазында болуушкуннары РСДРП-ниң ийиги съездизинге четкен турар.

ЧАА МЕТАЛЛУРГИЯ КҮЧҮЛЕРИ АЖЫГЛАЛДА КИРГЕН

Орск-Халиловскиниң металлургия комбинадынга домна суугуну болгаш агломерациялыг фабриканың биргн эзлчээн чедиишкинниг тудуп доозаш, ажыглалга киргени-биле холбаштыр, СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелии тудугчуларга, эптекчилерге, металлургтарга, машина тудугчуларынга болгаш төлевилел организацияларының ажылдакчыларынга чүректиң ханызындан байыр чедирген.

Чедип алдынган чедиишкин болза СЭКП-ниң XXII съездизиниң хүлээп алганы, бистиң чуртувуска коммунизмни тургузарының улуг-чаагай программазын амыдыралга боттандырары дээш демиселяге чогаадыкчы идепмейлиг чоруктуң болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүнүң түңнели-дир деп, байыр чедириишкининде демдеглеп турар.

Орск-Халиловски комбинадының металлургтары домна суугуну болгаш агломерациялыг фабриканы дүргеи шиңгээдип алыр болгаш төлевилел күчүзүн ажыпар, а тудугчулар болгаш эптекчилер боттарының, байлак дурчулгазын ажыглавышаан, кара металлургияның күчүлерин улам ыңай улгаттырары дээш оон-даа улуг күжениишкин-биле демиселяге өөрүп дээрзинге СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели быжыг бүзүрелин илереткен.

• • •

Тудугчуларның болгаш эптекчилерниң коллективтери чеди чылдың бешки чылының планын хуусаа бетинде күүседири дээш социалистиг чарышка кирбишаан, амгы үеде чаа мартен суугуну, үшкү болгаш дөртку агломашиналарны, блюмингиниң чылыдар кудуктарын болгаш Орск-Халиловскиниң металлургия комбинадының эске-даа чугула черлерин дериринде идепкейлиг ажылдап турар. (СЭТА).

Өөрүп четтириишкин

БАМАКО. (СЭТА). ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы С. А. Скачковка баштаткан совет чазак төлээлерин Мали Республиканың президентизи Модибо Кейта хүлээп алган.

Мали Республикага Совет Эвилелиниң көргүзүп турар экономиктиг дуэаламчызы болгаш техниктиг идиглиг чоруу дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевка болгаш совет улуска дамчыдарын Малиниң чөвүүн болгаш чазааның өмүнээзинден Модибо Кейта дилээн.

МАДРИД

Генералиссимус Франсиско Франко Баамонтеге

Дээрги мындаагылар.

Хулиан Гримауну хамааты дайынның чылдарында үүлгедиг кылган дээр янзы-биле. Мадридте шаажылап өлүрер деп шиитпеген дээрзинин хүтайында дыннадыгны мырынай чаа алдым. Ол дыннадыг чаагай сеткилдиг бүгү кижилерге дүвү-рээзинии болдурбайн барып шыдавас. Испанияга хамааты дайынны доозулганының соонда 25 чыл эртпеңде кижини дайын үезиниң хөөйлулары-биле шиидип турар шак ындыг чоруктү күрүнениң кандыг-даа эрге-ажыктары-биле тайылбырлап шыдавас.

Мен бүлиниг болгаш кижизиг чоруктуң недерелин удуртулга болдурбушаан, ол шиитпелди күш чок болдурарын болгаш Хулиан Гримауның амы-тынын камгалап алырын силерден бүзүрелдиг дилеп тур мен. Силерниң таланардан шак ындыг бүлиниг чоруктү кылыр болза оны делегейниң калбак хөй-ниитизи улуг таарынныышкынның недерели-биле үткүүр ниик дээрзинге ханызы-биле бүзүрээр мен.

Н. ХРУЩЕВ.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙГА ЧАА ТЕХНИКА ДЭЭШ

МОСКВА. (СЭТА). Шакта 9—15 километр дүргеи чоруушкун-биле ажылдаар тракторларны тургузарының айтырыының талазы-биле делегей чөвүлел хуралы Москвага доозулган. Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Польшаның, Румыниянын, Совет Эвилелиниң болгаш Чехословакияның төлээлекчилери чөвүлел хуралга киришкен.

Үк чөвүлел хуралды көдээ ажылагыйны механизастаарының Бүгүэвилел эртем-шинчилел институту социалистиг чурттарның көдээ болгаш ыяш ажыл-агыйының талазыбиле эртем шинчилелдерни аайлап тааарыштырарының V конференциязының дыннадыынга дүүштүр чыылдырган.

Машина-трактор агрегаттарыкың чоруурунуң дүргеии шакта 9—15 километр чедиреринің талазы-биле теоретиктиг болгаш шеңелде-шинчилел ажылдарының түңнелдерин чөвүлел хуралдың киржикчилери чугаалажып көрген болгаш дүрген чоруур техниканы социалистиг лагерьниң чурттарының көдээ ажыл-агый будүрүлгезинге дүрген шиңгээдип алыр сорулга-биле моон соңгаар кады чорудар шинчилелдериниң оруктарын төлевилээн.

ЛЕНИН АТТЫГ КОЛХОЗТУҢ ХОВУ ТУРЛАА

Кайгамчык час бодунуң ээлчээнде кирген. Хүнүң чылыг херелдери черниң кырын чылыдып, Адар-Төштүң эдектеринде ам-даа эрнээн ак харларыны чайынмандырып турган.

Бедик дүжүттү алыр дээш демисел Сесегениң байлак дүжүткүр ховузунда хайныгып, механизаторлар тракторлары-биле улуг үүлени будүрүп кирипкеннер. Бо ажылхерекке шөлдерниң ажыл-ишчилери, ылаңгыя оон турлаглары кайы хире белеткеттингинии көөр дээш Ленин аттыг колхозтуң Сесегеде хову бригадазының төвүнге келгенивис ол.

Кызыл булуңда бөарывыска, бригадир эш Ондар Тамчай-оол бригаданың мурнунда турар соругазын допчузу-биле чугаалап берди.

Чаагай дүжүттү өстүргеш, Төрээн чуртка хөй тараану бээр дээш колхозтуң ажыл-ишчилери сорук киришкиниг ажылдап турарлар. Бригада 4370 гектар тарылгалыг, оон иштинде кол культура—кызыл-тас 3050 га, кукуруза 750 га. Ол-ла бригаданың кежигүннери күрүнеге 1600 тонна эки шынарлыг тараану садар. Моон алгаш көөрге, оларның мурнунда улуг соругга салдынганы тодаргай.

Бригада апрель 13-тен эгелеп шык базырыышкыныиче киргеп. Бо хүннерге чедир 700 га чер илиирттеттинген, чус ажыг га черге кызыл-тасты чашкан. Бригада часкы тарылганы чорудар талазыбиле ажыл планын тургускан.

Колхозтуң баштаар черн, партия организациязы ховунуң ажылмишчилериниң ажылдаарынга таамырчалыг байдалды тургузуп берген. Бригаданың төвүнде столовая, кызыл булуң, ниити чурттарга черн эки дериттинген. Кызыл булуңда ажыл-ишчилерни күшажылче сорук киирип турар көскү агитация, көргүзүг самбызы бар. Агитхуудус үнүп турар. Ында агитаторнуң тускай булуңу бар, оон столунуң кырында янзы-бүрү номер, ойнаар херекселдер. Кызыл булуңга кире берген кижи бригаданың ажыл-херээ-биле өске кижилериниң тайылбыр чугаазы чокка-да таныжып ап болур.

Механизаторлар чурттаар өрээлдерде демир орунпарны салгаш, оларны ак-чоорганнар, сыртыктарбиле хандырган. Оон ишти чылыг, арыг. Чунар бажың база белеп, аңаа бир угда беш кижи чунуп болур.

— Чаагай дүжүттү өстүрүп, хөй тараану Төрээн чуртка бээр дээш бистиң механизаторларывыс карах кызыл ажылдап туралар, Часкы тарылганы организастыг эрттирип, бедик дүжүт алыр болгаш күрүнеге тараа садар планывысты ажыр күүседип болур аргаларывыс бар—деп, бригадир эш Ондар Тамчай-оол чугаалады.

Тракторист М. Коңгар «ДТ-54» деп трактор-биле илиирттээшкининиң хүн нормазын 102 хуу, Т. Самдак-оол хүнде 7 га чер чарар хүлээлгезин 7,50 га кылдыр күүседип турарлар. Тракторист урут М. Часкал дүнде 36 га черни лущелеелээр онаалдазын 38 га чедирип турар. Ындыг мурнакчыларга колхозчулар чоргаарланып, оларның аттарын агитхуудуста мактап бижээн.

Кызыл булуңда бригаданың социалистиг хүлээлгелерии, хүн бүрүнүң онаалгазы негелделерни болгаш нормазын ажыр күүсеткен дээш немелде төлевир бээрииң чурумун бижээш аскан.

Бригаданың төвүнде электри станциязын тургускан. Оон-биле төп шаңны механизастаан, ында механизмнерни электри тогу-биле хөделдирип турар. Бир чыл бүрүүгаар сугну тергелиг аъттарбиле 4—5 километр черлерден сөөртүп турган болза, ам 86 метр ханы кудукту каскаш, оон сууп мотор күжү-биле сордуруп, суг-биле кижилерниң-даа, малдың-даа хереглелиң хандырган. Оон чаныында хөрүктү тургускаш, ону электри-биле хөделдирип, дарганнарның ажылын чиигеткен.

Оон-биле чергелештир чамдык четпестерни демдеглээри чугула. Ниити чуртталга черииң болгаш бригада төвүүнүң чурттакчылары ижер сугну механизастаттынган кудуктан ап турар чүве болганда, оон чаның арыг-шевер тургузары күзенчиг. Ол аңаа чадагай болуп турарындан кайыын-даа келген мал оон сугну ижип турар. Пилорамаиы кандыг-даа ажыглал чок, кудумчу ортузунда тургузуп каанын кижи хараадап көөр. Столованың, кызыл булуңнуң, ниити чуртталга черииң эжиктериның кырын чаъс дүшпес кылдыр дуглаар дээш шиферлерни эккел каан. Бо хүннерде ону кылган кижи чок. Бригаданың девискээрии арыг-шевер тургузары, ында-мында чыткылаар боктарны арыглаары чугула.

Хову турлааның дериглезй болгаш хандырылгазы багай эвес. Ындыг болганда ында ажыл-ишчилериниң күш-ажылы чугаажок эки түңнелдиг болур.

Д. АРАКЧАА.

Чөөн-Хемчик район.

ЛЕНИННИҢ АЙЫТКАН ОРУУ-БИЛЕ

«Массаларның медерелинге, чаңчылынга, хүн бүрүдеги амыдыралынга «шуптузу чаңгызы дээш база чаңгызы шуптузу дээш» деп чаңчыгыышкынны, «кижи бүрүзү бодунуң шыдаар шаа-биле, кижи бүрүзүнге ооң хереглээр хирези-биле» деп чаңчыгыышкынны нептередир дээш коммунистиг чурумну болгаш коммунистиг күш-ажылды чоорту, ынчалза-даа чайгылыш чокка киирер дээш ажылдаар бис... Бис коммунистиг күш-ажылдың тиилелгезинге чеде бээр бис!»

В. И. ЛЕНИН.

Ленинчи принциптер боттаныышкында

Ленин — бо атты чүректеринге ханы кадагалавышаан, бистин чуртуп ажылы чоннары кижи төрелгетеннин чырыткылыг келир үезин — коммунизмче чоруп орар.

Ленин бистиң аравыста чок-ла, ынчалза-даа ол бистин үевистин, келир үенин киржикчизи. Ленинниң туружаны болгаш каннап быжыктырганы Коммунистиг партия бистин чуртувусту коммунизмче баштап, хелегейнин бүгү улустарынга оруктуг айтып турар.

Алагаларның болгаш хол иткиштеринин, ыяш андазыннарның болгаш ээргиштерниң чурту чоораан Россияны совет улус ленинчи туктун аддабиле, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле чоораан, амгы үенин ен сайзырагай техниказының — күчүлүг станоктарның болгаш ен ылаптыг приборларның, электрон-саналга машиналарының болгаш космиктиг корабльдерниң, күчүлүг электростанцияларның болгаш атомнуг энергияның чурту кылдыр, ыяш, саваң болгаш шылба ээлелдиг чоораан улусту — кан болгаш алюминий, пластмасе болгаш цемент ээлелдиг кылдыр хүүлдурган. Бо-даа кызыгаар эвес-тир. Бистиң чуртувус партияның чаа Программазында тодаратынган улуг-чаагай перспективтиг хөгжүдезинин чаа, бедик чалазынче бар чоруур!

Коммунизмни калбаа-биле тургузуп турар амгы үеде СЭКП-нин удуртукчу болгаш башкакчы ролюнүң үжүр-дүзазы улам улгадып турар. Партия бо харыысалгалыг хүлээлгени оон иштики амыдыралының хөгжүлдезии ленинчи принциптерге бүрүн дүүшкен турар болза, ынчан күүседип шыдаар. Партия амыдыралының ленинчи принциптери болгаш норма-чижектери СЭКП-нин чаа Программазында болгаш Уставында улам тодаратынган болгаш улам ынай хөгжүттүнген. Бо болза Сталинга чүдүүр чорукту болгаш ооң хоралыг үржүктарын чайладыр талазы-биле партияның чорутканы аажок улуг ажылдарының ачызында чедип алынган. Сталинга чүдүүр чорукту СЭКП-нин XX, XXII съездилери шиитпирлии-биле бүрүү шапкан болгаш партияның талазындан партия база күрүне тургузуунуң ленинчи принциптерин болгаш норма-чижектерин катап тургузар талазы-биле чугула хемчеглерни боттандырган.

Партияның болгаш улустуң инициативазын, чогаадыкчы чоруун моондактап турган чүүлдер ам чайлаттынганының түнелинде, партияның удуртукчу ролю, мобилизакчы күжү улам күштелип, коммунистерниң болгаш кежигүн эвес совет кижилерниң чогаадыкчы идепкейи аажок өскен. Моон бир тодаргай чижээн Таңды районнуң партия организациязының ажыл-херээнден көрүп болур.

1962 чылда болуп эрткен партияның отчёт-сонгуулдалыг хуралдарынга бүгү партия организацияларының коммунистери идепкейлиг киржип, чугаалажып турган айтырыгларны шиитпирлээринге партийжи принципиалдыын болгаш ажыл-херек дээш сагыш човаңгырын көргүскеннер. Олар бүдүрүлгенин экономиктиг курлавырларын илередип, бүдүрүлгелерни удуртуруун организастарының талазы-биле үнелиг саналдарны бербишаан, ажыл-херекте четпестерни арын-нүүр барымдаалавайн чидиниле шүүмжүлээн болгаш четпестерни чайладырының бөттүг аргаларын сүмелээннер.

Сонгулдалыг партия органнарының составын чоорту, үргүлүү чаартыр талазы-биле негелдени отчёт-сонгулдалыг хуралдар үезинде боттандырган, эге организацияларның бюроларының составының кезиин чаарткан, партияның удуртур органнарының составынга 72 чаа партийжи активтерни сонгаан.

Партия, күрүне амыдыралының чугула айтырыгларын чугаалажып көөрүнге коммунистерни болгаш ажыкчы чоннарны партия калбаа-биле киришпирип, «чугула айтырыгларны, ылангыя массаларның боттарының ходелиишкини-биле дорт, холбашкак айтырыгларны демократизм ёзугаар, чүгле толээлер чорудары-биле эвес, харын партия кежигүннериниң шуптузуундан айтырып турган шиитпирлээри чүгүле» деп Ленинниң айтышкынын партия ам боттандырып турар. XXII съездиниң мурнуу чарында партияның чаа Программазының болгаш Уставының төлевилелериин болгаш еске-даа чугула документилерни бүгү партияның чугаалажып көргени ёзулуг-ла саналонал айтырыышкыны болган. Ол документилерни чугаалажып көөрүнге Таңды районнуң коммунистери идепкейлиг киришкен болгаш оон үлегер-чижээн партия организацияларынга чугаалажып көрүп турар айтырыгларны шиитпирлээрииге ажыглап турар.

Партия организацияларының хуралдарынга тургустунган айтырыгларны чугаалажырынга коммунистерниң 30 ажыг хуузу, биче партияның эге организацияларында — хөй нуруузу идепкейлиг киржип турар. Бо чорук коммунистерниң чогаадыкчы бодалдарынга, үнелиг саналдарынга даянып, партия хуралдарынга шын шиитпирлерин хүлээп алырын болгаш оларның күүседизи дээш бүгү коммунистерниң идепкейлиг киржилгезин хандырып турар.

Районнуң партия эге организацияларының болгаш парткомнуң бүгү ажыл-чорудулгазы коллективтиг удуртулганын принцивинге үндезилеттинип турар. Районнуң ажыл-амыдыралынын чугула айтырыгларын парткомнуң пленумнарынга, партия ажыл-агый активинин, партия эге организацияларының хуралдарынга докладчал коллективтиг чугаалажып көрүп турар. Айтырыгларны белеткээринге партия активин калбаа-биле киришпирип турар.

Партияның иштики демократизын калбартпышаан, партия ажылынга хөй-ниитичи киржилгени калбартып турар бис. Парткомда штаттан дашкаар көдээ ажыл-агый, школа кылдыстери болгаш партияга хүлээп алышкын талазы-биле комиссия тургустунган. Идепкейлиг 15 коммунистер парткомнуң инструкторлары болуп, а элээн хөй кижилер партия-күрүне контролюнга дузалаар бөлүктерде ажылдап турарлар.

Улус ажыл-агыйынга партийжи удуртулганың ролю болгаш ужур-дузазы ам кажангызындан-даа артык чугула болуп турар. Партия амыдыралының ленинчи принциптерин улам ынай чогаадыкчы хөгжүттүшаан. Коммунистиг партия үлетпүрүү, тудугну болгаш көдээ ажыл-агыйны удуртур талазы-биле чаа, сайзырангай хевирлерни ажылдап кылган болгаш амыдырала боттандырып турар. СЭКП ТК-ниң ноябрь Пленумунуң шиитпирин ёзугаар партия органнарын адаандан үстүнге чедир бүдүрүлге принцивин барымдаалап тургускан чорук бистин чуртувустуң бурунгаар хөгжүлдезинге күчүдүг шимчедикчи күш болуп, партия организацияларын бүдүрүлге ажылы-биле тудуш холбаштырган.

Партия организацияларының болгаш бүдүрүлге эргелелдериниң ажылдаар чери бүдүрүлгеде деп эш Н. С. Хрущевтуң айтышкынын шынгыы барымдаалавышаан, СЭКП-ниң Таңды парткому болгаш Таңдының бүдүрүлге эргелели боттарының кол күүни көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинче угландырып турар. Көдээ парткомнуң ажылдакчылары, бүдүрүлге эргелелиниң түскай эртемниглери колхозтар, совхозтарның ажыл-чорудулгазынче ханылап кирип, көдээ ажыл-агый экономиказының чугула айтырыгларын билдилиг шиитпирлеп турар апарган. Районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының удуртукчулары, түскай эртемниглери, партия, комсомол организацияларының көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам дүрген хөгжүлдер дээш бот-идепкейжи, чогаадыкчы чоруктарны тывынгыры-биле илередип турар апарган.

Районнуң партия организациязының, бүгү ажылчы чоннарының сорук киришкинниг, чүткүлдүг ажылы бодунуң тодаргай түннелдерин берген. Район 1962 чылда күрүнеге 57500 тонна тарааны, азы 1962 чылдаазындан 10 мун тонна хөй тарааны саткан, сүт болгаш дүк садар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседикилээн.

СЭКП ТК-ниң ноябрь Пленумунуң шиитпирлеринге, партияның ленинчи ёзу-биле быжыглап, коммунистиг тургузуушкунуңуң сорулгаларын шиитпирлээрде олар-биле үргүлчү сүмележип турар, СЭКП-ниң политиказының ен чугула айтырыгларын бүгү улустуң чугаалажып көрүшкүнүнге киирип турар. Калбак улус массаларга дээнган, ленинчи партия-күрүне контролюн катап тургускан. Бюрократизминиң илереэшкиннери-биле, саазынга туттурар канцелярмы шүүшпен чорук-биле, кижилер-биле дириг ажылды директивалар бижип солуур дээр оралдажышкыннар-биле партия болгаш оон ленинчи Төп Комитеди шиитпирлиг деминселди чорудуп турар.

Революстуг чорудулганың, социалистиг ниитилелдиң амыдыралының бүгү — экономиктиг, политиктиг, идеологтуг талааларынга хамаарыштыр партияның өзүп турар ролюн Ленин үндезилээн. Социалистиг болгаш буржуаз идеологияларның «тайбың кожа-хелбээ тура, ө» дээш чулчуруп, ылангыя уран чүүл партийжи чорукту буржуаз-ан... чи хостуг чорук-биле солуурун ор...дажып турган кижилерге удур шиитпирлиг деминселди улуг баштыңчы чорудуп турган. Ленин Октябрь революциязының мурнунда-ла литература ажыл-чорудулгазын партия ажылы-биле, партия удуртулгазы-биле ханы холбаштырарын кыйгырып чораан. Бистин чуртувуска пролетариаттың диктатуразын тургускан соонда, Совет республиканың бүгү-ле юридиктиг болган херек кырында конституциязы **коммунистерниң партиязы бүгүнү чаңгыс аай принцип-биле углап башкарар, төмүйлээр, мультура-чырыдыышкын болгаш уран чогаадыкка организацияларының бүгү ажыл-чорудулгазынга партияның политиказын кол чүүл кылдыр ажылы-биле хүлээп көөр умурлуг** дээрзинге үндезилеттинип тургустунар деп Ленин катап-катап сагындырып чораан.

Идеологтуг амыдыралды удуртурунуң ленинчи принциин бистин партиявыс хажык чокка боттандырып турар. Коммунистиг үзел-бодалга чоруушкек, биске тааржыпас бодалдарны литератураже болгаш уран чүүлче сөөртүп киирер дээн орадажышкыннарны партия ойтур шапкан, ону бүгү улус бир эп-сеткил-биле деткээн.

Чаа кижини кижизидери чүгле эрткен үенин артыышкыннарынга удур, ожээннешкек буржуаз идеологияга удур чидиг, эптеш чок деминселге чедип алдынар. Ол деминселди шынгыы болгаш чайгылыш чок чорударының дугайында, чижек, ажык-олча сүрер, оор-суук кылыр, хулгланнаар, бюрократсыг чорук дугайында чугаа болу бергенде чидиг болгаш эптеш чок чорудуун чижээн В. И. Ленин көргүзүп чораан... Чаңчылдың чүсчүс чылдарда турып келген күжүбиле хуу, өнчүзүрек бодалдың күжү-биле могаг чок дайылдажырынче, эрги ажы-чанның артынчызынга үлүр демиселче ол хөй улаа кыйгырып чораан.

Ленинчи чагыгларга шынчы СЭКП, «ажы чаңчылдарны эде кижизидер хереги» бүгү совет кижилериниң медерелинге марксизчи-ленинчи мировоззрениниң бүрүн тиилээринге чедир чорудар бүрүн шиитпирлиг. Ону чедип албышаан, партия амгы үеде коммунистиг үлүг идеалдарны бистиң амыдыралывыска бадыткап, бодунуң идеалыг чепсектеринин бүгү хевирлерин дайынчы байдалга белен кылдыр тургузуп ап турар. 1963 чылдың майның 28-те чыыдырар СЭКП ТК-ниң Пленумунуң шиитпирлери коммунизм дээш, чаа кижини кижизидери дээш партияның маадырлыг деминселинде чугула үе-чада болур.

• • •

Буржуаз лагерьде чүзүн-баазын мегечилер болгаш хопчулар Марксизм-ленинизмге удур хөй-хөй походтарны кылып келген болгаш кылып турар. Марксизчи-ленинчи өөредигниң күчүзүн болгаш бүгүдеге тиилелгезин оода-чадаарда бичии-даа бол үрээр дээш, ол дээргилер 1917 чылдың Октябрьга чедир боттарының идеа талазы-биле ядамык биилиинин курлавырындан чүнү-даа тып ап шыдаваан болганда ССРЭ-ге, социалистиг лагерьниң бүгү чурттарынга, оон ам херек кырында тиилелгезинге удур олар чүнү удурланыштыр тургузуп шыдаарларын!

Совет кижилерниң чыл бүрүдеги күш-ажылы ленинчи чагыгларны күүседирингге олардың бир янзы отчёду болур-дур. Ынчыг чыл болза эрткен чыл болган. Бир хүн иштинде ийиден ажыг улуг бүдүрүлге черлери ажыглалга кирип турган! Чыл ының 147 хуу күүсеткен, ийиги черни ээлээш база шилчиир Кызыл тук алган. Үшкү черни эш Вишневскийнин арматурщиктер бригадазы ээлээн. Бо участокта ажылаан турар бүгү бригадалар апрель айның тудуг-монтаж ажылдарының планын апрель 27-ге чедир эки шынарга ажыр күүседирин аазааннар. Фабриканың кол корпузунуң тудуунга 638 кубометр бетонну салыр, 109 тонна арматураларны быжыглап эптээр, 200 кубометр туулйбуларны салыр деп тодаргай график ёзулаар ажыл чорутуунуп турар.

Участоктар, бригадалар, звенолор аразында чарыш калбарган. Оларның лозунгу — фабрика тудуунун бирги ээлчээн айытказ хуусаада ажыглалга киирерин хандырар ээш эки ажыл болу берген. Төрээн чуртка баштайгы тонна тыва даг-хүүгүн бергеш, рапорттаар деп күзел-чүткүл ажылчын бүрүзүн хей-аът кирип турар.

Ак-Довуракты бүгү тудуткулары Тывада база бир улуг тудуг — «Тыва кобальт» тудуг эргелелиниң тудуткулары-биле социалистиг чарыштыг ажылдап турар.

«Тыва даг-дүүгү» комбинаттың тудуунда чүректин айбызы-биле келген янзы-бүрү национадлыг оолдар, кыстар ажылдап турар. Мында тыва малчыннарның, тараачыннарның оолдары болгаш кыстары-даа хей. Бай-Тайгадан келген Степан Мокураш, Монгун-Тайга чурттуг Салчак Кара-оол, үлетпүрүлүг Уралдан келген Люба Дубарева, украин Владимир Гопкало, чуваш Сергей Данилов, казах Шируалев Зариб, татар Каримов Рашид болгаш оске-даа чүс-чүс аныяктар, доскелчок энергиялыг, тура-соруткуг кижилер чаңгыс улуг коллективтиң кежигүннери болуп ажылдап, чурттап турар. Оларның дыка хөйү коммунистиг күш-ажыл ээш демиселде хаара туттунган.

Улуг баштынчызы болгаш башкыаы В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 93 чыл оонга «Тыва даг-дүүгү» комбинаттың бүгү тудугжулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары күш-ажылчы белектерлиг, айытказ соруглаже шиитпирлиг үжуражкан. Оларның найыралдыг, организастыг күш-ажылындан тыва индустриянның баштайгы улуг тудуу туттунуп турарының харыысалгазын болгаш алдарын тудугжулар билир.

В. КОГАННОВ,
«Тыва даг-дүүгү» тудуг эргелелиниде партком секретары.

ЛЕНИНЧИ ОРУКТАП...

Коммунистиг партияның тургузуччузу, делегейде бир дугаар совет күрүнеиниң үндезилекчизи улуг Ленин болза хөй миллион быдаргай тараачын ажыл-агыйлар социализмче чүгле кооперация дамчып кирер дээрзин тодаргай айытказ. Улуг баштыңчының бо өттүүр көрген айтымшкынының шынныын аммыдырал долузу-биле бадытказ. Ам бистиң чуртувуста хуу ажылдыг тараачын өреге чок, Совет Эвилели бай, шыдалдыг, колхоз-совхозтуг улуг күрүне болган.

Ылаңгыя колхозчу көдээниң культура болгаш экономика талазы-биле хөгжүлдези деңнээр чүве тывылбас кылдыр бедээн. Тыва араттарның даглар, шаттар саиай чурттаан, ядыы-түреңги, качыгдал-түрегелдиг чораан аммыдыралы төөгүүнүң өткен үези болуп артаан. Ооң тодаргай чижээн бистиң «Искра» колхозтуң ажыл-агыйының хөгжүлдезинден безин көрүп болур.

Чөөн-Хемчиктиң Чадаана сумузунуң араттары 1950 чылда колхоз кылдыр каттыжып, мал болгаш чер ажылын ниити күш-биле деминг чорудар кадының оруунче киргеп. Колхозчу аммыдырадың ол үеде тургаыны бо хүннерлээш-биле деңнээрге кайгамчык өскериглелер болгулаан. Эң баштай ол чүгле 1732 баш бода болгаш шээр малдыг, 808 га тараалыг 135 өрегеден тургустунган турган. Машина, трактор-даа, чеңсеп-херексел-даа чок. Ону Чадаана МТС хандырып турган. А тулуг-суур талазы-биле чүгле кижи эмнелгезиниң пунктузу, 141 өөренчиглиг эге школа бажыңы, садыг, суму Советтиниң конторазы болгаш башкылар чурттаар 3 бажыңнардан өске чүү-даа чок болуп, колхозчу араттар өглерге чурттаи турган. Ынчан колхоз күрүнеге 17 тонна өттүп, 11 тонна сүттү, 967 килограмм дүктү саткан.

Ам колхозтуң төп сууру — Бажың-Алаак калбарып өскен. Ында 341 чурттаалга бажыңнары, делгеем клуб, сес чыл школазы, малчыннар уруглары чурттаар интернат, эмнелге болгаш ветпункт, сес оруниуг божуула бажыңы, ном саңы, чунар бажың, харылзаа салбыры, ажаалга кассазы, улуг магазин, электри станциязы бар. Оон аңгыда машина, трактор гаражы, чазанар чер, дээрбе дээш бүдүрүлгениң өске-даа тудуткары хөй.

Эрткен чылын колхозтуң тарыага шөлүү 4407 га, малының ниити саны 14020 баш четкен. Мал, чер ажылының продукциязын бүдүрерин көөрдеткенинин түнелинде күрүнеге 2187 тонна тараа, 218 тонна сүт, 175 тонна эт, 230 центнер дүк саттынган. Колхоз 24 трактордыг, 22 автомашиналыг, 16 комбайнарлыг болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа машина-чепсектери-биле бүрүн хандыртынган.

Колхоз бо чылын күрүнеге 230 тонна сүт, 190 тонна эт, 260 центнер дүк садар хүлээлгелиг. Тарыага шөлүү 4.800 га чедирер, ниитининг малын 162.200 башка, оон иштинде мыйыстыг бода малдының 900, хой, өшкүнүүн 14.320 башка чедирер. Инек бүрүзүнден 1.480 килограмм сүттү саап база хой бүрүзүнден 2 килограмм дүктү кыргып алыр. Ынчаарта бо чылдың бирги кварталында эт садар планны 108 хуу күүсеткен бис.

Ам колхозта 341 өреге санаттыкпын турар. Колхозчулар колхоз бүдүрүлгезиниң янзы-бүрү алырларында идепкейлиг ажылдап турар. Колхозта бүгү-ниитги 8 чыл өөредилгези боттанган. Оон-биле чергелештир механизатор кадрлар белеткээр айтырыгны чедиишкиниг шиитпирээшкинниң түнелинде бо чылдың часкы хову ажылдарында, бүгү-ле агрегаттарның ийи ээлчег-биле докгаамал ажылдаары хандыртынган болгаш комбайнар септелгезин боттарывыстың кадрларывыстың күжү-биле кылып эгелей берген бис.

Колхозтуң экономиказының өзүп турарының бир ыол херечизи болза чыл келген тудум-на киирип ап турар оругазының улам көөдеп турары, күш-хүнүүнүң үнезиниң улам улгадып турары болур. Колхозчуларның материалдыг амыдыралы улам экижип турар. 1962 чылда бистиң колхоз 364.971 рубльдиң оругазын киирип ап, бир күш-хүнүүге 60 көпеектиң, 1,5 килограмм тараны берген. Бо чылын күш-ажылдың акыа төлевириие шилчээн, а чыл дургузунда киирип алыр оругавыс 500 мун рубль чедер.

Улуг Ленинниң өөредиивиге үнелиилээш, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXII съездизи бистиң чуртувуска коммунизм тургузарының төөгүлүг программазын хүлээп ап тура «Колхоз дээрге тараачыннарга коммунизминиң школазы-дыр» деп айытказ. Бистиң колхозтуң бүгү ажыл-ишчилери амыдыралдың бадытказыы бө шын оруктан чаңдыр баспайн чораан, коммунизминиң материал-техниктиг баазазын тургузарынга идепкейлиг киржип, коммунистиг ниитилелдиң бистиң улуг Төрээн чуртувуска дүргеи тудуп тургусчурунга идепкейлиг киржир деп шиитпирлиглер.

М. ДОКТУГУ.
Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң даргазы.

ТЫВА ИНДУСТРИЯНЫҢ БАШТАЙГЫЗЫ

Ленинчи улуг идеалдар-биле сиңниккен партияның чаа Программазында: коммунизмни калбаа-биле тудуп тургузары... чурттуң районнарының экономиктиг хөгжүлдезин моон сонгаар улам дескилештиреринге идигни бээр кылдыр үдетпүрүү улам чогумчалыг таарыштыр тургузарын негеп турар деп айытказ.

Оон боттанышкынын Тыва АССРниң амыдыралындан-даа көрүп болур. Ак-Довуракта «Тыва даг-дүүгү» комбинаттың тудуу болза бүгү-эвилелде онза чугула, шалыпчы улуг тудугларның бирээзи. Ол — тыва индустриянын ен баштайгы улуг тудуу-дур. Чеди чылдың сөөлгү чылында, 1965 чылда ук комбинат чылда 140 мун тонна даг-дүүгүн ажыддан кылыр күчүдүг болур.

Амгы үенин ен болбаазын техниказы-биле дериттинген, бүгү чуртка ужур-дузалыг, коммунизм тудугларының бирээзин тыва черде хей национадлыг совет кижилерниң интернационалчы улуг коллективи тудуп кылып турар чорук болза ленинчи национал болгаи экономиктиг политиканың ачы-хавыязы, ону удуртулга болдурган Коммунистиг партияның аныяк Тыва республиканың бүдүрүкчү күштерин сайзыралыр, ону бистиң улуг Төрээн чуртувустуң база бир чечектелип турар булуңу болдурар дээш ада-ёзулуңуң сагыш салыышкыны-дыр деп комбинаттың бүгү тудугжулары өөрүп, чоргаарланып турар.

Комбинаттың тудуунда ажыл-иш хайыытыышкыныг. Чеди чылдың бо бешки чылының үшкү кварталында фабрика тудуунуң 15 мун тонна даг-дүүгү болбаазырадыр күштүг бирги ээлчээн ажыглалга киирер харыысалгалыг соругга салдынган. Ынчангаш бүгү тудугжулар, havi мурнуун, ол ышкаш В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 93 чыл оонга ылдар болдурган күш-ажылчы ээлчээнде кажангызындан артык организастыг туржуп, бедиткен хүлээлгелерни алган, соруг киришкинниг ажыддап турар.

Тудуг участоктарының талазы-биле март айның онаалдазы ажыр күүсеттинген. № 1 үлетпүр участогунда (фабрика тудуунда) ажылдап турар 10 бригадалардан март айда чарышка шүглүп үнгеннер болза: эш Вороновка баштаткан бетончулар бригадазы ай планын 189 хуу күүсеткеш, шилчиир Кызыл тукту чаалап алган. Оларның удазында эш Черныйның удуртканы бригада ай планын 147 хуу күүсеткеш, ийиги черни ээлээш база шилчиир Кызыл тук алган. Үшкү черни эш Вишневскийнин арматурщиктер бригадазы ээлээн. Бо участокта ажылаан турар бүгү бригадалар апрель айның тудуг-монтаж ажылдарының планын апрель 27-ге чедир эки шынарга ажыр күүседирин аазааннар. Фабриканың кол корпузунуң тудуунга 638 кубометр бетонну салыр, 109 тонна арматураларны быжыглап эптээр, 200 кубометр туулйбуларны салыр деп тодаргай график ёзулаар ажыл чорутуунуп турар.

Участоктар, бригадалар, звенолор аразында чарыш калбарган. Оларның лозунгу — фабрика тудуунуң бирги ээлчээн айытказ хуусаада ажыглалга киирерин хандырар ээш эки ажыл болу берген. Төрээн чуртка баштайгы тонна тыва даг-дүүгүн бергеш, рапорттаар деп күзел-чүткүл ажылчын бүрүзүн хей-аът кирип турар.

Ак-Довуракты бүгү тудуткулары Тывада база бир улуг тудуг — «Тыва кобальт» тудуг эргелелиниң тудуткулары-биле социалистиг чарыштыг ажылдап турар.

«Тыва даг-дүүгү» комбинаттың тудуунда чүректин айбызы-биле келген янзы-бүрү национадлыг оолдар, кыстар ажылдап турар. Мында тыва малчыннарның, тараачыннарның оолдары болгаш кыстары-даа хей. Бай-Тайгадан келген Степан Мокураш, Монгун-Тайга чурттуг Салчак Кара-оол, үлетпүрүлүг Уралдан келген Люба Дубарева, украин Владимир Гопкало, чуваш Сергей Данилов, казах Шируалев Зариб, татар Каримов Рашид болгаш оске-даа чүс-чүс аныяктар, доскелчок энергиялыг, тура-соруткуг кижилер чаңгыс улуг коллективтиң кежигүннери болуп ажылдап, чурттап турар. Оларның дыка хөйү коммунистиг күш-ажыл ээш демиселде хаара туттунган.

Улуг баштынчызы болгаш башкыаы В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 93 чыл оонга «Тыва даг-дүүгү» комбинаттың бүгү тудугжулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары күш-ажылчы белектерлиг, айытказ соруглаже шиитпирлиг үжуражкан. Оларның найыралдыг, организастыг күш-ажылындан тыва индустриянның баштайгы улуг тудуу туттунуп турарының харыысалгазын болгаш алдарын тудугжулар билир.

В. КОГАННОВ,
«Тыва даг-дүүгү» тудуг эргелелиниде партком секретары.



Коммунистиг ёзу-биле ажылдап, чурттаар дугайында Владимир Ильич Ленинниң чагыгларын совет улус амыдырала чеднишкинниг боттандырып турар. Бүгү совет чурттаазы ышкаш, бистиң республикада база-ла хөй-хөй коллективтер, бригадалар болгаш кижилер коммунистиг күш-ажылдың бригадазы, шалыпчызы деп бедик атты чедип алыр дээш шулургу деминселиниг турааралар. А элээн хөй бригадалар болгаш кижилер ол бедик аттарны чаалап апканнар.

Чурулта: Кызылдың алгы заводунда коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп атты чедип алыр дээш демиселиг турар кидис салыкчыларының эш А. С. Астаниинага удуртурган бригадазы. Бо бригада эрткен чылдың бүдүрүлге планын 125,7 хуу күүсеткен болгаш бо чылдың бирги кварталының планныг онаалдаларын база ажыр күүсеткен.

Фото В. ЛУТКОВТУУ.

Ленин—коммунизм дээш демиселдиң тугу

Бедүүн ажыл-ишчиниң ролюн бүгү арга-биле кудуладып турган, кижиге чүүлүр чоруктуп үезинин «методтарын»—албадап дужаар чорукту, командылаашкыныы СЭКП ленинчи ёзу-биле шиитпирлиг чайладып турар. Совет ахыйдакчы бүрүзүнде бар «хууда курлавыр» дугайында СЭКП Төп Комитединиң ноябрь Пленумунга Н. С. Хрущевтуң сөглээн сөстери болза, улустуң чаа амыдыралды тургузуп турар революстуг чогаадылыгазын партияның хүлээп көрүп турарының тодаргай илереэшкини болур-дур. Никита Сергеевичиниң ол сөстери чүү дээни ол дизе, бир эвес удуртукчуның адын шынызыдар дизинде, боттарының күжүн көрүп билиринге кижилерге дузала, ол күштерниң ажыттынарынга дузала дээни ол-дур.

Удуртулганың ленинчи стилиниң ен чугула онза чүүлү болза массаны өөредир болгаш олардан өөренир деп негелде болур. Ажылчыннарның болгаш тараачыннарның чагаалары, олар-биле чугаалажыры, түс черниң дуржулгазы — бо бүгү Ленинге чурттуп амыдыралының үнезиин айтырыгларын шиитпирлээрииге үндезилел, дээре болгаш маргыш чок барымдаалар болуп чораанының хой санныг фактылары черле билдингир.

Партия массалар-биле харылзааны ленинчи ёзу-биле быжыглап, коммунистиг тургузуушкунуңуң сорулгаларын шиитпирлээрде олар-биле үргүлчү сүмележип турар. СЭКП-ниң политиказының ен чугула айтырыгларын бүгү улустуң чугаалажып көрүүшкүнүнге киирип турар. Калбак улус массаларга дээнган, ленинчи партия-күрүне контролюн катап тургускан. Бюрократизминиң илереэшкиннери-биле, саазынга туттурар канцелярмы шүүшпен чорук-биле, кижилер-биле дириг ажылды директивалар бижип солуур дээр оралдажышкыннар-биле партия болгаш оон ленинчи Төп Комитеди шиитпирлиг деминселди чорудуп турар.

Революстуг чорудулганың, социалистиг ниитилелдиң амыдыралының бүгү — экономиктиг, политиктиг, идеологтуг талааларынга хамаарыштыр партияның өзүп турар ролюн Ленин үндезилээн. Социалистиг болгаш буржуаз идеологияларның «тайбың кожа-хелбээ тура, ө» дээш чулчуруп, ылангыя уран чүүл партийжи чорукту буржуаз-ан... чи хостуг чорук-биле солуурун ор...дажып турган кижилерге удур шиитпирлиг деминселди улуг баштыңчы чорудуп турган. Ленин Октябрь революциязының мурнунда-ла литература ажыл-чорудулгазын партия ажылы-биле, партия удуртулгазы-биле ханы холбаштырарын кыйгырып чораан. Бистиң чуртувуска пролетариаттың диктатуразын тургускан соонда, Совет республиканың бүгү-ле юридиктиг болган херек кырында конституциязы **коммунистерниң партиязы бүгүнү чаңгыс аай принцип-биле углап башкарар, төмүйлээр, мультура-чырыдыышкын болгаш уран чогаадыкка организацияларының бүгү ажыл-чорудулгазынга партияның политиказын кол чүүл кылдыр ажылы-биле хүлээп көөр умурлуг** дээрзинге үндезилеттинип тургустунар деп Ленин катап-катап сагындырып чораан.

Идеологтуг амыдыралды удуртурунуң ленинчи принциин бистиң партиявыс хажык чокка боттандырып турар. Коммунистиг үзел-бодалга чоруушкек, биске тааржыпас бодалдарны литератураже болгаш уран чүүлче сөөртүп киирер дээн орадажышкыннарны партия ойтур шапкан, ону бүгү улус бир эп-сеткил-биле деткээн.

Чаа кижини кижизидери чүгле эрткен үенин артыышкыннарынга удур, ожээннешкек буржуаз идеологияга удур чидиг, эптеш чок деминселге чедип алдынар. Ол деминселди шынгыы болгаш чайгылыш чок чорударының дугайында, чижек, ажык-олча сүрер, оор-суук кылыр, хулгланнаар, бюрократсыг чорук дугайында чугаа болу бергенде чидиг болгаш эптеш чок чорудуун чижээн В. И. Ленин көргүзүп чораан... Чаңчылдың чүсчүс чылдарда турып келген күжүбиле хуу, өнчүзүрек бодалдың күжү-биле могаг чок дайылдажырынче, эрги ажы-чанның артынчызынга үлүр демиселче ол хөй улаа кыйгырып чораан.

Ленинчи чагыгларга шынчы СЭКП, «ажы чаңчылдарны эде кижизидер хереги» бүгү совет кижилериниң медерелинге марксизчи-ленинчи мировоззрениниң бүрүн тиилээринге чедир чорудар бүрүн шиитпирлиг. Ону чедип албышаан, партия амгы үеде коммунистиг үлүг идеалдарны бистиң амыдыралывыска бадытказ, бодунуң идеалыг чепсектеринин бүгү хевирлерин дайынчы байдалга белен кылдыр тургузуп ап турар. 1963 чылдың майның 28-те чыыдырар СЭКП ТК-ниң Пленумунуң шиитпирлери коммунизм дээш, чаа кижини кижизидери дээш партияның маадырлыг деминселинде чугула үе-чада болур.

• • •

Буржуаз лагерьде чүзүн-баазын мегечилер болгаш хопчулар Марксизм-ленинизмге удур хөй-хөй походтарны кылып келген болгаш кылып турар. Марксизчи-ленинчи өөредигниң күчүзүн болгаш бүгүдеге тиилелгезин оода-чадаарда бичии-даа бол үрээр дээш, ол дээргилер 1917 чылдың Октябрьга чедир боттарының идеа талазы-биле ядамык биилиинин курлавырындан чүнү-даа тып ап шыдаваан болганда ССРЭ-ге, социалистиг лагерьниң бүгү чурттарынга, оон ам херек кырында тиилелгезинге удур олар чүнү удурланыштыр тургузуп шыдаарларын!

Совет кижилерниң чыл бүрүдеги күш-ажылы ленинчи чагыгларны күүседирингге олардың бир янзы отчёду болур-дур. Ынчыг чыл болза эрткен чыл болган. Бир хүн иштинде ийиден ажыг улуг бүдүрүлге черлери ажыглалга киирип турган! Чыл ының 147 хуу күүсеткен, ийиги черни ээлээш база шилчиир Кызыл тук алган. Үшкү черни эш Вишневскийнин арматурщиктер бригадазы ээлээн. Бо участокта ажылаан турар бүгү бригадалар апрель айның тудуг-монтаж ажылдарының планын апрель 27-ге чедир эки шынарга ажыр күүседирин аазааннар. Фабриканың кол корпузунуң тудуунга 638 кубометр бетонну салыр, 109 тонна арматураларны быжыглап эптээр, 200 кубометр туулйбуларны салыр деп тодаргай график ёзулаар ажыл чорутуунуп турар.

Участоктар, бригадалар, звенолор аразында чарыш калбарган. Оларның лозунгу — фабрика тудуунуң бирги ээлчээн айытказ хуусаада ажыглалга киирерин хандырар ээш эки ажыл болу берген. Төрээн чуртка баштайгы тонна тыва даг-дүүгүн бергеш, рапорттаар деп күзел-чүткүл ажылчын бүрүзүн хей-аът кирип турар.

Ак-Довуракты бүгү тудуткулары Тывада база бир улуг тудуг — «Тыва кобальт» тудуг эргелелиниң тудуткулары-биле социалистиг чарыштыг ажылдап турар.

«Тыва даг-дүүгү» комбинаттың тудуунда чүректин айбызы-биле келген янзы-бүрү национадлыг оолдар, кыстар ажылдап турар. Мында тыва малчыннарның, тараачыннарның оолдары болгаш кыстары-даа хей. Бай-Тайгадан келген Степан Мокураш, Монгун-Тайга чурттуг Салчак Кара-оол, үлетпүрүлүг Уралдан келген Люба Дубарева, украин Владимир Гопкало, чуваш Сергей Данилов, казах Шируалев Зариб, татар Каримов Рашид болгаш оске-даа чүс-чүс аныяктар, доскелчок энергиялыг, тура-соруткуг кижилер чаңгыс улуг коллективтиң кежигүннери болуп ажылдап, чурттап турар. Оларның дыка хөйү коммунистиг күш-ажыл ээш демиселде хаара туттунган.

Улуг баштынчызы болгаш башкыаы В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 93 чыл оонга «Тыва даг-дүүгү» комбинаттың бүгү тудугжулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары күш-ажылчы белектерлиг, айытказ соруглаже шиитпирлиг үжуражкан. Оларның найыралдыг, организастыг күш-ажыл

КОММУНИСТИГ КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ТИИЛЕЛГЕЗИНЧЕ!

Ленинчи чагыгны сагынмышаан

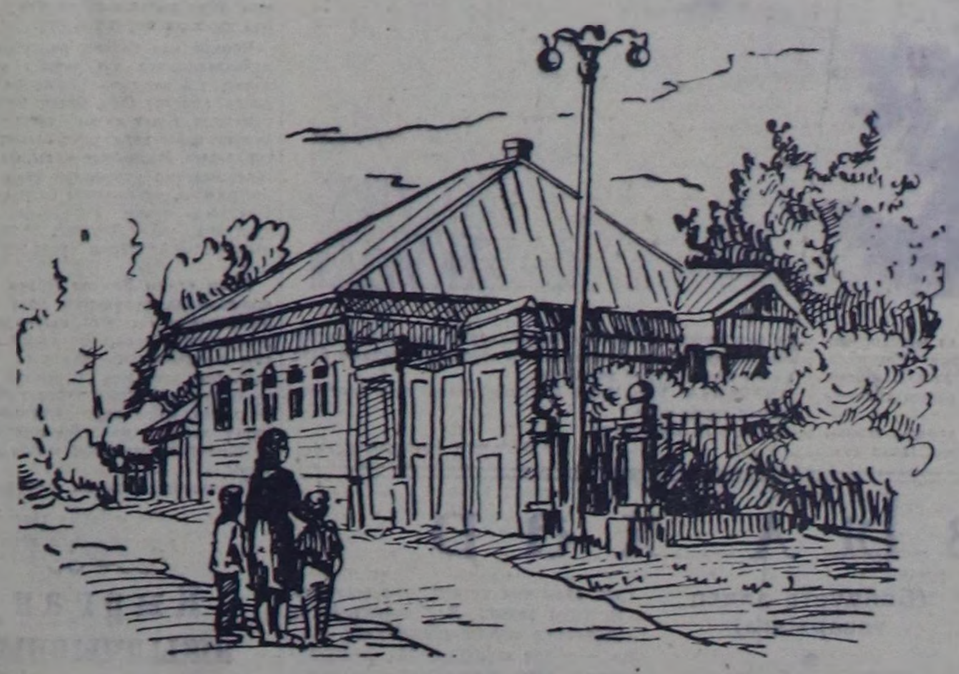

Өөредилге чылы төнген сөлүүде бистиң Тыва АССР-ниң школаларының дыка хөй өөреникчилери Шушенское суурже чоруп. Владимир Ильичиниң ажыл-амыралы-биле, 60 ажыг чыл мурнунда Сибирьниң суурунга шөлүге хуусаазын эрттирип тургаш оон канчаар ажылдап, чурттап турганың тамыжары ам мырыңай чаңчыл болган.

Эрткен чылын Бин-Хем районнуң Туран ортумак школазының өөреникчилерин элертип алгаш, мен ындыг экскурсияга база киришпитим. Суурга чеде бээривис билек-ле, мурнунда-ла дөстүнмейн чораан школачылар, машинаның чүк-чүгүнден омак-хөглүг, ыыт-шимээннинг дүже халыштылар. Орайтай берген болзажок, уруглар улуг баштыңчының чурттап турган бажыңынче маңнажып каапнар. Оларны доктаадыры бээри берге болган.

Кежээ аңаа баргаш, В. И. Ленининиң Бажың-музейиниң даштындан көрүп тура, хонуп алырыбиле суурнуң бир школазынче чорупкан бис. Ильичиниң ажылдап, чурттап турган черлерин-биле тамыжар дээш келген кижилериниң, ылангыя өөреникчилериниң хөйүнге даартазында хүн элээн эвилеп маңаар ужурлуг болдувус. Бистиң хоюган школавыска Кызылдың № 2 школазының, школа-интернадының өөренинчилери база хоюган болду. Черле ынчаш, бо суурда экскурсиялеп келген уруглариың кайызын ол дээр!

Эвилчээнис-даа келген. Бажыңмузейже кирипттивис. Даштыгаа чаа-ла дескелчок хөглеп, ыыт-шуутазының турган школачыларның ырын-шырайы көңгүс өскерлип, шыңгыы апаргылаан, мырыңай-ла улуг кижилер-ле. Бижимелдерни аажок кичээнгейлиг, ийи-үш катап номчугулаар-даа. Экскурсоводтуң чугаазын аажок хандыкпыл-биле дыңнап, бичиилерге Ильичиниң: «Өөренир, өөренир база катап өөренир!» деп чагыының дугайын чугаалай бээрге, чамдыктары оны катаптагылаардаа. Ильичиниң үнелиг чагын сагынмышаан, кезиир үениң тургузукчулары, чурттакчылары бо бичии кижилер чүнү болап турарларын билири берге. Ынчалза-даа олар улуг амыдыралче кирер оруун Ильичиниң амыдырал-чурттаалгазының үлегер-чижээнден чүткүлүү-биле көрүп ап, ленинчи херекке шыкчы болуруи даңгыраглап турары оларның болуггур кызыл, чечен дег өңгүр-чараш арын-марыидан-на көстүп кээп тургулаан.

Дашкаар үнүп келдивис. Хоочун Сибирь суур кайгамчык-ла чаартыынган. Ильичиниң лампалары чүгле тараачыннар бажыңнарын эвес, харын суурнуң бүгү бодун чырыдып турар. Ногаанчыдыгга суурну шимээн. Ылаңгыя В. И. Ленининиң чурттап турган бажыңнарын чыңгир ногаан үнүштер хаттан болгаш доозундан камгалаан дег хүрээлеп турар. Ынчан мен блокиодум ужулгаш, Владимир Ильичиниң 1898 чылдан 1900 чылга чедир Н. К. Крупская болгаш өөң авазы суглар-биле кады чурттап турган бажыңын чуруп алганым бо чүве.

Суурну долгандыр чурумалдыг чараш чүвелер-ле хөй. Оларның дыка хөйүн Ильич ынчан кезип каапкан. Ам ол черден — Ильичиниң ынак ортулуунда-даа, хөлүүде-даа, Элезин-Тейде-даа, балыктап, эштип турганы Шушь хем уңында-даа — шупту-ла черлерде школачыларның чидиг болгаш хөглүг үннери, каткызы, ыры-шоору. Бо дээрге улуг лениниң чаштарга күзеп чорааны магалыг чаагай чаш назының боттанганының тодаргай херечизи-дир. Уруглар ынчангаш Ильичиге ынак, өөң чагыгларынга ыыңчы болур дээш бүгү күжүн харамнанмастар.

Ю. НЕКРАСОВ.

Семён ГУДЗЕНКО

Саянда орук

Урянхайдан Минусинскиже
Улажыпкан коштар шуушкан.
Дыннар тутқан херээжен аа
Тыва ырны шөйүп чораан.
Кайы шагдан төктүп келген
Карак чажы кургаза-даа,
Араттарның сеткилинде
Ажыг-шужүг шыгжаттынган.
Хөөмей биле каргыраага
Хөөннешкен үлн ыры
Хары черниң сырынынга
Харын сергеп турган ышкаш.
Орус улус өске чоннуң
Очалаңын эки билир.
Ырак тайга-оруқ черге
Ырлсым кежээ дүжүп орган.
Шуушкан коштар хайыынче
Шушь суур баргаи орук орта
Ленинни танываан чон
Ийи-биле эртип чыткан.
Ийи орук белдиринге
Ильич үр-ле көрүп турган,
Харын демги аялганы
Кады ырлап турган-даа боор.
Чаны-биле эдээнге дээп,
Шагжок эрткен муңгаргай эш
Октябрьда хосталга дээш
Оок тугун тудар магат.
Бичии чурттар дугайында
Бир-ле катап чугаазынга
Саяк оруун, муңгак ырны
Сактыры-даа чадавас боор.
Ленин ынчан талыгырже
Имирерти кайгагылааш,
Өөрүшкүлүг кезир өйнү
Өттүр көрүп, билип турган:
Ядамыккай коштар эвес,
Ярославль грузовиги
Саянда бо орук-биле
Чаржып турар хүннер келир...

Оңулдурган К. КУДАЖЫ.

ЧОЛДУГ АЙ

Кырлар, белдер, хову-шелдүң
Кышны төнүп ол чиртип,
Өзээн өттүр доңан черни
Өл-шын кылдыр эргизип изэр —
Апрель, апрель —
Аян-шинин частың айы.
Шактан-шаиче Төрээн чуртум
Шапкын хөглүп, нүүү кирип,
Октаргайже эң-не мурнай
Орук изеп үнген өйү —
Апрель, апрель —
Алдарлыг-даа, уттунмас ай.
Майның Бирге партия
Бады-шынчы кыйгы-сөзүн
Чамбы-дипте бөдүүн чонга
Чаңгыландыр дамчыдып кээр —
Апрель, апрель —
Найырывыс бүдүүзү ай.
Чурттаалгавыс ашпас хүнү,
Шуптувустуң изиг чүрээ —
Төрээн улуг Ленининиң
Төрүттүнген чаагай айы —
Апрель, апрель —
Амыдырал чолдуг айы.

С. КҮСТҮГҮР.

«Улузувус чүнү бүдүрүп каанын, бодунуң хостуг чуртун чаартпышаан, кандыг кайгамчык чүүлдерни кылып турарын Владимир Ильич Ленин, бир эвес ам көөр аргалыг турган болза, ол бөргүн ужулгаш, чавызадыр мөгеер ийик! Ленин чүнү дээш чурттап чораан болдур, ол чүнү планнап турган болдур, чүнүң дугайын күзеп турган болдур, ону ам бистиң улузувус, партия амыдыралда чедиишкинниг боттандырып турар.»

Н. С. ХРУЩЕВ.

ЛЕНИН БИСТИҢ-БИЛЕ

— Эш Арямовтуң бригадазы бөгүн ажылдап турар ирги бе?

— Володяның бригадазы дүнеки ээлчеге ажылдаар. Бригадир боду Чолваже, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларының Бүгү-эвилел човудел үдалынче баар кижи. Ынчангаш чоруттарынга белеткенип тур боор...

— Силерниң коллективтиң өөнүнээзинден чааскаан ыштары ол ышкажы? Эрес-дир эвеспе?

— Эр хей чүве! Комсомолчу. Ол хирезинде кадржаан ажыл... Кочегардан машинист чедир деп чүл келген. Бригадада 8 кижи — коллуунда комсомолчу аныяктар. Чүгле бистиң коллективтиң эвес, а найысылалда коммунистиг күш-ажылдың бүгү бригадаларының болгаш шалыпчыларының өөнүнээзинден төлээ болуп чоруур ар болбазыкпе.

Коммунистиг күш-ажылдың бүдүүлгези деп адаптыр әрге дээш демисежип турар Кызылдың төп электри станциязында партия организациязының секретары, кол инженер Глеб Павлович Отрыганьев-биле бистиң беседавыс ынчаар эгелээн.

Бо коллективте коммунистиг күш-ажылдың 12 бригадалары бар. Ажылчыннарның ден кезии — 93 кижи коммунистиг күш-ажыл бригадаларының кежигүннери болгаш шалыпчылары болуп турар.

— Арямовтуундан өске кымның бригадазының ажыл-херээ-биле таныжып болуп ирги бис — деп айтырдывыс.

— Кайы-даа цехче, кайы-даа ээлчеге базып кире бериңер. Дөмей-ле, коммунистиг күш-ажылдыңы... — деп, кол инженер дилагалаза чок харыылады.

Шынап-ла ындыг болган. Ол хүнүнүң ээлчээнде ажылдап турган кижилер шупту коммунистиг ёзу-биле ажылдап, чурттап база өөренип турарлар болду.

Котёл цегинде И. Г. Баранова, турбина цегинде коммунист эш Чернышевка баштаткан коммунистиг күш-ажыл бригадалары ажылдап тур.

«Күш-ажылчы хүннер
Биске байырлаалдар»

— Коммунистиг бригадаларның маңнаш ырызында ындыг одурүглер бар әвеспе. Бисте шак-ла ындыг — деп, көвёл цегинниң улуг машинизи эш Баранов бистиң сонуургаан айтырывывыска күзелдиг харыылап эгелээн.— Бригадада шупту 8 кижи. Олар боттарының ажылчын турушталарында. Минут бүрүзү биске үнелиг... Коммунистиг күш-ажыл бригадазының адын үш чыл бурунгаар чедип алган бис — деп, бригадир үшкү көтёлдүң ажылын киргүзүп турар нарын хереклелдерни сайгаарап көрбүшаан чугаалады.

Ол бригадаларның кажызының-даа ажылдап турар черинге биче када тургаш-да, туруш бүрүзүнүң ажылдың бедик культуразын, минута бүрүзүнүң бүдүрүкчүлүүнүң ажылгатының турарын, кижилериин ажылында эп-найыралдыын дораан эскердивис.

Хөй-ниити эгелээшкин-биле ажылдап турар библиотека, бригада кежигүннериниң социалистиг хүсэгелгелери, ленинчи чагыгларны сагындырып турар лозуң-плакаттар, стендилер, бот-тывынгыр ураң чүүлдер болгаш политөөредилгеде түңнел кичээлдер, бүдүрүлге черинии девискээрин арыглап аштаарынга массалыг шөф болгаш чогаадыкчы саналдар дээш шаннаддар дугайында чарлаалдар — бо бүгү коллективте коммунистиг күш-ажыл бригадаларының хүн бүрүдегі амыдыралын тода көргүзүп турлу.

Ленинчи чагыглар-биле ажылдап, чурттап, өөренип турар ол бүдүрүлге коллективи бо хүнге күш-ажылчы чедиишкиннериниг ужурашкан. Мар айда электри энергиязын бүдүрелгениин планын 127,6 хуу, апрел бирги чартыының планын — 1 хуу күүседкен. Күш-ажылдың рукчулуу дыка бедээн. Бирги талда 1 киловатт-шак электри гиязының бот-үнези планда к геннинге удур 6,7 хуу чиягаан. айларның планы алган хү ёзаугаар, хуусаа бетинде, апрель ажыр күүсеттинген.

Бөгүн парадта эвес бис — Коммунизмче оруктa бис. Коммунистиг бригадага «ЛЕНИН бистиң-биле кады»

Коммунистиг бригадаларның марш ырызының бо одурүглары-биле Кызылдың төп электри станциязының коллективинде коммунистиг күш-ажыл бригадаларының ажыл-ижи болгаш амыдыралы дүжүп турар.

О. МАНДАРЫЙ.

Көвүрүг дүрген туттунар

Совет чазак, Коммунистиг партия тудуг ажылынче улуг хичээнгейни салып турар. Оон түңнелиниде бистиң чуртувуста чыл санында хөй-хөй чаа тудуглар ажыглалга кирип келген. Мээң баштайгы күш-ажылчы хүннерим Украинага эгелээн. Өске өөрүм-биле кады дайзының үреп кааны улуг, биче көвүрүглерни катап тургусчуп, ажыл-ишке чаа мергежилги шиңгээдип ап эгелээн мен. Ынчан тудугжуларның ажылынга бергелер турза-даа, кижи бүрүзү кызымак ажылдап тургаш, чедимишкиннерни чедип ап турган. Украинаның девискээринде Бух хемни кежилдир улуг көвүрүгүнү тутчуп дооскаш, оон соонда Казахстанда Ишим хемни кежилдир демир орук көвүрүүн тударынга кириштим мен. Кашчыл мурнунда Октагай деп станциядан Кыдат Республиканың кызыгаарынга чедир демир орук тудуушунга болгаш Абакан хемни кежир база Абакан — Тайшет демир оруунуң улуг көвүрүглерин тударынга кириштим.

Эрткен чылдың эгезинде бистиң тудугжу бригадавыс Улуг-Хемни кежир улуг көвүрүгнү тударынга киржири-биле Кызылга чедип келгеп. Баштайгы үеде амгы тудуп турарывыс көвүрүгүнүң чанында, Улуг-Хемниң солагай талакы эриинде бо теректер аразынга кандыг-даа тудуг чок турган. Бир ай иштинде цемент складын, ийи чуртталга бажыңын, бетон заводун туткаш, март 1-де көвүрүгнү тударының белеткел ажылдарынче кирипкен бис.

Кылын дошту ойгаш, аңаа көвүрүгнүң фундаментизин тургузарынга улуг күш болгаш шалыпчы ажыл негеттинип турган. Ынчалза-даа бүгү ажылчыннарның чүткүлдүг күш-ажылының ачызында ажыл дүрген шуудай берген. Түрза чогуур 7 адагаштың чүгле ийи ай иштинде тудуп тургузупкан бис. Ол болза бистиң тудугжу бригадавыстың улуг тиилелгези болган.

Бистиң тудутжу бригадавыс коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп атты чедип алган. Күжүүс каяа, эргежок чүгүлә хереглеттинип турар болдур, ынаар бодувустуң эки-туравыс-биле чоруптарывыс чаңчыл болу берген. Тывының экономиказын көгжүдериниг Ак-Довурак—Абаза оруу улуг рольдуг болуру чугаажок болгай. Бистиң бригадавыс ол оруктуң көвүрүүн тударынга база киржип, хөй ажыл-ишти бүдүрген бис.

Ак-Довуракта апрельдиң эгезинде ээп келгеш, Улуг-Хемниң көвүрүүнде база катап ажылдап кириптивис. Көвүрүгнүң тудуунда ажылдап турар бүгү ажылчыннарның бедик мергежил-биле ажылдаанындан демирден кылган бир улуг аар оорганы чоокта чаа салыпкан бис. Май 1-ге чедир ам ийи ындыг оорга салдывыр. Улуг-Хемниң бо көвүрүүн август 2-ге чедир тудуп дооскаш, ажыглалга киирер бис.

Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүндең бээр 93 чыл болган оюнга бистиң тудугжуларывыс бүгү совет чонбиле бир дөмей, ажыл-агыйга чаа-чаа чедиишкиннерлиг ужуражып турар. Көвүрүгнүң хөй ажылдары кылдынган.

Коммунистиг партия, оон Төп Комитедин бистиң Ленининиң айыткан шын оруу-биле баштап орар. Ындыг кайгамчык үеде ажылдап, чурттаарыаас-кежиң-дир.

Д. ДЖУГАН,
бригадир.

Кызыл.

Дөртен бир чылдың күзүүнүнде чүве.

Дээвиири дүмдүктелиин үне берген тар бажыңга чыткылаан бис, дескен кижилер дола берген хоорайдан шеригг әмнелгезиигге оон өске черни интендантылар тыппаан чүве болганда, эмнелгени дугаан иштинге тургузуп алганы ол. Агаардан халдашкыннар удаа-дараа турган, ынчангаш бомбилаашкын болуп турда дугаанның дылзары чок коңгалары дүме када тунук кинигирегилээр.

— Бөгүн-даа канчаар ам, а даарта — хуужуур чиир бис — деп, шивээлериң боолаар үттериге дөмей сонга баарында чыткан солдат муңгаргайзыг баштактангылаар-даа.

Даартазында, шыпаи-ла, бир-ле эки чүве болу бээр — чок болза, ким-бир кижиниң чиде берген өг-бүлезинден чагаа чедип кээр, чок болза, бистиң шефтеривис—Уруглар бажыңының кижизиттирикчилери-даа четкилеп келир.

Дөртен бир чылдың күзүүнүнде чүве.

Дээвиирн дүмдүктелиин үне берген тар бажыңга чыткылаан бис, дескен кижилер дола берген хоорайдан шеригг әмнелгезиигге оон өске черни интендантылар тыппаан чүве болганда, эмнелгени дугаан иштинге тургузуп алганы ол. Агаардан халдашкыннар удаа-дараа турган, ынчангаш бомбилаашкын болуп турда дугаанның дылзары чок коңгалары дүме када тунук кинигирегилээр.

— Бөгүн-даа канчаар ам, а даарта — хуужуур чиир бис — деп, шивээлериң боолаар үттериге дөмей сонга баарында чыткан солдат муңгаргайзыг баштактангылаар-даа.

Даартазында, шыпаи-ла, бир-ле эки чүве болу бээр — чок болза, ким-бир кижиниң чиде берген өг-бүлезинден чагаа чедип кээр, чок болза, бистиң шефтеривис—Уруглар бажыңының кижизиттирикчилери-даа четкилеп келир.

Ол бичиилерге четтиришкинин канчаар илередир чоор деп кезээде бодап келир бис. Ынчангаш чүүдә бодап тыппас. Оон бистиң кижи бүрүвүс бүгү амыдыралывыда утаап алган бир таварыга биске дузалапкан.

Бир-ле эртем эртези сүргей одуругулап кавривиске, орааа ортузунда тумбочка кырында, он—он беш хире болүк номнар, бир азыңнан бирээзиниче угландыр бустуг берген кылын шил-биле хаажылап каан, Ленининиң портрет-чуруу туруп тур. Оларның кайын келгенни ким-даа билбес.

Баштай демги чуруктан кандыг-даа аңаа әвес чүве көрбээн бис, ону малгажы чуурулгулай берген ханаже чөлеңдир салып каапш, номнарны номчуп эгелээн бис. Немецтер хоорай кырында дескинип-ле турарлар, а бистиң өрээлде чүгле саазыннар шылырлар. Немецтер бомбалаа-ла турар. а бис: «Граф Нулин», «Комсомол уставы», «Агротехника дугайында беседа» деп номнарны номчугулап чыдар бис.

Хенертен ээдеп чүве көрүп кагдывыс: соңга баарынга чыткан солдат туруп кээп, өрээже чиктии кончуг кылаштагылай-дыр — бир баскаш, тура-даа дүжер, база бир базынны кылгаш, база-ла туруп алыр. А болу үргүлчү-ле Ленининиң чуруунче көөр, эгиннерин чайгылаар-даа:

— Менче, ийет харын, менче көрүп олур!..

Оон бис кичээнгейлии-биле көргүлей бээривиске. Ильич, шыпаи-ла, хамадан бир-ле оизазы-биле бисче көрген олур: бодалдыг, кижиниң мырыңай-ла турган черинче, кижиниң мырыңай-ла караанче дорт көөр деңерден!

Ындыг чуруктар тургулаар дээр болтай, ынчангаш ында кижи кайгаар чүве чок-даа турган магатчок. Ынчалзажок өрөөлде бүгү кижилер бут кырында тургулап келгенин ам-даа утпаан мен. Аар балыгланганнар безин шимчеп үнүлээн. Бут кырында тура албас кижилер оода ормуунда чурук чөлеп каан хамаже көрүндүр чылзып бериңер деп диилеп чыткылаар. Этпиимес, дужүн харааи кылдыр санадып турган кол эмчи боду безин, чүвениң үжурун аңаа тайылбырлап бээрге, хүдүмзүрүй берген.

— Тергиин-ие-дир аже, эштер! Бодап көрүңерим, кайгамчыктуг-ла дыр! Сетнил өөрүшкүлүг кынныр кедир-дир!

Чүгле муңгаргай чүве дег, санитар ирей харын кезээдегизи дег өскерилбейн туру. Кижиң Ленининиң чуруунга чеде берип, ыыт чок туруп-туруп, улам шыгырай бергеш, чугаалайдыр:

— Ону демин чаа мен сай араазындан тып алдым. Дүгде суур чанында. Ынчаарга мырыңай кижиниң караанче дорт көрүп турарында кижи кайгаар чүү боор? Ильич дээрге — Ильич-дир, черле ындыг кижи.

Ынчаарга бис ол хүн үр магадап келген бис. Ленинчи характерже кижи бүрүзү кайгап тургулаан.

Бо чурукту ам канчаар чүвел?— деп бодай бергеи бис. Улуг лейтенант Поборцев ону шефчи оолдарга белекке бээр деп саналдаан, ол мынча дидир:

— Бис дөмей-ле удаттпайн тарагылай бээр болгай бис. Марш батальонунче, эттиинн турарларның батальонунче, оон өскээр-даа чоруй баар бис. А оолдарга бо—турасказал болур.

Ынчаар шинтпирлеп алдывыс. Чуруктуң артыы талазынга мынчаар бижип кагдывыс: «Эргим шефтеривис, ажылчын аңгының херээ дээш белеп болунар! Бодап чоруңар, Ленин силерже көрүп тур».

Белекти хумагалап шараап, оолдарны манай бергеи бис.

А дүне када хоорайның улузун далаштыы-биле көжүрүп эгелээн: немецтер чоокшулап келгеин ол.

Чүү-хөө чүвелериивисти эшелонга чудүрүп тур бис, ол аразында шефтеривисти үргүлчү бодап, чугаалажып тур бис:

— Олар-биле чүү болчук ирги? Кайда дээр силер? Аттыг-ла хомудаачыг чүве-дир аа? Чарлырда көрүнүп безин албазывыс ол-дур.

Ынчалзажок шефтеривис боттарының херээн эки билир турган чүве ирги. Шериг эмнелгезиин сөөртөкеп поезд чоруурунга мырыңай белеп апарган турда, карацгыда, танырывыс үниер дыңналып келген:

— Эй, мында бистиң кайда ирги?..

Аңаа чүректеривис шуут оожургай берген. Оолдарны вагонче үндүр тыртыкылап алгаш, чугаалап тур бис:

— Ам силерни салбас бис! Бистиң-биле кады чоруур силер.

А олар харылай-дырлар:

— Хоржок бис. Уруглар бажыңының үлүзу кажа оруктарда чүдүртүнүп турар. Байырлажып чарлыр дээш келдивис. Бистиң шупту-вустан — силерге...

Оолдар со шой суугу кырынга бир-ле чүвени ленергинии аажок салып каап, ыыт чокка байырлажып эгелээн.

Бис база-ла оон ындыг сөс эде албас болдувус. Чүгле Поборцев, шефтеринң бирээзиниң кылаунче белеткеп каан шарыгны сунуп алгаш, арай боорда дминалдыр чугаалаан:

— А бо — бистиң шупту-вустан. Тураскаал кылдыр...

Оолдар чорупкан. Он хире минута болганда, кожа эшелон дагжай каапкаш, шимчепкен, чоруун дүргеледип эгелээн. Оон паровозуның ыызаңнаажы ынаар карацгыже чидип чоруй баарды.

Удавыраа бис база шимчепкен бис.

Волга ындынче ырай бергенивисте күстүң орайтаан чырыктыы вагонувустуң иштинче чырыдып келген. Көрдүнүлээш, оолдарның белээн чазыпкаш, пат барай бердивис — бистиң мурнувуста Ильичиниң чуруу болду, бистининден үгүле бичии, угулзалап каан шуугай доолуг! Оон карааа дээрге бистиң демги танырывыс чурукта көрүп олурарынга мырыңайла дөмей—бодалдыг, чидиг, адырылбас:

— Канчаар-даа көөрге, ол чуруктуң хоолгазы!

Чуруктуң артыы чарыында мынчаар бижээнии номчудувус: «Эргим өөнүктер! Силерниң шупту-вустан кадык болуруңарны, Төрээн чурттуң херээ дээш чаа-чаа маадырлыг үүлелерни күзедивиске.

Оортан бээр ам төөрбй чыл ашкан, ынчаарга бистер майда өөнүктериивис-биле, бир чер чурттугларывыс-биле чыглы бергеливисте, ол төөтүүн ыыавыла сактып келир-дир бис.

Ол чуруктуң бисте артып калбаанын хомудаачыг. Ынчалза-даа Ленининиң чуруу каяа-даа турган дижик, оортан демги кайгамчыктыг чуруктбиле дөмейлежир чүвеин бистиң кижи бүрүвүс дилеп чоруур. Ынчангаш кезээде-ле, Ильич кижиниң холуун тудуп, бир-ле чүве чугаалаар дээнзиг кыдыр кижи боданып келир. Долгандыр чеже-даа кижилер турган бол, кижиниң чаңгыс бодуине ол көрүп турар.

А демги Уруглар бажыңының оолдары чүү ирги? Олар кандыг ирги?

Олар база-ла бис дег. Маймың кежээзинде чыглып кээп, ол кайгамчыктыг чурук дугайында боттарының оолдарынга чугаалап берип олурарлар боор оң. Ынчаарга оолдары ону дыңнаваш, бот-боттарынче көрүмүлээш, бүзүрээи-даа, бүзүревээи-даа чүве дег кыннып келгилээш, оон соонда үжүлел ап алгаш, мыза Лениниии чуруун тыпкаш, боттары база аңаа бүзүрей бээрлер: Ленин оларже көрген, оларның шупту-вузуче кадык-даа, оларның кижи бүрүзүнче-даа Ленин көрүп олурар.

Эскербээнинде олар база өскүлеп келир, ынчангаш оларның кым-бирээзи база мынча дээр:

— Ынчаарга мырыңай кижиниң караанче дорт көрүп турарында кижи кайгаар чүү боор? Ленин дээрге — Ленин-дир, черле ындыг кижи.

ПОРТРЕТ

РАССКАЗ

Виктор ТЕЛЬПУГОВ

Шефтеривиске ынак турган бис, оларны кезээде четтиришпейн манап тургулаар бис. А олар ээдеп бүдүү билген чүве дег, эң-не херектиг өйде — кээшпе төне бергенде, азы фронтудан дыңнадыг эң-не багай туруда четкилеп кээрлер. Келгеш орунмар кыдыгларынга олургудапкаш, эккелген шарыын чежип, мырыңай улуг кижилер дег чугаалаарлар:

— Биче таапкыланар. Моршавск кээшпезин-дир.

Шак хире олуруп, улуг тынгылааш, чанып чоруурда, ийнги неделя човуурган чыдар дөө ол солдатка даарта чүнү эккеп бээр бис деп ыяавыла айтырарлар.

Ол бичиилерге четтиришкинин канчаар илередир чоор деп кезээде бодап келир бис. Ынчангаш чүүдә бодап тыппас. Оон бистиң кижи бүрүвүс бүгү амыдыралывыда утаап алган бир таварыга биске дузалапкан.

Бир-ле эртем эртези сүргей одуругулап кавривиске, орааа ортузунда тумбочка кырында, он—он беш хире болүк номнар, бир азыңнан бирээзиниче угландыр бустуг берген кылын шил-биле хаажылап каан, Ленининиң портрет-чуруу туруп тур. Оларның кайын келгенни ким-даа билбес.

Баштай демги чуруктан кандыг-даа аңаа әвес чүве көрбээн бис, ону малгажы чуурулгулай берген ханаже чөлеңдир салып каапш, номнарны номчуп эгелээн бис. Немецтер хоорай кырында дескинип-ле турарлар, а бистиң өрээлде чүгле саазыннар шылырлар. Немецтер бомбалаа-ла турар. а бис: «Граф Нулин», «Комсомол уставы», «Агротехника дугайында беседа» деп номнарны номчугулап чыдар бис.

Хенертен ээдеп чүве көрүп кагдывыс: соңга баарынга чыткан солдат туруп кээп, өрээже чиктии кончуг кылаштагылай-дыр — бир баскаш, тура-даа дүжер, база бир базынны кылгаш, база-ла туруп алыр. А болу үргүлчү-ле Ленининиң чуруунче көөр, эгиннерин чайгылаар-даа:

— Менче, ийет харын, менче көрүп олур!..

Оон бис кичээнгейлии-биле көргүлей бээривиске. Ильич, шыпаи-ла, хамадан бир-ле оизазы-биле бисче көрген олур: бодалдыг, кижиниң мырыңай-ла турган черинче, кижиниң мырыңай-ла караанче дорт көөр деңерден!

Ындыг чуруктар тургулаар дээр болтай, ынчангаш ында кижи кайгаар чүве чок-даа турган магатчок. Ынчалзажок өрөөлде бүгү кижилер бут кырында тургулап келгенин ам-даа утпаан мен. Аар балыгланганнар безин шимчеп үнүлээн. Бут кырында тура албас кижилер оода ормуунда чурук чөлеп каан хамаже көрүндүр чылзып бериңер деп диилеп чыткылаар. Этпиимес, дужүн харааи кылдыр санадып турган кол эмчи боду безин, чүвениң үжурун аңаа тайылбырлап бээрге, хүдүмзүрүй берген.

— Тергиин-ие-дир аже, эштер! Бодап көрүңерим, кайгамчыктуг-ла дыр! Сетнил өөрүшкүлүг кынныр кедир-дир!

Чүгле муңгаргай чүве дег, санитар ирей харын кезээдегизи дег өскерилбейн туру. Кижиң Ленининиң чуруунга чеде берип, ыыт чок туруп-туруп, улам шыгырай бергеш, чугаалайдыр:

— Ону демин чаа мен сай араазындан тып алдым. Дүгде суур чанында. Ынчаарга мырыңай кижиниң караанче дорт көрүп турарында кижи кайгаар чүү боор? Ильич дээрге — Ильич-дир, черле ындыг кижи.

Ынчаарга бис ол хүн үр магадап келген бис. Ленинчи характерже кижи бүрүзү кайгап тургулаан.

Бо чурукту ам канчаар чүвел?— деп бодай бергеи бис. Улуг лейтенант Поборцев ону шефчи оолдарга белекке бээр деп саналдаан, ол мынча дидир:

— Бис дөмей-ле удаттпайн тарагылай бээр болгай бис. Марш батальонунче, эттиинн турарларның батальонунче, оон өскээр-даа чоруй баар бис. А оолдарга бо—турасказал болур.

Ынчаар шинтпирлеп алдывыс. Чуруктуң артыы талазынга мынчаар бижип кагдывыс: «Эргим шефтеривис, ажылчын аңгының херээ дээш белеп болунар! Бодап чоруңар, Ленин силерже көрүп тур».

Белекти хумагалап шараап, оолдарны манай бергеи бис.

А дүне када хоорайның улузун далаштыы-биле көжүрүп эгелээн: немецтер чоокшулап келгеин ол.

Чүү-хөө чүвелериивисти эшелонга чудүрүп тур бис, ол аразында шефтеривисти үргүлчү бодап, чугаалажып тур бис:

— Олар-биле чүү болчук ирги? Кайда дээр силер? Аттыг-ла хомудаачыг чүве-дир аа? Чарлырда көрүнүп безин албазывыс ол-дур.

Ынчалзажок шефтеривис боттарының херээн эки билир турган чүве ирги. Шериг эмнелгезиин сөөртөкеп поезд чоруурунга мырыңай белеп апар-

Ленинчи хүннерде

* * *

Поронинонуң музейинде

ВАРШАВА. (СЭТА). Татр дагның харта шыптырган эдээнде Владимир Ильич Ленинниң чуруу — Пороминода В. И. Ленинниң музейинге Ленинградтың ажылчынарының берген белэ тодаргай көстүп турар. Тураскаалдың базарынга чылдың кайы-даа үезинде диринг чечектер үрегүлүү бар болур.

Ам, ленинчи хүннерниң бүлүүзүнде Пөлшаның бүтү булуннарыдан мун-мун ажылчы чоннар аңаа кэп турар. Ленинчи черлерге келген кижи бүрүзүн сорук кириишкин хаара түлүп турар. Варшаваның эмчизи А. Мрозовскийниң музейниң тураскаал дептеринге бижээни: «Улуг Ленинниң аажок улуг ажылды кылып турган бүхүзи өрээлин көргенде бөттүн сагыш-сеткилин четче илередир сөс чедиишпес-тир».

Шаанда Пороминога почта салбырының начальнигни турган Мечислав Ракевичиниң кадайының чугаалап турары болза: почта чүхүрген поезд Пороминога хүнде ийи удаа келир турган, ынчангаш Владимир Ильич бодунуң адынга келген почтаны боду алыр турган. Бис хөй чагаалларны, телеграммаларны үргүлүү Владимир Ильичиге бээр турган бис. Почтаның бажыныңның дужунга улуг чудуктар чыдар чүве. Аас хүннерде Владимир Ильич бодунуң эштери-биле ол чудуктарның кырында олуруп алган, солуннарны, чагаалларны номчуур турган.

В. И. Ленинни ол көрген болгаш дыңнаан

Эжикке келгеш медээ бериптерээнде, бажының ээзи үнүп келирге адрести чалыскан-дыр мен деп бодай бердим. Варшавада Хостаачы болгаш Демократия дээш демиселчилер эвилелиниң кол эргелелиниң меңээ дыннаткан адресин канчап чаңдыр бижип алган кижи боор мен деп кайгай бердим. Кадыг-берге чуртталганы чурттап эрткен болгаш үези-биле кырыш, күшкүе берген кижини көөр боор мен деп бодаан мен. Меңээ шынап-ла улгалы берген кижи ужураптым, ынчалзада 74 харлыг кижиге дөмейлешпес болду. Винцент Лонковский — 1917 чылда ажылчын болгаш солуттаар депутаттарының II Бүгүдүүрүнүң съездининг депутады.

чурттус улуг эвес, бөдүүн, бүгү-ле делегеерни чогумчалы-биле салып ту айтыр ээлдиг олур бис. Ол орус ырынга мынча деп чугаалап

Алаги:

Оон бээр чангыс эвес он чыл эрти. Чажыт ажылга киришээш Сибирьже шөлүттүрүүм. Соолунде Манчжурияга болгаш Сибирьниң Барыын фронтузунга ажылаан шеринниң албанын эрттирдим. Бистиң кезээвиске 250 поляктар албан эрттирип турдулар. Орус өөрүвүс-биле кады революцияның талазынче бис кирип келдивис.

Октябрьның 24-те Петроградка чедип келдим. Польшаның социалистир партизаның Төп Комитединиң төлээзи Стефан Круликовскийге кирдим:

— Эки-ле үеде келген-дир силер, мында төөгүүнүн салым-чаланы шинтирлеттинип турар. Кижи төрелтеттенниң чаз үези эгелеп турарын көрүп тур сен ыйнаан. Репоскийниң холунган эрге-чагырганы алыр шак келген-дир. Бистер, поляктар большевиктерни долузубиле деткип турар бис — деп ол чугаалады. Оон ынай улам чылады: хөй мун кижилерниң аразыбиле бис Смольныйже арай бооп эртивис. Улустарның баштарының кырында кээште ыяы туманналган турду. Шупту-ла кижилер хайныкан сеткилдиг, бир-ле үүнни маңнап турганнар. Эки көрүп, дынналары-биле индирже чоок олуттуг ээлеп алдым. Хенертен дүвүрээнин оожургай берди. Бодунуң эштери-биле Ленин залда кирип келген. Үзүктел чок алыш часкаашкынарыныч холуп чайбыпаан. Лениниң дедиктаттарже чазык хүлүмзүүрүп турганын ам-даа утпаан мен. Ол чугаалап эгелей бээрге, залда дыныртдаа дээр шимээн чок, ш ишиин-не барган. Далаш чок, бедик эвес үнбиле чугаалады. Сөс-ле бүрүзү дынакчыларны бүзүредип, хаара тырта бээр. Ханы сонуургал-биле дынаап, Ленинче карап албайн кайган ордум. Ол үе мээн сагыжымга кезээде артар. Ол төөгүүлүг съездиниң бүтү чуртталган ынын иштинде утпас мен.

Оон соонда чүү болганыл ээрге, бодумнуң кезээмге ээп келгеш, чер-чер е совет эрге-чагырганы турганзүү турдум. 1920 чылда Польшага зо келдим. Оон эгелээш-ле мээн чурттаттынган чаа арынарды эгелеп. База катап кара бажың, коммунистиг ажыл-чорудулгам дээш истелелер. Даштыкы чүргче дезер ужурга таварыштым. Франциягже чыл чурттадым. Ийиги делегей дайынының мурнуу чарыында төрээн чүргүзүнга ээп келдим. Польшаның ажылчын партизының кежигүнү болганымда фашистиг эжелекчилер чүргүү ээлеп турганы чылдарда чажыт ажылдарга ажылаар чордум. Ниитизи-биле партияг 45 чылдар ажылдадым, оон иштинден чартыын — чажыт б ндалга эрттирдим.

Кырый берген назылыг-даа болза, Винцент Лонковский партияның болгаш хөй-ниитизиң ажылынга идепкейлиг киржип турар. Чоокта ч польша-совет кайыралдың хүндүлүг алдын демдээ-биле ол шаңнаткан. Улустуң эрге-чагыргазы революциялың хоочун ажылакчызын Возрождение Польша орденнин дээди чергеен-биле шаңнаан. Эш В. Лонковскийге күрүнеңнин ол дээди орденни тыпсын турда тыртыргаң улуг эвес чүрүүн өрээлдин көскү черинде азып каан турар.

Байырлажырыыстын мурнунда В. Лонковский бодунун байлак библиотеказын менээ көргүстү. Ында чеже поэзия чок дээр! Поэзияга дыка-даа ынак мен деп чугаалайдыр. Мээң ынак шулүктүлерим Мицкевич, Словацкий, Маяковский, Броневский... Чамдыкта болум безин шулүк чогаалы бээр мен. «Улуг Октябрьның төрүттүнгени» деп сөөлүг шүлүүм бо-дур. Ында мынчыл одуруглар бар:

Тайбың болгаш социализм туруп-зар дээш.

Шээндакы дег кадыг базып чорүп ор бис.

Виктор КУЗНЕЦОВ.
СЭТА-ның корр.

Варшава.



Усть-Илимск Бо сес болза Братск деп ат ыыкаш, ынчыг ма дырлыг утка-биле биллиннип Братскийниң эң улуг ГЭС-ниң соон дарый Усть-Илимниң база эң улуг гидроэлектростанциязын тударын төлевилээр.

Толстой мыс деп черде плотинаның турар черинде ам дээрезинде геологтар ажылдап турар. Олар тудугуның инженер-геология байдалдарын шинчилеп турар. Ынчыг болза-даа совет кижилер чоргаар Ангараны база шатап болган турар үе иелир.

ЧУРУКТА: Усть-Илим ГЭС-тиң келир үеде плотинаның турар чери.

Фото П. Петровтуу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Кызыл хар

(Бойдуста элдеп таварылга)

Кежээ хар чаашкан, а дүн оргузунган эгелеп шуурганнап эгелээн. Суурну дургаар оон хадын турарын дыннаарга, харын-даа ан сүргеп хөй тайга ыттары-даа ышкаш; сыылаар, хаалгаларны шыгыралыр, соңга, ажиктерниң чарыктарындан үрүп келгилээр.

Дүн дургузунда кайы хире хөртүктей хадын каашканын көөр дээш бригадир Салям Нурдинов дан бажында шөлче базып үнүпкен. Байнаар-даа көөрге харны хөртүктей хадын каашканын көргеш, бригадир өөрүп, хүлүмзүрүп базып орган.

Дыка ыракта даглар артындан хүн кызыл үнүп олурган. Удаваанда оон бөлүк тараа сыытары дег хереддери шөлдү шыва алы берген.

— Бо чүү боор! Хан! Байын келген чоор? Бөрүлер чоор бе?— деп, Салям хар хөртүүнде чидиг кызыл оюк-делик черлер көргеш. кайгап алгырган.

Долгандыр көргүлээн. Чүгле оон турган черинде эвес, кайда-даа ындыг кызыл-кызыл харлар черле долу болган. Хүн херелинге оларны көрүп турарга, харын-даа одагларның кызыл чалбыштары ышкаш сагындырып турган.

Бо дээрге бөрүлер ханы эвес, а кызыл хар-дыр иймн мон! Мында кандыг-даа ис чок-тур деп угаап, бригадир айын тыпайн турган. Хөвү дургаар кызыл ыңгы хан кыылдыр бөрүлер чүнү түлүп чиир боор? Бо-даа черле өске түве боор.

Салям Нурдинов ам мырынай кылаптавайн, маңнапкан. Өө тыңлыр маңнаар дээш ол, хөртүктерге илдитпп, чеже-даа барып үшкан, оон турун алгаш база-ла маннап каар. Ферма чанынга чедир ынчаар маннап келгеш, шуут паг үзүлген, хөртүкче барып үшкан. Саанчылар Ната Халиева, Зита Байбеева ону бут кырынга тургузуп келгеннер.

— Харда хөй хан!—деп, бригадир сирилээш үнү-биле чугаалангаш, хевенниг чүвүрүнде чыпшынган кызыл харны кактаңылаан.

Удаваңда-ла фермада турган улус шупту бригадирни чанынга чыглып келген.

— Кызыл өңнүг хар дүшкен, ол-даа бак түве болурунуг демдээ болгай аан, мен-ле ынча ээр мен, аа!— деп, ук фермада он чыл таннылдап турар Хорен Мрстанов аразы шаараш, сегел салы эстеп, бажын чайып чугаалаан.

Чоокта чаа оңгу класс ооскал, ээ-не аныяк саанчы Натаь, үнүп дыңыдып, ашактыг үзе киген:

— Мээң оозум дыңнавнар, ол шын эвес түве-дир! Бистиң үевисте чурттап турган ындыг улуулуг болур боор бе?

— Чок, уруум, кызыл хө — ол ээрге, черле эки эвес! Иэргей-ле бак түве, халаптын дедээ-дир. Бежен хире чыл мурнуда, биз кыжын ындыг хар чагыл, оон соонда бүгү суур ортенир калган болбазыкпе! А чээрби чы бурунгаар, чайын... — деп, аңнаыл адырар аажок барган.

— Чайын хар чаар эвес кырганачай — деп, Наталь ону үргиргеп.

— Мен хар чаптан дедим — дээш, таннылл үргүлүүзен:— Чээрби чыл бурунгаар чайн улуг чаъс чагган деп чугаалаттар чыттым. Ол-даа хүтбай чээ болган ийин! Суг ынчан хан ышаш кызыл-кызыл чоор.

Ашак хандыр кимр тыныш, ыыт чок барган. Өскелери базала ыыт чок тургулааннар.

Ол ыржымны шилирээш машина даажы үрепкен. Оон чолчы-биле кады чээрби беш хире харыг, чолдак алгы тон кеткен узун шилтедек ар үнүп келген. Мал эмчизи Артур Звонимги шуутту таныш каан.

— Чүге шуптунар-ла дүрүү-түрүнер ышкыныпканзыт турарынар ол чүвел?—деп малчыннарга чоокшулап келгеш, ол айтырган.

— Хорен кырган мааза бүрүүлүг болду, халап болур деп барган ээрдир. Бө ынчаар кызыл хар чагган, ону көргеш-ле ындыг кижилир — дээш, Наталь үлүмзүрүп каан.

— Кызыл хар че? Көргүзүнерем!— деп Звонимов кайгаан.

Черде чыткан борбактаны берген кызыл харны алгаш, ол көрүп эгелээн.

— Эх, мындыг түве турган чүл! Силерте ам дораан бо чүл дээрзин көргүзүттер мен, алыр...

Артур Звонимов автобүзүлүче киргеш, беш минута хире болганда дедир чедип келгеш, прейге чугаалаан:

— Силерден эгелеп көрээли. Кире бээринерге стол кырында микроскоп турар эвеспе. Ону бакылап көөр силер...

Үүрүк-сүүрүктеп шуптүзүү ону барып көрген. Микроскоп шилин өттүр ында шагжадар харның аразында агбагар даваннарлыг-даа түве дег, бичии дириг амытаннарның түвелерни олар көрүп сонуурганнар.

— Ол дээрге чангыс клеткалыг суг үүлүгүнүн үрезиннери-дир. Оларны харлыг шуурган дыка ыракта даажы жиккер. Чылыг хүннерде олар харга чыда ноянут дүрген өлүп нептерээр, ынчан оларның үнүп келген черинде харларны көөрге ында-мында хавның ойбак черлер көстүп келгилээр. Харындаа чамдыкта бүгү девискээрде харны шыва алы бергилээр. Ортаакы Азияның дагларынга ындыг болуушкун ховар эвес таварылгылаар — деп, Артур чугаалаан.

— Четтирдивис, Артур! Удавас алдан харлаар ашак-тыр мен, а бүгүнгү дег ындыг коргунчуг түвеге таварышпаан мен. Цүүт угаан-кудум үнүү. О, ершээлин, халаптың түве эрте бердим ышкаш — дээш, бригадир эмчизиниң холун дыңзыды тудуп каан.

— Дыка төлгелеве,— деп, Артур чугаалаан.— Бир эвес ээрден яблоколар алы пагалар чаап туруп берзе канчаар сеп, аа?

— Ындыг таварылгалар безин тургузаар түве бе?

— Тургузаар! Бойдуста элдеп таварылгалар-ла хөй!

М. ЧЕПИКОВ.

Ленинниң ачызында

Мен күш-ажылдың бирги бөлүүнүң инвалиди, пенсионер кижи мен. Улуг Ленинниң номналының чаагай бүнинг ачызында, совет кижилер аас-кежиктиг чурттаи турарлар. Ол аас-кежиниң черде чүге деңнээр боор!.. Мен оң чыл ажыг аарыг келдим. Ынчалза-даа улуг аарыг кижи деп бодумну мынчаар санаар хөөнүм чок: күчүлүг совет эмнелгеге хостуу-биле эмнедим, дыштанырга черлериге чыл бүрү дыштанын чоруурум — меңээ дыка-ла өөрүшүт-дүр!

Чоокта чаа бистиң республиканың найысылалыңга туберкулёз эмнелгезиниң үш наът чаа бажыңы ажыттырга киргеп. Оны безин бодап корүндерден, совет кижи дээш бистиң күрүне кайы хире улуг сагыш салып турар-дыр. Мээң-биле кады, бо эмнелгеде эмнедип турарлар-биле бодаа ужуражып, чугаалажы бээр-дир мен. Оларның кижи бүрүзү-ле Төрээн чуртуна, улуг Ленинге чоргааралдың чылыг сөстерин чугаалап турарлар.

Мээң оглум Виктор Эрзин 11 чыл школазында күрүнеңниң долу хандырылгазында сес чыл иштинде өөренип, чурттап турар. Бо дээрге-ле бистиң Ильичивистиң буянныг ачызыдыр. Бир эвес мен сес чылда оглумну бодум хандырып турган өөреткен болзумза, кайы хире шүүдегди үндүргү дег-дир мен. Викторнуң адашезі—төрээн школазы, мнак башкыларры.

Лениниң ачызында чоргаар чор мен.

Ч. МААДЫР-ООЛ,
күш-ажылдың инвалиди.

Кырган ажылчынның сөзү

Күжүгет Чөлбейак — «Барлык» совхозтуң ажылчыны. Саадак-Терек сыырда чурттап турар. Ол, төрээн совхозунуң ажыл-херээнге ак-сеткилдиг идепкейлиг киржип, школада өөренип турар уругларның өөредилгези, чурум-сагыргазы дээш улуг сагыш салып, хөй-хөй номнарны номчуп, билиг-мергежилин бедидип турар.

Эш Чөлбейак эрткен чылдың күзүмүнде бистиң редакцияга чораап, элээн каш шулүктерин болгаш «Чаартыкаа Алаш» деп очеригин көргүскен.

— Эртем-сургуул дооспаан, харлазының догүй бергек, көдээде чурттап турар кижи мен. Чечен чогаалдыдыка-ла сонуургаар, аңаа кончуг-ла ынак мен. Ол дээрге мени чүглендиргеш, ырак октагайже ужудуп үндурүпкен ышкаш-тыр — деп, ол ынчаң чугаалаан.

Бистиң-биле беседага ол, бижээн шулүктериниң болгаш очеригинин дугайында арга-сүмени ап, оларны эдип-чазап билгиири-биле хүлээнип алган.

Эш Чөлбейактың бир шүлүүн моон адаанда парладывыс.

ФЕСТИВАЛЬГА КИРЖИП ТУР МЕН

Алды харлыг чажымдан-на
Аар-бергээ эрткен чылым,
Шыңган эъдим шылытса-даа,
Шынын сөглеп бербейн чораам.

Чараш долбан кызыл чаагым
Шак ол төрээ шаагайтаткаш,
Каргыш кылдыр килең-кылыым
Харыы болуп хайнып чораам.

Орус акым, улуг өңнүүм
Оттуг чаңнын диңмиредип,
Амыдырал кедя бижыг
Ажык оруун айтып берген..

Ак-көк Тывам сынын кырлап,
Амыр хостуг ырым ырлап,
Эргим чуртум эргий харап,
Эгээртинмес байлаан ээлеп,

Сеткилимниң кыыскызы —
Сценаже чалаттырып,
Буян чолдуг көрүкчүлер
Мурнуума кээп мөгейилеп,

Хүрең-кызыл шырайымда
Хүлүмзүрүүм денден барган,
Баарымда түмен чонга
Бараалгадып ырлап тур мен.

Пенсионер болум безин
Фестивальчы болу бергеп,
Аныяктар аразынга
Аян ырым сырынаңган.

Аскым кежиин аяам долдур
Амыдырал чаяап бергеп.
Партиямга чоргаараалгаш,
Фестивальга киржип тур мен!

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Эрес-маадырлыг испан патриотка хосталга!

* * *

Компартияның чиңгине секретарының кыйгырыы

ПАРИЖ. (СЭТА). «Хамаарышпас Испания» деп радио-биле дамчыткан чугаазынга Испания Коммунистиг партизының чиңгине секретары Сантьяго Каррильо Испан эрге-чагырганы Франкону деп шиитке үнүүр ериинге чылдагаан болгу дег ындыг кажар аргаларны тып ыыдаваан де медээлээн.

Испанияга Г анкунуң бүгү чажыт ажыл-чорудулгазы политиктиг ажылчорудулга бол үп турган болгаш ону кандыг-даа террор-биле дөмейлештирип болбас д п, Сантьяго Каррильо чугаалаавын «Юманите» солуп демдеглээн.

Франко тинлээн соонда үш чылдарың дургузунда, «Ле оре» деп журналың ре едээлери-биле алырга, 200 муң испаннарны боолап өлүргенин Сантьяго Каррильо оон ыңай демдеглээн. Оларның кижи бүрүзүн Франкону шин дер деп турар он-да трибунал өлүрер кылдыр шиидип турган. Оларның кижи бүрүзүн «хөй санныг үүлгедиглерни кылган» деп буруудадып турган.

25 чыл эрткен. Ол үеде ажыглап турган аң-не бужар аргалар-биле, ынчаарда нептередип турган өжээниг чорук-биле богун Франкону «судтаар» деп турары бо-дур.

Ындыг болза-даа бүгү делегей болгаш Испания бо кеминг үүлгедигин болдурбас деп, Сантьяго Каррильо медеглээн. Хулиан Гримауның амы-тынын камгалап алырынга дузалаары-биле удурланымышкыннарны илергейлеп, юристериң төлээлерин Испанияже чорудар деп, испан улустуң бүгү делегейде өөнүктерин ол кыйгырган.

Удурланыышкынның телеграммалары

БЕРЛИН. (СЭТА). Испан патриот Хулиан Гримауга удур франкочу ёзучуруумуның үүлгедир деп турар каратуразында дерзин ажылалынга удурланымышкынның телеграммаларын Герман Демократтыг Республиканың хөй-ниити организациялары болгаш хамаатылары бо хүннерде Мадридче чорудуп турар. Тайбыңның Немец чөвүлели, Хостуг немец аныяктарның эвилелиниң Төп чөвүлели, либерал-демократтыг партияның баштаар черн болгаш өске-даа организациялар Гримауну доп-дораан хостаарын негээн телеграммаларны чорутткан.

Чер бөмбүрзээниң хөй миллион кижилери эрес-маадырлыг испан патриот-биле эң-сеткилин каттыштырып турар деп «Нейес дейчланд» солун демдеглээн. Социализмин тургузуп турар бистиң улузувус база-ла Гримау-биле эң-сеткилин каттыштырып турар дээрзин ол солун бижээн.

ЛОНДОН. (СЭТА). Испан улустуң хосталгазы дээш сыныш чок демиселчи, коммунист Хулиан Гримауга удур дириглеген өлүмнүг шиителеди чайладырын англи демократтар негеп турар.

Вестминстер хоорайның чагырга черинниг чөвүлекчилери Алек Майлс биле Кен Тейлер олар Гримауну хостаарын негээн бижикке бир дугаарында ат салганнар. Бо диилег бижикти чүс-чүс кезек кылдыр парлаан, Лондонның заводтарынга болгаш профэвилелдеринң салбырларынга тараткан.

Делегейниң хөй-ниитизинге кыйгырыг

БЕЛГРАД. (СЭТА). Югославияның парлаагазы Хулиан Гримауну камгалап алыр деп, делегейниң хөй-ниитизин кыйгырып турар. «Коммунист» солуннуң редакция үүлүнде демдеглеп турары болза: фашизмге удур ол демисселчиниң «бурууузу» чүдел дизе, эштерин сөглеп бээрин негээн полициянның ыймышкынынга оон чагыртырын күзевээнинде, бодунуң идеалдарынга шынчызында, идеалдарының шиниинга бүзүреп турарында болгаш бодунуң үзел-бодалдарынга шынчы болуп шуут артканында.

Испанияның фашизмге удур кижилерин истеп-сүрүп турар чорукка удурланымышкынның үнүн олар көдүрүп үндүрер ужурлуг деп, солун үргүлчүлеп бижээн.

Айыыл чок чорук Чөвүлелинде

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлели Португалияның кылып турар агрессчи үүлгедиглерине удур Сенегалдың чазаанның удурланыышкынын чугаалажып көөрү-биле апрель 17-де чыылган. Апрель 9-та Португалияның дөрт шериг самолёттары «Португала» Гвинеяның кызыгаарының чоогунда, Сенегал Республиканың девискээринде турар Буньяк суурну бомбалаан. Португалия болза бодунуң хостаагазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш демиселче көдүрүүн үнген улустарга удур хыдыкчы дайынны бодунуң колонияларында чорудуп, кожазында турар африка күрүнелерге хамаарыштыр агрессчи үүлгедиглерни кылырындан безин чалданмайн турар деп чүве билдингир болгай.

Бо агрессчи үүлгедигни Португалияның үүлгеткенинин соонда дораан-на Сенегалдың чазаа Айыыл чок чорук Чөвүлелин даалаштыг чылдырарын негээнин демдеглезе чогуур. Сенегалдың негелдезининг дугайы КНО-га апрель 10-да-ла биилдингир апарган. Ындыг болза-даа колониалисчи күрүнелер НАТО талазыбиле боттарының эвилелчизи—Португалияны камгалаар дээш күжениишкиннерин салганнар. КНО-га барыын талакы күрүнелериң төлээлекчилери Португалияны «угаазылалдыг» көөр деп КНО-нуң кежигүнерин бүзүредирин оралдашпышаан, хайныышкыныг ажыл-чорудулганы калбарткан турган.

Ындыг болза-даа Сенегалдың чазаанның негелдезин Азияның болгаш Африканың чурттарының, а ол ышкаш социалистиг чурттарының төлээлери калбаа-биле деткээн. Мынчангаш, барыын талакы күрүнелер Айыыл чок чорук Чөвүлелин чылдырарынга чөпшээрежир ужурга таварышкан.

Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралының эгелээриниң мурнунда ССРЭ-ниң төлээлекчизи Н. Т. Федоренконуң демдеглээнин чүл дээрге, Айыыл чок чорук Чөвүлелинде КУРнуң дүрүм ёзугаар олудун болгаш дарганың олудун эелеп турар чанкайынчы кымны-даа төлээлевейн турар кижи болуур-дур. ындыг турбужежок, керектиг эрге-ажыын барымдаалаш, совет төлээлер Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралынга киржир апаар.

Сенегалдың болгаш Португалияның төлээлекчилерин хуралга бадылаар эрге чок киржир кылдыр чалап келдирген.

Бо чылдың апрель 9-та Португалияның дөрт шериг самолёттары Сенегалдың чурттакчылыг сууру Буньякты канчаар бомбалаанын Сенегалдың төлээлекчизи Диоп Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң кежигүннеринге тодаргай чугаалап берген. «Португал» Гвинеяның девискээринден Сенегалдың кызыгаарларын болгаш пуская догуинаашкынын Португалияның үреп турарычың ындыг таварылгазы чаңгыс эвес удаа болганын Диоп база сагындырган. Мындыг таварылгалар 1961 чылда база болгулаан.

Бис ынчаарда-ла дилегни Айыыл чок чорук Чөвүлелинге киирип турган бис деп, Сенегалдың төлээлекчизи демдеглээн. Ындыг болза-даа Айыыл чок чорук Чөвүлели ышкаш ындыг хүндүлүг болгаш ат-алдарлыг органның кичээнгейинге ол чорукту алыры төлептиг эвес болур деп биске ынчаарда чугаалаан болгаш ол өөчүкчөңгээлерни Португалия-биле шуут таварыштыр шиитпирлеп алыңар деп сүмелээн турган.

Ындыг язылыг «өөчүк-чөңгээлерни» катаптаарындан дараагазап турарын Португалия ынчаарда медеглээн. Португалияның берген аазаашкыны чүү болганын бо хүннерге чедир үргүлчүлеп турар эң шыңгыы «өөчүк-чөңгээ» база катап хереченлеп турар.

«Португал» Гвинеяда болгаш өске-даа колонияларда Португалияның агрессчи үүлгедиглерин, национал-хостагалыг шимчээшкининиң киржикчилерине удур португали эрге-чагырганың чорудуп турар хыдыкчы дайынын Сенегалдың төлээлекчизи шиитпирлиг буруу шапкан. Португалия бүгү Африканың улустарының мурнуунга кеминг үүлгедиглерни үүлгедип турарын ол демдеглээн. Сенегалдың кызыгаарында тыптын келген болгаш бүгү-ниитя тайбыңга база айыыл чок чорукка кыжаныг болуп турар дүшкүүрлүг байдалды тургускан Португалияның үүлгедиглерин чайладыры-биле хемчеглерни алырын Сенегалдың төлээлекчизи Айыыл чок чорук Чөвүлелинден негээн.

Португалияга удур Сенегалдың идип үндүрген бууудадыышкынарын «буруу шавары-биле» Португалияның төлээлекчизи хоозун бодалдарны чүлчуруп турган. Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң амгы хуралы «өй-шаанда эвес» хурал болур деп ол медеглээн болгаш кожазы күрүнелер-биле «найыралче база бот-бодун билчир чорукче» Португалия чүткүлдүг деп мегелеп чүлчуруп турган.

Португалияның төлээлекчизиниң ады-тыын турган «чылдактарының» үндезини барымдаа чогун, будулчаан хөй-хөй кижилер шоодун турганнар, а НАТО талазы-биле Португалияның эвилелчизи — АКШ-тың доктаамал төлээлекчизи Стивенсон хуралдың столунуң артында чымчак сандайда сербее берген хаарыктап чыткан.

Ындыг болза-даа Португалияның төлээлекчизиниң «буруу шавышкынынга» харыы кылдыр Сенегалдың төлээлекчизи Буньяк суурдан чыып алган ракеталарының бузундуларын, хоолаларын болгаш октарны хуралдың столунуң ыяында деңнелдир салып берген үезинде хүлүмзүрүп, удуп олурар кижилер чок болган.

Португалияның төлээлекчизи бодунуң чугаа инга: ол бүгү дөмей-ле чүү-даа ыңдыктавайн турар деп шүүлдээ ыгырып турган.

Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хараазында хуралы апрель 18-те болган.

Бо чылдың апрель үе Кызыл хоорайга лаңгы, столовая комиссияларының, кооперативтиг контроль комиссияларының төлээлекчилериниң, а ол ышка садыг эргелекчилериниң, товароведтериниң, организастыг айтырыгга талазы-биле инспекторларның, инвентаризация болгаш өртек доладыр талазы-биле бухгалтериниң республика чөвүлел хуралын чылдырарын Тыва респотребсоюзтуң баштаар черн дыңналып тур. Чүлел хурал көдээ ажыл-агый техникумунуң кулувуна эртеңгининг шакта ажыттынар.

Р-ПОТРЕБСОЮЗТУҢ БАШТААР ЧЕРИ.

К В А С Ц Ы

Чамдык өг-бүлелер бөрүнүң бажың аптеказында курган квасцыларны шыгжап тур. Квасцы калийниң болгаш алюминийниң дустарының холуксаазаан тургустунган, сутта эстинчел, өң чок, өттүр көстүп турар кристаллдардан тургустунган.

Квасцы аарыгның хоралыкурттарын чок кылыр болгаш чыпшынмычал. Ынчангаш квасцынысугга эзилдирини кештиң болгаш аасдумчук иштиниң кежиниң дырнишкининг аарыгларынга удур хереглээрин сүмелеп турар.

Ангинадан, аас иштиниң кинин аарыы—стоматиттен, бооставаның фарингит аарыындан боло ларингит аарааннарга квасцыларның 0,5 хуулуг эзилдирин-биле иштин чаирын эмчилер сүмелеп турар. Ындыг эзилдиргини бежен алырда шай шопулааның 4-түн бир кезин кристаллдарны бир ыяа сугга эзилдирер.

Оң-ла холуксаанны өртеңген ити чаарынга болгаш хуулган балыглар чаарынга база хереглеп чыр.

Аптекалардан өртедип каан квасцы деп эмин база садыл ан болур. Ону заводтарга 150 градус хире үге тудуп тургаш кылып турар. Оон түңнелиниде хоюг ак эм апазОл ак эмин дер кургадырынга хереглеп турар. Хоюг эмин, сиңдирер хөөң кырынга урган кештиң үрелген черинге чаар, азы шүлүг хааржакчыгаш дамчыштыр балыгның кырынга бызаар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

АПРЕЛЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: Мультипликациялар 10, «Латыш адыгжының дугайында тооҗу» 10.30, 11.20, 1.10, «Черёмушки» 3, 4.50, 6.40, 8.30, 10.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Симлеге ынаккыл» 1-ги серия 11.15, 1.15, 2-ги серия — 3.15, 5.15, 7.15, 9.15, 11 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Мультипликациялар 10, «Олар даглардан бадып келгенер» 11.15, 1.15, «Субботада танцы» 3.15, 5.15, 7.15, «Далай хадыг», «Кадыкшылга», «Субботада танцы» 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Кичээл, кырган-авай!» 10.30, 12.30, «Армагеддон» 2.30, 4.30, 6.30, «Белая хемге», «Чурукчу Дубинский», «Армагеддон» 8.30 шактарда.

АПРЕЛЬ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чүс чылдың ыгезинде» 10, 12, «Быжыг бодалды ажыы эртип турда» (делгем экраннаг) 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Башкылал позмазы» 11.15, «Армагеддон» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15, шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ийи океанның чажыды» (1-ги серия) 11.15, 1.15, «Черёмушки» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Максиминиң аныяк назыны» 2.30, «Субботада танцы» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

Редакциониы адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудуму, башын. № 3. Телефоннары: редакторнуң 24-6, редакторнуң ораалачызының 35-24, пропаганда киллизиң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, ю, аңыл-агый киллизининг 25-38, партийин амыдырал киллизининг 37-13, иштин информация киллизининг 20-60, чагаа болгаш совет тургузулга киллистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал киллистериниң 22-64, бухгалтериниң 31-75, корректорларның 21-47, харыысалгалыг ажыурныйның 23-54. Солун киллейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Культура министерствозуң типографиязы ТС—00150.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЫРЫ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үдезилеттинген

1963 ч.
АПРЕЛЬ
23
вторник
№ 96 (5500).

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

Өртээ 2 көп.

Интеллигенцияның чугула херээ

Башкы О. Маңнай-оол, медицина ажылдакчылары С. Чаш-оолова, К. Бакан, агроном К. Калбай-оол, клуб эргелекчизи А. Ондар болгаш суурда интеллигенцияның өске-даа төлээлекчилери колхозтуң Даштыг-Тей, Ак-Кара-Суг фермаларында малчын-марынга доктаамал баар аалчылар болуп бергеннер. Олар аңаа лекция, беседаларны кылып, библиотеканың чаа номнарын чедирип, концерттерни көргүзүп, арыг-шевер, культурулуг чурттаалганың дугайын малчыннарга чугаалап берип турар. Чүгле фермаларга эвес, колхозтуң төвүнге базала олар чон ортузунга идеология ажылын корудар талазы-биле партия организациязының кол даяныр күжү болуп турар. Ынчаарга ол-ла суурда башы Зоя Монгушка бодуюң профессия ажылынга хамаарыштыг чугаалаашкынын уттуп, чүгле ферма-ларга эвес, колхозтуң төвүнге базала олар чон ортузунга идеология ажылын корудар талазы-биле партия организациязының кол даяныр күжү болуп турар. Ынчаарга ол-ла суурда «Большевик» колхозта интеллигенцияның чорудуп турар ажыл-херээнден чамдык чижектер-дир. Ынчангаш колхозчулар оларга өөрүп четтиргенин илередип турар.

Шак ындыг өөрү ажыл-үүлени Улуг-Хемниң Жданов аттыг база Тожуюң «Май 1» колхозтарында интеллигенция чөвүлелдерин барык-ла ийи чыл дургузунда чорудуп турар. Ында башкылар, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемнилерин, медицина ажылдакчыларын пропагандистеп, лекция, беседаларны чорудуп, уран үүл бөлгүмнерин удуртуп, херээженнер чөвүлелдериниң, улусчу дружиналарының, эш-хүүжүүлүң судтарының ажылынга идепкейлиг киржип турарлар.

Амгы үеде кандыг-даа мергежилдиң кижизи — башкы, агроном, эмчи азы зоотехник, кым-даа болза чүптүзу—чаңгыс, чаңгыс — шупту дээш деп коммунистиг принципти-биле ажылдап, бистеө оларның хөй-хөйү боттарының чаагай ажыл-херектери-биле чонуң хүндүлелии чаалап алганнар. Литератураның болгаш уран үүлдүң база культураның бөлүк ажылдакчыларынга чоокта чаа «алдарлыг артист», «алдарлыг ажылдакчы» деп бедик аттарны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң наградиттыг ажылынга дуржулгаш, ындыг тывыскылаан. Ылаңгыя республиканың алдарлыг культура ажылдакчылары.— Чадаанада улусчу театрның директору Константин Дамдын болгаш ында уругларның музыка школазының директору Семён Бухтуев бот-тывынгыр уран үүл бөлгүмнериниң ажылын сайзырадыр талазы-биле күжениишкинниг ажылдап турарлар. Колхоз шөлдериндеги бедик дүжүт өстүрер талазы-биле алдэн каш чылдарда шудургу, мергежилдиг ажылдап келген агроном Ольга Павловна Чуева — республиканың Дээди Совединиң депутады, идепкейлиг хөй-нинтичи, агитатор, суурда херээженнер чөвүлелиниң даргазы, ооң ат-алдары чүгле «Революцияның чалбыжы» колхозта эвес, бүгү Таңды районда сурагжаан.

Бистиң алдарлыг интеллигенциыстың хөй талалыг ындыг ажылкеректери партия организацияларының удуртулгазы-биле чоруттуп, оларның хүн бүрүде кичээнгейиниң төвүнде турары черле билдингир. Партияның болгаш чазактың удуртуучулары-биле литература болгаш уран үүл ажылдакчыларының ужуражышкынының чугаазында эш Н. С. Хрущев мынча дээн:

— КОММУНИЗМ КҮШ-АЖЫЛ-БИЛЕ. ЧҮГЛЕ МИЛЛИОН-МИЛЛИОН КИЖИЛЕРНИҢ КҮШ-АЖЫЛЫ-БИЛЕ ТҮРГУСТУНАР. ООҢ УЖУРУНДА БҮГҮ СОВЕТ УЛУС—АЖЫЛЧЫННАР, КОЛХОЗЧУЛАР, ИНЖЕНЕРЛЕР, КОНСТРУКТОРЛАР, ТЕХНИКТЕР, БАШКЫЛАР, ЭМЧИЛЕР, АГРОНОМНАР, ЭРТЕМДЕННЕР, КУЛЬТУРАНЫҢ, ЛИТЕРАТУРАНЫҢ БОЛГАШ УРАН ҮҮЛДҮҢ БҮГҮ АДЫРЛАРЫНЫҢ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫ ЧАҢГЫС ААЙ КҮШ-АЖЫЛЧЫ СЫРЫЙ КАТТЫШКАН КОЛЛЕКТИВ БОЛУП АЛГАШ КОММУНИЗМНИ ТУРГУЗАРЫНГА ИДЕПКЕЙЛИГ КИРИШСИН ДЭЭШ БҮГҮ КҮЖЕНИШКИННЕРИН ПАРТИЯ ҮНДҮРҮП ТУРАР».

Партия, коммунизм дээш демиселге бүгү кижилерни коммунистиг идеалларың ёзуузунга кижизидерин эң чугула ужур-дузалыг кылдыр көрүп, ону амгы үеде бистиң партияның идеологтуг ажылының кол сорулгазы кылдыр санап турар. Ынчангаш бо ажылды чедишкинниг чорударынга карыысалгалыг болгаш хүндүлүг сорулга интеллигенцияга улуу-биле хамаарыжыр апаар.

Ооң-биле холбаштыр интеллигенцияның аразында чамдык ийи-чаңгыс кижилериниң чом мурнуңга боттарының бедик хүлээлгезин уттуп, чүгле хуузунда эрге-ажылын хараар, хөй-нинтиниң ажылын кандыг-бир чектенчиг чүве кылдыр көөр ийикке, харыдаа чамдыкта совет кижиниң адынга төлеп чок чүүлдерни кыла бээр чоруктарының бистө ам-даа бары хараалавышыг. Республиканың чуруккулар мастерскаязында ажылдап турар Василий Сажин дээрзи чогум-на ындыг кижи болган. Ол болза банка-совка чураан чуруктарын улуг өртекке садарынче харамдыгып, чинчеңнеп, алыс-чиктек чорукту кылып турган болгаш хөй-нинтиниң ажылын барыкла кандыг-бир ажык чок чүве кылдыр көрүп турган.

Республиканың хөгжүм-шин театрының чамдык артистеринде арагаалаар чоруктар ам-даа бар болгаш ол коллектив бот-тывынгыр уран үүл болгушкуннеринге хуза көргүзер талазыбиле кошкак хемчет ап турар дээрзин күүне албан черлериниң ажылдакчыларының чоокта чаа болган профзивилел конференциязынга чөптүүбиле шүүмүүлээн.

Бии-Хем, Каа-Хем болгаш өске-даа чамдык районнарда чон ортузунга чорудар массалыг-политиктиг ажылдарга интеллигенцияны киириштирер талазы-биле кошкак кичээнгей салып турар. Чижээ, Бии-Хем районуңун «Тинлелге» колхозта агроном Перминов, механик Плотницкий олар лекция пропагандазынга киришпейн турар.

Амгы үеде бүгү партия, бүгү совет улус партиязын идеологтуг ажылының эвилеглиг сорулгаларын чугаалажыр, СЭКП ТК-ның май Пленумунга чедишкинниг ужуражыр дээш күжениишкинниг белеткенин турар. Бистиң партиявыстың идеологтуг ажылынга кезээде шинчы, бүзүрелдиг дузалакчы болуп келген совет интеллигенция аңаа база чедишкинниг ужуражыр дээш бүгү чүүлдерни кылыр ужуруглуг.

Партияның болгаш чазактың иштики, даштыкы политиказын, эртеминиң болгаш культураның өндүр улуг чаалаан алышкынналарын кижи бүрүзүнге чедир тайылбырлаар, чамдык кижилерниң медерелинде эргинин артышкынналарын ажып эртер талазыбиле партия организацияларының чорудуп турар улуг ажылдарынга интеллигенция чугула рольду ойнаар хүлээлгелиг. Бистиң республиканың байдалы-биле алырга, чон ортузунга культурлуг чурттаалганың, бижиктиг билбес болгаш биче билир чоруктуг узуткаарының талазы-биле ам-даа күжениишкинниг ажылдарны чорудар апаар. Аңаа база-ла интеллигенцияның талазынган идепкейлиг киржири чугула сорулга болуп турар.

Чүректиң ханызындан байыр чедирген

Эштер Н. С. Хрущев биле Л. И. Брежнев олар Польшаның удуртур ажылдакчылары эштер Б. Гомулкага, А. Завадскийге болгаш Ю. Цыранкевичиге байыр чедирге чижик чоруткаш, ССРЭ биле Со-Р-нуң аразында найырал, бот-бодалга дузалажылга болгаш дайын-сөөлүнде кады ажылдажылга идугайында керээниң 18 чыл болган, оюн таварыштыр чүректиң ханызындан байырны оларга чедирген болгаш чаагай күүзешкиннерни кылган.

Ол керээ болза социализмни болгаш коммунизмни тургузарының ниити эчис сорулгалары-биле катташкан совет болгаш польша улустарның аку-дүңма найыралыг болза бүгү талалыг кады ажылдажылгазын хөгжүдеринге болгаш быжыглаарынга чугула үндезин болу берген деп, байыр чедиринишкинниде чугаалап турар. Совет-польша керээ болза ийи чурттарның айыыл чок чоруунуң идегелдиг магалылалы болуп турар болгаш бүгү-ниити тайбыңны камгалаарының эрге-ажыктарынга бараам болуп турар.

(СЭТА).

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүн Кызылга демдеглээни

Коммунистиг партияның, Совет күрүнениң үндезилекчизи, совет улустуң болгаш делегейниң ажылчы чоннарының улуг башкызы болгаш баштыңчызы В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 93 чыл оюн дүүн Кызылдың ажылчы чону онза байырладыы-биле демдеглеп эрттирген. Ол кайгамчык төвүлүг хүнүң демдеглээри-биле хоорай бүдүрүлелериниң мурнакчы ажылчыннары, партия, совет, профзивилел, комсомол организацияларының төлээлекчилери, сценазында В. И. Ленинниң портредин аскан, республиканың хөгжүм-шин театрының көрүкчүлер залын долдур олурупкан турда, Улуг Ленинниң төрүттүнге-ле 93 чыл болган оюнга турасказаткан хоорайның ажылчы чоннарының байырлыг хуралын СЭКП Кызыл хооркомунуң ийиги секретары В. Б. Добромыслов ажыткан.

Кызыл хооркүүскомунуң даргазы К. Н. Динианың саналдааны-биле байырлыг хуралдың киржикчилери Хүндүлүг президиумга Н. С. Хрущевту баштадыр СЭКП-ниң ленинчи ТК-ының Президиумун чангыс үнбиле сонгаан. Байырлыг хуралдың киржикчилери «В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 93 чыл оюнуң дугайында» СЭКП Тыва обкомунуң секретары К. С. Шойгунуң илеткелин дыңнааннар.

Илеткел соонда бүгү хоорайның бот-тывынгыр уран үүл коллективтериниң каттышкан улуг концерти болган. Моңге алдар-биле шыптынган, өлүм чок Ильичиниң ажыл-амыдыралының дугайында ыры, шүлүк чогаалдары, тематиктиг монтажтар ол концерттиң программазының көл черин эзлээн.

Часкы ажылдар улам калбарып турар

ШӨЛДЕ АЖЫЛ-ИШ

БОРБАК-АРЫГ. (Телефон-биле). Шеминиң шөлдеринде деминг болгаш хөглүг ажыл-иш улам калбарып турар. Чөөн-Хемчик бүдүрүлге эргелелиниң «Большевик» колхозунуң трактор-хову бригадазының бригадири Кара-Сал Шагыр-оолдуң редакцияга дыннатканы болза:

— Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң үндезилекчизи Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүн колхозчу тараажылар күш-ажылчы бедик көдүрүлүшкүнбиле демдеглеп турар. Апрель 22-ге чедир 395 гектарны аңдарган, 350 гектарның шыгын базырган, 210 гектарның хөрзүнүң үлдүреткен болгаш 180 гектарны дыгый бастырган.

Колхозтуң Чинге-Ооргa хову турлаанда күш-ажыл улам хайныгып, байлак шөлдерде 16 тракторлар улаштыр шүжүп-ла турар. Ажылдың хүн нормазын каш дапкыр ажыр күүсетпишаан, чарыштың мурнуку одуруунда Кара-Сал Кодур-оол, Ооржак Морзук-оол, Монгуш Тоос-Кара ышкаш механизаторларны хөйну илередип болур.

Хову турлаанда чурттаганын, культураның, аъш-чемниң таарымчалыг байдалын тургускан. Хана содунуң үндүрүп эгелээн, көргүзүг самбызын организастаан. Радиоприёмник, кызыл булуң ажылдап турар.

ТАРЫП ЭГЕЛЭЭН

БАЖЫҢ-АЛААК. (Телефон-биле). Чөөн-Хемчик районда «Искра» колхозтуң Арыг-Бажы бригадазының тараажылары шык базырыышкынын улам калбартпышаан, эрте чажар культураларның тарылгазын база эгелээн. Чажылдага белеткээн чеди «Беларусьтан» баштай кирген дөрт агрегат ийи хүн 100 ажыг гектарда кызыл-тасты чаштырган.

Кара-Тал болгаш Шааралт шөлдериниң хары амдыызында шокар болганындан колхозтуң кол күжү Арыг-Бажында моөннеттинген. «ДТ-54» маркалыг 15 тракторлар 215 гектарны андарган. 225 гектарның шыгын базырган. Май мурнунуң калбарган социалистиг чарыжы колхозчу тараажылары күш-ажылче улам сорук киирип турар.

РЕСПУБЛИКАДА ЧАСКЫ ТАРЫЛГАНЫҢ ЧОРУП ТУРАРЫ
(1963 чылдың апрель 20-ге чедир хүү-биле)

Районнар	Тараа культуралары
Барыын-Хемчик	3,7
Чөөн-Хемчик	0,7
Совхозтар:	
«Шекпээр»	10,0
«Барлык»	4,4
«Сүт-Хөл»	3,1

★ ☆ ★



«Наймрал» совхозтуң механизаторлары чаштырылганы эгелээн. Зиманда Доптуг-оолдуң болгаш агроном Фаина Лаптенконуң удуртулгазы-биле № 2 бригада Аймырлыг деп черде тарылганы чорудуп турар.

ЧУРУКТА: Аймырлыгда кызыл-тасты чажып турарлар.

Фото С. Феоктистовтуу.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында эртем болгаш техника талазы-биле Ленинчи шаңналдар Комитединде

ЭРТЕМ БОЛГАШ ТЕХНИКА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ЭҢ-НЕ ШЫЛГАРАҢГАЙ АЖЫЛДАР ДЭЭШ ЛЕНИНЧИ ШАҢНАЛДАРНЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

Эртем болгаш техника талазы-биле Ленинчи шанналдар Комитединиң доктаадыры болза:

I.

Эртем талазы-биле эң-не шылгарангай ажылдар дээш 1963 чылдың Ленинчи шанналдарын тыпсыры болза:

1. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының О. Ю. Шмидт аттыг, Чер фермазының институдунуң улуг эртем ажылдакчызы Михаил Сергеевич **Молоденскийге** — Черниң гравитациялыг шөлүн, фигуразын тодаргайлаарының методун болгаш чер приливтеринин теориязын тургусканы дээш.

2. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү, ядролуг шинчилелдериниң Каттышкан институдунуң бөлүүнүн удуртукчузу Бруно Максимович **Понтекорвого** — нейтриноның болгаш кошкак тыртыжылгаларның физиказының шенелде болгаш теоретиктиг шинчилелдери дээш.

3. Новосибирскиниң күрүне университединиң ректору, академик Илья Нестерович **Бенуага** — «Инитижиткен аналитиктиг функциялар» деп, 1959 чылда парлап үндүрген эртем ажылы дээш.

4. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының элементоорганиктиг каттыжышкынныр Институдунуң лаборатория эргелекчизи Кузьма Андрианович **Андрианова** — молекулалары органиктиг авес кол тутчулгаларлыг полимерлер талазы-биле 1952—1962 чылдарда парлап үндүрген шинчилелдери дээш.

5. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Инструментальный институдунуң лаборатория эргелекчизи Дмитрий Николаевич **Курсанова**, химия эртемнериниң доктору, ол-ла институттуң улуг эртем ажылдакчызы Марк Ефимович **Вольпинге** — чаа небензоидтиг ароматиктиг системаларның 1957—1962 чылдарда парлап үндүрген шинчилелдери дээш.

6. Төөгү эртемнериниң доктору, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының археология Институдунуң улуг эртем ажылдакчызы Евгений Игнатьевич **Крупновка** — «Соңгу Кавказтың эрте-бүрүнгү төөгүзү» деп, 1960 чылда парлап үндүрген эртем ажылы дээш.

7. Академик Евгений Самуилович **Варгага** — амгы үениң капитализминиң айтырыгларын эртем талазы-биле ажылдап кылган, дараазында номнарында тайылбырлааны дээш: «Империализминиң экономиказының болгаш политиказының кол-кол айтырыглары (делегейниң ийиги дайынының соңунде)», 1957 чыл., «Чээрбиги чүс чылдың капитализми», 1961 чыл. «Амгы үениң капитализми болгаш экономиктиг кризистер», 1962 чыл. ооң-даа өске ажылдарында.

8. РСФСР-ниң Педагогика эртемнериниң академиязының чингине кежигүнү, Москваның М. В. Ломоносов аттыг күрүне университединиң кафедра эргелекчизи Алексей Николаевич **Леонтьевке** — «Психиканың хөгжүдезинин айтырыглары» деп, 1959 чылда парлап үндүрген эртем ажылы дээш.

9. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү, ССРЭ-ниң Медицина эртемнериниң академиязының онкология институдунуң эртем консультантызы Николай Николаевич **Петровка** — дараазында парлап үндүрген номнарында экспериментелдиг болгаш клиниктиг онкологиниң айтырыгларына хозбаштырган ажылдары дээш: «Сарбашкынарга шинчилел кылып көөрге, хоралыг өзүлдениң тыптып келиринин болгаш хөгжүүрүнүң динамиказы», 1951 чыл. «Ниити онкология талазы-биле удуртулга», 1958 чыл болгаш 1961 чыл. «Хоралыг экирбес» ыжыктар» (3 номнар), 1947—1962 чылдар.

II.

Техника талазы-биле эң-не шылгарангай ажылдар дээш 1963 чылдың Ленинчи шанналдарын тыпсыры болза:

1. Ажылдарның удуртукчузу, шина үлетпүрүнүң Эртем-шинчилел институдунуң киндик начальниги Виктор Павлович **Зуевке**, ол-ла институттуң болүүнүң удуртукчузу Варвара Васильевна **Саулинага**, Кудиновскиниң сажа заводунуң киндик начальниги Альберт Павлович **Глыбинге**, резина үлетпүрүнүң будүрүлгелериниң төлевилээринин талазы-биле Институттуң сажа заводтарын төлевилээринин кол инженери турган Андрей Константинович **Иновка**, Омскиниң сажа заводунуң кол инженери Артур Робертович **Кельнге**, ол-ла заводтуң кол инженери турган Константин Федорович **Серебряковка**, шина үлетпүрүнүң Эртем-шинчилел конструктортехнологтуг институдунуң кол конструктору Виталий Федорович **Суровикинге**, химия эртемнериниң доктору, бойдус газының Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң киндик начальниги Павел Александрович **Тесмерге** — суук углеводородтардан ПМ—70 деп бедик дисперсиглиг сажаны алырының чорудулгазын болгаш үлетпүр технологиязын ажылдап кылганы дээш.

2. Бюро начальниги Александр Степанович **Бутыринге**, мурнунда кол конструктор турган Марк Иосифович **Гринбергке**, бөлүктүң удуртукчузу Олег Георгиевич **Гродскийге**, цех начальниги Эммануил Давидович **Долинскийге**, техника эртемнериниң доктору, киндик начальниги Арон Вульфович **Левинге**, кол конструкториуң оралакчызы Константин Алексеевич **Спиридоновка**, теп лабораторияның начальниги Александр Игнатьевич **Чижикке**, бюро начальниги Анатолий Михайлович **Яковлевке**, Ленинградтың СЭКП XXII съездизи аттыг металлургия заводунуң ажылдакчыларынга, техника эртемнериниң кандидады, аар машина тудуунуң Урал заводунуң кол металлургу Иосиф Шоломович **Квотерге** — 130 ата, аразының чылыдыышкыны 565° С чедир турар 565° С параметрге 200.000 квт. күчүлүг ПВК—200—130 деп бус турбиназын тургусканы дээш.

3. Техника эртемнериниң доктору, технологияның болгаш машина тудуунуң Төп эртем-шинчилел институдунуң лаборатория эргелекчизи Константин Васильевич **Любавскийге**, техника эртемнериниң кандидады, ол-ла институттуң улуг эртем ажылдакчызы Николай Михайлович **Новомиловка**, техника эртемнериниң кандидады, Украин ССР-ниң электриглиг дүнзаалаашкынының Е. О. Патон аттыг институдунуң директорунуң оралакчызы Даниил Андреевич **Дудкога**, техника эртемнериниң кандидады, ол-ла институттуң улуг эртем ажылдакчызы Аркадий Григорьевич **Потапьевскийге**, техника эртемнериниң кандидады, ужар чүүл технологиязының Эртем-шинчилел институдунуң улуг эртем ажылдакчызы Александр Васильевич **Петровка**, техника эртемнериниң кандидады, Москваның Н. Э. Бауман аттыг дээди техниктиг училищезиниң доценттизи Александр Иванович **Акуловка**, Херсонның судно тудуунун заводунуң кол дүзээлакчызы Арсений Антонович **Вычегжанинге**, ол-ла заводтуң директору Всеволод Федорович **Заботинге** — эстип турар электрод-биле углекислый газка автоматтыг болгаш чартык автоматтыг дүзээлаашкынның чаа чорудулгазын ажылдап кылганы болгаш үлетпүрге шингээдип алганы дээш.

4. Металлургия машина тудуунуң Бүгү-эвилел эртем-шинчилел болгаш төлевилел-конструктор институдунуң ажылдакчылары, бюро начальниги **Гиревичиге**, киндик эргелекчизи Анатолий Моисеевич **Маскилейсонга**, металлургия заводтарын төлевилээр талазы-биле Курганның эвилел институдунуң кол инженериниң оралакчызы, техниктиг эртемниң кандидады Юрий Михайлович **Матвеевке**, Челябинскиниң хоорай-прокат заводунуң ажылдакчылары, цех начальниниң оралакчызы Наум Иосифович **Кагга**, директор Яков Павлович **Осадчейге**, цех начальниги Игорь Михайлович **Усачевке**, аар машина тудуунуң Электросталь заводунуң бөлүк үлчузу Петр Васильевич **Бибиковка**, ол-ла заводтуң кол инженери Александр Борисович **Вернинке**,— хоорзаларны суугга соксаал чурутканарының дүрген, бедик, чаңгыс аай агрегадын тургусканы дээш.

5. Нефть машина тудуунуң күрүне эртем-шинчилел болгаш инструментальный институдунуң ажылдакчылары, ажылдың удуртукчузу, киндик начальниги Виктор Павлович **Зуевке**, ол-ла институттуң болүүнүң удуртукчузу Варвара Васильевна **Саулинага**, Кудиновскиниң сажа заводунуң киндик начальниги Альберт Павлович **Глыбинге**, резина үлетпүрүнүң будүрүлгелериниң төлевилээринин талазы-биле Институттуң сажа заводтарын төлевилээринин кол инженери турган Андрей Константинович **Иновка**, Омскиниң сажа заводунуң кол инженери Артур Робертович **Кельнге**, ол-ла заводтуң кол инженери турган Константин Федорович **Серебряковка**, шина үлетпүрүнүң Эртем-шинчилел конструктортехнологтуг институдунуң кол конструктору Виталий Федорович **Суровикинге**, химия эртемнериниң доктору, бойдус газының Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң киндик начальниги Павел Александрович **Тесмерге** — суук углеводородтардан ПМ—70 деп бедик дисперсиглиг сажаны алырының чорудулгазын болгаш үлетпүр технологиязын ажылдап кылганы дээш.

2. Бюро начальниги Александр Степанович **Бутыринге**, мурнунда кол конструктор турган Марк Иосифович **Гринбергке**, бөлүктүң удуртукчузу Олег Георгиевич **Гродскийге**, цех начальниги Эммануил Давидович **Долинскийге**, техника эртемнериниң доктору, киндик начальниги Арон Вульфович **Левинге**, кол конструкториуң оралакчызы Константин Алексеевич **Спиридоновка**, теп лабораторияның начальниги Александр Игнатьевич **Чижикке**, бюро начальниги Анатолий Михайлович **Яковлевке**, Ленинградтың СЭКП XXII съездизи аттыг металлургия заводунуң ажылдакчыларынга, техника эртемнериниң кандидады, аар машина тудуунуң Урал заводунуң кол металлургу Иосиф Шоломович **Квотерге** — 130 ата, аразының чылыдыышкыны 565° С чедир турар 565° С параметрге 200.000 квт. күчүлүг ПВК—200—130 деп бус турбиназын тургусканы дээш.

3. Техника эртемнериниң доктору, технологияның болгаш машина тудуунуң Төп эртем-шинчилел институдунуң лаборатория эргелекчизи Константин Васильевич **Любавскийге**, техника эртемнериниң кандидады, ол-ла институттуң улуг эртем ажылдакчызы Николай Михайлович **Новомиловка**, техника эртемнериниң кандидады, Украин ССР-ниң электриглиг дүнзаалаашкынының Е. О. Патон аттыг институдунуң директорунуң оралакчызы Даниил Андреевич **Дудкога**, техника эртемнериниң кандидады, ол-ла институттуң улуг эртем ажылдакчызы Аркадий Григорьевич **Потапьевскийге**, техника эртемнериниң кандидады, ужар чүүл технологиязының Эртем-шинчилел институдунуң улуг эртем ажылдакчызы Александр Васильевич **Петровка**, техника эртемнериниң кандидады, Москваның Н. Э. Бауман аттыг дээди техниктиг училищезиниң доценттизи Александр Иванович **Акуловка**, Херсонның судно тудуунун заводунуң кол дүзээлакчызы Арсений Антонович **Вычегжанинге**, ол-ла заводтуң директору Всеволод Федорович **Заботинге** — эстип турар электрод-биле углекислый газка автоматтыг болгаш чартык автоматтыг дүзээлаашкынның чаа чорудулгазын ажылдап кылганы болгаш үлетпүрге шингээдип алганы дээш.

4. Металлургия машина тудуунуң Бүгү-эвилел эртем-шинчилел болгаш төлевилел-конструктор институдунуң ажылдакчылары, бюро начальниги **Гиревичиге**, киндик эргелекчизи Анатолий Моисеевич **Маскилейсонга**, металлургия заводтарын төлевилээр талазы-биле Курганның эвилел институдунуң кол инженериниң оралакчызы, техниктиг эртемниң кандидады Юрий Михайлович **Матвеевке**, Челябинскиниң хоорай-прокат заводунуң ажылдакчылары, цех начальниниң оралакчызы Наум Иосифович **Каггга**, директор Яков Павлович **Осадчейге**, цех начальниги Игорь Михайлович **Усачевке**, аар машина тудуунуң Электросталь заводунуң бөлүк үлчузу Петр Васильевич **Бибиковка**, ол-ла заводтуң кол инженери Александр Борисович **Вернинке**,— хоорзаларны суугга соксаал чурутканарының дүрген, бедик, чаңгыс аай агрегадын тургусканы дээш.

5. Нефть машина тудуунуң күрүне эртем-шинчилел болгаш инструментальный институдунуң ажылдакчылары, ажылдың удуртукчузу, киндик начальниги Виктор Павлович **Зуевке**, ол-ла институттуң болүүнүң удуртукчузу Варвара Васильевна **Саулинага**, Кудиновскиниң сажа заводунуң киндик начальниги Альберт Павлович **Глыбинге**, резина үлетпүрүнүң будүрүлгелериниң төлевилээринин талазы-биле Институттуң сажа заводтарын төлевилээринин кол инженери турган Андрей Константинович **Иновка**, Омскиниң сажа заводунуң кол инженери Артур Робертович **Кельнге**, ол-ла заводтуң кол инженери турган Константин Федорович **Серебряковка**, шина үлетпүрүнүң Эртем-шинчилел конструктортехнологтуг институдунуң кол конструктору Виталий Федорович **Суровикинге**, химия эртемнериниң доктору, бойдус газының Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң киндик начальниги Павел Александрович **Тесмерге** — суук углеводородтардан ПМ—70 деп бедик дисперсиглиг сажаны алырының чорудулгазын болгаш үлетпүр технологиязын ажылдап кылганы дээш.

6. Краснодар улус ажыл-агый чөвүлелиниң даргазы турган Николай Константинович **Байбаковка**, ол-ла улус ажыл-агый чөвүлелиниң ажылдакчылары, эргелел начальниги Виктор Алексеевич **Брагинге**, киндик начальниги Алексей Лукич **Волинке**, даргазының оралакчызы Александр Григорьевич **Задовка**, эргелел начальнигининг оралакчызы Али-Овсат Керимович **Караевке**, «Краснодарнефтеразведка» трестиң кол инженери Александр Михайлович **Анисимовка**, ССРЭ-ниң Күрпланының чанында олалга үлетпүрүнүң талазы-биле Күрүне комитединиң кол специализи Алексей Ивабович **Артюновка**, «Краснодарнефтепроект» институттуң төлевилелиниң кол инженери турган Павел Иванович **Барабановка**, Украин ССР-ниң Эртемнер академиязының Электри каннаашкынының Е. О. Патон аттыг институдунуң сектор начальниги Василий Яковлевич **Кубовицкийге**, Бүгү-эвилелдиң нефтегазтың эртем шинчилел институдунуң Краснодар салбырының лаборатория эргелекчизи, техниктиг эртемниң кандидады Николай Александрович **Сидоровка** — газтыг болгаш газкондесаттыг черлерни орунмаарининг болгаш ажыглаарының айтырыын комплексиглиг шинтирлээни дээш.

7. Украин ССР-ниң Эртемнер академиязының Электри каннаашкынының Е. О. Патон аттыг институдунуң лаборатория эргелекчизи, техниктиг эртемниң доктору Борис Израилевич **Медоварга**, ол-ла институттуң ажылдакчылары, техниктиг эртемниң кандидады Юрий Вадимович **Латашка**, Болеслав Иванович **Максимовичиге**, Запорожьеның машина тудуунуң институдунуң профессору, техниктиг эртемниң доктору Юрий Августович **Шультеге**, «Электросталь» заводтуң кол инженери Василий Семёнович **Куятыгинге**, Златоуст металлургия заводтуң директору Павел Павлович **Менушенковка**, «Днепроспецсталь» заводтуң директору Александр Федорович **Трегубенкога** — тускай каннарның болгаш азилдирилгелерниң шынарын бедидериниң ажыы бедик принципиалдыг чаа аргазын — чарыгдаттынып турар электрореактарны суг-биле соодар хептерге электрошлактыг катап азилдиришкининиң (кристализатор) аргазын ажылдап кылганы болгаш үлетпүрге нептереткени дээш.

8. Бүгү-эвилелдиң Т. Д. Лысенко аттыг селекция болгаш генетика институдунуң киндик эргелекчизи, көдээ ажыл-агый эртемниниң кандидады Прокофий Фомич **Гариавайга**, Мурнуу Чөөн таланың көдээ ажыл-агыйының Эртем-шинчилел институдунуң лабораторин эргелекчизи, биология эртемниниң кандидады Валентина Николаевна **Мамонтовага**, Мироновскиниң В. Ф. Старченко аттыг селекция-дүржүлге станциязының директорунуң оралакчызы, биология эртемниниң кандидады Василий Николаевич **Ремесловга** — күзүн болгаш чазын чажар кызыл-тастын, күзүн болгаш чазын чажар арбайның бедик дүжүттүг сорттарын тургусканы дээш.

9. Кукурузаның Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң киндик эргелекчизи, көдээ ажыл-агый эртемниниң доктору Борис Павлович **Соколовка**, көдээ ажыл-агыйның Краснодар эртем-шинчилел институдунуң киндик эргелекчизи Михаил Иванович **Хадиминовка**, үнүш ажылының Бүгү-эвилел институдунуң Кубань дүржүлге станциязының киндик эргелекчизи Гайфутдин Салахутдинович **Галеевке**, Бүгү-эвилелдиң Т. Д. Лысенко аттыг селекция болгаш генетика институдунуң директору, көдээ ажыл-агый эртемниниң доктору Александр **Мусийкога**, Украинаның үнүш ажылының, селекция болгаш генетиканың В. Я. Юрьев аттыг эртем-шинчилел институдунуң лаборатория эргелекчизи, Көдээ ажыл-агый эртемниниң доктору Василий Евсеевич **Козубенкога** — кукурузаның бедик дүжүттүг гибридтерин болгаш сорттарын тургусканы, оларны хораннаарынга үндезилээш үрезин ажылынче шилчитккени дээш.

10. ССРЭ-ниң Медицина эртемниниң академиязының корреспондент-кежигүнү, ССРЭ-ниң Медицина эртемниниң академиязының Шеңелде медициназын институдунуң киндик эргелекчизи Анатолий Александрович **Смородинцевке**, ССРЭ-ниң Медицина эртемниниң академиязының чингине кежигүнү, ССРЭ-ниң Медицина эртемниниң академиязының полиомиелитиң болгаш вирус энцефалиттериниң институдунуң директору Михаил Петрович **Чумаковка** — полиомиелит вакцинаны эртем ёзу-биле ажылдап кылып, массалыг будүрерин организастаанны болгаш медицина практиказынга нептереткени дээш.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында литература болгаш уран чүүл талазы-биле Ленинчи шаңналдар Комитединде

ЛИТЕРАТУРА БОЛГАШ УРАН ЧҮҮЛ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ЭҢ-НЕ ШЫЛГАРАҢГАЙ ЧЕДИИШКИННЕР ДЭЭШ ЛЕНИНЧИ ШАҢНАЛДАРНЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

Литература болгаш уран чүүл талазы-биле Ленинчи шанналдарның комитеди литература болгаш уран чүүл талазы-биле эң шылгарангай чедиишкиннери дээш 1963 чылдың Ленинчи шанналдарын тыпсырын доктаатканы болза:

1. Чингиз **Айтматовка** — —«Даглар болгаш ховулар тооржузу» дээш («Джамилия», «Кызыл аржыылдыг мээн терекчигежим», «Теве карам», «Баштайгы башкы»).

2. Расул Гамзатович **Гамзатовка**—«Бедик сыдыстар» деп шүлүглелдер ному дээш.

3. Гедиминас Альбино **Июнубонискe** — көдээ Пирчюпис суурда фашизминиң айылындан олгеннерге турасказал дээш.

4. Павел Дмитриевич **Коринге**—амгы кижилерниң: М. С. Сарьян, Р. Н. Симонов, кукрининкстер (М. В. Куприянов, П. Н. Крылов, Н. А. Соколов), Ренато Гуттузо оларның чуруктарын чурааны дээш.

5. Самуил Яковлевич **Маршакка** — «Шилиттинген лирика» деп шүлүктер ному болгаш үргуларга «Ооржум тоол», «Улуг карман», «Орукка ужурал», «Намдадыкчы», «Бирден онга чедир», «Вакса-клякса», «Билзектн кым тыварыл», «А-дан Я-га чедир хөглүг алн-чорук» деп номнары дээш.

ЛИТЕРАТУРА БОЛГАШ УРАН ЧҮҮЛ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ЛЕНИНЧИ ШАҢНАЛДАР КОМИТЕДИНДЕ

1963 чылда Ленинчи шанналдар тыпсыры-биле депшиткен кандидатуралариның талазы-биле ажылчы чоннарның хөй санныг чагаазларын, хөй-нинтиниң чугаалажып көргенинин материалдарын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында литература болгаш уран чүүл талазы-биле Ленинчи шанналдар Комитединиң ол чорук совет хөй-нинтиниң оналы

СЭКП ТК-ниң Пленумунга уткуштур

ПОЛИТИКТИГ өөредилгенин дээштии дээш

Амгы үениң байдалдарында партийжи пропаганданың сорулгаларының дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын база идеология ажылының талазы-биле чөвүлел хуралдарның түннелдерин удуртулга болдурбушаан. Баа-Хем районнуң партия организациязы идеологтуг ажылды, оон кол кезээ партия чырыдышкынын удуртуруун экижиткен.

Эрткен чылга демейлээрге, партия чырыдышкынының четкилеринде политбелгүмнерниң, школаларның ны алаан өскен, амгы үеде район-партия чырыдышкынының янзы-хевирлериниде 583 кижи өөредирар. Бо өөредилге чылында ргай түүл чүл дизе, үлетпүр-э ажыл-агыйның, сан-хөө-тның экономиказын өөре-айоннуң коммунистериниң ртия кежигүнү эвес автив-сонуургалының улгатка-луп турар.

ажыл-агыйның тодаргай экономиказын өөренир белгүмнерни районуң бүгү колхозтарында болгаш кодээ ажыл-агый техниказының район салбырының чанында организастаан. Социалистиг үлетпүр будурулгелериниң, сан-хөөнүң, садыгның экономиказын өөренир талазы-биле белгүмнерни Сарыг-Септиң үлетпүр комбинадында, райфода, райпода организастаан болгаш үстүнде белгүмнерде кичээлдер чогуур айытқан хүнеринде, организастыг бедик деннелде эртип турар.

Белгүмнериниң болгаш школаларның ажылының бедик деннелдиг болуру—теорияны практиктиг ажыл-биле холбаштырып, ону дыннакчы бүргүнүң угаан-бодалынга чедир тайылбырлап шыдаар пропагандист кадрларны шилип алырындан, оларны кижизидип өөредириндеп хамаарыр. Пропагандист болза партия чырыдышкынынга кол кижи, массаларның өөредикчизи болгаш кижизидикчизи, марксизчи-ленинчи теориянның нептередикчизи болуп турарын барымдаалаан, партия комитединиң бюрозу пропагандист кадрларны четчелээринче, белеткээринче чугуур кичээлгейни угландырган. Партия чырыдышкынының системазында 58 пропагандистерден, консультантылардан, теоретиктиг семинарларның удуртукчуларындан 20 кижи дээди болгаш доспаан дээди эртемниг, 4—8 чыл чедир стажтыг. Партия комитеди өөредилге чылының эгеээнден тура пропагандистерйиң, консультантыларның 4 семинарларын, 3 дуржулга солчуушкуннарын организастаан.

Кичээлдерни бедик идейлиг чоруп, дыннакчыларның бедик сонуургалдыын чедип ап турар пропагандистерге район төвүнде ортумак школада пропагандист Будинова, Ленин аттыг, «Совет Тыва», «Тиилелге», «Октябрь 14 чылы» колхозтарда кодээ ажыл-агыйның тодаргай экономиказын өөренир белгүмнериниң пропагандистери Брагин, Глазырин, Агапов, Дарымажаа, харылзаа конторазында агар политика белгүмүнүң пропагандизи эш Бондаренко, райүлетпүр комбинадында үлетпүрүнүң тодаргай экономиказын өөренир белгүмүнүң пропагандизи эш Перестронин болгаш оон-даа өскелер хамаарыр. Ында партия организациялары коммунистерниң ниити хуралдарынга, партбюроларга партия өөредилгелериниң чоруп турарының дугайын чугаалажып турар.

Кайда-ла партия организациязы партия өөредилгезин хүн бүрү кичээнгейге тургузуп, өөредилгени улам-на массалыг болдуруп турар болдур, ында ажыл-агыйның бедик көргүзүү чедип алдынып турар. Маңаа холбаштыр «Тиилелге» колхозта партия организациязын чижекке ап болур. Партия организациязы, оон секретары эш Глазырин сөөлгү чылдарда партия өөредилгезинче коммунистерни болгаш кежигүн эвес активтерни калбаа-биле хаара тудуп, өөредилгениң идейлиг деннелин амыдырал-биле холбаштырып келгенинин түннелинде, колхозчуларның будурулгеге киржилгезин экижээн. Ук колхоз 1962 чылда кодээ ажыл-агый продуктуларын белеткээринин хүлээлгелерин, мал өстүрениниң, оон продуктулуг чоруун бедидеринин планнарын чеднишкинниг күүсеткен. Артельдиң ажыл-агыйының ортумак көргүзүү районнуң көргүзүүнден бедик болуп, амгы үеде колхоз түгле районда эвес, а харын республикада безин мурнакчы колхозтарның бирээзи апарган. Колхозтуң ажыл-ишчилери бирги кварталда күрүнеге эът, сүт, дагаа чуургазы садарының планнарын ыракта ажыр күүсеткен, часкы тарылгага белеткел ажылдары багай эвес чоруп турар.

Райүлетпүр комбинадында үлетпүр экономиказы өөренир белгүмнүң пропагандизи, ук комбинаттың директору эш Перестронин кичээлдерни организастыг, бедик деннелге эрттирип, өөредилгени будурулгениң мурнунда салдынган сорулгалар-биле сырый холбаштырып келгенинин түннелинде алаан хөй дыннакчылар коллективтиг ажылын экижидеринче утланган өртектиг саналдарны кодурүп, хөй-ниитининң амыдыралынгы идепкейлиг киржип турар. Оон түннелинде комбинат ай, квартал планнарын үргүлүү ажыр күүседип, күш-ажылдың будурукчулуун бедидип, продукциянын бот-үнезин чинеп, Ооржак чугаалады. Мону черле кончуг сонуурган айтырдым:

— Кандыг янзылыг эмзирип өөредип турар силер, угбам?

— Бызааны чагыштырып эмзирер дээн инекти «когудерге-ле» эки болдур ийин, чемгерип, эргелеп, сыйбап, дырбап, чагыштырар бызааны оон чанынан ыратпайн, бодунуң оглун бичиилеп эмзирип, демгизин база-ла оон-биле кады эмзирип каап турарга-ла, ам чаңчыгар боор түве...

— Ол ойде өске бызаа инекке хөөнүүр болур бе?

— Бызаа төрүттүнген, чаш-даа болза, база кончуг, чамдык орлан бызаалар өске инекке эмзирер дээш эминге чедире баарге эммес, дедир чүткүүр, быядырлаар дивес силер бе. Өскелээри-ле ол түве боор-он.

Айтырыгларны саат чокка харылап, хүлүмзүреп каап олурда, бо-даа ёзулуг ак-сеткилдиг, бодунуң ажыл-херээн эки билир кижи-дир дээрзи сагышка кирер.

Ооржак Бадываа Сазыйбановна «Шекпээр» совхозтуң Дөн-Терезин салбырында сүт-бараан фермазынга ам чеди чыл ажыдаан болгаш сөөлгү беш чылдарда түгле бызаа ажаан ажыдаан келген. Ынчангаш бызааларны доруктуруп азыраарының талазы-биле оон дуржулгазы улгаткан.

Фермада бо чылын 200 ажыг инек төрүүр. Сөөлгү хүнеерге чедир 60 ажыг инектер төрээн болгаш оларның бызаалары бүгүн камгалап алдынган, ам менди доругуп турар. Ам чеди инектерде 14 бызааны чагыштырып эмзирип турар.

Бадываа Сазыйбановна 1961 чылда 100 инекке онааштыр 97 бызааларны, 1962 чылда 100-ке онааштыр 98 бызааларны камгалап алган болгаш чеди чыл планының бешки чылында 100 инекке онааштыр 98 бызааларны доруктуруп өстүрерин хүлээнген.

Совхозтуң дирекциязы, партия комитеди болгаш ажылчын комитеди бызаа ажаакчыларының социалистиг чарыжының квартал түннелин үндүргеш, «эң эки бызаа ажаакчызы» деп вымпелди Ооржак Бадываага тывыскан.

С. КОМБУЙ-ООЛ,
Барыын-Хемчик.

ЧАА КУКУРУЗА УРЕЗИНИ



УКРАИН ССР. Кукурузаның гибрид урезиннерин калибровкалаар талазы-биле Кировоград заводунуң коллективи чеди чылдың бешки чылының чазында бүдүрүлге онаалдазын эки күүсеткен. Бо хүннерде урезик чүдүрери-биле чүс-чүс автомашиналар колхозтардан болгаш совхозтардан бүдүрүлгеде кээп турар.

Часкы тарылгага завод көдээниң ажыл-ишчилеринге кукурузаның 2.960 тонна тергиин эки урезинин белеткеп берген.

ЧУРУКТА: колхозтуң автомашиназынга кукуруза урезинин чүдүрүп турары.

Фото *Г. Верушкинниң.*

СЭТА-ның фотохрониказы.

МУРНАКЧЫЛАРДА

Чарышты калбарткан

СЭКП-ниң XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, чуртка көдээ ажыл-агый продуктуларының эдбекшилин тургузары дээш Улуг-Хем районнуң колхозтарының, совхозтарының малчыннары социалистиг чарышты калбарткан.

1963 чылдың бирги кварталының түннелинде мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының талазы-биле районда совхозтарның малчыннары эки түннелди чедип алган. Олар ниитизи-биле квартала эът садарын 129.8 хуу, сүтү—110,9 хуу күүсеткен. «Найырал», «УТКА-ның 25 чылы» совхозтар эң бедик көргүзүтлерлиг болган.

Эрткен чылдың бирги кварталының түннелинде «УТКА 25 чылы» совхоз сүт саалдазының талазы-биле социалистиг чарыштың мурнуку одурүүнда турган болза, ам бо чылын эътти садар талазы-биле бирги черде турар. Оон түннелинде кварталда күрүнеге 400 центнер эътти дужаар хүлээлгезин 635 центнер кылдыр күүсеткен азы эрткен чылдагызындан барык 1,7 катап хөй эътти саткан.

Ол-ла совхозтуң Иштин-Хемде сүт-бараан фермазы сүт саалдазын көвүдедир дээш чарышка районнуң өске фермаларындан бедик көргүзүтүг чедип алган. Фермада сүт саалдазы механизастаттынган, ында түгле алды саанчы ажыдап турар. Фермаңың саанчыларындан бир инекке онааштыр Шулуун Биликмаа 395 кг, Полина Доброва, Фаина Макарова оларның кайызы-даа 393 кг сүттү саап, чарыштың мурнакчылары болгулаан.

Улуг-Хеминиң партия комитединиң бюрозу болгаш райкүүском бирги кварталда социалистиг чарыштың түннелин чугаалажып көргеш, мал ажылының продукциязын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының көвүдеткен (күрүнеге садар эътти 104.6 хуу, сүттү 138.6 хуу күүсеткен) «Найырал» совхозка (директору М. Дорзулдай, партком секретары Р. Хунай-оол, ажылчын комитединиң даргазы Х. Бунгаа) парткомнуң болгаш райкүүскомнуң шилчинир Кызыл тукту бирги кварталда бир инекке онааштыр 332 кг сүттү саап алган Иштин-Хем фермазынга (эргелекчизи А. Амбаржи) тывыскан.

Оон-биле кады көдээниң ажыл-ишчилериниң аразында мурнакчыларны демдеглээн. «Найырал» совхозтуң хойжузу Түлүш Сертиг төрээн 353 хоюндан 353 хураганнары, «Күш-ажылдың хостуу» колхозта хаван ажаакчызы Ирина Афанасьева, «УТКА 25 чылы» совхозта Елизавета Ильина олар кол төрүүр хаван бүргүзүнден 9 хаван ооңдарын бүргү камгалап алганнар.

«Күш-ажылдың хостуу» колхозта киномеханик П. Белоусов, Шагаан-Арыгнын үлетпүр комбинадының тракторизи В. Андросов, Шагаан-Арыгнын автоажыл-агый черинин чолаачызы С. Головко, будурулгет-монтаж участогунуң тудуг бригадазының бригадири А. Аракчаа олар хүн бүргүнге ажыл нормазын үргүлүү ажыр күүседип келгеннер.

Күрүнеге эът, сүт садарының талазы-биле социалистиг хүлээлгезин бирги кварталда чамдык ажыл-агыйлар күүсетпээнин партбюрозу болгаш райкүүском кончуг четпес деп демдеглээн. «Чоргураа» колхоз (даргазы эш Кошкар-оол, парторганизация секретары Дүмбүү, ферма эргелекчизи эш Дунгаар-оол) күрүнеге 170 центнер эътти садар тургаш, түгле 48 центнер кылдыр, а сүттү садарын түгле 53.6 хуу күүсеткен. «Х Улуг хурал» колхоз эътти-даа, сүттү-даа, ёзулуг аттыг колхоз сүтү садарын ыракка чедир күүсеткпээннер. Оон түннелинде район күрүнеге 201 центнер сүттү чедир бербээн.

Д. АРАКЧАА.

Дуржулгазы улгаткан

Фермага эртенги саалда доозулган. Саанчылар бызаа ажаакчызы Ооржак Бадываа үгбайга бызааларын хүлээдип бергеннер.

Ооржактың ажылы хүн үнерге-ле ынчаар эгелээр. Ол, эртенден кежээге чедир бызаалары-биле «чугаалажып», оларны часыдып каап чоруур, сиген, суда-биле чемгерер, чаа төрээнеринге немелде сүт эмискиктээр, чылар черин кургаглаар, черле чүнү кылбас дээр... Чамдык бызааларны өске инектерге эмзирип өөредир. Ол бир берге ажылдың бирээзи, өске бызааны инек дораан-на хүлээп эмзире бербези кыйга-даа билдингир.

— Инекке бызаа алзыры дыка берге түве. Бо ажылга үш-дөрт хүн албан чарыгдаттынар болдур ийин—деп, Ооржак чугаалады. Мону черле кончуг сонуурган айтырдым:

Айтырыглары саат чокка харылап, хүлүмзүреп каап олурда, бо-даа ёзулуг ак-сеткилдиг, бодунуң ажыл-херээн эки билир кижи-дир дээрзи сагышка кирер.

Ооржак Бадываа Сазыйбановна «Шекпээр» совхозтуң Дөн-Терезин салбырында сүт-бараан фермазынга ам чеди чыл ажыдаан болгаш сөөлгү беш чылдарда түгле бызаа ажаан ажыдаан келген. Ынчангаш бызааларны доруктуруп азыраарының талазы-биле оон дуржулгазы улгаткан.

Ферма бо чылын 200 ажыг инек төрүүр. Сөөлгү хүнеерге чедир 60 ажыг инектер төрээн болгаш оларның бызаалары бүгүн камгалап алдынган, ам менди доругуп турар. Ам чеди инектерде 14 бызааны чагыштырып эмзирип турар.

Бадываа Сазыйбановна 1961 чылда 100 инекке онааштыр 97 бызааларны, 1962 чылда 100-ке онааштыр 98 бызааларны камгалап алган болгаш чеди чыл планының бешки чылында 100 инекке онааштыр 98 бызааларны доруктуруп өстүрерин хүлээнген.

Совхозтуң дирекциязы, партия комитеди болгаш ажылчын комитеди бызаа ажаакчыларының социалистиг чарыжының квартал түннелин үндүргеш, «эң эки бызаа ажаакчызы» деп вымпелди Ооржак Бадываага тывыскан.

С. КОМБУЙ-ООЛ,
Барыын-Хемчик.

Херээженнерниң ажыл-херектери

СЭКП-ниң XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырар дээш демисешпиээн, бистиң районнуң ажылчы чону, оон барык чартык кезии болур херээжен ажыл-ишчилер, улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинге чамдык эки түннелдерни чедип ап-даа турарлар. 1962 чылда күрүнеге эът садарының планныг онаалгазы 100,2 хуу, сүттүү—116 хуу, тараныы—100 хуу күүсеттинген болгаш бо чыдың баштайгы кварталында көргүзүүлер база эки.

Социалистиг будурулгени сайзыратырының херээнге районнуң ажылчы херээженнериниң ролю чыл келген тудум-на өзүп турар апарган. Районда күш-ажыл кылып шыдаар 7800 ажыг херээженнериң иштинден 4868 кижи кодээ ажыл-агый будурулгезинде киржип турар, оларның 168-зи саанчылар, 402-зи кадарчылар, 14-түү хаван ажаакчылары, 1300 хире херээженнер Ак-Довурак тудуунуң ажылчыннары. Районнуң ажыл-ишчилеринге орук айтыкчызы болу бергилээн кайгамчыктыг күш-ажылчы херээженнериниң дугайын хөйүү чугаалап болур.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының сураглыг хойжузу, хой уругларның иези Кандан Уруле, «Барлык» совхозтуң алдарлыг саанчызы, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Хажыт, «Мурнакчы», «Малчын» колхозтарның эң эки саанчылары Бак-Бек, Долгар дээш ышкаш будурулгениң мурнакчылары, бистиң чоргаарларывыс бар. Ол ышкаш бистиң районнуң культура фронтузунда ажыдап турар херээженнериниң аразында ажылчы чонуңуң коммунистиг кижизидилгезинге, улустуң медицина хандырылгазынга аскеткилдии-биле бараан болуп турар эштер база эвээш эвес. Оларның иштинден РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкылары К. Хорбинин, О. Нурсатты (ам парткомнуң лектору), Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, Тээли 11 чыл школазының башкызы Т. Иргитти, район Совединиң депутады, Шүй 8 чыл школазының башкызы Ч. Сенгинии, Тээли 8 чыл школазының башкызы С. Дойтаңны; район Совединиң депутаты, Кызыл-Мажалык эмнелгезинин эмчизи эш Мустафинаны, Тээли эмнелгезинин эмчилери М. Чайзанны, А. Чеснакованы онзалап демдеглээри чугула.

Социалистиг будурулгени, күрүне херектерин эргелеп башкарарынга бистиң ажылчы херээженнериниң күш-ажылчы салышкынын Коммунистиг партия биле Совет чазак моон сонгаар-даа сеткил ханышкын-биле үнелээр. Районнуң ажылчы херээженнери чүрттүп улам ынайгы чечектелишкинниг боттарының киирер үлүг-хуузун көвүдедир дээш чаа-чаа бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап, оларны күүседир дээш хайныышкынныг ажылдап турарлар. Бо чылын түгс төрүүр хөйга онаштыр 100—120 чедир хураганнарны алыр, бир саар инекке онаштыр 1600—2000 литр сүттүү саар, а сарлык саанчылары бир сарлык иннээнден 500—600 литр сүт саар — бистиң районнуң мал ажылында херээженнериниң ниити хүлээлгези шак ынды.

Районнуң ажылчы херээженнериниң будурулге херээнде, хөй-ниитичи ажыл-чорудулгазында чамдык чедиишкиннер-биле чергелештир четпестерниң дутайын ыяттавайн эртип болбас. Херээжен чоннуң ортузунда партийжи-организастыг, политик-кижизидилгелиг ажылды ам-даа чоргуур деннелге тургусаанывыстан чамдык херээженнериниң талазында будурулге ажылынга киржиринден ойталаар, хуу өнчүзүрек, мангыстал-чак амыдыралга чүткүдүүр, ажы-төлүн орта кижизитпес, арагалаар, өгбүле талазы-биле будалыр, хөй-ниитининң корум-чурумун үрээр чоруктар ам-даа бар.

Маңаа хамаарыштыр каш чижектерни көргүзүп болур. Анастасия Земцова ийи школачыларның иези. Уругларының өг-бүлеге кижизидилгезинче ол кандыг-даа кичээнгей салбайн турар. Оон билир-ле түвези—арагалаар, совет кижиниң будуүүнге дүүшпес түүлдер кылыр—бо-ла. Күүгүет Бичеек хээр не херээжен түгле боду арагалап, амыдырал талазы-биле будулуп чоруур эвес, харын 17 харлыг школачы уруун алган-биле школадан үндүрүп алгаш, ону база-ла арагалаар чорукче хандыкшыткан.

Саанчан Белек хээр херээжен кижи база-ла түгле үргүлүү арагалап чоруур эвес, харын улустуң өг-бүлезин бүзүп, көрген-не кижизин кижи дыннаар аргажок бак сөстер-биле каргап чоруур, төлеп чок ажы-чанныг кижилерниң бирээзи болуп келген. Үстүнде айытқан төлеп чок ажы-чанныг херээженнерни райкүүскомуң администрация комиссиязы, Кызыл-Мажалык суур Соведи боттарының хуралдарынга шыңгыы чугаалажып, чогуур хемчегни оларга көргүзер үжурга таварышкан. Ындыг болза-даа олар ам-даа шоолуг эттинмээн.

Дандар-оол Ирчиниң дугайында айтырыг мырыңай шыңгыызы-биле тургустунуп, хөй-ниити организациялар-ының, хамаатыларның негелдезин барымдаалаан, ону бо районнуң депутастеринден үндүр шолуурун райкүүскомуң администрация комиссиязы шиитпирлээн. Мындыг ийи-чанныс херээженнериниң талазында коммунизм тургузукчузунуң моральдыг дүрүмүнге таарышпас үүлгедиглерге үүрг демиселди бистиң херээженнер организациялар-ывыс ам-даа кошкак чорудуп турарын үстүнде көргүскен чижектер боттары-ла хереченип турары билдингир-дир.

Районнуң колхозтар, совхозтарында, будурулге черлеринде херээженнер чөвүлелдериниң сорулгазы болза, херээженнер ортузунга политик-кижизидилгелиг ажылды күштедирип тургаш, төлеп чок ажы-чанныг кижилерни эде кижизидери, оларны амыдыралдың шын орунче киирер төлээде, ниитилелге ажыктыг күш-ажылга хаара тулары болур. Маңаа кол түве болза, кижи бүргүзү-биле тускайлаан ажылды чорудары, херээженнерни лекция, бесседага хөйүбиле олуруштурары, тускай тематиктиг кежээлерни организастаары, бүзүредип билиндиреринин аргаларын мурнадыры чугула.

Ол бүгү хемчегларни чедиишкинниг боттандырып шыдаар күш бистеп бар. Херээжен ажыл-ишчилерниң ортузунга кижизидилге ажылын чорудары-биле башкыларны, эмчилерни өске-даа интеллигентилерни тус-тус будурулгелер аайы-биле быжыглаан, олар боттарының ажылын СЭКП парткомундан бадылаан план ёзулуг калбартып эгелээн.

Кол кичээнгейни болгаш күштүү бистер кодээниң ажылчы херээженнериниң ниити эртемин, зооветеринарлыг болгаш техниктиг биличин соксаал чок өстүрериниче, амыдырал-дың культуразын бедидеринче, оларның ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны хандырарынче угландыр салып турар бис. Болхозтарда, совхозтарда малчын өрегелерниң бажын болгаш өг амыдыралын культуржударынга «Эң эки культурлуг бажын» дээш чер болганында калбарган социалистиг чарыш биске күзенчиг түннелди бээр дээрзинге бүзүрээр бис. Бо чугула ужур-дүзелдиг керекти тус-тус ажыл-агыйларда тургускулаан херээженнер чөвүлелдери, оларның культура-амыдырал секторлары тодаргай удуртур ужурлуг.

Малчын болгаш ажылчын херээженнерни уран сиилиге, быжыглага, дааранылгага, хеп чуурунга, хлеб быжырарынга мергежидип өөредир төлээде, ол чүүлдериниң талазы-биле болгуминерни чер болганынга организастаарынын хемчегларин база планнап турар бис. Ол берге ажыл, ынчалза-даа ону күүседир дээш бүгү-ле болдунар аргаларны хереглээр апаар бис.

С. ОЧУР,
Барыын-Хемчик парткомуунун херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи.

Кызыл туктар

Барыын-Хемчик парткомуунун бюрозу болгаш ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитеди бирги кварталда мал ажылының продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле районнуң ажыл-агыйларының социалистиг чарыжының түннелдерин чугаалажып көргеп.

«Малчын» колхозтуң малчыннары эки көргүзүглерни чедип ап, күрүнеге эът садарының квартал планын 202 хуу күүсеткен. Ук ажыл-агый күрүнеге сүт садар план чок-даа болза, бирги кварталда 43 тонна сүттү чуртка берген.

«Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая фермазының коллективи коммунистиг күш-ажыл коллективи деп ат дээш демисежип турар. Ол ферма партия комитединиң болгаш райкүүскомуунун фермалар аразынга шилчинир Кызыл тукту Бижиктиг-Хая фермазынга хевээр арттырган, а ажыл-агыйлар аразынга шилчинир Кызыл тукту—«Барлык» совхозтан дедир алган, «Малчын» колхозка тыпсырын шиитпирлээн.

Инек кадарчызы

Барыын-Хемчик районда «Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбырының малчыны К. Сыттык хөй чыл дүлей инек кадарын турар. Мурнакчы малчын чыл бүрү бедик көргүзүглерни чедип ап келген. Ол түгле эрткен чылын безин 97 молдурганы, 31 бызааны өске кадарчыларга дужаган.

Оон кадарган инектериниң, молдурга, бызааларының кажаалларының иштии ургулчу кургаг чыдар.

Ам оон боданында 90 ажыг инек бар. Оларның 15-жи төрээн, бызаалары менди. Моон сонгаар оон-даа бедик көргүзүглерлиг болуруп ол хүлээнип турар.

С. СААЯ.

Садыг шугумунда четпестерни чайладыр

Кызылдың горпозу бо чылдың бирги кварталында бараан саарылгазын ниитизи-биле 103,8 хуу күүсеткен. Оон бүгү салбырлары планнарын күүсеткен. Ындыг болза-даа садыг черлериниң ажылында улуг четпестер бар. Бирги салбырның 4, ийиги салбырның 25 кезек садыг черлери, дөртүү салбырның 3 столоваялары планнарын күүсетпээн болгаш ниитизи-биле 127,6 мун рубльдин барааннарын чонга чедир саткаан.

Бараан фондуларын четчелээр талазы-биле ажыл горпода багай турустунган. Квартал дургузунда Кызылдың эът комбинадындан 30 центнер колбаса кылыгларын, 351 центнер эътти, 71 центнер маячыны болгаш 54 центнер баар, дүвөт чергелиг продуктуларны, сүт заводундан 155 тонна сүт продуктуларын, Ростекстилторгтуң базазындан 33,9 мун рубльдиң торгуларын, уктарны, уладыныарны, хем идиктерни чедир албаан.

Алгы заводундан 41,1 мун. даараныга комбинадындан 19,5 мун рубльдиң белең кылыгларын, Улуг-Хем ыяш ажыл-агый черинден 323 кезек уруглар столдарын албаанының түннелинде сөөлгү үеде горпонуң садыг черлери бараан саарылгазының планын чедир күүседип шыдаавайн турар.

Горпонуң баштаар чери (даргазы эш Мажов) барааннарны садыг четкизинге шын хуваар, респотребсоюзтуң болгаш Ростекстилторгтуң базаларындан оларны доктааттынган ассортиментилери ёзулуг хүлээп алыр талазы-биле ажыды чоруупайн турарындан янзы-бүрү чүвүүлер, платьелер дээш өске-даа хөй чүүл барааннар магазиннерде кирбейн турар. Уругларның садыгжызы чок магазининде барааннарның ассортиментизи кончуг эвээш, базаларда моонмешкен янзы-бүрү ойнаарактарны олче книрбээн.

№ 3 магазинге сокпаан чинге-тараа үр үе иштинде кирбээн, хлеб, чигир, колбаса кылыглары анаа хөй удаа үзүктелип турган. Горпонуң дыка хөй магазиннеринде чылыг үеде кедер халаттар, чиик, чараш өңнүг платьелер, сорочкалар, сарафаннар, өр, хереженен кижилериниң уктары, костюм материалдары, чайгы идиктер кирбейн турар.

Горпонуң баштаар чери болгаш оон салбырларының эргелекчилери садыгның болгаш иниттиниң чемненилгезиниң черлерин часкы, чайгы үеге харыысалга чок белеткеп турар. Ларёктарның, киоскаларның болгаш павильоннарның сентелгези херек кырында эгелевээн. Чалын, чайын үүрмек барааннар садар 26 садыгжылар, 69 киоска эргелекчилери четчелеттинмээн, ындыг турда-ла кадрларны шилип алыр болгаш өөредир ажыл чорувайн турар. Апрельдиң 15-тен эгелеп кухня продукциязы садар 15, мороженная садар 12, керосин сөөртүп садар 3 кижилерни ажылдадыр дээн горпонуң планы күүсеттинмейн арткан.

Часкы, чайгы үениң болгаш байырлал мурнуңу садыын организастаар ажылда үстүнде ышкаш четпестербиле аптежип болбас. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Соведи болгаш садыг талазы-биле оон доктаамал комиссиязы (даргазы эш Иргит) садыг ажылында бо четпестерни чайладырының хемчегларин ап, часкы, чайгы садыгны боттуг организастаарын горпонуң баштаар черинден шыңгыы негээр хүлээлгелиг.

А. ЖУЛЕВА.
Күрбанкының улуг экономизи.

Бирги черде—Булуң-терекчилер

«Найырал» совхозтуң бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдези болуп ында бирги черни булуң-терекчилер алган. Ол бот-тывынгыр втин эки чедиишкини — көрүлдеге кирген номерлериниң хөй ттары чогаадып алганында.

тиянның кыйгырыы-биле» деп ырны олар делген болгаш совничи ырлап күүсеткен. Ыраажылар В. Дарымажап, Н. Сарпеек черле эки ырлааннар. Б. Конгар-оолдуң сыгытты р-биле үдеп оргаш узун-хоюг күүсеткени, бодунуң чогаатуш-ажыл дугайында кожамыктарны» ырлааны — ук колң репертуарында бир солуун номер ол.

Ш. ДҮВЕНДЕЙ.

ИДЕГЕЛДИГ АНЫЯКТАР



Мурнакчыларның бирээзи

Аныяк тракторист эш Демир-оол — Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң мурнакчыларының бирээзи. Эш Демир-оол эрткен чылын «ДТ-54» деп чаа тракторну хүлээп алган. Техниканы камнуг болгаш бедик бүдүргүлүг ажыглаарының үлегер-чижээн ол көргүзүп турар.

Кышкы үеде мал чемнерин сөөртүп, 200 ажыг рейсти кылган. Тудуг ыяшын сөөртүрүнге ажылдаам, 220 ажыг кубометр ыяшты өөден-Шөлде пилорама чанында аппарып дүжүрген.

Эш Демир-оолдуң трактورунга эргеки үениң дүргүзүнде чангыс-даа үрелиишкин боон көрбээн.

— Тракторумну ам часкы хову ажылынче кириптеринге белеткеп тур мен. Тарылгага эвлеп нормазын 150 хүүдан куду эвес күүседирин хүлээнген мен — деп, эш Демир-оол чугаалап турар.

М. ДУНГАР-ООЛ.

Парыгывысты улам чараш болдураал

Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгы боду бүткен каас-чаражы-биле сагзагай. Ол, 20 гектар черни эзлеп турар. Тарып олурткан ыяштар ынында ба- [illegible] кырынде чаа асфальтылаан аллеяларны дургаар 1500 чадан ыяштарны олуртқан. Эрткен чылын анаа 49 янзы-бүрү сорттуң чечектерин тараан болза, бо чылын 80 сорттуң чечектерин тарыр деп турар.

«Социализмниң улустары», «Совет космонавтар» деп бөлүк делегелер болгаш өске-даа чаа стендилер бар. Комсомольская болгаш физкультурная деп аттарлыг аллеялар деритинер. Эң-не бичиилерге чаа уруглар шөлүүгежи майның эгезинден ажылдап эгелээр. Майның төнчүзүнден эгелеп чайгы теннис шөлү ажыттынар.

Ыяштарның аарыр чоруунга удур демисел мурнуку чылдарда кошкак турган. Бо чылын ук ажылды парктың ажылчыннары күштелдирер чугула. Маңаа республиканың ыяш ажыл-агый чери биске дузалаар болза экен.

Амгы үеде № 2, 7 школаларның өөреникчилери, башкы институдунуң, көдээ ажыл-агый техникумунуң студентилери күш-культура кичээлдерин арттырып турар. Оларның аразынган чамдыктары ыяштарны сып, шилдерни, скульптураны бүзүп, харын-даа техникумнуң бүт-бомбүкчүлерин танцы шөлүнүң эжиктерин, дээктерин үреп киргеш, шенелделер чорудуп турганы канчап-даа таарышпас.

Паркты шимелделерин, ооң тарымалдарын үргеэр таварылгалар-биле демисел чүгле хөй-нинтә органнарының, парк ажылдакчыларының болгаш ногаан патрульдарның эвес, харын маңаа дыштанып келген кижи бүрүзүнүң хүлээлгези кылдыр көөр болза экен. Чүгле ынчан бодувустуң ногаан парыгывыстың улам чараш болдурун чедип алыр бис.

К. ВОРОНКОВ,
парк директору.

Чадаананың колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелинге чеде бээривиске, бөлүк корреспондентилерни «Искра» көдээ ажыл-агый артелиниң Арыг-Бажы суг-бараан фермазынга ынавыла чедип, ында аныяк саанчыларның ажыл-ижин сонуургап көөрүн сүмелээн.

Хараганнарлыг даг белдеги чоруп ора, ында-мында хараганнар сөөкпен, оларны чыып өртеткен, ыр-шоорлуг аныяктары эскерип каан бис. Бо харагаң үглеп үнеген күр черни ноорамы аныяктар бо чазын «оттуруп», аңаа кукуруза тарып өстүрер деп шиитпирлээннер болду.

Мында шупту хып дээн чалыы 35 оолдар, кыстар изиг түлүк ажылдап турлар. Олар алды звено кылдыр үстүп алган, кымнар хөй девлекээрни аштап казаттарын деп, аразында чарыш салып алган. Ол чарышка быжыглаан участогун кыяны-даа мурнай комсомолчулар О. Көк-кыс биле Х. Чаш-уруглуң удуртқаны ийнги болгаш дөртку звеноларның аныяктары доозуп, ол хүннүң мурнакчылары болган.

Түттүнгүр, шалып аныяктар 2—3 хонукта-за сырый хараганнып 50 ажыг га черни тарыыр кылдыр белеткээннер.

Колхоздуң Арыг-Бажы суг-бараан фермазы ооң ырак эвес. Фермаңың бажыннарының барааны көстүп келгенде, орук ортузунда ийи-үлүг адагаштарда бодуң чаяргаар-за өлередиш келир лозунну улгаттыр бижээш, азып каан тур. Ында «Искра» колхозтуң ажыл-ишчилериниң 1963 чылда көдээ ажылагый продуктуларын бүдүрериң көвүдедир талазы-биле соруглаарын чугагайлар көргүскен. Ол лозун бо оруктап эрткен-дүшкен колхозчуларның кижи бүрүзүн чаа-чаа чедишкиннерже чагаар-ла кичээнгейин утпаарыыр кыйгыра бээр.

— Бисте тускай учётчик чок-ла болгай, ооң бүгү күүседир туржан ажылын бистиң Шуравыс кылбышаан, саанчылап турар — деп, кижи даштындан көрген, саанчы кылыр билир уруг биске чугаалайлыр. Ол болза ферманың дөрт саанчызының бирээзи Монгуш Валя болду. Валяның хары ам чаа-за 16-лап турар, а саанчы стажы бир чыл ажа берген. Ол биске ферманың электростанцияже чаа чылдан эгелеп киргенин, инектерни орта баштай өөредиринге хөй күштү үндүрүп турганын, ам бүгү фермада 160 хире сагыр инекти чүгле дөрт кижи саап турар апарганын чугаалап берген.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Александра Бүжүгет фермаңы удуртуп. учёт-отчёдун чорудуп, электросаалда машинистерниң бирээзи болуп турар. Амгы үеде фермада бүгү-ле ажылды чүгле дөрт саанчы — Саша боду, Валя, Таня Монгуш болгаш Дамбу Клекова одар күүседип четтиптиг турарын депшилгелиг дивес аргажок. Олар боттарының ажыл-херээнин ёзулуг эптүлүастарды, ажыл-агыйның бүгү аныяк өскенинге үлегер-чижек болу бергенивер.

Бо чылдың баштайгы кварталында ук фермаңың сагыр инектериниң нуруузу төрүвээн турганы-биле олар планынга бичии-ле чедирбейин барганнар, ынчалза-даа малдың ажаалда чемгерилдезин экижидип турган, 245 центнер сүттү күргенете сатканнар. Бирги кварталның онаалдазын күүседип шыдавайн барган болза-даа, Арыг-Бажы суг-бараан фермазының саанчылары дараазында кварталдың планын ажыр күүседиринге бүрүн бүзүрелдиин бо хүннердеги ажыл-ижи бадыткап турар. Саанчыларның кайызы-даа сагыр инек бүрүзүнден-не хүнде 8—10 литр чедир сүттү саап ап турар болду. Ол дээрге бот-үнези чиик сүт-түр.

Колхоз бүдүрүлгезинин мурнакчылары — бо аныяк кижилер чоннуң бүрүн идегелин боттарының бүзүрелдиг ажыл-ижи-биле чаалап алган, оларның мурнакчы оттары кижи бүрүзүнүң сеткилиивде өшпес чыртыкыны кывыскан.

ЧУРУКТА: «Елочка» хевирнин саалга агрегадының машинистери Татьяна Монгуш биле Валя Монгуш.

И. ЦЕЛИЩЕВ.
Фото авторнуу.

Совет Эвалелиниң ажылчы чоннары! Күрүнениң акша-хөреңгилерин камныг чарыгдаарын чедип алыңар! Ажыл-агыйжы эвес чорук-биле, артык чарыгдал үндүрер болгаш төтчеглекчи чоруктар-биле демисежиңер!

(Май 1-ге СЭКП ТК-ниң Кыйгырыглаарындан).

Партия-күрүне контролю боттанылгада

Партия-күрүне контролин күштелдирер дугайында СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин барымдаалап, «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелинде партия комитеди партия-күрүне контролунуң район комитединге дуза чедирериниң 35 кижи составтыг болуун болгаш түстүг тудуг участоктарында 91 кижи составтыг 13 постуларын организастаан. Болуктерни болгаш постуларны удуртуруунуң 7 кежигүнүг бюрозун тургускан, ооң даргазынга тудуг эргелелиниң бүдүрүлге-техника киллизиниң начальниги, партия кежигүнү И. В. Бутонаевти сонгаан.

Контроль чорударының ол кудуку органнары тургустунга-ла ур болбаан, ынчалзажок оларның ажыл-чорудулгазы элээн идепкейжиш турар. Бүдүрүлгенин курлавырларын илередип тывар, тудуг-монтаж ажылдарының шынарын экижидер, тудуг материалдарының болгаш механизмнерниң ажаалга камгалалын эмге-сесненлиг болдурар талазы-биле улуг дузалы олар биске көргүзүп турар. Тудуг эргелелиниң сан-хөө, ажыл-агый ажыл-чорудулгазынче, техниканың айыыл чок чоруун хандырарынче, ажылчы чоннуң амыдырал байдалын экижидериниң айтырыгларынче олар улам-на сиңнигиш кирип турар апарганнар.

Контрольга дуза чедирер болуктуң болгаш түс-түс постуларының ап чорудар хемчеглериниң планнары ай санында чогаалтының турар болгаш ол планнарны эргелелде парткомуң бюрозу бадылап келген. Болук болгаш постулар чамдык хынаалдарны боттарының инициативазы-биле азы парткомнуң дазканың ёзугаар база чорудуп, хыналда бүрүзүнүң түннелин парткомнуң бюрозунга, партия-күрүне контролунуң район комитединиң хуралдарынга чугаалажырыбиле киирип кээп турар.

Тудугнуң ажыл-чорудулгазында улуг-даа, биче-даа четпестерни контроль болүүнүң кежигүннери болгаш «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң начальниги эш Внуковтан, кол инженер эш Якушевтен, № 1 участоктуң начальниги эш Даниленкодан парткомуң бюрозу негээн. Тудуг ажылдарының шынарын кудулаткаңы, техниктиг контроль чорутпаалыг, ажылчыннарның, мастерлериниң база прорабтарының техниктиг өөредилгезиниң организаставайн келгенин дээш тудуг эргелелиниң кол инженери эш Якушевке, № 1 участоктуң начальниги эш Даниленкога партия талазы-биле доңгудаа берген. Айтырыгны шак ынчаар шиитпирлээр тургускаңының соолунде ам тудуг ажылдарының шынары көскүүр-биле экижип турар апарганын база дедиглээр херек.

Тудуг эргелелиниң туүйбу заводунуң часкы сезонга белеткенин алганынга хамаарыштыр дуза чедирериниң бөлүү хынаада чоруткаш, дыка хөй четпестерни илередип тыпкан болгаш ол айтырыг парткомнуң хуралынга база чидин-биле тургустунуп, чугула хемчеглер алдынган. Хөй-хөй бүдүрүлге айтырыгларын чөп шиитпирлээр талазы-биле партия-күрүне контролюнуң комитединге дуза чедирериниң бөлүү болгаш постулары биске практиктиг дузаламчыны шак ынчаар көргүзүп турар.

Ынчангаш бис бүдүрүлгени эргелеп башкарарынга ажылчы чонну киириптирер талазы-биле ленинчи принциптиң ол чугула хевирин моон сонгаар улам-на деткип, бүгү хемчээл-биле сайзырадыр бис. Партия-күрүне контролунуң комитединге дуза чедирер бөлүктүң кежигүннерин болгаш постуларны чоокку хүннерге чыыдыргаш, моон сонгааргы соруглар дугайында оларның-биле тускай семинарны эрттирер бодап турар бис.

В. КОГАНКОВ,
«Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң партком секретары.

Удуртулганы улам экижидер

Республиканың күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының IX профэвилел конференциязынга обкомнуң ажылының дугайында отчёттуг ооң даргазы эш В. Матсон кылган. Партиянын XXII съездизиниң шиитпирлерин, СЭКП Төп Комитединиң (1962 ч.) ноябрь Пленумунуң доктаалын боттандырбышаан, күрүне албан черлериниң профэвилел организацияларының республиканың экономика болгаш культура хөгжүлдезин улам калбартырынче, чоннуң амыдыралчуртталгазын чагайжыдарынче угланды ырып келген дээрзин илеткелчи демдеглээн.

Социалистиг чарыштыг улам калбартып, ооң күүселдезин республиканың хереглекчилер нинтилели, харылзаа эргелели, көдээ Советтерге хамаарыштыр Министрлер Чөвүлелинбиле кады, профэвилел организациязы квартал санында чугаалажып, түннелин үндүрүп турар. Бо талазыбиле Бии-Хем райпозунун, Кызыдың садыг баазазының, Каа-Хемниң харылзаа конторазының, Шагаан-Арыг аптека эргелелиниң коллективтери болгаш Ийме, Шуй, Саглы көдээ Советтер эки көргүзүглерлиг болганын конференция айтыкан.

Коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп атты 39 бригадалар чедип алган, а ол дээш 114 бригадалар болгаш коллективтер демисежиң турар. «Каа-Хем» кинотеатрның коллективинге ол алдарлыг атты чоокта чаа база тывыскан. Коммунистиг ёзу-биле ажылдап, чурттаарынга өөренири дээш демисел албан организация, бүдүрүлге черлеринде улам калбарып турар.

Бо чылдың бирги кварталында республиканың бүдүрүлгелери продукция кылып үндүрериниң планын 108,2 хүү, көдээ ажыл-агый продуктуларындан эътти бүдүрериниң планын 112,5 хүү, сүттүүн—105,3 хүү күүседткен. Ажылчы чоннуң ол бүгү чедишкиннеринде профэвилел кежигүннериниң үлүг-хүүзү база киргенин конференция демдеглээн.

Күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң ажылында чамдык чедишкиннер-биле кады, улуг четпестер барын делегаттар шын илередип, ону чайладырынга дузалыг тодаргай саналдарны берген. Четпестерниң кол чыдагааны удуртулганың кошкаанда, кижилер, кадрлар-биле ажылдың четпезинде, организакчы болгаш масса-политиктиг ажылдың чавыс деннелдиг болуп турарында деп көрген.

Респотребсоюз эрткен чылдың бараан саарылгазының планын нинтизи-биле күүсетсе-даа, 6 нинтилел планын күүсетпээн, өре самчыгдал үзүктаттынмайн турар. Райпозларның, харылзаа конторазының, культура болгаш медицина албан черлериниң социалистиг хүлээлгелеринге хамаарыштыр илеткелдерни дыннаар, ооң күүселдезинге боттуг дузалаар хемчеглерни профэвилел райкомнары, хооркому болгаш месткомнары четпес организастаан келген. Ол ышкаш боттарының ажыл-чорудулгазының бир чугула кезээ болур коллективтиг керээлериин күүселдезин дээш демиселди Таңды, Тес-Хем, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик ышкаш районнарда профэвилел организациялары четпес чоруткан.

Чоннуң негелде хомудалын чогуур ойунде чөптүг шиитпирлээр талазы-биле профэвилел организациязы ап сонуургалыг болур ужурлуг. Бо талазы-биле Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Тес-Хем профэвилел райкомнары дыка четпес ажылдап турар. Профэвилел обкомунун, район болгаш хоорай комитеттериниң удуртулгазында илереэн четпестерни дарый чайладырын конференция онзалап айыткан.

Материалдыг байлактың тургузукчулары кижилер, ажылчы чон дугайында, оларның кадыкшылының, чаагай амыдыралының, күш-ажыл камгалалының дугайында Коммунистиг партияның, Совет чазактың улуг сагыш салыышкынны профэвилел организацияларының ажыл-чорудулгазында сиңниккен турарын конференция демдеглээн.

* * *

Күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының IX профэвилел конференциязы обкомнуң болгаш ревизия комиссиязының чаа составын база профэвилелдериниң республика конференциязынга баар делегаттарны сонгаан. Күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының съездизинге киржир делегатка эш В. Матсон сонгуттурган.

Обкомнуң бирги организастыг пленумундан обкомнуң президиумунуң составын сонгаан. Күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң даргазынга эш В. Матсон катап сонгуткан.

Редакцияга чагаалар

НИИТИНИҢ ЭРГЕ-АЖЫЫН УТТУП БОЛБАС

Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң баштаар черн чунар бажың биле столовая тудар дугайын ийи чылда улаштыр планнап келген.

Бир эвес удуртукчулар ол тудугларны чугула деп көрген болза, чунар бажың шагда-ла ажыглалга кирген турар ужурлуг. Чүге дээ, ону тударынга колхозчуларның күзели улуг.

Херек кырында колхоз даргазы турган эш Каликуллин болгаш тудуг бригадазының бригадири эш Бобылев олар боттары узун болгаш деора дүрттары 5—5 метр чаа чунар бажыңнарлыг. Олар чүгле боттарының арыг-шевер амыдыралын хамыктынгаш, ниитин колхозчуларның эргеажыын уттуп турарлар.

Колхозчуларның ниитин хуралының шиитпиринин күүселдезин удуртукчуларның организастары албан. Ынчангаш чунар бажың биле столовайны бо чылын тудуп доозарынче кичээнгей салыры колхозчулар неген турар.

М. САНДАК.

Квартал планы чүге күүсеттинмээнил?

Тожу районнуң үлетпүр комбинады 1963 чылдың бирги кварталында бүдүрүлге планнарын бүгү адырлар аайы-биле шуут күүсетпээн. Ниитти продукция бүдүрериниң планын чүгле 71 хүү, а бараанның продукциязының—дөңгүп-ле 70 хүү күүсеткен. Тудуг ыяжы белеткээринің планын 55 хүү, ону сөөртүрүн—45 хүү күүсеткен. Шак ындыг аптекжир аргажок хожудаашкыннар комбинаттың өске-даа ажыл-агый адырларында бар. Даараныр цех 360 рубльнин даараан кылыгларын бүдүрер турган, ону ыракта-да чедир күүсетпээн, бажың херекселдерн кылыр цех квартал планын 92 хүү күүсеткен болган дилген ыяш-материал белеткээр салбыр планын база чедир күүсетпээн.

Үлетпүр комбинадының бүдүрүлге планын күүсетпейн барганының кол чылдагааны болза, директор турган эш Павлючёк, ында партия организациязының секретары эш Соколов бүдүрүлгеге күш-ажылды шын организастаарынче, ооң бүдүргекчүлүүн бедидеринче чогуур кичээнгейин салбайн, ажылчыннар ортузунга политкижидилгелиг ажылдарны багай чорудуп келгенинде. Техника, механизмнер долу күчүзүү-биле ажыглаттынмайн турар. Күш-ажылдың сагыыга-чүрүмүн үрээр, ажылчыннарның бөлүглежин алгаш арагалаар, ажыл шагы үзер чоруктарынга удур шынгыы демиселдя чоруттайн, бүдүрүлгеге социалистиг чарыштыг калбартайн, ёзу барымдаалап турар.

Шак ындыг ажыл-агыйжы эвес чоруктун ужурудан комбинат улуг караажа-когаралга таварышкан. Ол ышкаш комбинатка механизатор кадрларны четчелевейн турганындан автотранспорт шимээшкин чок анаа турар ужурга хөй удаа таварышп тургулаан. Моон ужурунда тудуг ыяжы белеткээринин, ону сөөртүрүнүн планнары бирги кварталда үзүлген. Районга ээн-не эргежок чугула продукция болуур түүйбу бүдүрериңге белеткел ажылдарын кончуг шүүлген чорудуп турар.

Районда база бир улуг болгаш коя бүдүрүлге чери — үлетпүр комбинады квартал дургузунда бүдүрүлге планнарын бүгү көргүглер аайы-биле күүсетпейн турда, үлетпүр айтырыын харылаар хүлээлгелиг районнуң удуртуу ажылдакчылары ону ожаан көрбейн, ооң ажылынче хаңылап кирбейн, телефон дамчыштыр кыры-биле удуртуп, бүдүрүлге планнарының күүсеттинмейн турар чылдагааннарын чогуур үезинде илередир, ону узуткаар хемчеглерни ап чорутпайн турганын айтыры чугула.

Бир эвес үлетпүр комбинадын шуут харылаар ужурлуг эштер ол бүдүрүлге черин холга ап, олче хүнбүрүнүң кичээнгейин салган болза, үлетпүр комбинадынга бүдүрүлге планнарын күүседип болурунун бүгү аргалары бар, машина-техника болгаш ажылчын күжү бүрүн четчир турган.

Районнуң үлетпүр комбинадын хоңудаашкындан үштүп, мурнакчы бүдүрүлгелериниң денгээлинге чедир көдүрер дээш боттуг хемчеглерни ап чорудары негеттиниң турар.

И. БАДАРЧИ,
«Шынның» штаттан дашкаар корреспондентизи.

УЛАМ УРАН КУТТУЛУП КЕЛ

«Межегей» совхозтуң төвүнге хал келдивис. Бистиң концертивистиң чарлалы эртен-не астыгаан болду. Маңаан чок хөй.

— Олурар сандай чедишпес-тир, канчаары.

— Билет сабыл аар кижи хөй-дүр бе?

— Эмгежок ийик...

— Садыптыңар, ажырбас. Бажыңнарындан сандайлар ап аарын сүмелеңер.

Ындыг чугаа болган соонда үр-даа болбаанда клуб иштин улус долдур олурупкан.

Концерт үезинде көрүкчүлерниң биске чагыглары программаны узадып-ла турган. Ылаңгыя аныяк ыраажы Донгак Сергейниң «Авай», «Уткуп алыйн» деп ырлары, Иван Иванович Шейдевандтың кадайы-биле кады гитарага ойнаанын улус ката-катап дилеп турган. «Ээлдек шыңгыраан» деп танцыны студентилер Бичел биле Сенденнаа, музыка училищезиниң сургуулу Дүвендей шидий танцыны теп күүсеткен.

Сактырга, залда олурганнар ындыг солун концертти көрбээн-даа ышкаш сагындырар чорду. Ынча деп бадыткал болур, чүге дээрге бо көдээ клубка концерттер ында-хаая болуп турар...

«Элгесе» совхозтуң төвүнге, ук совхозтуң салбыры — Чал-Кежигге база барган бис. Ында клуб (эргелекчизи эш Ульяна Кузнецова) черле эки дериттинген. Улуг баштыңны болгаш башкы В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 93 чыл оюн демдеглээри-биле «Ленин — дириг», «Ленин дижир бис — партия дээнивис ол» деп монтажтарны улгаттыр бижээш аскан, ооң адаанда баштыңныың ажыл, амыдыралының дугайында чуруктары делгээн. Клубка концерт, лекция болгаш беседа удаа-дараа болуп турар апарган. Мындыг эки деритинген клубка концерт көргүзерге, сагыш-сеткилге канчап өөрүнчүг эвес бол.

Республиканың Культура министерствозунуң болгаш ыр ниитилелиниң организастааны бо автоклубтуң Таңды районче бир үнүүшкүнү ындыг болган.

А. СОДУНАМ.

„Өңнүктерниң даңгыраа“

НОМЧУКЧҮНҮҢ САНАЛЫ

Уругларга таарыжыр номчугаштар үнерге-ле, бичии номчукчуларның оларны улуг өөрүшкү-биле уткуп, олар-биле чаа өңнүктери ышкаш ужуражып турары билдингир. Аныяк чогаалчы Кызыл-Эник Кыргысович Кудажының «Өңнүктериң даңгыраа» деп атбиле 1962 чылда парлаттынып үнген чыындызы база-ла шак ындыг өөрүшкү-биле хүлээп алдынганы чугаажок. Бо улуг эвес чыынды үнгеш, элээн үр апарган, ооң дугайында номчукчулар санал-оналарын парлалгага болгаш чогаалчылар-биле ужуражылгаларга каксы илереткилээн-даа болза, болумнуң бо талазы-биле чамдык бодаларымны чугаалаксадым.

Ол чыынды кыска-кыска дөрт чечен чугаалардан болгаш бир тоолчугаштан тургустунган. Бичиилерге ынакшыл, оларның холбенчиг ажыл-амыдыралының, ажык-дузазының дугайында ханы бодаллар ында сиңниккен. Найырал темазы эгезинден төнчүзүнге книр чылындының кол өзээн тургузуп турар. Ылаңгыя уруглерниң интернационалдыг найыралын чуруп көргүскен «Өңнүктериң даңгыраа» деп чечен чугааларда чуруп көргүскени бүзүренчиг. Бот-боттарын мактап, аразында изиг-түлүк маргыжып турар дириг амытаннар безин дыка чаптанчыг («Ким эң ажыктыгыл» деп тоолчургуу чугаа). Оларның маргылдаазы, мактаныглары аңаала бир чаржынчыг, хоозун херек дөгээшкинн эвес, а боттарының кижиге болгаш бойдуска ёзулуг ажык-дузазының дугайында миниишкин, кенен, чаптанчыг чараш ажыл-чанының илереднишкини боон турар. Оларны дыңнап ора, номчукчунуң бойдуска ынакшылы хайныгып, «Маргышпаңар, аңаарым. Шупту ажыктыг силер!» деп чугаалаксаазы келир.

Ынчалза-даа ук чыындыда четпестер база-ла бар дээрзи ханы таныжыптарга-ла билдинде бээр. Чамдык домактарны хынамча чок тургусканын, чамдык ханы бодалдарны төнчүзүнге чедир угаабаанын борта айтып болур. Чижектерден ап көрээли. Чыындының дээжизи боон турар мурнунда мактаанывыс «Өңнүктериң даңгыраа» деп чечен чугаала мындыг домак бар: «Орук ийинче көөрге, парлап каан бижиктерлиг, улуг самбыра аскан даш чагы турган». Авторнуң хынамча чогу ийикпе азы типографияның чазыы-даа боору чадап чок, бо домакта «бижиктерлиг» деп сөстүң сөөлүнге чартык секти салганы шын эвес. Чаңгыс ол сектен домактың утказы билдинместей берген: даш чагыда бижиктер база бар, самбыра база азып каан болу берген.

Шушь суурга Ленин 1897—1900 чылдарда чурттап турган дээрзин чугаалап турар бижиктерни уруглар номчуп турда, ол кезек када үениң хүндүлүг, ханы утказының илередир дээш автор: «Хову хенертен ыржым апарган» дей каапкан. Мен бодаарымга, «Хову» деп дөстүң орнуяга «долгандыр» дээн уткалыг сөстү киирген болза таарымчалыг боор ийик. Мында «Хову» деп сөс бичии номчукчунуң кичээнгейин чартыктырып, төнчү кызыгаар чок, ээн ховулар дугайын сагындырып кээр. Авторнуң бижип турары таварылгага ол арай дүүшпейн барган. Ол орук белдиринде ховузуур хову-даа чок. Номчукчуларның элээн билири төөгүлүг черлерни хажыдыр чок чуруурун чугула.

Ол-ла чечен чугаадан база бир үзүндүнү ап сайгараалы: «Чооду Сараат-оол:

— Владимир Ильич, шынап-ла, бо оруктап чоруп турган ирги бе? —деп өөрүнден айтырган.

Уругларның каректары башкызы Галина Николаевнада барган.

— Ийе, уруглар, Ильич болап чоруп турган — деп, башкызы чугаалаан.

— Ынчан борта кылаң орук-даа, машиналар-даа турбаан.

— Ынчаарга, Ильич борта чадаг чораан бе?

— Тергелиг чораан. Чамдыкта чадаг-даа кылаштап чораан-на». Бо үзүндүде башкының харыызы билдинмес: Ленинниң тергелиг чораанын онзалаан чылдагаанны чүл? Ленин чадаг чораан бе деп айтырыг салдынза-даа, уруглардың кичээнгейин Ленинниң кандыг транспорт-биле чораанны онза сонуургадып турар эвес, а ооң черле аңаа чоруп турганы сонуурганчыг дээрзин башкы билгеп турар ужурлуг (чугаанның эгелээн кол уг-шин-ле ындыг болгай). Башкы тургаш: Тергелиг-даа, шанактыг-даа чораан. Чадаг-даа кылаштап чораан-на»—деп, харыылаан болза, ам таарыжы бээр.

«Ногаан, көк болгаш кызыл карандаштар» деп чечен чугаада: «Серен-кыс аайын тыппайн олурган. Ынчап чоруй тонун кеткеш, Седен-кыс деп эжинге чеде берген»— дээн. Домей дыңналыр аттар кире бергенинден домак чараш эвес, бүзүредиг чок болу берген. Ол-ла чугаанның төнчүзү мындыг:»... башкызы ийи уругнуң чуруктарын алгаш, бүгү класска мактап көргүскеш, кызыл карандаш тутказ, кайызының-даа чуруктарының адаанга «5» деп санны салып каан. Ийи уруглуң кызымак ажылының эки болганын башкы үнелеп турар чүве болганда, аңаа-ла «5» сан салган кылдыр чугаалавайн, «5» демдек салып каан деп дөрт айыткан болза экн боор ийик.

«Ким эң ажыктыгыл» деп тоолчургуу чугаадан мындыг домакты ап көрээли: «—Амыр-дыр сен, койгун,— деп, Торга биле Сырбык аастааш дүжүргеннер.—Кежиң безин чучакка чедер эвес...» Бо база-ла эки билдиннмес. Торга биле Сырбык Койгунга хорадаап, ону аскындан алгаш, черге барып дүжүрген бе? Азы бир угла, чаржалаштыр чугаалаан бе? Билдингир, долу чугаалаан болза экн.

Үстүнде айыткан үүлдерден аңгыда, чыындыда ниитизи-биле бир эпчок, адаарга катылар чүве бар. Ол болза уруглар аттары. Кандыг атты шилип аары чогаалчы кижиниң туразы-ла ыйнаан, ынчалза-даа бир тээ уругларга бижип турар чүве болганда, бичии улустуң кандыг-бир боттуг чүвебиле холбашкан аттарны кочуургаар чаңчылын утпас болза экн. Чыындыда Белек-кыс, Седен-кыс, Серен-кыс деп кыстар чыглы берген. Чаңгыс тыва оолдуң ады безин Сараат-оол. Мен бодаарымга, чараш аттан шилип алган болза черле ажырбас.

К. Кудажының бичии уругларга бижип турар чогаалдарының бир ылгалдыг демдээ — номчукчуларнга ынакшыл, оларны чаптап, эки талалыг ажык-чаңнарны олардан эскерип билирл. Бо талазы-биле чогаалчы ам-даа ылгамыккай ажылдап, ол уран-чечен мергежилиг бедидер дээш амыдырал-биле ханы таныжып, бодунуң бичии номчукчуларынга чаа-чаа шүдүктерни, чечен чугааларны тудар дээрзинге идеген болур.

Т. МАЙДЫР.

ГРИМАУНУ ӨЛҮРГЕННЕРГЕ КАРГЫШ!

★ ☆ ★

Португалияны шиитпирлиг буруу шавар

★ ☆ ★

КЫДАТ-ИНДОНЕЗИЙ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР ЭГЕЛЭЭН

Частың бүзүрелдиг базымы

ПЕКИН. СЭТА-ның корреспондентизи М. Яновлевтиң дамчыдып турары болза:

Улусчу Кыдатта частың түлүк үези. Мурнуу можуларда эрте быжар ристиң шөлдери ногаарарып чыдар. Бо чылын ол бедик дүжүттүг болгаш кол аъш-чем культуразының тарылга шөлүн ында чавыс дүжүттү берип турар кызыл-тас тарылгазын кыскыраш тургаш, улуу-биле калбарткан.

Апрель айның баштайгы хүннеринде Гуандун можуда 300 мүң гектар чыгам черге ристи тараан. Хайнань ортулукта бо культураның тарылга планын 80 ажыг хуу күүсеткен. Гуандунда техниктиг культураларның тарылгазын база доозуп турар. Гуандуннуң тараачыннары чигир тростниктиң тарылга планын 2 мүң гектарга ажыр күүсеткен. Можуда бо культураны 72 мүң гектар шөлге тараан ийикпе, азы эрткен чылдыңдан 5 хуу хөй болуп турар.

Цзянси можуда эрте быжар ристи тарыры-биле 90 мүң ажыг гектар черни белеткээн.

Терең суглуг Янцзы хемниң куду батказ час соңгу чүкче улам бүзүрелдиг кел чоруур. Частың чылыг хүннээректеринге садтар чечектелип, виноградтар үнүп эгелээн. Чүрттүң чамдык соңгу можуларында кызыл-тас тарылгазы колдуунда доозулган. Агаар бойдустуң таарымча чок байдалдары турза-даа, аңаа часкы тарылганы дыка чедишкинниг чорукан. Хайлунцзян можуда бо культураны эрткен чылдыңдан 200 мүң гектар хөй шөлге тараан.

Мырыңай чажыт байдалга

БОНН. (СЭТА). НАТО-нуң келир үеде ядролуг күштериниң дугайында АКШ-тың болгаш ГФР-ниң шериг түскай эртемниглериниң чугаалажыышкыннарының бир ээлчээ Боннда доозулган. Барыын Германияның камгалал министерствозунуң парлап үндүрген дыңнадынга айтып турары-биле алырга, «техниктиг болгаш тактиктиг үндезинниери» чугаалажыышкыннарынга салдынган. ДПА агентилелдиң айтып турары-биле алырга, «Поларис» деп ракеталарны НАТО-нуң келир үеде ядролуг күштериниң суг кыры-биле чоруур корабльдеринге, азы суг иштя-биле чоруур хемелеринге тургузар деп айтырыгны чугаалажыышкыннарның киржикчилери мырыңай чажыт байдалга бир дугаарында чугаалажып көрген. Ындыг болза-даа Боннуң информас бөлүктериниң бодалы-биле алырга, бо айтырыгның талазы-биле шиитпирни ам-даа хүлээп албаан. Чугаалажыышкыннарны «эң чоокку үеде» үргүлчүлээр деп дыңнадыгда айтыкан.

Чугаалажыышкыннарга барыын-герман шеригниң дээди лужаалдыг шериг удуртукчулары, оон иштинде ГФР-ниң камгалал министри фон Хассель болгаш барыын-герман шеригдалай күштериниң удуртукчу штабының инспектору Ценкер оларның киришкени ол чугаалажыышкыннарның ужур-дузазын Боннда кайы хире үнелеп турар дугайын херечилеп турар.

Кыдат-индонезий чугаалажыышкыннар

ДЖАКАРТА. (СЭТА). Индонезияның президентизи Сукарно биле КҮР-нуң даргазы Лю Шао-цииниң аразынга политиктиг чугаалажыышкыннар Бали ортулукта эгелээн. Даштыкы хереқтер министрлери Субандрио болгаш Чэнь И олар чугаалажыышкыннарда киржип турар.

Москвага делегейниң III кинофестивалын эрттирер талазы-биле оргкомитетте

Делегейниң III кинофестивалын июльдуң 7-ден 21-ге чедир Москвага эрттирген турар.

Фестивальды белетиззри-биле болгаш эрттирери-биле организастыг комитетти хөй-ниити болгаш мүрүне организацияларының телээлекчилериннен тургускан, ону ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң кинематография талазы-биле комитединиң даргазы А. В. Романов баштап турар.

Айыыл чок чорук Чөвүлели Сенегалдың удурланыышкынын чугаалажып турар

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корреспондентизи Н. Туркатенконуң дамчыдып турары болза:

Португалияның агрессчи үүлгедиглеринге удур Сенегалдың удурланыышкынын КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелинге чугаалажып көрүп үргүлчүлээн. Португалияның Сенегалче халдаан черлерин айтып каан карталарны айыыл чок чорук Чөвүлелиниң залында делеп аскан. Салазаржы агаар дээрбечилериниң халдаашкыныының соонда Буньяк деп суурдан чыып алган октарны болгаш ракеталар бузундуларын ында базала делеп көргүскен.

Сенегалдың кызыгаарларын болгаш тускай догуннаашкының Португалияның хажыткан чоруу болза, чүгле Сенегалды эвес, харын-даа Португалияның арааталгыг, колониалдыг политиказынга удурланып турар өске-даа африкан күрүнелерни шериг күжү-биле коргудуп, сүртедир дээн кампаниянның кезээ-дир деп, Сенегалдың камгалал министри Сиссе Диа бодунуң чугаазынга онзалап демдеглээн.

Бүгү-ле африкан чурттарның улустары ол политиканы буруу шиап турар, оларны кандыг-даа шериг күштери-биле коргудуп шыдавас деп, оратор медеглээн.

Португалияны шиитпирлиг буруу шаварынче болгаш Португалияның талазындан ол чергелиг үүлгедиглерниң катаптаарын болдурбас хемчегларни алырынче Айыыл чок чорук Чөвүлелин Сиссе Диа кыйгырган.

Португалияның талазындан агрессчи үүлгедиглерни шиитпирлиг үзе шаварынче болгаш агрессорну ан-не кадыг-дошкуну-биле кезедиринче угланган херек кырында боттуг бүгү-ле хемчеглерни деткиринге Совет Эвилелиниң белениниң дугайын ССРЭ-ниң төлээлекчизи Н. Т. Федоренко медеглээн.

НАТО талазы-биле эвилелчилеринге, бирги ээлчегге АКШ-ка деткитирген Португалия болза колония чурттарга болгаш улустарга хамаарышпас чорукту тыпсыр дугайында декларацияны боттандырарынга шаптыктап турар-дыр деп, ол уламчылаан. Португалияның Африкала чорудуп турар политиказы тайбының болгаш айыыл чок чоруктуң херээнге шагда-ла шынгыы кыжаныг болу берген.

Күрүне департаментизиниң медеглели

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Кубаже чаа халдаашкын дугайында «аззаашкыннарын болгаш дугуржулгаларны хажыткан» деп, президент Кеннединиң бурууладткан медеглелди АКШ-та куба контрреволюсчуларның хартаачызы Миро Кардона кыыган дээрзи ында билдингир апарган. «1961 чылдың апрель 20-де, тодаргайлаарга, Кубаже халдаашкын буурап дүшкен ол хүн, Кубаже чаа халдаашкыны баш удур көрүп турар дугуржулгага президент боду ат салган» деп, ол медеглелинде Кардона бадыткап турарын «Нью-Йорк таймс» солуп дыңнаткан.

«Ак бажыңга президент Кеннедиңиле болгаш юстиция министри Роберт Кеннеди-биле ужуражыышкынга Кубаже чаа халдаашкынга шериг талазы-биле түү негеттинип турарыл дээрзиниң дугайын президент мырыңай тодаргай чугаалаан-на болгай» деп, революстуг чөвүлелдин (куба контрреволюсчуларның организацизы.—Ред) хуралынга Кардонаның номчаан ол медеглелинде базала чугаалап турар деп, солун айыткан.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Кубаже чаа халдаашкын дугайында дугуржулгага Каттышкап Штаттарның ат салганынга хамаарыштыр Миро Кардонаның чугаазы шын эвес деп буруу шаап турар медеглелди күрүне департаментизи парлап үндүрген. «Ол медеглел болза АКШ-тың чазаанын политиказын каржызы-биле хажыткан чорук-тур» деп, күрүне департаментизи айтып турар. «АКШ-тың чазаа амгы байдалдарының үезинде Каттышкан Штаттарны ам дайын чорударынче албадай берги дег «эвилелдерге» азы ындыг хөделиишкиннерге киржирин бодавайн турар»—деп, күрүне департаментизи медеглээн.

Өлүрүкчүлерге каргыш

Эң сөөлгү минутага чедир-ле кижилерниң чүректеринге идегел чылып турган. Ынчалза-даа фашистер ону тооваан. Апрельдиң 20-де эртен Мадридтиң кара бажыңына боолаашкын дагжаан болгаш Хулиан Гримау өлүп калган.

Франкисчи өлүрүкчүлериниң ол кара сагыштыг үүлгедин чүгле испан улустуң хосталгазы болгаш аас-кежии дээш демисел талазы-биле Гримаунуң эштерин, чүгле коммунистерни эвес, харын бүгү кижилерни киленнедир. Эргенин болгаш чөптүг чоруктуң принциптери, кижизиг болур чоруктуң сеткили, үнелиг кижи бүрүзү өлүрүкчүлерни каргап турар. Чүге дээрге, Гримаунуң тынын алыр дээш шимчээшкинге миллион-миллион кижилер киришкен болгай. Георгий Димитровтуң бажыңга гитлержи өлүрүкчүлериниң балдызы диргелип келген турган 1933 чылдан бээр удурланыышкынның бо хире улуг хемчээлдиг хайныышкынын делегей көрбээн.

Гитлерниң салгакчылары болгаш Испанияда уялалып алган оон бужар херээнниң уламчылакчылары бо удаада аажок далашканнар. Боттарының бодап алган өлүрүүшкүнүн чадазда дүрүн эдерген болдурарын безин олар бодаваннар. Оларны далаштырган чүве чүл дээрге, олар фашистиг диктатурага удур чоннуң демиселиниң улам өзүп турарынын кортканнар. Чазактың дүжаалы-биле далаштыг, нүүдээн кылган судтаашкын болза хоойлу деп чүвени шуут ыят чогубиле таптап кадрының чижээ болган, ам: Испанияны фашистер черлик чер болдуруп алганы тодаргайдыр.

Испан улустуң, оон маадырлыг ажылчын аңгызын коргулар соруглабиле Гримауну өлүргеи дээрзинде чигзиниг чок. Чоннуң аас-кежии

Үүлгедиг болган

ЛОНДОН. (СЭТА). Испанияның Коммунистиг партиязының Төп комитединиң кежигүнү Хулиан Гримауну апрельдиң 20-де эртен боолап каапкан дээрзин оон болчукчузу медеглээн деп, Рейтер агентилелдиң корреспондентизи Мадридтен дыңнаткан. Бүгү делегейге удурланыышкынының калбак шимчээшкинии, испан патриотту өлүрерин болдурбас дээш делегейниң депшиилелиг хөй-ниитизиниң негелделерин тоол көрбейн, испан фашистер шииткел доктаалды ол хевээр күүседип каан.

Өлүрүкчүлер сүртеп турзуннар!

Ол коммунист болуп өлген болгаш күш-ажылчы Испанния, депшилелиг бүгү кижи төрелгетен оон-биле кезээде чоргаарларыр. Араатанзыг чоруктуң үүлгединге кижилер каладаа митингилерге болгаш чыскаалдарга килединин, хорадаашкынның сеткилин илергейлеп турар. Франкога каргыш! Угаазылалдың үнүн тоовааи өлүрүкчүлерге каргыш! Кижизиг болгаш чөптүг болур чоруктуң сеткилин фашистер херекке албастар. Чоннуң киленинден, көөр хөннү чогундан өлүрүкчүлер сүртеп турзуннар!

Н. ПОПОВА,
Совет херээженнер комитединиң даргазы.

• • •

Чаа ол үүлгедигге удур бүгү кижи төрелгетен үнүн көдүрүп турар. Оларның-биле кады Португалияның чону, демократтары, коммунистери Испанияның маадырлыг чону-биле болгаш алдарлыг Коммунистиг партиязы-биле бодунуң эң-сеткил каттыштырылгазын медеглеп тураллар.

Бүгү чурттарның болгаш кижиниң сеткилин илередип турар хүндүлүг

кижилериниң кыйгырыглары, удурланыышкыннары турбуже, Франкисчи ёзу-чуруму ол үүлгедигни кыйган. Ол дээрге оон күжүн эвес, харын удавас өлүп узуткаттыннарының мурнунга коргуушкунуиуң болгаш дүвүреп буураанының херечизи болур-дур.

Эң-не араатанзыг өлүрүгелер-даа, империализминиң болгаш реакцияның деткимчези-даа испан улустуң хосталганы болгаш демократтыны чедип алырынга моондактап шыдавас. — Франко болгаш оон ёзу-чуруму Испанияның черинден чайлаттырып узуткаттынган турар.

Альваро КУНЬЯЛ.
Франсиско МИГЕЛ.
(АПН-пин телеграммазындан).

• • •

Испан улустуң хосталгазының херээнге бодунуң чалбыыштыг бүгү амыдыралын берген Хулиан Гримауну кезээ-мөңгеде үптас бис.

Испания диктаторну дүжүрүптер болгаш Гримаунуң ады испан черниң эң-не төлептиг оолдарының хүрээлеңинге турар апаар ындыг хүнүң келириниге бүзүрээр бис.

Богомил НОНЕВ,
болгар чогаалчы.

• • •

Хулиан Гримауну шаажылап өлүргени—амгы үениң төөгүзүнде эң-не бужар үүлгедиглериниң бирээзи-дир. Испан күрүне болза, кижиниң идеяларын кара-туразында аажылап узуткаар дээш, кижини өлүрүп турар—бо дээрге амгы үениң кижи нииттилелиниге төлеп чок бужар болгаш араатанзыг чорук-тур. Ынчалза-даа Гримау өлбээн, — чүге дээрге оон идеялары өлбес.

Джеймс ОЛДРИДЖ.

„Бужар болгаш калчаараан үүлгедиг“

БЕРЛИН. (СЭТА). Делегей херээженнериниң демократтыг федерациязының секретарнады апрельдиң 20-де испан патриот Хулиан Гримаунуң кадайы Анхеле Гримауга дараазында телеграмманы чоруткан:

Силерге бодувустуң ханы кажыдалывысты илергейлеп тур бис. Улуг испан патриотчу. Силериңиң ашаанар Хулиан Гримауну өлүргени-биле холбаштыр ол бужар болгаш калчаараан үүлгедиг дээш, килеңнеп тур бис. Ол үүлгедиг дээрге, кижиниң эргезин үрээни, делегейниң хөй-ниитизиниң санал-оналын дорамчылаанын ол-дур. Силер-биле эң-сеткил каттыштырып турарывысты, фашистиг дарлалга удур, демократия, депшилге болгаш тайбың дээш күш харамнаймайн чорудуп турар Силериниң маадырлыг, чүткүлдүг болгаш эрес-дилим демиселиңерге бүгү делегейниң херээженнери кады болур дээрзин Силерге болгаш Силериниң уругларыңарга бүзүредип тур бис.

Испан улустуң демиселин күштелдирер

ЛОНДОН. (СЭТА). Амгы үеде Англияда туруп турар Манолис Глезос болза Хулиан Гримауну боолаар деп шииткенин ол хевээр күүсеткенин дыңнап каапкан, ханы кажыдалын болгаш килеңнин илереткен СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга оон медеглээнии:

Кижи төрелгетен космосче чүткүп үңүп турар үеде кижилерни олариың политиктиг үзели дээш узуткап турары черле бодаар аргажок үүлгедигдир. Ындыг кем-буруулугларны чок кылыр херек. Бүгү кижилериниң хүлээлгези—ындыг чорукту узуткаар дээш шыдаар-ла бүгү чүүлдерни кылыры болур. Гримаунуң ханым тоокеш. Франко испан улустуң килеңнин чүгле хайындырар. Ол үүлгедиг болээ франкисчи ёзу-чурумну узуткаары дээш испанчылардың демиселин улам күштелдирер.

ИТАЛИ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ УДУРЛАНЫЫШКЫНЫ

РИМ. (СЭТА). Маадырлыг антифашист Хулиан Гримауну өлүрүп каапны-биле холбаштыр Италияның хөй-ниитизи Франконуң өлүрүкчүлерин каргап турар. Маадырны өлүрүп каан дугайы Римге билдинге бээр билек-ле франкистерниң ол чаа үүлгединге килеңбиле удурланыышкынын илередир дээш, муң-муң ажылчы чон ында испан элчин черииниң чамынга чыглы бергеннер.



ЧУРУКТА: Москвада Бүгү-россияның ыраажылар ниитилелиниң экспериментальдыг мастерскаязында кылган тыва национал хылдыг хөгжүм херекселдериниң үделгези-биле Кызылдың хөгжүм училищезиниң сургуулиларының Май 1-ниң байырлалынга концерт көргүзери-биле белеткенип турары.

Фотозу В. Куляпановтуң.

Күрүнениң, ниитиниң өнчүзүнге дээп болбас

«КУДА ДҮШКЕН»

Албан-ажыл кылып чораан, оруксуур кадай ап, аал-башкыр апаар чорук кончуг ховар таварылга.

Шак ындыг «аас-кежикти» эрткен чылдың сентябрьда Бавуу биле Хураган-оол Оттук-Дашка байырлап арттиргеннер.

Ол байырлалдың төөгүзү мындыг: Улуг-Хем районнуң эът, сүт белеткээр конторазы Кызыл хоорайда «Сукпак» совхозче мал сүрүп чедирер ак-сеткилдиг кижилерниг дилеп эгелээн. Түнелинде Куулар Чанггыр-оол деп кижини тып алганнар. Директор биле белеткелчи аразында дугурушкаш, Куулар Чанггыр-оол-биле керээни чарып алганнар. Чанггыр-оол хөй малды чаасканда сүрүп шыдавас деп чүве билдингир. Ынчангаш ол бодунуң өөрү кылдыр Чооду Имиижик биле Тюлюш Ханды дээр ийи херээжен кижини шилип алган. Ындыг эш-өөрүг тып алганы Чанггыр-оолга дыка таарымчалыг болган.

Олар Кызылга сүрүп чедирери-биле 904 баш хой, өшкүнү хүлээп алганнар. Бригадири кылдыр Куулар томуйлаттырган.

Аян-чоруккa белеткенип, ээт хол, эзер, чүген тыптынып алыр деп чылдакка чагдынып алгаш, Куулар ийи хондур чоруткан. Херээженнер малын Шагаан-Арыгга ийи хонукта кадарып, ажаан келгеннер. Ол үеде күжүр Куулар дүн-хүн чок хап тургаш, кожазында коданнан 60 хире баш малды оорлаап, бодунуң коданынга кээп кадып алган. Чорук чогуп, «белеткел» доозулган. Олар Кызылче углаап чорупкан.

Хайыракандан эгелээн хоюн семистеп тургаш өлүрүп чип, күзелиг кижилерге садып эгелээннер. Ол-ла чоруп олуда, ол конторанын малын сүрген өске бригаданын кежигүннерни Кыргыс Бавуу, Хураган-оол суглларга ужуражы берген.

Каш хонук иштинде орук дургаар олар кожа чоруп олурганнар. Оттук-Дашка келгеш, олар доктаар деп шиитпирлээн. Чүге дээрге, херээженнер ашактарга баар апарган.

Күрүненин малын кара-туразында төгүгелеп чоруур болганда, акша тыптынары оларга берге айтырыг болбаанын билдингир.

Демги-ле Куулар Улуг-Хемни хемелеп кешкеш, арага сада тыртып эккелген. Кежээликтей апарганда Улуг-Хеминиң кыдыынга күрүне малының эдин хайындырып, базарын согажлап эгелээннер...

— Куданы ажыдарын чөпшээреп көрүнер, эш-өөрлер, «уругларның» аас-кежии, ажы-төлү дээш дашкаларывысты көдүрээлиннер — деп, Куулар чугаалаан. (Уруглар дээр улустарының назыны мындыг: Бавуу 1906 чылда, Имиижик 1916 чылда төрүттүнгүлээн, а өске нийизи—үжен харны ажа бергилээн).

Өгленген улустарга белек бээр деп чоннуң чанчылы бар чүве болгай дээш Куулар сүрүп чораан малынган 8 башты Бавуута берген. Кысказыбиле чугаалаарга, куда ынчалдыр доозулган.

Оон аңгыда Куулар Чанггыр-оол 19 баш хой, өшкүнү Таңды районнуң «Коммунизминиң херели» колхозунуң малчыны Оюн Спиринниң аалынга соонда алыры-биле аппарып кааны илерээн. Оруккa 5 башты өлүрүп чигеш, 15 башты өскээр саткаш, оон ортээн бодунга ажыглаан. Кыштың соогу, чайның изии дивейн чораш, чоннуң азырап каан малын ийнчангыс маңгыстачак кижилерниң мынчаар төтчеглеп чоруурун дыка-ла хараадапчыг. Олар чоннуң чөптүг киленнээшкинниге таварышканнар. Ол кем-бурууглуг кижилерниң херектерин Улуг-Хем районнуң улус судуна көргеш, оларга кеземчениң чогуур хемчеглерин көргүскен болгаш чедирген когаралын одурдан төлеттирген.

Ш. САЛЧАК-ООЛ.

Сибирь язвазы

Сибирь язвазы—халдавырлыг аарыг. Оон мыйыстыг бода мал, чылгы, хойлар, янда-хаая хавчанар, ыттар болгаш моортайлар аарыыр.

Сибирь язвазының микробтары оон организминче шүргүп кирген соонда мал аарып эгелээр. Ол микробтар малдың организминден үнгеш-ле споралар дээр эге үелерлиг болуп алгаш, чыл-чылы-биле дириг чыдып шыдаарлар. Малдың организминге споралар микробтар болуп боттанып, аарыгны өскүдер. Кештиң микроб кирген чери баштай ажып, оон ол суглаңгылай бээр. Суглаңгылар дежилгеш, оон орнуна оюлганнар артып каар. Аараан малдың мага-бодунуң температуразы бедип келир. Микробтар ижин-шөйүндүлерже кирген таварыгада малдың эдининң температуразы колдуунда язынвейн ханныг өтпек өдүп туруп бээр болгаш сидик хүрең-кызыл өнүүг апаргаш, 2—5 хонгаш-ла өлүп каар.

Ол аарыгны кижиге сибирь язвазындан аараан малдар халдадыр. Аарыгның кижиге халдаар оруу хөй. Кижи ону, аарыг малдарны ажаап-чемгериг тургаш, алгы кежин, дүгүн ажаап ап тургаш, ъдин чип тургаш, халдадып ап болур. Микробтар өкпеже кирген таварылгада өкпениң сибирь язвазы, а суг, аъш-чем дамчып ижип, шөйүндүже киргенге, ижиншөйүндүүнүң сибирь язвазы эгелээр. Сибирь язвазы колдуундала кешке турар.

Сибирь язвазындан аарывас төлээде, чүнү кылза чогуурул?

Мал ажыл-агыйлыг болгаш малдың продуктуларындан аъш-чем бүдүрер үлетпүрде ажылдап турар кижилерни ол аарыгга улур тарыыры эргежок чугула.

Аарыг малдарны өлүрер ужурга таварышса, ону мал эмчизиниң азы фельдшерниң чөпшээреливиле баш удур айтымышкынны бижээш өлүрер.

Бир эвес сибирь язвазындан аараан малдар өлүр болза, олардың сегин тускай кажаалыг, 2 метр ажыг ханы оңгарга, хлорлуг чугайны кырындан эңмежокту төп туруп хөмер ужурлуг. Өлген малдарның оран-савазының өдээн, шалазын тургаш, 1,5 ажыг метр ханы оңгарга база-ла хлорлуг чугайны кырындан төп тургаш хөмер. Аарыг малдарның турган оран-савазын 20 хуулуг хлорлуг чугайның эзилдирин-биле (2 кг хлорлуг чугайны бир кочал сугга эзилдиргеш) арыглап чуур. Шала чок кажаалариың көрженин 15 см чедир хоорган, ханызы 1,5 метр ажыг оңгарга хлорлуг чугайны кырындан төп тургаш хөмер. Кырында өдээн аштап каан шаланың кырындан 1 дөрбелчин метр шалага-ла бир кочал хлорлуг чугайны төккеш, оон кырындан арыг довурак-биле хөмер.

Аарыг малдарга хамаарышкан эт-сеттн, оларны ажаап турган кижилерниң ажылдап кедер хевин база ынавыла дезинфекциялаар.

Сибирь язвазындан аараан кижини эмнелгеге чыттырган, оон бажыңында дезинфекцияны комчуг хынамчалыг кылыр ужурлуг.

Республиканың санитар-чырыдыышкын бажыңы.

БАСКЕТБОЛ

Кызылда педагогика институдунуң спорт залынга баскетбол маргылдаазы неделя үргүлчүлээн. Ана институттуң тос оолдар, он уруглар командалары киришкен.

Түнней ужуражылгага кирижир эргени чедип алырда, команда бүрүзү ийи ээлчегни ойнаар, а улай ийи уттурган команда оон ынай ойнаар эргезин казыттырар турган.

Сөөлгү хүннерге чедир физика-математика факультединиң I болгаш II курстарының оолдар командалары чаңгыс-даа уттурут чок келген. Түнней ужуражылгага бирги курсчулар тиилээн.

Уруглариыыдан шүүлген үш команда арткан. Түнней ужуражыышкынга институттуң эрткен чылын чемпиону, педагогика факультединиң II курузунуң командазы тиилээш, ол адын база катап эдилээр эргени алган.

Баскетбол талазы-биле тиилээн командаларга «Буревестник» эки тура ниитилелиниң мактал бижиктерин тывыскан. В. САТ.

Хораннаган адыг

Каа-Хемниң Ильинка суурунда егерь эш Чепкасов аныыр участогунда чоруп турар бөрүлерни узуткаар соруглга-биле чайгара хоран салып каан. Январьда бир-ле катап ол оозун кезип чораш, элдептиг чүве көрген: оон мурнун дургаар аажок улуг адыг изи шөйлүп чоруткан болган.

Баштай анчы корга берген, мынчаныкпа, — мээң хоранымга таварышкан чадавас бо—деп бодаш, улам-на ыйлаштапкан. Борбак этке суккаш салып каан хораны чок. Адыгның изи-биле чоруп олурары, бир-ле чөкпек шиви дөзүнге од барып ушкан хевээр сырбайты дөнүп калган чыткан. Оон кежин бойгаш көөрге, аажок семис, ынчалза-даа ижээниинден үнүп келген үе үеде тайгада тоңаан, чимзенип келген дээрзин оон тазарып, кестигилей берген таваргайлары тодаргай хереченнээн.

Эрткен чылын адыгларның чазыйлап турганының ужуру-биле оларның дыка хөйү ижээниинден эрте үнгени билдингир-дир. Чазыйлаан, аптангы адыглар эп-не каржы, айыылдыг болур.

Чазыйлаан адыглар улус ажылагыйынга улуг когаралды чедиргиллээн. Четче эвес сан-медээ-биле алырга, эрткен чылын республиканың девискээринге адыглар 300 ажыг баш малды кырган.

Часкы, чайгы үелерде адыгларның бар черлеринче спортчу анчыларны организастап үндүрери чүгле араатанларны чок кылып үзуткаарынга эвес, харын анчыларның практиктиг мергежилин бедидеринге, оларның культурлуг дыштанылгазынга, кадыкшылынга база чугула болуру билдингир. Бо талазы-биле республиканың анчыларының эки-тура ниитилелиниң баштаар чери боттуг хемчегларни алыр ужурлуг.

М. ШУР-ООЛ.

АГААР БОЙОР

Бөгүн республикага кежүп турар булуттарлыг хүн болур. Хар-чаъс шоодуг чагбас. Хат кошкактан ейтавынга чедир. Агаарның температуразы: республикага—6—11, а Кызылга—9—11 градус чылыг болур.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«НАЙЫРАЛ»: «Бир кайгамчык эки хүнде» 10, 12, «Быжыг бодалды ажып эртип турда» 2, 6, 10, «Цирк» 4, 8 шактарда.

«ВОСТОК»: «Огнева» 11.15, «Симлеге болган ынакшыл» (2-ги серия) 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ийи океанның чажыды» (2-ги серия), «Черёмушки» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Субботада танцы» 2.30, 6.30, «Мээң кызым» 4.30, 8.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчызының 35-24, пропаганда киллизинин 23—54 харылсалгалыг секретарьның болгаш харылсалгалыг дежурныйның 23-35, көлээ ажыл-агый киллизинин 25-38, партийжи амылыралы киллизинин 37-13, иштики информация киллизинин 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг киллистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амылыралы киллистериниң 22-64, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

ТС—00151. Чагыг № 122. Культура министерствозунуң типографиязы

ЛЕНИНЧИ КУРС-БИЛЕ—КОММУНИЗМНИҢ ТИИЛЕЛГЕЗИНЧЕ

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР! 1925 чылда үндезилеттингеи

ШЫН

СЭҚП-ниҢ Тыва обкомунуҢ болгаш Кызыл хооркомунуҢ, Тыва АССР-ниҢ Дээди Совединин органы

№ 97 (5501) 1963 ч. апрель 24, среда | Өртээ 2 көп

Кремльдин Съездилер Ордузунга байырлыг хурал

Ленин! Бо ат болза совет кижилерге, бүгү депшилгелиг кижи төрелгетенге кызыгаар чок үнелиг ат Ону бүгү диптерде улуг ынакшыл болгаш хүндүткел-биле адап турар. Улус массаларыҢ аас-кежиннге Владимир Ильич ышкаш ындыг хөй үүлдер кылган кижи чок.

Ленин — ооҢ тургусканы Коммунистиг партияның шылгарааҢгай башталгазы-биле боттандырган, совет улустуҢ улуг үүлелериниҢ боттамышкынарында. ЛенинниҢ идеяларының өлүм чок чоруу күүлүг социалистиг лагерьниҢ чурттарында чурттап база тиилел турар. Олар болза бүгү делегейде улус массаларының угаанында сиҢнигип турар. Олар болза келир чырыктыглыг үеже орукту кижи төрелгетенге чырыдып берип турар.

В. И. ЛенининиҢ төрүттүнген хүнүнден бээр 93 чыл оюн совет кижилер СЭКП-ниҢ XXII съездизиниден хүлээп алдыганы, бистиҢ чуртка коммунизм тургузарының улуг планын амыдралга боттандырары дээш чүткүлдүг демиселдиҢ демдээ-биле демдеглеп турар.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениҢ үндезилекчизи, делегейниҢ коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинниҢ улуг башкызы — Владимир Ильич ЛенининиҢ төрүттүнген хүнүнден бээр 93 чыл оюнга холбаштырган байырлыг хурал Москвага апрель 22-де КремльдиҢ Съездилер Ордузунга болуп эрткен.

Москваның заводтарының болгаш фабрикаларының ажылчынары, Москва чоогунуҢ колхозтарының, совхозтарының ажыл-ишчилери, эртеминиҢ болгаш уран үүлдүҢ ажылдакчылары, Совет Армиязының болгаш Шериг-Далай ФлодунуҢ дайынчылары улуг залга чыглып келген.

Сценаның демир көжегезинде аскан кызыл пөсте — В. И. ЛенининиҢ овур-хевири көстүп турган. «1870—1963» деп тураскаадлыг хүн демдеглели тода чырып турган. Дайынчы тускар чанында шеригниҢ хүндүлел таңнымазы шыпшыҢ турган. Сценаның кырында: «Бүгүдеге тиилел турар ленинизминиҢ тугу делегерезии!»—деп чалбыштыг сөстерлиг транспарант.

КежээкиниҢ 5 шак. Президиумга эштер Л. И. БРЕЖНЕВ, Г. И. ВОРОНОВ, А. П. КИРИЛЕНКО, А. Н. КОСЫГИН, О. В. КУУСИНЕН, А. И. МИКОЯН, Д. С. ПОЛЯНСКИЙ, М. А. СУСЛОВ, Н. С. ХРУЩЕВ, В. В. ГРИШИН, Л. Н. ЕФРЕМОВ, Ю. В. АНДРОПОВ, П. Н. ДЕМИЧЕВ, Л. Ф. ИЛЬИЧЕВ, В. И. ПОЛЯКОВ, Б. Н. ПОНОМАРЕВ, А. П. РУДАКОВ, В. Н. ТИТОВ, А. Н. ШЕЛЕПИН көстүп келгеннер. Ленинчи партияның ветераннары, космонавт-ужудуучулар, бүдүрүлгениҢ чаартыкчылары, коммунистиг күш-ажыл бригадаларының удуртукулары, көскү эртемденнер, конструкторлар, шериг начальниктери президиумга база турганнар.

В. И. ЛенининиҢ төрүттүнген хүнүнден бээр 93 чыл оюнга холбаштырган байырлыг хуралды ажыдарын чөпшээреп көрүпер, эштер.

Залга Совет ЭвилелиниҢ ГимниниҢ өндүр чаагай аялгазы дыңналып турган.

«Ленинизм — бистиҢ тугувус болгаш бүгүдеге тиилел турар чепсээвис» деп илеткелди СЭКП ТК-ниҢ секретары эш Б. Н. ПОНОМАРЕВ кылган.

Илеткел төнген. Эш Н. С. Хрушев байырлыг хуралды хагдынган деп чарлаан. Чыылганнар партийжи гимн «Интернационалды» улуг сорук киришкин-биле ырлап күүсеткен.

Хурал соонда концерт болган.

(СЭТА).

„Космос-15“ ужудуушкунда

СЭТА-ның дыңнадыы

1963 чылдың апрель 22-де Совет Эвилелинге ЧеринiҢ кылымал спутнигинiҢ—«Космос-15-тиҢ» эвлечглиг салып үндүрүүшкүнүн боттандырган. СЭТА-ның 1962 чылдың март 16-дагы чарлаан программазынга дүүштүр, космиктиг делгемни шинчилээрин үргүлчүлээр сорулгалыг эртем-шинчилел аппаратуразын спутникте тургускан.

Спутникти орбитаже дараазында параметрлерлиг кылдыр үндүрген:

— долганырының дүргени баштайгы үезинде 89,77 минута;
— чер кырындан тергиин ырак хемчээли (апогейинге) 371 километр;
— чер кырындан эң чоок хемчээли (перигейинге) 173 километр;
— орбитаның Экваторже ийленчээниҢ булуңу 65 градус 00 минута.

Эртем-шинчилел аппаратуразындан амгыда спутникте бар үүлдер болза: 19,996 мегагерц частотага ажылдаар радиодамчыдыкчы, орбитаның элементтилерин кончуг шын хемчээринге хереглеттинер радиосистемазы болгаш эртем аппаратуразының болгаш дериг-херекселлериҢ ажылынын дугайында медээлерни Черже дамчыдар радиотелеметриктиг система бар.

Спутникте тургускан аппаратуралар өй-тавында чогумчалыг ажылдап турар. Координациялыг санап тывар шинчилелдиг төп спутниктен кээп турар медээлерни сайгарып ажылдап кылып турар.

МАЙ 1-ГЕ УТКУШТУР

ГАВАНА. (СЭТА). Хосталга ортулуунуҢ ажылчы чоннары Май бирни — делегейниҢ эп-сеткил каттыштырылгазының хүнүн демдеглеп эрттирер дээш улуг көдүрүлүүшкүн-биле белеткенип турар. Бүдүрүлгелерде, улуг будүрүлге черлеринде, көдээ ажыл-агый кооперативтеринде байырлал мурнуҢун социалистиг чарыжы калбарган.

Куба профэвилелдериниҢ болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларның төлээлери Совет ЭвилелиниҢ болгаш социалистиг өске-даа чурттарының ажылчы чоннары-биле кады Май бирниҢ байырлалдарынга киржири-биле ол чурттарже чоруур деп турар. Совет профэвилелдериниҢ, Даштыкы чурттар-биле наймрал болгаш культурлуг харылзааларның совет ниитилелдериниҢ база ССРЭ-ниҢ өске-даа хөй-ниити организацияларының чалаанын ёзугаар Кубаның хөй-ниити организацияларының хөй санныг төлээлекчилери «ТУ-114» деп совет агаар лейнерлери-биле Гаванадан Москваже чоокку үеде ужудуп үнер деп турар.

Кубага Май бирниҢ байырлалынга киржир совет кижилерниҢ Гаванага келирiҢ ында база манап турар.

Ленинизм — бистиҢ тугувус болгаш бүгүнү тиилээр чепсээвис

В. И. ЛенининиҢ төрүттүнген хүнүнден бээр 93 чыл ою-биле холбаштыр Москвага болган байырлыг хуралга эш Б. Н. ПОНОМАРЕВТУҢ илеткели

Эштер!

Владимир Ильич ЛенининиҢ төрүттүнген хүнү — совет улустуң, бүгү делегейниҢ ажылчы чонунуң амыдыралында өндүр улуг болгаш чырыткылыг хүн. Ленин болза капитализминиҢ болгаш колониалдыг кулданыышкынының буурап дүжүүшкүнүнүң, социализмниҢ болгаш коммунизминиҢ бадыткаашкынының демдээ болу берген. «БистиҢ үевистиҢ угааны, алдары, арын-нүүрү» — деп, Коммунистиг партияны В. И. Ленин ынчаар адаан. Ол тодаргайлаашкын болза чер кырында бүгү-ле эҢ мерген угаанныг, революшчу, кижизиг чүүлдерниҢ нүүрү болуп турар ооҢ тургузукчузунга болгаш баштынчызынга база бүрүнү-биле хамааржыр. ОоҢ чалбыыштыг чүрээ бүгү-ле ажылчы чоннарга болгаш дарлатканнарга изиг ынакшыл-биле соҢ чораан.

Улустар В. И. Ленинни чүс-чүс чылдарда хүндүлээр, алдаржыдар, ооҢ өөренир. Ол болза чоннуҢ маадырдыг тоолунда кирген, бүгү-ле дылдар кырында ооҢ дугайында ырларны, шүлүглелдерни, легендаларны чогаадып турар. ЧоннуҢ ханызындан тыптып келген легендаларның бирээзинде мынчаар чугаалаан: Ленин төрүттүнүп келирге — хаан болгаш ноянар, улустарны дарлап турган бүгү-ле чагырыкчылар сырбаш дээннер; Ленин бодунуҢ баштайгы сөстерин чугаалапташ — дүжүүлелер болгаш капиталистерниҢ эрге-чагыргазы божаднай берген; Ленин дерзин чагырыкчыларга удур демисежин үнер деп кыйгырыптарга — империялар бүстүп дүжүп эгелээн. Шынап-ла, делегейниҢ кыры-биле эрткен аргыларының чанныы чернiҢ кырындан барык бүгү-ле дүжүүлгелиг чагырыкчыларны аштап каапкан, делегейниҢ аажок улуг кезээнде капиталистиг ёзу-чурумну узуткаан болгаш хөй-хөй улустарга хосталгаже, аас-кежинче орукту аштап арыглаан.

Ам делегей кырында ленинчи хүннерни демдеглевейн турар ындыг булуҢ чок. Улам тураскаалдыг болуп турар чүве дээрге, күш-ажылдың кижилери ленинизмге боттарының шынчызын ЛенинниҢ херээ дээш демиселди күштелдиреринбиле илередип турары болур-дур. Чыл бүрүзүнде ленинчи хүннерни социалистиг чурттарның улустары чаа-чаа чедиишкиннер-биле үткүп турар; делегейниҢ социалистиг эвес чурттарының ажылчы чоннары ЛенинниҢ төрүттүнген хүнүн мөлчүкчү тургузугга болгаш колониалдыг дарлалга удур демиселди улам улуу-биле калбартып турары-биле демдеглеп турарлар. ЛенининиҢ тугунуҢ адаа-биле демисел бүгү чурттарны болгаш диптерни хаара туткан ёзулуг улусчу шимчээшкин болу берген. Ленинчи өөредигни ынчаар идепкейлии-биле көрүп турары ленининизминиҢ кайгамчык улуг тиилелгези болурдур. Теориянның практика-биле ындыг каттыжыышкыны ленинизмге чыл бүрүзүнде чаа-чаа чедиишкиннерни берип турар.

Кижи төрелгетенниҢ хөй чүс чылдарлыг төөгүзүү эвээш эвес социал өөредиглерни болгаш идеологияларны билир. Ынчаза-даа оларның чангызы-даа бодунуҢ салдарының болгаш нептереэшкинниҢ талазы-биле, организакчы күжү-биле болгаш ниитилелдиҢ хөгжүлдезинге революшчу салдары-биле ленинизмге бичии-даа домейлежип шыдавас. Чүге дээрге, марксизм-ленинизм, — ол дээрге кара чангыс ёзулуг эртем ёзуузунуҢ идеологиязы-дыр. Ажылчын ангының идеологиязы болур ол идеология чер делегейниҢ чонунуҢ улуг хөй нуруузунуҢ үндезин эрге-ажыктарын илергейдеп турар. Ол идеология география-даа, күрүне-даа, национал-даа, раса-даа кызыгаарын билбес. Идеология төөгүде бир дугаар-ла ажылчы чоннарның чүс-чүс чылдардагы күзел-соруун амыдыралга боттандырарының чепсээ апарган. ЛенининиҢ көстүп көрбээни-биле нептереп турарының чылдагааны болгаш оран делегей кырында ооҢ тиилелгелиг базымын доктаадыр дээр кандыг-даа ораалдажышкыннарның чайлаш чокка буурап дүжериниҢ магадылалы ында.

I. Ленинизм амгы үениҢ бүгү революстуг күштеринге орукту чырыдып турар

Ленинизм болза революшчу күштерниҢ мурнунга капитализмден коммунизмче шилчириниҢ үезинiҢ тургускан эҢ чугула айтырыгларынга, кижи ниитилелиниҢ мурнунда туруп турар айтырыгларга харыыны берип турар.

Октябрь революциязының мурнунда капитализмге удур демиселдиҢ чангыс революсчу фронтузу — бүржуаз чурттарныҢ иштинге ажылчын шимчээшкинниҢ фронтузу туруп турган. Октябрь революциязы капитализминиҢ илчирбезин үзе шапкан болгаш кижи төрелгетенниҢ хөгжүлдезин чаа орукче угландырган. Ол болза чаа ийи революсчу фронтуларны тургускан. Ол дээрге, баштай Совет Эвилелинге тыптып келген, а ооҢ соонда чурттарныҢ бүдүн системалары болу берген социализмдир. Делегейге ашгы демиселинге шиитпирлиг фронт болу берген делегейниҢ социалистиг системазының тыптып келгенин ленинизмниҢ кайгамчык улуг чаалап алышкыны болур. Национал-хосталгалыг шимчээшкиннiҢ фронтузу база делегей күжү болуп тургустуна берген, ол шимчээшкин черниҢ чонунуҢ хөй нуруузун революсчу чорудулгаже хаара туткан. Ам делегейниҢ үш кол революсчу ниити күштери туруп турар, ол чүл дээрге: социализм болгаш коммунизм тургузуп турар улустар; капиталистиг чурттарның ажылчын аҢгызы; национал-хосталгалыг шимчээшкин-дир. Ол отрядтар бүрүзүнге марксизм-ленинизм демиселдиҢ болгаш тиилелгелернин шынчы оруун айтып берип турар.

Ленинизм болза капитализмни дүжүрген улустарны социализмни болгаш коммунизмни чедиишкинниҢ тургузарының дүрүм ёзугаар чүүлдерин билири-биле чепсеглээн. Социалистиг чурттарның улустарының байгамчык улуг чаартыкчы ажылының бүгү дүржулгазы болза ленинизмге шынчы болуру—оларның бүгү-ле чедиишкиннериниҢ эҢ бирги чергенин магадылалы дээрзин бадыткаан.

Ленинизм болза капиталистиг чурттарның ажылчын шимчээшкинниҢ тиилелгелиг орукту, социалистиг революцияның оруун айтып турар. Социал-демократизмниҢ оппортунистиг идеологиязы болгаш практиказы төөгү талазы-биле буруун дүшкен. Ынчаарга коммунистерниҢ идеологиязы болгаш практиказы өндүр улуг тиилелгелерни чедип алган. Ленинчи стратегтиг болгаш тактиктиг идеялар — империализмге удур, социализм дээш демиселге ажылчын ангының идегелдиг чепсээ болуп турар.

Ленинизм национал-хосталгалыг шимчээшкинге орукту чырыдып турар. ДелегейниҢ бүгү хосталгалыг чорудулгазының чугула тудуш кезээ болур антиколониалдыг революцияның теориязын ажыдап кылгаш, Ленин болза дарлатхан улустарны өске чурттугларның дарлалын узуткаарының эртем ёзулуг стратегиязы болгаш тактиказы-биле, долу национал болгаш социал хосталгаже оруктарны билири-биле чепсеглээн. Капитализмни таварбайн социализмче шилчириниҢ ленинчи теориязы марксисчи бодалдың эҢ улуг чедиишкиннеринге онаажып турар. Колониалдыг кинчиден адырлып алган улустар капитализминиҢ оруун улам шиитпирлии-биле буруу шаап турар болгаш социализмниҢ талазынче кирерин чугаалап турарлар. Социализмче чоруп ора олар ниитилелди революсчу ёзу-биле эде тургузарының хевирлеринге хөй чаа болгаш бот-онзагай чүүлдерни киирери чигзинниг чок.

Национал-хосталгалыг шимчээшкинниҢ революсчу аргаларын ким-даа В. И. Ленин ышкаш ынчаар бедии-биле үнелеп көрбээн. ООҢ-биле ол шимчээшкин чүгле делегейниҢ ажылчын аҢгызы-биле эвиледдежип алгаш бодунуң сорулгаларын чедип алыр деп ол өөредип чораан. Дарлатхан улустарның национал-хосталгалыг шимчээшкинни антиимпериалистиг күштерниҢ чаа таарыштыр тургузулгазын (ооҢ сөстери-биле чугаалаарга чаа «күштер саналгазын») тургускан деп ол айтып турган. Ынчаза-даа «ол саналга-биле революсчу күштерден Европаның болгаш АмериканыҢ пролетариадын үндүрүп турар» дээрзи черле шын эвес деп В. И. Ленин демдеглеп турган. (Чогаалдар, том 33, арын 314). «Бүгү чурттарның пролетарийлери каттыжыңдар!» деп лозун хажык чокка хевээр артар. Ынчаарга ооҢ шынары калбарып турар. В. И. Ленин «Бүгү чурттарның пролетарийлери болгаш дарлатхан улустар, каттыжынар!» деп лозунну чүүлдүг деп көрүп турганы билдингир болгай. Бо дугайында ЛенинниҢ чугаалап турганы болза: «Коммунистиг манифестиҢ байдалы-биле алырга, ол шын эвес болбайнаан харын, ынчалзажок «Коммунистиг манифести» мырыңай өске байдал турда бихээн болгай, ынчаза-даа амгы үедеги политиканың байдалы-биле алыр болза, ол шын болур». (Чогаалдар, том 31, арын 423). Ол дээрге, империализмге удур демисежип турар күштер өзүп болгаш бот-боттары деткишкен болгаш сырый каттышкан турза чогуур, делегейниҢ хосталгалыг шимчээшкинниҢ кол ҚУЖҮ делегейниҢ ажылчын аҢгызы болур дээни ол-дур.

Социализм чурттарының улустарының, капиталистиг чурттарның болгаш колониализмден хосталган-даа, хосталып-даа турар улустарның сырый каттыжыышкыны ам агаар-биле бир демей эргежок чугула. Оларның күженишкиннерин каттыштырары — ол отряд бүрүзүнүҢ туюлунга чедир тиилээрiниҢ болгаш империализмни черле ниитизи-биле тиилээрiниҢ чугула негелдези болур, ынчаарга ол дээрге XX чүс чылдың демдээ-дир.

Марксизм-ленинизм — моҢге дириг, хөгжүп турар өөредиг. Марксты болгаш Энгельсти оларның херээнiҢ өндүр улуг уламчылакчызы В. И. Ленин ышкаш, ынчаар кым-даа хүндүлеп чоруп көрбээн, оларның өөредиг эргы-шевери-биле камгалап алыр дээш кым-даа Ленинден хөйнү кылбаан. В. И. Ленин марксизмни өттүр көрүкчү, ыракшыл, дидим чогаадыкчы ёзу-биле көрүп чораан. МарксизмниҢ бүгү тургустунган кезектери ленинчи гениянын чогаадыкчы лабораториязын дамчып эрткен болгаш боду улам ынай хөгжээн. Марксисчи философияны, политиктиг экономияны, эртемниг социализмниҢ теориязын Ленин байыткан болгаш чаа чадаже көдүрген. Капитализмден социализмче бүгү делегей хемчээлибиле шилчириниҢ бүгүнү хаара туткан теориязын, социалистиг революциянын болгаш пролетариаттың диктатуразының теориязын болгаш тактиказын, национал-хосталгалыг революциняҢ болгаш капиталиамнн таварбайн социализмче шилчириниҢ теориязын, партия дугайында өөредигни Ленин ажылдап кылган, социализмни болгаш коммунизмни тургузар дугайында күүлүг өөредигни тургускан.

Марксизмни чогаадыкчы ёзу-биле көөрүн, II Интернационалдың оппортунизминге удур, бүгү угланыышкыннарның болгаш хевирлерниҢ ревизионистиҢерге болгаш догматиктерге удур эптеш чок демиселге марксизминiҢ арыг-чаагай болур чорууп Ленин камталап алган. Марксисчи бышкаш чоруктуҢ болгаш эртемниг коммунизмге шынчы чоруктуҢ барымдазы кылыр Ленин амыдыралдың көдүрүп үндүргени чаа айтырыгларга шын харыыны билдилиг бээри кылдыр санап чораан. Ындыг барымдааны хандырар төлээде марксизм-ленинизмни, ооҢ дириг, чогаадыкчы методун сайзырапгайы-биле шиҢгээдип алыр керек. Ынчаарга «Маркстың методу чүл дээрге, хамыктың мурнунда туруп турар тодаргай үеде, туруп турар тодаргай байдалда төөгүлүг чорудулганың боттуг уткашынарын барымдаалап көөрү болур»—деп, В. И. Ленин өөредип чораан. (Чогаалдары, т. 21, арын 123) Догматизмни, номналызырак чоруктү марксизмни шажынчы өөредиг болдурар дээр ораддажышкыннарны, революсчу теорияны ревизионисчи байдалдыг хажыдар чоруктарны эптеш чок көөрүнден-даа артыкка Ленин эптеш чок ёзу-биле көрүп чораан. «Чүгле идегел чок шээжилекчилер ынчан тыптып каап турар бир янзы хевирлиг болгаш нарын айтырыгларны төөгүдүг өске үе-чаданың дугайында Маркстың кайы-бир үнелеп көрүүшкүнүнден чангыс чүгле цитат домактарның дузазы-биле шиитпирлеп болур ийик»—деп ол чугаалаан. (Чогаалдары, т. 3, арын 11). Херек кырында шынныг чоруктү, амыдралга болуп турар өскерлиишкиннерни көргүспейн турар теория бодунуҢ чаартыкчы күжүн болгаш революсчу шынар-будүжүн чидирер.

Улуг баштынчыныҢ бистерге артырып берген чогаадыкчы методу революстуг шуурганнар болгаш силгиишкиннер, ниитилел харылзааларының болгаш эртем-техниктиг эргилдеринiҢ шиитпирлиг өскерлиишкиннери болуп турар бистиҢ үевисте—төөгүлүг өскерлиишкиннерниҢ көстүп көрбээн темпилери-биле болгаш ханызы-биле ылгалып турар үеде онза ужур-дузалыг болуп турар.

ДелегейниҢ коммунистиг шимчээшкинiниҢ чепсегленип алганы теоретиктиг чаа өөредиглер-биле марксисчи-ленинчи өөредигни байыткан СЭКП-ниҢ XX, XXI болгаш XXII съездилери бистиҢ партиявыс бодунуҢ үндезилекчизи — улуг ЛенининiҢ адын дүрүм ёзугаар эдилеп чоруур дээрзин бадыткаан.

Революсчу теорияны бодунуҢ канчаар көөр чоруунга партия дараазында кол негелделерни удуртулга болдурарын барымдаалап турар:

— марксизм-ленинизмге шынчы чоруктү, ооҢ принциптерин чайгылыш чок камгалаарын, ону ревизилээр дээр кандыг-даа ораддажышкыннарга удур шиитпирлиг демиселди;

— марксизм-ленинизмни чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүдерин, ниитилел амыдыралының өскерлии турар негелделери-биле болгаш янзы-бүрү төөгүлүг үе-чадаларда партияның мурнунга тургустунуп кээр сорулгалар-биле дүүштүр ону байыдарын; теорияны догматиктиг ёзу-биле өлүглендиреринге удур шиитпирлиг демисежирин;

— партияның бүгү ажыл-чорудулгазынга, — теорияның практика-биле чарылбас харылзаазын — оларның чарылбас чангыс тудуш болурун.

Марксисчи-ленинчи теорияны чогум-на харын ынчаар көөр чорук кара чаҢгыс шынчы болуп турар дээрзин бистиҢ партиявыстың төөгүлүг тиилелгелери бүгү күш-биле бадыткап турар.

2. Ленинчи угланыышкын-биле—коммунизмче

Эштер! 1953 чылдан бээр партияның ап чорутканы болгаш СЭКП-ниҢ төөгүлүг XX съездизиниҢ бүгү талалыг үндезилээни угланыышкынныҢ долу тиилелгезинiҢ демдээ-биле Владимир ИльичниҢ төрүттүнген хүнүн демдеглеп турар-дыр бис. Партияның боттандырган чаартылгаларының болгаш ооҢ шиитпирлээн айтырыгларының чугулазының талазы-биле, чурттуҢ амыдыралында өскерлиишкиннерниҢ ханызының талазы-биле, делегейниҢ бүгү хөгжүлдезинге ССРЭ-ниҢ үлегерчиҢээниҢ салдарының талазы-биле эрткен он чылдар Совет күрүненiҢ төөгүзүнде, ленинизминiҢ теориязында болгаш практиказында онза чернi ээлеп турар. Ол дээрге алызындан кайгамчыктыг он чылдар—совет ниитилелдиҢ политиктиг, экономиктиг болгаш угаан-бодал амыдыралының шиитпирлиг эргилдезиниҢ болгаш шапкын чечектелишкиниҢ чылдары болган. Социализмни тургузары доозулган. ССРЭ-те социализм долузу-биле болгаш эчизинге чедир тиилээн. Совет чурт чаа, улам-на улуг чаагай үеже—коммунизм тургузуушкунун кадбартырының үезинче кирген.

Бир эвес ленинизминiҢ чогаадыкчы угаан-бодалын бүгү-ле долу хемчээлинге болгаш күжүнге катап тургуспаан болзувусса, бир эвес совет ниитилелдиҢ хөгжүүрүнге аар дужамык болуп, социализмге таарышпас дыка хөй чүүлдерни кылып турган Сталинга чүдүүр чоруктү узуткаваан болзувусса, коммунизмче чедиишкиннiҢ бурунгаар шимчээшкинни хандырып, делегей ареназынга шылгарааҢгай чедиишкиннерни чедип ап шыдавас турган ийик бис деп чүвени бүгү шиитпирлии-биле чугаалаза чогуур. Кижиге чүдүүр чорук совет ниитилелдиҢ хөгжүлдезин моондактаан, ынчалза-даа ол чорук совет ниитилелдиҢ бурунгаар хөгжүлдезин ара доктаатпаан болгаш совет тургузуҢнуҢ будуш-шынарын өскертпээн. Кижиге чүдүүр чоруктуҢ таарымча чок салдары-биле чамдыкта тода көзүлбейн турган-даа болза, ол чылдарда совет узус партияның удуртулгазы-биле улуг чедиишкиннерни чедип алган.

Кижиге чүдүүр чоруктуҢ хоралыг үржүктарын шиитпирлиг ажып эрткени—төөгү талазы-биле чугула улуг херек, ынчаҢгаш ол дээрге бистиҢ партиявыстың эш Н. С. Хрущев баштаан ленинчи Төп КомитединiҢ ачы-хавыязы-дыр. Бүгү чурттарның марксисчилериниҢ-ленинчилериниҢ үүлээп көргенин ёзугаар алырга, СЭКП-ниҢ дидим принципиалдыг хемчеглери социализминiҢ херээнге болгаш бүгү делегейниҢ коммунистиг шимчээшкинiниҢ кайгамчык улуг дузалыг болган.

Ленинчи угланыышкынның партияны тайзы иштерин ораддажып турган Молотовтуң, Маленковтуң, КагановичиниҢ партияга удур бөлүүн СЭКП ТК өй шаанда сойгалап илередикен болгаш ыяадыр эп октаан. Кижиге чүдүүр чоруктуҢ кара-туразында алжылаашкының болгаш хүлүүшкиннерин чурт он чылдар мурнунда-ла ап октапкан. Сөөлгү он чылдарның дургузунда совет ниитилелдиҢ амыдыралының кандыг-даа талазын ап көөр болзувусса, партияның ленинчи угланыышкынының чаагай түүнделдери чер болганда-ла көстүп турар. ЫнчаҢгаш совет кижи бүргүү ону медерел көрүп база бижип турар.

Ленинчи партияның күчүлүг күжү, ооҢ башкарыкчы болгаш удуртукчу ролю бүгү долузу-биле илереп келген. «Нэрын сорулгаларны шиитпирлээрде бистиҢ партиявыска, ооҢ ТК-зынга, бүгү коммунистерге революсчу чогаадылганын үлегер-чижээ болза улуг Ленин, ооҢ ажыл-чорудулгазы, ооҢ мерген угаанныг идеялары, сүмелери болгаш айтышкыннары болуп турар»—деп, эш Н. С. Хрущев чугаалаан.

Ол үеде бистиҢ партиявыс ЛенининiҢ тенналдыг чогаал ажылдарының соонда революсчу теориниҢ хөгжүлдезинге эҢ улуг салыышкынны кылган. Партияның теоретиктиг болалы СЭКП-ниҢ чаа Программазында мөөнеттиниҢ илереттингеп, ол Программа амгы үениҢ байдалында амыдралга ленинизминiҢ дээдя боттанышкыны, бистиҢ үевистиҢ коммунистиг манифези болуп киргеп.

Социалистиг демократияның хөгжүлдезиниҢ талазынга бодунуҢ ажыл-чорудулгазы-биле партия совет улустуҢ чогаадыкчы энергиязының долу калбарышкынын ажыттан. Эргечагырганы өскээр ажыглаар, социалистиг хөөйлу-дүрүмнерни үреэр чоруктарны шиитпирлии-биле чок кылгаш, партия совет чернiҢ кырынга ындыг чорук турбас кылдыр арыглаан. Ол чорук социалистиг тургузугга, социализминiҢ бүгү херээнге чаа күштү берген. Күрүне болгаш ниитилел амыдыралынга бүгү чонну киириштирип турары, коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинiниҢ күчүлүг чалгыы, коммунизм тургузуушкунунуҢ программа болур сорулгаларын бүгү улустуҢ чугаалажып көрүп турары, партия-күрүне контролюнга миллион-миллион кижилерниҢ киржилгези—ССРЭ-ге социалистиг демократияның чечектелиишкинiниҢ чыыртыкланчак херечизи-дир.

Партийжи амыдыралдың болгаш удуртулганың коллективтиг болдурунуҢ принцивиниҢ ленинчи норма чижектерин катап тургусканы **партиявың бодунга хайнышкынныг долу амыдыралды катап төрүттүндүрген.** Партияның ниити херээ дээш коммунистерниҢ харыысалгазы партияның политиказын ажылдап кылырынга болгаш ону боттандырарынга киржирин, алдагалдарны база чегпестерни илередирин болгаш адап чазаарын, бодунуң санал-онзалын сезик чокка, ажыы-биле чугаалаарын коммунист бүргүү бодунуң хүлээлгези кылдыр санап чоруур. Ол бүгү болза сырый каттыжыышкынның, эш ёзуузунуң, ажыл-ишчи болгаш бедик идепкейлиг болур чоруктуң байдалын партияга тургузуп турар. Партия болза улус массалар-биле улам-на сырый төрелдешкен, оларның-биле үргүлчү сүмележип, оларның дүржулгазын кичээнгейлиг өөренип турар. Партия кажангызындан-даа артык чангыс эптиг болгаш бодунуң ленинчи Төп КомитединiҢ долгандыр сырый каттышкан. А совет улус бодунуҢ төрээн партиязын долгандыр кажангызындан-даа артык сырый каттышкан.

Экономиктиг айтырыгларны шиитпирлээрде ленинчи, хаҢы эртем ёзуузу-биле көөр чоруктуу партия катап тургускан. Чурттуу индустриализастаарының оруу-биле социализминiҢ материал-техниктиг баазазын тургузарының сорулгазын ЛенининiҢ көдүрүп үндүрени ышкаш, партия коммунизминiҢ материал-техниктиг баазазының тургузуушкунунуҢ планын чаа үе-чадада ажылдап кылган.

Эртекен он чылдарның онзагай демдектериниҢ бирээзи чүл дээрге, эртем-техниктиг революцияны партияның организастааны болгаш баштаны болур. ООҢ уламындан партия Совет Эвилелин делегейниҢ эртем-техниктиг депшилгезининҢ мурнуку одуруунга үндүрген, социализмни ооҢ тук тудукчузу кылган. Эрткен чылдарда улус ажыл-агыйының хевир-шинчизи боттуу-биле өскерилген. ЭртеминiҢ болгаш техниказының эҢ чаа чедиишкиннеринге үндезилээш бүдүрүлгениҢ химия болгаш радиоэлектроника, атом болгаш космос техниказы, ылаптыг машина тудуу болгаш прибор тудуу, дүрген чоруктуг транспорт дээш, өске-даа хөй-хөй шак ындыг перспективтиг болгаш экономика талазы-биле ажыктыг адырлары шакпын хөгжүп турар. Космосче орукту кижи төрелгетенге ЛенининiҢ Төрээн чүрту бир дугаарында ажыдып бергенин делегей кажан-даа утпас.

Партия болза бүгү-ле төгей, шапты, хожудангай чоруктарны шиитпирлии-биле сый шаап, бистиҢ экономикавыс делегейниҢ эртем-техниктиг бодалдарының амгы деҢнелиҢге кезээде турзун дээш экономика хөгжүлдезиниҢ эҢ-не депшилгелиг угланыышкыннарын ажыглаарынче чүртту углап турар.

Партияның хүлээп алган угланыышкынының шынныы амыдыралга хынаттынган. Чурттуң экономиказының бүгү адырларының күчүлүг көдүрүүшкүнү—ол угланыышкынның эҢ эки бадыткалы болур-дур. Делегейде чаҢгыс-даа чүрт станокторныҢ болгаш машиналарның ССРЭ-де ышкаш ындыг улуг парыгын эдилевейн турар. Чүрттуң электрижидилгези канчаар-даа аажок улуу-биле калбарган. Электростанцияларның күчүзү 1952 чылда 25,2 миллион киловатт турганындан 1962 чылда 82,6 миллион киловатт чедир, азы үш ажыг катап өскен. Волхов тудугдан БратскиниҢ болгаш КрасноярскиниҢ ГЭС-териҢге—эҢ күчүлүг электростанцияларга чедир эрткен орук—совет чүрттуң электрижидиниҢ ленинчи идеяларының тиилелгезининҢ оруу болгаш. Он чыл иштинде бистиҢ металлургия үлетпүрүвүс 400 миллион тонна хире шойну болгаш 550 миллион тонна каҢны, азы эрткен үүс чылдың дургузундаазындан дыка хөйнү эзилдирген. НефтиниҢ 1 миллиард 100 миллион тоннаны—эрткен үүс чылдың чартыныдан 1953 чылга чедир турганындан дыка хөйнү тыпкан. Нефть продуктуларын болгаш газтарны ажыглаарынга үндезилээш, амгы үениҢ химиязы тургустунуп турар. Тулуг материалдарын будүрери болгаш капитал тудуушкун индустриалдыг бижиг үндезинче шилчээн.

Көдээ ажыл-агыйның сандаргай чоруун узуткаарынче партия бүгү улусту көдүрген. Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының материалдыг сонуургалының ленинчи принцивин катап тургускан, колхозтарның болгаш совхозтарның материал-техниктиг баазазын бижыглаан, машина-трактор станцияларын эде организастаан, күр черлерниҢ аажок улуг делгемнерин шиҢгээдип алган, планнаашкынның чаа чурумуп тургускан, көдээ ажыл-агый будүрүлгезиниҢ мастерлериниҢ чаа кадрларын өстүрген. Бо хемчеглер боттуг түннелдерни ам бээин берген. Чурт мынча хөй тарааны кажан-даа будүрүп ап чорбаан. 1962 чылда тараа культуралларның ниити чыылдазы 9 миллиард пуд чедип—1953 чылдазындан барык ийи катап хөй болган. Онза чүгула чүве болза—көдээ ажыл-агыйны улам ынай көдүрериниҢ быжыг фундаментиниҢ салганында.

(Уланчызы 2-3 арыннарда).

ЭШ Б. Н. ПОНОМАРЕВТУҢ ИЛЕТКЕЛИНИҢ УЛАНЧЫЗЫ

(Эгези 1-ги арында).

Улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарымның бүгү системазын партиямың сайзыраңгаймыткаңы чүрттүң бүдүрүмчү күштериниң күүлүг хөгжүдезинге ажок улуг дөгүм болган. Үлетпүрүү болгаш тудугну эргелеп башкарарын эде тургусканы, көдээ ажыл-агыйны удуртурунуң талазы-биле чаа органнарны тургусканы, партия болгаш күрүне органнарын адаандан үстүнге чедир бүдүрүлге принцивин ёзугаар эде тургусканы ышкаш ындыг улуг хемчеглер улус ажыл-агыйынга партия болгаш күрүне удуртугазының чангыс аай системазын тургускан. Ол система коммунистиг тургузуушкунуңу амгы үе-чадазынга ең ажык-биле дүгжүп турар. Ам сорулга болза, тып алдынган хевирлерни Ленининиң өредип чорааны ышкаш, ең-не ажыктыы-биле ажыглаарында болуп турар.

Партия бистиң чүртүвүстү делегей капитализми-биле экономиктиг чарыштың шинтпирлиг туруштарынче чедирип келген. Совет Эвилели капитализмиңг ең-не күүлүг дээн чүрттүм — Американың Каттышкан Штатҗарын чыпшыр чедип келген. Бистиң чүртүвүс бодунуң кол адаанналгыкчызын чүгле өзүлдениң темпизи-биле эвес, харын үлетпүр продукцизиниң элээн хөй чугула хевирлериниң чыл бүрүде ниити өзүлдезинин талазы-биле база ажып турар. Ол артык күштүг чорук чыл бүрүде-ле өзүп турар, ынчангаш капитализмни экономика талазы-биле тиилээривистиң магадылалы ол болуп турар.

Капиталистиг делегейниң ажылдакчыларының удаа-дараа чугаалап турар хүлээп көрүүшкүннери дыка чугула болуп турар. Космосту шинчилээринге ССРЭ бирги черни, а Америка ийиги черни аалеп турар деп, президент Кеннеди чоокта чаа медегләәш, АКШ «моон соңгаар-даа хожудаар апаар» деп немеп чугаалаан. Совет Эвилели электроэнергетика талазы-биле Каттышкан Штаттарны база-ла мурнап турар деп, америк электриктерниң делегациязы бодумуң чазаанга илеткээн. Далай болгаш хем транспортунуң талазы биле ССРЭ-ниң артык күштүүн демдеглевишаан, «Лук» деп америк журналдың бижээни болза: «Атомнуг ледокол, суг адаанда чалгынның 40 үзел дургедээшкинниг пароходтар, газ-турбиналыг шинчедикчилер, 70 мүн тонна суг иштээр танкерлер, шил волокнозундан кылган корпустар—Россияның далайда күүүзү бо-дур». Мындыг хүлээп көрүүшкүннерни дыка хөйнү көргүзүп болур. А бо бүгү чүнү чугаалап турарыл? Бо болза совет улустуң амыралда боттандырып турары, ленининиңиң улуг күжүн, хөөн чаламда-ла хүлээп көрүп турары ол-дур.

Бистиң чүртүвүс улуг кодурлүүшкүнде турар. Ынчалза-даа чедип алган түүлдеринге оожургавас, үргүлчү бүрүнгаарлаар деп Ленин өөреткен. Оон чугаалааны болза: «Чүвениң ужуру дээрге, бистиң мурнундагы дүржүлгавыстан биске тывылган ол билиишкиннерге оожургавазында, а ыяавыла улам бүрүнгаарлаарында, ыяавыла улам хөйнү чедип алырында, элээн чиик сорулгалардан улам берге сорулгаларже ыяавыла шилчириинде болуп турар. Ол чокта кандыг-даа деңшилге шүүт болдунмас, социалистиг тургузуушкунда-даа деңшилге болдунмас». (Чог., т. 28, арын 172).

Кижи дугайында сагыш салыышкынны партия бодунуң ажыл-чорудулгазының төвүнде тургузуп турар. «Бүгү чүвени кижиге, кижиниң чаагай чоруунга»—оон удуртулга болдуруп турар кыйгырыы мындыг. Ажып эртер бергелер турлажок. партияның ажылының түңнелдери совет кижилерниң амыдыралында тодазы-биле илереп турар.

Чүге-чүге чылдарда үргүлчүлээп чүрттелга айтырыы чедиишкинниг шинтпирлеттинип турар. Соолгу он чылдар иштинде хоорайларның болгаш ажылчын суурларның чүрттелга фондузу барык ийи катап өскен, бистиң чүртүвүстүң чүрттакчы чонунуң барык деп кезии — 103 миллион кижи чаа бажыннарже кирип байырлаан азы чүрттелгазының байдалдарын экижиткен. Чүрттелга тудуу бедик темпилер-биле үргүлчүлеп турар.

Партия болгаш чазак социал хандырылгазын экижидер талазы-биле чүгула хемчеглерни — ең-не бай капиталистиг күрүнелерниң-даа шинтпирлеп шыдавас болганы айтырыгларны боттандырган. Күрүнеден болгаш колхөзтардан чүгле пенсиняны безин 24 миллион кижи ап турар. 1953 чылдазынга деңнээрге 1962 чылда чүрттакчы чонга тывыскан төлевирлериниң болгаш чиигелделерниң ниити түңү ийиден хөй катап улгаткан болгаш 28,4 миллиард рубль болган. Ажыл хүнүң 7 болгаш 6 шакка чедир кызырганы, ажылдакчыларның чавыс төлевир ап турган кезектериниң ажыл төлевирин улгаттырганы, бүдүрүлгенин дыка хөй адырларынга ажыл төлевирин чүрүмүктәнны ышкаш ындыг улуг хемчеглер ажылчы чоннарның амыдыралының байдалын экижидиринге, оларның чаагай чоруун бедидиринге дузалаан.

Ажылчы чоннарның материалдыг болгаш культурдуг хереглелерин улам долузу-биле хандырарын партия моон соңгаар-даа могаг чокка чедип алыр. Ону кылырына бистиң аргаларывыс улам-на калбарар.

Социалистиг ниитилелдиң ажок улуг артык күжү оон тодаргай соруулгалыг идейлии болур. Коммунизмни тургузарынга үнелеп четпес ужур-дузалыг ленинчи идеяның салгалының бүгү байлактарын партия бүрүнү-биле катап тургускан, идеологтуг ажылдың ленинчи принциптерин ол катап төрүттүндүрген болгаш хөгжүткен, бүгү-ле идеологтуг чепсектерни улам ажыктыг кылдыр ажыглаарын чедип ап турар. Бистиң үевисте идеологтуг ажыл үш ең чугула соруулгаларны шинтпирлээр: күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр кылдыр ажылчы чоннарны кижизидери, оларның медерелдиг чоруун болгаш политиктиг деңнелин бедидери, ол чорук коммунизмниң материал-техниктиг базазын тургузарынга ажок улуг ужур-дузалыг; коммунистиг ниитилелдиң кижизин кижизидери; чаа, коммунистиг ниитилел харылзааларын хевирлеп тургузарынга дузалаары болур. Бистиң бүгү хөй-ниитивистиң идей-кижизидилгедиг ажылының ең чугула соруулгаларының бирээзи болза, өскенин күжү-биле амыдыраап, мангыстаачак, соолдар чорукту дузалындан тура тыртып узуткаарында, улустуң байлаан төтчеглээрлерге, социалистиг ниити чүрттелганың чүрүмнарының хажыдыышкынарынга болгаш бистиң тургузуувуска үүлдешпес өске-даа четпестерге удур шинтпирлиг демисежиринде болуп турар.

Бүржуаз идеологияга, оон бүгү ялерээшкиннерииге удур партия шинтпирлиг демисежип турар.

Партияның идеологтуг ажыл-чорудулгазының хемчээли улам-на калбарып турар. Эртем, литература болгаш уран чүүл, кино болгаш театр — улус чоннуң сагыш-сеткил талазы-биле хөгжүдезинин болгаш коммунистиг кижизидилгезинин бүгү арсеналы бо чылдарда партияның кичээнгейинин доктаамал сагыш салыр чүүлү болуп турган.

Чогаадыкчы интеллигенциниң төлээлекчилери-биле партияның болгаш чазактың удуртукчуларының ужуражышкынары ленинчи партийжи чоруктуң улуг школазы болган, литератураны болгаш уран чүүлдү идея талазы-биле кодурериниге чаа күчүүлүг идегни берген. Культураның болгаш уран чогаадылганың бүгү адырларын коммунизмге бараан болур, улус чонга бараан болур кыдыр тургузары — идеология талазы-биле партияның соолгу хемчеглериниң утказы ында болуп турар.

Эштер! Партияның, оон Төп Комитединиң бүгү ажыл-чорудулгазы болза ажылдың ленинчи стилиниң боттанышкыны, совет ниитилелдиң хөгжүдериниң бүгү соруулгаларын шинтпирлээрии ленинчи ёзу-биле көөрү болур. Ленинизмге шынчы чорук делегей социализминиң, империализмге удур демисежип турар бүгү революстуг күштериниң туруштарын быжыглаарынга чангыс чүрттан боттандырар ең улуг хемчегни кылыр арганы бистиң партиявыска хандырып турар.

Бүгү делегейге социализминиң тиилээриниң херээ дээш, совет улус болган Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы шыкаш делегейде чангыс-даа улус, чангыс-даа партия ол хире хөй күштү бербээн, ол хире аар когаралдарны шыдажып эрттирбээн. Бистиң чүртүвүс ниитилелди революстуг ёзу-биле чаарты тургузарынга дайынчы, чогаадыкчы ленинчи бодалдарның болган практиктиг дүржүлгениң өгээртпимес үнер дозу болуп бүгү делегейниң ажылчы чоннарының мурнунга чоруп турар. Коммунизмни тургузуп турар Совет Эвилелиниң үлегер-чижектиң кайы хире улуг күжү үнүп турарын империалистер билип турарлар. Коммунизм-биле боттарының деминиге кол согуушкунун олар бо үениң бүгү революстуг күштерииниң чедештинкизи, чайбыннын болган деңшилгениң камгалакчызы — ССРЭ-же угландырып турарлар. Антикоммунизмниң идеологтуг болган политиктиг ажок улуг аппаратлы хамыктың мурнунда ССРЭ-ге удур шыгаан алган болгаш соңгады чонка ажылдап турар. Ынчангаш антикоммунизм-биле демисеиге, тайбыңның болгаш социал деңшилге хереэнин камгалалынга кол-да аар-берге чүктээшкин ленинизминиң Төрээн чүртүнга ойлажып турар. Коммунизмни тургузуп, дайынчарның сан чок хөй шаптыктаашкыларын ойтур шаптышаан, совет кижилер чаа үениң пионери болгаш авангардызы болур бодунуп улуг интернационалчы хүлээлгезин алдар бистиң чүртүвүсче соктуп кээп турар. Бүгү диптерниң чүе-чүс муң төлээлекчилери совет чүртка чыл бүрүде кээп турар. Анаа муң-муң кижилер билиглерни чедип ап турарлар. ССРЭ-де ам 114 чүрттардан келген 23 муң студентилер өөренип турар. Билиглерни чедип ап, бистиң дүржүлгавысты шинтээдип алган, олар боттарының улустарынга бараан болуп, оларның хосталгазы болгаш аас-кежии дээш демисежирлер.



Ленинниң өөредиминиң болгаш хереэнин талалакчыларының хүрээлеңи чыдын-на улам калбарып турар. Ленинизм түгү болган социалистиг чүрттарның улустарының, коммунистиг партияларның күүлүг отрядтарынга хосталган чүрттарның ажок хөй санныг массалары каттыжып турар. Чогум-на харын Ленинниң өөредии, Совет Эвилелиниң, делегейниң социалистиг системазының үлегер-чижээ болгаш чедиишкиннери болза, колониализмни үзүткээрынче, национал болгаш социал деңшилгеже оруктуг ажытган деп, оларның төлээлекчилери медегләп турарлар. Ленинчи идеяларның бүгү делегейге салдарын социализминиң дайынналары безин хүлээп көөр ужурга таварышканнар. «...В. И. Ленинниң — оруе революциялың башкынчызының идеялары болгаш ажыл-чорудулгазы — бистиң хүннеривисте миллион-миллион кижилерниң сеткил-бодалдарын хаара түлүп алган»— деп, буржуаз социолог Альфред Мейер медегләән. «50 чыл дургузунда бүгү делегей ленинчи болуп бүрүн туруп шыдаар»— деп буржуазниың идеологтарының бирээзи бижип турар чүве болганда, олар ленинизмге удур «дайын идеязын» күштелдиреринче кыйгырып турарлар.

Ол сезиглелдер дугайты чүнү чугаалап болурул? Ол сезиглелдер шынзыттыңызын дээш марксистер-ленинчилер күштерин харамнанмастар. Бүгү делегей херек кырында ленинчи болур, ыяавыла ындыг болур!

Бистиң партиявыстың болгаш улузувустуң чогаадыкчы, тургузукчу ажыл-чорудулгазының түңнелиниде Ленинниң кыйыскаңы коммунизмниң орук айтыкчы шолбаны арткен он чыл иштинде улам чидин-биле хереленген. Ол он чылдар иштинки болгаш бүгү делегей талазы-биле улуг ужур-дузалыг болган. Дүржүлганың маргыш чок шынзытканы болза:

— Ленинизмге болгаш социалистиг тургузугга удураашкак кижиге чүдүүр чорукчуң бүгү үржүктарындан арыгланган, совет чурт коммунизмче дыка дүрген чорупкан болгаш бүгү талааларга улуг чедиишкиннерни чедип алган;

— бистиң чүртүвүстүң ат-алдары, ленинизмниң хандыкшылдыг күжү өскен, делегейде социализминиң болгаш бүгү революстуг күштерниң туруштары быжыккан.

«...Бистиң оруувус шын орук, чүге дизе ол орукка өске чүрттар эрте-даа, орай-даа бол база чайлаш чок кирер»—деп, Ленинниң сөстериниң улуг шынныын төөгү улам тодаргайы-биле бадыткап турар. (Чогаал. т. 33, арын 136). Бистиң мурнувуста оруувусту СЭКП-ниң Программазы чыдып турар. Коммунизм тургузуушкунунуң программазын амыдыралга боттандырары дээш демисел—ол дээрге бүгү совет улустуң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының кол утказы, ол дээрге ниити делегейниң социал деңшилгезинге күүлүг деткимче, бүгү улустарның тайбының болгаш аймыл чок чоруун хандырарынга шинтпирлиг салыышкын, бистиң үевисте бүдүрүп турар ең улуг херек база Ленинге бистиң тургузуп турарывыс ең ажы тураскаал ол болур.

3. Ленинизмниң улуг ачы-хавыяазы

Эштер! Коммунистиг тургузуушкунунуң чедиишкиннери, тайбыңны быжыглаары болгаш империалистерниң кижи төрелгетенин чаңгыс эвес удаа таварыштырарын чаптап турганы делегейниң термоядролуг дайынын болдурбазы дээш демиселдин чайгылыш чок ленинчи политиказы Совет Эвилелиниң бүгү делегейге ат-алдарын кажаңгызындан-даа артык бедиткен. Ленинниң чурту — тайбыңның чүткүлүг камгалакчызы, оон кол төлеңгиижи болур дээрэн бүгү диптерде чаа миллион-миллион кижилер бүзүрээн болгаш улус бүрүзүнүң салым-чолдарынга ленинчи даштыкы политиказының кайгамчык улуг ужур-дузалыын көргеннер.

60 миллион кижилерниң амы-тынын когараткан, он-он миллион бертик-бежел кижилерни артырып каан, бүдүн-бүдүн чүрттарны хоозураткан, муң-муң хоорайларны болгаш суурларны бүзүп үреглээн делегейниң ханныг дайыннарынга империалистер кижи төрелгетенни ийи удаа таварыштырган. Ынчаарга АКШ-тың империалистиринге баштаткан агрессчи болуктер делегейниң чаа дайынынга белеткелди соксаал чокка чорудуп турарлар. Бо удаада чугаа болза бүдүн-бүдүн улустарның болгаш күрүнелериниң амыдырап турарының азы олуп бүүраарының дугайында чоруп турар. Ам чер бөмбүрзээнин кижи бүрүзүге оналаштыр 80 тонна частыр чүүлдерниң белеткеттингенин, чижээлээрге, АКШ ышкаш ындыг улуг чүрту бүрүнү-биле узуткаарынга арсеналдарда бар атомнуг болгаш водороднуг чепсектериниң үш-ле хуузу четчирии эртемденнер санап кергеи. Ядролуг чепсек черни дүүдере көдүрүп, дагларны буза тепсип, океаннарның суун черже ыравыр чаштырыштар хире кылдыр ындыг хөйү-биле мөөнниеттинген.

Ол айылдыг халапты чайладып болбас чүве бе? Тургустунган байдалдан үнер арга кайдал? деп, миллион-миллион кижилер айтырып турарлар.

Ол айтырыга харыыны империализм бербес болгаш берипдээ шыдавас. Бодунуң бүдүүнден-не агрессчи империализм болза чесектеи чаа-чаа даглар дег кыдыр оваалап, дайынны үргүлчүлээр дээр арга шугумун барымдаалап турар.

Кижи төрелгетенни дүвүредип турар айтырыга харыыны чүгле бистиң марксисчи-ленинчи өөредивис берип турар. Ол харыы мындыг: амгы үеде делегей дайыны чайлаш чок эвес, ону чайладып болур болгаш чайладыр-даа үжүрлүг, янзы-бүрү социал тургузуулуг күрүнелер аразының харылзааларынга тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының принцивин бадыткап болур. Ол түңнел хамыктың мурнунда социалистиг лагерьнин өзүп турар күүү-шыдалынга үндезилеттинген. Оонаар бистиң партиявыс төрээн чонувустуң ленинчи ленинизмниң харыызы делегейниң бүгү күжүн империализмниң агрессчи угланышкынынга удур шинтпирлиг демисежче, делегейниң дайынын болдурбазының боттуг бар аргаларын ажылгаарынче мобилизастап болгаш сорук киирип турар. Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының идеязы бодун долгандыр кижи төрелгетенниң ажок хөй массазын каттыштырган материалдыг күш апарган. Оон-биле кады моон соңгаар революстуг чаартылгалар тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының байдалдарында болдунар болгаш чайлаш чок болур деп үүвени ленинизм өөредип турар болгаш төөгүнүң дүржүлгазы бадыткап турар.

Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының идеязы социалистиг революциялың ленинчи теориязында, социализм ең баштай чаңгыс, тускай чүртка тиилеп болурунуң дугайында түңнелде салдынган. Совет эрге-чагырганың тургустунганының соонда В. И. Ленин ол идеяны хөгжүдүп, янзы-бүрү социал-тургузуулуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының принцивин тодаратқан болгаш мырынай чаа, 1917 чылга чедир туруп корбээн дашткы политиканы ажылдап кылган.

ССРЭ кара чаңгыс социалистиг чурт болуп турган үеде ленинизминиң камгалакчылары тайбың дээш, делегейниң ийи-ги дайынын болдурбазы дээш эрес-маадырлыг демиселди чорудуп турган. Ынчалза-даа социализминиң күштери капиталлизмининиден кошкак турган, а дайынга сонуургал чок хөйниити болгаш политиктиг күштер чедир организастаттынмаан турган. Ындыг болган төлээде агрессорларны болгаандырары ынчан чедип алдынмаан.

Социализминиң делегей системазының тургустунганының соонда, оон экономиктиг болгаш шериг күүлүг аажок өскенибиле, империализминиң колониалдыг системазының бууран дүшкени-биле, капитализминиң ниити кризизиниң ханылааныбиле холбаштыр, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының политиказын боттандырарынга чаа үе-чада эгелээн. Делегейге күштериниң деңзигүүрү социализмге ажыктыг кылдыр дыка өскерли берген. Ол үеде бистиң партиявыс болган оон Төп Комитеди ленинчи теорияны байлакшыдып хөгжүткен. Ол политиканы чорударының чепсектери болгаш аргалары базала байлакшаан. Бо талазы-биле кедергей улуг роль шылгарлыгай марксисчи-ленинчи Никита Сергеевич Хрущевка онаалыш турар дээрэн бүгү кижи төрелгетенге эки билдингир. Ол ленинчи политиканың дириг бодалын, оон хээштиг, дайынчы күжүн, оон ханы улусчу характерин Хрущев чайынналдыр илередип турар. Делегей дайыны чайлаш чок болур чүве эвестир дээрэнин дугайында XX съездиниң, СЭКП-ниң Программазының түңнелдери—ленинизминиң теориязынга-даа, политиказынга-даа чугула салыышкын болур-дур.

Бистиң партиявыс империализминиң араатанзыг бүдүүн хажык чок сойгалап илеретпишаан, оон агрессчи планнарын үеңүшаан, империализмге удур шинтпирлиг болгаш деяштиг демиселди чорудуп турар. Тайбың дээш демисел, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының политиказының чедиишкиннери болза, В. И. Ленинниң сөстери-биле чугаалаарга, «бистиң революциявыстың пропагандисчи күжүн чүс катап улгаттырган» (Чог., т. 26, арын 361). Термоядролуг дайындан делегейни хөй удаа камгалап алган Совет Эвилелиң кижилерниң салгакчылары чүс-чүс чылдарда алдаржыдар апаар. АКШ-тың агрессчи болуктериниң Кариб далайның районунга өөскүүп келген кризизин тайбың шинтпирлээни, термоядролуг дайынны чайлатканы, социалистиг Кубаның революстуг чазлап алышкыннарын камгалап алганы—тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының политиказының шынныынын, кижи төрелгетенге оон чаагай түңнелдериниң чайынналчак бадыткаашкыны-дыр.

В. И. Ленин социалистиг күрүнеиниң даштыкы политиказын чорударынга эглиш дивес быжыг турган болгаш империалистерниң күткүүшкүннеринге алыспазынга өөредип чорган. Оон-биле чергелештир Совет күрүнениң капиталистиг күрүнелер-биле, буржуазиянын янзы-бүрү болуктери-биле аразында харылзааларга Ленин улуг эвилең чоруун илередип турган. Делегей ареназында күштерниң амгы туруш-байдалының үезинде ленинчи даштыкы политиканың ол хевирлери онза чугула болуп турар.

«Калчаарап барганнар» деп ам ынчаар алдың турар, империализминиң ең-не реакциялыг болуктери термоядролуг дайынга ажыы-биле инанып турар. Соолгу үеде барының талакы чурттарның империалистери дайынга белеткелди улам-на күштелдирип турарлар. Олар АКШ-тың болгаш Англияның чаа организастап турар ядролуг шериг кезектерин чангыс чудурук кылдыр каттыштырып, «хөй талалыг эвилелге болгаш хөй талалыг контролга турар» далайның түскай ядролуг күштерин тургузуп, ээдере чепсегленишкинни хөй-хөй чылдар бурунгаар планнап турарлар. АКШ биле Франция ядролуг чепсектиң шенелдезин катап эгелээннер. Чедир соктунизан гитлержи генералдар атомнуг чепсекче улам-на турамык чүткүп турарлар.

Маркисчи-ленинчилер шынны чалданып чок көрүп турарлар. Империализм ам-даа күштүг, оон агрессчи чоруу читпээн. Империализминиң агрессчи планнары туруп турда, Төп Комитет, Совет чазак социалистиг Төрээн чүртүнүң кампаланыр аргалының быжыглаар дээн Ленинниң чагыгларын чангыс минутада-даа үгнайн турар. Ам социализм чүге-даа аштырбас күш болу берген, ынчаарга оон күүлүзүн шенеп көөрүн күзеп турар ындыг кижилер чыпча шавышкынынг согуунну алыр!

Ол-ла үеде бистиң чүртүвүс күштериниң амгы үедеги деңзигүүрүн херек кырында боттуу-биле көөр чорукту илередип турар ындыг кижилер-биле, ядролуг дайын кандыг үржуктарбиле кыжаныш турарыл дээрэнин билип турар кижилер-биле угаан-сарыылдыг дугуржулганы дилеп тыварынга белеп. «Айтырыгны дайын-биле шинтпирлээринче чүткүп турар, бүржуаз лагерьнин ындыг төлээлекчилери-биле азы пацифизмче чүткүп турар ындыг төлээлекчилери-биле чугаалажыр апаарывыс биске хамаан чок чүве эвес-тир» дээрэнинин дугайында Ленинниң айтышкынны бүрүнү-биле күштүг болуп артып турар (Чог., т. 33, арын 236). Тайбын кожа-хелбээ догуннаашкынының политиказын хажык чок чорудары улуг эрес-дидим чорукту-даа, улуг ураа арганы-даа негеп турар. Делегей политиказының янзы-бүрү адырларынга ам-даа чидиг болган шудургу сегиржип алышкыннар болур апаар. Оларга тиилекчи болуп үнерде ленинчи ёзу-биле хөделир херек — бистиң партиявыстың Төп Комитеди шак ынчаар кылып турар.

Империалистиг дайыннарны бүрүнү-биле чок болдурарын, дайыннарның таварыштыраар халапгарындан болган качыгалдарындан ажылчы чоннарны чайладырын ажылчын ангының ең чугула соруулгазы кылдыр марксисчилер кезээде шак ынчаар көрүп келгеннер. Делегей дайынын Ленин ең улуг кем-херек үүлгедиишкини-дир деп адаан. «Шак ындыг дайынга удур демиселге бодунуң амыдыралын бүрүн берип болур, ол демиселге кам-хайыра чок болур херек, ону камгалаан бүгү-ле хоозун чулчуруушкуннарны соолгу булуңнарга чедир истеп-стрер херек» (Чог., т. 33, арын 396).

Ядролуг дайынның үржуктарын билип турар марксисчи-ленинчилериниң амгы салгакчыларын ол кыйгырыг кайы хире карак-кыыл, чижеглээр чүве чок хөделиишкиннерже кыйгырбайн турар дээр! Коммунистер улус массаларны дайын айылызынга удур идепкейлиг демиселче кыйгырып турар. Дайынчыракгарны болгаандырарын, улустарның тура-соруун күүседиринче болгаш тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының өруу-биле чорутурунче империалистиг чаяктарны албадарын —капитализм чүрттарында тайбынның камгалакчылары дайынны болдурбазының хереэнге боттарының салыышкынны кыдыр билип турарлар, ядролуг халапган хоорайларны болгаш суурларны камгалап алырда олар тайбың дээш демисежир ужурлуг деп санап турарлар.

Тайбың болгаш коммунизм ам чарыыбас тудуш чүүл кылдыр билдинер апарган—ол дээрге марксизм-ленининиңиң моральполитиктиг улуг тиилелгези-дир. Бистиң-биле кады бүгү тайбын дээш демисежип турар бүгү кижилериң чамдыктары коммунизминиң принциптеринге каттышпайн турар. Ынчалза-даа империализминиң ең-не ойлух чок, ең-не чүдекбужар илерээшкини—дайынарга удур коммунистерниң карак кызыл демисели болза бистиң үевистиң кара чангыс шыны—коммунизминиң шыны дээрэнин быжыг тайбынны чедип алырын орадажып турар бүгү кижилерниң карактарынга көргүзүп турар. Бистиң чүртүвүсту агреессчи деп турган империалистерниң меге-хоозун чулчуруушкуну хүл-ыйба дег эстей бергел, олар ол хоозун-меге чугааны чепсегленишкинниң ээдере будурерин шынзыдарынга ажыглап турганнар. Социализминиң болгаш коммунизминиң тургузуушкуну тайбынны камгалаары-биле тудуш, ССРЭ делегейниң социалистиг системазы быжыг болган тудум-на, тайбынның хереэ ынаныштыг болур дээрэнин Совет Эвилелиниң амыдыралы, чепсегленишкинниң бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрер дээш шинтпирлиг демисели бадыткаан. Оон канчаар-даа ажок улуг политиктиг ужур-дузалыг түңнелди кылза чогуур: Совет Эвилелиң, социализминиң делегей системазын быжыглаарынга, ленинизминиң улай тиилелгезинге чер-делегейниң бүгү улустары сонуургалдыг.

Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын дээрге империализмбиле эптежирии эвес, а социализм биле капитализминиң аразынга бүгү делегей хемчээлиниге ангы демиселиниң хевиридир деп бистиң партиявыс кезээде онзалап демдеглеп келген. Бистиң үевистиң кол чорудээзи—социализм биле капитализм аразында чорудээ-дир. Экономика, политика болгаш идеология талазы-биле кончуг улуг тулчуушкун оларның аразында чорун турар. Ол тулчуушкунга социализм бодунуң артык күштүг чоруун практика кырынга, тодаргай чижекбиле көргүзүп турар.

Ленинизм болза тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының политиказын делегейни революстуг ёзу-биле улам-на чаартырынче угланган хеделиишкиннер-биле холбаштырып турар. Тайбынның байдалдарынга социалистиг дем каттыштырылгазы улам-на быжыгып, социализминиң болгаш коммунизминиң артык күштүг чоруктары долу чергези-биле ажыттының турар. Тайбынны камгалаары, тайбын кожа-хелбээ догуннаашкынының принцивин делегей политиказынга доктаадып тургузары делегейниң революстуг чорудулгазын кошкатпайн турар, харын күштелдирип турар. Чогум-на тайбын кожа-хелбээ догуннаашкынының байдалдарынга Кубага революция тиилээн, ынчантаа, Европанын болгаш Азиянын соонда чер бөмбүрзээнин үшкү дивинге—америк дипке социализм догуннааны олдур.

Тайбын кожа-хелбээ догуннаашкынның байдалдарынга национал-хосталгалыг, шинчээшкин-даа чедиишкинниг хөгжүп турар дээрэнин төөгү көргүзебен. Совет Эвилели, социалистиг бүгү-ле чүрттар Азияның, Африканың болгаш Латин Американың улустарының империализмге удур хосталгалыг шинчээшкинин, оларның ыдыктыг, чөптүг дайыннарын бүрүнүбиле детпин, оларга мораль, политиктиг болгаш материалдыг дузаламчыны көргүзүп турар. Эртекен чылдарда шак ындыг болчүмчалыг детпинчең хөй-хөй чижектерин СЭКП бергеи. Каттышкан Араб Республиканың, Индонезияның, Алжирниң, Пеменниң улустарынга болгаш өске-даа хөй-хөй улустарга берип турар бистиң херек кырында боттуг дузаламчывыс—ол дээрге национал-хосталгалыг шинчээшкинни детпинир хугайында ленинчи чагыгларның херек кырында боттанып турары-дыр. Бо айтырыгга бистиң туружувус илдең болгаш тодаргай: колониализминиң бүгү-ле хевирлерин чер кырынга узуткаң чок кыланы турар ужурлуг, бүгү улустар хосгуг болур ужурлуг.

Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын капиталистиг системаның бүгү-ле чорудээлерин чидиглендирбишаан, капитализминиң шинээлериже ажылчын шинчээшкиниинің хөгжүдүнге бүрүн деткемни берип турар. Калбак массаларның антимонополистиг шинчээшкиниинің улам-на бедиги кодурлуп турар чалгыы ол дугайын хереченлеп турар. Капиталистиг чүрттарда ажыл соксадыышкынныг деминдиң туруп корбээн кодурлүүшкүнү база-ла ол дугайын хереченлеп турар. Бүгү-ле чүрттарга социалистиг революцияларның тиилээри—чайлаш чок. Ынчаарга ону чүрт бүрүзүнүң чону тодаргай төөгүлүг байдалдарда ең-не чогумчалыг болуп турар ындыг хевирлерге өскүүлүп үндүрер.

Амгы үениң революсчу чорудуушкуну ынчаар калбарын, империализминиң болгаш дайынның күштеринче социализминиң болгаш тайбынның күштериниң күүлүг шаап халдаашкыны өронтудан болгаш тыылдан ынчаар чорун турар. Чүрттап эртирген ай болгаш чыл бүрүзү делегейниң социалистиг системазын, оон идеялыг, политиктиг, экономиктиг болгаш шериг күүлүзүн күштелдирип база империализминиң системазын божанналып, улам-на кошкадып турар. Социализминиң делегей системазының чедиишкиннеринде, америк империализминиң чимээнишкиннеринге удур, хосталга болгаш хамаарышпас чорукту, хосгуг болгаш бай шырак амыдыралды бээр. Ленинизминиң, ленинчи политиканың болгаш идеологиянын улуг ачы-хавыяазы ында болуп турар.

Революсчу күштериниң идепкейлиг хеделиишкиннериниң түңнелиниде төөгү боду-ла коммунизминиң эвиделчизи болу берген үеде чүрттап турар-дыр бис. Төөгүнүң бурунгаар шимчээшкини шапкынчып турар. Төөгү марксизм-ленининизминиң чаа-чаа чедиишкиннеринче ёзулуг-ла бөлшевикчи темпилербиле хөгжүп турар.

(Төнчүзү 3-ну арында).

Эш Б. Н. Пономаревтуң илеткелиниң төнчүзү

4. Коммунистиг шимчээшкиниң ленинчи сырый каттыжыышкыны дээш

(Эгези 1—2-ги арыннарда.)

Эштер! Бүгү демократтыг, дешпилгелиг күштериниң сырый каттыжыышкыныңың үндезини, делегейниң ажылчын аңгысының тинилегезиниң магадылалы болза социализм чурттарының, делегейниң коммунистиг шимчээшкиниңиң чаңгыс эви болур. Холдарындан быжыы-биле түттүнчүп алгаш, чаңгыс аай чыскаал-биле бурунгаар чоруур, капитализмге удур демиселге, коммунизминиң тинилегези дээш бодунуң дайынчы делегей эвилелиги бүгү хемчег-биле быжыглаар деп В. И. Ленин коммунистерни өөредип чораан. «Пролетариаттың талазындан, а оон дараазында бүгү делегейниң бүгү чурттарының болгаш нациялыларының бүгү ажылчы чон массаларының талазындан эвилелче болгаш чаңгыс эпче эки-тура түткүдү чокка, капитализмни ажар тинилегениң херээн чедиишкинниг деозуп шыдавас»—деп, Ленин айтырыгны шак ынчаар шинтпирлиг болгаш күштүг тургускан. (Чогаалдар, т. 31, арын 128).

Ажылчын аңгы буржуазиядан кошкак турган үеде интернационалчы сырый каттыжыышкын мырыңай эргежок чугула турган. Ындыг болза-даа, ам күштериниң денгижүүрү ажылчын аңгыга ажыктыг кылдыр үндезини-биле өскерилген турда, интернационалчы сырый каттыжыышкын оон биче эвес эргежок чугула боон турар. Түге дээрге, делегей пролетариадының түгле күжү өзүп турар эвес, харын кижи төрелгетениң хуу-сальмы дээш, цивилизация болгаш культура дээш, он-он болгаш чүс-чүс миллион кижилериң аас-кежии болгаш амыдыралы дээш оон төөгүлүг харысалгазы бала өзүп турар. Ынчангаш коммунизм хөй тинилегелерни чедип алган турум-на, капиталистиг тургузугнуң төнчүзү чоокшулаан турум-на, коммунистериң бүгү делегей армизының эвилели улам сырый болган турар ужурлуг. Коммунистиг партия бүрүзү делегейниң коммунистиг шимчээшкиниңиң сырый каттыжыышкыны дээш херек кырынга демисежир ужурлуун пролетарҗы интернационализминиң ленинчи принцыви айтып турар. Ленинизминиң ёзулуг талалакчылары коммунистиг шимчээшкиниңиң сырый каттыжыышкыныңың үнелеп, ону быжыглаар дугайында үргүлчү сагыш салып турар.

Акы-дунма партияларның төлээлекчилериниң Москва чөвүлел хуралдарының хүлээп алганы 1957 чылдың Декларациязы болгаш 1960 чылдың Медеглели амгы үениң байдалдарында бүгү делегейниң коммунистериниң дайынчы программазы болур. Бир эвес Маркс, Энгельс биле Ленин дириг чораан болза, оларның мынчаар чугаалаары чигзиниг чок ийик: «Бистиң салгакчыларывыс шын угланыышкынны ажылдап кылган-дыр. Ону барымдааланар база чаа-чаа улуг тинилегелерни чедип алыр силер». СЭКП болза Москва чөвүлел хуралдарының документилериниң бүгү принциптерин чайгылыш чокка күүседип турар.

Коммунистиг шимчээшкин болза, реаксылыг күштерге удур, янзы-бүрү оппортунистиг агыышкыннарга—ревизионистерге, догматиктерге болгаш сектантыларга удур, национал истерге, барыын үзелдиг дүжүп берикчилерге болгаш «чоон үзелдиг» авантюристерге удур демиселди чорутпушаан, хөгжүп база быжыглыг турар. В. И. Ленин ревизионизмге эптеш чок чораан. Ынчалза-даа «чоон үзелдиг» оппортунизм улуг айыылыг болу берген сагында-ла, бир эвес:... «чоон үзелдиг» мелегейлерге» удур шинтпирлиг шаап халдаашкыны чорутпас болза, «бүгү шимчээшкин өлүмге чыгаттырар. Мээң ханы бүзүрелим ыңдыг» деп Ленин баш удур сагындырып турган. (Чогаалдар, т. 32, арын 444). Амгы байдалдарда «чоон үзелдиг» оппортунизм ревизионизмден биче эвес айыылыг. Барыын болгаш чоон үзелдиг чайгылыышкыннарга удур, национализмге удур СЭКП-ниң чорудуп турар шинтпирлиг демисели—делегейниң коммунистиг шимчээшкиниңиң хүрээлениндө чаңгыс эптиг быжыглаарының чугула фактору болур. Коммунистиг шимчээшкинни барымын оппортунистиг тулаажө кирп тыртар азы кедергей революсчу хөөремиккей чорукту оруунче тайзырын оралдажып чоруур кижилер эвес, харын марксизм-ленинчи орук-биле чайгылыш чокка бар чоруур кижилер кезээде шыныг болуп келген болгаш болур-даа. Бо болза коммунизминиң тинилегезинче аппар чоруур кара чаңгыс шын орук-тур!

Делегей хөгжүлдезиниң кандыг-бир айтырыгларын янзы-бүрү көөр чорук коммунистиг шимчээшкинге тургустунуп келири магат чок болбайн аан. Ындыг болза-даа бодалдарны деннештирип көөрүн дугуруштунган чингине шугумну барымдаалап чорудар, ол чорук коммунистиг шимчээшкиниңиң чаңгыс эвин быжыглаарына дөгүм болган турар ужурлуг. Капитализминиң болгаш реакциянның күштеринге удур хөй-хөй тулчуушкуннар ам-даа мурнувуста болгай. Коммунистиг шимчээшкинге чаңгыс эп, марксизм-ленинизминиң принциптеринге үндезилеттинген чаңгыс эп, база катап чаңгыс эп кажангызындан-даа артык эргежок чугула болуп турар.

Бистиң партиявыстың ТК-зының ап турар бүгү базымнары болза, коммунистиг шимчээшкиниңиң дээди эрге-ажыктарын, тургустунуп келген чөрүлдээлерни ажып эрттер дээн күзелдиг, коммунистериңиң ам болур бүгү делегей шуулганы марксизм-ленинизминиң принциптеринге үндезилээш акы-дунма партияларның шуптузунуң дайынчы болгаш бүзүлбас чаңгыс эвин база катап көргүскен турар кылдыр таарымчалыг байдалды белеткээр дээн чүткүлдү барымдаалап турар.

Коммунистериң дайынналры хөй. Чогум-на харын дайынналрга удур коммунистериңиң бүгү күштерин угландырар, оларның идеологтуг батереялары дөгерези ынаар шыгааган турар ужурлуг. Ниити эрге-ажыктарны барымдаалаарын, ылангыя шуптузунга бир дөмей хамаарышкан айтырыгларны шинтпирлээрде, марксизм-ленинчи өске-даа партияларның ажылчорудулгазынга бодунуң базымнарының салдарын кезээде барымдаалап көөрүн ленинизмге шынчы чорук акы-дунма партияларга хүлээдип турар.

Дыка хөй чурттарның коммунистиг партиялары конгуг аар-берге байдалдарда демисел чорудуп турар. Империализмге болгаш реакцияга удур, күш-ажылчы кижилериң эргеажыктары дээш ол маадырлыг демисел хүн бүрүде чайбыынчалып турар. Испаниянның, Португалияның фашистериниң кара бажыңнарында, Грецияның, Барыын Германияның, Аргентинаның, Перунуң, Венесуэланың, Парагвайның, Таиландының болгаш өске-даа чурттарның кара бажыңнарында болгаш өлүм лагерьлеринде мун-мун коммунистер хилинчектенип чыдар. Чоокта чаа кадыг дошкун чаа согугларны Ирактың болгаш Испаниянның алдарлыг коммунистиг партияларынга таварыштырган. Бистиң дайынчы эштеривис Хулиан Гримау биле Хусейн ар-Рады араатанзаан реакцияның холуудан маадырлыы-биле өлгеннер.

Ындыг болза-даа эрин-шагай-даа, шаажылал-даа коммунистерниң эрее-маадырлыг сөөрүн сый шаап шыдавас. Революсчу демисел-биле холбашкан бүгү-ле бергелерни болгаш качыгдалдарны, хилинчек-чонуланны ажып эрттер арганы берип турар күштерни оларга түү берип турарыл?—Лениниим, Совет Эвилелиниң, социалистиг өске-даа чурттарның тинилегелиг практиказы-биле, делегейниң коммунистиг шимчээшкиниңиң практиказы-биле бадыткаттынган ленинизминиң төөгүлүг шыны берип турар. Өлүрткеннериниң орнун чаа-чаа хайынчылар эзелеп ап турар, ынчангаш ленинчи улуг арнияның хүрээзеңи бүгү делегейде өзүп бара калбарып турар.

Империалистиг лагерьниң хартаачылары коммунизмче орукту полицейжилериниң мону-биле болгаш оъктар-биле мөөндактарын орандажып турарлар. Политиктиг согуглар-дыр ийик! Коммунизминиң дазылдары кандыг-даа дерзин үүлгедиглер тура тыртып шыдавас кылдыр ханылаан деп үүвеин ойлар биле турарлар. Капиталистиг делегейниң социал үндезиннери божаннап, ирип бойлаан, чайлаар арга чок чидигленип турар иштики ханы чоруулдээлер тудуп чий берген, капитализмге удур демиселче амгы үениң бүгү революсчу күштерин кодурлуп үнген. Коммунистер, «канчаарга-даа оларга хамаажыр» деп Ленининиң өөреткенин эки билбишаан, бурунгаар дидим болгаш бүзүредиг бар чоруур.

Төөгү Ленининиң-биле — коммунизмче угланыышкын-биле хөгжүп турар дугайын бистиң үевистиң бүгү кол болуушкунары маргыш чокка хереченип турар. Ам безин кижи төрелгетенниң үштүң бир кезии социализминиң делегейинде чурттап турар. Ленинизминиң херели бистиң планетавыстың кырында улам күштүү-биле чайбыынгалып кел чыдар.

Ленининиң төрүттүнген хүнүн болгаш оон идеяларының тинилегелиг базымын демдеглевишаан, совет улус, бүгү чурттарның улус массалары ленинизминиң тинилегези дээш моон соңгаргы тулчуушкуннарга чаа-чаа күштерин тып ап турар.

Бистиң ленинчи Коммунистиг партиявыс делегерезин!

Тайбыңның болгаш коммунизминиң тинилегези дээш демиселге ажылчын аңгының кезээде тинилеп турар чепсээ — ленинизм делгерезин!

• • •

(Эш Б. Н. Пономаревтуң илеткелин адыш часкаашкыны наш удаа үзе кирип турган).

Демисел эгелээн

(Часкы хову ажылдарының хүн демдеглели)

Бистиң республикавыстың кодээзиниң ажыл-ишчилери кубанчыларның кыйгырыынга харыы кылдыр чедип чыдың бешки чылында тараа будүреринң дыка көвүдедирип болгаш 110 муң тонна тараапы, 20 муң тонна эттиг, 19 муң тонна сүттүг болгаш 2 муң тонна дүктүг күрүнеге садарын шинтпирлээн. Ону тараажылар, механизаторлар болгаш малчыннар күүседип шыдавас.

Ындыг болза-даа ол сорулганы күүседир төлээде ам часкы хову ажылдарының үезинде хөй болгаш күжениишкиниңг ажылдаар херек. Часкы хүн — чыдың чемгерер деп улус аңаа эвес чугаалажып турар. Ол черле билдингир: колхозтарның болгаш совхозтарның ховуларында бүгү кодээ ажыл-агый культураларының бедик дүжүдүнүң үндезини чогум-на ам салдынар.

Бо чылын час үзамдыгыышкыныңг, ынчангаш тарыгганы эки болгаш кыска хуусада арттирер төлээде күжениишкиниңг ажылдаар апаар. Ынчаарга ол болза белеп эвес ажыл, түге дээрге чалын тарыыр культураларның тарыгазынга эргежок чугула 382 муң гектар черден республиканың ажыл-агыйларында күстен эгелээн 207 муң гектар чер белеткеттинген, тодаргайларга 175 муң гектар черни, оон иштинде Чоон-Хемчик бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-агыйларының талазы-биле 82 муң гектарны, Тандыныңга — 80,8 муң гектарны болгаш Тес-Хемниңге — 12,1 муң гектарны удур аңдарар апаар. Ынчангаш 600 муң гектар хире хөрзүнү аңдарар, ажылдап кылыр болгаш чажып тарыыр ужурлуг. Ону күүседир бүгү аргалар механизаторларда болгаш тараажыларда бар. Часкы хову ажылдарының бүгү комплексиниң организастыг чорударынга ажыл-агыйлар четчир механизатор кадрларлыг, трактөрларлыг, андазыннарлыг база кодээ ажыл-агыйының өске-даа машиналарлыг болгаш транспорттуг болуп турар.

Кол түүе болза баштайгы хүннерден эгелээш үзамдыгыышкынны болдурбазы, бар турар бүгү техниканы бүрүн күүлүг ажыглаары болур. «Шекпээр», «Барлык» болгаш «Найырал» совхозтарның ажыл-ишчилери часкы хову ажылдарынче Тывага бир-ле дугаар эгелеп киргеннер. Олар чылыг хүннерни ажыглавышаан, чер аңдарарын, хөрзүнү ажылдап кылырын болгаш тараапы чаштырарын эгелээн. Барлык ховуларында баштайгы хүннерде 15 чаштырылга агрегаттары ажылдап турар. Ында план ёзугаар чажып тарыыр 6900 гектар тараа культураларындан апрель 23-ке чедир муң ажыг гектар кызыл-тас болгаш 30 гектар чочак-тараа чажып тарытынган. Ол өөрүнчүт болбайн аам. Ындыг болза-даа ында четпестер база бар. Удуртукчуларның болгаш тускай эртемниглериниң — агроном эш Кожушконуң чедир көрбээнинии харааны-биле трактористер Куулар Көк болгаш Сая Сенит-оол үрезин дамчыдар алаан каш хоорзалары болгаш дискалары чок сеялкалар-биле кызыл-тас чаштырылгазын чорутканнар, оон түүнелинде үрей кылыышкын болдунган. «Шекпээр» совхоз часкы хову ажылдарын багай эвес эгелээн, ынчалзажок аңаа баштайгы хүннерде-ле агротехниканы каржызы-биле хажыдар чорук болдунган. Агроном эш Шульгинниң буруузу-биле изип чыдываан хөрзүнге 70 гектар чинге-тараапы чажып тараан, үрезин болгаш өске-даа материалдыг чарыгдалдар хей октаттынган деп чугаалап болур. Эш Шульгин бодунуң харысалгалыг ролюн бүрүү-биле биләвээн болгаш үрей кылыкчыларның хөөнүнге алнып турар боор. Эш Шульгин силерниң профессионалчы чоргааралыңар кайдал, силерниң чер ажылдакчыны деп арын-шүүрүвер кайдал? Соок хөрзүнден, доктаттардан-даа корткас чочак-тараа тарылгазындан түге ажылдап эгелевээн силер?! Чуртка тарыттынган гектарларның санының дугайында болур-болбас медээ эвес, харын тараа херек дээрзин биләп алыңар.

Чүнү тараап болдур сен, ону ажаан алыр сен деп улустуң мерген үлегер чугаазы бар. Үрезин — бүгү кодээ ажыл-агый культураларының бедик дүжүдүнүң үндезини. Ол шынчы чорукту ажыл-агыйларның чамдык удуртукчулары, тускай эртемниглери, а ол ышкаш «Сельхозтехниканың» Чадаана салбырының эргелекчизи эш Каков чүү үүвеге идеген турары билдинмес. Часкы тарылганы бедик агротехниктиг деннелге база организастыг эрттирер төлээде колхоз болгаш совхоз бүрүзүнге доп-дораан хемчег алыры база тарылганың чорудулгаларында четпестерни дүрген узуткаарын чедип алыры эргежок чугула.

Ховуларда хар улам-на авважеп, чеди чылдың бешки чылының чазы бодунуң эргезинче кирип турар. Тываның тараажылары! Ону бүрүн белеткелдиг уткуулукар! Май мурнунуң социалистиг чарыжын калбартыылыңар!

Социалистиг чарыштың тиилекчилеринге алдар!

★ ☆ ★

СЭКП обкомунуң бюрозунда болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедири дээш 1963 чылдың бирги кварталында республиканың колхозтарының, совхозтарының болгаш районнарының социалистиг чарыжының түннелдериниң дугайында

1963 чылдың бирги кварталында социалистиг чарыштың түннелдерин чугаалажып көргеш, СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели мал ажылының продуктуларын бүдүрериниг болгаш күрүнеге садарынга республиканың кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери чамдык эки түннелдерни чедип алганын демдеглээн. Күрүнеге эът садарының планы 112,5 хуу, база сүттүү — 106,3 хуу күүсеттинген. Бо чылдың бирги кварталында сүт бүдүрери 1962 чылдың ол үезинге бодаарга 16,3 хуу хөй болган.

Эрткен чыл-биле деннээрге сүт бүдүрерин 12,3 хуу көвүдеткен болгаш инектериниг баш санын 7,4 хуу өстүрбүшаан, сүт садарының планын 130,6 хуу күүсеткен Таңды районнуң колхозтары болгаш совхозтары багай эвес ажылдааннар.

Чоон-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери база эләэн аки түннелдерни чедип алганнар. Ында эът садарының квартал планы 102 хуу күүсеттинген болгаш ону бүдүрери эрткен чыл-биле деннээрге 15,9 хуу көвүдээн, малдың бүгү түзүннериниң баш саны өскен.

Бии-Хем болгаш Каа-Хем районнар эът, сүт садарының планын күүсеткен, ол продуктуларны бүдүрери болгаш садары эрткен чыл-биле деннээрге көвүдээн.

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозу, Бии-Хемниң «Кызыл тараачын», Тандының «Революциялың чалбыжы» колхозтары өске ажыл-агыйлардан эки ажылдааннар.

Оон-биле кады кичээнгейни кошкатканының түннелинде Улуг-Хем, Барыын-Хемчик болгаш Тес-Хем районнарның ажыл-агыйларынга мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле бирги кварталдың планы үзүлгенин СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш Министрлер Чөвүлели демдеглээн. «Тээли», «Улуг-Хая», «Барлык», «Тес-Хем», «Шекпээр» совхозтар болгаш өске-даа чамдык ажыл-агыйлар сүт бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының планын база күүсеттээн.

1963 чылдың бирги кварталында мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш садарын көвүдеткени дээш СЭКП обкомунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң шилчимир Кызыл туктарын дараазында районнарга тыпсырын шинтпирлээн:

эът талазы-биле: 1962 чыл-биле деннээрге эът бүдүрерин кудулаткан Улуг-Хем районнан (партком секретары эш Чакар, райкүүском даргазы эш Сапелкин) ук тукту дедир алгаш, эът бүдүрерин эрткен чыл-биле деннээрге 15,9 хуу болгаш садарын — 7,4 хуу көвүдеткен, малдың бүгү түзүннерин өстүрбүшаан, 1963 чылдың бирги кварталында эът садарының планын 102 хуу күүсеткен Чоон-Хемчик районга (партком секретары эш Ондар, райкүүском даргазы эш Диягимек);

сүт талазы-биле: сүт саалдазының болгаш бүдүрерининг талазы-биле багай көргүзүглүг Барыын-Хемчик районнан (партком секретары эш Бойду, райкүүском даргазы эш Биче) ук тукту дедир алгаш, сүт бүдүрерин эрткен чыл-биле деннээрге 12,3 хуу болгаш садарын— 23,8 хуу көвүдеткен, бирги кварталда сүт садарының планын 130,6 хуу күүсеткен Таңды районга (партком секретары эш Сухачев, райкүүском даргазы эш Даваадор).

1963 чылда кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедири болгаш күрүнеге садарының планнарын ажыр күүседири дээш эргелелдер, колхозтар болгаш совхозтар, фермалар болгаш бригадалар, малчыннар болгаш хову ажылдакчыларының аразынга социалистиг чарышты улам калбартырын парткомнарга, бүдүрүлге эргелелдеринге, ажыл-агыйларның удуртукчуларынга, партия эге организацияларынга дааскан.



Комсомолчу Алевтина Оюн дүржүлга станциязының Хадың-Аксы сүт-бараан фермазынга ыңдыг-ла үр эвесте амылдап эгелээн. Кысна үемин дүргузунда амыын уруг бодунуң мергежилинге кызыман амылдыын көргүзүп, ферманың дүржүлгалыг саанчыларындан барык тудан чон амылдап турар. Чеди чылдың бешки чылының бирги кварталында Алевтина Оюн бодунга быжыглаан 35 инээнден имитизи-биле 3538,8 литр сүттү сагган.

ЧУРУКТА: саанчы А. Оюн. Фотозу В. ЛУТКОВТУУ.

Бичии чаштарның кижизидикчизи

Тас-оол Туматовна Калдарны Чаа-Суурнуң бичии чаштары «Бистиң Тас-оол үгбавыс» дижирлер. Ол черле шын. 6 айлыындан эгелээш, чеди хар чедир назылыг хөй-хөй уруглар аңда өзүп, доругуп келген. Оларның чамдыызы ам школада өөреми берген. Ынчалзадаа ясли-садыш ам-даа утпаан, аңаа бо-ла чедип кээрлер. Коммунист Тас-оол оларны өөрүшкү-биле үткүп ап, өөредилгезин, чурумун сонуургап айтырган турарын көрүп болур. Ол бичиилерге эптиг, эелдек, ынчангаш олар база аңаа ынак.

Ам ясли-садта колхозчуларның 30 уруглары хаара түттүнген. Оларны культурлуг аажы-чаңга кижизидери дээш коммунист Тас-оол бүгү күжүн салып, 8 чыл иштинде ажылдап келген.

С. БҮРБҮ,
Өөвүр район.

Үлетпүрнүң болгаш тудугнуң улам бедик көдүрлүүшкүнү дээш

КРЕМЛЬДЕ БҮГҮ-РОССИЙ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫ

МОСКВА. АПРЕЛЬ 22. (СЭТА). Коммунизминиң материал-техниктиг баазазының тургузарынга улуг салыышкынны Россия Федерациязының ажылчы чоннары кирип турар. Оон улуг-хуузунга ССРЭ-ниң үлетпүр продукциязының үштүң ийи кезии оналажып турар. Федерациянның карак четпес делгемнеринде мун-мун улуг заводтар, фабрикалар, электри станциялары, рудниктер, шахталар, нефть бүдүрүлгелери туттунуп деритинген. Чурттуң ол-бо черлеринде дамчыдыкчы кан хоорзалар — улус ажыл-агыйның газ болгаш суук одалга-биле хандырып турар чер адаанның транспорт дамырак-оруктары шөйлүп чоруткулаан.

Россияның девискээри ам безин чаа тудугларның сырый четкизи-биле шыптынган. Чурттуң өзек ортузунда болгаш чоон талазында металлургиянның тергини улуг чаа төптери тургустунуп турар. Уралдың эрги заводтарын чаарты кылып турар. Хоорайларда улуг химиниң улуг будүрүлгелерин тудуп турар. Индустрияның күүлүг чоргаар базыны бүгү чурттуң улуг девискээриниң бир ужундан өске бир ужунче хөрлип турар.

РСФСР-ниң үлетпүрүнүң болгаш тудуунуң хөгжүлдезиниң моон соңгаргы сорулгаларынга апрель 22-де Москвада ажыттынган бүгү-россий чөвүлел хуралының ажылы тураскаатынган. Кремльдиң Улуг ордузунда СЭКП крайкомнарының, обкомнарының, хооркомнарының, хооорайлар райкомнарының, үлетпүр-будүрүлге зоналарының партия комитеттеринің секретарлары, улус ажылагый чөвүледдериниң даргалары, экономиктиг районнарның тудуг талазыбиле кол эргелелдериниң начальниктери чыглып келгеннер. Чөвүлел хуралда будүрүлгелериниң болгаш тудугларының удуртукчулары болгаш партия организацияларының секретарлары, будүрүлгениң мурнакчылары, эртемденнер, СЭКП ТК-ниң аппаратының, төп болгаш республика организацияларының харысалгалыг ажылдакчылары база киржип турар. Ол ышкаш эвилелдешкен республикаларның коммунистиг партияларының ТК-зының секретарлары, республикаларның улус ажылагый чөвүлелдериниң болгаш күрүүне планнарының даргалары база олуржуп турар.

Эштер Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, А. Н. Косыгин, А. П. Кириленко, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, Н. С. Хрущев, В. В. Гришин, Л. Н. Ефремов, П. Н. Демичев, А. П. Руданов, В. Н. Титов олар президиумга коступ кээри билек-ле хуралдың киржикчилери диңмиттиг адыш часкаашкыннары-биле утказаннар.

СЭКП ТК-ның Президиум кежигүнү, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Г. И. Воронов хуралды ажыткаш, амгы бо чөвүлел хуралды партия Төп Комитединиң шинтпири-биле, үлетпүрге болгаш тудугга партийжи удуртулганы эде тургускынының соонда Россия Федерациязының экономиктиг районнарының партия комитеттеринің болгаш чаа ажыл-агый органнарының ажыл-чорудулгазының айтырыгларын чугаалажып көөрү-биле чыыдырган чүве деп чугаалаан.

Чөвүлел хуралдың хүндүлүг президиумунга эш Н. С. Хрущевка баштаткан СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитединиң Президиумун чангыс эп-сеткил-биле сонгаан.

Хүн айтырыында чангыс айтырыг: будүрүлгелерни, тудугларны удуртуруп эжиндер болгаш күрүне планнарын күүседир талазы-биле СЭКП крайкомнарының, обкомнарының, хооркомнарының, үлетпүр-будүрүлге зоналарының партия комитеттеринин сорулгаларының дугайы.

Илеткелди СЭКП Төп Комитединиң Президиумунуң кежигүнү, СЭКП ТКның РСФСР талазы-биле бюрозунуң Даргазының бирги орлакчызы А. П. Кириленко кылган.

СЭКП-ниң Ленинград үлетпүр обкомунуң бирги секретары В. С. Толстиков, СЭКП Москва хооркомунуң секретары В. Я. Павлов, Орталаы-Волга улус ажыл-агый чөвүлелиниң даргазы А. Т. Шмарев, Горький областың СЭКП Дзержинский хооркомунуң секретары В. Ф. Клюквин, Челябинск областың Магнитогорск металлургия комбинадының партком секретары Н. М. Алексеев, Орта-Урал экономиктиг районда тудуг талазы-биле кол эргелелдиң начальниги П. Д. Гиренко, Башкир АССР-ниң «Гуймазабурнефть» трезиниң үттелге мастери Д. И. Михайлов, СЭКП-ниң Кемеров үлетпүр обкомунуң бирги секретары А. Ф. Ештокин, боду чоруур комбайннарның кол конструктору Х. И. Изаксон (Таганрог хоорай) олар санал бергеннер.

Чөвүлел хуралдың ажылы үргүлчүлеп турар.

Үлетпүр будүрүлгелерниң тиилекчилери

СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели болгаш профэвилелдериниң область чөвүлели үлетпүр будүрүлге болгаш транспорт черлериниң 1963 чылдың бирги кварталында социалистиг чарыжының күүселдезин чугаалажып көргеш.

Үлетпүр будүрүлге черлериниң чарыжының бирги кварталда тиилекчизи **Кызылдың төп электри станциязының** (директору эш Асеев, партия организациязының секретары эш Отрыганьев, местком даргазы эш Макиенко, комсомол комитединиң секретары эш Демин) **коллективи болган.** Ол коллектив кварталда ниити продукция будүрериниң планын 127,1 хуу, бараанныг продукциязының — 127,4 хуу, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидериниң планын — 128,5 хуу күүсеткен.

Ынчангаш ТЭС-тиң коллективи чарыштың тиилекчизи болуп бирги черни ээлээн деп санаап, СЭКП обкомунуң, Министрлер Чөвүлелиниң болгаш профэвилелдериниң область чөвүлелиниң **шилчимир Кызыл тугун, Коммунал ажыл-агый Министерствозунуң АТК-зындан** агындып алган, тывыскан.

Респотребсоюзтуң автотранспорт коллективи кварталда чүктөр сөөртүрүнүң планын 133,7 хуу, ниити каттыштырган тонна-километр талазы-биле — 120,5 хуу, күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң планын — 117,3 хуу күүсеткен, чарышка эки түннелдиг болган.

Автотранспорт коллективтеринден бирги кварталда чарыштың тиилекчизи Кызылдың № 1 АТК-зы (начальниги эш Зандеев, партбюро секретары эш Лобачев, местком даргазы эш Панарет, ВЛКСМ комитединиң секретары эш Амиров) болган. Ол коллектив чүктөр сөөртүрүнүң планын 100,9 хуу, ниити каттыштырган тонна-километр талазы-биле планны — 113,6 хуу күүсеткен.

Ынчангаш, автоажыл-агыйларның чарыжында бирги черни ээлээн № 1 АТК-ның коллективинге СЭКП обкомунуң, Министрлер Чөвүлелиниң болгаш профэвилелдериниң область чөвүлелиниң шилчимир Кызыл тугун, Коммунал ажыл-агый Министерствозунуң АТК-зындан агындып алган, тывыскан.

Респотребсоюзтуң автотранспорт коллективи кварталда чүктөр сөөртүрүнүң планын 133,7 хуу, ниити каттыштырган тонна-километр талазы-биле — 120,5 хуу, күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң планын — 117,3 хуу күүсеткип, чарышка эки түннелдиг болган.

Тайбың дээш демисел— бүгү кижилерниң херээ

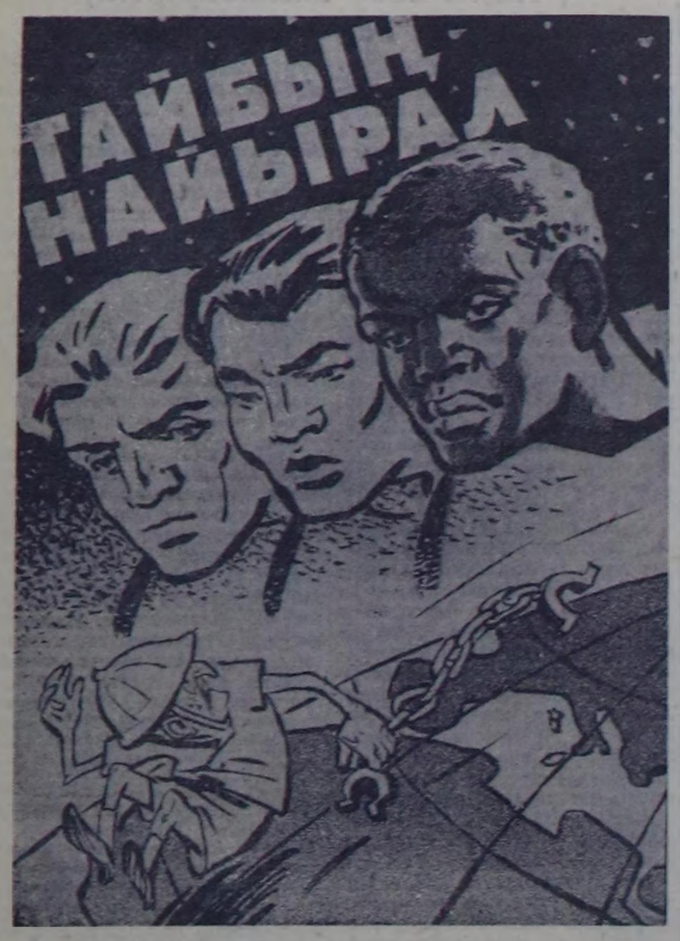

Бөгүн колониализмге удур тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын дээш бүгү делегейниң аныяктарының эп-септкил каттыштырылгазының хүнү. Чурукчу В. Жариновтуң чураан плакады.

Ленинчи идеялар амыдыралга боттанып турар

СОФИЯ. (СЭТА). Болгар улус депшилгелиг бүгү кижи төрелгетен-биле кады В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 93 чыл болган өөн демдеглеп эртиргеп.

«Работническо дело», «Народна Младеж» солунпар апрель 22-де үнген номерлеринге алдарлыг байырлалга турасказаган хөй санныг материалдарны парлаан.

Социализмниң күштеринииң тиилелге бүрүзү, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинииниң күчүлүг кодургүүшкүнү В. И. Ленининиң ады болгаш херээ-биле хаы холбашкан деп «Работническо дело» солун демдеглээн. Оон идеялары күчүлүг материалдыг күш болуп, олар миллион-миллион кижилерниң угаан-бодалдарын болгаш чүректерин улам күштүг-биле хаара тудуп турар.

Бистин үлүзүвүс Болгарияның Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле ленинчи оруктап бүзүредиг чоруп орар деп ол солун демдеглээн. Фашизминиң дарлалындан хосталыр дээш демиселге болгаш Болгарияга чаа тургузуушкун дээш демиселге чедип алдынган кайгамчыктыг тиилелгелер болза ленинчи идеялардың салдары-биле.СЭКП болгаш советтер чурту-биле акы-дүнна бызыг найыралдың ачызында чедип алдынган. Бистиң партиявыс болгаш үлүзүвүс социалистиг чурттар-биле, бүгү делегейниң коммунистери-биле кады ленинчи идеяларны амыдыралга сорук киришкинниг боттандырып, боттарының интернационалчы хүлээлгезин шынчы күүседип турар.

Ленинни өөрүшкү-биле сактып тур бис

РАНГУН (СЭТА). «Ленининиң генийи-биле делегейде бир-ле дугаар социалистиг күрүнени тургускан. Чер бөмбүрзээнге социализминиң боттанышкынын ол айыткан» деп Бирманың национал-хосталгалыг шимчээшкинииниң ветераны Бо По Кун аңаа ленинчи хүннерге турасказаган хураалга чугаалаан.

Ол хуралды найыралдың болгаш культурлуг харылзаалларның бирмасовет нинтилели организастаан.

«Ленин—колониализмге удур үргүлчү шиитпирлиг демисежин чораан деп Бо По Кун чугаалаан. Дарлаткан улустарның өнүгү, ажылчын ангының баштынчызы В. И. Ленининиң идеялары хосталга болгаш хамзарышпас чорук дээш шимчээшкинии сорук киирип турар. Ам үеде делегейде ленинчи тайбын политика тиилеп турар. Хамаарышпас чорук, социализм, тайбың болгаш найырал дээш демисежип турар бүгү кижилер Ленининиң адын адап турарлар. В. И. Ленинни олар боттарының чүректеринге кезээ шагда кадагалаларлар»

Ленинчи хүннерге турасказаган хураалдар Бирманың өске-даа хооорайларында база болгулаан.

Ленинчи хүннерни Бирмага эрттиргени

БЕЛГРАД. (СЭТА). Бистиң үенин тергиин улуг революционери, социалистиг бирги күрүненин үндезилекчизи, эртемниг коммунизминиң генералдыг теоретиги, бүгү делегейниң ажылчы чоннарының баштынчызы болгаш башкызы В. И. Ленин 93 чыл бурунгаар төрүттүнген деп «Борба» солун апрель 22-де үнген номериниң мурнуку үүлүнге бижээн.

Ам, кажан ленинизминиң идеялары болгаш эртеми чаа-чаа миллион кижилерниң угааныи бодунга синниктирип, делегейниң чамдык чурттарында социализминиң тургузуушкуну чедиишкинниг боттанып турар апарганда бистиң ажылчын ангыныи болгаш социализм тургузуушкунунуң херээнге В. И. Ленининиң турасказаган улуг ажыл-амыдыралын өөрүшкү-биле сактып турар бис.

ХООРАЙ ЧАРАШ БОЛЗУН ДЭЭШ

Моол найысылалдың дээди өөредилге черлериниң болгаш техникумнарының студентилери Улан-Баторнуң чаагайжыдылгазының часкы кампаниязынга идепкейлии-биле киржип турарлар. Олар Улан-Баторнуң сүт шуудар хоорозалар шөөр бугаларының каспынга ажылдап турар.

Студентилериниң үлегери-биле часкы хоорай чаагайжыдылгазының кампаниязынче мун-мун улан-баторжулар каттыжып кирип турар. Бо бүгү ажылдар МАР-ның найысылалын амты үенин чаа хоорайы кылыр чаагайжызар.

Аймактың 40 хар харлаанынга ужураашпышаан, 6000 олуттуг стадионну тургузар, кудумчуларга 11.000 ажыг ыяшты олуртур, ийи көвүргүнү болгаш Дүрвөвоод хемнин эриин дүргаар үш километр даш эриктн тударын, база Булган дагларының чанынга чоннуң дыштанып чериң тургузарын шиитпирлээнивер.

ТАЛАНТЫЛЫГ АНЫЯКТАР

Шагаан-Арыгның Культура бажыныңга болуп эрткен кодээ аныяктарның бот-тывынгыр уран чүүл бөгүмнериниң көрүлдезинге «Найырал» совхозтуң аныяктары солуп, хөй-янзы программалыг концерт-биле киришкен.

Мергежилдиг баянист Д. Базыр-оолга совет болгаш тыва композиторларның ырларын сеткил-сагышты хайыктырып келир кылдыр үдевишаан, ырлап күүседип турда, залды үргүлчүледиг адыш часкашкынналары долуп тургап. Каш чылдар мурнунда оон оожум, таалалчыг үнүн Кызылдың көрүкчүлери дыннап, аныяк ыраажыга өөрүп турганнар. Ол ыяаларда баянистер курузунга өөренип турган. Курсту доозуп, төрээн совхозунга эвээ келгеш, аныяктарның бот-тывынгыр уран чүүл болгумунге идепкейлиг киржип, аныяктарны ырга өөредип эгелээн.

Д. Базыр-оолдуң баянга ойнаан «Дагларда отчугаш» деп кинодан «Отчугаш» деп ырының, С. Пюрбю-

СОЦИАЛИСТИГ ӨНЧҮНҮ КАМГАЛААР

Чамдык ажыл-агый удуртукчуларының талазындан социалистиг өнчүнү харыылаар ажылга дүшкан-на кижилерни хынаала чокка киирип алыр чорук күрүнеге улуг когарадлы хаая эвес таварыштырып турар.

Мурнунда оор херек уъжун шиитпирген, эрткен чылдың август айда хосталган Конгар Думат дээрзин Таяды районнуң «Сукпак» совхозунуң директизязы чылгы кадарар ажылга 1962 чылдың сентябрьда үлүзээп алган. Конгар ол чылгыны үш-ле ай иштинде кадарган. 20 ажыг баш малды янзы-бүрү кижилерге садып шингээткен. Оон иштинден «Тиилелге» совхозтуң чамдык ажылчыннарына безин 8 баш семис күштүг малдарны арган малдарга орнаан, дуда өртекке бала чээлиге садып төтчегээзин. «Сукпак» совхозка ол-ла ышкаш үүлгедигни Ондар Торум дээрзи база кылган. Кызылдың мал баазазынга ажылдап тургаш, күрүненин 19 баш чылгы малын танышкөрүштерииге ол саткылаан. «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны М. Бичеоол дээрзи «Сукпак» совхозтуң ийи сувай безин оорлап соп алырга. М. Сенджы, Н. Чекалов олар ук керекти биле-тура истелге черинге мөге өчүк берип тургаш, оор Бичеоол-биле кады кеземче харыысалгаашынче база киргеннер.

Таңды районнуң «Коммунизминиң херели» колхозунуң хойжузу О. Мөңге дээрзи база-ла «Сукпак» совхозтуң чылгычызы С. Кара-оолдан бир улуг аътты халаска алган. Күрүненин малын биле-тура-ла бодунга шингээткен херээнин уъжун Кара-оол-биле кады ол база бурууттыгыш турар.

«Сукпак» совхозтуң хөй баш малын үстүнде ады үнген кижилерниң хостуу-биле оорлап, төтчегеп турганыныи чылдагааны чүдел? Оон чылдагааны хамыктың мурнунда ол ажыл-агый черинии удуртукчуларының талазындан материалдыг үүлдерни харыылап турар кижилерниң ажылынга чогуур контрольду тургуспайн келгени-биле тайылбырлаттынар.

Э. МААДЫР.

Удавас республиканың киноэкраннарынга

КАРА ПРИМ

Бо фильм младшгы школа назылыг уругларга дыка тааржыр. Олар амыдырал-чурттал газыныга, эш-өөрү-биле харылзаазынга, каас-чараш төрээн бойдустуң чурумалдарының аразынга ойнап-хөглеп чорааида — кана-даа бол, солуи болгаш хөглүг, сагыш-сеткилди хайыктырып кээр болуушкуннарга бо-ла таваржы бээрлер.

Оң ийи харлыг Ленка — бо фильмниң кол маадыры. Кара Прим дээрге аъттың шола ады. Ленка биле Приминиң майыралының дугайын Чехословакиниың «Барраидов» киностудиязының бүдүрүп үндүргени бо фильм чугаалаан турар.

Бичии Ленка өөрү бөлүк оолдарбиле кады хөлбең-ногаан шыкка ойнап, ында аккан хемчигештин хөөлбектериниден бичии балыкчыгаштарны тудуп (балыкка шыакшып, ону сонуургап көөрү-биле) чорун турар. Ленка — күш-ажылга шыак уруг. Авазының ажаап, өстүрүп турары дагаалдарын чемгерип, суггарарынга базала дыка сонуургалдыг. Кижиниң сонуургалы удам-на байлакшып, чаа-чаа чүүлдерни билип алыр дээш чүткүлүг хайыгыш чорда, ол дыка-ла магалыг. Ленкага шак-ла ындыг болган.

Ленканың бажыңындан ырак эвеспе, мырыңай-ла дагаа кажаазының чанында, шыкта бедик чаагай кара аът Прим бажыи савагылап каап, чоргаар чүве дег, ыңай-бээр ылаштап турар. Ону Ленка хүннүң-не көөр болгаш ол аътты кайчап-ла тургаш бодунуң шыак эжи кылдыр чайчыгыпып алырын бодай бээр.

Ленка биле Приминиң бот-боттарын таныжып алырынга кандыг болуушкун кол хамаарылгалыг болганыл? Күрүне ажыл-агыйының эргелекчизи болгаш аът ажаакчылары Прииии чаажыктырып аар дээш чадажып-ла турарлар. Тергелээш тургузуп каарга Прим хемертен маиап ыңай боор, ону чүгеминээри, хомут сугары безин берге, аът ажаакчылары Приинн мунаң сөзүнге А. Базыр-оолдуң бижээни «Кызылдың күзү» деп вальстың, «Чүге черле харыы читти» деп чаз тыва ырының аллгалары, ыраажының хандыкшылдыг үнү залга чангыланып турган. Ол ышкаш, кукурузачы К. Балчыманың сыгыдыи, «Орус самнаны», «Чылгычы» деп тыва танцының тракторист Ө. Байсаланның капшагай теп күүсеткенин, тыва аллгаларны В. Тармажаптың лимбите ойнаанын, А. Сотнаиның жонглёрлаанын, 1958 чылда аныяктарның область фестивалының кирнүң шыдавас — оларны ыяавыла чаа овтаи дүжүрер. Малды боттарының холунга өөредип ап шыдавас, кортук, малга каржы-дошкун ажаакчылар мнчангаш Приинн кымчы-биле хая, алгы-кышкызы-биле коргудуп турарлар. Прим оларның ындыг ажызын биляр апарган. Аът ажаакчыларының приинн канчаар ажыылап турары Ленканың сеткил-сагышын хөлзедиптер. Ленка олардан чаштынып чорун тургаш, Приинн чемгерип, суггарып, дыраи, эргеледип турары көрүкчүге чаптанчыг болган сагышка өөрүнчүт кестүр. Ленка бодунуң күзелин чедип алыр: кара Прим ол бичии кижээ өөренип, чанчыга бээр. Ленканың ада-иези уруунуң сагыш-сеткилиниде бир-ле хөлзенчиг дүвүрээзии барын билип турар. Чамдыкта уруу дүне, даң бажында безин орнундан туруп алгаш, шыкта чадагай кажаада турар Приинче чорупканын эскербейн баарлар. Бичии Ленканың сагыш-сеткилиниң күштүг хайыгышкыны, оон амыдыралга ханы сонуургаа оон-на ылдеп.

Бир-ле катап Ленка дүне ада-иезинден дүрекаа туруп келгеш, соңгадан үнгеш, аът кажаазынга чеде бээр (Приинң кайда турарын ол эки билир). Маңаа фильмниң эп-не ходелиишкиниииг сөөлгү кезээ эгелээр. Ленка Приинн чедип үндүрүп келгеш, муиуп алгаш, делгем шыиаанын, хемчигештиң аразы-биле хап чоруптар...

Бо фильмниң режиссёру — чехословак режиссёрларының аныяк салгакчыларының бирээзи Карел Кахиия. «Бо дээрге ону кылган кижилерге элээи берге фильм болган... Малга шыак болур херек. Ол чокка чүү-даа бүтпес. Чижээ, Приинң кажаа чанында Ленкага чедип кээрин, азы терге сөөрүүл алгаш шоссе оруктап маңнаптарын, азы хөолбек чамынга оларның кады турарын болгаш өскедаа тыртыргап чедерии фильмге көргүзер дээш хөй күштү үндүрген бис» деп, аныяк режиссёр чугаалап турар.

Буруудадыр барымдаазы четпес болганында агарткан

Ындыг аттыг фильмни Герман Демократтыг Республиканың ДЕФА киностудиязы бүдүрүп үндүргеи.

Штейнхорст — Барыын Германия. да бир-ле солуннуң кол редактору. Бодунуң редактораан турган солуиун хамчыштыр, фашизминиң айылыи, оон ажылчы чонга кара бектег болуп турарын ол шынчы болгаш дидиими-биле илередип турар. Кол редакторииуң болгаш оон ажылдакчыларының ындыг ораллажымшкиннары боин күрүненинд бедик албан-дужаалдыг кижилерниге ымчангаш айылдыг апарган.

Штейнхорстыны олар тудуп хорудаар. Журналисти буруудадыр соруга-биле меге, хайыимыг медээ чыып, бир-ле аныяк кыс-биле ол ынакшып, чүдеи-бужар херек үүлгедип турар деп мегелеп эгелей бээрлер. Ону судтап турар. Оларның кол соруглазы — журналистиң ажыл-херээн соксадыры, ону фашизминиң эрге-ажыы дээш ажыддаарын албадаары турган.

Ынчалза-даа суд Штейнхорстыны «буруудадыр барымдаазы четпес болганда» агартыр. Судтуң ындыг шиитпири турзажок, фашизм тергиидээн ол чуртка депшилгелиг журналистиң баар оруун шуптузун хорудган каан. Ам кайнаар баарыл? Чүнү кылыыл?..

Ол-ла бүгү болуушкунга шылаштайн, Штейнхорст кадайындан: «Азы бо чурттан үнүп чоруур бис бе?» деп айтырар... Оон амыдыралынга берге байдал ынчаар таварыш кээрге, Штейнхорст бодуи бооларгына бээр.

А. НУУГУРАК

Хулиган шиитгирген

Доржу Баадар-оолович Куулар совет хоойлу-дүргиге чөрүп, дерзии хулиган херектерии үүлгеткеш, ам үш улаа шиитпирген. Эрткен чылдың ноябрьда Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң төвү Баян-Тала суурга азыртар арагалап алгаш, хамааты Янчаиы эттеп турда, ону дежурныйга үнмеи улусчу дружиначылар көргеш, соксадырга оларга удур боо туткаш ол халдаар оон үүннелиинде дружиначы Боттуу-оол аар кемдээшкиниге таварышкан.

Тыва АССР-ниң Дээди судуи ол хулиганныи үүлгеткен хеииг херээи көргеш, ону 15 чылда хосталгазыи казып шииткеи.

С. СЕРИН-ООЛ.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

АПРЕЛЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Руль тудуичүзүнүң маадыр чоруу» 10, 12, «Суг дамыры» 2, «Цирк» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Тимур болгаш оон командазы» 11.15, «Субботада танцы» 3, 5, 7, 9 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мөңге дүнениң чашлыы» 11.15, 1.15, «Быныг бодаары ажып эртип турда» (делгем экранныг) 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕННИСЕЙ»: «Мурнунда—кызааээлеп» 2.30, «Черёмушки» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

Лотерея билеттерин садып алыңар!

1963 чылда акша-бараан лотереязының ийиги үндүрүлгезиниң талазы-биле ойнаашынналарның тиражы 1963 чылдың апрель 28-те Ленинград хоорайга болур.

50 разрядтарның аайы-биле 7.500.000 рубль түңнүг 4.000.000 ойнаашкынналр тиражка таваржыр, оон иштинде «Москвич» деп автомашиналар 50, «Планета» деп мотоциклдер 350, пианиноларр 400, дазраиыр машиналар 3900, сооцукчудар 3700, хеп чуур машиналар 2150, фабрикага кылган 4.000 хевистер болгаш өске-даа үнелиг бараанпар бар.

Лотерея билеттерии ажаалга кассаларындан, магазиннерден, харылзаанын бүдүрүлгелериниден, солуи садыглаар киоскилерден, кино театрлардан, театрлардан, вокзалдарның болгаш аэропорттуң кассаларындан садып ап болур.

Лотерея билеттерии садып алырым утпаңар!

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

Кыызлдың № 7 ортумак школазының Людмила Ефимовна Лантуковага тывыскан № 139325 бышкан билигиниң аттестадының читкенин барымдаалаш, ону күш чок болдурган.

Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунда 57 дугаар бажыңның № 9 квартиразында чурттап турар Ирма Соян Мөңге Красноармейская кудумчузунда 94 дугаар бажыңның № 4 квартиразында чурттап турар Ирма Александра Хүрен-ооловнадан чарлыр дугайында херек көдүрүп турар. Ук керектн Кызыл хоорайның улус судуига көөр.

СОВЕТ-КЫДАТ САДЫГ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА ДЫҢНАДЫГ

1963 чылда ийи чурттарның аразында бараан саарылгазының дугайында чугаалажыышкыннар ССРЭ-ниң болгаш КУР-нуң чазак-садыг төлээлериниң аразында сөөлгү үеде Москвага чедиишкиннинг болуп эрткен.

Найыралдың болгаш бот-боттун билчир чоруктуң байдалынга эрткен чугаалажыышкынналрың түңнелинде бот-боттарынга бээр бараанналрның хемчээлин дугурушкан болгаш 1963 чылда Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели биле Кыдат Улус Республиканың аразынга бараан саарылгазының дугайында протоколга шрель 20-де ат салган.

Ийи чурттарның улус ажыл-агыйынга херектиг совет болгаш кыдат бараанналрны бараан саарылгазынын дугурушкан хемчээлинге хөйүг-биле киирген.

1963 чылда Совет Эвилели Кыдат Улус Республикага кара болгаш өнүгү металлдарны, автомашиналзрны, тракторларны болгаш оон артык кезектерин, нефть продуктуларны, тудуг ыяжын, химия үлетпүрүнүң продуктуларын, ажыл-агый саванын, приборларны, янзы-бүрү машиналарны болгаш деталгени, артык кезектерни болгаш өске-даа бараанналрны бээр.

1963 чылда Кыдат Улус Республика Совет Эвилелинге өнүгү металлдарның концентраттарын, ак-коргулчүнну, мөңгүн суун, шойну, химия бараанналрын, хөй дүгүн, дүктен болгаш торгудан кылган пестерни, лаараныига, аргыг болгаш уран-шеверлериң кылган кылыгларын, яблоколарны, цитрус болгаш өске-даа бараанналрны бээр.

Бот-боттарынга бээр бараанналрның дугурушгунган хемчээли ийи чурттарның улус ажыл-агыйын кодургериие дузалаар деп ийи талалар санап турар.

1960 чылда садыг талазы-биле ССР Эвилелинге Кыдат Улус Республиканың өрезии төлээр хуусаазын уздыр дугайында 1961 чылдың апрель 7-де дугуржулгага хамаарыштыр протоколга база ат салган. Айытқан дугуржулганы ёзугаар 1965 чылда төлээр ужурлуг өренин чамдык кезинин 1962 чылда садыг талазы-биле КУР-га ажыктыг кылдыр арткан артышкынның күселп-биле кыдат тала хуусаа бетинде төлээрин КУРнуң чазаанын күзээнии ёзугаар протоколда көрген.

(СЭТА).

Кубада эң күчүлүг электростанция

Кубаның иайысылалы Гаванадан кыдыг хоорай Мариэльге чедир автомашина-биле бир шак хире чораап чеде бээр. Оруктуң экизи-даа аажок: делгем, эрик дургаар шөйлүп чорукан. Ол хоорай Гаванаиың барыын талазында Пинар дель Рио можуда Мексикан мугулдурнуң чурумал дег чараш эриинде турар. Боду бүткен ол мугулдурда делгем портту тутқан, аңаа улуг судиолар безин кээп турар. Мариэльдиң чоон талакы кыдында чуртта эң улуг цемент заводтарының бирээзи — «Эль Морро» дээр цемент заводу чаптылган.

Мариэль ыланғыя бо хүннерде улуг ужур-дузалыг хоорай апарган. Ында Совет Эвилелиниң дузазыбиле республикада эң-не күчүлүг, чылыг күжү-биле ажылдаар электростанцияны тудуп турар.

Кайгамчык улуг ол тудугнуң иинти хевири хоорайже чоокшулап орда-ла көстү бээр. Мугулдурнуң эриинде көдүртүр бедик краннарның согуннары, станцияның туттунуп турар бажыңарының демир-бетон колонналары бедип үнгүлей берген; тудуг материалдары, металл конструкциялары болгаш тудугнуң белеп кезектерни чүдүрген машиналар чаа тудугже үзүктел чок шуужуп-ла турар.

Мариэльдиң чылыг күжү-биле ажылдаар станциязының тудуушкуну ындыг-ла үр эвеспе, оон бээр чыл безин четпээде эгелээп, ынчалза-даа келир үенин күчүлүг гигантызының дөзевири көстүп үзүп орар.

Тудугнуң начальныги инженер Энрике Саморано болгаш кол инженер Педро Реннага олар-биле тудугга ужуражы бердивис.

— Силер бистиң станциявысты көрүксеп тур силер бе? — деп, олар айтырган: — ынчаарга бирги объектиге бараалыңар дидир.

Демир-бетон конструкцияларының заводунче чоруптувус. Орукка чоруп ора Энрике Саморано тудугнуң болгаш оон кижилериниң дугайын зитузиязы-биле чугаалап чорду.

Мариэльдиң электростанциязының тудуушкунун бодунуң чуртунга диктаторжу ёзу-чурумга удур демиселге өлген, колумби революционер Антонио Ла Ротаның ады-биле адаан тудуг эргелеп кылып турар болгаш ында 1200 кижи ажылдап турар.

— Дыка найыралдыг коллектив, ажылчын, инженер болгаш техник бүрүзү чүнү, кымга тудуп турарын билир — деп, тудугнуң начальныги чугаалады.

Мариэльдиң электростанциязының күчүзү баштай 200 муң киловатт, а тудуушкуну долузу-биле доосканда 500 муң киловатт, азы Кубада эң-не күчүлүг электростанция болур. Ол электростанция найысылалды, Гавано болгаш Пинар дель Рио можуларының үлетпүр, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелерин, тудугларын электроэнергия-биле хандырар. Ындыг улуг тудугну Кубада бир-ле дугаар боттандырып турар. Бүгү тудугну эптээн демир-бетон-биле кыаып турар. Чаа тудугну чүгүла бүгү кезектер-биле бүрүн хандырар демир-бетон заводун аңаа туткан ужуру-даа ында.

— Бистиң заводувустуң перспективазы-даа кайгамчык. Электростанцияның тудуу доозулган соонда бо завод бодунуң продукциязын өске чаа тудугларже чорудар, ындыг тудуглар Хосталгаиың Ортулуунда мырыңай хөй. Демир-бетоидан кылган тудуг материалдарын Мариэльден далай оруу-биле чурттуң кайыдаа порттарынче чедирип болур. Ынчангаш бистиң завод тудуг индустрязының Кубада бир-ле дугаар күчүлүг баазазы апаар — деп, тудугнуң кол инженери Педро Реннага тайылбырлаан.

Канчаар-даа аажок улуг ажык шөлде ажыл хайныып-ла турар: автомашиналарга бетону сөөртүп кээп, электрилиг каңнаашкын аппараттарының дааш-шимээнин дыңналып, көдүртүр краннар улуг хемчээлдиг тудуг материалдарын ынчаармынчаар аппарып-ла турар.

— Демир-бетон заводу болза Кубада чаа түүлдериниң бирээзи болур — деп, Педро уламчылады. Мында совет тудугжуларының байлак дуржулгазын калбаа-биле иептередип турар. Бетон дыгышчыдар бо турар вибростолдарны безин куба ажылчыннар болгаш инженерлер совет шыйгыларыны ёзугаар боттары кылганнар. Бетонну кадырарын дүргедедир тускай камераларны Кубада бир-ле дугаар тутқан. Арматураларны кезерин болгаш каңнаарын механизастаан.

— Совет машиналар-биле куба ажылчыннарының канчаар ажылдап турарын көрүнер дээш, Педро чоогуладыр — деп, тудугнуң начальныги чугаалады. — Ону совет заводтарга Мариэльдиң электростанциязынга хереглээри-биле бистиң өңнүктерии кылып чорутқан. Бистиң станциявыс чуртта чүгле эң-не күчүлүг эвес, харын эң-не чаа дериг-херекселдер-биле дериттинер. Совет Эвилелиниң дузазы чокка Кубага ындыг улуг гигантыны тударын шуут болдунмас. Мариэль ТЭЦ-тиң төлевилелин ажылдап кылган «Теплоэлектропроектиниң» Ленинград салбырыныи тускай эртемниглери эртем болгаш техниканың амгы чедиишкиннерии ажыглап, бистиң черивистиң тудуг материалдарының байдалын база өөренип көрген болду. Ам ол төлевилел чүгле саазында эвес, херек кырында боттанышкында. Совет тускай эртемниглериниң дузазы-биле станцияның кол бажыңының чер адаанда тургузугларын кылырын дооскан болгаш ийи улуг котел, үрдүрер вентиляторлар тургузар фундаментилерни кылган. Сут бадырар болгаш сут чаяр каналдарның, насос станциязының, нефть продуктулары шыгжаар улуг резервуарларның тудуу кидии-түлүк чоруп турар.

Совет тудугжуларының дуржулгазын ажыглап, күш-ажылдың бригадалар методу-биле ажылдаар аргазын ажыглап эгелээн бис. Мында 101 бригада ажылдап турар. Бригада бүрүзү тускай объектилиг, онаалгалыг. Чижээ, Москито хемге плотинка тудуунда бульдозеристер, экскаваторшыктер, чолаачылар хаара тутқан комплексилиг механизастаттынган бригада ажылдап турар. Бригадалар методу-биле ажылдаарга бүгү ажылдарны график ёзугаар күүседир арганы болдуруп турар. Ам тудугнуң коллективи келир чылдың орта үезинде ийи можуларның үлетпүрүнге болгаш көдээ ажыл-агыйынга электроэнергияны бээр дээш демисежип турар.

Куба тудугжуларының энтузиазми — Кубада эң улуг Мариэльдиң чылыг күжү-биле ажылдаар электростанциязы бодунуң энергиязын чогуур хуусаазында бээрининг үндезини болуп турар.

М. БУЗИВСКИЙ,
СЭТА-ның корреспондентизи.
КУБА.

ЧУРУКТА: Мариэль ТЭЦ-тиң тудуунуң иинти хевири.



БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1923 чылда үндезилеттинген

1963 ч.
АПРЕЛЬ
25
ЧЕТВЕРГ
№ 98 (5502).

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң,
Тыва АССР-нин Дээди Совединиң органы

Өртээ 2 көп.

ХОВУ ТУРЛАГЛАРЫНГА НИИТИНИҢ ЧЕМНЕНИЛГЕЗИ

Часкы хову ажыллары республиканың барыын талакы районнарында эгелээн болгаш өске бүгү районнарында ол ажылга белеткелдер дооступ турар. Часкы тарылганы агротехниктиг бедик негелделер ёзугаар кыска хуусаала, эки шынарлыг чоруткаш, чаагай дүжүттү алырының быжыг суурун тургузары дээш социалистиг чарыш бүгү тараажыларны күш-ажылче улам-на сөрүк киирип турар.

Бо улуг сорулганы күүседир дээш тараажыларның хүн бүрү чедиишкинниг ажылдаары оларга таарымчалыг байдалдарны тургусканындан, ылаңгыя хову турлагларына ниитининң чемненилгезин болгаш эргежок чугула хереглелдин барааннарын хандырарын эки организастаашынган база улуг-биле хамаарыкыр. Үстүнде иегелдени чедиишкинниг күүсеткен черлерде ажылдың көргүзүглери бедик болуп турар.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң, Ак-Хая, Улуг-Хову, Дагыр-Шеми хову турлаглары эки организастаттынган. Оларда столоваялар ажылдап турар. Ында поварлар эштер Б. Оюмаа, Кертинне, Д. Серин, К. Май-оол оларның белеткээни чиик өртектиг, эки шынарлыг чемнерни механизаторлар үнелеп макталп турарлар. Чабкооптуң садыгжызы С. Сүндүп, дерги садыгжызы Чозар болгаш өскелер-даа ол-ла турлагларга аъш-чемниң, үлетүрүнүн эргежок чугула барааннарын эккеп садыглап эгелээнер.

Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң Дүвүрен бригадазының столоваязында Ондар Дарыймаа баштаан поварлар эки ажылдап турарлар. Оларның белеткээни эртенги, дүштеки болгаш кежээки чемнерни хову шөлдерде ажылдап турар механизаторларга автомашиналыг чедирери чанчыл апарган.

Партияның XXII съездизи аттыг, «Искра» колхозтарның Бора-Хөлде, Терен-Бежигде хову турлагларының столоваялары база эки организастаттынгылаан. Ол районнуң «Большевик» база «Искра» колхозтарының хову турлагларында ийи бичии ларектар организастаттынган, өске бүгү колхозтарның бригадаларынче автолавкаларны, үнүүшкүнүүр болгаш дерги садыгларын үргүлүү чорударындан анчыда, 15 ларектарны эң чоокку хүннерде организастаарын райпо белеткеп турар. Районнуң «Сүт-Хөл» совхозунуң болгаш бүгүле колхозтарының хову турлагларында кижилерниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалдар тургустунган.

Республикада бүгү-ле хову турлагларында тараажыларның чемненилге черлериниң, ларёк садыгларның четкизин калбартырының үезин ам келген. Бо дугайында мергежилдиг повар кадрларны шилип четчелээри чугула. Колхозтарның болгаш совхозтарның чагыын ёзугаар Кызылдың садыг-кооператив училищези 23 поварларны белеткеп үндүрген. Ол чаа кадрларны чөп ажыглап, ажылга мергежидерниче кичээнгейни салза чогуур.

Ниитининң чемненилге черлериниң четкизин калбартыры-биле чергелештир чемнерни амданныг, хоолулуг база ыяы-бүрү кылдыр белеткээрин хандырар херек. Бо талазы-биле ажылды чамдык ажыл-агый удуртукчулары эки хайгаарап көрбейн турар. Чижээ, Чөөн-Хемчик районда «Тыва» совхозтуң (директору эш Юртаев, парторганизация секретары эш Куузар), Айлыг-Ой, Дөң-Өдек, Ак-Баалык хову турлагларында часкы хову ажылдары эрте эгелээн болза-да, оларга столоваяларны ёзулуг организастаа тургуспаанындан, механизаторларның аъш-чем хандырылгазы үзүктелип турган чүүл бар.

Часкы хову ажылдарын эгелээрининг бүдүүзүнде турар Таңды, Тээ-Хем болгаш чамдык өске-даа районарның колхоз, совхозтарының хову турлагларынга, бригадаларынга столоваялар организастаар талазы-биле ажыл ам-даа четпес чоруп турар. «Тинлелге» совхоз столоваяларны хову турлагларының аайы-биле 10 кезек черге тургузарын планнаан болза-даа, ында повар кадрлар үүлге чаңгыс столоваяга четчелеттинген, 9 столоваяларның поварлары чок, өске бүгү дериг-херекселдер база белеткеттинмээн. «Элегес», «Межегей» совхозтарның, дүржулга станциязының хову турлагларынга ниитизи-биле 13 столоваяларның поварлары чугула болуп негеттинип турар.

Ооң-биле кады совхозтарга ниитининң чемненилгезин организастаар дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын «Элегес» болгаш «Тинлелге» совхозтарның удуртукчулары амгы чедир күүсетпейн келген. Республиканың өске бүгү совхозтары боттарының төптеринде столоваяларны ажылдадырының чарыгдаларын боттарынга алган турда, үстүнде совхозтарда рабкооптарның столоваялары ажылдавышаан. Ооң уламыдан продукциянын бот-үнезин барымдаалап, чиик өртекке садып турар столоваяларга деңнээргө, рабкооптар столоваяларының чеминин өртээ ийи катап улуг болурун демдеглевес аргажок. Столоваяларны боттарының холунга ап, механизаторларны, ажылчыннарны чиик өртектиг чем-биле хандырарынче ол совхозтарның удуртукчуларының кичээнгейин угландырары чугула.

«Тес-Хем» совхозтуң төвүнде столовая хүнде чүгле чаңгыс катап өртен ажыттынар чорук ажылчыннарның негелдезин долузу-биле хандырарынга таарымча чок болуп турар. Ол совхозтуң хову турлагларынга үш столоваяларны ажыдары төлевилеттинген болза-даа, оларны организастаар талазы-биле ажылда чамдык четпестер ам-даа бар.

Малчыннарның амыдырал-чурттагызын экижидер талазы-биле партия обкомунуң V пленумунуң үндүрген доктаалын күүсетпишаан, республиканың садыг организацияларының бо хүннерде садыгжызы чок 56 ларёктарны, 16 дерги садыгдарын организастаан, 36 автолавкаларның хүн бүрү чоруур маршруттарының тодаргай графигин чогаатқылаан. Бо бүгү садыг черлери чүгле малчыннарны эвес, харын тараажыларны, механизаторларны база хандырары билдингир. Ылаңгыя садыгжызы чок ларёктарның дыка хөй хову турлагларында болгаш оларның чоокхавызында тургустунгулаан.

Часкы тарылганың изиг түлүк үезинде бо бүгү садыг черлери хову турлагларын база хандырар үжүрлүг. Оларны чөп ажыглаарын, бүгү-ле колхозтарның болгаш совхозтарның хову турлагларынга столоваяларны чогуур үезинде, бедик деңнелге организастаарын контрольдаары совет кижилерниң материалдыг хереглелдерин эң долу хандырарынче сагыш салыр, ону экижидерин организастаар хүлээлгелиг чер-чер Советтеринге шүүт хамаарыкыр.

Чеди чыдың бешки чылында бедик дүжүт өстүрериниң эң харыысалгалыг үези—часкы хову ажылдарының үезинде механизаторларның, бүгү тараажыларның чаңгыс хүннүдаа, шакты-даа халас эрттирбезин хандырар херек. Бригадалар бүгүзүнге ниитининң чемненилге черлерин организастап, чемнерниң шынарын экижидери база хову-шөлдерде ажылдап турар кижилерни эргежок чугула хереглелдин барааннары-биле үзүктел чок хандырарын чедип алыры—ол дээрге чер-черде партия, совет, профэвилел организацияларының, бүгү хөй-ниитининң кичээнгейининң төвүнге турар үжүрлүг амгы эң чугула сорулгаларының бирээзи болур.

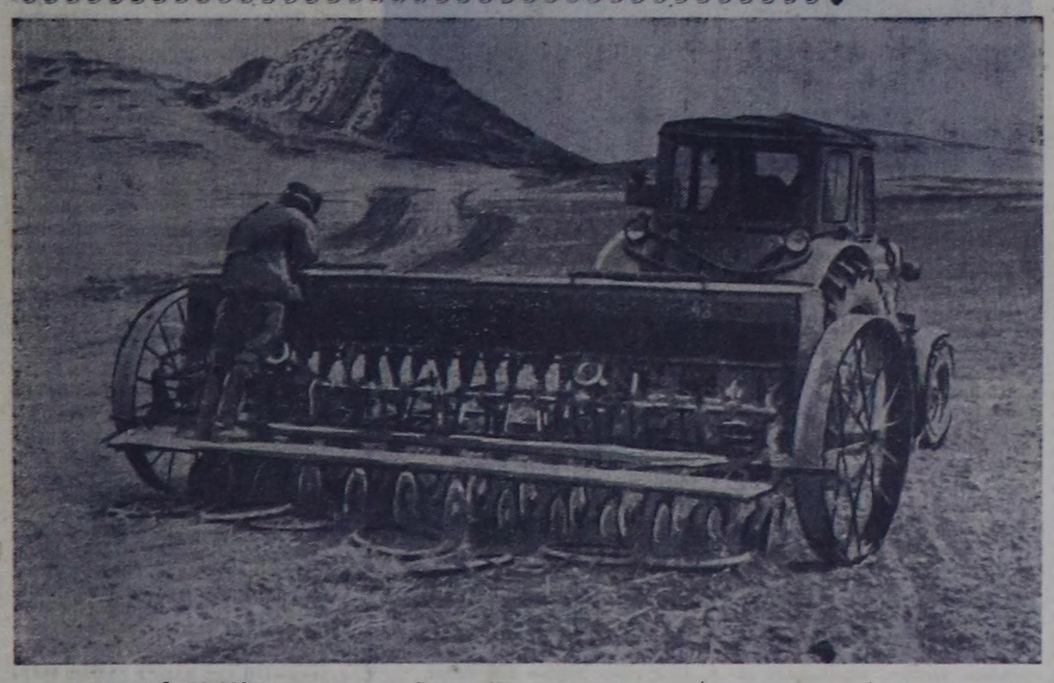

МУРНАЙ ЭГЕЛЗЭН

Шагаан-Арыгга келгеш, часкы хову ажылдарының кайда эгелээнин сонуургап айтырарывыска, «бо чылын биске час Шанчыдан эгелээн болдур ийин» деп, кым-даа ынча дээр болду. Шынап-ла, Шанчының тараалан ховузунда чедиишкинниг бүгү чылдың бешки чылының дүжүду дээш демиселдин шинтпирлиг үези — часкы хову ажылдары Улуг-Хем районнуң девискээринде мурнап эгелээн.

Улуг-Арыты ашкаш, Улуг-Ховуну куду бадарда, хар чүгле шокарарты эрээн болду. Ынчалза-даа төп хову турлаамда байдал ёзулуг хайымныг. Шанда арыглаттынган үезиннерни бөле эшкен, автомашиналарга чүдүрген, чамдык тракторларны болгаш кожуг чепсектерин ажылдап кириптеринге кожуп белеткээн, кызыл булуңнуң иштин дерээн болгаш турлагның девискээринде өске-даа ажылдарны кылган кижилер-ле хөй. Оон ынай районнуң болгаш «Найырал» совхозтуң удуртукчулары, СЭКП обкомунуң бирги секретары эш Тока база ында чеде берген, ажыл дугайын чугаалажып сүмелешкен турар болду.

Час Шанчыдан эгелээн деп чугаа Шагаан-Арыгга-ла дынналган болгай. Чогум кайда ажылдап киришкенил деп айтырыгны сонуургай бердивис.

— Бистиң Шанчының девискээринге бо чазын хар Белдиг-Даг, Каңмыылдыг ховуларга баштай эрээн. Бүгү күжүвүстү ынаар салдывыс. Шык базырыышкыны эгелээнден бээр 4—5 хона берди. апрель 14-тен бээр Белдиг-Даг ховузунда кызыл-тасты чаштыра бердивис. Бөгүн 6 агрегат чаштырып тур—дээш, бригадир эш Таваа-Самбуу Шанчының Сүг-Бажының он талазында тей баарында ийиги хову турлаанче айытты.

Арыг, алдын-сарыг кызыл-тас чүдүрген чүк машинаны шандан үнгеш, столовая эжинде доктаай берди. Назыны элээн улгады берген, күдер кара эр машинаның кабиназындан үнүп келди. Ол болза совхозтуң хоочун чолаачызы Тюлюш Топур-оол болду.

— Бо тарааны кайнаар сөөртүрүнер ол?—деп, сонуургап айтырдывыс.

— Белдиг-Даг ховузунда кызыл-тасты чаштыра берген болгай бис. Бо аразы 5—6 километр бар-даа болза, үнде беш, чамдыкта алды-даа чедир чоруп тур мен—деп, чолаачы харыылады.

МЕХАНИЗАТОРЛАРНЫҢ БҮДҮРҮЛГЕ ХУРАЛЫ

Часкы хову ажылдары башгай эгелээн ийиги турлагга ажыл сөөлүнде кежээ хурал болур деп чарлал дыннадыр. Олче чоруптувус. Кежээ ажыл соонда бүгү механизаторлар чыглып келген. Ховунуң ажыл-ишчилериниң бүдүрүлге хуралы эгелээн.

Ол хуралга Үрбүн салбырның агроному эш В. Лобаченко часкы тарылганың ажыл планын, түс-түс агрегаттарның онаалдаларын болгаш ажылдың баштайгы хүннеринде кезүлген четпестерни чугаалаан. Бо чылын Шанчыга бүгү тарылга 7325 га, ооң иштинде кызыл-тас 4675 га, кукуруза 625 га, чочак-тараа 300 га болур. Эрткен чылын аңгыс андырылгазының планын күүсетпээнинден ам 4600 га черни удур андырып тарыыр. Ынчангаш чымчак андырылгага шилчидерге бир тракторга оргүмаа-биле часкы сезонда ажылдап кылыры 340 га болур, ооң иштинде «ДТ-54» тракторга 400 га ажып турар.

Часкы тарылга механизаторларга улуг шылгалда болур. Ындыг түрбүже, чамдык эштер мону арай чиик көрүп, ажылга организастыг эвес чоруун көргүзүп турар. Чижээ, тракторист Кысыга Маадыр-оол апрель 15-те ажылга үнмээн, А. Чалбаа ажылдан ойталаан, дүржулгалыг трактористер деп санадып турган Шыдыраның дүүн хүн кылган ажылы холуттунган.

Ындыг болза-даа аңаа менээргенип, бис-даа кончуг улус-ла болгай бис деп тогдунуп болбас. Силерде четпестер хөй-дүр. Аңдарган черлериңер кыдыра, ооргалаашкын аажок хөй, кылып алган катоктарынар дээрге шаанда улустуң дүк сөөртүр өзээ ышкаш чиңге, чиик ыяштардыр. Ол канчап хөрзүнүү дескилей базырарыл. Өске черлерде чоон, доң терекстер-биле хөрзүнүү базырып турар-дыр. Ынчаар кылып алыр болза чогуур.

Силерниң бо турлаанарда лампа безин чок, чамдыкта суг үзүктели бээр. Манаа хову ажылы эгелээнден бээр алды хонуп турар, а ажылдың планын, кым кандыг нормалыг, кандыг төлевирлиг болурун, хүн чурумун: кайы шакта турарын, кажан чемненирин, ажылга кажын үнерин ам чаа чугаалажып турарынар канчап болур боор. Ол бүгү айтырыгларны ажыл эгелээринин мурнунда-ла чугаалажып алган, ам бо турлагларның көскү черлеринде оларны делгеп аскан турар үжүрлүг. Төп турлагда кызыл булунну чаа дерип турар-дыр. Партия, комсомол болгаш профэвилел организацияларының бо талазы-биле хожудаан-дыр. Хамык чүвени баш удур белеткээш, ол организацияларның удуртукчулары маңаа мурнап четкилеп келгеш, механизаторларны үткүп алыр үжүрлүг турган. Ажыл шагда эгелей берген, ам чаа лозунг бижип, плакат азып турарга кайын боор! Агитхуудус амдаа үнмээн. Маңаа бодунуң эвлүүнде ажылдааш келген механизаторларның культурлуг дыштанылгазынга херек шыдыраа, даалы, хол бөмбүү болгаш өске-даа ойнаар чүүлдер турар үжүрлүг.

Бир трактороа онаалтыр силерниң күүседир ажылыңарның хемчээли өске черлерниинден улуг-дур. Ынчалза-даа эрес-шудургу, каракызыл ажылдаар болзунарза, ол черле чедиишкинниг күүсеттинер. Эрткен чылда алган чаагай дүжүдүнерден эвээш эвес дүжүттү бо чылын өстүрүп алыр деп маңаа чугаалажып турарынарны өөрүп демдеглезе чогуур.

Механизаторларның бүдүрүлге хуралынга ажылдың шынарын белитпишаан, бүгү часкы хову ажылдарын 20 ажыл хүннериниң дургузунда чорудар, эрте чажар тараа культураларының кол нуруузун май 1-ге чедир чажып доозар деп шиитпирлээн.

ОЛАР ЧАРЖЫП ТУРАР

Опай Ыглаашпай — кукуруза өстүрериниң мастерлериниң бирээзи.

Ам көөрге, ол кукурузачы Белдир-Даг ховузунда «Беларусь» трактор-нуң агрегады-биле кызыл-тас чаштыра берген.

— Кукуруза тарылгазынга белеткелиңер бүрүн доозулганы ол бе? деп, кайгап айтырдывыс.

— Кайын доостур ийик. Кылыр чүве-ле хөй болгай. Механизаторлар чедиишпес, чамдык тракторлар куруг туруп бээр-дир дээш. кукурузачыларның шуптузун өске ажылдарже киирди. Мен чаштырып эгелей бердим. Өдек сөөртүлгези болгаш кукуруза тарылгазының өске-даа белеткелери соксаан болгай—диди.

Бо дээрге совхозтуң удуртукчуларының четчир санныг механизатор кадрларны белеткеп албаанының хайы-дыр.

— Ам канчаар силер, бо хевээр ажылдап туруп бээр бе?

— Чок, кукурузачы хүлээлгемни черле күүседир мен. Менээ берген онаалганы күүседип каажы, кукуруза тарылгазынга кирер мен. Бир-тээ онаалда алгаш, ажылдап киришкенде бир эштиң социалистиг чарышка кыйгырар апаар болгай. Дуу ол чаштырып турар тракторист Валентин Лобановтуң агрегады-биле социалистиг чарыштыг бис—дээш, аңаа талазында чаштырып чоруп олурган агрегатче көрүндү.

— Чарыштыг ажылдап турарынар кончуг чүүдүт-дүр. Бо хүннерде түннелиңер чүү бооп тур?—деп, сонуургап айтырдывыс.

— Бистиң агрегадывыстың ээлчеге нормазы 12 га чүве болгай. Ам ийи хүн ажылдап турарывыс бо. Түннеливис ам дээрде үнмээн. Үчёткик хемчээп чоруп турду, бо кежээ ужуру билдине бээр боор. Бо удаала эш Лобановтуң агрегадының көргүзүү бистиинден дээре бооп магат чок. Ол, бөгүн бисти мурнап-даа кирди, шаптык чок-ла чоруп тур ышкаш.

Ол аразында чүк машиназының мотору хиринейнип келди.—Топур чолаачы саадаар эвес, база чедип келдя, маңаа үезинни уруп алырдыр—деп, сеяльщик Тюлюш Докпак тракторизинге чугаалады.

Машина сеялканың үезин урар хааржааның аайы-биле дооралыдыр туруптарга, шөйбек хааржактың бир ужун сеялкага, өске ужун машинаның кузовунга сыртандыр салгаш, тарааны олче узун урарга, сеялканың хааржаанче төктүп бадып турар болду.

— Бо-даа болза бистиң ажылывысты дыка шулуудалып турар-дыр. Мурнунда болза бир кижи үезинни кочалдап узун бээрге, бир кижи сеялкаже урар, алаан шүүттүг болгаш оожум чүве болгай. Ам дээрге чангыс кижи дүрген уруптар-дыр—деп, чолаачы, сеяльщиктиң ажылдап турарынче көрбүдээн, чугаалады.

Кежээ турлагта чедип келгеш, Опай чемненирин безин бодавайн, чаржып турар ажинге баргаш:—Че, түннеливинер кандыг болду, Валентин? —дээн. Оозу түннелиин база дынналаан. Дораан-на үчёткик Туран-оолга барганнар. Ийи хүнүң түннели мындыг болган: Опайның 24 га, Лобановтуу 31 га. Эвлечеге 12 га дээрге, Лобанов 7 га ажырган, а бирээзи нормазын күүсеткен-дир.

— Баштайгы түннелиңер багай эвес-тир. Агаар соок турганы-биле орта ажылдаан эвес силер. Аныяк механизаторларга эки үлегерни көргүзүп көрүңер, эштер!—деп, бригадир эш Таваа-Самбуу механизаторларына улуг идегел-биле чугаалаан.

— Амгызы ышкаш ажылга дүште кирбес, эртен эртелептер кылдыр хүн чылын келгенде бүдүн чартык нормадан куду эвестии ап тургай бис аан—деп, олары бригадирнин сапалын бадыткап каапнар.

Тыванын бир тараалаң ораны — Шанчыда бо хүннерде часкы хову ажылдары киниң түүктей берген. Ол дээрге «Найырал» совхозтуң № 3 бригадазы.

М. ЛЮНДУП.

Чурумта: Шанчы ховузунда механизатор В. Лобановтуң агрегады ажыл үезинде.

Фото С. Феоктистовтуу.

Амыдырал эки болганда ажыл база шулуудаар

Часкы хову ажылдарының хүн демдеглели

Элбек дүжүттүң үндезинниери белеткээр дээш ховуларда шаг-үеин барымдаалавайн, уйгу-чыдыл чок ажылдап турар ховуларның ажыл-ишчилериниге час күжээшкиниинг күш-ажылдың, дүвүрээзининиң болгаш өөрүшкүнүң чеже хүннерин эрттирбес дээр боор. Ажыл-агыйларның чамдык удуртукчулары тараажыларга болгаш механизаторларга чүгле бедик будурукчулуг күш-ажылдың эвес, харын база культурлуг дыштанылганың таарымчалыг байдалдарын тургузуп берип, бистиң чурттувуста болгаш даштыкыда чугула болуушкуннарны оларга үргүлчү таныштырып турары кончуг шын.

Республиканың көдээ ажыл-агый дүржулга станциязын бо талазы-биле чижек кылдыр көргүзүп болур. Станцияның директору И. С. Юртаев, партком секретары И. Ф. Яркин, ажылчын комитединиң даргазы Х. Сарыг хову турлагларын хову ажылдары эгелээриниң мурнунда-ла өй-шаанда белеткеп тургускан. Бүгү трактор-хову бригадаларында ниитининң чурттага бажыңнарын, столоваяларны болгаш кухняларны септеп, чугайлаан болгаш будаан, кызыл булуңнарны, чунар бажыңнарны дерип тургускан. Бригада бүрүзүнде ниитининң чиик өртектиг янзы-бүрү чемненилгезин организастаан. Партия организациязы улуг ажылды чоруткан: агитация-массалыг ажылдың планын чогаадып кылган, агитхуудустарның редакторларын томуйлаан, бригадаларның болгаш агрегаттарның аразынга социалистиг чарышты организастаан, көргүзүг болгаш хүндүлел самбыраларын дерип тургускан.

Ажылчын бүрүзү эки чемненип, а ээлчег сөөлүнде чуунуп база дыштанып болур. Кижилер дугайында удуртукчуларның сагыш салыышкыны ында илергей.

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра», Ленин аттыг, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхозтарында, өске-даа чамдык ажыл-агыйларда ховуның ажыл-ишчилериниң дугайында сагыш салыышкынын чогууру-биле илередип турар. Ол чоруг бедик көргүзүглерни чедип алыр арганы ховуның ажыл-ишчилериниге берип турар. Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң механизаторлары Тюлюш Тагба биле Ондар Байыр-оол часкы хову ажылдарының баштайгы хүннеринден эгелээш шалыпчы ёзу-биле ажылдап турар. Олар чер аңдарар нормазын хүн бүрүде 160—175 хуу чедир эки шынарлыг күүседип турарлар. Ында часкы хову ажылы эгелээниинден бээр 658 гектар черни аңдарган, 547 гектарның шыгын базырган, 844 гектарны үлдүреткен, чочак-тарааны 30 гектар черге чажып тараан. Тараажымлар болгаш механизаторлар часкы хову ажылдарының бүгү комплексизин эң кыска, эки хуусаалларда эки шынарлыг чорудары чигзинниг чок.

Республиканың ажыл-агыйларының чамдык удуртукчулары кандыгдаа ажыл-херектиң чедиишкинин кижилер шиитпирлээр деп чүвени билбейн турары харааданчыг-дыр. Ооң ужурунда олар кижилер дугайында сагыш салыышкынын багай салып турарлар. Чижээ, «Межегей» совхозтуң директору эш Пащенко, партком секретары эш Никитин, ажылчын комитединиң даргазы эш Обрезков оларның дугайында эки чүнү чугаалап болур боор. «Межегей» совхозтуң шөлдеринде хар база-ла дүрген эрип, чамдык черлерге ам безин шыкты базырып болур апарган. Ындыг болза-даа хову турлагларында караш дээр чүве чок. Ужуру чүл? Ужуру болза турлагларның хөй нууруузун белеткевээнинде. Ооң ужурунда механизаторлар он-он километр ырак бажыңнарынче чанар ужурга таваржып турар, ижер сускун чок, кургаг чемни чип турарлар. Часкы хову ажылдарының, а ындыг болганда дүжүттүң салый-чолун шиитпирлеп турар кижилериниң бөдүүн хереглелдерин безин хандырарын херекке албайн турары ол шыкажыл. Ында часкы хову ажылдары шүшпең ёзу-биле чоруп турар. Бүдүрүлге онаалдаларын бригадаларга чедирбээн, үрезин белеткеттинмээн. № 5 бригадаже боктуг үрезиниерни сөөртүп турар. Ооң үмүүчел шынарын чүгле ам хынаар бодаалдыг. Ажыл-агыйга тараа культураларының чавыс дүжүдүн алган эрткен чылдың дуржулгазын эштер Пащенко, Лысак олар өөренип көрбээн ышкаш-тыр. Часкы хову ажылдарын эгелээрин үзамдыктырып, кижилер дугайында сагыш салбайн турар чорук ону бадыткап турар.

«Найырал» совхозта байдал база-ла оон дээредевес. Ында культураамыдырал байдалдарның оон дээре болган турары күзенчиг. Хову турлагларын багай белеткээн, ажылчыннар чадыг чок черде удуп турар, чем чаңгыс аай болгаш өртээ аар. А Шаңчыда болгаш Аймырлыгда хову турлагларынга баштайгы хүнкерде сут безин чок болган, а ооң соонда сөөртүп эккелген сут керосин холумактыг болган. Хүн чурумун тургуспаан,күш-ажылдың үчёдү эмгелеттинмээн. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, совхозтуң удуртукчуларынга час хенертен таварышкан. Силериниң партийжи контролюңар, организаккы ажылыңар кайдал, партком секретары эш Хунай-оол? Ховунуң ажыл-ишчилериниң дугайында сагыш салыышкынын ынчаар салып болур бе?

Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» колхозунда болгаш өске-даа чамдык ажыл-агыйларда байдал база-ла ындыг. Ында хову турлагларын багай белеткеттинген, ниитининң чемненилгезин чаңгыс аай— макарон болгаш шай болуп турар. Масса-политиктиг ажыл багай чоруп турар, көскү агитация аажок ядыы. Техника бүрүнү-биле белеткеттинмээн, үш бригадада кижилер боттары башкарлып турар, чүге дээрге бригадирлер чок. Ол ажыл-агыйның техниктиг хандырылгазын харыылаар боон хүлээнип алган хирезинде «Сельхозтехниканың» Сарыг-Сеп салбырының талазындан ында камдыг-даа дузаламчы көзүлбейн турар.

Механизаторлар болгаш тараажылар дугайында доктаамал сагыш салыышкын — часкы хову ажылдарын чедиишкинниг чорударының кол негелделериниң бирээзи болур. Республиканың совхозтарының болгаш колхозтарының удуртукчуларының, партия организацияларының сорулгазы чүдел дизе, ажылдың болгаш дыштанылганың бүгү-ле таарымчалыг байдалдарын ховунуң ажыл-ишчилериниге тургузуп, социалистиг чарышты массалыы-биле калбартып, ооң тиилекчилерин мактап, шаңнаарында болур.

Час озалдап эгелээн, ооң ужурунда дыка хөй ажыл-агыйлар часкы хову ажылдарын улуг озалдаашкын-биле эгелээн. Ажылды дүргедедир төлээде, механизаторларның ийи ээлчег-биле ажылдаарын хандырары эргежок чугула, ынчангаш колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчуларыы тарылганың салым-чолун шиитпирлеп турар кижилер дугайында, тарылганың шынар көргүзүглериниң дугайында улуг кичээнгей болгаш сагыш салыры эргежок чугула. Ол болза бедик дүжүттү алырының база бир чугула магадылалы болур.



С. М. БУДЁННЫЙ.

Совет Эвилелиниң Маадыры, Совет Эвилелиниң Маршалы С. М. Будённыйны „Алдын сылдыс" деп ийиги медаль-биле шаңнаар дугайында

ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштерин тургузарының болгаш бистиң Төрээн чүртүвүстүң дайзыннарындан Совет күрүнени камгалаарының херээнге шылгарангай ачы-хавыяазы дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр сезен хар харлааны-биле холбаштыр Совет Эвилелиниң Маршалы Семён Михайлович Будённыйны «Алдын сылдыс» деп ийиги медаль-биле шаңнаар, оон тураскаалын хүлерден кылгаш, чогуур бижимели-биле кады маадырның төрээн черинге тургузар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1963 чылдың апрель 24.

ЧААГАЙ ДҮЖҮТ ДЭЭШ

СҮГ-АКСЫ. (Телефон-биле). Усть-Абинчилернин үнелиг эгелээшкинин деткивишаан, «Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа салбырының ажыл-ишчилери тарылга шөлүн 1700 гектар чедир калбартырын, тараа культураларының гектарындан-на 13 центнер дүжүттү өстүрүп алырын хүлээнген.

Көжээлиг-Алаактың, Элезинниг болгаш Өленниг ховуларның шөлдеринде чаагай дүжүт дээш демисел түлүктээн. Сөөлгү хүннерде 1000 ажыг гектарның шыгын базырган, 140 гектарның хөрзүнүн үлдүреткен болгаш 180 гектарны аңдарган. Баштайгы ийи хүн 170 гектарда кызыл-тасты тараан.

Хову турлагларында дерилгени, шимелдени эки тургускан. Хана солунун үндүрүп, көргүзүг самбыразын организастап эгелээн. Ажылдың ээлчег нормазын хүн бүрү 125—150 хуу күүседип турар Сат Дукур-оол, Монгуш Доржу, Ондар Хүрен-оол, Монгуш Сүүр-оол ышкаш механизаторлар хөй.

ШАҢЧЫНЫҢ ХОВУЗУНДА

КРЕМЛЬДЕ БҮГҮ-РОССИЙ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫ

ҮЛЕТПҮРНҮҢ БОЛГАШ ТУДУГНУҢ АЖЫЛЫН УЛАМ ЫҢАЙ КӨДҮРЕРИ ДЭЭШ

ЭШ А. П. КИРИЛЕНКОНУҢ ИЛЕТКЕЛИ

Россия Федерациязының үлетпүрүнүң болгаш тудуунуң ажылдакчыларының, партия комитеттериниң секретарьларының Кремльдиң Улуг ордузунга болган чөвүлел хуралынга апрельдиң 22-де илеткел кылгаш, СЭКП Төп Комитединиң Президиум кежигүнү, СЭКП ТК-ның РСФСР талазы-биле Бюрозунуң Даргазының бирги оралакчызы эш А. П. Кириленконуң чугаалаанын болза:

— Бистиң чөвүлел хуралывыс кайгамчыктыг хүнде, совет кижи бүрүзүнүң, бистиң чер-делегейивистиң миллион-миллион кижилериниң чүрээнге эргим болгаш чоок болуп турар хүнде бодунуң ажылын эгелеп турар-дыр. Коммунистиг партиянып болгаш Совет күрүнеминиң үнезилекчизи, ажылчы чоннарның улуг баштыңчызы — Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр бүгүн 93 чыл ою болуп турар. Марксизм-ленинизмге шынчы чорукту ыдыктыы-биле кадагалап, ону чаа төөгүлүг байдалдарның үезинде хөгжүдүп турар бистиң партиябыстың бүгү ажыл-чорудулгазын тиилелгелиг ленинчи өредиг чырыдып келген болгаш чырыдып турар. Чогаадыкчы марксизм-ленинизминиң чайынаанчак үлегер-чижээ болза партиябыстың XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлери болгаш ол съездиниң хүлээп алганы СЭКП-ниң Программазы болуп турар.

Ленинчи чагыгны эдербишаан, бистиң партиябыс улус ажыл-агыйын удуртуруп бирги чергенин ужур-дузалыг деп көрүп турар. Коммунистиг тургузуушкунда кол чүве—ол дээрге экономика, бүдүрүлге, кижиге хереглээр материалдыг болгаш угаанбодал кежиктерин тургузары болур дээрзин партия барымдаалап турар деп, эш Кириленко демделээн.

Улус ажыл-агыйынга партийжи удуртулганы сайзырангайжыдарынга шылгарангай салыышкынны СЭКП ТК-ның ноябрь (1962 чыл) Пленуму киирген. Партия органнарын бүдүрүлге принцивин ёзугаар эде тургузарының, планнаашкынны болгаш ажыл-агыйны аргелеп башкарарын улам ынай сайзырангайжыдарының, техниктиг политиканы удуртуруп төнчүдериниң, партия-күрүне контролюнүң чаңгыс аай системазын чуртка тургузарының дугайында эш Н. С. Хрушевтүн эгелекчи чоруу-биле Пленумнуң хүлээп алган шиитпирлери болза бистиң партиябыстың ленинчи угланышкынының ботганыышкыны болган. Ол шиитпирлер ёзулуг-ла революстуг чаартыкчы чорук-биле сиңниккен болгаш коммунистиг тургузуушкуннуң теориязынга база практиказынга улуг салыышкын болуп турар.

Өске-даа эвилелдешкен республикаларга ышкаш, Россия Федерациязынга партия, совет, профэвилел болгаш комсомол органнарын эде тургузары доозуган. Совнархозтарны улгаттыр каңгыштырган, Федерацияның тудуг министерствозун болгаш тудугнуң девискээр аайының кол эргелелдерин тургускулаан.

Ам совнархозтар болза бүдүрүлгениң бир аай төрелдешкек адырлары улуу-биле мөөнеттинген, күчүлүг, экономиктиг комплексилер болуп турар.

Эде тургузуушкуннуң түннелинде партия, совет, ажыл-агый ажылдакчыларының штабы дыка кызырылган, ажыл төлевирииниң фондуларының каналгазы алдынган.

Чаа тургускан удуртур органнарны мергежилдиг кадрлар-биле четчелээн болгаш олар ажыл-хереги идепкейлии-биле холга алган. Ам сорулга чүл дээр болза, ажыл-агыйны удуртурунуң чаа, организастыг хевирлериниң улуг артык күштерин бүрүү-биле ажыглары болгаш экономиканы хөгжүдүрииниң темпилерин дүргедедиринге кескү түннелдерни бо чылын-на чедип алыры болур.

Россия Федерациязының улугхуузунга чурттуң үлетпүр продукциязының барык-ла үштүп ийи кезээ онаажып турар. Федерацияның үлетпүрү чеди чылдың онаалгаларын бүзүредилг күүседип турар. Эн-не үре-түннелдиг болгаш каналгалыг адырларны мурнадыр хөгжүдеринче партияның угланышкынны амыдырапда хажык чок боттаныш турар. Химияның болгаш ылаңгыя синтетиктиг материалдарның, радиоэлектроннуг үлетпүрүнүң, автоматиканың болгаш телемеханиканың ролю өскен, одалга балансызынга нефтиниң, газтың үзүг-хуузу дыка нөвүдээн. Эптей салыр демир-бетонның улуг үлетпүрү—амгы үениң индустриалдыг тудуунуң үндезини барык-ла чаазы-биле тургустунган.

Ынчангаш бистер чеди чыл планының бешки чылыиче эки чылыышкыныг кирген бис деп, эш Кириленко чугаалаан. Чеди чыл планын хуусаа бетинде күүседириниң шиитпирлиг үндезиниерин бо чылынна салыр дээш, ам оон-даа дүргенибиле бурунгаар чоруур херек. Ынчангыг болган төлээде бо чылдың дүргүзүнда кончуг хөй чүүлдерни кылыр үжүрлүг.

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлери үлетпүрүнүң ажылынга чаагай салдарны ам-на чедире берген дээрзин бирги кварталдың түннелдери хереченип турар. Россия Федерациязының үлетпүрү квартал планын 103 хуузга күүсеткен. Республикага бүдүрүлгениң хемчээли өртөн чылдың ол үезинге деңнээрге 8,2 хуузга өскен. Бүдүрүлгениң хемчээлиниң талазы-биле доктаатты-лган онаалгаларны бүгү совнархозтар күүсеткен.

Ынчалзаакок улус ажыл-агыйының эгээртинмес курлавырларын, үлетпүрнү удуртурунуң чаа системазының артык күштүг чоруун бүрүүбиле ажыглаан болза, бистиң чедишкиннеривис оон-даа улуг, а экономиканың хөгжүлдезиниң темпилери оон-даа бедик туруп болур турган ийик.

Республиканың бүдүрүлгелериниң дөрттүң бир кезээ бөлгаш инитиябиле үш совнархозтар—Мурманск, Нижне-Воджск болгаш Красноярск совнархозтары күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң талазыбиле онаалгаларны күүсетпээнивер. Ол бүгү чүүлдер күрүнеге кончуг карыгалыг болган.

Республиканың партия организациялары, совнархозу болгаш экономиктиг районнарның совнархозтары боттарының организакчы ажылын күштелдирер болгаш күрүне планы бүгү-ле бүдүрүлгелерге болгаш тудугларга хажыдып болбас хоолйу болу бээрин хандырар ужурлуг.

Көдээ ажыл-агыйга хереглээр техниканы болгаш артык кезектерни бүдүрнин болгаш чорудуп бээрин илеткелчи онзалап чугаалаан. Көдээ ажыл-агый машиналарының тудугунуң заводтары доктаатты-лган планны инитизи-биле күүсеткен турза-даа, 1962 чылда колхозтар болгаш совхозтар хөй санныг машиналарны болгаш артык кезектерни чедир албаан чорук-биле канчап-даа эптежип болбас деп, ол чугаалаан. Бо чылын безин бүдүрүлгелерниң чамдык удуртукчулары көдээ ажыл-агый техниказын чорудуп бээринге сагылга-чурум чок чоруун көргүзүп турар. Волгоградтың трактор заводу көдээ ажыл-агыйга 250 тракторларны чедир бербээн, Сызранскинин комбайн заводу—500 ажыг силос комбайнарын чедир бербээн. Эн-не ховар артык кезектерни, резин-техниктиг кылыгларны болгаш подшипниктерни чедирип бээринин планын күүсетпес чорук үргүлчүлеп турар. Чамдык ажыл-агый удуртукчулары колхозтарга болгаш совхозтарга бүгү таланың техниктиг дузаламчызының дугайында партияның негелдеелерин амдаа билип албаан ышкаш-тыр, оларның чамдыктары көдээ ажыл-агыйның чагыгларын күүседирин харыысалга чок көрүп турарлар.

Машина тудуунуң бүдүрүлгелериниге станок дериглегиниң ажыылаар эзлчээн бедидери немелде продукцияны алырынга кайы хире аажок улуг курлавыр бооп турары билдингир болгай. Эш Н. С. Хрушевтүн айтышкынын күүсетпишаан, чер-черниң партия болгаш ажыл-агый органнары, машина тудуунуң дыка хөй заводтары дериглени дээре ажыглаар талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылган болгаш боттандырып турар. Экономиктиг районнарга ажылдап кылган саналдарны республиканың Улус ажыл-агый чөвүлелиниң база Күрпланның түннеп байытканынган илереэни болза, дериглениң ажылдаар эзлчээниң коэффициентизин 2,4 чедир бедидериниң күселинбиле машиналарны, станоктарны болгаш приборларны бүдүрүп үндүрериң үштүң бирээзинден хөйнү көвүдеп болбур.

Дериглени ажыглаарын экижидериниң айтырыы индустриянын өскедаа адырларына база-да аваш авес чугула ужур-дузалыг болуп турар.

Ам дээрезинде багай ажыглаттынып турар улуг курлавыр болза чигээтиң болгаш материалдарның каналгазы болур. Улуг чидириглер продукцияны үрей кылыр чоруктан болуп турар. Эрткен чылын ыңдыг чидириглер Федерацияның үлетпүрүнге акша-биле алырга 100 миллион ажыг рубль болган.

Чүгле планны күүседир авес, а оон күүселдези кандыг үне-биле чедип алдының турарын кезээде көөр ужурлуг деп, илеткелчи демделээн. Чамдык бүдүрүлгелерде ажыл төлевирииниң өзүлдези күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниңдеи ажып, чамдык заводтар болгаш фабрикалар каражалыг ажылдап, үлегерлеп чугаалаарга, күрүненин акша-хөренгилерин «чооглап» турар чоруктар-биле эштежип болбас.

Объективтиг экономиктиг хоолйуларны ханы билирин, социалистиг бүдүрүлгениң курлавырларын илередип база оларны эң үлүг хемчээли-биле долу ажыглаарын организастап билирин коммунистиг тургузуушкуннуң амгы үе-чадазы партия болгаш ажыл-агый органнарындан негеп турар.

Бүдүрүлгениң экономиказын сайзырангайжыдарынга түскай эртемнигленнин болгаш ажылчыннарның киржилгезиниң хөй-нинтичи янзы-бүрү хевирлерин бүгү хемчег-биле деткип база хөгжүдери эргежок чугула, оон-биле кады бүдүрүлгениң удуртукчулары болгаш ажылчы чоннуң калбак массалары экономиктиг теорияны эң долу шингээдип ап, ону коммунистиг тургузуушкуннуң практиказы-биле холбаштырар кылдыр кадрларның өөредилгезин шынаржыдар болза чогуур.

Илеткелдиң бир белүүнге үлетпүрде специализацияны болгаш кооперастаашкынны чыыткан. Сөөлгү чылдарның дургузунда Россия Федерациязынга бо талазы-биле чоруктан чамдык ажыл экономика талазы-биле тодаргай ажыктыг чүүлдү берген. Ындыг болза-даа специализацияның болгаш кооперастаашкынның айтырыларын дыка хөй партия, ажыл-агый болгаш планнаар органнар амдаа хөлүн эрттир бөдүүнчүдүп, тус черниң кызыы эрге-ажының хараар ёзу-биле көрүп турар. РСФСР-нин машина тудуунуң үлетпүр бүдүрүлгелериниң хөй нуруузу үүрмек шуткулга, дарганнаар, сеттелге цехтерлиг болуп ам-даа артпышаан. Харын чаа бүдүрүлгелерни төлевилээрде безин специализацияның принциптерин тоомча чок көрүп турар. Специализастаан күүлерни хөгжүдериниң планы үргүлчү күүсеттинмейн турар.

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң соонда партияның обкомнары болгаш крайкомнары, улус ажыл-агый чөвүлелдери, үлетпүр-бүдүрүлгелериниң партия организациялары экономиктиг районнарга бүдүрүлгениң специализациязын хөгжүдер дугайында саналдарны ажылдап кылган. Республиканың Күрпланы болгаш Улус ажыл-агый чөвүлели улус ажыл-агый чөвүлелдериниң саналдарының талазы-биле оперативтиг шиитпирлерни үлээп алыр болгаш оларны амыдыралга боттандырарын организастаары эргежок чугула.

Чер-черниң органнары бүдүрүлгени организастаарын, оон специализациязының эң депшилгелиг хевирлерининге үндезилээш, экижидер талазыбиле улуг инициативтиг болуру кончуг чугула.

Бо талазы-биле кайгамчык перспективаларны бүдүрүлге каттыжышкыннары ажыдып турар.

Специализацияның хөгжүлдези планнаашкынның эртем ёзугу-биле бедик деңнелинге даянган турар деп чүве биилингир. Ындыг болза-даа керектинг ийинги, эң чугула талазы база бар. Специализация болза чүгле үүлээлгелерни угаалыладыг хуваары болгаш тодаргай планнаары эвес, харын база кооперастаан чедирилгелерни боттандырарынга күрүненин шынгыы чүрүмүи сагыыры болур.

Эш Кириленконуң оон ыңай чугаалааны болза, техниктиг депшилгенин баазазынга үндезилээш, улус ажылагыйының бүгү адырларынга бүдүрүлгени соксаал чокка сайзырангайжыдары коммунизминин материал-техниктиг базазазын тургузарынга шиитпиринг ужур-дузалыг болуп турар. Соөлгү дөрт чылдарның дургузунда чаа техниканы тургузар талазы-биле шылгарангай чедишкиннери дээш республиканың 200 ажыг эртемденнеринге, инженерлеринге болгаш бүдүрүлгенин чаартыкчыларыга Ленинчи шанналдың лауреады деп бедик атты тывыскан. Чеди чылдың эгезинден бээр үлетпүр машиналарның болгаш агрегаттарның үш муң ажыг хевирлерин бүдүрүлгеге шингээдип алган, ол хевирлер улус ажыл-агыйында бүдүрүлгениң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң деннелин эң бедик чадаже көдүрүп турар. Бүдүрүлгениң автоматчыдылгазының мурнакчы технологтуг чорудулгаларын нептередир талазы-биле чедишкиннер база эвээш авес бар болуп турар.

Россия Федерациязының үлетпүрүнде техниктиг депшилге ажылчы чоннуң эң идепкейлиг болгаш догаадыкчы киржилгези-биле боттанып турары өөрүнчүг-дүр.

Ынчанмыжеок, үстүнде чугаалаан үүлдерден, чаа техниканы тургузары болгаш шингээдири, мурнакчы технологияны ажыглаары бүрүнү-биле эки деп түннел кылбаза чогуур. Бүдүрүлгени техника талазыбиле сайзырангайжыдарының ажылында четпестер бисте ам-даа дыка хөй чүве болганда, партия организациялары техниктиг депшилгенин айтырыларынче кичээнгейни күштелдирер ужурлуг деп СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунга шыйып демделээн болгай.

СЭКП ТК-ның май Пленумунуң (1958 чыл) шиитпирлериниң соонда Россия Федерациязынга 150 химия албан чергелери болгаш улуг бүдүрүлгелер деритгинин туттунган болгаш ажыглалче кирген. Олар ам чурттуң экономиказынга улуг ролдуг ойнап, коммунизмге ажылдап турар. Ындыг болза-даа, химия үлетпүрүнүң хөгжүлдезинде кыдынган үүлдер улус ажыл-агыйының негелдеелеринге амдаа дүүшпейн турар болгаш кол-ла чүве, бисте бар арга-күштеривистиинден элээн куду деннелдө туруп турар-дыр.

Чеди чылдың бешки чылы химия үлетпүрүнүң бедик көдүрүүшкүнүнүң чылы болган турар ужурлуг деп эш Кириленко чугаалаан. Эртөн чылдыы-биле деңнээрге Россия Федерациязынга химия продукциязын бүдүрериниң хемчээли 13 хуу улгатканда. Химия бүдүрүлгелерин тударынга болгаш чаарты кылырынга капитал салыышкынының хемчээли барык-ла бүдүн чартык катап көвүдээн.

Капитал тудугларының темпизин дүргедедириниң, капитал салыышкыннарын эң ажыктыг кылдыр ажыглаарының сорулгаларын илеткелчи чугулаан демделээн. Россия Федерациязында тудугларның хемчээли аажок улуг деп ол айтыкан. Чеди чылдың дөрт чылында үлетпүрге капитал салыышкыннарының хемчээли 38 миллиард рубль ашкан. Тудугну бүгү хемчег-биле индустрижидериниң талазы-биле партияның ап чоруткан угланышкыны үлетпүрнүң бүдүрүлге черлерин, чурттагга бажыннарын болгаш өске-даа тудут объектилерин тудуп тургузарының хуусааларын дыка кызырарын хандырган. Бисте кайгамчыктыг тудугжу кадрлар өскен. Оон-биле чергелештир капитал тудуушкунунда улуг четпестер ам-даа бар. Материал-техниктиг курлавырларның, акша-хөренгинин сандаргай байдалдыы кол четпес чүүл болуп артпышаан турар.

Планнаар органнар СЭКП крайкомнарының, обкомнарының киирген саналдарын кичээнгейлиг өөренип көөрү эргежок чугула. Чоокку хуусаада бүдүрүлге күүлериниң, чурттагга шөлдериниң болгаш культура-амыдыралдың объектилерин тударының болгаш ажыглагга киирериниң планнарын технологтуг дериглелер белеткээринин, материал-техниктиг курлавырлар фондуларының хуваалдазының планнары-биле дүүштүрүп көөр херек.

Капитал тудуушкуннуң тергиин улуг калбарыышкыны оон сметтиг үнезин кудуладырын, капитал салыышкыннарының ажыктыын эң-не бедидерин негеп турар деп илеткелчи демделээн. Төлевилел организацияларының чаа бүдүрүлге чердерин төлевилелин ажылдап кылырда тудугнуң өртөөн аартадып, чаа бүдүдүлгелерниң техник-экономиктиг көргүзүглерин кудуладып турар артык үүлдерни болгаш чазыгларны ам-даа кылып турар.

Ол четпестер дээш харыысалганы чүгле төлевилел организацияларының чүүктээр ужурлуг эвес-ле болгай. Багай чүве чүдел дизе, чаа тудуп турар болгаш чаарты кылып турар бүдүрүлгелернин, совнархозтарнын, СНХ-ның кол адырлар эргелелдеринин болгаш РСФСР-нин Күрпланының килдистериниң удуртукчулары бо чүгүлө хереқти төлевилел организацияларының эргезинге сула салып берипкен турарында-дыр. Төлевилелдин шиитпирин шүгүмчүлекчи ёзугаар, ол төлевилелдиг ажылдарны чедип алыр ужурлуг, деп эш Кириленко чугаалаан.

Организакчы болгаш политиктиг ажылдарны моон-даа сонгаар экижилеринин айтырыларынче кичээнгейни салырын илеткелде демделээн. Россия Федерациязының үлетпүрүнүң болгаш тудуунуң мурнунда туруп турар улуг сорулгаларын чедип алырда, партия комитеттери чаа методтарны тып, боттарының ажылынга кол кичээнгейни экономиканы хөгжүдеринге каттыштырар болгаш ажылды бүдүрүлгеже херек кырында чоокшуладыр ужурлуг. База бүдүрүлгелерни болгаш тудугларны кампания ёзугу-биле эвес, а план-биле, инитизи-биле эвес, а тодаргай болгаш чүткүлдүү-биле удуртур херек.

Москваның, Ленинградтың, Свердловскининг, Горькийнин болгаш Волгоградтың партия обкомнарының, Красноярск крайда Дивногорскининг, Татар АССР-нин Азнакаевск үлетпүр зоназында партия комитединиң болгаш ескелернин-даа ажылынын эки талаларын эш Кириленко демделээн. Ынчалза-даа ажыл-херек бүгү-ле чердерде ынчалдыр тургустунмаан.

Кажан партийжи болгаш ажылагыйжы удуртулганын хевирлерин коммунистиг тургузугнуң чаа сорулгалары-биле дүүштүр тургузуп турар үеде, партия болган ажыл-агый органнарының ажылын чаа, тургузукчу ёзу-биле организастаарын билип алыр ужурлуг бис — деп, илеткелчи демделээн.

Партия болгаш ажыл-агый органнарын эде тургузуп турар үеде удуртукчу кадрлар, оларның шын хуваалдазы болгаш идей-политиктиг дадыгышкыны онза черни ээлеп турар.

Партия ажылдакчыларының кадрларын оларның билиинге болгаш дүржүлгазынга дүүштүр хуваап, обкомнарже, крайкомнарже, партия хооркомнарынче үлетпүрүнүң болгаш тудугнуң хөй түскай эртемниглерин депшидер арганы ол эде тургузуушкун биске берген.

Кадрларның идейлиг кижизидилгезинче онза кичээнгейни салыры негеттинип турар. Ажылдакчы кижи бүрүзү онаашкан ажылынга онза харыысалгалыг болурун чедип алыр херек.

Күш-ажылдың норма-чижээнин, социалистиг чарышты, коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинни калбартыының, бүдүрүлгениң мурнакчыларының болгаш чаартыкчыларының дүржүлгазын шингээдириниң айтырыларынче кичээнгейни угландырбышаан, профэвилел, комсомол организацияларының болгаш партия-күрүне-контроль органнарының ажылынга эш Кириленко доктааган.

Илеткелчи чугаазының төнчүзүнге чөвүлел хуралдың киржикчилериниң өмүнээзинден, Россия Федерациязының коммунистерга болгаш бүгү ажылчы чоннары чедип алыыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш база СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирлерин—бистиң кайгамчык чаагай Төрээн чуртувуска коммунизмни тургузарының программазын амыдыралга чедишкиннинг боттандырзры дээш, боттарының ужун болгаш энергизын харамнаачастар дээрзин ленинчи Төп Комитетке болгаш эш Н. С. Хрушевтүн болунга бүзүреткен.

• • •

МОСКВА, апрель 23. (СЭТА). Үлетпүрге болгаш тудугга партийжи удуртулганың айтырыларының талазыбиле Бүгү-россий чөвүлел хуралы бөгүн Кремльдиң Улуг ордузунга бодунуң ажылын үргүлчүлээн. Бүдүрүлгелерни, тудугларны удуртуруп экижидер болгаш күрүне планнарын күүседир талазы-биле СЭКП крайкомнарының, обкомнарының, хооркомнарының, үлетпүр-бүдүрүлге зонадарының партия комитеттериниң сорулгаларының дугайында СЭКП Төп Комитединиң Президиум кежигүнү, СЭКП ТК-ның РСФСР талазы-биле Бюрозунуң Даргазының бирги оралакчызы А. П. Кириленконуң илеткелин чугаалажып көөрүн чөвүлел хуралдың киржикчилери уламчылаан.

Эртенги хуралга партияның Саратов үлетпүр обкомунуң бирги секретары А. И. Шибаев, Ивановонуң поставвы комбинадының партком секретары Т. П. Мочалова, Краснодар крайның Абинск үлетпүр-бүдүрүлге парткомунуң секретары И. Л. Бондарь болгаш өскелер-даа саналдерии чүве чугаалааннар.

• • •

Москва, апрель 24. (СЭТА). Чөвүлел хуралдың киржикчилери бөгүн Кремльдиң Съездилер Ордузунга чыылганнар. Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинниң мурнакчыларының даарта ажыыттынар Бүгү-эвилел чөвүлел хуралының киржикчилери база олурушканнар. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удуртукчулары президиумге кестүп кээрге олурушканнар чылыы-биле уткаан.

А. П. Кириленконуң илеткелиниң талазы-биле СЭКП-ниң Красноярск үлетпүр крайкомунуң бирги секретары В. Ф. Гаврилов-Подольский саналын берген.

СЭКП ТК-ның Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрушев сөс бээрге чыылганнар диңмиттиг адыш часкаан. Эш Н. С. Хрушев СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың дааскамын ёзугаар чөвүлел хуралдың киржикчилери—Россия Федерациязының үлетпүрүнүң болгаш тудуунуң ажылданчыларынга, партия ажылдакчыларынга изиг байырны чедирип, коммунистиг тургузуушкинүнүң улуг херээнге чаа-чаа чедишкиннерни оларга күүзээн. Н. С. Хрушев залда олурукуп турар коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларынга—коммунизмче бистиң шимчээшкинивистиң тук тудукчуларынга база байыр чедирген.

Н. С. Хрушев бодунуң делгереңгей чугаазынга ажыл-агый болгаш партия тургузуушкунуңүң айтырыларынын төдаргай чугаалаан. Ооң чугаазын аажок улуг кичээнгей-биле дыңнаан.

ОЛАР МОСКВАДА...



Ол хүн Кызылдың аэропортунга Төрээн чурттуң найысмалы — Москваже баар дээн кижилер база-ла эвээш авес турган. Оларның араазында 4 кижи онзаланың турду.

Ол болза Ак-Доеуракта келген аныяк ажылчын комсомолчу Ооржак Достаң, Улуг-Хем районда «Наймырал» совхозтуң мурнакчы саачылары Ховалыг Үйнукпан, Кызылдың төп электри станциязының ажылчыны Владимир Арямов олар болду.

Төлээлерниң удуртукчузу, профессионал эвилелдериниң Тыва область чөвүлелиниң даргазы Тамара Чаш-ооловна НОРБУНУҢ корреспондентилер-биле беседага чугаалааны:

— Апрель 25-те, Москвага Кремльдиң Улуг ордузунга коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинниң мурнакчыларының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралы ворунчуг болгаш чугула болуушкун. Москваже чоруп тура улуг баштыңнывыс, башкывыс Ленин дугайында, Коммунистиг партия дугайында бодалдарбиле сорук киргеи бис дижеп.

Олар ам Москвада.

ЧУРУКТА (солагай талаадан оң талаже): чөвүлел хуралдың киржикчилери Владимир Арямов, Ховалыг Үйнукпан, Ооржак Достаң.

М. ОЮН.
Фото авторнуу.

Чеди чылга Россия Федерациязының салыышкыны

1963 чылдың бирги кварталында РСФСР-ниң үлетпүрүнүң күүрүне планын күүсеткенинин түннелдериниң дугайында РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Төп статистика эргелелиниң дыңнадыры

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлери-биле сорук киргеи Россия Федерациязының ажылчыннары, инженерлери болгаш техниктери 1963 чылдың бирги кварталында үлетпүр бүдүрүлгезин көвүдедир талазы-биле чаа-чаа чедишкиннерни чедип алган.

Республиканың ТСЭ-ниң дыңнадынга демделген турары-биле алырга, үлетпүр бүдүрүлгениң инити хемчээлиниң болгаш кылыгларының дыка хөй чүгүлө хевирлериниң талазы-биле 1963 чылдың бирги кварталының планын үлетпүр хуусаа бетинде күүсеткен. Онаалдадан ажыр чүс чүс миллион рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндүрген. Бирги кварталда үлетпүр продукциязының инити хемчээлиниң талазы-биле план 103 хуу күүсеттингеи. Эрткен чылдың бирги кварталы-биле деңнээрге, үлетпүрүнүң инити продукциязы 8,2 хуу немей өскен. Республиканың бүгү улус ажыл-агый чөвүлелдери бүдүрүлгениң инити хемчээлиниң талазы-биле планын күүсеткен.

1962 чылдың бирги кварталы-биле деңнээрге, үлетпүрүнүң тус-тус аймакларының ааны-биле бүдүрүлгениң өзүлдези мындыг болган: химия үлетпүрү—118 хуу, оон иштинде синтетиктиг каучук болгаш пластмасстар—122 хуу, кара болгаш өңнүг металлургия—110 хуу, одалга болгаш энергетика үлетпүрү—110 хуу, машина тудуу болгаш металл ажылдап кылыышкыны—113 хуу, тудуг материалдар үлетпүрү—107 хуу, ыяш, целлюлоз-сазыын болгаш ыяш болбазыларадып ажылдаар үлетпүр — 105 хуу, чиик үлетпүр болгаш культура-амыдырал кылыгларын бүдүрери — 102 хуу, аъш-чем үлетпүрү — 107 хуу.

Продукцияны бүдүрер планны чедишкиниг күүседип база ону бүдүрүп үндүрерин көвүдеткени-биле кады бүдүрүлгениң квартал планын күүсетпээн бүдүрүлгелер бар болганын РСФСР-ниң ТСЭ-ниң дыңнадынга база демделеп турар. Күүгүрлүг кислота, каустиктиг сода, нефть аппаратура, турбиналар, генераторлар, чыып эптээр демир-бетон конструкциялар, радиоприёмниктер, бажың иштининг эт-херексели болгаш уругларның идик аймаа ышкаш улустуң хереглелиниң ындыг чугула кылыгларын болгаш баранаарны улус ажыл-агый чедир албаан.

1963 чылдың бирги кварталында үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң планы күүсеттингеи.

(СЭТА).

ЛЕНИНЧИ ШАҢНАЛДЫҢ ЛАУРЕАТТАРЫ



Е. И. КРУПНОВ — Н. Н. ПЕТРОВ — А. Н. ЛЕОНТЬЕВ — А. А. СМОРОДИНЦЕВ — М. С. МОЛОДЕНСКИЙ — М. Е. ВОЛЬПИН — К. А. АНДРИАНОВ

Эртемниң чаа оруктары

(ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында эртем болгаш техника талазы-диле Ленинчи шаңналдар Комитединиң даргазының оралакчызы академик А. И. Берг-биле беседа)

Улуг Октябрьдан төрүттүнген болгаш ленинчи идеяларга сорук киргең Совет эртемниң күжү болза коммунистиг тургузуушкунуң ханы чаартыкчы теориязыныл болгаш практиказының үзүктел чок каттыжышкынында.

Владимир Ильич Ленин чурттуң бүдүрүкчү күштериниң хөгжүлдезинге, чурттуң электрижидилгезинге, күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүүнге эртемниң кол рольдуг болдурунче кичээнгейни салып чораан.

Совет эртем чер бөмбүрээзин шинчилээриниң хоойлударын билип алырынга чаа оруктарны ажыпшаан, техниканың, үлетпүрүүң, көдээ ажыл-агыйның, медицинаның бурунгаар хөгжүлдезинге улуг идигни берип, дүрген хөгжүп турар.

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүн тамаарыштыр Ленинчи шаңналдар-биле шаннаткан эртеменнериниң ажылдары бистиң чуртувустуң үлузунуң эртемден негеп турар бедик негелделеринге долузу-биле дүгжүп турар. Шак ол ажылдарда салдынган айтырыгларның калбаа болгаш хөй янзы хевирлиг, бистиң чуртувуста киши төрелгетениң чаагай амыдыралы дээш сагыш салышкынга хей-аът кирген, эртемниң чаа дилээшкиннериниң көдүрлүүшкүннерин херечилеп турар.

Чамдык кижилер «черниң чыырышкы, херлип турарының» дугайында дыштаанып, ар чадавастар боор, ыланган бистиң планнаттынган чылаашкыстың чурттакчыларына, чижээ, бир хонуктуң иштинде Москва черни өзээнден 40 сантиметр хире ырап, чоонгулап турары билдингир боон чадавас. Черниң чыырлары чер бөмбүрээзиниң мырыңай өзээнге чедир шупту кылынынга боон турар. Ону хемчеп тургаш черниң кылынының дугайын билип ап болур. Черниң чыырлышкынының аи-не болбаазыраңгай болгаш долу теориязын ССРЭ-ниң Эртемнер Академиязының корреспондент-кежигүнү М. С. Молоденский ажыткан. Аңаа Ленинчи шаңналды тывыскан. Чижээлээргe, оон теориязынга үндезилээш черниң эриг өзээниң дугайында чаа барымдааларны алган. Ынчалзаза М. С. Молоденскийниң шинчилел ажылдарының ужур-дузазы чүгле ында эвес. Олар геофизиктиг талаларындан аңгыда, геодезия талазыбиле база ужур-дузалыг. М. С. Молоденскийниң теорияларынга болгаш методтарынга үндезилээш, бүдүн диптерниң геодезиялыг шын карталарын тургузуп болур аргалыг апаарган. Совет эртемденниң үндүрген түңнелдери черниң кылымал эдериичилериниң болгаш ракеталарының шимчээшкинин санаарынга база тугула.

Бир эвес үстүнде көргенивис шылгарангай шинчилел ажылынга черниң физиказының нарын айтырыглары көрдүнген болза, ам мурнунда бойдус эртемининң төөгүзүнге билдинмес турган идеяларга үндезилеттинген, бистиң үевисте тывылган чаа физика-биле ужуражыр апаар бис. Ол болза азарганчыг кезектерден тургустунган, чөгенчиг бичии организмнерниң делегейиниң физиказыдыр. Ону шинчилеп көөрү материяның бирги үндезинин билип алырының чаа оруктарын ажыткан.

Социалистиг чурттарның эртемденнериниң ажылдап турары, Дубнода ядролуг шинчилелдериниң каттышкан институду амгы үениң физика эртеминиң делегей төөгү болу берген. Ол коллектив ССРЭ-ниң Эртемнер Академиязының корреспондент-кежигүнү, бистиң үевистиң шылгарангай физиктериниң бирээзи Б. М. Понтекорвону Ленинчи шаңналдарны тыпсырының кандидадынга дешпиткен. Бөдүүн кезектериң кошкак деминиг шимчээшкинининиң болгаш нейтрино физиказының айтырыгларынга шинчилел ажылдары дээш, аңаа Ленинчи шаңналды тывыскан.

Кажан кошкак деминиг шимчээшкиннериниң дугайында чугаа үнүп келгенде, чүнү-даа мурнай «бета» частың бадыышкынның дугайында база чугаа үнүп келир. Ол частың бадыышкынның үезинде нейтрон бодуна протон болгаш электронга чарлы бээр. Ол үеде бүдүн нейтроннуң массазы протоннуң болгаш электронуң массаларындан улуг апаар. Ол массаның артыкшылыыл хемчээли частың бадыышкын үезинде үнген хөй артыкшылдыг энергияның санынга дең. Хевээр артарының дүрүмүн ёзугаар, ол энергия частың бадыышкынның продуктуларының кинематиктиг энергиязынче шилчиир ужурлуг. Ынчалза-даа частың бадыышкынның продуктулары кезээде энергияның бичее хемчээлин чарыгдап турар деп чүвени дуржулгалар көргүзүп турганнар. Бойдустуң бир чажыды шак ынчаар тыптып келген: энергия кайнаар чиде бээрил? Ону микромир дээр чөгенчиг бичии организмнериң делегейниң эң-не элдептиг кезекчигештери «соорлап» турар болган.

Ядроларның «бета» частың бадыышкынының болгаш мю-мезонину ядронуң тыртып ап турарының аразында ханы дөмейлешкек чүүл барының идеязын Бруно Понтекорво идип үндүрген. Дөмейлешкек, кошкак деминиг шимчээшкининиң болгаш нейтрино физиказының айтырыглазырынга шинчилел ажылдары дээш, аңаа Ленинчи шаңналды тывыскан.

Кажан кошкак деминиг шимчээшкиннериниң дугайында чугаа үнүп келгенде, чүнү-даа мурнай «бета» частың бадыышкынның дугайында база чугаа үнүп келир. Ол частың бадыышкынның үезинде нейтрон бодуна протон болгаш электронга чарлы бээр. Ол үеде бүдүн нейтроннуң массазы протоннуң болгаш электронуң массаларындан улуг апаар. Ол массаның артыкшылыыл хемчээли частың бадыышкынның

ЭРЕС-ДИДИМ БУДЕНОВЧУЛАР

(Совет Эвилелиниң Маршалы С. М. Будённыйның бөгүн 80 хар харлап турарынга холбаштыр)

РАССКАЗ

★

Ак-гвардейжилер февральдың бир хүнүнүң эртеңинде Будённыйның төрээн сууру — Платовскиден партизан отрядын үндүр ойлаткаш, сууг Советлин тарадыр сывырган. Үш чүс кижини түдүп хорудаан, а оларның аразында Семён Будённыйның адазы — Михаил Иванович база бар.

Семён Будённый улуг отряды-биле суурже чедип кээр чадавас дээш актар таңныылдарны шыгыыраткан. Оларның дүнеки үйгу-дыжын үгербоолар, пулемёттар камгалаан.

Будённый бодунуң бичизиниден тура-ла билир конна оруктары-биле чаштының чораан, сууг кыдында бажыңга чедип келген. Бажың эжинде сокпаарга, кым-даа сураг чок. Элээн дынзыдыр сокпаан. Бажын эжин оожум ажыттына берген.

Иезинин ынак аржын Будённый көрүп каан:

— Авай!—деп сымыранган.

— Семён!

— Оожум, авай, оожум!

— Сема! Көөкүй оглумну! Кайын келдин? Аманны түүп алгаш баардылар. Начальнигинге четтим, адып каапкан бис деп алгырар чүве-дир.

Авазының карак чаштыг арнынга Семён чаагын дээскеш, оон элекке дырышкактарлыг апарган чаагын билип турган.

— Аштаан боор сен аа, оглум?— деп иезин айтырган.

— Чок, аштаваан мен, авай.

— Шеригли сен бе?

— Чок чаасхаан мен.

— Чаасхаан че?—дээш, авазы кортканынган алгыра каапкан.

— Оожум, авай, оожум.

— Дораан чорувут, оглум. Сени кайдал деп актар айтырып турду. Сени олар дилеп турар. Дораан чорувут.

— Дөрт чүс—деп улус чугаалажыр чорду. Чорувут оглум. Озалдавайн, моон чоруп-ла көр.

— Суурда актар хөй бе, авай?

— Дораан чоруур мен, авай. Үгербоо каш-тыр?

— Сууг чагыргазының чанында бирээ чорду. Дүрген-не чоруп көр, Сема. Нен болгаш, дужаап тур мен, дүрген чорувут!

— Чоруптар мен, авай. Пулемёттар көрдүң бе?

— Ийи чорду, оглум.

— Шөлде тургузуп каан бе?

— Ийе, шөлде. Дүрген-не чоруп көрем, сөс дыңнавас кончуунну аа, сээн.

— Байырлыг, авай. Чедип кээр бис, мана авай.

Будённый иезинин чаактарындан, хаваандан дынзыг-дынзыг ошкалп, хап чорупкан. Оон иези оглунуң аъдының даажы дынналбастагыже чедир турган.

Таңныылдарның үнүн дыннап каапкаш, Меланья Никитична эжин оожум дуглаап, карангы өрээлге дыкала үр боданып турган.

• • •

Дүрген хөделбес болза, түдүп алган кижилерин актар дан адып турда боолап каапкаш—деп Будённый бодаап, далажып-ла эгелээн.

Будённый өлүмден коргпас. Төрелдериниң, чаңгыс чер чүрттүг кижилериниң амы-тынын камгалап алыр дээнде, ол бодунуң амы-тынын-даа харамнанмас.

Дидим он кижи, анаа чүс кижиден артык дээрзинге Будённый бүзүрелдиг.

Дээр чаа чырып орда, Будённый бичизинден тура билири чеди эштеринин мурнунда турган.

Дайынчылар командирнин дужаалын манап турганнар. Семён Будённый мынча дээн:

— Сес кижи-дир бис. Ажыы-биле кирзивиссе, шуптувусту кырып каапкаш, Меланья Никитична эжин оожум дуглаап, карангы өрээлге дыкала үр боданып турган.

Аъттыг эрлер онгар ишти-биле чорутка, актарның таңныылдарын эрткен болгаш сууга кирип келгеннер.

Будённый биле Филипп ийилээн аъттарын чажырып каап, сууг чагыргазының чанынга кээп, карангыда чаштының алганнар.

Дан адар мурнуу чарында долгандыр шимээн-не чок, ыржым. Будённый биле Филипп чаштының алган көрүп чыдарга, чагырга черинин бажыныңын сонгалары чырый берген. Бажың эжинде кара хөлегелер көстүп келгилээн соонда, түттурганнарның оожум чугаалашканы дыңналып келген.

Түттурганнарның баштайгы бөлүүн ак-гвардейжилер үндүрүп келгени ол. Түттурганнар сүрген таңныылдарның аайы-биле чоруп, оларны хостадып алыр дээн халдаашкын болурун бодаар-даа харык чок базып органнар.

Будённый ам-на командалаан:

— Дайынчылар, атакаже, бурунгаар! Дүжүп беринер, кулугурлар. Силерни бүзээлеп алган бис!

Будумчу чырыткызын боо-биле өжүр адыкан. Таңныылдар начальниги-даа черде барып ушкан.

— Таңныылдарның бооларын хунаап алынар, сууржулар — түттурганнар! Ланчыыны алгаш, ура деп алгыжынар! — деп, Семён Михайлович командалаан.

— Оон дораан-на шуптузу алгыржып, шимээргеп эгелээн. Долгандыр боо адышкыны-даа чыккынайны-ла берген. Маңнаан аъттарның даажыда дынналгылаан.

Бүгү талалардан мындыг командылаашкыннар дынналып келген:

— Бирги эскадрон, атакаже марш!

— Ийиги эскадрон, революцияның оолдары, ак дайзыннарже, атакалап киринер! Ура!

— Алдыгы эскадрон! Ура-а-а!

Түттурганнар чүү болу бергенин билбезе-даа, «бисти хостадып алыр дээш келген-дир» дээрзин билгеш:

— Ура!— деп алгыжып эгелээн.

Чагырга черинин бажыңының эжиктерин, соңгаларын ында арткан түттурганнар үрей чүткүп үнгеннер.

Семённу бир кижи танып каап, өөрээн уг-биле мынча деп алгыраан:

— Будённый!

Ынчангаш ол атты өске кижилер база адап, бүгү сууга тарадыпкан.

Иштики хептери-биле сонга карактарындан үнүп халыжып, садтарже маңнажып кирген, угаан чок сүрүтээн офицерлер база-ла:

— Будённый келген-дир!— деп алгыжып турганнар.

— Будённый!— дээш, солдаттар бооларын черже октагылаап, алгыжып, моңгүдеп турганнар. Оларга дыка хөй аъттар даванының даажы дынналганзыг болуп, «ура» деп үнер динмирээшкин дег дынналып турган.

Дезип четтикен офицер Герасимов ак-гвардейжи генерал Гнилорыбовка мынча деп барып илеткээн:

— Ол Будённый дээрзи дыка-ла чепсегленип алган-дыр. Ол артыңза алды эскадроннарлыг. Бистиң талавыстан өлүрткеннер, балыглатканнар болгаш түттурганнар-даа бар болду. Бистиң бүгү чепсээвис Будённыйның холунда кирди.

• • •

Семён Будённыйга партизаннар четкилеп кээп, отрядынга хүлээп алырын дилеп турганнар. Бирги аъттыг шериг ынчаар төрүттүнген.

И. ВСЕВОЛОЖСКИЙ.



Хүн бүрү чылып, чайның магалыг хүннери чоокшулап ора. Чайның маазы—хөлбең ногаан үнүште, каас-чараш чечекте димип турар болгай бис. Ол шым, ону амыдырал бадыткап турар.

Кызылдың чечек тарыкчыларының бо часка манчаар белеткенип неягени-биле тамыжа каапталл. Ол коллектив бүгү ныш дургузунда ажылдаан: янзы-бүрү чечектерни тарып олуртур теплицаларны чылыглап, парниктерге өдек төп, чечектер үрезиннерин тыптынып, оларны тарып келген.

Бистиң чечек тарыыр участогувус—аныяк, арга-дурмулганы мөөнгеп ап эгелеп турар. Мосиваның «Зелёнхоз» коллективи оларга бо чылын янзы-бүрү чечектериң үрезиннерин чоруткан. Олар бистиң хоорайның иудумчуларынга, Гастелло аттыг паркка көстүп иээрин манап турар бис.

Маш-ла хонгаш — Май 1-ниң улуг байырлалы. Ол байырлалдың бүдүүзүнде, кызылчыларга белек кылдыр бо коллектив примула, цикломен, аспарагус, бегония, гортензия болгаш өске-даа сорттарның чараш чечектерин тарып турар.

ЧУРУКТА: чечек тарыыр участоктуң начальнигиниң ораалачызы И. В. Глушков чечек тарыкчылары Нина Ульянова (солагай талазында), Римма Поманисочкина болгаш Вера Шевченко-биле чугаалажып олур.

Сөзү болгаш фотозу И. ЦЕЛИЩЕВТИИ.

Телеграф дамчыдып, дыңнадып тур

АРААТАНЗЫГ ҮҮЛГЕДИГНИ УЛУСТАРНЫҢ БУРУУ ШАВЫЫШКЫНЫ

Компартияның медеглели

РИМ. (СЭТА). Испан улустуң эрес-маадырлыг оглу Хулиан Гримауну бужары-биле өлүргенин холбаштыр Италияның Коммунистиг партиязының удуртулгазының медеглелинде чугаалап турары болза: испан улустуң өлүрткүчүзү Франко бодунуң эргө-чагыргазының харыксыраанын билгеш, «испан улустуң бөдүнүң хосталгазы дээш демиселин хан-биле доктаадырын орадажып турар. Депшилгелиг делегейниң кыйгырын ол өлүрүкчү идегет херекке албаан—маадырны боттарының удурлашкынын-биле камгалап алырынче чүткүдүг кижилерге шаптыктаарыбиле ол өлүрүкчү кемниг үүлгединн дораан бөттандырган.

Итали коммунистер бодунуң туктарын өлүрткен маадырның мурнуну мөгейтир түдүп, Испанияның акыдүүмә Коммунистиг партиязының кежигүннери эштерге, фашизмге удур бүгү демиселчилерге, бүгү испан улуска кажыдалын болгаш эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлеп тур; фашисчи араатанзыг чоруккa удур демиселди калбартыр деп итальлерни коммунистер кыйгырып тур.

Шиидер эргенин бөдүүн негелделерин дорамчылаан

ПАРИЖ. (СЭТА). Мадридке Хулиан Гримауну судтаан суд «чорудулгазынга» олурушкан Парижтиң болчукчузу Шарл Ледерманның «Юманите-Диманш» солунга демдеглээни: франкочу эрге-чагыргалар судка бужар-чүдек чоруун көргүскен. Хулиан Гримауну «судтаан» шериг трибуналының хуралынга чаңгыс-даа хереченинң чугаазын дыңнаваан. Истелге чоруп турда бижимел «өлүктерин» берген кижилериниң чаңгызындаа трибуналга келдирбээн, болгаш буруудаттырып турар кижи-биле нүүртештирбээн. Харын оон дуржук чаңгыс-даа «хереч барымдаа» ол кижилерге хамаарышпас болган—ол бүгү хереч барымдаалар өске кижилериниң чугаалаан дамчыыр сезиктиг сөстерииге үндезилеттинген. Бирле кижи кажан, каяа, бир-ле чүвени дыңнаан.. Ол бүгү мөге чүүлдерни, нүүлдерни франкочу шиитккекчилер «хереч барымдаа» кылдыр чогаадып алганнар.

Маадыр коммунист өлүмүнүң айылында таварышкан-дыр. трибунал болза шиидер эргенин бөдүүн негелделерин дорамчылап, эрге-чагырганың дээди черинге баш удур кылган өлүрүп шиидер доктаалды чүгле номчуурү арткан турган деп чүве судчугаштың «чорудулгазының» эгезинде-ле тодаргай апарган.

«ӨЛҮРҮКЧҮ ЧОРУК»

БОНН. (СЭТА). Испан патриот Хулиан Гримауга удур франкочу эргечагыргаларның кара-туразында дуржок ажыллашкының барыын-германпарлалга бүрүү шаап турар. «Нейе Рейн-цейтунг» солун Гримауну өлүргенин «политиктиг өлүрүкчү чорук» болгаш «юридика талазы-биле кемниг үүлгедиг» деп айтып турар. Гримауну Франконун негээни-биле шажылап өлүрген деп солун демдеглеп турар.

Куба улус килеңнеп турар

ГАВАНА. (СЭТА). Испан улустуң шынчы оглу Хулиан Гримауну өлүргенин куба улус килеңнээшкин-биле бүрүү шаап турар. «Нотисиас де ой» болгаш «Мундо» солуннар Кубаның револючу массалыг организацияларының хөй санныг телеграммаларын болгаш медеглелдерин парлап турар. Ол телеграммаларга болгаш медеглелдерге чүрттүң ажылчы чоннары болгаш сургуул аныяктары Франконун ёзу-чүрүмүнүң кеминг үүлгединн бүрүү шаап турар.

«Франко—өлүрүкчү!», «Гримау коммунизмче бар чоруур салгакчыларның чүректеринде чүрттап чоруур болгаш чүрттаар-даа» деп «Нотисиас де ой» солун бижээн.

Кубаның аныяк коммунистериниң эвилели болгаш ортумак өөредилге черлериниң студентилериниң эвилели Хулиан Гримауну өлүргенинге удурланыышкынның массалыг митингизин апрель 22-де эрттирер деп бүгү студентилерни кыйгырган.

Сирий Араб Республиканың национал байырлалынга холбаштыр

Сирий Араб Республиканың национал байырлалы — даштыкы шеригларни үндүрген хүнү-биле холбаштыр ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрушев Сирий Араб Республиканың премьер-министри Салах эд-Дин Битарга байырлыг телеграмманы чоруткан.

Бодунуң харыызынга премьер-министр байыр чедиргени дээш өөрүп четтиргенин илереткен болгаш бистиң ийи чүрттарывыстың аразында туруп турар найыралчы харылзаалар бүгү-ниити тайбыңның эрге-ажыктарынга, ССРЭ-ниң болгаш Сирий Араб Республиканың улустарының чаагай чоруунга моон-даа соңгаар хөгжүүр дээрзинге бүзүрелин илергейлээн.

(СЭТА).

Иорданияда чаа чыскаал

ПАРИЖ. (СЭТА). Араб чаңгыс эптя деткээн, Амманга чаа чыскаалды иордан шериг кезектериниң адып боолааныының түнелинде сес кижи өлүрткен болгаш 100 ажыг кижи балыглаттырган деп, Франс Пресс агентилел дыңнадып турар. Чыскаалганнар президент Насериниң портреттерин, КАР-ның туктарын түдүп алган чораан болгаш араб чаңгыс эптн алгап турар кыйгыларны салып чорааннар.

Ындыг чыскаалдарны болдурбазыбиле иордан университетти, ийи орта тумак школаны, а ол ышкаш политехниктиг школаны хаар дугайында дужаалды иордан чазак үндүрген.

Суванна Фуманың медеглели

ВЬЕНТЬЯН. (СЭТА). Кхан-Кхайдан эвп келгеш, Лаостуң премьер-министри ызыгуур салгаан Суванна Фуманың медеглээни болза: «Ызыгуур салгаан Суфанувог, Нухак Фонсаван болгаш Сминапо олар-биле беседаның чорудулгазында. Кувшинмер шынаазынга ыржым байдалды Кхан-Кхайга мөөң эвп чедип келиримге чедир хевээр арттырган турар дугуржулганы чедип алган бис. Бодунуң талазындан кандыг-даа хөделимишкиннер кылбазын дээш, Конг Леге телеграф-биле дыңнаткан мен. Ол чорук бүтүдеге тааржыр шиитпирни тыварының болдунар аргазын болгаш үе-шагын меңээ бээр. Байдалды чогумчалыг болдурарын чедип аптар боор бис деп идегеп тур мен».

Ызыгуур салгаан Суванна Фума Кхан-Кхайга чоокку ийи хүнзерде эвп чеде бээр бодап турар.



Цейлонда металлургия заводун Совет Эвилелиниң дузазы-биле тудуп турар. Дыка хөй санныг тудуг техниказы болгаш деригге ССРЭ-ден келген. Тудугда Цейлоннуң ажылчыннары болгаш тускай эртемниглери-биле кады совет инженерлер болгаш техниктер ажылдап турар. Цейлоннуң металлургтары ССРЭ-ниң бүдүргелеринде өөредилгени эрттирип турар. Бүгү ажылдың графикте көрдүнгенинден ажыр күүсеттинип турар.

ЧУРУКТА. тудуг шөлүнде совет техника.

Фото А. МАТЮШКИННИИ. СЭТА-ның фотохрониказы.

Үеэдекилерге ЧАГААЛАР

„Ногаан чыланның“ ү р ж у у

«Хадын» колхозтуң Орзакта сүт-бараан фермазынче утландыр аъттыг кижи куштадып олурган.— Фермада Найдын Владимир ышкажыл — деп, даштыгаа турган улустар дораан эскерип каан. Оон тонунуң болгаш чүвүрүнүң кармактарында шилдернин ак баштары кажарап көстүп чораан. Мунган аъды ак көвүк апарган. Ол — эртенгинин 10 шак үези. Найдын «Хадын» колхозтан далаштыг үнген болгаш мал эмнээри-биле далажып, эмнер эккел чыдар-дыр деп, аңаа турган улустар бодап турган. Ол бодал частырыг болган.

Чамдык кижилерниң «Ногаан чылан» деп шоолалап адан турары араганы Найдын мындыг эрте тып алгаш, улуг өлча тыпкан чүве дег, девиржидип келгени ол чүве-дир.

Аъттыг кижи чедип келири билекле, оон өөрү аъттыг долганып, арай кайгаанзыг тургулааннар. Улустуң аразындан бир-ле кижи четтикпейн айтырыпкан:

— Че, чүл моң, олчалыг келдин бе? Володя?

— Чүү деп бодаар сен, мен чоруткында кажан күруг келир ийик мен— деп, демгизин мактанган.

Оон чүү боор. Найдыннын эккелген «сускунун» компанния узуткаңла эгелээн. Удаванда Найдын көрүп олурарга, эштериниң арны хуудуп, аңаа анчыгзынганзыг ышкаш кылдыр сагындыра берген. Херек кырында кым-даа ажынмаан, оон бодунуң дүржоктанып дээн дөстүнмес хөөнү-дүр.

— Чүге мени өттүнүп тур силер. Силерни ам дораан эде сүйбагылаптар мен — деп, Найдын үүлгедип кирипкен. «Хүреш» эгелээн. Оон түнинединде Найдынның арны болгаш холдары малгаш-биле хан боршкаш, хүрензимээр апарган. Ол болза оон өөрүнүн аңаа берген «белээ-дир».

Ол үеде ол фермаиың ол-бо черлеринге алгыы-кыргыы, хүүл бүрү сестер дынналып турган. Найдынның өрт дег кыпсыпкан ол дүржок кижилери фермаиың бажыннарынга кирип, чүү-хөөүн үреп, бичии уруг-дарыгны коргудуп, улустуң ажылынга шаптыктап турганнар. Мындыг үүлгединн Найдын удаа-дараа кылып келген. Ам Найдынны хай даэр үе черле келбээн бе?

И. РУСАК.

Бии-Хем район.

Магазиннер чарын чаагайжыдар

Үрүгларга хамаарышкан бүгү-ле бараанналарны — идик-хептн болгаш ойнаар чүүлдерни садыглап турар «Детский мир» магазин № 13 аъш-чем садының үстүү каъдында турун турар. Оларның-биле кожа № 2 ном болгаш культура-бараанналарының садыы, ларек болгаш киоскалар база бар. Ынаар Кызыл хоорайның чурттакчыларындан аңгыда республиканың районнарындан, колхозтарындан, совхозтарындан келген чүс-чүс садып алыкчылар хүн бүрүде барып, хереглээнин тып ап турар.

Ындыг болза-даа ол улуг садыг шөлүнүң кудумчузу, кижилер кылаттаар оруктары чаагайжыттынмаан, магазиннерниң ажии аажок малгаштыг. Оон ужурунда садып алыкчылар часкы, күскү өйлерде, чайгы чаъс сөөлүнде аажок малгаш, суг таварты кылаттаарлар. Ол малгаштыг, довуракты кижилер идиктеринге сөөртүп алгаш, магазиннер иштинге таптап, довурак-доозуннуң доюлдуруп туруп бээр.

Бо дээрге ында үлетпүрүнүң болгаш аъш-чемнин бараанналарының кырын хирлемдирип, садыгларның арыгшеверин кудуладып, ында ажылдап турар болгаш аңаа келген-даа кижилерге таарымчалыг эвес чорукту болдуруп турар. Ол ышкаш № 10 магазинниң девискээринде байдал база ындыг.

Кызыл хоорай Советиниң күүскому, партия хооркому болгаш хереглекчилер ниитилелиниң баштаар чери хоорайның бо садыг черлерин өске магазиннерниң девискээри ышкаш эжикидеря, улус кылаттаар черлерин сайзырадыры, скверлерни кылып, ыяш тарылгазын чорудар хемчеглерни алыры хүннүң айтырыы кыдыр тургустунуп турар.

О. ТОВУУ.

Мөгелерниң кичээнгейинге

Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил наттыштырылгазының хүнү—Май бириң байырлалынга турасказаткан, национал тыва хүреш талазы-биле «Шын» сөлүннүң шаңналы дээш болур маргылдаага хүрежирин нүүдээн мөгелер спорт ниитилелдериниң болгаш организацияларының эвилелиниң республика чөвүлелинге апрель 29-та келирин дыңнадып тур.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бүгүн республикага шокар булуттарлыг хүн болур. Хат соңгу-барыын таладан ий-тавыынга чедир. Агаарның температуразы: республикага—8—13, а Кызылга—10—12 градус чылыг болур.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Кинотеатрларга

АПРЕЛЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Лань-Лань-Дун» 10, 12, «Ийилээн чаңгыс кварталдан келген» 2, «Суг дажыыры» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Харда истер» 11.15, «Субботада танцы» 5.15, 7.15, «Далай кыйгырып тур» 3.15, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Мультипликациялар 10, «Алдын сылдыстыг принцесса» 11.15, 1.15, «Быжыг бодалды ажып эртип турда» 3.15, 9.15. «Цирк» 5.15, 7.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Мультипликациялар 10, «Шугуманалчан рейс» 2.30, 8.30, «Черёмушки» 4.30, 6.30 шактарда.

БРУЦЕЛЛЁЗТАН КАМГАЛАНЫҢАР!

Бруцеллёз — кижилерге дириг амытаннардан, колдуунда-ла хой, өшкү болгаш инектерден дамчыыр халдавырлыг аарыг.

Аарыг малдарның сүдүн болгаш сүт продуктуларын ажыглааныңдан азы ол дириг амытаннарга дээп турупканындан бруцеллёз аарыг кижиге халдап болур.

Ынчангаш дириг амытаннарны азырап турар үеде холуңар кежин хынап көрүңер. Бичии-даа балыг бар апарза, иод-биле чаггаш шарып алыңар.

Дириг амытан аарый берзе, маңгыя ара салып турар үезинде, мал эмчизиндеи дуза болгаш сүмени алыңар.

Ара салдынган чаш төлге холуңар-биле дегбеңер, база оон кежин сойбаңар.

Чурттаар бажыңыңарга дириг амытан тургуспаңар (хураганнарны, бызааларны болгаш өскелерни-даа). Идиңер-биле бажыңче мал өдээ сөөртпеңер. Бажыңга ажылдап кедер хевиңерни киирбеңер, ажылдаар чериңерге арттырып кааңар.

Чурттаар чериңерге аштап ариглаттынмаан дүк, кеш болгаш малдың өске-даа чыг продуктузун кадагалаваңар.

Бажыңыңар даштын, мал кажаларын арыг тудуңар. Өдек, көрженни дыгыш овааларга 2 айдан эвээш эвес тургузупкаш, чүгле оон соонда ажыглаңар.

Бруцеллёз аарыглыг амытаннар аразынга дыштанып, чемиенип, таакпылап болбас. Аарыг малдарны чемгерген сөөлүнде холдарыңарны савыңнап тургаш, эки чуңар.

Чиг сүт ишпеңер. Хайындырган азы 70—80 градуска 30 минуталдан эвээш эвес үеде чылынып каан сүттү ажыглаңар. Үгле чылыткан азы хайындырган сүт продуктуларын (сүт хоюн, кефирин, тараяты болгаш быштакты) ажыглап болур.

Мал ажылының ажылчыннарынга, дүк кеш ариглап кылып турар ажылчыннарга, сүт заводунуң, мал өлүрер пунктуларының эът комбинадының болгаш сүт фермаларының ажылчыннарынга бруцеллёзка удур тарылшкынны чоруткан турар ужурлуг. Оон соонда үш чыл болгаш-ла катап тарыр. Мал ажыл-агыйынга, сүт заводунга, эът комбинадынга тарытканының дугайында шынзылга чок чаа кижини хүлээп албас.

Бруцеллёзтан аарааның каразын кагзынарза, дораан-на эмчиниң сүмезин алыңар.

Бо дүрүмнерни сагып тургаш, бруцеллёз аарыгдан камгаланып болур.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАРЧЫРЫДЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң ораалакчызының 35-24, пропаганда киллизиниң 23—54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, кезээ ажыл-агый киллизиниң 25-38, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, иштики информация киллизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг киллистериниң 21-27, үлегер болгаш транспорт база культура амыдырал киллистериниң 22-64, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 21-47, харыысалгалыг кежурныйның 23-54. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00155.

Чагыг № 130. Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1929 чылда үдезилеттингеи

ШЫН

1963 ч.
АПРЕЛЬ
26
ПЯТНИЦА
№ 99 (5503).

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

Өртээ 2 көп.

Үлетпүр болгаш тудуг талазы-биле Бүгү-россия чөвүлел хуралы доозулган

Россия Федерациязының үлетпүрүнүң болгаш тудуунуң партия комитеттериниң секретарларының болгаш ажылдакчыларының чөвүлел хуралы Кремльге үш хүн үргүлчүлээн. СЭКП Төп Комитединиң Президиум кежигүнү, СЭКП ТК-ның РСФСР талазы-биле Бюрозунуң Даргазының бирги оралакчызы А. П. Кириленконуң бүдүрүлгелерге, тудугларга удуртулганы экижидер болгаш күрүне плавнарын күүседир талазы-биле СЭКП крайкомнарының, обкомнарының, хооркомнарының, үлетпүр-бүдүрүлге зоналарының партия комитеттериниң сорулгаларының дугайында илеткелин чөвүлел хуралдың киржикчилери чугаалажып көрген.

Илеткел талазы-биле бүгү саналдар социалистиг индустрияның чаа күчүлүг кедүрүлүшкүнүнүң, бүдүрүлгениң бүгү курлавырларын мобилизастаарының дугайында сагыш салышкыны-биле синнеккен. Партийжи удуртулганың хевирлерин болгаш арганарын улам ынай сайзыраңгайжыдарының, партия организацияларының организастыг болгаш идеологтуг ажылын дээре дүүштүрериниң эргежок чугулазын ораторлар чугаалап турганнар. Үлетпүрүнүң болгаш тудугнуң ажылында бар четпестерни дидими-биле шүгүмчүлеп, чеди чылдың планының онаалдаларын хуусаа бетинде күүседиринде угландырган үнелиг дыка хөй саналдарны киирген. Партия организацияларын бүдүрүлге принцивиниң айыы-биле эде тургускан чорук бүдүрүлгелерни болгаш тудугларны эң тодаргай болгаш түткүлдүг удуртур арганы партия организацияларынга берген дээрзин чөвүлел хуралга демдеглеп турган.

Кремльде Съездилер Ордузунга үлетпүр болгаш тудуг талазы-биле Бүгү-россия чөвүлел хуралы болдунуң ажылын апрель 25-тиҢ эртеминден эгелээш үргүлчүлээн. Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкиниин мурнакчыларының апрель 25-те ажыттынган Бүгү-эвилел чөвүлел хуралының киржикчилери ол ажаок улуг залга бала чыылган турган.

Президиумга эштер Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, А. И. Микоян, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, Н. С. Хрущев, В. В. Гришин, Л. Н. Ефремов, Ю. В. Андропов, П. Н. Демичев, Л. Ф. Ильичев, В. И. Поляков, Б. Н. Пономарев, А. П. Руданов, В. Н. Титов, А. Н. Шелепин олар кестүп кээрге, олурушканнар диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле утказын.

А. П. Кириленконуң илеткелиниң талазы-биле санал бернишкинниҢ СЭКП-ниң Красноярск үлетпүр крайкомунуң бирги секретары В. Ф. Гаврилов-Подольский чүве чугаалаан.

СЭКП ТК-ның Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Н. С. Хрущевка сөс берген. Чөвүлел хуралдың киржикчилеринге — Россия Федерациязының үлетпүрүнүң болгаш тудугнуң ажылдакчыларынга, партия ажылдакчыларынга СЭКП ТК-ның база Совет чазакчың дээскаңы-биле ол изиг байырны чедирип, коммунистиг тургузуушкуунуң улуг херээнге чаа-чаа чедишкиннерни оларга күзээрге, киришкеннер диңмиттиг адыш часкаан.

Залда олуржуп турар коммунистиг күш-ажылдың малыпчыларынга — коммунизмче бистиң шимчээшкиниистиң түк тудукчуларынга эш Н. С. Хрущев база-да байыр чедирген.

Совет чазактың баштыңының тодаргай, сагыш сеткилди хайныктырып келир чугаазын киржикчилер улуг кичээнгей-биле дыннаан болгаш диңмиттиг адыш часкаашкыны чаңгыс эвес удаа үзе киришкен турган.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге, эш Н. С. Хрущевка байырлыг чагааны Бүгү-россия чөвүлел хуралының киржикчилери улуг кедүрүлүшкүн-биле хүлээп алган.

Коммунистиг шинтилелди тургузар талазы-биле партияның болгаш ооң Төп Комитединиң мерген үгаанныг ажыл-чорудугазынга бүгү совет кижилер ханызы-биле таарыжып турар деп, чагаада чугаалап турар. Партияның XXII съездиниҢ төлүглүг шинтипирлерге болгаш ооң хүлээп алган Программазы иниглеп депшилгезинин күүдүр дүргедиишкизи болган, улустуң чогаадыкчы чоруунуң болгаш инициативазының чаа үнер дөстерин ажыткан. Съездиниң соонда эрткен үениң дургузунда бистиң чүртүвүс экономиканы, культураны догжудеринге, ажылчы чоннарның чалгай амыралын бедидеринге кайгамчыктыг чедишкиннерни чедип алган.

Бистиң Төрээн чүртүвүстүң экономиктиг күүзүнүң болгаш камгаланыр аргалыының тендии дивес үнезинии — социалистиг индустрияны улам ынай хөгжүдеринии херээнге Россия Федерациязының коммунистери, ажылчы чоннары бүгү күштерин бээр дээрзин чөвүлел хуралдың киржикчилери партияның ленинчи Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге болгаш Н. С. Хрущевка шыңыттыкан.

Үлетпүр болгаш тудуг талазы-биле Бүгү-россия чөвүлел хуралы ажылын доозкан.

Чочак-тараа — үнелиг культура

СЭКП ТК-ның март (1962 ч.) Пленуму чер ажылының сиген аралаштырылгалыг системазының хоралыг уржуктарын бүрүү шаап, одуругларының аразын сайыраңдыр культураларның, ылангыя чочак-тарааның тарылга шөлүн калбартырын онзалап демдеглээн. Партияның Төп Комитединиң ноябрь Пленумунга илеткелинге эш Н. С. Хрущев чүртка тараа белеткелин 1963 чылда 4,2—4,5 миллиард пуд чедирер сорулганы салган. Ооң-биле холбаштыр чочак-тараа бүдүрерин көвүдедири база чүгүла рольдуг апарган.

Аъш-чемниң болгаш мал чемниниң үнелиг культуразы болур чочак-тараа ажыл-агыйларының тарылга шөлдериниң чаа тургузуунга чүгүла черни эвээш турар ужулуг.

Чочак-тарааның үрезининде чеминиттиг будумелдер хөй. Ооң үрезини мал чимир эки концентраттыг чем. Чочак-тарааның бир килограмм тараазы 1,17 чемгерилге единицазынга дениежир.

Чочак-тарааның ногаан массазы, сигени, саваны болгаш мякинязы база хөй санныг белоктуг. Чочак-тараа саваның кукуруза-биле кады силостаарга силостуң белогун көвүдедип, ооң үнезин бедидип турар.

Чочак-тарааның бир үнелиг шынары болза, ону тараан хөрзүнүүң дүктүгүн бедидери болур. Хөй азот чөнүзээр аргалыг болганы-биле дүжүдүнден хамаарыштыр ажаап алышкын соонда бир гектарга 100 кг чедир азоттуг арттырып турар. Ол болза бир гектарга 15—20 тонна өдек, азы 2,5—5 центнер минералыг чемишчидилге төккени-биле дениежир. Мооң-биле холбаштыр чочак-тараа болза ону тараан черге ооң дараазында тараа, техниктиг болгаш өске-даа кодээ ажыл-агый культураларын тарылырынга кончуг эки культура болуп турар.

Тывага чочак-тарааны тарыры улуг ужур-дузалыг. Ооң тарылгазы республиканың ажыл-агыйларынга өскен чылын 4.108 гектар турган болза, ол 1963 чылда 8000 гектар чедир калбарар.

Республикада чамдык ажылчылар чочак-тараа тарып өстүрер талазы-биле алаан дүржүлгалыг апарган. Чижээ, эрткен чылын Чөөн-Хемчикте СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг колхоз чочак-тарааның гектар бүрүзүнден 16 центнер. Таңдыда «Революцияның чалбыжы» колхоз 15,3 центнер, дүржүлга станциязы 14,3 центнер дүжүттү ажаап алган. Ол ышкаш Чөөн-Хемчиктиң, Бии-Хемниң, Таңдының сорт участоктары дүржүлга участоктарындан 24-тен 36 центнер чедир дүжүттү өстүрүп алган турар.

Ындыг болза-даа колхозтарның болгаш совхозтарның хөй кезии чочак-тараа тарыыр черлерни багай белеткеп, ону тарыырының хуусааларын озалдадып, чайгы ажаалдазын багай чорудуп. тодаргайлаарга ону тарыырындан ажаап алырынга чедир күүсетсе чогуур агротехниктиг хемчеглерни улуг хажыдышкынныг күүсеткенниин түннелинде хензиг эвээш дүжүттү өстүрген болгаш ол-ла эвээш дүжүттү чидириглиг ажаап алган. Ылангыя «Чыраа-Бажы», «УТКА 25 чылы» совхозтар эрткен чылын чочак-тарааны май айның төнчүзүнде, күргап калган көрзүнге тараып, чайын багай ажаазганының хараазы-биле бир гектардан түгле үш-үш центнер дүжүт алган чорук, ол үнелиг культураны ук ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери херекке албаанын хереченип турар.

Ам чочак-тарааны барыын талакы районнарда тарый берген, а чамдык ажыл-агыйлар тарып каапкан. Ындыг түрбүже, ону ой-шаанда эки шынарлыг тарыырынга республиканың колхозтары болгаш совхозтары багай белеткенгенин демдеглевейн барып болбас. Колхозтарда 6.746 центнер, совхозтарга 5.246 центнер үрезиннер белеткеттинген болза-даа, чамдык ажыл-агыйларда чочак-тараа тарылгазынга хереглээр үрезиннер чедишпейн турар. Ооң-биле кады ажыл-агыйларның хөй кезинде чочак-тараа тарыыр хөрзүн белеткеттинмээн.

Ам колхоз болгаш совхоз бүрүзүнүң сорулгазы болза чочак-тараа тарып өстүрер талазы-биле эрткен чылдың частырыгларындан чогуур түпвелдерни үндүргеш. чочак-тарааны эң эрте хуусаада бедик агротехниктиг деннелге тарыыры болур. «1963 чылда Тыва АССР-ниң колхозтарынга болгаш совхозтарынга часкы хову ажылдарын чорудар талазы-биле сүмелерде» республиканың ажылагыйларынга чочак-тараа тарылгазын чорударының хуусаалардың доктаатказын. Ынчангаш ол сүмелерде хуусааларны барымдаалап, **чочак-тарааны барыын талакы районнарның суггат чон черлеринге апрельдиң үшкү он хонуунда, а тайга эдээ чөвн талакы районнарга майның баштайгы он хонуунда ыяавыла тарыыры чугула.**

Чажын тарыыр үрезиннериҢ үнүүчел шынары 95 хуудан куду эвес болурун ажыл-агый бүрүзү барымдаалаар ужурлуг. Ооң ужурунда үрезиннериниң үнүүчел шынары куду ажыл-агыйлар оларның шынарын бедидер, ылангыя оларны хораннаар хемчеглерни тарылга мурнунда ыяавыла чорударын чугула.

Чочак-тараа тарылгазынга ам чугула чүве болза ону эрте чажын тарыыры болур. Чүге дээрге чочак-тараа соок донатка шыдамыккай культура болганда черни 25—27 см ханы аңдарып, чочак-тарааны эрте тарыырга ол зарыгларга болгаш бок үнүштерге белен алыспас. Ооң тарылгазын оралдадыры дүжүттү кудуладырынга чедирер.

Чажар нормазын көвүдеткенде чочак-тараа эки дүжүттү бээр. Ынчангаш бир гектарга 1,2—1,3 миллион борбак эвес, а 1,4—1,5 миллион борбак тараа онаажыр кылыр кызыы одуруглуг азы бедирлешкек арга-биле чажып тарыырын колхоз, совхоз бүрүзү чедип алза чогуур. Чаштырылга мурнунда хөрзүнүү аар илиир-биле ийи угланышкынга илиртеп, чернин шыгын базырып, катоктар-биле дескилээр ужурлуг.

Үстүнде айытkан агротехниктиг хемчеглер чочак-тараа тарыыр үеде ыяавыла сагыыр ужурлуг хемчеглер болур. Мынчангаш ажыл-агыйларның, бүдүрүлге эргелелдериниң удуртукчулары, тускай эртемниглери агротехниктиг хемчеглерни шынгыы сагып, чочак-тараа тарылгазын өйшаанда, эки шынарлыг чорударынче организастыг хемчеглерни боттандырары чугула. Чочак-тарааның бедик дүжүдү оон хамаарыр.

ХОВУ АЖЫЛДАРЫНЫҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Республиканың ховуларында часкы хову ажылдарының фронтузу хүн бүрүде калбарып турар. Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик болгаш Улуг-Хем районнарның ажыл-агыйларының сооңдан Каа-Хемниң «Бурун-Сар», «Ленинчи орук», «Тинлелге», Бүрүнүң «Торгалыг», «Коммунизмче орук», Тес-Хемниң «Чодураа» колхозтары болгаш өске-даа ажыл-агыйлар шык базырып эгелээн.

«Шекпээр» болгаш «Барлык» совхозтарның ховуларының ажыл-ишчилери ажылдың темпилерин улам дүргедедип турар. «Шекпээр» совхоз апрель 25-ке чедир 1500 гектар тараа культураларын, ооң иштинде 1430 гектар кызыл-тасты чажып тараан. Барлыкчыларда ажыл-херек база багай эвес чоруп турар. Олар 1562 гектар кызыл-тасты болгаш 120 гектар чочак-тарааны чажып тараан. «Большевик» болгаш «Мурнакчы» колхозтарда часкы хову ажылдары калбарып турар.

Ындыг болза-даа чамдык удуртукчулар, тускай эртемниглер часкы ховуажылдарын эгелээрин саададып турар. «Тес-Хем» совхозтуң чамдык участоктарынга апрель 22—23-те-ле шык базырып болур тургаи, ынчаарга ол ажыл-агый шык базырарынче түгле апрель 25-те эгелеп киргеи. Ындыг чорук Чөөн-Хемчик бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-агыйларында, «Тыва» совхозта, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхозта, «Сукпак», «Көк-Тей» совхозтарда база болуп турар.

Чугула сорулгаларның бирээзи болза, кукуруза тарылгазынга өй-шаанда белеткенири болгаш ону чорудары болур. Ону барымдаалааш Чөөн-Хемчиктиң «Большевик», «Искра» колхозтарының, «Чыраа-Бажы» совхозтуң кукурузачылары харын хөрзүнүү ажылдап кылып, кукуруза сеялказын таарыштырып эгелээн. Тес-Хем районуң «Коммунизмче орук» көдээ ажыл-агый артелиниң кукурузачылары черни болгаш техниканы база белеткээн. Ында комсомолчу аныяктарның элээн каш звеноларының шык базырып, хөрзүнүү дескилевишаам, кукуруза тарыыр черлерде ажылдап турар. Ол ажылды Өвүрнүң «Торгалыг» колхозунуң кукурузачылары база эгелээн.

«Найырал» совхозтуң кукурузачылары кукуруза тарып өстүрери дээш ажыл-агыйжы ёзу-биле ажылдап турар. Ында кукуруза тарыыр черлерже 5 муң ажыг тонна өдекти сөөртүп төккен болгаш ам ону 3 трактордуг 6 звено тарады чажып турар. Бии-Хем районуң «Тинлелге» колхозунда кукуруза сеялказын белеткээн болгаш кукуруза тарыыр черлерни чемишчидип турар.

Ындыг болза-даа чамдык удуртукчулар, тускай эртемниглер кукурузаны эртиен чыл ышкаш база чедир үнелевейн турары харааданчыг. Ону өстүрериҢе багай белеткенип турар чорукту чүгле ооң-биле таймырлап болур. Тес-Хемниң «Ак-Эрик» колхозунда кукуруза тарып өстүрер звеноолар амга чедир четчелеттинмээн, кукуруза сеялказының септелгезин доозулбаан, кукуруза тарыыр шөлдер тодаргайлаттынмаан, ооң ужуруидан чаңгыс-даа центнер өдек сөөртүнмээн. Кукуруза тарып өстүреринге белеткелди ол хире озалдаткан ол ажыл-агыйның удуртукчулары — баштаар черниң даргазы эш Сарыглар, агроном эш Далаа түү чүвеге идеген турары билдинмес.

Бии-Хем районуң «Хадың» колхозунуң удуртукчулары эртиен чылдың мал кыштагладыышкынындан чогуур түңнелдер кылбаан. Мал чемнери чедишпес болганы-биле ол ажыл-агыйга хөй мал өлген болгаш малдың продуктулуу кудулаан. Кукурузаны тарып өстүреринің талазы-биле ёзулуг ажылдаарын ында ам безин бодавайн турар. Оларның черлеринге чемишчидилгелер чокка кукурузаның хөй дүжүдү алдыммас дээрзи билдингир турбуже, ховуларже чемишчидилге сөөртүп төкпейн турар. Партия организациязы, ооң секретары эш Попов болгаш баштаар чер, ооң даргазы эш Бондаренко ол четпестерни доп-дораан узуткаар, кукуруза тарыыр черлерге чемишчидилгелер төгерин организастаар ужурлуг.

Ажыл-агый бүрүзүнүң мал ажылының фермаларында хөй өдек мөөнеттинген болгаш техника база дуржулгалыг чер ажылдакчылары четчир турбуже. Таңды районуң «Тинлелге» совхозу, «Коммунизмниң херели», «Совет Россия» колхозтары кукуруза тарыыр черлерже чемишчидилгелер төгерииче амга чедир эгелеп кирбээн. Ол ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери бо дугайында чүнү бодап турары билдинмес. Олар бойдустуң хаймралынга идеген турар боор.

Час маиавас. Хүн бүрүзүн чөп ажыглавайн соңгаарладыр чорук болза, хөй-хөй тонна тарааны болгаш хову ажылының өске-даа продуктуларын чидиргени ол болур. Колхозтарның, совхозтарның удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери, чер ажылдакчызы бүрүзү хөрзүн изип чылып, улуг шөлдерге ажылды харыы угда чорудуп болур апаарын маиавайн, шак бүрүзүн ажыглаар, черни аңдарарын, хөрзүнүү ажылдап кылыр, кызыл-тасты, чочак-тарааны чажып тарыыр, кукуруза тарыыр шөлдерге техниканы белеткээр ужурлуг. Партия организацияларының, коммунист бүрүзүнүң бирги чергелиг хүлээлгези болза ховуларның ажыл-ишчилериниң ортузунга политиктиг ажылды чорудары, часкы хову ажылдарында ажылдап турар бүгү кижилерни — тараажыларны болгаш механизаторларны чарышка хаара тутпушаан, оларны күш ажылчы чедишкиннерже сорун киирерине хуузунда үлегер-чижекти көргүзери болур.

Республиканың үлетпүрүнүң 1963 чылдың бирги кварталында план күүселдезинин түңнелдери

Тыва АССР-ниң статистика эргелелиниң дыңнадыы

Чеди чылдың бешки чылының планын хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришкеш, республиканың үлетпүр-бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары 1963 чылдың бирги кварталында чамдык чедишкиннерни чедип алган.

I кварталда ниити продукция бүдүрериниң күрүне планы 108 хуу күүсеттинген.

Ниити продукция бүдүрери 1963 чылдың бирги кварталында турганы-биле деңнээрге 23 хуу өскен. Красноярск улус ажыл-агый чөвүлелиниң даг-руда комбинады бирги кварталдың планын 123 хуу, «Главкрасноярск тудугнуң» үлетпүрү — 91 хуу, чер-чер Советтериниң үлетпүрү — 105 хуу күүсеткилээн.

Тус-тус бүдүрүлге черлеринге продукция бүдүрериниң планының күүселдези мындыг болган:

	1963 чылдың I кварталында план күүселдезинин хуузу	1962 чылдың I кварталынга уйлар 1963 чылдың I кварталында (хуу-биле)
Красноярск совнархозунуң бүдүрүлгелериниң — ниитизи-биле	**123**	**119**
Оон иштинде:		
«Тыва кобальт» руда эргелели	107	264
Элегес шахта эргелели	111	90
Кызылдың электри станциязы	127	132
«Тыва даг-дүгү» комбинат	114	211
Дааранылга комбинады	101	105
Алгы заводу	104	104
Эът комбинады	141	137
Раймаслопромнар	204	133
Хоорайның сүт заводу	99,2	106
Пиво заводу	106	95
«Главкрасноярск тудугнуң» бүдүрүлгелериниң — ниитизи-биле	**91**	**131**
оон иштинде:		
«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң бүдүрүлге комбинады	71	107
«Тыва тудуг» трезиниң дузалаар бүдүрүлгелер комбинады	111	144
Түүйбу заводу	116	285
Чер-чер Советтериниң бүдүрүлгелери — ниитизи-биле	**105**	**107**
оон иштинде: хлеб заводу	107	111
Шагаан-Арыгның райүлетпүр комбинады	108	87
Туранның » »	109	116
Сарыг-Септиң » »	103	96
Чадаананың » »	100,1	89
Бай-Хаактың » »	100,1	115
Тожунуң » »	72	103
Шуурмактың » »	111	130
Кызылдың хоорулетпүр комбинады	106	108
Кызылдың типографиязы	118	99
Тараа продуктуларының эргелели	115	105
оон иштинде Кызылдың дээрбези	124	124
Коммунал ажыл-агый министерствозунуң бүдүрүлгелери	150	117
Улуг-Хем ыяш-үлетпүр ажыл-агыйы	106	114
Автосептелге заводу	107	100,9

1963 чылдың бирги кварталында үлетпүр продукциязының эң чугула хевирлериниң бүдүргенин дараазында чурагайлар көргүзүп турар:

	1963 чылдың I кварталында бүдүргени	1963 чылдың I кварталында 1962 чылдың I кварталынга уйлар (хуу-биле)
Электри энергиязын — муң киловатт-шак-биле	8289	136
Хөмүр даш — тонна-биле	52567	133
Тудугга хереглээр түүйбу — муң санныг	2601	4,5 катап
Тудугга хереглээр чугай — тонна-биле	1028	97
Дилиг материалдары — муң кубометр	23	98
Тудуг ыяжын сөөртүү — муң кубометр	76	115
Эптээн демир-бетон конструкциялар — кубометр	885	167
Хем идик — муң эжеш	11	111
кидис идик » »	15	103
Бажың иштиниң эт-хереклери — муң рубль түңге	144	102
Даараан кылыглар — муң рубль түңге	121	87
Эът — тонна	757	160
Колбаса кылыглары — тонна	156	103
Саржаг — тонна-биле	60	186
Чалаң сүт продуктулары — тонна-биле	1501	103
Далган — тонна-биле	3955	106
Хлеб болгаш булка кылыглары — тонна-биле	1732	109
Кондитер кылыглары — тонна-биле	134	120
Пиво — муң декалитр	46	107
Эзиртпес сускуннар — муң декалитр	15	89
Ижер дус — тонна-биле	1142	110

1962 чылдың бирги кварталындаазынга деңнээрге 1963 чылдың бирги кварталында электри энергиязын 2211 муң киловатт-шак хөйнү, хөмүр дашты 13110 тонна хөйнү, түүйбүну 2030 муң санныгны, түдуг ыяжын 9862 кубометр; эптээн демир-бетон конструкцияларны 355 кубометр, 1131 эжеш хем идиктерни, 469 эжеш кидис идиктерни, эътти 216 тонна, саржагны 28 тонна, чалаң сүт продуктуларын 38 тонна, далганны 239 тонна, хлеб болгаш булка кылыгларын 148 тонна, кондитер кылыгларын 22 тонна, дусту 105 тонна хөйнү бүдүргеи.

Республиканың бүгү үлетпүрү күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң квартал планын 103 хуу күүсеткеи, ооң иштинде Красноярск совнархозтуң даг-руда комбинадының бүдүрүлгелери 113 хуу, «Главкрасноярск тудугнуң» бүдүрүлгелери 90 хуу, чер-чер Советтериниң бүдүрүлгелери 100,1 хуу күүсеткилээн. Кызыл хоорайның сүт заводу, «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң бүдүрүлге комбинады, чер-чер Советтериниң районнар бүдүрүлгелери болгаш тараа-продуктулар эргелелиниң бүдүрүлгелери күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын күүсетпээн.

ТЫВА АССР-НИҢ СТАТИСТИКА ЭРГЕЛЕЛИ.

АКШ-тың болгаш Великобританияның элчиннерин Н. С. Хрущевтуң хүлээп алганы

Апрель 24-те Кремльге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев АКШ-тың элчини Ф. Колерни болгаш Великобританияның элчини сэр Х. Тревьяннону оларның дилээн ёзугаар хүлээп алган.

Ядролуг чепсектиг шенелделерин хоруурунуң айтырыгларының талазы-биле беседа Н. С. Хрущев биле элчиннерниң аразында болган. Беседага ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыко кириишкен.

(СЭТА).

Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкиниҢ мурнакчылары

МОСКВА, апрель 25. (СЭТА). Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкиниҢ мурнакчыларының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралы бөгүн Кремльдиң улуг Ордузунда ажыттынган. Чөвүлел хуралда үлетпүрүнүң, транспорттуң, тудугнуң, кодээ ажыл-агыйның чаартыкчылары, партия, комсомол болгаш профэвилел ажылдакчылары, ажыл-агыйжылар, эртемденнер, рационализаторлар болгаш чогаадыкчылар — шүүлү 2.300 кижи киржип турар.

Эштер Г. И. Воронов, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, А. И. Микоян, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, Н. С. Хрущев, В. В. Гришин, Л. Н. Ефремов, Ю. В. Андропов, П. Н. Демичев, Л. Ф. Ильичев, В. И. Поляков, Б. Н. Пономарев, А. П. Руданов, В. Н. Титов, А. Н. Шелепин президиумга кестүп кээрге олурушканнар диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле утказынар.

ВЦСПС-тиң даргазы В. В. Гришин эге сөзүү-биле чөвүлел хуралды ажытkан. Бистиң чүртка Май бирниң байырлалынга келген ПБФ-ның чиңгине секретары Луи Сайян баштаан профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының төлээлери, Болгарияның, Венгрияның, Вьетнамның, ГДР-ниң, Көрейниң, Кубаның, Моолдуң, Польшаның, Румынияның, Чехословакияның, Югославияның профэвилелдериниң төлээлери чөвүлел хурзлда олуржуп турар деп, чыылганнар диңмиттиг адыш часкап турда, эш Гришин чарлаан.

Эш Н. С. Хрущев баштадыр СЭКП ТК-ның Президиум кежигүнүнери составтыг Хүндүлүг президиумну сонгуур деп саналды чөвүлел хуралдың киржикчилери чылыг адыш часкаашкыннары-биле утказынар.

Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкиниҢ мурнакчыларының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралынга СЭКП ТК-ның байырының текстизин СЭКП ТК-ның секретары А. П. Рудаков номчаан. Диңмиттиг адыш часкаашкыннары залга база катап диңмиреп үнгеи.

«Коммунизмни тургузары—дириг чогаадыкчы чорук. миллион-миллион ажылчы чоннарның чүткүлдүг күш-ажылы» деп илеткелди ВЦСПС-тиң даргазы В. В. Гришин кылган.



Бө оолдарның хөй кезии эртиен чылдың күзүнүнде Совет Армиязың хүрээлеңинден халажып келген. Ам олар Ак-Довуракта даг-дүгү арыглаар фабрикаңың тудуунда В. Черныйның бригадазында бызаңчылар болуп ажылдап турар.

Март айның планын 145 хуу күүседип, социалистиг чарышка күш-ажылчы бедик көргүзүглерни чедип алганы дээш ол бригадага участоктуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан болгаш акша-биле шаңнаан.

ЧУРУКТА: В. Черныйның бригадазының бызаңчылары. Бирги одуругнуң солагай талазындан йиигизи бригадир Владимир Черный.

Фото Г. Федосеевтиң.

Шуурмакчыларда

Тес-Хем районнуң Шуурмак үлетпүр комбинадының коллективи чеди чылдың бешки чылының планын чедишкиниинг күүседири дээш бүгү чүртта калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киришпишаан, бирги кварталдың планын хуусаа бетинде, март 21-де ажыр күүседип, күш-ажылчы бедик көргүзүглерни чедип алган.

Комбинаттың ажылчын бүрүзү күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, бүдүрер продукциязың шынарын экижидер, ооң бот-үнезин чиигедирери дээш шудургу ажылдап турар. Чижээ, ыяш белеткээр участоктуң ажылчыны Г. И. Светашев чеди чылдың планныг онаалдазын 1963 чылдың январь 1-ге чедир дөрт чыл дургузунда 108,2 хуу күүсеткен. Ооң үлегери-биле Николай болгаш Тимофей Никитин алышкылар, трактористер П. Дорохов, П. Калабин, Я. Буда олар эки ажылдап турар.

Чазаныр цехтиң коллективи квартал планын хуусаа бетинде ажыр күүсеткен. Чазаныкчылар И. Горбунов, Р. Паликарп, А. Басаргин, Д. Суханова, О. Чямбын, К. Мандара оларның кылган эт-хереклери эки шынарлыг, чараш, кедилиг.

Бирги кварталдың планын чедишкининиг күүсединиге автокрановщик И. Пшеничников, ыяш сөөртүп турар машиналарның чолаачылары И. Черкашин, Т. Казанцев оларның кылган кызымаккай күш-ажылын демдеглээр херек.

Ам шуурмакчылар май мурнунуң күш-ажылчы ээлчээнде туржуп, улам хөй продукцияны бүдүрери дээш ажылдап турар.

Убса-Нурдан

Аңы-дуңма Моол Арат Республиканың Убса-Нур аймактың улус өөредилге ажылдакчылары бистиң республикага келген. Оларның аразында аймактың улус өөредилге киадызының эргелекчизи Ноской, Улаигом хоорайда 10 чыл школазының директору Рагча-Суреи, чеди чыл школазының өөредилге эргелекчизи Доижо, Улаигомда уруглар садының эргелекчизи Юсуи.

Аалчылар Кызылдың школа-интернадынга, № 2, 5 школаларга, № 4 уруглар садынга барып, ында өөредилге-кижизидилгелиг ажылдар-биле танышканнар.

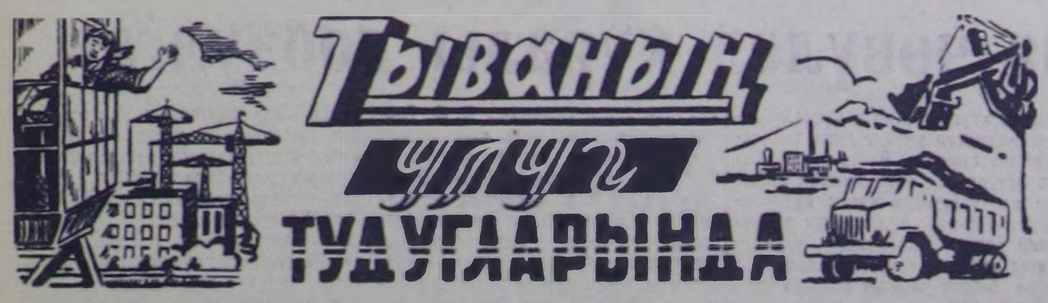

Хову-аксычылар күш-ажылчы ээлчегде

(Репортаж)

★

Имир дүжүп келири билек-ле Хову-Аксының оттары чайынындыр кыва бээр. Ында ажылдар дүн-хүн дивейн хайнып турар. Тывалар, орустар, украиннер, белорустар, латыштар, хакастар «Тыва кобальт» комбинатты тудуп турар.

Хой-хой коллективтер, бригадалар, цехтер бирги кварталдың планын чедиишкинниг күүседеткеш, май мурнунуң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржип, бедиткен хүлээлгелерни алган ажылдап турар.

Шлангыя шахтёрлар черниң ханы каттарынче үттеп кирип, кобальт чыдар черлерни дилеп, оларны тышкаш одуглерни кылып, кобальт казып тыварының баштайгы белеткел ажылдарын чорудуп турар. Чоокта чаа ийиги одуглуг шахтёрлары май мурнунуң чарыжының түнелдерин үндүргеннер. Коллектив онаалданы 130 хуу күүседеткен. Мурнакчы шахтёрларны тодаратказ. Оларның бирээзи Чамбал Тугар-оол. Ол чаза-тепсикчиниң, электровоз машинизиниң тускай мергежилин чедип алган ажылдап турар. Шахтёрларның коллективи оон чүрүүн май мурнунуң Хүндүлел самбырызынга кирерин саналдаан.

Ийи дугаар одуглуг шахтёрларының коллективи өрүмээр цехтиң коллективин май мурнунуң социалистиг чарыжынга кыйгырган. Өрүмнекчилер кыйгырганы хүлээп алгаш, улам соруктуг ажылдап киргеннер. Өрүмээр машиналар черниң ханы каттарынче дүн-хүн чок ханылап кирип, оларның оттары үзүктел чок хып турар. Өрүмнекчилерниң мурнакчылары база бар. Олар—мастер Захаровтуң удуртуп турары коммунистиг күш-ажыл бригадазының кежигүннери-дир.

Захаровчулар бирги кварталдың планын 123 хуу күүседеткеш, бо хүннерде улам соруктуг ажылдай турар.

Хүн келген тудум-на чаа-чаа өрүмнээр машиналарны дагларда турғузуп турар. Сөөлгү хүннерде комбинаттың кол тудуг шөлүнүң сонгу талазында оларны хөйүү тургускулаан. Оларга электри күжү херек. Ынчангаш энергетиктер оларже бедик вольтулуг электри дамчыдылгазын кылып турар. Шлангыя мастер Н. Беляков (чурукта оң талазында) электрижилер М. Бабкин (ортузунда), Ф. Бабкин олар бо ажылды эки кылып турар. Олар боттарының электрижи тускай мергежилинге дыка ынактар. Электрижилер бо дамчыдылганы Май 1-ге белек кылдыр доозар хүлээлгени алган.

Хову-Аксында ажылы ындыгла кескүлең эвес ажыл-ишчилер база бар. Олар ыяш дилер цехтиң чазаныкчылары-дыр. Олар чокка шахтёрларның-даа, демир-бетон заводунуң ажылчыннарының-ла, чуртталга бажыннарының. Комбинат тудугларының тудугжуларының-даа ажыл-ижи бүтпес. Чазанып цехте коммунист Р. И. Коровинниң удуртуп турары коммунистиг күш-ажылдың бригадазында шевер чазаныкчы, СЭКП-ниң кежигүнүнге кандидат Күдер Салчак ажылдап турар. Ындыг чазаныкчылар цехте хөй.

Чазанып цехтиң коммунистери, бригадирлер Р. Коровин, И. Соколов, М. Юшаков олар СЭКП Төп Комитеттиң май Пленумун чыылдырар дугайында СЭКП ТК-ның шиитпирлери-биле часпар үезинде танышкан. Оларның бригадаларында идеологтуг ажыл эки. Беседаларны, солун номчулгаларын чорудуп, бригадаларның кежигүннери шупту өредилгеде алды кижи кежээки школаның он бирги классында эки өөренип турар.

«Тыва кобальт» комбинаттың тудугжулары солун, ажыл-ишчи байдалда чурттап турар. Хову-аксыжылар коммунистиг келир үе дээш бүгү улустуң улуг ажыл-ижинге улуг-хүүзүн ынчалр киирип турар.

Сөзү, фотозу **К. Беловтуу.**

АК-ДОВУРАКТАН ЧАА МЕДЭЭЛЕР

Михаил Кореевтиң бригадазы улуг тудугда калбарган байырлал мурнунуң күш-ажылчы ээлчээнде мурнакчыларның бирээзи болуп шылгараш турар. Ол бригада даг-дүгү болбазырадыр фабриканың кол корпузунуң тудуунда ажылдап турар. Бригадага онаашкан бүдүрүлге планының күүселдезин дараазында саннардан тодаргай көрүп болур: февраль айның—179 хуу, марттың — 139 хуу күүседеткен. Май 1-ге СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларынга харыы кылдыр база партия Төп Комитединиң май Пленумунга алдар болдурган чарышка улам соруктуг киргеш апрельде хүн нормазын бригада 170 хуудан күду эвес күүседип турар. Ынчангаш, байырлал хүнүнге күш-ажылчы белек кылдыр апрель айның онаалдазын 170 хуута күүседирин бригада кежигүннери шиитпирлээн. Оларның сөзү-биле ажыл-ижи дүжүп турар.

Байырлалга күш-ажылчы белектер дээш чарыш бригадалар, участоктар болгаш звенолар арасында калбарган. Амгы бо хүннердеги Ак-Довурак суурда шынап-ла ажыл-иш хайнып, ырлар чаңгыланып турар.

Монгуш Кара-оолга баштатқан тудугжулар бригадазы база эки ажылдап турар. Ол бригаданың тудугжуларының мергежилдиг холдары-биле төп септелге мастерскаязының тудуу кылдынып турар. Оларның чарышка алган хүлээлгези—Май 1-ге уткуштур апрель айның онаалгазын 110 хуу күүседир. Хүлээлгенин чарыжы—күүседезинде. Ынчангаш бригада кежигүннери хүн бүрү карак-кызыл ажылдап, ажыл нормазын ниити бригада 110—115 хуу күүседирин хандырып турар.

Фабрика тудуун бетон-биле, чижеглеп чугаалаарга амгы үениң тудуунуң эки хлеви-биле хандырар харыысалгалыг соруглга бетон заводунуң коллективинге онаашкан. Ук коллектив бодунуң хүлээлгезинге шыдамыккай күүседип турар. Ээлчегле 50 кубометр бетонну хайындырып белеткээр нормалыг тургаш, 60—70 кубометр бетонну берип турар. Дуржулгалыг бригадир эш Ковалёвтуң удуртканы ээлчег чарыштың мурнуку одуруунда чорун, эки шынарлыг хөй продукцияны берип турар.

«Тыва даг-дүгү» тудуг эргелели болгаш комбинаттың администрациязы, партия, профсоюзилел болгаш комсомол организациялары май мурнунуң чарыжын тодаргай удуртуп, оон калбарышкынынга таарымчалыг байдалды хандырып турар. Апрельдиң бо хүннеринде кол күштерни фабрика тудуунче—№ 1 үлегшүр участогунче мөөнээн.

Т. ТАЛГАНЧИК.
(биистиң корр).



ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунга механизация курузунга 22 кижи өөренип турган. Олар өредилгезин доозуп, тракторларны башкарып чорудар эргени алгаш, чеди чыдың бешки чылының тарылгазынга киржири-биле тарап чорушканнар.

Оларның аразында Е. Жуков, К. Алдын-кыс, Т. Серет-оол олар кончуг эки өөренгеннер.

С. ӨПЕШ-ООЛ.

• • •

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң кежигүнү Кодай-оол Донгак Бускежековичиниң шевер холдары колхозтуң суурунга чеже бажынны тудушпаан, чеже нарын чазаныларны кылбаан дээрил. Сес чыл дургузунда ол доктаамал ажылдап келген.

Ам үеде Д. Кодай-оол Шолук-Хову аксында хойжу бригаданың төвүнде чуртталга бажыңнарының болгаш кызыл булуңнуң тудуунда ажылдап, хүн нормазын ажыр күүседип турар.

Х. ДОНГАК.

• • •

Тес-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунуң ийи чыл ажыг үеде орта ажылдавайн, үрелип келген пилорамазы ам хүнде 6 кубометр ыяшты дилер норманы 8 кубометр чедирип азы нормазын 133 хуу күүседип турар апарган. Ол чүден болганыл дизе, колхозчу Седен Сергейни пилорамщикке киирген соонда, кыска үениң иштинде ол ажылынга мергежип, пилораманы доктаамал ажылдатканының түнелинде мыдыг болган, оон беш кижилиг бригадазы 500 кубометр ыяшты дилер хүлээлгезин күүседир дээш шудургу ажылдап турар.

Ш. СЕРЗЭДАР.

55 муң

Барыын-Хемчик районнуң «Тээли» совхозунуң куш фермазында ажылдап турар С. Дарына 1100 дагааны, 36 индюктерни ийи чыл дургузунда ажаап келген. Дагаалар хорамчага таварышпаан. Эрткен чылын күргүнеге 55 000 чүүрга садар хүлээлгезин ол доддур күүседткен.

С. САНДАН.

ТУДУГДА

1962 чылда Тожу районга чуртталга бажыннары тударынга 153 муң рубльди күргүнеден үндүрүп берген.

Апрельдиң баштайгы хүннеринге чедир бирээзинге-ле 2 аал иштиг чурттаар беш бажыннарның тудуглары колдуунда доозулган, ам чүгле бүдүп, дозулаары арткан. Үлавас 10 ог-бүле чаа бажыннарлыг болурлар.

Амгы үеде тудуг участогунуң бир бөлүү район эмнелгезиниң тудуунда, өске бир бөлүк чүнар бажың тудуунда шалыпкын ажылдап турарлар. Участокта мурнакчыларның саны өскен. Тудугжулар А. Копылов, Зинкеевич, Бедарев, Спирин болгаш ыяш белеткелинде Травников олар ажыл нормазын доктаамал, ай санында ажыр күүседип турарлар.

Моон-биле чергелештир участоктуң ажылында улуг четпестер база бар. Ажыглалга киирип турар бажыннарның шынары куду, шалаларының, эжик, сонга кастыктарын ол яяш-биле кылып турар.

Моон соңгаар чаа тудугларның шынарынче улуг кичээнгей салыры тудуг-септелге участогунуң удуртукчуларындан негеттинип турар.

И. БАДАРЧЫ.

Малчыннарже кичээнгей

БАЖЫН-АЛААК. (Телефон-биле). Чаан-Хемчик бүдүрүлге эргелелиниң «Искра» колхозунуң малчыннары усть-лабинчилерниң эгелекчи саналын деткип, социалистиг чарыштыг улам калбартышаан, ниитининг малын менди болгаш хүр кыштаглаткан. Фермаларның, бригадаларның малы ам часкы одарларже шилчип эгелээн.

Материалдыг байлакты тургузукчулары кижилер, малчыннар дугайында партия болгаш чазак улуг кичээнгейни салып турар. Оон тодаргай боттанылгазын «Искра» колхозтуң амыдыралындан чижекти айтып болур. Ийи сут-бараан фермаларында чүнар бажыннар, кызыл булуңнар, радиоприёмниктер ажылдап турар.

СЭКП обкомунуң V пленумунуң доктаалын боттандырбышаан, хой ажылынын Улуг-Оймак, Доскаар, Чоодар бригадаларынга чаа чүнар бажыңнарны, кызыл булуңнарны ажыглалга киирген, радиоприёмниктерни тургускан. Малчыннарга культура болгаш медицина хандырылгазын экижитпишаан, совет садыгынын четкизин, ыяштыг автолавкаларны улам калбартып турар.

Бо чылын малчыннарга 15 чуртталга бажыннарын немей кылыры көрдүнген. Ол ышкаш эрткен чылын чедир кыдымнаан алаан каш бажыннарны крышалаар, кладовкалаар, печкаларын салыр.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

Практиктиг хемчеглерни алган

СЭБП ТБ-ның ноябрь Пленуму улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга партийжи удуртуганы будурүлге принцивин барымдаалап аде тургузарын шиитпирлээнинге Улуг-Хемде «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң Эйлиг-Хем участогунуң коммунистери кончуг-ла таарыынган. Участокта партия эге организациязы эрткен үениң иштинде ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин боттандырарынга холбаштыр алаан практиктиг хемчеглерни ап чорутказ.

Эге организация хамыктың мурнунда бодунуң эң дээре күштерин будурүлгениң шиитпирлиг участоктарынга хуваап быжыглааш, чон ортузунга идеологтуг ажылды күштелдиреринче улуг кичээнгейни салган турган. Пленумнуң материалдарын партия чырыдыышкынының болгумнеринге ханызы-биле өөредириндеп аңгыда, колхозчу массаның ортузунга угаадып тайылбырлаар ажылды парторганизацияның пропагандистери, агитаторлары чедиишкинниг чорудуп, оларны улам чаа-чаа күш-ажылчы тиилелгелерже мобилизастап келген.

Ол чугула документилерни бистиң коммунистеривистен участок эргелекчизи Бурбүзээн, бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадаларның бригадирлери Даваа, Дырыш-оол, Өдүрек болгаш өске-даа агитаторлар суур чурттакчыларындан эгелээш, тус-тус малчын өрегелерге чедир делгерецгей-биле таныштырбышаан, политиктиг ажылды ажыл-агыйжы соруглар-биле тудуш холбаштырып тураралар. Малчын чоинуң амыдырал, культуразын экижиргинин хераанге коммунистер база улуг рольду ойнап, чуртталга бажыннарының үүрмек септелгелерин чорударынга, кызыл булуннар, чунар бажыннар ажыдарынга идепкейлиг киржип, кедээге культурлуг амыдырал дээш демиселдин муриуку одуруунда чорун тураралар.

Участокта парторганизация мал кыштаглаашкынынче күстен бээр онза кичээнгейни салып, оны чедиишкиннинг эрттиринче коммунистер бүгү малчыннарны эки мобилизастаан. Мал чемнери чедиишпес турган болза-даа, малды менди кыш ажырар дээш шиитпирлиг хемчеглерни ап келгенинин түнелинде, хорамча кончуг эвээш болуп, бүгү чүзүл малдарның чаш төлү менди алдынып, эки доругуп турар.

Мал ажылының шакпын хөгжүлдези чер ажылының улам ынай кодурлуушкүнүнден болгаш мал кажаларының, малчыннарга чуртталга тудуунуң калбарышкынынган дорт хамааржыр дээрзин парторганизация ыш билип, бо адырларже база бичe эвес кичээнгейни салып турар апарган. Чер ажылы дээре күштер-биле быжыглаттынган. Ында бистиң хоочун тараажы коммунистеривис К. Хойлаарак, Б. Чамзырың, К. Лама болгаш өскелер-даа багай эвес ажылдап тураралар. Олар чер ажылының хөгжүлдезинче массаны чүгле эки мобилизастап турар эвес, харын боттары күш-ажылга мурнакчы үлегерни көргүзүп, кылыр ажылдың нормазын 120 хуудан кудулаттайн келгеннер.

Чеди чылдың бешки чылының часкы тарылгазынга бүгү-ле белеткелди коммунистерниң үзүртүлгезиниге бистиң участоктуң тараажылары бо чылын хынамчалыг чоруткан. Оон түнелинде бистиң участок колхозта бүгү участоктарның аразында социалистиг чарыштың тинилекчизи болган. Биске хереглеттинзе чогуур 3 тракторнуң, 4 сеялканың, 4 трактор андазыннарының, үрезин сөөртүр 5 тергенин, 2 автомашинаның септелгези шагда-ла доозулган. Техника септелгезинге участоктуң дарганды М. Маадыр-оол, Х. Керзенней олар онза идепкейлиг киришкеннер.

Тараа болгаш ногаа культурааларының бүгү үрезиннери бистe бүрүн бар, оларның арыглаашкыны эки чоруттунган. Техниканы мергежилдиг башкарып шыдаар механизатор кадрлар бисте четчир. Парторганизация часкы тарылганы кыска хуусалда, агротехниктиг бедик деңнелге эрттиреринин ажылың планын чогаадып кыйган. Ында кол кичээнгейни тараажылар ортузунга политмассалыг ажылды эң таарымчалыг тургузарынче угландыр салып турар. Танылдага ажылын чорударын харылазаа чогуур тускай агитаторларны парторганизация хову турааланда быжыглаан. Олар ам турлагның дериге-шимелдезин чорудуп эгелээн. Ынчангаш Эйлиг-Хем участогунуң тараажылары часкы тарылганы эгелээринге ам мырынай шуут белеп.

Мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг доозары, часкы тарылгага бүгү талалыг белеткенири-биле чергелештир, участокка тудуг ажылы база чедиишкинниг чоруп келген. Коммунистер Т. Дадар-оол, К. Чамзырын оларның удуртулгазы-биле тудуг бригадазының звенолары чылдың эрежели билек-ле хөй тудугларны чагыс үгда чорудуп өгелээн.

Ол тудугларның аразында малчын өрегелерниң аразы каш чурттарга бажыннары бар. Тудуг бригадазында хүн бүрүнүң ажыл нормазын 110—115 хуудан кудулаттайн турар К. Кенден, К. Кунгаа, К. Идам, М. Садыы даан ыяш бедик мергежилдиг, мурнакчы бызанчылар бар. Тудуг бригадазының кежигүннери амгы темпизин коштатпайн ажылдаар болза, участоктуң тудуг планы бо чылын чедиишкиниг күүсеттинин шыдаар хаарзинге шуут бүзүреп болур.

Эйлиг-Хем участогунуң коммунистери болгаш бүгү ажыл-ишчилери бистер ыяк ыынчаар ажылдап, чурттап турар бис. Бистиң будурүлге ажылывыста чедиишкиннерден аңгыда четпестер база эвээш эвес. Ылангыя ырак олардарда малчыннарга аъш-чем болгаш үлетпүр бараанналарының хандырылгазы, кино көргүзүү ам-даа четпес организастаттынып турар.

Чамдык коданнарда хураган аарыы тыптып, хорамча эгелеп турар; а колхозтуң мал эмчилери ол аарыга удур демисел чорудуп, малчыннарга боттуг дуза чедиреринин үлүү, харын чүгле шын эвес актылар тургузуп, ынчангаш малчын кижилерниң материалдыг сонуургалын кудуладып турары черле таарышпас ышкаш. «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң партия комитеди (секретары эш Х. Доржу) участоктуң ажылында четпестерни үзүткаар талазы-биле партия эге организациязынга дузалажыр болза чогуур.

Х. ӨДЕК.
участоктуң парторгунуң кежигүнү.

КОММУНИСТЕР—МАЛ АЖЫЛЫНДА

Партияның чаа Программазының практиктиг боттанылгазын бистиң партиявыс бодунуң хөй миллион кежигүннерин дамчыштыр шиитпирлеп турар. Коммунистиг ниитилелдиң тургузарынга чугула негелделериниң бирээзи — кедээ ажыл-агый продуктуларының албекшилин чедип алыр талазы-биле СЭКП-ниң XXII съезжизи болгаш ТК-ның оон сөөлүнгери пленумнары кедээ парторганизацияларның база коммунистериниң чүрүүнга улуг болгаш харыысалгалыг соруглганы салган.

Ынчаарга ол хүндүлүг соруглганы күүседир дээш бистиң «Сүт-Хөл» совхозта партия комитеди, тус-тус салбырларда эге организациялаар арткан үениң иштинде алаан организастыг хемчеглерни чоруткан. Чүнүдаа мурнунда бис коммунистериниң күжүн совхоз будурүлгезининиң шиитпирлиг участоктарынга таарыштыр тургузарынче, оларның будурүлгеге авангардтыг ролюн хандырарынче кол кичээнгей салып, үчётта бар 243 коммунистерниң 168-зин мал ажылында, 36-зын тудугда, 27-зин чер ажылында быжыглаан бис.

Мурнунда биске хөй санныг үүрмек фермалар болгаш кодан хойлар тургулаан. Оларны улгаттыр каттыштыргаш, улуг күштүг, хөй орулгалыг фермаларны база хойжу бригаданы одарлар аайы-биле тургускулааш, оларның удуртукчуларында эң шыырак коммунистерни быжыглаан бис. Малдың баш санын өстүрер, уксаазын экижидер болгаш продуктуулуун бедидер талазы-биле бо хемчеглер бисбе эки түнелдерни берип турар апарганын демдеглээр херек.

Ол дугайын чүгле бо чылдың баштайгы кварталының түнелдериниң безин көрүп болур. Манчүректиң хойжу бригадазында (бригадири Ашак Сергей) 1972 төрүүр хойларның 1204-ү оолдаан, олардан 1204 хураган менди алдынган. Ол ышкаш Чуткутта коммунист Сарыг-оолуң бригадирлээн хойжу бригадазы чаш төлдү база бүрүнү-биле менди алган.

Бистиң хойжуларывыстың аразында эки түнелдерни чедип ап турар мурнакчылар эвээш эвес. Оларның чижээнге 238 төрүүр хоюндан 247 хураганны алган Ишкинде О. Доржуну, 290 хоюнун хураганнарын бүрүнү-биле камгалап шыдаан кадарчы Сюрюн-оолду, 256 хоюнун чаш төлүн менди доруктурган С. Эртинени болгаш өскелерни-даа кирип болур. Малдың чаш төлүн камгалап өстүрер талазы-биле бистиң ниити көргүзүүвүс база эниг чылгызындан алаан бедээн. Эниг чылын 100 баш төрүүр хойга онаштыр чүгле 53 хураганны алган болзувусса, бо чылын 72 хураган онаажып турар апарган.

Мал продуктуларын будурер талазы-биле бистиң көргүзүглеривис бо чылын планныг онаалгаларны алаан мурнап турар апарган. Бирги кварталда 500 центнер эът будурер тургаш, 763 центнерни будуруп, планывысты 153 хуу күүседип шыдаан бис. Оон ачызында күргүнеге 500 центнер эът садар ужурлуг тургаш, оон 150 центнерни ажыр садар арганыг болдувус. Сүт будурери бистe база бо чылын алаан өскен — 960 центнер сүттүң орунга 1054 центнерни күргүнеге саткан бис. Өскээр чугаалаарга, эрткен чылдың бирги кварталында совхоз ниитизи-биле бир саар инектен-не ортумаа-биле 223 литр сүт саап алган турган болза, бо чылын 250 литрни саап алган. Бо талазы-биле ылангыя Ак-Даш сүт-бараан фермазы онза шылгаран, инек будурүзүнден 394 кг сүттү саап алган.

Эът, сүт будурериниң, оларны күргүнеге садарының талазы-биле ылангыя Киров аттыг салбыр (эргелекчизи М. Досун-оол, парторганизация секретары О. Лопсан) болгаш Бора-Тайга салбыры (эргелекчизи М. Канчымыр-оол, парторганизация секретары О. Шагдыржап) совхозтуң өске салбырларындан онза шылгаран, планныг онаалгаларны оранчок ажыр күүсетпишаан, социалистиг чарыштың тиилекчилери болуп, дирекция черинин, парткомуун шилчиир Кызыл туктарын чаалап алганнар. Ында парторганизацияларның организас-массалыг ажылынын күштелишкинни, коммунистер болгаш комсомолчуларның будурүлгеге мурнакчы рольду ойнап келгени ол салбырларның ындыг эки көргүзүглерни чедип алырынга улуг идиглиг болганын демдеглээри чугула.

Сүт будурерин көвүдеидир дээш эрес-маадырлыг ажылдап турар бистим мурнакчы саанчыларывыстың дугайын база ыыттавайн эртип болбас. Оларның амгы көргүзүглерин эрткен чылдың бирги кварталда турганы-биле деңнээрге дыка ылгалдыг. Ак-Даш сүт-бараан фермазының саанчылары О. Шартак, Б. Сарыглар олар бо чылын бир саар инек будүзүнденне 458—469 кг чедир сүттү саап ап, ол фермада саанчылар аразында калбарып келген социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар, а эрткен чылдың бирги кварталында олорнын көргүзүглери үстүнде көргүзүглернинг чартыы безин четпес турган. Мал ажылында ажылдап турарларның материалдыг сонуургалын улгаттырар, будурүлгечи идепкейин өстүрер дээш совхозтуң дирекциязы мурнакчыларга ертектиг шанналдырыны ай санында тыпсып келгени мал продуктуларын будурерин көвүдиринин хераанге дыка дузалыг болганын демдеглээр херек.

Материалдыг байлактар болур эът, дук, сүттүң чогум-на тургузукчулары — малчын кижилерниң ажыллап чурттаарынга, культурлуг хандырылгазынга таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш совхозта парторганизация бо чылын база чамдык ажылларны чорутказ. Сүт-бараан фермаларында болгаш хойжу бригадаларның төптеринде 8 чунар бажында, 12 кызыл булуңну ажыткан. Бир ферма электрижиттинген, бир ферма радиожуттунган.

Түс-түс одарларда малчын өрегелернин радио харылаазы база экижип турар. Совхоз бодунуң хөрөнгизи-биле 6 хире эң мурнакчы хойжуларга радиоприёмниктер садып берген, 12 малчыннар боттарының күсели-биле садып алганнар.

Малчыннарга аймыдырал, үлетпүр болгаш аъш-чем барааннарының садыглаашкыны база экижип турар. Чүгле будун чартык ай дургузунда безин совхозта ажылчын кооперация малчыннарга 53 чунар демирлерни, 100 демир оруннарны, 300 ак-чоорганнарны, 500 аржылдарны, 15 тоннадан ажыг хлебти, 8 тонна сухарейни, 15 тонна янзы-бүрү крупаларны болгаш аймыралдың өскедаа чугула-чугула барааннарын садыглаан. Малчыннарга бараан садыглаашкынын улам чоокшуладырыбиле 4 кезек черде садыгжызы чок ларёктарны тургускан болгаш 2-автолавка тускай график ёзугаар малчыннарның аалдарын кезип, садыглап чорун турар.

Малчын чонга оран-бажын хандырылгазын экижидеринче база бичe эвес кичээнгей салдынган. Элээн хөй чурттаалга бажыннарының түрмек болгаш капитал септелгезин чорутказ, 9 хойжу өрегелер эки дерилгелиг чаа өглер-биле хандыртынган. 30 ааал ишти чурттаар 15 бажыннарның тудуу чедиишкинниг чорун турар болгаш дараазының кыштаглаашкыны эгелээринин бетинде ажыглалга киирер. Малчыннарга чурттаалга тудуушкуну моон соңгаардаа улам калбарар апаар. Чоокку 1—2 чылдар дургузунда кол-кол одарларның малчыннары эки шынарлыг бажыннар-биле бүрүн хандыртынган турар.

Совхозтуң парткому болгаш түстүс салбырларда партия эге организациялары малчыннарның культурлуг хереглелдерин болуп чогуурү-биле хандырар дээш база чамдык хемчеглерни алган.

Малчыннарның зооветеринарлыг өредилгези Алдан-Маадыр, Ишкин салбырларында, Сарыг-Булуң, Орта-Тал сүт-бараан фермаларында үзүктел чок чорун, белгүмнерин кичээлдерин совхозтуң тускай әртемниглери Ф. Ооржак, Л. Сарыглар, А. Монгуш олар бедик деңнелге эрттирип келгеннер.

Малчыннарның культурлуг деңнелин, политиктиг билинин бедидеринин хераанге кедээ интеллигенциянын киржилгези бисте сөөлгү үеде алаан идепкейжип турар. Суг-Аксы эмнелгезинин эмчилери болгаш оортумак артемнинг медицина ажылдакчылары график ёзугаар 10 хонгаш хойжу бригадаларже, фермаларже үнүп, малчыннар ортузунга медицина пропагандазын калбартып, оларның санитарлыг билиг чанчылдарын өстүрүп турарлар. Ол ышкаш, Ишкин, Алдан-Маадыр, Бора-Тайга школаларының башкылар коллективтери чоогунда сүт-бараан фермаларынга, хойжу бригадаларның төптеринге неделя санында барып, коммунистиг кижизидилге болгаш коммунистиг мораль дугайында лекция беседаларны чорудуп, концерт көргүүглерин организастап келген.

Бистиң маадырлыг малчыннарывысты күш-ажылчы чедиишкиннерже сорук киреринин чепсээ көскү агитация база сөөлгү үеде экижип турар. Ылангыя Алдан-Маадырның Сарыг-Булуң, Бора-Тайганың Ак-Даш, Орта-Тал, Ишкининиң Ишкин-Аксы сүт-бараан фермаларынга көскү агитация мурнунда багай турган болза, ам ында кызыл булуннар, клубтар эки дерилгелиг апарганын демдеглээр херек.

Ажылчы чоннуң күш-ажылчы идепкейин өстүрериниң шылгаттынган аргазы социалистиг чарыш, оон дээди хевири — коммунистиг күш-ажылдың бригадазы болгаш шалыпчызы деп бедик атты чедип алыры дээш шимээшкин моон мурнунда каяа-даа кончуг сула чоруттунуп турган. Партком болгаш түс-түс өге организациялар бо айтырыгже киржээнгейни чидиглендирип, алаан организастыг хемчеглерни алган. Оон түнелинде байдал чүгээр экижип, салдынган ажыл-агыйжы соруглгаларны чедиишкиннинг шиитпирлээри дээш социалистиг чарыш чүгле мал ажылында эвес, харын совхоз экономиказының өске-даа ажылларында ажыл-ишчилерниң ортузунда ам идепкейжип эгелээн, ол чарыштың мурнуку одуруунда коммунистер болгаш комсомолчулар чорун турар.

Малчыннар-биле политкижизидилгелиг, организас-массалыг ажылда четпестер бисте ам-даа эвээш эвес. Ол четпестерниң дугайын апрель 10-да болган совхозтуң бүгү коммунистериниң хуралынга шыңгыы чугаалашкын, оларны узуткаарының тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган.

О. ЛОПСАН-СЕРЕН.
совхозта партком секретары.

Экзаменге белеткелдер

• • •

Доозарының экзаменнеринге чедир санныг хонуктар арткан. Шагаан-Арыг № 2 школазының 11-ги болгаш 8-ки классчыларынга эртемнер айы-биле консультациялар эртип турар. Орус литератураның бирле консультациязынга «литератураның болгаш уран чүүлдүң ажылдакчылары-биле партия болгаш чазактың удуртукчуларының ужуражышкынының» дугайын чугаалашкан.

Физика, химия кабинеттеринде практиктиг кичээлдерни база-ла эртирип турар.

• • •

Туран 11 чыл школазында экзаменнерге белеткел шагда-ла эгелээн. Бо чылын бир 11 классты, дөрт 8 классчарның өөренижилери экзамен дужаар. «Экзаменге белеткелге өгбүленип болгаш школаның соруглгалары» деп темалыг ада-иелер хуралын эрттирген. Класстар аайы-биле консультациялар неделяда 3 катап боор, ийи-чангыс өөренижилер-биле немелде кичээлдерни тус-тус эртемнер башкылары чорудуп турар. Чамдык класстар катаптаашкын чорударда бөлүктерге үстүп алган чорудуп турарлар.

Бүдүрүлгеге херээженнерниң киржилгези

«Малчын» колхозта ажылчын күжүнүң хувааландазында көөрге, колхозчу херээженнерниң бүдүрүлгеге киржилгези бичe эвес болуп турар. Артель бүдүрүлгезинде янзы-бүрү адырларында 400 ажыг херээженнер киржип турар. Оларның иштиндең чүгле саанчыларда безин 70 чыгам аныяк херээженнер бар.

Мал ажылында херээженнерниң аралында мурнакчыларның саны эвээш эвес. Оларның чижээге эрткен чылын сарлык инек бүрүзүнден 475 литр сүттү саатан. Ү. Ыдыгны, 100 төрүүр хойга онаашты, 108 хураганны менди доруктурган С. Долзатты, 81 сарлык инектерниң бызааларын бүрүнү-биле азырап өстүргеи К. Деспижекти болган өскелерии-даа адап болур.

Ол ыраккы колхозтуң күш-ажыл-ты херээженнери чеди чылды бешки чылында мал продуктуларын бүдүрерин улам өстүрер дээш бедик хүлээлгелерни боттарынга ап, ыдырлыг демиселди үргүлчилеп турарлар. Колхозчу херээженнер боттарының ажаашкыннарын чеднишкинниг күүседип шыдаар дээрзин бо чылдың баштайгы кварталының түнелдери боттары-ла херечилеп турар. Сүттү эрткен чылдың бо үезинде турганындан элээн хойну саатан. Шээр болгаш бода малдан чаш төл алышкыны бо чылын база-ла хөй болуп турар.

Колхозтуң бүгү малы бо чылын хүр кыш ажып турары-биле эннр чылгызындан хөй эътти, дүктү бүдүүл болурунуң магадылалы бүрүн бар. Малчын херээженнерниң бүдүрүлге талазында ол эки көргүзүлери болза, оларының чаш ажы-төлүн уруглар садынга хүлээп алгаш, оларның сагыш амыр ажылдаарынга таарымчалыг байдалды хандырганындан чедип алдынып турар дээрзин демдеглээр херек.

Ол колхозтуң ажылчы херээженнери бүдүрүлгеге идепкейлиг киржип турарындан ангыда, оларның бажың болгаш өг амыдыралының культуразы база көскүзү-биле бедээн. «Эң эки культурлуг бажың» дээш калбарган социалистиг чарыш маңаа улуг ужур-дузалыг болган. К. Сенимит, С. Ымыжык, Ш. Дажы, Д. Сенденмаа, Х. Сесенмээ, Д. Булчуң, Т. Шомбүл дээн ышкаш колхозчу херээженнерниң чуртталга бажыннары арыг-силиниин, эмгесескелиниин талазы-биле черле эки болуп турар.

Колхозчу өг-бүлелерниң амыдырал-чурттал газының культуразын бедиреринге Мугур-Аксы суурнуң колээ интеллигентилери — башкылар, эмнелге салбырының ажылдакчылары улуг рольду ойнап турарлар. Оларчүгле чурттална культуразын бедиреринге практиктиг дуза көргүзүп турар эвес, харын колхозчуларның нилти культуразын, әртем-биилин өстүреринге хамаарыштыр хөй-хөй таныдылалыг хемчегнерни база чорудуп турарлар. Чижээ, Мугур-Аксы 8 чыл школазының башкылары С. Чысынмаа «Хепти канчаар кеттинерил», «Хөй-ниити черлериңе бодуң ганчаар ап чорза чогуурул», С. Чедер-оол «Биче-чаштарның өг-бүле кижизидилгезинге ада-иениң харыылалгазы», Д. Долчуң «Билиг дээш чүткүл— культураның үндезини» дп темаларга лекция, бесседаларны чер-черге номчуп чоруп турарлар.

Колхозчу херээженнериниң хөй кезии артель бүдүрүлгезинге идепкейлиг киржип, мындыг эки чүүлдерни кылып турар-дыр. Ынчаарга колхоз баштаар чери (даргазы С. Шыдыраа), парторганизация (секретары О. Очуроол), херээженнер човүлели (даргазы И. Долуу) олар колхозчу херээженнериң ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны канчаар хандырганыл? Шоолуг-ла эвес. Маңаа хамаарыштыр мындыг каш чижекти көргүзерге-ле четчир. Колхоз човүнүң түдүгларында дыка хөй не херээженнер киржип турар. Ол ышкаш колхоз школазында, суур эмнелгезинде, сельпода база-ла эвээш эвес не херээженнер ажылдап турар. Суурда уруглар садынга чүгле 30 шаа биче-чаштарны хүлээп ап шыдаар болганда, олар уругларын ап алгаш, ажылга үнер ужурга таварыжып турар. Мугур-Аксы суурда чунар бажың бар-даа болза, ону оттулар ыяш чок дээр чылдагаан-биле илиитпейн турарындан, суурнуң чурттакчылары ай-айы-биле чунар бажыннавайн турар. Мындыг болганда кедээ ишчилернин, оларның иштинде херээжен чоннуң культуразы канчаң бедиирил ынчаш?

Колхозчу херээженнер човүлели, ыланғыя оон санитар комиссиязы (даргазы эш Борбак-кара) Мугур-Аксы суурнуң санитарлыг байдалын сегидериняче барык-ла кичээнгей салбайн келген. Оон уламындан кудумчулар, херимнер ишти хир-чам, бок-сак-биле долган.

Колхозчу херээженнериниң ортузунда кижизидилге ажылы база кошкак. Оон ужурунда чамдык херээженнерде артель бүдүрүлгезинге шоолуг киришпес, үргүлчү арагалаар, хөйниитиниң чурумун үреэр, өг-бүлезинбиле найырал чок чүүлдер бар.

Малчыннарның культура-амыдырал хандырылгазын экижидер талазы-биле колхоз баштаар чер, парторганизация, Каргы кодээ Совет болгаш колхозта херээженнер човүлели база-ла шоолуг ажыл чоруттаан.

Бо бүгү четпестернин дугайын Мугур-Аксы суурнуң ажылчы херээженнериниң ниити хуралынга чоокта чаа шыңгыы чугаалажып, оларны дүрген узуткаарының арга оруктарын айыткан хемчегнер ажылдап кылдынган. Ол хемчегнериниң чеднишкинниг күүселдези херээженнер човүлелиниң организакчы аргалыынган бичe эвези-биле хамааржыр апаар.

С. ЯМБИЛЬ,
СЭКП Барыын-Хемчик парткомунуң инструктору.



Чурукта: Хову-Аксында «Тывакобальт» тудугда чылыг күжүбиле ажылдаар электри станциязының суг арыглаар химиктиг цегининң дежурный лаборантызы Вера Курагина суг анализин кылып тур.

Фото В. ЛУТКОВТУУ.

Ленин кудумчузу

1960 чылдың чазының сактып олур мен. Апрельдиң бир-ле хүнүнде Ак-Туруг кодээ Советтиң күүсекчи комители Ак-Туруг суурнуң өзүп сайзыраанын барымдаалаш, кудумчуларга аттар тыпсыр дугайында шиитпирни хүлээп алган. Суурнуң моон сонгаргы сайзыралын өөренип көрөш, ан аныяк кудумчуга Совет күрүнеиниң үндезилекчизи, бистиң баштынчывые болгаш башкывые В. И. Ленинниң адын тывыскан. Ол кудумчуга ыңдыг атты тывыскаиы аиаа-ла бир таварылга эвес болган.

Ам Ленин кудумчузу суурда эң-не чараш, узун, делгем кудумчу болу берген. Ында аъш-чем болгаш барааи магазиннери, клуб, кодээ библиотека, электростанция, пилорама, хлеб быжырар чер болгаш Ак-Туругнуң уруглар бажыңы дээш оон-даа өске суурнуң кол-кол хөй-ниити черлери бар. Совхозтуң ажылчыннарының чаңгыс аай тутқан. крышалыг, кладовкалыг, ыяш олуртқан херимнерлиг бажыңнары кудумчуиуң ол-бо талазы-биле шөйлүп чоруткан.

Чыл келген тудум-на Ленин кудумчузу өзүп, чаа-чаа тудуглар немежип турар. 1962 чылда безин Ак-Туругнуң уруглар бажыңының ийи каът чурттална корпузунуң тудуун доозкаш, ажыглалда киирген.

Эрткен чылын уруглар бажыңының коллективи боттарының девискээринге 250 ыяштарны, а кудумчуга ниитизи-биле 400 ажыг ыяштарны тарып олуртканнар. Бо чылын суурнуң чурттакчылары база хөй ажылдарны кылырлар. Клазынга эң эки өөредилгени эрткен улдуннарда чедип алган Ак-Туруг 8 чыл школазының башкызы В. Тюрина, «Тыва АССРнин уран чүүлдериниң алдарлыг ажылдакчызы» деп бедик атты чедип алган мастер М. Черби, кодээ библиотека эргелекчизи Т. Жукова, ферма ажылчыннары Я. Чамбал, К. Чыртаан, В. Мактар олар база-ла бо кудумчуиуң үндезин чурттакчылары.

1963-1964 чылдарда Ленин кудумчузунга 260 олуттуг, Ак-Туругнуң уруглар бажыңының школазы, 2 каът чурттална корпузу болгаш харылзаанның бир бажыңы база немежир.

Д. АППЫШ-ООЛ.

Пленумнуң шиитпирин боттандырар

Малчыннарның культурлуг амыдырал-чурттал газын улам экижидер дугайында СЭКП Тыва обкомунуң V пленумунуң доктаалын амыдыралга чеднишкинниг боттандырар талазыбиле Каа-Хем районнуң партия организациялары боттуг хемчегнерни ап турар. Элээн хөй башкыларны, эмчилерни болгаш өске-даа агитаторларны колхозчуларның ортузунга культурлуг амыдырал талазы-биле тайылбыр ажыдарын чорудар кылдыр быжыг-[illegible] Партия комитединиң лекторлагаш эмнелге ажылдакчылары кан график ёзугаар сүт-бараан фермаларынга, малчыннарның ыракланнарынга доктаамал барып, [illegible]ынзы-бүрү темаларга лекция, [illegible]ларны кылып, эмчи дузазын [illegible]ш турар.

Партия комитединиң төлээзи малчыннарга бажаң чүгле беседа-биле кызыгаарлаттынмайн, ында ажыл-херектиң байдалын тодаргай анализтеп, ажыглаттынмайн турар курдаңдарны илередип келген. «Ленинчи ачук», «Бурунгаар», Ленин аттыг колхозтарның партия организациялары пленумнуң шиитпирлерин чогаалыштырарын калбарткан. Ол колхозтарның төп сүт-бараан фермалары, хойжу бригадаларның төптери радио болгаш электри чырыы-биле хандырганын. Ыраккы одарларда малчыннар радиоприёмниктерлиг. Амыдырал-чурттал газын улам культуржудар дээш кызымак ажылдап турар эштерниң чижээнге «Бурунгаар» колхозтан К. Назатмааны, «Октябрь 14 чылы» артельден хойжу М. Куржепти, «Октябрь 30 чылындан» саанчы К. Сымчаанны болгаш өскелээ хөй колхозчуларны адап болур. Ындыг ажыл-ишчилерниң чурттална бажыннарының ишти - арыг-силиг, шевергин. Олар төп болгаш республика солуннарын чагыдып алган номчуп турарлар. Үстүнде ады үнген эштер культурлуг амыдырал-чурттална дээш районнуң колхозчуларының ортузунга калбарган социалистиг чарыштың бирги черин эзээннер.

Чамдык ажыл-агыйлар пленумнуң шиитпирлерин чүгле хүралдарга чугаалажып турар боордаг башка, өгбүле бүрүзүнге таныштырарын организаставаан. Чижээ, «Совет Тыва» колхоз малчыннарның культурлуг чурттална газының экижидер дугайында тодаргай шиитпирни хүлээп алза-даа, ында партия организациязы оон күүселдези дээш организакчы ажылды четпее чорутқанындан херек ынчага экиживээн. Колхозта ам-даа элээн каш малчыннар өглерде чурттавышаан. «Кызыл тук», «Октябрь 14 чылы», «Октябрь 30 чылы» колхозтарның төп сүт-бараан фермаларында болгаш хойжу бригадаларның төптеринде кызыл булуннар тургустунмаан. Харын-даа «Октябрь 30 чылы» колхозтуң удуртукчулары сүт-бараан фермазыгда кызыл булуңну дерип, ажыглалга киирер түрбүже, ону чурттална бажыңы кылып алган. Анда кызыл булуңну тургузуп бээр дугайында саанчыларның, кадарчыларның чөптүг негелдези мынчага күүсеттинмээн. «Октябрь 14 чылы» колхозтуң Саргалда малчыннарының чурттална бажыннарында печкалар ам-даа салдынмаан. Чугай чөктүң хараазы-биле оларның бажыңнары хирлиг. Чижээ, хойжу эш Сарыг-оолдуң бажыңы бүдүн чартык чыл иштинде чапгыс-даа катап чугайлаттынмаан.

Чидырал-чурттална культуржудары чүс-түс өг-бүлелерниң боттарындан шуут хамааржыры чугаажок. Чурттална культуржудар дээш кыспас кижилер колхозчуларның арасында база бар. «Октябрь 30 чылы» колхозтуң пежигүннери эштер Калбак-оол, Чакпадай олар амыдыралын культуржударын бодавайн, харын-даа колхозтан ажылдап алган акшазын арагалаа) чорукка үндүрүп турар. Ындыг байдалды колхоз баштаар чери, партия организациязы көре-тура-ла, чогуур хемчээн албаан. Айыттынган четпестерни дарый чайлатпышаан, пленумнуң шиитпирлерин амыдыралга чеднишкинниг боттандырары бистиң районнуң ажылагыйларының мурнунда салдының турар.

К. САЛЫЫ.
парткомнуң идеология кылдызының инструктору.



«Тээли» совхозтуң хоочун хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Кандан Үрүле эрткен кыжын төрүттүнгеи бүгү чаш хурагаанарын менди камгалап алган доруктуруп турар. Олар ам кыштаандан көшкеш чазаанда келген.

ЧУРУКТА: Кандан Үрүле бодунуң өг-бүлезининң ээзи Кандан-биле хостуг үезинде.

Фото С. ФЬОКТИСТОВТУУ.

Мугур-Аксының уруглар садында

(Чурумалдың чугаа)

Ол хүн буурул баштыг Мөңгүн-Тайга-биле Саадак сыннарының эдектеринге кезек-кезек шокар булуттар көжүп чоруп турган болза-даа, Мугур-Аксынга чылыы сүргей болган. Суурнуң ол-бо талаларында хавактарның хары эрээш, оон суу чыгыш кезе-кезе кудумчуларны хөме ап, оон борандылыг дамырактар болуп каттышкаш, улам-на күштелбишаан, ынаар-ла суур адаа ойже шолурткайндыр хап бадып чыткан.

Мугур-Аксынга частың аалдап келгенинин ол баштайгы хүнүнде райондан келген сургакчылар-биле калы суур чурттакчыларының бажың амыдыралын сонуургап, школа, уруглар болгаш культура албан черлериниң ажыл-херээ[illegible] таныжып чоруп турган бис. Кудумчуларда, херимнер иштинде өл-чарны-даа улуг тоовайн, бир бажыңдан үнгеш-ле бирээзинче кирип каап чорааш, уруглар садынга чедип келгенивисти безин аскербейн барып-тыр бис.

— Бо-ла болгай, бистиң суурнуң уруглар сады—деп тайылбырлап четтикпейн чорумда, ак халат кедипкен, арын-шырайының өөрүшкүлүү, адакбышкааның чиигн-даа аажок апарган, Чысынмаа угбай бо уне халыш кээп, бистн уткуду. Арыг-силиг кедергей, узун коридорга кирип келгивиске, бистиң мурнувуста кыаылкызыл, хүрен-хүрең хептерлиг 30 шаа бичии кайгалдар тур. Оларның чаптанчының түү дээрил, шынап-ла ойнаар-кыстар-ла! Олар бистн көрүп каап, элээн шимээн чок турлар — ескелээри-ле ол боор он...

— Бо чаптанчыгларны селгүүстедиринер ол бе?—деп, Чысынмаа угбайдан дилег кылган. Угбавыс бистн эргилдир көргүлээш:

— Чүнү чугаалаар боор, силерге дүкмакыларым. Кылган-на херээвис бо-дур, уруглар азыраар — дээш, Чысынмаа угбавыс кеткен халадының дырышкан черлерин эде тыртқылаш, ам-на шулуудай бергензиг, улаштыр чугаалаш олурупту, он. Бистиң колхозка уруглар садын 1959 чылдан эгелеп ажыткан түве болгай, оон бээр-ле маңаа бистиң идегелдиг салгалывыс биче чаштарны ажаап азырап, үзүктел чокка ажылдап келдим. Шупту 4 кижи ийи ээлчег-биле ажылдап турар бис. Уруглар хүнде дөрт катап чемненнир ужурлуг. Ам үш дугаргызын чемгерип турарывые бо. Бисте хүлээп алдынган бо уруглардың шуптузунуң кадыы эки, чем-аъш ижери-даа кончуг улус. Уруг бүрүзүнүң аажы-чанын ам ыяк билир апарган бис.

Мен олургаш:

— Бичии уруглары ажаап, кижизидериниң хүн чурумун канчаар тургузуп турар силер? — деп, оон айтырдым.

— Оо, ол дээрге, бистиң ажылывыста эн-не чүгүлә айтырыг. Хүн чуруму бисте шыңыы барымдаалаттынып турар, оон башка хоржок, уруглардың чурум-сагылгазы-даа сандараар боор түве. Уруглары эртен 7 шакта тургускаш, 10—15 минута иштинде эртенги гимнастика кылдыртыр. Оон соонда элээди уруглага орун-дөжек эттиртип, чундургаш, 8 шакта чемгерер. Эртенги чем соолунде уруглар бир шак хире тустус өрээлдеринге ажаакчыларның хайгааралы-биле хостуг ыыштаныр. 9 шактан эгелеп 5—7 харлыг уруглары күш-ажылдың эң бөдүүн билиг, чанчылдарынга кижизидериниң кичээлдерин кижизидикчилер барык бүдүн чартык шак хире үениң иштинде эрттирип турар.

Оон соолунде ийи дугаргы эртенги чемни ижирткеш, шак чыгам үениң иштинде даштыгаа селгүүстедип турар бис. Селгүүштээшкин соолунде дүштеки чем ижер, оон соолунде 30 минута хире ойнатқаш, 3 шакка чедир уруглар улус бис. Уйгу соолунде 5 шакка чедир база-ла селгүүстээшкин болур, оон сонгаар кежээкинин 8 шакка чедир өрээлдер аайы-биле массалыг окунар ийикпе тоолдар, тывызыктар дыннаар. Кежээкинин 8 шактан 9 шакка чедир чем ижирткеш, оон соолунде уруглар —хүн чуруму бисте үргүлүү-ле шак мынчаар чорун турар ийин—деп. Чысынмаа угбай чугаалаш, сад эргелекчизи Иргитче көрүндү.

— Уруглар удуп эгелээри билекле, дараазында ээлчегнин ажаакчылары бүгү чүвени хүлээп алгаш, түс-түс өрээлдерни, коридорну болгаш кухняны эң хынамчалыы-биле арыглап аштаар—деп, Иргит Мээ биске немелде тайылбырны берген.

— Чогум кымнарның уруглары силерде хөйү-биле хүлээп алдынганыл, уругларның назын-харының аайы-биле кижизидилге ажылы канчаар тургустунганыл? — деп айтырыг салдывыс.

— Бистиң садывыста уругларның хөй кезии малчыннарныы. Олар ангы-аңгы байдалдарга кижизиттингеи болгаш аңгы-аңгы характерлиг болганда, коллективтиг амыдыралга оларны чаңчыктырып өөредири баштай кончуг берге болуур-дур—бот-боттарын өскележир, оон кедерезе, ойнаар чүүлдер былаашкаш, содаалажыр дээш чүнү турбас дээрил аан, чаш кижилер черле ыңдыг ышкажыгай. Кажан бот-боттарынга чаңчыгып, ажаакчылар бистерни эки билир апарганда, оларны ажаап кижизидери чиигеп келир-дир—деп, Чысынмаа угбай чугаазын дооспайн чорунда, сад эргелекчизи Иргит ону үзе кирбишаан, чугаалай-дыр:

— Бистиң садчыгажывыста 3—7 хар чедир уруглар бар. Оларны 3—5 харга чедир бир бөлүк кылдыр үскеш, кижизидилге ажылын кайызының-даа назынынга таарыштыр организастап турар улус бис. 7 хар четкен уругларны школага өөредирв-биле хүлээдир ыңдыг ниити чурум бар. 7 харлыг уруглар садка тургаш-ла бирги классқа өөреиириниң белеткелин колдуунда эрткен турар. 1962—1963 өөредилге чылында бис Чимит, Белек, Данчыт, Доржу, Кара-кыс, Кара-оол дээн ышкаш ада-иелериин 7 харлыг уругларын Мугур-Аксы сес чыл школазынга өөредиря-биле шилчиткен бис. Олар ам шупту кончуг эки өөредилгелиг, сагыла-чурумнуг өөреиип турар—деп, ол тайылбырлады.

Чугааның моон сонгаргы кезиинге колхозчу араттарның чаш ажы-төлүн культурлуу-биле кижизидип өстүрүнин херээнге ур үеде кызымак ажылдап келген Чысынмаа угбайның дугайын бижиир бодаан мен. Ховалыг Чысынмаа Оруспаевна колхозта мурнакчы, удуртқелдиг херээженнериниң бирээзи. Шынап-ла ажылгыр-туттунгурунуң, чаагай сеткилдииниң, бедик культурлуунуң талазы-биле Чысынмаа угбай өскелерден ылгалып чоруур кижи.

Чысынмаа Оруспаевна чүгле бедик мергежилдиг, уругларның эки ажаакчызы эвес, харын кайгамчык шевер печник. Оон туткан печкалары Мугур-Аксы суурнуң барык-ла бажың бурузунде бар. Ол чугула үүлеге оглу Мишаны болгаш өске-даа хөй-хөй колхозчуларны Чысынмаа угбай мергежидип өөреткен. Ол бодунуң төлептиг ажы-чаны, ажылгыр үлегериби-биле аныктарны кижизидип чоруур. Мораль талазы-биле мындыг бедик моозу-шынарлыг, бодунуң ол күш-ажылчы кижизинге мугур-аксычылар ынак болгаш чоргаарланыр-даа.

Чысынмаа Оруспаевна 10 уругларны бөжээш, кижизидип өстүрген, эңне сагыш човангыр иелериниң бирээзи. Бичии уруглага оон ынаа мырынай кайгамчык. Колхозта уруглар садынга Чысынмаа угбайның ол хире хөй чылдарда ажылдап турары ынчангаш таварылга эвес. «Маадыр иениң» хөй ажы-төлү база-ла оон боду ышкаш, күш-ажылга ынак, биче сеткилдиг кижилер болуп турар.

Оруспаевнаның улуг уруу Ховалыг Партизан төрээн колхозунда эки бүдүрүлгечилериниң бирээзи. Ол база-ла ийи биче чаштарның эргелиг иезн. Оглу Ховалыг Михаил 8 классты чедиишкиниг өөреиип доозкаш, Кызылда автошколаның чолаачылар сургуулун эрткен. Ол ам төрээн колхозунда мурнакчы чолаачыларның бирээзинге санадып турар.

Михаилден бичезн Март-оол Тээли 11 чыл школазының 10-гу клазының кончуг эки өөреникчизи болгаш салым-чаяанныг балынст. Чоокта чаа район школачыларының уран чүүл көрүлдезинге ол оиза шылгараш, өртектиг шаңналдарны алган. Ховалыг Лиза Мугур-Аксы 8 чыл школазының 8-ки клазында тергиин эки өөреникчи.

— Школамны доозкаш, төрээн колхозумга саанчылап ажылдаар мен—деп, ол бодунуң ыын күзелин чугаалап чоруур. Лизадан бичелери Рая, Зоя, Алёша олар база-ла ол школада чедиишкиниг өөренип, авазының бажың ажылынга шыдаар-ла шаа-биле дузалажып турарлар. Олардан биче үш кижи авазының азырапында культурлуу-биле өзүп доруп тур

БЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарның кады ажылдажылгазы

ПРАГА. (СЭТА). Апрель 17-ден 22-ге чедир Готвальдов хоорайга (Чехословакия) Бот-бодунга Экономиктиг дузалажылга Чөвүлелиниң чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң талазы-биле доктаамал комиссиязының хуралы болуп эртнен.

ЧТК агентилелдиң дамчытканы-биле алырга, комиссияның хуралынга Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Моолдуң, Польшаның, Румынияның, Совет Эвилелиниң болгаш Чехословакияның төлөөлери киришкен.

Комиссия Бот-бодунга Экономиктиг дузалажылга Чөвүлелиниң дээди органнарының шиитпирлеринде тургустунган сорулгаларны чугаалажып көрүп, чиик үлетпүр талазы-биле күш-ажылдың социалистиг чурттар аразынга хуваалдазының дугайында дүрүмүү түүлдүг деп санаан база 1964—1965 чылдарда чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң чугула объектилеринге кол-коя капитал салыышкынналрның планнарын таарыштыр каттыштырары-биле холбашкан айтырыгларны көрүп, БЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарның аразында бо талазы-биле кады ажылдажылганы болгаш бот-бодунга дузалажылганы ханыладыр дугайында сүмелерни хүлээп алган.

Чиик үлетпүрүнүң ылыгларының ассортиментизин солчурун улам ыңай калбартырынга дузалаар сорулга-биле комиссия ол солчулганы чорударының чурумун тодаратнан.

Эртем-шинчилел ажылдарының талазы-биле кады ажылдажылганы улам-на ханыладыры-биле холбашкан айтырыгларны комиссия чугаалажып көрген.

АКШ-тың күрүне секретарының медеглели

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Апрель 22-де Нью-Йорктуң экономиктиг клубунга чүве чугаалап тургаш, АКШ-тың күрүне секретары Дин Раскының медеглээни болза, Мурнуу Вьетнамда Нго Динь Дьемниң өзү-чурумунга шериг дузалажылзын кызырарын америк чазак бодавайн турар. Ол районга «тиилелгениң дораан болу бээринге» Каттышкан Штаттар кордаашкын салып шыдавас деп моон-биле кады ол чугаалаан.

Карибе далайда байдалга хамаарыштыр Раскының кичээндирип чугаалааны болза, Кубаже халдаашкын азы дайынның өске үүлгедин айыылдыг чорук-биле холбашкан. Бир эвес ындыг айыылдыг байдал бар болуп турарынга бүзүревес кижилер турар чүве болза, олар боттарының хоозун бодалдарындан ойталаар ужурлуг деп Раск медеглээн.

Лаоста болуушкуннарга доктаалаган, АКШ-тың күрүне секретары ол чуртка хамаарышкан Женева дугуржулгаларын сагыырының эргежок чугулазының дугайын чугаалаан.



Болгарияның Улус Республиказы. Ооң найысылалы—София хоорайда Владимир Ильич Ленин аттыг шөл. *СЭТА-ның фотохроникази.*

Аденауэрниң шыңгыы аштырыышкыны

БОНН. (СЭТА). ГФР-ниң канцлериниң албан-дужаалында Аденауэрни салгаар кижиниң дугайында айтырыгны ХДС-ХСС-тиң парламент фракциязының баштаар черинин хуралынга чоокта чаа чугаалажып көрген.

Бүзүредилг үндезинниерни барымдаалаш, ДПА агентилелдин дамчыдып турары-биле алырга, баштаар черниң кежигүннериниң хөй нуруузу ГФР-ниң ажыл-агый министри Эрхардты канцлерниң албан-дужаалынга депшиер деп саналаан. 87 харлыг Аденауэр бо чылдың күзүнде бодунуң албан-дужаалындан үнер ужурлуг деп чүве билдингир болгай.

Санал-оналдар хөй шаҥтарның дургузунда үргүлүлээн соонда Аденауэрни салгаар кижини томуйлаар дугайында шиитпир хүлээп алдынган. Баштаар черниң хуралы хаалчак байдалга эрткен. ДПА агентилелдин дыннадыындан билдинип турарыбиле алырга ону салгаар кижиниң дугайында айтырыгны көөрүн сонгаарладырын чедип ап шыдавайн баргаи Аденауэрге чөрүштүр шиитпир хүлээп алдынган. Сөөлгү айларның дургузунда Эрхардтың кандидатуразынга Аденауэр шиитпирлиг удурланып, канцлериин албанынга бодунуң олурар хуусазын уздырын чедип алырынче оралдажып келген.

Ажаалга кассаларын ажыглаңар

Күрүнеиниң күш-ажылчы ажаалга кассаларын тургузар дугайында доктаалга В. И. Ленин ат салгандан бээр 40 чыл эрткен.

Амгы үеде ажаалга кассалары бүгү-ле хоорайларда, ажылчын суурларда, район төптеринде болгаш көдээ суурларда ажыттынгылаан. Чүгле Кызылдың ажаалга кассаларын безин 14 мун ажыг салыкчылзр ажытлап турарлар.

Ажаалга кассазынга акша шыгжадыр чорук совет кижилериин болгаш күрүнеиниң эрге-ажыктарынга бүрүн дүгжүп турар. Чүге дээрге, кассага салдынган акша сазарылгага үргүлүү киржип, бистин чуртувуска коммунистиг ниитилелди тургузарынга дузалап турар. Оон ангыда, салыкчылар акша салганы дээш чылда 2-ден 3 хуу чедир немелде орулганы күрүнеден ап турарлар.

Амгы үеде Кызылда 10 ажаалга кассалары ажылдап турар. Кызылдың чурттакчылары ол кассаларның тураалаанын ажытлап болур.

Акшаның үнезин чаартканының сөөлүнде чамдык салыкчылар, 5 рубльден куду акша эккеп шыгжалыры эпчок-тур деп чылдагаанналр, ажаалга кассазын ажыглавайн турарлар. Ол канчап-даа шын эвес.

Бистиң № 7173/16 кассавыста дыка хөй хамаатылар шалын алган санында-ла акшазын бичелеп эккеп салып турарлар. Оон түннелинде хөй эвес үе эрткенде оларның шыгжамыры хереглээн түңүнге чедир чыглы бээр. Кызылдың дыка хөй организацияларында ажаалга кассаларында дузалаар комитеттернин бежигүннери ажаалга херээнин болгаш күрүне чөзилзининн дугайында пропаганда ажылын чорудуп, ажаалга кассаларына улуг дузаны чедирип турарлар. Олар боттарының кады ажылдап турар эштеринге акша шыгжадырының бодунга болгаш күрүнеге ажыктыын, эштинн тайылбырлап, салыышкын түңүнүн чажыдын оларга чугаалап берип турарлар. Ындыг эштерге, А. Чудаева (типография), В. Малышева (статистика эргелели), Е. Добрынина (ыяш заводу), А. Калзан (эртем-шинчилел институту) болгаш өскелер-даа хамаарыжыр.

Чамдык салыкчылар бодунуң шыгжамырын бухгалтерия дамчыштыр шилчидер арга-биле долдуруп турарлар. Шалының бухгалтерия дамчыштыр ажаалга кассазынче шилчидерин күзээн кижи, ол дугайында билдириишкинни бухгалтерия черинге бээр.

Ол билдириишкинге шилчидер түңүнүн хемчээлин, ажаалга кассазының номерин, бодунуң шыгжадылга счётунуң дугаарын бижип каар.

Бир эвес мурнунда акша шыгжадып чорбаан кижи болза, бодунуң счётунуң дугаары деп каан черге «Чаа» деп сөстү бижиир.

Ажаалга кассалары бухгалтерия дамчыштыр келген түңнү доп-дорзан салыкчынын шыгжамырынга кадып каар болгаш кажан салыкчы боду келирге кирген түңнү оон ажаалга дептеринге немей бижип бээр.

Шак ынчалдыр шыгжамырын чоорту көөдедип тургаш бистиң дыка хөй салыкчыларывыс улуг өртектиг түүлдерни садып ап, курорттарга дыштанып ап болур арганы чедип алганнар. Чижээлээрге, У. Скрипоченко хеп шкавын, комодту, мотоциклди, база М. Музыченко хеп чуур машинаны, күскү тонну, чагыны дээш өске-даа херектиг түүлдерни садып алганнар. Ындыг чижектерни хөйү-биле адап болур.

Ажаалга кассалары элээн каш хевирлернин салыглярын хүлээп ап турарлар. Оларның эң-не делгеренгейин —негээнинге чедир салыышкын. Ол салыышкынга акшанын шыгжаар үезин көргүспес. Салыкчы кижи болунун тураалааны-биле шыгжамырын кайы-даа үеде ап болур, база немей салып болур. Ындыг салыышкынның үезинде салыкчы чылда 2 хуу орулганы болунга алыр.

Ажаалганын база бир хевири — далаштыг салыышкын. Хуусаалыг салыышкыннарга акшаны алды айызн эвээш эвес үеде шыгжадыр. Салыкчы чылда оон 3 хуу орулганы алыр.

Оон ангыда агар-санның счётунга акшаны шыгжадып болур. Ынчан салыкчыга ажаалга дептери эвес, акша үндүрүп алырының майын болгаш саналга дептерин бээр. Ындыг салыышкындан чылда 2 хуу орулганы салыкчы алыр.

Ойнаашкынның салыышкыннар база бар. Ынчан салыкчылар хуулуг орулгаларны албайн, ойнап алырындан орулганы киирип ап турарлар. Ойнаашкынның салыышкыннарның тиражы чылда ийи катап, апрель болгаш октябрь айларда үнер.

Бо чылдың апрельдин 4-те Кызылга ойнаашкынның салыышкыннарның 41 дугаар тиражының ойнаашкыны болуп эрткен.

Дыка хөй ойнакчылар чартык чылда арткан шыгжамырынга хамаарыштыр 25 хуудан 200 хуу чедир ойнап алганнар. Ойнап алган акшаның түңү чүгле Кызылдың ажаалга кассаларынга 3000 рубль ажыг түңнүг болган.

Бодунуң артыкшылдыг акшазын күрүнеиниң 3 хуулуг иштики ойнаашкынныг облигациязынга тудары хамаатыларга база кончуг ажыктыг.

Ол чээлини 1947 чылдың төнчүзүнде 20 чыл хуусаалыг кыдыр үндүрген. Ол үениң иштинде оон 40 кол болгаш 20 немелде тиражтары үнер.

Бо чылда үнген 2 тиражтарга чүгле кызылчылар безин 4000 хире рубльди ойнап алганнар.

Ойнап алган облигациялар оон ынай ойнаашкынга киришпес апаар. Ынчангаш 3 хуулуг облигацияларның нийти саны чыл бүрү эвээжеп турар болгаш ойнап алырының саны чыл бүрү көвүдээр апаар. Бо чылдагаанналрдан 3 хуулуг облигацияларны тудары эң-не ажыктыг апар чыдар.

Моон алгаш көөрге, акшаны кассага чыылырар чорук чурттуң улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге болгаш салыкчының материалдыг деннелин бедидеринге чугула ажыктыг болур.

З. ПОДСАДНИКОВА,
ажаалга кассазының эргелекчизи.

Иорданияда байдал дүшкүүрлүг болуп турар

БЕЙРУТ. (СЭТА). Иорданияның найысылалы Амманда болгаш Иерусалим хоорайның араб кезээнде байдал дүшкүүрлүг болуп артышаан. Иерусалимни болгаш Иордан хемнин барыын талакы эрнин чурттуң өске кезээнден бүрүү-биле үзе кирген. Амманның болгаш Иерусалимнин иудумчуларында танкылар чоруп турар, оларны чыскаалганнарга удур чоруткан. Үш таланың—Египеттиң, Ирактың болгаш Сирияның федерациязынга Иорданиякың каттыжарын деткээн кандыг-даа чыскаалды эрге-чагыргалар үзе шаап турар.

Иерусалимде комендат шагы хевээр артаан. Хоорайның иудумчулары-биле шериг кезектери танныылдап чоруп, чурттакчыларның бажыннарындан үнерин чөпшээревейн турар, а кол-кол иудумчулар белдирлеринде куяк машиналар тургулаар.

Апрельдин 22-де Иорданияга чапгыс-даа солун үнмээн. Чуртта шыңгыы хыналданы тургускан.

Апрельдиң 21-де Иорданияның хааны Хусейн ташпыкы кижилерге «чурттан дүвүрээзин чок үнүп чоруурун» чөпшээрээн. Мээң чазаам болза чүгле түр чазак, оон кара чаңгыс сорулгазы — чаа парламентиге сонгулданы хандырары болур деп. Иорданияның чаа премьер-министри—Хусейн хааннын даайы Хусейн Насер радио дамчыштыр медеглээн. Иордан чазак «ары-дунма араб чурттар-биле эвилел азы федерация хевирлиг чоокшулажыышкынга идиглиг бооп болур бүгү-де күжениишкиннерни деткирин күзеп турар» деп, ол база-ла айытkан. Ынчалза-даа чуртка «корум-чурум чок чоруктарны» болдурар бүгү-де оралдажыышкынларны «кам-хайыра чок» базарын премьер-министр кыжангаи.

Каир радиозунуң дыннадып турары-биле алырга, иордан эрге-чагыргалар массалыг түдүп хоргудаашкыннарны кылып турар. Чыскаалдарның киржикчилериниң шериг кезектерибиле сегиржип алыышкынының түнелинде 136 кижи өлүрткен болгаш балыглаттырган.

7-ГИ АМЕРИК ФЛОТ СИАМ ӨДҮГДЕ МӨӨНӨЕТТИНИП ТУРАР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Каттышкан Штаттар 7-ги америк флоттуң каттыжыышкыннарын Сиам өдүгнүң районунче чорудар деп шиитпирээн.

Ол дугайында медеглелди Пентагоннуң албан төлөөлекчилери кылган.

Үк хемчег «аналза сагындырыг» болур дээр янзылыг кылдыр ол төлөөлекчилер бадыткап турар.

7-ги америк флоттуң немелде каттыжыышкыннарын Сиам өдүгнүң районунче чорутkан чорук болза Лаоста сөөлгү болуушкуннар-биле холбаштыр Каттышкан Штаттарның «аажок дүвүреп турарын» көргүзер сорулгалыг болуп турар деп, Ассошиэйтед Пресс агентилел шуут ажыыбиле медеглээн.

7-ги америк флоттуң чамдык каттыжыышкыннары ам безин ол районда туруп турар.

Лаос-биле кызыгаарлашкан Таиландыже америк шериг кезектерин чорудар чадавас боор деп, америк төлөөлекчилер медеглээнин АП дыннаткан.

Революстуг орук-биле

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Куско мокуга (Перу) боо-чепсектиг тараачыннарның отрядтары помешик турлагларын эжелеп алган болгаш черни чурттакчыларның аразынга хувааган.

Ол мокуже курлавыр полицейжи кезектерни дүвү-далаш-биле октаан деп, ЮПИ агентилел Лимадан дыннадып турар.

Дунтинхунуң эриктеринде

ПЕКИН. (СЭТА). Хупань мокуның балыкчылары эрткен чилин хемнерден, холдерден болгаш суг хөөлбектеринден 60 мун тонна хире балыкты туткан. Ол балыктың хөй кезиин Дунтинху холдеи туткан. Кыдаттың эң улуг суг уныу — Янцзы хем-биле тудушкан ол кедергей улуг суг хөөлбээ үе-дүптен бээр чүс-чүс мун кижилерни чемгерип келген. Ында устывыш балыктарының 140 ажыг хевирлери: кылын-хавак, карп, угорь болгаш өске-даа хөй балыктар туруп турар. Хунаньның балыкчыларының балык тудуушкуну сөөлгү чылдарның дургузунда өскен. Күрүнеиниң дузаламчызы-биле балыкчы ажыл-агыйлар балык тударының болбаазырангай чепсектерин садып алгылаан, оларның флоду парус-моторлуг болгаш моторлуг хемелер-биле четчелеттинген.

Сөөлгү беш-алды чылдарның дургузунда Дунтинхунуң эриктеринге болгаш Хунаньның өске-даа районларынга тургустунган күрүнеиниң балыкчы ажыл-агыйлары балык тударының болгаш балык өстүреринин кол баазалары болуп турар. Олар бараанныг балыктың 80 чедир хуузун берип турарлар. Хунаньның күржажыл-агыйларының болгаш балык өстүрер станцияларының ажылдакчылары чыл бүрүде суг хөөлбектеринге 2—3 млрд. байланнарны түдүп өстүрүп, бойдуступ курлавырларын катап тургузуп турарлар.

Патриоттарга удур кара-туразында аажылал

ПАРИЖ. (СЭТА). Лиссабоннуң трибуналы эмчилер Мануэл Лоуза Энрикес, Диаментино Оливейра Энрикес, Жоао Рибейро Перейра Симоэс оларны, а ол ышкаш архитектор Батиста де Алмейданы политиктиг эргезин казывышаан, кара бажыңга олуртур деп шиитkенин АФП агентилелдиң корреспондентизи Лиссабоннан дыңнаткан.

Салазаржы эрге-чагыргалар бо дөрт португали патриоттарны коммунистит партияга хамааржып турар деп буруудадып, оларга удур кара-туразында үүлгедигини үүлгеткем. Диктаторжу ёзу-чурум Португалияның Коммунистиг партиязын хораан деп чүве билдингир болгай. 1960 чылда кара бажыңдан бөлүк коммунистерниң, оон иштинде Португалияның Коммунистиг партиязының чиигние секретары Алваро Куньялның дезип үнерин боттандырары-биле акшахөреңги чылдазын чорудуп турганы дээш архитектор Алмейданы база буруудадып турар.

Карак шилин өй-шаанда шилип алыңар

Дөртен хар ажа берген дыка хөй кижилерниң чоокка көөрү баксырап, номчуп, бижиири бергедей бээр. Ол ангы-ангы чылдагаанналрдан тыптып кээп болур, ынчалза-даа, колдуунда-ла карак огунуң ээлдек, шимченгир чоруу баксыраанындан тыптыр.

Баштай, ол чоруг карак кирбиниң шынган эштериниң күженишкининиң дузазы-биле чүгээр болур. Ол үеде эки чырыкка, көрүп турар чүвелерни карактан ырадыр тутkаш көөрге эки.

Сөөлүредир, карактың шынганнары база-ла дуза көргүзүп шыдавайн баарлар: ажыл үезинде карак шылаар, баш аарыыр апаар. Ол үеде карактың талазыбиле эмчиге барып, карак шилин шилидип алыр херек.

Дөртен хире хардыг кижилерге кадар 0, 75; 45 хире харлыларга кадар 1,5 Д; 50 хире харлыларга кадар 2. 0 Д; 55 хире харлыларга кадар 2, 5 Д; 60 болгаш оон өрү назылыгларга кадар 3,0 Д деп карак шилдери негеттинер.

Чаңгыс карак шилин үр кедип болур бе? 2—3 чыл болгаш-ла бодунуң караан эмчиге хынадыр херек. Номчуп, бижиириинден-даа чоок черге көрүп турган үүрмек ажыл кылыр кижилерге карак шилин оон-даа дарый солуур. Ынчангаш үстүнде айытkан карак шилинин дугаарлары болза чүгле хар-назынга хамаарыштыр кижилерге чижек-биле кандыг карак шили хереглеттинерил деп чүвени көргүзүп турар. Чижээ, шыйыышкын ажылдары кылып турар кижилерге, садыгжы кижинин карааның шилинден күштүг карак шилдери херек деп чүве билдингир.

Ыракка көөр кижилерге ийи эш карак шилдерин сүмелээр: бирээзин ыракка көөрүнге, өскезин чоокта чүвелерни көөрүнге кедер. Карак шили кетпес, ыракка көөр улустарның караа шылаачал, бажы аарыыр, хөөн булганыр апаар.

Чамдык кижилер ыракта чүвени тодаргай көрүп шыдавазындан аныяанда-ла карак шили кедип эгелей бээр. Ыракка көөре албазының чылдагааны болза, ыраккы чүвелериин дүрзүзү карактың сетчатка дээр каңдының мурнунга кээп тургустунар. Чоокка көөр улустарга эмчилер казыыр диоптриялыг карак шилдерин бижип берип турарлар.

Чамдык кижилер астигматизм бар болганындан багай көөрлер. Карактың кырында каңдының хевири шын эвес тургустунганындан, херелдер ол каъты шын эвес эртип турар, ону астигматизм дээр. Ындыг улустар карак шилин доктаамал кедер ужурлуг. Оларга база-ла ийи эш карак шили хереглеттинер: ыракка болгаш чоокка.

Ийи карак шили кедер улустар оларны солуурун эпчоксунуп турарлар. Ол ийи эш карак шилдерин чангыс, ийи фокустуг карак шилинге солуп ап болур. Ол шилдерниң үстүү кезээн ыракка көөрүнге, адаккы кезээн чоокка көөрүнге таарыштыр кылган.

Кажан чоокка көөр улустарга аналза карак шилдери дузалавас апарганда дуранга хевирлеп тургускан, телескоштуг түскай карак шилдерин берип турар. Олар чүвелерни ийи, харын-даа 6 катап улгаттырыптар.

Кандыг-даа карак шили болза эмчиге шинчиткеш, чагыдып алыр херек. Бир эвес аптекадан кижи боду шилип алыр болза, частырыг кылгаш караан бакырадып болур.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАРЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

КЫЗЫЛДЫҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫНЫҢ МАЙ 1-ДЕ БОЛУР ЧЫСКААЛЫНЫҢ ПЛАНЫ

Кызылдың ажылчы чоннарының чыскаалы 1963 чылдың Май 1-де эртеңгиниң 10 шакта эгелээр. Ажылчы чоннар чыскаалче колонналар аайы-биле үнер. Колонна бүрүзү айытkан черниге чыглыр.

КОЛОННА № 1 — Эвилелдешкен республикаларның болгаш спорт ниитилелдериниң туктарын тутkан ДОСААФ-тың мотоциклчилери. ДОСААФ-тың бажыңының чанынга чыглыр. Харыысалгалыг кижи А. Г. Ефимов.

КОЛОННА № 2 — Чадаг-тергелиг спортчулар. Тускай машиналарда транспорантыларлыг күш-культуржулар. Чыглыр чери хоорайның күш-культура бажыңының чаны. Харыылаар кижи И. В. Юрьев.

КОЛОННА № 3 — хоорайның бүгү школаларының өөреникчилери. № 7 школаның чанынга чыглыр. Харыылаар кижи В. Ф. Клюшин.

КОЛОННА № 4 — башкы институдунуң башкылары болгаш студентилери, көдээ ажыл-агый техникумунуң, профессионал-техниктиг училищениң, садыг-коопоратив училищезиниң, медицина болгаш музыка училищелериниң коллективтери. Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгынче кирер ужин чанында шөлге чыглыр. Харыылаар кижи Д. А. Колесников.

КОЛОННА № 5 — коммунистиг күш-ажыл коллективтери деп бедик ат дээш демисеиг турар: электростанцияның, типографияның, аэропорттуң, «Сельхозтехника» АТК-зының, ном садыының коллективтери. Музей бажыңының чанынга чыглыр. Харыылаар кижи А. Ф. Громов.

КОЛОННА № 6 — хоорайның будурузге комбинадының, хлеб заводунуң, республиканың харылзаа эргелелиниң болгаш хоорайның харылзаа конторазының, пенсионерлер чөвүлелиниң коллективтери. Республиканың харылзаа эргелелиниң бажыңының чанынга чыглыр. Чыскаалче Кочетов. Интернационал кудумчуларын тавартыр үнер. Харыылаар кижи А. Д. Лутанин.

КОЛОННА № 7 — автотрестиң, автосептелге заводунуң, № 1 АТК-ның, № 2 АТК-ның, Пассажирлер АТК-зының, авто-орук тудуушкуну болгаш септелге эргелелиниң, орук тудуг эргелелиниң, орук ажыглал участогунуң, хем пароходствозунуң коллективтери. Пассажирлер АТК-зының бажыңының чанынга чыглыр. Бо колонна чыскаалче культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгынче кирер ужин чанында шөлге тавартыр баар. Харыылаар кижи Ф. Г. Круговой.

КОЛОННА № 8 — көдээ ажылагый продуктуларны будурер болгаш белеткээр министерствоиуң, Тандының колхоз-совхоз эргелелиниң, «Сельхозтехника» каттыжыышкынының, мал семиртир совхозтар трезиниң болгаш «Көк-Тей», «Сукпак» совхозтарының, кодээ электри тудуг-монтаж эргелелиниң, зооветснабтың, ыяш ажыл-агый эргелелиниң, ыяш ажыл-агый черииин, суг ажылагый эргелелиниң, Тыванын суг-тудуг тудуг-монтаж эргелелиниң, чер тургузуунуң, тараа продукулары сайгаар базазының коллективтери. Кызыл партизан кудумчузунда хоорай дээрбезиниң чанынга чыглыр, Кызыл партизан, Интернационал кудумчуларын тавартыр чыскаалче үнер. Харыылаар кижи Д. Б. Оидар.

КОЛОННА № 9 — Тыванын комплексилиг экспедициязының (боттарының бүгүрүлгелери-биле), ДОСААФ-тың, метеостанциязының, аэрология экспедициязының, спорт ниитилелдериниң болгаш организацияларының чөвүлелиниң балыкчыларының болгаш анчуларның эки-тура ниитилелиниң, ацмыыр инспекциязының коллективтери. Ленин болгаш Кочетов кудумчуларының аразында Интернационал кудумчузунуң девискээринге чыглыр. Харыылаар кижи И. М. Селезнев.

КОЛОННА № 10 — руда эргелелиниң, сүт заводунуң, даараныгга комбинадының, эът комбинадының, пиво заводунуң, алгы заводунуң коллективтери. Кондитер цехиниң бажыңының чанынга чыыгаш Октябрь, Кочетов, Интернационал кудумчуларын тавартыр чыскаалче үнер. Харыылаар кижи А. Н. Ананьин.

КОЛОННА № 11 — бүгү редакциялының, политиктиг болгаш эрем-билиглер иептередир ниитилелдиң башкылар билии бедидерлиг институтуң, дыл, төөгү болгаш литератураның эртемшинчилел институдуның, чыргыдыыкын министерствозуның, республиканың ном үндүрер черинин радио-хамчыдыгга болгаш телевидения комитединиң, культура министерствозуның, музейиин, хөгжүм-шин театрының, библиотекаларының, кинотеатрларның, кино прокаттың, культура бажыңнарының, чурулга мастерскаязының, культурамның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының, республиканың төлевидел черинин, статистика эргелелиниң коллективтери. Республиканың төлевидел черинин бажыңының чанынга чыыгаш, Кызыл партизан, Интернационал кудумчуларын тавартыр чыскаалче үнер. Харыылаар кижи В. И. Фомин.

КОЛОННА № 12 — СЭКП обкомунуң болгаш хооркомунуң, Министрлер Чөвүлелиниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң, хооркүүскомунуң ВЛКСМ обкомунуң болгаш хооркомунуң, социал харылзаалыг министерствозунуң хоорайның социал хайдырылга черинин, областың профессионалдар чөвүлелиниц болгаш профэвилелдер обкомнарының, уруглар садтарының болгаш всякиларинин, банкыларның, сан министерствозунуң, ажаалга кассаларының коллективтери. СЭКП обкомунуң гаражының чанынга чыглыр. Щетинкин-Кравченко, Интернационал кудумчуларын тавартыр чыскаалче үнер. Харыылаар кижи Л. А. Лантухов.

КОЛОННА № 13 — кадык камгалал министерствозунуң, республиканың болгаш хоорайның санэпидстанцияларының, бүгү эмнелге черлеринин, аптекаларның болгаш аптека эргелелиниң коллективтери. Кадык камгалал министерствозунуң бажыңының чанынга чыыгаш чыскаалче үнер. Харыылаар кижи Н. В. Сизых.

КОЛОННА № 14 — суд-ле прокуратуралар, материал-техниктиг хандырылга эргелелиниң, күүмунал ажыл-агый министерствоның, хоорайның коммунал ажыл-агый эргелелиниң, коммунуждже септелге-тудуг эргелелиниң, «Тива-тудуг» трезиниң, механизация эргелелиниң, «Кызыл-тудуг» тудуг эргелелиниң, дүүлаар будурүлгелер комбинадының, № 12 АТК-ның, монтаж организацияларының, Тывакоммуиэнергоиуң, чазагайдыгга болгаш орук-көвүрүү ажыл-агыйларының коллективтери. «Тыва-тудуг» трезиниң бажыңының чанынга чыглыр. Комсомольская, Кочетов, Интернационал кудумчуларын тавартыр чыскаалче үнер. Харыылаар кижи И. Я. Чижиков.

КОЛОННА № 15 — респотребсоюзтуң, горпонуң, респотребсоюз АТК-зының, Тывапролснабтың, Садыг министерствозунуң, күрүнеиниң садыг инспекциязының, Сесердиг сельпозунуң, «Главтекстильторг» конторазының, нефть базазының, садыг базаларының коллективтери. Респотребсоюзтуң бажыңының чанынга чыглыр. Щетинкин-Кравченко, Интернационал кудумчуларын тавартыр чыскаалче үнер. Харыылаар кижи Л. П. Маслов.

Бүгү колоннаар чыглыр черлеримге эртеңгиниң 9 шак 30 минутада келген турар. Колонналарның чыскаалын болгаш олариың чыскаал үезинде шимчээшкинии харыылаарын хоорайның шериг комиссары И. М. Исаковка дааскан. Чыскаал үезинде корум-чурумну тударын хоорайның шагдаа киидизиинин начальныгы С. Н. Колесниковка дааскан.

ХООРАЙ КОМИССИЯЗЫ.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бүгүн республикага көжүп турар будуттарлыг хүн болур, чамдык черлерге хар чаар. Кызылга чаашкын шоолуг эвес болур. Хат ой-тавында, чоорту дыңзыыр. Агаарның температуразы: республикага — 0—5, а Кызылга — 0—2 градус чылыг.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Кинотеатрларга

АПРЕЛЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Соок далай» 10, 12, «Ушкү тайм» (делгем экранныг) 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Делегей чемпиону» 11.15, 3.15, 9.15, «Балыкчының оглу» 5.15, 7.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ара соксаттынган ыр» 11.15, 1.15, «Цирк» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Лукашаларга бактажымышкын» 2.30, «Бижиг бодалды ажып эртип турда» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

Кызыл горпозунга ажылдадыр дараазында мергежилдерниң кижилери негеттинип турар: садыгжылар, буфетчиктер, юрист эртемниг кижи, ажылчыннар, техниктиг ажылчыннар, бухгалтерлер, мотороллёрлар башкарыкчылары, дуржулгалыг машинакчы.

ГОРПОНУҢ КАДР КИЛДИЗИ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кулумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчызының 35-24, пропаганда киллизиниң 23—54, харыысалгалыг секретарьның болгаш харыысалгалыг дежурныйның 23-35, көдээ ажыл-агый киллизиниң 25-38, партийжи амыралга киллизиниң 37-13, иштики информация киллизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг киллистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыралга киллистериниң 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгзар.

ТС—00158. Чагыг № 122. Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

1925 чылда үндезилеттингеи

1963 ч.
АПРЕЛЬ
27
СУББОТА
№ 100 (5504).

Өртээ 2 көп,

Үлетпүрнүң, тудугнуң болгаш транспорттуң ажылдакчылары! Комплексилиг механизацияны болгаш автоматизацияны боттандырыңар, эртемниң, техниканың чедиишкиннерин болгаш мурнакчы дуржулганы бүдүрүлгеге улам дидими-биле нептередиңер!

(Май 1-ге СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

ҮЛЕТПҮРНҮҢ БОЛГАШ ТУДУГНУҢ БҮГҮ КУРЛАВЫРЛАРЫН — КОММУНИЗМГЕ БАРААН БОЛДУРАР

РСФСР-ниң үлетпүр болгаш тудуг ажылдакчыларының чөвүлел хуралынга эш Н. С. ХРУЩЕВТУҢ 1963 чылдың апрель 24-те чугаазы

Эштер! Партияның Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың даасканын ёзугаар силерге—чөвүлел хуралдың киржикчилеринге, Россия Федерациязының үлетпүрүнүң болгаш тудуунуң бүгү ажылдакчыларынга, үлетпүрнүң партия организацияларының ажылдакчыларынга изиг байыр чедирерин болгаш коммунистиг тургузуушкунуң улуг херээже чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун силерге күзээрин мецээ чөпшээреп көрүнер! **(Диңмиттиг адыш часкаашкыны).**

Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинниң мурнакчыларының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралының киржикчилери мында олуржуп турарыр. Партияның Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың мурнундан, а оон-биле кады силериниң мурнуңардан чүректиң ханызындан байырны дээрга дамчыдарын чөпшээреп көрүнер, эштер. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары болгаш коллективтери—ол дээрге техниктиг депшилге дээш демиселге партияның чөлегинжи-дир, ол дээрге, үлегерлеп чугаалааргa, коммунизмче бистиң шимчээшкинивистиң түк тудукчуларыдыр. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Чөвүлел хуралга кылган бодунуң илеткелинге эш Кириленко ТК-ниң ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин Россия Федерациязында канчаар күүседиринге, үлетпүр канчаар ажылдап, капитал тудуунуң планнарынын күүселдези канчаар чорун турарының дугайын тодаргай чугаалады. Маңаа хөй эштер санал берди, олар үлетпүрде болгаш тудугда солун дуржулганын дугайын чугаалап, ажылда четпестерни шыңгыы шүүмчүлеп, үлетпүр бүдүрүлгелеринге болгаш тудугларга дуртулгаларны эжиидер дугайында тодаргай саналдарны киргеннер.

Бистиң ниити күрүне планнарывысты күүседири дээш Россия Федерациязының ажыл-ишчилериниң улуг харыысалгазының дугайында илеткелде болгаш саналдарда шын чугаалаан. Дең эргелиг аксы-дүмa республикаларның аразында Совет Россия бирги республика деп бүгү кижилерниң адаш турары чөпүүт-ле болгай. Оон девискээринде чүрттүң бүгү үлетпүр продукциязының үштүң барык ийи кезиин, машина тудуунуң кылыгларының дөрттүң үш кезиин, химия болгаш нефть үлетпүрүнүң продукциязының бештиң дөрт кезиин бүдүрүп турар. Россия Федерациязы ниити-эвилелдиң үлетпүр бүдүрүлгезинде кайы хире улуг ботденизини эвлеп турарын бо каш чурагайлар безин көргүзүп турар-дыр.

Россия Федерациязының үлетпүрүү чеди чыл планының онаалдаларын чүгле күүседир эвес, харын база оларны ажыр күүседир, ынчаарга ол пландан ажыр бүдүрүлге, баштайгы саналгалар-биле ап көөрге 30 миллиард рубль болган турар дугайын маңаа, бо чөвүлел хуралга айытты.

Силер ол медеглелди диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткудунар, эштер. Бистиң үлуступ кежиинге пландан ажыр ол хире улуг немелдени киирери дээш Россия Федерациязының ажыл-ишчилеринге бүгү совет улус изии-биле адыш часкаар боор деп бодап тур мен. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Пландан ажыр 30 миллиард рубльдиг продукциязын бүдүрүп үндүрер төлээде, эки ажылдаар апаар. Бистиң чүрттувус ниитизи-биле байлак болган тудум-на, совет кижи бүрүзүнүң амыдыралы бай-шыдалгыр болгаш солун болур дээрзин совет кижи бүрүзү билир.

Чеди чылдың планын хуусаа бетинде күүседир дээш демиселдиң ниити херээнге өске-даа республикалар боттарының улуг салыышкының база киирерине бүзүрелдиг мен.

Чөвүлел хуралга берген саналдарга партия органнарын эде тургускан соонда ажылдың баштайгы дуржулгазының дугайын чугаалап, ажылагыйжы болгаш партийжи ажылды ап дээре тургузарының дугайында тодаргай саналдарны киирген.

Ленинградчыларның чоруткан организастыг хемчеглериниң дугайын чугаалаан Ленинградтың оптика-механиктиг каттыжыышкынының чингине директору эш Панфиловтуң саналы мецээ таарымчалыг болду. Ленинградчы эштериң боттандырып турары специализастаан каттыжыышкыннарны организастарының принциви эки түүнелдерни ам безин берип турар.

Ол чорук кылыгларны болгаш бүдүн белдирлерни чаңгыс аай болдурар арганы берип турар, ындыг болгашда, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн дыка бедидиринге, продукция бүдүреринге үнер шаг-үениң болгаш материалдарның чарыгдалын аввэжедиринге оруктуу ажыдып тудар. Ол чорук бүдүрүлге шөлдерин эки ажыглаар, администрация чарыгдалдарын хөй-биле кызырарын чедип алыр арганы берип турар.

Эрги чүвеге чаңчыгыышкын бистиң хөй-хөй ажылдакчыларывысты ыяып, чаа түүлдүң чогууру-биле калбарырынга шаптыктап турар деп эш Панфилов шын чугаалады. Бүдүрүлгени эргелеп башкарарының чаа, өң-не депшилгелиг организастаашкынынче шилчиири-биле холбашкан парторганизацияларының төлээлекчилериниң тургустунар. Дүүштүрүлге органнары план комиссиязының материалдарын ажыглаар. План комиссиязы боду улуг эвес аппаратыг болур, а дүүштүрүлге органының чанынга кандыг-даа аппарат тургускаспас.

План комиссияларының болгаш дүүштүрүлге чөвүлелдериниң дугайында шиитпирниң төлевилелин республикаларже чоруткулаан. Ол төлевилелди чер-черге чугаалажып көргенинин соонда. чугаалажышкынар үезинде кирген саналдарны болгаш сүмелерни барымдаалап көрүп болур төлээде, ону ТК-ниң Президиуму тараткан.

Үлетпүрнү болгаш тудугну удуртурунга база Күрпланның, Эвилелдиң улус ажыл-агый чөвүлелиниң болгаш ССРЭ-ниң Күртудуунуң ажылчорудулгазын дүүштүрери-биле чоокта чаа Совет Эвилелиниң Улус ажыл-агыйының дээди чөвүлелин тургускан.

Партияның Төп Комитединиң болгаш чазактың шуут удуртулгазыбиле ажылдаар ажыл-агыйның дээди органын тургускан чорук тус-тус адырларның-даа ажылын, үлетпүрнүң болгаш тудугнуң ниити хөгжүлдезин-даа харыылап турар күрүне организацияларының ажыл-чорудулгазын улам дээрези-биле башкарар, агар айтырыгларны дүрген болгаш боттуг шиитпирлээр арганы бээр.

Мынчангаш, үлетпүрнү болгаш тудугну алаандан үстүнге чедир удуртурунуң улам ылавыылалдыг болгаш дески системазы чүртта тургустунуп турар.

Төп черге болгаш чер-черге ол ажыл-агый органнарын тургускулаш, экономиканы эргелеп башкарарының В. И. Ленининң үезинде турун турган принциптерни болгаш организастыг хевирлерни херек кырында катап тургускавывыс ол. Ынчаза-даа ол дээрге эрги чүвеже аналаан бир ээп киргени ол эвес-тир. Улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарының амгы структуразы болза үлетпүрде, тудугда болгаш көдээ ажыл-агыйда болган шынар талазы-биле улуг өскерлиишкиннерни, бүдүрүлгениң хемчээлиниң кайгамчык улуу-биле өскенин барымдаалап турган тургустунган. Чүрттүң улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарының ленинчи принциптерин коммунизмни калбаа-биле тургузарының үезиниң төөгү талазы-биле чаа негелделерин барымдаалап көрген партияның шиитпирлеринде улам ынай хөгжээн.

Экономиканың өзүлдези-биле болгаш бүдүрүлгенин техниказының сайзырангайжыыры-биле улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарының организастыг хевирлеринге негелделер база чайгылыш чокка бедип турарын дуржулга көргүзүп турар. Ол хевирлер кезээде бүдүрүкчү күштерниң хөгжүлдезинин деннелинге дүгжүр ужурлуг. Бир эвес бүдүрүлге бир чада бурунгаар базыны кылыпкан болза, бүгү аргаларны өң дээре ажыглаарын хандырар төлээде, организастыг хевирлер база улам сайзырангай болган турар ужурлуг. Экономиканы удуртурун улам ынай эжиидер талазы-биле ажылды чорудуп тура, партия чогум-на ону барымдаалап турган.

Ам, организастыг эде тургузуушкуннар доозулган соонда, партия органнарының ажылынын методтарының дугайында, бистиң өң байлак аргаларывысты ээ долузу-биле боттандырар арганы бээр, ажыл-агыйны удуртурунуң ындыг стилиниң дугайында айтырыг бирги чергенни болу берген. Чаа хевирлер чежемейнин-даа эки болза, олар боттары күзелдаг түүнелдерни чаягаар-ла бере бербес дээрзин кезээде болап чоруур херек. Бол чүве болза, ол хевирлер кандыг шынар-биле синниккенинде, партия органнары практиктиг соруглаларны канчаар шиитпирлээринде, ол ынчаарда ажылдың кандыг методтарын ажыглаарында болуп турар.

Партком, партияның хоорюму, райкому бүрүзүге кол чүве болза бүдүрүлге дугайында сагыш салыышкыны, массалар ортузунга дириг организакчы ажыл, социалистиг чарыштың калбартыры болур ужурлуг. Бүдүрүлгениң ниитизи курлавырларын илередири болгаш улам долузубиле ажыглаары, мурнакчы дуржулганы ханызы-биле өөренири болгаш нептередири, ажылчы чоннарның чогаадыкчы идепкейин бедидерин чедип ап турары, оларның материалдыг болгаш угаан-бодал хереглелдерин улам долузу-биле хандырарының дугайында доктаамал сагыш салыры эргежок чугула.

Оон-биле кады партия организациялары оларның боттарынга таарышпас хүлээлгелерни ап, ажылагый органнарын солуп болбас дээрге-ажыктарын барымдаалап көөр болза,—а ол дээрге биске эргеледи чаарты тургузарынга кол чүүл болгай,—ынчаарга адырлар эргелелдерин бүдүрүлгелерге болгаш тудугларга шуут-ла чоок тургузар чорук бүдүрүлгени, оон херегледелерин болгаш болдунар аргаларын дыка ханызы-биле билиринип, өйү келген айтырыгларны дүрген шиитпирлээринің аргазын берип турар.

Ындыг болган төлээде, партияның Төп Комитеди ындыг удуртукчуларны эдер, эрги чанчылы-биле удуртулганың бюрократтыг аргаларынче чүткүп турар ындыг кижилерге ойтур шавыышкын бээр апарган.

Совнархозтарның эргезинде турун турар чамдык бүдүрүлгелерни боттарының эргезинге алыр дээрзиниң дугайында айтырыгны күрүне комитеттериниң чамдык даргалары тургузун турганының фактыларын бистин бо чөвүлел хуралывыска чижек кылдыр көргүстү.

Ол дээрге эрги чанчыл-дыр, ынчаарга ол чанчыл чамдык күрүне комитеттериниң бажында эрги министрлериниң туруп турары-биле төйылбырлаттынар. Олар эки министрлер. Ынчалзажок эки министрлер-даа чамдыкта шиитпирлиг эвес, тыртылчак чоруктан хостуг эвес болуур. Чаа министрлер база-ла мурнунда адырлар министерстволарынга ажылдап турганнар. Бүгү-ле чүвени төптен эргелеп башкарар дээр шак ындыг чүткүл болза биске ажыл-агыйны адырлар министерстволары удуртуп турган ол ченинг артыышкыны-дыр. Ынчаарга чүгле эртемни, конструктор бодалын харыылаарын эвес, харындаа бүдүрүлгелерни эргелеп башкарарын күзеп турар күрүне комитеттериниң шак ындыг удуртукчулары алыс утказы-биле адырга, бисти атказар тыртып турар-дыр. Ынчаарга Козьма Прутков безин мынча дээн ышкажыгай: «эргиттинмес чүвени эргип хоржок». А үлетпүрнүң хемчээли кедергей өскен турда, бүгү чүрттүң эргип четпес девискээринде адырны Москвадан эргелеп хоржок. Ону кылып болбас деп чүвени билип көрүнер, эштер министрлер.

Комитеттерниң соруглаларын тодаргай болгаш биздингир кылдыр айтып каан Төп Комитеттиң болгаш чазактың шиитпирлерин комитеттерниң даргалары эштер күүседип көрүнер!

Машиналарның, приборларның дуржулга кылыр хевирлерин белеткеп, оон соонда бүдүрүлгеге калбак хемчээлдин-биле шиигээдип алыр дээш, чаа технологтуг чорудулгаларны хынап болур болзун дээш чогуур санныг бүдүрүлгелерни күрүне комитеттеринге тускайлап берзе чогуур болбайн аан. Ынчалза-даа ол бүдүрүлгелер совнархозтарның эргезинге турар ужурлуг.

Мындыг айтырыг онза кичээнгейни база хаара түдүп турар. Партия организацияларын үлетпүрнүң болгаш көдээниң кылдыр хуваараан чорук оларны бот-болунаан аңгылааны ол эвес-тир дээрзин быжыы-биле тодарадыр херек. Үлетпүрнүң-даа, ол ышкаш көдээний-даа партия организациялары ыяк харылзаалыг болгаш демниг хөделиишкин-биле ажылдаар ужурлуг. Партияның ниити эчис соруглагалары, крайның, областың экономиказын хөгжүдер талазы-биле, үлетпүрнү болгаш көдээ ажыл-агыйны хөгжүдер талазы-биле ниити соруглагалар оларны харылзаштырып турар.

Үлетпүрнүң, транспорттуң болгаш тудугнуң партия организацияларының төлээлекчилери чыглып келген бистин бо чөвүлел хуралывыска ол дугайын чугаалаза онза таарыырдыр. Улуг ажылчын коллективтерлиг болгаш партия организацияларыг, дуржулгалыг кадрларлыг, эртемнин болгаш культураның албан черлерлиг хоорайлар, үлетпүр төптери көдээниң партия организацияларының көдээ ажыл-агыйны көдүрериниң бүгү удуспу соруглазын шиитпирлээринге бээзээде дузалажып келген, а ам оондаа улуг чергези-биле дузалаар ужурлуг. Көдээ ажыл-агый—ол дээрге коммунистиг тургузуушкуннуң шалыпчы фронтузу дээрзин уттуп болбас.

Эштер! Ноябрь Пленумунуң документилерин парлап үндүрүпкенде, барын үүкте чүвени хандыр бодавас чамдык кижилер Совет Эвилели экономиктиг бергедээшкиннерге тавларжып турар-дыр деп чулчуруп турганнар. Большевиктер ол бергедээшкиннерден үнериниң аргазын эде организастаашкындан дилеп турарлар-дыр деп, олар чугаалап турганнар. Буржуаз парлалга бистиң бергедээшкиннеривистиң дугайын чеже катап биживээн дээр, экономиктиг буураашкынны чеже катап баш удур чугаалаваан дээр! Ынчаарга ол чулчурукчуларны хүл-ыйба кылдыр арылдыр шаап турар бистиң кайгамчыктыг ажыл-агый түннелдеривис бүгүдеге билдингир болгай. **(Адыш часкаашкыны).**

Партияның чоруп олурары ленинчи угланыышкын тинилгелерни улай-улай чаалап алырының аргазын бистиң чүрттувуска берип турар. Ам Совет Эвилелиниң улус ажыл-агыйны улуг көдүрлүүшкүнде туруп турар. Чеди чыл планының онаалгаларын чедиишкинниг күүседип турары ол дугайын хереглеп турар.

Чеди чыл планының баштайгы дөрт чылдарының дургузунда бистиң чүрттувустуң үлетпүр продукциязы планда көрдүнген 39 хуунуң орнунга 45 хууга өскен. Пландан ажыр 28 миллиард рубльдиг продукциязын бүдүрген. Россия Федерациязынга бүдүрүлге планда көрдүнген 37 хуунуң орнунга 43 хууга өскен. Россия Федерациязының-даа талазы-биле, чүртка ниитизи-биле-даа дөрт чылдарның дургузунда үлетпүр бүдүрүлгезинин өзүлдезинин төлевилеттинген темпилери дыка ашкан. Шой, кан, кара металлдар прокады, нефть, көдээ ажыл-агый машиналары, металл кезер станоктар, приборлар болгаш автоматизацияның херекселдерин бүдүрериниң талазы-биле, улустуң хереглелиниң хөй-хөй барааннарын бүдүрериниң талазы-биле онаалгаларны дыка ажырган.

Бо чылдың бирги кварталының планы чүртка ниитизи-биле болгаш ол ышкаш Россия Федерациязынга 103 хууга күүсеттинген. Чүртка болгаш Россия Федерациязының талазыбиле үлетпүр продукциязының хемчээли эрткен чылдын ол үези-биле дең-нээрге 8,2 хууга үлгаткан.

Чеди чыл планының эгезинден бээр үлетпүрнү хөгжүдеринге чедиишкиннер чүгле бүдүрүп үндүрүп турар продукциянын хемчээлининг дүрген өзүлдезин эвес, харын бүдүрүлгенин хөгжүдеринге шынар талазының улуг өскерилгелерин көргүзүп турар.

Совет Эвилелиниң экономиказын болгаш хамыктың мурнунда аар үлетпүрнү хөгжүдеринге чедиишкиннер улустуң хереглел барааннарын бүдүрерин доктаамал көвүдедирин хандырып турар. Чеди чыл планының дөрт чылдарының дургузунда чүртка контроль чурагайларда баш удур көрдүнгенинден артыкка бүдүрүп үндүрген чүүлдер болза: бир миллиард 300 миллион метр пестер, 188 миллион кезек трикотаж, 98 миллион эжеш ук кылыглар, 87 миллион эжеш хем идиктер. Ол-ла үенин дургузунда пландан ажыр 315 мун тонна эътти, 1 миллион 420 мун тонна чалаң сүттен кылган продукцияны бүдүрген.

Соолгу үенин дургузунда чүртка кылымал болгаш синтетиктиг волокнолар-биле холумактыг хөвеңден болгаш дүктен кылган пос-таавыны болгаш трикотаж кылыгларын бүдүрери болгаш садары шапкын өскен, кылымал мехтиң, пластмасс кылыгларның, пленка болгаш өске-даа хи-

(Уланчызы 2-ги арыңда).

Экономиканы удуртурунуң ленинчи стили дээш

Эштер! Үлетпүрнүң болгаш көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдезинде кол угланыышкыннарны, коммунизм тургузуушкунунуң боттуг айтырыгларын XXII съезд тодараткан. Эчис соруглаже — коммунизмниң бүрүн тинилегезинче совет ниитилелдиң улам ынай хөгжүүрүнүң бүгүнү хаара түдүп турар перспективазын партияның чаа Программазында илереткен.

Дарлакчылар болгаш дарлатканнар чок турар, бүгү-ле байлактар боттарының күш-ажылы-биле оларны тургузуп турар кижилерге хамаарышкан турар, күш-ажыл албадалдыг үүре эвес, а кижи бүрүзүнүң амыдыралчы эргежок чугула чүүлү болган турар ындыг ниитилелдиң дугайын күш-ажылчы кижилер чүс-күс чылларда күзеп чораап. Ындыг үе ам кижилерниң күзелиндe эвес, а бистиң чүртувустуң амыдыралында эгелей берген.

Кадыг-дошкун болгаш аар демиселге бистиң улузувус бодунуң хосталгазын чаалап ап, делегейниң ниитилел хөгжүлдезининң бүгү чорудулгазын капитализмден коммунизмче эргилдирген кижи төрелгетениң төөгүзүнде өндур улуг революцияны боттандырган. Бис өң-не баштай социалистиг ниитилелди тудуп, ажылчы чоннарның бүгү улусчу күрүнезин тургускан бис. Советтер чүргүнүн көрүп четпес делегемнеринде чүрттап турар улустар болгаш нациялар чаңгыс аай акы-дүнмалышкы өг-бүлеге сыры каттышкан.

Совет улустуң бүгү амыдыралы—ол дээрге чүс-чүс чылдарже уламчылаар өндур улуг эрес-маадырлыг чорук-тур. Коммунизм деп адаар чырык делегейниң үндезининерин салып турган бистиң үевистиң дугайын салгакчылар өөрүп четтириишкин болгаш чоргаарал-биле сактыр апаан! **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Бурунгу хүн бистиң улузувус, бүгү мурнакчы кижи төрелгетен Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр тозан үш чыл болган оюн байырлал-биле демдеглеп эртиргеп. Ленининиң тураскаадыының хүнү бистерге, совет кижилерге—ол дээрге ленинчи улуг идеяларның амыдыралга канчаар боттаныш турарының, социализмни болгаш коммунизмни тургузар талазы-биле оон чагыгларын канчаар боттандырып турарының көрүлдези болур.

Улуг Ленининиң бүгү амыдыралы, оон ажыл-чорудулгазы болгаш демиселi — ол дээрге чер кырынга өң-не чөптүг ниитилел тургузуун—коммунизмни бадыткап тургузары дээш өлүм чок эрес-маадырлыг чорук-тур. Бистиң партиявыс, совет улус ленинчи орук-биле бүзүрелдиг болгаш чайгылыш чок бар чоруур.

Ленининиң көдүрүп үндүргени коммунизмниң улуг тугун бистиң партиявыс алдарлыы-биле болгаш чоргаарал-биле тудуп, бодунуң өлүм чок башкызының болгаш баштынчызының улуг херээн ол төлептин-биле уламчылап турар дээрзин Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының социализм болгаш коммунизм дээш демисели бүзүрелдин-биле көргүзүп турар. **(Үр адыш часкаашкыны).**

Партияның XXII съездизи кол экономиктиг сорулганы — коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузар сорулганы салган. Партияның болгаш чоннуң бүгү ажыл-чорудулгазы ол бедик сорулганы чедип алырынга чагыртқан. Коммунистиг тургузуушкунга улам-на чаа чедиишкиннерни чедип алыр төлээде, чүрттүн улус ажыл-агыйын удуртурун, эргелеп башкарарын доктаамал сайзырангайжыдар, ажыл-херектиң бүгү-ле нарын чүүлдеринче сиңнип кирер хүлээлгелиг бис.

Биске чүгле ниити лозуннар болгаш кыйгырыглар эвес, харын хамыктың мурнунда планнарны күүседири дээш, экономиканың чайгылыш чок дешилгези дээш тодаргай болгаш чүткүлдүг демисел херек. В. И. Ленининиң бижип турганы болза: «...Организастыг ажылдың эптиг болгаш тывынгыр чоруун ам бодувусту бирги, эвлечлиг болгаш ең чугула соруглагвыс кылдыр тургузар ужурлуг бис». (Чогаалдар, том 27, арын 188).

Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузар дээш партияның болгаш чоннуң демиселинге СЭКП ТК-ниң ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин онза черия ээлээр. Ол Пленум улус ажыл-агыйын удуртурун экижидер талазы-биле чугула хемчеглерни ажылдап кылган, партия органнарының тургузуунуң чаа хевирлерин тодаргайлаан.

Ноябрь Пленумунуң соонда каш-ла ай эрткен, ынчаза-даа ол үе иштинде улуг ажыл чоруттунган. Партия органнарын бүдүрүлге принцивин ёзугаар тургузары чүртта доозулган. Партия-күрүне контролюнуң органнары боттарының ажылын эгелээн. Комитеттериниң, контроль бөлүктериниң болгаш постуларының составында ам безин ийи чартык миллион кижи ажылдап турар.

Эштер, ол дээрге кончуг улуг болгаш чугула херек. Бистиң совет социалистиг чуртувуста партияның 10 миллион ажыг кежигүннери болгаш кандидаттары, 20 миллион ажыг комсомолчулар болгаш 60 миллион ажыг профэвилел кежигүннери бар, бо дээрге кайгамчык улуг хөй-ниитичи күш-тур. Оон-биле кады бистиң ниитилелде бузурукчулар, оорлар, хулиганнар болгаш кем-херек үүлгедикчилери база ам-даа бар. Ниитилелге удур ындыг болуушкуннар-биле демиселди күштелдирер ужурлуг бис. Ынчангаш, бир эвес бүгү коммунистер, комсомолчулар, профэвилел кежигүннери ол демиселче көдүрлүп үнер болза, бүгү бокталры узуткап шыдаар бис.

Ниитиниң корум-чурумунуң үрекчилерин болгаш маңгыстарны кеземче чокка артырып каары канчап-даа таарышпас. Бир эвес массаның контролюн ёзулуу-биле организастаар болзувусса, бузурукчуларны, оорларны болгаш өске-даа бокту чер кырынга чурттатпас бис. **(Диңмиттиг адыш часкаашкыны).** Ниитилелге удур ындыг идегеттер-биле демиселди чорудар ужурлуг бис. Өскениң күжү-биле амыдыраарларга болгаш маңгыстарга удур шиитпирлиг хемчеглерни алыры эргежок чугула. Оларны хоойлу ёзугаар ең шыңгыызы-биле кезедир херек. Маңгыстарны чүгле карман үжээн холунган азы кладовкага азы өске-даа кандыг-бир черге тудуп алган таварылгада олар-биле демисежир чүве эвес. Чок, ону оон алгыдыр билир херек.

Улустуң чугаалары ышкаш, хөрешитен дег чурттап орар, а боттары кайда-даа ажылдавайн турар чамдык кижилерни көрүп көрүнернен. Бир эвес кижи боду ажылдавайн турар, кандыг-даа үнелиг үүл тургускас, ол хирезинде бай чурттап орар болза, ол дээрге өскелериниң ажылының күсели-биле чурттап орар, ажылдап турар кижилерни оорлап турары ол-дур. Ынчаарга ону чүге тудуп албаанын дээр болза, оорнун кажары ындыг-дыр. **(Залга шимээн болган).**

Ындыг болганда ону ким-бир кижиниң тудуп алырын манаванар, харын маңгыстарны боттарынар илередип, олар-биле демисежинер. Эрги шагның көдээзинге маңгыстар-биле кижи канчаар демисежир турганын билир боор силер — шиитпирлиг болгаш бедүүн демисежир—дыргаа-биле дарс кылыр турган болгай. **(Залга каткы).** Ол кижи шын кылып турган-дыр, оон өске үнер арга кайда боор, ынчалбас болза маңгыстар боттары кижини дойлап каапкайларла. **(Залга шимээн болган. Адыш часкаашкыны).**

Кижилер бот-боттарынга негелделиг, шыңгыы көрүүрүнче Хрущев чүге кыйгырып турар кижи апаарды бо, деп чамдыктар ынча дижир чадавас. Ынчаарга ол багай бе, ынчаш? Ак-сеткилдиг кижиге ындыг бедик негелде дорамчылал болбас. Харын кижини ол деткинир, ёражок үүлгедиттерден ону камгалаар. Оон-биле кады, өскениң күжү-биле амыдыраарларның, чалгааларның, бузурукчуларның ниитилелге удур үүлгедиглерин, дайзын идегеттерниң хоралыг ажылчорудулгазын ол чорук үзе шавар апаар. А силер ол бүгүнү чүгле шагда-даа кижи кылыр ужурлуг деп бодазар силер бе? Бир кижи өске бир кижини үптеп азы өлүрүп турда, үш дүгаар кижи ол мээң херээм эвес, а милицияның херээ-дир дээр ындыг байдалды чөптүг деп санап черле болбас, ынчаарга ол өйде аңаа өлүрүкү чорук азы хоойлу үрээшкини болуп турда милиция чок туруп болур болгай. Мооң ужурунда хамааты бүрүзүнүң хүлээлгези чүл дээрге, чечени-биле чугаалааргa, бодун шагдаа кылдыр боданыр, тодаргайлаарга ниитинин корум-чурумун хапырарының камгалалында, ниитилелдиң байлактарының камгалалында турар кижи кылдыр бодун көөр херек. **(Адыш часкаашкыны).**

Бүгү кижилер партия-күрүне контролюнуң болгаш хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаарының органнарынга дузалаар, биргээр чугаалажырга, оларның агентилери болур ужурлуг. **(Залга шимээн болган. Адыш часкаашкыны).** Ол дээрге — бистиң бүгү совет ниитилелдиң эрге-ажынга кылып турар ажыктыг ажыл-чорудулга-дыр. Бистиң совет ниитилелдиң ең эки амыдыралын хандырарынче угланган херекке бүгү совет кижилер дузалаар ужурлуг.

Эштер! Партияның Төп Комитединиң шиитпирлерин ёзугаар төп ажыл-агый органнарының структуразын ээде тургускан болгаш оонбиле оларның ажыл-чорудулгазын улам экижидеринге негелделер хандыртынган. Үлетпүрнүң ең чугула адырларының талазы-биле күрүне комитеттери тургустунган. Чүрттүн Күрпланын болгаш Улус ажыл-агый Чөвүлелин эвилел-республика органнары кылдыр чаарты тургускан.

Улуг экономиктиг районнарның хемчээлинге ажылды улам экизи-биле дүүштүрериниң эргежок чугулазының дугайында бодунуң чугаазынга эш Толстиков чугаалаан турду. Ол шын санал-дыр.

Улуг экономиктиг районнарга Күрпланның план комиссияларын тургузары шиитпирлеттинген, олар болза улус ажыл-агый чөвүлелдериниболгаш девискээр ажыынын тудуг организациялары-биле кады тус-тус улус ажыл-агый чөвүлелдериниң-даа, улуг экономиктиг районнарның ниитизинин-даа талазы-биле бүдүрүлгениң болгаш капитал тудугнуң планын чогаадырынга саналдарны ажылдап кылып апаар. Дүүштүрүлге органнарын база тургускулаар бодап турар, олар крайкомнарның, обкомнарның, улуг экономиктиг районга кирип турар районнарның парторганизацияларының төлээлекчилериниң тургустунар. Дүүштүрүлге органнары план комиссиязының материалдарын ажыглаар. План комиссиязы боду улуг эвес аппаратыг болур, а дүүштүрүлге органының чанынга кандыг-даа аппарат тургускаспас.

План комиссияларының болгаш дүүштүрүлге чөвүлелдериниң дугайында шиитпирниң төлевилелин республикаларже чоруткулаан. Ол төлевилелди чер-черге чугаалажып көргенинин соонда. чугаалажышкынар үезинде кирген саналдарны болгаш сүмелерни барымдаалап көрүп болур төлээде, ону ТК-ниң Президиуму тараткан.

Үлетпүрнү болгаш тудугну удуртурунга база Күрпланның, Эвилелдиң улус ажыл-агый чөвүлелиниң болгаш ССРЭ-ниң Күртудуунуң ажылчорудулгазын дүүштүрери-биле чоокта чаа Совет Эвилелиниң Улус ажыл-агыйының дээди чөвүлелин тургускан.

Партияның Төп Комитединиң болгаш чазактың шуут удуртулгазыбиле ажылдаар ажыл-агыйның дээди органын тургускан чорук тус-тус адырларның-даа ажылын, үлетпүрнүң болгаш тудугнуң ниити хөгжүлдезин-даа харыылап турар күрүне организацияларының ажыл-чорудулгазын улам дээрези-биле башкарар, агар айтырыгларны дүрген болгаш боттуг шиитпирлээр арганы бээр.

Мынчангаш, үлетпүрнү болгаш тудугну алаандан үстүнге чедир удуртурунуң улам ылавыылалдыг болгаш дески системазы чүртта тургустунуп турар.

Төп черге болгаш чер-черге ол ажыл-агый органнарын тургускулаш, экономиканы эргелеп башкарарының В. И. Ленининиң үезинде турун турган принциптерни болгаш организастыг хевирлерни херек кырында катап тургускавывыс ол. Ынчаза-даа ол дээрге эрги чүвеже аналаан бир ээп киргени ол эвес-тир. Улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарының амгы структуразы болза үлетпүрде, тудугда болгаш көдээ ажыл-агыйда болган шынар талазы-биле улуг өскерлиишкиннерни, бүдүрүлгениң хемчээлиниң кайгамчык улуу-биле өскенин барымдаалап турган тургустунган. Чүрттүн улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарының ленинчи принциптерин коммунизмни калбаа-биле тургузарының үезинин төөгү талазы-биле чаа негелделерин барымдаалап көрген партияның шиитпирлеринде улам ынай хөгжээн.

Экономиканың өзүлдези-биле болгаш бүдүрүлгенин техниказының сайзырангайжыыры-биле улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарының организастыг хевирлеринге негелделер база чайгылыш чокка бедип турарын дуржулга көргүзүп турар. Ол хевирлер кезээде бүдүрүкчү күштерниң хөгжүлдезинин деннелинге дүгжүр ужурлуг. Бир эвес бүдүрүлге бир чада бурунгаар базыны кылыпкан болза, бүгү аргаларны өң дээре ажыглаарын хандырар төлээде, организастыг хевирлер база улам сайзырангай болган турар ужурлуг. Экономиканы удуртурун улам ынай эжиидер талазы-биле ажылды чорудуп тура, партия чогум-на ону барымдаалап турган.

Ам, организастыг эде тургузуушкуннар доозулган соонда, партия органнарының ажылынын методтарының дугайында, бистиң өң байлак аргаларывысты ээ долузу-биле боттандырар арганы бээр, ажыл-агыйны удуртурунуң ындыг стилиниң дугайында айтырыг бирги чергенни болу берген. Чаа хевирлер чежемейнин-даа эки болза, олар боттары күзелдаг түүнелдерни чаягаар-ла бере бербес дээрзин кезээде болап чоруур херек. Бол чүве болза, ол хевирлер кандыг шынар-биле синниккенинде, партия органнары практиктиг соруглаларны канчаар шиитпирлээринде, ол ынчаарда ажылдың кандыг методтарын ажыглаарында болуп турар.

Партком, партияның хоорюму, райкому бүрүзүге кол чүве болза бүдүрүлге дугайында сагыш салыышкыны, массалар ортузунга дириг организакчы ажыл, социалистиг чарыштың калбартыры болур ужурлуг. Бүдүрүлгениң ниитизи курлавырларын илередири болгаш улам долузубиле ажыглаары, мурнакчы дуржулганы ханызы-биле өөренири болгаш нептередири, ажылчы чоннарның чогаадыкчы идепкейин бедидерин чедип ап турары, оларның материалдыг болгаш угаан-бодал хереглелдерин улам долузу-биле хандырарының дугайында доктаамал сагыш салыры эргежок чугула.

Оон-биле кады партия организациялары оларның боттарынга таарышпас хүлээлгелерни ап, ажылагый органнарын солуп болбас дээрге-ажыктарын барымдаалап көөр болза,—а ол дээрге биске эргеледи чаарты тургузарынга кол чүүл болгай,—ынчаарга адырлар эргелелдерин бүдүрүлгелерге болгаш тудугларга шуут-ла чоок тургузар чорук бүдүрүлгени, оон херегледелерин болгаш болдунар аргаларын дыка ханызы-биле билиринип, өйү келген айтырыгларны дүрген шиитпирлээринің аргазын берип турар.

Ындыг болган төлээде, партияның Төп Комитеди ындыг удуртукчуларны эдер, эрги чанчылы-биле удуртулганың бюрократтыг аргаларынче чүткүп турар ындыг кижилерге ойтур шавыышкын бээр апарган.

Совнархозтарның эргезинде турун турар чамдык бүдүрүлгелерни боттарының эргезинге алыр дээрзиниң дугайында айтырыгны күрүне комитеттериниң чамдык даргалары тургузун турганының фактыларын бистин бо чөвүлел хуралывыска чижек кылдыр көргүстү.

Ол дээрге эрги чанчыл-дыр, ынчаарга ол чанчыл чамдык күрүне комитеттериниң бажында эрги министрлериниң туруп турары-биле төйылбырлаттынар. Олар эки министрлер. Ынчалзажок эки министрлер-даа чамдыкта шиитпирлиг эвес, тыртылчак чоруктан хостуг эвес болуур. Чаа министрлер база-ла мурнунда адырлар министерстволарынга ажылдап турганнар. Бүгү-ле чүвени төптен эргелеп башкарар дээр шак ындыг чүткүл болза биске ажыл-агыйны адырлар министерстволары удуртуп турган ол

Эш Н. С. ХРУЩЕВТУҢ чугаазының уланчызы

(Эгези 1-ги арында).

миктиг материалдарның янзы-бүрү хевирлериниң бүдүрүлгезин организастаан. Синтетиктиг материалдар болгаш олардан кылган чүүлдер совет кижилериң амыдыралының хөйүнбиле хереглеттинип турар.

Эрткен чылын чуртакчы чонга аъш-чем продуктуларын, 1958 чылга бодаарга, 30—40 хуу хөйүү, идик-хепти 40 ажыг хуу хөйүү саткан.

Бисте капитал тудугну аажок улуг хемчээлдерде чорудуп турар. Күрүнениң капитал салыышкыннарының хемчээли чуртка нийтизи-биле 1959—1962 чылдарның дургузунда 107 миллиард рубль четкен, ол болза чеди чыл планының контроль чурагайларының ол чылдарга баш удур көргенинден барык-ла алды миллиард рубль хөй болуп турар.

Капитал салыышкыннарны эң түре-түннелдиг кылдыр ажыглап турар апарган. Дөрт чылдарның дургузунда электростанцияларның тудуушкунуна капитал салыышкыны 1,2 катап өскен, а энергетиктиг күчүлерни ажыглалга киирери 1,4 катап көвүдээн. Кара металлургияга капитал салыышкыннарының хемчээли ол-ла үениң дургузунда 1,9 катап улгаткан, а демир руда тывыжының талазы-биле күчүлериниң немелде өзүлдези—2,1 катап, кан бүдүрениниң талазы-биле — 2,4 катап, кара металлар прокадыныы—2,3 катап улгаткан.

Көдээ ажыл-агыйда бистиң чедиишкиннеривис база дыка улуг. Чуртуң элээн хөй районнарына бойлустуң байдалдарны таварыла чок турза-даа, эрткен чылын тараанын нийтизи чыыдазы 9 миллиард пуд болган. Мал ажыының продукциязын бүдүрери база-ла көвүдээн. 1953 чыыда 5 миллион 800 муң тонна турганынга удур, 1962 чылда (коң эътиле) 9 миллион 400 муң тонна этти бүдүрген. Ол хире хөй хемчээлдиг тараанны болгаш этти биске кажыңда бүдүрүп көрбээн.

Совет Эвилели сүттүң нийтизи бүдүрүлгезинииң талазы-биле Американың Каттышкан Штаттарын 1958 чылдала эрткен, а мал саржаан чоннуң кижи санынга онаалтыр бүдүрениниң талазы-биле—1959 чылда эрткен дээрзи билдингир болгай.

Көдээ ажыл-агый — материалдыг бүдүрүлгениң эң чугула адырларының бирээзи. Чонуун чаагай амыдыралының чайгылыш чок кедүлүүшкүү ооң чедиишкиннеринден хөйүнде хамаажыр. Улус ажыл-агыйының ол амыдыралчы чугула адырынга моон соңгаар-даа кошкаш дивес кичээнгейни салыры эргежок чугула.

Экономиканы көгжүдеринге улуг чедиишкиннерни чедип алган бис. Үлетпүр бүдүрүлгезиниң өзүлдезиниң темпилериниң талазы-биле бистиң чуртувус капиталистиг делегейниң эң улуг күрүнези — Американың Каттышкан Штаттарын ырак мурнай берген. Ам Совет Эвилели делегей бүдүрүлгезинде улуг бот-дензини эзлеп турар болгаш экономика талазыбиле күчүлүг аргаларлыг болуп турар.

Ажылчыннарның, тараачыннарның, инженерлерниң, эртемденнериниң күш-ажылы-биле тургустунган ол экономиктиг күчү бистиң бүгү нийтилеливистиң, совет кижи бүргүзүүнүң эрге-ажыктарынга, улуг коммунистиг тургузуушкунуун эрге-ажыктарынга дүрген болгаш чайгылыш чок өзерин үргүлчүлээн турзун дээш бүгү-ле чүүлдерни кылыр ужурлуг бис. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Техниктиг депшилге дээш кызымак демисежир

Эштер! Бистиң чуртувуска коммунистиг нийтилелди тургузары бо чээрби чылда бүгү тала-биле сайзырангай, күчүлүг экономиканы тургузары-биле болгаш кижилериң амыдыралының бедик деннелиин чедип алыры-биле холбашкан.

Улус ажыл-агыйының өскүзүлдезинде чедиишкиннер хөй болгаш улуг. Нынчалзажок ол чедиишкиннерге сеткиливис ханып шыдавас бис. Экономиканы хөгжүлдезиниң темпизин улгаттырарын уламчылаар, улам дүрген бүрүнгаарлаар бүгү аргалар бистеде бар. Үлетпүр бүдүрүлгезиин улам улгаттырарының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң, продукциянның шынарын экижидиниң болгаш бот-үнезин чингедириниң бүгү аргалары барык шупту заводтарда, фабрикаларда, рудниктерде болгаш шахталарда, цехтерде база участоктарда бар болуп турар.

Партия организациялары, совнархозтар, адырлар аайы-биле комитеттер, бүдүрүлгелер, эртем-шинчилел албан черлери бүдүрүлгениң экономиказынче ханызы-биле сиңнигин киирер хүлээглелиг. Завод дериг-херекседдерин, машиналарны, агрегаттарны, оттуглар чүүдүг, электроэнергияны, кара база өңнүг металлдарны болгаш өске-даа материалдарны улам долузу-биле ажыглаарын хандырып, үлетпүрүн болгаш тудугнуң бүгү курлавырларын дилеп тып, шимчээшкинче киирери чугула.

Ооң-биле холбаштыр үлетпүр болгаш капитал тудугнуң чамдык айтырыгларыңга доктаап, улам ында өзүп сайзыраарыңга бистиң улус ажыл-агыйывыс кайы хире хөй курлавырлардыг болуп турарын тодаргай фактылар-биле көргүзүксеп тур мен.

Чүнүң-даа мурнунда машина тудуушкунуунуң дугайында. Үлетпүрге, тудугга болгаш көдээ ажыл-агыйга техниктиг депшилге колдуунда машина тудуушкун хөгжүлдезиниң деңнелинден хамаажыр деп чүве билдингир болгай. Бедик бүдүрүкчүлүг машиналар-биле, амгы үениң дериг-херекседдериниң хевирлери-биле болгаш автоматизацияның чепсек-херекселдери-биле улус ажыл-агыйының чепсегленишкини моон хамаажыр.

Машина тудуушкуну Совет Эвилелиниң үлетпүрүнүң кол адыры болуп турар. Машина тудуушкунуунуң болгаш металл ажылдан кылыының бүдүрүлгезиниде ажылдап турар бүгү кижилериниң үштүң бир кезии мөөннеттинген.

1959—1962 чылдарда машина тудуушкунуунуң нийти продукциязының чылда ортумак немелде өзүлдезиниң темпизи 15 хуу болган. Бистиң ол өөртүп турар. Ооң-биле кады машина тудуушкунуунуң хөгжүлдезиниң темпизи чуртуң экономиказын улам ынай көдүрериниң сорулгаларын шиитпирлээринге четпес болуп турарын демдеглээр херек.

Химия үлетпүрүнүң, энергетиканың, кара металлургияның, радиоэлектрониканың болгаш өске-даа адырларның шапкын өзүп турар негелделерин машина тудуушкуну долузу-биле хандырып шыдавайн турар. Ол хирезинде машина тудуушкунуда машиналар болгаш дериг-херекседдер бүдүрерин дыка улгаттырып болур хөй иштики курлавырлар бар.

Машина тудуушкунуунуң бүдүрүлгелериниде дериг-херекселдерни хандыр ажыглап турарын көрүп көрээли. Дериг-херекселдерни ажыглаарын экижидер, машина тудуушкунуунуң заводтарына өөлчежилгени көвүдүр дугайында айтырыгны 1962 чылдың эгезинде Ленинградчылар шын көдүргеннер. Делгем девискээрде чаптылган, ынчалза-даа чаңгыс өөлчегге ажылдап турар эптелге цехтериниң болгаш корпустарының аргаларын ленинградчыларның күжениишкини эки ажытлаарынче утпланган.

Нииттизи-биле Россия Федерациязында бо айтырыгларны өөренип көөрү база чөрүп турар. Ынчалза-даа станок дериг-херекселдериниң ажыглалын экижидериниң бөттүг түңнелдери чедип алдынмаан. Өске республикаларда байдал база-ла ынчыг.

Машина тудуушкунуунуң 500 заводтарында бол дериг-херекселдерни ажыглап турарыңга хамаарыштыр ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң 1962 чылдың төнчүзүнде чорутканы ында ажыглаан. Ооң дугайында айтырыгны шиитпирлээри чүгле машина тудуушкунуңуң эвес, үлетпүрүүн өске-даа адырларының сонгаардадып болбас сорулгазы болур. План органнары, совнархозтар, үлетпүрүүн партия организациялары моон ужурун эки ылгаралдып, эрги дериг-херекседдерни улам бүдүрүкчүлүг дериг-херекседдер-биле солуурун баш бурунгаар көөр ужурлуг.

Ылаңгыя ам үеде онза чугула ужур-дузалыг болуп турар, үлетпүр бүдүрүлгезин специализастаар дугайын ТК-ның ноябрь Пленумунга тодаргай чугаалашкан болгай. Экономиканы көгжүдеринге специализация улуг перспективаны ажыдып турар, ынчалза-даа бистеде бүдүрүлгени специализастаар талазы-биле ажылдар ам-даа ооңум чорун турары эдлептиг. Бо чорук мону чевен кылып турарындан болуп турар. Бүдүрүлгелернің аразында удур-дедир деткижер харылзаа бар апарган, ол харылзаа хөй чылдарның дургузунда туруп келген, а бистер ону долгандыр эргилип, бот-боттарывыска дегжириви стен коргуп, керекти эжиидер дээш шиитпирлиг базымнарны кылбайн турар-дыр бис.

Саазын кырынга бүгү чүүлдер көрдүнген, а практика кырынга келгеш чер албас болур чорук үргүлчү болгулаар болгай. Завод бүрүзү — ол дээрге хөй талалыг бүдүрүлге, ында бодунуң шуткулга цеги, бодунуң терминиктиг болгаш инструмент цехтери бар—шуптузу-ла «бодунуу» де! Ол шын бе ынчаш. Шын эвес.

Ынчаарга бо айтырыгны шиитпирлээриниң оруу кандыгы? Хамыктың мурнунда бүдүрүлгени специализастаарын улус ажыл-агый планнарын дамчыштыр, бир эвес ынчаар чугаалап болур чүве болза, албадаашкынбиле чорудар херек, ол сорулгага капитал салыышкыннарны болгаш материал-техниктиг хөренгилерни түскай көөр ужурлуг.

Специализастаан бүдүрүлгени тургузар болгаш организастаар талазыбиле тодаргай хемчеглерни үлетпүр адырларын хөгжүдеринин планнарынга киирер ужурлуг. Технология талазы-биле чаңгыс аай продукцияны бүдүрүлгенин шуудулга аргазын, хөй күш үнер болгаш аар ажылдарны комплексилиг механизастаар болгаш автоматчыдарын калбаа-биле иептередир арганы берип турар эң таарымчалыг, эң ажыктыг хемчээлдерге бүдүрөрин ол планнарга баш бурунгаар көөр ужурлуг.

Бистиң чуртувустуң үлетпүрүнүң бүдүрүшкүнүнүң хемчээли улуг болгаш хөй-хөй адырлардан тургустунган. Бүдүрүлгениң хөгжүдезиниң деңнези чер болганда чаңгыс хай эвес: бир адырлар специализастаан бүдүрүлгелерни организастаарынга элээн чедишкен, өскелери чедишпээн болгулаар. Ооң ужурунда специализастаан бүдүрүлгелерни организастаарын удаа-дараалаштыр эгелээри ажыктыг ышкаш, ооң-биле кады кайы-бир адырның болгаш үлетпүр кылыгларын хөйүү-биле бүдүрөринин чугулазын барымдаалаар апаар.

Ноябрь Пленумунга инструмент бүдүрүлгезин специализастаарының эргежок чугулазын демдеглеп, специализацияны чорутканыңдан эң болур аажок улуг ажыктыг түүлдерни дугайын чугаалап турган. Инструментинин болгаш таарыштырылгаларың хөй нуруузун специализаставаан заводтарда бүдүрүп турар. Экономистериң санааны-биле ап көөрге, анаа чыыда 300 миллиондан эвээш эвес рубль когаралдыг болуп турар бис.

Инструмент үлетпүрүн специализастаарының сорулгазын ам черле шиитпирлээр төлээде чүнү кылыр ужурлугуй? Хамыктың мурнунда совнархозтар болгаш планнаар органнар бо херекти эки билип алыры эргежок чугула. Чаңгыс аай кылыгларны түскай заводтарга бүдүрөр кылдыр мөөнүзээри, завод дериглезин дээре ажыглаарын чедип алыры эргежок чугула боор, ону кылырда чамдык заводтарга хереглеттинер инструментинин болгаш таарыштырылгаларны массалыы-биле бүдүрөрин организастаар төлээде, оларны түскайлап тургузары негеттинип турар. Ындыг таварылгада инструментинин специализаставаан заводтарга бүдүрбее болу бээр.

Харьков совнархозу машина тудуунуң заводтарының бирээзин түскайлаап, ону кестирер инструмент бүдүрөр кылдыр специализастаанын шын-дыр. Львов совнархозу алмаз бүдүрүлгезин төнчүдерин организастаар арганы база ыңдыг янзы-биле тыпкан. Маңаа бистиң дыннаанывыс москвачы эштер бо айтырыгны базала шынгыы көрүп турар-дыр. Россия Федерациязының хөй-хөй совнархозтары бо айтырыгның талазы-биле саналдарны ам дээрезинде түгле ажылдап кылып турары хараадаанчыг.

Металл кылыгларны — эәрилл аймаңның болгаш быжыглаар кезектерниң бүдүрүлгезин төнчүдериниң болгаш специализастаарының айтырыы биче эвес чугула айтырыг болуп турар. Чеди чылдың эрткен дөрт чыыдарының дургузунда бистеметалл кылыгларны бүдүрүп үндүрөри барык ийи катап өскен болгаш амгы үеде чылда 4 миллион тоннадан ажып турар. Ынчанмыжежок оларга хереглеп түгле чартык кезиниден биче-ле ажыр хандырыныш турар.

Бистиң чуртувуста металл кылыгларның бүдүрүлгезиниң дыка быдаратқан. Чижээ, быжыглаар кылыгларны 1350 бүдүрүлгелер кылып турар, оларның үгүле 18-зи специализастаттынган бүдүрүлгелер болуп турар. Каңнаар электородтарны 230 бүдүрүлгелерде чорудуп турар, оларның үгүле 11 специализастаан бүдүрүлгелер болуп турар.

Специализастаан бүдүрүлгелерде бүдүрүп турар металл кылыгларның чедиишпейн турар чоруу оларны өске бүдүрүлгелерге бөдүүн арга-биле бүдүрөр ужурга таварыштырып турар. А ол чорук металлдарның болгаш акша хөренгилерниң аажок хөй ажыр чарыгдалын болдуруп турар. Тодаргай чижек бо-дур. Мурнуу-Урал совнархозтуң Магнитогорскиге металл кылыглар заводунга 4×12 милиметр хемчээлдиг бир тонна металл кылыглар бүдүрөринин үнези 303 рубль, а ол-ла совнархозтуң Миасста «Электроаппарат» заводунда—1540 рубль болуп турар. Ол заводта эштер мырынай-ла алдын ээрилдерни кылып турардар.

Чеди чылдың төнчүзүнде быжыглаар кылыгларның бүдүрүлгезиниң планнаттынган хемчээлин специализастаан бүдүрүлгеже шилчидер чорук чыл бүрүде 300 миллион ажыг рубльди болгаш 400 муң тонна хире металлды камнап алыр арганы бээрин саналгалар көргүзүп турар.

Завод бүргүзүнге-ле металл кылыглар бүдүрөрин соксадыр, быжыглаар кылыгларның бүгү хевирлерин бүдүрөрин төнчүдер, ону чаңгыс аай болгаш эптиг болдурарын баштай тазрыштырган соонда кылыр ужурлуг.

Сөөлгү чылдарның дургузунда шуткулганың болгаш тапталганың бүдүрүлгезин төнчүдер дугайында эвээш эвес шиитпирлерни үндүрүп келген, ынчалза-даа ол шиитпирлер багай күүсеттинип турар. Шуткуур болгаш тапталар ажылдарны ам-даа хөй-хөй чартык кустаржы технологиялыг, эргижиреп калган дериглелиг түрмек шуткуушкун болгаш тапталга цехтеринге ам-даа кылбышаан турар. Россия Федерациязында чылча бир тонна чедир шуткулга кылыр түүмек шуткулга цехтериниң саны шөй шуткулга талазы-биле 50 ажыг хуу, кан шуткулга талазы-биле 60 ажыг хуу болуп турар. Ол цехтерде бүдүрүп турар шөй шуткулганарның бир тонназының бот-үнези ортумаа-биле 170 ажыг рубль болуп турар, ынчаарга улуг цехтерге бүдүрген бир тонна шуткулганың бот-үнези 90 рубль болуп турар.

Специализастаан шуткулганы бөлгаш тапталганы организастаар талазы-биле ажыл-херекти шиитпирлиг эжижидер херек.

Безектерни артык деңзилиг кылдыр шуткувас, механиктиг ажылдап кылыышкынны хөйү-биле негеттинмес азы шуут чок болдурар төлээде, бедик механизастаттынган болгаш эң ылаптыг шуткулга бүдүрүлгезин хөгжүдери эргежок чугула. Дарганнап-таптаар бүдүрүлге база-ла ол утланыышкын-биле хөгжүүр ужурлуг. Ындыг болза-даа ол дугайында металл ажылдап кылыр бүдүрүлгенин структуразын эде көрүп, дарганнап-таптаар болгаш шуткуур машиналарның бүдүрүлгезиниң бот-дензизин бедидип болур.

Бис техниктиг политика-биле бүдүрүлгенің эң шынгыы төнчүдүлгезин боттандырган болгаш эртем-шинчилел, төлевилел институттарын болгаш конструктор бюроларын специализастаарын чедип ап турар бис. Ол чорук машиналарның дыка хөй кезектерин, чижээ, шестерни бүдүрүлгезин төнчүткен, чүгле чаңгыс аай болдурар болгаш организастаар арганы эвес, харын база белдирлериниң болгаш машиналарның чаа хевирлерин тургузар үеде оларны калбаа-биле ажыглаар арганы бээр. Бо айтырыгларны шиитпирлээри ооңум чорун, адырлар аайы-биле комитеттер ам-даа шүүшеп ажылдыг болуп турары хараадаанчыг-дыр.

Стандарттар, хемчевир болгаш хемчег приборларының комитези үлетпүр кылыгларын стандартизастыг, чаңгыс аай болдурар болгаш таарыштырар талазы-биле ажылды кошкак чорудуп турар.

Планның ажыл-агыйлыг болгаш төнчүткен удуртулгалыг бистиң чуртувуста үлетпүр кылытларын стандартизастаар болгаш таарыштырар талазы-биле шынгыы чурумну боттандырарынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдар бар ышкаш кылдыр сагындырып келир. Харын капиталистиг чурттарның байдалдарынга безин стандартизацияны сайзырангайжыырынга чедирген, а элээн хөй товарылгаларда стандартизацияның шиңа национал кыныгаарларны безин аажок берген. А бисте үлетпүр кылыгларның стандартизациязының болгаш таарыштырылгазының талазы-биле керекте үй-билий чүүлдер кончуг хөй болуп турары алдептиг.

Бо керекти даштыкыдан дээре тургузарынга бүгү аргалар бисте бар болуп турар, анаа чүгле организас талазы-биле корум-чурум чок чорук шаптыктап турар. Стандарттар комитеди бо айтырыгның талазы-биле ёзулуг башкарыкчы болган турар төлээде, ооң ролюн бедидери эргежок чугула.

Техниканы болгаш технологияны сайзырангайжыдарында аажок улуг курлавырлар бар. Менээ тайылбыр бижик берген чүве, үлетпүрде кара металлдарның бүгү прокадының 60 чыгам хуузун машина тудуунга чарыгдап турары ол тайылбыр бижикте айытканындан иле болуп турар. Ынчаарга барык 10 миллион тонна азы чарыгдаттынып турар металлдың бештиң бир кезии доганчы болуп үнүп турар.

Ол дээрге аажок улуг чидиргилердир. Олар машина тудуушкунуунда металлдарны ажылдап кылырына депшилгелиг аргаларны хереглеевейн турарындан, а прокаттың камналгалыг хевирлерин металлургтарнын амдаа эвээш үндүрүп турарындан болуп турар.

Кара металлургия болза кан прокаттың, хоорзаларның болгаш металл кылыгларның камналгалыг хевирлери-биле машина тудуушкунуунуң, тудугнуң болгаш транспорттуң хереглелерин хандырбайн турар. Бисте бүгү-ле кан прокаттарның болгаш хоорзаларның 80 ажыг хуузу термиктиг ажылдап кылыышкын чокка ажыглаттынып турар. Ынчаарга терминиктиг ажылдап кылыышкының күүселиг-биле прокаттың, кан хоорзаларның болгаш металл кылыгларының быжын ийи-үш катап улгаттырып болур.

Металлургия заводтары прокаттың кандыг ассортиментилерин кылып үндүрүп турарын, база машина тудуушкунуунуң үлетпүрүн шынарлыг прокат болгаш камналгалыг хевирлер-биле хандырар төлээде, керектиг мәрказарының база керектиг хевирлерниң металлдарын бүдүрөрин чедип алырын бистиң металлургтарывыс бүгү талазы-биле өөренип көрген турары чугула.

Ынчаарга машина тудукчуларын болза, металлургия заводтарының улам-на хөй хемчээлдин-биле берип болуру камналгалыг ындыг хевирлерин машиналар конструкцияларынга идепкейлии-биле хереглээр хүлээглелиглер. Украинада Дзержинский аттыг заводка 1959 чылда кылып үндүрген, солуун турар хевирниң дөрбелчин хевирлиг өйүн белеткээн 44 кылыгларны бүдүрөрин шиңгээдип алган, доора ээрилчек прокат станынга чагыглар үргүлчү-ле долу кылыр келбейн турар дугайында шынаыганы бистиң чөвүлел хуралыыстың үезинде менээ бергеннер. Эрткен чылын ол стан чагыглар чогундан шагүениң 40 ажыг хуузунда анаа турган. Ынчаарга ол станның продукциязы кончуг ажыктыг болуп турар. Ол стандан алды заводтар 11 муң тонна чыгам прокатты алгаш, барык 1,5 муң тонна металлды болгаш акша-биле 300 муң чыгам рубльди камнап алган. Бо дугайында шуткулганы болгаш тапталганы металлдың ээп каан база солуштурулгалыг хевирлери-биле солуурун кончуг дидим эвес чорудуп турар бистиң конструкторларывысты чемелээр херек. Олар эрги хевир-биле кылып турарлар, оларның боттарының «стандарттары», боттарының эрги справочниктери бар.

«Эртем болгаш техника» деп киноожурналды чоокта чаа көрген мен, тургускан гидравликтиг прессеке, пресс-формаже эзилдирген канны канчаар кудуп база суг-биле соодуп турарын ында көргүскен болган. Ооң соонда ол канны прессетээш, түннелинде, хереглеттинмес ылаптыг шын хемчээлдиг деталльдарны ап турар. Ол болза деталльдарны белеткээринин дыка-ла депшилгелиг аргазыдыр. Ону калбаа-биле хереглээр болза, бистер деталльдарны механиктиг арга-биле ажылдап кылырына кезер инструментилерни болгаш станоктарны эвээш саннаы-биле хереглеп, металлдарны керек чок артып каар эртык кескиндилер барык чокка хереглээр аргалыг болур ийик бис.

Эзилген канның бедик температуразының салдары-биле пресс-формалар дүрген өлээр, ынчангаш деталльдарны белеткээринин мыдыг аргазы калбаа-биле иептеревейн турарын менээ дыннатканнар. Машина тургузукчулары болгаш металлургтар кылыгларын бүдүрөринин ол аргазын эки өөренип, бедик температурага быжыг пресс-форманы база эргежок чугула дериглеги тургузар дээш ажылдап, ол депшилгелиг арганы эң кыска хуусаада калбаа-биле ажыглаарын хандырза чогуур турган ийик.

Шестерняларны изиг болгаш соок арга-биле шөөрни ышкаш түс-түс деталльдарны белеткээринин бедик бүдүрүкчүлүг ындыг бо үеги дыка хөй өске-даа аргаларның чижээ бистеде бар. Металлдарның арттар кескиндилерин эвээжедип турар машиналарның, инструментилерниң, тапталганың, шуткулганың деталльдарын белеткээринин бар турар ындыг бүгү аргаларын шилип алгаш, оларны түскай хайгаараалга ап, болдунар-ла дүргени-биле иептередирп чугула турган ийик.

Машиналарның детальдарын белеткээринге депшилгелиг технологтуг аргалар бисте ам-даа эки иептеревейн турар. Инженерлериниң, эртемденнериниң, ажылчын чогаадыкчыларының, эртем-шинчилел болгаш конструктор организацияларының эки саналдарын сайзырадыр ажылдап кылырындан, оларны бүдүрүлгеге иептередирине чедир хөй шаг-че эртип турар. Ооң түннелинде улуг чарыгдалдар үнүп турар.

ССРЭ-ниң Бүрпланы болза металлургия заводтарының планнаашкының болгаш оларның ажылының түннелдерин түгле бүдүрген продукцияларының тоннажын барымдаалап үнелээр чурумну өскертсе чогуур. Эң-не камналгалыг продукцияларны бүдүрүп үндүрөринге дээре идиг болур, металлургия бүдүрүлгелериниң ажылының көргүзүглериниң үчёдүнүң ындыг системазын ажылдап кылыр херек.

Ылаңгыя чуртта канналашкын бүдүрүлгези хөгжээни-биле холбаштыр, металлдың ассортиментизин үндүрөрин калбартыры онза чугула. Канналашкын болза техниктиг депшилгениң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң күчүлүг чепсээ, келир үеде ооң ужур-дузазы улам улуг болур дээрзин партияның Төп Комитеди хөй удаа онзалап демдеглеп келген.

Сөөлгү дөрт чыл иштинде чуртка канналга конструкциялар барык үш катап өскен болгаш 1962 чылда 18 миллион тонна болган. Канналганың сайзырап турарының ачызында, улус ажыл-агыйы чыл бүрүде-ле барык 80 миллион рубльдиң камналгазын ап турар.

Бис ам чаа беш чыл планын чогаадып эгелеп турар бис. ССРЭ-ниң Бүрпланы болгаш үлетпүрүн адырлар аайы-биле комитеттер, Патон аттыг электро канналашкын институдубиле кады, чуртка канналашкын бүдүрүлгезин улам ынай хөгжүдерин хандырар хемчеглерни чогаадып кылгаш, ол планга төлевилеп киирери чугула. Канналга конструкциялар бүдүрүп үндүрөр талазы-биле специализастаттынган күчүлүг заводтарны тургускулаар, канналга материалдар болгаш дериглелери-биле бүдүрүлгелерни хандырар херек.

Манаа машина тудуушкунуунуң дыка хөй айтырыглары тургустунуп турар, ол дээрге, улус ажыл-агыйның өске адырларында продукция бүдүрүп үндүрөрин немей көвүдүр аргалар эвээш болуп турар дээни ол эвес. Бүдүрүлгениң курлавырлары кайда-даа—энергетикада, кара болгаш өңнүг металлургияда, оттуглар чүүл үлетпүрүнде, транспортта, тудугла, чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, экономиканың бүгү-ле адырларында бар.

Бүдүрүлгени өстүрөринге бичеэвес курлавырлар камгалал үлетпүрүнде безин бар. Ынчалза-даа ол курлавырлар көшкак ажыглаттынып турар, чүге дээрге камгалал заводтарында бүдүрүлгелер хаалгыг, а ындыг болганда ук бүдүрүлгелериниң ажылында четпестер, үедиг кылдыкаан чүүлдер шүгүмчүлелге таварышпайн турар. (Залда шимээргээшкин. Адыш часкаашкыны).

Ынчалза-даа бо талазы-биле чүнү канчаар боор, ол заводтар дөмейле хаалгыг болгай, өштер. Ынчалза-даа камгалал үлетпүрүнде ажылдап турар чамдык салдынчак кижилер бо чорукту ажыглап болбас.

Камгалал үлетпүрүн харылап турган өш Устинов ам Улус ажыл-агыйының Дээди чөвүлелиниң даргазынга томуйлаттырган. Камгалал үлетпүрүнүң бүгү байдалын ол эки билир. Ынчангаш бо ажыл-херекке ол база-ла улам-на өң эки корумчурумну тургузар дээрзинге идеген турар бис. (Залда шимээргээшкин. Адыш часкаашкыны).

Капиталистиг парлалганын кылып турар шоодунчуг частырыын демдеглээри солун. Улус ажыл-агыйының Дээди чөвүлелиниң даргазынга өш Устиновту томуйлаанывыста (камгалал үлетпүрүнде ооң ажылдап турганын олар шагда-ла билип алган турганнар),—ол парлалга болза, Совет Эвилели чуртту милитаризастаарының угланышкынче кирген деп түннелди кылган. Оларның ооң ынай медеглээни болза: улус ажыл-агыйының Дээди чөвүлелиниң бажынга өш Устиновту томуйлаанывыста (камгалал үлетпүрүнде ооң ажылдап турганын олар шагда-ла билип алган турганнар),—ол парлалга болза, Совет Эвилели чуртту милитаризастаарының угланышкынче кирген деп түннелди кылган. Оларның ооң ынай медеглээни болза: улус ажыл-агыйының Дээди чөвүлелиниң бажынга өш Устиновту аңаа томуйлаан ужурувус болза чүгле ооң ол албан-дужаалга төлептиин көрген бис. Өш Устиновтуң орнунга өш Смирновту бадылаан бис. Өш Устиновтан ол аныык, ынчангаш, мурнунда Камгалал үлетпүрүнүң хөгжүлдезиниң өш Устинов харылаан турган үезинде оорган негеп турганывыс ышкаш, өш Смирновтан шак ынчаар негеп болур бис. (Залда шимээргээшкин. Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Амгы үениң боо чепсээн тургузар болгаш бүдүрөр талазы-биле сорулгаларны Камгалал үлетпүрү чедиишкининг күүседип турар. Ынчалзада ол сорулгаларны эвээш чарыгдалды үндүрүп турган улам чедиишкинниг шиитпирлеп болур турган.

Камгалал үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниде бүдүрүлге күчүлери канчаар ажыглаттынып турарын Улус ажыл-агыйының Дээди чөвүлелиниң даргавынга өш Устиновту томуйлаанывыста (камгалал үлетпүрүнде ооң ажылдап турганын олар шагда-ла билип алган турганнар),—ол парлалга болза, Совет Эвилели чуртту милитаризастаарының угланышкынче кирген деп түннелди кылган. Оларның ооң ынай медеглээни болза: улус ажыл-агыйының Дээди чөвүлелиниң бажынга өш Устиновту аңаа томуйлаан ужурувус болза чүгле ооң ол албан-дужаалга төлептиин көрген бис. Өш Устиновтуң орнунга өш Смирновту бадылаан бис. Өш Устиновтан ол аныык, ынчангаш, мурнунда Камгалал үлетпүрүнүң хөгжүлдезиниң өш Устинов харылаан турган үезинде оорган негеп турганывыс ышкаш, өш Смирновтан шак ынчаар негеп болур бис. (Залда шимээргээшкин. Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Ынчалза-даа бо талазы-биле чүнү канчаар боор, ол заводтар дөмейле хаалгыг болгай, өштер. Ынчалза-даа камгалал үлетпүрүнде ажылдап турар чамдык салдынчак кижилер бо чорукту ажыглап болбас.

Камгалал үлетпүрүн харылап турган өш Устинов ам Улус ажыл-агыйының Дээди чөвүлелиниң даргазынга томуйлаттырган. Камгалал үлетпүрүнүң бүгү байдалын ол эки билир. Ынчангаш бо ажыл-херекке ол база-ла улам-на өң эки корумчурумну тургузар дээрзинге идеген турар бис. (Залда шимээргээшкин. Адыш часкаашкыны).

Капиталистиг парлалганын кылып турар шоодунчуг частырыын демдеглээри солун. Улус ажыл-агыйының Дээди чөвүлелиниң даргавынга өш Устиновту томуйлаанывыста (камгалал үлетпүрүнде ооң ажылдап турганын олар шагда-ла билип алган турганнар),—ол парлалга болза, Совет Эвилели чуртту милитаризастаарының угланышкынче кирген деп түннелди кылган. Оларның ооң ынай медеглээни болза: улус ажыл-агыйының Дээди чөвүлелиниң бажынга өш Устиновту аңаа томуйлаан ужурувус болза чүгле ооң ол албан-дужаалга төлептиин көрген бис. Өш Устиновтуң орнунга өш Смирновту бадылаан бис. Өш Устиновтан ол аныык, ынчангаш, мурнунда Камгалал үлетпүрүнүң хөгжүлдезиниң өш Устинов харылаан турган үезинде оорган негеп турганывыс ышкаш, өш Смирновтан шак ынчаар негеп болур бис. (Залда шимээргээшкин. Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Ынчалза-даа бо талазы-биле чүнү канчаар боор, ол заводтар дөмейле хаалгыг болгай, өштер. Ынчалза-даа камгалал үлетпүрүнде ажылдап турар чамдык салдынчак кижилер бо чорукту ажыглап болбас.

Камгалал үлетпүрүн харылап турган өш Устинов ам Улус ажыл-агыйының Дээди чөвүлелиниң даргазынга томуйлаттырган. Камгалал үлетпүрүнүң бүгү байдалын ол эки билир. Ынчангаш бо ажыл-херекке ол база-ла улам-на өң эки корумчурумну тургузар дээрзинге идеген турар бис. (Залда шимээргээшкин. Адыш часкаашкыны).

Капиталистиг парлалганын кылып турар шоодунчуг частырыын демдеглээри солун. Улус ажыл-агыйының Дээди чөвүлелиниң даргавынга өш Устиновту томуйлаанывыста (камгалал үлетпүрүнде ооң ажылдап турганын олар шагда-ла билип алган турганнар),—ол парлалга болза, Совет Эвилели чуртту милитаризастаарының угланышкынче кирген деп түннелди кылган. Оларның ооң ынай медеглээни болза: улус ажыл-агыйының Дээди чөвүлелиниң бажынга өш Устиновту аңаа томуйлаан ужурувус болза чүгле ооң ол албан-дужаалга төлептиин көрген бис. Өш Устиновтуң орнунга өш Смирновту бадылаан бис. Өш Устиновтан ол аныык, ынчангаш, мурнунда Камгалал үлетпүрүнүң хөгжүлдезиниң өш Устинов харылаан турган үезинде оорган негеп турганывыс ышкаш, өш Смирновтан шак ынчаар негеп болур бис. (Залда шимээргээшкин. Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

«Эртем болгаш техника» деп киноожурналды чоокта чаа көрген мен, тургускан гидравликтиг прессеке, пресс-формаже эзилдирген канны канчаар кудуп база суг-биле соодуп турарын ында көргүскен болган. Ооң соонда ол канны прессетээш, түннелинде, хереглеттинмес ылаптыг шын хемчээлдиг деталльдарны ап турар. Ол болза деталльдарны белеткээринин дыка-ла депшилгелиг аргазыдыр. Ону калбаа-биле хереглээр болза, бистер деталльдарны механиктиг арга-биле ажылдап кылырына кезер инструментилерни болгаш станоктарны эвээш саннаы-биле хереглеп, металлдарны керек чок артып каар эртык кескиндилер барык чокка хереглээр аргалыг болур ийик бис.

Эзилген канның бедик температуразының салдары-биле пресс-формалар дүрген өлээр, ынчангаш деталльдарны белеткээринин мыдыг аргазы калбаа-биле иептеревейн турарын менээ дыннатканнар. Машина тургузукчулары болгаш металлургтар кылыгларын бүдүрөринин ол аргазын эки өөренип, бедик температурага быжыг пресс-форманы база эргежок чугула дериглеги тургузар дээш ажылдап, ол депшилгелиг арганы эң кыска хуусаада калбаа-биле ажыглаарын хандырза чогуур турган ийик.

Шестерняларны изиг болгаш соок арга-биле шөөрни ышкаш түс-түс деталльдарны белеткээринин бедик бүдүрүкчүлүг ындыг бо үеги дыка хөй өске-даа аргаларның чижээ бистеде бар. Металлдарның арттар кескиндилерин эвээжедип турар машиналарның, инструментилерниң, тапталганың, шуткулганың деталльдарын белеткээринин бар турар ындыг бүгү аргаларын шилип алгаш, оларны түскай хайгаараалга ап, болдунар-ла дүргени-биле иептеревейн турар. Машиналарның детальдарын белеткээринге депшилгелиг технологтуг аргалар бисте ам-даа эки иептеревейн турар. Инженерлериниң, эртемденнериниң, ажылчын чогаадыкчыларының, эртем-шинчилел болгаш конструктор организацияларының эки саналдарын сайзырадыр ажылдап кылырындан, оларны бүдүрүлгеге иептередирине чедир хөй шаг-че эртип турар. Ооң түннелинде улуг чарыгдалдар үнүп турар.

ССРЭ-ниң Бүрпланы болза металлургия заводтарының планнаашкының болгаш оларның ажылының түннелдерин түгле бүдүрген продукцияларының тоннажын барымдаалап үнелээр чурумну өскертсе чогуур. Эң-не камналгалыг продукцияларны бүдүрүп үндүрөринге дээре идиг болур, металлургия бүдүрүлгелериниң ажылының көргүзүглериниң үчёдүнүң ындыг системазын ажылдап кылыр херек.

Коммунистиг күш-ажылдың тиилелгезинче — ЧАҢГЫС ААЙ ОРУК-БИЛЕ

Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкиннии мурнакчыларының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралы

Партиинын Программазын амыдыралга боттандырбышаан, совет улус ондур-улуг сорулгаже — коммунизмче бүзүрелдиг базып чоруп орар. Ол төөгүлүг ажыл-херектериниң эң мурнуку одуруунун авангардында коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкиннии мурнакчыларының чээрби үш миллион армиязы чоруп турар. Ол алдарлыг гвардиянын төлээлекчилери апрельдиң 25-те Кремльдиң Улуг Ордузунга коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкиннии мурнакчыларының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралынга чыылганнар.

Төрээн чуртка чүткүдүг бараан болурунун, бедик медерелдиг чоруктун үлегер-чижээн боттарының күш-ажылы-биле көргүскен маадырлар, үлетүрүнүң, транспорттуң, тудугнуң болгаш көдээ ажыл-агыйның чаартыкчылары кылынган иштиң түнней көөр, келир үеде сорулгаларны тодарадып алыры-биле Кремльде чедип келгеннер. Чөвүлел хуралдың киржикчилериниң аразында — эртемшинчилел болгаш чогаадыкчы организацияларда коммунистиг күш-ажыл дээш демиселдиң активчилери, эртемденнер, чаартыкчылар болгаш чогаадыкчылар, а ол ышкаш медицина, садыг, ниитиниң чемненилге албан черлериниң, коммунал ажыл-агыйның бүдыдакчылары, бистиң улузувустуң культуразын болгаш чаагай байдалын улам экижиргеге идиг берип турар кижилер бар. Келир үениң орук ажыдыкчыларының Бүгү-эвилел слёдүнда партия, комсомол, профэвилел, ажыл-агый организацияларының ажылдакчылары база киржип турар. Ниитизи-биле 2300 кижи ук чөвүлел хуралда киржип турар.

Эштер: Г. И. Воронов, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, А. И. Микоян, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, Н. С. Хрущев, В. В. Гришин, Л. Н. Ефремов, Ю. В. Андропов, П. Н. Демичев, Л. Ф. Ильичев, В. И. Поляков, Б. Н. Пономарев, А. П. Рудаков, В. Н. Титов, А. Н. Шелепин олардың президиумге көстүп кээриливилек-ле чөвүлел хуралдың киржикчилери диниттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле хүндүлеп уткаан.

ВЦСПС-тиң даргазы В. В. Гришин эге сөс чугаалаан. Бөгүнгү чөвүлел хуралдың киржикчилери моон бүдүүзүнде, үлетүр болгаш тудуг талазыбиле Бүгү-россий чөвүдел хуралынга олурушкаш, эш Н. С. Хрущевтуң хандыр утка-шынарлыг, тергиин чугула чугаазын дыннаавнар. Ол чугаанын бир кезээнде, коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкиннии хөгжүдезиниң талазы-биле ажыды түннел байыткан, оон эчис оруун додузу-биле айтып чыыткан деп, ол демделээн.

Польшаның, Румыниянын, Чехословакиянын болгаш Югославиянын, Моолдуң, Кубаның, Корей Улус Демократтыг Республиканың, Вьетнам Демократтыг Республиканың, Венгриянын, Болгарияның профэвилелдериниң төлээлери, Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының ПДФ-тиң чингине секретары Луи Сайянга баштаткан төлээлери — даштыкы аалчылар чыылганнарга изиг байыр чедирген.

Эш Н. С. Хрущевту баштадыр СЭКП ТК-ниң Президиум кежигүннери составтыг Хүндүлүг президиумну диниттиг адыш часкаашкыннары-биле сонгаан.

Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкиннии мурнакчыларының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралынга СЭКП Төп Комитединиң чедирген байыры келген-дир деп хуралдың даргалакчызы дыннаткан. Оон текстизин СЭКП ТК-ниң секретары А. П. Рудаков номчаан.

Ында чугаалап турары болза, коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкиннии тергиин улуг чогаадыкчы түргүзукчу күш болу берген. Социалистиг экономиканың соксаал чок өзүлдезиниң болгаш болбаазырангайжыдыгазының, чаа кижини кижизидериниң болгаш коммунистиг ниитилел харылзааларының хевирлеттинериниң үлүг-ажыл дээш шимчээшкиннии мурнакчыларының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралынга апрель 25-те «Коммунизмни түргузары — диниг чогаадыкчы чорук, миллион-миллион ажылчы чоннарның маадырлыг күш-ажылы» деп илеткел кылып тургаш, ВЦСПС-тиң даргазы В. В. Гришин мынча деп чугаалаан:

Үлетүр болгаш тудуг талазы-биле Бүгү-россий чөвүлел хуралынга чүве чугаалаан, СЭКП ТК-ниң Бирги Секретары, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелининг Даргазы эш Н. С. Хрущевтуң тода, сорук кииришчи чугаазын бистер шуптувус аажок магадап дыңнадывыс. Эш Н. С. Хрущев бодунуң чугаазынга бистиң чүртүүн экономиказының хөгжүдезиниң ханы анализин берген, чеди чылдың омаалдары канчаар күүсеттиниң турарын көргүскен, бүдүүлгениң күрлавырларын эки ажыллары дээш, партияның XXII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга дүрген боттандырары дээш демиселге үлетпүр, транспорт болгаш тудуг ажылдакчыларының мурнунга чугула сорулгаларны идип үндүрген.

Эш Н. С. Хрущев коммунистиг түргүзуушкунга ажылчы чоннарның чогаадыкчы идепкейин хөгжүдезиниң шиитпирлеп үжүр-дузазын демделээн, коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинче улуг кичээнгейни салган. Ажылчы чоннарның бедик медерелдиг чоруу тода илереттиниң турар ол шимчээшкин хөй-ниитиниң улуг күжү кылдыр хуула берген. Ол шимчээшкиннии киржикчилери болза, ам чүгле келир үениң хайгыылчылары эвес, харын ол болза коммунизм түргүзукчуларының ёзулуг гвардиязы-дыр деп эш Н. С. Хрущев чугаалаан.

Коммунистиг түргүзуушкунун амгы үе-чадазының кол утка-шынары болза ниитилел хөгжүлдезиниң бүгү чорудулгазынга дүргедикчи салдарны көргүзүп турар партияның XXII съездизиниң шиитпирлерин, оон хүлээп алганы СЭКП-ниң Программазын амыдыралга боттандырар дээш бүгү үлустуң демиселi болуп турар деп илеткелчи оон ынай чугаалаан. Бистиң партиявыс, совет улус коммунистиг түргүзуушкунуң улуг сорулгазын төөгүге бир-ле дугаар шиитпирлеп, кижи төрелгетеннин дээш идеалдарын — тайбыны, күш-ажылды, хосталганы, ден эргени, ак-дынмалышкы чорукту болгаш бүгү улустарның аас-кежиин бадыткаар хүлээлгелиг эң-не сайзырангай, эң-не чөптүг ниитилел түргүзуун түргүзүп турар.

Социализм болза күш-ажылга кижилерниң хамаарылгазын үндезинии-биле өскерткен. Мөлүүгелдиң хилинчээнден хосталган совет ниитилелде күш-ажыл кижиниң үнелиг чорууның кол хемчээкчизи, ниитилелдиң херээ апарган. Күш-ажылчы кижилерге хамаарылга база үндезинии-биле өскерилген. Социализм тиилээн чүртүүн байдалдарында ышкаш күш-ажылдың кижизи ындыг кичээнгей болгаш сагыш салыышкын-биле төөгүге кажан-даа бүргеттирип чорбаан. Тогум-на оон үжүрүнда массалыг күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук, кижилерниң эки, бүдүрүкчүлүг ажылдаар чүткүлү бисте аназ, хүн бүрүнүң фактылары болу берген.

Коммунистиг түргүзуушкуннуң чорудулгазынга күш-ажылдың чаа-чаа хевирлерни тыптып база үлам-на бадыткаттынып турар. В. И. Ленининиң «Улуг эгелээшкин» деп адаапы баштайгы коммунистиг субботниктерден эгелээш күш-ажылдың чаа-чаа хевирлерни нептередири дээш калбак массаларның демиселi үзүктел чок хөгжүп, үлам улуг калбарышкынныг болуп турар. Ол ам миллион-миллион ажылчы чоннарны хаара туткан болгаш коммунистиг күш-ажыл дээш бүгү үлустуң күш-ажылчы чарыжыга, массалыг шимчээшкининге бодунуң тодаргай илергейлелин тып турар. Улустуң чогаадыкчы чоруу-биле төрүттүнген ол шимчээшкин кыска хуусаа иштинде массалыг күш-ажылчы эрес-маадырлыг чоруктуң болгаш ажылчы чоннарны кижизидериниң школазы кылдыр хуула берген. Ол шимчээшкин үгүле материалдыг бүүдүүлгени эвес, харын база эртемни, бүдүрүге эвес адырларны, амыдыралды, культураны хаара туткан. Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинче ажылчы чоннарның улам көзектери кирип турар. Моон-биле кады дыка хөй алдарлыг патриотчу эгелээшкиннерниң адыгжылары болуп, авангардында чоруп турар совет аныяктар, алдарлыг ленинчи комсомол ол шимчээшкинде идепкейлиг киржип турарын онзалап демделеэе чогуур.

Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкиннии хөгжүдериниг 1960 чылда коммунистиг күш-ажыл бригадаларының болгаш шалыпчыларының чарыжының мурнакчыларының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралы улуг ужур-дузалыг болган. Эртиен үш чыл дургузунда коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкиннии киржикчилериниң саны барык-ла беш катап көвүдээн болгаш ам 23 миллион ажыг кижи болуп турар. Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин Совет Эвилелиниң бүгү-ле акы-дуңма республикаларында шапкын хөгжүп турар. Ол шимчээшкин чүртүүн улуг-улуг индустриалдыг болгаш культурлуг тептеринде улам калбарган. Коммунистиг күш-ажылдың коллективтериниң болгаш шалыпчыларының чарыжы төрүттүнген, бистиң Төрээн чүртувустуң найысылалы — Москвада үк шимчээшкинге барык-ла ийи миллион ажылчыннар, инженерлер, техниктер болгаш албан-хаакчылар киржип турар. Ленинградта. Свердловскиде, Харьковта, Запорожьеде, Горькийде, Новосибирскиде, Воронежте болгаш өске-даа хоорайларда үлетпүр бүдүрүлгелери болгаш тудуглар чаржып турар. Коммунистиг күш-ажыл дээш чарышка бүдүрүлгелериниң бүдүн-бүдүн коллективтери улам хөй-биле киржип турар.

4 миллион ажылчыннарны катыштырып турар ийи муң ажыг бүдүрүлелер, 38 муң цехтер, участоктар болгаш фермалар, 360 муң бригадалар коммунистиг күш-ажылдың коллективтери деп атты чаалап алганнар. Бүдүрүге бригадаларының составында бактаап кирбейн турар 2 миллион 300 муң ажылчыннар коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп атты чедип алган. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. И. Гаганованың патриотчу эгелээшкинин ёзугаар бүдүрүлгениң 50 ажыг муң мурнакчылары мурнунда хожудап турган участоктарже болгаш бригадаларже шилчээн, нычангаш олар хожудаашкынны ажып эртер, мурнакчы бүдүрүлгелерге деннежир талазы-биле оларга дузалаан.

Партиянын XXII съездизиниң соонда коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин онза өскен деп В. В. Гришин демделээн. Бистиң чүртүүн ажылчы чоннары съездиниң шиитпирлеринге күш-ажылчы идепкейлиг чоруктуң күчүлүг көдүрлүүшкүнүбиле, күрүнениң планнарын болгаш онаалдаларын хуусаа бетинде күүседири дээш, күш-ажылдың коммунистиг хевирлерин нептередири дээш демиселдиң күштелдирери-биле харылаан.

Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин улус ажыл-агыйының чугула адырларында, хамыктың мурнунда үлетүрүге аажок калбарган. Бир эвес чүртта ол шимчээшкинге ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның 42 хуузу киржип турар болза, үлетүрүнүң металлургия, нефть, химия, машина тудуушкун, электроэнергетика ышкаш ындыг адырларында—75—80 хуу, Коммунистиг күш-ажылдың коллективтериниң болгаш шалыпчыларының ады дээш бир миллион ажыг химиктер болгаш нефтичилер, ийи миллион металлургтар, үш миллион машина тудукчулары, электри үлетүрүнүң болгаш электростанцияларының үш миллион хире ажылдакчылары чаржып турар. Совет ажылчын аңгы коммунизм тургузуушкунунга бодунуң кол ролюн алдарлыы-биле күүседип турар.

Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкиннии хөгжүлдези алдарлыг күш-ажылчы ажыл-херектерибиле демделеттинген деп илеткелчи чугаалаан. Коммунистиг күш-ажылдың коллективиниң адын чаалап алган Магнитогорскиниң металлургия комбинадының доменщиктери делегейде күш-ажылдың эң-не бедик бүдүрүкчүлүг чоруун чедип алганнар. Ол оларда АКШ-тың дээре бүдүрүлгелериндээзинге болаарга, бүдүн чартык катап бедик болган. Донецкиде «Привольнянская-Южная» деп шахтада эш Косальчук удуртқан бригада бир лавадан хөмүр даш казып тывар талазы-биле делегей рекордун тургускан. Ол бригада бир ай иштинде 80.039 тонна хөмүр даштыг берген. Татар АССР-де «Алькеевнефть» тывыш эргелелинде Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры эш Валеев удуртқан коммунистиг күш-ажыл бригадазы нефть тывар талазы-биле бедик түнненлерни чедип алган.

Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин көдээнин амыдыралының бүгү талааларынга чаагай салдарны чедирип турар. Көдээ ажылшчылерниң хөй-хөй коллективтери көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң бүгү адырларын дүрген көдүрери дээш демиселдин авангардында чоруп турар. Коммунистиг күш-ажыл бүдүрүлгезиниң ады дээш чаржып турар Краснодар крайның «Урупский» совхозунуң коллективи сеелгү чылдарда бедик болгаш туруштуг дүжүттерни—бода тараалардың 33 центнер тараазын база кукурузаның 50 центнер дүжүдүн гектар бүрүзүндеп ап турар. Ростов областың «Гигант» совхозунуң коллективи 1962 чылда бир центнер тараа бүдүрериниге чүгле 22 минутаны, азы АКШ-таазынга бодаарга 2,5 катап эвээш минутаны чарыгдаан. Винница областың СЭКП XX съездин аттыг колхозунуң звено удуртукчузу, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, бо чөвүлел хуралдың киржикчизи Ранса Пасечник улуг чеднишкиннерни чедип алган. Оон звенозу эртиен чылын 100 гектар тарылгаларның гектар бүрүзүнден кукурузаның 109 центнер тараазын ажаап алган. Ол болза американ Гарстың фермазынга алганындан үжүдү бүдүн чартык катап бедик база Иллинойс деп америк штаттың фермерлериниң чеднишкиннериндеп үш катап хөй болуп турар. Эш Пасечниктиң звенозунуң чеднишкиннериниң чажыды болза, билиглерни шингээдип алганында, эртемнин бодап турары бүгү-ле чаа түүлдерни ажыглаанында болур.

Бүдүрүлгениң кайгамчыктыг мурнакчылары мал ажылында база өскен деп илеткелчи демделээн.

Эртем-шинчилел институттарының, төлевилел болгаш конструктор организацияларының ажылдакчылары коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинге идепкейлиг киржип турар. Эртем ажылдакчылары үлүг ажыл-агыйның хөгжүдериниң эртемтехниктиг айтырыгларын дүрген шиитпирлээр, депшилгелиг технологтуг чорудулгаларны тургузар, чаа техниканы нептередир, эртемнин бүдүрүлге-биле харылзаазын быжыглаар хүлээлгелерни ап турар.

Бүдүрүлгениң курлавырларын тодарадып, чугула техниктиг айтырыгларны шиитпирлээринге тускай чогаадыкчы бригадаларны тургузуп, эртемденнериниң болгаш бүдүрүлгелериниң ажылдакчыларының аразында кереэлерни чарып турар.

Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинге эртеминиң болгаш инженер-техниктиг хөй-ниитиниң киржиринин янзы-бүрү хевирлеринн амыдырал идип үндүрген деп В. В. Гришин чугаалаан. Амгы үеде үлетпүрде, тудугда, транспортта, эртем черлеринде 16 муң хөй-ниитиниң конструктор болгаш технология бюроларын, 14 муң хөй-ниитиниң бюроларын болгаш экономика анализтаарының бөлүктерин, 8 муң техника информациязының бюроларын, муң-муң чаартыкчыларның, хөй-ниитиниң эртем-шинчилел институттарының, дүржулга черлериниң чөвүлелдерин болгаш өске-даа чогаадыкчы каттыжылгаларын түргускүлээн. Олар чеднишкинниг ажылдап турарлар. Ол бот-тывынгыр каттыжышкыннарда миллион ажыг инженерлер, эртемденнер, чаартыкчы ажылчыннар ажылдап турарлар.

Ажылчы чоннарның техниктиг чогаадыкчы чоруунун хөгжүдезинге, чогаадыкчылларның болгаш рационализаторларның база эртем-техника нинтилелдеринин организациялазары улуг идигни берип турар. Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин олларның хүрээлениң калбарткан болгаш техниканың бүрүнгаар депшилгези дээш демиселге олларның ролюн күштелдирген. Ол организациялар амгы үеде 5 миллион ажыг кижини катыштырып турар. Чогаадыкчылар болгаш рационализаторлар чаартыкчы саналдарны амыдыралга боттандырып тургаш, 10 миллиард рубль экономияны чеди чылдың фондузунга киирер деп сөзүн бергеннер. Чогаадыкчы болгаш чаартыкчы саналдарны амыдыралга боттандырарының чеди чылдың эртиен дөртүү чылдарында 6 миллиард ажыг рубль камнап алдынган.

Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин амгы үеде совет ниитилелдиң амыдыралының бүгү-ле талаарын, база хоорайның болгаш көдээнин ажылчы чоннарын долузубиле хаара туткан. Ол шимчээшкинде беш муң хире медицина ажылдакчылары, миллион хире садыгнын болгаш хөй-ниити чемненилгезинин ажылдакчылары киржип турар. Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинче культура чергелериниң, улус өөредилгезиниң болгаш коммунал ажыл-агый черлериниң ажылдакчылары улам-на калбаа-биле киржип турарлар. Ол шимчээшкин болза, улус ажыл-агыйының бүдүрүкчүлүг эвес адырларына, ажылдакчыларны оларга бердинген херектерге, ажылчы чоннарның негелдерининге сагыш-човангыр, кичээнгейлиг хамаарылга дээш бедик харылсалгалыг кылдыр кижизидериниң школазы болу берген.

Партиянын XXII съездизиниң болган СЭКП ТК-ниң шиитпирлеринге дүүштүр, улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырларында коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинниң киржикчилериниң мурнунда улуг болган харылсалгалыг сорулгалар туруп турар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүгүн улам бедидеринге онза кичээнгейни салып турар. Күш-ажылдың делегейге эң бедик бүдүрүкчүлүгүн чедип алыры — коммунизм херээнин тиилелгезин хандырганы ол болур. Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкиннии мурнакчылары амгы үеде АБШ-та күш-ажылдың бүдүрүкчүлүгүнүң деннелии шагда-на ажыл кааптаанар. Ам миллион-миллион ажылчыннарга база шак ындыг күш-ажылдың бүдүрүкчүлүг чоруун чедип алырынга дузалаары чугула. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүгүнүң чайгылыш чок өзүгүшкүнүнүң үндезини болур техниктиг бурунгаар хөгжүдениң темпилерин дүргедедири—ол сорулганы шиитпирлээриниң оруу болур.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүгүнүң өзүлдези, чаа техника дээш, продукциянын бедик шынары дээш демиселдиң, күш-ажылды эртем ёзугуу-биле организастаары боттарының аразында бижыг харылзаалыг. Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкиннии киржикчилери, күш-ажылды эртем ёзугуу-биле организастаары боттарының аразында бижыг харылзаалыг. Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкиннии киржикчилери, күш-ажылды эртем ёзугуу-биле организастаары дээш, база бүдүрүлгениң культуразы дээш демиселге боттарының үлегерин көргүзүп турарлар. Ажыл шагын бүдүрүкчүлүг ажыглаары, мергежилдерни аралаштыр дакпыралары, харыгда ном станоктарга ажылдаарын нептередири дээш демиселди олар организастап турар. Коммунистиг күш-ажыл дээш чарыштың киржикчилериниң кичээнгейинге ол айтырыглар мурнуку хевээр артар ужурлуг.

Коммунистиг идейлиг чорукту, угаан-бодалдың байлаан, мораль талазы-биле ары болгаш күш-шыдал талазы-биле сайзырангай чорукту бодунга таарымчалыг кылдыр шингээткен, бүгү тала-биле сайзырангай чаа кижини кижизидерин бистиң партиявые коммунистиг түргүзуушкуниун эң-не кол сорулгаларының бирээзи кылдыр идип үнүүрген деп, илеткелчи демделээн. Чаа кижини кижизидери — ол дээрге хамыктың мурнунда ниитилелдиң чагаагай чоруу дээш күш-ажылга ынакшыл болгаш хүндүлел, күш-ажылчы дадыгыышкын-дыр.

Коммунистиг түргүзуушкуннуң, шалыпчын техниктиг депшилгенин үезинде, күш-ажыл кижинин культура-техниктиг доктаамал өзүлдезин, калбак билдилиг, хөй эртем-билиглиг болуруун улам улуг-биле негеп турар. Бодунун херээнге мергежилин бедидери бистиң үеним мурнакчы кижилеринин амыдыралчы негелдезин болуу берген. Коммунистиг күш-ажылдың коллективтериниң болгаш шалыпчыларының эң чугула хүлээлгелериниң бирээзи ол. Заочно болгаш көзээки институттарда, техникумнарда, ажылчын болгаш көдээ аныяктарның школаларында амгы үеде чедн миллион хире ажылчыннар, албан-хаакчылар, колхозчулар бүгүрүлгеден хоорулбайн өөренип турарлар. Ол болза коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкиннии мырыңай эгезинде турганындан ийи катап хөй-дүр. Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкиннии киржикчилериниң инициативазы-биле ниити билиглерниң, техниктиг болгаш экономиктиг өөредилгелериниң чаа хевирлери тыптып келгилээн.

Чарыштың төөгүзүнде бир-ле чүгаар, миллион-миллион ажыл-ишчилер чүгле ортумак алы дээди эртемни чедип алыр, хөй мергежилдя шингээдип алыр дээш хүлээлге ап турар эвес, харын боттарының чедип алган билининге ооружыгавайн, ону улам бедидер дээш доктаамал өөренирин, литератураны, музыканы, уран-чурултаны шингээдип алырын база хүлээнип турар деп, В. В. Гришин демделээн.

Күш-ажылды өөредилге-биле, ниитиниң ажыл-чорудулгазы-биле дүүштүрер болза, кижиниң чаа мөзүү-шынарларының хевирлеттинеринге, ону коллективизминиң ёзугуунга кижизидерингe идепкейлиг дузалаар. Коммунистиг күш-ажыл дээш чарыштың чорудулгазында бот-болурга идегежир, хүндүлежир болган ак-сеткилдиг дузалажыр чорук кижилерге тургустувар, шак-үеге, күш-ажыга, материалдыг үнелиг үүлдерге камныг болурунга кижилер чаңчыгар. Ол бүгү болза бүдүрүлгеге болгаш ниитиниң амыдыралынга чаа байдалды тургузар.

Чаа кижини — коммунизм дээш демиселдиң ыжыг турушту болгаш бүзүрелдиг демиселчизин кижизидерни коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкиннии эң чугула сорулгаларының бирээзи болур деп илеткелчи демделээн.

Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин улуг көдүрлүүшкүнде туруп турар. Ынчалза-даа оон организастаашкынында четпестер база бар деп, В. В. Гришин демделээн.

Профэвилел организацияларының сорулгазы — коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинни удуртуруп экижидери, оон бүгү хевирлерин деткири, коммунистиг күш-ажылдың коллективиниң болгаш шалыпчыларының чарыжын хөгжүдери, чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның, эртем-техниктиг ниитилелдериниң, ажылчы чоннарның бот-тывынгыр чогаадыкчы коллективтериниң хүрээлениң калбартыры, коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинге улам-на чаа, миллион-миллион ажылчы чоннарны хандыдары, ол шимчээшкин улам-на массалыг, бүгү улустуу болган турарын чедип алыры болур.

Мурнакчы дүржулганы пропагандалаар болгаш шингээдип ажыглаар талазы-биле ажылды шынгыы экижидери, хожудап турарларны аназ үндезилээш өрү тыттарды эргежок чугула деп илеткелчи демделээн. Коммунистиг күш-ажылдың коллективтериниң баазазынга көргүзүлүг бүдүрүлгелерни, совхозтарны, цехтерни, салбырларны болгаш фермаларны тургузары, мурнакчы дүржулганың школаларын организастаары, дүржулга солчуру-биле семинарларны, техниктиг конференцияларны, адырлар аайы-биле чөвүлел хуралдарны чорудары ажыктыг болур. Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкиннии киржикчилери болза ол шимчээшкиннии хемчээлдеринге кызыгаарланмайн, а бодунун салдарын бүгү ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыларга нептередип калбарткан, бүгү түүлдерге, кезээде үлегер-чижек болган турары, эш-өөрлерин ажылга хандыкпыткан, оларга боттарының дүржулганы болгаш билиглерин дамчыдып берген, хожудап турарларга дузаны көргүскен база аназ үндезилээш ниити көдүрлүүшкүнүү чедип алган турары эргежок чугула.

Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинге калбак массаларны хандыдып, мурнакчы дүржулганы пропагандалап болгаш шингээдип ажыглаап, ону эң калбак массаларның херээ кылып, ажылчы чоннарның медерелдиг чоруун бүгү хемчег-биле бедидип база күш-ажылдың сагыша-чурумун быжыдып турган, бистер коммунистиг күш-ажылдың тиилелгезинче чаңгыс ай калбак фронт-биле чоруур бис деп, В. В. Гришин чугаалаан.

Эш В. В. ГРИШИННИҢ илеткели

Часкы хову ажылдарының хүн демделели

Бо час чыдаргай, хүндүс хүн чылыдып турар, а түне аажок соок донаттыг час болуп турар. Ынчалзажок бойдустуң чыдаргай чоруктары дүжүт дугайында ажылагыйжы сагыш салып турар кижилерни коргуглайн турар. Олар часкы хову ажыдарын кызымаккай чорудуп турар. «Барлык» совхозтуң тараажылары болгаш механизаторлары байырлал мурнуңун күш-ажылчы эзлчээнте кирбишаан, хову ажылдарының бүгү комплексизин калбак фронтулуг чорудуп турар. Ында апрель 26-га чедир 2.091 гектар тараа культуралары, азы планның 41,8 хуузу, оон иштинде 1.991 гектар кызыл-тас тарыттынган, ол болза аъш-чемнинг көл культуразы — кызыл-тастың бүгү тарылгазының 65,7 хуузу болуп турар. Барлыкчылар тракторист Сарыглар Мергендей ышкаш бодунуң ындыг мурнакчылары-биле чоргаарларын эргелиг. Оон агрегады дөрт ажыл хүнүнде 189 гектарны чажып тараан. Хүн бүрүде ийи чедир база оон-даа хөй эзлчег онаалдаларын күүсеадип турар, механизаторлар С. Товарищтай, К. Мөктээр, П. Кара-Сал олар эш Мергендейден база хожудавайн турар. Ол ажыл-агыйның ажыл-ишчилери тараа культураларының тарылгазын Май 1-ге чедир доозар дээш бүгү күжениишкиннерин утландырып турар.

Оларның кожалары шекпээржилерде байдал өске, олар хүнде чүгле 50 гектарны чажып тараап, апрель 25-те темпизин дыка кудулаткан. Мында кол чылдагаан болза техниктиг хандырылганы багай организастаанында болуп турар, оон түннелинде ол хүн чедимче чок болганының хараазы-биле техниканың улуг кезии аназ турган.

Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйларының хөй кезии часкы хову ажылдарын дайынчы ёзу-биле калбартып турар. Ында чүгле апрель 25-тин хүнүнде 633 гектар чер аңдартынган болгаш 568 гектар чер чажып тарыттынган. Ол болза, эртиен хүннерниң көргүзүүнден дыка ажып турар. Чөөн-Хемчиктиң тараажылары чочактараа тарыырынче, кукуруза тарыырынга хөрзүн белеткээринче онза кичээнгей салып турар.

Улуг-Хем районнуң тараажылары болгаш механизаторлары боттарының аргаларындан куду ажылдап турар. Хөрзүнүнүң шыгын камгалап адыры дээш ёзулуг демисел ында чоруттунмайн турар. «Найырал» совхозта чаштырылганы таптап дескилевейн чорудуп турар, чамдык чаштырылга агрегаттары хөрзүнүү багай дескилээр чиик деңгилиг бүдүүлүк катоктарны ажыглап турар. Ынчалзажок совхозтуң директору эш Доржулдай, кол агроном эш Хвостов ол үрей кылыышкыны, агротехниканың улуг хажыдыышкынын болдуруп турар.

Дыка хөй участоктарда хөрзүн чажып тарыыр болу берген турбуже «Тес-Хем» совхозтуң удуртукчулары, тускай эртемнигнери үнелиг шаг-үени аназ эрттирип, часкы хову ажыдарын калбартпайн турарын хүн демделелинге моон мурнунда демдегдээн болгай. Ол хоралыг практика үргүлчүлеп турар. Ол ажыл-агыйның ховуларында амга чедир шыпшын. Мындыг чорук болза Тес-Хем бүдүрүге эргеделининң удуртукчулары, тускай эртемнигнери часкы хову ажыддарының эгезин алачаргаалаашкынче кииргенинин, чер-черде байдалды багай билгенининг түннели болур.

Каа-Хемнин тайга эдээнде «Тиилелге» колхозуң агаар-бойдус девидедип турар. Ында чоокта чаа база катап хар чаггап. Ынчалзажок дуржулгыг чер ажылдакчыларын ол коргутпайн турар. Олар часкы хову ажылдарын кыска хуусаада эрттирер дээш бүгү чүүлдерни белеткеп алганнар. Тракторларның чаштырылга агрегаттарындан аңгыда ильинкачылар эртиен чылдардагызы ышкаш чаштырылгага боду чоруур 12 комбайнарны база ажыглаар. Ол болза, тараа культураларының тарылгазын баштайгы хүннерден эгелээш бедик темпилер-биле чорудар болгаш черни белеткээр. Селлкалар-биле кошкан «СК-3» комбайн эки ажылдап кылып дескилээн аңгыс черге чаштырылганы чеднишкинниг чорудуп болуруун эртиен чылларның практиказы көргүскен. Колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары, тускай эртемнигнери ол дүржулганы боттарының ховуларынга нептередир ужурлуг.

Бо хүннерде «Сельхозтехниканың» районнар салбырларының коллективтеринге улуг болгаш харылсалгалыг сорулганы онааган. Олар болза, идегелдиг даянгыыш болур, техника белеткедин доозар, ховуларда үрелиишкиннерни болгаш чеднимче чок чорукторны үзүткаар, техниктиг ажаалдаларны организастаар талазы-биле колхозтарның болгаш совхозтарның механизаторларынга хүн бүрүнүң дузалаачызын көргүзөер, аныяк механизаторларга дузалаар ужуруг. Инженер-техниктиг ажылдакчыларның хүдээлгези болза тарылганы эки агротехниктиг хуусаада эрттирер дээш тракторларны болгаш көдээ ажыл-агыйның еске-даа машиналарын хүн-хүн чок ажыглаарын организастаары болур.

Тываның ховуларының ажыл-ишчилери! Май бирге төлептиг ужуражыышкынныы белеткээлинер.

Ажылды эки организастаанда

САДАК-ТЕРЕК. (Телефон-биле). Усть-Лабинчилерниң кыйгырыын деткивишаан, чуртка тараа бүдүрерин улам көвүдеир сорулга-биле «Барлык» совхозтуң ажыл-ишчилери тодаргай хүлээлгени алган. Тарыганың шөлүн 9170 гектар чедир калбартпышаан, тараанын ниити чыыладазын 70360 центнер чедирип, күрүнеге 12500 центнерни белеткээр.

Барлыктың шөлдериниде часкы хову ажылы бо хүннерде кидин-түүк. Чаагай дүжүт дээш демиселде совхозтуң 50 ажыг трактор агрегаттары соксаал чокка ажылдап, үлаштыр шуужүп турар. Күш-ажылды шын организастаанындан кыска үеним иштинде 4470 гектарны илиптээп, 1500 ажыг гектарны аңдарган.

Эрте чажар культураларның тарылгазын база эгелей берген. Баштайгы хүннерде кызыл-тасты 1990 гектарда, чочак-тараазы 120 гектарда чашкан.

Совхозтуң Ээр-Хавак болгаш Аксы-Барлык хову турлагларында херилге, шимелге эки тургустунган. Мурнакчыларны мактаан, хожудап турарларны шүүгүмчүлеп сүмелээн хана парлалгазының номерлери улаштыр үнүп, коргузгг самбыразын организастап турар.

Тараажылар ортузунга политиктигкижизидилге болгаш культура-массалыг ажылды парторганизациянын агитаторлары улам калбартып турар. Совхозта клуб эргелекчизи Донгак Шактарның удуртқан бот-тывынгыр уран чүүл болгумунун киржикчилери ховү турлагларынга 2-2 удаа барып концерт көргүскен.

Ажылдың бүдүнгүру, эки шынары дээш, майнын байырлалынга белектиг ужуражыры дээш чарыш улам калбарган. Сарыглар Мергендейниң башкарганы агрегат ийи хүн 70 гектарнын орнунга 152 гектарны тараан. Шык базырыышкынында Хомушку Күнзен, чер аңдарылгазында Күжүгет Чалбарган ышкаш ээлчег нормазын 130—150 хуу күүседип турарлар хөй.

ДАШТЫКЫДАН МЕДЭЭЛЕР

Куба Май 1-ге белеткенип турар

ГАВАНА. СЭТА-ның корреспондентизи М. БУЗИВСКИЙНИҢ дамчыдып турары болза:

Кубаның найысылалы — Гавана, чурттуң хоорайлары болгаш суурлары байырлал шимчи кирр шиметтиминпкен. Куба бүгү делегейниң ажылчы чоннарының байырлалы—Май бирге белеткенип турар. Фабрикаларның, заводтарның, гостиницаларның башкыларын болгаш чуртталга башкыларын туктар, транспараитылар, лозуңнар-биле шимээн, партияның болгаш чазактың удуртукчуларының, национал маадырларның чуруктарым асиан.

Байырлалдың чоокшулап кел чыдары башкыларның чүгле даштыкы шкмелдези-биле эвес, а фабрикаларның болгаш заводтарның цехтеринде, чигир тростникиниң плантацияларында база илереп турар.

Кубаның ажылчы чоннары байырлалга белеткелди «эки шынарлыг продукшияны хөйну үндүрер!» деп лозуңнуң адаа-биле чорудуп турар. Ам байырлал мурнунуң социалистиг чарыны улам нализрган. Металлургтар, пас-таавычылар, таакпы кылыкчыяры, чигир заводтарының ажылчыннары, чигир тростникиниң ажаан алыышкынында ажылдап турар ажылчыннар чаржып турар. Фабрикаларның болгаш заводтарның, улусчу будурулгелерниң ажылчыннарының, кедээ ажыл-агый кооперативтериниң чедишкиннериниң дугайында медээлер Хосталганың Ортулуунуң бүгү булуңнарындан кээп турар.

«Вангуардна сосиалиста» заводтуң металлургтары мартта ийи неделяда бергенинден 11 муң тонна хөй каанны апрельдиң ийи неделязының дургузунда берген. Олар «чурттуң экономиказынга хөй металлды бээр» деп лозуң-биле чаржып турар.

Гуанабакоа хоорайда «Робле» фабриканың пос-таавычылары апрель айда пестерни хүн бүрүде будурерин 9 хуу немей нанудеткен. Таакпы кылыкчылары олардан база хомудавайн турар. Гавананың таакпы фабриказының тус-тус цехтеринде таакпы кылырларны будурери чарыштың хүнкеринде 6,3-тен 15 хуу чедир нанудээн.

Чигир плантацияларында кедээ ажыл-агыйның он-он муң ажылчыннары болгаш чигир тростникин ажаап алырынга киржири-биле найысылалдың будурулгелериниң эки-тура-биле келген ажылчыннар Майның бирзин телептиг утмуурунга белеткенмишаан, эрес соруитуг ажылдап турар. Лас-Вильяс мошуда мурнаичы ажылчын Мауэль Лопес Сантана бир хүнде 1.648 арроба чигир тростникти ажаап алган (1 арроба—11,5 килограмма ден,—корреспондентиниң тайылбыры). Ажылдап кылыышкынның ындыг рекордун чаңгыс-даа ажылчын чедип албаан турган.

Чигир плантацияларының мурнаичы ажылчыннарының Май 1-ге тураскаал болдурган национал маргылдаазы апрель 28-те болур.

Европаның, Азияның, Африканың, Латин Американың чурттарының профзвилел төлээлери Май бирниң байырлалынга киржири-биле Гаванада кээп турар.

Айыыл чок чорук Чөвүлелинде

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Каттышкан Нациялар Организациязының Айыыл чок чорук Чөвүлели Сенегалдың кызыгаарларын болгаш агаар делгемин Португалияның үрээнинге Сенегал Республиканың удурланыышкынын чугаалажып көөрүн доозуп турар. Португалияның агрессчи үүлгедиглери удурланыышкынның үндезини болган: апрель 9-та Португалияның шериг самолёттары Сенегалдың чурттакчылыг Буньяк суурун бомбалаан болгаш боолаан.

Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң апрель 23-те болган хуралынга Сенегалдың, Марокконуң, Гананың болгаш Францияның төлээлекчилери саналл бергеннер.

Францияның төлээлекчизи Африкада Португалияның политиказын камгалап турган. Чурттакчылыг Буньяк деп суурну бомбалааны болгаш боолааны—ол дээрге тайбыга болгаш айыыл чок чорукка кыжанығны тургуспайн турар чүгле «таварызга-биле болган чүве-дир» дээр аян-биле Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң кежигүннерин бүзүредирин ол орадашкан.

Францияның төлээлекчизи Гананың болгаш Марокконуң мурнундан киирген резолюцияның төлевилелинге эренгейн-биле удурланмаан.

Резолюцияның төлевилели ылангыя Сенегалдың девискээринче Португалияның халдаашкыннарын Айыыл чок чорук Чөвүлелинден буруу шаварын болгаш болуушкуннарның моон сонгаргы хөлөүлдезин үргүлүүнүң хайгаралыга алырынче КНО-нуң чингине секретарын кыйгырып турар.

Сенегалга удур Португалияның үүлгедии—ол дээрге таварыга-биле болган «енчүк-чөнгээ эвес», португали колониализминиң агрессчи үүлгедии-дир дээрзин барымдаалап көөрүнче Айыыл чок чорук Чөвүлелин Марокконуң төлээзи Ахмед Таиби Бенхима кыйгырган.

Марокконуң болгаш Гананың санналган резолюциязының төлевилелинге удур дадагалзавайн турарын Сенегалдың төлээлекчизи Усман Сосе Диоп медеглээн. Ынчыг болза-даа Португалияның агрессчи үүлгедиглерин-биле холбаштыр ол резолюцияның төлевилелиниң четче шинтпирлиг эвес болуп турарынга харааданн турар мен деп, ол чугаалаан.

Резолюцияның төлевилелиниң талазы-биле бадылаашкын Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң апрель 24-те хуралынга болуур ужурлуг.



Красноярскиде Енисейни кешилдир көөруг.
ЧУРААННАР: Красноярск хоорайда чурулга училишежиниң сургуулдары: Мажар Моигуш биле Нанчар Баазам.

Байдал нарыыдап турар

БЕЙРУТ. (СЭТА). Иорданияда байдал улам-на дүшкүүрлүг болуп турар. Аммандан кээп турар дыннадыглар ёзугаар алырга, монархиялыг ёзучурумга удур, араб күрүнелериниң үш талаллыг федерациязы-биле чангыс эп дээш шимчээшкинни базар дээш, иордан эрге-чагыргалар бүгү хемчегларин ап турарлар. Чуртта комендант шагы мурнуку хевээр арткан. Бооченсектиг куяк машиналар Аманн хоорайда чорун турар. Иерусалимден Рамаллахче, Наблусче болгаш Дженинче чоруткан чазаглыг оруктарны дүй моондактаан, ону арзб легионун солдаттары камгалап турар. Оруктуң үзе кирер даош, теннелчек суурундак демирлерден моондактаашкыннарны белеткээн. Наблустуу бүрүү-биле бүзээлеп турар шериг таннылдарын ол черде тарады тургускулаан.

Даштыкы агентилелдериниң дыннадып турары-биле алырга, Эр-рифлиниң дүжүтткен чазаалыын 11 кежигүннерин эрге чагыргалар тудуп хоруглаан, чоокта чаагы чыскаалдырның өгелекчилери олар болган даош янзылыг кылдыр оларны бүрүүдаып турар. Франс Пресс агентилелдиң дыннадып турары-биле алырга, иордан эрге-чагырралар 100 ажыг кижини тудуп бажыннаан. Парламентиниң 10 кежигүннерин бажыныарында хоруглаан.

Ол бүгү чүүлдер турза-даа, янзыбүрү иордан хоорайларда чыскаалдар болуп турар. Ол чыскаалдарның өгелекчилери студентилер болгаш үеүүкү класстарның өреникчилери болуп турар. Апрельдиң 23-те найысылалып алаан каш районнарынга чыскаалдар болгулаан. Элээн каш кижи балыгаттырган болгаш туттурган.

150 хире студентилерни тудуп хоруглаан, оларның аразында балыгаттырганнар база бар деп, Рейтер агентилел дыннадып турар.

Амманның төвүнге чыскаалды шеригар тарадыр сывырганының соонда, студентилер удурланыышкынның демдээ кылдыр олурар ажыл соксадыышкынын кылган.

Жерихо хоорайдан дыннадып турары-биле алырга, боттарының черинче ээп чанарының болдунар аргазын нанаап турар, Палестинадан дезип келгеннерниң лагерьлеринин бирээзинге шериглер чыскаалганнарны адыш боолаан. Соңгу иордан хоорай Хевронга аткылажыышкын соонда хүн-хүн чок турар комендант шагын кинрген.

Иорданиянын хааны Хусейнниң парлалга конференциязынга «адам чүүгүн кагбас мен» дээн медеглели чуртка чыскаалдарның чаа чалгынын болдурган. Аиаа харыы кылдыр полицияны болгаш айыыл чок чорукчуң күштерин күштелдирери-биле иордан эрге-чагыргалар немелде шериг кезектерин найысылалче келдирген болгаш камгалал хемчегларин күштелдирген.

Анхела Гримаунуң киленнээшкини болгаш кажыыдалы

ПАРИЖ. (СЭТА). Франкочу дээрбечилерге араатанзыг ёзу-биле өлүргкен, испан улустуң алдарлыг оглунуң кадайы Анхела Гримаунуң чоокта чаа Парижке болган парлалга конференциязынга медеглээни: «Бодбаазырангай кижи төрелгетен генерал Франкога киленнезин!».

Испанияга тайбың нептерээн, мээн чүүгүн демократияның байдалынга чүүгүн турары—мээн ээ-не изиг күзелим ол деп Анхела Гримау үргүлүүлеп чугаалаан. Ам биске таварышкан ындыг кажыдал өске нелерге, өске кадайларга болгаш өске уруглларга таварыжрыны күзевейн турар мен. Мээң аппаамны өлүргенге—бүжар-чүдек үүлгелиг болуур-дур. Хоойлунуң кандыг-даа сагыышкыны чокка ону бүрүүдадып, судтаан болгаш шаажылап өлүрер деп шинткен, чүге дээрге, ол коммунист болгаш испан патриот чораан дээш ынчанган.

Гуманныг бүзүрелдиглерни барымдаалаш, мээң аппаамны камгалап, ооң амызын алыр дээш кедүрүлү үнген чазактарның болгаш күрүнелерниң баштыннарынга, чүүгүлелиг болгаш политиктиг ажылдакчыларга, бүгү делегейде бүгү-ле эр, херээжен кижилерге сагыш-сеткилимнин хынызындан өөрүп четтирип тур мен.

Мадридке болган «суд чорудулгазынга» олурушкан француз, англи болгаш итали юристер парлалга конференциязынга база медеглел кыганнар. Хуцнан Гримауну судтаан «судту» халыптыг болгаш хоозун чүүл болган деп, олар айыткан. Ол судтуң үезинде шын шиндилге дугайында кандыг-даа билиишкиннерни дорамчылаан.

Коммунистерге удур ужур-дүржок чоруктар

КАРАКАС. (СЭТА). Венесуэланың Коммунистиг партиязының удурткучулары сенаторлар Хесуе Фариаңың, Помпейо Маркестин, депутаттар Густаво Мачадонуң, Эдуардо Мачадонуң, Педро Ортегу Диастың, Гильеро Гарсиа Понсенин, а ол ышкаш «чөөннерниң революстуг шимчээшкини» партиянын чингине секретары Доминго Альберто Ранхельнин даэш болбас парламент эргезин Венесуэланың суд органнары казыыр болап турар. Даэди судта чогуур доктаалды белеткеп турар.

«Чазакка удур ажыл-чорудулгазы» дээш коммунистиг партияның бүрүүдаттырып турар алээн каш кеску ажылдакчыларын тудуп хоруглаар дугайында айтыышкынны база берген.

Коммунистерге удур ужур-дүржок чоруктарга Венесуэланың депшилегиг хөй-нинтизинниң талазындан шинтпирлиг удурланып турар.

Федерацияны тургускан дугайында дугуржулганы Сирия бадылаан

КАИР. (СЭТА). МЕН агентилелдин дамчытканы-биле алырга, Сирияның «Революсчу командылалының национал чөвүлели» Египеттин, Сириянын, Иракгын федералдыг эвилелин тургузар дугайында дугуржулганы бадылаан.

Информация агентилелдериниң дыннадып турары-биле алырга, мурнунда Болумбияның БНО-га төлээлекчизи турган Фернандо Лондоньо дантыкы херектер министри болган.

Болумбияның чаа чазаа

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Болумбияда чаа чазакты тургускан. Ооң составынга консервативтиг партиядан—алды министрлер, либералдыг партиядан — алды, армиядан—бир кижи кирген.

«ҮШКҮ ТАЙМ» КИНО

Чүгле болдуюң чуртунга эвес, а Европанын хөй-хөй чурттарынга спортчу ат-алдары алгаан—Киевтин «Динамо» командазының футболистериниң калчаалыг дайзынның кыжанығына кызаттырып турары экранга көстүп келир. Олариың артында — немец солдаттар. Дерзия дайзын автомадының мажызын кажандаа болза чаза туруп, кем-бүрүү чок совет спортсменнерни карак чивеш араазында кыра тудуп каарынга белеп — чүгле дужаал маган турган. Ада-чурттуң Улуг дайзынының кадыг-берге чылдарында болган болуушкунга үндезилеттинин тургустуунган «Үшкү тайм» деп кинофильм ынчаар эгелээр.

Фильмниң маадырлары — Киевтин «Динамо» командазының футболистери 1942 чылдың берге үезинде дайзынның бүзээлээшкинниге кирип туттурган, концлагерьге хоругдаттырыптарлар.

Спорттуң кандыг-даа хевирине маргылдаага совет спортсмен шынчы, ёзулуг ак-сеткилдиг ойнаар дээрзи билдингир болгай. Бо фильмде көргүскен болуушкун, спортчу демисел оон сыр өске байдалда эртип турар. Концлагерьниң гитлержи режимниге, эттеп-согуушкунга, шыдажыр аргажок кадыг кара ажылга сыырадып, хилинчектеттирген совет спортсменнер спорт төөгүзүнге болуп көрбээн маадырлыг чорукту кылырлар. Дижинге чедир чепсегленген дайзын-биле чүгле ок-боолуг эвес, а харын аиаа-да бир бөдүүн буг-бомбүү-биле-даа демисежин болурун олар шинтпирлин-биле көргүскеннер.

Немец командылал бодунга ыыдыг соруганы салып алган турган: бүгү-ле арганы ажыглап турган, концлагерьде хоругдаттырган совет спортсменнер-биле боттарының ак шилиндек дээш бут-бомбүкчүлерин ужураштырар. Ынчан немецтер чүгле дайзын шөлүге эвес, харын спортчу демиселге артык күштүүн көргүзерин пропагандалаар болааннар.

Бистиң оолдарывыска удур немецтер боттарының эң-не шилиттиг-ген «Легион Кондор» деп командазын ужураштырар деп шинтпирлээн. Олар эки байдалга чурттап, шыдаар-ла шаа-биле чемненнип, каяа-даа баргында, кара-туразы-биле ажылап турганнар. Олар совет хамаатыларын дорамчылап, азып, боолаарындан-даа чалданмайн турганнар.

Шак мындыг дайзын-биле спортчу күжүн шевежир деп «Динамочуун» футболистерни фашистер албадапкан. Динамочулар эң-не берге күш-ажылды күүседип, кижи бүрүзү таныттывар аргажок арын, баксыраан турган.

Совет спортсменнер дорамчылалдыг ужуражылгадан ойталаар деп бодааннар. Төрээн чуртунуң бүгү чону немец-фашистер эжелекчилерге удур эрес-дидим тулчуп, оларга өлүмүг ойтур шавышкынны берип турда, олар, туттуруп хоругдаттырган совет футболистер, коор хөөнү чок дайзын-биле ойнаарын күзевейн турганнар. Ынчалза-даа команданың капитаны Соколовский ынчан тургустуунуп келген байдалды эш-оорүнге тайылбырлап, кижи бүрүзү бодунуң хүлээзин күүседип шыдаар дээрзин бүзүреткен. Бир эвес бистиң футболистериивис немецтериниң ады алгаан, сураглыг командазын тиилеп аптар болаза, фашистер команданың бүгү киржиичилерин адын ааптар дээрзи билдингир турган.

«Өлүмүң маргылдаазы» деп адаан шак бо ужуражымшкынны фильмде кайгамчыл бедик мергежил-биле тода көргүскен.

Немец солдаттарның черликсиг алгы-кышкызынга үдеттирген фашист футболистер баштайгы таймда инициативаны ап, мурнунга чорун турган. Ужуражылганың шинтпирлиг база немец турда, олар совет футболистерге удур канчаар-даа ажылаар эргелиг турганнар. Кажам бистиң футболистериивис харыы атаканы кылып, тиилелгени чаалап эгелээнде, бүгү Германияга мактаттырган командазы өнүп оскунуп, спортчу чурумга хоругдаттырган эң-не нарын аргаларыны ажыглаан. Төрээн чуртунга бердингеи маадыр патриоттар — совет футболистериң күзел-соруун, чайгылыш чок маадыр туружун ол ажылалдар сып шыдаваан. Дайзынның хаалгазынче кижи тепкен бомбук бүрүзү-ле артилерия огу-бile домей турган. Ындыг өлүмүг согуну фашистер олардан манаваан.

«Тиилээр болзуңарза, шинткел — адын өлүрер бис»... Немец фашистер боттарының ол кыжанымшкынын чиявыла күүседир дээрзин билип турза-даа, совет футболистер боттарының шинтпирлеринге шынчы болуп артканнар.

Бо фильмни «Мосфильм» киностудиязының коллективи бүдүрүп үндүрген. Сценарийин А. Боршаговский, оператору С. Зайцев, тургузуучу-режиссеру — Е. Корелов. Маргылдааның чогум үезин тыртып, спортчу хевирлерин күүседиринге сураглыг совет футболист, олимпий оюннарының чемпиону М. Огоньков киришкен.

Д. БААЗАН.

ХЛЕБ, БУЛКА...

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырының сууру 1300 ажыг чурттакчылыг. Ону долгандыр фермаларда дыка хөй малчыннар база чурттап турар.

Мурнунда суурнуң чурттакчыларын хлеб-биле автолавка аки хандырып турган. Ынчаарга районнуң хуучулар төлөвлекчилериниң чоокта чаа болуп эрткен хуралының шинтпири ёзугаар Улуг-Хая рабкооптуң Улуг-Хем райпозунга каттыштырганының соолгунде автолавкавыс доктаамал келбестээн. Чурттакчыларның хлеви 1, 2 хонукта үстүп турар таварылгалар хөй, ооң-биле кады хлебтиң шынары база кудулаан.

Совхозтуң база бир улуг салбырында ажылчыннарының болгаш малчыннарның хандырылгазында бо четпести дирекция чери, ажылчыннар комитеди эскербейн турар.

Арыг-Бажы суурнуң ажылчы чоннарын аки шынарлыг хлеб, булка кылыглары-биле хандырарын эжиждер дугайында айтырыгны эң дүрген шинтпирээри Улуг-Хем райпозунуң баштаар черинден негеттинип турар.

Т. ХОВАЛЫГ.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага кежүп турар булуттарлыг, хар-чаъс шоолуг чагбас хүн болур. Хат ей-тавында. Агаарның температуразы: дагыыг черлерге—0—5, оон өскээнинге—7—12, а Кызылга 7—9 градус чылыг.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Кинотеатрларга

АПРЕЛЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кызыгаар уреичизи» 10, 12, «Үшкү тайм» (дедгем экранныг) 2, 4, 6, 8, «Ыр—амыдыралче», «Үшкү тайм» 10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Рыжин», «Бижиг бодаяды ажып эртип турда» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Мультипликациялар 10, «Амылыг үнген салгал» 11.15, 1.15, 3.15, «Суг дамыыры» 5.15, 7.15, «Аар могарал буруудадып тур», «Суг дамыыры» 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Цирк» 2.30, 4.30, 6.30, «Морнал көрүмер Ю. Гагарин», «Дмитрий Фурманов», «Цирк» 8.30 шактарда.

АКШАЛЫГ ХАП

Мораль темазындан

Сергей Лукич Домрачев-биле кады ооң мурнунда хоорайга каш-даа удаа дежурныйлаан улус бис. Ол дээрге көөргеттинер чаң чок, бичe сеткилдиг, эптиг-эстидек эр чүве. Бо удаада база-ла ооң-биле дежурныйлаар кылдыр таварыжы берип-тир бис. Сергей Лукич милиция шугумунга 23 чылдар дургузунда ажылдап келген. Ынчангаш ону: «көрбээн чүвези чок, кедүрбээн хөнээ чок» деп хөөрем чок сеглеп болур. Бодунуң ажылынга арга-дужулгазы-даа улуг кижи.

Бисти көрүп каан старшина Домрачев чазык хүлүмзүрбүшаан, мөге-шыырак холуун сунду:

— Улусчу дружинниктер, мендин! База-ла кады дежурныйлаар ышкажыл бис?

Хүн чаа-ла ажыттанып турган үүве. Кежээки кыйгагар куу чырык соңга өттүр өрээл иштинче кирип, анда бүгү-ле үүвелерни: стол, сандайларны, саазынны, кижилерниң арынарын бир дескн чырыдып турган.

Дежурныйлаар милиция ажылдакчылары болгаш дружинниктер онаашкан черлеринде тургулапкан.

Ол-ла хамык хайгыылчылар-биле харылзажып, оларга команда берип, херек апарган таварылгада оларның келдирген черинче улусту чорудуп турар штаб — хоорайның милиция киидизиниң дежурный өрээли ол. Ол кежээ штабка база-ла Сергей Лукич олуруп турган.

Дайынчы штаб хайнымшкыныг ажылда. Хоорайның ол-бо черлеринде баргылаан дежурныйлардан баштайгы медээлер кээп эгелээн. «Шымда, дүрген дыңнаг!» дээнзиг, өрээл иштинде телефон аппарады кулактыы уюкталдыр, үзүктел чок кыңгырткайны бээр.

— Дежурный дыңнап тур! Чүү че? Ийет... Ийет... Адыңар кауызы боор? Ындыг-дыр.

Телефонну дыңнавышаан, келдириишкин кылган черинң адрезин демдеглел дептеринге бижий шаап каар.

— Дружинниктерден эдертип алгаш, дүрген чорутпааже хоржок! Ында бир опчокпай эзирип алгаш, улуска дыш бербейн турар-дыр. Ооң бажын эттендирбес херек...

Карак чивеш дээр аразында машина хирт дээр. Дежурный эрлерде бичии-даа саадаашкын чок. Дуза дилээн черге дораан-на чеде берген турар. Мялиция ажылдакчыларының болгаш улусчу дружинниктерниң күженишкинниг, кызымак ажылы хөйнинтинниң корум-чурумун хажыдар чоруктарны эвээжедип турар. Корум-чурум хажыткан чоруктарның чаңгыс-даа таварылгазы эскертинмейн эртпес апарган...

Телефон база катап дагжай бээрге, Сергей Лукич телефон дыңзазын алгаш, кулаанга чыпшар тудупту.

— Дежурный дыңнап тур! Кайыын ирги?—А-а... Эки-дир. Шөлээн болза ол-ла чаагай-дыр. Чаа, буянныг бол!..

Өже берген папиросун катап кыпсып алгаш, демдеглел дептеринге бижилгени кылып каан.

Мялициянын дүнеки дежурный өрээли кандыг-ла бир нарын башкарылга пунктузу ышкаш кылдыр сагындырар. Нарын аппараттың кайы-бир черинде бичии-ле хажыдыышкын болу бээрге, ооң «организмин» башкарылга пунктузунче дамчыдыптар. Башкарылга пунктузундан салып чоруткан медээ ол хажыдыышкынны эдс тыртып каар. Ооң база катаплa шуудап, ыржым апаар.

Бичии чайланы бээр аразында, Сергей Лукич демдеглел дептерин хажыдыынче салып каап, эрткен неделяда болгулаан таварылгаларны чугаалады ол.

Хамааты Сарыг-оол дээрзи кежээ орайтай бергенде ажылын дооскаш, бажыңынче ээп кел чораам. Асфальтылап каан кудумчуга бир-ле чүве ооң будунуң бажынга ылдыртынгаш, элээн ырады чаштай берген. Черде чуглуп чораан чүвени көргеш: «Даш боор бе? Чоп даш чок чүвел?» деп бодаан. Оон бир буду-биле демги чүвениң кырын орта базыптарга, чымчаш дээш. Ам-на чиктигзингеш, черде чыткан чүвени холуига тудуп алган. Акша хавы! Иштинде чаа саазын акшалар шалыртайнып, көпеектер кынгыртайнып турар болгаш. Ишкири кончуг, даргайтыр дыгып каан.

— Хөөкүй амытанны!—деп, демги эр чаасхаан чугаалаиган. — Кармандан ушта тыртып каанкаиы ол ирги бе?

Долгандыр көргүлээн. Кижи-даа чок. Элээн ыракта бир кудумчу бездиринде эрткен-дүшкен улустарның даванының даажы, чугаалашкан үнү дыңналган.

«Ам-даа эскербээн чадавас болгаин бо—деп бодаиган.—Мен дег база-ла мындыг ажыл кижизи боор чадавас. Ооң ажылдап алган байгы шалыңы-даа бо бооруң канчап билир? Хөй ажы-төлдүг кижи боор магат чок». Ынчаар бодап кээрге, Сарыг-оолдуң сеткили саргып, «бо акшалыг хапты ээзинге канчап-ла тыпсырыл?» деп бодал бажыңын иштинге кире хонуп келген. Ол үр-даа боданмайн, милиция черинче базыптан. Ак-сеткилдиг кижи черге чыткан акшалыг хапты шагдаа черинге дужаап берген.

База бир факт. Александра Сергеевна Тюмкина хүндүс кудумчулап чоруп олурган. Хүн удур көөрге, тас оруктa бир-ле чүве кылаңайнып чыткан. Сезингеш чеде бээрге, «Колос» деп маркалыг, хол шагы болган. Шакты албайн: «Үреглеп, уруглар ойнап чораан каапкан шак боор бе?» деп бодаап, элээн көрүп турарга, шактың сан айтыр согунчугажы секундаиы санап, үзүктел чок долганып турган. Өске кижилерниң күш-ажылын үнелеп билир, угаан-сарыылдыг ол кижи биеэги шакты олча бодап, эт кылырын-даа сагынмаан. Ук шак шагдаа черинге дужааттынган.

Коммунизм тургузукчузунуң бедик моральдыг мөзүг-шынарын херечилеп турар шак бо чергелиг шынчы, ак-сеткилдиг, кижизиг чоруктарның фактыларын хөйну көргүзүп болур — деп, Сергей Лукич түнеп чугаалады.— Ол чаа чүүлдүн өзүмү-дүр. Кижи бүрүзү шак ындыг болур ужурлуг. Ону чедип алыр дээш, улуг ажылды чорудар херек. Бо талазы-биле милиция ажылдакчылары, улусчу дружинниктер улуг ажылдарны чорудуп турар. Ынчалзажок эргинин артышкынларының илереэшкиннери ам-даа таварыжып тургулаар.

Аиаа бадыткал кылдыр Сергей Лукич элээн каш чижектерни базала чугаалады.

— Бо олурар оолчугашты көрүнер даош. Чүге мында чедип келген кижи деп бодаар силер? Моок адазының келирин бүдүн чартык шак манап тур бис.

Булуңда узун сандай кырында олурган, дозураш кара карактарлыг оолчугаш, арай-ла эгенген хевирлиг, бөргүн үүштап, шалада довуракты идинии бажынче көрүп олур.

— Магазинге кире бергеш, ийи хааржак конфетаны улуг хойнуига суптан шыкажыл. Акшазы бар, ол хирезинде өртээн төлеваэн-дир. Азы уттуптуң бе, Вова?

— Чок...

— Өжегээр алган шыкажыл сен?

— Билбедим... Демги ол... өртээн...

— Кажарлап шыдавас сен, билдин бе!

Конфета «часкапкан» чүү кижиниң оглул ол? Ол болза Кызылдың нефть базазында трактористеп ажылдап турар Василий Матвеевич Зверевтиң оглу-дур. Вова Зверев—Кызылдың № 11 школазының өөреникчизи. Василий Матвеевичиниң кадгйы ажылдавайн турар, өг-бүлезинде дөрт уруглар-лыг. Зверевтер боттарының ажы-төлүн кижизидеринге шоолуг кичээнгей салбайн турар. Ооң уламыидан 15 харлыг Вова 5-ки класска ийи чыл улаштыр олуруп келген. Ам харын-даа школажке баарындан янзы-бүрү сылдаг-биле ойталап, азы кичээлге баргында ёзу барымдаалап, шак эртпирип турар. Өг-бүледе багай кижизидилгенин уламыидан Вова бичиизиидеи эгелеп оорлап, карак ажыттаар чорукче киргеии ол-дур. Бо талазы-биле № 11 школаның башкылар коллективин болгаш төрелдер комитедии база-ла чемелээр херек. Ол школада өөредилге-кижизидилгелиг ажыл кошкак дээрзин бо факт хереченл турар-дыр.

Аар-саар чүвелерни оорлаарын, карак ажыттаарын улуг кижилер кыла бээрге, оон чүдек-бужар, берсекчиг чүве кайда боор! Ындыг кижилерниң ам-даа таварыжып турары харааданчыг.

Юрий Петрович Иванов дээрзи сантехмонтажта сантехник болуп ажылдап турар. Ап турар шалыныда хоомай эвес. А ол хирезинде Иванов «часкаптарыига» чаңчыга бергеи. Садыгжы чок магазинге кире бергеш, беш боодал папиросту иштии хойнунче дыгып алган. Кускужеге эът сыырып алган эзир-шыкаш, иштн шөртее берген турган эрни улус көргеш, кайгай бергеи. Хөй папирос «чемнеп» алган ол мезил база-ла милиция ажылдакчыларыига таварыжы берген.

А бо таварылга оон-даа ыядынчыг. Рамса Васильевна Бузырева кайда-даа ажылавайн, өг-бүле ээзи болуп, тамчыктыг олуруп турар. Ол кандыг-даа ажылды кылып болур кадык, шырак. Ынчалза-даа Бузырева ажыл кылырындан чалгаараар. А кажан садыг черинге кире бергелде ооң караа чүгүртүлеиген, чилбизи хайнып эгелээр. Арай озалаш черге чыткан чүвеии ооң караа чандыр көрбес. Рамса Васильевна садыгта кире бергеш, 300 грамм колбасаны чеңнепкеи. Арын-нүүрүн дайнам, колбасага садыпканы ол ышкажыл.

Телефоннуң кыңгыраан даажы өрээл иштиинң ыржымын үрептн. Телефон дацзазын салып каап, Сергей Лукич чугаалады:

— Ам бистер хаптаалынар. Мынаар бир черде корум-чурум хажыдып турар кижилер бар-дыр.

Карангыны караанын оду-биле кезе чыртыпышаан, машина дирижерлеп олур. Хөй-нинтиниң корум-чурумунуң камгалакчылары амыр-дыжын-даа бодавайн, дүиүүн каранғызы-даа дивейн ажылдап турарлар. Н. С. Хрущевтуң мынча дээн сөстери ынчан сагышка кирип келир. «Бистиң милициявыста шынаала маадырлыг кижилер хөй, бистиң улусчу милициявыс улуг, херектиг болгаш ёнчүг берге ажылды күүседип турар».

А. КУЛАРОВ,
А. СОДУНАМ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кулумчуза бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда киидизиниң 23—54, харысаалгалыг секретарының 23-35, кедээ ажыл-агый киидизиниң 25-38, партийжи амыдырал киидизиниң 37-13, иштики информация киидизиниң 20-60, чагаа болгаи совет тургузуг киидистериниң 21-27, үлетпүр болгаи транспорт база культура амыдырал киидистериниң 22-64, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 21-47, харысаалгалыг дежурныйның 23-54, Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00161. Чагыг № 130. Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч.
АПРЕЛЬ
28
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 101—102
(5505—5506).

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

Өртээ 2 көп.

ЭШ ФИДЕЛЬ КАСТРО РУС СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНДЕ

МУРМАНСК, апрель 27. (СЭТА-ның тускай корреспондентизи). Бөгүн бистиң Төрээн чуртувустуң соңгу кызыгаары куба улустуң алдарлыг маадырының мурнунга аалчыны хүлээп алыр ёзу-биле ажыттынган. Социалистиг революцияның чаңгыс аай партиязының национал удуртулгазының бирги секретары, Куба Республиканың Революсчу чазааның премьер-министри эш Фидель Кастро Рус Совет Эвилелинде чедип келген. Ол, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Никита Сергеевич Хрущевтуң чалаанын ёзугаар найыралдың аян-чоруун кылып, бистиң чуртувуста келген.

Эш Фидель Кастро-биле кады ону үдеп чоруур кижилер чедип келген.

Эргим аалчыларның совет черге ужудуп келгени «Ту-114» деп агаар лайнери кончуг эрте кээп хонупкан аэродромга оларны СЭКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги оралакчызы А. И. Микоян, а ол ышкаш ССРЭ-ниң министри А. А. Ишков, ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министриниң бирги оралакчызы В. В. Кузнецов, ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң

(Төнчүзү 4-ку арымда).

ҮЛЕТПҮРНҮҢ БОЛГАШ ТУДУГНУҢ БҮГҮ КУРЛАВЫРЛАРЫН КОММУНИЗМГЕ БАРААН БОЛДУРАР

РСФСР-ниң үлетпүр болгаш тудуг ажылдакчыларының чөвүлел хуралынга эш Н. С. ХРУЩЕВТУҢ 1963 чылдың апрель 24-те чугаазы

(Уланчызы. Эгези № 100 (5504) солунда).

Ынчангаш ындыг диспропорцияны болдурбас төлээде, күүр кислотазының бүдүрүлгелериниң тудугларын ажыглаче киирер дээш бүгү күштү үүнүп-даа мурнунда олче мөөннеги дег. Ындыг турбуже, ынчаар кылдынмайн турары хомудаачыг.

ССРЭ-ниң Күрпланы, ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чөвүлели болгаш Химия талазы-биле Комитети бо айтырыгны эки өөренип көрүп, ажылдап турар бүдүрүлгелерде бар курлавырларны санап көөр болгаш тодаргай планны тургузар база ону күүсседир дээш ажылды калбартыр болза чогуур.

Төп черде-даа болгаш база ол ышкаш чер-черде-даа бистиң ажыл-ыйыжы болгаш партийжи удуртукчуларывыс химияның депшилгелиг ролюн, улус ажыл-агыйын химижидериниң экономиктиг, кайгамчык улуг ажыктыын туюлунга чедир амдаа эки билбейин турарлар деп чүвени чугаалаар херек.

Материалдыг бүдүрүлгениң бүгү адырларында химия эртемниң болгаш техниканың эң чаа чедишкиннерин бүгү хемчег-биле нептередири күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн дыка бедидер деп чүве билдингир. Бир эвес экономиканың хөгжүлдезинге ажыглаарынга химияны долу хемчээлдии-биле тургуспас болзувусса, ынчан бистиң дүген бүрүнгаарлаарывыстың болдунар аргалары өлөөн бергедей бээр.

Чиик болгаш аъш-чем үлетпүрлеринде улуг курлавырлар бар. Бир эвес бар турар бүдүрүлгелернин күчүлерин удам долу ажыглаар болза, чиг-эттиг болгаш материалдарны улам шын чарыгдаар болза, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип база чонга хереглээр барааннарны бүдүрүп үндүрерин улгаттырып болур. Дүктен кылган эң чиик нөстерни аязы-бүрү химиктиг удазыннар-биле холуштуруп кылып үндүрериниң шилчип кирер болза, садыг четкилеринде немелде 45 миллион дөрбелчин метр пальто нөстерин ап болурун тускай эртемниглер санап келген. Бо курлавыр эвес бе ынчаш?

Калбак хереглелдиң кылыгларын бүдүрерине химия үлетпүрүнүң продуктуларын хереглээр черлер кончуг хөй деп чүвени чүгле специалистер эвес, харын специалист эвес-даа кижилер билирлер. Бо дээрге кылымал кеш, кылымал алгы, ботинкаларга быжыг болгаш чиик удуун, амыдырылга ажыглаар электри хереселдер, бажың нштининң дериг-хереселдери болгаш өске-даа дыка хөй түүлдер болуп турар.

Шынап, кажан мен химия үлетпүрүнүң ажылдакчылары-биле чугаалажып турумда, олар меңээ чаражы кончуг кылымал кеш көргүскеннер, ол кештиң кол хереглекчилери хереэженнер, кеш-даа чараш-ла-дыр, ынчалза-даа бир эвес аңаа чүве дамдыпаптар, ылангыя бир эвес ак кеш хирлени бээр болза, ону аштаары берге, ашталганың химиктиг эки хереселдерни чок деп чугаалааннар. Бо дугайын химичилер болгаш хоорай удуртукчулары — хооркүүскомнар база бодаар болгаш хеп кезээде силиг болзун дээш, хеп аштаарынын эргежок чугула препараттарын кылыры чугула.

Химия үлетпүрүнүң күчүзүн өстүрүп турарывыс база чиик үлетпүрге эргежок чугула химиктиг продуктуларны хөйү-биле, мырынай чоокку чылдарда бүдүрүп үндүрер апарганывыс амгы үеде чиик үлетпүрүнүң ажылдакчылары, бистиң чуруктуларывыс, конструкторларывыс синтетиктиг материалдарны ажыглап тургаш, чогуур кылыгларның эптиг, чараш, амгы үениң аянынга тааржыр хевирлерин тургузар кылдыр ынчаар кылыры чугула.

Ындыг материалдарны эдилел кылыгларынга ажыглаары чүгле бүдүрүп үндүрер продукцияларның санын дүген көвүдедир арганы бээр эвес, харын база ооң шынарын хемчээл чок бедидер, хереселдериниң эдилелдиин үзадыр, оларны улам чиик, чараш болгаш чиик әртектиг болдурар дээрзи делегей практиказындан билдингир болгай.

Кылып үндүрүп турар машиналарның, приборларның, металлдарның, оттулар түүлдериниң, химия продуктуларының, улустуң хереглел барааннарының болгаш өске-даа кылыгларның база материалдарның шынарын бедидер дугайын эки бодаар херек.

Чамдык ажыл-агыйжы удуртукчулар бүдүрүп турар продукцияларның шынарының айтырын харысалга чок көрүп, бүдүрүлгениң болгаш технологияның чавыс корум-чуруму-биле, конструкция талазында улуг четпестер-биле база бүдүрүп үндүрүп турар машиналарның болгаш улустуң хереглел барааннарының даштыкы каасталгазын чуду-каралаары-биле эптежип турарлар. Чавыс шынарлыг продукциялар үндүрер таварылгаларга политиктиг чогуур үнелел бербес, бо херекке бурулуг ажыл-агыйжы удуртукчуларны принцип чок көөр чоруктар черче партия органнарында ховар эвес таваржып турар.

Багай шынарлыг продукция бүдүрүп үндүрер чорук улус ажыл-агыйынга улуг каражаны чедирип турар, а багай шынарлыг продукцияны экспортка үндүрерге делегей рынокунга Совет күрүнеңиң ат-алдарын кошкадырынга чедирер болгаш чүгле материалдыг эвес, а харын политиктиг когаралдары чедирер.

Машина тудуушкунуун чамдык заводтары продукциянын шынарын экижидер, машиналарның, механизмнерниң база приборларның иделгинин болгаш үр әдилелдиин бедидер талазы-биле багай ажылдап турары-биле эптежип шыдавас бис. Чижээ, Ковровскиниң экскаватор заводунда кылып үндүрүп турар экскаваторларның эң чугула белдирлериниң болгаш кезектериниң бызыы болгаш үр әдилелдии 3—4 катап кудулаан. Моңу болдуруп болур бе? Ындыг херек дээш бурууулгларны шынгыы кезедир херек.

Бүдүрүп үндүрүп турар шимчедикчилерниң әдилел хуусаазын үзадыр, эки материалдарны шилип алыр болгаш моторларның кезектерин база белдирлерин улам-на ылаптыг кылдыр белеткээр дугайында соругга бистиң ужар чүүл, автомобиль, трактор болгаш мотор тудуушкун заводтарывыстың мурнунга чаңгыс эвес удаа тургустуруп келген. Ол моторларның септелге чок әдилеттинип болур ажылчы шагының санынган ол моторларны бүдүрериниң хемчээли база дыка хамааржыр.

Чижээ, муң моторларны бүдүрүп үндүрүп болур, ынчалза-даа олар эки хевирлерге деңнээрге хуусаанын чүгле чартынга ажылдаар дижик, азы мотор күрлавыры муң моторнун мотор күрлавырынга деңнежир 500 өң эки шынарлыг моторларны бүдүрүп үндүрген дижик. Ийиги үндүрүлгениң ажыктыы шуут маргыш чок-тур.

Кылыгның әдилелин үзадыр, ооң шынарын экижидер дээш демисежири бисте бар турар чаңчылды ёзугаар алырга, бүдүрүлге удуртукчузунга чамдыкта ажык чок деп чугаалажып турар. Чүге? Чүге дээрге, продукцияның эки шынарлыын, кылыгның быжырымчалыын чедип эп тура, бүдүрүлге удуртукчузу продукцияның бот-үнезин чиигедиринің онаалдазын чамдыкта күүсетпейн баар. А бо дээрге шаңнал алыр эргезин чидирери ол дээрзи билдингир болгай. Бот-үнени чиигедири кылыгларның шынарын кудуладырынга чедирбес үжурлуг. Оон башка көпеекти камнап ап тура, рубльди оксунуп болур.

Продукцияның бот-үнезин чиигедир дээш демиселди чорудар үжурлуг, ынчалза-даа ол кылыгларның шынарын кудуладырының күселинбиле эвес, а улам чаа материалдарны, бүдүрүлгениң эң эки технологиязын ажыглаанының күсели-биле, дерилгелерни эки ажыглаанының күсели-биле чедип алдынар үжурлуг.

Бо айтырыгларны харыысалга чок көрүп турарының түннелинде, дыка хөй машиналар, станоктар, механизмнер кыска хуусаада ажылдап турар болгаш удаа-дараа септеттинип турар. Кандыг-бир кылыгны бүдүрериниң экономиктиг ажыктыын тодарадырда оларның быжыын, әдилелиниң узунун кичээнгейге алыр херек. Бистер капитал септелгеге аажок хөй хөрендиин чарыгдап, ооң-биле улус ажыл-агыйынга улуг когаралды чедирип турар-дыр бис, эштер.

Продукцияның шынарының болгаш ооң техниктиг деңнелиниң дугайында чугаалап тура, заводтарга, совнархозтарга эртем-техниктиг түскай комиссияларны эки-тура-биле, хөй-ниитиин киржилге-биле организастаар деп саналды киириксеп турмен. Ол комиссиялар болза бүдүрүп үндүрүп турар дерилгелерниң деңнели эртемниң болгаш техниканың амгы үедеги чедишкиннериге кайы хире дүгжүп турарын үнелеп көөр үжурлуг. Заводтарның техниктиг әде дерилгезиниң, элеп эргижирээн болгаш тургузуу эргижирээн дерилгелерни чаа, улам бүдүрүкчүлүг дерилгелер-биле солуурунун планнарын ажылдап кылырын ол комиссияларның эрге-хүдээлгелериге киирип болур ийик.

Продукцияның шынарын экижидериниң чугула чүүлдериниң бирээзи болза, бүдүрүлге чорудулгаларын автоматикаңы нептередирин дүргедедири, шуушторүлгалыг шугумче идепкейлиг болгаш дүрген шилчиири болур. Бүдүрүлгелериниң удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары ам туруп турар технологтуг чорудулгаларны шугумчүлекчи көрүп, оларны улам сайзыраңгай чорудулгалар-биле солаан турары болгаш болдунуп болур черлерге кылыгларны бүдүрерин программчыткан бүдүрүлгеже шилчиткен турары чугула. Цехтиң, заводтуң, комбинаттың, совнархозтуң иштинге хемчегларни ажылдап кылыр, а дараазында бүгү чурттуң хемчээнге хемчегларни ажылдап кылгаш, ооң соонда улус ажыл-агыйының планынга ону киирер херек.

Ол соругларны шиитпирлээрин кызыы администрация угланышкынны кылбайн, а хөй-ниитиин аңаа калбаа-биле кириштирер, партия организацияларының, профэвилелдериниң, комсомолдуң, парлалганың кичээнгейин хаара тудар херек. Бүдүрүлгелериниң ажылын чүгле бүдүрүп турар продукцияларның санывыле эвес, харын шынары-биле, ооң амгы үениң техниктиг чедишкиннеринге, ада-чурттуң болгаш дашгыкының техниказының эң эки хевирлеринге кайы хире дүгжүп турары-биле база үнелеп көөр херек.

Кылыгларның, машиналарның болгаш материалдарның шынарын экижидери экономика талазы-биле улуг ажыктыг. Моон-биле холбаштыр продукция бүдүрериниң шынарын контрольдаарынып ам туруп турар практиказын эде көөрү чугула. Ол контрольду техниктиг бедик деңнелге тургузар херек. Бүдүрүп турар продукцияның кылдынганының ылаптын болгаш сорттуун оларның дузазы-биле объективтиг тодарадып болур эргежок чугула херекселдер, приборлар, реактивтер-биле бүдүрүлгелерни, бүдүрүлге лабораторияларын хандырар херек.

Эргижирээн продукцияны албадал чокка уштурунче болгаш ону чаа, улам сайзыраңгай, амгы үениң негелделериңе дүгжүп турар продукция-биле солуурунче бүдүрүлгениң, совнархозтуң чүткүлүн кандыг арга-биле сонуургалдыг болдырарының дугайын база бодаза чогуур ийик. Коллектив бүрүнү-биле-даа, бүдүрүлгеде ажылдакчы бүрүзү-даа маңаа сонуургалдыг болур кылдыр ону ынчаар кылыр херек.

Чаа продукцияны нептередириниң, ону шиңгээдип алырының хуусаазының болгаш массалыг бүдүрүп үндүрериниң әгелээрииңе талазы-биле хемчеглер улус ажыл-агый планнарынга кирген турар үжурлуг. Чаа продукция бүдүрер кылдыр ону әде тургузар дээш кажан бүдүрүлгениң түр када ара соксадыры негеттинер таварылгалар моон-биле кады база туруп болур. Ынчаарга ону кылыр херек, чүге дээрге чаа продукция бүдүрериниче шилчиишкин-биле холбашкан түр чарыгдалдар сөөлүнде дүрген эгиттинер.

Чамдык бүдүрүлгелерже, ылангыя авиомоторлар, радиотехниктиг база электри приборлар болгаш оон-даа өскелер дээн ышкаш ындыг, эң-не харыысалгалыг продукцияларны бүдүрүп үндүрүп турар бүдүрүлгелерге дуржулга кылдыр, кылганын барымдаалаар төлевирнин орнунга шак барымдаалаар төлевирнин, кылыгларның бедик шынары болгаш үр әдилелдии дээш материалдыг шаннадыр оон-биле кады киириштирип тургаш тургузуп болур боор. Ындыг хемчег ажылдап кылыышкынны кудуладыптар боор деп айылзыныышкын тыптып кээп болур. Ынчалзада техниканың болгаш технологияның амгы деннелиниң байдалында дыка хөй бүдүрүлгелерде үндүрүп турар продукцияның санын база баш удур тодарадып турар, бүдүрүлгениң шуушкак хевириңге үндезилеттинген чогуур ден-дески ажылдаар чорук тургустуунган болганда, ындыг айылзыныышкыннар үндезин чок.

Үлетпүрүнүң күрлавырларының дугайын чугаалап тургаш, дерилгелернин септелгезин шын организастаарының чугулазынче кичээнгейни угландырбайн барып болбас.

Бүдүрүлгениң кол чепсек-хереселдерин септээринге бистиң чуртувус чыл бүрүде-ле 7 миллиард ажыг рубльди чарыгдап турар, ооң-биле кады оларның кезии дерилгелерниң капитал болгаш агар септелгеңиге чарыгдаттынып турар. Септелге херээнде ам үеде ийи миллион ажыг кижи ажылдап турар болгаш 800 муң хире металл кезер станоктар әдилеттинип турар.

Септелге херээ бисте багай организастаттынганын, дыка хөй бүдүрүлгелерде ону хожудангай аргамаларның көргүзүглери-биле деннештирип көөр үжурлуг. Ооң дараазында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн талазы-биле эң бедик көргүзүглерни ажып эртер төлээде, участокка, цехке, заводка нниизи-биле боттандырар үжурлуг тодаргай хемчеглерни ажылчы чоннуң калбак массаларының киржилгези-биле ажылдап кылыр болза чогуур. Байы үеге чедир, кандыг соругларны салган турарын, үк бүдүрүлгени хөгжүдеринге күрүнеден кандыг дузаламчы негеттинип турарын, боттарының күштери-биле чүнү кылып болурун бүдүрүлгенин коллективи, ажылчын бүрүзү билген турары кончуг чугула. Бо болза эртемниң болгаш техниканың эң чаа чедишкиннеринге үндезилээш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дээш ажылчын кижи бүрүзүнүң, ажылчын коллектив бүрүзүнүң демиселиниң тодаргай планы болур.

Москваның «Красный пролетарий» заводунуң маңаа санал берген токары эш Бузьмин күш-ажыл чүрүмүнүн үрекчилери-биле, кандыг-даа чылдагаан чокка ажылдаар черлерни үргүлчү солуп чоруур кижилерби-ле эң идепкейлиг демиселди чоруудар төлээде, мактал-шаңналдың янзы-бүрү хевирлерин, ооң иштинде шөлээ тыпсырының системазын ажыглаарының эргежок чугула болуп турарының дугайында айтырыгны шын тургустуу.

Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның шөлээзиниң дугайында айтырыгны бодап көөр болза чогуур ийик. Ам дээрезинде бо херектиң талазы-биле деннештир көрүп турар чүүл бар. Бодунуң хүлээлгелерин ак-сеткилдиг эвес күүседип турар кижилер шөлээлөөр эргени эки ажылдап турар инженер, техник, ажылчын, албан-хаакчы-биле дөмей ажыглап турар. Ол шын бе?

Дыштаныр эрге—ол дээрге Конституциядa дүрүмчүткен эрге-дир. Хамааты бүрүзү ажылдаар, дыштаныр, өөренир болгаш назылап-кыраанда материалдыг хандырылганы алыр эргелиг деп бистиң Конституциявыста бижээн. Бо байдал-биле ап көөрге, күш-ажыл биле дыштанылганың аразында шуут хамаарылганың бары илден-дир. Ындыг болганда, шөлээнин системазын бүдүрүлгелерде, эртем-шинчилел институттарында болгаш албан черлеринде эки ажылдап турар кижилерге детkимче болгаш мактал-шаңнал болган турар кылдыр тургузар болза чогуур ийик. Эки ажылдап, күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүүн чедип ап, нормаларны долдур күүседип, бедик шынарлыг продукцияны берип турар кижилерге шөлээнин хүннерин немеп бээр болза эки.

Нормаларын үргүлчү күүсетпес, ажыл-херекти ак-сеткилдиг эвес көрүп, багай ажылдап, прогулдаар, бүдүрүлгеден бүдүрүлгеже үжүгүп чоруур кижилерге — шөлээни кызырар азы ындыг кижилер эттиниң алгыжеге чедир оларга шөлээ бербес болза чогуур. **(Адыш часкаашкыны).**

Партия болгаш комсомол организациялары, бүдүрүлгелериниң удуртукчулары ажылчыннар, инженер-техниктиг ажылдакчылар, албан-хаакчылар-биле сүмележип тургаш, ак-сеткилдиг болгаш эки ажылдап турар кижилерге шаннал болган туругу дег шөлээ тыпсырының шак ындыг системазының дугайында саналдарны олар-биле кады ажылдап кылган турар кылдыр профэвилелдери бо айтырыгны тус-тус профессияларның ажылчыннарынга тугаалаштырып көдүрзе тазырымчалыг болур ийик.

Шөлээлерни тыпсырының ындыг чуруму эң-не чөптүг чурум болган турар ийик деп бодап тур мен. Ындыг болза-даа кандыг-бир шиитпирни хүлээп алырының мурнунда бо бүгүнү эки боданып көөр, ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар-биле сүмележир үжурлуг дээрзин катаптап чугаалап тур мен, эштер.

Хөй-хөй чүс муң ажылчы чоннар шөлээни албышаан, дыштанылга бажыңнарынга болгаш санаторийлерге дыштанып турар болгай. Ындыг болза-даа бо херекте көгүр корум-чурум ам-даа чок. Кан-кадык хирезинде-де «кадык быжыглаар» дээн ышкаш, бистиң курорт черлеривисте мөңгези-биле дыштанып чоруур деп адап болур кижилер бо-ла чеде берген тургулаар. **(Залда шимээргээшкин. Адыш часкаашкыны).** Путёвкаларның хуваалдазында үш-үдүрүм чорук моон-на тодаргай көстүп турар.

Эки ажылдакчыга дыштанырынга путёвка-даа база мактап-шаңнаарының өске-даа хевирлери тыпты бээр апаар. Ындыг болза-даа чалгаалаарга, маңгыстарга болгаш ниитилелге удур өске-даа кижилерге удур идепкейлиг демисежири эргежок чугула. Чамдык кижини албадаашкын чокка эдип ап болбас деп чүвени билир болза чогуур. Бир эвес бис ындыг кижилерге чүгле лекциялар номчаап туруп бээр болзувусса, а ол үеде ындыг кижи, улустуң чугаалажып турары-биле алырга, думчуун чушкаап олуруптар, кандыг-даа дээштиг салдар чедиртинмес. Ындыг янзының кижизинге кандыг-даа лекцияны номчуп бээр болзунарза — ол аңаа салдар чедирбес. Бо таварылгада эрге-чагырганың албадаашкынын ажыглаар үжурлуг. Эрге-чагырганы тывыскан кижи улустуң чаагай чорууруга ону ажыглап билбес турар болза — ол база-ла төлептиг эвес чорук болур.

Ажылдап турар кижилер бистиң чуртувуста хүндүткеддиг, а ажылдавайн, маңгыстачак амыдырал-биле чурттап чоруур кижилерни курорт хүнчүгежинче чорудар эвес, харын кулаандан туткаш долгаар керек. **(Залда шимээргээшкин. Адыш часкаашкыны).**

Ниитилелге таарышпас үүлгедиглер кылып чоруур кижилерге удур демиселди партия организациялары, профэвилел, комсомол болгаш чугула апарган таварылгада милиция чорудар үжүрлүг. Маңгыстачак чоруктуң онза хоралыг таварылгаларынга хамаарыштыр кандыг болурул дизе, бистиң күүневистиң айыыл чок чоруунуң органнары база ажылдаар үжурлуг. Маңгыстарга удур кадыг-дошкун болур болгаш ажылдаар кылдыр албаазарының байдалдарынга оларны чыгаар херек. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).** Бис ындыг кижилерден ооң өске чүнү-даа негевейн турар бис, бүгү совет кижилер ышкаш, олар база ажылдазыннар! **(Адыш часкаашкыны).**

Шыныңда чүү болуп турарыл: бүгү совет кижилер ажылдап турар, а шары кудуруундан тутса бедин салбас чыгыы шак ол чалгаа маңгыс ажыл кылбайн, аңаа-ла ижип-чиң чоруур. А чүнү ол ижип-чиң чоруурул ынчаш? Бурган аңаа дээрден чүнү-даа октап бербейн турар. Ажылдап турар кижилерни үштеп чоруурулдур ийин. Ындыг идегеттерге удур кадыг-дошкун чорукту кижини хүндүлеп көрбээни, хосталганы, демократиязы үрээни ол деп санап болур бе, ынчаш? Бир эвес ол маңгыс ажылдаарын боду күзевес болза, ону ажылдазырынче албадаар херек, — ол дээрге бодун хүндүлеп көөрүге ону база чанчыктырар дээни олдур. **(Диңмиттиг адыш часкаашкыны).**

Техниктиг депшилге дээш демиселге дээди школаның эртем кадрлары чугула рольду ойнап болур.

Эртемниң, техниканың, бүдүрүлге технологиязының айтырыгларыбиле ажылдаарын адырлар комитеттеринге дааскан. Ол черле эргежок чугула. Ынчаарга бистиң чүртувуста эртемденнериң аажок улуг армиязы университеттерде, институттарда ажылдап турар, ынчалзажок лабораторияларның багай деритингенинин, өөредилге черлеринде эргежок чугула дериг-хереселдериниң чогуунун хараазы-биле оларның ролюн чүгле башкызашкын-биле болгынчок доступ турар. Ынчалзажок эртемден кижиге ооң кандыг-даа эртемни башкылап турарындан хамаарылга чокка, мергежилин бедидер сорулга-биле безин шенеделер кылып ажылдаары аңаа ыяавыла херек. Ону кылыр төлээде чогуур аргаларлыг болур үжурлуг.

Ындыг болганда өөредилге черлеринде ажылдап турар эртемденнер шенеделер кылып база ажылдаар аргалыг болур төлээде, чамдык заводтарның чанында лабораторияларны, шенелге баазаларын организастаарын бодаза чогуур ийик. Ол чүгле башкыларга ажыктыг болур эвес ийик. Олар эртем ажылынче үстүү курстарның студентилерин, боттарының ассистентилерин хандыкшыдып болурлар ийик. Ынчангаш дээди өөредилге черлеринин эртемденнерин боттары коммунизм тургузуушкунуун эрге-ажыктарына таарыштыр боттарының билиглерин улам чогаадыкчы ажыглап, эртем-шинчилел ажылынга студентилерни, ассистентилерни болгаш аспирантыларны чаңчыктырып болур ийик.

Боду баазалыг, эки лабораториялардыг ындыг дээди өөредилге черлеринге эртем ажылдакчылары улус ажыл-агыйынга эргежок чугула техниканың чаа хевирлерин тургузарынга улам идепкейлиг киришкин дээш чагыларны оларга бээр херек. Бүгү-ле дээди өөредилге черлериниң лабораториалары эң дээре дериттинген турарының дугайында база сагыш салза чогуур. Дээди өөредилге черлериниң эртем ажылдакчылары эртемниң болгаш техниканың хөгжүлдезинге, бүдүрүлгете хөй түүлдерни кылып болур.

Даштыкыда, ылангыя АКШ-та, эртем талазы-биле дыка хөй ажылдаашкыннарны университеттер кылып турар боор-дур. Капиталистер ол университеттерни акшаландырып, оларга чагыларны берип турар болгаш олар фирманың сонуургалдыы кандыг-бир темаңы ажылдап кылып турар.

Ындыг болганда эртем талазы-биле организастаарының айтырыглары бүдүрүлгени эргелеп башкарының чарылбас болгаш эң чугула кезии болуп турар. Ам бүдүрүлгени эргелеп башкарар кол чер совнархозтарда туруп турар. Ол чүл дээрге боттарының бүдүрүлгелериңе күш-ажылды организастаарының долу харыысалгазын совнархозтар чүгжөзөр үжурлуг дээни ол-дур.

Үлетпүр адырларының аайы-биле күрүне комитеттерин тургускаңы ниитизи-биле адырга таарыштыр күш-ажылды организастаарының айтырыгларын өөренип көөрүге болгаш шиитпирлээриңе таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар. Компьютеттер болза ол айтырыгларны шиитпирлээриңче эртем-шинчилел институттарының күженишкиннерин үгдандырар үжурлуг. Чаа техниканы, амгы үениң технологиязын нептередири күш-ажылды эртем талазыбиле организастаар чорук-биле тудуш холбаалыг чоруттунган турары чугула.

(Уланчызы 2-ги арында).

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн соксаал чокка бедидери—бистиң кол сорулгавыс

Эштер! Коммунистиг тургузуушкунга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн соксаал чок болгаш дүрген бедидериниң шиитпирлиг ужур-дузазы бүгү кижилерге эки билдингир. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү дүрген өскен тудум-на күрүнениң экономиктиг күчүзү улам дүрген өзер, нниитилел байлактары көвүдээр, улус чоннуң амыдырал деннели бедидер апаар. Ниитиниң күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн соксаал чокка бедидери — партияның, күрүнениң, бистиң чуртувустуң бүгү ажылчы чоннарының кол сагыш салыышкыны.

Чеди чылдың дөрт чылдарының дургузунда үлетпүрде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 25 хуу, а тудугда 30 хуу өскен. Моон-биле кады үлетпүр адырларының хөй нуруузу кызырган ажыл хүнүнче шилчээнин база барымдаалаар херек. Мынчангаш бир эвес шакта күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн ап көөр болза, ол үениң дургузунда үлетпүрде 40 хуу ажыг болгаш тудугда 47 хуу көвүдээн.

Моон-биле кады күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле чеди чылдың контроль чурагайлары күүсеттинмейн турарын көрбейн барып болбас. Россия Федерациязының үлетпүрүнде контроль чурагайлар база 0,7 хуу болгаш тудуунда барык 4 хуу күүсеттинмээн. Эрткен чылын республикага 1900 чыгам бүдүрүлгелер күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрер талазы-биле онаалдаларны күүсетпээн.

Ындыг байдалды чүнүң-биле тайылбырлап болурул? Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дугайында хөйү-биле чугаалап турар, а ол хирезинде бо чугула участокка шоолуг-ла чүве кылбайн турар ындыг инженер-техниктиг ажылдакчылар, бүдүрүлгелериниң, ажыл-агый болгаш партия организацияларының удуртукчулары ам-даа бар.

Чеди чыл планын күүседир төлээде, үлетпүрде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн чыл бүрүде алды чартык хуу хире бедидер ужурлуг. Бүгү кижилерге ол билдингир. Ынчаарга Мурманск совнархозтуң даргазы эш Шлыков биле Ивановонуң даргазы турган эш Алексеев бо чылын ол совнархозтарның планынга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн эртken чылдарда чедип алдынган деннелинден бедитпейн, харын оортан кудуладырын негеп турганнар. Ставропольдун, Сонгу-Осетинниң, Амурнуң болгаш моон мурнунда турган өске-даа чамдык совнархозтарның удуртукчулары ындыг янзылыг шын эвес бодалдарны барымдаалап турганнар, олар 1963 чылда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле онаалдаларны оларга бербезин чедип алырын зәрежип турганнар.

Ындыг хоралыг бодалдарны ол черлерде партия организацияларының талазындан буруу шаап көрбээн чорук база элдептиг. Бо таварылгада үстүнде айыткан партия организацияларының удуртукчуларының ыыттавайн турган чоруун ажылагыйжы удуртукчуларның частырыглыг туружун детkээни кылдыр көрүп болур.

Үлетпүрүнүң адыр бүрүзүнге боттуг көргүзүглерни ажылдап кылыры әргежок чугула, ол көргүзүглерни ёзугаар ажылдап турар кижи бүрүзүнге онаашты күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң деннелин ынчаарда шыны-биле үнелеп болур ийик. Завод болгаш цех аайы-биле бо көргүзүглерни чүгле бистиң дээре бүдүрүлгелеривистиң көргүзүглери-биле эвес, харын база дашгыкы фирмалар ынчаар кылып турар. Ында болза фирма машина садып алыкчызынга эргежок чугула артык кезектерни оларга садарын 8—10 чыл дургузунда магадылап берип турар.

Дерилгелерни септээр талазы-биле чогуур бүдүрүлге баазалыг болгаш материалдыг чугула курлавырларлыг тускай трестерни совнархозтарга организастаары дээн ышкаш ындыг хемчеглерниң дугайын база бодап болур. Дерилгелер септелгезин шын организастаар болза күш-ажылдың чарыгдалы болгаш септелге ажыддарын чоруударының бот-үнези дыка кызырлыр. Чанғыс сөс-биле чугаалаарга, бо бүгү түүлдер дерилгени ажаарының болгаш ооң септелгезин шын организастаарының өйү келген сорулгаларын ханы өөренип көөрүн болгаш практика кырынга шиитпирлээрин негеп турар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн соксаал чокка бедидери—бистиң кол сорулгавыс

Эштер! Коммунистиг тургузуушкунга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн соксаал чок болгаш дүрген бедидериниң шиитпирлиг ужур-дузазы бүгү кижилерге эки билдингир. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү дүрген өскен тудум-на күрүнениң экономиктиг күчүзү улам дүрген өзер, нниитилел байлактары көвүдээр, улус чоннуң амыдырал деннели бедидер апаар. Ниитиниң күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн соксаал чокка бедидери — партияның, күрүнениң, бистиң чуртувустуң бүгү ажылчы чоннарының кол сагыш салыышкыны.

Чеди чылдың дөрт чылдарының дургузунда үлетпүрде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 25 хуу, а тудугда 30 хуу өскен. Моон-биле кады үлетпүр адырларының хөй нуруузу кызырган ажыл хүнүнче шилчээнин база барымдаалаар херек. Мынчангаш бир эвес шакта күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн ап көөр болза, ол үениң дургузунда үлетпүрде 40 хуу ажыг болгаш тудугда 47 хуу көвүдээн.

Моон-биле кады күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле чеди чылдың контроль чурагайлары күүсеттинмейн турарын көрбейн барып болбас. Россия Федерациязының үлетпүрүнде контроль чурагайлар база 0,7 хуу болгаш тудуунда барык 4 хуу күүсеттинмээн. Эрткен чылын республикага 1900 чыгам бүдүрүлгелер күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрер талазы-биле онаалдаларны күүсетпээн.

Ындыг байдалды чүнүң-биле тайылбырлап болурул? Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дугайында хөйү-биле чугаалап турар, а ол хирезинде бо чугула участокка шоолуг-ла чүве кылбайн турар ындыг инженер-техниктиг ажылдакчылар, бүдүрүлгелериниң, ажыл-агый болгаш партия организацияларының удуртукчулары ам-даа бар.

Чеди чыл планын күүседир төлээде, үлетпүрде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн чыл бүрүде алды чартык хуу хире бедидер ужурлуг. Бүгү кижилерге ол билдингир. Ынчаарга Мурманск совнархозтуң даргазы эш Шлыков биле Ивановонуң даргазы турган эш Алексеев бо чылын ол совнархозтарның планынга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн эртken чылдарда чедип алдынган деннелинден бедитпейн, харын оортан кудуладырын негеп турганнар. Ставропольдун, Сонгу-Осетинниң, Амурнуң болгаш моон мурнунда турган өске-даа чамдык совнархозтарның удуртукчулары ындыг янзылыг шын эвес бодалдарны барымдаалап турганнар, олар 1963 чылда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле онаалдаларны оларга бербезин чедип алырын зәрежип турганнар.

Ындыг хоралыг бодалдарны ол черлерде партия организацияларының талазындан буруу шаап көрбээн чорук база элдептиг. Бо таварылгада үстүнде айыткан партия организацияларының удуртукчуларының ыыттавайн турган чоруун ажылагыйжы удуртукчуларның частырыглыг туружун детkээни кылдыр көрүп болур.

Үлетпүрүнүң адыр бүрүзүнге боттуг көргүзүглерни ажылдап кылыры әргежок чугула, ол көргүзүглерни ёзугаар ажылдап турар кижи бүрүзүнге онаашты күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң деннелин ынчаарда шыны-биле үнелеп болур ийик. Завод болгаш цех аайы-биле бо көргүзүглерни чүгле бистиң дээре бүдүрүлгелеривистиң көргүзүглери-биле эвес, харын база дашгыкы фирмаларның көргүзүглери-биле деннештирип көөр үжурлуг. Оон дараазында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн талазы-биле эң бедик көргүзүглерни ажып эртер төлээде, участокка, цехке, заводка нниизи-биле боттандырар үжурл

Эш Н. С. ХРУЩЕВТУҢ чугаазының уланчызы

(Эгези 1-ги арыда).

Бүш-ажыды организастаарының айтырыглары-биле бистиң дыка хөй ажыл-агыйжы удуртукчуларывыс шөөлүг ажылдавайн турарын дыка хөй чижектер болгаш фактылар чугаалап турар. Чижээлээрге, мындыг таварыгга сагышта кирип келди. Шлак-блоктар бүдүрер талазы-биле бир каш заводтарыны дайын соонда АКШ-тан садып алган бис. Оларның бираазын Киевке тургускан чүве. Анаа 100 хире кижи ажылдап турган, ынчаарга американнарга ындыг заводка чүгле 16 кижи ажылдап турган. Ол заводка ажылчыныңарның санын арай деп тургаш кызырар ужур биске таварышкан.

Украинага ажылдап тургаш, ол заводка үргүлчү барып турган мен. Дайын соонда Киев бүзүндулар болу берген чыткан, хана материалы ажок чугула турган, ынчаарга ол уеде харын шлак-блок болза тудугнун дешилгелиг материалы болуп турган. Машина завод чанынга чедип келирге (директорнуң дужаап каанын-за ол чоор он), оларны кымдаа көрбезин дээш чаштына бээрин-че бүгү-ле дузалаар ажылчыннарны албадап тургулаан. (Залда матны). Ынчангаш, заводтуң удуртукчулары оларда база түрза чогуурундан артык ажылчыннар хөй өвөс дээрзин көргүзерин күзээни ол чоор он. (Залда шимээргээшкин).

Азы ындыг чижек. Полиэтиленнин немец фирмадан садып алдынган улуг бүдүрүлгезин чоокта чаа Башкирияга ажыглалга киирген. Фирманың төлевилелиин ёзугаар алырга, ол бүдүрүлгеге 500 кижи ажылдаар ужурдуг турган, а бисте дээрге 760 кижини ажылдадып киирген.

Бистиң заводтарывыстың кол цехтеринде ажылдакчыларның саны барык-ла база даштыкы бүдүрүлгелерде ышкаш болуп турары билдингир болгай, ынчалзажок дузалаар ажылдарда кижилериниң санын алырга, мында ылгал улуг-дур. Бисте дузалаар ажылдарда кончуг хөй ажылчыннар ажылдап турар. Үлетпүрде дузалаар ажылчыннарның саны 9 миллион кижи-чедип турар.

Ол чорук бистиң бүдүрүлгелеривисте көл кичээнгейни көл бүдүрүлгени сайзырангайжыдарынче салып, а бүгү-ле дузалал албан чердери болган өргелел аппарады шагдагы-ла эрги аргалар-биле ажылдап турар шак ындыг байдал-биле тайылбырлаттынар. Оон түннелинде көл цехтиң ажылчыны бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турзажок, бүдүрүлгени нинтизи-биле алырга көргүзүглер чавыс болур-дур. Моон түннел чүл дээрге бүдүрүлгениң тыныын бүгү хемчег-биле ерү тыртары, бүдүрүлгегедаа, өргелелге-даа күш-ажыды өртем талазы-биле организастаар чорук-биле тодаргай ажылдаары болдур.

Ниитилелдиң күш-ажыдының бүдүрүкчүлүүн бедидерииге механизация болгаш инженер-техниктиг, төлевилел-конструктор ажылдарынга, а ол ышкаш улус ажыл-агыйының үчёдүнүң болгаш ону өргелеп башкарарының черинде ажылдап турар ажылдакчыларның күш-ажылын ажыктыг кылдыр организастаары улуг ужур-дузалыг.

Чуртта ол ажылдарда 10 миллион ажыг кижи, оон иштинде Россия Федерациязында 6 миллион ажыг кижи ажылдап турар.

Бүдүрүлгени хөгжүдериниң болгаш саналга, төлевилел-конструктор болгаш хоолгалап-көвүдедир техниканың чепсек-хереклерин нептередириниң темпилери илергей-ле четпес, ынчаарга ол техникага негелдехереглел чылдан-чылче хандыртынмайн турар-дыр.

Эрткен чылын биске саналгаклавшп машиналарын 30 муң кезекти бүдүрүп үндүрген болза, Герман Демократтыг Республикага —100 муң ажыг, а Американың Каттышкан Штаттарынга —500 муң чыгаа кезекти бүдүрген.

Саналга, төлевилел-конструктор болгаш хоолгалап-көвүдедир техниканың бүдүрүлгезин өстүрериниң тодаргай программазын ажылдап кылырын план органнарынга дагыр херек. Механизастаттынган учёттуг нептередир, кижилерни өөредир талазы-биле хөй чүүдерни кылыр апаар. Статистика болгаш учёт сан-медээлерин системажыдары чогуур-программаларны тургузар болгаш тургустунган математиктиг машиналарны эң дээре ажыглаар арганы бээр.

Бүдүрүлгенин экономиказын экижидеринге ам кол чүве болза бүдүрүлге чорудулгаларынга автоматчыдылганы бүгү хемчег-биле нептередири, улус ажыл-агыйының бүгү адырларында бүдүрүлгелерни кооперастаарын сайзырангайжыдары болуп турар.

Капиталистер болза автоматчыткан болгаш шуултурулгалыг бүдүрүлгени организастаарының оруу-биле чорун турары билдингир болгай, ынчалзажок ол чорудулга капиталистиг чүрттарда дендии аарыглыг байдал-биле чорун турар. Инда бүдүрүлгени механизастаар болгаш автоматчыдар чорук чүс-чүс муң болгаш миллион-миллион кижилерни херим ажылдыр шывадап, ашка таварышкан ажыл чоктарның армизын өстүрүп турар болгай.

Бистиң социалистиг байдалдарывыста механизация болгаш автоматчыдылга кижилерге өөрүшкүнү берип, оларның күш-ажылын чигедип, ону эң-не бүдүрүкчүлүг кылып, бүдүрүлгени калбартып, күрүнениң курлавырларын көвүдедип турар, ол чорук чөннүң материалдыг болгаш угаан-бодал негелдерин улам доддур хандырар арганы берип турар болгай.

Ам соруга чүл дээрге өйү келген ол айтырыгларны шиитпирээринче бүгү ажылчыннарны, инженердерни, техниктерни кедүрүп үндүрери, тодаргай ажыл-хереклерже, бистиң партиявыстың Программазында кедүрген эң чугула экономиктиг айтырыгларны боттандырарынче оларны углап-шиглээри болур.

Ынчаарга шак ол берге байдалдарының үезинде бистер Донбасстың үлетшүрүн катап тургузуп түрган бис. Ам ооске үе-дир. Көрүнер даан, бистиң чуртувуста эртемденнериниң, инженерлериниң, техниктериниң кандыг армиязы, ажылчыннарның болгаш тараачыннарның техника талазы-биле эртем-билиглиг кандыг армиязы бар апарган-дыр! Ам ажылчыннар боттарының билиглеринии, эртеминиң талазы-биле 45 чыл мурнунда турганы ышкаш ындыг кижилер эвес-тир. Мен чоокта чаа бистиң бир химия заводувуска чөрдүм. Инда ажылчыннарны өртүмаа-биле алырга 27 хар назылыг, оларның дөрттүң үш кезээ өртүмак эртемниг. Ажылчыннар өртүмак эртемниг дедөр даан! А Совет эрге-чагырганың баштайгы чыддарында чамдык большевик үүрлерге хуралдың протоколун эки бижимр секретарь соңгуп алыры безин берге турган болгай.

Үлүг турган бис база үлүг апарган бис, ам кандыг күштерлиг болуп турарывыс бо-дур, өштер. Бистиң күш чедип шыдаазывыс ындыг ажыл-хереклер чок. Бир өвес бисте капитал тудугда азы чамдык өскедаа ажыл-хереклерде четпестер бар болза, ол дээрге сандаргай чоруктуң, сагылга-чүрүм чок чоруктуң түннели-дир.

Үүлге ажыл-хереки экижи-биле холга алыр, туткаш кириптер херек, ынчаарга бис ам тудуп турар объектилерни 20—30, а харын оон-даа хөй хууга көвүдедип шыдаар бис дээрзинге бүзүрээр мен. Ынчаарга ол чүү? Амдыызында шимээшкин чок болуп ажыглаттынмайн турар бистин байлактарывыстың дарганналга чери ында-дыр. Ол хереккө партия организацияларын мобилизастаар херек. Бир өвес силер бөгүн бир объектини соксадып каар болдунарза, ынчаарга даарта оон орнунга ийи объектини ажыглалга киирерил дээрзин билип силер, чүге дээрге силер оларның тудуушкунунга материалдыг хөрөнгилерни, күш-ажыл курлавырларын, инженер күштерни мөөнгеп турар-дыр силер. Капитал салыышкыннарын эң чугула объектилерге эки мөөнгээн түдүм-на олар ажыглалга дүрген киирер, чүрт улам-на байлак болур.

Ажылчыннарны, инженерлерни, ажыл-агый удуртукчуларын бистер олче кыйгырып тур бис. Ынчалзадаа партийжи удуртулга чокка анаа чүү-даа кылдынмас. Иван Андреевич Крыловтуң ындыг «айтыышкынын» удуртулга болдурарын силерге сүмелеп болур харын: мөортайны ёзу-чүрүмга өөредириниң орнунга — ону сегирип алгаш ыыдалай сопканы дээрге. (Залда шимээргээшкин). Адыш часкаашкыны). Ындыг хемчегни ажыктыг, шын деп санап болур ийик. Бир өвес кижиге ону кылыр херек деп чүве чугаалаарынга, ук чугаа оон бажының иштинче кирбес, дашкаар ап турар болза, өске ужундан шенеп көр. (Залда шимээргээшкин. Адыш часкаашкыны). Бир өвес ындыг кижиде угаан чок болза, ында медерел черле арткан турар. (Залда шимээргээшкин). Эге бажында ол медереп каар, а оон соонда кыд дивээн чүвени кылып болбас чүве-дир дээрзин биле бээр. Ол чугаанның арай доңгуну дээш менээ хөмүдай бербес боор силер деп бодап тур мен, чамдыкта доңгун чорук чедингир болур чүве болгай. (Диңмиттиг адыш часкаашкыны).

Ажыглалга киирер дей берген тудугларже курлавырларны мөөнгээринче бижыг угланышкын-биле ажылдаарының, ону дээре ажыглаарына кызымак, эки оралдажышкын кылырының орнунга ам-даа чүс-чүс миллион рубльдиң капитал салыышкыннарын бээрин дилеп турар ындыг партийжи удуртукчулар база бар болуп турар. Чижээ, Алтайның үлетшүр талазы-биле партия крайкому 17 миллион 800 муң рубльди, Архангельскиниң — 31 миллион 200 муң, Костроманың — 10 миллион рубльди немей үндүрүп бээрин дилеп турар. Чүнү канчаар дээш дилеп турарлары! Ийиги чергениң тудугларын кылыр дээш, харын-даа техниктиг документацияларыны-даа чок ындыг тудугларга чарыгдаар дээш дивес силер бе. Ону хорутдаан деп билип турар хирезинделе, домей-де ээрежиш кээрдер!

Амгы үеде тудугнуң титулдуг дандыларын чугаалажып көөрүн партияның обкомнары болгаш крайкомнары шиитпирлевес болза чогуур деп бодап турар мен, чүге дээрге оларның хемчээлдери хөй чүүдер талазы-биле бодунуң облазының, бодунуң крайының кызыгаарларыбиле тодаратгынар. Олар кылын шыдаар чүүдерини ам бүдүрүп каанар. Амгы кол чүүл болза областарның болгаш республикаларның кииргилээн титулдуг дандыларны Эвилелдиң Курпланынга чугаалажып көөрүнде болуп турар. Оон башка мынчап баар чадавас: областың азы республиканың көрүп турарын ёзугаар алырга, кандыг-бир бүдүрүлге чери онза кичээнгей салгы дег эвес апаар, ынчангаш областрның азы республикаларның удуртукчулары ол бүдүрүлгениң тудуушкунун сонгаардадып каар-дыр деп чугаалаар берип болурлар. А ниити эвилелге хамаарыштыр көөрге, ол кол чер болур болгаш ону шапкыны-биле тургузары чугула болур. Ону кым шын тодарадып шыдаарын?

Ону эвилелдиң Күрпланы болгаш Курлудуу тодарадып шыдаар болгаш тодарадыр ужурлуг-даа деп катаптап чугаалаайн. Олар болза бүгү чурттуң ажыл-агыйының ниити хөгжүдезиниң эрге-ажыктарын, эң чугула болгаш перспективтиг адырларын шапкын хөгжүдериниң эрге-ажыктарын барымдаалап көөр хүлээглелиг. Мону барымдаалааш, тилдуг даңзылар дугайында айтырыгны шиитпирлээри херек болуп турар.

План, ажыл-агый болгаш партия органнары тудут хереқтеринче ханылап кирер болгаш анаа боттуу-биле киржир херек. Капитал тудутта үндүрүп берген акша-хөрөңгилерни арифметиктиг ёзу-биле хуваарының таарышпас практиказын дидими-биле эде көөр болгаш сый шавар үе келген-дир, өштер.

Бо хереккө ону өнөмчидер болгаш хумагалаар чорук болза, дыка хөй бүдүрүлге черлерин болгаш тудугларны үш-дөрт-ле чылгы кыдып авгар турда, оларны 10 болгаш оонда хөй чылдарда тударынга чедирер. Невинномысскиниң химия комбинадын 12 чылдарның мурнунда-ла түдүп өгелээн хирезинде ону ам-даа түдүп үргүлчүлеп турар. Ол түдүгну чүгле сөөлгү үеде акша-биле ёзулуг кандырып турар апарган. Ол бүдүрүлге ажыглалда киргеп болгаш продукциязы бере берген. Ол комбинат бүдүн-чартык чылдың дургузунда капитал салыышкынының 70 хуузун эгиткен, а бир чыл эртерге оон бүдүрер продукциязы ону түдүп тургузарынга үндүрген бүгү чарыгдалдарны долузу-биле төлептер.

Үүлге өгелеп-ле калза ажырбас оң дээр принцип-биле дежээн салып каан тудуг черлери эвээш өвес болуп турар!

Капитал тудуушкунну планнаарының болгаш организастаарының ажык чок системазын узуткаар, капитал салыышкыннарын шын өвес ажыглаанының талазы-биле бүрүүлүг кижилерни шынгыы көөр үе ам келген. Ындыг будулчак чорук хоралаашкын-биле дөмей болгай. Караөжегээр хоралаан дээш кым бир кижини бүрүүдадыр үндезин бисте чокдаа болза, күрүнеге удур ындыг практиканың бодурган каражазы ону чиигедип шыдавас-даа.

Күрүнениң ниити эрге-ажыктарын барымдаалап көрбейин тургаш-ла, чамдык бодунуң дужуу бодаар кижилер түс чернин ажының хараар чөгенчиг болдалдарын ёзугаар «боттарының» тудугларын тударынга «эге бажын сомнаар» дээш-ле дамды-даа хире акша-хөрөңгини үшта тыртып алырын күзээрлер. Ындыг доскут бодалдыг удуртукчулар акша-хөрөңгини, дерилгелерни болгаш тудуг материалдарын анаа чыттырар, чүрттүн экономиказын баксырадып, шаанда политика талазы-биле хоралап турганы ышкаш, херек кырында ындыг хоралакчылар болуп турарлар.

Соругга болза капитал тудуушкунга акша-хөрөңгилерни сандаратканы, бодунуң түс черинин болгаш албан черинин эрге-ажыын барымдаалааны дээш партийжи болгаш күрүне харысалгазын күштелдирери болуп турар. Ажыл-хереқти ажыл-агыйжы өвес чорутканы дээш бурулугларны хөөйлу ёзугаар ён шынгыызы-биле көөр херек.

Бүдүрүлге черлерин болгаш тудугларны тударының хуусааларын кызырарынга, оларны ажыглалга ён дүрген киирериниң дерилгелерни чогуур үезинде болгаш бөлүк-бөлүүбиле баар чорук чугула ужур-дузалыг. Ынчанмыже, ол ажылды бисте ам-даа бүгай организастаан.

Түүнүп турар бүдүрүлге черлерининң дирекциязы тудугну дерилгелер-биле четчелээр төлээде. Эвилелиң улус ажыл-агыйының чөвүлелиибиле, четчелээшкин талазы-биле болгаш республикалар аразында хандырылгалар талазы-биле ооң эргеледдери-биле, республикаларның саарылга органнары-биле, а ол ышкаш чагыг кылып бээр чүс-чүс заводтарбиле харылзажыр ужурлуг. Ол заводтарның чаңгызы-ла кандыг-бир чылдагаанның үржуундан дерилгелернин кезик чамдыызын чогуур үезинде кылбайн азы чүдүрүп чоруттайн баар болза, ол ажыглалга киирер тудуг черин четчелээри сокпай бээр.

Кыдынып турар бүдүрүлге черлеринге дерилгелерни бөлүү-биле кылгаш, чорудуп бээрининң шыгыы системазын ажылдап кылырын ажылхереқтиң эрге-ажыктары негеп турар. Технологтуг дерилгениң кол берикчизи — завод болза, ол бүдүрүлгенин тудуушкунун доозуп, ону ажылдадып киирериниге эргежок чугула өске бүгү аппаратүрлиниң база чагыкчызы болур ындыг чүрумну тургузары таарымчалыг боол чадавас. Завод болза ындыг чүрумнуң үезинде кээп турар дерилгелерни доктаатгынган хуусаалариында долузу-биле четчелээринің харысалгазын бодунга алган турар ийик.

Тудуп турар заводтуң директору тудугну эргежок чугула дерилгелер-биле хандырары дээш харылаар апаары черле билдингир. Өске талазында, чаа түттүнүп турар бүдүрүлге черлеринге дерилгелерни план ёзугаар доктаатган хуусаазында кылып болгаш чорудуп бээр заводтарның удуртукчуларынын чүгле материалдыг шынгыы харысалгазын өвес, харын-даа суд талазы-биле харысалгазын база тургузар херек. Даалгаларны чогуур үезинде күүседиринге амгы үеде улуг моондактаашкын болуп турар сандаргай чорукту шынгыы сагылга-чүрүм чокка, шынгыы харысалга чокка узуткап шыдавас бис. Эрткен чылын-на ажыглалга киирер деп планнаан чүс ажыг чугула тудугларны дерилгелер-биле амдыгаа чедир четчелээвээн чорук-биле эптежип болур бе?

Тудуг организацияларының механизминер-биле, стандарттыг өвес дерилгелер-биле материал-техниктиг хандырылгазының болгаш чепсегленишкинининиң чаңгыс аай планын тургузар херек, ону капитал тудуушкуннун планнары-биле болгаш тудугларны ажыглалга киирериниң хуусаалары-биле хөлбаштырар.

Будурукчу күштерни шын хуваап тургузары чүрттүн экономиказын хөгжүдериниге кайы хире улуг ужурдузалыы билдингир.

Ындыг турбуже, ажыл-агыйның социалистиг планныг системазының артык чоруун бистиң улам долузубиле ажыглаарывыска шаптыктап турар улуг четпестер бо талазы-биле база болуп турар. Тудугнуң чаа төлеринде

Ада-чурттуң техниказының чаа хөгжүлдези

1963 чылда эртем болгаш техника талазы-биле 19 ажылдарга ленинчи шаңналарны тывыскан. Олардан он ажылдар техника талазы-биле ажылдар болуп турар. Ол ажылдарны металлургияда, машина тудуумда, химияда, көдээ ажыл-агыйда болгаш медицинада калбаа-биле ажыглап турар. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында эртем болгаш техника талазы-биле Ленинчи шаңналар комитединиң даргазының оралакчызы Ю. Е. Маскаревтуң СЭТА-ның корреспондентизиге дыңнатканы болза:

Амыдыралче орукту дүргени-биле үттеп, ажыглаттынып турар техниктиг чаа чүүлдер бар. Аңаа углекислоталыг газтың камгалалы-биле эвилген электродтуң дузазы-биле металлды тудуштурар автоматчыткан чаа арга хамааржыр. Ол чаа арганы үш улуг албан черлериниң—технология болгаш машина тудуунуң төп эртем-шинчилел институдумуң, ужар чүүл технологиязының эртем-шинчилел институдунуң болгаш Украинаның Эртеммер Академиязының Е. О. Патон аттыг электроайылдырыг институдунуң эртеменнери ажылдап кылганнар. Металлдарны электроҗайылдырыг-биле тудуштурарының дешлиглиг аргазын үлетпүрүңү ажылдакчылары боттарының практиказынга ажыглап, шинчилекчилерниң саналдарынга амыдыралче орукту берген.

Чаа арганы чайырлаан, биче күүрлүг, ядарбас болгаш изиг-не шыдамык кадыкмардан кылган чүүлдерни бижыбиле тудуштурарынга ажыглап турар. Ол арга машина тудуушкунунда болгаш газ дамчылар хоорзалар тудуумда калбаа-биле нептерээн. Ындыг арга-биле металл тудуштурарының 7 муң автоматтары болгаш чартык автоматтары бистиң чурттувуста ажылдап турар.

Углекислоталыг газты ажыглап, металл тудуштурарының аргазын тургусканы дээш ооң авторлары К. В. Любавскийге, Н. М. Новожиловка, Д. А. Дудкога, А. Г. Потапьевскийге, А. В. Петровка, А. И. Акуловка, А. А. Кочегжанимге, В. Ф. Заботинге Ленинчи шаңналарны тывыскан.

Совет турбина тудуушкуну бүгү делегейде бирги черде чоруп турар. Машина тудуушкунуның бо адырынга Ленинградтың металл заводунуң ажылдакчылары үнелиг үлүүн киргеннер. Олар 1958 чылда температуразы 565 градус турда бүзүнүң базымышкыны 130 атмосферге дең, күүзүү 200 муң киловатт болур «ПВК-200—130» деп бус күжү-биле ажылдаар турбинаны тургусканнар. Бо машинага конструкция талазы-биле чамдык дидим шинтпирлерни база ажыглаан. Ам үеде ажыглалда мындыг 11 турбиналар кирген. «ПВК-200—130» деп турбинаны кылган авторларга — А. С. Бутырингe, М. И. Гринбергке, О. Г. Гродскийге, Э. Д. Долинскийге, А. В. Левинге, К. А. Спиридоновка, А. И. Чижикке, А. М. Яковлевке, И. С. Квотерге база Ленинчи шаңналарны тывыскан.

Бистиң чурттувустуң улуг химиязының хөгжүлдези, ол ышкаш үлетпүр болгаш чуртталга тудуунуң кайгамчыктыг калбарышкыны янзы-бүрү хемчээлиң хөй-хөй хоорзаларын бээрни үлетпүрдем негеп турар. Үлетпүрүң бо адырын калбартырынче угланган инициативаларны деткип турарының ужуру-даа ында. Хоорзаларны печкага үзүктел чок кылыр бедик бүдүрүкчүлүг агрегатты дээш А. С. Буровка, А. М. Майскилейсонга, А. Е. Гуревичинге, А. Б. Верникке, Н. И. Каганга, П. В. Бибиковка, Я. П. Осадчийге, И. М. Усачевке, Ю. М. Матвеевке Ленинчи шаңналарны тывыскан. Оларның төлевилелин ёзугаар суг болгаш газ хоорзалары кылыр баштайгы тургузугну тутkан болгаш ажыглалда кирген. Дыка таарымчалыг кылган ол технология минутада 420 метр узун хоорзаны кылырын хандырып турар, бо дээрге хоорза кылыр талазы-биле Американың амгы дериг-херекселериниң эң дээре көргүзүтлериниң безин 18—20 хуу бедик бүдүрүкчүлүг болуп турар-дыр.

Агрегатты тургускан чорукту ада-чурт техниказынга улуг салыышкын кылдыр үнелеп турар. Ону ажылдап кылырда бүгү ажылдарны комплексиллиг механизастаарын болгаш автоматчыларын таарыштырган. Ол чорук хоорзаларның тиглериниң быжыын болгаш хоорзаларның ханазын кылын эвес, а чуга кылыр арганы хандырып турар, ооң түңнелинде хөй металл канматтынар.

Каңны электрошлак аргазы-биле эвилдирерин бистиң чуртувуска бот-тандырган чорук чүүле совет металлургтарның эвес, харын даштыкы чурттарның металлургтарының сонуургалын болдуруп турар. Ооң аргазы кандыгыл? Аңаа арга-биле эвилдирген металлды соп, азы электродтар чүгүртүп тургаш, хептеп алыр. Иштинде шлактарлыг ваннада электролитче токту дамчыдыптарга электродтар эстип эгелээр болгаш суук металл кристализаторже дамдылап, агып эгелээр. Шлак дамчыштыр эрткен металл янзы-бүрү холуксаалардан болгаш газтардан арыгланыр. Металлдың шынарын инчаар эжиндер.

Электрошлактыг эвилдиришкинбиле тускай марканың каңнарының шынарын бедидер бедик эффектилиг арганы ажылдап кылганы болгаш бүдүрүлгеге шиңгээткеним дээш бөлүк шинчээчилер Б. И. Медовар, Ю. В. Латаш, Б. И. Максимович, А. Ф. Трегубенко, В. С. Кулагин, Ю. А. Шульт, И. В. Менушенков оларга Ленинчи шаңналарны тывыскан.

Газ үлетпүрү шапкыны-биле хөгжүп турар. Чер иштиниң байлаанның шинчилекчилери бойдус газының байлактыг черлерин удаа-дараа ажыдып турарлар. Газ дамчылар каң шугумнар бистиң чуртувуста тургустунуп турар. Газтыг черлер үттээр техниканы чаартырынга болгаш ындыг черлерни ажыглалга киирериниң талазы-биле улуг ажылдарны Красноярск крайның ажылдакчылары элээн каш эртем-шинчилел институттарының ажылдакчылары-биле кады кылган. Чаартыкчылар газ тыварының деп-шилгелиг технологизын саналаан болгаш комплексиллиг чаа дериг-херекселдерни ажылдап кылганнар. Олар бедик герметиктиг хоорзаларны тургузуп, газ хоорзаларының идегелдиг ажылдаарын хандырып турар, газты чавыс температурага арыглаарының аргазын калбаа-биле ажыглаарга киирер арганы болдурганнар. Бо марын комплексиллиг дериг-херекселдерниң тургузукчулары Н. К. Байбаков, А. М. Анисимов, А. И. Арутюнов, В. А. Брагин, А. Л. Волик, В. Я. Дубовицкий, А. Г. Задов, А. О. Караев, Н. А. Сидоров, П. И. Баробонов олар Ленинчи шаңналдың лауреаттары болганнар.

«ПМ-70» деп бедик шынарлыг хөөнү алырының чаа технологизы дугуйлар кылыр үлетпүрге улуг камналганы берип турар. Бо продуктуму автомашиналар дугуйларының проекторларынга, ол ышкаш транспортёрлар ленталарынга ажыглаар быжыг резиналарны кылырынга ажыглап турар. Ооң авторлары В. П. Зуевке, В. Ф. Суровикинге, В. В. Саулинага, П. А. Теснерге, А. П. Глыбинге, А. Р. Кельнге, К. Ф. Серебряковка, А. К. Иковка бо үнелиг продуктуну кылганы дээш бедик шаңналды тывыскан. Олар бо хөөнү бүдүрериниң технологтуг чорудулгазын дыка таарымчалыг кылдыр шинтпирлээннер. Реактор-печканы тургускапы принципиалдыг чаа түүл болур. Ол реакторга кылган хөө делегейде бүдүрүп турар ындыг продуктарны шынар талазыбиле ажып турар. Ол чорук ындыг хөөнү даштыкыдан садып алырын сокпазыр арганы берген.

Нефть болгаш химия үлетпүрү найгамчык хөй санныг чылыгны чарыгдап турары билдингир болгай. Совет тускай эртемниглер тускай хевириниң печказын тургусканнар. Ол печка чылыгны чазбыыш чокка — изиткен керамиктиг панелдерден дамчыдар аргалыг. Ындыг печкаларның бирээзи-ле чыл дургузунда 4 муң тонна үнелиг оттулар түүлдү камнап алырын хандырып турар. Совет Эвилелиниде чүс ындыг печкаларны тутkан болгаш ажыглалга киирген. Ооң тургузукчулары, «Гипронефтемаш» институттуң ажылдакчылары Ц. А. Бахшиянга, В. Е. Баклашовка, Г. Л. Вихманга, Д. В. Иванюковка, М. Б. Равичиге, М. М. Ушакевичиге Ленинчи шаңналдарны тывыскан.

Аар аарыг — полиомиелитке удур вакцина бистиң Төрээн чуртувустуң кызыгаарындан дашкаар черлерде безин билдингир. Бо чылын полиомиелит болгаш вирустуг энцефалиттер институдунуң, ол ышкаш ССРЭ-ниң медицина эртемнериниң Академиязының экспериментальдыг медицина институдунуң эртем ажылдакчылары А. А. Смородинцев болгаш М. П. Чумаков оларга Ленинчи шаңналды тывыскан. Олар чаа, бедик эффектилиг эм—дириг профилактиктиг вакцинаны ажылдап кылган болгаш ону массалыы-биле бүдүрерни хандырганнар. Ол эмниң эң бедик шынарлыг болганы Совет Эвилелиниң бүгү девискээринге полиомиелит-биле аарыыр чорукту дыка кызырарын хандырган. Сөөлгү ийи чылда полиомиелитке удур 100 миллион санныг дириг вакцинаны даштыкыже саткан.

Көдээ ажыл-агыйның совет эртемденнери болгаш практиктери ада-чурттуң биология эртемниң мурнакчы чедишкиниерин ажыглап тургаш тарва бүдүрерин көвүдедиринге улуг үлүгүн киргеннер.

Мурнакчы селекционерлер В. Н. Мамонтовага, В. Н. Ремеслого, П. Ф. Гаркавыйга күзүн болгаш чазын тарыыр кызыл-тастың болгаш арбайның чаа, бедик дүжүттүг сорттарын өстүргеин дээш Ленинчи шаңналды тывыскан.

Эрткен чылын хөй-хөй областарга, крайларга болгаш республикаларга селекционер В. Н. Мамонтованың үндүрген сортун он миллион гектар черге тараан. Кызыл-тастың ол сорту бедик дүжүттү берген болгаш аъш-чем аймаа кылырга ооң шынары бедик болган. Селекционер В. Н. Ремеслонуң өстүрүп үндүргени «Мироновская-264» деп күзүн чажар кызыл-тастың чаа сортун тарыырга бир гектарга-ла ооң дүжүдү 40—45 центнер болган. 1963 чылда кызыл-тастың бо чаа сортунуң дүжүдүн алыры-биле 1 миллион гектар черге ону тараан болуп турар. П. В. Гаркавый арбайның «Одесский-17», «Паллидум-14—13» болгаш өске-даа сорттарын өстүргеи. Ол сорттарның дүжүдү бедик, каңдаашкынга шыламык, ногаан массаның бедик дүжүдүн база бээр болган.

Ленинчи шаңналдың өске селекционерлер В. П. Соколов, М. И. Хаджинов, Г. С. Галеев, В. Е. Козубенко, А. С. Мусийко олар база алган. Бо селекционерлер болза кукурузаның бедик дүжүттүг гибридтерин болгаш сорттарын өстүргеи. Эң дээре гибридтер бодунуң дүжүттүүнүң талазыбиле кукурузаның районучтукан сорттарындан 25—30 хуу бедик дүжүттү бээр. Бо болза бистиң көдээ ажылагый эртемивистиң улуг чедишкини болур. 1961 чылда бо авторларның гибридтери болгаш сорттары-биле 19 миллион гектар кукурузаны тараан болгаш 500 миллион пуд кукуруза тараазын немей алган.

(СЭТА).

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ШКОЛААРЫНДА

ХАНЫ БИЛИГ ДЭЭШ

Улуг орус дылга чугаалап, бижип, номчуп база ооң ужур-дузазын билир кылдыр уругларны өредир чугула соруулга орус дыл башкыларының мурнунда туруп турар. Орус дыл башкылаашкынынга эки түңнелерни чедип ап турар башкылар бистe хөй.

Шагаан-Арыг № 2 школазының аге класстарының орус дыл башкызы Елена Константиновна Соколова хөй чылдарда ажылдап келген. Ол тыва дылды эки билир, ынчангаш тыва өреникчилер-биле ажылдаары аңаа чиик. Бирги класстан эгелээш-ле уругларның орус дылга сөс курлавырларынче улуг кичээнгей салып, янзы-бүрү чуруктар болгаш дуруу-хевирлериниң дузазы-биле чаа сөстүң утказын уругларга ыяавыла билдингир тайылбырлап берип турар.

Номчулга урокторынга бир-ле дугаарында амыдыралга ажыглаар сөстерни уругларга айтып берип, 3-кү класстан эгелээш деннелге, синоним, антоним болгаш эпитетбиле уругларны таныштырар ажылды эгелээр. Бо бүгүнүң түңнелинде эш Соколованың өреникчилериниң билиги ханы, өредилге хуузу бедик.

Бирги класска кандыг-даа урокту көргүзүг материалы чокка эртирери берге. Янзы-бүрү таблицалар, чуруккучаштар, плакаттарны урок бүргүзүнге ажыглап, школада чок көргүзүг материалдарын башкы боду белеткеп ап турар. Ынчангаш уругларның урокка сонуургалы болгаш идепкейи бедип, орус сөстерниң утказын дүрген билип алырлар. Улуг-Хемниң Чааты сес чыл школазында эге класстарның орус дыл башкызы Чүрсат Танды-ооллуң урокторы ынчаар бедик деңнелдиг эртип турар.

Орус дыл урокторынга шын бижиринiң берге дүрүмнеринче кол кичээнгей салып, аңаа хамаарышкан тайылбырлыг бижилгелерни Сосновка 8 чыл школазының директору, орус дыл башкызы А. В. Абросимова бодунуң урокторынга чорудуп турар. Ылангыя приставка, демдек аттарының суффиксилери, причастиелерин шын бижирин докламал хынаарын ол уттпас. Кичээлдерни ындыг арга-биле чорудары оон ажылында бир кол черни эвлеп турар.

Кызылдың № 3 школазының литература башкызы А. У. Дерягина хостуг темаларга чогаадыгларны өреникчилерге бижидип турар. Чижээ, оон урокторында «Цехке баштайгы хүн», «Уран чуруулга, поэзия болгаш музыка чогаалдарында күстүү көргүскени», «Даарта улуг орукче аъттанып бис» дээш өске-даа темаларга эстетиктиг кижизидилгелиг чогаадыглар бар. Ынчангаш башкылап турары литература урокторынга уругларның сонуургалы бедип, өредилгеге улдуң санында эки түңнелдерни чедип ап турар.

И. ПРИНЦЕВ.

Улам амыраар бис

Шуйнуң кадыкшыга школазы биче эвес коллектив. Башкылар, ажылчыннар, өреникчилер каттышкаш, шупту 100 чыгам кижи ында доктаамал чурттап, ажылдап, өренип турар. Үзүк черде ол тускай школага райондан улус чүүле ындазаап келгилээр, ол келирде лекция, беседа-даа чорутпас, ажыл-херекке холбаштыр ниити таныжылга кылыры-биле кызыгаарланыр турган.

Озалаш черде школаның өреникчилеринге, ажыддакчылары бистерге делегей байдалының дугайында солуун лекция ийикпе илеткелди дыңнаары кончуг-ла күзенчиг турган дээрин билдингир. Маңаа хамаарыштыр дилегларни эвээш эвес удаа тургузуп-даа келген бис.

Бистиң ол изиг күзелиивис чоокта чаа хандыртынды. ВЛКСМ Барын-Хемчик комитединиң ийиги секретары Ак-кыс Бенден чедип келгеш, делегей харылзааларының амгы байдалының дугайында делгереңгей лекцияны номчуп, олурушкинарның хөй санныг айтырыгларынга билдингир харыларны берген.

Ол сонуурганчыг лекцияга бистиң коллектививистен 80 ажыг кижи олурушкан. Делегей байдалының амгы чугула-чугула айтырыгларын кандыгдаа илдик чокка тайылбырлап турарын бодаарга, лекторнуң белеткеннип алганы черле шырак-тыр деп кордувус.

Бистер башкылар партия биле чазактын иштикти, даштыкы политиказының дугайында бесседаларны өреникчилерге болгаш ажылчыннарга ой-ойде кылып берип турар болзувусса-даа, төп черлер-биле бистиң харылзаа байдалывыс эки эвес болганындан, делгереңгей лекция, илеткелдерни дыңнаары биске ынчангаш күзенчиг турган. Моон сонгаар биске лекторлар хөйүү-биле кээп турар болза, улам амыраар ийик бис.

Б. БАРБА.

Школа септелгези

Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң Эйлиг-Хем салбырында сес чыл школазында (директору Т. С. Биче-оол) чаа өредилге чылында утказыттыр септелге ажылдары чоруп турар. Мурнунда чыдарда бо школага септелгени үргүлчү орай эгелээр турган болза, ам септелгеге эргежок чугула чүүлдерни Улуг-Хемниң дош орүү-биле школа чанында сөөртүп белеткээн. Келир чылын оттулар 400 кубометр ыяш база 25 кубометр маяза, 3 тонна чугай, 10.000 туубу белеткеттинген, школа чанында өредилгедуржулга участогун кажаалаары-биле 1000 ажыг чырааны кезип алган. Ам бир классты штукатурлаап, малгаштаап, чугайлап дооскан.

Школа септелгезинге хөй-хөй адыннер болгаш ылангыя школа аштакчызы Т. Быйлан оон киржип турар.

Эрткен өредилге чылында Эйлиг-Хем школазы районга «Школаларның оон септелгези дээш» деп социалистиг чарышка бирги черни эвлээн. Ол чедишкинин улам-на быжыглаар деп сорулганы школа дирекциязы салган.

М. ДАМДЫН.

Бирги черде

Торгалыг 11 чыл школазы үшкү улдунда өредилге-кижизидилгелиг ажылдарга багай эвес түңнелдиг болган. Өредилге программазы 91.3 хуу күүсеттинген. Школада 5 кончуг оон, 55 ударник өреникчилер бар. Үшкү улдунга багай демдектерниң саны дыка эвээжээн. Лидия Мөгеге удурткан 5-ки класс 100 хуу өредилгелиг. Кончуг оон өредилге, чурум, арыг-шевер болгаш хөй-ниитичи чоруу дээш ол класс республиканың найысылалынче экскурсиялаар болган. 1, 3, 7 «а» класстарның өредилге хуузу база-ла бедик.

Башкылап турар эртемнериниге чаа-чаа аргаларны ажыглап, кичээлдерни бедик идепкелиг деңнелге эрттирип турар башкылар бистe хөй. Чижээ, физика башкызы Ч. Чамзырай, тыва дыл башкызы Д. Баазан, орус дыл, төөгү башкызы Ивановский болгаш өскелер-даа.

Бистиң башкылар коллективи чоокку ийи-үш чылдарда ол-ла класынга өреникчинин катап олурар чоруун болдурбас сорулганы салган. Мурнуста школа шинтпирлиг дерткү улдун, ынчангаш улам-на күзенниишкинниг ажылдаар бис.

Э. ШАГДЫР.

Өвүр район.

Номга ынакшыл

Чыргаланды 8 чыл школазынга тематиктиг кежээлер эртип турар. Чоокта чаа «Ном—билиглериниң үнер дозу» деп кежээ болган. Чогаалчы кижиниң ажыл-иши-биле таныжып, кандыг-бир номну парлап үндүрерде безин кайы хире дажыл негеттинерин ынчан эки билип алдывыс. Ол ышкаш, номну канчаар эдилээрининг дугайында хөй, ажыктыг сүмелерни өреникчилер алганнар.

Кежээге үстүкү класстың өреникчилери идепкейлиг киржип, номчаан номнарының дугайын база ном — кижиниң өөнүү, оон өренир, ону камнаар дээрзин чугаалап турганнар.

О. ӨЛЗЕЙ-ООЛ.

Тес-Хем район.



НИКОЛАЕВ ОБЛАСТЬ. Новоодесскиниң бүдүрүлге эргелелиниң колхозтары болгаш совхозтары бо чылын тараазын алыр кукурузаны 15.500 гектар черге тарыыр. Оон 3.800 гектарын өреникчилериң бүдүрүлге бригаладаларынга быжыглаан. Новоодесскиниң № 1 ортумак школазының өреникчилери эрткен чылын гектардан-на 59,8 центнер кукуруза тараазын ажаап алганнар. Олар ам часкы ажылдарга белетиненип, чаа планнарны чотаадып турарлар.

ЧУРУКТА: (солагай талазымдан) школаның бүдүрүлге бригадазының кежигүннери В. Шевченко, Е. Сотникова, Л. Литвиненко, Е. Лунговая, А. Николаенко олар школаның агрокабинединде.

Фотозу К. ДУДЧЕНКОНУУ.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Хойжу өг-бүле

„Шынның“ конкурузунга келген чеченчиткен чүүл

ХЕМЧИКТИҢ ол чарыында бизеңбизең кара хаалдарлыг, борбак-борбак тейлерниң эдээ-биле шат одурту ийи барба артыынган, боржаалыг баштыг шилги казыра мунган, он беш хире харлыг уруг, Хөнделең аксы кайы сен дээш хүнүң-не:

Мунуп орда саяк базар,
Бузур баштыг турар эвес,
Мунгаравас күжүр кыстың

Мунчулары турар эвес—деп, кыңгырады ырлавышаан, чортуп каар турган.

Хөнделең аксының бир-ле терең сигеннiг чигилдиринге хап келгеш, бичии халбыыш хүүрекчигежи-биле чүм харны ажып-ле эгелээр. Чокпак-чокпак кадар сигеннер хар адаандан сегленейинчи тура халышкылап кээр. Ол сигеннерни ийи барбазынга шыгырт доллур чүлүп суккаш, казыразынга барбаларын арткаш, шатты өрү хаптар.

Аалынга хап чаныш келирге:

— Эх, кежээ кара кызымны, чыттыр артының келдиң бе, уруум? Мээң кызым алызында баргаш, ол кандыг кижи болгай аан. Бажын ажыр малды-даа азырап шыдаар, көргей-даа бис аан, кадай!—деп, аларзы уруун эргелеткеп, чассыдар турган.

Эккелген сигенин каш анайга боргулап бээр, оларны амырап-амырап чип эгелээр турган.

Кижи болуру чажындан, аът болуру кулунундан дээн ышкаш, бичии кысчыгаш ада-иезиниң ажыл-ижин кынчыктырбастап, шак-ла ынчаар өзүп, доругуп олурган.

Саая Долгарның ада-иези Хемчиктиң ол чарыынга күзеп турган. Ынчан Долгар дээрге узун кара кирбиктериң, төгерик кара каракгырлыг, попугур кызыл арын-шырайлыг, курлаан эрткен куспак болган кара чаштыг, шилгедек дурт-сынныг, он сес харлыг хөлчок чараш кыс турган.

Бир-ле хүн Долгар хоюн аалга орайтазы кирип келген. Сылдысшокар аът баглаашта чүген суглуун шыңгырады бажың савааң, «кудакууй» диишкен, өгде улустуң каткыткы, ыр-шоор деп чүвези аажок болган.

Өөнге кире халып келген. Кончуг иргин ак хар дег ужа-төжүн адзыеди баарында делгепкен, улуг кагээр араганы Багай-оол ирейниң сөңнеп, Долгарның мурнунда ёзулуу-биле чолукшуп, маннайлыы-биле бараалгаан.

АКЫ-ДҮҢМА чонуң чыып, алды хана өөн өглеп. куда-куюн дүжүрүп, Долгар биле Шининң өглеңгениңден бээр ам таптыг-ла үжен чылдың нүүрү эрткен. Бо өг-бүлеге бо үениң иштинде кандыг-кандыг өөрүшкү-хөглел, аас-кежии таварышпаан дээр! Кижи санап, чугаалап-даа четпес!

— Партия болгаш чазактың ачыхавыыазы магалыг-ла-дыр ам. Балыг индик кайгыгыл, тайып турар, артында-ла шалазы көрүнчүк дег кылзы, шак мындыг чайырлыг ак чугай-биле чугайлап каан, каас-чараш, чылыг, чырык оран-бажыңга чурттаар деп ким сактып чораан боор...

— Чүү дээр оны, кадай... Чаг иштинде бүүрек дег чурттаалга деп чүве бо-дур ийин—дижип, Шининң ашаккадай самдар өглеп чаа бажынче көжүп кирип тура, хөөрежип чугаалашканнар.

Шининң колхозтуң хову бригалазынга, Долгар ынчан чаа туткан бажыннарның иштин-даштын малгаштап, чугайлап, тудугга ажылдап турган. Шининнер алыр ажынга хөй тараяны-даа, акша-көпеекти-даа хөй-хөөнү даштыкыдан садып алырын сокпазыр арганы берген.

Бандыг-даа ажыл—эки. Шупту-ла — кижиге ажыктыг. Ынчалза-даа кара чаштан тура мал-биле халбактажып өскен Шининң ашак-кадайның кайызынын-даа сонгургалы—мал кадарыксаар мындыг. Оон бээр чеди чыл эрткен. Бир-ле эртен Шининң конторага келгеш, колхоз даргазындан айтырган:

— Кара чаштан тура-ла халбактанып өскен чүвем—мал. Биске хой кадартып көрзүнерзе кандыгыл, дарга?—деп, сеткилин илереткен.

— Силер ышкаш, малга ынак, аңаа күзел-соруктуг кижилер биске херек. Хой кадарар кижи херек харын. Ол бир чалгаа, хөөнү, туразы улуг Көкай-оолга хой кадартып каарга, колхозтуң ак сүттүг ийи хоюн чара кезип чип алган ышкажыл... Ревизия комиссиязының даргазы эш Кызылды эдертип алгаш, хойну дүктеп, чүзүннеп турун, санап хүлээп алыңар—деп, дарга харылаан.

Колхозтуң 350 хоюн хүлээп алгаш, Шининнер кадарчылап чоруп кааннар.

Баштайгы 2—3 чылдарда, ынча хөй хой малдап чораан эвес, ажылы берге турган. Эң ылангыя хой түлүктеп төрүй бергенде, шүүт-ла ажзанзыранчыг: хураганны бир хойга аппаарга—хозар, бирээзинге аппаарга—иези-даа болур. Хураганнар эки таныттынмас. Бир хой төттурар, а өскезн төттурбас. Эмискиктеп азыраар ужурга база таваржыр. Ол ышкаш, хойларның күжү арыктыг-доруктуг-даа болур. Ынчалза-даа ажыга кызымак кадарчылар бергелерге торулбайн, ажыл-иштиң аргазын тып, чижээ, өдерзинге үезинде хойларын 10-нап, 20-леп кажаага үзүп, кошкарларны салып, хойларны кыжырдаа, чайын-даа ангылап, эмчилериннге аврыг-кадыын тодаратгырып, кажаа-хораазын чыгыглап, малга четчир сигенни белеткеп ап, ажылижинге чоорту чаңчыга бергеннер.

Бирээзи хой кадарып үнерге, өскези аалга арткаш, хураганнар азырап-ажаар, оларның өдек-өлчээнин кургаглап, чыгыглаар, кажаа-хораада ыяртынган, тогаап дүшкен хылхылганы чыыр, аал коданының девискээрин аштап ширбинр. Ажыл-ла хой. Шынап-ла, Шининиернии кодаңнга чеде бээрге, өскелерини дег, дүдүскүш дээр чыт безин чок, артында-ла агаары арыг. Малга чидиртир чеминден агелээш, хой кажаазындан коптарып үндүрген көрженин безин кончуг таптыг кылдыр дөрбелчинней чыып каан болур. Ону көргеш, ёзулуг-ла ажыл-иштиң өг-бүледир эвеспе—деп, өгже кирбейн чыткаш-ла, кижи бодап каар...

— ООЙ, кызым, ооЙ!—деп, ачазы кыйгыра каапгарга, орту эртир салып каан сараат кырынга удуп чыткан Индермаа сырбаш дээш отту чаштап, ковайып келген.

Адазы туруп чоруй барган, куруг орну чыткан. Индермаа шагынче көөрге, эртенгинин 5 шакка каш-ла минута четпес болган. Ынчалза-даа чер чырып орган. Ынаар шыкта, адазының сиген каккан кадыырының даажы шылыртkайндыр эдип турган.

— Аа, кызым, дээрнин шырайының багы хөлчок ийин, чаар-даа чадавас боор, хөпээннеривисти дүрген барып сараатгап каапталл!—деп, ачазы алгырган.

— Ынчаалы харын, ачай, хөпээнеривисти ылчырады чаап каапгар боор!

Адашкылар сараатгап кирипкен. Адазы сигенни сараат кырынче үнүүр октап турда, Индермаа сараатты тырый кырлап, адазының октаан сигенин айыыр-биле илгеш, эде салып турган.

Ол аразында үчётчик Хуна чеде хонуп келген.

— Сараатты мынчаар тургузар херек, улуг-ла сараат-тыр. Чамдык кижилер сараат салырда, чүгле сээтүн базырарын бодаар, кырлап туруп салбас, ортузун огбайтып каар-дыр. Кажан сиген үр туруп келирге, ортузу ойлуп бада бээр. 10 тоннага хүлээп алган сараат 5—6 тоннадан эртпес суг болгулаар —деп, үчётчик чугаалаан.

Шининң оон чугаазынга каттышкан:

— Эвээш-биче-даа болза, аътгин чаглыын чинирге амданныг, ээлинге деттен соонда, ишти эки-ле кылырга шынарлыг болгай. Мынчаар кырлап туруп салган сараатгын иштинче чаъс-дамды кирбес, артында-ла шылба ногаан, амданныг чаагай болурдур.

— Ындыг-ындыг харын. Бо чаъс бирээйи кылыр деп келди—дээш, үчётчик оларга дузалажып кирипкен.

Сөөлгү хөпээнни сараат кырынче үндүр октап турда, чаъс ийи-бирээлеп дүжүрүп келген. Хуна сараатты хемчээрге 7 тонна болган.

— Алган хүлээлгенерге дөрт-ле тонна четпес-тир.

— Ам бир сараатты борта кожа тургузар бис. Ол-даа чайлыг боор, үчётчик...

Малчын Шининң ол чайын 12 тонна ажыг сигенни боду кезип, белеткеп алган. Кыжын оон хойлары чымчак, көк, чаагай сигенни дайнап, күш-деңгели ыйлыш-даа дивээн, иттер дег, мээс арынга меженнеди дешкилежип кыштааннар.

КЕЖЭЭКИ хүн Хемчиктиң бедик сынныарының бажында саадапкан. Шининң аалынга хоюн кирип келгеш, «Родина» деп приёмнигин ажыда долгаан, шайлап олурган, Индермаа нешкилер хойларының өөктеринде божай берген дүктерин шүүрлер-биле ушта дырап, сарыг-сарыг кеденнеринче суккулап ап, чай чок ажылдап чоруп турганнар.

— Оой, кадай, ооЙ! Бо улузуң чүнү канчап баарды боларын?!—деп, Шининң дувүреп, өөнден үне халып келген.

— Ол чүү дээриң ол, чүү улузум бар чүвел?—деп, Долгар кайгап айтырган.

— Харын, бээр чүгүржүнер, дүрген-дүрген!—дээш, Шининң өөнче долдаш-далдаш кире халаан.

Нешкилер өөнге кирип келгеннер.

Шининиернiң амыдырал-чуртталгазының, ажыл-херектериниң дугайында дикторлуң чугаазы приёмник дамчыштыр изиг-түлүк дыңналып турган. Ашак-кадай арыннарынче көрүшкеш, хүлүмзүрүп, дамчыдылганы ылым-чылым дыннап олурганнар.

Ажыл-иш дээнде улуур үйгү, чыдар чыдын чок бо хире өг-бүленiң ажыл-херээ үре-түңнелдиг болбайн канчаар. 1961 чыл—Шининиернiң ажыл-ишчи чедишкиннерже улуг базымының баштайгы чылы болган. Олар ынчан 100 төрүүр хойга онаалтыр түе ажыг хураганнарны камгалап, бир хойга онаалтыр 2 кг дүктү кыргыш, «Барлык» совхозтуң мурнакчы кадарчылары диртип шылгарап үнгеннер.

ШАТ ОДУРТУ доруг-дайымны шошкунгурладып бар чор мен. Бөзүр хаалдарлыг дагның алдыы үжүндан шимээргевишаан, кодан хой чыларчыбас оттаан ажып келди. Кадарчызы аянныг ырлап чор. Аъдым аскын ээй тыртkаш, олче челапттым...

Дагыр мыйыстыг улуг-ла калчан ак хой деспи дег кудуруун калбаңнадыр, кадарчының бир-бир талазынче долгандыр халып, оранып чор.

— Эх, дескел чок кулугурну, моңу көрем. Чоп тепкиленип чүткүйдүр сен?—деп, хойлап алган чораан дыырап ак чаш хураганны суйбай тудуп, Саая Долгар хүлүмзүреп базып олур.

— Олча-омаанар овайыма-ла болзун!—деп мендиледим.

— Ындыг-ла болзун, чорук чогузун.

— Шининң аалында бе?

— Чок, бистиң бо совхоз дерги садыын чүге организаставаас чоор, ижер-тыртар садып алыр дээш садыглап чоруй баарды—деп, ол хомудай аарак чугаалады.

Оон-биле бо удаада база катап ужуражыксап чораан болгаш:

— Дуу ол калчан ак хойну көрүпеpем, кудуруун меженнеди дешкилеп турганын. Дөө, ийи хойну көрбеспе, эрестерин: чик-чык кылыр үскүлешкен. Эки-ле деңгилделиг хой-дур, хойнуң мындыг эки деңгилдезин канчап чедип алган силер?—деп айтырдым.

— Бир эвес кадарчы кижи хойну бажының үүнче салыпкаш, соонда элейтип чоруур болза, хой чилчиксиреди маңнажып каапгар-ла болгай. Оът башгаар дээш хырнын тоттур оттаай албастар. Ынчангаш оъттуг черге бөле шаап тургаш, кадарары кончуг чугула. Кыжын чер одарладырындан ангыда, немелде чем—сиген, силос, өске-даа чемнер-биле чемгерип тур бис. Ынчаар кадарарга оон дыжы-даа ханар, хырныдаа тодар, оът, чаг-даа немежир. Эң ылангыя кыжын хой кажаазының иштин эмин эрттир изиг, эмин эрттир соок эвес, ёй-тап температураага тургузары чугула. Дүне 1—2 шак болгаш-ла кажаа иштинге барып, кажаанын форточкаларын ажыдып, кажаа иштининг температураазын таарыштырып турар бис. Кол-ла чүве—мал чемин чайын ыяк кылдыр белеткеп алырында...

— Чайгы үеде хойну серинин тайгаларга хүн хөөреже кадарып, изиң кээрге, девээлиг, кара суглаарже, өзеннерже ийикпе, азы хемнер үнналрынче кире бээр, а кежээ орайга дээр кадарарга хөлчок семирнир боор чүве-дир. Ону бо-ла чылдарда көрүп, билип келдивис.

— Бис 3 айдан эгелеп хойларывысты кажаалавас апаар улус бис. Чүгле төрүүр хойларны үзүп кажаалаар. Чүге дээрге, бирээде, дүкке каража чок, чула базышпас, ийиле. шала часкаар хойларның дүмчүүнден думаа төктүп, бажын силгин, чолулектеп ларыыр чоруу база шеглиг болур—дээш, хоюн дайгыргылап чөрүй, арай далажыксай берди.

* * *

Оларның кодаңында ам төрүүр 400 ажыг хой бар. Оон хөй кезии терээн болгаш хураганнары бүрүн. менди доругуп турар. Коммунистиг партияның өндүр улуг Программазын амыдырала боттандырар дээш хейаът кирген, бо хойжу өг-бүле 1963 чылда 100 хойга онаалтыр 110 хураганны, бир хойдан-на 2 килограмм ажыг дүктү кыргыш алыр деп бедиткен хүлээлгени алган.

С. СОСКАЛДАЙ,
Аксы-Барлык ортумак школаның башкызы.

Миллион-миллион кижилерниң чогаадыкчы күш-ажылы

Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкиннии мурнакчыларының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралында

Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкиннии мурнакчыларының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралының киржикчилериниң сорук кирген сөстери Кремльдиң улуг Ордузунда чангыланып турар. Бүгү саналдар бистин улузувустуң күчүлүг чогаадыкчы күштериниг ханы бүзүрелбиле сиинниккен.

— Бистиң чөвүлел хуралывыстың киржикчилеринге партииның Төп Комитединиң чедирген байырының ханы сөстери, үлетпүр болгаш түлүг талазы-биле Бүгү-россия чөвүлел хуралынга эш Н. С. Хрущевтуң чайынналынчак чугаазы коммунизмче орукка өндүр чаагай перспективаларны бистиң мурнувуска ажыдып турар — деп Москваның саналга-аналитиктиг машиналар заводунуң слесары, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **Б. С. Егоров** чугаалаан. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларынга болгаш коллективтеринге эш Н. С. Хрущевтуң берген бедик үнелээшкинни күш-ажылчы чаа-чал эрес-маадырлыг чоруктарже бистин хей-аът киирип турар.

Саналга-аналитиктиг машиналарның заводунуң бүдүрүп турар дүрген ажылдаар машиналары техниканың база бир кайгамчык чүүлү болур. Одар он-он муң янзы-бүрү саналгаларны секундада кылып каар. Ындыг машиналар бүдүрүлгени башкарып, поездилерни болгаш пароходтарны чорудуп, агаар корабльдеринге орукту айтып, нарын инженерлик деришкиннериң конструкцияларын санап шыдаар.

Бүдүрүлгеге ол чаа техниканы шингээдип алыры дээш демисселде көскү чер коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларынга болгаш коллективтеринге хамаарыжып турар.

Ажылчыннарның техниктиг билиглерин улам ындай бедидер болгаш практиктиг чанчылдарын сайзырангайжыдар дугайында чугула айтыгны эш Егоров тургускан. Ол болза коммунистиг күш-ажыл дээш чарыштa кол негелделерниң бирээзи болур. Бо хереште шиитпирлиг роль инженер-техниктиг ажылдакчыларга, эртемденнерге болгаш түскай эртемнигдерге хамаарыжып турар.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры «Суходольская» шахтаның бригадири **Н. Я. Мамайның** чугаазын чөвүлел хуралдың киржикчилери диктиттиг адыш-часкаашкыны-биле уткаан.

Кадыр черде куржаглардан хөмүр даш казар «Укр — 1» деп чаа комбайнны эртемденнер болгаш инженерлер тургускан. Бистиң бригадавыс ону дүрген шингээдип ап, комбайнның конструкциязынга элээн өскерилгелерин киирген. Баштай ол комбайн-биле айда 4 муң тонна хөмүр дашты казып ап турган болзувусса, бо чылдың февральда оон бүдүрүкчүлүүн 11 муң тоннага чедирген бис.

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерине харыы кылдыр комбайнның айда бүдүрүкчүлүүн 15 муң тоннага чедирерин хүлээнген бис деп, И. Я. Мамай үргүлүлел чугаалаан. Бо хүлээлгениң күүсеттингенин силерге илеткээри аас-кежик-тир. Бригада мартта 18.060 тонна хөмүр хаттыг казып үндүрген! Ол болза комбайнның ортумак бүдүрүкчүлүүнден 5 катап ажып турар. Айда комбайнның бүдүрүкчүлүүн 20 муң тоннага чедирер деп соруглаан ам бригада бодунуң мурнунга салган деп эш Мамай түннелинде чугаалаан.

Иваново областың «Шуйский пролетарий» деп фабриказының пөс аргыкчызы **А. Л. Косарева** болза ажылчын бүрүзү бодунуң күш-ажылчы курлавырын долу ажыглаар дээш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дээш, чиг-этти болгаш материалдарны камнап алыр болгаш түгле тергиин шынарлыг продукцияны үндүрер дээш, «Алдын холдуг мастер» деп хүндүлелдиг атты чедип алыр дээш пөс-таавычыларның чорудуп турар чарыжының дугайын чугаалаан. Ол чарыштың бирги одуррунда коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкиннии киржикчилери чоруп турар.

Ам фабрикада бодунуң курлавырларын дилеп тывар болгаш ажылдаар дээш ийи муң ажыг кижи демисежип турар.

Индирде — хей-ниитиниң нормалаар бирозунуң даргазы, Минскиниң трактор заводунуң слесары **С. Б. Снитко.** Хей-ниитиниң нормалаар бюроларын организастаан чорук бүдүрүлгениң курлавырларын ажылчыннарның ажылдаар черлеринге шуут баргаш, дилеп тыварынга ажылчы чоннарны эң калбаа-биле болгаш организастыг киириштирерин хандырып, бүдүрүлгениң ажыл-херээ дээш харыысалгазын бодаар чорукка ажылчыннарны кижизидип турар.

№ 3 механиктиг цехтиң күш-ажылды нормалаар хей-ниити бюрозун 1961 чылда профэвилел организациязының инициативазы-биле организастап тургускан. Оон составынга тос дээре ажылчыннар киргеи болгаш даргазынга эш Сниткону бадыткаан. Бюро бодунуң ажыл-чорудулгазын ажылдаар чер бүрүзүнге күш-ажылдың чарыгдалдарының массалыг хыналдазын чорудары-биле эгелээн. Хыналданың түннелинде бүдүрүлгениң улуг курлавырларын илереткен. Бюронуң кежигүннерни эң боттуг нормаларны тургузар дугайында саналды киирген.

Бюро күштүг турар нормаларны чаа нормалар-биле солуурунуң календарь планнарын, а ол ышкаш кезектерни ажылдап кылырының хей күш киреп чоруун эвээжедириниң планын ажылдап кылырынга идепкейлиг киржип, ону амыдыралга боттандырары дээш контрольду чорудуп турар.

Аш ховуда Герман Титов аттыг совхозтуң коммунистиг күш-ажылдың комсомолчу бригадазының бригадири **Инобат Ахунова** санал берген. Ташкент областың Киров аттыг колхозундан Аш ховуга ажылдаары-биле чедип келген мен, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, мээң үгбам Турсуной Ахунова ол колхозта ажылдап турар болгай. Үгбамның кыйгырыын өзүгаар Узбекистанның кыстары болгаш хереэженнери механик-чолаачыларның эртемин шингээдип алганынга чоргызралыңып турар мен. Эрткен чылын 1600 ажыг кыстар машиналар-биле хөвен ажаганнар. Бо чылын олардың саны оон хөй болур.

Узбекистанның эзнизиээн черлеринге хөй суг удавас агыш келир. Ынчаарда ийи миллион тонна чыгам «ак алдынны» чыл бүрүде немей алыр аргалыг болур бис. Гектар бүрүзүнден 30 центнер чиг хөвенни чуртка бээр хүлээлгелиг бис! Ол соруглаңы чедип алырынга баштайгы базымны кылган. Хөвең тарылгазын 9 ажыл хүнүнде чоруткан. Бүгү 147 муң гектар черде хөвеннің үнүжү дески болгаш эки.

Ленинградтың СЭКП-ниң XXII съездиэи аттыг металл заводунуң кол инженери **П. С. Чернышев** санал берген.

Ам бистиң заводувус Братск электростанциязга хереглээр бүгү турбиналарны чедирип бээрин чедишкинниг дооскан болгаш Красноярск гидростанцияга бирээзи-ле 500 муң киловатт күчүлүг болбаазырадгай гидротурбиналарны бүдүрерин эгелээн. Оон-биле кады 800 муң киловатт күчүлүг бүс турбиналарын тургузуп турар. Чаңгыс агрегат-биле алырга, бо дээрге Волховтуң он үш, азы Днепровскиниң бүдүн чартык ГЭС-тир.

Коммунизминиң материал-техниктиг баазазын тургузарының улуг-чаагай соруглазы бүдүрүлгечилерниң туруп кербээн чогаадыкчы идепкейин болдурган, оларның эгелекчи чоруун, ниити херек дээш харыысалгалыын бедиткен деп, ол чугаалаан. Коммунистиг күш-ажыл дээш доктаамал өзүп турар болгаш хөгжүп турар чарыш ону бүзүредиг бадыткап турар. Бир эвес ийи чыл мурнунда бисте ол чарышка бүдүрүлгечилерниң 30 ажыг хуузу киржип турган болза, ам дээрге заводтуң бүгү коллективи коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези деп бедик ат дээш ярышта киргеи.

Коммунистиг күш-ажылдың мурнакчыларының болгаш шалыпчыларының мурнундагы Бүгү-эвилел чөвүлел хуралының соонда эрткен үш чылдарның дургузунда бүдүрген улуг ажыл-херектериниң дугайын Москваның тудуг эргелелиниң бажың тудар № 1 комбинадының комплексилиг бригадазының бригадири — **Г. В. Масленников** чугаалаан. Оон бригадазы коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп атты Москваның тудургжуларының ортузунга бир дугаарында чаалап алган.

Тудугда техниктиг революция болуп турар деп, ол чугаалаан. Тудугну индустриализастаарынче шиитпирлиг улуг угланышкынны алгаш, партия кончуг-ла шын кылган. Бажыннарны автомобильдер ышкаш конвейерге эптеп алыр апаар деп, Н. С. Хрущевтуң чугаалааны ол уе келгени бо-дур.

«Красное Сормово» заводтуң токары **А. И. Годяев** Волго-Вятскиниң экономиктиг районунуң чаартыкчылар чөвүлелин баштап турар. Мурнакчы дуржулганы нептередиринин болгаш шингээдириниң херээнге хөй уеин, хөй күженишкинин үндүрүп турар, чөвүлелде бодунуң эштериниң ажыл-херектериниң дугайын ол чугаалаан.

Чаартыкчыларның область чөвүлелиниң чанында кол-кол массалыг мергежилгелер талазы-биле секциялар ажылдап турар. Чаартыкчыларның чөвүлелдери болгаш оларның секциялары областың 130 бүдүрүлгелеринде ажылдап турар. Мурнакчы дуржулганың доктаамал школалары бага бар.

Мурнакчы дуржулганы тарадып, нептередирин организастаарында четпестерни эш Годяев шүгүмчүлээн. Бо херекке корум-чурумну тургузар керек. Чаартыкчыларның комплексилиг бригадаларын тургускулаап, ажылдың мурнакчы методтарын нептередири-биле оларны кожазы заводтарже чорудуп турар болза чогуур деп, ол чугаалаан.

Руставиниң металлургия заводунуң домна суугузунуң хоочун мастери Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **А. В. Дзамашвили** санал берген. Грузияның металлургтары боттарының хүлээлгелерин күүседир дээш чедишкинниг чаржып турар. Шөй бүдүрениниң чеди чыл төнчүзүнге баш удур көрдүнген деннелиин бистиң заводувус 1961 чылда-ла чедип алган. Кан болгаш прокат бүдүрениниң талазы-биле ол деннелди бис 1962 чылда чедип алган бис.

Житомир областың Май бири аттыг колхозунуң чуртка сураглыг звено удуртукчузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **Н. Г. Загладаның** чугаазы кончуг солун болган. Маңаа чүве чугаалаан бүгү кижилерни улуг өөрүшкү-биле дыннап олурлум деп, ол чугаалаан. Шупту-ла эки, шупту-ла коммунистиг өзүнүү-дур. 70 харлыг мен, ам-даа ховуда ажылдап турар мен. Ынчаарга оон-биле ассекежиктиг мен. Бистиң звеновус Полесьеде чаагай дүжүттүг ап турар, а ында чер арай-ла хиреликг болдур ийин. Мээң звеномнуң 10 болгаш 11 классты дооскан бүгү-ле кежигүннери ышкаш, мен база-ла норманы ынчаар күүсеидип турар мен, эштер. Бистер 70 харлыг болзувусса-даа, база-ла дайынчылар-дыр бис деп, Никита Сергеевич Хрущев кончуг шын чугаалаан.

Ынчалза-даа чамдык кижилер эки ажылдап турар, а өскелери — бөгүнгү хүниүң негеп турары ышкаш, ынчаар эвес, четпес ажылдап турарындыңнарга, хомудаңчыг-дыр. Мында олурүп турар кижи бүрүзү хожуда турарларны шефке алырын, бойдуска сылдаглаар чорук чок болуурун силерден дилеп тур мен. Бир эвес ажыл-агыйда ажыл-херектер багай чоруттунуп турар болза — бойдуска чуүй каар, бойдус бүрүүдүг дээр ындыг чоруктар ам-даа бар болгулаар-дыр. А ындыг черлерниң кожаларында ажыл-херек магалыг болуп турар. Сактырга чаңгыс арык ажылдыр бойдустуң байдалдары өске-даа ышкаш болур. Ынчаар ажылдап болбас. Дузалаар херек, ынчалза-даа чалгаалар орнунга ажылдай бербес болбайн аан.

Соколово-Сарбайскиниң даг-болбаазырадыга комбинадының дагжылары боттарынга чиик эвес, ынчалзада хүндүлүг хүлээлгени — комбинаттың тудуушкунун бүгү комплекс талазы-биле доозар болгаш 1965 чылдың августун 25-те бүрүн күүгүзүп-биле ажыглалга киирер деп хүлээлгени боттарынга алганнар деп, машинист-экскаваторщик **А. А. Шпак** чугаалаан. Ол болза доктааттынган хуусаадан ийи чартык чыл эрте болуп турар. Ол хүлээлгени күүседиринин бүгү аргалары бар. Бүдүрүлгенин иштики курлавырларын дилеп тып, ажыглалга киирип турар.

Эртемге коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкиннии дээштиг чоруу хамыктын мурнунда ол шимчээшкинниң тодаргайы-биле болгаш делегей эртемниг бирги черни чаалап алырының соруглаларын шиитпирлээринче угланганы-биле тодаруттынар деп, техника эртемнериниң доктору **В. П. Сигорский** чугаалаан.

Ол эртемден чөвүлел хуралга Новосибирскиниң эртем төвүнден чедип келген. Бистиң чуруувустуң чөен түгүнүң кедергей улуг делегенериниде эртемниң чаа-чаа албан черлери ажылдап эгелеп турарының дугайын ол чугаалаан.

Чаартыкчыларның Ленинград чөвүлелиниң кежигүнү, Киров заводунуң фрезеровщиги **И. Д. Леонов** бодунуң саналын аныяк ажылчынарны кижизидиринин, мурнакчы дуржулганы калбаа-биле нептередининиң болгаш ажыглаарының айтырыгларынга холбаштырган. Ажылчын бүрүзү бодунуң ат-алдарын үнелеп камгалаан, ниитилелдиң эргежыктарын чүлен-даа бедик көргеи турарынче чүткүүр ужурлуг бис — деп оратор чугаалаан. «Бодун кылып билир болганында, эжиниң чөрет» деп девиз коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы болгаш бригадаларның кежигүнү бүрүзүнүң лозуну болган турар ужурлуг.

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларының хүндүлүг аттарын тыпсырда чамдыкта болу бээр формализмни эш Леонов шүгүмчүлээн. Ораторнуң чугаазы-биле алырга ол аттарны чамдыкта кижи чүгле бүдүрүлге онаалдаларын чедишкинниг күүседип турарын барымдаалап тыпсып турары ол канчап-даа таарышпас. Кижилерни кижизидер талазы-биле хөй, тодаргай ажылдаар, бодунуң ажы-чаңы-биле чарыштың мурнакчызының адын бүжартадып турар кижилерден шыңгы негээр херек деп эш Леонов чугаалаан.

Бүдүрүлгелерге болгаш цехтерге коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларының чөвүлелдерни туругларын, ол хөй-ниити органнарынга калбак эргелерни тыпсырын эш Леонов саналдаан. Ораторнуң бодалы-биле алырга чөвүлелдер база ол ышкаш чарыштың мурнакчыларын мактап шаннаарынга сүмелер бээр, бүдүрүлгени эргелеп башкарарынга идепкейлиг киржир ужурлуг. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларының чөвүлелдери чарыштың киржикчилериниң дайынчы штавы болур ужурлуг деп оратор чугаалаан.

«Березовская» шахтада эш Конончуктуң бригадазының «хуузунда курлавырларны — коммунизминиң херээнге» деп лозун-биле чарыштa калбартыр диген кыйгырыынга Кемерово областың дагжылары, металлургтары, тудугжулары болгаш өскедаа адырларның ажылдакчылары изин-биле чүүлдүгзүнүп каттышканнар. Хөмүр даш казып тывар талазы-биле оон бригадазы шылгарангай түннелдерни канчап чедип алганын **Г. И. Конончук** чөвүлел хуралдың киржикчилеринге чугаалап берген.

Чедип алдынган чүүлге кызыгаар түрбас, оон бригадазы бир айда ам 100 муң тонна хөмүр дашты казып тыварынга белеткенип турарын эш Конончук дыннаткан. Ук хүлээлге күүсеттингеи турарын ол бүзүреткен.

Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының чингине секретары **Луи Сайянга** сөс берген.

— Мындыг улуг энтузиазмны хайныктырып турар силерниң чөвүлел хуралынарга киржири меңээ улуг аас-кежик болгаш улуг өөрүшкү-дүр деп ол чугаалаан. Силерниң хүн бүрүдеги ажылынарны коммунистиг күш-ажылдың нормалары болгаш аргалары-биле дүүштүр организастаарын шиитпирлээш, силер чаа төөгүлүг үе-чадаже киргеи-дир силер. Шак ынчаар ажылдавышаан. Совет Эвилелиниң бүгү делегей талазы-биле ат-алдарын улам-на бедидип, оон хандыдыкчы күжүн улгаттырып турар-дыр силер.

Беш диптерде чурттап турар, Профэвилеларининиң Бүгү-делегей Федерациязының 120 миллион кежигүннериниң өмүнээзинден Луи Сайян оларның кайгамчыктыг төөгүлүг ээлээшкининге улуг чедишкиннерлиг болур эң изиг күзелдерни чөвүлел хуралдың киржикчилеринге дамчыткан.

ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары **С. П. Павлов** чүве чугаалаан. Совет улус Коммунистиг партиязының XXII съездизиниң шиитпирлерин боттандырбышаан, коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузуп, чаа ниитилел харылзааларын хевирлеп турар болгаш оон-биле чаа кижини кижизидеринин айтырыын шиитпирлеп турар. Комсомол коммунистиг күш-ажыл дээш чарышка киришпишаан, идепкейлиг ажылчыларынын, чөвүнүн аас-кежин дээш ёзулуг демисселчилерин, коммунизмнин херээнге кызыгаар чок бердингеннерин салгалын кижизидеринге партияга дузалаарын бодунун соруглазы кылдыр көрүп турар деп ол чугаалаан.

Эш Павлов аныяктарны кижизидеринин тодаргай айтырыгларынга доктаагаш, мурнакчы коллективтерниң амыдыралындан солуп чижектерни көргүзүп, аныяктар-биле ажылда бар четпестерни шүгүмчүлээн.

Комсомол организациялары болза, чүнүн-даа мурнунда аныяк ажылчын бүрүзүнүң күш-ажылының бедик бүдүрүкчүлүү дээш, техниктиг деспшиге дээш, ажылдап турганы чер бүрүзүнге-ле бүдүрүлге планнарының күүселдези болгаш ажыр күүседдези база продукцияның бот үнезининг чингелдези дээш демиселди чорудар ужурлуг деп, ол чугаалаан.

Совет аныяктар, миллион-миллион оолдар болгаш кыстар кезээде — кадыг-дошкун шылгалдаларның шактарында-даа, тайбың тургузуушкунуүң хүннеринде-даа коммунистер партиязын, оон ленинчи комсомолун эдерип келген болгаш оларның-биле кады чоруур. Аныяктар чүректерин болгаш сагыш-сеткилин партияга, совет чонунга бараалгадып турар, коммунистиг идеалдарга аныяктарның бердингенинге шаптыктаптар, ындыг күштер делегейде чок дээрзин бис бөгүн база катап бадыткап тур бис. Партияның сагыш човаашкынын болгаш идегелин бистиң аныяктарывыс харылап шыдаар, коммунизм тургузуушкунуүң улуг планнарын күүседиринге боттарының бүгү күжүн бээр.

Хөй-ниитичи эртем-шинчилел институду бистиң чуртувуска бир-де дугаарында Омскиниң шина кылыр заводунга тургустунган. Ол бүдүрүлгеде коммунистиг күш-ажыл бригадаларының бирээзиниң удуртукчузу **Е. И. Лобода** оон ажылында идепкейлиг киржип турар. Хөй-ниити институдунуң хемчээлинге эртемденнер-биле кады ажылдаар чорук ажылчыннарга кайы хире үре-түннедиг болганының дугайын ол, чөвүлел хуралдың киржикчилеринге чугаалап берген.

Чаа материалларны, чаа техниканы болгаш технологияны шингээдип алыры, бүдүрүлгени улам ындай механизастаары база автоматчыдары, бүдүрүлгениң курлавырларын дилеп тывары — амгы үеде 500 ажыг кежигүннерни каттыштырып турар, ол институттуң соруглаларының четче эвее дажызы бо-дур.

Хөй-ниитичи эртем-шинчилел институду ам безин 140 ажыг ажылдарны бүдүрүлгеге шингээдип алган. Экономика талазы-биле оон ажыктыын ийи миллион ажыг рубль түн-биле көргүзүп болур.

Амгы үеде хөй-ниитичи институттар үлетпүрүн эң-не янзы-бүрү адырларының дыка хөй бүдүрүлгелеринде ажылдап турар. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчы бүрүзү оода-ла улуг эвес-даа бол эртем-шинчилел ажылын чорудар ужурлуг кылдыр санап турар бис. Ынчан, эш Н. С. Хрущевтуң чөптүг чугаалааны ышкаш, ажылчын бүрүзүнделе бар хуузунда курлавырларны дүрген сайгарып болур — деп, Лобода демдеглээн.

Куба ажылчы чоннарның революсчу конфедерациязының мурнундан. Кубаның революсчу чазаанның база чонунуң мурнундан ук чөвүлел хуралдың киржикчилеринге Кубадан келген профэвилел төлээлериниң удуртукчузу **Освальдо Мело** чүректин ханызындан байыр чедирген.

— Четтирдивис, эргим совет эштер! Бисти деткип, биске дузалап турар аку-дунма силериниң холунарның дугайын бистиң улузувус үтплйн турар. Төрээн чуртувус хөгжүлдезин дүргедиринин херээнге биске силериниң дамчыдып берип турарынар база бистиң ажыглап турарывыс улуг байлак дүржулганарга, коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкиннии мурнакчыларынга четтирдивис — деп, ол чугаалаан.

Ританың вагон тудар заводунуң мастери **Я. Ю. Даудзвардис** вагон тудугжуларының аразында коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкиннии хөгжүлдезиниң дугайын чугаалаан. Бисте коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларының аразында капиталистерге ажылдап чораан кижилер база бар деп ол чугаалаан.

Бистин коллективистин чедишкиннери улуг деп оратор чугаалаан. Ынчалзажок күш-ажылды кошкак организастаанының фактылары, үрей кылыр чорук бистиң ажылывыска база таваржып турар, чамдык кижилер амыдыралга бодун шын ап чоруурунга амга чедир өөренип албан. Ол четпестерни үзүткаарынче ажылчыннарның болгаш тускай эртемнигдерниң, коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкиннии киржикчилериниң күженишкиннерни утпанган.

Донецк областа № 8 «Ветка» деп шахтаның медсан кезээниң кол эмчизи **А. Т. Бухтиярова** совет кижиниң амыдыралының болгаш кадының камгалалында турар медицина ажылдакчыларының ортузунда коммунистиг күш-ажыл дээш чарыштың дугайын чугаалаан.

— Ол чарыштың калбартказ, бис хамыктың мурнунда чоннуң медицина хандырылгазының шынарын болгаш культуразын экижидер, аарыр чорукту эвээжедир, кижиниң назының улам ындай үзедир дээш демисежир соруглаңы болувустуң мурнувуска салган бис деп ол чугаалаан.

Москваның кадыг эзилдиргилер комбинадынга СЭКП-ниң XXII съездизиниң бүдүүзүнде коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези деп бедик атты тывыскан. Коммунистиг күш-ажыл дээш демиселге коллективтиң идепкейлиг киржилгезинин дугайын комбинаттың директору **С. П. Соловьев** бодунуң саналынга чугаалаан. Бүдүрүлгениң удуртукчу бүрүзү, бүдүрүлгениң командир бүрүзү чарыштың организакчызы болгаш ажылчы чоннарның кижизидикчизи болур ужурлуг деп ол онзалап демдеглээн.

Ужудукчу-космонавт Совет Эвилелиниң Маадыры **П. Р. Попович** коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкиннии мурнакчыларынга изиг байырны дамчыткан. Ол космоска бодунуң ужудуушкунунуң дугайын чугаалаан болгаш мынча деп медеглээн:

— Мээң эштерим партияның дужаалын ёзугаар, улустуң айтыканын ёзугаар сыдыстарже чаа-чаа рейстерни кылырынга кандыг-даа үеде белен.

Болгарияның, Венгрияның, Вьетнамның Демократтыг Республиказының, Герман Демократтыг Республиканың, Корей Улус-Демократтыг Республиканың, Моолдуң, Польшаның, Румыниянын, Чехословакиянын болгаш Югославияның профэвилел организацияларының төлээлекчилерин коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкиннии мурнакчыларының чөвүлел хуралынын киржикчилеринге байыр чедиргеннер.

— Никита Сергеевич Хрущев үлетпүр болгаш түлүг талазы-биле Бүгү-россия чөвүлел хуралынга коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинни бедии-биле үнелеп, бистерни коммунизм тургузуккучуларының ёзулуг гвардиязы деп адаарга, бистиң чүректеривисте чоргаараллыг сагыш-сеткилди долган. Ындыг чылыг сөстерге канчап черле бүгү чүрээ-биле, бүгү угаан-медереи-биле, бүгү күжү-биле харыылавас боор! — деп, Россиянын область Неклиновск бүдүрүлге аргелелиниде «Пролетаржы диктатура» совхозтуң хаван ажыкчы механизатору **Г. П. Плотников** демдеглээн.

— Беш муң хавынны бүгү семиртилге үезинде азыраарынга четчир хемчээлдиг мал чемин өстүрер дөрт кижиден тургустунган механизастаттынган звенону тургузарын бодап турар мен. Ол болза эттиң бот үнезин дыка чинчилер аргаиы боор — деп, Г. П. Плотников чугаалаан.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **А. И. Косоногов**туң командалап турары «Чугуев» деп сейнериниң экипажы Сахалин областа сейнедиг флоттуң балыкчыларының аразында ат-сураа алгаан. Ортумак траулер болгаш сейнери хевирлиг судноларга балык тударының талазы-биле Сахалиниинің балыкчылары чуртта эң тергиин чедишкиннерлиг болуп ўгарын, чөвүлел хуралдың индиринден ол медеглээн.

— Чоокта чаа-ла Вышневолоцкиниң комбинадынга чүгле чаңгыс Анна Гавришеваның бригадазы коммунистиг күш-ажылдыы деп бедик ат дээш демисежип турган, а амгы үеде болза ол чарышта 559 бригада — сес муң ажыг кижи киржип турар — деп, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **В. И. Гаганова** чугаалаан.

Ол кайгамчык чарыш, бүгү чурттуң дыка хөй бүдүрүлгелеринде ышкаш, бо комбинатка чеди чылдың баштайгы дөрт чылының планын ажыр күүседир арганы берген. Ында түгле бүдүрүлгечи чедишкиннер эвес, харын-даа кижилерниң чаартыганы өөрүнчүт. Кижилерниң аразында эш хуузунуң харылзаазы улам-на көскү апарган. «Шуптузу — чаңгызы дээш, чаңгызы — шуптузу дээш», «Кижиге кижи эш болгаш өөнүк принциптер дыка неперегей бол» берген.

— Н. С. Хрущев апрель 24-те чугаалаан чугаазында коммунизм тургузукчуларының гвардиязы болу берген, келир үениң разведчиктери чаа тиилелгелерни чедип алырынга улуг рольду ойнаар дээрзинге бүзүредиин илереткен. Бис ол идегелди бадыткап шылаар бис! — деп, эш Гаганова медеглээн.

— В. И. Ленинниң Мавзолейиниң чаны-биле эртип чыда, бистиң совет чуртувус экономиканың болгаш культураның хөгжүлдезинде, коммунизм тургузуушкунунда кайы хире кайгамчыктыг чедишкиннерни чедип алганын Ильич көрген болза канчаар өөрүп турар ыйнаан кылдыр бодап каар-дыр мен — деп, Магнитогорскиниң металлургия комбинадының кан эзилдиргичизи **Н. Д. Аверьянов** чугаалаан. — Бедик коммунист угаан-бодалдыг коммунисчи бедик моральдыг чаа совет кижи ону түүден артык өөртүр боор дээрзинге, мен бүзүрээр мен.

ССРЭ-ниң Дээди Советининиң Президиумунуң Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкиннии мурнакчыларының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралының 1598 киржикчилерин «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» деп медаль-биле шаңнаанының дугайында ынадыгны улуг өөрүшкү болгаш сорук киришкин-биле уткаанар.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери, келир үениң разведчиктериниң күш-ажылчы ажыл-чорудулгазын Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың бедии-биле үнелеп киргени дээш өөрүп четтиргенин үзүктел чок адыш часкаашкыннарыбыле уткааннар.

Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкиннии мурнакчыларының чөвүлел хуралы апрель 27-де болунуң ажылын үргүлчүлээн.

(СЭТА).

ССРЭ-ниң Дээди Советининиң Президиумунда

Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинге болгаш ажылчы чоннарның хөй-ниити бот-тывынгыр организацияларының ажылынга идепкейлиг киржилгези дээш, улус ажыл-агыйның күралавыраарын илередиринге болгаш ажыглаарынга инициативазы болгаш чаартыкчы чоруу дээш ССРЭ-ниң Дээди Советининиң Президиуму 1963 чылдың апрель 26-да Чарлыы-биле коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкиннии Бүгү-эвилел чөвүлел хуралының 1598 киржикчилерин «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» деп медаль-биле шаңнаанын.



КУБА РЕСПУБЛИКА. Республикада эң-не улуг, одалга-биле ажылдаар Мариэльдиң электростанциязын Гавананың барыын талазында Пинар-дель-Рио можуда тудуп турар. Ол станция найысылалды, ийи можуларның үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелерин электри энергиязы-биле хандырар апаар.

Станцияның төлевилелин Ленинградтың түскай эртемниглери ажылдап кылган, тудугга болгаш станцияның бодунга хереглээр дериишкиннер Совет Эвилелинден кээп турар. ТЭЦ келир чылын токту берип эгелээр.

ЧУРУКТА: ТЭЦ-тиң тудуында демирбетон конструкциялар заводи.

Фото М. БУЗИВСКИЙНИЙ.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧАЗАЛГА

Бо чылдың апрель 27-де үнген «Шын» солуунуң ийги арыының алдыгы колоиказының адаанда өрү бирги абзацының үстүнге «Совет кылыглар дээре болур ужурлуг» деп эгени немей номчуур.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага шуужуп каап турар булуттарлыг хүн болур. Республикага чамдык черлерге биче хар чаар, Кызылга хар шоолуг чагбас. Хат ой-тавында. Агаарның температуразы: республикага — 0—5, а Кызылга — 3—5 градус чылыг.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Кинотеатрларга

АПРЕЛЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кызыгаар үрекчизи» 9.30, 11, 12.30, «Үшкү тайм» 2, 3.50, 5.40, 7.30, 9.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кочубей» 11.15, 1.15, «Черёмушки» 3.15, 5.15, 7.15, «Балтика сээң-биле», «Черёмушки» 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Мультипликациялар 10, «Самбреро» 11.15, 1.15, «Дикаңка чаның суурунга кежээлер» 3.15, «Суг дажыры» 5.15, 7.15, «Аар когарал бууруадып тур», «Суг дажыры» 9.15 шакарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Кёр-Оглы» (делгем экранныг) 10.30, 12.30, «Цирк» 2.30, 4.30, «Бирги ынакшылдың ырызы» 6.30, «Далай хады», «Делгем черге чүктү тывары», «Бирги ынакшылдың ырызы» 8.30 шактарда.

АПРЕЛЬ 29-ТА

«НАЙРАЛ»: «Алеша Птицын аажы-чаңын эдип ап тур» 10, 12, «Амыдыралче базым» 2, 4, 8, 10 шактарда.

«ВОСТОК»: Мультипликациялар 10, «Цирк» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кызыгаар үрекчизи» 11.15, 1.15, «Үшкү тайм» (делгем экранныг) 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

ЕНИСЕЙ»: «Альба Регия» 2.30, «Суг дажыры» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

Редакциянын адрези: Кызыл, Щетинкин-Крайченко ыдумчузу, баажы. № 3. Телефоннары: редакторнун 24-63, редакторчун ораалчызының 35-24, пропаганда киидизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, кедээ ажыл-агый киидизиниң 25-38, партийжи амыдырал киидизиниң 37-13, иштики информация киидизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузулга киидистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал киидистериниң 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47, харыысалгалыг дежурныйның 23-54. Солун келбейн баргында 32-75 телефонче долгаар.

Культура министерствозунуң типографиязы ТС—00164.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЛЫҢДАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

1925 чылдан үдезилеттингер

1963 ч.
АПРЕЛЬ
30
вторник
№ 103 (5507).

Өртээ 2 көп,

Социализмни тургузуп, бодунуң Төрээн чуртунуң хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун америк империалистерниң агрессчи халдаашкыннарындан эрес-маадырлыг камгалап турар Кубаның маадырлыг улузунга акы-дуңманың байыры! Совет болгаш куба улустарның аразында мөңге, бузулбас найырал болгаш кады ажыл-дажылга делгерезин!

(Май 1-ге СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

СОВЕТ-КУБА НАЙЫРАЛ МӨҢГЕ БЫЖЫГ!

Фидель Кастро Москвада

Найырал шаг-үеже болгаш делгемни тиилеп турар. Найырал улустарны чоокшулаштырып, диптерии төрелдештирип турар. Найырал моондактарны аштап турар—чаңгыс бодалдыгларның, соратникти-рин найыралы. Бистиң чүректеривис Кубаның эрес-маадырлыг улузу-биле келээде кады. Бис шылгалданып хүннеринде — Плайя-Хиронга болгаш Плайя-Ларгага тулчуушкуннарның хүннеринде кады турган бис. Кажан делегей термоядролуг дайынның кыдынга турган Карибе кризизиниң хүннеринде кады турган бис.

Найыралдың дылы — интернационалчы. Чаңгыс аай эчис-сорулга дээш—күш-ажылдың кижилериниң хосталгазы болгаш аас-кежии дээш демисежиш турар бүгү кижилерге ол дыл билдингир. Бистиң найыралывыс—ийи революцияларның найыралы—бөгүн онза күштүү-биле илереп турар: Кубаның баштыны, оон маадыры куба улустуң алдарлыг оглу Фидель Кастро Рус бистиң чуртувуста кийги хүнде чоруп турар болгай.

Заполярьеден келир самолёттуң манап турган үезинде Москваның кырынга дээр онза аас турган. Мөңгүннелчек «Ил-18» Внуковоның кырынга чеди реактивтиг хыдыкчы самолёттарга үдедип алгаш көстүп келген.

Күчүлүг лайнер аэродромнуң кырынга долгандыр ужуткаш, черже чавызап бадыпкан. Москваның чери бо-ла болгай! Совет чазактың баштыны Н. С. Хрущев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев, Кубаның ССРЭ-де элчиин Карлос Оливерес Санчес Кубаның премьер-министрин манап турганнар.

Самолёт мугур-ла 17 шак турда доктаар шөлге кээп турупкан. Самолёттуң эжизинге чаданы тургузупкан. Оон эжин аразар ажыттына бергеи. Чүс-чүс фото-чуруктары-биле болгаш хөй санныг киноларда таныш, кайгамчык Ортулуктуң национал маадыры—Фидель Кастро самолёттан чалдап бадыпкан.

Кастро Н. С. Хрущевту кужактап, Л. И. Брежневтиң холун тудуп мендилешкен. Кужактаашкын, бүрүн найыралчы чылыг байдал, өнүктериниң кужактажышкыны... Дээр алышкылары Ю. Гагарин, А. Николаев Фидель-биле мендилешкеннер, оларже көрүп алган ол хүлүмзүрүп турган. Аңаа А. И. Микоян болгаш Мурманскиге Фидель Кастрону уткуп алган Совет күрүнениң өске-даа ажылдакчылары турган.

Совет черге эргим аалчыларны уткуп ап, оларга байыр чедирип турган кижилер ол минуталарны үр чеде утпас.

Фидель Кастро, Н. С. Хрущев, Л. И. Брежнев, А. И. Микоян, а ол ышкаш куба премьер-биле кады келгени Социалистиг революцияның чаңгыс аай партиязының национал удуртулгазының секретары Эмилио Арагонес Наварро, Бубаның чепсектиг күштериниң министриниң оралакчызы Сержио Дель Валье Хименес болгаш өскелер-даа Внуково аэропорттуң чаа павильонунуче киришкен.

Аажок улуг павильоннуң бажыңының баарында Фидель Кастронуң болгаш Н. С. Хрущевтуң чуруктарын аскан. Кызыл пөстө «Бирии моорлар, эргим куба өнүктер!» деп сөстерии испан болгаш орус дылдарга бижээш аскан.

Ийи чурттарның, революцияларның туктары—Советтер чуртунуң Кызыл тугу болгаш маадырлыг Кубаның кызыл-көк-ак тугу хатка киискин турган.

Фидель Кастро, Н. С. Хрущев, Л. И. Брежнев ССРЭ-ниң болгаш Куба Республиканың туктары-биле шимээн ажык машинага олурушканнар.

Мотоциклчилерге үдеткен автомобильдерниң колонназы Киевск оруктиле чорупкан. Фидель Кастро биле Никита Сергеевич Хрущев машинага туруп алгаш, эргим аалчыларны уткуп алыры-биле чыылган мун-мун москвачыларның чедирген байырынга харылзап чораанзыр.

Ленин кудумчузунуң баштайгы кварталдары. Бажыңнарның сонгаларында, тротуарларда, балконнарда кижилер-ле... Күш-ажылчы Москва. Москва—тайбынның чыриткызы — Фидельди уткуп ап турганы ол.

«Вива Куба», «Вива Фидель!», «Бис маадырлыг Куба-биле бис!», «Бис аксы-дуңма кубалар силер-биле бис!» Бо сөстерни аажок калбак, кызыл пөстерде болгаш бичии плакатчыгаштарда хол-биле бижээн. Оларны Фидель Кастронуң болгаш Н. С. Хрущевтуң чуруктары-биле, боодал дириг чечектер-биле кады тудуп алгаш чоруп турган.

Ленин аттыг пединституттуң кыстары «Июль 26-ның кылажы» деп ырны ырлап турган. Ол ырның сөстерин чамдык кижилер билбес-даа болза калбак саазынга бижээш, мурнуда чораан кыстарның оргазынга иневиле кадап алган чоруп турганнар, үүге дээрге оон соонда чораан кижи көрүп, ырлаһын дээш.

«Каучук» заводтуң хөй ажылчынары «Фидель, Ура!», «Май бирии Фидель-биле кады үткүүр бис!» деп найрээлдерни салып турганнар. Октябрь болгаш Ленин районнарның ажылчы чоннары, Свердлов аттыг фабриканың, «Красная роза» комбинаттың болгаш өске-даа бүдүүлгелериниң коллективтери, Москва Күүне университединиң студентилери болгаш башкылары, әртем-шинчилел болгаш төлевилел институттарының студентилерге болгаш башкыйары эргим аалчыга байыр чедирип турганнар.

Янзы-бүрү өнүүр машиналар чыскаалдыр турупкан чонның аразы-биле улам-на ынайлап бар чораан. Боболза өнүктүү, акы-дуңманы үткүп ап турары-дыр. Кубаның национал маадырын бүгү кижилер чүрээниң ханызындан үткүп ап турары ол. Бодунуң маадырлыг чоруу-биле чонну магадаткан, ынак болгаш хүндүлеп-диг кижини янчлар үткүп алыр апаар болгай.

Кремльдиң суургаларлыг ханалары көстүп келген. Боровицк хаалгалар. Янды мун-мун кижилер чыылган. Байыр чедиришкиннериниң чаа чалгыы. Машиналар Кремльче чоруп турган. Фидель Кастро Кремльди оон чуруктарындан болгаш совет өнүктериниң чугаазындан, а ол ышкаш бистиң чуртувуска чораан кубаларның чугаазындан эки билир. Аңаа Ленин чуртап база ажылдап чораан. Шуушкан автомашиналар доктаап турупкан. Фидель Кастро, Н. С. Хрущев, Л. И. Брежнев машинадан үнүп келген. Куба революциянның баштынчызы Кызыл шөлче баарының мурнунда бүгү делегей пролетариадының баштынчызы, өлүм чок Ленинге куба улустуң ынакшылын болгаш хүндүткелин илергейлеп, ёзулал кылырын күзээн.

Фидель Кастро биле Н. С. Хрущев Владимир Ильич Ленинниң мага-бодун салган хааржактың чанынга чеде бергеннер. Куба улустуң кайгамчык оглу хааржактың чанынга кашкаш минуталарда туруп, таныш, чоок, төрел Ленинниң шынарларын көрүп турган. Социалистиг революцияның чаңгыс аай партиязынга баштаткан куба улус Ленинниң адыбиле чаа социалистиг амыдыралды тудуп тургузуп турар. Ленинге онза ынакшыл Фидель Кастронуң арнында иле турган. Фидель Кастро бодунуң моон мурнунда «Мен марксисчи-ленининг мен, бодумнуң амыдыралымның сөөлгү хүнүнге чедир марксисчи-ленинчи болур мен» деп берген дангыраан база катап чугаалап турган.

Тайбың дээш ийи демиселичилер—Фидель Кастро биле Н. С. Хрущев Ленинниң чанынга ыыт чок турганнар. Фидель Кастрога болгаш Н. С. Хрущевка «Улустар аразынга тайбыңны быжыглаары дээш» деп делегейниң ленинчи шанналының лауреаттары деп хүндүлүг атты тывыскан болгай.

Куба аалчылар болгаш совет удуртукчулар Мавзолейден Кызыл шөлге үнүп кээрге, адыш часкаашкыны диниреп үнген.

Бүгү талалардан ыңдыг йөрээл салыышкыннары дыңналып турган:

— Вива Куба!

— Фидель — Хрущев! Бис силер-биле кады бис!

— Кубаның болгаш ССРЭ-ниң улустарының аксы-дуңмалышкы чоруунга алдар!

Никита Сергеевич Хрущев партияның болгаш чазактың удуртукчуларын, бистиң чуртувустуң партия, күрүне болгаш хөй-ниити кескү ажылдакчыларын Фидель Кастрога таныштырган.

Хүндүлел таныышылының начальниги Фидель Кастрога чеде бергеш, рапорт берген.

Ол үеде үгер-бооларның даштаашкыннары эгелээн. 21 улаа. Ол—нацияларның ёзулалы-дыр. Куба Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң гимниериниң аллгазы өндүр чаагай-биле дыңналып турган.

Фидель Кастро биле Н. С. Хрущев хүндүлел таныышылының баары-биле эрткен. Хүндүлүг аалчы чыскаалган солдаттарның чанынга доктаап, совет шериглерге, оларның нүүрү-биле ССРЭ-ниң бүгү Чепсектиг Күштеринге байыр чедирип турган.

Дидиттиг адыш часкап, байыр чедирип турда Фидель Кастро биле Н. С. Хрущев, Социалистиг революцияның чаңгыс аай партиязының национал удуртулгазының организетыг айтырыглар талазы-биле секретары Эмилио Арагонес Наварро, Социалистиг революцияның чаңгыс аай партиязының национал удуртулгазының кежигүнү, Кубаның Революстуң чепсектиг күштериниң министриниң оралакчызы Сержио Дель Валье Хименес, Социалистиг революцияның чаңгыс аай партиязының национал удуртулгазының кежигүнү, Кубаның бадыын талакы революсчу ардиямызының командылакчызы Гильермо Гарсиа Фриас, Социалистиг революцияның чаңгыс аай партиязының национал удуртулгазының кежигүнү, Кубаның Революсчу шериг-агазыкүштериниң командылакчызы Рауль Курбело Моралес, Кубаның экономика министри Рехино Боти Леон, Кубаның даштыкы садыг министриниң бирги оралакчызы Рауль Леон Торрас, иштики хереглер министриниң оралакчызы Хосе Абрантес Фернандес, майор Дермидио Эскалона, Алонсо, майор Рене Вальехо Ортис, совет удуртукчулар Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, О. В. Куусинен, А. И. Микоян, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, Н. М. Шверник, Л. Н. Ефремов, Ю. В. Андропов, П. Н. Демичев, Л. Ф. Ильичев, В. И. Поляков, Б. Н. Пономарев, А. П. Рудаков, В. Н. Титов, А. Н. Шелепин Мавзолейниң Төп индиринге үүнүп келген.

Фидель Кастро биле Н. С. Хрущев шөлдүң бүгү талаларындан кээп турган изиг байыр чедиришкиннеринге холдарын өрү көдүрүп, харылзап турганнар. Куба өнүктерге болгаш совет удуртукчуларга бичии москвачылар—пионерлер чедип келгеннер. Фидель Кастро чечек тудускан бичии оолду чаптап, чассыдыр көрүп турган.

Бичии уруг Фидель Кастрога пионер демдээн кадап бээрге, аңаа өөрүп четтиришкинни илергейлээн. Кашдаа минута эртпээнде хүндүлүг аалчының холунда часкы янзы-бүрү чечектер дола берген турган. Йөрээлеп салыышкыны соксавайн турган. Дидиттиг адыш часкаашкыны болгаш йөрээлеп салыышкыннары аңаа эвес аялгага күттулуп турган. Ол болза Москваның дээди өөредилге черлеринде өөренип турары студентилер—маадырыг Кубаның оолдар, кыстары шөлге чедип келгеш, куба национал хөгжүмү-биле ойнап турганы ол.

Н. С. Хрущев микрофонга чедип келгеш, чүве чугаалаан.

Эш Н. С. Хрущевтуң чугаазы

Бистиң эргим өнүүвүс болгаш эживис Фидель Кастро!

Эргим куба өнүктер!

Эргим эштер москвачылар!

Куба социалистиг революцияның коргуш чок баштынчызы, бистиң улуг өнүүвүс Фидель Кастрога болгаш оон-биле кады келген соратникте-ринге сеткил-сагыштың бүгү ханызындан акы-дуңма ёзу-биле байыр чедирер дээш бөгүн мында, Кызыл шөлде чыылган бис.

Америк дипте баштайгы социалистиг революцияның төлээлеринге байыр чедирбишаан, куба улустуң эрес-маадырлыг болгаш туруштуг чоруун, оон бедик революсчу угаан-бодалын магадаанывысты илергейлеп турар бис.

Бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы—Москвага, оон Кызыл шөлүнге силерге байыр чедирери биске онза өөрүнчүг-дүр. Бүгү делегейниң улустары Кызыл шөлдү тиилээн социализмниң символу, бүгү делегейниң күш-ажылчы кижилериниң акыдуңмалышкы чоруунуң символу болур деп санап турары чөптүг.

Бистиң улузувустуң амыдыралының болгаш демиселиниң төөгүзүнде хөй-хөй улуг болуушкуннар Кызыл шөл-биле, Октябрь революциязының гениалдыг баштынчызы Владимир Ильич Ленинниң ажыл-чорудулгазыбиле холбашкан. Маяковскийниң сөстери-биле алырга, мында даш бүрүзү Ленинни билир!

Капиталистерге болгаш помещиктерге удур октябрь атаканың даажын Кызыл шөл сактып чоруур. Хосталгаже болгаш аас-кежикче оруктуг күш-ажылчы улуска айтып берген Ильичиниң чугааларын Кызыл шөл дыңнаан. Эш Кастро, хамаатты дайынның чанныг ышкаш чылдарында бистиң улузувус, улуг Ленин контрреволюсчуларга болгаш даштыкы интервентилерге удур демиселче кызыл-гвардейжилерниң полктарын моортан, Кызыл шөлден үдеп чорудуп турган болгай.

Кремльдиң буурул ханалары кижи төрелгетеннің хоралыг дайзыны — герман фашизмни ашкан тиилелгениң төөгүзүг парадының херечензи болган.

Маңаа чыл бүрүде бис улуг революсчу байырлалдарны — Октябрьның 7-зин болгаш Майның 1-зин демдеглеп турар бис.

Бөгүн бис бо шөлге революсчу Кубаның улусчу маадырынга байыр чедирип, Кубаның маадырлыг улузунга, бистиң аксы-дуңмавыска, демисел талазы-биле аксы-дуңмавыска дайзычы байырны дамчыдып турар-дыр бис!

Аңгы талазы-биле кадыг-дошкун тулчуушкуннарның одун эрткен, чаа ниитилел тургузугну тургускаңының өөрүшкүзүн медереп билген совет улуска Кубаның алдарлыг революциязы, Кубаның ажылчы чоннарының төөгүлүг чаалап алышкыннарын чүгле чоок болгаш билдингир эвес, харын база кызыгаар чок үнелиг.

Кубаның революциязы ёзулуг улусчу революция. Ол революция улус чонның эң калбак массаларын төөгүлүг тургузукчу, чогаадыкчы чорукче көдүрүп үндүрген. Ол дээрге ажылчы чоннарның ажылчы чоннарга революциязы-дыр.

Революция үезинде кыска хуусада Кубаның ажылчы чоннарын бодунуң чуртунуң бүрүн эргелиг ээлерин кылган ыңдыг социал-политиктиг чаартылгалар боттанган. Чер болгаш оон иштинде чыдар байлактар, фабрикалар болгаш заводтар, фирмалар болгаш банкылар, байларның ордулары болгаш курорттар ажылчы чоннарның өнчүзү болган. Он-он муң аныяк культ-армейжилер кижилерни бижикке өөредир дээш дагларже болгаш ырак суурларже канчаар чоруп турганын билир бис. Ыңдыг кыска хуусада силерниң культура революциязын боттандырганыңарга совет кижилер өөрүп турар. Куба Латин Америкада калбак бижик-биликтиг баштайгы чурт апарган, мынчангаш әртемнің болгаш культураның эртинезинче эжиктер улус массаларның мурнунга калбаа-биле ажыттынган.

Ам ажылчыннар болгаш тараачыннар бодунуң күрүнезинин бүгү хереткерии боттары башкарып турар. Куба улустуң күзел-соруу, утааны, оон бүгү күштери чаңгыс эчис-сорулгаже—революсчу чаалап алышкыннарны камгалап, бижыглаар болгаш хөгжүдеринче, социализмниң тиилелгезин туштунга чедиреринге мөөннеттинген.

Мөлчүкчүдер төөгүнүң сценазынан демисел чокка үнмес деп чүвени совет кижилер боттарының дуржулгазы-биле эки билир. Олар улустарны база катап кулданыры-биле эң-не кара сагыштыг аргаларны ажыглап турарлар. Ыңдыг болза-даа хосталга болгаш аас-кежик дээш демиселче кедүрлүп үнген, бодунуң туктарында «Төрээн чурт азы өлүм! Бис тиилээр бис!» деп лозуннуу бижээн ыңдыг улус тиилеттирбес. Бодунуң революциязынга туржур болгаш камгалаар деп дангыраты берген куба патриоттарның күзел-соруун империалистерниң сый шавар күжү чок.

Маадырлыг Куба бодунуң демиселинге чааскаан эвес. Совет Эвилелиниң, социалистиг дем-каттыштырылгазының бүгү чурттарының, чер бөмбүрзээнин дешилгелиг күштериниң эң-сеткил каттыштырылгазы болгаш деткимчези Кубаның талазында. Бөгүн тайбынның болгаш социал дешилгенің хөрээн үнелеп көрүп турар бүгү кижилер Хосталганың маадырлыг ортулуун камгалазынче боттарының үнүн көдүрүп, «Революсчу Кубадан холун ыраат!» деп шинтирлиг негеп турар.

Революсчу Куба—ол дээрге, дешилгеже, хосталгаже болгаш аас-кежикче оруктуг Латин Американың улустарынга айтып турар шөлбэндыр. Куба революцияга удур империалистерниң калчаалыы-биле демисежиш-даа турарының ужуру-дза ында.

Каттышкан Штаттарның айыыл чок чоруунга Куба кыжаның турар дээр үүнүн америк империалистер медеглеп турарлар. Ыңдыг болза-даа хостуг Куба кыга-даа кыжанмайн турар деп үүнүн чер кырында бүгү ак-сеткилдиг кижилер эки билир. Куба улус чер кырында бүгү улустарбиле тайбың болгаш найыралдыг чурттаарын күзеп турар. Шынны үүл үүдел дизе, Американың Каттышкан Штаттарынга Куба кыжаның турар эвес, а АКШ-тың империалистиг бадыктери куба улустуң революсчу чаалап алышкыннарын чок кызырын шырбайып турарында болуур.

Үүс чылдың мурнунда Маркстың болгаш Энгельстиң үезинде коммунизминиң призраны Европага чоруп, буржуйларны болгаш крепостниктерни коргудуп, сүртеңип турган.

Оон бээр-ле коммунизм бистиң чер-делегейивистиң бүгү-ле дипгерии миллион-миллион ажылчы чонларның угаан-бодалын болгаш үүректерин хаара тутқан. Ынчаарга бүгү кижи төрелгетеннің чыыткылыг кеирр үези үүле идеялар хевирлиг кылдыр эвес, а Совет Эвилелиниң, социалистиг өске-даа чурттарның херек кырында боттуг дириг амыдыралындан, Кубаның херек кырында боттуг дириг амыдыралындан делегейниң улустарының мурнунда көстүп турар. Социализм улай-улай тиилеп турар. Европаның, Азияның болгаш Американың чурттарында миллиард ажыг кижилер оон түгүнүң адаа-биле чоруп турар. Делегей хөгжүлдезиниң бүгү чорудулгазынга ол улам-на шинтирлиг салдарны чедирип турар.

Эргим эш Фидель! Совет Эвилелинге Силерниң чедип келгенинерге бистер чаагай сеткилиивис-биле өөрүп база бистиң чуртувусту Силерге ажык сеткил-биле көргүзеринге белен бис. Совет кижилер социалистиг туругзуушкуннуң байлак дуржулгазын силернин-биле төрээн акылары дег ажыглаар, ол дуржулганы бистиң улузувус Совет күрүнениң барык-ла бежен чыл төөгүзүнүң дургузунда мөөнөзөн. Бистиң чуртувусту таныжып көрүнер, совет кижилериниң амыдыралы-биле таныжынар, ынчаарга ленинчи улуг айтыышкыннар совет улустуң карак кызыл күшажылында улам-на долузу-биле болгаш калбаа-биле сиңнигип турар дээрзинге Силер бүзүрээр силер.

Бистиң партиявыстың болгаш делегейге баштайгы социалистиг күрүнениң үндезилекчизи — Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүн чыл бүрү апрельде совет кижилер, депшилгелиг бүгү кижи төрелгетеен демдеглеп турар. Бистер бүгүдеге эргим болуп турар ол хүнну демдеглевишаан, бистер болза Ленин чокка чурттап эрттирген чылдарывысты, оон чагытлары-биле боттандырып турар ажыл-херектеривисти, бистиң баштынчывыска болгаш башкывыска айтыкап турар бис.

Эртемнин болгаш техниканың эң чаа чедиишкиннеринге үндезилээп бүдүрүкчү күштерни эң калбаа-биле хөгжүдеринге ажылчын-тараачын эргече-чагырганы тудуштурар чорук—ол дээрге күүлүг быра-дыр, экономиктиг хөгжүдде талазы-биле хаанныг Россия ышкаш шак ыңдыг хоңдангай чуртту безин ол быраның дузазы-биле мурнахчыларның санынга чедирип болур деп бистерни, совет коммунистерни, Ленин өөреткен.

Ленин чокка чурттап эрттирген дөртен чылдарда бистиң партиявыс Советтер чуртунуң ажылчыннарын болгаш тараачыннарын эң дээре амыдырал дээш улуг күш-ажылчы маадырлыг чоруктарның оруу-биле бүзүрелдиг баштап келген. Совет кижилер боттарының чаагай эчис-сорулгазы—коммунизмиче чоокшулавышаан, чыл бүрүде улам чаа болгаш улаңна нарын күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип ап туралар.

Бистиң тудуп тургускан электростанцияларывыстың оттары ол оруктуң алдарлыг үелери кыдыр чыгыкыланып турар. Бистер Волховтудугдан—чүгле 50 муң киловатт күчүлүг станциядан эгелээн бис. Ынчалза-даа ол станция ынчаарда совет кижилерге техника болгаш эртем бодалының хувулгазын чүүлү кылдыр сагындырып турган. Ол станцияны барык-ла он чылдарда тудуп тургускан. А ам дээрге совет улус ол ышкаш он чылдарның дургузунда Волганың, Днепрниң, Иртыштың, Ангараның энергизин социализмге ажылдаар кылдыр ажылдаткан, делегейде эң күүлүг хемнерниң бирээзи —Енисейни чагырып алган.

Ол хемнерде электростанцияларының күүзү миллион-миллион киловатт болуп турар. Ынчаарга ол дээрге ам кымны-даа кайгатпайн турар. Бистер орта чанчыгын калган бис, а совет улус бүгү-ле чүвени кылып шыдаар, үүге дээрге оон күштеми эгээртиннес деп, бүгү делегейде чөптүү-биле санап турар.

Бистер ыяш болгаш демир анаызындан эгелээн бис, а ам дээрге атомнуң хувулгаазын күжүн кижиге баран болур кылдыр тургускан бис. Кызыл шөлдүң кырында ужуп турган баштайгы совет самолёттуу көргеш, Владимир Ильич кайы хире өөрүп турганын бис сактып турар бис. А бистиң хүннеринисте совет кижи бодунуң утаан-бодалынын, тура-соруунуң, таланнгызының болгаш күш-ажылының күжүү-биле Чернин тырыышкынын ажып эрткен белгаш делегейге бир дугаарында космосче ужудуп үнген. Чаа тудугларның тиилээн даажы чангыланмайн турар, амгы үеним бүдүүлгелерин болгаш электростанцияларын, совхозтарны болгаш хоорайларны тургуспайн турар ыңдыг чергер Совет чуртуң ужу-кыдыы көзүлбес делегемнеринде удам-на өөскеп турар.

Ынчалза-даа үүвени бөттүү-биле бодап турар бистер, коммунистер, бисте шинтирлеттинимээн сорулгалар ам-даа бар дээрзин билир болгаш барымдаалап турар бис. Ынчаарга Төрээн чуртувустуң экономиктиг күүзүн үлам ынай быжыглаар, совет улустуң амыдырал деннелин бедидер дээш кызыырак ажылдап турар бис.

Бистиң Төрээн чуртувустуң үүле овур-хевири чаартының турар эвес дээрзин силер көөр силер, эргим куба өнүктер. Чаа коммунистиг бүдүүлүүн кижилериниң салгакчылары хевирлеттинип, кижизиттинип турар. Коммунизм—ол дээрге үүле бистиң черивистиң овур-хевирин эвес, харын ниитилел амыдыралының бүгү тургузуун өскертип турар миллионмиллион кижилериниң революстуг чоргаадыкчы чорууу-дур. Коммунизм—ол дээрге ён-не революсчу марксисчиленинчи идеология-дыр.

Кижи төрелгетеннин бүгү төөгүзүнүң дургузунда тургускан бүгү-ле эң дээре үүлдерин коммунизм бодунга сиңирип турар. Бистер чоргаарал-биле мынчаар чугаалап болур бис: эртем үенин улуг революсчуларының күзел-бодап чораан үүлүү, бистиң эргим Ильичивистиң күзел-бодап чораан үүлүү ам херек кырында боттуг, каракка кастып турар үүл боху берген.

Эргим куба акы-дуңмалар!

Делегейниң ажылчы чоннарының эң-сеткил каттыштырылгазының байырлалы—Май 1-нин бүдүүзүнде Силерниң-биле ужуражып турар-дыр бис. Бистиң өнүүвүс — куба улустуң баштынчызы болгаш национал маадыры, оон марксисчи-ленинчи партиязының удуртукчузу аш Фидель бистиң-биле кады ол байырлалды уткуур болганда, бистиң байырлалдыг бодалывыс күштелип турар.

Совет болгаш куба улустарның найырады болза капиталга удур ажылчы чоннарның чедиишкинниг демисежиринге, социализмни тургузары дээш демиселге эргежок чугула болуп турар делегей пролетариадының эң-сеткил каттыштырылгазының чайыннанчак илереэшкини болуп турар. Бистиң үевисте коммунистернин: «Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжынар!» деп, дайынчы кыйгырыры онза күштүү-биле чаңгыланып турар, үүге дээрге империализмге удур демиселдиң фронтузу бүгү чурттарны болгаш диптерии хаара түштушаан, улам-на калбарып турар.

Пролетаржы интернационализмниң ёзулузуна ленинчи партиянын кижизиткени совет улус бодунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш демисежиш турар бүгү-ле улустарга, Азиянын, Африканын, Латин Американың хамаарышпас аныяк күрүнелериниге аксы-дуңманың дузаламчызын көргүзүп турар.

Совет эрге-чагырганың бүгү төөгүзүнүң дургузунда боттары пролетаржы ап-сеткил каттыштырылгазының кызыл тугун кезээде бедик түдүп келгени-биле совет кижилер чоргаарланып турар.

Эргим эш Фидель!

Москвадан Гаванага чедир барыкла 11 муң километр болуп турар. Ол дээрге улуг-ырак хемээл-дир. Ынчалза-даа революстуг Куба биске чоок болгаш эргим. Империалистиг агрессия Кубага кыжанып турган эрткен чыдын октябрьның дүвүрээзининг хүннеринде бүгү совет улус силерниң-биле кады турган. Бистер куба улустуң маадырлыг чоруунга байыр чедирип, ол районга байдалды чогумчалыг болдурар, дайын ускулежиишкинни болдурбас болган дайынны кыпсын үндүрериниң чайлаар дээш Кубаның революстуг чазаанын кедүрүп үндүргени беш негелдени бүрүнү-биле чүүлдүгээнүп турган болгаш чүүлдүгээнүп-даа турар бис.

Бодунуң хамаарышпас чоруун хандырары дээш, социалистиг идеалдарны боттандырары дээш куба улустуң чөптүг болгаш чаагай демиселивиске совет улус кезээде куба улус-биле кады дээрзинге бүзүрээп болур силер, эргим өнүктер.

Эштер! Бистер магалыг үеде, коммунизмниң идеялары үлам-на улуг чаагайы-биле тиилеп турарынын үезинде чүүлдүгээнүп, маадырлыг чоруунуң ачызы-биле болдунар аргалыг болган. Бистиң бүгү-ле көрүп турар чүүлдеривис болгаш бистиң ханызы-биле шагалап турар чүүлдеривис байларның, хөрөнгитеннерниң эрге-чагыргазының, артык эргелиг таачыктыг ангыларның, буржуаз интеллигенциянын кылыш каан чүүлдери эвес, а харын шаанда дарлаттырып чораан ажылчыннарның болгаш тараачыннарның кылыш каан чүүлдери-дир. Ол кижилер чүрттү эргелеп башкарарынга дуржулга чок турганнар, университеттер дооспаан болгаш оон-биле кады шуут чаа чүрттү тургускан, шуут чаа ниитилелдиг

(Төнчүзү 2-ги арында).

(Эш Н. С. Хрущевтуң чугаазын диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары хөй үеже үзе кирип турган).

Эш Фидель Кастронуң чугаазы

Фидель Кастро бодунуң чугаазын дораан-на эгелеп шыдаваан. «Куба!» «Фидель! Фидель!» дээн сөстер чаңгыланып турган.

Эргим эш Никита Хрущев! Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединде эштер! Министрлер Чөвүлелинде эштер! Совет хамаатылар! Дипломаттыг корпустуң төлээлекчилери!

Дылын мээң билбезим улуска чүве чугаалаарының сорулгазы мээң мурнумга бир-ле дугаар тургустунуп турары бо-дур. Мында куба студентилернин улуг бөлүү киржип турардыр харын, олар мени бир дугаарында билип каар. Бир эвес бистиң ада-чурттувустуң мында кижилери бир дугаарында адыш часкаар, бир дугаарында каттыржыр болгаш черле ынчаш бир дугаар билип каар болза, олар бо бүгү херекти элээн нарыядадыптар. Ынчалза-даа бистер ол айтырыгны шинтирлеп алыр бөөр бис деп ынаныр тур мен, үүге дээрге бисте багай эвес очулдурукчу бардыр.

Совет Эвилелинче бо аян-чорук биске сагыш-сеткилди хайныктырып турар онза болуушкун болуп турарындан ангыда, харын бо аян-чорук төөгү, политика, экономика талазыбиле алырга бисти аажок улуу-биле сонуургадып турар.

Бистер силерниң чуртуларга, бистиң силерге эң-сеткил каттыштырылгавыстың күжү-биле силерге ажыктыг кылдыр чедип келген бис. Ынчалзажок бистер боже силерниң амыдыралынарны көөр, силердең өөренип алыр улуг күзел-биле келген бис.

Бистиң үзел-бодалывыс объективтиг эвес деп, бистиң дайзыннарывыс бодап турар чадавас. Ынчалза-даа олар чазыя турарлар-дыр. Бистер ССРЭ-ниң девискээрининге киргенивистен бээр чээрби дөрт шактан ажыг уе эртип тур. Бистер совет улус-биле баштайгы аралажылгаларны тургустувус. Ынчаарга бистиң бодалдарывыс бистиң дайзыннарывыска билдинмес.

Мен совет улуска, бодумнуң чонумга мынча деп тур мен: «Бистер, совет кижилер болгаш кубалар, боттодувусту билчиривис черле билдингир. Бистиң революциявыс, бистиң күжениишкиннеривис, биске айыылдыг чоруктар, бистиң бергелеривис совет кижилерге оларның боттарының революциязынга демейлежип турарыбыла олар бисти билип турарлар. А бистер, кубалар, совет кижилерниң чедиишкиннерин, оларның тиилелгелерин, оларның шылгарангай чедиишкиннерин кымдан-даа артык дээре үнелээр болганывыста оларны билип турар бис. Ёзулуг революция бодунуң оруунга чеже бергелерге болгаш шаптараазыннарга, дайзыннарга таваржырын бистер билир бис.

Совет Эвилелиниң чедиишкиннери болза ол чурттуң ажылчы чоннарының демир дег күзел-соруунун, кайгамчык улуг чүткүлүнүн, маадырлыг чоруунуң ачызы-биле болдунар аргалыг болган. Бистиң бүгү-ле көрүп турар чүүлдеривис болгаш бистиң ханызы-биле шагалап турар чүүлдеривис байларның, хөрөнгитеннерниң эрге-чагыргазының, артык эргелиг таачыктыг ангыларның, буржуаз интеллигенциянын кылыш каан чүүлдери эвес, а харын шаанда дарлаттырып чораан ажылчыннарның болгаш тараачыннарның кылыш каан чүүлдери-дир. Ол кижилер чүрттү эргелеп башкарарынга дуржулга чок турганнар, университеттер дооспаан болгаш оон-биле кады шуут чаа чүрттү тургускан, шуут чаа ниитилелдиг

(Төнчүзү 2-ги арында).

Фидель Кастро Москвада

(Төнчүүр. Эгезн 1-ги арында).

тургусхан болган куду кердүрген кижилерден бодунун авангарды, Коммунистиг партиягга удурткан совет ажылчыннар болгаш тараачыннар кылдыр хүүла бергеннер.

Ол болза Совет Эвилели кандыг болуп турары ышкаш ындыг шынныг чорукту олар тургусканы ол. Олар эртем улам өрү хөгжүп турар, эрге-леп башкарылыпкан, экономикачы планнаарының болгаш хөгжүдериннің байлак дүржүлгазын меңнеп алган чүртту, делегейде эң хөй санныг инженерлер болгаш еске-даа тускай эртемниглер дээди өредилге черлерин чыл бүрүде доозуп турар чүртту тургусханнар.

Шынчангаш бистер, революсчудар, оны тода көрүп турарывыс база ол бисти төлептин-биле аажок магададып турары мырыңай билдингир. Ындыг болза-даа ол делегейниң мурунга мырыңай чаа перспективаларны ажыткан Совет Эвилелиниң пролетариадының ачы-хавыязы кара чаңгыс ол эвес. Ол болза шаанда белдунмас турган ындыг чүүлдерни кылган болгаш төөгүнүң хөгжүлдезиниң бүгү курлаун ескерткен. Чугаа болза номда бижиттинген түңнелдер дугайында чорбайн турар. Чугаа болза бо-тугт амыдырал дугайында чөрүп турар. Шынчангаш ол талазы-биле бис ол боттуг түүлдүң чижээ болуп турар бис.

Дыка хөй совет кижилер мынча деп айтырып турар. Куба революцияны канчап болдуруптар аргалыг болганы? Экономика талазы-биле кошкак хөгжүлделиг ындыг бичии чурт-ка, империализминиң даштыртан келгеш, әжелеп турган чуртунга ол хире эки түннелдиг эргилдени канчап болдуруптар аргалыг болганы? Дыка хөй совет кижилер чогум-на ооң ужурунда Кубаны магадап турар чадап чок. Ооң ужурунда бистер бүгү талалардан чылыг хүндүлелге болгаш бистиң чуртка хамаарыштыр түректиң ханызындан эки көрүүшкүнге таварыжып турарывыс ол-дур. Шынчаза-жок 1917 чылдың орус революциязы элээн эрте боттанганыныц ужурунда куба революция боттанып аргалыг апарган деп чангыс түүлү кажан-даа утпайн турар бис.

Совет Эвилели чок турган болза Кубага социалистиг революция болдунмас ийик. Ындыг болза-даа ол болза Куба революциязын Совет Эвилели боттандырган дээни ол эвес. Нүүдээшкин болгаш хоп-меге хөй турза-даа Совет Эвилелиниң дайзыннары ол түүлү бадыткаарынга амдыызында четпээн-не харын. Ол болза Совет Эвилели чок турган болза империалистер Латин-Америкада кандыг-даа национал-хосталгалыг революцияны боой тудуп каапкар дээни ол. Кажан ындыг революция оларның империалистиг эрге-ажыктарынга дээй бергенде олар бүржуаз революцияны безин базып каап турар. Олар Латин-Америкага социалистиг революцияны ооң-даа дүрген базып каапкар ийик. Бир эвес Совет Эвилели турбаан чүве болза империалистерге боо-чепсекти тудары безин херек чок турган. Олар ол революцияны аш-чүт-биле боой тудуп каар ийик. Олар ону чүгле чангыс экономиктиг бүзөөлээшкин-биле узуткап каазр ийик.

Шынчазажок Совет Эвилели бар болуп турар болганда бистиң революциявысты экономиктиг бүзөөлээшкин-биле узуткап каап шыдаттынмас болган. Кажан империалистер каратуразында ажылап база бистиң чигир талазы-биле онза аргевисти күш чок болдуруп турда, чангыс-ла ол безин чуртка аш-чүтту болгаш хоозураашкынны болдургаш, революцияны узуткап каарынга четчир турган. Ындыг болза-даа Совет Эвилели бистиң чигирившти садып ап, биске дузалаан. Кажан империалистер нефть бээрин соксатканда ол чорук чурттуң экономиказын узуткаарынга четчир турган. Ындыг болза-даа Совет Эвилели бисче нефть чоруткан. Кажан экономиктиг хемчеглер күзээн түңнелди бербейн бодарга империалистер интервенциянның планнарын ажыллап кылып эгелээн. Чангыс-даа капиталистиг чурт биске боо-чепсек садарын күзевээн. Чогум-на шынчан Совет Эвилели баштаан социалистиг лагерьнин чурттары эргежок чугула боо-чепсек тыптынып алыр талазы-биле биске дузалаарын шинтирлээн. Шынчангаш чогум-на ол боо-чепсек-биле Плайа-Хиронга интервентилерни чылча шаап шыдаан бис.

Бир эвес Совет Эвилели чок турган болза, империалистер бистиң чуртче дорт шериг халдаашкынын кылырындан чигзиннестер ийик. Бистиң ада-чуртувуска үдүр империалистиг агрессияны чогум-на харын Совет Эвилелиниң болгаш бүгү социалистиг лагерьниң күчүзү доктаатkан. Шынчангаш Совет Эвилелинге ханы болгаш кезээ-мөңгеде өөрүп четтиришкинни илередип турарывыс черле билдингир. Ол болза улус бүрүзү, кайы-даа хире бичии болза, ол кайы-даа хире ырак турар болза империалистер кеземче-шаажылал чок ол улусту чок кылып каап шыдавас деп бүзүрээш, эки амыдырал дээш демиселди чорудуп болур дээрзинге бисти ол бүзүредип турар. Шынчангаш оон-биле кады ол болза совет улустуң ачы-хавыязы улуг, совет ажылчыннарным, ооң гениалдыг баштынчызы Ленинниң болгаш ооң үндезилеп тургусканы партиянның ачы-хавыязы улуг дээрзин көргүзүп турар.

Совет кижилер кижи төрелгетенге эки түүлдерни кылган деп олар мекижилерниң амгы салгалы коммунизм үезинге чурттаар деп Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Программазы бүрүү-биле күүсеттинер болгаш ооң шимчээшкини силерниң ажылчыннарындр болгаш тараачыннарынар херек кырында чүү-даа чок турда, кажан оларга индустриалдыг базаның үндезини чок турда, амгы дүржүлга чок турда, ол бүрүнгаар шимчээшкинни доктаадып шыдаваанда ам кым-даа доктаадып шыдавас дээрзинге бичии-даа чигзиннишкин бисте ооң ужурунда чок. Шынчангаш делегейниң улустары силерниң чедиишкиннеринерни боттарының хуузунда чедиишкиннери кылдыр бүгү чүректиң ханызындан хүлээп алыр ужурлуг. Чүге дээрге силерниң революциянарны кижи төрелгетенниң чаагай чоруунга боттандырган, бо талазы-биле империалистер чүнү чугаалап турары чугула эвес, оларның хоп-нүүлүү ужур-дуза чок. Оларның хоп-нүүлүү чүү боол турарын бис билир бис. Биске хамаарыштыр олар хоп-кочуну база-ла нептередип турганнар. Шынчазажок ол чугула эвес. Оларның хоп-кочузу шынныг чорук-биле үскүлежи бергеш, бүстүп чаштай бээр. Аңаа мен кезээде бүзүреп чораан мен.

Мен аңаа кезээде бүзүреп чораан мен, мээң ол бүзүрелим совет улус-биле мээң танышканымдан бээр бы-жыккан.

Кижи төрелгетен бодунуң тиилелгелиг оруу-биле чоруур апаар, деп-шилгелиг күштер реакцияны ажып өртер дээрзинге, оптимизмге, бүзүрелге, дайын күзеп турар реаксыныг күштерни тайбынның күштери ажып тиилээр дээрзинге бүзүрелге кижи төрелгетенде бүгү үндезиннер бар. Совет Эвилелиниң чедиишкиннери оске улустарның, чижээ, бистиң улузувус ышкаш, империалистерниң талазындан чимзенишкиннер болгаш атакалар-биле бөгүн үскүлежип турар улустарның бүрүнгаар чоруурунга база дузалаар.

Бис кезээде Лениннің улуг хүндүткечилери чораан бис. Шынчазажок бис оон улузу чүнү кылып каанын көргенивис соонда, Совет Эвилели-биле танышканывыс соолунде, Лениннің өвүр-хевири бистиң караавыска кайгамчык удуг хемчээде чедир өзүп, биске Ленин улам-на өлүм чок апар чыдар.

Совет кижилер, силерниң улузунар дугайында бодумнуң бодалымны силерге чангыс сөс-биле мени чугаалап берзин деп күзээр силер бе? Мен бистиң делегациявыстың бир кежигүнүнүң илередип чугаалаанын катаптап тур мен. Мен оон бодалымның дугайын оон айтырарымга: бо дээрге өндүр улуг кижилернин улузу-дур деп харылаан.

Эш Хрущев бөгүн куба революциянның тиилелгезинге бодунуң бүзүрелдиң илередип чугаалады, бис шак-ла ындыг болур дээрзинге бүзүредиг бис.

Бистиң улузувус тиилээр дээрзинге бүзүредиг бис, чүге дээрге, тиилелгеге шүүт өргежок чугула ийи чүүлдер: бистиң улузувустуң революстуг болгаш патриоттуг соруу база Совет Эвилелинге баштаткан социалистиг лагерьниң деткимчезн, бүгү делегейниң ажылчы чоннарының революсчу эң-сеткил каттыштырылгазы, империализминиң болгаш колониализминиң аспаан бодунга әдилеп чораан бүгү улустарның эң-сеткил каттыштырылгазы бар.

Совет кижилер, социализм болгаш коммунизм дугайын база-ла бистиң Төрээн чуртувуста хереглеп турар сөстер-биле: Бис тиилээр бис!—деп, чугаалап болур бис.

Кижи төрелгетеннің келир үези—ол дээрге социализминиң болгаш коммунизминиң келир үези болур.

Делегейнин чаа төөгүүүнүн эгезин салган бо төөгүүүг шөлге биске илереткен хүндүткелиптер дээш кызыгаар чок өөрүп четтириишкинни маңаа, эш Хрущевтүң оон дугайын чугаалааны Кызыл шөлге, төөгүүүг черге кажангызындан-даа артык ийиг кедүрдүүшкүн-биле илергейлээрин чөптээреп көрүнер.

Лениниге алдар!—деп, сагыш-сеткилдин бүгү ханызындан кыйгырыг салырын чөптээреп көрүнер.

Пролетаржы интернационализм делгерезин!

Куба болгаш совет улустарның аразында найырал делгерезин!

Совет Эвилели делгерезин!

Төрээн чурт азы өлүм!

Бис тиилээр бис!

(Эш Фидель Кастронуң чугаазы үргүлчүлелдиг адыш часкаашкынынарга хөй удаа үзе киридирип турган).

«Июль 26-ның марыжының» аялгазы куттулуп турган. Митинг доозулган. Кызыл шөлге ужуражышкын чайынналчак болгаш уттундурбас болган. Куба болгаш совет улус—акы-дүнмалышкылар, Фидель Кастронуң бистиң чуртувуска келгени бистиң акы-дүнмалышкы найыралывысты улам быжыглаар, чер-делегейге тайбынны быжыглаарының херээнге чугула салыышкын болур дээрзин ол ужуражышкын бүгү күштүү-биле көргүскен.

Стрыковская, Е. Хөрова, Б. Лукьянов, А. Романов, П. Рогозинский, Г. Софронов, С. Шишков.
(СЭТА-ның тускай корреспондентилери).

Май 1-ниң байырлал хүннерин часкы тарылганың шалыпчы хүннери болдураалы

★ ☆ ★

СЭКП төп комитединде

МАЙ БИРНИҢ БАЙЫРЛАЛЫНЫҢ ХҮННЕРИН ХОВУЛАРГА БЕДИК БҮДҮРҮКЧҮЛҮГ КҮШ-АЖЫЛ-БИЛЕ ДЕМДЕГЛЭЭР ДЕП САРАТОВ ОБЛАСТЫҢ Н. Г. ЧЕРНЫШЕВСКИЙ АТТЫГ СОВХОЗУНУҢ БОЛГАШ ЧЕРКАССК ОБЛАСТЫҢ «ИСКРА» КОЛХОЗУНУҢ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕРИНИҢ КЫЙГЫРЫЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Май бирниң байырлалының хүннеринде ховуларга кызымаккай ажылдар, часкы тарылганы чедиишкинниг чоруулар дээш демисежир деп колхозчуларга болгаш совхозтар ажылчыннарынга кыйгырыг үндүрүп, санал кынрген Саратов областың Н. Г. Чернышевский аттыг совхозунуң болгаш Черкасск областың «Искра» колхозунуң ажыл-ишчилериниң инициативазын СЭКП Төп Комитеди деткээн.

Н. Г. Чернышевский аттыг совхозтуң болгаш «Искра колхозтуң инициативазын деткиринче, Май бирниң байырлалының хүннеринде ховуажылдарын—хөрээнүң белеткээринче, чазын чажып тарыыр культураларның тарылгазын чер болганга эки организастаарынче СЭКП Төп Комитеди колхозчуларны, совхозтар ажылчыннарын, кедээ ажыл-агайның тускай эртемниглерин, кедээнин бүгү ажыл-ишчилерин кыйгырган. Ол болза 1963 чыда бедик дүжүттерни алыр деп бүгү улустуң соруулгазын шинтирлээринге чугула негезде болур.

ЧАСКЫ ХОВУ АЖЫЛДАРЫНЫҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Май бирниң хүнинде шалыпчы күш-ажыл дугайында саратовчуларның кыйгырыын бистиң республиканың тараажылары болгаш механизаторлары база изин-биле деткээн. Байырлал мурнуңуң эзлүзэнге киргеш, олар часкы хову ажылдарының темпизин дүргедедип тураралар. Апрель 29-ка чедир Тываның колхозтарында болгаш совхозтарында 17,3 муң гектар черни аңдарган, 37,6 муң гектарның шыгын базырган, 13,7 муң гектарны чажып тараан. Апрель 27—28 хүнеринде немелде өзүлде чер аңдарар талазы-биле 4,9 муң га, шык базырары—12 муң га, чажып тарыры—4 муң га болган.

Бирги черни «Барлык» совхозтуң коллективи быжыг тутпушаан. Апрель 29-та ында тараа культураларының 49 хуузу, ооң иштинде кызыл-тастың —66,5 хуузу тарыттынган. Ажылагайда кукуруза тарылгазынга техниканы болгаш черни эки белеткеп турар. Чөөн-Хемчик районуңуң бүгү ажыл-агыйлары часкы хову ажылдарынга кирген. Ийи хүн дургузунда 1,6 муң гектар тараа культураларын тараан, чочак-тараа тарылгазының темпизи ооң куду, шык базырышкыны-биле чаштырылганың аразы улуг үзүктелип турар. Улуг-Хем районуңуң колхозтарында, совхозтарында апрель 29-ка чедир 5 муң ажыг гектарның шыгын базырган, а ол шөлдүң чүгле эвээш кезинин чажып тараан. Чочак-тараа тарылгазын кедергей оожум чорудуп турар. Ол үнелиг культураны Улуг-Хем район 1095 гектарга тарыыр планныг тургаш, чүгле 184 гектарны тараан.

Республиканың кукурузачыларының изиг ажылы хүн бүрү чоокшулап олурар. Бо культураның иогаан массазының бедик дүжүдүн өстүрүп алыр дээш олар техниканы, черни бедетээринче бүгү күштерни салып турарлар.

„Космос-16“ ужудуушкунда

СЭТА-НЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

«Космос-16» деп Черниң кылымал спутнигиниң залчеглиг салып үндүрүүшкүнүн 1963 чылдың апрельдиң 28-те Совет Эвилелинге кылган. 1962 чылдың март 16-да СЭТА-ның чарлааны программаны ёзугаар космос делгемин шинчилээрин үргүлчүлээринге көргүзүген эртем аппаратуразын спутникте тургускан.

Спутникти орбитаже дараазында параметрлерниг кылдыр салып үндүрген: долгамырының эге үези 90,4 минута. Черден эң-не ырай бээрининг хемчээли (апогейзынга) 401 километр. Черге эң-не чоок эртөринің хемчээли (перигейзынга) — 207 километр, орбитаның экваторже ийленчээниң булуңу — 65 градус 01 минута.

Эртем аппаратуразындан ангыда, 19,996 мегагерц частотага ажылдап чоруур радиодамчыдыкчы, орбитаның элементилерин ылаштыг хемчээринге хереглээр радиосистема, приборларның болгаш эртем аппаратуразының ажылының дугайында медээлерни черже дамчыдарынга хереглээр радиотелеметриктиг система спутникте бар.

Спутникте тургускан аппаратура чогумчалыг ажылдап чоруур. Таарыштырылга-саналашкын төөг кээп турар информациязы ажылдап кылырын чорудуп турар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге

ЭШ НИКИТА СЕРГЕЕВИЧ ХРУЩЕВКА

Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинниң кирижикчилери Москвага, Кремльдиң Улуг Ордузунга кайгамчык үеде чыылганнар.

Бистиң ынак Төрээн чуртувустуң ужу-кыдыы көзүлбес калбак делгемнеринде ажыл хайнығып, СЭКП-ниң XXII съездизинге хүлээп алган коммунистиг тургузуушкуннуң аажок улуг программазы чедиишкинниг боттанып турар. Коммунизминиң материал-техниктиг базазазын тургузары ёзулуг революсчу байдал-биле калбарып турар. Социалистиг үлетпүр, ылаңгыя дар индустрия дүрген хөгжүп турар. Көдээ ажыл-агый бүзүредиг бурунгаар хөгжүп, колхозтарның болгаш совхозтарның будүрүлгези өзүп турар. Улустуң хереглеп барааннарын будүрери көвүдеп, чурттарга бажыңнарының, культура-амыдыралдың албан черлериниң ажылдакчылары кирижип турар. Ажылчы чоннарның хөй-ниитичи ёзу-биле ажылдаар янзы-бүрү мүң-мүң коллективтери тыптып кээп база ажылдап турар, оларда эң-не янзы-бүрү мергежилдиг кижилери ниитилелдиң чаагай чоруу, будүрүлгени сайзыраңгайжыдары дээш төлевир албайн, эки-тура-биле ажылдап турар.

Коммунистиг күш-ажыл дээш чарышка чаа кижи кижизиттиниp, ооң медерели хевирлеттиниp, коммунизм тургузукчузунуң моральдыг дүрүмнериниң принциптерин бүгү чүүлдерге сагырының эргежок чугулазы чанчыгып бадыткаттынып турар. Бистиң шимчээшкинивистиң хүрээлецинге коллективтиг чорук, найырал, эш-хуузунуң бот-бодунга дузалажылгазы, социалистиг нинти чурттагланың дүрүмүн болгаш күш-ажылды бедик медерелдиг көөр чорук калбаа-биле хөгжүп турар.

Совет улустуң коммунизмче шимчээшкинниниң тук тудукчулары — коммунистиг күш-ажылдың коллективтеринің болгаш шалыпчыларының улуг, алдарлыг ажылхеректерин партия бедин-биле үнелээн.

Эргим Никита Сергеевич, үлетпүрүүн болгаш тудугнуң талазы-биле Бүгү-россий чөвүлел хуралынга Силерниң чугаанарны база коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинниң мурнакчыларының чөвүлел хуралының кирижикчилеринге СЭКП Төп Комитединиң чедирген байырын ханы сеткил ханыышкыны-биле дыннадывыс. Коммунизминиң тиилелгези дээш чаа-чаа маадырлыг ажыл-херектерже партияның изиг кыйгырыы бистиң чүрээвисте ханы сиңниккен.

Күш-ажылчы кижилерниң дугайында, бистиң шимчээшкинивистиң хөгжүлдезининң дугайында партияның ада-ёзунуң сагыш салыышкынынга улуг Лениниң чагыларын амыдырапга дүрген боттандырар дээш күжениишкинниг демисел-биле, коммунистиг күш-ажыл дээш чарыштың улам-на калбарыышкыны-биле харыылаар бис. Бистер Коммунистиг тургузуушкуннуң темпилерин дүргедедиринге, чедиишкинниг ажылдакчыларын хуусаа бетинде күүсединге боттарывыстың бүгү күжүвүстү болгаш билиглеривисти бээрившти СЭКП Төп Комитединге, Совет чазакка, Никита Сергеевич Силерге бүзүредип тур бис.

Даартагы чырык чаагай хүнүү чоокшуладыры—ол дээрге хамыктың мурнында бөгүн будүрүкчүлүг ажылдаары деп чүвени бистер билип турар бис. Бистиң күженишкиннеривисти күш-ажылдың будүрүкчүлүгүнүң ең бедининге чедиреринче үландырарының, будүрүлгенин курлавырларын илередип база ажылгаарының, продукция үндүрерин көвүдедиринің, улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга чаа техниканы болгаш дешилгелиг технологияны нептередиринің, техниктиг дешилгени дүргедедиринің үжүру бо-дур.

Чаа делегейниң төлептиг тургузукчулары болуру—бистиң шимчээшкиниивистиң киржикчилериниң ең шугула хүлээлгези болур. Эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин шудургу улуг күженишкин-биле чедип ап, бодувустуң культура-техниктиг деннеливвисти бүгү талазы-биле бедидип, ажыы-чаң талазы-биле арыг-чаагай болгаш ак-сеткилдиг, эргининг артышкынынарынга эптеш чок болуп, хөй-ниитичи хүлээлгевисти бедик медерелдиг көөрүнге боттарывысты кижизидер үжурлуг бис. Бистер боттарывыстың чедиишкиннеривис-биле кызыгаарланмайн, эштеривиске дузалап, оларга боттарывыстың билиивисти болгаш чыып алган дуржулгавысты дамчыдып берип, коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинге оларны хандыкшыдар бис.

Төрээн ленинчи партияның удуртулгазы-биле коммунизминиң чырык чаагай бедиктеринче оруктуг салыр ондур улуг алдар биске онаажып турар. Коммунизм тургузукчузуунуң гвардиязының ролюн бодувустуң кзрак кызыл күш-ажылывыс-биле бүзүредир бис. Улуг Лениниң айыткан оруу-биле коммунистиг күш-ажылдың тиилелгезинге чедер бис.

Бистиң улуг Төрээн чуртувус чечектелип база быжыып турзун!

Бистиң чоргаараалывыс болгаш алдарывыс—Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делгерезин!

Коммунизм делгерезин!

(Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинниң мурнакчыларының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралынга хүлээп алган).

1963 чылдың апрель, Москва хоорай.

Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинниң мурнакчыларының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралы

МОСКВА. (СЭТА). Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинниң мурнакчыларының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралы апрельдиң 27-де Кремльдиң Улуг Ордузунга доозулган.

Эш Н. С. Хрущевтүң чалааны-биле эш Фидель Кастро Совет Эвилелинде чедип келген дээрзининң дугайында дыннадыгны чыылганнар дишиитиг адыш часкаашкыны-биле утказаннар.

ВЦСПС-тин даргазы В. В. Гришинниң илеткелиниң талазы-биле ол хүн Ленинград областың Красносельск ортумак школазының директору А. С. Тишенко, Барыын Сибирь демир орууның Барабинск салбырының поезд диспетчери Ю. А. Калягин сагыл берген.

Ооң соонда ВЦСПС-тин даргазы В. В. Гришин түңнел сөс чугаалаан.

Эр, хереэжен ажылдакчыларга, эр, хереэжен колхозчуларга, инженер-техниктиг ажылдакчыларга болгаш албан-хаакчыларга, эртемниң болгаш культураның ажылдакчыларынга, Совет Эвилелиниң бүгү ажылчы чоннарынга кыйгырыгны чөвүлел хуралдың киржикчилери чангыс үн-биле хүлээп алган.

Тараажыларны сорук киирер

Тараа дээш бүгү-улусчу күженишкинниг демисел Тываның ховуларында әгелээн. Бо чылдың часкы тарылгазы бистиң Төрээн чуртувуста база бир улут болуушкун-биле — СЭКП ТК-ның май Пленумунга чедишкинниг ужуражыр дээш белеткелдер-биле капсырлажып турар.

Республиканың бүгү ажыл-ишчилери Төп Комитеттиң ам болур Пленумунга төлептиг ужуражыр дээш улуг кедүрлүүшкүн-биле ажылдап турар, а партия организациялары идеология фронтузунуң бүгү участоктарында, ажыл-ишчи коллектив бүрүзүнде политиктиг ажылдың байдалын ханызы-биле өөренип көрүп, бар четпестерни чайладып турар.

Часкы хову ажылдарын кайы хире организастыг эрттирер, тараажылар ортузунга организастыг болгаш политмассалыг ажылды кандыг деннелге калбартыр болдур бис, СЭКП ТК-ның май Пленумунга бистиң чаа чедишкиннер-биле ужуражырывыс ооң хамаажыр. Мынчангаш республиканың партия организацияларының хөй нуруузу механизаторлар болгаш тараажылар ортузунга агитас-массалыг ажылче кичээнгейни күштелдиргеннер.

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунда партия организациязы (секретары эш Х. Бөрбай-оол) часкы хову ажылдарының үезинде политиктиг ажылды үлегерлиг организастаан. Ол колхозтуң хову турлагларында тараажыларның амыдырап чурттаарынга бүгү таарымчалыг байдалдарны тургусканы-биле чергелештир, политмассалыг ажылды калбартып турар. Сесегеде бригада төвүнде кызыл булуңну кончуг эки дерип тургускан. Ында лозуннар, плакаттар бар, бригаданың кижи бүрүзүнүң хүлээлгелери, ажылдың норма-чижектери, кылдынган ажылдың көргүзүлгери каас-шиник кылдынган. Лекция номчуурунуң, концерт, кино көөрүнүң планы кылдынган, агитхуудустар ийи хонгаш-да үнүп турар. Агитаторлар тус-тус участоктарында ажылдап киринкеп. Ол ажыл-агыйда часкы хову ажылдарының организастыг эгелээни. хүн бүрүнүң улуг-нормазын ажып күүседип турар кижилерниң көвүдеп турары-ында политиктиг ажылды эки тургускашының түңнели ол.

Таңдының, Чөөн-Хемчиктиң партком-нары часкы тарылга үезинде партийжи-политиктиг ажылдарны калбартыр талазы-биле тодаргай хемчегларни боттандырганнар. Моон түңнелинде ол районнарның колхозтарында, совхозтарында партия организациялары механизаторларның ортузунга социалистиг чарышты калбартып, хову турлагларында кызыл булуңнарны ажыдып, көскү агитацияны эки организастаан, агитбригадаларның составын четчелеп, агитаторлар, лекторларны шилип ап, тус-тус участоктарда быжыглаан.

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик», Каа-Хемниң «Тиилелге», Бии-Хемниң «Кызыл тараачын» колхозтарында, Таңдының «Элегес» совхозунда болгаш оске-даа ажылагыйларда партия организациялары часкы тарылгага база-ла эки белеткелдиг ужуражып турарлар.

Часкы тарылга үезинде политмассалыг ажылдың төвүнге тараажы, оон угаан-бодал негелдези турар ужурлуг. Партияның массага салдар чедиреринің бүгү хевирлерин ажыглап тургаш, механизатор, тараажы бүрүзүн бедик будүрүкчүлүг ажылдаарынче сорук киирери, социалистиг чарышты калбартыры, мурнакчы дүржулганы нептередирп, ажылдың эң эки аргаларын ажыглаарынче углап баштаары, оларга боттуг дузаны чедирери партия организациязының, агитаторларның нептередирп чугула хүлээлгези болур ужурлуг. Ындыг түрбүже, чамдык парткомнар болгаш партия организациялары бо хүннерге чедир тараажылар ортузунда политиктиг ажылды шүүпеп организастап турар чоруктар бар.

Барыын-Хемчик районда часкы хову ажылдары шагда эгелээн, а партийжи-политиктиг ажыл ол районнуң тараажыларының ортузунда ам-даа чогуруу-биле организастатынмаан. Хову турлагларында кесеу агитацияны өзалдап дерээн, чамдык агитаторлар ажылдап киргээп.

Ол ышкаш, Тес-Хем районнуң Ленин аттыг колхозта, Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» колхозта партия организациялары часкы тарылгага агитас-массалыг ажыл талазы-биле организас чок ужуражып турар. Политиктиг ажылды организастаарының херээнде ёзу барымдаалаар, чүгле көргүзүкчү хевирлиг чоруктар бар. Хову турлагларын лөзүп, плакаттар-биле дерип, шимээ болза-даа, дириг агитас-массалыг ажылдар чамдык черлерде чоруттынмайн турар.

Часкы тарылга—тараажыга шылгалда болур. Бо шылгалданы чедиишкинниг тудуп эрттиреринче кижилерни кайы хире мобилизастап шыдаарывыс бистиң идеологтуг ажылывыстың, СЭКП ТК-ның май Пленумунга белеткелдеривистиң деннелиин көргүзер. Шынчангаш партком, парторганизация бүрүзү тараажылар ортузунга политиктиг ажылды ханы утка-шынарлыг, калбак хемчээлдиг кылдыр организастаар хемчегларни алыр ужурлуг.

Политиктиг агитацияның төвүнге часкы хову ажылдарын дүрген болгаш шынарлыг, бедик агротехниктиг деннелге эрттирери дээш демиселдя тургузар херек. Агитаторлар механизатор, тараажы бүрүзүн, оларның негелде-хереглелдерин эки билинп, социалистиг чарышты калбартып, мурнакчы дүржулганы нептередип тургаш, оон ажыл-ижинге боттуг дузаны чедирер, бригадада, звенода хана парлаалгазының, көскү агитацияның бедик шынарлыын, дээштинин болгаш чогуур үезинде кыадыыган турарын чедип алыр хүлээлгелиг. Оон партийжи созу кижилерниң сеткил-сагыжын хайындырып, оларны күш-ажылче сорук киирген турарын чугула.

Тараажылар ортузунга политиктиг ажыл амыдырал-биле кайы хире холбашканыл, кижи бүрүзүнүм сеткил-сагыжынга чедип турар бе, ол кайы хире дээштигил, часкы тарылганың сорулгаларын шинтирлээринге тараажыларга ол канчаар дузалап турарыл дээрзи парткомнарның, партия организациялариның доктаамал кичээнгейинге турар ужурлуг.

Агитас-массалыг ажылдың бүгү хевирлериниң дээштиг салдары-биле тараажыларны сорук киирип тургаш, чедиишкинни

Шефтеп турар совхозунга

Бо хүннерде бистин клубустун ажылы улам хайныштыкынныг апарган. Эстрада оркестриниң үзелгезинбиле среда, сүббота санында-ла танцы кежээлерин арттырып турар бис. Оркестриң ойнакчылары чүгле профессионал музыкантылар эвес, база клубтүн активчилери болгаш уран чүүл болгумунуң киржикчилери. Аныяктар кежээлери танцылар-биле кызыгаарлаттынмайн турар. Уран чүүл болгумунуң киржикчилери бистин чамдык аныяктарывыстың хандыкшып турары даштыкыдан келген чараш эвес танцыларны совет аныяктарның оргузунга нептередиринге шиитпирлии-биле удурланып, ол үшүдүрүм танцыларны чула шүгүмчүлеп турар шүгүмчүлелдиг концерт көргүзүглерни көргүзүп турар. Оске хүннерде янзы-бүрү темаларга лекцияларны номчуп, киночуруктарны көргүзүп турар.

Бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнде талантылыг аныяктар хөй, олар Кызыл хоорайның бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинге ийиги черни алган. Ылангыя слесарь Н. Константинов, А. Басс, В. Быков олар онза талантылыг болган. Часкы сезонда бо бот-тывынгыр уран чүүл коллективи Кызылга, Бии-Хем, Улуг-Хем, Таңды районнарга чээрби ажыг концерттерни көргүскен. Кааа-даа чорааныышта, бистин коллективтин концертин көрүкчүлер өөрүшкү-биле хүлээп ап, үргүлчү кээп турарын күзеп турган. Оон ангыда шефтеп турар «Межегей» совхозувустун клуб ажылакчылары-биле, бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүннериниң киржикчилери-биле дуржулгаларывысты солчуп, оларның-биле кады хөй, солун программалыг концерттерни организастап турар бис. Оларга боттарывыстың фондувустан алган техниктиг болгаш чечен чогаал номнарын, СЭКП-ниң XXII съездизининң материалдарының брошюраларын, журналларны белекке берген бис. Совхозтун фермаларынга, бригадаларынга Хүндүлел самбыраларын кылган бис. Сиген кезер, дүжүт ажаан алыр сезонунуг ажылдарның үезинде, бистиң пассажир АТК-выстың мурнакчылары «Межегей» совхозка барып, сиген, тараа ажылдарынга идепкейлиг ажылдап турар.

Ийи улуг коллективтер—«Межегей» совхозтун болгаш Кызылдың пассажир АТК-ының—кады ажылдажылгазы кыжын бөзин үзүктелбес. АТК-ның бот-тывынгыр уран чүүл коллективи квартала-ла ийи удаадан эвээш эвес «Межегей» совхозка, оон салбырларынга барып, солун концерттерни көргүзүп турар.

Чоокта чаа база чораан бис. Кызыл хоорайның лекторлар бөлүүнүң төлээзи эш Круговой «Делегей байзалының дугайында» лекцияны кылган, лекция соонда АТК-ның бот-тывынгыр уран чүүл коллективи солун концертти көргүскен. Концерт соолунде танцы, хөглүг, баштак оюннар организастап, байырлалдыг дыштанылга кежээзин арттырген. Совхозтун ажылчыннары сагыш хандыр хөглеп, оларга солун концерт, үттүндурбас дыштанылга кежээзин эрттиргени дээш өөрүп четтиргенин илереткен. Совхозтун аныяктарының бот-тывынгыр уран чүүл коллективинин киржикчилери харыы концерт-биле чоокку хүннерде Кызылга аалдап баарын азаанналар.

И. ЦЕЛИЩЕВ.

Малчыннар дугайында сагыш салыышкын

Эрткен чылын бистиң районнуң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери күрүнеге эт, сүт, дүк садар талазы-биле алган социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткен. Бо чылдың бирги кварталында эт бүдүрерин эрткен чыл-биле деннээрге 15,9 хуу болгаш садарын 7,4 хуу көвүдедип, малдың бүгү чүзүннериниң баш санын өстүрбүшаан, күрүнеге эт садарының планын 102 хуу күүсеткеш, бистиң ажыл-ишчилеривис база-ла улуг чедишкинни чедип алганнар. Бо дээрге, хамыктың мурнунда, малчыннарның чүтөүлдүг тура-соруунун, ак-сеткилдиг ажылдаанының түннели-дир. Элбекшилдиг продуктуну бүдүрүп кылып турар кижилериниң — малчыннарның амыдырал-чуртталгазынче, культурлуг негелделеринче кичээнгей салыры ынчангаш районнуң партия, совет органнарының бир чүгүла ажыл-херээ болуп турар.

Малчыннарның амыдырал-чуртталгазын экижидер талазы-биле ажылдарны мурнунда турганындан улаптына экижидер дээш түс-түс колхозтар болгаш совхозтар аайы-биле планнарны болгаш графиктерни бо чылдың эгезинде-ле чогаадып кылган. Ам бүгү ажылдар ону ёзугаар чорутунуп турар.

Чүгле бо чылын 26 хойжу бригаларга, 14 сүт-бараан фермаларынга, түрүм кыштагларга болгаш ховү турлагларынга 125 чурттакка бажыңнарын, 49 чүнар бажыннарны, 18 будуктарны, 47 кызыл булуңнарны түзүп кылыр, хөй-хөй бажыңнарны крышалаар, кладовкалаар, подвалдарын, ногаа шыгжаар черлерин эде кылыр болгаш оске-даа хевирлерниң янзы-бүрү септелгелерин кылырын планнап турар.

Ол бүгү ажылдарны боттандырары биетен эвээш эвес күштү негеп турар. Ынчалза-даа чыл эгезинден бээр он ажыг чурттакка бажыңнарын түзүп доозкан. Чээрби ийи чүнар бажыңнар чаа ажылдап эгелээн. Эргижээн алы чугайлаваан бажыңнарның барык-ла шуптузу чугайлаттынган. Он ажыг чылдарда хөй кадарын ажылдап келген малчыннар: «Чыраа-Бажы» совхозта Монгуш Ыдым, «Октябрь 30 чылы» колхозта Дажы-Сүрүн, Чоргаар-оол дээш өскелериндеа бажыннарының иштин чүгле чугайлаан эвес, харын соңгаларын алгыдып, ийи каът кылып, печкалар салып, ногаа шыгжаар черлерин кылып бергилээни таарымчалыг болган.

Чыл эгезинден бээр районнуң садыг организациялары хөй-хөй ак чоорганнарны, сыртыктарны, хеп чүүр машиналарны, чүнар демирлерни база культура амыдыралдың оскеледа эң чугула барааннарын малчыннарга саткан. Оларны малчыннар улуг соңуургалдыы-биле садып ап, чаа-чаа барааннарны үзүктелдирбейн эккеп турарын дилеп турганнар.

Районнуң үлетпүр комбинадының бажың иштинин эт-хереклелер кылыр планын эде көргеш, оон бүдүрер чүүлдерин база школаларда чазанылга мастерскаяларының ажылын малчыннарның бажың хереклелерин кылырынче түр үеле угландырар деп шиитпирлээн. Ону ынчаар тургузары малчыннарның культурлуг амыдыралын чаагайжыдарынга улуг дуаалыг.

Көжер кинолар малчыннарже баарын сөөлгү үеде өлээн экижиткен. Ам хойжу бригадалар төптеринге, фермаларга көдээ ажыл-агый фильмнерин улам-на хойну көргүзүп турар апарган. Бо ажылды район төвүнүн, колхозтарның болгаш совхозтарның киномеханиктери тускай план-биле организастап турар.

Ленин аттыг колхозта хойнуң үш бригадаларын, «Искра» колхозта ийи сүт-бараан, хаванның бир, «Сүт-Хөл» совхозта үш фермаларны болгаш оске-даа ажыл-агыйларның кол-кол сүт-бараан фермаларын бүрүнү-биле электрижиткен болгаш радиожуткан.

Район төвүнден эмчилер эм чүүлүн ап алгаш, малчыннарга айда ийи удаа барып турар. Ол арганын ажыктыын практика көргүскен. Эмчилер Долматов, Гануш, Удумбора, Буянова болгаш оскелер-даа малчыннарга эм чедирип, улусту шинчип көрүп турарынаан ангыда, оларга лекция, беседаларны кылып турар. Ырак-узак Ишкин болгаш Манчүрек баштарында, Шом-Шумда малчыннарга садыгжызы чок садыгларны тургускан. Бо болза малчыннарга шай, таапкы, дүс, оттуг-ыяш база оске-даа барааннарны үзүктелдирбезинге ажыктыг.

Малчыннарның амыдырал байдалын экижидер болгаш оларны культура-амыдыралдың барааннары-биле хандырар дээш бистиң сөөлгү үеде чорутукан чамдык хемчеглеривисте алгаш көөрге, малчыннарның амыдыралын экижидери дээш оон-даа оске чаа-чаа ажылдарны чорудуп болур аргалар бисте бар.

К. ДИЛГИЖЕК,
Чөөн-Хемчик райүүскомнуң дөргазы.

Культура амыдыралының хүн демдеглелинден

ХОВУ ТУРЛАГЛАРЫНГА

Чөөн-Хемчик райүүскомнуң культура килдизиниң часкы ховү ажылдарының үезинде тараажылар, механизаторлар ортузунга культура-массалыг ажыл чорударының планын чогаатказн. Ховү турлагларынга концерт болгаш кино көргүзүлгезинн неделяда бир-бир удаа чорудар, көжер библиотекажыгаштарны организастаар деп ол планда айыткан.

Маршрут ёзугаар баштайгы үнүүшкүн апрель 18-те эгелээн. Ынчан культбригаданың киржикчилери «Октябрь 30 чылы» колхозтуң Дүвүреңде ховү турлаанга концерт көргүскен. Танцычылар Ирина Доржу, Николай Тараков, Георгий Елизарев оларның эрес-кашпагай, хөглүг танцылары ховунуң ажыл-ишчилеринге онза сонуургавчыг болган.

СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг колхозта эш Комбужапка, «Большевик» колхозта Анатолий Ондарга, Бора-Тайга салбырында Ховалыг Норбута удуртказн бот-тывынгыр уран чүүл коллективтерн ховү турлагларынга концерт көргүзүп, агитхуудустар үндүрерине идепкейлиг киржип турарлар.

Культура килдизиниң автоклубунуң чолаачызы болгаш киномеханиги Монгуш Шыдар, көжер кино механиги Геннадий Кобляков часкы тарылга эгелээри билек, бодумуң бүгү-ле ажылын ховү-шөлдерде ажыдап турарларже улгандырып эгелээн. Библиотека эргелекчилери: Хорум-Дагда — Зинанда Седип, Хайыракпанза —Тамара Ондар хөй-хөй номнарны ап алгаш, тараажыларже машина-биле-даа, аъттыг-даа ийи-үш хонгаш-ла чорун турарлар.

С. ДАГБА-ДОРЖУ,
райүүскомнуң культура килдизиниң эргелекчизи.

* * *

«ОРУКТА ДАШ»

Республикаңың хөгжүм-шин театры драматург Д. Медведенкомуң «Орукта даш» деп шинзин белеткээш, оон баштайгы көргүзүглерни Кызылдың ажылчы чонмарынга бараалгаткан.

Шиниң ойнакчылары ниитизи-биле черле багай эвес ойнаанын көрүкчүлер демдеглеп турганнар. Эштер Рамазанова, В. Бакирова, Р. Бакиров, Л. Черникова, Г. Черников, Ю. Пчелов — театрның орус бөлүүмүң шилиндек артистнери. Олар боттарының ролдарын тывынгыр, шимчээшкин, көрүш-кевир, чугаалажышкын үезинде көрүкчүге бодал-сагыжын чедиргир илередип, сонуургавчыг кылдыр ойнап турарлар.

Ынчалза-даа олар ролдарыны моон соңгаар оон-даа шынарлыг күүседнр дээрзинге көрүкчүлер бүзүреп турарлар.

И. КОМБУ.

* * *

КӨДӘЭ КЛУБТА

Тес-Хем районнуң Мөрен көдээ клубта бот-тывынгыр уран чүүл коллективиниң концерт программазы улам-на чаартынып, шынарлып турар. Ам чээрби ажыг кижиден тургустуган бот-тывынгыр коллектив «Совет Тыва» деп уран чечен монтажтыг көргүзүгүнү белеткен турар. Аңаа Мөрен суурмуң чаартылгазым, оон кижилериниң сагыш-сеткил өзүлдезин, оларның ажыл-ижин көргүзер. Клуб эргелекчизи Бадарчы Шимит-оол болгаш улустуң хөй-ниитн активчилери эштер Саяна, Сагаачы, Долума, Крылов болгаш оскелер-даа клубтуң ажылын экижидер дээш чүткүлдүг ажылдап турарлар.

В. КУЛИПАНОВ.

Төлээлекчилерниң саналдары

Тожу районнуң хуучуларының төлээлекчилери райпонуң чоруткан ажылының дугайында айтырыгны боттарының хуралынга чоокта чаа чугаалашкан. Райпо эрткен чылын ниитининн чемненилге черлерянин планын 116,9 хуу күүсеткенин, мурнунда чылдынга деннээрге чонга оон саткан барааннарының элээн көвүдээнин хурал демдеглээн.

Оон-биле кады районуң ажылынла улуг четпестерниң бары бала илерээн. Бараан сазырлагзынын чыл планын ол чүгле 94,7 хуу күүсеткен. 29,8 муң рубльдин үлетпүр бараннарын, 62 муң рубльдин хлеб кылыгларын, 10 муң рубльдин эът продуктуларын чонга чедир сатпаан.

Үстүнде четпес чоруктун колдуг чылдагааны болза чугула хереглелдиң барааннарын магазиннерже ойшаанда киирбейн, складтарга шыгжап база магазиннерни ревизия, санаашкын кылыр дээш үр үеде хаарлыг тургузуп турарында болурун төлээлекчилер демдеглээннер. Чижээ, «Май 1-зи» колхозта магазин 30 ажыг, «Совет Тыва» колхозта — 40 ажыг хонукта хаарлыг тургулаан, бо ийи магазин ол үелерде ниитизи-биле 68 муң рубльдин барааннарын чонга чедир сатпаан болган.

Райпо баштаар черинин даргазы турган эш Дорофеев ажылга кижилерни чогуур хынала чоокка киирип ап турган. Хам-Сыра магазинниге Новиковтар дээр ашак-кадай кижилерни киирип каарга, олар дыка хөй барааннарның өртээн кажар аргабиле улгаттыргаш, хөй түнүг акшаны боттарынга шингээдип турганнар. Сөөлүнде оларны райпонуң төп складынга киирип каарга, ук бууруу үүлгедими аңаа база уламчылаанннар.

Мурнунда райпонуң склад эргелекчизинге ажылдап тургаш, төлеп чок чоруувун үржүү-биле ажылдан үндүрткен Тихоновту ол-ла ажылга катап киирип каарга, ол базала бараан өртээн улгаттыргаш, ажылчы чоннарның хөй түнүг акша-хөренгизин бөдунга шингээткен.

Райпо эрткен чылын үрелген бараннарның өртээн чингеткенинден, транспортка артык чарыгдалдарны үндүргенниден болгаш самчыгдал түннерин үндүр бижээнинден 10500 рубльдиц когаралынга таварышкан, шоодай, сава аймаан чогуур үезинде дужаавайн тургаш, 6900 рубльдин торгаалын ол база төлээн.

Хуузунда моторлуг хемелерни ажыглап турар, хөй санныг четкилерлиг мангысталчак кижилерни райпонуң белеткелдер конторазы штаттыг балыкчылар кылдыр хөлдер санай тургускулаан, херек кырында олар бойдустуң байлаан боттарының хуузунда байырынга ажыглаап, райпога ажыктыг ажыл кылбайн турар чорукту төлээлекчилер шыгыры бүрүү шапкан.

Моон соңгаар хеме, четки болгаш оске-даа хереклелерни колхозтарга хандырган, балык тудар ажылга колхозчуларны калбаа-биле киришти-реринин, а ол ышкаш хөлдер санай тургустунгулаан быдаргай балыкчы бөлүктерни улгаттыр каттыштырып, оларның ажылынга контрольду күштелдиреринин чугулазын хурал онзалап демдеглээн.

И. БАДАРЧИ.

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем фермазы республиканда мурнакчыларның бирээзи. Мында аныяктар хөй ажылдап турар. Оларның чамдыктары саанчылар, өскелери — бызаа ажаакчылары, база чамдыктар өске янзы-бүрү ажылдарны кылып турар. Аныяктарның хөй нуруузу дуржулгалыг малчыннардан тудак чок. Чижээлээрге, саанчы Валентина Чооду эрткен чылын инек бүрүзүнден 1763 кг сүттү саггаи. Бо чылын база-ла темпизин ол кудулатпайн турар. Бызаа ажаакчылары М. Монгуш болгаш Ч. Монгуш база эки көргүзүглерлиг.

•ЧУРУКТА: ферманың бөлүк аныяк малчыннары Ч. Монгуш, Р. Мандан-оол, М. Монгуш, В. Чооду болгаш Н. Бюрбю хостуг шагында.

Сөзү болгаш фотозу Г: СИРОТИННИИ.



Чүктешкилиг кижи

Баян-Тала суурдан малчыннарже үнгүлээн оруктарга чораан, ооргазында чүктешкилиг, кыжын болза лыжалыг, чайын болза мотоциклдиг хап чоруур аныяк кижиге улус бо-ла ужурашкан болур чүве. Ол дээрге Баян-Тала сес чыл школазының башкызы, хөй-ниитичи ажыл дээш амыр-дескел чок хайныгып чоруур Монгуш Досумаевич Сандың-дыр дээрзин чаңгыс суур чурттуглары дораанна билип каарлар.

М. Сандының «Октябрь 30 чылы» колхозтун малчыннарында барбаан кодаы барык чок. Малчыннарга барган санында-ла баш удур белеткеп алган солун беседазын кылып берип, малчыннарның амыдырал-чуртталгазы-биле танышып, оларга ажыктыг болгу дег үлегер-чижектерни тайылбырлап берип турар. Оон чүктешкизин дээрге малчыннарга база-ла белек: чаа солуннар, солун номнар үргүлчү чоруур.

Колхозчу малчыннарның иштинде школада уруглары өөренип турар ада-иелер дыка хөй. Ынчангаш ол мал ажылында ада-иелериниң уругларының өөредилгезинин байдалын оларга чугаалап, чугула сүмелерни берип турар. Оон демги-ле чүктешкизинин иштинде малчыннарның уругларының кыдыраастары болгаш демдегледдери база бар болур. Оларын үжүлгаш, ада-иелерге сонуургадып көргүзүп, бир эвес чамдык малчыннарның уруглары кошкак өөренип турар болза, оларга ажыктыг сүмелерни бербишаан, кичээлдерге олуржуру-биле школага чеде бээрин дораан-на чалай бээр. Ындыг кызымак башкының дилээнден кым ойталап шыдаар дээр силер!

Монгуш Досумаевичиниң партия организациязының мурнакчы агитатору болуру-биле кады, көскү агитацияны дерип кылырынга мергежилдиг болгаш идепкейлиг киржип турар. Бригадаларга, фермаларга хереглээр көскү агитация материалдарын, агитхуудустарны, хана солуннарын ол көрүштүг кылдыр дерип, шимеп турар.

Башкы Сандың бот-тывынгыр уран чүүл бөлүүмүнүң ажылын организастаар, аңаа киржир талазы-биле эң идепкейлиг болуп турар. Көдээ клуб чанында оон удуртканы уран чүүл бөлгүмү колхозчуларга ханы утка-шынарлыг, солун концерттерни көргүзүп турар. Чүгле 1963 чылдың эгезинден бээр безин ол бөлгүм колхоз девискээрининге концерттер көргүзериндеи ангыда, Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг, СЭКПниң XXII съездизин аттыг, «Искра» колхозтарынга болгаш «Тыва» совхозка солун концерттерни көргүзүп чорааннар.

Монгуш Досумаевичиниң хөйниити ажылынга идепкейлиг чоруу оон кол ажылынга чүгле шаптыктавайн турар эвес, харын улам дузалап турар. Бо школага башкылап келген үш чылларының иштинде ол бодунуң башкылап келген класстарынга өөредилге шынарын 98 хуудан күдуладып көрбээн. 1962—63 өөредилге чылында аңаа бирги класстты быжыглаан. Эрткен үлдуңмаза ол класстың өөредилгезинин шынары 100 хуу болуп келген болгаш өөредилге чылын база-ла ындыг бедик шынарлыг дээзар дээрзи чигинниг чок.

В. ЗДЕР-ООЛ.
Чөөн-Хемчик район.

Коммунизмче кара чаңгыс шын орук

В. И. Ленинниң „Совет эрге-чагырганың ээлчеглиг сорулгалары" деп ажылының 45 чылына

В. И. Ленинниң чогаалдарында сиңнижкен гениалдыг идеялар төттүнмес байлак. Оон ажылдары—кижи төрелгетеннің чырыткылыг келир үези дээш, коммунизм дээш демисежин турар кижилерге күчүлүг амыдыралчы үнер дес болуп турар. Ол чогаалдарның бирээзи болза дөртен беш чыл мурнунда, 1918 чылдың апрель 28-те «Правда» солунга парлаан «Совет эрге-чагырганың ээлчеглиг сорулгалары» деп ажыл болуп турар.

Ол үе болза, Брест тайбың керээзин чарганының түннелинде аныяк республиканың кыска үеде дыш алган үези болур. Делегейниң империалистиг дайынындан чүрт дыка түргеһээн болгаш хоозураан. Оон бүгү делегей байдалы онза аар-берге турган. Дээрбедээшкинге харамдыккан болгаш социализмни көөр хөөн чок империалистерниң талазындан Советтерниң республиказынче халдаашкын минута бүрүзүнде кыжаныш турган.

Ынчалза-даа революсчу улустуң чогаадыкчы күштеринге, бүгү бергелерни ажыл тинилээринге большевик партияның аргаларынга Ленин ханызы-биле бүзүреп турган. Мынчангаш социалистиг тургузуушкунуңуң үндезин айтырыгларын Владимир Ильич Ленин ынчаарда-ла партияның болгаш улустуң мурнунга дидими-биле тургускан.

Большевиктерниң партиязы бодунун политиказының шынныкка массаларны чүгле бүзүреткен эвес, харын Россияны байлардан ядыыларга, мөлчүкчүлерден ажылчы чоннарга чаалап бергени эң чугула ужурдузалыг болган. Ам сорулга болза Россияны эргелеп башмарары, чаа ниитилелди тургузарынче улустуң күштерин мобилизастаары болур деп Ленин айыткан.

Социализмни болгаш коммунизмни тургузары — ала-чаягаар чорудулга болбаан. Ол дээрге бодунуң Коммунистиг партиязынга удуртурган калбак улус массаларның план ёзулаар, эчис сорулгаже угланган ажылчорудулгазы болур-дур. Мынчангаш Ленин болза, эргелеп башкарарының сорулгазын, хамыктың мурнунда экономиктиг тургузуушкунуңуң бодалын ёзугаар көрбүшаан, бирги черже көдүргеп. Ам чугаа болза «...депшилгелиг улустарның эң чаа төөгүзүнде баштай-ла—кол ужур-утка политика эвес, а экономика апар чыдар, ындыг эргелеп башкарыышкын дугайында болуп турар... Капиталистиг ниитилелден социалистиг ниитилелче шилчилгениң алыс утка-шынары ышкаш, Совет эрге-чагырганың бодунуң алыс утка-шынары чүдел дизе, экономиктиг сорулгаларга хамаарыштыр политиктиг сорулгаларның чагыртkан байдалды эзелеп турызында болур» деп, Владимир Ильич «Совет эрге-чагырганың ээлчеглиг сорулгалары» деп үүлүнүң баштайгы бижимелинге онзалап демдеглээн.

Амгы үеде совет улус социализмниң бүрүн болгаш туюлунга чедир тинилелгезин хандырган, коммунистиг ниитилелдиң сорулгаларын калбаабиле чорударын шиитпирлеп, СЭКПниң Программазын боттандырып турар үеде экономиканың айтырыглары улам чугула ужур-дузалыг болуберген. Үлетпүре болгаш көдээ ажылагыйга партия болгаш күрүне удуртулгазын эде тургузар талазы-биле партиянын боттандырган хемчеглериниң чугулазы ленинчи айтышкынларга дүүштүр онза көскүзү-биле илереп турар. Ол хемчеглер болза, удуртур органнарны экономиктиг тудуушкуннуң сорулгаларынга бүгү хемчег-биле чоокшуладыр, коммунизмниң материал-техниктиг базазын тургузар сорулганы салып турар.

В. И. Ленин Совет күрүненің мурнунга бот-боттарының аразында харылзаалыг ийи сорулгаларны: бүдүрүлгениң болгаш хувааланың бүгү улусчу үчёдун база контролюн боттандырар; улуг индустрияның өзүлдезинге болгаш массаларның ниити билиинге база культурлуг деннелинге үндезилээш, ниитилелдиң күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн бедидер сорулгаларны салган.

Ниити күрүненің бүгү талалыг үчёду болгаш контролю чоокка, бүдүрүкчү күштериниң күчүлүг хөгжүлдези чоокка социализмниң быжыг үндезини туруп шыдавас деп, Владимир Ильич Ленин айыткан. Каныыг, хумагалыг ёзу-биле ээ болуруң, күш-ажылга эң шыңгыы чурумну сагыырын, ниитилелдиң материалдыг байлактарын көвүдедирин ол кыйгырып чораан.

Ол айтырыгларже, ылангыя күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиделиниң айтырынче кичээнгейни Ленин оон соңгаар-даа хөй катап угландырып чораан. **Күш-амылдың бүдүрүкчүлүүн, медизинде барып, коммунизмниң тинилелгезинге эң нол болгаш эң чугула чүүл болур** деп кайгамчык формула оонуу болуп турар.

Ленининң чагыгларынга шынчы бистиң партиявыс, оон Төп Комитеди күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин чурттүп экономиктиг күчүзүн быжыглаарының болгаш улустуң чаагай байдалын бедиделиниң эң чугула үнер дөзү кылдыр көрүп турар. Ону чээрби чыл дургузунда үлетпүрге 4—4,5 катап, көдээ ажылагыйга—5—6 катап бедидери СЭКПниң Программазында көрдүнген. Ону чедип алырынга чугула байдалдар ам бар деп, СЭКП ТК-ниң ноябрь Пленумунга илеткелинге Н. С. Хрущев чугаалаан. Үлетпүр болгаш тудуг бүдүрүлгелери чаа дерилге-биле чыл бүрүде эки чепсегленип, күш-ажылдың энергия-чепсегленишкини өзүп, ажылчыннарның мергежили база культурлуг деннели өзүп турар. Көдээ ажыл-агыйның техниктиг хандырылгазы база көвүдеп, көдээ ажылагый бүдүрүлгезин амгы үеде өртемнің негелделеря-биле дүүштүр чорудуп шыдаар тускай өртемниглер көвүдеп турар. Ам сорулга болза бүдүрүлгени шын организастаарында, ажылчы чоннарның күш-ажылын ажыктыг кылдыр организастаар төлээде, оларның хереглелдериниң дугайында партия, профэвилелдери болгаш ажыл-агый органнарының хүн бүрү сагыш салырында болур-дур.

Сайзырангай капиталистиг чурттарның өртемининң болгаш техниказының чаалап алышкынныарында бүгү-ле ажыктыг үүлдерни канчап-даа турган ажыглаар деп сорулганы Ленин дөртен беш чыл мурнунда Совет Россияның ажылчы чоннарының мурнунга салган. Бөгүн өртемнин болгаш техниканың хөй-хөй чугула адырларында бүгү капиталистиг чурттарның мурнунда чоруп турар бис. Ол болза бистин чуртувуска капиталистерниң болгаш помещиктерниң эргечагыргазын кезээ-мөңгеле узуткаан Октябрьның социалистиг Улуг революциязындан хайныгып үнген улустуң чогаадыкчы энергиязының шуут түннели болур-дур.

Бистер херии базымнар-биле чоруп орар бис. Амгы үеде Енисейде түзүп турар Краснояреск ГЭС бодунуң күчүзүнүң талазы-биле Волховтуң электростанциязы ышкаш, чүс ындыг электростанцияларга деннежир, ол фактыны чижекке алырга-ла бо дугайын херечилеп турар-дыр.

Ленин «Совет эрге-чагырганың ээлчеглиг сорулгалары» деп ажылынга чаа байдал-биле ажылдап өөрениринче, ниитилелдиң бүдүрүлгезин медерелдиг ёзу-биле көөрүнге үндезилеттинген, күш-ажылдың чаа сагылга-чурумун тургузарынче кыйгырган. Ындыг сагылга-чурумну тургузарынга социалистиг чарышты Владимир Ильич онза ужур-дузалыг деп көрген. **Чүгле социализм, мөлчүкчү аңгыларны болгаш массаларны кулданыр чорукту узуткааш, чарышка орукту ёзулуг-ла массалыы-биле ажыдып берип турар.** Капиталистиг адаанмажышкын кижилерни башкаландырып, оларны бот-бодунга эптеш чок өжээннешкек байдалга тургузуп турар үеде социалистиг чарыш ажылчы чоннарны найыралдыг чангыс коллектив кылдыр каттыштырып, күш-ажылдың чаа сагылга-чурумунга, хөй-ниити хүлээлгезин медерелдиг көөр чорукка кижизидеринге дузалап турар.

Миллион-миллион кижилерниң чарыжы бистиң ниитилелливистиң бүдүрүкчү күштерин хөгжүдеринге күчүлүг шимчедикчи күштериниң бирээзи болуп келген. Чаа хевирлер-биле байыткан социалистиг чарышка үндезилээш, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларының болгаш бригадаларының шимчээшкини төрүттүнген. Ол шимчээшкинде ам 21 миллион кижи хаара туттунган. Совет ниитилелде улам-на бадыткаттынып турар ол шимчээшкинде коммунистиг моральдың ханы үндезиннери салдынган.

Октябрь революциязының чаалап алышкыннарының камгалалында туруп турар Совет күрүне эрге-чагыргазының органнарының кижизидикчи ролюн Ленин чугулалап көрүп чораан. Хөй-ниитичи политиктиг амыдыралга идепкейлиг киржиринче бүгү ажылчы чоннарны хаара тударынга совет социалистиг күрүненің бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузазын ол айыткан. Совет эрге-чагырганы болза пролетариаттың диктатуразының, чаа демократизмче, күрүнени эргелеп башкарарынга боттары киржиринче он-он, миллион-миллион ажылчы чоннарны көдүрүп үндүрүп турар мурнакчы аңгының организастыг хевиринден өске чүве эвес-тир» деп, Владимир Ильич бижээн.

Капитализмден социализмче шилчилгени, бичe бүржуаз сандараашкынны ажып эртерин, чаа, социалистиг сагылга-чурумга кижизидерин, чаа ниитилел харылзааларын тургузарын чүгле пролетаржы күрүненин дузазы-биле хандырып болур. Совет социалистиг демократизм-биле өжээннешкек дезорганизакчы болгаш хулиган идеготтерге хамзарыштыр диктатор эрге-чагырганы хереглээринин аразында кандыг-даа принципиалдыг ылгал чок болгаш ол туруп-даа болбас деп Ленин чүткүлдүг тайылбырлап чораан.

Бюрократтыг централизмден болгаш анархизмден үндезинии-биле ылгалдыг, демократтыг централизмни айтырыын Ленин онза чугула херек кылдыр көрүп чораан. Адаандан массаларның инициативазын болгаш социалистиг экономиканы бир аай хөгжүдеринің хереэнге үстүртен планныг удуртулганы дүүштүрүп турар, эргелеп башкарылганың ындыг хевирин Ленин демократтыг централизм болур деп айтып турган. «Ам бистиң сорулгавыс — чогум-на ажыл-агый талазынга демократтыг централизмни чорудары, демир оруктар, почта, телеграф болгаш транспорттуң база өскелерниң ындыг янзылыг өске-даа бүдүрүлгелеринин ажылдарында шуут таарымчалыг болгаш чаңгыс ай чорукту хандырары болур, ынчаарга оон-биле кады ёзулуг демократтыг утка-биле билдинген централизм чер-чернин онзагай түүлдериниң долу болгаш шаптык чок хөгжүүр аргазын чүгле барымдаалап турар эвес, харын чер-чернин эгелээшкинин, чер-чернин инициативазын ниити сорулгаже бурунгаар чоруурунуң аргаларын болгаш курлавырын барымдаалаар» деп Владимир Ильич айтып чораан (ында, арын 152).

Күрүненің чоорту чок болу бээринге быжыг үндезиннер салдынган турар ындыг үенин эгелээри чайлаш чок деп үвенин Владимир Ильич өттүр көрген. Ленининң баш удур ол өттүр көрүүшкүнү бадыткаттынган! Пролетариаттың диктатуразы социализмниң бүрүн болгаш түвүлүнга чедир тинилелгезин база коммунизм тургузуушкунун калбартырынче ниитилелдиң шилчишкинин хандыргаш, бодунуң төөгүлүг хүлээлгезин күүсеткеш, ССРЭ-ге эргежок чугула эвес апарган дугайында бадыткалды социалистиг тургузуушкуннуң кайгамчык улуг дуржулгазын түннеп көрген СЭКП-ниң Программазында тодаткан. Өске талазындан, пролетариаттың диктатуразының күрүнезин болуп тыптып келген Совет күрүне чаа үе-чадада ниити улустуң күрүнезин апарган. Бистиң ниитилелливистин хөгжүдезинин чорудулгазында социалистиг күрүне ёзузу коммунистиг ниитилелдиң бот эргелелинче улам шилчиир.

Социалистиг демократияны бүгү тала-биле калбартыры болгаш сайзырангайжыдары, мүрүне аппарадының ажылын экижидери база оон ажыл-чорудулгазы дээш улусчу контрольду экижидери — коммунистиг ниитилелдиң бот эргелелининг хевирлерин болгаш формаларын ажылдап кылырынче боттуг орук ол болуп турар. СЭКП Төп Комитединин шиитпирлеринге дүүштүр тургускан партия-күрүне контролюнуң дээштиг органнары ол херекке чугула рольду ойнаар апаар. Оларның дузазы-биле, ажылчы массаларның калбак кижилгези-биле социалистиг демократия улам-на чедиишкинниг хөгжүүр.

Бодунуң чуртунуң ёзулуг ээлери болуп турар совет кижилер оон байлактарын доктаамал көвүдедиринге, коммунистиг тургузуушкуннуң планнарын ол дүрген күүседиринге хамдамырындан сонуургалдыг. Бистин бурунгаар шимчээшкинивисти дүргедедир, СЭКП-ниң улуг планнарын боттандырар төлээде, **совет кижи бүрүзү улам күженишкинниг ажылдаар,** бодунуң ажылын кажан-даа күрүне ёзу-биле, ниити улустуң эрге-ажыктарының нүүрү-биле көөр үжүрлүг. Ол чүл дээрге: кезээде, бүгү-ле чүүлдерге чогаадыкчы идепкейни илередир, үгаанчыр болгаш камналгалыг ёзу-биле ажыл-херекти чорудар, ол эвээш чарыгдалдарны үндүрүп турганы, продукциянын ол хөй немелде өзүлдезинн алыр херек дээни ол-дур. Чүгле хөй-ниити хүлээлгезин ханызы-биле медереп билип чоруур кижи бодунуң Төрээн чуртунуң чечектелиишкини дээш, коммунизмниң материал-техниктиг базазын тургузары дээш могаг чок демисеглги болур.

Ленининң «Совет эрге-чагырганың ээлчеглиг сорулгалары» деп ажылы кол идея-биле — күрүнени эргелеп башкарар херекке, ажыл-агый, культура тургузуушкунунга ажылчы массаларны хаара тударының идеязы-биле сиңниккен. Ленинчи айтышкыннар чер кырынга ан чоптуг, ан магалыг ниитилелди — коммунизмни тургузары дээш демиселге бистиң улузувусту мобилизастап турар.

С. ТИТАРЕНКО.

Чечен чогаалдың болгаш уран чүүлдүң чаа шылгараңгай чогаалдары

Чечен чогаал болгаш уран чүүл талазы-биле Ленинчи шаңналдар комитединиң даргазы Н. С. Тихонов-биле беседа

Чечен чогаал болгаш уран чүүл талазы-биле Ленинчи шаңналдар комитединге бо чылын 65 кижиниң чогаалдарын киирген турган. Чонуң амыдыралын көргүзүп турар бедик идейлиг болгаш бедик мергежилдиг социалистиг реализмнин шынчы болгаш чайынналчак чогаалдарын тургузар дугайында Коммунистиг партиниң сагыш салыышкыны болза Ленинчи шаңнал тыпсыры-биле киирген чогаалдарның идейлиг болгаш чечен-мергежилдиг шынарын үнелээрде черле улуг негелделиг болуруи комитеттен негеп турган. Парлалга органнарынга, организацияларга болгаш ажылчы чонга комитеттиң кылган дилээн ёзугаар Ленинчи шаңнал тыпсыры-биле киирген чогаалдарны делгеренгейи-биле чугаалажып көөрү калбарган. Парлалгага парлаан хөй санныг рецензиялардан, номчукчулар үнелелдеринден, көрүкчүлер саналдарындан аңгыда комитет хөй санныг чагааларны алган, оларның ээлээн кезии коллективтиг чагаалар болуп турар. Культура ажылдакчылары-биле партияның болгаш чазактың удурлукчуларының ужуражыышкыны ышкаш ындыг улуг болуушкуннуң соонда совет чечен чогаалдың болгаш уран чүүлдүң хөгжүлдези-биле холбашкан айтырыглар уран чүүлүң янзы-бүрү адырларында ажылдап турар чогаадыкчыларның чогаал ажылын чугаалажып көөрүнче чонуң кичээнгейин оныа хаара тутkан.

Ленинчи шаңналдар тыпсыры-биле киирген чуруктарның делгелгезин чонуң улуу-биле сонуургаанын база оон-биле тайылбырлаар керек, ону 100 муң хире кижи көрген. Ээ-не калбак хөй-ниитиниң берген үнелелдерин, сүмелерин, саналдарын комитет кичээнгейге ап турган, ынчангаш чугаалажып көрүүшкүннерни ындыг кичээнгейлиг-биле, ханызы-биле көргени дээш совет кижилерге өөрүп четтиришкинни комитет илергейлеп турар.

Киирген бүгү чогаалдарны чүгле ээ ылавылалдыы-биле таныжып, өөренип көргенинин, күүседикчилерни дыңнаанының, тураскаадарны көөрү-биле оон турар черлеринге баргылап турганының соонда, ээ-не тодаргай санал бериишкиннериниң соонда, бо чылдың Ленинчи шаңналдарын тыпсыр дугайында шиитпирни комитет хүлээп алган.

Шаңнал алган чогаал болза чечен чогаал болгаш уран чүүл талазы-биле маргыдаа чок шылгараңгай чедиишкиннер болуп турар. Кыргандаа, аныяк-даа мастерлер, бистиң хөй националдыг Төрээн чуртувустуң төлээлекчилери оларны чогаатkылаан.

«Джамиля», «Кызыл аржыылыктыг терекчигежим», «Теве караа», «Баштайгы башкы» деп чогаалдар киирген «Даглар болгаш ховулар тоожулары» деп ному дээш, аныяк кыргыс чогаалчы Чингиз Айтматов Ленинчи шаңналдың лауреады деп бедик атты алган.

Чингиз Айтматов амыдыралчы улуг школаны өрткен, ынчангаш ол ханы дүржүлга амгы Киргизияның бөдүүн ажыл-шилчилериниң хевир шинчилериниң уран чурумалын тургузар, оларның амыдырал-чуртталгазын, ажыл-херектерин, оларның идегелин болгаш күзел-чүткүлдерин, оларның янзы-бүрү хевирлиг салым-чолдарын көргүзер арганы аңаа берген. Оон тоожуларының эң эки маадырлары оларның демдеглеттинген хевир бүдүштериниң бедик болгаш чаагай шынарларының ачызында номчукчуларга чоок кижилер болу берген. Бодунуң маадырларының ажылнижинин, ажыг-шүжүглериниң болгаш өөрүшкүлеринин дугайын Айтматов аажок улуг ынакшыл-биле чугаалаан, ынчангаш ону чүгле Совет Эвилелинде эвес, харын оон дашкаар ырак черлерде номчукчулар безин эң-не калбак-биле үнелеп көрген. Айтматовтуң шынчы, лидим, кайгамчыктыг чогаадыкчы салымчолунуң чигзиниг чок чаагайын болгаш күштүүн бөдүүн номчукчуларда, литератураның улуг мергежилдиг мастерлери-даа хүлээп көрген.

Дагестанның улустуң шүлүкчүзү — Расул Гамзатовтуң шүлүктериниң «Бедик сыдыстар» деп ному Ленинчи шаңнал-биле демдеглээн. Даглар чүртүнүң оглу Р. Гамзатов амгы бүгү улуг делегейни бодунуң шүлүктеринге чүруп көргүзүп турар. оон төрээн аулдары-даа, Совет чүрттүң ырак-узак делгем черлери-даа, улустарның найыралының темазында-даа, кол-ла чүүл—кижилер, кижилер-өөнүктер, ажылчы чонналрның интернационалчы улуг аку-дүнма ёзузунуң кижилери—эштери-даа оон шүлүктеринде кирип турар.

Р. Гамзатов — темаларның улуг шилиишкинин база утказының болгаш чеченниң талазы-биле эң байлак шүлүктүң бүгү-ле янзы-бүрү хевирин шингээдип алган амгы үениң шүлүкчүзү-дүр. Ол калбак-биле сураргаан болгаш оон шынчы, ханы принципиалдыы дээш, көдүлүүшкүннүг болгаш улусчу баштаа дээш, ынакшылдыг лириказы болгаш дидан баткан шапкын агыы ышкаш күүлүг шүлүүнүң хамаары күжү дээш аңаа ынак бис. Р. Гамзатов—амгы шагның алызындан шылгараңгай шүлүкчүзү, оон шүлүглелинде кижизиг чаагай чоруктуң угаан-бодалы сиңниккен.

Бүгү назы-харларның калбак хүлээп көрүүшкүнүн болгаш ынакшылын алган шылгараңгай чогаалчы — Самуил Яковлевич Маршакка «Шилиттинген лирика» шүлүктериниң ному болгаш уругларга алаан хөй номнары дээш улуг алдарны—Ленинчи шаңналды тывыскан. Ол уруглар номнарының аразында «А-дан Я-га чедир хөглүг аян-чорук», «Орукка ужуражылга», «Колечкону кым тыварыл» деп номнары бар.

Бо шүлүкчүнүң лириказы хевир талазы-биле сайзырангай, оон лириказы шүлүүнүң нарын онзагайы-биле, хевириниң ылаптыы-биле онзаланып турар. Амыдыралды делгем көөр, чонның күжүнге ханы бүзүрелди, амыдыралчы өөрүшкүнү болгаш кижизиг чоруктуң угаан-бодалы шиитпирлиг болуп турар.

Литвада Пирчюпис суурга фашизмден каражан өлгеннерге кылган тураскаалы дээш аныяк литва скульптор Гедиминас Альбино Йокубониске Ленинчи шаңналды тывыскан.

1944 чылдың июнь 3-те партизан шимчээшкинин ара доктаадып чадааш, Пирчюпис суурунуң бүгү эр, херээжен кижилерин, кырган чонуктерни болгаш бичии уругларны фашистер чок кылып, оларның бажыңнарын арааланыыр ёзу-биле өртедипкеннер. Литвице болгаш Оралур-биле черделеңгир, Пирчюпис дээр литва көдээ суурунуң таварышкан халапытыг салым-хүүзу улустарның сагыышында хевээр артып турар.

Сагыш-сеткилден ыравас тураскаалды ол халаптың болган черинге Йокубонис тургускан. Ие-төрээн чуртту тураскаадып турар оон тураскаалы ажыг-шүжүтүү аажок тодаргай көргүскен. Оон-биле кады ол болза улустуң угаан-бодал күжүнүң боттанышкыны, улустуң килеңнинин. Төрээн чуртуң кулданыкчыларын көөр хөөн чок чоруунуң илереи болуп турар. Пирчюписте тураскаал — амгы литва совет уран чүүлүң дыка улуг чедиишкини болуп турар.

Бодунуң үеэжиниң кижилериннин: М. С. Сарьяннын, Р. Н. Симоновтуң, Кукрыникстериниң (М. В. Куприяновтуң, П. Н. Крылов, Н. А. Соколов), Ренато Гуттузонуң портреттери дээш ээ улуг совет чурукчу Павел Дмитриевич Коринге база Ленинчи шаңналды тывыскан. П. Д. Корин — ССРЭниң улустуң чурукчүзү, портрет чуруулгазының, композициялыг картинаның, көрүштүг улуг чуруулганың шылгарангай мастери-дир. Оон чураан чуруктары чүртүнүң ээ улуг музейлеринде турар болгаш калбак-биле сураргыш, чонның ынакшылын чедип алган. Бо мастерниң чураан портреттери — реалистиг улуг уран чүүлдүң чогаалдары-дыр. Оларда хаңы илередикчи утка болгаш психологтуг улуг бодаашкын сиңниккен. Боттарынга уран чүүл ээ-не кол амыдыралчы хүлээлге болуп турар кижилерни чурукчу чүруп көргүзүп турар.

П. Д. Кориннің чураны хоочун мастер М. Сарьянның портреттинче, чогаадыкчы бодал долдунган орар кылдыр ССРЭ-ниң улустуң артизи Р. Симоновту чүруп көргүскен портреттинче, дайынчы сатираның мастерлери М. Куприяновтуң, П. Крыловтуң, Н. Соколовтуң портреттеринче, сураглыг итали чурукчу, дешилгелиг ажылдакчы болгаш тайбың дээш демиселчи — Ренато Гуттузонуң портреттинче көргеш, чурукчунуң мындыг чаагай уран мергежилин көрүкчү дораан-на өөрүшкү-биле эскерип каар.

П. Д. Кориннің уран чуруулгазы орус болгаш совет чуруулга дээжинге кайгамчык улуг салымшкын болур.

Ээ-не бедик, улусчу шаңналды — Ленинчи шаңналды бо чылын тывыскан кайгамчыктыг чаа чогаалдар совет культураның эртинезин байыдары, бистиң улузувусту бедик сайыралы-биле өөртүүр чугаажок деп, Н. С. Тихонов түңнелинде чугаалаан.

Телеграф дыннадып, дамчыдып тур

Май бирге уткуштур

БЕРЛИН. СЭТА-ның корреспонденизи **В. Селиверстовтуң** дамчыдып турары болза:

Герман Демократтыг Республиканың ажылчы чоннары Май бирии бүдүүлгечи чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткуп турар. Бүдүүлге планнарын ажыр күүсеткен, продукцияны бүдүрерии көөрдедир, оон шынарын экижидер, күш-ажылдын бүдүүкчүлүүн бедидер, ажылдын чаа аргаларын шингээдип алыр деп хүлээлгелер алган дугайында рапорттар республиканың янзы-бүрү районнарындан бо хүннерде кээп турар.

Эйзенхюттенштадта «ОСЧ» комбинаттың коллективи апрельде бүдүүлге планын ажыр күүседи, программадан ажыр 5 муң тонна хире шойну эзилдирген. Бранденбурттта трактор заводунуң ажылчыннары планны хүн бүрүде ажыр күүседип турар. Судно тудуунуң «Нептун» заводу ГДР-ниң болгаш Данияның порттарының аразынга чоруур демир орук поезилериниге улуг корабль-паромнуң тудуун доозкан.

Ризаның кан шуткукчулары, калий бүдүрер талазы-биле «Верра» комбинаттың дагжылары, Зоммерде канцеляр машиналарын болгаш автоматтарны бүдүрер талазы-биле республикада баштайгы бүдүүлгенин коллективи, Берлиннин заводтарының ажылчыннары Май бирии байырлал мурнуунун чарыкының чедиишкиниериниң дугайын дыңнадып турар.

1964 чылда улус ажыл-агый планының төлевилелии бо хүннерде республикага чер болганда чугаалажып көрүп турар. Үлетүүр бүдүүлгезин көөдедир болгаш продукцияның шынарын экижидерин барымдаалаан, ГСЧП-ниң VI съездизиниң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле үнелиг ыка хөй саналдарны ажылчыннар киирип турар.

Часкы хову ажылдары кидин-түүлүктээн. Тараа культураларының тарылгазын дооскаш, көдээ ажыл-агый бүдүүлге кооперативтери болгаш улустуң бүдүүлге черлери картофельди олуртуп, свёкла тарылгазын чорудуп турар. Герман Демократтыг Республиканың тараачыннарының съездизинге белеткелди, идепкейлиг чорудуп турар. Ол съезд май 3-те Шверинге ажыттынар.

Коммунизмче орук-биле

БЕРЛИН. (СЭТА). РСФСР-ниң үлетүүр болгаш тудуг ажылдакчыларының чөвүлел хуралынга Н. С. Хрущевтуң чугаазынга улуг кичээнгейни ГДР-ниң солуннары көрүндүрүп турар. Эң улуг совет республикага үлетүүр бүдүүлгенин талазыбиле чедиишпейн турган чүве. Меңээ ол кончуг дузалаар боор деп бодап тур мен...

Каман шиитkелди үндүргенде, түңнелининң дугайын сеңээ дыңнадыптар мен. Маажын болурун болгаш коргуп-дүвүреевзин сеңээ дилеп тур мен. Мен шиитkелди шелээн манап тур мен, харын оон өскээр болур үжүр-даа чок ынчаш. Мага-бодумнуң байдалы эки-дир, херек болурун ёзугаар намгаланып шыдаар мен. Кыстарывыска ол дугайында чүнү-даа чугаалава. Олар билип алтарлар он. Амдыызында ойнап турзуннар, аас-кежиитиг болуурлар.

Бөгүн мен акым-биле көрүүр мен, силерниң дилээниңер ёзугаар, силерни дээш мен ону куспактап каар мен. Ол хөлчөк өөрүүр боор.

Бүгү-ле төрелдерни куспактап, дузазы дээш оларга өөрүп четтирдим.

Уругларымны болгаш сени катапкатап ошкап тур мен. Мен силерге хөлчөк-ле ынак мен. Хулиан.

ЧУРУКТА: Испанияның Коммунистиг партиязының ТК кежигүнү Хулиан Гримау Гарсиа.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Туруштуг коммунист

Хулиан Гримаунуң чагаазы

ПАРИЖ. (СЭТА). Бодунуң кадайы Анхелге Хулиан Гримаунуң чоруткан чагаазын Юньон Франсоз Д. Информасьон агентилел тараткан.

Ол чагааны Мадридтиң Карабанчель деп карэ бажыңынга, испан патриотту шаамылаарының мурнуу чарыында бижээн.

Гримаунуң бижээни болза: «Эргим Анхелита. Дүүнгү хүнге чедир үш чагаа алдым, сөөлгүзү 7-ниң хүнүнде болду. Кыстарымның чагаалары кончуг чаптанчыг болгаш мени хөлчөк-ле өөртү. Оларның каникулдарны шак ынчаар эки эрттирип, коллективке, амыдыралга чаңчыгып турарынга кончуг-ла өөруп олур мен. Мээң кончуг таарзынып тура-



Чуруктa: Хулиан Гримау.

рымны оларга чугаалап көр, оларны бымыы-биле куспактап тур мен, оларга удавас бижиир мен.

Мени дугайты алыр болза, мен дыка сергек-оман-тыр мен дээрзин сеңээ чугаалаар ужуруу мен. Кара бажыңның хериининг иштинге селгүүстеп каап тур мен. Ол чөрүк меңээ арыг агаар тынарыньң болгаш үргүлчү шимчел турарының аргазын берип тур. Меңээ ол кончугла чедишпейн турган чүве. Меңээ ол кончуг дузалаар боор деп бодап тур мен...

Каман шиитkелди үндүргенде, түңнелининң дугайын сеңээ дыңнадыптар мен. Маажын болурун болгаш коргуп-дүвүреевзин сеңээ дилеп тур мен. Мен шиитkелди шелээн манап тур мен, харын оон өскээр болур үжүр-даа чок ынчаш. Мага-бодумнуң байдалы эки-дир, херек болурун ёзугаар намгаланып шыдаар мен. Кыстарывыска ол дугайында чүнү-даа чугаалава. Олар билип алтарлар он. Амдыызында ойнап турзуннар, аас-кежиитиг болуурлар.

Бөгүн мен акым-биле көрүүр мен, силерниң дилээниңер ёзугаар, силерни дээш мен ону куспактап каар мен. Ол хөлчөк өөрүүр боор.

Бүгү-ле төрелдерни куспактап, дузазы дээш оларга өөрүп четтирдим.

Уругларымны болгаш сени катапкатап ошкап тур мен. Мен силерге хөлчөк-ле ынак мен. Хулиан.

ЧУРУКТА: Испанияның Коммунистиг партиязының ТК кежигүнү Хулиан Гримау Гарсиа.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ТРЕНЕРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

ССРЭ-ниң бүт бөмбүүнүң федерациязы бо талазы-биле делегейге бирги чер дээш маргылдаага, Олимпий оюннарынга, Европаның Бүбогунга белеткелди чуруттуң чыныды командаларының эки чорударын барымдаалаан, тренерлериң чөвүлелин тургускан.

Чоокта чаа болган чөвүледдиң бирги хуралынга чөвүледдиң даргазынга ССРЭ-ниң алдарлыг тренери Г. Качалинини сонгаан, оон оралакчыларынга — О. Ошенков болгаш С. Савин оларны сонгаан.

ССРЭ-ниң чыныды командазының улуг тренериниге Н. Симонянны, тренериниге — Н. Гуляевти түс-түс бадылаан.

10-ГУ КЛАСС

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхоздуң киномеханиги Хөвалыг Киим-оол Чадаамада аныяктарның немээзин школазының 10-гу класзында өөренип турар. Киномеханик кижи колдуунда-ла немээ ажылдаар боор чүве болгай, ынчаарга Киим-оол өөредилгээн озалдавайн, классың эң тергиин өөреникчилериниң санынга чүге кирип турарыл? Ол, суббота, воскресенье хүннеринде кинону хүндүс, немээ улаштыр-улаштыр үндүрүп, школаже баар немээлерде ажылым дузалаачызы Кара-Сал Бадыга хүлээдип бээр. Аныяк киномеханик өөредилгезинге ызыынак, чүрекинир.

— Хөвалыг Киим-оолга кончуг ынак бис. Ол кичээл бүрүзүнде ыяк белеткелдиг келир, хөлүн кодуруп харыылаар, ылаңгыя математиканга өнза сонуургалдыг кижи—деп, математика башкызы эш А. Хомутова ону ынчаар мактап турар.

Ол-ла класста Юрий Абрамовту ап көрзээл. Автомашина механиги Юрий ажылын өөредилге-биле шын хөлбап билир, класстың тергиин өөренимчилериниң бирээзин. Кичээл катаптаарда, ном болгаш сөлүн номчуурда шак-үеин шын хуваап алган.

10-гу класстың чээрби ийи оолдар, кыстары ортуман школаны чедиишкиниг досзар дээш чүткүлдүг өөренип турарлар. Олар бирги чартык чыяда чүс хуу өөредилгени чедип алганнар.

М. БАЙЫР-ООЛ.

СЭКП-ниң ленинчи политиказының тиилелгези

АФИНЫ. (СЭТА). РСФСР-ниң үлетүүр болгаш тудуг ажылдакчыларының чөвүлел хуралынга Н. С. Хрущевтуң чугаазының допчуларын Афинының солуннары көскү черлеринге парлаан. СЭКП-ниң чорудуп турары ленинчи политика тиилелгелерин удаа-дараа чедип алыр аргаларын Совет Эвилелинге берип турар деп чугаада айыткан чүүлдерин «Авги» солун тускайлап айтып турар. Совет экономика долу чечектелиишкинде турарын солун демдеглээн. ССРЭ үлетүүр продукциязының немелде өзүлдезиниң темпилериниң талазы-биле АБШ-ты эрте берген.

Тайбыннын болгаш тайбың кожахелбээ догуннаашкынының политиказынга Совет Эвилелиниң шынчыларының дугайында медеглелди Афинының солуннары база тускайлап турар.

Улуг-Хемден медээлер

ЫЯШ БЕЛЕТКЕЛИ

Районнуң үлетпүр комбинадының тайгада ыяш белеткелинде ажылдап турар бригадазы бирги кварталда 1991 кубометр тудуг ыяжын болгаш 1938 кубометр оттулар ыяшты белеткээн. Бригадада хүн нормазын ажыр күүседип турар тракторист В. Андросов, ажылчыннар С. Анай-оол, К. Хуурак, И. Якуш, И. Чат-оол ышкаш мурнакчылар хөй. Ажылчыннар тудуг ыяжының белеткелин ам безин күүседир чыгаан.

• • •

БАЯН-КОЛ САЛБЫРДА

Баян-Колдуң малчыннары чоокку үеге чедир төрээн хөй-хөй хойларының хураганнарын меңги камгалап алган доруктуруп турар. Чижээ, хойжулар С. Баян-оол, С. Сендажы, С. Серен-оол, Д. Чадамба олар 290—346 хураганны түс-түзүнүң камгалап алган. Баян-Кол сүт-бараан фермазының саанчылары К. Байкара биле М. Бюрбю бирги кварталда инек бүрүзүнден 384 кг сүттү түс-түзүнүң саап алган.

• • •

МУРНУКУ ОДУРУГДА

Чоокта чаа парткомунуң бюрозунун шиитпири-биле бирги кварталда бедик көргүзүглерни чедип алган «Найырал» совхозка, «УТКА 25 чылы» совхозтуң Ишти-Хем сүт-бараан фермазынга парткомунун болгаш райкүүскомнуң шилчир кызыл туктарын тывыскан. Квартал планын ажыр күүсеткен «Улуг-Хая» совхозтуң Алдыы-Шынаа сүт-бараан фермазын, Шагаан-Арыгның автоажылагыйын, «УТКА 25 чылы» совхозту, «Көдээ тудуг» черинин «Улуг-Хая» совхозта ажылдап турары комплекслиг тудугжулар бригадазын районнуң Хүндүлел самбыразында киирген.

Ажыл-агыйларның хөй-хөй мурнакчылары бо чылдың эрткен үш айларының дургузунда безин бедик көргүзүглерни чедип алган. «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң бызаа ажлакчызы А. Блинова, «Найырал» совхозтуң инек кадарчызы К. Мунзук, «УТКА 25 чылы» совхозтуң хаван ажлакчызы Е. Ильина ажаан кадагалап турар малдарының баш санын хонукта 800—850 грамм немелде деңгилиг кылдыр семиртип турар. Колхозтарның, совхозтарның саанчылары С. Көк-кыс, З. Натпит-оол, В. Увангур, Ф. Макарова, Д. Сюрюмаа болгаш өскелер-даа база эки ажылдааннар.

М. ДАЛАА.

„Шын“ солуннуң редакциязынга

Эргим редакция, биске Тыва АССРниң Улустуң артизи болгаш Тыва АССР-ниң Алдарлыг артизи деп Хүндүлүг аттарны тывысканы-биле холбаштыр биске байыр чедирген бүгү албан-организация черлеринге, эштөөрлерге чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенивисти «Шын» солун дамчыштыр илередиривисти чепшээреп көрүнер.

Цирк артистери:
В. Осмал-оол,
Д. Очур,
К. Хемзиг-оол.

Душанбе хоорай.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Кинотеатрларга

БӨГҮН

«НАЙЫРАЛ»: «Солдат дугайында баллада» 10, 12, «Аммыралче базым» 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Экн-турачылар» 11.15, 1.15, 3.15, «Быжыг бодалды ажып эртип турда» (делгем экранныг) 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кызыгаар үрекчизи» 11.15, 1.15, «Ушку тайм» (делгем экранныг) 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Мультипликациялар 10, «Аныяк чылдары» 12.30, 2.30, «Сут дажыры» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

Республиканың хөгжүм-шин театрынга

Май 1-де

УРУГЛАРГА БАЙЫРЛАЛДЫҢ КОНЦЕРТИ БОЛУР.

Концерт хүндүскүнүң 3 шакта эгелээр.

Май 2-де

А. Н. ОСТРОВСКИЙНИҢ «БАЛЬЗАМИНОВТУҢ КАДАЙЛАНЫЫШКЫНЫ» ДЕП ШИИЗИ (ТЫВА ДЫЛГА) БОЛУР.

Шин кежээкиниң 7 шакта эгелээр.

ДИРЕКЦИЯ.

ЯРОСЛАВ ГАШЕК

Бистиң календарывыс

(Төрүттүнген хүнүнден бээр 80 чыл болганынга)

Чех улустуң шылгараңгай чогаалчызы Ярослав Гашектиң чогаалдары чех литератураның чоргаарланыр чүүлү болуп турар. Эрес солдат Швейк дугайында роман Ярослав Гашектиң ат-сураан бистиң чуртувуста калбартып иептеткен. Ооң «Эрес солдат Швейктиң чоруушкуннары» деп, хөглүг, тывынгыр, угаангыр, политика талазы-биле чидиг уткалыг романы орус дылда каш удаа парлаттынган болгаш Совет Эвилелиниң улустарының хөй-хөй дылдарында парлаттынып үнген. Ол шылгараңгай сатиралыг чогаал делегейниң өске-даа чурттарында калбаа-биле иептеткен.

Ярослав Гашектиң улуг чогаалчы алдары чүгле чех улуска эвес, чамдык талазы-биле орус улуска база хамаарыжыр.

Ярослав Гашек — национал талазы-биле чех кижи. Ол, 1883 чылдың апрель 30-де Прага хоорайга башкы кижиниң өг-булезиниден төрүттүнген. Гимназияга Ярослав Гашек өөренип турда төөгү башкызы, сураглыг чех чогаалчы Алоиз Ирасек аңаа эки салдарлыг болган. Ол башкы патриоттуг угаан бодалды, төрээн чонунга ынакшылды, чех улустуң мөлүүп турган Австри-Венгр монархияга көөр хөөн чок чорукту Гашекке сиңиктиреринге дузалаан.

Адазы өлген соонда Ярослав Гашек Гимназияның дөртку курузундан үнгеш, аптекага өөреникчилеп кирген. Садыг академиязы деп адап турган училищеге кезек үеде ол өөренген соонда, банк ажылдакчызы болу берген. Ярослав Гашек ол үеден эгелээш-ле юморлуг рассказтарны болгаш фельетоннарны бижип эгелээн.

Улуг орус чогаалчы Максим Горькийниң үлегерии көргеш, Ярослав Гашек 1901—1905 чылдарда Чехияны болгаш Словакияны, Галицияны, Варияны, Венгрияны кезилдир аян-чорук кылган. Ол аян-чорук үезинде бижээн ооң рассказтары болгаш очерктери чогаалчының чогаалдарының он тос томнуг чыындызында бир том болган.

1914 чылда делегейниң бирги империалистиг дайыны эгелээн. Ол үеге чедир Ярослав Гашек сураглыг чогаалчы болу берген. Ооң хөй-хөй рассказтары болгаш фельетоннары, шүлүктерлиг ному, «Эрес солдат Швейк болгаш өске-даа элдептиг болуушкуннар», «Пэн Темкраттың чымыжы», «Даштыкы кижилер үдекчилери», «Мээң ыттар садыгааным» деп чыындылары парлаттынып үнгүлээн. Ындыг турбуже-ле ону 1915 чылда австрий армияга мобилизастап киирген болгаш австря-орус фронтуже чорудупкан. Орус улустуң улуг хүндүткел-биле көрген Ярослав Гашек орус солдаттарга удур чаалажырын күзевейн, баштай-ла болган эптиг таварылга-биле орус солдаттарның холунга кирип туттурган.

1916—1918 чылдарда туттурганнардан тургустунган чехословак кезекке Гашек бакташ турган, Киевже парлап турган «Чехословэн» деп журналга чүүлдер бижип турган, «Чехослован» деп парлалга чери «Эрес солдат Швейк туттуруушкунда» деп ооң сатиралыг тоожузун парлап үндүргеи. Ол чогаал австри-венгр монархияның багын чидиг-биле илередип сойгалаан.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының соонда, Киевже совет эрге-чагырга тургустунган. Оон удаттаанда Ярослав Гашек Москваже чорупкан. Ол аңаа барган, Россияның Коммунистиг (большевиктер) партиязынга кирген болгаш оон Кызыл Шеригже чоруткан. 1920 чылга чедир Кызыл Шеригниң хүрээленииге турган даштыкы кижилерниң, тутурганнэрниң оргузунга организакчы болгаш пропагэндалыг улуг ажылды чорудуп турган.



Чуруктa: Ярослав Гашек.

Коммунист Гашек бешки армияның штабынга политиктиг, партийжи ажылдакчы болуп, фронт солуннарын редакторлап, утуулгалар, хуудустар бижип, пропагэнда болгаш агитация ажылын удуртуп турган. Кызыл Шеригниң кезектери-биле Самарадан (Амгы Куйбышев хоорайдан) Иркутскиге чедир — бүгү Сибирьни кежилдир Гашек берге болгаш тыилелгелиг оруктуу эрткен. Ол чоруп турган, Гашек орус кижилер-биле төрелдежип, кызыл шеригжилерге боттарының кижизи деп санаттыра берген. Ооң чогаалдарын, ооң хөглүг чидиг уткалыг фельетоннарын олар улуг сонуургал-биле номчуп турганнар. Ярослав Гашек орус сөстү эки билир турган болгаш чогаалдарны орус дылга бижип турар апарган.

Совет Россияга, социализм дээш демисежип турган ажылчыннарның болгаш тараачынчарның оргузунга, Кызыл Шеригниң дайынчы кезектеринге турганының үези Ярослав Гашектиң амыдыралынга болгаш ооң чечен чогаал талазы-биле ажыл-чорудулгазынга дыка чугула ужур-дузалыг болган.

Ярослав Гашектиң социалистиг революциянын херээжи ажылы маадырлыг болгаш улуг чаагай болган. Ынчангаш совет кижилер ооң шеригталазы-биле маадырлыг дайынчы чоруун бедии-биле үнелеп турар. «Прагага төрүттүнген-даа болзумза, большевик болу бергеним Совет Россияны ийи дутаар төрээн чуртум кылдыр санап турар мен» деп, орус эштеринин бирээзинге Гашек боду өөрүшкү-биле чугаалаан.

1920 чылдың ноябрьда Ярослав Гашекти Москваже келдирген, а оон соонда чехословак коммунистерниң Москвага турган Төп органының шиитпирни ёзугаар Чехословакияже ол чорупкан. Чоруурунга белеткениp тура, өөнүктериниң бирээзинге ол мынча деп бижээн: «Чеде бергеш, бистиң беш дугаар армиябыстың демиселиге киржип тургаш, билип көргеним, чанчыкканым күш-биле бак сураглыг чех чазактың соңгу черин былчактаар мен».

Шынап-ла, Чехословакияга ол чеде бергеш, чазакка-даа, оон ээлери — буржуазияга-даа эпчок, анчыг чүүлдерни эвээш эвести таварыштырган. Чехословакияның коммунистиг партиязының органы «Руде право» солунга парлап үндүргүлээн ооң сатиралыг рассказтары болгаш фельетоннары иштакизин-даа, даштыкының-даа реакциязынга, ажылчын ангының дайзынчарынга чиглиг согушту болгаш.

Империалистиг болгаш хамааты дайынчарының үезинде чыып алган хөй материалдарын Ярослав Гашек чүгле улуг рассказтар, очерктер болгаш фельетончар кылдыр эвес, а улуг хемчээлдиг чогаал кылдыр мөөнүзэрин шиитпирлеп алган. Ынчангаш Швейк деп кол маадырлыг романны ол бижип эгелээн.

«Делегей дайынының үезинде эрес солдат Швейктиң чоруушкуннары» деп сатиралыг романын 1921 чылда ол парлап эгелээн. Тенексимээр хөглүг солдат Йозеф Швейктиң дүрзүзевнирии-биле Ярослав Гашек империалистиг дайынга бодунуң килеңниг удурланыышкынын, империализмни болгаш ооң чалчаларын көөр хөөн чок чоруун илереткен. Романның дугайында сураглыг чех коммунистмаадыр Юлиус Фучик мынча деп бижээн: «Швейк дээрге реаксылыг тургузугну курт дег ызырғылап, дарлалдың болгаш туразында аажылаадын бажының бузарынга, чамдыкта медеррелиг эвес-даа болза, черле идепкейлии-биле дузалап турар».

Ынчангаш «Эрес солдат Швейктиң чоруушкуннары» деп чогаал буржуазияны бужургандырып, хорадаткан. Ооң-биле кады ол чогаал Ярослав Гашектиң ат-сураам делегейге калбарткан болгаш миллион-миллион номчукчуларның ынакшылын, хүндүткелин ол чаагаар-ла чаалап алган.

Ярослав Гашектиң «Эрес солдат Швейктиң чоруушкуннары» деп сураглыг чогаалын тыва кижилер Адачурттуң улуг дайынының үезинде Швейк дугайында киводан билген болгаш ам удавас Кызылга болгаш республиканың өске-даа кино үндүрер черлериге үнер «Улуг орук» деп киводан Ярослав Гашектиң болуп болгаш ооң романының кол маадыры Швейк дугайын билип алыр.

Ярослав Гашек чуртталгазының сөөлгү хүнүнге чедир Совет Эвилелиниң шынчы өнүүү болуп арткан. Бодунуң чогаалдары ышкаш, Ярослав Гашек совет кижилерге кезээ шагда үнеледи.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда киллизинин 23—54, харыысалгалыг секретарының болгаш харыысалгалыг дежурныйның 23-35, колза ажыл-агый киллизинин 25-38, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, иштики информация киллизинин 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг киллистериниң 21-27, үлетүүр болгаш транспорт база культура амыдырал киллистериниң 22-64, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 122. Культура министерствозунуң типографиязы

ТС—00829.